... de initio possessionis, an vero repetendum ita contractus ipsius initio, an longius repetemus ante traditionem? Tempore contractus quis erat forte in bona fide, & tempore traditionis erat in mala fide, vel contra an habebitur ratio traditionis an contractus? Iurisconsultus in lege iusto. §. Et si possessionis. ait, initium possessionis non contractus spectandum esse. Idque verum est, sed tamen non sine exceptione intelligendum. Excipitur enim contractus venditionis in leg. 2. in tit. pro emptor. In ceteris contractibus sufficit traditionis tempus, vt in donatione, stipulatione, &c. *Si sciens, &c.* vtrunque tempus & contractus & traditionis in venditione, in cæteris contractibus spectatur tantum traditionis, siue possessionis tempus. Idem dicitur in lege 3. infra pro solut. *Si existimans, &c.* Hic contractus emptionis & venditionis visus est cæteris frequentior esse & vtilior hominum generi, & ideo id constitutum est, vt vtriusque temporis bona fides exigatur, vt spectetur vtrumque tempus, cum quæritur de bona fide, & tempus contractus, & tempus traditionis siue possessionis, quia compertum est ex eo maiora incommoda sequi, quam ex aliis contractibus, qui non adeo frequentes sunt. Eodem pertinet, quod dicitur in leg. 2. pro emptor. *Eius temporis*, quo traditur. In stipulatione & aliis huiusmodi contractibus spectatur tantum tempus, quo res traditur, in venditione non item. sic accipiendum est quod dicitur in l. si alie... ...ncip. hic. locus videtur ceteris contrarius quos ad... diximus. Ait enim traditionis initium spectandum. Quæ... ...tur, an initium inspiciemus traditionis in venditione, an contractus? Et ait obtinuit sententia traditionis initium spectandum esse. Sed hoc ita accipiendum est, vt diximus, non tantum contractus initium, sed etiam traditionis spectandū esse, in venditione. *Traditionis*, id est, etiam traditionis. Et licet hæc verba aliquid ambiguitatis habeant, tamen hæc ambiguitas ex aliis locis explicari debet. Inscribitur hoc caput lib. 16. ad edictum, in quo libro scribit Vlpianus ad edictum propositum à prætore, de publiciana in rem actione in l. 8. de publicana in rē actio. Eadem est inscriptio & disputatio, & si quis coniunxerit hæc duo capita, quæ aliquando coniuncta fuerunt, deinde separata à compositoribus Pandectarum, facile hæc intelliget. Quod autem diximus bonam fidem sufficere in initio siue contractus, siue traditionis, nec continuationem bonę fidei spectandam esse, hoc intelligendum est secundum ius ciuile, non secundum ius pontificium. Nam iure pontificio bona fides omni tempore iuuat. Vulgares sunt de hac re constitutiones pontificiæ. c. possessor de reg. iur. in 6. & cap. vltim. de præscript. Bona fides requiritur quocunque tempore currit vsucapio. Itaque si superuenerit mala fides nō poterit procedere vsucapio. hæ sunt causæ sine quibus nulla res vsucapi potest.

Cap. III.

De rebus quæ vsucapi possunt, aut non possunt.

De quibusdam rebus dubitatum est, an hæ vsucapi possent. In primis quæritur de rebus incorporalibus, an res incorporales vsucapi possunt? hæc quæstio tractatur in leg. vsucapionem. 9. hic. vsucapionem igitur non recipiunt res incorporales. Nec id mirum videri debet, cum non possideantur. leg. seruus. §. incorporales. de acquir. rerum domin. patientia in iis est traditionis loco. At sine possessione non procedit vsucapio. Ergo rerum incorporalium non est vsucapio. exemplum est in seruitutibus prædiorum in l. si aliena. 10. §. hoc iure. hoc tit. *Seruitutes*, inquit, *longo tempore capi non possunt.* Idem dicitur in l. seruitutes prædiorum. supra de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Duplex ratio adfertur huius iuris, vel quia possideri non potest seruitus, vel quia non continuo possidetur. Nec obstat huic sententiæ, quod libertas seruitutum vsucapi possit. leg. 4. §. libertatem. hic. Nulla enim ratio prohibet libertatem seruitutis vsucapi, quia

Et hæ secundum ... verum ius accipienda sunt. M... seruitutes dicuntur ... vsucapi non posse, quia possi... possunt, sed vt ... tis causa receptum est, vt sicut ... dentur, ita etiam ... quasi vsucapiantur. Vsus ser... tur pro possessione ... leg. quoties. supra de seru... eo, si quis longo te... vsus fuerit ... sibi vtilem actionem: di... iam autem actio ... quia hæres, si merum ius spe... mus, non pe... propter vtilitatem ei, qui longo tempore v... datur vtilis actio. leg. si quis diuturno. supra si ser... Idem dicitur in leg. 1. §. vltimo. de aqua pluuia arcenda. locus communis de temporis vetustate: vetustatem vic... legis obtinere. Quamuis ... dicatur proprie seruitus qua... ta, quia non est vsucapio ... quasi vsucapio. Et ... eo datur quasi in rem vti... hæc verba Vlpiani maxi... consentanea sunt iis, quæ ... in leg. si quis diuturno. h... Nec mirum, cum in eodem loco hæc scripta fuerint dict. l... si quis diuturno. sumpta est ex l. ... & ideo ei subiicienda ... Inscriptio vtriusque capitis est, *Vlpianus lib. 53. ad edictu...* De hac seruitutis acquisitione per vsum longi temporis sit... lis locus est in leg. 1. & 2. Codic. de seruit. & aqua. Et h... generaliter accipiendum est de omnibus seruitutibus, li... vulgo distingui soleant seruitutes, quæ causam continu... habent, ab his, quæ non continuam habent. Ego mu... argumentis inueteratam illam opinionem refutaui: hoc satis expressum constitutione Iustiniani in leg. vlt. C. de pr... script. longi tempor. statuit Iustinianus spatium longi temp... ris, decennium inter præsentes, viginti annos inter absen... ad vsucapionem.

Deinde subiicitur alia quæstio de rebus, quæ non sun... commercio hominum, vt sunt res sacræ, religiosæ, sanctæ... res non posse vsucapi dicuntur, quia non sunt in commer... hominum. *Deinde publicis populi Romani, & ciuitatu...* Publicæ res cum in commercio hominum non sint, nec li... ri homines, mirum non est, si vsucapi non possint. Adi... *& ciuitatum*, ne si dixisset simpliciter *publicis*, nos id inte... geremus de populo Romano tantum. Nam publici appe... quod ad populum Romanum proprie pertinet, ceteræ ciuit... priuatorum loco habentur. leg. eum qui vectigal. infr. de v... signif. Nec dubium est de his rebus, quæ sunt in publico... magis, quam in pecunia populi, aut in patrimonio ... Publica res duplicem habet significationem ... rem aliquando vocamus, quæ est in patrimonio populi, ... ciuitatum: & huiusmodi res alienari possunt. leg. sed Cel... de contrahend. empt. Paulus in leg. inter stipulantem. §... cram. de verb. obl. vitandæ ambiguitatis causa alio verbo ... est: *res sacra, & in perpetuum vsibus publicis relicta, in stip... tum deduci non potest.* His verbis vsus est Iureconsultus. N... si dixisset simpliciter, publica res in stipulatum deduci ... potest, ambiguitas obscuritatem aliquam peperisset. ... emplum titulo de campo Martio, in d. leg. sed Celsus. de c... trahend. emption. Non igitur mirum est, si hæ res dica... alienari & vsucapi non posse, cum non sint in comme... hominum. Similis locus est in leg. ... cum sponsus. de publi... rem actio. *In vectigalibus, inquit, ... publiciana actio in re... cum habet.* Vectigalia quædam e... ..., quæ non potera... lienari, cuiusmodi sunt ea, quæ non possunt vsu... Notandum tamen est res huius generis ab eo, qui dec... prætoris iussu est possidere vsucapi posse. l. si finita. §. si d... ctigalib. supra de dam. infect. ... locus est, qui obscurus ... detur. *Si de vectigalib. &c.* vsu... es est hic locus obscurus &... ficilis plærisq;. Alciatus mutauit veterem & receptam lec... nem, & ait legendum, si mancipes non caueant, hæc le... omnino reiiciendam est, quia est contra fidem omnium ex... plarium, & contra rationem satis apertam, vt mihi vide... Quidam habebat domum ... vectigalem à municipio ali... cuius domus nomine certum ... pendebat municip... non est dominus domus, quamuis ... tionem in rem hab...

…ntio iniustam causam possessionis acquirendæ habet.
…s causis aliter dicimus. Alij quidam dicunt non mutari
…tum possessionis, sed qualitatem non male. Solet quæ-
… hæc clandestina possessio habeat vitium reale an perso-
… Quæstio est vulgo agitata, de qua dicemus ad l. Pompon.
… fra in princ.

§. *Qui ad nundinas.* cum l. 7. *Sed si nolit, &c.*

…ulus noster, vt ego iam admonui in hoc cap. interpre-
…tur edictum prętoris in quo fit mentio violentæ & clan-
…æ possessionis. Argumento est inscriptio ipsius cap.
…70. ad edict. Nam libr. 70. ad edict. Paulus interpreta-
…t edictum prætoris de interdictis vti possid. de superf.
… vi aut clam. in quib. interdictis fit mentio clandestinæ
…ssionis. Quæstio igitur est si quis ad nundinas profe-
… fit nemine domi suæ relicto, & alius ingressus sit eius do-
…, an possideat, & quomodo possideat is qui furtiue do-
… ingressus est? Hic dicitur eum clam possidere. Non est
… dus iustus possessor esse, non est dicendus possidere ci-
…r & naturaliter. Hæc possessio non confirmatur iure ci-
… est clandestina possessio, atque ideo vitiosa, quod si ve-
…est, consequens est eum qui profectus est ad nundinas,
…uis neminem domi reliquerit, retinere possessionem
…habet animum posidendi, adeo vt si reuersus domi-
…on admittatur, possit dici vi deiectus de possessione, nec
… dicitur amisisse possessionem quam si noluerit in eum
…m reuerti: tunc enim dicitur amisisse possessionem. hoc
…s est, & est summaria huius cap. explicatio, ex quo quæ-
…annotanda sunt. Primum est, duos in solidum posse ean-
…rem possidere. Is qui profectus est ad nundinas nemine
… relicto, dicitur posidere, is etiam qui ingressus est pos-
…nem absente domino dicitur possidere: sed vnus possi-
…nimo tantum, alter corpore: is qui profectus est ad nun-
… intelligitur animum redeundi habere. Non enim credi-
…t eum qui ad nundinas profectus est, velle deserere do-
… suam, & si domi neminem reliquerit. Animo igitur in-
…tur retinere possessionem. Nec quicquam est in hac re
…di. Nam & si dicamus non posse duos in solidum
…em possidere, cum idem est genus posidendi, ta-
…tio diuersa est posidendi, nihil prohibet duos in soli-
…andem rem possidere. Nihil prohibet vnum possidere
…re, alterum vero possidere animo. Diuersa hæc sunt ge-
…posidendi & diuersos effectus habent. Altera possessio
…capionem prodest, altera non prodest: quamuis is qui
…ossessionem habet possit interdicere. Ego dixi in inter-
…tione §. ex contrario. l. 3. sup. Duos non posse dici possi-
…andem rem animo & corpore. Cum quis possidet rem
… totam aut vere & corporaliter, aut interpretatione ali-
…ris, qui fieri potest vt alius posideat eandem rem aut
…m eius rei, alias totam non posideret. Possunt quidem
… andem rem posidere pro parte, sed non in solidum. l.
…s communis. de stip. seru. Sed nihil prohibet, vnum pos-
… naturaliter, alterum ciuiliter. Diuersa sunt genera
…sionis, diuersi quoque effectus, vt iam dixi. Sed hæc dis-
…us explicanda sunt. Et primum videndum est de eo qui
… ingressus est fundum: qui clam ingreditur fundum do-
… absente qui ad nundinas profectus est, hic posidet na-
…er tantum, non ciuiliter. Huic similis est alius locus
…d quod. §. vlt. hic. *Donec alius corpore.* I. C. vocat corpo-
… possessionem eius qui clam ingressus est fundum: cor-
…antum posidet: non probatur iure ciuili ea possessio.
… dicat, is qui clam ingressus est fundum animum habet
…endi. Ecce is qui animum habet posidendi & corpore
… rei, videtur ciuiliter & naturaliter possidere, si nihil
…npediat, sed alius possidet animo: tota res occupata est

vel alij. Cum vtrumque hic concurrat & corpus & animus: hic dicendus est posidere: is detinet tantum, non etiam posidet qui animum tenendi non habet, cuiusmodi est hospes, amicus. Recte igitur Paulus noster ait … clam posidere. Hactenus de eo qui ingressus est possessionem absente altero. Nunc videndum est de eo qui profectus est ad nundinas: is qui profectus ad nundinas, & si neminem domi suæ reliquerit, tamen animo dicitur posidere, quamdiu habet animum posidendi. Id etiam expressum est in l. si id quod. 25. §. vlt. hic. Ego dixi supr. excipi res mobiles in l. 3. §. Nerua. sup. Rei enim mobilis possessio non ita facile retinetur, vt rei immobilis. Rem mobilem possidemus quamdiu sub custodia nostra est: vbi euasit custodiam nostram, & si habeamus animum possidendi, tamen dicitur amissa esse possessio. Alia hic exceptio additur cum nulla spes est eiiciendi eum qui ingressus est possessionem, tunc etiam dicitur amissa possessio. Sed de eo Paulo post dicemus. Præterea notandum est vi deiectum eum intelligi qui posidet ciuiliter tantum. *Retinet ergo possessionem.* Quidam profectus est ad nundinas, alius domino absente ingressus est possessionem, cum reuersus esset ex nundinis clandestinus possessor, noluit eum admittere. *Vi magis (ait) intelligitur possidere, &c.* His verbis ostendit Paulus posse dici vi tunc deiectum esse propter ciuilem possessionem quam retinuit. Hoc clare expressum est in l. 1. §. deiicitur. de vi & vi arm. Clarius hoc exprimi non potest quam in eo loco, vnde quæstio agitata est, an liceat eum qui corporaliter tantum posidet vi expellere vt in proposita specie. Dominus est reuersus è nundinis: reperit domum suam clam ab alio occupatam: quæritur an posit hunc statim expellere propria autoritate? Plurimorum sententia est licere eum expellere, quamuis alij dissentiant numero pauciores. Mouetur eo argumento, quia vim illatam repellere licet, l. 3. §. eum igitur. de vi & vi arm. l. vt vim. sup. de iust. & iur. Si quis me vi ex domo mea eiiciat, vi illata possum eum repellere. At vi deiectus is esse dicitur, cuius possessio clam occupata est, cum nundinarum gratia profectus esset. Ergo licet ei de doma sua eum eiicere qui furtiue & clam eam ingressus est. Contrariæ opinionis defensores argumentum sumunt ex l. si alius. 7. quod vi aut clam. Tu fecisti opus in meo fundo vi aut clam, ego id opus demolitus sum vi aut clam, quæritur de interdicto. Agis aduersus me quod destruxi vi aut clam. Quæritur an posim te submouere hac exceptione, quia vi aut clam opus illud fecisti. Hæc quæstio tractatur in §. bellisime, l. 1. quod vi aut clam. Et ait I. C. non esse dandam hanc exceptionem nisi magna ex causa. Ostendit I. C. & si quis opus fecerit in fundo meo vi aut clam, non licere mihi opus illud vi aut clam destruere. Idem dicendum videtur in proposita specie, vt si quis mihi vim faciat quia ingressus est domum meam clam, me absente, mihi non liceat vim illi inferre. Sed si vtraque species diligenter expendatur, magna reperietur vtriusque dissimilitudo. Is in cuius fundo opus factum est, non potest dici vi deiectus esse, ei licet vti retinendæ possessionis causa. At hic deiectus est de possessione per vim. Hic deiicitur de possessione qui non admittitur in domum suam qui ex nundinis reuersus est, *Si autem non reliquerat possessionem.* Amittit igitur possessionem eam per vim, ideo dicitur vi deiectus esse. Quare dicitur posse vi illata expellere de domo sua eum qui vim intulit. Sed in d. §. Bellisime. non potest dici deiectus esse de possessione sua: is posidet ciuiliter & naturaliter vt antea, quamuis opus factum sit in suo. Alij aliter dissoluunt, sed quod ego dixi mihi videtur probabilius esse. Et interim notandum est ex d. §. Bellisime. mihi non licere nisi ex magna & graui causa vi aut clam opus tollere quod vi aut clam factum est in meo fundo. Potest enim tale opus esse quod graue in commodum adferat. l. sed si inter. de seruitut. vrb. præd. Ex hoc eodem loco obseruandum est ex clandestino possessore violentum effici. Is qui ingressus est fundi possessionem

cendum est enim cogi restituere possessionem, quia vitiosa est possessio, quod malo more & quasi ius sibi dicens apprehenderit eam possessionem. Hæc euidenter ita distinguenda est pro conciliatione. Nec dubito, quin apertissime & diligenter hæc sint tradita à I. C. veteribus, qui de hac varietate scripserunt eodem loco. Iurisconsulti veteres, Vlpianus & Paulus de prædone scripserunt ad interdict. Quorum bonorum. Hoc caput sumptum est ex lib. 15. ad interdict. At eodem ex loco sumpta est hæc l. nec vllam. de per. hær. Dubitandum non est quin eodem in loco plenius hæc tractata fuerint atque distincta, quomodo in vnoquoque argumento prædo sit accipiendus: hic vocat prædonem qui emit, qui stipulatus est, & vitiose nactus est possessionem rei sine traditione & sine voluntate eius à quo causam habet.

L. 6. clam possidere, &c.

HIc locus pertinet ad interpretationem Edictorum prætoris, quæ de interdictis proposita sunt, cuiusmodi est interdictum vti possidetis, interdictum de superficiebus, interd. de itin. act. priu. interd. quorum bon. & alia. Nec dubitandum est quin hoc scriptum sit ad interpretationem edicti prætorij, quod de huiusmodi interdictis propositum fuit. inscriptio id satis ostendit. Sumptum est hoc cap. ex lib. 60. ad edictum. Apud Vlpian. reperietis huiusmodi inscriptiones sub tit. vti possid. & sub titu. de superficie. & credere est scriptum hoc fuisse sub tit. quod vi aut clam. sub quo reperitur similis interpretatio. Hic quæritur quid sit clam possidere. *Clam possidere*, inquit, *eum dicimus, &c.* Ex quibus verbis apparet duo necessaria esse, vt dicatur clandestina esse possessio, primo quod furtiue possessionem ingressus sit eo ignorante, & admonito cuius interest. Deinde quod furtiue ingressus sit possess. ne si palam ingrederetur possess. fundi, controuersia sibi fieret eius possessionis nomine. Similis interpretatio est in l. prohibere. §. vlt. & l. sequen. quod vi aut clam. Alius similis locus est in l. quo tutela. § vi factum, & l. seq. de reg. iur. Qui locus sumptus est ex lib. sing. Modestini τῶν ὅρων, id est, definitionum. Is autem quidem nactus est possess. non clam fortassis, nullus erat metus controuersiæ futuræ quo tempore possessionem apprehendit, sed postea intellexit eum qui dominus est eius rei controuersiam sibi moturum, si intelligat eum possidere: is clam retinuit possess. an dicemus vitiosam esse possessionem? Hic Paulus ait hanc possess. clandestinam dicendam non esse, & ait: *Non enim ratio obtinendæ.* Non curamus qua ratione possess. obtineat, sed qua ratione possess. adeptus sit. Hic quæritur si quis iustam causam habeat possidendi, forte emit rem, vel aliam huiusmodi causam probabilem habet possidendi: quæritur (inquam) si furtiue ingressus sit possess. an hæc possessio clandestina & vitiosa dici debeat? Hic I. C. ait, clandestinam non esse hanc possess. *Aut aliqua ratione bona fide.* Si iustam probabilemque habeat rationem ingrediendi possessionem, quamuis intelligat non sibi expedire palam ingredi possess. non tamen dicitur clandestina esse possessio: quod aptius expressum est in l. si de eo. 40. §. seruum. hoc tit. inf. Sed sæpius id solet fieri cum quis putat se iustam causam habere possessionis ingrediendæ. Etiamsi noctu possess. apprehendat, non dicitur clam possidere. Vtile autem est scire quid sit clam possidere. Is enim qui clam possidet ab aduersario non potest vincere interdicto vti possid. Vtile ergo est intelligere quid sit clam possidere. Effectus etiam est in vsucapione. quia si quis clam nactus sit possessionem rei alicuius, eam vsucapere non potest. l. 1. C. de serui. & aqua. & l. Si ancillam. inf. pro suo. Docuimus quid sit clam possidere, & diximus eum clam possidere qui furtiue possessionem ingreditur: cum intelligat, aut suspicetur aduersarium sibi controuersiam facturum esse. Deinde diximus inspiciendam esse originem possessionis, adeo vt is qui causam iustam habet acquirendæ possessionis, qui clam non est ingressus possessionem, non possit dici clam

cillam quæ erat furtiua, emit bona fide existimans an-
cillam venditoris esse. peperit ancilla apud emptorem: q[...]
tur de vsucapione huius partus. Si postea emptor re[...]
rit furtiuam esse ancillam quam existimabat tempore ve[...]
tionis contractæ furtiuam non esse, sed esse vendit[...]
Pomp. distinguit. *Vt si nescieris intra statutum tempus.*
Pomp. ait eum qui emit bona fide ancillam, si postea c[...]
malam fidem habere, qui prius erat bonæ fidei possessor, [...]
posse vsucapere. Ecce quæritur de vitio possessionis: [...]
specie quæstio est an possessor sit malæ fidei an non si[...]
dubitatio nascitur ex eo quod si spectemus initium, i[...]
tempus contractæ venditionis, eo tempore fuit bona[...]
possessor. Si vero spectemus quod postea secutum est, [...]
cetur malæ fidei esse. Et ait Pomp. spectandum esse quo[...]
stea secutum est. Hæc videntur pugnantia esse & cont[...]
sed videndum est vtrum magis diuersa dicenda sint q[...]
contraria. Videndum est an aliqua dissimilitudo sit in[...]
que specie: & satis dissimilitudo in eo apparet quod P[...]
in d. l. si ancillam, loquitur de re furtiua. *Cognosceres ma[...]*
eius furtiuam esse. Loquitur Pomp. de re quam emptor [...]
uit furtiuam esse post contractam emptionem. Nos a[...]
hic non loquimur de re furtiua, loquimur de alio vitio [...]
sessionis, de re quam resciuit possessor vel ad se non per[...]
re, vel se aliam iustam causam possidendi non habere. E[...]
tum est multa singularia iura reperiri in re furtiua præ[...]
l. Attilia. §. Furtiuæ. Instit. de vsucap. Res furtiua vsucap[...]
potest, non tantum ab eo qui scit rem esse furtiuam, [...]
ab alio quocunque. Alia igitur causa est rei alienæ, quæ [...]
ua non est, quam quis postea resciuit alienam esse, & [...]
stam causam possidendi non habere. Et certum est [...]
resciuerit rem alienam esse quam emit bona fide, eum m[...]
minus posse eam rem vsucapere. l. iusto. de vsucap. Sed[...]
iuri derogatum esse constitutionibus Pontificiis cap. [...]
de præscriptio. Dixerit aliquis hanc distinctionem rei [...]
uæ & alienæ quæ ex alia causa possideri non potest, n[...]
causa furtiua, non posse conuenire verbis Pomp. in l. si a[...]
lam. Nam Pomp. hac distinctione tantum vtitur, quod [...]
possideatur res, non quod res furtiua sit. *Cum possideas [...]*
(inquit) non est mirum si dicaris non posse vsucapere. [...]
go respon. propter eam causam quæ à nobis iam adduct[...]
propter odium furti, Pomp. facile adductum esse, v[...]
pretaretur emptorem clam possidere. Cum dubia re[...]
facile inclinauit in eam partem in odium rei furtiuæ.
cum quæritur an quis clam possideat, non tam facile a[...]
titur hæc interpretatio. Alia difficultas est ex l. sed & si l[...]
de eo. de petit. hæredit. vbi dicitur cum quæritur de re[...]
enda hæreditate cum fructibus in petit. hæreditatis, nil [...]
ferre an quis inuaserit bona hæreditaria: cum sciret ad s[...]
pertinere. Hæc dicta sunt ab Vlpiano ad interpretati[...]
Senatusconsulti, cuius verba descripta sunt in l. Item ven[...]
§ præter hæc. de petition. hæreditatis. *Ait Senatus, S[...]*
bona aliena inuaserit, cum sciret ad se non pertinere, perin[...]
neri, &c. Quid si aliquis (inquit Vlpianus) putauerit [...]
pertinere cum inuaderet, sed postea intellexerit, se nil[...]
ris habere, an perinde teneatur? Vlpianus ait cessare verb[...]
natusconsulti. Sed tamen idem dicendum esse in eo[...]
propter similitudinem rationis. hic videtis non inspici[...]
um & originem acquisitionis, vt Paulus noster hic ait. [...]
que videntur hæc esse contraria, cum quæritur de viti[...]
iusmodi possessionis an vitiose possideat, an non. Mu[...]
refert an ab initio vitiose possideat, an postea cœpe[...]
tiose possidere. Sed respondendum est, Aliter vitium [...]
sessionis accipi in petitione hæreditatis, quam in aliis c[...]
Idque demonstratum est à nobis superiori lectione cu[...]
terpretaremur l. Nemo prædo. de reg. iuris. & l. si ex[...]
latione, hic. Diximus varie accipi prædonem apud I[...]
aliter in petitione hæreditatis quam in aliis causis. sic i[...]
dicendum est. Cum quæritur de vitiosa possessione, a[...]

Corregido conforme al expurgº de 1612.
+ esteuan de hoseda

Theophylacti ARCHIEPISCOPI BVLGARIÆ

in quatuor Domini nostri IESV CHRISTI Euãgelia, enarrationes luculentissimæ.

PARISIIS
Ex officina M. Vascosani sub Fontis insigni.
MDXLI.

INTERPRES LECTORI SALVTEM.

THeophylactus ille, amice lector, tametsi inter Græcos theologos recẽtior, & succinctę dictionis filo familiarior, neutiq̃ mea sentẽtia studiosis aspernãdus fuerit, & nõ solũ nõ aspernãd⁹, sed & multis nominib⁹ cõmẽdãdus. in arctũ eni cogit, quę multi fusim nõ sine legentiũ fastidio tradiderunt: & breuis quidẽ est, in plerisq; tamẽ abũde satis Euãgelistarũ mentẽ explicat: quò manifeste videas ad hoc vnũ spectasse eũ, vt quãmaxime prodesset. Ita familiaris est, ne sit fastidio: ita aũt breuis, ne conq̃ri possis obscurũ esse. id quod paucis datum. Ex multis authoribus apparet instar apiculæ in mellificinam sui aluearii probatiores sententias conuexisse, in primis autẽ ex Chrysostomo tanq̃ ex aureo suo fonte, maxime aureas interpretationes hausisse, ita vt in huius compendio parum desideres ad explananda Euangelia, eorum quæ ille sinuosis voluminibus protulerat. Quẽ & seq̃tur de libero arbitrio ac fide, & quibusdã aliis, & proinde in quibusdam interpretandis violentior. quod dixerim, vt in hoc tuũ adhibeas iudicium, qui te solis canonicis scripturis addictũ nosti: non vt totum a lectione auocem, quorundã more, qui mox quũ vnum & alterum displicuerit dictũ, toto libro abrenunciant. Quin potius vtilia propter næuos paruos ne reiiciamus. Sũt & in humilibus casis penates. Audiuimus & balbos nonnunq̃ prudenter de quibusdã disserẽtes. Ecce hic crebras paraphrases multũ lucis afferẽtes adiicit, pulchre connectit quæ δὶς διὰ πασῶν dissidere vidẽtur. In allegoriis etsi non vbique solidus, iucundus tamẽ est. Me sane non admodum laboris pœnitet, quem in hunc librum paucis mensibus insumpsi, ita volentibus amicis. Et quanuis eum rhetorico mundo non ornauerim, neque hoc si vel maxime voluissem, permisissent quotidianæ lectiones, conciones, vrgens typographus, & periculosi nostri dies: operam tamen dedi, vt fideliter redderẽ quod communicandum susceperam, nihil minus agens q̃ vt vel alienum vel meum quippiam admiscerem. Vnde si bene dicit, illius laus est: sin alicubi non satisfacit expectationi tuæ, vituperandus ego non sum. interpretem egi, nõ dogmatisten. Meę insipientiæ nugas potero ipse propriis libris euulgare, si in rem studiosorũ facere mihi videbuntur. Horrui semper inepta mea dicta alieno & venerabili quopiam vẽditare nomine. Adegit tamẽ exemplar mutilum, vt vno in loco quædam infarcirem: deerat enim charta. De quo tamen (vt videbis) monui, ne quis vel in hoc fidẽ meã accuset. & nõ accusabis, opinor, vtut sermo durus sit & incõcinnus, qui nolui vt moraretur quo minus prodiret Theophylactus Euangeliorũ enarrator, antea ferme à nostris ignoratus. Consultius enim visum illa q̃ nulla dare, si forte vel sic te huiusmodi beneficiis demerear. Vale.

Anno. M.D.XXIIII.

THEOPHYLACTI

A ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE, IN EVANGELIVM Matthæi Enarratio: [redacted].

QVEMADMODVM MAGNI ILLI atque diuini viri,qui ante datam Mosi legem vixere,non ex literis & libris discebāt, sed munda præditi mente,spiritus illustratione illuminabātur, atque in hunc modum,deo ipsis ore ad os colloquēte,quæ deo placita erant, cognoscebant : Tales se præstabant Noe,Abraham,Iob,Moses.At postquā deteriores facti sunt homines,& indigni,qui à spiritu sancto illustrarentur & docerentur,cōcessit tādem misericors deus & scripturas, vt vel per illas, diuinæ voluntatis essent memores. Ita & Christus apostolis coram in sua persona locutus est,& spiritus sancti gratiā misit doctoris. Verum,quoniā hæreses pullulaturæ erant, quæ mores nostros depascerentur,operæprecium visum est, vt scriberentur & Euangelia,quo discentes ex illis veritatem, non ab hæresium mendaciis deciperemur, morésque nostri non prorsus pessundarentur. *Cur euangelia conscripta.* Quatuor autē B Euāgelia nobis dedit,fortassis ideo, quia quatuor virtutes vniuersales ex eis discim⁹, fortitudinem,prudentiam,iustitiam,& temperantiam:Fortitudinem quidem,quū dicit dominus, Ne timueritis eos,qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: *Cur quatuor.* *Matth.x.* Prudentiā verò,quando admonet,Estote prudentes,vt serpentes: *Ibidem.* Iustitiam autem,quando docet,Sicut vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis: *Matth. vij.* Tēperantiam quoque,quando affirmat, Omnis qui aspexerit mulierem, vt concupiscat eam,iam mœchatus est eam in corde suo. *Matth.v.* Euangelium dicitur,eò quòd nuntiet nobis res prosperas,& bene se habentes,hoc est bona:nempe remissionem peccatorum, iustitiam,reditū in cœlos,adoptionē in filios dei. *Euāgeliū quid.* Nuntiat autem, quòd facile & gratis hæc accepimus,neque nostro labore assecuti simus hæc bona, neque ea ex nostris acceperim⁹ bonis operibus,sed gratia & misericordia dei talia bona cōsequuti sim⁹. *Nota differētiā meritorū & gratiæ.*

Secundum Matthæum.) Quatuor sunt Euangelistæ,quorum duo,Matthæus & Ioannes,ex numero & choro duodecim sunt:Marcus vero & Lucas, ex septuaginta. Erat autem Marcus discipulus & comes Petri,Lucas vero Pauli.Igitur Matthæus omnium primus scripsit Euangelium Hebraico idiomate, ad eos,qui ex Hebræis crediderant,post octo annos assumpti in cœlos Christi.Porro Ioannes hoc ex Hebraica lingua in Græcam, vt ferūt,interpretatus est. At Marcus post decem annos assumpti Christi,ex ore Petri edoctus,scripsit:Lucas autē post.xv.annos.Deniq; Ioannes post triginta duos annos.Referunt enim,quòd post mortem illorum superstiti allata fuerint tria Euangelia,vt videret ea atq; iudicaret, num illa vere cōscripta fuissent. Ioā-C nes autem,& ipse ampliorem veritatis gratiam sortitus,adimpleuit quæcūque ab aliis prætermissa fuerant,& quæ succinctius alii dixerant, ipse fusius in suo Euangelio tradidit.Cæterum Theologi nomen obtinuit, eo quòd alii nullam fecerūt memoriā quod verbū dei extiterit ante secula,de quo ipse diuine ꝓdidit, vt ne putetur verbū dei purus homo,hoc est,absq; deitate esse. Matthęus enim de sola substātia Christi in carne disserens,ad Hebræos scribebat,quibus sufficiebat discere ꝙ ex Abrahā & Dauid natus esset Christus.Nam qui ex Hebræis crediderit,contentus est, si certior fiat, ex Abraham & Dauid natum esse Christum. Iam quid dicis, an non sufficiebat vnus Euangelista?Audi,sufficiebat quidem,sed vt vberius veritas mōstraretur, quatuor cōscribere permissi sunt.Nam quum videris quatuor,qui non in vnum locum conuenerunt,neque consederunt simul, aliis & aliis in locis vitam egisse, & de eisdem rebus quasi ex vno ore scripsisse, non admiraberis Euangelii veritatem:sed fateberis, quòd

De cōcordia euāgelistarum. ex spiritu sancto loquuti fuerint. Et ne mihi dicas, ꝙ non consonent in omnibus. Vide enim, in quibus dissonent: num ille dixit, Natus est Christus, alius autem dicit, nō? Absit. Cócordes enim sunt in his, quæ magis necessaria & præcipua. Igitur si in præcipuis non sunt diuisi, quid miraris, si in minimis videantur variare? nam hac de causa, ꝙ non in omnibus consonant, magis vera loquuntur. Alioqui suspecti haberi potuissent, ꝙ inter se consedissent, & habito consilio mutuo scripsissent: nunc autem quum quod prætermisit hic, scripsit ille, hæc sola est causa quare variare videantur. Et hæc quidem sic se habent. Nos autem seriem contextus aggrediamur. D

CAPVT I.

LIBER.) Quam ob causam non dixit, visio, vel sermo, sicut prohetæ, qui suos libros sic inscripserūt? Visio quam vidit Esaias, & sermo qui factus est ad Esaiam. Quæris vt discas quare? Prophetę loquebātur ad duros corde & inobedientes, & ideo dicebant, Diuina est visio, & sermo est ex deo, vt timeret populus, & non cōtemneret dicta. Matthæus autem sermonem habebat ad credulos, gratos & obediētes, & propterea nihil tale prædixit, quale prophetæ. Possem autem & aliud dicere, ꝙ prophetæ mēte videbant ea quæ videbant, spiritu sancto apparitionem faciente, & propterea visiones vocabant. Matthæus autem non mētaliter, & per apparitionem Christum vidit, sed corporaliter cum eo fuit, & sensibiliter audiit eum videns eum in carne: & idcirco non dicit, visio quam vidit, hoc est, apparitio: sed, liber generationis Iesu. E

Esaię.xij.

Iesu) Nomen Iesu non est Græcum, sed Hebraicum, & interpretatur Saluator. Iesua enim salus apud Hebræos dicitur.

Christi q dicebātur. Christi.) Christi dicebātur reges & sacerdotes. Inūgebātur enī oleo sancto à cornu quod supponebatur capiti, & distillabat. Dicitur igitur dominus Christus, & vt rex, quia cōtra peccatū regnauit: & vt sacerdos. Obtulit enī semetipsū sacrificiū ꝓ nobis. Inunctus autē est & ipse oleo illo vero & præcipuo, nēpe spū sctō. Quis enī alius habuit spiritū, vt domin⁹? In sanctis gratia spiritus sancti efficax fuit, in Christo aūt nō operabatur gratia spiritus, sed Christus cū spiritu cōsubstātiali operabatur miracula.

Christ⁹ filius Dauid. Psal. 133. Filii Dauid.) Quia dixerat Iesu, ideo ne putes ꝙ de alio Iesu dicat, adiecit, filii Dauid. Erat enī & alius Iesus celebris, qui post Moysen ducatum populi Israel suscepit & militauit, sed is filius Naue dicebatur, non Dauid. Fuitq; ante Dauid multis seculis: nec fuit ex tribu Iuda, de qua descendit Dauid, sed ex alia.

Filii Abrahæ.) Quare apposuit Dauid, filii Abrahæ? Quia apud Iudæos celebrior erat Dauid, & posterior fuit Abrahamo, regnóque clarior. Nam inter reges ipse primus deo placuit, & promissioné accepit à deo, ꝙ ex semine suo surrectur⁹ esset Christus, eapropter omnes Christum filium Dauid dicebāt. Et seruabat Dauid verū typū Christi. Sicut enim ipse post Saul reprobatum a deo & odibilé, regnauit: ita & Christus postquā priuatus est Adam regno & principatu, quod habebat in omnia tā animantia & dæmonia, incarnatus venit & regnauit.

Quare ab Abraham genealogiā exordiatur. Abraham genuit Isaac.) Ab Abrahā incipit genealogiā, eo ꝙ ipse pater Hebræorum fuerit, & ꝙ ipse primus acceperit promissiones: quoniam in semine eius benedicendæ essent omnes gentes. Decenter autem ab hoc Christi generationem recenset. Christus enim est semé Abrahæ, in quo benedicti sumus omnes qui ex gentibus, quique prius eramus maledicti. Abraham autem interpretatur pater gentium: Isaac vero risus, gaudium. Non meminit autem Euangelista filiorum Abrahæ ex concubinis, vtputa Ismaelis & aliorum, eo quòd Iudæi non ab illis descenderunt, sed ab Isaac. F

Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.) Vides ꝙ propter hoc memor fuerit Iuda & fratrum eius, ꝙ ab ipsis duodecim tribus descéderint.

Gene.xxv. xxix.xxx. xxxvie. Iudas autem genuit Phares & Zarā de Thamar) Thamarem Iudas despóderat vni filiorum suorum Her: illo autem sine liberis mortuo, sociauit eam Onan, qui & ipse filius eius: extincto autem & hoc propter malitiam suam, Iudas nulli eam copulauit. At ipsa desiderans ex semine Abrahæ prolem, depositis vestibus viduitatis, vesté sumpsit scorti, & quasi scortū esset, rem habuit cum socero suo, cōcepitq; ex eo duos pueros

A ros gemellos. Porro quum pareret, primus manum præmisit ex vtero, quasi primum proditurus, & obstetrix coccineo funiculo protin⁹ extentã pueri manũ signauit, quo dignosci posset vt primogenitus: sed puer manum statim corripuit intra vterũ, & ali⁹ prior natus est. Deinde ille qui manum præmiserat, vocatus est Phares, quod est dissectio: dissecuit enim naturalẽ ordinem. Qui autem corripuit manum, Zara dictus. Significat autem hæc historia sacramentum quoddã. Nam sicut Zara ostendit quidem primum manum, & retraxit: ita in sanctis qui erant ante legem & sub circuncisione, apparuit vita Christiana. Omnes enim illi non ex obseruationibus & mandatis legis iustificati fuerunt, sed quia euangelicam vitã vixerũt. Et obserua quomodo Abraham patrem & domum propter deum reliquit, & naturã abnegauerit. Cõsidera Iob, Melchisedech. Vbi autem lex venit, contracta est talis vita. Quemadmodum autẽ illic nato Phares, posterior iterũ exiit Zara: ita lege data, iterũ apparuit, quæ coccineo fasciculo, nempe sanguine Christi signata fuit. Propterea & Euangelista memor fuit duorum, quasi declarans natiuitatem illorum sacramentis plenam. Et aliter dicere potes: Memor est Thamar, tametsi nõ laudãda videatur, eo ꝙ dormiuerit cũ socero: vt ostẽdat, ꝙ Christus quum susceperit omnia propter nos: & hoc suscepit, vt tales habeat ꝓgenitores: immo vt per hoc ipsum quòd ex eis natus est, eos sanctificaret: non enim venit vocare iustos, sed peccatores. Phares & Zares mysterium. Gene.xij.

Phares aũt genuit Esrom, Esrom aũt genuit Arã, Arã aũt genuit Aminadab, Aminadab aũt genuit Naason, Naason aũt genuit Salmõ, Salmõ aũt genuit Booz ex Rachab.) Rachab putãt q̃dã Raab scortũ, quę exploratores Iesu Naue suscepit, seruauitq; suos, & seruata est etiã ipsa. Mentionẽ autẽ facit eius, vt declaret ꝙ sicut ipsa scortũ fuit, ita & gẽtium congregatio. Fornicabãtur enim in studiis suis, sed susceptis exploratoribus Iesu, apostolis inquã, omnes qui illorum crediderũt sermonib⁹, saluati sunt 1.Para.ij. Ruth.iiij. Raab figura ecclesię

B

Booz autẽ genuit Obed ex Ruth.) Ruth hæc alienigena fuit, coniuncta autẽ Booz: ita & ecclesia ex gentibus alienigena existens, & a testamentis extraria, oblita autẽ populi sui, & cultus simulacrorum, & diaboli cui iuncta erat, nupsit filio dei. Ruth figura ecclesię

Obed autem genuit Iesse, Iesse autem genuit Dauid regem, Dauid autẽ rex genuit Solomonem ex ea quæ fuit Vriæ.) Hic quoque eius quę fuit Vrię, mentionem facit: vt doceat quòd nemo debeat erubescere propter progenitores, sed dare magis operã virtute sua illos clariores efficere: & quod omnes accepti sint deo, etiam si è scorto nati, modo virtute sint præditi. ij.Reg.xij. Propter parentes nõ erubescẽdum.

Solomõ autẽ genuit Roboã, Roboã autẽ genuit Abia, Abia autẽ genuit Asa, Asa autẽ genuit Iosaphat, Iosaphat autẽ genuit Iorã, Iorã autẽ genuit Oziã, Ozias aũt genuit Ioathan, Ioathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam, Ezechias autem genuit Manassen, Manasses autem genuit Amon, Amõ autẽ genuit Iosiam, Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in migratione in Babylonẽ) Migrationem in Babylonem, vocat captiuitatem quam tulere abducti simul in Babylonem. Et alias quoque belligerati sunt Babylonii, sed mediocriter eos afflixerunt: tunc autẽ ipsos à patria sua migrare fecerunt. i.Parali.iij 2.Para.36

C

At post trãsmigrationem in Babylonem, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel aũt genuit Zorobabel, Zorobabel aũt genuit Abiud, Abiud autẽ genuit Eliacim, Eliacim autẽ genuit Azor, Azor autẽ genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achin, Achin autẽ genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autẽ genuit Matthan, Matthan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Marię, ex qua natus est Iesus, qui vocatur Christ⁹.) Quare genealogiam Iosephi narrat? quæ enim cõmunio Iosephi, & partus sine semine nati? neq; enĩ vere erat pater Christi Ioseph, vt a Ioseph Christi genealogia censeatur. Audi igitur, ꝙ vere neq; cõionem habet Ioseph cũ natiuitate Christi, sed oportebat eã propter genealogiã matris dei censeri. Verum quia lex erat, mulierũ genealogiã non ponere, propterea non virginis genealogiam ponit, sed posita genealogia Iosephi, & huius genealogiã posuit. Erat enim lex, non ducendam vxorẽ ex aliena tribu, neq; ex aliena familia, hoc est cognatione, sed ex sua & cognatione & familia: atq; adeo quia talis erat lex, manifestũ ꝙ & Iosephi genealogia posita genealogiam colligat matris dei. Nam ex eadem plane tribu & familia erat mater dei. Nam si 1.Parali.3 Quare genealogia Ioseph, & nõ Mariæ ponitur. Nu.xxxvi.

non fuisset, quomodo fuisset ei desponsata? Atque ita obseruauit Euangelista legem D
præcipientē nō ponēdā mulierū genealogiā, & nihilomin⁹ genealogiā matris dei po
suit. Virū aūt Mariæ nominauit eū, iuxta cōmunē cōsuetudinē. Etenim mos est spō-
sum adhuc procū agentē, virū dicere sponsæ, etiam si nondum habitæ sint nuptiæ.

Omnes igitur generationes ab Abraham vsq; ad Dauid, quatuordecim: & a Dauid vsq; ad migrationem in Babylonem, generationes quatuordecim: & à migratione in Babylonem vsque ad Christum generationes quatuordecim.) In tres ordines distribuit generationes, vt monstret ꝙ Iudæis nihil profuerit, licet iudicibus fuerint subditi vsq; ad Christū, & ꝙ op⁹ habuerint vero & iudice & rege ac sacerdote, qui est Christus. Nā postq̄ defecerūt reges, venit Christus secundū ꝓphetiā Iacob. Vbi aūt sunt a demigratione Babylonica vsq; ad Christū generationes quatuordecim, quū tredecim tantū personæ reperiātur? Si quidē in genealogia mulier recenseretur, possem⁹ & Mariā cōnumerare, & cōplere numerū: nunc aūt mulierem diximus ad genealogiam nō pertinere. quomodo igitur dicitur hoc? Dicunt quidam ꝙ & demigrationem posuerit ceu personæ ordinem occupantem. Christi vero natiuitas sic erat.

Quō quatuordecī gnātiōes, vbi tantū tredecim ꝑsonæ.

Nam vt desponsata est mater eius Maria Iosepho.) Quare deus permisit vt ipsa desponsaretur, & omnino suspicionē daret hominibus quasi cognosceret eā Ioseph? vt haberet in aduersis curatorem: nam hic in fuga in Aegyptum curam eius habuit, & seruauit eam. Est & alia causa, vt lateret diabolum: & propterea desponsata est. Diabolus enim quum audisset quòd virgo vterum gereret, obseruauit virginem. vt igitur deceptor decipiatur, desponsat semper virginem Mariam: & figura quidem fit coniu E
gii, non autem res ipsa.

Quare Maria desponsat.

Priusquā conuenirent ipsi, inuenta est vterum gerens ex spiritu sancto.) Cōuenire hic significat congressum. Priusquam enim congrederentur, concepit. Vnde & Euangelista obstupescit, & clamat: Inuenta est, quasi de re quadam admirabili dicens.

Cōuenire ꝓ congredi, vel coire.

Ioseph autem vir eius, quum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit clam dimittere eam.) Quomodo erat iustus Ioseph, quum lex præceperit adulteram traducere, hoc est denunciare & punire: ipse autem adumbraturus peccatum, & præuaricaturus legem, eam dimittere voluerit? Soluitur autem hoc, quia propter hoc quòd iustus fuit (nolebat enim crudelis esse) præ multa benignitate, misericordia eam ꝑsequebatur, ostendēs se superiorē lege, & iam super legalia mādata viuentē. Deinde quia & ipse cognouit de spiritu sancto eam cōcepisse, ꝓpterea noluit traducere & affligere eā, quæ de spiritu sancto, non ex adultero conceperat. Vide enim quid dicat, quoniā inuenta est in vtero habens. A quo inuēta est? a viro, hoc est, innotuit quod ex spiritu sancto concepit. Vnde clam voluit eam dimittere, & nō audebat habere vxorem, quæ tantam habebat gratiam.

An Ioseph iust⁹ volens dimittere Mariam.

Hæc autem ipso cogitante, ecce angelus domini in somno apparuit ei, dicens) Quum angeretur iustus, angelus ei astitit, docens eum quid faciendū. In somno autē apparet ei. Nam angelus quidem pastoribus vt agrestibus manifeste loquut⁹ est, huic autem vt iusto & fideli per somnum. Quomodo autem non crediturus esset, quū angelus doceret eum de iis quæ ipse animo versabat, & de iis quæ nulli dixerat? Nam quū F
ipse cogitaret, & non loqueretur, astitit angel⁹. Merito igitur credidit ex deo esse. Dei enim est scire quæ non effamur.

Ioseph fili Dauid.) Filium Dauid cum dixit, in memoriam reducēs quod prædictū erat futurum Christum ex semine Dauid. Et hæc dicens, admonuit vt nō discederet: sed cogitaret Dauid, qui promissionem acceperat de Christo.

Ne timeas.) Ostendit hic ꝙ metuerit habere eam, ne forte offenderet deū, vti adulteram fouens. & aliter, Ne timeas, hoc est, tu quidem times adiungi illi, quia ex spiritu concepit, sed ne timeas.

Accipe.) Hoc est, domi & int⁹ tene. Cogitatione enī & mēte iam amandauerat eā.

Mariam vxorē tuā.) Hoc dicit, Tu quidem fortasse putas adulteram esse: ego autem tibi dico, ꝙ vxor tua sit: hoc est, ꝙ a nullo vitiata, sed tua sit sponsa.

Quod enim in ea natum, ex spiritu sancto est.) Non enim solum libera est ab illicito coitu, sed & diuiniore quodam modo cōcepit, & propterea rectius gaudere debes.

A Pariet autem filiũ.) Vt ne quis dicat, & vnde tibi credã quod ex spiritu sancto est? dicit de futuro quod paritura sit filiũ. Nam si de hoc verũ dixero, manifestũ quod & hoc quod ex spiritu sancto, verũ est. Non dixit aũt, pariet tibi, sed simpliciter, pariet. Non enim peperit illi, sed toti orbi: neq; illi soli gratia facta est, sed in õnes effusa est.

Et vocabis nomen eius Iesum.) Tu vocabis, vtpote pater, & curam gerẽs virginis. neque suspiceris Ioseph ꝙ quia a spiritu est conceptio, virginẽ ideo dimittere debeas adiutorio destitutam, sed ministrabis ei in omnibus.

Hic enĩ saluabit populũ suũ.) Hoc loco interpretatur quid significet Iesus, nẽpe saluatorẽ. Ipse enĩ, inqt, saluabit populũ suũ: nõ solũ Iudaicũ, sed & gentilẽ, q credere & fieri popul⁹ eius nõ addubitauerit. Quomodo aũt saluabit? nũ ab hostib⁹? minime, sed a peccatis suis, vnde manifestũ, deũ esse q nascetur. Soli⁹ enĩ dei est ignoscere. Iesus saluator & deus.

Hoc aũt totũ factũ est, vt adimpleatur quod dictũ est a domino per prophetã dicentem.) Ne putes, quod nuper hæc placere inceperint deo, sed superioribus seculis, & ab initio. Scis enim ô Ioseph ꝓphetã: vtpote in lege doct⁹. Et animaduerte quòd dictum est a domino. Non autem dixit, dictum ab Esaia, sed a domino. Non enim homo loquutus est, sed deus per os hominis: vnde fide dignum oraculum est. Esaiæ. vij.

Ecce virgo prægnans erit.) Dicunt Hebræi, quod non habeatur in propheta, virgo, sed adulescẽtula. Ad quod dicendum ꝙ in scriptura idẽ sit adulescentula & virgo. Adulescentulam enim nominat incorruptam, quoniã nisi peperisset virgo, quomodo futurum erat signum & admirabile? Audi enim Esaiã dicentẽ: Propter hoc da

B bit dominus ipse vobis signum. Et statim addit, Ecce virgo &c. Alioqui si non pareret virgo, signum non esset. Deprauant igitur Hebræi sua malitia scripturam, & pro virgine adulescentulam ponunt. Igitur siue adulescentula vocetur, siue virgo, omnino virginem intelligere oportet, vt & hoc sit miraculum. Esaię testimoniũ de virginis partu contra Iudæos.

Et pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus.) Dicũt Hebræi, Quomodo igitur nõ vocat⁹ est Emanuel, sed Iesus Christ⁹? Dicendũ itaq; ꝙ nõ dixit vocauit, sed vocabũt, hoc est, opera eius demonstrabunt eum deũ esse, & nobiscum conuersari. Diuina enim scriptura ex operib⁹ imponit nomina, sicut quum dicit: Voca nomẽ eius, velociter prædare. Et vbi vocat⁹ est tali nomine? Quia simul vt natus est domin⁹, direptus & captiuus abduct⁹ est error. sic dicitur nominatus esse ab opere appellatione inuenta. Velociter prędare.

Excitatus autẽ Ioseph a somno, fecit vt iniunxerat sibi angelus domini.) Vide animum alacrem, quomodo statim obedierit.

Et accepit vxorem suam.) Continuo eam nominat vxorem Ioseph, eiiciẽs malam suspicionem, & docens quod non alterius, sed illius fuerit vxor.

Et non cognouit eam, donec peperisset filium suum primogenitum.) Hoc est, non habuit vnq̃ rẽ cũ ea. Hoc enĩ loco verbũ, donec, nõ hoc manifestat, quod nõ cognouerit eam vsq; ad partũ, postea autem cognouerit, sed omnino nũq̃ eam cognouerit. Hoc enim habet scripturæ ꝓprietas. Sic quũ dicit, non reuersus est coruus in arcã, donec aresceret terra. neq; enim postea rediit. Sic & alio loco, Vobiscũ sum vsque ad cõ

C summationem seculi: igitur post consummationem non erit nobiscũ? Et quomodo? Tunc enim multo magis erit. Sic igitur & hoc loco, donec peperisset, intelligas, hoc est, neq; ante partũ, neq; post partum cognouit eã. Quomodo enim cõtigisset sanctã illã, postq̃ ineffabilẽ partũ cognouisset? Filiũ suũ primogenitum, nõ ꝙ alio quodã nato dicat eum primogenitum, sed simpliciter vt primum & solum natũ. Christ⁹ enim & primogenitus est, vt primo natus: & vnigenitus, vt nõ habens alium fratrem. Donec qd significet. Gene. viij. Matt. 28. Christus primogenitus & vnigenit⁹.

Et vocauit nomen eius Iesum.) Ostendit hoc loco obedientiam Ioseph, quia quęcunque dixerat ei angelus, fecit.

CAPVT II.

QVVM autem natus esset Iesus in Bethlehẽ Iudææ.) Bethlehem interpretatur domus panis, Iudæa autem cõfessio. Fiat igitur, vt nos nunc per confessionem fiamus domus panis spiritualis. Bethlehẽ.

In diebus Herodis.) Meminit Herodis, vt tu discas ꝙ defecerunt a tribu Iuda reges & principes, & necessario venit Christus. Herodes enim non erat Iudæus, sed Idu- Herodes vnde.

mæus, Antipatri filius ex vxore Arabe. Quum defecissent principes, expectatio gẽtiũ venit, sicut Iacob prædixit. D

Gen.xlix.

Regis.) Erat enim & alius Herodes Tetrarcha: & propterea ponit dignitatẽ regis.

Magi q̃re veniant.

Ecce Magi ab oriente veniunt in Hierosolyma.) Quare Magi veniunt? In condẽnatione Iudæorũ. Nã quũ Magi, homines cultui Idolorũ dediti, crediderũt, quam postea defensionem pretexent Iudæi? Et alia causa est, vt gloria Christi magis effulgeat testimoniũ perhibentibus Magis, qui plus aduersarii erant deo, & obnoxii dæmonibus.

Ab oriente.) Et hoc ad condẽnationem Iudæorũ pertinet. Illi enim per tantũ spatium venerunt: Hebræi vero Christum, quem apud se habebant, persequuti sunt.

Nu. xxiiij

Dicentes, Vbi est, qui natus est rex Iudæorum?) Ferũt illos Magos fuisse ex Balaam coniectore progenitos. Nam vt inuenerunt oraculum illius, Orietur stella ex Iacob, intellexerunt mysterium Christi, & idcirco natum adire voluerunt.

Stella fuit angelica virtus.
Luc. ij.

Vidimus enim stellam in oriẽte.) Quando audis stellam, ne talem putes illã, quales videmus, sed diuinam virtutem & angelicã in figura syderis apparentem. Nã quoniã astrologi Magi erant, propterea domin⁹ familiari eos signo adduxit, sicut Petrum piscatorem a multitudine pisciũ ad nomen Christi venatus est, & stupescere fecit. Quod autem angelica virtus fuerit stella, manifestum ex eo, ꝙ & in die refulserit, & ad motũ Magorum se mouerit, & ad quietem eorũ quieuerit. Quin & a septẽtrionali parte, quę est Persidis, ad meridiem, in qua est Hierusalem, mouebatur. Nunquam autem stella a septẽtrione ad meridiem vertitur.

Et venimus, vt adoremus eum.) Vidẽtur hi Magi magna virtute præditi. Nam qui in aliena regione adorare voluerunt, quomodo non in Perside ipsa magna libertate prædicauerunt? E

Herodes autem rex vt audiuit, turbatus est, & omnis Hierosolyma cũ illo.) Herodes quidem turbatus est, vt alienigena, regno suo timens. sciebat enim ꝙ illo indign⁹ esset. Iudæi autem quare turbãtur? oportebat enim gaudere potius, ꝙ rex suus a Persicis regibus adoraretur. sed reuera insipiens possessio est malitia.

Scribæ.

Et cõgregatis omnibus põtificib⁹ & scribis populi, interrogauit eos, vbi nascatur Christus.) Scribæ erant doctores populi, quales sunt quos nos dicimus grammaticos. Singulari autem dei dispensatione interrogantur illi, vt confiteantur veritatem, & ex hoc condẽnentur, ꝙ illum crucifixerunt, quem prius confessi sunt.

At illi dixerunt, In Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est per prophetã.) Per quẽ prophetam? Per Micheam. ille enim dicit,

Micheæ. 5

Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquã minima es in principibus Iuda.) Contẽpta enim erat, vtputa parua: nunc autem quia ex ea prodiit Christus, celebris est. Omnes enim ex finibus terræ veniunt, & sanctam adorant Bethlehem.

Matt. ij.

Ex te enim egressus est dux.) Egressus est, inquit, non in te manebit. & bene. Nõ enĩ mansit Christus in Bethlehem, sed ex ea postq̃ natus est exiit, & in Nazareth freq̃uẽter conuersatus est. Dicunt autem Iudæi ꝙ hoc prędictum sit de Zorobabel, sed mentiũtur manifeste. Etenim Zorobabel non in Bethlehem natus est. Vide enim nomẽ eius Zoro, significat semen & natiuitatem: Babel aũt Babylona, hoc est, qui natus vel genitus est in Babylone. Sed & propheta manifeste arguit eos, dicens: Egressus eius a principio, a dieb⁹ æternitatis. Cuius aũt alteri⁹ egressus sunt ab initio, & a dieb⁹ æternitatis q̃ Christi? q duos egressus habuit, hoc est natiuitates. Nã prima ei⁹ natiuitas, ab initio fuit a patre, secũda autẽ fuit a diebus seculi, principiũ sumẽs a matre dei, quæ in tẽpore fuit. Dicãt igitur Iudæi, nũ zorobabel ab initio fuerit? sed nõ habẽt quod dicant. F

Micheæ. 5

Christus pastor.
Ioan. x.

Qui pascet populum meum Israel.) Pascet dixit, nõ tyrãnidem exercebit, vel deuorabit. Alii enim reges, non pastores, sed lupi sunt: Christus autem pastor, sicut ipse dicit: Ego sum pastor bonus. Populum Israel dicit, tam eos qui ex Iudæis, q̃ qui ex gentibus crediderunt. Israel enim interpretatur, videns deum. Vnde omnes deum videntes, Israelitæ sunt, etiamsi ex gentibus nati sunt.

Tũc Herodes clam vocatis Magis.) Clãculo illos vocauit propter Iudæos. Suspicabatur enim ꝙ Iudæi fortassis puerum facturi essent magni, & curaturi, vt seruent eũ, vtpote liberatorem suum, & propterea clam insidiatur.

Diligenter

A Diligēter quæsiuit ab eis tempus stellæ quæ apparuit.) Hoc est, accurate didicit. Stella enim ante quàm natus esset dominus, apparuerat Magis. quoniam multum temporis in iter insumpturi erant, ideo multo ante apparuit stella. Adorant eum adhuc in fasciis iacentem. Aliqui autem dicunt, quòd cum Christo nato apparuerit stella, & Magi per biēnium venerunt, & non in fasciolis inuenerunt puerum, neque in præsepio, sed in domo cum matre bimum. Sed tu priorem sententiam vt meliorem habe.

Et missis eis in Bethlehem, dixit, Ite, & diligenter inquirite de puero hoc.) Non dixit de rege, sed de puero: neque enim nomen ferre poterat: demonstrans quantum contra illum insaniret.

Vbi vero repereritis, renunciate mihi, vt & ego veniam, & adorem illum. At illi audito rege, profecti sunt) Ipsi quum dolo carerent, putabant & illum absq; dolo loqui.

Et ecce stella, quam viderant in oriente, pręcessit eos.) Occulta erat ad paruum tempus stella singulari dispensatione, vt Iudæos interrogarent, & turbaretur Herodes, manifestiorque fieret veritas. Vt autem ipsi egressi sunt à Hierusalē, iterum apparuit ducens eos. Vnde manifestum, quòd stella erat virtus.

Donec progressa staret supra vbi erat puer) Et hoc rarum. Descendit enim stella a summitate, & terræ propior facta, ostēdit eis locum. Nam si ex summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco in quo esset Christ⁹? Stellæ enim multum locum comprehendunt. Vnde tu supra domum tuam vides lunam forte, & ego candē video non nisi supra domum meam: & vnicuique videtur stare non nisi supra do-
B mum suam lunam vel aliam stellam. Vnde & illa stella non demonstrasset Christum, nisi descendisset, & quasi supra caput pueri stetisset.

Visa autem stella, gauisi sunt gaudio magno valde.) Quod non aberrassent, sed inuenissent quod quærebant.

Et ingressi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.) Mox quidem vt natus fuit, reclinauit virgo puerum in pręsepium. non enim inuenerant domum. Verisimile autem est postea eos inuenisse domum, vbi & Magi inuenerunt eos. Ascenderant enim in Bethlehem, vt recenserētur illic, sicut & Lucas dicit. Multa autem concurrente multitudine vt censeretur, non habebant ad tempus domum, sed in spelunca natus est: deinde inuenta domo, visus ibi est a Magis dominus. Lucæ.ij.

Et quum procidissent, adorauerūt illum.) Vide animę illustrationem. Pauperem videbant, & adorabant. Multis enim argumentis didicerant quod esset deus, ideo & ei offerunt munera vt deo, & vt homini. Audi enim,

Et apertis thesauris suis, obtulerūt ei dona, aurum, & thus, & myrrham.) Aurum quidem obtulerunt ei, vt regi. Aurum enim subditi regibus pēdunt. Thus autem, vt deo. Deo enim thus adolemus. Myrrham vero, vt degustaturo mortē. Nā Iudæi cum myrrha mortuos sepeliunt, vt corpus maneat incorruptum. Myrrha enim quum sicca sit, arefacit & exiccat humiditatem, & non sinit innasci vermes. Vides Magorum fidem, quod & a propheta Balaam didicerunt dominum & deum & regem esse, ac pro nobis moriturum. Audi autem prophetam, Quum recubuerit (inquit) requiescet vt leo. Ecce Nu. xxiiij
C regiam dignitatem per leonem significat, mortalitatem autem dum ait, quū recubuerit. Qui benedicunt te, benedicentur: ecce & deitatem. Sola enim dei natura hanc benedictionis virtutem habet.

Quid per aurũ thus & myrram.

Et oraculo accepto in somnis, ne reflecterētur ad Herodē, per aliam viam redierunt in regionem suam.) Vide consequentiam, primum deus illos ad fidem per stellam adduxit: deinde quum venerunt in Hierosolymam, docuit eos per prophetam, quod in Bethlehem nascatur: & tandem per angelum. Et illi obediunt oraculo, hoc est diuino colloquio. Oraculo igitur accepto, & apparitione a deo habita, imposuerunt Herodi, & nō timuerūt ne forte se insectaretur, sed cōfisi sunt virtute nati, veriq; testes fuerūt.

Digressis autem illis, ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph, dicens. Surge, & accipe puerum & matrem eius.) Vidisti quam ob causam permiserit deus despōsari virginem? Hic enim apparet quod a deo factum, vt diligentem eius curam Ioseph gereret. Nō dixit autem accipe vxorem tuam, sed matrem eius. Nam quoniam suspicio soluta fuit, & iust⁹ per miracula in partu, probauit ex spiritu esse omnia, nō vltra vxorem eius illam nominat.

Et fuge in Aegyptũ.) Fugit & dominus, vt credatur ꝙ reuera homo sit. Nã si in manus incidisset Herodis, & non fuisset occisus, opinati fuissent incarnatum cum apparẽter. In Aegyptum autem fugit, vt & illã sanctificet. Duæ enim sunt regiones omnis nequitiæ officinæ, Babylon videlicet, & Aegypt⁹. Babylonẽ per Magos suscepit adorantem: Aegyptum autem sua præsentia sanctificauit. D

Babylõ & Aegyptus officinæ malorum.

Et esto illic, donec dixero tibi.) Esto pro eris illic, donec a deo iussus fueris. Oportet enim nos nihil facere præter diuinam voluntatem.

Quæsiturus enim erat Herodes puerum, vt perderet illum.) Vide incogitantiã hominis, qui laborat vt diuinam vincat volũtatem. Nam si quidem non est ex deo, quid times? sin ex deo est, quomodo perdes puerum?

Ille autem accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & fuit illic vsque ad obitum Herodis: vt impleretur quod dictum est à deo per prophetam dicentem, Ex Aegypto vocaui filium meum. Dicunt Iudæi, quod propter populũ dictum sit hoc, qui ex Aegypto per Moysen eductus sit. Dicimus itaq;, & quid nouum, quod per figuram dictum est de populo, impletum autẽ vere in Christo? Deinde quis est filius dei? populus ne, qui adorauit idolum Beelphegor & sculptilia, an qui re vera est filius dei?

Osee.xi.

Tum Herodes vbi vidit sibi illusum fuisse a Magis.) Sicut de⁹ illusit Pharaoni per Moysen, sic Herodi per Magos: quoniam & Herodes & Pharao puericidæ erant. Pharao masculos Hebræorum pueros in Aegypto occidit, Herodes autem in Bethlehẽ. E

Exod.i.

Iratus est enim (inquit) vehemẽter, & misit ac interfecit omnes pueros qui in Bethlehem & omnibus confiniis eius à bimatu & infra, iuxta tẽpus quod percontatus erat à magis.) Ostendit iram contra Magos, qui in nullo offenderãt. Quare autem permissi sunt pueri occidi? Vt ostendat Herodes suam malitiã. Sed forte dices mihi, Et quid hoc? Nunquid vt ostendatur illius malitia, ideo iniuria fieri debuit pueris? Audi igitur quod nõ iniuria affecti sunt, sed coronas meruerunt. Omnis enim qui malum aliquid patitur, vel patitur vt peccata dissoluat, vel vt coronæ augeantur, sicut & illi pueri magis coronati sunt.

Hier.xxxi.

Tunc impletum, quod dictum est à Hieremia propheta dicente.) Vt ne quis putet quod inuito deo facta sit puerorũ interemptio, ostẽdit quod prænouerit & ꝑdixerit:

Rhama.

Vox enim, inquit, in Rhama audita est.) Rhama locus fuit Palęstinę excelsus. nomẽ enim hoc excelsum significat: fuitque in sorte tribus Beniamin, qui fuit filius Rachel. Rachel autem sepulta fuit in Bethlehem. Dicit igitur propheta Bethlehẽ Rachel, eo quod in illa sepulta fuit Rachel. fletum autem & ploratum auditum fuisse in excelso. Audi igitur prophetam,

Lamẽtatio & plorat⁹, & fletus multus. Rachel plorãs filios suos) Hoc est Bethlehẽ.

Et noluit consolationẽ admittere, eo ꝙ non sint.) In hac vita non sunt, quia animæ sunt immortales.

Defuncto autem Herode.) Amara morte periit Herodes. febri, & dysenteria, & scabie, & podagra, & putredine verendorum, generatione vermium, & spirandi difficultate, & tremore & contractione membrorum malam absoluit animam. F

Ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph in Aegypto, dicẽs, Surge, & accipe puerũ, & matrẽ ei⁹, & vade ĩ terrã Israel.) Nõ dicit fuge, sed vade: timor enĩ null⁹ erat.

Mortui enim sunt quærentes animam pueri.) Vbi Apollinarius est, qui dicebat dominum non accepisse animam? hinc enim arguitur.

Vigilauit autẽ ille, & accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel. Verũ quia audiuerat quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illuc abire) Tres filios reliquit Herodes, Philippum & Antippã & Archelaum. Archelaum regẽ; alios autem tetrarchas esse iussit. Timuit autem Ioseph in terrã Israel abire, hoc est in terram Iuda, eo quod Archelaus similis patri suo erat.

Oraculo autem accepto in somnis, secessit in partes Galilææ.) Galilæa non erat terræ Israel, sed Gentilium, vnde & Iudæi sicut abominationem illos videbant.

Lucæ.ij.

Ac profectus habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth.) At quomodo Lucas dicit quod postq̃ nat⁹ fuit, impleuit.xl.dies, & à Simeone gestat⁹ est, descẽderit domin⁹ in Nazareth

A Nazareth: hoc autem loco, quod post reditũ ex Aegypto venerit in Nazareth? Disce igitur, quòd quæ siluit Matthæus: dicit Lucas. Vt exempli gratia aliquid dicam, Postquam natus est, impleuit quadraginta dies, deinde descẽdit in Nazareth: hæc dicit Lucas. Matthæus autem dicit post hæc, quod fugerit in Aegyptum, deinde venerit ab Aegypto in Nazareth. Non dissident ergo inter se. Nam Lucas dicit descensum a Bethlehem in Nazareth: Matthæus autem postea reditum ab Aegypto in Nazareth.

Vt impleatur quod dictũ est per prophetas, Nazaræus vocabitur.) Et quis ꝓpheta hoc dixit, non inuenitur nũc. Per negligẽtiam enim Iudæorum multi libri desiderantur, & ob cõtinuas captiuitates fortassis absque scriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Significat aũt Nazaræus, sanctificatus. Igitur quoniã sanctus Christus, recte dicitur Nazaræus. Sãctus enim Israel a multis prophetis vocatur dominus. Iudæorũ ob neglegẽtiã plurimi desiderãt libri ex sacris.

CAPVT III.

IN diebus illis.) Non quum dominus esset puer, & in Nazareth habitabat, sed simpliciter sic inquit, vt in tempore illo, quod est ante seculum, quod nunc.

Accessit Iohãnes Baptista.) Propterea missus est a deo Iohãnes, vt argueret Iudæos, & persuaderet eis vt sua mala agnoscerent, Christũmq; susciperent. Nam nisi quis sensum acceperit peccatorum, non venit ad pœnitentiam.

Missus igitur est Iohannes in deserto Iudæę prædicans, & dicens, Resipiscite.) Arrogãtes erant Iudæi, & idcirco cogit eos ad pœnitentiam.

Appropinquauit enim regnum cælorum.) Regnum cælorum dicit primum & secũ
B dum Christi aduentum, & virtuosam vitam. Quando enim in terra ambulamus, quasi in cælo degentes absque affectionibus, regnum habemus cælorum.

Hic enim est qui dictus est ab Esaia propheta dicente, Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas eius.) Via euangelium dicitur, semitæ autem legalia mandata, vt trita & vetera. Dicit igitur, Parati estote ad euangelicam vitã, & legis mandata recta, hoc est spũalia facite. spiritus enim rectus est. Quãdo igitur videris Iudæum carnaliter intelligentem ea quæ legis, dic quod ipse non faciat vias rectas, hoc est, nõ spiritualiter intelligat legem. Esaiæ. xl.

Ipse vero Iohannes habebat indumentum suum ex pilis camelorum.) Ad pœnitẽtiam hortabatur etiam habitu. lugubrem enim gerebat vestem. Dicunt autem camelũ medium esse inter munda & immunda animalia: nam quia ruminat, mũdum est: quia autem vngulas non diuidit, est immundum. Iohannes autem quoniã ad deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus esse, & gẽtilem, qui immũdus, eratque mediator veteris & noui testamenti, idcirco ferebat pilos camelorum. Camelus.

Et zona pellicea circa lumbos suos.) Omnes sancti introducuntur a scriptura cincti, veluti semper in opere existentes. Negligentes autẽ & delicati non cinguntur, vt nunc Sarraceni. Vel quòd affectiones concupiscentię mortificarunt. Pellis enim, mortui animalis pars est.

Cibus autẽ eius erant locustę, & mel agreste.) Quidã dicũt herbas esse locustas, quidam fruct⁹ agrestes. Mel autem agreste, quod a feris apibus conficitur, & in arboribus
C ac petris inuenitur.

Tunc egressa est ad illum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio vndique finitima Iordani, & baptizabantur confitentes peccata sua.) Tametsi baptizabãtur, non tamen remissionem peccatorum habebat baptisma Iohannis, sed solam pœnitentiam prædicabat Iohannes, & ad remissionem peccatorum ferebat, hoc est ad Christi baptisma ducebat, apud quem remissio peccatorum.

Quum vidisset autem multos ex Pharisæis.) Pharisæus interpretatur abscectus & diuisus. Videbantur enim Pharisæi in vita & scientia separati esse, & excedere alios.

Et Sadducæis.) Hi neque resurrectionem credebant, neq; angelum, neq; spiritũ: interpretantur autem iusti. Sedek enim iustitia. iustos autem seipsos nominabãt. vel ab Hæresiarcha Sadok nominantur.

Venientes ad baptismum suum, dixit illis.) Non venerant bona mente, vt cæteri, & idcirco etiam reprehendit eos.

Progenies viperarum, quis submonstrauit vobis fugere â futura ira?) Du-

re eis loquitur, sciens peruersitatem illorũ, tametsi aliquantulũ laudet, dicens, Quis submonstrauit vobis? Admiratur enim quomodo hoc factum sit, vt tã mala natio vestra resipiscat. Progenies autem viperarum vocat eos, eo ꝙ sicut illæ deuorantes matres suas nascantur, similiter & illi, patres, hoc est magistros & prophetas occiderũt. A futura ira, gehennæ inquit. D

Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ.) Vides quid dicat, quoniam non oportet solum fugere malitiam, sed etiam facere fructum virtutis. Declina enim (inquit) à malo, & fac bonum.

Psal.xxxiij

Et ne sitis hac mente, vt dicatis apud vosipsos, Patrem habemus Abraham.) Hinc perierunt, quod in generositate sua confidebant.

Dico enim vobis, quod potest deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ.) Per lapides intelliguntur Gentes, è quibus multi crediderunt. Simpliciter tamen dicebat Ioannes, quod ex lapidibus possit deus facere filios Abrahæ. Erat enim & vulua Saræ lapis, propter sterilitatem, & nihilominus peperit. Excitauit autem deus filios Abrahæ ex lapidibus, quãdo multi videntes crucifixum, & ruptas petras, crediderunt.

Iam vero & securis ad radicem arborum posita est.) Securim vocat iudicium domini, arbores autem, singulos. Igitur qui nõ crediderit, iam stirpitus excinditur, & in gehennam mittitur.

Omnis igitur arbor.) Etiam si ab Abraham descendat.

Non faciẽs fructum bonũ.) Non dixit, quę non fecit, sed non faciens: semper enim oportet fructum ferre. Nam licet heri misericors fueris, hodie autem rapias, non bonus eris. E

Exsecatur, & in ignem mittitur.) Gehennæ scilicet.

Ego quidem baptizo vos in aqua ad pœnitẽtiam: qui autem post me venit, fortior me est.) Dixit eis, Facite fructũ. Ostẽdit igitur quis fruct⁹, nẽpe credere in eũ qui post se venturus erat. Venit enim post eum Christus. Nam sicut sex tantũ mensibus posterior eo erat: ita & iuxta manifestationem fuit posterior. Manifestatus est enim prius præcursor: deinde Christus, qui ab eo testimonium acceperat.

Quid per calciamẽta.

Cuius non sum idoneus calciamenta gestare.) Per calciamenta autẽ intelligas duos descensus eius, nẽpe eũ qui è cælis in terram, & eum qui à terra in infernũ. Calciamẽtum enim est pellicea caro, & mortificatio. Hos igitur duos descensus nõ potest portare præcursor, intelligere non valens quomodo facti sint.

Ipse vos baptizabit in spiritu sancto.) Hoc est, inũdabit vos largiter spiritus sancti gratiis, quia meum (inquit) baptisma non dat spiritualem gratiam, sed neq; peccatorum remissionem: ipse autem & remittet vobis peccata, & spiritum liberaliter dabit.

Vẽtilabrũ.

Cuius vẽtilabrũ in manu ei⁹.) Non credatis ꝙ si baptizati fueritis ab illo, & deinde peccaueritis, ignoscat vobis. Nã & ventilabrũ habet, hoc est, iudiciũ & inquisitionẽ.

Area Ecclesia.

Et repurgabit areã suã.) Hoc est, Ecclesiã, quę multos quidẽ habet baptizatos, sicut area omne quod in agro cultum fuit: sed inter hos alii quidem sunt palea, hi scilicet qui leues sunt, & spiritibus malitiæ agitantur: alii autem triticũ, qui vtiles sunt, & alios pascunt doctrina & opere.

Et cõgregabit triticũ suũ in horreũ, paleas autẽ cõburet igni inextĩguibili.) Inextinguibilẽ illũ ignẽ vocat. Vnde nugatur Origenes quod futurus sit finis suppliciorum. F

Tũc aduenit Iesus à Galilæa ad Iordanem, vt baptizaretur ab eo. Ioãnes autẽ prohibebat eum, dicens.) Quum mundus esset, baptizatur, vt nos abluat: & vt ostendat vobis, quod si baptizari volueritis, prius mũdemini, vt ne inqnetis baptisma, postea facile in sordes relabentes propter malam consuetudinem. Prohibet autem eũ Ioannes, vt ne videntes illum putent quasi vnum ex multis ad pœnitentiam baptizari.

Mihi opus est, vt à te baptizer.) Opus enim habebat præcursor à domino baptizari, vtpote ab Adam descendens. Nam & ipse contraxerat ex inobedientia inquinamẽtum. Christus autem purificauit omnes ipse mundatus.

Et tu venis ad me?) Non ausus fuit dicere, Et tu baptizaris a me? sed, Et tu venis? Tã pius erat.

Respondit autem Iesus, & dixit, dimitte nũc.) Nunc (inquit) permitte: erit autẽ tẽpus,

A pus,quo digna nobis erit gloria,licet nunc non appareamus.

Sic enim decet, vt impleamus omnem iustitiam. Tunc omittit illum.) Legem vocat iustitiam. Maledicta est(inquit)nunc humana natura, quia legem nō potuit perficere. Ego igitur quum impleuerim alia quæ in lege sunt, & desit hoc vnum vt baptizer:ea propter quum hoc fecero,liberabo naturam à maledicto. Hoc me decet. Natura legē pficere nō potuit

Et baptizatus Iesus,statim ascendit ab aqua.) Christus quum triginta annorū esset, baptizabatur,eo ꝙ ætas illa peccata omnia in se accipit. In prima ætate magna est insipientia. In secunda,quæ est adolescentum, magna est flamma concupiscentiæ & iræ. in virili autem amor opum regnat. Expectauit igitur hanc ætatem,vt per omnes ætates impleret legē, & nos sanctificaret. Statim ascēdit ab aqua. Manichæi dicūt ꝙ corpus suum deposuerit in Iordane, iuxta apparentiam autem aliud corpus monstrarit. Confutantur autem hic,Iesus enim(inquit) ascendit:non alius ascendit, sed is qui in aquam descenderat.

Et ecce aperti sunt cæli) Adam illos clausit,per Christum autem aperiuntur:vt discas,ꝙ quando baptizaris,aperis eos.

Et vidit spiritum dei descendentē quasi columbam, & veniētem super eū, & ecce vox è cælis dicens.) Descendit spiritus,vt testimonium perhibeat quod maior sit qui baptizatur,q̃ qui baptizat. Iudæi enim magnificabant Ioannem, at Christum non tātum curabant. Viderunt autem spiritum omnes venientem super Iesum, vt ne putarent quod vox dicens, Ioan. v.

B Hic est filius meus dilectus) propter Ioānē dicta sit,sed viso spiritu crederēt quod propter Iesum vox illa sit. Quasi columbā,propter innocentiā & mansuetudinē, & quod mūdissima sit colūba,& vbi fœtor est, ibi nō maneat. sic & spirit⁹ sanctus. Et vt de Noe dicitur columbam nunciasse diluuii solutionē,ramū oliuæ afferentē:sic & hic spirit⁹ sanct⁹ manifestat peccatorū solutionē. Illic ramus oliuæ, hic misericordia dei. Geñ. viij.

Hic est filius meus dilectus,in quo mihi bene complacitum est.) Hoc est, in quo requiescam,in quo placabor. Geñ.iij.

CAPVT IIII.

TVNC Iesus duct⁹ est in desertū à spiritu.) Docēs nos,quod post baptismum magis oportet expectare tentationes. Ducitur à spiritu sancto:nihil enim sine spiritu fecit. Ducitur autē in desertum, vt ostendat nobis quod diabolus tentet nos quādo viderit solitarios,& nō ab aliis adiutos. Oportet igitur nos nō temere fidere nobisipsis.

Vt tentaretur à Diabolo.) Diabolus dicitur,quod accuset & infamet deū apud Adā. Dixit enim illi,Deus vos odit. & nunc virtutem apud nos calumniatur.

Et quum ieiunasset.) Ieiunauit:vt ostendat ꝙ magna armatura contra tentationes sit ieiunium:sicut principium omnis peccati,deliciæ. Ieiunium.

Dies quadraginta,& noctes quadraginta.) Tot ieiunauit, quot & Moyses, & Elias. quod si plures ieiunasset,visa fuisset incarnatio eius fictitia & apparens. Exo.xxiiij iij.Re. xix

Postea esuriit. Et quum accessisset ad eum ille qui tentat,dixit:) Quando permisit naturæ,tunc & esuriit,vt daret occasionem diabolo accedendi & congrediendi secū propter famem,& sic posternat & deiiciat eum, nobisque victoriam largiatur.

C

Si filius dei es,dic vt lapides illi panes fiant.) Audiuit vocē cælestē latro. Iterū videt eum esurientem,& dubitat adhuc,quomodo filius dei esuriat, & idcirco tentat eū vt discat. Adulatur autem ei,putans se quid suffuraturū,dicendo, Si filius dei es. Iam rogas,Et quod peccatum erat,facere lapides panes? Audi igitur, quia audire diabolū in aliquo,peccatum est. Vide autem & aliud. Non dixit,vt lapis hic panis fiat, sed lapides:volens Christum ad superflua instigare. Esurienti enim vnus panis sufficit, & propter hoc Christus non audiuit eum. nam natura paucis contenta est

At ille respōdens,dixit:Scriptū est,Non in pane solo viuit homo,sed in omni verbo,quod egreditur per os dei.) Ex veteri testamento est,Moysis enim sermo est. Nam & Hebræi cibati sunt manna,quod non erat panis, sed per verbū dei implebat omnē Hebræorum indigentiam, & fiebat omnia quæcunque comedere cupiebāt. siue piscē, siue ouum,siue caseum cōcupiscebat Iudæus,illius gustum manna ei præbebat. Deut.iij. Manna.

Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatē, & statuit eum supra pinnaculum

templi.) Pars quædam templi erat, ſicut quæ apud nos dicuntur δίῤῥυτα: vidétur enim ſicut alæ eſſe. D

Pſal.xix. Et dicit ei, Si filius dei es tu, mittito te deorſum. Scriptum eſt enim, Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus portabunt te, ne forte impingas in lapidem pedem tuum.) Si filius dei es tu, quaſi hoc dicat. Ego non credo voci cælitus miſſæ: attamẽ tu, ſi filius dei es, oſtende mihi. Quanuis filius dei erat, num o maledicte præcipitare debebat ſeipſum? Tuæ crudelitatis eſt, præcipitare dæmonio actos, dei autẽ ſaluare. Non ſcriptum eſt, In manibus portabunt te, propter Chriſtum, ſed propter ſanctos, qui indigent angelico præſidio. Chriſtus autem qui deus eſt, non opus illo habet.

Deut.vi. Dixit illi Ieſus iterum: Scriptum eſt, Non tentabis dominum deum tuum.) Máſuete repellit eum deus, docens & nos manſuetudine dæmones vincere.

Amor diuitiarum mons. Iterum aſſumit eum diabolus in montem excelſum valde, & monſtrat ei omnia regna mundi, & gloriam eius, & dicit ei, Hæc omnia tibi dabo, ſi procideris & adoraueris me.) Quidam putant montem excelſum valde, affectionem & ſtudium in poſſidendis diuitiis, in quem conatur inimicus Ieſum ducere. ſed non recte opinantur. In ſenſibili enim forma apparuit ei diabolus. Cogitationes enim tales non habuit dominus, abſit. Senſibiliter igitur ei monſtrauit in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens. Et hæc omnia tibi dabo, inquit. Mundum quaſi ſuus proprius eſſet proponit præ ſuperbia. Hoc & nunc dicit auaris, vt adorantes ſe omnia hæc habeãt.

Ibidem. Tunc dicit ei Ieſus, Vade poſt me Satana. Scriptum eſt enim, Dominum deum tuũ adorabis, & illum ſolum coles.) Iraſcitur illi dominus, quando videt illum ea quæ dei ſunt ſibi vendicantem, & dicentem, Hæc tibi dabo. vt propria. Diſce autem quomodo proſint ſcripturæ, per quas dominus os inimici obturauit. E

Tentationes tres. Lucæ. iiij. Tunc omittit illum diabolus, & ecce angeli accedebant & miniſtrabant ei) Tres tẽtatiões expertus eſt dominus, gulæ, vanæ gloriæ, & auaritiæ. Illę enim præcipuæ ſunt affectiones. Has igitur qui vicerit, alias multo magis vincet. Vnde Lucas dicit quod omnem tentationem conſummauerit, quandoquidem capita tentationum vicit. Proinde angeli ei miniſtrant: quo commõſtratur quod & nobis poſt victoriã angeli miniſtraturi ſint. omnia enim propter nos & fecit & monſtrauit dominus, quoniam ei vt deo angeli ſemper miniſtrant.

Galilæa. Capernaũ Zabulon. Nephthalim. Quum audiſſet autem Ieſus, quod Iohannes traditus eſſet: ſeceſſit in Galilæã, & relicta Nazareth, profectus habitauit in Capernaũ, quæ apud mare in cõfiniis Zabulõ & Nephthalim.) Secedit Ieſus, docens nos ne temere periculis nos iniiciamus. Secedit autem in Galilęam, hoc eſt deuolubilem. Gentes enim in peccatis volutantur. Habitat autem in Capernaum, quod eſt domus conſolationis. vt enim faciat gentes domũ conſolationis, deſcendit. Zabulon interpretatur nocturna, Nephthalim autẽ latitudo. Gentes enim & noctem habebant, & latitudinem in via: non enim per anguſtam viam ambulabant, ſed per eam quæ in perditionem fert.

Eſaiæ.ix. Vt impleatur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentem, Terra Zabulon, & terra Nephthalim iuxta viam maris trans Iordanem Galilæa gẽtium, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & ſedentibus in tenebris & vmbra mortis, F

Euangelium lux. lux orta eſt eis.) Viam maris pro eo ꝙ eſt ad viã maris ſitam. Lux autẽ magna, Euangeliũ. Lex enĩ lux & ipſa erat, ſed parua. Vmbra autẽ mortis, peccatũ: ſimilitudo enĩ & figuratio mortis eſt. Nam ſicut mors corpus, ita & ipſa animã detinet. Orta autẽ eſt lux nobis. Non enim quæſiuimus illam nos, ſed illa miſſa eſt nobis, quaſi ſequẽs nos.

Ex hoc cœpit Ieſus prædicare ac dicere.) Ex quo tẽpore detentus eſt in vinculis Iohãnes, cœpit prædicare Ieſus. Expectauit enim Ieſus, vt Iohannes prius de ſe teſtificaretur, & pararet ſibi viam, qua venturus erat: ſicut ſerui ante dominos, præparant. Aequalis enim exiſtens patri dominus, habebat & ipſe prophetam Iohannem, ſicut & pater ſuus. Deus habuit prophetas ante Iohannem, imo & illi patris ſunt & filii.

Regnũ cęlorum. Reſipiſcite, in propinquo enim eſt regnum cælorum.) Regnum cælorũ eſt & Chriſtus, eſt & vita virtutibus prædita. Quando enim quis ſuper terram viuit ſicut angeli, nonne cæleſtis eſt? atque ita in vnoquoq; noſtrum eſt regnum cælorum, ſi angelicam vitam agimus.

Ambulans

A Ambulās autem apud mare Galilææ,vidit duos fratres, Symonē qui dicitur Petr⁹, & Andream fratrem eius,mittentes rete in mare. Erāt enim piscatores.)Hi fuerūt discipuli Ioannis. Viuente autem adhuc Ioanne accesserūt Christū. Porro vbi Ioannē viderūt vinctū,reuersi sunt ad piscatoriā, & sic veniens Christus piscatur eos,dicens.

Venite post me,faciamque vos piscatores hominum.Illi autem statim relictis retibus,secuti sunt.)Vide obedientes homines,statim secuti sunt. Vnde manifestū quod hæc secunda vocatio sit.Antea enim docti erant à Christo, deinde reliquerunt eum: nunc autem viso ipso,statim secuti sunt.

Et progressus illinc,vidit alios duos fratres,Iacobum Zebedæi filium, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedęo patre suo.)Summa virtus est pascere patrem senē, idque iuste partis sumptibus.

Sarciētes retia sua,& vocauit eos.)Pauperes fuerunt,& quia non poterāt emere noua,reparauerunt vetera.

At illi protinus relicta naui & patre suo,secuti sunt eum)Apparet Zebedæum non credidisse, & propterea reliquerunt eum. Vides quādo oportet relinquere patrē, nēpe quando obstat virtuti & pietati.Hi autem vt viderunt priores sequentes Christū, merito secuti sunt,imitantes illos.

Et circūibat Iesus totā Galilæam,docens in synagogis illorū, & prædicans Euāgeliū regni.)Vt monstret ꝙ non contrarius sit legi,ingreditur in synagogas Hebręorū.

Et curauit omnē morbū, & omnem languorē in populo.) A signis incipit,vt credātur quæ docet.Morbus autem est diuturna mala valetudo, Languor vero tempo-

B rarius,& deordinatio in corpore. Morbus. Languor.

Et dimanauit fama illius in totam Syriam, & attulerunt ad eum omnes male affectos variis morbis, & torminibus contractos, & lunaticos, & paralyticos , & curauit eos.)Non petiit Christus ab aliquo qui adducebatur, fidem:nam isthuc ipsum à lōge afferre,fidei erat. Lunaticos autem dicit dæmoniacos. Dæmon enim volens hominibus persuadere ꝙ stellæ maleficæ sint,obseruat lunam quum integra est, & tunc insidiatur,vt videatur luna passionis & morbi causa,& infametur opificium Dei,queādmodum & Manichæi errant. Lunatici dæmoniaci sunt.

Et secutæ sunt eū turbæ multæ à Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis,& Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis.

CAPVT V.

ET QVVM vidisset turbas,ascendit in montem.)Docet nos, nihil ad ostentationem facere. Ascendit in montem,quia docturus erat. docuit nos à media secedere turba,quando docendum.

Et quum sedisset ipse,accesserunt ad eum discipuli eius.) Aliæ quidem turbæ propter miracula,discipuli autem propter doctrinam accedunt.vnde postq̄ curauit corpora,& fecit miracula,curat & animā:vt discam⁹ ꝙ & animarū & corporū sit opifex.

Et aperto ore suo.)Quare additum est,aperto ore suo? videtur ꝙ superfluat.Minime:docuit enim etiam non aperiendo os suum. Quomodo?per vitam & miracula,

C nunc autem aperiens os,docet.

Docebat eos,dicens.)Non tantum discipulos,sed & turbam.Incipit autem à beatitudinibus,sicut & Dauid à beatitudine incepit.

Beati pauperes spiritu,qm̄ niā illorum est regnum cælorum.)Primū modestiam & humilitatem animi ceu fundamentū iacit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit,per humilitatem erigit nos Christus,quandoquidem deus fieri sperabat Adā. Contriti autem anima, sunt pauperes spiritu.

Beati qui lugent,quoniam ipsi consolationem accipient.) Qui propter peccata lugent,non propter temporalia.Lugentes autem dixit,semper & non semel, & nō pro nostris peccatis tantum, sed & pro peccatis proximorum. Cōsolationem vero accipient & hic.Qui enim luget propter peccata,gaudet spiritualiter, & illic quoq; multo magis.

Beati mites, quoniā ipsi hæreditatem accipient terræ.) Aliqui spiritualem terrā dicunt, cælum videlicet : verum tu & hanc terram intellige . quoniam enim putantur Mites.

mites, despecti & inopes, dicit ꝙ hi magis omnia habeant. Mites autem sunt, non qui prorsus non irascuntur, tales enim insipientes sunt & insensati, sed qui iræ vim habẽt, continent autem, & quando oportet irascuntur. D

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam illi saturabuntur.) Quandoquidem de misericordia dicturus est, ostendit primum seruandam iustitiam, & eleemosynam non ex rapina dandam. Porro iustitia omni cum alacritate exercenda est, quod significat cũ dicit: Esurientes & sitientes. Quoniam autem auari quidã abundantes esse videntur, & saturati, dicit ꝙ iusti magis etiã hic satientur, quia propria secure possidẽt.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.) Nõ in solis diuitiis est misericordia, sed & in sermone, & si nihil habes, etiam in lachrymis. Misericordiam autem consequentur & hic ab hominibus. Qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab omnibus misericordiã cõsequitur, & alibi multo maiorem à deo. Nota.

Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.) Multi sunt nõ rapientes, sed & misericordes, veruntamen scortantur, & aliàs immundi sunt. At Christus iubet cũ aliis virutibus etiam mundos, hoc est castos esse: nõ solum corpore, sed & corde. Nã absq; sanctificatione, hoc est castitate, nullus videbit deum. Sicut speculum, si fuerit mundũ, accipit imagines: ita & anima pura faciem dei, & scripturarũ scientiã suscipit.

Beati pacifici, quoniam ipsi filii dei vocabũtur.) Non solum illi qui cum aliis pacẽ habent, sed & qui seditiosos alios conciliant. Pacifici autem sunt & qui per doctrinã inimicos dei cõuertũt. Filii autẽ dei fiũt tales. Etenĩ vnigenitus cõciliauit nos deo.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniã ipsorũ est regnũ cælorum.) Non soli martyres, sed & multi persecutionem patiuntur: quia iuuant iniuria afflictos, & in summa omnẽ virtutẽ fouent. Iustitia enim est omnis virtus. Fures autẽ & homicidæ, tametsi etiam ipsi persecutionem patiantur, non sunt tamen beati. E

Beati estis, quando exprobrauerint vos & persecuti fuerint.) Ad ipsos apostolos se conuertit, ostendensq; maxime proprium sit doctoribus opprobria audire.

Et dixerint omne malum verbum contra vos, mentientes propter me.) Non simpliciter qui exprobratur, beatus est, sed quando & propter Chriustm, & falso: si autẽ duo hæc non affuerint, miser ille est, vtpote multis existens offendiculo.

Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis.) Quum de aliis loqueretur, non dixit mercedem multam: hic autem ostendit, quòd sustinere opprobrium, magnũ sit & grauissimum. Multi enim suspenderunt seipsos. Et Iob, quanuis sustinebat multas tentationes alias, tunc tamen maxime turbabatur, cum exprobrarent ei amici quasi propter peccata sua pateretur. Iob. iiij. vi ix. x.

Sic enim persequuti sunt prophetas, qui ante vos fuerunt.) Vt ne suspicentur apostoli, ꝙ persecutionem patiantur eo quod aduersa Christo docuerint: cõsolatur eos, quia & ante vos prophetis propter virtutẽ hoc accidit: vnde illorum passiones vos consolari debent.

Vos estis sal terræ.) Prophetæ ad vnam gẽtem missi sunt, vos autẽ totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehensionibus dissolutos, vt non pariãt vermes perpetuos: propterea ne abiiciatis mordacitatem reprehensionum, etiã si persequutionem patiamini, & vobis exprobrent. Ideo dicit. F

Quod si sal infatuatus fuerit, in quo salietur?) Hoc est corrigetur.

Tunc igitur foras proiicietur.) A dignitate doctorum.

Et conculcabitur.) Id est despicietur.

Vos estis lux mundi.) Prius sal, & tunc lux. Qui enim reprehẽdit quæ occulte fiũt, ille lux est. Omne enim quod manifestat, lux est. non gentem autem vnam illustrauerunt illi, sed mundum.

Non potest ciuitas occultari, quæ supra montem sita est.) Docet eos, vt durent in certamine, & diligentem vitæ suæ rationem habeant, vt ii, in quos omnes spectãt. Ne igitur putetis, inquit, quod in angulo laxituri sitis, sed spectabiles eritis, & ideo videte quomodo citra maculam agatis vitam, vt ne & aliis offendiculo sitis.

Neq; accendunt lucernam, & ponũt eã sub modiũ, sed super cãdelabrũ, & lucet omnibus qui in domo sunt.) Ego quidẽ accẽdi lumẽ, nunc vestri officii erit, ne gratia

extin-

A extinguatur, ita vt & aliis luceat fulgor vitæ vestræ. Inquit enim.

Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificẽt patrẽ vestrũ qui in cælis est.) Non dixit, vos ostentetis virtutem, hoc enim nõ esset bonũ, sed illa sola luceat, vt & inimici vestri admirentur, & glorificẽt, non vos, sed patrẽ vestrum. Et si ita operamur virtutem, in gloriã dei oportet eã operari, non in nostrã.

Ne existimetis, ꝙ venerim ad destruendam legem vel prophetas: non veni vt destruam, sed vt adimpleam.) Quoniam ipse nouas leges introducturus erat, vt ne putetur quod deo aduersari⁹ sit, dixit prius occurrẽs prauæ quorundã suspicioni, quod non destruat, sed magis adimpleat legem. Quomodo autem adimpleuit? Primum quidem, quia perfecit omnia quæ de eo prædixerunt prophetæ. Ideo & Euangelista subinde dicit, Vt impleatur quod dictũ est de eo per prophetas. Deinde & omnia mãdata legis impleuit. Peccatum enim non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. 1. Pet. ij. Quin & alia ratione adimpleuit legem, hoc est denuo impleuit: quæcũque enim illa adumbrauit, ea hic perfecte depinxit. Illa dixit, Ne occidas: hic vero dixit, Ne temere irascaris. Sicut & pictor nõ corrũpit lineamẽta prima, sed magis illustrat & adiplet. Infra eodẽ Quõ adipleat legẽ. Esaiæ. liij.

Amen dico vobis.) Amen affirmatiua paricula est pro etiam, Nam dico vobis. Amen.

Donec prætereat cœlum & terra, iota vnum & apex nõ præteribit ex lege quoad omnia facta fuerint.) Ostendit hic, ꝙ mundus præterit & transfiguratur. Dicit igitur ꝙ quãdiu subsistit vniuersum, neque minima litera e lege trãsibit. Alii autem, iota & apicem decem legis præcepta dicunt, alii autem crucem. Iota est rectum lignũ, & apex transuersum: quo sensu dicit quod ea quæ de cruce dicta sunt, implebuntur. Iota & apex.

B Quisquis igitur soluerit vnum ex mandatis his minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.) Minima mandata dicit, quæ ipse traditurus erat, non legalia. Nominat autem ea minima propter humilitatẽ: vt & te instruat modeste docendo loqui. Minimus autẽ vocabitur in regno, hoc est in resurrectione, vltimus, & abiectus in gehennam: non enim in regnum cælorum ingredietur, apage, sed regnum resurrectionem intellige. Minim⁹ in regno.

Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorũ.) Primũ ponit, fecerit: postea docuerit. quomodo enim alium inducam in viam, qua nũq̃ transiui? Cęterum si fecero, & non docuero, non habebo tãtam mercedem: sæpe etiã & condemnationem, si quando propter inuidiam vel negligentiam non docuero.

Dico autem vobis, ꝙ nisi abundauerit iustitia vestra plus q̃ scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnũ cælorũ.) Iustitiam dicit omnem virutem: sicut & quum dicitur, Iustus erat Iob, pius, irreprehẽsibilis. Horresce homo animaduertens quanta à nobis repetantur. Deinde docet nos quomodo abundemus, & enumerat virtutes. Iustitia.

Audistis quod dictum sit priscis, Non occides. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio.) Hoc à certo quodam esse dictum non dicit. Si enim dixisset, quod pater meus dixerit priscis, ego autem dico vobis: videri posset diuersam à patre legẽ ponere. Iterum autem si dixisset, Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit, Dictum est antiquis. quoniam autem vetera nũc antiquata sunt, & ferme abolita, oportet omissis illis currere ad noua. Exod. xx.

C Ego autem dico, Qui irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.) Prophetæ dicturi futura dicebant, Hæc dicit dominus: Christus autem, Ego dico, ostendens diuinam substantiam. Illi enim serui erant, ipse autem filius, omnia quæ sunt patris, in se possidens. Qui irascitur fratri suo temere, ille condẽnatur: Si autem quis irascitur ratione iusta motus, & vt alium erudiat, & spirituali zelo, non condẽnabitur. Vnde & Paulus verba iræ loquutus est ad Elymam magum, & ad pontificem: non temere quidem, sed zelo. Tunc autem temere irascimur, quando propter opes vel gloriam. Ira iusta

Quicunque vero dixerit fratri suo rhaca, obnoxius erit concilio.) Rhaca significat idẽ quod Tu: vt quum ad aliquem contemptum nobis dicimus, Abi tu. Volens igitur nos & de paruis solicitos esse, & mutuũ venerari, admonet horũ. Quidã dicũt rhaca Syriace & indignatiuum & respuitiuum quiddam signare. Quisquis igitur iniuria affecerit fratrem suum, contumelia inuadens, obnoxius erit cõcilio sanctorum apostolorum, quando sedebunt iudicantes duodecim tribus Israel. Rhaca.

(Quicunque autem dixerit, stulte, reus erit gehennæ incendio.) Multi hoc graue & durum esse putant, non est autem. Nam qui fratrem suum ratione & prudentia priuat, facitque vt à nulla differat bestia, quomodo non dignus gehēna? Etenim qui scōmatis & cōtumeliis persequitur, charitatem destruit, qua destructa, simul omnes tolluntur virtutes: sicut omnes conseruantur ea salua. Dissoluit igitur omnes virtutes, qui contumelia proximum afficit, dum charitatem dilacerat: & proinde ignis incendio dignus fuerit. D

Si obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris, ꝙ frater tuus habet aliquid aduersum te: dimitte munus tuum ante altare, & abi prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum.) Contēnit deus proprium honorem, tantū vt nos diligamus. Si autem habuerit aliquid cōtra te frater tuus. nihil aliud apposuit. Siue enim iuste siue iniuste habeat, reconciliare. Et nō dixit, si habes tu contra illum, sed si habet ille cōtra te, conare vt ipsum ad amicitiam reducas. Apponit autem dimittendum donum, vt tibi necessitatem imponat reconciliandi, & tu si volueris offerre donum, cogaris reconciliari. Docet etiam interim charitatem esse sacrificium.

Charitas ē sacrificiū.

Esto beneuolus aduersario tuo cito, quādiu es in via cū eo, nequādo te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem coniiciaris. Amen dico tibi, neutiq̃ exibis illinc, donec reddas vltimum quadrantem.) Nonnulli putant aduersarium dici diabolum, viam autē vitam: dominum vero admonere, vt quādiu in hac vita es, desciscas à diabolo, ne postea possit te de peccato arguere, quasi aliquid de suo habentem, tūncque pœnæ tradaris vsq; ad vltimum quadrantem pro peccatis corrigendis. Quadrās habet duo minuta. At tu intellige, quod de aduersariis qui hic sunt, dicat: per hoc admonēs, ne iudicio cōtendas, & ita à diuinis operibus auellaris, etiam si iniuria affectus fueris, inquit, ne abeas ad tribunal: sed in via litem solue, ne ob potentiam aduersarii grauiora patiaris. E

Nō cōtēdendū iudicio.

Exod. xx.

Audistis quod dictum sit, Ne mœcheris.) Aliud est mœchia, aliud scortatio. Mœchia enim est cum coniugata, scortatio vero cum soluta.

Ego autem dico vobis, ꝙ quicunque aspexerit vxorem alterius ad cōcupiscendam eam, iam adulterium commisit cū ea in corde suo.) Hoc est, qui stat, & curiose aspectat, & palpat, & accendit concupiscentiam suam videndo, & iterum videt, vt magis eam concupiscat. Talis enim malum perfecit iam in corde. Quod si opus non addidit, quid hoc? Nō potuit: quia si potuisset, statim malum perpetrasset. Verum cognosce, ꝙ & si concupiscamus, deinde prohibeamur facere opus: signum est ꝙ manifeste à gratia protecti fuerimus. Ita & mulieres dum se ornant, vt aliquibus placeāt, etiam si non placeant, attamen pharmacum miscuerunt, etiam si nullus bibat.

Et si oculus tuus dexter offendiculo tibi fuerit, erue illum, & abiice à te. Vtile enim tibi est vt pereat vnum ex membris tuis, & non totum corpus mittatur in gehennā.) Oculum & manum audiens, ne existimes de membris his dici: non enim apposuit, dexter vel dextera? sed de his qui videntur esse amici, & nocent nobis. Vt exēpli gratia, Adolescens est, cui sunt amici intemperantes, à quibus damnum accepit: hos igitur amputa, inquit. Fortassis enim & illos seruabis, vbi hoc persenserint: ꝙ si minus, certe vel teipsum. Iam amas illorum amicitiam, vtrique peribitis. F

Malorum cōsuetudo dimittēda

Deu. xxiiij

Dictum est, ꝙ quicunque dimiserit vxorem suam, det ei repudiarium.) Moses iussit, si quis oderit vxorem suam, separetur ab ea, vt ne quid grauius contingat. Nam quum odio habetur, fortassis occidi posset. Dare autem iubet dimissæ libellum absolutorium, quem vocat repudiarium, ita vt iam non ad ipsum accedat, & ex hoc fiat confusio, viro alteri cohabitante.

Ego autem dico vobis, ꝙ qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eā mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchatur.) Non soluit Mosaica, sed corrigit, exterrens virum, vt ne absque causa odio habeat vxorem. Nam si iusta de causa dimiserit eam, nempe fornicantem, nulli cōdemnationi est obnoxius. Quod si absq; fornicationis causa condēnatus est, cogit eā mœchari, sed & qui accipit eā, mœchus est. Nisi enim ille accepisset, rediisset vtiq; illa, & subdita fuisset viro. Christianū autē oportet esse pacificum, etiam ad alios, & multo magis cum vxore pacem habere.

Iterum

A Iterum audiſtis quod dictũ ſit priſcis, Non peierabis,ſed perſoluas domino iuramen Leuit.19.
ta tua.)Hoc eſt,quando iuras,vera loquere.

Ego autem dico,non iurare omnino,neque per cælum,quia ſedes dei eſt: neq; per
terram, quia ſcabellum pedum eius eſt:neque per Hieroſolyma, quia ciuitas eſt regis
magni.)Iudęi quia deum audierant dicentem,Cęlum mihi thronus,terra autem ſca- Eſaiæ vlt.
bellum:iurabant per elemẽta.Igitur dominus prohibens eos,non dicit,quia pulchrũ
& magnũ eſt cælum,& terra vtilis eſt,ideo per ea non iurare: ſed quia cęlum thronus
eſt dei:terra autem ſcabellum pedum eius, vt ne ſit locus idololatriæ. Forte enim in
deorum numerum relata fuiſſent elemẽta,a iurantibus per ea:id quod antea factũ eſt.

Neque per caput tuum iurabis, quia nõ potes vnum pilum album vel nigrum fa-
cere.) Deus ſolum per ſemetipſum iurat, vtpote nulli ſubiectus: nos autem quum
non ſimus noſtræ poteſtatis, quo pacto per caput noſtrum iurabimus? alterius enim
eſt profeſſio.Si enim tuum eſt caput,muta ſi potes vnum capillum.

Sit autem ſermo veſter,etiam,etiam:non,non.)Vt ne dicas:& quomodo fidẽ mi- Nulli minus creditur, q̃ qui frequẽter iurat.
hi habebũt?inquit.Si ſemper vere loquutus fueris,& nunq̃ iuraueris. Nulli enim mi-
nus creditur,quàm ei qui frequenter iurat.

Quod autem amplius his eſt, à malo eſt.) Iurare (inquit) & adiicere amplius ad
etiam vel non,à diabolo eſt.Porrò ſi dixeris ꝙ & lex Moſi mala erit,quoniam iurare Deute.6
iubet:diſce quod tunc non erat malum iurare:poſt Chriſtum autem malum eſt,ſicut
& circuncidi, & in ſumma, quicquid eſt Iudaicum. Sugere enim puero conuenit, vi-
B ro minime.

Audiſtis quòd dictum ſit,Oculum pro oculo, dentem pro dente.)Lex cõdeſcen Exodi.21 Deute.19
dens permittit vt eadem quis patiatur,quæ inflixit,vt ne mutuum offendant,vel ti-
more ne eadem patiantur,abſterriti.

Ego autem dico vobis, vt ne reſiſtatis malo: ſed quiſquis impegerit alapã in de-
xteram tuam maxillam,obuerte ei & alteram.) Malum hic diabolum vocat, qui per
hominem operatur.Non oportet igitur obſiſtere diabolo ? Etiam: at non eſt reper-
cutiendum,ſed ſuſtinendum. Non enim igni extinguitur ignis, ſed aqua . Ne exiſti-
mes autem quod loquatur ſolum de percuſſione maxillæ , ſed de omni alio malo
quod infligitur.

Et ei qui vult tecum iudicari, & tunicam tuam tollere, permitte ei & pallium.)
Etiam ſiquando te ad iudicem trahat , & obturbet , tunc dimitte ei pallium : non ſi
ſimpliciter petat. Tunica proprie dicitur quam ſubuculam vel induſium vocamus: Tunica.
pallium,quo illam tegimus:quanuis ſæpe alia pro aliis dicantur.

Et qui te adegerit ad miliarium vnum,vade cum eo duo.) Quid dico(inquit)tu-
nicam & pallium?etiam corpus tuum da ei qui te iniuſte trahit, & magis q̃ ille vult.

Petenti abs te,da:& volentem a te mutuum accipere, ne auerſeris.) Siue amicus,
ſiue inimicus,ſiue infidelis,ſiue pecunias petat,ſiue auxilium aliud. Mutuum autem
nõ cũ fœnore dicit,ſed ſimpliciter vſum.Nam & in lege abſque vſura mutuũ dabãt. Leuiti.19

Audiſtis quod dictum eſt,Diliges proximum tuum , & odio habebis inimicũ tuum.
C Ego autem dico vobis,Diligite inimicos veſtros.) Venit ad verticem virtutũ : quo
quid maius? Nõ eſt autem impoſſibile. Moſes enim & Paulus Iudæos contra ſe inſa-
nientes,plus quàm ſeipſos diligebant, & omnes ſancti ſuos inimicos.

Benc precemini deuouẽtibus vos, benefacite his q. oderũt vos,& orate pro his qui
lædunt & inſectantur vos.)Inter benefactores oportet illos habere. Omnis enim qui
nos tẽtat & perſequitur,leuiorem facit pœnam quam pro peccatis ferre deberemus.
Etiam alia ratione,nempe quia talem mercedem nobis dat deus.Audi enim.

Vt ſitis filii patris veſtri,qui eſt in cœlis : qui ſolem ſuum exoriri ſinit ſuper bonos
& malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.) Vide quantum bonũ dat qui te odit & læ-
dit,modo ſuſtinere velis.Per pluuiam autem & ſolem intellige etiã doctrinã & ſcien
tiam.Omnes enim illuſtrat & docet.

Nam ſi dilexeritis diligentes vos,quam mercedem habetis?nonne & publicani idẽ
faciunt?)Trepidemus,ꝙ neque publicanis ſumus æquales,neq; amantes diligimus.

Et ſi dilexeritis amicos veſtros,quid amplius facitis?nonne & publicani ſic faciũt?

Diligere omnes.

Eritis igitur vos perfecti,sicut pater vester qui in cœlis est.) Nam hominum alios diligere,alios odio habere,imperfectorum est:omnes autem diligere,perfectorum. D

CAPVT VI.

ATtẽdite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab illis,alioqui mercedem vestram non habetis apud patrẽ vestrũ, qui est in cælis.) Postq̃ ad summam virtutum charitatem duxit, nunc tollit inanem gloriam,quæ sequi solet bene operantes. Vide autẽ quid dicat. Attendite,inquit,& cauete: quasi de aliqua mala bestia dicat, attende ne te dilaceret. Porrò licet coram hominibus eleemosynam facias, non tamen ideo facias, vt videaris ab hominibus, non condemnaris. Sin vanæ gloriæ scopum spectaueris,etiamsi in penetralibus promptuarii tui feceris,condemnaris. Volũtatem enim vel coronat vel punit deus.

Itaq; quum facis eleemosynam, ne tuba canatur ante te,sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis,vt glorificentur ab hominibus.) Non tubas habebant hypocritæ,sed animum eorum deridet hoc loco, ꝙ eleemosynã suã volebant celebrari. Hypocritæ sunt, qui alii sunt, alii apparent:& misericordes quidẽ vidẽtur,alii autẽ sunt.

Hypocritæ qui.

Amen dico vobis,ꝙ habent mercedẽ suam.)Quum laudantur enim,totũ acceperũt ab hominibus.

Hyperbole.

Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.)Per hyperbolẽ hoc dicit,quasi diceret,si possibile,etiã teipsum ignores. Vel etiã aliter,Sinistra ẽ inanis gloria,dextra vero eleemosyna. nesciat igitur eleemosynã ĩanis gloria. E

Vt sit eleemosyna tua in abdito,& pater tuus videns illud in abdito,reddat tibi in manifesto.)Quãdo? Tũc quũ nuda & manifesta õnia erũt, & tũc magis glorificabere.

Et quando oras,non eris quemadmodum hypocritę,qui amant in angulis plateãrũ stantes orare,vt conspicui sint hominibus. Amen dico vobis,ꝙ habent mercedem suam.)Hypocritas & illos nominat,vti eos qui videntur q̃dẽ attendere ad deũ, sed ad homines magis attendunt,a quibus habent,hoc est accipiunt mercedem suam.

Tu aũt quãdo oras,ingredere in cubiculũ tuũ, & clausa ianua tua adora patrẽ tuũ ĩ abscõdito,& pater tuus q̃ videt in abscõdito,reddet tibi in manifesto.) Quid igitur? ĩ ecclesia nõ orabo? Omnino,sed recto aio,& citra ostẽtationẽ. Loc⁹ enĩ nõ nocet, sed modus & intẽtio. Multi enim etiã in abscõdito orãtes, hoc vt hoïbus placeãt faciũt.

Orãdũ in ecclesia.

Battalogia.

Orãtes autẽ,ne sitis battalogi in precibus vestris,sicut ethnici.) Battalogia est nugacitas,vt exempli gratia petere aliquid terrenũ,gloriã,diuitias,victoriã. Battarismus enim est inarticulata vox,qualis est puerorum. tu igitur ne nugax & multiloquus sis.

Putãt enim ꝙ in multiloquio suo exaudiãtur. ne igitur assimilemini eis.)Non sunt longæ preces faciendæ, sed breues quidem & crebræ. oportet enim pauca loquentes perseuerare in precibus.

Preces breues & crebræ.

Quare orandum.

Scit enim pater vester quibus indigetis,anteq̃ petatis.)Non enim vt doceamus,petimus:sed vt nos à temporalibus & secularibus curis abstrahamus,& ociose & magna cum vtilitate cum eo colloquamur.

Sic igitur orate:Pater noster,qui es in cælis.) Aliud est votũ,aliud oratio. Votum enim est promissio corã deo,vt quãdo promittit quis se abstinere a vino,vel alia quadam re:oratio autem petitio bonorum. Dicens autem pater, ostendit tibi quãta bona sis assequutus,factus filius dei. Et dum dicit,in cælis,ostendit tibi patriam tuam,& domum paternam. Nam si vis habere patrem deum, in cælos specta,& non in terram. Nõ dicit autẽ,pater meus,sed pater noster,vt omnes quasi fratres vni⁹ patris habeas. F

Sãctificetur nomẽ tuũ.)Hoc est,facito nos sctõs,vt & tu p̃ nos glorificeris. Sicut eñ blasphematur ꝓpter me,ita & sãctificatur ꝓpter me de⁹: hoc est, vt sctũs glorificatur.

Adueniat regnum tuum.)Secundus scilicet aduentus. nam fretus bona cõscientia, precatur vt veniat resurrectio & iudicium.

Fiat voluntas tua sicut in cælo,& in terra.) Sicut,inquit,angeli faciunt voluntatẽ tuam, ita & nos da eam facere.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis.)Panem dicit,qui substantiæ & constitutioni nostræ sufficit.

Hodie

A Hodie.) Tollit curam de crastino. Corpus autē Christi panis est supersubstantialis: cuius esse participes citra condemnationem precamur.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.) Quia & post baptisma peccamus, precamur vt dimittat nobis. sic autem dimittet, quemadmodum & nos. si vindictæ auidi & memores fuerimus, non remittet. Habet me deus vt exemplar, & quod facio alii, facit & mihi.

Et ne inducas nos in tentationem.) Imbecilles sumus homines, ideo non debemus nos ipsos in tentationes iniicere: sed si inciderimus, orandum ne absorbeamur a tentatione. Absorptus enim & victus, ille in profundum tentationis inductus est, at non item qui incidit, & vincit.

Sed libera nos a malo.) Non dixit, a malis hominibus, non enim illi nos iniuria afficiunt, sed malignus, dæmon scilicet.

Quoniam tuum est regnum & potentia, & gloria in secula, Amen.) Animat nos hoc loco. Nam si rex est, & potens pater & gloriosus, omnino & nos vincemus malignum, & glorificabimur posthac.

Etenim si remiseritis hominibus delicta sua, remittet etiam vobis pater vester cælestis.) Iterum nos docet esse alienos a vindicandi cupiditate. Memoriam autem patris inculcat, vt reuereamur eum: & quum eius simus filii, non exasperemur.

Quod si non remiseritis hominibus delicta sua, neque pater vester remittet vobis delicta vestra.) Nihil enim ita odit benignus deus, vt crudelitatem.

B Porro quū ieiunaueritis, ne sitis sicut hypocritæ vultuosi. Obscurant enī facies suas, vt videātur hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, ꝙ habent mercedem suam.) Obscuratio faciei est pallor: quando non qualis est quis apparet, sed simulat tristitiam.

Tu autem ieiunans, vnge caput tuum, & faciem tuā laua, vt ne videaris hominibus ieiunās, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi in manifesto.) Prisci in gaudii signum habebant vngi post lotionē: & tu quoque sic gaude, & lętare. Per oleum aūt & eleemosyna intelligitur. Porro caput nostrū, hoc est Christum, oportet eleemosyna inungi: faciem autem, hoc est, sensum, lachrymis lauare.

Ne thesaurizetis vobis thesauros super terrā, vbi ærugo & tinea corrūpit: & vbi fures perfodiunt & furātur. Thesaurizate autē vobis thesauros in cælo, vbi neq; ærugo, neq; tinea corrumpit, & vbi fures nō perfodiūt, neq; corrūpunt.) Postq̄ inanis gloriæ morbū eiecit, consequenter de inopia loquitur. Homines enim propter vanā gloriā multa possident. Ostendit q̄ sit inutile thesauros habere super terram: quia ærugo & tinea corrumpunt cibos & vestes, fures autem aurum & argentum. Deinde ne quis dicat ei, Sed non omnia furto pereunt, inquit. Quāuis nihil horum sit, attamen sic addictum esse diuitiarum solicitudini, quomodo non miserum? ideo dicit,

Vbi enim est thesaurus vester, ibi erit & cor vestrū. Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuū lucidū erit: si autem oculus tuus malus fuerit, totū corpus tuū tenebrosum erit. Si igitur lux quæ in te, tenebræ sunt, tene-
C bręipsæ quātæ?) Hoc dicit, ꝙ si adieceris animū opū solicitudini, extinxisti lucernam, obtenebrasti tuam animā. Sicut enim oculus si simplex hoc est sanus fuerit, illuminat corpus: si aūt malus, hoc est morbidus, obtenebrat: ita & mēs excæcatur præ solicitudine. Quod si mens obtenebrata fuerit, fit & anima tenebrosa, & multo magis corpus.

Solicitudine excæcatur mēs

Nullus potest duobus dominis seruire.) Duos dominos dicit cōtraria pręcipientes: exēpli gratia, vt Deus & Māmon. Nos autem facimus dominum nostrum diabolum, sicut & vētrem deum. Natura enim est verè dominus deus: Māmona aūt est iniustitia.

Aut enim vnum odio habebit, & alterum illum diliget: aut huic adhærebit, & alterum illum contemnet. Non potestis deo seruire & Mammonæ.) Vides ꝙ non potest diues & iniustus deo seruire. Abiicit enim diuitiarum amor a deo.

Propterea dico vobis, ne soliciti sitis animę vestræ quid esuri sitis aut bibituri, neq; corpori vestro quibus indumentis vsuri). Quod est hoc propterea? A deo eiici propter opes. Non comedit autem anima, incorporea enim est. sed iuxta communem consuetudinē loquutus est. Videtur autē anima non posse esse in corpore, nisi pascatur caro.

Non explodit autem operari, sed seipsos totos curis tradere, & negligere deum, hoc D
est quod prohibet, quoniam & agros colere oportet, & vitæ curam habere.

Nonne anima pluris est q̃ cibus, & corpus q̃ indumentum?) Hoc est, qui maius dedit animæ, formans scilicet corpus, non dabit & alimentum & indumentum?

Aspicite ad volatilia cęli, quia non serunt, neq; metunt, neq; congregãt in horreũ, & pater vester cælestis pascit ea. nonne vos longè præcellitis illa?) Potuisset afferre in exemplum Heliã & Iohãnem, & meminit auium: vt admoneat nos etiã illis brutiores esse. Pascit autem eas deus, qui indidit eis naturalẽ scientiam ad colligẽdas escas.

Quis autem ex vobis solicitus potest apponere ad staturam suam cubitum vnum?) Hoc inquit, ꝙ licet solicitus sis, nihil poteris nõ volente deo. cur igitur in vanum crucias teipsum?

Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescant: nõ laborant, neq; nent. Dico autem vobis, ꝙ neq; Solomon in omni gloria sua amictus fuit vt vnum ex his.) Non solum per aues ratione carẽtes nos admonet, sed & per lilia quæ maturescunt. Nam si deus illa ornauit, quãuis nulla necessitas exigat, quanto magis penuriam nostram in vestibus supplebit? Ostendit autem ꝙ licet multum solicitus sis, nõ poteris tamen ornari sicut lilia: quãdoquidem neque Solomon prudentissimus & delicatissimus in omni regno suo potuit ornari vt vnum ex illis.

Quod si gramen agri, quod hodie quum sit, cras in clibanum mittitur, deus sic vestit, an non multo magis vobis id faciet, parum fidentes?) Discimus hoc loco quòd nullus curare debet ornatum. Hoc enim caducorum florum est, & quod ornatur, fœnum est. Vos autem dixit, rationales, quibus deus animam & corpus formauit. Parum E
fidunt autem omnes soliciti. Nam si perfectam in deum haberent fidem, non tam vacillãter soliciti essent.

Neq; igitur soliciti sitis dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Hæc enim omnes gentes quærunt.) Comedere & bibere non prohibet, dicere autem, quid comedemus? prohibet: sicut dicũt diuites vesperi, Quid comedemus mane? Vides quod delicias & luxum prohibet.

Scit enim pater vester cælestis quòd habetis his omnibus opus. Quærite autem primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia apponẽtur vobis.) Regnũ dei, bonorum fruitio est: illa autem per iustitiam contingit. Omni igitur quærenti spiritualia, adduntur etiam corporalia, liberalitate dei.

Ne igitur soliciti sitis in crastinum. nam dies crastinus curam habebit suiipsius. sufficit enim diei sua malitia.) Malitiam diei, afflictionem & calamitatem vocat. Sufficit enim tibi, quòd hodierna afflictione obrueris: quòd si & pro crastino solicitus fueris, quando vacabis deo, semper temetipsum crucians pro corporalibus?

CAPVT VII.

NE iudicetis, vt ne iudicemini.) Non reprehendere prohibet, sed condemnare. nam reprehensio vtilis est, condemnatio autem probrosa, & despectus plena. Vel aliter intellige de eo qui magis peccatis obnoxius, F
opprobrat alios, & condemnat minus culpabiles, & in his quæ deus iudicaturus est.

Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: & qua mensura metimini, metientur vobis. Quid aũt vides festucã quę est in oculo fratris tui, trabẽ aũt quæ est in oculo tuo, non vides? Aut quomodo dices fratri tuo, Sine eiiciam festucam oculi tui, & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eiice primũm trabẽ ex oculo tuo, tunc videbis vt eiicias festucam ex oculo fratris tui.) Carpturum alios oportet immaculatum esse. Nam habens trabem in oculo suo, hoc est, magnum lignum, magnum scilicet peccatum, & reprehendens aliũ festucã habentem, impudẽtiorem illum facit. Ostendit autem dominus, quòd magnus peccator non potest bene videre peccatum fratris. Nam qui habuerit in oculo trabem, quomodo videre potest alium mediocriter malum?

Canes & porci qui. Ne detis sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte cõculcẽt eas pedibus suis, & cõuersi disrũpant vos.) Canes sunt infideles, porci autẽ

porcinam

A porcinam vitam agentes. Mysteria igitur incredulis non sunt prodenda, neq; clari & margaritis similes sermones de theologia immundis communicandi. Porci enim cõculcant quæ dicũtur, canes aũt conuersi lacerãt vos: quod fecerũt philosophi quũ audirent crucifixũ Christũ. Dilacerant autẽ vos ratiocinãdo, impossibile esse cauillãtes.

Petite, & dabitur vobis: quęrite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enĩ qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.) Imperauit vobis in superioribus magna & difficilia: ostendit igitur hoc loco quomodo imperata perficiãtur, nempe per preces continuas. Petite enim dixit, hoc est, semper. non enim dixit, petatis semel. Deinde & exemplo humano confirmat dictum.

An quis ex vobis homo, quem si petierit filius eius panem, lapidem daturus sit illi? aut si piscem petierit, num serpentem addet illi?) Erudit hoc loco quòd oportet vehemẽter petere, & vtilia petere. Sicut enim vos, inquit, vidẽtes filios vestros vtilia petere, panẽ & piscẽ, datis omnia quæ petierĩt: ita & vos spiritualia quęrite, nõ carnalia.

Si igitur vos, quum sitis mali, nostis dona bona dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se?) Malos nominat homines ad deũ comparatos, quoniam natura nostra bona est, vtpote à deo condita: voluntate autẽ mali sumus.

Omnia igitur quæcunq; volueritis vt faciãt vobis homines, & vos facite eis. Hæc enim est lex, & prophetæ.) Breuem ad virtutem viam ostendit. Ex nobis enim scimus quid facto opus. Nam si vis beneficia accipere, benefac: si vis diligi ab inimicis, dilige etiam inimicos. Etenim lex dei & prophetæ illa dicũt: ferme & naturalis lex pcipit. Tobię.iiij

B Introite per angustam portam, quia lata est porta & spatiosa via quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ingrediuntur per eam.) Angustam portam vocat tẽtationes voluntarias, veluti ieiunium & alia: & præter nostram voluntatem eueniẽtes, vt vincula, persequutiones. Quemadmodum autem corpulẽtum, vel sarcinis onustum, per angustam ingredi nequit: ita neq; delicatus vel diues: per latam autẽ tales vadũt. Cæterùm ostendens quod & angustia temporaria sit, & latitudo cõpendiosa, portam & viam vocauit. Per afflictionem enim qui affligitur, quasi per portam transit, & delicatus quasi per viam ingreditur: & quia vtraq; temporaria, eligatur quæ melior.

Quid? angusta est porta & stricta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt inuenientes eã.) Admiratiua dictio est, Quid? Admiratur enim, papè q̃ angusta? Quomodo igitur alibi dicit, Onus meum leue? propter futuras retributiones. Infra.ij.

Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouiũ, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. à fructibus eorum cognoscetis eos.) Vafri & impostores hæretici. propterea dicit, attendite, hoc est cauete. Blandiloquẽtiam enim prætexunt, & vitam simulãt sanctam, sed intrinsecus latet aculeus. Indumentũ autem ouis est & mansuetudo, quam vsurpant dum adulantur & decipiunt. A fructu autẽ cognoscuntur, hoc est, operũ & vitæ. Nã licet ad tẽpus simulẽt, sed prodũtur successu temporis. Vafri & blãdiloq; hæretici sunt.

Nũquid colligunt à spinis vuã, vel à tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: arbor autem putris fructus malos.) Spinæ & tribuli sunt hypocritæ. Spinæ,
C vt occultè carpẽtes: tribuli, vt vafri & versatiles. Arbor autẽ putris, omnis qui tristi & dissoluta vita putrescit.

Nõ potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor putris fruct⁹ bonos facere.) Quãdiu est putris, non potest. vbi autem conuertitur, potest. Vide enim quòd nõ dixit, non poterit: sed quatenus est putris, bona non parit.

Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur. Vtiq; ex fructibus agnoscetis eos.) His Iudæos perstringit. nam & Iohãnes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eo ꝙ potest à sterili peccato in virtutem inseri. Supra. iij. Lucæ.iij.

Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cælorũ: sed faciẽs voluntatem patris mei, qui in cælis est.) Hoc loco ostendit seipsum dominum, quandoquidẽ dicit, domine, domine. nam ita se & deum dicit. Docet autẽ nos, si fidẽ absq; operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturam. Nam dicendo, Qui facit volũtatẽ, nõ dicit, qui semel fecit, sed qui vsq; ad mortem facit. Et non dixit volũtatẽ meã, ne offenderet auditores, sed patris mei. Omnino autem vna eadẽmque voluntas est

patris & filii, nisi degener sit filius. D

Multi autem dicent mihi in die illa, domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dęmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes fecimus? Et tunc confitebor eis, Nunq̃ cognoui vos, discedite à me operarii iniquitatis.) Multi quum prædicare incipiebant, eiiciebant dæmonia: & quãuis indigni essent, per nomẽ Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiã per indignos efficax est, sicut per indignos sacerdotes sanctificamur: & Iudas quoq; signum fecit, & filii Sceuæ. Quod autẽ dicit, Nũquã cognoui vos, hoc vult, Neque tunc, quando miracula faciebatis, diligebã vos. Hoc enim loco charitas cognitio dicitur.

Charitas, cognitio.

Omnem igitur qui audit sermones meos, & facit eos, assimilabo eum viro prudẽti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram.) Absq; deo virtus perfici nequit. idcirco inquit, assimilabo eum viro prudenti. Petra autẽ est Christus, domus autẽ anima. Quicunq; igitur animã suã ædificabit, operando mandata Christi, illum neq; pluuia, id est diabolus qui de cælo decidit: neque flumina, homines scilicet lædentes, qui ab hac pluuia multiplicantur: neq; venti, hoc est, spiritus mali, & in summa, tẽtatiões omnes, si talis fuerit, poterũt deiicere.

Et omnis qui audit sermones meos, & non facit eos, assimilabitur viro stulto, qui scilicet extruxit domum suam super arenam, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & spirauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, fuitque ruina eius magna.) Non dixit, assimilabo eum, sed per seipsum assimilabitur stulto ille qui credit quidem, non autem operatur. hic est qui super arenã ædificat, ignauiter operans: propterea & à tentationibus deiicitur: irruit, hoc est impingit in eum tentatio, & cadit. Nullus autem infidelium cadit. illi enim omnes humi iacent: at fidelis stat. Et fit ruina, quia Christianus est, magna. E

Et factum est, quum consummasset Iesus sermones illos, obstupuerunt turbæ in doctrina eius. Erat enim docens eos vt authoritatem habens, & non sicut scribæ.) Non principes obstupuerunt (quomodo enim, quum eum odio haberent?) sed innocua plebis multitudo. Mirabantur, non facundiam verborũ, sed libertatẽ. maiorem enim quàm prophetæ præ se ferebat libertatẽ. Illi enim dicebant, Hæc dicit dominus: Christus autem vt deus, Ego dico vobis.

CAPVT VIII.

QVum autem descenderet à mõte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus accessit, & adorauit eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare.) Leprosus enim, vtpote ciuilis & modestus non ascendit in montem, vt ne doctrinæ obesset. quum igitur descendisset, adorauit, magnã præ se ferens fidem. Non dixit, si obsecraueris deum, curabis me: sed, si vis, & ideo es Christus.

Et extenta manu sua tetigit eum, dicens: Volo: mundus esto. Et confestim mundata est lepra illius. Dicitque ei Iesus, Vide nulli dixeris: sed vade, teipsum ostende sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimoniũ illis.) Attigit leprosum, ostendens q̃ non obnoxius sit legi quæ præcepit ne tangatur leprosus, sed dominus eius sit, & quòd mundo nihil sit immundum, & quòd sancta eius caro sanctificationẽ communicet. Fugiens autẽ gloriam, iubet vt nulli dicat, sed ostendat se sacerdoti. Nã nisi sacerdos mundum pronunciasset, extra ciuitatem illi manendum fuisset. Præcepit quoque vt offerat donum in testimonium Iudæis: hoc est, Quando me arguent vt destructorem legis, tu mihi testis eris, qui nunc iussus es à me vt offeras ea quæ in lege perficiuntur. F

Leui.xiiij.

At quum ipse ingressus esset Capernaum, accessit ad eum Centurio, obsecrãs eũ, & dicens) Neq; hic in monte accessit, vt ne præiudicaret doctrinæ. Idem autẽ hic est qui & apud Lucam. Quanuis autem Lucas dicat q̃ alios miserit nũcios ad Iesum, non cõtradicit tamen Matthæo dicenti q̃ per se accesserit. Verisimile enim est ipsum principio alios misisse, deinde periculo crescente per se accessisse, ac dixisse,

Lucæ.ij.

Domine,

A Domine,puer meus discumbit domi paralyticus, grauiterq; cruciatur. Et dicit illi Iesus, Ego quum venero,curabo eum.) Non attulit puerum in lecto,credens ꝙ & absentem curare posset. Quapropter

Et Centurio respondens,dixit,Domine, non sum idoneus vt sub tectũ meũ ingrediaris,sed tantũ dic sermonẽ, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sub potestate,& habeo sub me milites,& dico huic,vade,& vadit: & alteri,veni,& venit: & seruo meo,fac hoc,& facit. Vt autẽ hæc audiuit Iesus, admiratus est,& dixit his qui sequebãtur, Amẽ amẽ dico vobis,ne in Israel quidẽ tantã fidem inueni) Si ego,inquit,qui regis seruus sum,militib⁹ mihi subditis impero,tu multò magis imperare potes morti & morbis:ita vt ab hoc recedant,ad alium autẽ veniãt. Corporales enim morbi,milites sunt & vltores dei. Proinde admiratur Christus, & dicit ꝙ neq; in Israelitis tantam inuenerit fidem,quantam in hoc gentili. Morbi milites dei.

Dico autem vobis,ꝙ multi ab oriente & occidente venient,& accumbent cũ Abraham,& Isaac & Iacob, filii vero regni eiicientur in tenebras exteriores. illic erit ploratus,& stridor dentium.) Non dixit ꝙ multi gentiles accubituri essent, vt ne Iudæos exasperaret:sed adumbrando rem dixit, Multi ab oriente & occidente. Mentionem autem fecit Abrahæ,ostendens ꝙ non sit contrarius legi veteri. Porrò dicẽs tenebras exteriores,monstrauit esse pœnas quasdam tolerabiliores & leuiores. Sunt enim & in suppliciis grad⁹. Filios autem regni Iudæos dicit,ad quos & promissiones factæ sunt. Filius enim,inquit,primogenitus meus Israel. Filij regni Iudæi. Exod.iiij.

B Et dixit Iesus Centurioni, Abi,& sicut credis,ita fiat tibi. Et sanatus est puer eius in hora illa.) Declaratur ex his,quoniam si ille verbo sanatus est, vere etiã dictum ꝙ Iudæi abiiciendi essent.

Et ingressus in domum Petri,vidit socrum eius decumbentẽ,& febricitantem,tetigitque manum illius,& reliquit illam febris:& surrexit,ac ministrauit illis.) Intrauit in domum Petri,vt comederet: & attingens manu socrum Petri, non solum febrim extinxit,sed & sanitatem integram præstitit, ita vt receptis viribus etiam ministrare valeret. Scimus alioqui multo vix tempore conualescentes confirmari. Quum alii Euãgelistæ dicant quòd obsecrarint eum,& sic curata sit, Matthæus hoc breuitatis rationem habens prætermisit. Dicebam enim tibi in principio,alium dicere,quod alius omittit. Porrò disce hîc quòd nuptiæ non à virtute prohibent:princeps enim apostolorum socrum habuit. Lucæ.iiij. Nuptię virtutibus nõ obsunt.

Vespere autẽ facto attulerunt ei dæmoniacos multos, & eiecit spiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt impleatur dictum per Esaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras suscepit,& morbos portauit.) Vesperi & intẽpestiuè languidos adducebãt. Ipse autẽ vtpote misericors,curauit omnes. Deinde ne discredas quo modo tot morbos tam breui tempore curauerit,affert Esaiam testẽ:tametsi propheta de pctis hoc dicat, Matthæus autẽ de morbis posuit,eo ꝙ pleriq; ex pctis accidãt. Esaiæ.liij.

Quum vidisset autem Iesus turbas multas circum sese, iussit vt abirent in vlteriorẽ ripam.) Non erat gloriæ quæsitor,& per hoc etiam Iudæorum declinabat inuidiam.

C Et quum audisset vnus scriba, dixit ei, Præceptor, sequar te quocunque ieris. Dicit ei Iesus, Vulpes foueas habent,& volucres cæli nidos:at filius hominis non habet vbi caput reclinet.) Scribam dicit,literam legis scientem. Hic igitur vt vidit multa signa,arbitratus est ex his Iesum quęstum facere,& idcirco laborabat vt eum sequi posset, quo & ipse aliquid colligeret. Christus autem cogitationi eius occurrens,quasi in hunc modum dicit, Videris me velle sequi vt opes colligas : non vides ne domum quidem mihi esse? Talem esse oportet & eum qui me sequitur. Hæc autem dicebat, quasi pigeret eum comitatus eius,at ille secessit. Nonnulli vulpes & volatilia diabolos dicunt: quasi diceret,dæmones in te habitant. vnde ego in anima tua quietem nõ inuenio.

Alius autem ex discipulis suis dixit ei, Domine permitte mihi primũ abire vt sepeliã patrem meũ. At Iesus dixit illi, Sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos.) Postq̃ quis sese tradiderit deo, nõ debet denuo ad vitæ huius curas cõuerti. oportet sanè & parẽtes venerari,sed magis oportet venerari deũ. Huius autẽ pater incredulus

erat, quod manifestum ex eo quod dicit, Sine mortuos sepelire mortuos suos, hoc est D
Nota. infideles. Si autem illis neque patrem sepelire licuit, væ his qui monasticen professi ad mundana regrediuntur negocia.

Et quũ esset ingressus nauim, sequuti sunt eũ discipuli sui, & ecce terræmotus magnus factus est in mari, ita vt nauis à fluctibus operiretur: ipse vero dormiebat.) Discipulos solos seruauit secũ, vt miraculũ viderẽt. Permisit autem tẽpestatem oriri, vt ad tentationes exercerẽtur, & vt per miraculum crederẽt. Dormiuit vero, vt timore perculsi suam agnoscerent infirmitatem, & eum obsecrarent: ac dicit.

Et accedentes discipuli, excitauerunt illũ, dicentes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit eis, Quid timidi estis, parum fidentes?) Non incredulos dicit, sed paruæ fidei. Nã per hoc quod dicunt, Domine, serua nos, fidem monstrant: quod autem dicunt, perimus, non est fidei. Illo enim simul nauigante non erat formidandum. Vide autem ꝙ exprobrans eis vt timidis, ostendit timorem afferre pericula. Idcirco primũ sedat turbationem animæ illorum, & tunc soluit etiam maris tempestatem.

Tunc enim, inquit, excitatus, increpauit vẽtos & mare, & facta est serenitas magna: homines vero admirabantur, dicentes, Qualis est hic, quia venti & mare obediũt ei?) Quod videbatur, hominis erat, opera autem dei.

Et quum venisset ad vlteriorẽ ripam in regionẽ Gergesenorum, occurrerũt ei duo
Marci.v. dæmoniaci.) Dubitãtibus illis in naui qualis esset, veniunt dæmones præcones: quã-
Lucæ. viij uis tam Marcus q̃ Lucas vnum dicant, habentem legionem. At tu intellige ꝙ vnus ex his duobus fuerit insignior forte. A seipsis autem ad illum venerũt. nemo enim illos E adducere audebat: tam crudeles erant.

Appariti- E monumentis egressi. erant autem sæui supra modum, ita vt nemo posset transi-
ones aïa- re per viam illam.) In monumentis versabantur. Dæmones dogma quoddã instituere
rũ falsę. volebant, ꝙ animę mortuorũ fiant dæmones. quod nemo credere debet. Anima enim
Sap.iij. egressa, in mundo non errat. Iustorum enim animæ in manu dei sunt: peccatorũ vero
Lucę.xvi. & ipsę hinc abducuntur, vt anima diuitis.

Et ecce clamabant dicentes, Quid nobis & tibi Iesu fili dei? Venisti huc ante tẽpus vt torqueas nos?) Ecce filium dei prædicant, prius confitentes inimicitias. Tormẽtũ autem & cruciatum putant, si non permittantur lædere homines. Quod autem dicit, ante tempus, intellige ꝙ existimabant Christũ non ferentem immensas ipsorum malitias, non expectaturum tempus suppliciorum: id quod non est: nam vsq; ad cõsummationem mundi sinentur certare nobiscum.

Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens: dæmones autem rogabant eum dicentes, Si eiicis nos, permitte nobis vt eamus in gregem porcorum. Et
Dęmonũ ait illis. Abite. Illi vero egressi abierunt in gregem porcorum) Dęmones petunt, vt vel
in hoĩes suffocatis porcis contristent dominos illorum, vt ne Christum susciperent. Christus
sęuitia. autem concedit dæmonibus: monstrans qua amaritudine & odio erga homines ferãtur, & si potestas eis daretur, & non prohiberẽtur, peius nos q̃ porcos illos affligerẽt. Ipse enim custodit dæmoniacos, ne seipsos occidãt.

Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. F Porro qui pascebant, aufugerũt, & digressi in ciuitatẽ, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dęmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu: & quum vidissent illum, rogabant vt decederet à finibus suis.) Tristitia affecti erant, & existimabant se grauius quiddam passuros, & ideo deprecabantur eum. Tu autem disce ꝙ vbi est vita porcina, ibi non manet Christus, sed diabolus.

CAPVT IX.

ET ingressus nauẽ, traiecit ac venit in suã ciuitatẽ. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem.) Suam ciuitatem Capernaum dicit, illic enim habitabat: Bethlehẽ enim peperit, Nazareth educauit,
Ioan.v. Capernaum præbuit domicilium. Paralyticus autem ille alius est q̃ is
Lucę.ij. qui apud Iohãnem. Ille enim erat in probatica piscina in Hierusalem,
Matth.ij. hic autem in Capernaum. Et ille quidem non habuit hominem, hic autem à quatuor
Mar.ij. portatur, sicut Marcus dicit, & per tectũ demittitur: quod à Matthæo prætermissum.

Quumq;

A Quumq; vidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Cõfide fili: remittuntur tibi peccata tua.) Filiũ vocat, vel vt creaturã dei, vel vt eum qui crediderat. Declarans autem quòd paralysis ex peccatis esset, primùm peccatum soluit.

Et ecce scribæ quidam dixerũt intra semetipsos: Hic blasphemat. Et vt vidit Iesus cogitationes illorum, dixit, Vt quid vos mala cogitatis in cordibus vestris? Quid ení est facilius dictu, Remittũtur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula?) Vel ex hoc ꝙ cogitationes resciuit, ostendit se deum. Arguit igitur eos ferme sic dicẽs, Vos quidem putatis me blasphemum, eo ꝙ pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est. Videtur autem vobis ꝙ ego per hoc effugium quæram, vt non reprehendar. Ego igitur & ex corporis cura fidẽ vobis facio ꝙ animas sanem: per rem minorẽ quidem, sed quę difficilior videatur, confirmans & peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eò ꝙ minor appareat.

Vt autem sciatis ꝙ potestatem habeat filius hominis super terram remittere peccata, tunc dicit paralytico, Surge, & tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Surrexitque ille, & abiit in domum suam. Et quum vidissent turbæ, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedit hominibus potestatem talem) Iniunxit ei vt lectum gestaret, vt ne phantasia videatur, & vt turbæ simul videant miraculum. maximũ enim omnium existimabant purum quendam hominem.

Et præteriens Iesus illinc, vidit hominem sedentem in telonio, qui Matthæus dicebatur: & dicit illi. Sequere me. Et surrexit, ac secutus est eum.) Non post Petrum &
B Iohãnem hunc vocauit, sed quando vidit obtemperaturũ. Sic & Paulũ vocauit postea suo tempore. Admirare autem Euangelistam, quomodo vitam suam inuulgat, quã occultarunt alii, eum appellantes Leui. Dei autem opus fuit, solo verbo eũ conuerti. Act.ix.

Et factũ est illo recũbente in domo, ecce multi publicani & peccatores venerũt, & recubuerũt cũ Iesu & discipulis suis. Et quũ audissent pharisæi, dixerũt discipulis eius, Cur cũ publicanis & peccatoribus sumit cibũ præceptor vester?) Gaudẽs Matthæus ꝙ ad se diuertisset Iesus, publicanos alios vocauit. Christus autem simul vescebatur cum eis, vt eis prodesset, tametsi propter hoc male audiret. Pharisæi enim volentes discipulos ab eo auellere, accusabant publicanorum conuiuium.

Iesus vbi audiuit, quid inquit? Non opus habent ii qui valent, medico, sed male habentes. Ite autem, & discite quid sit, Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.) Non veni, inquit, nũc tanquam iudex, sed medicus: vnde & fœtorem fero. Arguit autem illos vt imperitos, dicens, Ite, & discite, hoc est, quia hactenus non didicistis, vel saltem nunc ite & discite, quòd deus maioris facit misericordiam in peccatores, quàm sacrificium. Quod autẽ dicit, Non veni vocare iustos: per ironiam dicit, hoc est, vos, qui iustificatis vosmetipsos: quia nullus hominum erat iustus. sed peccatores, non vt maneant peccatores, sed ad pœnitentiam. Osee.vi.

Tunc accedunt discipuli Iohannis, dicentes, Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?) Discipuli Iohannis inuident gloriæ
C Christi, & reprehendunt eũ non ieiunantẽ. Dubitabant enim quomodo vincerent absque corporis castigatione affectiones, id quod Iohannes non potuit. Ignorabant enim ꝙ Iohannes homo esset purus, & virtute iustus: Christus autem virtus ipsa, vtpote deus.

Dixit igitur illis Iesus: Non possunt filii thalami lugere quãdiu cum eis est spõsus. Venient autem dies quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.) Præsens, inquit, tempus, tempus gaudii est, quãdiu cum discipulis sum. Sponsum enim seipsum vocat, ꝙ cooptet sibi nouam congregationem, hoc est ecclesiam: mortua veteri, hoc est synagoga. Filios autem thalami, apostolos vocat. Tempus vero ieiunii, quum ego passus fuero, & assumptus in cęlum. Ieiunabunt fame & siti, persecutionem patientes. Ostendit autem quàm imperfecti sint discipuli: & dicit, Sponsus Christus.

Nullus immittit assumentum panni rudis in veste veteri: tollit enim supplemẽtũ illius à vestimẽto, peiorq; fit ruptura. Neq; mittũt vinũ nouũ in vtres veteres: alioqui rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed mittunt vinũ nouum in vtres nouos, & vtraque simul seruantur.) Nondum, inquit, facti sunt discipuli fortes, Nõ iniungenda dura discipulis.

sed opus habent intelligentia, neque grauis moles illis imponẽda mandatorum. Hęc D
autem dicebat, docens & discipulos, vt & ipsi docturi orbem, indulgentes sint. Pãnus
enim rudis ieiuniũ est, & vinũ nouum: vestis aũt vetus & vtres, infirmitas discipulorũ.

Quũ hæc illis loqueretur, ecce princeps accessit, & adorauit eum, dicens, Filia mea dudum defuncta est: sed veni, & pone manum tuam super eam, & viuet. Surgẽsque Iesus secutus est eum, & discipuli eius.) Videtur ille fidem habere, quanuis non magnã. Obsecrat enim Iesum, non vt solum verbum dicat, sed & vt veniat, & manũ imponat.

Luc.viij. Defunctam autem esse dicit filiam, quãuis apud Lucam dicatur nondum defuncta. dicit autem velut coniectans, eò ꝙ reliquerat eam iam extremum exhalantem spiritum: vel vt augens calamitatem, quò ad misericordiam prouocaret Christum.

Et ecce mulier quæ sanguinis ꝓfluuio laborauerat annis. xii. accessit à tergo, & tetigit fimbriam vestimenti eius. dicebat enim intra semetipsam: si tantum tetigero vestem eius, salua ero. Iesus autem conuersus, vt vidit illam, dixit, Confide filia. fides tua saluam te fecit. Et salua facta fuit mulier ex hora illa.) Mulier hæc quoniam immunda erat, ob pietatem non accessit manifestè, ne forte quo pacto prohiberetur. Quanuis autem putabat se posse latere: veruntamen sperauit se sanitatem assecuturam, si tantũ summam eius vestem contingeret, quæ per fimbriam significatur. At Saluator prodit eam, non vt amans gloriæ, sed vt fidem illius ad nostram vtilitatem declararet, & vt in fide roboraretur etiam archisynagogus. Confide autem dicit ei, eò quòd timida erat, quia furtim donum acceperat. Et filiam vocat, vt fidelem. Ostendit item ꝙ nisi E
habuisset fidem, neutiquam recepisset beneficium, quanuis sanctas contigisset vestes. Dicunt autem ꝙ statuam domino fecerit, ad cuius pedes nascatur herba quæ profluuio sanguinis laborantibus medeatur, quam Iuliani temporibus impii contriuerunt.

Et quum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis, Secedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit. & deriserunt illum.) Quoniam nondum nupta erat, deflebant eam nuptialibus tibiis, secundum legem hoc facientes. Dormire autem dicit illam, eò quòd apud se mors somnus esset: valebat enim facilè suscitare. Cæterum ꝙ deriserunt eum, ne mireris: nam testimonium amplius dant miraculo, ꝙ vere mortuam suscitarit. Ne quis enim diceret ꝙ in excessu quodam esset, idcirco in confesso erat apud omnes eius mors.

Vbi autem eiecta est turba, ingressus est, & tenuit manum illius: & surrexit adolescentula. Et emanauit fama illa in totam terram illam.) Vbi turba est & tumultuatio, non operatur miracula Iesus. Tenet autẽ manum, virtutem illi dans. Et tu si mortuus fueris peccatis, tunc surges quando apprehendet manum tuam, ita vt opereris eiecta turba, & tumultuatione sedata.

Et quum discessisset illinc Iesus, secuti sunt illum duo cæci, clamantes, & dicẽtes, Miserere nostri fili Dauid.) Cæci vt deo dicebant, miserere: vt homini autem dicebant, fili Dauid. Celebre enim erat apud Iudęos, Messiam è semine Dauid venturum.

At quum venisset in ædes, adierunt illum cæci. Et dicit illis Iesus, Creditis ꝙ possim hoc facere? dicunt illi, Etiam domine.) Trahit secum cæcos vsque in domum, vt monstret solidam illorum fidem, & condẽnet Iudæos. Interrogat autem eos an credant: ostendens fidem omnia perficere. F

Tũc tetigit oculos illorum, dicens, Secundũ vestram fidẽ fiat vobis. Et aperti sunt illorum oculi.) In domo seorsim curat, vt vitetur inanis gloria. Per omnia enim docet modestiam & humilitatem mentis.

Et interminatus est illis Iesus, dicẽs, Videte ne quis sciat. Illi autem vt egressi sunt, diffamauerũt illum in tota terra illa.) Vides quomodo fastũ fugerit. Illi vero non vt inobedientes, sed vt grati diuulgauerunt. Quanuis autem alicubi dicere videtur, Abi, & narra gloriam dei, non est huic contrarium: vult enim apud se manentes nihil dicere, narrare autem gloriam dei apud alios. Quũ autem illi egrederentur, adduxerũt illi hominem mutum & dæmoniacum, & eiecto dęmonio loquutus est mutus.) Non erat morbus naturalis, sed à dæmone immissus: propterea & alii adducunt illum. non enim per seipsum orare poterat, quia dæmon ei⁹ linguam vinxerat: vnde neq; fidem exigit, sed statim curat, eiecto dæmone mutum loqui prohibente.

Et ad-

A Et admiratæ ſunt turbæ, dicentes, Nunquã apparuit ſic in Iſrael.) Admiratæ turbæ, Chriſtum & prophetis & patriarchis præpoſuerunt. nam poteſtate ſua curabat, non ſicut illi precantes. Videmus autem & phariſæos quid dicant.

Phariſæi autem dicebãt: In principe dæmoniorum eiicit dæmonia.) Sũmæ ſtultitiæ ſermones illi ſunt. nullus enim dæmon eiicit dæmonem. Eſto autem ꝙ dæmones eiiciat vti ſeruiẽtes dæmonum principi, morbos igitur & peccata quomodo ſoluebat, & regnum dei prædicabat? nam dæmon cõtrario modo morbos auget, & a deo ſeparat.

Et circumibat Ieſus ciuitates omnes ac vicos, docens in ſynagogis illorum, & prædicans euãgelium regni, & ſanans omnẽ morbũ ac omnẽ languorẽ.) Quoniã miſericors eſt, non expectat illos ad ſe veniẽtes: ſed ipſe proſpiciẽs ne habeãt excuſationem quòd nullus illos docuerit, opere & ſermone trahit eos docens, & miracula faciens.

Quum vidiſſet autem turbas, miſericordiæ affectu motus eſt erga illos, quòd eſſent deſtituti ac diſperſi velut oues non habentes paſtorem.) Non habebant paſtorem, eo quòd principes illorum non ſolum non corrigebant, ſed & nocebant. Veri enim paſtoris eſt erga gregem miſericordia affici.

Tunc dicit diſcipulis ſuis, Meſſis quidem multa, operarii autem pauci: rogate igitur dominum meſſis, vt extrudat operarios in meſſem ſuam.) Meſſem vocat magnitudinem miniſterii quo egebãt: operarios autem eos, qui docere debebant, quales tunc non erant in Iſrael. Dominus autem meſſis, dominus apoſtolorum & prophetarum. Manifeſtum autem hoc ex eo, quod ordinauit apoſtolos non petendo deum. Audi enim:

B

CAPVT X.

ET accerſitis duodecim diſcipulis ſuis, dedit eis poteſtatẽ ſuper ſpiritus immũdos, ita vt ipſi eiicerẽt & ſanarẽt quẽuis morbũ, & quẽuis lãguorẽ.) Duodecim diſcipulos eligit iuxta numerũ. xii. tribuũ, virtutẽq; illis tradidit, quãuis pauci eſſent, ac emiſit. Pauci enim per anguſtam portã tranſeũt. dedit enim eis faciẽdi miracula virtutem, vt in admirationem adducerent, & magis obtemperantes doctrinæ habeant auditores.

Duodecim autem apoſtolorum nomina ſunt hæc: Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius.) Enumerat autem diſcipulorum nomina, propter pſeudoapoſtolos. Præponit autem Petrum & Andream, quoniam & primum erant vocati. Deinde ponens filios Zebedæi, præponit Iacobum Iohanni, non propter dignitatem, ſed quia ita acciderat. Dicit igitur,

Iacobus Zebedæi filius, & Iohãnes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi, Lebbæus cognominatus Thaddęus, & Iudas Iſcariotes, qui & tradidit illũ.) Vide humilitatẽ Matthæi, quomodo ſe poſt Thomam ordinarit. Ad Iudam autem quum veniſſet, nõ dixit, pollutus ille, inimicus ille dei, ſed Iſcarioten illum a patria nominauit. Erat enim & alius Iudas, qui & Lebbæus & Thaddæus dicebatur. Duo igitur Iacobi, nempe vnus Zebedæi, alter Alphæi: & duo Iudæ, Thaddæus vnus, & alter proditor. Tres autem Simones, Simon ſcilicet Petrus, & Cananæus, & proditor. Simon enim Iudas Iſcariotes dicebatur.

C Illos duodecim emiſit Ieſus, & pręcepit eis dicẽs, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini: ſed ite potius ad oues perditas domus Iſrael. Proficiſcentes autem prædicate dicentes, Appropinquauit regnũ cælorum.) Illos, quales? piſcatores, vulgares, publicanos. Primum autem miſit ad Iudæos, ne dicere queant, Quoniam ad gẽtiles miſſi fuerunt, idcirco nos Iudæi iure non credimus. Deſtituit igitur Iudæos omni excuſatione. Cõiungit autem Samaritanos gẽtilibus, quoniam Babylonii erant, & in Iudæa domicilium habebant, prophetaſque non recipiebant. Porro per regnũ cælorum, futurorum intellige fruitionẽ. Armat autem eos miraculis, dicẽs, Samaritani Babylonij.

Infirmos ſanate, lepro ſos mundate, dæmones eiicite. Gratis accepiſtis, gratis date.) Nihil tam decet doctorẽ, quàm humilitas, & diuitiarum cõtemptus. Duo igitur hæc hoc loco docet dicens, Gratis accepiſtis, ne ſuperbirent quòd talia dona & haberent, & darent. Gratis enim & per gratiam talia accepiſtis, ſed cum humilitate & diuitiarum eſtote contemptores. Gratis enim (inquit) date. Et vt perfectius malorum omnium radix extirpetur,

Non possideatis aurum, neque argẽtum, neque æs in zonis vestris, neque peram ad iter, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. dignus enim est operarius suo cibo.) Magno studio eos exercet, & propterea omnia ab his superflua aufert, & curas eis adimit. Nam neq; virgã eos habere sinit, quod exactę paupertatis est: & dignos fide facit eos, qui paupertatẽ doceãt. Deinde ne dicãt, quomodo educabimur? inquit, Dignus est operarius cibo suo, hoc est, a discipulis pascemini. Debebũt enim hoc vobis, vt operariis. Dixit autem cibo, non luxu. Neque enim deliciari oportet doctorem. D

In quãcunq; ciuitatem vel vicũ fueritis ingressi, exquirite quis in ea dignus sit: atque illic manete, donec exeatis.) Non ad omnes iussit ire, ne mixti indignis, arguãtur. Omnino si ad solos dignos ierint, omnino & pascentur. Iubet autem manere, & non de domo in domum ire, ne tanquã gulosi male audiant, & videantur primos qui susceperant, iniuria afficere.

Quum autem intrabitis domum, salutabitis illam: & si quidem fuerit dom⁹ digna, veniat pax vestra supra illam: sin minus fuerit digna, pax vestra ad vos reuertatur.) Per salutationem & pacem, benedictionem intellige, quæ apud solos dignos manet. Disce igitur hoc loco ꝙ nostra maxime opera nos benedicant.

Et quicunq; non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex ædib⁹ aut ciuitate illa, excutite puluerem pedum vestrorum. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorũ in die iudicii, q̃ ciuitati illi.) Excutere vult puluerem, monstrantes ꝙ nihil illinc acceperint propter duritiam illorũ qui persuaderi non potuerũt, vel ꝙ testãtur se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilq; illis profuisse. Tolerabilius igitur erit Sodomis q̃ incredulis, eo ꝙ Sodomitæ hic puniti, alibi mitius punientur. E

Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum) Armauerat eos miraculis, de cibis bonã fiduciam illis fecerat apertis dignorum ianuis. Dicit nunc & grauia quæ euẽtura erãt, suam præscientiam manifestans. Consolatur autẽ per hoc ꝙ dicit, ego. Ego, inquit, potens ille: & proinde fidite: inuicti enim eritis. Instruit autem eos ad passionẽ. Nam sicut impossibile est oues in medio luporum nihil pati, ita & vos inter Iudæos. Verum licet patiamini, ne succenseatis. Volo enim vos mansuetos esse, sicut oues, & sic magis vincere.

Prudẽtia serpentis, & simplicitas colũbæ.

Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices velut columbæ.) Vult discipulos etiam prudentes. Idcirco quum audieris Christianos dici oues, nõ intelligas quòd oporteat eos stupidos esse. nam & prudentes oporet esse, & scire quomodo versandũ sit in medio multorum inimicorum. Sicut enim serpens totum corpus obiicit vt percutiatur, caput autem seruat: ita & Christianus, inquit, omnia sua det, etiam percutientibus, corpus suum: caput autem quod est Christus, & fidem in illũ seruet. Et sicut serpens in angustam quandam cauernam circũgyrat se, & transiens pellẽ veterem exponiat se: ita & nos per angustam viam incedamus, vt veterem exuamus hominẽ. Verũtamen quia & serpens nociuus est, iubet nos simplices esse, hoc est synceros, & absq; malitia, nullumq; offendentes, sicut columbæ. Illę enim quũ auferuntur eis fœtus, & persecutionem patiuntur, rursus ad dominos suos reuertuntur. Esto igitur prudens sicut serpens, ita vt ne deridearis ob vitam ab aliis, sed omnia tua citra labem perficias. Erga alios autem te nocentes sis velut columba, hoc est neutiq̃ malignus. F

Cauete autem ab hominibus. tradent enim vos in concilia, & in synagogis suis flagellabũt vos, & ad duces & reges ducemini propter me in testimonium ipsis ac gentibus.) Vides hoc esse prudentis, cauere, & non dare occasionem volẽtibus persequi, sed prudenter agere res nostras. Si pecuniam voluerit qui persequitur, da: si honorẽ, permitte, vt ne occasionem habeat: si autem fidem aufert, custodi tuum caput. Nõ autem discipulos missurus erat ad Iudæos solũ, sed etiam ad gentes: idcirco dicit, In testimoniũ ipsis & gentibus, hoc est, in notam & in reprehensionem eorum qui non credunt.

At quum tradiderint vos, ne sitis soliciti quid aut. quomodo loquamini. dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis illi loquentes, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.) Ne dicant, quomodo persuadere poterimus idiotæ sapientia præditos? iubet bene sperare, & solicitudinem deponere. nã quũ inter fideles

A fideles loquendũ, dignum eſt vt præmeditemur: & paratos eſſe ad defenſionem, Petrus admonet. Inter turbas autem & reges inſaniẽtes, ſuum promittit robur, ne timeamus. Noſtrum eſt enim confiteri: ſapienter autem reſpondere, dei. Et ne ſuſpiceris naturalem eſſe in defendendo idoneitatem, inquit, Non vos loquimini, ſed ſpiritus.

Tradet enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filii aduerſus parentes, & morte afficient eos.) Prædicit eis euentura, ne turbentur quum acciderint. Oſtendit autem & prædicationis vim, quomodo naturam ipſam contemnere faciat. Hic enim Chriſtianiſmus eſt, & inſaniam illorum interim manifeſtat, quòd neq; familiaribus parcunt.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Qui autem perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit.) Ab omnibus, hoc eſt à multis. Non enim omnes illos odio perſequebantur: nam nonnulli & fidem acceperant. Qui autem vſq; in finem perſeuerauerit, & non ſolum inceperit, ille æternę vitæ particeps erit.

Quum autem vos fuerint perſecuti in ciuitate hac, fugite in aliam. Amẽ dico vobis, non perambulaueritis omnes ciuitates Iſrael, donec veniat filius hominis.) Quæ ſupra dicta ſunt, terribilia erant: vt ꝙ tradent vos, & eritis odio, & poſt eius aſcenſionẽ futura erant: quod autem nunc, dicitur de his quæ ante crucem. Non enim conſummabitis ciuitates Iſrael in perſecutionibus, & ſtatim veniam ad vos. Iubet enim fugere eum qui perſecutionem patitur. Enimuero temere ſe in periculum iniicere, & authorẽ fieri condemnationis homicidis, & damno eſſe his quibus per prædicationem prodeſſe poterat, diabolicum eſt. Donec veniat filius hominis, non de ſecundo aduentu intelligas,
B ſed de conuentu & conſolatione ante crucem. Miſſi enim ad prædicandum, iterum ad eum redierunt, & cum eo conuerſati ſunt.

Non eſt diſcipulus ſupra præceptorẽ, neq; ſeruus ſupra dominũ ſuum: ſufficit enim diſcipulo vt ſit ſicut præceptor ſuus, & vt ſeruus ſit ſicut dominus ſuus.) Docet hoc loco ferẽdas iniurias. Nam ſi ego præceptor & dominus ſuſtinui, multo magis vos diſcipuli & ſerui. Interrogas autem quomodo dicit, Non eſt diſcipulus ſupra præceptorem, quũ videamus multos diſcipulos pręceptoribus antecellere? Intellige igitur quod donec fuerint diſcipuli, minores erũt præceptoribus: quod ſi præſtantiores fuerint, nõ erunt iam diſcipuli. ſic & ſeruus quandiu eſt ſeruus, non erit ſupra dominum ſuum.

Si ipſum patremfamilias vocauerunt Beelzebul, quanto magis domeſticos illius? Ne igitur timeatis eos: nihil enim eſt tectum, quod non ſit retegendũ: & nihil occultũ quin futurum vt ſciatur.) Conſolationem accipite a me. Si enim me principem dæmoniorum vocauerunt, quid graue ſi & vos familiares meos conuitiis taxent? Domeſticos vocauit, ſuam erga illos declarans familiaritatem. Sed confidite, veritas non occultabitur, ſed tempus reuelabit & veſtram virtutem, & conuitiatorum malitiam. Nihil enim eſt occultum, quod non ſciatur. Licet igitur nunc traducant, tamen poſtea vos etiam claros reddent.

Quod dico vobis in tenebris, hoc dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis.) Id quod ſcorſum dixi vobis, & in vno loco (hoc eſt enim in aurẽ, & in tenebris) fidenter docete, & magna voce, ita vt omnes vos audiant. Quia autem dicen-
C di libertatem & pericula ſequuntur, ſubdit.

Et ne timeatis ab his qui occidunt corpus, animã autẽ nõ poterũt occidere: timete autẽ magis eum qui poteſt & animã & corpus perdere in gehennã.) Docet & mortem contẽnendam. Terribilius enim, inquit, gehennæ ſupplicium eſt. Qui enim occidunt, ſolum corpus deſtruunt, animæ autem fortaſſis benefaciunt. Deus autem in gehẽnam proiiciens, & animam & corpus punit. Gehennam autẽ quum dicit, ſignificat perpetuam pœnam. Gehenna enim dicitur à ſemper naſcendo.

Nonne duo paſſeres minuto aſſe veneunt? & vnus ex illis non cadit in terrã ſine patre veſtro. Veſtri vero etiã pili capitis omnes numerati ſunt. ne igitur metuatis, multis paſſeribus præſtatis vos.) Ne ſicut derelicti turbarentur, inquit, Si neq; paſſer ignorante me capitur, quomodo vos quos amo, derelinquã? Euidentem autẽ ſcientiam & prudentiã indicans, dicit capillos veſtros numeratos eſſe. Ne putes igitur ꝙ opus ſit operante deo vt illaqueentur paſſeres: ſed quòd neq; illorum aucupium à deo ignoretur.

Omnis igitur qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor & ego illum cõram patre meo qui est in cælis. Porro quisquis negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in cælis.) Ad martyrium & testificationem adhortatur: non sufficit enim in sola anima, sed vult & per os confiteri nos Deus. Non dixit autem, qui confitebitur me, sed in me, hoc est, in mea virtute. Nam qui cõfitetur, superna virtute adiutus confitetur. Postea de negãte non dixit in me, sed cui: ostẽdens quòd non habens supernum auxilium, negatur. Omnis enim qui confitetur quod deus est Christus, inuenit Christum confitentem de se patri quòd fidelis sit seruus. Qui autem negauerint, audient: Nescio vos. D

Ne putetis quòd venerim vt mittam pacem super terram: non veni vt mitterem pacem, sed gladium. Veni enim vt dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & sponsam aduersus socrũ suam: & inimici hominis erũt familiares eius.) Non vbique bona est concordia: sed bonum quandoque est & dissidium. Gladius igitur est sermo fidei, qui nos auellit a cõsuetudine familiariũ & cognatorum ad pietatem impedientium. Non enim simpliciter dicit vt ab his sequestremur & dissideamus: sed dum non conducunt, & impediunt a salute.

Qui amat patrem vel matrem vltra me, non est me dignus: & qui amat filium vel filiam vltra me, nõ est me dignus.) Vides quòd tunc oportet nos odio habere parentes & filios, quando volunt nos a Christo magis auellere. Et quid dico patrem & matrem & filios? quod maius est, audi.

Qui (inquit) non accipit crucem suam, ac sequitur me, non est me dignus.) Quisquis (inquit) non renunciauerit præsenti vitæ, & tradiderit se in mortem contemptibilem E
Crux. (hoc enim prisci crucem vocabant) non est me dignus. Quoniam multi vt fures & latrones crucifigũtur, apposuit: Et sequitur post me, hoc est, iuxta leges meas viuit.

Qui inuenerit animam suam, perditurus est eam: & qui perdiderit animã suam mea causa, inueniet eam.) Inuenire videtur animam suam, qui vitam quæ in carne est, custodit: sed perdit eam, quia mittit in æternum supplicium. Qui autem perdit animam suã, & moritur, non vt latro vel seipsum strangulans, sed propter Christũ, ille seruat eam.

Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui misit me. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.) Excitat nos vt suscipiamus eos qui a Christo mittuntur. Nam qui discipulos suscipit, ipsum veneratur, & propter illum etiam patrem. Oportet autem suscipere iustos & prophetas in nomine iusti & prophetæ, hoc est, quia iusti sunt & prophetæ, non propter præfecturam & subsidium à regibus. Quod si quis fortè & prophetæ figuram gerat, opere autem non idem præstat, tuque vt prophetã ipsum susceperis: & Deus, quasi iustũ suscepisses, tibi retribuet. hoc enim signat, mercedem iusti accipiet. Vel etiam aliter intelligas ꝙ iustus existimetur etiam ille qui suscipit, & accipiat mercedẽ quam iusti capiunt.

Et quicunq; potauerit vnum ex pusillis istis poculo frigidæ aquæ tantum nomine discipuli, amen dico vobis, non perditurus est mercedem suam.) Ne paupertatẽ quis prętexat, dicit ꝙ etsi poculum aquæ frigidæ des eò ꝙ ille meus discipulus sit, & huius F
accipies mercedem. Poculum autem aquæ frigidæ dat & qui docet quempiam flagrãtem igne dei vel concupiscẽtiarum, & facit eum nominari discipulum Christi, nec hic perdet mercedem.

CAPVT XI.

ET factum est quum finem fecisset Iesus mandandi duodecim discipulis suis: progressus est illinc vt doceret & prædicaret ciuitatibus illorum.) Missis discipulis ipse cessat facere miracula, & solum docebat in synagogis. Nam si ipse præsens curasset, nulli tunc accessissent discipulos. vt igitur & illi habeant locum sanandi, ipse progressus est.

Iohãnes autẽ quũ audisset in carcere facta Christi, missis duob⁹ discipulis suis, dixit illi, Tu es q vẽturus es, an alium expectamus?) Non interrogat Iohãnes quasi ignorãs Christũ. Nam quo pacto ignoraret, quũ testatus sit, Ecce agnus Dei? Verũm quia discipuli ei⁹ inuidebãt Christo, vt pluribus argumẽtis certiores eos redderet: propter hoc mittit

A mittit eos,vt vel visis miraculis credant Christum Iohanne maiorem esse: & idcirco fingit se rogare, Tu es qui venturus es? hoc est, qui expectatur in scripturis in carne vẽturus. Nõnulli autem dicunt, ꝙ quum dixerit venturum, interrogauit de descensu ad inferos, quasi ignoret Iohannes, & dicat, Es tu ille qui ad infernum venturus est, an aliũ expectamus? Hoc autem friuolum fuerit dicere. Quum enim prophetis aliis excellentior fuerit Iohãnes, quomodo crucifixionem Christi & eius ad inferos descensum ignorasset, præsertim cum Christum agnũ nominarit, eo ꝙ pro nobis immolandus erat? Sciebat igitur Iohannes ꝙ ad infernum vẽturus esset dominus cũ anima, vt & illic saluaret (sicut dicit Gregorius theologus) omnes qui credituri erãt ꝙ pro nobis incarnatus esset. Et non sicut ignorans rogat, sed sicut volẽs copiosis testimoniis discipulos suos docere de Christo ob miraculorum operationem. Vide enim & Christum quid dicat ad hanc interrogationem. Gregori⁹ theolog⁹

Respondit autem, inquit, Iesus, & dixit eis, Ite & renunciate Iohanni ea quæ auditis & videtis: Cæci vident, & claudi ambulant: leprosi mundantur, & surdi audiunt: mortui excitantur, & pauperes euangelizantur. Et beatus est quisquis non fuerit offensus per me.) Non dixit, annunciate Iohanni, Ego sum qui venturus sum: sed vt sciens ꝙ Iohannes hac de causa discipulos misisset, vt videant miracula, inquit: Quæ videtis, annunciate Iohanni, & omnino ille accepta occasione hac amplius de me vobis testinium perhibebit. Pauperes autem qui euangelizantur, intellige vel apostolos Euangeliũ prædicantes (pauperes enim erant, & piscatores, & vt priuati contẽptibiles) vel au-
B ditores Euangelii, de cœlestibus bonis audientes. Ostendens autem discipulis Iohannis ꝙ non laterent eum quæ cogitabant, dicit, Beatus qui nõ offensus fuerit in me. nã ipsi multum de eo dubitabant.

Illis autem euntibus, cœpit Iesus dicere turbis de Iohanne, Quid exiuistis in desertum vt videretis? Num arundinem quæ agitatur a vento?) Fortassis turbæ vt audierũt Iohannis interrogationem, offensæ sunt, ne forte & Ioannes de Christo dubitasset, & sic facile mutasset sententiam, quãuis prius testificatus fuisset de Christo. Hanc igitur suspicionem è medio tollens Christus, inquit: Non est Iohannes arũdo, hoc est, incõstãs & varius. Nam si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Non enim ad arũdinem, hoc est facile mutabilem hominem exiuissetis, verum sicut ad magnum & cõstantem hominem exiuistis. Proinde talis manet, qualem eum iudicastis.

Sed quid existis vt videretis? hominem mollibus vestimẽtis indutum? Ecce qui mollia gestant, in domibus regum sunt. At quid existis videre? Prophetam?) Nam ne dicere possint, quòd deliciis primum seruierit, factus sit remissus, inquit, Non. Vestis enim eius ex pilis erat, & ostendebat a deliciis alienum. Si enim mollia gestasset, in regũ domibus versatus esset, & non in carcere si delicias fuisset sectatus. Disce igitur quòd non oportet probum Christianum mollia gestare. Nota.

Etiam dico vobis, & excellentiorẽ Propheta. Hic est enim de quo scriptũ est, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuã, qui præparaturus est viã tuam ante te.) Angelus vocatus est & propter angelicam vitam, ac ferme materię expertẽ, & propter hoc
C ꝙ nunciauit prædicauitq; Christum. Præparauit autem viam Christi, quasi testificãs de eo, & quasi baptizans in pœnitentiam. Nam post pœnitentiam remissio peccatorum, quam remissionem Christus dat. Hæc autem dixit Christus postquam a se abierant discipuli Iohãnis, ne videatur eis adulari. Vaticinium autem, dictum Malachiæ est. Iohannes quare dic̃t⁹ angel⁹ Malac.iij.

Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Iohãne Baptista.) Cum affirmatione hoc asserit. Dicens autẽ mulierũ, seipsum excepit. Christus enim a virgine natus est, non muliere, quæ virum passa.

Qui autem minor est in regno cælorum, maior illo est.) Quoniam multas Iohannis laudes dixerat, vt ne putẽt ꝙ & se maior sit ille, inquit hoc loco manifestius, quod ego minor, & natu iunior, & iuxta vestram opinionẽ inferior, maior illo sum in regno cælorum, hoc est, in spiritualibus & cælestibus bonis. Nam hic quidem ipso minor sum, & secundum hoc prior me natus est, & vobis magnus videtur, sed illic maior sum.

A diebus autem Iohãnis Baptistę vsq; ad hunc diẽ regnũ cęlorũ vim patitur, & violẽti rapiũt illud.) Vidẽtur hæc superioribus non cohærere, sed non sic habet. Vide igi-

tur. Etenim de se dixerat Christus ꝙ maior sit Iohãnes, & cogit illos vt ei credãt, ostẽdens quod multi rapiant regnum cælorum, hoc est, fidem in se. Opus autem est virtute multa. Relinquere enim patrem & matrem, & animam suam contẽnere, quãta vis? D

Omnes enim prophetæ & ipsa lex vsq; ad Iohannem prophetizauerunt.) Ex hoc bene illa cõsequitur. dicit enim, Ego sum ille vẽturus. Omnes enim prophetæ impleti sunt. Non aũt impleti fuissent, si ego non venissem. Nihil igitur expectetis vlterius.

Et si vultis recipere, ipse est Helias ille qui venturus erat.) Si vultis, inquit, accipere, hoc est, si sana mente iudicatis, & non inuida, ipse est Helias quem dixit propheta
Malach.3 Malachias venturum. Etenim præcursor ac Helias idem sortiti sunt ministeriũ: & hic quidem prioris aduentus, Helias autem posterioris præcursor. Deinde ostẽdens quòd ænigma sit Iohannem Heliam esse, & intellectu opus ad intelligendum, inquit,

Qui habet aures ad audiendum, audiat.) Ita inducens eos vt interrogẽt ac discant.

Cui aũt assimulabo generationem hanc? Similis est pueris sedentibus in foro, & acclamantibus sodalibus suis, & dicentibus, Tibia cecinimus vobis, & nõ saltastis: lamẽtauimus vos, & non planxistis.) Insinuat hic Iudæorum morositatem. Difficiles enim moribus, neque Iohannis austeritate, neq; Christi simplicitate inuitari potuerunt: sed similes fuerunt pueris contumacibus, quos neque facilitate neque luctu quis placarit.

Venit enim, inquit, Iohãnes neque comedẽs neque bibens, & dicunt, Dæmoniũ habet. Venit filius hominis comedens & bibens, & dicunt, Ecce hominem edacem, & vini potorem, amicumque publicanorum & peccatorũ.) Lamentationi assimulat vitam Iohannis: erat enim magnæ tam in verbis q̃ operibus seueritatis. At Iesus mirè dispensans omnia, omnibus condescendit, vt omnes lucrifaciat, & regnum euangelizet: proinde non eius fuit austeritatis cuius Iohannes. E

Et iustificata est sapientia à filiis suis.) Hoc dicit, Neq; Iohãnis vita neq; mea vobis placet, sed omnes salutis vias aspernamini. Iustus apparebo ego, qui sapiẽtia sum. Nulla enĩ posthac vobis occasio erit, sed omnino iudicabimini. Etenim ego q̃dẽ impleui omnia, vos aũt increduli facti, iustũ me, vtpote qui nihil intermiserim, cõprobabitis.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factæ fuerãt plurimæ virtutes ipsius, quod nõ pœnituissent.) Postquam monstrauit ꝙ omnia quæcũq; oportebat fecerat, & manserunt absq; pœnitentia, consequenter exprobrat:

Væ tibi Chorozain, væ tibi Bethsaida.) Ex qua Andreas & Petrus & Philippus & filii Zebedæi fuerunt: atq; ita nõ naturæ, sed volũtatis malitia fuit. Nam si naturæ, fuissent & illi mali.

Quoniam si in Tyro & Sidone factæ fuissent, virtutes scilicet quæ factæ in vobis, olim in sacco & cinere pœnituissent. Verũtamen dico vobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicii, q̃ vobis.) Deteriores dicit Iudæos Tyriis & Sidoniis. Tyrii enim naturalem legem transgressi sunt, Iudæi autem & Mosaicam. Et illi quidem non viderunt miracula, hi autem & miracula quæ videre, accusarunt. Saccus, pœnitentiæ symbolum est. Lugentes videmus cinerem & puluerẽ super caput spargere.

Et tu Capernaũ, quæ vsq; ad cœlos es exaltata, vsq; ad infernũ detraheris: quoniã si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ ĩ te, mãsissent vsq; in hodiernũ diẽ. Verũtamẽ dico vobis ꝙ Sodomis tolerabili⁹ erit in die iudicii, q̃ tibi.) Capernaũ exaltata est eo ꝙ sit ciuitas Iesu. glorificata enĩ fuit, vtpote patria ei⁹, sed nihil vtilitatis inde accepit, nõ credẽdo: & ꝑpterea cõtrario modo iudicata est vsq; ĩ infernũ, ꝙ talẽ sortita inq̃linũ, nõ sit emẽdatior facta. Quoniã aũt Capernaũ interpretari quis potest agrũ cõsolationis: vide ꝙ si quis mereatur fieri ager spirit⁹ paracleti, & deinde sublime sapiat, & exaltetur vsque in cælum, ita corruet quoque per superbiã. Horrescas igitur ô homo. F

In illo tẽpore respõdit Iesus, & dixit, Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, ꝙ occultaueris hæc à sapiẽtib⁹ & intelligẽtibus, & reuelaueris ea paruulis.) Quod dicit, hunc sensum habet. Confiteor, hoc est, gratias ago tibi, ꝙ Iudæi qui sibi videntur esse sapientes & periti in scripturis, non crediderunt, imperiti autẽ & paruuli crediderunt & cognouerunt mysteria. Occultauit autem mysteria deus ab his qui vidẽtur esse sapientes: non vt inuidens, vel vt author imperitiæ, sed ideo ꝙ non erãt digni, propter hoc ꝙ videbantur esse sapientes. Nam qui videtur sibi sapiens, & confidit in sapientia sua,

A ſua, neque deum inuocat. Vnde deus poſtea non vocat eum, neque iuuat, neq; reuelat. Et aliter, Deus propter magnam miſericordiam ſuam non reuelat eis plura myſteria, vt ne magis puniantur, vtpote aſpernantes ea quæ didicerunt.

Etiã pater, ſic fuit bene placitum ante te.) Manifeſtat hoc loco benignitatem patris, quòd non ab alio prouocatus reuelat paruulis, ſed ſic placuit ab initio. Complacitum enim voluntas eſt, & beneplacitum.

Omnia mihi tradita ſunt a patre meo.) Dixit ſupra ꝙ abſcõderit pater. Ne igitur ſuſpiceris quòd ipſe quidẽ nihil faciat, omnia autem patris ſint, dicit, Omnia mihi tradita ſunt, & vna poteſtas mea & illius. Quum autem audis, tradita ſunt: ne ſuſpiceris ꝙ tanquam ſeruo & inferiori tradita fuerint, ſed tanquam filio. Nam ſecundũ hoc quòd natus eſt a patre, omnia tradita ſunt ei. Niſi enim natus eſſet ab eo, & eiuſdem eſſet ſubſtãtiæ, nõ fuiſſent ei tradita. Non a domino, inquit, ſed a patre meo: vt exẽpli gratia ſi naſcatur pulcher puer a pulchro patre, & dicat, Data eſt mihi pulchritudo a patre meo.

Et nullus cognoſcit filium niſi pater, neque patrem quis cognoſcit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.) Maius dicit: Nulli ſit mirum me omniũ eſſe dominum, quum ſcilicet & aliud maius poſſim, nempe ſcire patrem, ac ſic ipſum cognoſcere, vt & aliis eum poſſim reuelare. Conſidera autem quòd ſuperius dixerit patrem reuelaſſe myſteria paruulis: hic autem filius patrem reuelauerit. Vides igitur vnam virtutem patris & filii: ſiquidem & pater reuelat ac filius.

Venite omnes ad me qui laboratis & onerati eſtis, & ego requieſcere vos faciam.) O-
B mnes vocat, non ſolũ Iudæos, ſed Gentiles. Per laborantes intellige Iudæos, vt faciẽtes traditiones legis, & in operatione mandatorum legis fatigatos. Per oneratos autem, Gentiles onere peccatorum oppreſſos. Hos igitur quieſcere facit Chriſtus. Credere enim, & confiteri, & baptizari, quis labor? Quomodo autem non & quies? quandoquidem & hic nihil ſolicitum eſſe oportet de iis quæ ante baptiſmum facta ſunt, & alibi quies te ſuſceptura eſt.

Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animarum veſtrarum. Iugum enim meum commodum eſt, & onus meum leue.) Iugum Chriſti, humilitas & mititas. Qui igitur ſe humiliauerit omni homini, requiem inuenit, imperturbatus manens: ſicut vanæ gloriæ cupidus & arrogans ſemper in curis eſt, nolens quoquã minor haberi, ſed cogitans quomodo magis glorificetur, & quomodo vincat inimicos. Iugum igitur Chriſti (humilitatem dico) leue eſt. Facilius eſt enim humili naturæ noſtræ humiliari, quàm ſublimari. Dicuntur item & omnia mandata Chriſti iugum leue, quoniam propter futuram retributionem leuia, tametſi ad breue tempus grauia videantur.

CAPVT XII.

IN illo tempore ibat Ieſus ſabbatis per ſegetes: diſcipuli vero illius eſuriebant, & cœperunt vellere ſpicas, & comedere. At phariſæi quum vidiſſent, dixerunt illi, Ecce diſcipuli tui faciunt quod non licet facere in ſabbato. Il-
C le vero dixit eis, Non legiſtis quid fecerit Dauid quum eſuriret ipſe, & ii qui cum eo erant? Quomodo ingreſſus ſit in domum dei, & panes propoſitionis ederit, i.Re.xxij.
quos ipſi non licebat edere, neque iis qui cum illo erant, niſi ſacerdotibus ſolis.) Iterum Phariſæi naturalem paſſionem arguunt, quum ipſi grauius peccent. Dominus per hiſtoriam Dauid admonet eos. Ille enim, inquit, propter famem maius quiddam auſus fuit. Panes autem propoſitionis erant duodecim, qui quotidie proponebantur in Panes ꝓpoſitiõis.
menſa, ſex in dextera parte, ſex in ſiniſtra. Quanuis autem & Dauid propheta erat, non tamen ei inde licebat edere, ſed ſacerdotibus: quãto magis non licebat his qui cum eo erant? attamen propter famem venia dignus erat. ſic igitur & diſcipuli.

ć An nõ legiſtis in lege, ꝙ ſabbatis ſacerdotes ĩ tẽplo ſabbatũ prophanãt, & crimine vacant? Dico autem vobis, ꝙ templo maius eſt hoc in loco.) Lex prohibebat in ſabbato operari. Sacerdotes in ſabbato & ligna ſcindebãt, & ignẽ accẽdebãt, atq; ita ꝓphanabãt ſabbatũ, hoc eſt inquinabãt, vt vobis videtur. At dicis mihi, ꝙ bene licebat ſacerdotibus: diſcipuli autẽ ſacerdotes nõ erãt. Dico igitur ꝙ tẽplo maius eſt hoc in lo- Nu.xxviij Exod.xx. xxiij. Deute.v.

co, hoc est, quia ego maior sum templo, & dominus cum discipulis sum: maiorẽ ergo habent hi potestatem soluendi sabbatum, q̃ sacerdotes. D

Supra. ix. Osee. vi. Quòd si sciretis quid sit, Misericordiam volo, & non sacrificium: nequaquã condemnassetis insontes: nã domin⁹ est & sabbati filius hominis.) Ostẽdit eos & imperitos, & nescientes propheticum. Oportebat enim (inquit) misereri esurientibus. Et aliter, Ego filius hominis, dominus sum sabbati, & dierum opifex, & ego vt dominus soluo sabbatum. Intellige autem & iuxta anagogen: quoniam operarii erant apostoli: messis autem & aristæ, credentes. Porro euellebant apostoli & comedebãt, hoc est, cibum habebant, salutem hominum. Hoc autem faciebant in sabbatis, hoc est in ocio malorũ. Pharisæi autem indignabantur. sic & in ecclesia doctoribus docẽtibus & prodesse cupientibus pharisæi sæpe inuident, & ægrè ferunt.

Progressus autem illinc venit in synagogam illorum: & ecce homo erat manũ habens aridam, & interrogabant illum dicentes, Num licet sabbatis curare? vt accusarẽt eum) Mar. iij. Lucæ. vi. Alii Euangelistæ dicunt ꝙ Iesus interrogauerit pharisæos. Dici igitur potest ꝙ quum inuidi essent, præuenerint & rogauerint illum, vt dicit Matthęus. Deinde Christus iterum interrogauit eos, vti ridens eorum cæcitatem, id quod ab aliis Euangelistis dicitur. Interrogant igitur eum, vt occasionem habeant ad calumniandum.

At ille dixit eis, Quis erit ex vobis homo, qui habebit ouem vnam, & si ea inciderit sabbatis in foueam, nonne apprehendet illam, & eriget? Quanto igitur præstãtior est homo oue? atque ita licet sabbatis benefacere.) Ostendit eos propter auaritiam, & vt ne priuentur oue, dissoluere sabbatum: propter inuidiam autem non ferre vt curetur homo: vnde hoc loco crudeles eos esse, & contemptores dei ostendit. Contemnunt enĩ sabbatũ, vt nõ pereat ouis: immisericordes autẽ sunt, quia hominis curã respuũt. E

Tunc dicit homini, Extende manum tuam: & extendit, & restituta est sana sicũt altera.) Multi & nunc aridas manus habent, hoc est, immisericordes sunt, & nõ cõmunicant: sed quãdo sermone euangelico docẽtur, extẽdunt eas, & communicant, q̃uis Pharisæi, superbi dæmones, qui nobis eam amputarunt, propter suam in nos immisericordiam manus ad misericordiam extendi nolunt.

Pharisæi autem egressi cœperunt consilium aduersus eum, quomodo illum perderent. at Iesus vbi nouisset, secessit illinc.) Inuidebant: nam quando beneficiis afficiuntur, tunc insaniunt. Secedit autem Iesus, eo ꝙ passionis tẽpus imminebat, parcens interim illis, ne homicidii criminis fiãt obnoxii. Temere enĩ se in pericula obiicere, deo gratum non est. Vide autem quod signanter dicit, Egressi. nã vt exiuerunt à deo, tunc voluerunt perdere Iesum. Nullus enim in deo manens talia vult. (Temere se in periculũ mittere nõ deo gratum.)

Et sequutæ sunt eum turbæ multę, & curauit eos omnes, & increpauit eos, ne se manifestum faciant.) Vt inuidiam illorum demulceret, manifestari nõ vult. Nihil enim omittebat quod ad illorum curam pertinebat.

Esaiæ. xlij. Vt compleretur quod dictum erat per Esaiam prophetam dicentẽ, Ecce fili⁹ meus quem elegi: dilectus meus, in quo sibi bene cõplacuit anima mea. Ponam spiritũ meũ super illum, & iudiciũ gentibus annunciabit. Non contẽdet, neque clamabit.) Introducit & prophetam testem mansuetudinis Iesu. Quæcũque enim, inquit, voluerint Iudæi, faciet. Si voluerint vt non appareat, faciet etiam istud, & nõ reluctabitur vt inanis gloriæ auidus. Neque clamabit, sed annunciabit turbis ne manifestent se: sed & gentibus iudicium annunciabit, hoc est, etiam gentes docebit. Iudicium enim est doctrina & scientia, & diiudicatio boni. vel, & futurum iudicium annunciabit Ethnicis, qui nunquam audiuerunt de futuro iudicio. F (Iudicium)

Neque in plateis audiet quis vocem eius.) Non enim in medio fori, vt gloriæ appetentes, sed in templo & synagogis & monte & iuxta littora docebat.

Arundinem comminutam non confringet, & linũ fumigans non extinguet.) Poterat, inquit, Iudæos vt calamum contritum confringere, & iram eorum vt linum fumigans, hoc est ardens, extinguere: sed noluit quoad dispẽsatio adimpleretur, & per omnia vincit eos. Hoc enim significat quod subditur,

Donec eiiciat ad victoriam iudicium. Et in nomine illius gentes sperabunt.) Ne enim haberent quod prætexerẽt, omnia sustinuit, vt postea condẽnaret eos, & vinceret

A ceret nihil contradicentes. Et quidnam est quod non fecit vt lucrifaciat illos? sed noluerunt. Vnde gentes sperabunt in eum, quoniam Iudæi noluerunt.

Tunc adductus est ad eum dæmoniacus cæcus ac mutus, & sanauit illum, ita vt cæcus ac mutus loqueretur & cerneret. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebantque, Nũ hic est filius Dauid?) Vias ad fidem occluserat dæmon, oculos, aures, & linguã: sed Iesus sanat, & filius Dauid à turbis nominatur. Expectabatur enim Christus ex semine Dauid. Et nunc si videris quépiã neq; quid bonum sit per se intelligenté, neq; alterius sermones suscipiété, existima illum cæcũ & mutũ, quem sanarit deus tacto eius corde.

Quæ quũ audiuissent Pharisæi, dicebant, Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebul principe dæmoniorũ.) Tametsi dominus propter eos secesserat, illi nihilominus etiã procul audientes taxabant: quumque homines multis afficerentur beneficiis, erant tã inimici, quàm diaboli.

Quum autem sciret Iesus cogitationes illorum, dixit illis, Omne regnum diuisum aduersus sese, desolatur: & omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit. Et si Satanas Satanam eiicit, aduersus seipsum diuisus est: quomodo igitur stabit regnũ eius?) Inuulgãdo cogitationes illorum, deũ se esse cóprobauit. Excusat auté se apud illos cómunibus exemplis, & monstrat insipientiam eorũ. Quomodo enim dæmones seipsos eiiciunt, quũ magis inter se conueniant? Satã auté dicitur aduersarius.

Et si ego in Beelzebul eiicio dęmonia, filii vestri in quo eiiciũt? Propterea ipsi vestri erunt iudices) Esto inquit ꝙ ego talis sim: filii vestri, hoc est mei discipuli, in quo eiiciunt? Nũquid & illi in Beelzebul? Quòd si illi diuina virtute, multo magis ego. Illi
B enim in nomine meo miracula operantur, propterea illi vos cõdemnaturi sunt, quia illos videtis in meo nomine miracula facere, & adhuc me accusatis.

Quòd si spiritu dei ego dæmonia eiicio, ergo peruenit ad vos regnum dei.) Hoc dicit, ꝙ si in diuina virtute ego eiicio dæmonia, ergo ego sum filius dei, & adueni propter vos, vt afficiamini beneficiis, atq; ita peruenit in vos meus aduentus. hic enim est regnum dei. quid igitur aduentum meum, qui propter vos est, accusatis?

Aut quomodo potest aliquis intrare domũ potentis, & vasa eius diripere, nisi prius liget potentem, & tunc domum eius diripiat?) Tantum, inquit, abest vt amicos habeã dæmones, vt & aduersarios habeam, & ligem eos qui ante meum aduentum fortes erant. In domum autem, id est, in mundum ingressus Iesus, spolia dæmonum homines abstulit.

Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit.) Quomodo, inquit, Beelzebul mihi cooperaturus est, qui contrariũ mihi operatur? Ego quidé veritatem doceo, ille autem malitiam. quomodo igitur est mecum? Et ego quidé congrego homines ad salutem, ille auté dispergit. Notat autem Pharisæos, ꝙ se docente, & multis prodesse cupiente, ipsi dispergerent populum ita, ne accederent ad se. Vnde ostendit eos reuera dęmoniis plenos.

Idcirco dico vobis, Omne peccatum & conuitium remittetur hominibus, at cóuitium in spiritum sanctũ nó remittetur hominibus. Et quisquis dixerit verbũ aduersus
C filiũ hominis, remittetur illi: qui auté dixerit aduersus spiritũ sanctũ, nó remittetur ei, neq; in præsenti, neq; in futuro.) Dicit hoc loco omne aliud peccatũ, quantũuis inexcusabile sit, vtpote scortationé, furtũ, & similia, talia esse, vt confugere liceat ad humanã infirmitaté, & sit veniæ locus. quãdo auté qs viderit miracula spirit⁹ sãcti fieri, & accusauerit ea quasi à diabolo facta: qualem habiturus est ille excusationé? Manifestũ est enim scire eũ ꝙ à spiritu sancto fiãt, sua auté spóte male operari. quomodo igitur talis venia dignus erit? Itaq; Iudæi quando viderũt Christũ mãducanté & bibeté, ac versanté cũ publicanis & meretricibus, aliaq; omnia more filii hominis facienté, & deinde arguerunt eũ vt comedoné, & vini potoré: in hoc erant venia digni, & neque pœnitétia super hoc ab eis exigebatur. videbãtur enim rationabiliter offendi. Quãdo auté viderunt eũ operari miracula, & arguerũt, & blasphemarũt spiritũ sanctũ, dicétes hoc dæmoniacũ esse, quomodo remittetur hoc peccatũ, nisi pœnitentiã egissent? Et ita disce ꝙ ille qui blasphemat in filiũ hominis, videns eũ humano more viuere, & dicés, Hic meretricarius est, vorax, & vini potor, dũ Christ⁹ hoc facit: talis etsi nó pœ-

Supra.xi. Lucæ.vij.

De pctõ i spiritũ sanctum irremissibili.

niteat, de hoc non reddet ratioñe. Veniam enim accepit, tanquã qui non intellexerit D
illũ fuisse deum, eo ꝙ tã occultus fuerit. Qui auté blasphemat in spiritũ sanctũ, hoc est in spiritualia opera Christi, & dicit ea esse diabolica: nisi pœnitentiã egerit, veniã nõ assequetur. Non enim rationabilem causam habuit vt calumniaretur. Non remittetur igitur vel hic, vel alibi. Multi enim sunt qui hic quidem puniuntur, sed alibi pœnæ immunes sunt, vt pauper Lazarus: alii auté & hic & alibi, vt Sodomitę, & hi qui in spiritum sanctũ blasphemant: alii vero neque hic, neq; alibi, vt apostoli, & præcursor. Nam licet videantur persequutionem pati, sed non patiuntur illã pro peccatis. sunt enim probationes & coronæ.

Lucæ.xvi.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonũ: aut facite arborem putrẽ, & fructũ eius putrem. Ex fructu enim arbor cognoscitur.) Quũ Iudæi non possent opera Christi arguere vt mala, Christũ faciẽté illa blasphemabãt vt dæmoniacũ. Vel & me, inquit, dicite arboré bonam esse, & miracula mea, quæcunq; illa sunt, fructũ bonũ: vel si me dicitis arboré putrem, manifestum ꝙ & fructus, miracula videlicet, putres erũt. Verum miracula fructum bonũ esse dicitis: igitur & ego bona sum arbor. Omnino enim sicut ex fructu arbor, ita & ego ex miraculis cognoscor.

Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quũ mali sitis?) Ecce, inquit, vos quũ arbores malæ sitis, fructũ bonũ fertis, maledicentes mihi: vnde & ego si malus essem, fructus afferrem malos, & non talia miracula. Progeniem viperarum eos vocat, quoniam in Abraham gloriabantur. ostẽdit autem ꝙ non sint ex Abrahã, sed ex progenitoribus se dignis. E

Ioan.viij.

Ex abũdantia cordis os loquitur. Bonus homo ex bono thesauro emittit bona, & malus homo ex malo thesauro emittit mala.) Quãdo enim videris quépiam obscœne loquentem, scias ꝙ multa plura habeat in corde, q̃ quæ loquitur. Nam ex abundãtia effundit se in externa, & thesaurum possidet absconditum. Paruam enim partem declarat. Similiter & bona dicens, plura habet in corde.

Turpiloquos taxat.

Dico auté vobis, ꝙ homines de omni verbo ocioso quod loquentur, rationẽ reddẽt in die iudicii. Ex sermonibus enim tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis cõdẽnaberis.) Terret hic nos, quoniã & pro ocioso verbo ratioñe daturi sum⁹, hoc est pro mẽdacio, calũnia, inordinatis & ridiculis. Deinde ponit testimoniũ ex scriptura, ne videatur propria dicere. Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.

Iob.ix. Pro.xij. xviij. Eccle.xx.

Tunc responderunt quidã ex scribis & pharisæis, dicentes, Magister, volumus â te signũ videre.) Admirãs Euangelista apposuit, tũc. Quũ enim obedire illos oporteret propter signa præcedentia, tunc signũ petũt. De cælo auté volunt signũ videre, sicut alius Euangelista dicit. putabant enim ꝙ signa super terrã potestate diaboli faceret. mundi enim rector est diabolus. Quid igitur ad hæc saluator?

Respondens dixit illis, Generatio praua & adultera signũ quærit, & signũ nõ dabitur illi, nisi signũ Ionę prophetæ. Quemadmodũ enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & noctibus.) Prauam generationem vocat eos, quia dolose semper tentabãt: adulteram auté, quia desciscebãt à deo, & adhærebant dęmonibus. Signum autem dicit resurrectioñe suam, vt admirabilem. Postq̃ enim in cor terræ, in infimũ locũ infernũ descendit, resurrexit. Tres auté dies & tres noctes à parte intelligas, & nõ integras. Mortuus enim est in parasceue, quæ ipsa vna dies est: & mortuus fuit sabbato: nox autem dominicæ ipsum adhuc mortuum apprehendit. Tres igitur dies & noctes à parte numerantur, quia & sic sæpe numerare consueuimus. F

Deu.xxxij Ionæ.ij.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac, & cõdemnabunt eam, ꝙ ipsi pœnituerint ad prædicatioñe Ionæ: & ecce plus q̃ Ionas est hoc loco.) Postq̃, inquit, Ionas exiit à ceto, & prædicauit, crediderunt: in me auté, etiam quum surrexero, non credetis. Vnde & cõdẽnabimini à Niniuitis, q crediderũt seruo meo absq; miraculis, quãuis barbari fuerint: vos autem assueti prophetis, visis signis non creditis mihi domino: quod significat dicens, Et ecce plus Iona hoc loco.

iij.Reg.x.

Regina Austri excitabitur in iudicio cũ generatione hac, & condemnabit eã: quia venit

A venit à finibus terræ vt audiret sapientiam Solomonis: & ecce plus q̃ Solomon hoc loco.)Regina,inquit,à longe venit,quanuis esset mulier infirma,vt de arboribus & lignis & naturalibus quibusdam audiret:vos autem me,quum ad vos venerim,& arcana dixerim,non suscepistis. ij.Para.ix.

Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem:& non inueniens,tunc dicit, Reuertar in domum meã vnde exiui. & quum venerit,reperit eam vacantem,& scopis purgatam atq; ornatam. Tunc abit, & adiungit sibi septẽ alios spiritus sceleratiores,& ingressus inhabitat illic:& fiunt postrema hominis illius peiora primis.Sic erit & generationi huic peruersæ.) Ostendit illos vsque in extremam perditionem venisse, ꝙ ipsum non susceperint. Et sicut à dæmoniis liberati,si ignaui fuerint,deterius habẽt:ita & vestra generatio à dæmonio tenebatur quum idola adoraret,sed per prophetas eiectus est ille dæmon. Veni autẽ & ego,mundare vos magis volens:sed quia repulistis me,& interimere vultis, vt grauius peccantes, grauius etiam puniemini: & extrema captiuitas vestra grauior erit, q̃ prima. Tu autem intellige & hoc, ꝙ per baptismum eiicitur spiritus, & vadit ad loca inaquosa,& animas non baptizatas,sed in illis non inuenit requiẽ.Requies autem est dæmonii baptizatos turbare per mala opera,quoniam non baptizatos iã habet.conuertitur igitur ad baptizatum cum septem spiritibus. Sicut enim septẽ sunt dona spiritus, ita e diuerso septem sunt malitiæ spiritus.Quũ autẽ ingressus fuerit in baptizatum,deterior fit calamitas.Prius enim spes erat per baptismum esse purgatum:postea Esaiæ.xi.
B autem non est spes secundi baptismi,nisi per pœnitentiam,quæ valde laboriosa est.

Adhuc autem loquente illo ad turbas, ecce mater eius & fratres eius stabant foris, quærentes ei loqui.)Humanum quid volebat ostẽdere mater, ꝙ vt in filiũ potestatẽ habeat:nihil enim magnũ adhuc de eo intelligebat.propter hoc ipso adhuc loquẽte, volebat ad se illum attrahere, quasi ambitiosula tanto sibi filio subdito.Quid igitur? Christus quoniam intentionem eius sciebat,audi quid dicat. Caute lege,vide finem li.

Dixit autem quidam illi,Ecce mater tua & fratres tui foris stant,quærentes tibi loqui.At ille respondens dixit ei qui sibi renunciauerat,Quæ est mater mea,aut qui sunt fratres mei?& extẽdẽs manũ ad discipulos suos,dixit, Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim fecerit voluntatem patris mei, qui est in cælis, ipse meus frater, & soror,& mater est.)Non iniuria afficiens matrem,hæc dixit,sed corrigens mentem eius gloriæ auidam & humanam. Non enim dixit, Non est mater mea:sed, si non fecerit voluntatem dei,nihil ei proderit ꝙ me genuit. Nõ enim negat naturalem cognationem,sed apponit etiam eam quæ est per virtutem.Nullus enim indignus,à cognatione vtilitatem capit. Igitur correcto vanæ gloriæ morbo, iterum obedit matri vocanti.Dicit enim Euangelista.

CAPVT XIII.

IN die verò illo egressus est Iesus è domo,& sedit iuxta mare: & congregatæ sunt ad illum turbæ multæ, ita vt ipse nauim ingressus sederet, & vniuersa turba in littore stabat.) Sedit in naui, vt omnes auditores in faciem
C haberet spectantes,& omnes commodius audirent. Sane è mari piscatur eos qui in terra.

Et loquutus est eis multa in parabolis.)Simplicibus turbis absq; parabola in mõte loquutus est:his autem in parabola,vtpote dolosis pharisæis,vt si non intelligãt,quærant & discant.Præterea, vt indignis non oportebat doctrinas eis proponere nudas. Non oportet enim margaritas ante porcos mittere. Primam autem parabolam ponit,quæ auditorem faciat attentiorem. Supra.v. vi.vij. Quare Christ⁹ in parabolis loquitur.

Ecce exiit qui seminabat, ad seminandũ.)Seipsum dicit satorẽ,semen autẽ verbũ. Exiit autem non loco,nã vbiq; erat: sed secundũ illud quod nobis propior factus est per carnẽ,dicitur egredi è finibus paternis.Exiit autẽ ad nos, quoniam nos ad ipsum intrare nõ potuimus.Et ad quid faciendũ exiit?Num vt exurat terrã propter spinas? num vt puniat?Minime,sed vt sementem faciat.Semen autem suũ dicit, eo ꝙ & prophetæ seminauerunt,at non semen suum,sed dei. Ipse vt deus semen suũ,hoc est proprium,seminauit.non enim diuina gratia illustratus est, sed ipse erat sapientia dei.

Et quũ seminaret, alia quidẽ ceciderunt iuxta viã, & venerũt volucres & deuorauerunt ea: alia autẽ ceciderunt in terrã petrosam, vbi nõ habebant multũ terræ, & protinus exorta sunt, eò ꝙ non habebant profunditatẽ terræ: quum autẽ exortus est sol, exusta sunt: & quia non habebãt radicẽ, exaruerũt.) Hi q̃ iuxta viã, sunt ignaui & desides, qui nunq̃ suscipiũt verbũ. Mens enim eorũ via est conculcata & dura, & minime arata. ab iis igitur rapiũt verbũ volucres cæli, hoc est spiritus aeris, dęmones videlicet. Qui vero super petrosam, sunt ii q̃ audierunt quidẽ, sed in tẽtationibus & afflictionibus non obluctantur, sed perdunt suã salutẽ. Per solẽ enim orientẽ, intellige tẽtationes: eò ꝙ tẽtatio ostẽdit hoĩes & declarat quales sunt, sicut sol manifestat abscõdita. D

Sol, tentatio.

Alia autẽ ceciderũt inter spinas, & ascenderũt spinæ, & suffocauerunt ea.) Hi sunt qui curis suffocant sermonẽ. Nã diues licet videatur bonũ quoddã opus facere, at nõ crescit opus eius neq; proficit, solicitudinibus prohibentibus.

Alia verò ceciderunt in terram bonam, & dederunt fructum: ille quidẽ centũ, alius autẽ sexaginta, alius vero triginta.) Tres partes seminis perierũt, & quarta sola seruata est. Pauci enim sunt q̃ saluãtur. Postea verò dicit de terra bona, data nobis pœnitẽtiæ spe. Est enim possibile, etiã si quis petrosa terra sit vel spinosa, eũ fieri terrã bonã. Nõ enim æqualẽ fructũ ferunt omnes qui semen suscipiũt: sed alius quidẽ centuplũ, forte paupertatẽ perfectã habens, & summã exercitationẽ. Alius autem sexagecuplũ, vt cœnobita forte monachꝰ, & adhuc operãs. Alius vero trigecuplũ, vt q̃ honestas nuptias delegit, & virtutẽ pro virili amplexatur. Vide autẽ dei bonitatem, quomodo omnes suscipit, & magna, & mediocria, & parua colentes. E

Lucæ. xiij.

Qui habet aures audiẽdi, audiat.) Manifestat ꝙ hæc spiritualiter intelligẽda sint ab his qui spirituales aures animæ habent. Multi autẽ aures habent, sed nõ ad audiendũ: propterea subdit, Qui habet aures vt audiat, ille audiat.

Et quũ accessissent discipuli, dixerũt illi, Quare in parabolis loqueris illis? Ipse autẽ respondẽs dixit illis, Vobis datũ est scire arcana regni cælorũ, illis autẽ non datũ est. Quisquis enim habet, dabitur illi, & reddetur abũdantior: quisquis autẽ nõ habet, etiã illud quod habet, tolletur ab eo.) Vidẽtes discipuli magnã in his q̃ à Christo dicebãtur, obscuritatẽ: vt cõmunes multitudinis procuratores accedũt interrogãtes. At ille dicit, Vobis datũ est scire mysteria, hoc est, quia habetis alacritatẽ & studiũ, datũ est vobis: illis autem non adhibentibus studiũ, non est datum. Ille enim accipit, qui quærit. Quęrite enim, inquit, & dabitur vobis. Vide item quomodo hoc loco parabolã dixit Iesus, & discipuli soli q̃ interrogauerãt acceperũt. Vnde bene diximus, adhibenti studiũ datum esse scientia abundantiorẽ fieri, quia adhibet studiũ & mentẽ dignã. ab eo autẽ qui non habet studiũ, etiã tolli quod habet: hoc est, etiã si paruã quãdã boni scintillam habeat, & eam non excitet & accẽdat per spiritũ & spiritualia opera, extingui.

Supra. vij. Lucæ. xi.

Propterea per parabolas loquor illis, quia vidẽtes nõ vidẽt, & audientes nõ audiũt neq; intelligũt.) Attende. Hic enim soluit quæstionẽ dicẽtiũ ꝙ à natura & à deo mali sunt quidã. Dixit enim, inquit, Christus, vobis datũ est nosse arcana, Iudæis autẽ non est datũ. Dicimus enim ad illos cũ deo, ꝙ deus omnes faciat intelligere natura quantum opus est. Omnẽ enim hominem illuminat venientẽ in hunc mundum, Voluntas autẽ nostra obtenebrat nos. Hoc igitur & in isto loco manifestatur. Dicit enim ꝙ videntes natura, hoc est à deo facti vt natura intelligere possint, non vidẽt voluntarie: & audientes, hoc est naturaliter à deo ita facti, vt audire & intelligere queant, non audiunt neq; intelligunt propter voluntatem. Dic enim, quæso, an nõ videbãt miracula Christi? Profectò, sed faciebant seipsos cæcos, & taxabant eũ. Hoc ergo est, videntes non vident. Adducit igitur & prophetam testem. F

Mali non sũt à natura, nec à deo. Ioan. i.

Et impletur in illis prophetia Esaię quæ dicit, Auribꝰ audietis, & non intelligetis: & vidẽtes videbitis, & nõ cernetis. Incrassatũ est enim cor populi huius, & auribꝰ grauiter audierunt, & oculos suos occluserunt, nequando viderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent, & conuertãtur, & sanẽ illos.) Vides quid dicat ꝓpheta, propterea non intelligetis, non ꝙ crassum creauerim cor vestrũ, sed ꝙ incrassatũ sit, quod antea manifestũ subtile fuisse. Quod enim incrassatur, prius tenue fuit: incrassato autẽ illo sic, oculos suos occluserũt: nõ dixit ꝙ occluserit eos deus, sed illi se sua voluntate

Esaiæ. vi.

A voluntate. Illos enim fecerunt, inquit, ne cõuertantur, & sanẽ illos. Sua enim malitia operam dederũt vt incurabiles & ad conuersionem inepti fierent.

Vestri verò beati sunt oculi, quia vident: & aures vestræ, quia audiũt. Amẽ quippe dico vobis, ꝙ multi prophetæ & iusti desiderauerũt videre quæ videtis, & audire quæ auditis, & non audierunt.) Et sensibiles quidem apostolorum oculi & aures beatitudine digni, ꝙ agnouerunt Christum. Præfert autẽ illos prophetis, eò ꝙ Christũ corporaliter viderunt, illi mentaliter tantũ. sed & ꝙ illi non assequuti fuerunt tanta mysteria, & talem notitiam quantam ii. In duobus enim præcellebant prophetas apostoli, & corporaliter videndo, & spiritualiter intelligendo diuina. Manifestat igitur parabolam discipulis dicens. Apostoli ꝓphetas ĩ duobus præcellũt.

Vos igitur audite parabolã seminantis. Quũ quiuis audierit sermonẽ regni, & non intellexerit, vadit malignus ille, & rapit insitũ in cor eius. hic est q̃ iuxta viã seminat⁹ est.) Adhortatur nos ad intelligendũ quæ dicuntur à docentibus, ne & nos similes fiamus his qui iuxta viam. absit autẽ. Quia via est Christus, qui extrà Christum sunt, hi non sunt in via, sed extra viam.

At qui in petricosa semen iactum exceperat, hic est qui sermonẽ audit, ac protinus cum gaudio arripit: non habet autem radicẽ in seipso, sed temporarius est. Porro quũ inciderit persequutio vel afflictio, propter sermonẽ statim offenditur.) Afflictio, inquit, quia multi à parentibus vel aliis afflictionibus afflicti, statim blasphemant. Persecutio autem dicit propter eos quibus tyranni molesti sunt. Afflictio. Persequutio.

B At qui in spinas semen exceperat, hic est qui verbũ audit, & cura seculi huius & deceptio diuitiarum suffocat verbum, & sterilis fit.) Nõ dixit, seculum hoc suffocat, sed cura seculi: neq; diuitiæ, sed deceptio diuitiarum. Diuitiæ enim quando dispergũtur, non suffocant, sed crescere faciunt verbum. Spinæ autem, curæ & deliciæ, eò ꝙ ignem concupiscẽtiæ & gehennæ accendunt. Et sicut spina acuta in corpus penetrat, & vix eradicatur: sic & deliciæ inualescentes in animam ingrediuntur, & vix eradicantur.

Cæterùm qui in terram bonam excepit semen, hic est qui verbum audit & intelligit, qui deniq; fructum reddit & facit, alius quidem centuplum, alius vero sexagecuplum, alius autẽ trigecuplum.) Variæ virtutis species sunt, varii & qui proficiunt. Vide autem ordinem in parabola. Oportet enim nos primum audire sermonẽ, & intelligere, ne simus sicut qui iuxta viam. Deinde firmiter retinere quod auditum est: præterea non esse amatores opum. Quid enim proderit si audiero & retinuero, & diuitiarum amore suffocor?

Aliam parabolã proposuit eis dicẽs, Simile factũ est regnũ cælorũ homini seminãti bonũ semẽ in agro suo: sed dormiẽtibus hominibus venit illius inimic⁹, & seminauit zizania inter triticũ, abiitq;. Quũ autẽ germinasset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerũt & zizania. Accedẽtes autẽ serui patrisfamilias dixerunt illi, Dñe, nõne bonum semen seminabas in tuo agro? vnde igitur habet zizania? Ille vero dixit illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autẽ dixerũt illi, Vis igitur abeamus & colligam⁹ ea? At ille dixit, Non: ne dũ colligitis zizania, eradicetis simul cũ illis & triticũ. sinite pariter

C crescere vtraq; vsq; ad messem, & in tẽpore messis dicã messoribus, Colligite zizania, & colligate in fasciculos ad cõburendũ ea, triticũ vero cõgregate in horreũ meũ.) In priori parabola dixit quartã partẽ seminis cadere in terrã bonam, in hac autẽ ostẽdit quod neq; illa ipsa semina quæ in terrã bonam ceciderunt, incorrupta sinat hostis, dũ nos dormimus, & ignaui sumus. Ager etenim mũdus est, vel cuiusuis aĩa. Porro Christus est qui seminauit bonũ semẽ. Boni homines, vel bonæ cogitatiões. Zizaniæ, hęreses, vel malæ cogitationes. Quis seminat autẽ hæc? diabolus. At dormiẽtes homines, qui propter ignauiã suã locũ dederunt hæreticis, vel malis cogitationibus. Serui autẽ angeli, qui indignantur esse hæreses vel malitiam in anima, & volũt euellere & excindere ex hac vita hæreticos, & mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis consumi, ne simul patiantur consumãturque & iusti. Similiter neq; propter malas cogitatiões vult deus excindi hominẽ, ne & triticũ simul corrumpatur: vt exẽpli gratia, si Matthæus excisus fuisset ex hac vita, quum esset zizaniũ, simul vtiq; excisum fuisset & frumentũ quod postea ex ipso oriturum erat. Similiter & Paulus, & latro: Hi

enim quũ zizania essent, nõ sunt extirpati, sed permissi sunt viuere, vt cresceret postea D illorũ virtus. Dicitur igitur de angelis quod in consummatione tunc cõgregabũt zizania, hoc est hæreticos. Sed quomodo? in fasciculos, hoc est, ligatis eorũ manibus & pedibus: non enim tunc vltra quis operari poterit, sed omnis operandi vis ligabitur. Frumẽtũ autem, sancti videlicet, à messoribus angelis congregabitur in cælestia horrea. Igitur similiter malæ cogitationes quas habuit Paulus quando persequebatur, exustæ sunt igni Christi, quẽ venit in terram mittere: frumẽtum autem, id est bonæ cogitationes, congregatæ sunt in horrea ecclesiæ.

Aliam parabolã adiecit eis, dicens, Simile est regnũ cælorũ grano sinapis, quod accepit homo, & seminauit in agro suo: quod minimũ quidem est omnibus seminibus: quando autem creuerit, maximum est inter holera, & fit arbor, adeò vt veniant volucres cæli, & nidulentur in ramis illius.) Granũ sinapis, prædicatio est, & apostoli. pauci enim videntur hi, & totum orbem occupauerunt, atq; ita, vt volatilia cæli, hoc est qui leuem & alatam ad cælestia mentem habent, in eis quiescant. Et tu quoque esto granum sinapis, quod paruum quidem videatur. Nõ enim oportet virtute spectabilem se præbere, feruidum autem & prouocatiuum, & austere reprehendentẽ. Sic enim eris maximus inter holera, id est perfectus inter infirmos, ita vt & volatilia cæli, hoc est angeli, habitent in te, angelicam ducente vitam. Gaudent enim illi in iustis.

Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile factum est regnũ cælorum fermẽto quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totũ.) E Fermentum dicit apostolos, sicut & granum sinapis. Sicut enim fermentum, quũ paruum sit, totam farinam in se transfert, sic & vos totum mundum transformabitis, tãetsi pauci sitis. Satum autem erat mẽsura Hebræorum, sicut apud nos est modius, vel decalitra. Aliqui autem per fermentum intelligunt prædicationem: per tria autẽ sata tres animæ vires, rationalem, concupiscibilem, & irascibilem: per mulierem vero, animam prædicationem in omnibus suis viribus recondẽtem, commiscentem, fermẽtantem, & sanctificantem per illam totum. Oportet enim nos omnino fermentari & transformari in diuina. Dicit enim, donec fermentetur totum.

Satũ mensura.

Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbas, & sine parabola nihil loquutus est illis, vt cõpleretur quod dictũ fuerat per prophetã qui ait, Aperiã in parobolis os meũ, eructabo abscõdita à constitutione mundi.) Adducit prophetã prædicentem quomodo docturus erat Iesus & in parabolis, ne tu putes Christũ inuenisse nouũ quẽdã docendi modum. Particula autẽ Vt, non est causæ, sed euentus significatiua. Non enim docuit Iesus vt impleatur prophetia: sed quia ipse docuit, impleta est prophetia. Absque autem parabola non loquebatur eis, tunc solum: non enim semper in parabolis loquebatur. Eructauit autem dominus quæ abscondita erant à constitutione mũdi. Ipse enim manifestauit nobis mysteria quæ in cælis sunt.

Psal. 77

Vt dictio non causę sẽp, sed euẽtus significatiua ẽ.

Tunc relictis turbis venit in domũ Iesus.) Tunc reliquit turbas, quũ nihil prodesset sua doctrina. Ipse enim in parabolis loquebatur, vt se interrogarent: contra illi nõ curabant, neq; discere quærebant, vnde ab eo meritò relicti sunt.

Et accesserunt ad eũ discipuli eius, dicentes, Dic nobis parabolam zizaniorũ agri.) F De hac sola rogant, quod aliæ manifestiores eis videbantur. Zizania autem dicuntur, quæ inter fruges pullulant etiam nociua, vtpote lolium, vicia, bromium, &c.

Zizania.

At ille respondẽs dixit illis, Qui seminat bonum semen, est filius hominis: ager autem est mundus. Porro bonum semen, sunt filii regni: zizania verò, sunt filii illius mali: inimicus qui seminat ea, est diabolus: messis verò cõsũmatio seculi est: messores autem, angeli sunt. Sicut igitur colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consũmatione seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent e regno illius omnia offendicula, & eos qui patrant iniquitatem, ac mittẽt illos in caminũ ignis. ibi erit ploratus, stridorque dentium.) Supra hæc dicta sunt, quæ hic dicẽda. Dicebamus enim quòd de hæresibus accipiat, quæ permittuntur esse vsque ad cõsũmationẽ seculi. Nã si excinderemus & occideremus, seditiones fierent, & forte etiã multi fideliũ in seditionibus perirẽt: quoniã & Paulus & latro fuerunt olim zizania priusquam crediderũt: nõn execta autem sunt tunc, propter futuram frugem. Postea autem quum fructum

attulissent

A attulissent deo, combusta sunt igni, & spiritus sancti feruore.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Qui habet aures audiēdi, audiat.) Quoniā sol videtur nobis omnibus stellis fulgētior: propterea cōparat soli iustorum claritatē. Num vt super solē fulgeant? absit, quia sol iustitiæ Christus. Tunc iusti fulgebunt vt Christus. Erunt enim & ipsi dii. Mala. iiij. Iusti, dij erunt.

Iterū simile est regnū cælorū thesauro in agro abscondito, quē homo qui inuenit, abscondit, & præ gaudio illinc vadit, & vēdit vniuersa quæ habet, & emit agrū illū.) Ager, mūdus: thesaurus, prædicatio & sciētia Christi. Occult⁹ est autē in mūdo. Sapiētiā enim, inquit Paulus, prædicamus abscōditā. Quærens autem scientiā dei, inuenit eā: & omnia quæ habet, siue gentilia dogmata, siue malos mores, siue diuitias, abiicit statim, & emit agrū, id est mundum. Nam qui scientiā habet Christi, possessionem propriam habet mundū, & elementa ei seruiunt, & imperat illis, sicut & Iesus & Moyses. i.Cor. ij.

Iterum simile est regnū cælorum homini negociatori quęrenti bonas margaritas, q̄ cū inuenerit vnā preciosam margaritam, abiens vēdidit omnia, & mercatus est illā.) Mare est præsens vita. Negociatores, qui per hāc ambulant, & quærunt scientiā quādā inuenire. Multæ enim margaritæ, multorū sapiētū opiniones. Vna autē preciosa, vna est veritas, q̄ scilicet Christus est. Igitur sicut de margarita traditur q̄ in concha nascatur, quæ se aperit tēpore fulgoris, & dein iterū claudit: concipitur itaq; tum ex fulgore & rore, proptereaq; candida est: sic & Christus in virgine cōceptus est, & superno fulgore, spiritus sancti scilicet. Et sicut sæpe margaritam tenens in manu, ipse scit quantas habeat diuitias, alii autem ignorant: ita & prædicatio in obscuris & perfectis abscondita est. Docet igitur vt daris omnibus margaritam hanc possideamus. Margarita vt nascat.

B

Iterum simile est regnū cælorū sagenæ, quæ in mare missa, ex omni genere congregauit: quā vt impleta fuisset, subducētes ad littus, & sedentes collegerūt q̄ bona sunt, in vasa: q̄ vero mala, eiecerūt. Sic erit in cōsummatione seculi. exibūt angeli, & separabunt malos de medio iustorū, & mittent eos in caminū ignis, vbi erit fletus & stridor dētiū.) Terribilis est hæc parabola, ostendit enim q̄ licet credamus, nō habeamus autē vitam bonam, in ignē proiiciemur. Sagena quidē est doctrina piscatorū apostolorum, quæ ex miraculis & testimoniis prophetarū cōnexa est. Quæ enim docebāt Apostoli, firmabāt miraculis, & prophetarū vocibus. Hęc igitur sagena ex omni genere cōgregauit, Barbaros, Græcos, Iudæos, meretrices, publicanos, latrones. Quādo autē impleta fuerit, & cōsummabitur mūdus, tunc q̄ in sagena fuerint, discernētur. Nā licet crediderimus, inuēti autē fuerimus mali, abiiciemur. Qui autē non tales, in vasa mittētur, æterna tabernacula dico. Omne autē opus, siue bonū, siue malum, cibus dicitur esse animę. Habet enim anima spirituales dentes. Tunc autē anima stridebit illis, hoc est operatiuas suas virtutes conteret, eò q̄ hæc fecerit.

Dicit illis Iesus, Intellexistis hæc omnia? Dicunt illi: Etiam domine. At ille dixit illis, Propterea omnis scriba doctus ad regnū cælorum, similis est patrifamilias qui depromit de thesauro suo noua & vetera.) Vidisti quomodo parabolæ attentiores eos fecerint? Ecce igitur qui aliàs insipientes & imperiti, intelligunt ea quę obliquè dicta.

C Vnde laudās eos Saluator, dicit, Omnis scriba &c. Scribas enim vocat eos, vt doctos in lege: & licet docti essent in lege, non manserunt tamē in lege, sed docti sunt ad regnum, hoc est Christi sciētiā, & possunt proferre ea quæ ex nouo & quæ ex veteri. Paterfamilias igitur diues. In ipso enim thesauri sunt scientiæ, qui noua docēs, ex veteri subiungebat testimonia. exēpli gratia dixerat, pro ocioso sermone iustificaberis, hoc enim nouum: deinde addidit testimonium, Ex sermonibus enim iustificaberis, & condemnaberis, hoc vetus. In hoc similes Apostoli, qualis Paulus dicens, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Matth. xij. Pro. xviij. i.Cor. iiij.

Et factum est, vt quū finisset Iesus parabolas has, digrederetur illinc. Et quū venisset in patriā suā, docebat eos in synagoga illorū.) Has dixit parabolas, quoniā & paulò pòst docturus erat. Transit autē, vt & aliis sua præsentia prosit. Patriā autem illius Nazareth intellige. nā in ista educatus est. Cæterū in synagoga docet publice & liberè, ne dicere postea possint quòd quædam à lege diuersa docuerit.

Ita vt stuperēt, ac dicerēt: Vnde huic sapiētia & virtutes? nōne hic est ille fabri fili⁹?

nonne mater eius vocatur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioses, & Simon, & Iudas? D
& sorores eius nonne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? & offendebantur super eo.) Insipientes erant Nazareni. existimabant enim ignobilitatē & obscuritatem in causa esse quo minus quis Deo placeat. Esto enim quod humilis homo fuerit Iesus, an non & Deus? Quid obstaret magnum illum in miraculis fieri? Cōprobantur igitur & inuidi, & insipientes. Oportebat sanè magis gloriari, ꝙ tantū bonum patria eorum protulerit. Fratres autē habuit dominus & sorores, Ioseph filios, quos genuit ex vxore fratris sui Clopæ. Mortuo enim absq; liberis Clopa, Ioseph iuxta legem vxorem eius accepit, & pueros procreauit sex, quatuor mares, & duas fœminas. Mariam quæ dicebatur Clopæ filia, secūdū legem, & Salomen. Apud nos sunt, hoc est nobiscum habitant. Offendebantur igitur & illi super Iesu. Fortassis enim ipsi dicebant quòd in Beelzebul eiiceret dæmonia.

Ioseph ex Clopę fratris vxore sex liberos habuit

Iesus autem dixit illis, Non est propheta honoris expers, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit illic virtutes multas, propter incredulitatem illorū.) Vide Christum quomodo non iniuria eos afficit, sed mansuete fert. Solemus enim homines familiares contemnere, & externos in admiratione habere. Quod autē adiicit in domo sua, ideo fecit, quia oderant eum & fratres sui domestici. Porro illic virtutes multas non fecit, propter incredulitatem illorum parcēs eis, ne post signa increduli manerēt. Multa igitur nō fecit: pauca autem fecit: ne possent dicere ꝙ si vlla fecisset, credidissemus. Tu autem intellige ꝙ & hodie Iesus in patria sua, hoc est apud Iudæos ignominiosus est: nos autem exteri illum veneramur. E

CAPVT XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam de Iesu, & dixit pueris suis, Hic est Iohannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes agūt in illo.) Hic Herodes erat filius eius qui pueros in Bethlehem occidit. Considera autem hic fastum vitæ tyrannicæ. Ecce enim post quantum tēpus fama de Iesu ad Herodem peruenit, tarde illa discentem, eo ꝙ nō curabat eos qui virtute conspicui erant. Apparet autem quòd Baptistam timuerit, & propterea de his non aliis ꝗ pueris, hoc est seruis, effari audet. Quoniam autem viuens Iohannes signū nō fecerat, putauit Herodes ꝙ per resurrectionem acceperit etiam hoc donum à deo, vt miracula operetur.

Herodes enim ceperat Iohannem, & vinxerat ac posuerat in carcere propter Herodiadē vxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim ei Iohannes, Non licet tibi habere eam. Et volens eum occidere, metuebat turbam, propterea ꝙ illum ceu prophetam habebant.) Narrationis huius de Iohanne in superioribus non meminit Matthæus, eò ꝙ scopus illi erat ea duntaxat scribere, quæ ad Christum spectabant. Sanè nec nunc meminisset eius, nisi & hoc ad Christum retulisset. Arguit autem Iohānes Herodem, vt fratris vxorem non legitime habentem. Lex enim iubebat fratris vxorem accipere post fratrem, si ille absq; liberis defungeretur: hic autem Philippus non absque liberis defunctus erat. Erat enim ei puella quæ saltabat. Sunt autem quidam qui dicūt quòd etiam adhuc viuente Philippo Herodes ei abstulerit vxorem, & tetrarchiam. Siue autem hoc, siue illud erat, illicitum erat facinus. Non timebat autem deum, sed turbā timebat, vnde distulit cædem: at diabolus opportunum tempus sibi inuenit. F

Deut.vij.

Quum autem celebrarentur natalia Herodis, saltabat filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi: vnde cū iureiurando pollicitus est se illi daturum quicquid peteret. At illa prius instructa à matre sua, Da mihi, inquit, hic in patina caput Iohānis Baptistæ.) Vide luxum, Regina saltat, & quanto pulchrius saltauit, tāto peius. Turpitudo enim regis facere, aliquid indecorum. Considera autem aliam insipientiam Herodis. Iurauit quicquid peteret daturum se. Quòd si caput tuum petisset, dedisses ne illud? Da mihi, inquit, hic caput Iohannis. Quare apposuit hic? Timebat ne forte Herodes resipiscens postea pœnitudine duceretur: propterea vrget dicens, Da mihi hic.

Et indoluit rex: attamen propter iusiurandū & accumbentes iussit dari. Et quū misisset carnifices, amputauit caput Iohānis in carcere: & allatū est caput eius in patina, & datū puellæ, atq; illa obtulit matri suæ. Et accesserūt discipuli eius, & tulerūt corpꝰ

& sepe-

A & sepelierunt illud.) Indoluit propter virtutem. Admiratur enim virtutem & hostis, attamen propter iusiurandum dat donum inhumanum. Discamus autem hoc loco esse aliquando melius peierare, q̃ propter iuramentum impium aliquid facere. Sepultum autem est corpus Baptistæ in Sebaste Cæsarea. Venerabile autem eius caput primum in Emesan repositum fuit.

Meliꝰ plerũq; peierare, quã ob iuramẽtũ qd facere impium.

Abieruntq; & renunciauerunt Iesu.) Quid annunciant Iesu? non ꝙ mortuus esset Iohannes, nam id fama statim attulerat, sed ꝙ Herodes de Iesu diceret ꝙ Iohannes esset.

Id quum audisset Iesus, secessit illinc in naui ad desertũ locum seorsum.) Secedit Iesus propter Herodis homicidium, docens nos ne obiiciamus nosipsos temere in pericula: & interim ne videatur iuxta apparentiam tantum incarnatus, propterea secedit. Si enim tenuisset eum Herodes, conatus fuisset illum occidere: & si conante hoc Herode, Iesus seipsum è mediis periculis eripuisset, eò quòd nondũ instabat tempus mortis, habitus fuisset phantasma esse, & eapropter secedit. In desertum autem locum seorsum, vt miraculum illud de panibus operaretur.

Pericula nõ temere adeunda.

Et quum audissent turbę, sequutæ sunt eũ itinere pedestri relictis vrbibus. Et egressus Iesus vidit multam turbã, & miseratus illã, sanauit infirmos illorũ.) Fidem indicãt turbę, vndè & ad secedentem accurrunt, & ideo sanitatem fidei mercedem deportant. sed & quòd pedestri itinere incedunt, & quòd absq; cibis veniunt, fidei signa sunt.

Facta autem vespera accesserunt ad eum discipuli ipsius dicẽtes, Desertus est locus, & hora iam pręteriit: dimitte turbas vt abeant in vicos, & emant sibi cibaria. At illis di
B xit Iesus, Non est illis necesse vt abeant, date illis vos quod edant.) Misericordes sunt discipuli. Curam enim gerunt turbæ, & propterea nolunt eam ieiunam esse. Quid igitur saluator? Date vos illis quod edant. Hoc autẽ dicit, non tanq̃ ignorans in quanta Apostoli egestate essent: sed vt dicentibus illis se non habere quod edant, appareat ipsum non inanis gloriæ studio, sed necessitate ad operandum miraculum procedere.

At illi dicunt ei, Non habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille vero dixit, Afferte mihi eos huc. Et iussit turbas vt discumberẽt super gramina, sumptisq; quinq; panibus, ac duobus piscibus, ac sublatis in cælum oculis, benedixit.) Nam licet vespera sit, tamen temporum ego conditor adsum: licet desertus locus sit, ego tamen sum qui omni carni escam do. Discamus autem hoc loco ꝙ etiam pauca quæ habemus, in hospitalitatem insumere debemus. Etenim apostoli pauca habentes, dederunt turbis: & quemadmodum pauca hæc multiplicauit, ita & tua pauca multiplicabuntur. Facit autem turbas super gramina considere, ne tu in preciosis lectis & stratis recumbas. Porrò suspicit in cælum, & benedicit panes: fortassis vt maior fides ei habeatur ꝙ non sit contrarius deo, sed cælitus & à patre venerit. Docet quoq; vt & nos mensam accedentes, primum gratias agamus, & sic comedamus.

Et quum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli vero turbis. Et comederunt omnes, & saturati sunt, & sustulerũt quod superfuerat de fragmentis, duodeci cophinos plenos. Porro qui comederãt, fuere viri ferme quinquies mille, præter mulieres ac pueros.) Discipulis dat panes, vt in memoria semp habeant miraculũ, & ne effluat à cogi
C tatione eorũ, tametsi illi semper obliuiscebantur. Ne aũt opineris ꝙ apparenter tantũ miracula fecerit, multiplicãtur vsq; ad impletionẽ duodecim cophinorũ panes, vt & Iudas portet, & ad prodendũ non sit peruicax, miraculũ secũ cogitans. Panes aũt multiplicat & pisces, vt ostendat ꝙ ipse sit qui terrã & mare condiderit, & omnes cibi nostri ab ipso nobis dẽtur, & per ipsum multiplicẽtur. Cęterũ in deserto fit miraculũ, ne quis opinetur è ciuitate vicina emptos panes, multitudiniq; distributos. desertũ enim erat. Et hoc quidẽ secundum historiã. Iuxta anagogen autẽ disce. Postq̃ Herodes, hoc est, carnalis & pellicea mens Iudæorũ (ita enim Herodes sonat) decollauit Iohannem prophetarũ caput, hoc est, de Christo prędicentibus nõ credidit: secedit Iesus in desertum locũ ad gẽtes à deo destitutas, & sanauit infirmas animas, & deinde pauit eas. Nã nisi remiserit nobis peccata, & sanauerit morbos per baptismũ, non pascet nos cõmunione impollutorũ mysteriorũ. Nullus enim nõ baptizatus cõmunicat. Iam quinq; millia signant eos quorũ quinq; sensus male affecti erant, qui & per quinq; panes curãtur. Enimuero quia quinq; sensus infirmabantur, quot plagæ erant, tot erant & emplastra.

Duo vero pisces, piscatorum sermones. Vnus piscis Euangelium, alius piscis Apostolus. Quidã quinq; panes, quinq; libros Moysi intellexerunt, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomium. Duodecim autem cophini fuerunt sublati ab Apostolis, & portati. Quęcunq; enim nos turbę comedere & intelligere non potuimus, eorum Apostoli capaces portarunt. Excepit autem mulieres ac paruulos. Exigitur enim a Christiano ne quid puerile vel muliebre pæ se ferat. D

Et statim coegit Iesus discipulos suos intrare in nauim, & præcedere se in vlteriorẽ ripam, donec dimisisset turbas.) Vt significaret q̃ indiuulsi essent à domino discipuli, dixit, coegit. semper enim ei adesse volebant. Dimittit autem & turbas, volens ipsas subsequi, ne arrogantiæ studiosus videretur.

Et dimissis turbis, ascendit in montẽ ad orandum seorsum. Quũ autem aduenisset vespera, solus erat illic. Cæterũ nauis iam in medio maris erat, & affligebatur a fluctibus. nam ventus erat aduersus.) Ostendens nobis ꝙ oporteat absq; distractione mentis precari, in montẽ ascendit. omnia enim propter nos facit. neq; enim ipse precibus opus habet. Vesperi autem precatur, docens ꝙ nos non statim ab orationibus discedere debeamus, sed & nocte potissimum illis vacare: tunc enim maior quies. Permittit autem discipulos in tempestate, quò discant tentationes ferre fortiter, suamq; agnoscant virtutem. In medio autem maris nauigium, signat maiorem esse timorem.

Quarta autem noctis vigilia abiit ad illos Iesus, ambulãs super mare: & vbi vidissent eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Spectrum est. ac præ metu exclamauerunt: sed statim locutus est illis dicens, Fidite, ego sum: ne terreamini.) E
Non mox astitit eis vt tempestatem sedaret, docens non statim petendã aduersitatum solutionem, sed ferendas fortiter: at circa quartam vigiliã. In quatuor enim partes noctem diuidunt custodes iuxta militarem disciplinã, singulis per tres horas suam seruantibus custodiam. Dominus aũt post nonam horam noctis ambulans supra aquam tanq̃ deus astitit. Illi autem rem tam raram ac insolitã spectantes, putabant spectrũ esse. Neq; enim à specie ipsum cognoscebant, partim propter noctem, partim propter metũ. Ille autem animans illos, primum eis dixit, Ego sum, qui omnia possum: fidite.

Vigiliæ noctis iuxta militarẽ disciplinam partitæ.

Respondens autem illi Petrus dixit, Domine, si tu es, iubeto me venire ad te super aquas.) Feruentissima Petri erga Christum charitas erat. desiderabat enim statim prope illũ esse, & præ aliis. Credidit autem ꝙ Iesus non solum ipse ambularet super aquas, sed & sibi daturus esset hoc. Non dixit autem, Iube me ire, sed, ad te ire. Nã illud ostentationis est, hoc autem amoris in Christum.

Iesus autem dixit, Veni. Et quũ descendisset è naui Petrus, ambulabat super aquas, vt iret ad Iesum. Cæterũ quum videret ventum validum, territus est: & quum cœpisset demergi, clamauit dicens, Domine serua me.) Substrauit dominus Petro mare, suã declarans virtutẽ. Attende quod in maiori periculo existens, mari ventis turbato timuit: ita infirma est humana natura: & statim vt timuit, cœpit submergi. quando enim fides infirma est, tũc in profunda descẽdit Petrus. Hoc autẽ fecit, ne ille superbiret, & alios solaretur discipulos. forte enim inuiderũt. sed & Christus quantũ ipsum amet, ostẽdit.

Confestim autẽ Iesus extenta manu apprehẽdit eum, & dixit illi, Paruę fidei, ad quid formidasti? Et ingressis illis in nauim, conquieuit ventus. Porro qui in naui erant, accesserunt ad eum, & adorauerunt dicentes, Verè dei filius es.) Ostendens Christus nõ ventum, sed pusillanimitatem submergendi causam esse, non ventum increpat, sed Petrum pusillanimem. Ideo & apprehensum eum statuit super aquam permisso vento stare. Non omnino autem dubitabat Petrus, sed secundum quid, hoc est ex parte: nam iuxta id quod dubitauit, incredulus fuit: iuxta id autẽ quod clamauit, Domine serua me, curauit incredulitatem. Ideo paruæ fidei dicitur, non incredulus. Igitur qui in naui, & ipsi metu soluti sunt. Cessauit enim ventus. Et ex his cognito Iesu, confessi sunt eius deitatem. Neq; enim hominis est super mare ambulare, sed dei: sicut & Dauid dicit, In mari viæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis multis. Iuxta anagogen autem, nauis terra, fluctus vita à malis spiritibus turbata, nox ignorantia. In quarta igitur vigilia, ad finem seculorum astitit Christus. Prima vigilia, fœdus cum Abraham: secunda, lex Moysi: tertia, ꝓphetæ: quarta, domini aduẽtus. Ipse enim seruauit nos fluctibus agitatos, veniens ad nos, ita F

Psal. lxx.

nos, ita

A nos, ita vt eum cognosceremus, & vt deum adoraremus. Vide autem & hoc, ꝙ negationem Petri, & deinde eius conuersionem & pœnitentiam præsignarunt & quæ in mari acciderunt. Nam sicut illic dicebat confidens, Non te negabo: sic & hic, Iube me venire ad te super aquas. sicut tunc permisit negare, ita & hic permittit mergi. Hic manũ ei porrexit dominus, & non permisit eum submergi: ita tunc per pœnitentiam eum à profundo negationis extraxit. Mar. xiiij.

Et quum traiecissent, venerunt in terram Genezareth. Et quum agnouissent illum viri loci illius, emiserunt nuncios in totam vndiq; finitimã regionem, & attulerunt illi omnes male habentes, & obsecrabant eum vt tantum tangerent fimbriam vestimenti ipsius: & quotquot tetigerunt eum, salui facti sunt.) Genezareni agnoscentes Christum multo tempore apud se versantem, & ex aspectu & miraculis alacrem exhibuerunt fidem, ita vt cuperent & fimbriam contingere, atq; ita curati sunt. Sic & tu quoq; summitatem vestis Christi contingito, hoc est finem incolatus sui in carne. Si enim crediderís ꝙ assumptus est, saluaberis. Vestis enim caro: fimbria autem eius, finis vitæ. Fimbriã vestimenti Christi tãgere.

CAPVT XV.

TVnc accedunt ad Iesum Hierosolymitani scribæ & pharisæi, dicentes, Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lauant manus suas quando edunt panem.) Quanquam in omnibus locis erant scribę & pharisęi, magis tamen venerabiles erant Hierosolymitani: ideo illi magis inuidebant, vtpote inanis gloriæ magis appetentes. B Morem autem habebant Iudæi non comedere illotis manibus, idq; ex patrum traditione. Has igitur traditiones vt vidissent non obseruari à discipulis, putauerunt illos contemnere seniores. Nihil igitur ad hoc respondet, sed vicissim reprehendit eos.

At ille respondens dixit eis, Quare & vos transgredimini præceptum dei propter traditionem vestram? nam deus præcepit dicens, Honora patrem & matrem: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur: vos autem dicitis, Quicunq; dixerit patri aut matri, quicquid doni a me profecturum erat, id in tuum vertetur commodum, & non honorabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis præceptũ dei propter traditionem vestram.) Pharisæi accusabant discipulos quasi mandatum seniorum præuaricantes: Christus autem ostendit ipsos dei legem præuaricari. Docebant enim pueros ne quid darent parentibus, sed offerrent quæcunq; habebant in gazophylacium templi. Erat autem in templo thesaurus, in quem quisquis volebat quippiam immitteret, vocabaturq; ille gaza. at distribuebatur in pauperes thesaurus. Pharisæi igitur persuadebant pueris ne quid darent parentibus, sed offerrent in thesaurum: docebantq; ipsos vt dicerent, Donũ dei est, id est oblatũ deo est ô pater, id quod per me tibi vsui esse cupis. Et sic partiebantur ipsi cum pauperibus opes, & parentes relinquebantur & contemnebantur, nec in senecta alebantur. Faciebant autem hoc & fœneratores. Si quis enim cuipiam dedisset ad vsuram pecunias, & deinde malus debitor non esset soluẽdo, dicebat fœnerator ad illum ingratum debitorẽ, Corban est quod debes mihi, hoc est C donum deo oblatum. Debitor igitur tunc quasi deo debens, etiam inuitus dinumerabat. Hoc docebant pharisæi pueros facere. Exod. x. Deut. v.

Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Esaias dicens, Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat, cæterum cor eorum procul abest à me. Sed frustra me colunt docentes præcepta & doctrinas hominũ.) Ostendit Esaiæ voce ꝙ etiam tales sint erga patrem suum, quales & erga se inueniũtur. Nam quũ mali essent, propter mala opera longe fiebant à deo, & diuinum sermonem solo ore loquebantur. Frustra enim colunt & putant se colere deum, qui per opera illum dehonorant. Esa. xxix.

Et aduocatis ad se turbis, dixit eis, Audite & intelligite. Non quod ingreditur os, impurat: sed quod egreditur ex ore, hoc impurũ reddit hominẽ.) Non loquitur vltra pharisæis, vtpote incurabilibus: turbæ autẽ loquitur, & per quòd illos ad se aduocat, honorẽ illis deferre videtur, vt suscipiãt sermonẽ suũ: & inquit, Audite, & intelligite: excitãs eos, & attẽtos faciẽs. Quia aũt pharisæi arguerãt discipulos quod illotis manibus comederent, dñs de cibis dicit ꝙ nullus cibus coinquinet hominem, vel impuret.

Et si cibus non impurat, multo minus illotis comedere manibus. Coinquinat enim intus hominē, dicere quæ non oportet. Notat autē latenter pharisæos per illa verba, qui dicentes inuidorum verba coinquinabantur. Vide autem sapientiam quomodo neq; manifeste illotis manibus comedere approbat, neq; auersatur: sed aliud quiddā docet, quod eiiciant e pectore malos sermones. D

Tunc accedentes discipuli dixerunt illi, Nosti pharisæos audito sermone isto offensos fuisse? At ille respondens dixit.) Discipuli propter pharisæos dicunt quod offensi sint, tametsi etiam ipsi turbati fuerint: quod manifestum ex eo ꝙ accesserit Petrus, & interrogauerit de hoc. Igitur Iesus quum audisset ꝙ offensi essent pharisæi, dixit.

Omnis plantatio quam nō plantauit pater meus cælestis, eradicabitur. Omittite illos, duces sunt cęci cęcorū. Porro si cęcus cęco dux fuerit, ambo in foueā cadent.) Seniorū traditiones & Iudęorū pręcepta eradicatū iri dixit, nō legalia, vt existimāt Manichęi. Lex enī plātatio est dei, nō igitur illa eradicata est. Manet enī radix eius, spūs q̄ in occulto est. Folia aūt, hoc est apparēs litera, defluūt. Legē enī vltra non iuxta literā, sed iuxta spūm intelligim⁹. Quoniā aūt despati ac īcurabiles erāt pharisęi, dixit, Omittite illos. Hinc enī discim⁹ ꝙ offendi illos q̄ spōte offendūtur, & incurabiles sūt, nō est nobis dānosū. Pręceptores aūt illos dicit cęcos cęcorū duces, vt ab eis turbas abducat.

Lex, dei plantatio est, adeoque nō est eradicata.

Respondens autē Petrus dixit ei, Dic nobis parabolam hanc.) Petrus quia sciebat legem prohibere promiscuè esum omnium, & timebat dicere Iesu, Ex his quæ dixisti, offendimur: apparent enim legi aduersa esse: simulat ignorantiam, & interrogat.

Iesus aūt dixit, Adhuc & vos intelligētia caretis? Nondū intelligitis ꝙ quicquid ingreditur in os, in aluū abit, & in secessū eiicitur? At ea q̄ ꝓficiscūtur ex ore, ex ipso corde egrediūtur, & illa impurū reddunt hoīem. Nā ex corde exeūt cogitationes malæ, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, cōuitia. Hęc sunt quę impurāt hoīem. Cęterū illotis manibus cibū capere, non inquinat hominē.) Increpat discipulos saluator, & insipientiā exprobrat vel vt offensis, vel vt manifesta ignorātib⁹. Dicit igitur, Nō intelligitis quod oēs intelligunt & sciūt? Cibi enī nō manēt intus, sed infra exeunt per aluū, & nullū hominē in aīa coinquināt, nō enim manent intus. Cogitationes aūt intrinsecus nascūtur, & manent illic, & egrediūtur, hoc est, in opus ꝓcedētes & actus, inq̄nant hoīem. Cogitatio enī scortatiōis intrīsec⁹ manēs maculat, & egrediēs in op⁹ maculat. E

Et digressus illinc Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis: & ecce mulier Chananæa quæ à finibus illis venerat, clamabat ad illū dicens, Miserere mei domine fili Dauid: filia mea misere à dæmonio agitatur. Ille vero nō respondit ei verbum.) Quare discipulos prohibuit ire in viam gentiū, ipse autem in Tyrū & Sidonem gentilium ciuitates iuit? Disce igitur ꝙ nō vt prædicaturus iuit illuc, quia (vt Marcus dicit) & occultauit se. Vel aliter dic, quia vidit pharisæos nolle suscipere sermonem de cibis, transiit ad Gentes. Miserere autē dicit, non filiæ meæ (illa enim sensu caret) sed mei, quæ tam grauia patior & sentio. Nec dicit, Veni & sana, sed miserere. At ille nō respondit ei verbum, non vt contemnat, sed vt ostendat ꝙ propter Iudæos venerit, prius illos docens: & vt occludat calumnias eorū, ne possint postea dicere ꝙ gentilibus benefecerit, ipsis contemptis. Ad hæc etiam firmam mulieris fidem manifestam reddit. F

Supra. x. Marci. vij.

Et accedentes discipuli eius rogabant illum dicentes, Omitte illam, nam clamat post nos. At ille respondens dixit, Non sum missus nisi ad oues quæ perdiderant domus Israel.) Discipuli grauatim ferentes clamorem mulieris, rogabant, Dimitte eam, hoc est obsecrabant vt ablegaret illam à se. Hoc autem faciebant non tāquam immisericordes, sed magis volentes persuadere domino vt misereretur ei. At ille inquit, Nō sum missus nisi ad Iudæos, qui sunt oues quæ perdiderant ea quæ illis cōcredita erant. Per hoc autem amplius euulgat fidem mulieris.

Illa vero venit & adorauit illū dicēs, Domine, succurre mihi. At ille respōdit, ac dixit, Nō est bonū sumere panē filiorū, & obiicere catellis. Illa aūt dixit, Etiā domine. Etenim catelli comedūt de micis quæ cadūt de mensa dominorū suorum.) Postq̄ vidit mulier patronos suos repulsam passos, iterum dominū feruēter accedit, & inuocat vt dominum. Quia autem Christus canem illam dixerat, eō ꝙ gentiles impuram agerent vitam, & in sanguine idolis immolatorum versarentur, filios vero Iudęos: illa valde sapienter

A pienter & magno intellectu respondit. Quanuis & canis sim, & indigna quæ panem accipiam: hoc est virtutem & signum magnum, sed hoc quod paruum quidem, quantũ ad virtutem tuam attinet, mihi autem magnum fuerit, da, sicut & qui panes comedũt, non magni faciunt si micas dent: canes autem bene ex his pascuntur.

Tunc respondens Iesus dixit illi. O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora.) Nunc manifestat Iesus causam propter quam sanationem primũ sustulerit, nempe vt fides & prudentia mulieris clarescat. Propterea non statim ab initio annuit Christus, sed magis illã a se amandauit: nunc vt fides & prudentia eius manifestentur, laudat eam, Magna est fides tua. Hoc autem quod dicit, Fiat tibi sicut vis, ostendit ꝙ nisi fidem habuisset, nihil fuisset assequuta. Atq; ita si voluerimus & nos, nihil vetat & nos assequi quæ voluerimus. Obserua autẽ ꝙ licet sancti orent pro nobis, sicut pro illa apostoli, attamen nos pro nobisipsis petentes magis audimur. Est autem Chananæa symbolum ecclesiæ e gentibus collectæ. Nam & gentes prius repulsæ fuerunt, & postea in filiorum ordinẽ allectæ, & obtinuerunt panem corporis domini. Iudæi autẽ canes facti, ex micis videntur pasci, hoc est paruitate & vilitate literæ. Significat enim Tyrus cohibitionem, Sidon autem venantem: Chananæa, præparata humiliationi. Gentiles igitur qui malitia tenebantur, inter quos fuerunt venatores animarum dęmones, humilitate sunt pręparati. Iusti enim sublimi regno dei sunt ꝑparati. De intercessiõe sãctorum.

Et ꝓgressus illinc Iesus, venit iuxta mare Galilææ, & conscenso mõte sedebat illic: & accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos, &
B alios multos, & abiecerũt eos ante pedes Iesu, & sanauit eos, adeò vt turbæ miratæ sint quũ viderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos videre: & glorificabant deũ Israel.) Non cõtinuo versatur in Iudæa, sed Galilæa, propter multã incredulitatem Iudæorũ. Galilęi enim fideliores illis erant. Vide igitur fidẽ illorũ, quomodo & in montẽ ascendãt claudi existẽtes & cęci, nõ segnes sunt, sed & ad pedes obiiciuntur, vtpote illũ supra hominẽ esse existimantes, vnde & sanitatẽ assequuti sunt. Et tu igitur ascende in montẽ mandatorũ, vbi sedet Iesus: & si cæcus fueris, nõ valens videre per teipsum quod bonũ: & si claudus, videns quidẽ quod bonũ, non valens autem ad hoc peruenire: & si surdus, qui neq; aliũ audias admonentẽ, neq; aliũ admonere valeas: & si mutilus sis, nõ valens extendere manũ ad eleemosynam: & si alio quodã morbo teneare: vadas ad pedes Iesu, & vestigia vitæ illius attinge, curamq; habebis.

Iesus autem vocatis ad se discipulis suis dixit: Misereor turbæ, propterea ꝙ iam triduũ perseuerant apud me, & nõ habent quod edant: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.) Turbę quidẽ non audebant panes petere, vtpote qui ad recipiendam sanitatem venerant. ipse autẽ misericors existẽs, curam agit: & ne quis dicere possit ꝙ alia viatica habeant, inquit ꝙ si etiã habuissent, fuissent consumpta. Tres enim iã dies sunt. Ostendit autem ꝙ à longe venerint, dicendo, ne deficiant in via. Hæc autem dicit ad discipulos, excitare eos volens vt dicant ꝙ possit eos alere, sicut & quinq; milia: sed illi adhuc sapientia carebant. Supr. xiiij. Ioan. vi.

Et dicũt illi discipuli eius: Vnde nobis in solitudine panes tã multi vt saturem⁹ tur-
C bã tantã?) Quãuis nõ oportebat illos oblitos esse ꝙ & pri⁹ plures pauerit in solitudine, sed stupidi erãt, vt quũ postea hos videris tanta sapiẽtia pręditos, mireris dei gratiã.

Et dicit illis Iesus, Quot panes habetis? Illi autem dixerunt, Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discumbere in terra, & sumpsit septem panes ac pisces: & postquam gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis: discipuli autem turbæ. Comederuntque omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas. At hi qui comederant, erant quatuor mille viri, præter mulieres & pueros.) Frugalitatem docens, super terram recũbere iubet, & gratias agere ante cibum docens, gratias agit & ipse. Rogas autem quo pacto illic quidem, quum essent quinq; panes, & quinq; milia aliti essent, duodecim cophini superfuerunt: hic autẽ quũ essent pauciores pascẽdi, & plures panes, septem sportæ? Dici igitur posset ꝙ sportæ maiores essent cophinis, vel ne æqualitas miraculi eos obliuisci faceret. Nam si nũc quoq; superfuissent duodecim, obliti fuissent ob æqualitatem, ꝙ iterum miraculum fecisset in panibus. Tu autẽ & hoc scias, ꝙ quatuor milia, hoc est qui quatuor virtutes Gratias agere deo ante cibũ exẽplo docet Christ⁹

recte possident, hi septem panibus, hoc est magis spiritualibus & perfectis sermonibus pascuntur. Septenarius enim numerus, septem spiritualiũ donorũ est symbolũ. Discũbunt autem super terram, quia omnibus terrenis superiores sunt, & calcant ea: sicut & quinq; milia super fœnũ discubuerunt, hoc est carnem & gloriã subiecerunt. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria hominis sicut flos fœni. Septem autem sportæ hoc loco residuæ, eo ꝙ spiritualia & perfectiora fuerunt, quæ nõ potuerunt comedere. Illa igitur supererant, quæ septem sportæ capiunt, hoc est, quæ solus sanctus spiritus scit. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates dei. D

Eccl.xiiij. Esaię.xl. i.Corĩt.ij.

Et dimissis turbis conscendit nauim, venitque in montes Magdala.) Secedit Iesus, quia nullum aliud signum fecerat, quale hoc in multiplicandis panibus. plures sequebantur, atq; (vt Iohannes dicit) in regem assumpturi erant illum. Vnde & secedit, quò tyrannidis effugiat suspicionem.

Ioan.vi.

CAPVT XVI.

Et aggressi Pharisęi vnà cum Sadducæis, tentantes rogabant eum vt signum è cœlo ostenderet sibi.) Tametsi dogmatis dissideant Sadducæi & Pharisæi, nihilominus tamen contra Christum conspirant. Signũ autem è cœlo petunt, vt sistere solem vel lunam. Existimabant enim ꝙ signa quæ super terrã fiebant, diabolica virtute & in Beelzebul fierent. Ignorabant enim insipientes ꝙ & Moses in Aegypto multa signa super terram fecerat, & ignem è cælo descendisse super pecora Iob a diabolo erat, atq; adeo non omnia quæ è cœlo, a deo: neq; quæ in terra omnia, a dæmonibus.

Exod.vij. viij.ix.x. Iob.i.

At ille respondens dixit eis, Quum cœperit esse vespera, dicitis, Serenitas erit, nam rubet cœlum. Et mane, Hodie tempestas, rubet enim cœlum. Hypocritæ, faciem cœli scitis diiudicare, signa vero temporum non potestis.) Reprehendit tentatiuam illorum quæstionem, hypocritas ipsos nominans: & inquit, sicut signorum apparentium in cœlo aliud quidem pluuiarum, aliud autem serenitatis indicium est: & nemo vidẽs pluuiarum signum, serenitatem requirit, vel serenitatis signum videns, pluuias timet: sic & de me cogitare oportet, quòd aliud tempus huius aduentus, & aliud futuri. Nunc opus est miraculis in terra: quæ autem in cælo fient, vsque in illud tempus reseruabuntur, quo sol extinguetur, luna occultabitur, cœlum immutabitur. E

Inf.xxiiij. Marc.xiij.

Natio praua & adultera signum requirit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetę. Et relictis illis abiit.) Natio mala, vtpote tentans: & adultera, vt deficiẽs à deo, & adhærens diabolo. Petentibus autem signum è cœlo, non dat nisi signum Ionæ prophetæ, hoc est quòd in ventre magni ceti, hoc est mortis, factus triduanus, resurget. Hoc autem signum etiam e cælo esse dixeris. In morte enim eius obtenebratus est sol, creatura omnis immutata est. Vide autem sermonem, Signum nõ dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Ipsis enim data sunt signa, hoc est, propter ipsos facta sunt, tametsi non crediderint. Proinde & relictis illis vt incurabilibus, abiit.

Ionæ.ij.

Et quum venissent discipuli eius in vlteriorem ripam, per obliuionem non acceperunt panes. At Iesus dixit illis, Videte & cauete à fermento Pharisæorũ & Sadducæorum.) Quemadmodum fermentum amarum est vetus, ita & Sadducæorum doctrina mordet animas, amara existens, & veteres seniorum traditiones introducens. Et sicut fermentum temperatura est aquæ & farinæ, sic & doctrina Pharisæorum mixta est ex sermone & ex vita corrupta. Non dixit autem illis manifeste, Cauete a doctrina Pharisæorum, vt memores eos faceret signi panum. F

At illi reputabant intra se dicentes, Panes non sumpsimus. Quod vbi cognouit Iesus, dixit illis, Quid cogitatis intra vosipsos ô parum fidentes, quòd panes nõ sumpseritis? Nondum intelligitis, neq; memoria tenetis quinq; illos panes, quum homines essent quinq; milia, & quot cophinos sustuleritis: neq; septẽ illos panes, quũ essent quatuor milia, & quot sportas acceperitis? Quî fit vt nõ intelligatis me nõ de pane dixisse vobis illud, vt caueretis à fermento Pharisęorũ & Sadducæorũ?) Existimabant quòd hoc diceret illis, vt custodirẽt se ne coinquinarẽtur à cibis Iudaicis, eo ꝙ loq̄bãtur inter se ꝙ panes nõ accepissẽt. Exprobrat igitur illis ꝙ tã stupidi & tã paruę fidei essẽt. Imprudẽtes enĩ erãt & stupidi, ꝙ nõ cogitabãt q̃ paucis panib⁹ multos supra aluisset.

Supr.xiiij. xv.

Et quòd

A Et quòd paucæ fidei, φ quia non emerant, diffiderent ipsum posse alicunde acquirere. Et vt acrius eos perstrinxit (non enim vbiq; bona est mansuetudo, tantum vbiq; valet rationabilis increpatio) Tunc, inquit, intellexerũt quòd non iussisset cauere à fermento panis, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.

Quum venisset autẽ Iesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos dicens, Quẽ me dicunt homines esse, filium illum hominis?) Meminit eius qui ciuitatẽ condidit, quia est & alia Cæsarea Stratonis, & non in illa, sed in hac illos interrogat. Procul enim à Iudęis abducit discipulos, vt nullum timentes libere ac fidenter dicant. Primùm autem percontatur multitudinis opinionem, vt ad maiorem reducantur beneuolentiam, & ne in eandem, in quam pleriq;, cadant humilitatem. Non interrogat autem, Quem me dicunt Pharisæi? sed homines: de simplici multitudine dicens.

Illi verò dicebant, Alii quidẽ Iohannem Baptistã, alii verò Heliam, alii autẽ Hieremiam, aut vnũ ex prophetis.) Qui Iohannẽ illum nominabãt, erant ex his qui cũ Herode, qui putabat Iohannẽ post resurrectionẽ etiam donũ accepisse operandi miracula. Qui autẽ Heliã, mouebantur ex eo quòd acriter reprehendebat, & expectabãt quod veniret. Qui vero Hieremiam, hoc dicebant, quòd simili sapientia præditus esset, quã à nullo didicerat. Etenim Hieremias quum puer esset, in prophetam assumptus est. Supr.xiiij. Marc.vi. Hiere.i.

Dicit illis, Vos autẽ quem me dicitis esse? At Simon Petrus dixit, Tu es Christus ille filius dei viuentis.) Iterum vt feruentior Petrus prosilit, & vere confitetur ipsum esse filium dei. Non enim dixit, Tu es Christus filius dei viuentis, absq; articulo, sed cum

B articulo, ille filius, hoc est, ille ipse, qui solus & vnicus: non gratia filius, sed qui ex ipsa patris substantia genitus: quia & multi Christi erant, sacerdotes & reges omnes, sed Christus cum articulo vnus est.

Et respondens Iesus, dixit illi, Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cælis.) Beatum dicit Petrum, quia à diuina gratia scientiam acceperat: approbans autem Petrũ, ostendit consequenter aliorum hominũ opiniones falsas. Dixit autẽ illum Bar Ionam, hoc est, filium Iona: quasi ita diceret, sicut tu Ionæ filius, ita ego patris mei, consubstantialis illi existens sum. Reuelationem autem scientiam dicit, quia abscondita & ignota ei à patre erant reuelata.

At ego tibi dico, quòd tu es Petrus, & super hãc petram ędificabo ecclesiã meam, & portæ inferi non præualebunt contra illam.) Remunerat Petrum dominus, mercedẽ illi dans magnam, quòd supra eum ędificauit ecclesiam. Quia enim cõfessus erat eum dei filium Petrus, dixit quòd hæc confessio quã confessus est, fundamentum erit futurũ credentium: ita vt omnis homo extructurus fidei domum, hoc iacturus sit fundamentum. Nam licet innumeras cõdamus virtutes, non habeamus autẽ fundamentum rectam confessionem, inutiliter ædificamus. Quũ autem dixit ecclesiam meam, ostendit se dominũ vniuersi: deo enim seruiunt omnia. Portæ autẽ inferi, temporales sunt persequutores, qui ad infernũ mittere conantur Christianos. Et hęretici quoq; portæ sunt ad infernum ducẽtes. Multis igitur persequutoribus, & multis hæreticis præualuit ecclesia. Est autem & vnusquisq; nostrum ecclesia, quæ sit domus dei. Si igitur in confes- Quõ sup Petrũ ędificatio ecclesiæ. Psal.cxviij

C sione Christi confirmati fuerimus, portæ inferi, hoc est peccata, non præualebunt nobis. De his enĩ portis exaltatus Dauid dicebat, Qui exaltat me de portis mortis. Quales portæ ô Dauid? Duæ: cædis scilicet, & adulterii. Psal.ix.

Et dabo tibi claues regni cælorũ, & quicquid solueris in terra, erit solutũ in cælo: & quicquid alligaueris super terram, erit alligatum in cælis.) Tanq̃ deus magna potestate dicit, Dabo tibi. Sicut enim pater dedit tibi reuelationem, sic ego claues. Claues aũt intelligas quę ligãt & soluũt, hoc est delictorũ vel indulgẽtias vel pœnas. Habẽt enim potestatem remittendi & ligandi, qui sicut Petrus, episcopatus gratiam assequuti sunt. Quanuis autem Petro soli dictum sit, Dabo tibi: omnibus tamen & apostolis concessæ sunt. Quãdo? quum dixit, Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur. Etenim quũ dixit, Dabo, futurũ tempus signat, hoc est, post resurrectionẽ. Cæli autem dicuntur & virtutes, quarũ claues sunt bonę opationes. Nã operando ingredimur, quasi per claues quasdã aperiẽtes vnamquamq; virtutũ. Si autẽ non operor, sed solum scio bonũ, habeo quidẽ clauem scientiæ solũm, extra autem maneo. Ligatus autem in cælis, hoc est Ioan.ij. Cęli, virtutes.

in virtutibus, qui non ambulat in illis: nam virtuosus in illis solutus est. Ne habeamus igitur peccata, vt non catenis nostrorum peccatorum ligati simus. D

Tunc edixit discipulis ne cui dicerēt ꝙ ipse esset Iesus Christus.) Volebat Christus ante crucem obscurari suam gloriam. Nam si audiuissent homines ante passionem ꝙ deus esset, & deinde vidissent eum pati, quomodo nō fuissent offensi? Et propterea occultat se multis, vt post resurrectionem absq; offendiculo a multis sciatur, spiritu sancto omnia miraculorum operationibus adęquante.

Ex eo tempore cœpit Iesus indicare discipulis suis ꝙ oporteret ipsum abire Hierosolymam, & multa pati a senioribus & principibus sacerdotum & scribis, & occidi, & tertio die resuscitari.) Prædicit illis passionem, ne inexpectata illa veniente offendantur, putantes ꝙ inuitus & non præsciens passus esset. Postquam enim audiuerunt per confessionem Petri ꝙ filius sit dei, tunc reuelauit illis & passionem. Post tristia autem subdit & lætitiam, nempe ꝙ die tertio resurgeret.

Et quum abduxisset illum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Propitius esto tibi domine, nequaquam erit tibi hoc.) Id quod reuelatum erat, Petrus rectè confessus est: in eo autem quod non reuelatum, lapsus: vt sciamus ꝙ absq; deo neq; ille loquutus est magnum quiddā. Nolens igitur Petrus Christum pati, & ignorans resurrectionis mysterium, dixit, Propitius esto tibi domine, nequaquam erit tibi hoc.

Rectè loquentem Petrū, beatū Christ⁹ dicit: malè autem, satanam.

Conuersus autem ille, dixit Petro: Abi post me Satana, obstaculo es mihi: quia non sapis ea quæ sunt dei, sed ea quæ sunt hominum.) Petrum rectè quidem loquentem, beatum prædicat Christus: irrationabiliter autē formidātem, & nolentem se pati, perstringit, dicens, Vade post me Satana. Satanas autem aduersarius dicitur. Vade igitur post me, hoc est, ne obsistas, sed sequere voluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiam Satanæ displicebat pati Christum. Dicit igitur, Tibi quidem iuxta humanā rationem videtur indecens mea passio: non intelligis autem ꝙ deus per hanc salutem operetur, & quòd hoc me maximè deceat. E

Christus ostēdit liberū arbitrium, dicēs, si quis vult.

Tunc Iesus dixit discipulis suis, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.) Tunc, quando? quum Petrum increpasset. Volens enim ostendere errare Petrum prohibentem se pati, dicit, Tu quidem me prohibes, ego autem dico tibi, non solum non damnosum esse me pati, sed neq; tu saluari poteris, nisi & ipse moriaris, & quisquis alius, siue vir, siue mulier, siue pauper, siue diues. Dicit autem Vult, vt ostendat liberum arbitrium, & non coactam virtutem. Post Christum autem sequitur non solum is qui illum confitetur filium dei, sed & qui per omnia grauia transit, & illa sustinet. Abneget autem semetipsum dixit, perfectam abnegationem per præpositionem ab, significans: exempli gratia, ne habeat communionem quandā cum corpore, sed contemnat seipsum: sicut consueuimus dicere ꝙ quis quempiam negarit, hoc est, non habuit eum pro amico vel noto. Sic igitur omnes docet nullam cū corpore habere communionem, id est amicitiam, ita vt & crucē tollant, hoc est, mortem eligant, & cum studio inquirant etiam mortem ignominiosissimam, qualis crux apud veteres fuit. Sed & sequatur me, inquit. Multi enim sequuntur latrones & fures, at illi non sunt discipuli mei. Sequatur igitur, hoc est, omnem aliam virtutem præ se ferat. Abnegat autem seipsum & qui heri quidem intemperatus erat, hodie autem castus & sobrius. Talis erat Paulus, qui abnegauit semetipsum quum diceret, Viuo autē nō iam ego, viuit autem in me Christus. Tollit autem crucem, qui mortificauit & crucifixit seipsum mundo. F

Galat. ij.
Crucē tollit q̃ mortificat se mundo.

Qui enim voluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis autē perdiderit animam propter me, inueniet eam.) Ad martyrium adhortatur nos. inuenit enim animam ad præsens, hoc est, seruat, negans, qui & postea perdit. Perdit aūt animam, sed propter Christum, qui de eo testificatur: qui & inueniet eam in incorruptione, & vita æterna.

Roma. ij.
Eccl. xvi.

Quid enim prodest homini si totum mundum lucratus fuerit, animæ vero suæ iacturam fecerit? Aut quid dabit homo, cuius permutatione redimat animā suam? Venturus est enim filius hominis in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet vnicuiq; iuxta facta ipsius.) Sit igitur & fingamus quod totum mundum lucreris, sed quæ vtilitas si corpus bene habeat, & anima male afficiatur? quemadmodū si materfamilias

lacera

A lacera veste,& ancillæ fulgido ornatu incedāt. Neq; in futuro seculo poterit quis da-
re cōmutationem pro anima sua:hic quidem potest dare lachrymas & eleemosynā,
& ieiunare,illic autem non. Iudex enim tunc nos excipiet,dona respuens : nam iuxta
opera sua iustificabit vnumquéq;. Est autem & metuēdus. Veniet enim in gloria sua,
& cum angelis,& non contemptibilis.

Amen dico vobis, sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem,donec vi-
derint filium hominis venientem in regno suo.) Dixerat venturū filium hominis in
gloria sua. ne igitur incredulus sies, dicit quia sunt hic quidam qui iuxta quod cape-
re possunt,videbunt in transfiguratione gloriam secundi aduentus. Interim autē ostē
dit in qua gloria erūt qui propter ipsum passuri. Sicut enim tūc caro eius fulgurauit,
ita pro sua portione fulgebūt sancti. significat autem obscurius hoc loco Petrū,& Ia-
cobū,& Iohannē,quos in montē assumpsit, & ostēdit illis regnū dei,hoc est futurum
statū in quo venturus esset ipse,& iusti fulsuri. Dicit igitur ք quidam qui hic sunt,nō
morientur,donec viderint me transfigurari. Vide autem ք stantes in bono & firmi,
sunt illi qui vident Iesum clarius transformari,& proficiunt semper in fide & mādatis.

CAPVT XVII.

ET post dies sex assumit Iesus Petrum & Iacobum,& Iohannem fratrem
eius.) Nō est hoc diuersum ab eo quod Lucas dixit ք post sermones il- Lucæ.ix.
los facti sunt quasi dies octo,&c. Lucas enim & primum & vltimū cō-
memorat quo ascēderunt in montem, Matthæus autem tantum inter-
B medios dies ponit. Assumpsit autem Petrū , vt eum à quo diligebatur: Ioan.xxi.
Iohannem,vt eum quem diligebat: Iacobū vero,quòd & ipse æmulator fuerit. Et ma Infra.xx.
nifestum est illū ingentis zeli fuisse,tum ex eo quod poculum se bibiturum promisit, Act.xii.
tum ex eo ք Herodes vt placeret Iudæis,gladio illum occidit.

Et subducit illos in montem excelsum seorsum,transformatusque est coram illis:
& splenduit facies eius sicut sol:vestimenta autem illius facta sunt alba sicut lumen.)
In montem excelsum subducit illos,ostendens ք nisi quis exaltetur , non dignus sit
diuinis contemplationibus. Seorsum autē. solitus enim est Christus clariora miracu-
la in occulto facere:vt ne videretur multis vt de⁹,sed,vt apparebat,homo haberetur.
Transformationem autem audiens, ne putes quòd tunc corpus abiecerit, sed mansit
corpus in suo habitu. Faciem enim ipsius audis & vestē. Fulgidior apparebat, deitate
paruos quosdā radios suos declarante, & hos sicut videre poterant: propterea & re- Trāsfigu-
gnum dei superius dixit transfigurationē,eo ք ineffabilis eius potestas ibi refulserit, ratio qua
& quòd germanus filius patris ostensus sit,& quod dignitas secundi aduētus in splē- re dicatur
dore faciei Christi ineffabili claruerit. regnū dei

Et ecce apparuerunt illis Moses & Helias cum illo loquentes.) De quo colloque-
bantur? De gloria,inquit,quam impleturus erat in Hierusalem . Quare autem Moses
& Helias visi sunt? Vt ostēdatur ք & legis & prophetarum sit dominus,viuentiūque
ac mortuorum. Helias quidem est propheta, & viuit adhuc: Moses autē legislator, & 4.Reg. 2.
mortuus est. Quin & vt appareat ք non sit legi aduersarius. Non enim Moses astitis- Deute.23
C set suo aduersario,neq; Helias tantus zelotes ipsum tulisset. Præterea vt suspicionem
tollat eorum qui ipsum Heliam vel vnum ex prophetis dicebāt. Vnde enim agnouis-
sent discipuli quòd Moses & Helias fuerint? non enim à lineamentis facierū,quia ima
gines hominum facere tunc impiū videbatur. Videtur igitur ք ex sermonibus quos
tunc inter se conferebant,agnouerint eos. Fortassis enim alter quidem dicebat,nem-
pe Moses , Tu es cuius ego passionem præfiguraui occiso agno , & perfecto pascha. Nume. 7.
Alter autem Helias,Tu es cuius resurrectionem ego præfiguraui in viduæ filio. Et ta- 3.Reg.17
lia quædam. Ostendens igitur illos discipulis, docet eos tales imitari, & mansuetos
quidē esse & populares,sicut Moses:zelotas autē & constantes,sicut Helias: & siquā-
do tempus vocet,periclitantes pro veritate,sicut illi.

Respondens autem Petrus dixit Iesu,Domine,bonū est nos hic esse: si vis,faciem⁹
hic tria tabernacula,tibi vnum, & Mosi vnum, & Heliæ vnū.) Petrus ob multā dile-
ctionē Christum pati nolens,dicit,Bonum est hoc loco manere,& non descendere,&
occidi. Nam si quis huc venerit,habemus & Mosen & Heliā nos adiuuantes. Moses

Exo.17. 3.Reg.18 quidem Aegyptios deuicit, Helias autem ignem è cælo deduxit, & tales erunt in inimicos si qui huc contra nos vēturi sunt. Hæc autem præ nimio mœrore loquebatur, sicut Lucas inquit, nesciēs quid diceret. Insolita enim visio obstupescere eum fecerat: aut nesciebat reuera quid loqueretur, volens Iesum manere in monte, & non descendere, & pati pro nobis. Veritus tamen ne pertinax videretur, dixit, Si vis. D

Adhuc illo loquente ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox è nube dicens, Hic est filius meꝰ dilectus, in quo mihi bene cōplacitum est: ipsum audite.) Tu quidē ô Petre tabernacula quæris manufacta vt fiant: pater autem aliud tabernaculum non Exo.xix. manufactum nubem constituit, & ostendit ꝙ sicut ipse in nubibus apparuit antiquis deus existens, sic & filius suus. Lucida vero nebula hoc loco, nō caliginosa sicut in veteri, eò ꝙ non exterrere voluit, sed docere. Ex nube autem vox, vt ostendat ꝙ ex deo sit. In quo bene complacitum mihi, hoc est, super quem requiesco, & qui mihi placet. Docet quoq; illum audiendum: etiam si crucifigi voluerit, ne obluctemini.

Et quum hæc audissent discipuli, prociderunt in faciem suam, & territi sunt vehementer. Et accedēs Iesus, tetigit eos, & dixit, Surgite, & ne timeatis. Subleuatis igitur oculis suis neminē viderunt, nisi Iesum solum.) Discipuli non ferentes fulgorem lucis, neque vocem, ceciderunt in terram, & oculi eorum quasi somno grauati erāt. Somnū dicit multam grauationem ē visu. Ne autem timor diutius insidēs eiiciat memoriam eorum quę viderant, suscitat eos, & animat, solusq; ipse cōparet. Nec putes ꝙ de Mose vel Helia vox dicta sit, sed de ipso. Ipse enim est filius meus. E

Et quum descenderent de monte, præcepit illis Iesus dicens, Ne cui dixeritis visionem hanc donec filius hominis ē mortuis resurgat.) Propter humilitatem denūciat nulli dicendum, ne offendantur qui audiunt talia, postea ipsum crucifigi videntes. Putassent enim impostorem fuisse, hæcq; solum apparenter fecisse. Tu autem disce, post sex dies, id est post mundum, qui sex diebus conditus est, dei contemplationem futuram. Nisi enim transiueris mundum, & exaltatus fueris in monte, nequaquam videbis clara, neq; faciem Iesu, deitatem dico: neq; vestem, hoc est carnem. Videas autem nūc & Mosen & Heliam colloquentes Iesu: lex enim & prophetæ & Iesus vnum loquuntur & consonant. Quin & quum inueneris quēdam sensum scripturæ clare interpretantem, cognosce ꝙ ille faciem Iesu clare videat. ꝙ si & verba declaret, & cōspicua faciat, hic & vestes Iesu cādidas videt. Vestes enim, sensuum dictiones. Sed ne dixeris cū Petro, Bonum est nos hic esse: nam oportet semper proficere, & nō permanere in vno gradu virtutis & contemplationis, sed ad alia transire.

Et interrogauerunt illum discipuli sui dicentes, Cur igitur scribæ dicunt ꝙ Heliā oportet venire primum?) Decipientes populum scribæ dicebant nō esse Iesum Christum: nam si esset, Helias primū venisset: ignorātes ꝙ duo aduentus Christi, quorum primi præcursor Iohannes, secundi autem Helias. Sic enim & Christus interpretatur discipulis. Audi enim.

Mala. iiij. Iesus autem respondens dixit illis, Helias quidē venit primum, & restituet omnia. Dico autē vobis ꝙ Helias iam venit, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo quęcunque voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerūt discipuli ꝙ de Iohanne Baptista dixisset illis.) Dicendo ꝙ Helias quidem veniet, ostendit ꝙ nondum venit: in secundo autem aduentu veniens, restituturus sit ad fidem Christi omnes Hebręos, quos persuasibiles inueniet, quasi ad hæreditatem paternam reducēs eos qui exciderant. Quum autem dicit, Helias venit, præcursorem illum Iohannē dicit, in quo fecerunt quæcunque voluere. Nam permittentes Herodi vt occideret Iohannem, quum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspicaciores intellexerunt ꝙ Iohannem Heliam vocarit, ꝙ ipse primi aduētus præcursor fuerit, sicut ille secundi futurus est præcursor. F

Supr. xiiij Marci. vi

Et quū venisset ad turbā, accessit ad eū homo qdā flectēs illi genua, dicensq;, Domine miserere filii mei, quoniā lunaticus est, & miserè affligitur. nā sępe cadit in ignē, & sæpe in aquā.) Valde incredulus apparet esse hic homo, eo ꝙ dixit ad ipsum Christus, O generatio incredula, & ꝙ arguit ipse discipulos. Non autem luna causa erat morbi, sed diabolus obseruabat plenilunium, & tunc insidiabatur, vt arguerentur opera dei

A opera dei tanquã nobis malum inferentia. Tu autem intelligas obsecro ꝙ omnis insi-
piens sicut luna immutatur, secundum scripturam, & interim apparet virtute magn⁹, Eccli. 27.
interim imminuitur sensu & desipit. Hic igitur quum lunaticus fuerit, cadit in ignem
irę & concupiscentiæ, & in aquam plenam fluctibus huius vitæ solicitudinis, in qua &
Leuiathan diabolus, hoc est imperans ille in aquis. An non fluctus recte dicuntur cre- Iob. xl.
brę diuitum curæ?

Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus
dixit, O natio incredula & distorta, quousque tandem ero vobiscum? vsquequo pa-
tiar vos? Adducite illum huc. Et increpauit illud Iesus, & exiit ab eo dæmonium, & sa-
natus est puer ex illa hora.) Vides hominem delictum suæ incredulitatis discipulis
impingentem, quòd infirmiores sint, quàm vt sanent. Igitur dominus confundit eum
quòd accusarit discipulos, ac dicit, O generatio incredula. hoc est, Non est tantum
infirmitatis illorum, quantum tuæ incredulitatis delictum. magnum enim est, & illis
congruam vincit virtutem. Hominem autem illum opprobrando, omnes simul op-
probrauit incredulos & circunstantes. Porro quum dicit, Vsquequo ero vobiscũ? ostẽ-
dit quòd desideret in cruce pati, & ab ipsis secedere. Vsquequo versabor cũ irrisoribus
& incredulis? Increpauit autẽ illum Iesus, Quẽ? Lunaticum. Ex illo igitur manifestũ,
quòd quũ & ipse incredul⁹ fuerit, per incredulitatẽ dæmoni se inuadẽdi locũ dederit.

ex berbis domini ... qui aparet ꝙ non solum p[...] incredulitatem patris [...] cum proce[...] [...] [...]torum non sanatus est et ita omnes increpantur

Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerunt, Quare nos non potuimus
eiicere illud? Iesus autem dixit illis, Propter incredulitatem vestram. Amẽ quippe dico
B vobis, si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, &
demigrabit, neque quicquam impossibile erit in vobis. Sed hoc genus non egreditur
nisi per deprecationem & ieiunium.) Timuerunt apostoli, ne perdidissent datam sibi Supra. x.
contra dæmones gratiam: propterea perplexi animo seorsum interogant. Dominus Lucæ. x.
autem arguit eos vt imperfectiores, dicens, Propter incredulitatem vestram. Nam si
feruentem & ardentem haberetis fidem, etiam si parua videretur, perficeretis vtique
magna. Vbi autem montes transtulerunt apostoli, nusquam quidem scriptum est: ve-
runtamen verisimile est quòd transtulerint, etiamsi nõ sit scriptum. non enim omnia Iohã. xxi.
scripta sunt. Vel aliter, Non exigebat tempus, & ideo non transtulerunt. Videte autẽ
& dominum quid dicat, Dicetis mõti huic, demigra, hoc est, quãdo dicetis, tunc trãs-
ibit. Non dixerunt igitur apostoli, quoniam tempus nõ postulabat, neque necessitas:
& propterea non transtulerunt montes. Hoc autem genus dæmoniorum per depreca
tionem & ieiunium expellitur. Oportet enim & illos ipsos dæmoniacos maxime ieiu Ieiunare
nare, & eos qui illos sanare volunt. Tunc autem est deprecatio, quando nõ cum ebrie- oportet
tate, sed cum ieiunio fit. Obserua, quòd omnis fides granum est sinapis. Contempta dęmonia-
enim putatur propter stultitiam prædicationis, attamen si ceciderit in terram bonam, cos, & e-
crescit in arborem, in qua volatilia cæli, hoc est cogitationes summa petentes, nidulã- os q illos
tur. Igitur quisquis habet omnem fidem, ille potest dicere monti huic, demigra, hoc sanare cõ-
est, dæmoni. ostendebat enim quod exiret dæmonium. tendunt.

C Quum autem versarentur in Galilæa, dixit illis Iesus, Futurum est vt filius hominis
tradatur in manus hominum, ac occident eum, & tertio die resurget. Et mœrore affe-
cti sunt vehementer) Subinde memoriam facit passionis, ne existiment quòd inuitus
patiatur: & interim hoc, interim hoc agit, vt exerceat eos, & ne terreantur si hoc inex-
pectatum eueniat. Coniunxit autem tristibus læta, scilicet quòd resurget.

Quum autem venissent in oppidum Capernaum, accesserunt qui didrachma solẽt
accipere, ad Petrum, dixerúntque, Præceptor vester nõ soluit didrachma? Dicit, etiã.)
Deus pro primogenitis Hebræorum voluit consecrari sibi tribum Leui. Inuentus est Nume. iij
autem numerus tribus Leui vigintiduo millia. Primogeniti autem chiliades viginti-
duæ & ducẽti & septuagintatres. Pro his igitur qui erant extra tribum Leui, & primo-
geniti erant, decreuit deus dari didrachmum sacerdotibus. Hinc igitur facta est con-
suetudo vt simpliciter omnes primogeniti penderent didrachmum, qui est quinque
sicli, hoc est ducenti oboli. Vnde quia dominus primogenitus erat, pendebat & ipse.
Reueriti autem fortassis Christum propter miracula quæ faciebat, non illum interro-
gant, sed Petrum. Vel potius deceptores erant, quasi ita dicerent, Præceptor vester le-

gi contrarius est, non reddit didrachma. D

Et quum ingressus fuisset domum, præuenit illum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut cẽsum? à filiis suis, an ab alienis? Dicit illi Petrus, Ab alienis. Ait illi Iesus, Ergo liberi sunt filii.) Tanquã deus, sciebat, quanuis nõ audierat, quid illi loquuti fuissent ad Petrũ: idcirco & præuenit eũ, dicens, Si reges terræ non accipiunt tributum à filiis suis, sed ab alienis, quomodo cælorũ rex à me filio suo accipiet didrachmũ? Hoc enim (sicut supra dixi) sacerdotibus & templo tribuebatur. Si autem liberi sunt filii paruorum regum, multo magis ego.

Verum ne simus illis offendiculo, vade ad mare, & mitte hamũ, & eum piscem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore illius inuenies staterem: illum accipe, & da illum pro me & te.) Ne reputemur (inquit) cõtemptores & despectores legis, & offendamus, da illis tributum. Non enim vt debitum do, sed vt illorum infirmitatem corrigam. Discimus enim hoc loco, quòd non oportet offendere vbi nullum est damnum. Vbi autẽ damnũ patimur in opere aliquo, non sunt curãdi qui imprudenter offenduntur. Vt igitur ostẽdat quod deus sit & maris dominus, misit Petrũ tollentẽ staterem ex ore piscis. Discamus hic & mysteriũ quoddã. Nostra enim natura est piscis in profundo incredulitatis mersus: sed apostolicus sermo extrahit nos, & in ore nostro inuenit staterẽ. Qualẽ staterem? Duo drachma tenentem: quia & Christus duas naturas habet, homo existens, ac deus. Hic igitur stater datus est pro duobus, pro Iudæis & Gentibus, pro iustis & peccatoribus. Quòd si & auarum quempiam videris nihil aliud habentem in ore nisi aurum & argentum, hunc habe pro pisce, in mari huius vitæ natantem: at vbi inuẽtus fuerit præceptor, qualis Petrus, qui mittat hamum in mare, is eripiet ex ore illius aurum & argentum. Staterem quidam putant lapidem preciosum in Syria, alii tributum, alii vero quartam partem numismatis. E

Non sunt curandi q imprudenter offenduntur.

Stater.

CAPVT XVIII.

In illa hora accesserunt discipuli Iesu dicentes, Quisnam maximus est in regno cælorum?) Quia viderant à Christo Petrum honoratum (honoratus enim erat hic dando staterem pro Christo & pro se) & propterea humanum quiddam passi, inuidiaque incessiti, obliquè accedunt interrogantes dominum quis maximus esset.

Et accersitum ad se puellũ statuit in medio illorum, & dixit, Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cælorum. Quisquis igitur humiliauerit seipsum sicut est puellus iste, hic est ille maximus in regno celorũ.) Quũ vidisset Iesus discipulos inanis gloriæ vitio teneri, compressit eos, ostendens illis per puerum fastus expertem humilitatis viam. Oportet enim nos humilitate mentis pueros esse, non sensu pueriles, & innocentia, non insipientia. Dicens autem, Nisi conuersi fueritis, indicat quòd ab humilitate in superbiam venerimus. opus igitur iterum illuc conuerti, hoc est in humilitatem, à qua egressi estis.

Et qui receperit vnum puellum talem in nomine meo, me recipit. Qui autem offenderit vnum ex pusillis istis qui in me credunt, expedit vt suspendatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris.) Non solum, inquit, oportet vos humiles esse, sed & si alios humiles propter me in honore habueritis, mercedem accipietis. Me enim accipitis, quando pueros, hoc est humiles suscipitis. Deinde & à contrario inquit, Qui offenderit, hoc est iniuria affecerit, vnum ex his pusillis, hoc est ex his qui se humiliant, & paruos putant, tametsi magni sint: expedit ei vt mola asinaria suspendatur in collum eius. Sensibilem enim pœnam in medium affert, volens ostendere multis suppliciis obnoxios qui in Christo humiles iniuria afficiũt & offendunt. Tu autem intellige quòd etsi quis reipsa paruum, hoc est infirmũ offenderit, & non omnibus modis patienter eum sustinuerit, punietur. Nam qui magnus est, haud facilè scandalizatur, sed paruus. F

Væ mundo ab offendiculis. Necesse enim est vt veniant offendicula, veruntamẽ væ homini per quem offendiculum venit.) Luget vt misericos mundum præ offendiculis damna accepturum. Et dicis, Quid oportet lachrymari vbi opus succurrere, & manum porrigere? Dicimus igitur quod & ipsum lugere, quædam iuuãdi species est. Sæpe enim quibus admonitio nostra non profuit, illis prosumus dũ eos lugemus, quò sensum

A sensum mali sui accipiāt. Et si necesse, inquit, vt eueniāt scādala, quomodo effugiemus ea? Necesse quidem est vt eueniant: sed nō necesse vt nos perdant. Possumus enim & offendiculis obluctari. Per offendicula intellige eos qui bono obstant: per mundū autem, mundanos homines, & humi repentes, qui facilè impediuntur.

Non esse necesse vt nos pdant scandala.

Quod si manus tua vel pes tuus tibi obstaculo fuerit, abscíde eū, & proiice à te. Bonū est tibi ad vitā ingredi claudū aut mutilū, potius q̃ duas manus vel duos pedes habentē mitti in ignem æternū. Et si oculus tuus te offendit, erue eū, & proiice eū abs te. Bonum est tibi vt luscus intres in vitā, potius q̃ vt duos oculos habens mittaris in gehennā ignis.) Per manum, pedē, & oculos, intellige amicos, quos mēbrorum loco habemus. Etenim si hi tales fuerint, qui nobis noceāt, hoc est si familiares amici fuerint, oportet contēnere eos vt membra putrida, & execare, ne & aliis noceant. Atque ita ex his manifestum est, licet necesse sit euenire scandala, non tamen necesse esse vt nobis noceant: etiam si amici sint, nihil inde nobis damni.

Videte ne contēnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis ꝙ angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat.) Præcipit ne contēnantur hi qui parui putantur, hoc est pauperes spiritu, magni autem apud deū. Adeo enim, inquit, diliguntur à deo, vt & angelos habeant præsides, ne damnum illis fiat à dæmonibus. Omnes enim homines, & maxime fideles, suos angelos habēt. Pusillorum autem & humiliū in Christo angeli, vsque adeo familiares sunt deo, vt faciem eius per omnia videant corā ipso stantes. Apparet
B autem ex hoc, ꝙ licet omnes angelos habeamus, peccatorum tamen angeli quasi propter nos confusi, minus fidentes sunt, neq; ipsi possunt tam liberè videre faciē dei, & precari forsitan pro nobis. Humilium autem angeli, hi semper vident dei faciē, & forte pro nobis orant. Et quid dico ꝙ hi angelos habeant? ego propterea veni, vt seruem quod perierat, & mihi vindicem eos qui à plerisque planè nihili putantur.

Lucæ.ix.

Angeli hoīm p̄sides.

Quid vobis videtur? Si fuerint alicui homini cētū oues, & errauerit vna ex eis: nōne relictis nonagintanouē in mōtibus, vadit & quærit eā quæ errauerat? Et si contigerit vt inueniat eā: amē dico vobis, gaudet sup ea magis, q̃ super nonagintanouē quæ nō errauerāt. Sic non est voluntas coram patre vestro vt pereat vnus de pusillis vestris.) Cui homini fuerūt centū oues? Christo. Omnis enim rōnalis creatura, tā angeli, q̃ homines, centū oues sunt, quorū pastor est Christus, nō ouis. Nō enim est creatura, sed filiꝰ dei. Hic igitur reliq̄t nonagintanouē in cęlo, forma serui assumpta. Venit aūt quærere ouem illam vnicam quæ est humana natura, & gaudet super illa magis q̃ angelorum firmitate. In summa autem hoc insinuat, ꝙ deus curam agit cōuersionis peccatorum, & gaudet super illis magis q̃ his qui stabili virtute præditi sunt.

Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & argue illum inter te & illum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem non audierit, assume tecum adhuc vnū vel duos: vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit illos, dic ecclesiæ. Sin ecclesiam quoque non audierit, sit tibi velut ethnicus & publicanus.) Sermonē contra offendiculum dantes valde extenderat: nunc & eos q̄ of-
C fenduntur, corrigit. Vt enim tu qui offenderis, non omnino cadas, quia offendentem væ habiturum dixit: volo & te qui offenderis, arguere eos qui te iniuria afficiūt & nocent, si fuerint Christiani. Etenim si te quidam non baptizatus iniuria afficiat, tunc ab eo te subducas. Si autem frater, argue illum. Non enim dixit, cōuiciare, sed argue. Si te audierit, hoc est condemnarit seipsum. Priuatim enim vult primum peccantes argui, vt ne coram multis redargutus impudentior fiat. Quòd si te nō audierit, & cum duobus vel tribus testibus argueris, ne graueris tunc in ecclesiæ suggestu inuulgare peccatum. Quia enim non audiit duos vel tres redargutus, quāuis lex dicat vt in ore duorū vel trium testium subsistat, id est firmetur omne verbum, ab ecclesia postea castigetur. Illam autem si non audierit, tunc abiiciatur, ne suæ malitiæ participes faciat alios. Assimilat autem publicanis tales fratres. Infamatur enim ob pecunias publicanus. Consolatio autem fit offenso, iniuria afficientem, publicanum existimari & gentilem, hoc est incredulum. Nunquid autem hæc sola iniuriam facientis pœna? Sed audi & quæ sequuntur.

Eccli.xix.

ij.Co.xiij.

Iniuria afficiens publicanꝰ & gentilis.

Amen dico vobis, quæcũq; alligaueritis super terram, erunt ligata in cælo: & quæcũq; solueritis super terram, erũt soluta in cælo.) Si tu, inquit, offensus, habes eum qui te iniuria affecit, sicut publicanum & gentilem, erit ille & in cælo talis. Si autẽ solueris eum, hoc est ignoueris, erit ei & in cælo condonatum. Non enim solum quæ soluũt sacerdotes, sunt soluta: sed quæcũq; & nos iniuria affecti vel ligamus vel soluim⁹, & ipsa erunt ligata vel soluta. D

Nota.

Rursus, Amẽ dico vobis, ꝙ si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quãcũq; petierint, fiet illis à patre meo qui est in cælis. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio illorum.) Congregat nos hisce verbis ad charitatem. Quia enim prohibuit ne mutuum offenderemus, nunc & de mutua cõcordia dicit. Concordes autem dicuntur, non qui in malum conueniũt, sed qui in bonũ. Vide enim quid dicat: Si duo ex vobis, hoc est credentibus & conspirantibus. Conspirauerunt autem & Annas ac Caiphas, sed male. Et propterea sæpe precantes non accipimus, eò ꝙ mutua concordia caremus. Non dixit autẽ, ero (nõ enim tardat, vel futurus est) sed sum, hoc est, iam illic inuenior. Intelligas item ꝙ quãdo conspirauerint spiritus & caro, & non concupiuerit contra spiritum caro, tũc erit in medio domin⁹. Cõspirant aũt & tres virtutes animæ, rationalis, irascitiua, & desideratiua. Sed & si vetus ac noua leges conspirarint, inuenitur in medio ipsarum Christus ab vtraq; prædicat⁹.

Tunc accedens Petrus ad eum dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittã ei? Num vsq; septies? Dicit illi Iesus, Nõ dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagies septies.) Hoc est quod interrogat Petr⁹, quoties, si peccet, & deinde accedat & petat veniam pœnitentia ductus, concedam ei? Addidit, in me si peccauerit. In deũ enim si peccauerit, nõ ego, qui idiotes ac priuatus sum, possum ei remittere, nisi forte dei ordinem habens sacerdos. Si autẽ in me peccet, ac deinde remisero ei, erit solutus, etiam si priuatus ego sim, & non sacerdos. Quod autẽ septuagies septies dixit, non concludit veniam numero. Absurdum enim sedere & numerare vsq; dum quadringenta nonaginta habeas (tot enim faciunt septuagies septies) sed immensum numerum signat: quasi dicat, Quoties quis lapsus fuerit, & pœnitentiam aget, concede ei veniam, & id (quod & per sequentem parabolam dicit) quia oportet nos compatientes esse. E

Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit conferre rationẽ cũ seruis suis.) Mens parabolæ est, vt veniam demus cõseruis in nos delinquentibus: præsertim si illi veniam ante nos procidentes petant. Studiosorũ fuerit particulatim singula examinare, sed aggrediamur & nos. Regnum est dei sermo: & nõ paruũ quoddam regnum, sed cælorum. Similatum est igitur homini regi. Incarnatus est enim propter nos, & in similitudinem hominum factus. Confert autem rationem, vti bonus iudicans. Non enim absque iudicio punit. hoc enim crudelitatis foret.

Et quum cœpisset conferre, oblatus est ei vnus qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum quum is non esset soluendo, iussit eum dominus venũdari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & fieri solutionẽ.) Decẽ milliũ talentorum debitores nos sumus, qui quotidie multis beneficiis afficimur, & nihil boni rependimus deo. Decẽ mille talentorũ debitores sunt & qui populi præfecturã susceperunt (vnusquisq; enim homo magnũ talentũ est) & deinde nõ bene funguntur principatu. Vẽdi autẽ cũ vxore & familia, signat alienationem à deo. qui enim venditur, alterius domini fit. Quid autem si vendatur vxor, caro scilicet quæ est cõiunx animæ: & pueri, opera quæ male fiunt à corpore & anima? Iubet igitur carnem dari satanæ in interitũ, hoc est morbis, vel passioni dæmonis. Similiter & filios, operatiuas dico virtutes malorum, ligari: vt est manus alicuius furto dedita, eam deus aridã facit, vel constringit per dæmonem aliquem. Ecce mulier caro est, & filii operationes malæ, traditæ sunt afflictioni, vt spiritus saluetur. Non potest enim tunc ad furtum cooperari homo ille. F

Caro aĩæ vxor, opa pueri.

Procidens autem seruus ille adorabat illum, dicens, Domine, esto patiens erga me, & omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienũ remisit ei.) Vide pœnitentiæ robur, & misericordiam domini. Pœnitẽtia enim fecit seruum cadere à malitia, qui firmiter in illa stabat, nec venia dignus erat. Misericordia autem dimisit oĩno debitum, tametsi seruus nõ omnia remitti, sed ꝓrogari tẽp⁹ peteret.

Disce

A Disce igitur ꝙ deus plura dat quàm petimus: quia tanta est misericordia domini, vt &
id quod admodum durum videbatur, nẽpe quod iussit vt venderetur ille, non ex duri-
tia dixit, sed vt resipiscere faceret seruum, & persuaderet illi vt ad preces se & obsecra-
tionem conuerteret.

Egressus vero seruus ille inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat sibi centũ de-
narios: & iniecta in eũ manu, obtorto collo trahebat dicens, Solue quod debes. Et pro
cidens conseruus eius rogabat eum, dicens, Esto patiens erga me, & omnia reddam ti-
bi. At ille nolebat, sed abiit, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum.)
Egressus ille qui veniam obtinuerat, strãgulat ac premit conseruum. Nullus enim qui
in deo manet, compassionis expers est: sed ille egressus erat, & a deo nunc alienus erat.
Magnæ autem erat crudelitatis. Erant ei decem millia talentorum remissa, & lõge pau
ciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec prorogare tempus dinu-
merandi volebat, tametsi conseruus eadem verba diceret, quæ & ille ad dominum, mi-
sericordiam domini in memoriam illi reducens.

Porro quum vidissent conserui eius quæ fiebant, indoluerunt valde: & venerũt, ape
rueruntque domino suo omnia quæ facta fuerant.) Videntur hi conserui esse angeli,
osores mali, & amantes boni, non quòd ignoráti domino hæc dicant, sed vt tu discas
ꝙ angeli sint, & ꝙ inhumanis & immisericordibus indignentur.

Tunc accersiuit illum dominus suus, & ait illi, Serue scelefte, totũ debitum illud re-
misi tibi, quum obsecrasses me: Nonne oportuit & te misereri cõserui tui, sicut & ego
B tui misertus eram? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redde
ret totũ quod debebatur sibi.) In iudiciũ intrat cũ seruo dominꝰ propter immisericor-
diam: vt ostendat quòd non ipse, sed serui crudelitas & ingratitudo donationem irri-
tet. Quibus autem tortoribus tradidit? Forte potestatibus punitricibus, ita vt perpe-
tuo puniretur. Quousque reddat quod debebatur: hoc significat, quòd tandiu punia- Donec, ꝑpetuitatẽ significat.
tur, donec reddat. nunquam autem reddet quod debebat, videlicet pœnam quam me-
ruerat: semper ergo punietur.

Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si nõ remiseritis quisque fratri suo de cordi-
bus vestris delicta illorũ.) Non dixit, pater vester, sed pater meus. Indigni enim sunt
tales qui deum habeant patrem. De cordibus autem vult remitti, non de ore dũtaxat.
Cogita igitur quantum malum sit vindictæ cupiditas: quãdoquidem etiam donatio-
nem dei reuocat & irritat. tametsi enim dona dei ea sint, quorum non pœniteat illum,
reuocantur tamen hac ratione & irritantur.

CAPVT XIX.

ET factum est quũ consummasset Iesus sermones hos, demigrauit à Gali-
læa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ
multæ, & curauit eos ibi) Iterum versatur in Iudæa, vt nihil prætexere
possint qui non credebant in Iudæa, ꝙ non frequentius apud ipsos ver-
saretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post doctrinam, & cõsummatis
sermonibus sequuntur miracula. Oportet enim nos & docere, & operari: at insipiẽtes
C illi pharisæi quum oportebat credere, tentant. Audi enim.

Et accesserunt ad eũ pharisæi tentãtes illũ, & dicẽtes illi, Licét ne homini diuortiũ
facere cũ vxore sua qualibet ex causa? Qui respondens ait eis, An nõ legistis ꝙ is ꝗ fe- Gene. i. ij.
cit ab initio, masculũ & fœminã fecit eos? Et dixit, Propterea deseret homo patrẽ & Ephe. v.
matrẽ, & adglutinabitur vxori suæ, & erũt duo in carnẽ vnã. Itaq; iã non sunt duo, sed 1. Cori. 6.
vna caro. Quod ergo deus copulauit, homo non separet.) O insipientiã, opinabantur
ꝗstionibꝰ suis Christũ se cõfutaturos. nã si dixisset licere ꝗcũq; de causa dimittere vxo
rẽ, potuissent illi dicere, Qũo igitur dixisti, ne ꝗs dimittat, nisi adulterã solã? Si aũt di- Deut. 24.
xisset nõ licere dimittere vxorẽ, arguissẽt eũ vt aduersariũ Mosi. Ille eni iussit vt dimit
teret odio habita, & absq; ardua & rõnabili causa. Quid igiť Christꝰ? ostẽdit opꝰ & legis
lationẽ eiꝰ ꝗ nos à principio formauit, esse monogamiã. Ab iitio eni vnũ cõiũxit deꝰ Monogamia.
vni: atq; ita nõ oportet vnũ virũ cõiũgi multis mulieribꝰ, neq; mulierẽ vnã viris multis:
sed eos sicut ab initio cõiũcti fuerũt, manere, neq; absq; causa cohabitationẽ diuellere.
Nõ dicit aũt, Ego feci masculũ & fœminã: ne plꝰ eos exasperet, sed, is ꝗ fecit, idefinite.

Atque ita dicit maximæ curæ fuisse deo coniugii bonum. Vnde permisit etiam parẽ D
tes dimitti, & viris adhærere. Quomodo autem in Genesi scriptum est, Adam dixit,
Gene.ij. Propterea deseret homo patrem suum: hic autem dicit Christus, Deus dixit, propterea deseret, ac cætera? Dicimus igitur quod & id quod Adam dixit, ex deo dixit: atque ita sermo Adæ, dei est. Igitur quia vna caro facti sunt, & propter coitum & naturalem amorem cohærentes: sicut impium est suam carnem diuidere, ita & coniuges diuellere. Nõ dixit autem, Ne separet Moses, ne turbaret illos, sed homo simpliciter: ostendens quantum intersit inter deum coniungentem, & hominem soluentem.

Deute.24 Dicũt illi, Cur igitur Moses iussit dare libellum repudii, & amittere eam? Ait illis, Moses ad duritiã cordis vestri permisit vobis repudiare vxores vestras, cæterũ ab initio non fuit sic. Dico autem vobis, ꝙ quicunq; repudiauerit vxorem suam, nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.) Quũ vidissent pharisæi ꝙ dominus ipsos confutasset, coacti fuerunt postea in medium afferre Mosen cõtradicentem Christo: & dicunt, Quomodo igitur Moses mandauit dare librum repudii, & dimittere? Igitur dominus vertens omnem accusationem in illorum caput, pro Mose respondet ac dicit, Non contraria deo Moses constituit, sed ad vestram duritiam hoc pronunciauit: ne propter intẽperantiam volentes aliis coniungi, occideretis primas vxores. Nam quũ essent inhumani, occidissent vxores, si coacti fuissent seruare illas: nunc autem librum diuortii iussit dari his quæ à viris odio habebantur. Ego autem dico vobis, inquit, ꝙ bonum est vxorem quæ fornicata est, eiicere. Si quis autem eiecerit aliquam quæ non est fornicata, E
i.Cor.ij. author fit illi adulterii. Intellige autem ꝙ qui adhæret domino, vnus spiritus est, & cõiugium est fidelis cum Christo. Omnes enim idem corpus facti sumus cum eo, & ex parte mẽbra Christi sumus. Non igitur recte quis potest separari à coniugio tali, iuxta
Rom.viij. sermonem Pauli dicentis, Quis nos separabit à dilectione Christi? Quæ igitur de⁹ coniunxit, neque homo, neque alia creatura, neque angeli, neque principatus, neque potestates (vt Paulus dicit) separare poterunt.

Matrimonij difficultas. Dicunt ei discipuli eius, Si ad istum modum habet causa hominis cum vxore, non expedit contrahere matrimonium.) Turbantur discipuli, & dicunt, Si propterea cõiuncti sunt, vt vnum sint, & indiuulsi maneant per omnem vitam, vt etiam si pœnitenda alioqui sit mulier, eam eiicere non liceat: non expedit matrimonium cõtrahere. Leuius fuerit matrimonium non contrahere, sed pugnare & certare cum naturalibus concupiscentiis, q̃ sustinere malam mulierem. Causam enim hominis cum muliere dicit perpetuam & inseparabilem vnionem. Nonnulli autem & sic intelligunt, Si sic est causa hominis, hoc est, si reprehensionem & culpam habiturus est vir, vt illegitime eiiciens vxorem, non expedit matrimonium contrahere.

At ille dixit illis, Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est.) Postquã dixerunt apostoli, melius esse non venire ad nuptias: dicit dominus magnã esse virginitatis possessionem, at eam non ab omnibus recte seruari, sed ab his duntaxat, quorum cooperator est deus. Nam hoc loco datum est, valet, quibus cooperatur deus. Illis autem datũ est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur. Omnis enim, inquit, qui petit, accipit. F

Supra.vij. Lucæ.xi. Ioan. xvi.

Eunuchorũ differẽtiæ. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt: & sunt eunuchi qui facti sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorũ. Qui potest capere, capiat.) Paucorum est, inquit, virginitatis virtus. Sunt enĩ eunuchi ex vtero matris, hoc est, sunt quidam qui propter naturæ constitutionem ad coitum non sunt idonei, qui & sine vtilitate casti sunt. Sunt & qui eunuchi fiunt ab hominibus. Qui autem seipsos eunuchos faciunt propter regnum cælorum, nõ sunt ii qui verenda sibiipsis amputant (maledictum enim hoc) sed qui continẽtes sunt. Intellige autem & sic, Est eunuchus à natura, qui propter naturalem complexionem nõ mouetur ad venerea. Ab hominibus autem eunuchus fit, qui ex humano præcepto carnalis concupiscentiæ incendium excindit. Qui autem seipsum castrat, non ab alio, sed à seipso doctus est, & sua sponte ad continentiam inclinatur. Hic igitur & optimus est, qui non alteri, sed sibiipsi dux fuit ad regnum cælorum. Volens autem

A tem sponte nos operari virtutem, inquit, Qui potest capere, capiat. Non enim cogit virginem esse, neq; nuptias destruit, sed virginitatem præfert.

Tunc oblati sunt ei puelli, vt manus illis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus vero inquit eis, Sinite puellos, & ne prohibeatis eos venire ad me. talium est enim regnum cęlorum.) Afferebant matres pueros, vt benedicerētur manuū contactu. Incompositi autem & turbati accedebant ad eū, & propterea prohibent discipuli, ꝙ existimarent hoc derogare doctrinæ eius authoritati si offerrentur ei paruuli. Christus autem ostendens ꝙ à fastu alienos magis amet, dicit, Sinite paruulos: taliū est enim regnum cælorum. Non dixit, horum: sed talium, hoc est simplicitate præditorum, innocentium, malitiæ expertium. Etiam hodie si accedant ad doctorem nonnulli pueriles quęstiones interrogantes: non prohibeat, sed suscipiat.

Et quum imposuisset illis manus, abiit illinc. Et ecce vnus accedens ait illi, Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei, Cur me vocas bonū? Nullus est bonus, nisi vnus, nempe deus.) Non vt tentans venit ille, sed vt discere cupiens, & sitiens vitam æternam. Accessit autem ad Christum quasi ad purum hominē: & idcirco dicit dominus, Quid me vocas bonum? Nullus bonus, nisi vnus deus: hoc est, si quasi vnum ex præceptoribus bonum me dicis, male dicis. Nullus enim hominū proprie bonus: partim ꝙ mutabiles sumus à bono in malum: partim ꝙ nostra bonitas ad diuinam bonitatem collata, malitia est.

Quod si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Nō Exod.xx.
B facies homicidiū, non committes adulterium, non facies furtū, non falsum dices testimonium, honora patrem & matrem, & diliges proximū tuū vt teipsum. Dicit illi adolescens, Omnia hæc seruaui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deest?) Dominus ad legis mandata mittit, ne Iudæi dicant ꝙ legem contemnat. Adolescentem autem quidam vt superbū & arrogantem arguunt. Quomodo enim virtute fuisset præditus, qui diues erat? Nullus enim diligens proximū vt seipsum, ditior est proximo: oīs autē homo ꝓximus. Quidā sic intelligūt, Da quod hęc omnia seruarim, q̄d adhuc mihi deest? Leuit.xix. Qūo virtute præditus, qui diues?

Ait illi Iesus, Si vis perfectus esse, vade vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni sequere me. Quum audisset autem adolescens eum sermonem, abiit tristis. Erat enim habens possessiones multas.) Quæcunq;, inquit, fecisti opera bona, Iudaico more fecisti: si autem vis perfectus, hoc est meus discipulus esse, & Christianus: vade vende omnia quæ habes, & da statim simul omnia, nulla reseruans, vt continuam facias eleemosynam. Non enim dixit, paulatim da pauperibus, sed dixit, da semel, & nullus esto. Dein quia sunt multi misericordes, vitam tamen omni malitia plenam habentes, dicit, Et veni sequere me, hoc est, omnem aliam quoque virtutem habe. Adolescens igitur indoluit, valde enim optabat & sitiebat quidem terra cordis eius, sed spinę diuitiarū suffocabāt. Erat enim, inquit, habens possessiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur. in multis enim diuitiis violētius est vinculum. Porro quia diuiti loquebatur Christus, dicebat, Habiturus es thesaurum in cælo. diuitiarum enim amator erat.

C Iesus autem dixit discipulis suis, Amē dico vobis, diues difficilè intrabit in regnū cælorum. Iterum autem dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, q̄ diuitem in regnum dei ingredi.) Quādiu diues & ipse quidem habet superflua, & alii non vel necessaria, nō ingreditur in regnum. Postquam autem excussa sunt omnia, tūc non est diues, & postea intrabit. Impossibile est enim multa habentem intrare, sicut & camelum impossibile per foramen acus. Vide autē quomodo quod superius dixit difficile, hic dicit impossibile. Nonnulli camelum hic animal dicunt, sed est crassus funis quo nautæ vtuntur vt proiiciant ancoras.

Auditis autem his discipuli expauerunt valde, dicentes, Quis ergo potest saluꝰ fieri? Intuitꝰ autem illos Iesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile est, apud deum autem omnia possibilia sunt.) Discipuli vt misericordes, non interrogant pro seipsis (pauperes enim fuerant) sed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet non humana infirmitate metiendam salutem, sed diuina virtute. Nam si quis cœperit nō esse auarus, ita proficiet, vt & ampliora accipiat, & postea eò veniet, vt & necessariis careat,

& ſic bene proſperabitur adiuuante deo. D

Tunc reſpondẽs Petrus dixit illi, Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te:
quid igitur erit nobis?) Tametſi videatur Petrus non dimiſiſſe magna aliqua, vt-
pote pauper, ſed diſce quod reipſa multum etiam ipſe reliquerit. Etenim & parua-
rum rerum magna tenemur affectione, ſed & omnes voluptates Petrus reliquit, & cũ
parentibus amorem carnis. Illæ enim affectiones non ſolum contra diuites, ſed & cõ-
tra pauperes militant. Quid igitur dominus?

Reſpondens dixit illis, Amẽ dico vobis, ꝙ vos qui ſequuti eſtis me, in regeneratio-
ne quũ ſederit filius hominis ĩ ſede gloriæ ſuæ, ſedebitis & vos ſuper duodecim ſedes,
iudicantes duodecim tribus Iſrael.) Num ſedebunt? Minime, ſed excellentem honorẽ
per ſedem indicauit. Num & Iudas ſedebit? Non: dicit enim, Qui ſequuti me fuerint,
hoc eſt, qui vſq; ad finem. Ille autem non vſque ad finem. Vel aliter, Sæpe deus polli-
cetur bona quibuſdam dignis: quãdo autem exciderint, & indigni fuerint facti, aufert
ea. Similiter facit in aſperis, ſæpe minatur & non inducit, conuerſis nobis. Per regene-
rationem autem, reſurrectionem intellige.

Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut
vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum: centupla accipiet, & vitæ æternæ
hæreditatem ſortietur.) Ne quis ſuſpicetur quod dictum eſt, ſolis congruere diſcipu-
lis: dilatat promiſſionem ad omnes qui ſimilia faciunt. Habebunt enim pro carna-
libus cognatis familiaritatẽ & fraternitatem cum deo, pro agris paradiſum, & pro la- E
pideis ædib⁹ ſupernam Hieruſalem, pro matre preſbyterã eccleſiam, pro patre preſ-
byteros: pro vxore omnes fideles mulieres: nũ nuptiis? abſit, ſed ſpirituali affectione,
& miſericorde erga ſe cura. Non iubet autem Chriſtus ſeparari ſimpliciter à familiari-
Lucæ.ix. bus, ſed quando ad pietatem obſiſtunt. Sic etiam corpus & animam iubet contẽnere,
Ioan.xij. non vt quis ſeipſum occidat. Vide autẽ ꝙ bonus deus non ſolum hæc dat, ſed & vitã
apponit ęternã. Cura igitur vt & tu vẽdas facultates tuas, & des pauperib⁹. Facultates
autẽ ſunt, iracũdo furor, adultero adulterãdi cupiditas, vinctæ auido vindicandi cu-
pido. Vende igitur hæc, & da pauperibus dæmonibus, & omni bono priuatis: cõuerte
affectiones tuas in affectionũ authores: & tunc habebis theſaurũ, hoc eſt Chriſtũ ĩ cæ-
lo tuo, hoc eſt, in ſumma mente tua. Cælũ enim habet in ſeipſo, qui factus eſt cæleſtis.

Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.) Iudæos hic inſinuat & Gẽ
tiles. Nam qui primi erant, facti ſunt nouiſſimi: gentiles autem (qui erant nouiſſimi)
primi cõſtituti ſum⁹. & vt manifeſte diſcas qđ dicitur, coaptat etiã ſequẽtẽ parabolã.

CAPVT XX.

Simile enim eſt regnũ cælorũ homini patrifamilias qui exiit primo ſta-
tim diluculo ad cõducendos operarios in vineam ſuam. Conuentio-
ne autem facta cum operariis in ſingulos dies denario, miſit eos in vi-
neam ſuã. Et egreſſus circiter horam tertiam, vidit alios ſtãtes in foro
ocioſos, & illis dixit, Ite & vos in vineã meã, & quodcũq; iuſtũ fuerit,
dabo vobis. Illi autẽ abierunt. Iterũ quum exiſſet circa ſextã & nonam horã, ſimiliter F
fecit. Circa vndecimã vero horã exiit, & inuenit alios ſtãtes ocioſos, & dixit illis, Cur
hic ſtatis toto die ocioſi? Dicunt illi, Quia null⁹ nos cõduxit. Dixit illis, Abite & vos
in vineã: & quicquid iuſtũ fuerit, accipietis.) Chriſtus eſt rex cælorum, qui aſſimilatur
homini, ſecundum ꝙ humanam accepit formam. Paterfamilias autem, quia dominus
eſt domus, hoc eſt eccleſiæ. Hic igitur Chriſtus exiit è finibus paternis, & cõduxit ope
rarios in vineã, vel ſcripturas, vel mandata. Vnumquenq; cõduxit vt operetur vineã,
hoc eſt ſuam animam. Conducit autem alium quidem primo diluculo, hoc eſt in pue
ritia: alium autem hora tertia, hoc eſt adoleſcentia: rurſum alium hora ſexta & nona,
quãdo quis vigintiquinq; fuerit annorũ, vel triginta, & ſimpliciter ĩ virili ætate: por-
ro circa vndecimã, ſenes. Multi enim & ſenes crediderunt. Vel aliter, dies dicitur præ
ſens ſeculum. in illo enim operamur ſicut in die. Vocauit igitur dominus prima hora
Enoch & Noe, tertia Abraham, ſexta Moſen, nona propheras, vndecima autem, hoc
eſt in conſummatione ſeculi, Gentiles, qui ocioſi fuerunt ab omni bono. nullus enim
eos conduxerat, neq; miſſus eſt propheta quis ad Gentes.

Quum

A Quum autem vespera facta esset, dixit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiés à postremis vsq; ad primos. Et quũ venissent qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singuli denarium. Venientes auté & primi, arbitrati sunt ꝙ plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoque singuli denarium. Et quum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias dicétes, Hi nouissimi vnam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstũ. At ille respondens vni eorum ait: Amice, nõ afficio te iniuria. Nonne denario pactus es mecum? tolle quod tuum est, & abi. Volo auté huic nouissimo dare sicut & tibi. An nõ licet mihi quod volo facere in reb⁹ meis? si oculus tuus malus est, ꝙ ego bonus sim? Sic nouissimi erũt primi, & primi nouissimi. Multi enim sunt vocati, pauci autem electi. Et conscendens Iesus Hierosolyma, assumpsit duodecim discipulos suos in via, & ait illis, Ecce cõscendimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum ac scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertio die resurget.) Vesperum est consummatio. in fine autem diei & cõsummatione accipiũt omnes suũ denarium, qui est spiritus sancti gratia, transformans hominem ad suum exemplar, & faciens diuinæ naturæ participem. Plus autem laborauerunt qui ante Christi aduentum fuerunt, eo ꝙ tunc nondum erat mors soluta, neque diabolus contritus, sed adhuc viuebat peccatũ. Nos autem gratia Christi per baptismum iustificati, virtuté accipimus ad vincendũ aduersariũ nostrũ iam deiectũ & occisum à Christo. Et iuxta prio

B rem interpretationem qui iuuenes credidere, maioré laboré habẽt, q̃ hi qui in senectute ad fidé accesserunt. Adolescens enim pondus iræ, & æstũ concupiscentiæ gestat, certãs cũ affectionibus. Senex autem in trãquillo est: attamé omnes nos donũ spirit⁹ sancti assequimur. Docet igitur nos parabola, ꝙ ĩ senectute etiã licet resipiscere, & regnũ cælorũ assequi. Hæc enim vndecima hora est. Non inuidẽt auté sancti his qui ex æquo accipiunt charitatem: sed ostendit hic ꝙ tãta & talia sunt bona quæ dantur iustis, vt & inuidiam excitare possint.

Tunc accessit ad eũ mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorãs & petens aliquid ab eo. At Iesus dixit illi, Quid vis? Dicit, Dic vt sedeãt hi duo filii mei, vnus à dextris tuis, & alter ad sinistram tuam in regno tuo.) Opinabãtur filii Zebedæi ꝙ vadens Hierosolyma dñs regnaturus esset regno quodam temporali. Audierant enim eum sæpe dicentem, Conscédimus Hierosolyma. Passi autem sunt humanũ quid, & accedentes ad matrem persuadent, ipsi reueriti in manifesto accedere. clanculo enim accedebant & ipsi, vt Marcus dicit. Accesserunt enim, inquit, ad eum Iacobus & Iohãnes. hoc est, Marci. x.
priuatim & seorsum accesserunt ad eum.

Respondens autem Iesus dixit, Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculũ quod ego bibiturus sum? aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei, Possumus.) Matre præterita filiis loquitur: vt ostendat ꝙ non ignorauerit ab ipsis præmissam matrem, & dicit ad illos, Nescitis quid petitis. Magnum est, & angelicas virtutes concutiens. Deinde abducens illos ab huiuscemodi cogitatiõibus, ad pericula magis hor-

C tatur. Interrogat autem, non ignorans, sed vt cogat manifestare vlcus per responsum, & studeant implere promissionem. Hoc enim dicit, Quia non potest quis fieri particeps regni mei, nisi & mearum passionũ particeps fiat, dicite mihi, num possitis similia pati? Poculum enim dicit martyrium, & suam mortem: simul ostendens quòd leue sit, & ꝙ oporteat nos tam facilè illud aggredi, q̃ si bibendum esset poculum: & declarans ꝙ ipse suauiter accedat ad mortem. Sicut enim bibens poculũ statim dormit grauatus: sic & qui martyrii poculum bibit, in mortis somnum defertur. Baptisma quoq; mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi vero nescientes q̃d promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant, omnia facilè pollicebantur.

Nõ efficimur participes regni, nisi passionũ Christi cõ participes

Ait illis, Poculũ quidé meũ bibetis, & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini: sedere auté ad dextram meã & sinistram, non est meũ dare, sed quibus paratũ est à patre meo.) Scio quidé vos testificaturos, & eueniẽt hęc omnino. Iacobũ enim Herodes occidit, Iohanné auté Traianus condemnauit prædicãtem verbũ veritatis. Porro sedere non est meum dare, sed quibus præparatũ est: sic intellige, Si inuẽtus fuerit quis cũ ve Act. xij.

ritatis testificatione,omni alia virtute præditus,ille accipiet donum.Illi enim præparatum est,qui laborauerit,sicut & certantibus coronæ sunt præparatæ. quasi dicat illis,Non est meũ dare ad gratiam coronam,sed quibus præparatum est,hoc est his qui cucurrerint & vicerint. Sic autem & hoc loco dicit Christus, Ego non possum ad gratiam dare vobis sedem à dextris:aliorum enim est qui laborauerint, & illis præparata est. Rogabis igitur consequenter, Quinam sessuri sint? Discas autem quòd nullus ibi sessurus est:hoc enim solius diuinæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit, Sede à dextris meis? Verùm hoc dñs dixit iuxta illorum opinionem. quærebant enim hanc sedem,non intelligẽtes ꝙ sedere super duodecim sedes,sit glorificari propter virtutẽ. D

Psal.cix.

Et quum audissent decẽ,indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocauit eos ad se,& ait,Scitis ꝙ principes gentium dominentur illis:& qui magni sunt,potestatem exerceant in eas. non ita erit inter vos, sed quicũq; voluerit inter vos magnus fieri,sit vester minister:& qui voluerit inter vos primus esse,sit vester seruus: sicut filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret, vtq; daret animã suã redemptionem pro multis.) Vbi viderunt duodecim illos à Christo increpatos, tunc & ipsi indignati sunt,& ostẽderũt illos p̃latos sibi in honore. Adhuc enĩ erãt imperfecti. nã illi aduersus decẽ insurgebãt,hi duobus inuidebãt. Postq̃ igitur decẽ his auditis turbati fuerunt, arcessit illos,vocatione antea sermonem demulcens. Etenim filii Zebedæi auulsi ab aliis conuersabantur cum ipso. Præsens igitur omnibus fit. Sciens enim q̃ sit tyrannica,& graui indigeat reprehensionis plaga,ambitio, acrius eos perstringit,& abiicit eos in infidelium & gentilium portionem,si inani gloriæ studere voluerint:& sic eos inhortatur dicẽs. Alii quidem homines,quia regunt,clari sunt:& amare primas, gentilium est affectio. meos autem discipulos humilitas commẽdat, & honorabiles facit:atq; adeò qui maior esse voluerit,debet his qui opus habent, ministrare,id quod pręcipuę humilitatis est,& ego in meipso ostẽdo. quum enim sim princeps & rex cælestium, humiliaui memetipsum, ita vt vobis ministrem ad salutẽ, & in tãtum ministrem vobis, vt & animam meam ponam redemptionem pro multis, hoc est,omnibus. Omnes enim multi. E

Philip. ij.

Et egredientibus illis à Hiericho, sequuta est eũ turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus viam,quum audissent ꝙ Iesus transiret,clamauerunt dicentes, Domine: miserere nostri fili Dauid. Turba autem increpabat eos vt tacerent. At illi magis clamabãt dicẽtes,Miserere nostri domine,fili Dauid. Et stetit Iesus,ac vocauit eos,& ait, Quid vultis vt faciam vobis? Dicunt illi,Domine,vt aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus,tetigit oculos eorum,& confestim visum receperunt oculi illorũ, & sequuti sunt eum.) Fama agnouerant cæci dominum, & obseruabant tempus quũ audissent ꝙ præteriret. Crediderunt autem ꝙ Iesus (qui ex semine Dauid secundum carnem) posset curare illos. Et plane multum feruebant fide, neq; dum tacere iuberẽtur, silebant, sed lõge amplius clamabant. Vnde non interrogauit illos an fidem habeant,sed quid vellent:ne quis existimet ꝙ alia det alia volentibus. Monstrans igitur quòd non pecuniæ gratia ad se clamarint, sed vt curentur, tactos curat:vt discamus omnia suæ sanctæ carnis membra, viuifica & dei membra esse. Quòd autem Lucas & Marcus vnum dicunt cæcum fuisse, non ab his dissonat. illi enim insignioris mentionem fecerunt. Vel aliter,Lucas dicit quòd antequam veniret in Hiericho, curarit cæcum: Marcus autem postquam exiuit de Hiericho. Matthæus vero breuitatis amator in vno vtrunque complexus est. Intellige autem per cæcos, eos qui ex gentibus, qui secus viam curati sunt. Non enim præcipuè venit Christus propter gentes, sed propter Israelitas. Quemadmodum autem cæci audiendo didicerunt de Iesu, sic & gentes ex auditu fidei. Hi autem qui silentium imperant cæcis, ne clamando inuocent nomen Iesu, sunt persequutores tyranni, qui attentant ecclesiæ os obturare: sed illa multo magis confitetur nomen Christi:idcirco sanatur,& videt veritatis lumen clarius,& sequitur Christum,vitam eius imitando. F

Luc.xviij. Marci.x.

Christus nõ p̃cipuè ꝓpter gẽtes venit.

CAPVT

CAPVT XXI.

A ET quum appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad montem oliuarum, tunc Iesus misit duos discipulos, dicẽs illis. Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cũ ea. soluite, & adducite mihi. & si quis vobis aliquid dixerit, dicite, Domin⁹ his opus habet. & confestim emittit eos. Hoc autẽ totũ factum est vt adimpleretur quod dictũ est per prophetã dicentẽ, Dicite filiæ Siõ, Esaię.lxij.
Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullũ filiũ subiugalis.) Sedit super asinam non in vllum alium vsum, q̃ vt impleretur prophetia, & vt ostenderet quomodo oporteat viliter vehi. non enim equo, sed asello vili vectus est. Implet igitur prophetiam & iuxta historiam, & iuxta anagogen. Nam iuxta historiam visibili asino insedit: & iuxta anagogen quoque, nouo, indomito, & obedientiæ nescio populo. Ligati autẽ erant asina & pullus catenis suorũ peccatorum. Duo missi sunt ad soluendum, Paulus quidem ad Gentes, Petrus vero in circuncisionem, hoc est ad Iudæos. Et vsque in hodiernum diem duo nos soluunt, Apostolus & Euãgelista. Venit autẽ Christus mansuetus. Non enim venit vt iudicet mundum in primo aduẽtu, sed vt saluet. Et alii quidẽ reges Iudæorũ fuerũt rapaces & iniusti, Christus aũt mãsuetus. Zacha. ix. Galat.ij. Iohan.iij.

Eũtes autẽ discipuli fecerunt sicut præceperat illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & collocarunt eũ super illa.) Lucas quidem & Marcus subiugalem solum dixerunt, Matthæus autẽ asinam & pullũ. Nõ Lucæ.xix. Marci. ij.
B dixerũt autẽ cõtraria. ducẽtes enim pullũ, sequuta est mater. Collocauerũt aũt eũ sup illa: non super duo iumenta, sed super vestẽ. Primũ quidẽ sedit super asinã, postea super subiugalem: quia & primũ quieuit in Iudæorũ synagoga, deinde in gẽtili populo.

Plurima autẽ turba strauerunt vestimẽta sua in via: alii vero cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Porro turbæ quæ præcedebãt & quæ sequebãtur, clamabant dicẽtes: Hos anna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine domini, hos anna in altissimis.) Iuxta historiam multũ in se habet honoris, vestes strauisse, & ramos obiectasse. nam ostendunt magnam gloriam. At iuxta anagogen disce ꝙ postq̃ apostoli superposuerunt vestimenta sua, virtutes inquam suas, tunc super illas sedit dominus. Nam nisi anima nostra ornata fuerit apostolicis virtutibus, non equitabit eã dominus. Præcedentes, sunt prophetæ, qui ante incarnatum Christum fuere: Sequentes autẽ, martyres & doctores, qui vestimẽta sua sternunt Christo, hoc est carnẽ subiiciunt spiritui. Vestimenta enim & tegumenta animæ, corpus. Strauerũt igitur in via, hoc est in Christo. Ego enim sum via, inquit. Si enim quis carnem suam non strauerit, hoc est humiliauerit, in via, hoc est in Christo manens, & non hæreticus existens, non insidebit in eo dominus. Hos anna autem quidam dicunt ꝙ hymnum vel psalmum significet: alii autẽ, id quod euidentius, Salua obsecro. Venturus autem dicitur dominus, quia expectabatur ab Hebræis venturus. Sic enim & Iohannes dicit, Tu es qui vẽtur⁹ es? hoc est, q expectaris vt venias? eo ꝙ aduẽtus ei⁹ quotidie expectabatur. Debemus & nos omnes cõsummationẽ mũdi & aduẽtũ Christi expectare, ac ꝑparari. Iohã.xiiij. Hos anna Supra. xi. Lucæ. vij.

C Et quum intrasset Hierosolyma, commota est vniuersa ciuitas, dicẽs. Quis est hic? Turbæ autem dicebant, Hic est Iesus ille propheta à Nazareth Galilææ.) Turbæ simplices & candidæ neq; inuidebant Christo, neq; opinionem indignam de Christo habebant: ideo & nũc prophetam illum dicũt. Nunq̃ autem si sine articulo dicatur propheta, potest intelligi ꝙ ille sit qui expectetur propheta de quo dixit Moses, Prophetam vobis deus excitabit. Non enim dixerũt, Hic est propheta, sed, propheta ille, hoc est ille qui expectatur. Deu.xviij

Et intrauit in templũ dei, & eiiciebat omnes ementes & vendentes in tẽplo, mẽsasque collybistarũ & cathedras vẽdentium colũbas euertit: & dixit illis, Scriptũ est, Domus mea dom⁹ deꝑcationis vocabitur: at vos fecistis illã speluncã latronũ.) Tanq̃ dñs domus, hoc est templi, eiicit vendentes: ostendens ea quæ patris sunt, & sua esse, interim etiam honestatis templi curam habens, sed & translationem sacrificiorum significans, eò ꝙ eiiciendo boues & columbas, pręsignauit non vltra opus esse sacrificio & immolatiõe, sed oratione. Domus enim mea, inquit, domus deprecatiõis est: vos aũt Esaiæ.lvi. Hiere. vij.

fecistis illam speluncam latronum. In speluncis enim latronum fiunt mactationes, & D
Nota. sanguinis effusiones. Vel etiam propter negociatores ementes & vendentes, speluncã
Collybistæ. vocauit téplũ. Auaritia eni & lucri cupiditas, latronũ morbus est. Collybistę auté sunt qui apud nos dicũtur mẽsarii. Collybos enim species est vilis nomismatis, sicut habemus & nos obolos & minuta. Védunt auté colũbas & hi q̃ in ecclesiis gradus védũt. Spũs enim gratiã, qui est colũba, vendũt: vnde eiiciũtur ex superno & inferno téplo. Indigni enim sunt sacerdotio fungi. Vide auté & tu ne forte téplũ dei, cogitationé tuã facias speluncã latronũ dæmoniorũ. Fit auté spelũca, si habuerimus cogitationes carnalibus rebus amicas, vendentes & emétes, & ita lucri cupidas, vt & collybos & vilia nomismata congregẽt. Et si védiderimus & emerimus colũbas, hoc est, si quod in nobis fuerit spirituale dogma, & ĩhonesta cogitatio talis, spelũcã latronũ fecim⁹ nos.

Et accesserunt ad eũ cęci & claudi in téplo: & sanauit eos.) Per infirmos quos curauit, ostendit se deũ esse, & benefacere, eiiciens cum authoritate è domo sua indignos. Declaratur etiam hoc, ꝙ eiectis Iudæis, qui legi & animaliũ mactationi addicti erãt, cæci & claudi ex gentibus assumpti fuerint sanati ab eo.

Quum autem vidissent principes sacerdotũ & scribæ mirabilia quæ fecerat, & pueros clamantes in téplo & dicétes, Hos anna filio Dauid: indignati sunt, & dixerũt ei,
Psal.viij. Audis quid isti dicunt? Iesus auté dicit illis, Quid ni? Nunq̃ legistis, Ex ore infantium & lactétiũ perfecisti laudé?) Pharisæi quũ viderent pueros hymnũ Dauid offerre Christo, qué videtur propheta deo obtulisse, dissecabantur inuidia, & interpellant illũ, ꝙ E permittat de se dici quæ soli deo debentur. Ille auté magis approbans dicit, Etiã. Tãtũ abest vt obturé ora talia dicétiũ, vt & prophetæ testimoniũ adducã, & vos ostédã vel imperitos, vel inuidos. Nescitis enim ꝙ ex ore infantiũ & lactentiũ perfecisti laudé? Perfecisti auté significat perfectã & absolutã ostédisti laudé, etiã si illi ꝑpter ætaté imperfecti & viles videantur. Nó ení illi dicebãt q̃ dicebãt, sed os solũ accómodãtes, spiritus organa fuerunt. Et idcirco dicit, Ex ore infantium: coniectans ꝙ os solum diuina gratia mouebatur. Significatur item ꝙ à gentibus, quæ simplices & stultæ erant, benedicendus esset. Erat autem & apostolis consolatio, dãdum & sibi sermoné, tametsi perq̃ viles forent. Et tu innocens si fueris, ac malitia paruulus, suxerisq; spirituale lac diuinorum eloquiorum, dignus eris qui laudes & prædices deum.

Et relictis illis exiit è ciuitate in Bethaniam, & diuersatus est illic.) Secedit ab illis,
Bethania vt ab indignis. Et venit in Bethaniam, hoc est domum obedientiæ. Ab inobedientib⁹ enim ad obediétes se confert, & inter illos versatur. Dicit enim, Habitabo in eis, & ambulabo in eis.

Mane autem reuertens in ciuitatem, esuriit. Et quum vidisset fici arborem vnam in via, venit ad eã, & nihil inuenit in ea, nisi folia tantum: & ait illi, Ne posthac ex te fructus nascatur in æternũ. Et arefacta est cótinuo ficus: & eo viso discipuli mirati sunt dicétes, Quomodo cõtinuo exaruit ficus?) Quoniã dñs frequenter miracula operat⁹
Supra.viij est, & in omnibus hoc spectauit vt benefaceret, nullum auté ostendit quo puniret: ne
Mar.v. putarent ꝙ non posset punire, ostédit hoc loco & hanc suam potestatem: non in ho- F
Ficus arescẽs Iudęorũ signat synagogã miné illa vtens, sed arborem, vtpote misericors, sicut & antea in porcos. Arefacit igitur arborem, vt emédet homines. Porro discipuli merito admirantur. Arbor enim illa humidior est, & maius ostendit miraculum, eo ꝙ statim exaruit. Cæterum ficus Iudæorum significat synagogam folia sola habentem, hoc est ostendentem literã, non fructum spiritus. Sed & omnis homo exponens se deliciis huius vitę, ficui cóparatur: quia fructum non habet spiritualem, vt esurienti Iesu det, sed folia tantũ, & téporalem
Matt.xxv. ac defluentem apparentiam. Hic igitur maledictum audiet. Ite enim, inquit, maledi-
Lucæ.xvi. cti in igné. Sed & arescet. nam dũ cruciatur in igne, arescit eius lingua sicut & diuitis.

Respondés auté Iesus ait illis, Amen dico vobis, si habueritis fidé, & nõ hæsitaueritis, non solũ hoc quod accidit ficui facietis, verumetiam si monti huic dixeritis, tolle-
ioã.14.16 re, & proiice te in mare, fiet. Et omnia quæcunq; petieritis in deprecatione credentes, accipietis.) Magna Christi quã discipulis dat, promissio, ꝙ possimus mótes trãsferre, si non ambigui fuerimus fide, & hæsitauerimus. Quæcunque enim petiuerimus citra hæsitationé fidentes diuinę virtuti, accipiem⁹. Etiã, inquit, si petiuerimus & quod nó

conducibi-

A conducibile, credam autem insipienter ꝙ hoc mihi det dominus, accipiam ne igitur & illud quod mihi non expedit? Deus igitur quomodo misericors, si quidem meam petitionem, quæ mihi non prodest, adimplet? Audi ergo. Primum quum audieris fidem, non stultam illam fidem, sed eam quæ reuera fides est, accipe, & deprecationem illam quæ vtilia petit, sicut tradidit dominus dicens, Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo: & quæ in ea oratione sunt verba. Insuper vide & verbum hæsitaueritis. Nam qui vnitus fuerit deo, & vnus est cum illo, & non discretus & separatus, quomodo petet quod inutile est? Vnde si indiuisi & indiscreti fuerimus à deo, conducibilia petemus à deo, & accipiemus. Matth. vi.

Et quum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum & seniores populi dicentes, Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit istam authoritatem? Respondens autem Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego quiddam, quod si dixeritis mihi, & ego vobis dicam qua authoritate hæc faciã. Baptismus Iohannis vnde erat? è cęlo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se dicentes, Si dixerimus è cęlo, dicet nobis, quare ergo non credidistis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Iohannem vt prophetam. Et respondentes Iesu dixerunt, Nescimus. Ait illis & ipse, Nec ego dico vobis qua authoritate hæc faciam.) Inuidentes legisperiti Iesu ꝙ eiecisset è templo negociantes, accesserunt ad eum, & talia quædam rogauerunt, Quis es tu qui è templo eiicis negociantes? nunquid hoc facis vt sacerdos? At tu quidem sacerdotalem dignitatem non habes. Num hoc fa-
B cis vt rex? enimuero neq; rex es, neq; si esses, liceret tibi hæc facere. Non enim licet regibus in templo aliquid agere. Interrogabant autem hæc à domino, vt si quidem diceret, Mea potestate hæc facio: accusarent eum vt rebellem, & propriam potestatem se habere dicentem. Sin autem diceret, diuina potestate hæc facio, abducerent ab eo turbas illum vt deum laudantes, monstrantes, Ecce Iesus ille non est deus, sed potestate dei hęc facit vt seruus. Quid igitur Christus ipsamet sapientia? Comprehendit sapientes in versutia sua, & interrogat eos de Iohanne similia, vt si quidem dicerent, E cælo fuit prædicatio Iohannis, comprobarentur deo aduersarii, ꝙ illam non suscepissent. Si autem ex hominibus dicerent, periclitarentur propter turbam. Omnes enim vt ꝓphetam habebant Iohannem. Ostendit autem hoc loco dominus, ꝙ maligne interrogantibus non oporteat respondere. Nam nec ipse pharisæis respõdit, quãuis nulla respondendi difficultas esset. Discimus autẽ interim ꝙ semetipsum laudare nõ est iuxta Christi doctrinam. Ecce dominus enim qui potuit dicere qua potestate hæc faceret: non dixit, ne seipsum laudare videretur. I. Cori. I. Maligne interrogãtibus non oportet respõdere

Quid autẽ vobis videtur? Homo ꝗdã habebat duos filios: & accedẽs ad priorẽ dixit, Fili, vade hodie operare in vinea mea. Ille autem respõdens ait, Nolo: postea vero pœnitentia motus abiit. Accedens autem ad alterũ dixit similiter: at ille respondens ait: Eo domine, & non abiit. Vter è duobus fecit quod voluit pater? Dicunt ei, Prior. Dicit illis Iesus, Amen dico vobis, ꝙ publicani & meretrices præcedunt vos in regno dei. Venit enim ad vos Iohannes per viam iustitiæ, & non credidistis ei: publicani autem &
C meretrices crediderunt ei. Vos autem quum vidissetis eum, non fuistis commoti pœnitentia postea vt crederetis ei.) Duos ordines inducit, vnum principio pollicentium, quales fuerunt Iudęi qui dixerunt, Omnia quæcunq; dixit deus, faciemus & audiemus. Alterum eorum qui non statim persuasi sunt, quales sunt meretrices & publicani, & qui ex gentilium populo, qui ab initio non crediderunt voluntati diuinæ, postea autem pœnitudine ducti obedierunt. Vide igitur sapientiam Christi. Non statim à principio dixit illis, Meliores vobis publicani sunt & meretrices: sed prius cepit ipsos, & confessi sunt ꝙ ex duobus filiis ille obediens fuerit, qui fecerit voluntatẽ patris. Postea vbi hoc confessi fuerunt, subdidit venisse Iohannem per viam iustitiæ, hoc est in vita irreprehensibili. Non potestis enim dicere vitam Iohannis fuisse reprehẽsibilem: attamen meretrices ei obedierunt, vos autẽ non: idcirco & præcedent vos, ante vos ingredientur in regnum cælorum: ita vt si & vos laboraueritis, vel post illas intrabitis: si autem increduli fueritis, nunquam intrabitis. Multi autẽ etiam hodie pollicentur deo & patri, monachos se futuros forte vel sacerdotes: post promissionẽ aũt negligẽtes sunt. Exo. 24.

Alii autem monasticam vel sacerdotalem vitam polliciti non sunt, sicut monachi vel sacerdotes, viuunt tamen digne: atq; ita illi sunt obedientes pueri, qui faciunt etiam si nihil promiserint. D

Esaiæ.v. Hiere.ij. Psal.77. Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepem circũdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est.) Aliam parabolam eis affert, ostendens ꝙ licet summa diligentia eis exhibita sit, non meliores facti fuerint. Homo enim paterfamilias, dominus est, qui propter misericordiam homo appellatur. Vinea autem, populus Iudæorũ, Exod.xv. plantatus à deo in terra promissionis. Introducens enim, inquit, plantabis eos in monte sancto. Sepes autem lex, non sinens eos gentibus misceri: vel angeli custodientes Israel. Torcular, altare. Turris, templum. Agricolæ vero doctores populi, pharisæi & scribæ. Profectus est autem paterfamilias deus, quando in columna nubis loquutus est eis. Vel peregrinatio dei, longanimitas eius. Videtur enim deus & dormire, & peregre proficisci, dum longanimis est, & non e uestigio peccatorum pœnas exigit.

Quum autem tempus fructuũ appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens, Reuerebuntur filium meum. Agricolæ autem viso filio dixerunt intra se, Hic est hæres: venite occidamus eum, & occupemus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt è vinea, & occiderunt.) Appropinquauit tempus fructuum prophetarum temporibus. Serui enim missi fuerunt prophetæ, quos variis affecerunt iniuriis agricolæ, hoc est qui tunc erant falsi prophetæ, & falsi doctores. Et alium quidem percusserunt, vt Micheam. Sedechias enim eum in maxillam percussit. Alium autem occiderunt, vt Zachariam inter templum & altare. Alium vero lapidauerunt, vt Zachariam filium Iodoe pontificis. Postea missus est filius dei, in carne apparens. Quod autem dixit, Reuerebuntur filium meum, non ignorans dicit ꝙ illum occisuri essent, sed significare volens quid facere deberẽt. Oportebat enim, inquit, licet seruos occiderint, vel filium revereri. Agricolæ autem viso ipso dixerunt: Hic est hęres, venite occidamus eum. Etenim Iudęi qui dicebant, Hic est Christus, ipsi illum crucifixerunt. Eiecerũt autem eum extra vineam. nam extra ciuitatem occisus est dominus. Propterea quia vineam dicebamus esse populum, extra vineam, hoc est præter simplicis populi sententiam, occiderũt eum pharisæi, & mali agricolæ. E

3.Re.22. 2 Para.24 Extra vineã occisus dñs.

Quum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Dicunt illi, Mali quũ sint, male perdet illos: & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.) Quum venerit. Quando? Nũ in secundo aduentu? Videtur quidem & hoc sentire, veruntamen melius sic intelligitur. Dominus vineæ, deus & pater, qui misit filium suum ab illis occisum. Quum igitur venerit, hoc est quũ ipse respexerit ad iniquitatem quam fecerunt Iudæi, tunc malos male perdet, misso Romano exercitu: & vineam suam, hoc est populum, locabit aliis agricolis, hoc est apostolis & doctoribus. Intellige item per vineam diuinas scripturas, in quibus sepes quidem litera est: torcular autem defossum, profundus spiritus: turris autem, theologia, quæ summa est & diuina. Has itaq; scripturas habebant prius mali agricolæ pharisæi: locauit autem nobis deus eas bene colentibus. Illi enim dominum occiderũt extra vineam, hoc est pręter iussum eorum quæ dicebant scripturæ. F

Psal.117. Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Idcirco dico vobis, Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidẽ istum, confringetur: super quem autem ceciderit, illum conteret.) Lapidem seipsum nominat: ædificantes autem magistros Iudæorum, qui illum quasi inutilem reprobauerunt, dicentes, Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Ipse autem quum surrexisset ex mortuis, positus est in caput anguli, hoc est, caput ecclesiæ factus est, coniungens Iudæos & Gentiles in vnam fidem. Sicut enim lapis angulum in domo faciens, continet hac & illac murum, sic & Christus nos

Iohã.viij. Act.iiij. Ephe.ij.

omnes

A omnes in vnam fidem colligauit. Angulus autem ille admirabilis est, & à domino est factus. Ecclesia enim nos cohibens, & vnita fide à domino facta est, & est magna admiratione digna, eò ꝙ pulchre ædificata sit. Est autẽ & alia ratione admirabilis, eò ꝙ miraculis firmatus est & confortatus sermo domini: & ita ecclesiæ quoq; constitutio admirabilis. Ablatum igitur est regnum dei à Iudæis, hoc est peculiaritas qua dei proprii erant, & datum est his qui crediderunt. Qui enim impingunt in lapidem, & offenduntur in Christo Iesu, confringentur quidem in secundo aduentu: verũtamen & hic conterentur ab ipso, hoc est dispersi sunt vbiq; terrarum, sicut videmus nunc miseros Iudæos. Conteret, hoc est ita conteret, vt dispergat eos. λικμήσει.

Et quũ audissent principes sacerdotum ac pharisæi parabolas ei⁹, cognouerũt ꝙ de se diceret: & quærentes illi manus iniicere, timuerunt turbas, quoniã tanq̃ ꝓphetã eũ habebant.) Iterũ vide ꝙ turba quidẽ simplex & fuci nescia sequitur veritatẽ, legisperiti autem malignè agunt. Et vsq; in hunc diem quærunt Hebræi Iesum comprehendere, sed non comprehendunt, neq; intelligunt. Antichristum autem comprehendent, & ipsum adorabunt: at Christus non capitur, hoc est non intelligitur ab eis.

CAPVT XXII.

ET respondens Iesus dixit illis per parabolas, dicens, Simile factũ est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo: & emisit seruos suos vt vocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant venire. Iterum emisit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis, ecce prandium meũ paraui: tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Illi aũt
B neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negociationem suam: reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorũ succẽdit.) Et hæc parabola Iudæorum inobedientiam subindicat, sicut & superior de vinea. Verum sicut illa mortem Christi, ita hæc nuptiale gaudium, hoc est resurrectionem declarat. Cæterùm hæc monstrat multo atrociora quæ patrarint illi, q̃ superior. Illi enim quum exigerentur fructus, occidebant eos qui exigebant: hi autẽ cum vocarentur ad nuptias, homicidium fecerunt. Homini igitur regi similis est deus. Nó enim apparet vt est, sed qualem decet vt nobis se videndum exhibeat. Nam quando vti homines morimur humanis peccatis obnoxii, vt homo nobis apparet deus: quando autem vt dii ambulamus, tunc stat deus in synagoga deorum: sicut & quando ferarum naturas assumimus, fit & ille nobis panthera, & vrsus, & leo. Facit autem nuptias filio suo copulans eum omni formosæ animæ. Sponsus enim Christus, sponsa autem ecclesia & anima. Serui vero primum missi, Moses & alii, quibus non crediderunt Hebræi, sed exasperauerunt deum in deserto quadraginta annis, & noluerũt sermonem dei & charitatem suscipere spiritualem. Deinde missi sunt serui alii, prophetæ: sed & illorũ quosdam occiderunt, vt Esaiam: quosdam contumeliis affecerunt, vt Hieremiam, quem in lacum luti iniecerunt. Quidam autem minus mali, sibi ab huiusmodi iniuriis temperauerunt, sed alius quidem in proprium agrum abiit, hoc est indulsit deliciis & volupta-
C tibus vitæ. vniuscuiusq; enim ager est corpus. ali⁹ autem in negociationem suam, hoc est, auaritiæ deditus fuit. Negociatorum enim genus auarum est, & lucri cupidissimũ. Ostendit igitur parabola, quòd qui à spiritualibus nuptiis & cõuiuio & Christi societate destituuntur, ob has duas potissimum causas excluduntur, vel propter corporales voluptates, vel auaritiæ morbum. Prandium autem hoc loco nominat, quãuis alio loco cœnam eam dixerit. Non absurde cœnam. Nam in nouissimis temporibus perfecte apparebunt illæ nuptiæ, & ad vesperum, & ad finem seculorum. Prandium autem, eo ꝙ in prioribus seculis reuelatum fuit mysterium, tametsi obscurius. Tauri autem & altilia, vetus est & nouum testamentnm. Vetus enim signatur per tauros (animaliũ enim mactationem continebat) nouum autem per altilia. Panes enim offerimus nunc in altario, qui proprie dicti sunt σιτιϛὰ, vtpote ex frugibus confecti. Vocat igitur nos deus vt comedamus & veteris testamẽti bona, & noui. Et tu quando videris quempiam manifeste interpretantem diuina eloquia, scias eum altilia & è frugibus confectos cibos dare, ac quasi frugibus alere, & cibis farcire simpliciores manifeste docendo. Quæres

Psal. lxxxi

Apoc. xix & xxi.

Hiere. 38

Lucæ. xiiij

Panes q̃s in altario offerim⁹, dicti σιτιϛὰ.

autẽ hoc loco, quomodo dicat inuitatis: si enim inuitati erant, quomodo denuo sunt D
vocandi? Scias igitur omnes natura vocari ad bonum à sermone doctoris natura dati: attamen deus & illos externos doctores mittit, vt qui intus vocati sunt, & extrinsecus vocentur. Mittit autem rex exercitus suos, hoc est Romanos, qui inobedientes Iudæos perdiderunt, & ciuitatem illorum Hierusalẽ succenderunt, vt Iosephus dicit.

Tunc dicit seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quotcũque inueneritis, vocate ad nuptias. Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos: ac impletæ sunt nuptiæ discumbentibus.) Quoniam priores serui, Moses & prophetæ, non persuaserunt: alios quoque seruos mittit apostolos, qui gentiles vocarunt in via vera non incedentes, sed alios aliò diuisos, & in viis pluribus & dogmatis discordes, immo existentes iuxta exitus viarũ, hoc est in errore & inæqualitate multa. Nam & ipsi inter se diffidebant & tumultuabantur: & non in viis erant, sed extra vias, & illa sunt mala eorum dogmata quæ docebant. Non omnes diligebãt æqualiter, sed alii hoc modo, alii alio. Quid si sic melius intelligatur? Via est vita vniuscuiusque: exitus a via, dogma. Gentiles igitur q̃ vias habebant malas, hoc est vitam reprehensibilẽ, ab ea mala via exierunt in dogmata impia, fœdos sibi deos constituentes patronos vitiorũ. Egressi igitur apostoli à Hierusalẽ ad gentes, congregauerũt omnes tam malos quàm bonos, hoc est omni malitia repletos, & minus malos, quos & bonos nominat si aliis conferantur.

Ingressus autem rex vt videret discumbentes, vbi vidit illic hominem nõ vestitum E
veste nuptiali, ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obticuit. Tunc dixit rex ministris, Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores. ibi erit fletus, & stridor dẽtium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.) Ingressus ad nuptias sine diiudicatione fit. Gratia enĩ sola omnes vocati sumus tam boni quàm mali: at vita eorum qui ingressi fuerint, posthac non indisquisita erit, sed examen valde magnum faciet rex eorum qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur cogitãtes quia nisi quis vitam habeat puram, nihil ei proderit nuda fides. non solum enim è nuptiis eiicitur, sed & in ignẽ mittitur. Quis est ille sordida vestimenta gerens? Is qui non indutus est viscera miserationum, fraternitatem, benignitatem. Multi igitur seipsos decipientes, etiam in spe putant quòd regnum cælorum assequantur, & seipsos simul immiscent discumbentium choro, sentientes de seipsis magna. Rationem igitur sumens dominus ab indigno illo, monstrat nobis duo hæc: vnum, ꝙ misericors sit: alterum, ꝙ & nos nullos condẽnare debemus etiam si manifeste peccent, nisi redarguantur peccãtes. Dicit igitur dominus ministris angelis tortoribus, Ligatis manibus & pedibus, id est operatiuis eius virtutibus. In seculo enim præsenti operari possumus, in futuro autem seculo ligãtur omnes virtutes animę operatiuæ, & non potest fieri aliquid boni in ablutionem peccatorum. Stridor autem dentium, pœnitentia est, quæ tunc stulte & inutiliter fit. Multi autem sunt vocati, pauci vero electi. Pauci enim qui saluantur, & qui digni vt eligantur à deo: ita vt dei F
Caute legas, quęre i fine libri quidem sit vocare: electos autem fieri, vel non, nostrum est. Ostendit igitur quòd propter Iudæos dicta sit parabola: qui vocati quidem fuere, non autem electi, eò quòd non audierunt.

Tunc abeuntes pharisæi consilium cœperunt vt illaquearẽt eũ in sermone: & ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis.) Per insidias hæc fiebant: propterea & Lucas insidiatores illos vocat, tanquã missos in hoc vt insidiẽtur Christo. Herodiani autem erant vel Herodis milites, vel qui putabant Herodem Christũ. Veniunt igitur pharisæi cum illis illaqueaturi eum. Audi enim quomodo loquantur illi.

Lucæ. xx.

Dicentes, Magister, scimus quòd verax sis, & viam dei in veritate doceas, neque cures quẽquam: non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet censum dari Cæsari, an non? Cognita autem Iesus malitia eorum, ait, Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denariũ. Et ait illis, Cuius est imago hæc & inscriptio? Dicunt ei, Cęsaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et his auditis mirati sunt, & o-

missso

A miſſo eo abierunt.) Arbitrati ſe demulſuros illum laudibus, adulantur, vt lactatus dicat non deberi Cæſari tributum, & inde comprehendant eum tanquam ſeditioſum, & commouentem populum contra Cæſarem: & idcirco Herodianos ſecum adducunt, qui regii erant, vt comprehenderent illum quaſi rerum nouatorem. Non reſpicis perſonam cuiuſq̄, inquiunt. Nihil dicis in gratiam Herodis & Pilati. Dic igitur nobis, Debemus & hominibus tributarii eſſe, & dare eis cẽſum, ſicut & deo didrachmum? an ſoli deo tribuemus? nunquid autem & Cæſari? Hoc autem dicebant (ſicut dixi) vt dicat quòd non oporteat tributum & Cæſari pendere, comprehendantque eũ & occidant: ſicut Theudan & Iudam, qui dicebant non ſacrificandum pro nomine Cæſaris. Ieſus autem per hoc quòd figuratum erat numiſma imagine Cæſaris, perſuadet illis deberi Cæſari quæ eius ſunt, hoc eſt, quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus & in externis obediendum eſt regi: in internis autem & ſpiritualibus ſoli deo. Licet autem & ſic intelligere, ꝙ oporteat vnumquẽque noſtrum ea quæ ſunt Cæſaris, hoc eſt dæmonis, infernorum principis, illi ipſi reddere, & obiicere: vt exempli gratia, ſi habes iram à Cæſare, reiice eam in illũ, iraſcere contra ipſum. ſic poteris & ea quæ ſunt dei, deo reddere. Item quia duplices ſumus nos, & ex anima corporeq; cõſtituimur, corpori cibos & amictum vt Cæſari debemus: diuiniori autem noſtræ parti, quæ & illi congruunt. Actuũ.v.

deo tribuebatur didragchma et ideo dixit deus q liberi sunt filii

In illo die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes, Magiſter, Moſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Erãt autem apud nos ſeptem fratres, & primus vxore ducta defunctus eſt: ac non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo. ſimiliter ſecundus & tertius, vſque ad ſeptimum. Nouiſſime autem omnium defuncta eſt mulier. in reſurrectione igitur, cuius è ſeptem illis erit vxor? Omnes enim habuerunt eam.) Confutatis phariſæis cum Herodianis, iterum Sadducæi tentant. Hæreſis autem illorum erat talis: Neque reſurrectionem, neque ſpiritum, neque angelos credebant: diuerſa à phariſæis ſentiebant. Rem fingunt, quæ nũquam contigit: aut quomodo, quũ tertius non bene ominatus fuit, ſed renuit nuptias, periculis præcedentium admonitus? Fingũt igitur, quaſi Chriſtum in dubium tracturi, vt reſurrectionem arguant, & Moſen figmento ſuo patronum faciant. Septem dixerunt eſſe fratres, maxime inceſſentes reſurrectionis myſterium: & cuius ex illis, dicunt, erit mulier? Diceret quis, O cõtaminati Sadducæi, prioris qui duxerat, vxor erit, ſi quidem concederemus in reſurrectione nuptias fore. alii enim non veri, ſed viri erant acceſſorii.

Deu.xxv. Lucæ.xx.

B Act.xxiij.

Reſpondens autem Ieſus dixit illis: Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutẽ dei. In reſurrectione enim neque matrimonium contrahunt, neque elocantur, ſed ſunt ſicut angeli dei in cælo. De reſurrectione vero mortuorum non legiſtis quod vobis dictum eſt à deo, Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob? Deus non eſt deus mortuorum, ſed viuentium. Et quum audiſſent turbæ, ſtupuerunt de doctrina eius.) Exo.iij. Oſtendit ſaluator & reſurrectionem futuram, & non talem carnalem, vt errant, ſed diuiniorem & ſpiritualiorem. Quid enim, inquit, erratis, neſciẽtes ſcripturas, & vim dei?

C Nam ſi ſcripturas ſciretis, crederetis vtique deum non eſſe deum mortuorum, ſed viuentium. Quòd ſi virtutem dei ſciretis, cognoſceretis vtique deo omnia eſſe poſſibilia, & poſſe deum facere vt homines viuant ſicut angeli. Vide autem ſapientiam domini. Illi per Moſen conabãtur dogma de reſurrectione ſubuertere, & dominus per Moſen illis iterum perſuadet, Ego enim ſum, inquit, deus Abrahã, & Iſaac, & Iacob. Hoc autem dicere vult, Deus non eſt eorum deus, qui non ſunt, ſed qui ſubſiſtunt & ſunt. Neque enim dixit, Ego eram, ſed ſum. Nam quãuis mortui ſint, ſpe tamẽ reſurrectionis viuunt. Interrogas autem, quomodo igitur alio loco dicit, Mortuorum & viuentium dominus eſt? Diſce igitur quòd mortuos illos illic dicit defunctos quidẽ, victuros autem: hic vero dominus reſpondet hæreſi Sadducæorum, docentiũ non eſſe animam immortalem, ſed omnino corrumpi, dicens deum nõ eſſe deum mortuorũ, hoc eſt, ſicut vos putatis, omnino pereuntium, ſed viuentium, hoc eſt immortalem habentium animam, & reſurgentium etiam ſi mortui fuerint. Eſa.xxvi.

Phariſæi autem cum audiſſent quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerũt

in vnum,& interrogauit eum vnus ex eis legislator quispiam, tentans eum,& dicens, D
Deute.x. Magister,quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus, Diliges dominum deum
Leuit.xix. tuum ex toto corde tuo,& in tota anima tua,& in tota mente tua. hoc est primũ & ma
Rom.xiij. gnum. Secundum est autem simile huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus mandatis vniuersa lex & prophetæ pendent.) Ex immodica inuidia accedit tentans. Quia enim viderant Sadducæos confusos,& laudatum dominum, accedunt tentantes si apponat aliquid mandato primo, quasi legem corrigens, vt inueniãt contra ipsum ansam. Dominus autem inuulgans illius malitiam, ꝙ non ad discendum venisset, sed vacuus charitate inuideat & ęmuletur, ostendit charitatem inter mandata præcellere, quòd non ex parte oportet diligere deũ, sed nos totos dare deo. Tres enim tales in anima discimus esse vires, plantatiuam, animalem,& rationalem. Secũdum ꝙ crescit & nutritur,& simile generat, plantis assimilatur: secundum quòd irascitur & cõcupiscit, brutis comparatur: secundum quòd intelligit, rationalis dicitur. Vide igitur hoc loco quid illa tria significent: Diliges deum tuum in toto corde tuo, hæc est brutalis animæ pars:& in tota anima tua, hæc est plãtatiua virtus, animatæ enim sunt plãtę:& in tota mente tua, hęc est vis rationalis. Et sic oportet deum diligere tota anima, hoc est, omnibus partibus & virtutib⁹ animæ ei adhærere. Hoc est primum & magnũ mandatum, ad pietatem nos exercens. Secundum autem simile est illi, quod nos excitat ad faciendum quæ sunt iusta homini. Duo enim nos in interitum ducunt, mala doctrina,& corrupta vita. Vt igitur nõ incidamus in impia dogmata, diligẽdus est deus. E Ne autem sit vita peruersa, diligendus est proximus. Qui enim diligit proximũ, omnia mandata implet:& qui implet mandata, diligit deum. atque ita duo illa mãdata inter se cohærent & copulantur,& continent omnia alia mandata. Quis enim diligens deũ & proximum, vel furatur, vel vindictæ auidus est, vel adulterium committit, vel scortatur, vel occidit? Hic autem legisperitus principio quidem venit tẽtans, deinde respõ
Mar.xij. so dei emendatior factus, laudatus est, sicut Marcus inquit quod spectans eum amplexatus sit illum,& dixit ei: Non longe es à regno dei.

Tres ĩ aĩa vires sunt qbus deũ diligere oportet.

Interit⁹ nostri causæ duæ.

Cõgregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat
Psal.c. eum dominum, dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos subsellium pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere quicq̃, neque ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare.) Quoniam purum hominem Christum esse putabãt, subuertit eorum opinionem,& docet veritatem per Dauid prophetam, diuinitatẽ suã prædicans. Dicẽtibus enim pharisæis, filius est Dauid Christus, hoc est, homo purus: dicit, Quomodo igitur Dauid dominum eum nominat? & non simpliciter eũ nominat dominum, sed in spiritu, hoc est, per spiritus gratiam ipsum reuelauit? Non negans autem filium Dauid esse hoc dicendo, monstrat ꝙ non sit purus homo ex solo Dauidico semine descendens. Hęc autem interrogat dominus, vt si dicant se nescire, interrogẽt, ac discant: vel si dicant veritatem, credant: vel si nihil possint dicere, confundantur & F secedant, non audentes vltra interrogare illum.

CAPVT XXIII.

TVnc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos dicẽs, In cathedra Moysi sedent scribæ & pharisæi: omnia ergo quæcũq; iusserint vos seruare, seruate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere. dicunt enim,& non faciunt.) Quando eos confutauit,& ostendit incurabiliter ægrotantes, tunc de ipsis dicit,& de vita ac moribus illorum loquitur, admonens auditores, ne contẽnant doctores etiamsi corruptæ vitæ sint. Ostẽdit prę terea quòd legi non sit aduersarius, sed malit seruare ea quæ legis sunt, quãuis eam docẽtes indigni sint. Quęcũque enim dicunt doctores, illa Moysen putate dicere, immo deum. Facienda ne igitur omnia quæ dicunt, etiamsi mala fuerint? Dicimus igitur primum, quod docens, nullum vnquam audet adhortari in malũ. Deinde vt demus hoc vt quis in malam vitam inhortetur, non tunc à Moysi cathedra, neque de lege loquitur. Dominus autem dicit de his qui in cathedra Moysi sedent, hoc est, his qui ea quæ in lege

ex parte ipsorum

A in lege habentur, docent. Eos igitur qui docent diuinam legem, etiam si ipsi non faciant, audire oportet.

Colligant autem onera grauia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito suo nolunt ea mouere. Omnia verò opera faciunt, vt spectentur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua, & fimbrias palliorum suorũ.) Onera grauia imponunt pharisæi, cogentes homines vt impleãt mãdata legis, q̃uis sint tenuia, & difficilia obseruatu. Vel etiã plura legis mandata aggrauarũt, traditiones quasdam vltra leges tradentes, quas ipsi digito suo non mouent, nihil operantes. Quando enim qui docet, non solum docet, sed & operatur, videtur simul cũ his qui docentur, laborare & operari. Quũ verò ille me onerat, ipse autem ociosus viuit, magis me grauat. Arguit igitur dominus pharisæos, eò ꝙ nolunt simul gestare onera mandatorũ, & cooperari. Non solum autẽ nihil boni faciunt, sed & simulãt quasi faciant: & siquãdo quippiã faciũt, vt videãtur faciunt, & aufertur iã illorũ merces. nunc autẽ quanta condẽnatione digni, quando neque faciunt, & videri volunt quasi faciant? Quid autem faciunt? Dilatant phylacteria sua, & magnificant fimbrias vestiũ suarum. Hoc autem ita se habebat. In lege habetur: Alligabitis ea in manu vestra, erũtque immota ante oculos vestros. Scribebant igitur in duabus chartulis decalogum legis, & ponebant vnã super frontẽ, & alterã super dextram suspendebant. Fimbrias autem faciebãt in summis vestibus, violaceis & coccineis clauis. Et hoc inuenerant in lege, vt videntes illa, nõ obliuiscerentur mandatorum dei. At deus hoc nolebat, sed iubẽdo ferre super manũ phylacterium, significare volebat mãdata operari eos oportere. Per coccineas aũt fimbrias declarabat ꝙ oporteat nos sanguine domini signari. Illi vero faciebãt phylacteria magna & fimbrias, vt videntibus illa appareant obseuatores esse legis. Deute. vi. Phylacterii sup manũ & fimbriæ quid significent.

B

Amantq; primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi.) Papę quid dicit? Idcirco condẽnantur, q amant? Quod si solum amans primos accubitus condẽnatur, qui nihil non facit pro illis, qua condemnatione dignus? Et primas cathedras in synagogis. vbi magis debebãt docere & alios humilitatem, eo loco ipsi maiori fastu corrumpebantur. Omnia enim pro gloria faciebant, & hæc facientes non confundebantur, sed interim vocari volebant Rabbi, hoc est doctores. Marc. xij. Luc. xiiij.

Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, nempe Christus, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim pater vester, qui in cælis est. Nec vocemini magistri. vnus enim est magister vester in cælis. Qui maior est vestrum, erit vester minister. Qui aũt se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur.) Non prohibet Christus vocari quẽpiam magistrum, sed tanta affectione velle vocari, & omnib⁹ modis curare vt ita vocetur. Docẽdi enim dignitas propriè solius est dei. Patrem autem ne vocetis dicens, non prohibet honorẽ parentibus debitum, quia vult nos venerari parẽtes, & maxime spirituales patres: sed inducit vt spiritualẽ patrem agnoscamus. Deus enim propriè pater est. Carnales enim non sunt authores natiuitatis, sed cooperarii & ministri. Porro lucrũ humilitatis indicans dicit, Qui maior est vestrum, debet esse vester minister & vltimus. Qui enim exaltauerit semetipsum, aliquid se esse ratus, humiliabitur derelictus à deo. Iaco. iij. Exod. xx.

C

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, dum sub prætextu precibus prolixis precamini: propter hoc plus accipietis damnationis.) Hypocritas hos vocat, vt promittentes pietatem, & nihil promissione dignum facientes: sed prætexentes se precari longum, hoc est multo tempore, deuorant viduarum facultates. Re autem ipsa illusores sunt, ac derident simpliciores, & decipiunt eos. Et plus condẽnationis accipietis, eo ꝙ ea quæ viduarũ, comeditis, qb⁹ oportebat magis suppeditare, & ipsarum inopiam subleuare. Vel aliter, multo plus dãnationis accipietis, eò ꝙ prætextu boni operis malum quiddã cõmittitis, nẽpe precãdo viduarũ bona comedentes. Maiori enim condẽnatione dignus, qui prætextu boni in malum allicit.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnũ cælorũ ante homines: vos enim nõ ingredimini, neq; aduenientes sinitis.) Non solum, inquit, vos increduli estis, & vitã habetis corruptã: sed & alios docetis ne mihi credant: & per vitę vestrę ex-

emplum corrumpitis. Solet enim populus principibus fieri similis, & magis si illos in malum videt propensos. Omnis itaque malus doctor & princeps videat quid lucretur, nempe væ, eo ꝙ per suam vitam non sinit alios in bono proficere. D

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, vt faciatis vnũ proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis q̃ vos estis.) Non solum, inquit, Iudæos corrũpitis, sed & eos qui ex Idolorũ cultu ad Iudaicam religionem accesserunt. Hos enim proselytos nominabant. Studetis quidem cõuertere aliqué ad Iudaicam conuersationem, & ad circuncisionem: quando auté iudaizat, tunc perit à vestra infectus malitia. Filius autem gehennæ, qui dignus est illa, cum qua familiaritatem habet in illa flagraturus.

Proselyti.

Vę vobis duces cæci, quia dicitis, Quicunq; iurauerit per templum, nihil est: qui aũt iurauerit per aurum templi, reus est. Stulti & cæci, vtrum enim maius est, aurũ, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit per altare, nihil est: quicunq; autem iurauerit per donũ quod est super illud, reus est. Stulti ac cæci, vtrum enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurauerit per altare, iurat per illud, & per omnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per templum, iurat per illud, & per eũ qui habitat in ipso. Et qui iurauerit per cælum, iurat per thronum dei, & per eum qui sedet super illum.) Cæcos eos nominat, quia nolebant docere ea quæ decebat: & quæ minori loco debebant coli, venerabantur: quæ præcipua erant, in secundũ ordinem referebant. Etenim aurum in templo, & cherubin, & aureum vrceũ præferebant templo: ideo & multos docebant ꝙ nihil sit per templum iurare, sed per aurum in templo iacens, quod tamen propterea venerabile erat, quia in tẽplo continebatur. Et dona quæ in altario ponebantur, digniora dicebant altario ipso: atque adeo pharisæi sic docebãt, vt si quis iurasset per aureum vas, vel bouem vel ouem oblatam in sacrificium, & deinde peierasset, similia persolueret. Donum enim altario præferebant propter hostiarum lucra. Quòd si quis per templũ iurasset, non potuisset simile tẽplo ædificare, & propterea absoluebatur, videbaturq; postea leuius esse iuramentũ per tẽplum, propter pharisæorum auaritiam. Itaque in veteri non permittit Christus donũ maius esse altario, apud nos autem altariũ à donis magis sacratur. Panes enim in dominicum corpus diuina gratia conuertuntur: ideo & sanctificatur ab eis altare. E

nota quare pharisei precipiebant nõ iurare p oblationes templi

Panes in dñicũ corpus vertũt

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, & anethum, & cyminũ, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudiciũ ac misericordiam & fidem. Hæc oportebat facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum auté glutientes.) Iterum obiurgat eos vt insipientes, eò ꝙ contemnentes mandata maiora, in paruis diligentes erant, & cymini decimationem non negligebãt, sed persoluebãt. Et si quis reprehendisset vt porcos, prætexebant legem hoc docere. Melius auté fuisset, ac deo gratius, si misericordiam & iudicium & fidem expetissent à populo. Quid autem est iudicium? nihil iniustum & absurdum facere, sed omnia cum iudicio & ratione. Statim enim iudicium sequitur misericordia. Qui enim discrete facit omnia, scit & quibus debeat misereri. Misericordiam auté sequitur fides. Qui enim miseretur, credit omnino ꝙ nihil perdat, sed omnia accipiat. Vel aliter, Oportet misereri, & credere Deo vero. Multi enim paganorum misericordes quidem fuerunt, non credẽtes autem in deum viuum, non habuerũt misericordiæ comitem fidem. Oportet autem vnumquenq; doctorum decimare à populo suo, hoc est petere à decem sensibus, hoc est à quinque corporalibus, & quinque animalibus, iudicium, misericordiam, & fidem. Hæc quidem oportebat facere, dicit Christus, non adhortans ad decimãdum herbas, sed ne videretur tunc contrarius Moysi. Duces autem cæcos eos nominat, eò ꝙ gloriabantur se omnia scire & docere, nulliq; proderant, sed omnes corrumpebãt in barathrum proiicientes. Culicem autem excolantes eos nominat, vt parua peccata obseruantes: camelum autem, hoc est magna, deglutientes & despicientes. F

Iudicium sequitur misericordia, hinc fides.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, q̃a purgatis exterioré poculi patineq; ptẽ, cæterùm intus plena sunt rapina & intẽperãtia. Pharisæe cæce, purga pri⁹ q̄d est intra poculũ & patinã, vt & exteriores horũ partes puræ reddãtur.) Qui traditiones seniorũ obseruabãt, lauabãt calices & paropsides, hoc est patinas, in quib⁹ secũdæ mẽsę ponuntur:

A nuntur: ex rapina autem bibebant vinum, & comedebant cibos, quę magis coinquinabāt. Dicit igitur, Ne possideas vinū iniuste partū, & mūd⁹ etiā calix erit. Vel nō de calicib⁹ & patinis dicit, sed de externa corporali habitudine, & interna spirituali. Tu enī (inquit) exteriores poculi partes, hoc est, exteriorem tuam habitudinem, fricas, vt elegantiores sint: intus autem te imples sordibus, hoc est rapinis & iniuria alios afficis. Oportet autem te intus lauari, hoc est in anima, vt puritate animæ cohonestetur & exterior dignitas.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus aūt plena sunt ossibus mortuorum, omniq; spurcitia. sic & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis fictione & iniquitate.) Et hæc parabola similiter intelligitur vt præcedens. Dabant enim operā vt exteriori habitudine decori viderentur, sicut sepulchra dealbata, vtpote gypso & asbesto dealbati, intus autem immunditia mortuorum & putridorum erant pleni.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarū, & ornatis monumēta iustorum, ac dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorū, nō fuissemus socii eorum in sanguine prophetarū. Itaq; testimonio estis vobismetipsis, quòd filii sitis eorum qui prophetas occiderunt.) Miseros dicit illos, non ꝙ sepulchra ædificant prophetarum (hoc enim deo gratum) sed quia ita simulabant, & patres suos condēnabant, deteriores illis existentes, malitiaq; excellentes mentiebātur manifeste: quia si fuissent in diebus patrum suorum, grauiora q̄ illi commisissent. ipsum enim prophetarum dominum rabidi occiderunt. Idcirco & dicit, i. Thess.ij.

B Vos quoq; implete mensurā patrū vestrorum. Serpentes, progenies viperarū, quomodo effugietis iudicium gehennæ?) Non imperat, nec compellit illos vt se occidāt, dicens, Implete & vos mensuram patrum: sed hoc est quod dicit, quia serpētes estis, & talium patrum progenies, & in tanta insania obstinati estis, vt incurabiles sitis: reliquū est quum operam dabitis, vt patres vestros vincatis. hoc erit quando me occidetis. Tūc enim summum malitiæ verticem apprehendetis, quū omissam à patribus vestris cædē implebitis. Quum igitur tales sitis, quomodo pœnam effugietis?

Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & illorū aliquot occidetis, crucifigetisq;, & illorum nonnullos flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem.) Arguit illos mendacii, dicentes ꝙ si fuissemus in dieb⁹ patrum, non occidissemus prophetas. Ecce enim ego, inquit, mittam prophetas, & sapientes, & scribas, attamen vos illos occidetis. De Apostolis autem hæc dicit, quos spiritus sanctus scribas fecit, hoc est doctores populi, & sapiētia omni & prophetia ornauit. Emitto autem, inquit, declarans suæ deitatis potestatem.

Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effunditur super terram à sanguine Abel iusti vsq; ad sanguinē Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, ꝙ venient hæc omnia super generationem istā.) Super Iudæos illos qui tunc erant, dicit, veniet omnis sanguis iniuste effusus. Plus enim punientur, q̄ patres sui. Nā neq; post tāta exēpla emēdati fuerūt. Sic enim & Lamech post Cain pl⁹ punit⁹ fuit, q̄uis nō interemisset fratrē, eò ꝙ nō fuisset ad exēplum Cain emēdat⁹. Veniet igitur, inquit, sanguis ab Abel vsq; ad Zachariā. Opportunè aūt meminit Abelis. Sicut enim Abel propter inuidiam interemptus est, ita & Christus occisus est. Cui⁹ autem Zachariæ hoc loco meminit? Alii dicunt illum fuisse vnum de duodecim prophetis, alii patrem præcursoris domini. Habet enim ita narratio nobis tradita, ꝙ loc⁹ quidam in templo fuerit, in quo stabant virgines. Igitur quum esset pōtifex, postq̄ Deipara peperisset Christum, & statuisset illam in eo loco, indignati sunt contra eum Iudæi, & occiderūt eum, ꝙ cum virginibus collocasset mulierem, quæ pepererat. Nō est enim mirabile ꝙ etiam pater præcursoris habuerit patrem Barachiā, & sicut is qui ex duodecim erat, dicatur Barachiæ filius. Verisimile enim ꝙ sicut illi fuerunt cognomines, ita & patres ipsorum.

Gene.iiij.
2.Par.24.
Gene.iiij.
C

Hierusalē, Hierusalē, q̄ occidis ꝓphetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui cōgregare filios tuos, quēadmodū gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinqtur vobis dom⁹ vestra deserta. Dico enī vobis, haudquaq̄ me videbi-

tis posthac, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini.) Bis ponit nomen Hierusalem, misertus eius, & magna cum cõpassione eam reuocãs. Expostulans enim cum ea, quasi cum dilecta quadam, quæ diligentem contẽnat, respondet inducturum se pœnam: vnde arguit illã quasi sanguinariã, & quòd sæpius volente se misereri eius, ipsa noluerit, sed diabolum poti⁹ audierit, à quo dispersa, & à veritate fuerit abducta, congregantem autem dominum non susceperit. Nil enim sic à deo dispergit, vt peccatum: & nihil ita ad deum aggregat, vt virtus. Ostendens autem misericordiam, auis exemplum ponit. Idcirco quia noluistis, relinquo templum desertũ. Hoc loco discamus, quòd propter nos deus & tẽpla inhabitat: quòd si nos pœnitendi fuerimus, relinquuntur & templa. Non igitur me videbitis vsq; ad secundũ aduentum. tunc enim etiam nolentes eum adorabunt, & dicent, Benedictus qui venit. Posthac autem, intellige, postq̃ crucifixus fuero. nõ enim de hora qua hæc dicebat, loquitur: nam postea sæpius viderunt: post crucifixionem autem nequaq̃, donec instet aduentus eius.

Propter nos deus tẽpla ĩhabitat.

CAPVT XXIIII.

ET egressus Iesus discedebat a templo. Et accesserunt ad eum discipuli eius, vt ostenderent ei structuras templi. Iesus autem dixit illis, Nonne videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur.) Egressus à templo, ostẽdit ꝙ à Iudæis migraturus sit: & sicut dixit quòd relinquatur domus deserta, ita & facit. Prædicit quoq; discipulis destructionem templi. Sapiebant enim & illi terrena, & stupebant ædificiorum pulchritudinem, & quasi Christo monstrabant, Ecce qualem domũ relinquis desertam. Vnde abducit illos, ne adhæreant terrenis, & ad supernam Hierusalem transmittit. Neutiquam manebit hic lapis super lapidem: dicens hyperbolicum sermonem, funditus periturum dicit.

Sedente autem eo in monte oliuarũ, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicentes, Dic nobis, quando hęc erũt, & quod signũ aduentus & cõsummationis seculi?) Secretò accedunt, vt de magnis rebus interrogaturi. De duobus enim rogãt, & quando hæc erũt, nẽpe destructio tẽpli, expugnatioq; Hierusalẽ: & quod signũ ipsius aduẽtus.

Et respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim veniẽt in nomine meo dicentes, Ego sum Christus: multósq; seducẽt.) Multi, inquit, veniẽt prædicantes se esse Christos. Nam Dositheus Samaritanus dicebat se prophetã à Moyse prędictum, & Simon magnam virtutem dei se nominabat. tamen non dicebat se christum esse

Act. viij.

Audituri estis bella, & rumores bellorũ. videte ne turbemini. oportet enim omnia fieri, sed nondum est finis. Consurget autem gens contra gentem, & regnum cõtra regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terręmotus singulis locis. Hæc autẽ omnia initia sunt dolorum.) Bella dicit Romanorum in Hierosolymis. Non solum autem bella dicit futura, sed & fames & pestes: quandoquidẽ ira dei in Iudæos sæuiet. Bella enim quis dixerit hominũ incursiones, famẽ aũt & pestem nunquam aliunde prouenire q̃ à deo. Deinde ne putent ꝙ priusq̃ prædicauerint, cõsummetur mundus, dicit, Ne turbemini. Nondum enim consummatio, neq; cum subuersione Hierusalem erit generalis consummatio. Gentem vero contra gentem, & regnum contra regnum exurrectura dicit propter imminentia Iudæis mala: quæ initia sunt dolorũ. Sicut enim parturiens dolet, & sic parit, ita & præsens seculum post confusiones & bella parit.

Tunc tradent vos in afflictionem, & occident vos, & eritis inuisi cunctis gentibus propter nomen meum. Et tunc offendiculum patientur multi, & alius alium inuicẽ tradent, seque odio habebunt inuicem, & multi pseudoprophetæ surgẽt, & seducent multos: & quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.) Prædicit euentura mala, animans discipulos per hoc quod prædicit. Nam inexpectata terrere & turbare cõsueuerunt. Pręmitigat igitur timorem, prædicẽdo futura grauia odia, inimicitias, offensiones, pseudoprophetas, qui præcursores sunt Antichristi, seducentes multos, ita vt in omni iniquitate obstinẽtur. Quia autem multiplicabitur iniquitas per imposturas Antichristi, exasperabuntur & efferi erunt homines, ita vt neq; cum familiarissimis vllum seruent charitatis vinculum, sed mutuũ se tradãt. Qui autem perseuerauerit, & fortiter tulerit,

A neque cesserit his quæ inferuntur tunc, saluus erit, & comprobabitur strenuus miles.

Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.) Non erit vobis prædicandi obstaculum. cõfidite. prædicabitur enim Euangelium in omnibus gentibus, in testimonium, hoc est in reprehensionẽ & condemnationem eorum qui non crediderunt: & tunc veniet cõsummatio, non mundi, sed Hierusalem. Nam ante captam Hierusalem prædicatũ est euangelium, sicut & Paulus dicit, Euangelium, quod prædicatum in omni quæ sub sole creatura. Nam quod de fine Hierosolymorum dicat, manifestum est ex sequẽtibus. Coloss. i.

Quum ergo videritis abominationẽ desolationis quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.) Abominationẽ desolationis dicit statuam eius qui ciuitati imperauit, quam erexit in adytis templi. Desolationis autem dicitur, eò ꝙ expugnãda esset ciuitas. Abominatio vero, eò ꝙ statuas & imagines hominum Hebræi abominationes vocabant, odio idololatriæ.

Tunc hi qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: is qui in tecto, nõ descendat vt tollat quicq̃ de domo sua: & is qui in agro, non reuertatur vt tollat vestes suas.) Insinuãs summa pericula quæ euadi non possunt, inquit ꝙ oporteat fugere non respiciendo neq; curando quid in domo sit, vel vestes, vel alia vasa. Quidam autem abominationem desolationis Antichristum existimant, eo ꝙ vastaturus mundum, & subuersurus sit ecclesias, ac sessurus in templo. Et hæc sic, quòd qui in tecto est, id est excelsis virtutibus præditus, non descendat à summis virtutibus vt tollat ea quæ sunt corporis. Antichristus. ij. Thess. ij
B Domus enim animæ, corpus. Oportet autem & ab agro secedere, hoc est terrenis, & neque vestem tollere malitiæ, quæ vetus est vestis quam exuimus.

Væ autem prægnãtibus & lactantibus in illis diebus.) Prægnantes quidem non poterunt fugere, onere ventris grauatę: lactantes autem propter compassionẽ erga pueros. Illos enim relinquere nequeunt, neq; secum portare & simul saluare possunt. Fortassis Christus insinuat ꝙ & comederint pueros. Dicit enim Iosephus quòd quum esset fames propter obsidionem, mulier coxerit filium suum, & comederit. Iosephus.

Orate autem ne fuga vestra fiat hyeme, neq; sabbato.) In persona apostolorum ad Iudęos hæc dicit. Apostoli enim prius egressi erant ex Hierusalem. Iudęis igitur dicit vt precẽtur ne in hyeme fiat fuga sua, eò ꝙ incommodum sit illis temporibus fugere. neq; in sabbato: tunc enim iuxta legem ociosi sunt, & fugere non audent. Tu autem & sic intelligito, ꝙ oporteat precari ne fiat fuga nostra ex hac vita, hoc est mors, in sabbato, ociosis nobis à bonis operibus: neq; hyeme, in sterilitate bonorum: sed in serenitate animæ, quæ non turbetur.

Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc vsque tempus, neq; fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: propter electos autem abbreuiabuntur dies illi.) Afflictio intolerabilis tũc erit. Iusserunt enim Romanorum milites ne cui parceretur: sed Deus propter credituros ex illis, & eos q iam crediderant, nõ permisit simul omnes occidi. Decurtauit autẽ afflictiones & bella. nã si bellum crudelius fuisset, omnes qui intus erant, fame periissent. Quidam autẽ
C de Antichristi diebus hæc intelligunt: sed non sunt intelligenda hæc de Antichristo, sed captiuitate vrbis Hierusalem. Quæ ad Antichristum pertinent, hoc loco incipiũt, Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorẽ inducantur etiam electi, si fieri potest.) Quoniã discipuli duas quæstiones introduxerant, vnam de captiuitate Hierusalem, & alteram de aduentu domini: postq̃ de captiuitate dixit, inde & de suo aduentu dicere incipit, ac consummatione seculi. Quũ autem dicit Tunc, nõ hoc sibi vult, ꝙ statim post captam Hierusalẽ si quis vobis dicat, &c. sed tempus illud declarat quo futurum est vt id quod dicitur, hunc sensum habeat. Tunc, id est quo tẽpore venturus est Antichristus, erũt pseudochristi & pseudoprophetæ multi, & in apparitione dæmonum, qui dispergunt videntium oculos, vt quosdam decipiant: atque adeo, nisi valde sobrii sint, & iusti seducantur.

Sed ecce prædixi vobis.) Non habetis excusationem, potestis enim non decipi.

Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite

credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet vsq; in occidentem, ita erit aduẽtus filii hominis. Vbi enim fuerit cadauer, illic cõgregabũtur & aquilæ.) Si venerint, inquit, impostores dicẽtes, Christus venit, sed in solitudine est occultus, vel in domo quadam, vel in promptuariis & interioribus locis eius, ne decipiamini. Aduẽtus enim Christi non opus habebit quopiam qui illum demonstret, sed manifestus erit omnibus, sicut & fulgur. Nam sicut illud repentinum est, & omnibus clarum, ita & ipse omnibus in mundo manifestus erit. Non enim sicut in primo aduentu de loco in locũ transiuit, ita & in secundo, sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuum cadauer congregantur statim aquilæ, quæ vultures sunt, sic & omnes sancti venient eò vbi Christus fuerit. Hi enim in summa volant, & in nubes rapiuntur, sicut aquilæ. Cadauer autem dicitur Christus, quia pro nobis cecidit & mortuus est: sicut & Symeon dicit, Hic erit in casum & resurrectionem multorum. D

Lucæ. ij.

Statim autẽ post tribulationem dierum illorũ sol obscurabitur, & luna non dabit lumẽ suum, & stellæ cadẽt de cælo, & virtutes cælorum cõmouebũtur.) Post aduentũ Antichristi, qui breui soluetur. hoc enim declarauit per hoc ꝙ dicit, statim sol obtenebrabitur, hoc est obscurabitur, non disparens, sed superatus lumine aduentus Christi, quũ non erit nox, sed apparebit sol iustitiæ. Quin & virtutes cælorũ cõmouebuntur, hoc est obstupescent & horrescẽt, videntes creaturam immutari, & omnes ab Adã vsq; ad illud tempus homines rationem daturos.

Iohelis. ij.

Zach. xiiij

Et tunc apparebit signum filii hominis in cælo, & tũc plangẽt omnes tribus terræ, & videbũt filiũ hominis venientẽ in nubibus cæli cum virtute & gloria multa.) Crux tunc apparebit in cælo supra solem fulgens, ad arguendos Iudæos. Veniet enim Christus contra Iudæos habens crucem, vt magnã iustificandi materiam & testimoniũ: veluti si quis lapide percussus, ostẽdat lapidem. Signum autem dicit crucem, tanꝗ trophęum & insigne regium. Tunc igitur plangent omnes tribus terræ Iudaicæ, lugentes suorũ inobedientiã & incredulitatem, & omnes qui terrena sapiunt, etiam si Christiani sint. Tribus enim terræ dicuntur hi, qui terrena sapiunt. Quanuis autem cum cruce veniat dominus, veniet tamen cum gloria & virtute. E

Trib⁹ terræ.

Et emittet angelos suos cum tubæ voce magna, & cõgregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælis vsq; ad terminos eorum.) Emittet angelos suos cum tuba vocis magnæ, vt congregẽt sanctos, & eos qui ex mortuis resurrexerunt, ita vt occurrant illi in nubibus. Veneratur igitur eos etiã per angelorũ vocationẽ. Quanuis autẽ Paulus dicat per nubes rapi, nõ est his aduersum. Collectos enim per angelos, rapiũt nubes. Tuba autem dicitur ad maiorem terrorem.

Danie. xij

i. Thes. iiij

A fico autẽ discite parabolã. Quũ iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint enata, scitis ꝙ propè est æstas. Et vos quũ videritis omnia hæc, scitote ꝙ prope sit í forib⁹.) Quando, inquit, omnia hæc fiunt, non procul erit inter meum aduentum & mundi consummationẽ. Aestatẽ autem dicit futurũ seculum, & serenitatem quæ erit iustis. Impiis enim peccatoribus hyems & turbatio maior erit. Dicit igitur, Sicut videntes ramos & folia ficus, æstatem speramus: ita & signa illa videntes, vt dixi, solẽ & lunam immutari, meum expectate aduentum. F

Amen dico vobis, non præteribit hæc generatio, donec omnia illa fiant. Cęlum & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt.) Generationem hoc loco dicit non eam quæ tunc erat, sed fidelium: quasi hoc dicens, Non præteribit generatio fidelium, donec omnia hæc fiant. Nõ enim quia auditis famem & pestilentiã, credatis ꝙ generatio fidelium his malis intereat, sed permanebit, & nihil illi præualebit. Sunt qui hæc omnia de sola captiuitate Hierusalem intellexerunt, & non de secundo aduentu: vnde & sic interpretantur: Non præteribit generatio hæc, hoc est, vestra Apostolorũ generatio videbit Hierosolymorum calamitates. Confirmans autẽ dicta, inquit, Facilius est transire cælũ, & terram aboleri, ac illa firma & immobilia, ꝗ vt quoddam ex meis dictis mendax sit.

De die autem illo & hora nemo scit, neq; angeli quidem cælorum, nisi pater meus solus) Docet hoc loco discipulos non vt discant quærere humanam naturam transcendentia: nam dum dicit, neq; angeli, admonet eos quòd discere attentant id quod angeli

A angeli ignorant: & dum dicit, pater solus, prohibet eos anniti vt discāt postea. Quòd si dixisset eis, Scio quidem, vobis autem dicere nolo: cōtristati essent vtique, quasi despecti ab eo. Nunc autem dicit quòd neq; filius nouit, nisi pater solus: sicut & patres sæpe continent quid in manibus, deinde autem dum quærunt hoc filii, & dare ipsi nolunt, occultant dicentes, nō habemus quod quæritis: & sic plorātes filios compescūt. Ita & dominus vt compescat Apostolos ne discant de die illo & hora, dixit, Neq; ego scio, nisi pater solus. Scit enim & ipse horam, & diem illum: id quod ex multis aliis est manifestum. Omnia enim quæcūq; habet pater, filii sunt: scientiam autem habet diei huius, proinde & filius illam habet. Manifestius aūt ex hoc: Quomodo enim possibile est ignorare filium, cui ea quæ ante diē, & hic cognitus est? Nā qui ad vestibulū ducit, manifestū ꝙ is etiam ianuam sciat. Sed vtiliter hunc non aperuit. nobis enim scire nō prodest quādo erit consummatio, ne ignaui simus. Ignorantia enim nos facit alacres. ioā.13.17

Sed sicut erant dies Noe, ita erit & aduentus filii hominis. Sicut enim erāt in diebus qui præcesserunt diluuium, edentes & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptū dantes vsq; ad diē quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec venisset diluuium, & sustulisset vniuersos: ita erit & aduentus filii hominis.) Ad confirmationem verissimorū suorū dictorum vtitur his quæ tēpore Noe sunt facta. tunc irridebāt nonnulli arcæ præparationem, donec veniret afflictio, & inuolueret omnes. Sic & nunc aliqui irrident sermones de consummatione seculi, sed repente, inquit, adueniet interitus. Ostendit autem quòd quum venerit Antichristus, voluptatibus erūt homines dediti, & ad nuptias & delicias propensiores, sicut in tempore Noe gigantes. Gene.6.7

B

Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & altera relinquetur.) Tunc, inquit, quum omnes sine solicitudine, & sua operati fuerint opera: vnus quidem assumetur, hoc est in occursum Christi in aerem: alter autem, peccator videlicet, infra relinquetur. Sed & si serui aliqui fuerint, & molant: & in his illi quidem assumentur qui digni, relinquentur autē qui indigni. Atque ita discimus ex hoc loco, quòd & serui & mulieres à virtute non impediuntur.

Vigilate igitur, quia nescitis qua hora dominus vester venturus est. Illud autem scitote, ꝙ si scisset paterfamilias qua hora fur vētur⁹ fuisset, vigilasset vtique, & non permisisset fodi domum suam Propter hoc & vos estote parati, quia qua hora non putatis, fili⁹ hominis veniet) Vigilare iubet, & præparari, hoc est habere virtutis opera quasi in thesauro quodam reposita, vt quū venerit dominus repetēs id quod vult, possimus dare. Vide autē quomodo non dixerit, nescio qua hora fur venturus sit: sed, nescitis. Furem autem mundi consummationem nominat, & vniuscuiusq; mortem. Porro insinuat hoc loco nocte aduentum suū futurum. Sicut igitur fur clam venit, ita & meus aduentus, vt negligentes non sitis, sed sobrii & vigilantes. Nam si sciremus quando futura esset mors nostra, illo solo die daremus operam quomodo placeremus deo: nunc autem quum ignoramus, sobrii simus semper ad virtutum opera.

Quisnam est fidelis seruus & prudēs, quem præfecit dominus famulitio suo, vt det illis cibum in tempore? Beatus seruus ille, quem quū venerit dominus eius, inuenerit

C sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua cōstituet eum.) Dubitat an futurus sit fidelis quis & prudens, vt ostendat quòd rarus talis sit, & inuentu difficilis. Duo enim exiguntur ab omni dispensatore, fides, & prudētia. Nam si quidē fidelis sit, & nihil furetur, prudens autē non sit, sed inuanum disperdat opes: vel si prudens fuerit, & furetur, nihil proderit. Igitur qui tunc inuentus fuerit fidelis & prudēs, ille & multo plura consequetur, regnum dico cælorum. Nam omnium quæ sunt dei, hæredes erunt sancti. Fidelis autem seruus & prudēs omnis etiā est qui in tempore dedit cibum discipulis: sicut Paulus nunc quidem lacte potans, nunc autem sapienter loquens, fidelisque minister, qui prius blasphemus: & prudens, vt non ignorans cogitationes inimici. Sed & omnis qui à deo acceperit vel opes, vel potentiam, vel principatum, debet fideliter & prudenter ministrare ea, tanq̃ rationem redditurus. Fidelis & prudēs rarus. 1.Ti.2.3. ij.Co.ij.

Quòd si dixerit seruus ille malus in corde suo, cunctatur dominus meus venire: cœperitq; percutere conseruos, imo edere & bibere cū ebriis: veniet dominus serui illius in die quo nō expectat, & hora qua ignorat, & dissecabit eū, & ptē ei⁹ ponet cū hypo

critis. illic erit ploratus, & stridor dentium.) Vt dixit quomodo fidelis seruus honores habiturus sit, nunc dicit quomodo punietur malus. Nam si quis cui sunt concredita dispensationis dona, contemnat iudicium illud, & dicat, Moratur dominus meus, hoc est, non statim & è vestigio pœnam imponit: & sumpta occasione ex longanimitate dei, percutiat conseruos suos offendendo scandalis, & suam conscientiam verberet (subditi enim videntes principes donis dei male vti, scandalizantur, & damnum accipiunt) Qui igitur talis, dissecabitur: hoc est spoliabitur dono suo, & tūc apparebit qualis sit: & mittetur in tenebras, qui priꝰ sub figura quadā decipiebat: sicut multi pontificum sancti videntur propter dignitatem, tunc autem tolletur ab eis gratia, & sicut hypocritæ punientur. Nam quum alii sint, alii apparent. D

De sctitate pōtificū

CAPVT XXV.

TVnc assimilabitur regnum cęlorum decem virginibus, quæ sumptis lāpadibus suis exierūt in occursum sponso. Quinq; autem ex illis erant prudentes, & quinq; fatuæ. Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus suis non acceperant oleum secum: prudentes vero sumpserāt oleum in vasis suis, vnà cum lampadibus. Tardante vero sponso dormitauerunt omnes ac dormierunt.) Sub persona virginum proponit parabolam de eleemosyna: vt quoniā magnum opus est virginitas, ne quis illud vnum curans, alia negligat, sed discat ꝙ absq; eleemosyna etiam virgines cum scortis eiicientur. Merito autē qui cōpassione caret & misericordia, eiicitur, etiam si virgo sit. Scortū enim ab affectione tyrannica expugnatur & naturali, immisericors autem à diuitiis. Quāto igitur infirmius cui obluctandum, tanto minori venia dignus est qui expugnatur ab auaritiæ morbo. Et stultus quidem est, qui vincit naturale incendiū, & vincitur à paruarum pecuniarum cupiditate ac morbo. Dormitatio est mors. Mora autem spōsi dicitur, quia non statim secundus aduentus fit. E

i. Thes. v. Porrò medio noctis clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiā ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & apparauerunt lampades suas. Fatuæ autem prudentibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Et respōderunt prudentes dicentes, Nequaq̄, ne non sufficiat nobis & vobis: sed ite potius ad eos qui vendunt, & emite vobisipsis. Porro dum irent emptum, venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, clausaque est ianua. Postea vero ~~vero~~ veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, dn̄e aperi nobis. At ille respondēs ait, Amen dico vobis, non noui vos. Vigilate itaque, quia nescitis neque diem neque horam qua filius hominis veniet.) Media nocte dicit clamorem fieri, vt ostēdat ꝙ sic inexpectatus veniat dominꝰ, quasi media nocte omnes dormiamꝰ profundo somno. At cum clamore venit. tuba enim sonabit in secundo aduentu. Lampades autē, animæ nostræ: & vniuscuiusq; mens, lampas est: quæ tunc accenditur, quādo habet oleū virtutum, & misericordiam. Fatuæ autem virgines ideo, ꝙ tunc requirant oleum, quū non sit negociandi tempus. Porro prudentes dicunt, Ne forte non sufficiat nobis & vobis. Virtus enim proximi mei vix sufficiet illi ad defensionem, tantum abest vt & mihi. Ex suis enim quiq; operibus iustificabuntur, non proximorum. Sed fatuæ ad vēdentes abeunt, hoc est ad pauperes. Cæterum quod dico, hunc sensum habet: Pœnitudine ducuntur fatuæ, eò ꝙ eleemosynam non fecerint: & nunc primum sciunt ꝙ à pauperibus oporteat nos oleum emisse. Hoc igitur est quod dicit abire ad vendentes vt emerent oleum: hoc est, mente abierunt ad pauperes, & secum cogitarūt quale bonum sit eleemosyna: sed clausa est eis ianua. Post vitam enim istam nō est tempus pœnitendi & operandi. Proinde dominus dicit illis, Nescio vos. Misericors & miserator dominus nescit immisericordes. Quomodo enim dissimiles & alienos à se nosset? Scito insuper omnem animam à deo habere illustrationē & lampadē, & omnes surgere in occursū domini. Omnes enim desiderāt occurrere & coniungi deo, sed deo dante lampadem & illustrationem, prudentes quidem bene operando oleū immittūt, fatuæ aūt sinūt lampadē sine oleo. Excluduntur igitur non habentes bona opa, ꝑpter quæ accēditur in illis lumē. nisi enim bona opera faciamꝰ, extinguitur lumē dei in nobis. F

Mēs lāpas est, virtutibusq; accēditur.

Post hanc vitā nō est tēpus pœnitendi & operandi.

Excludūtur non habentes bona opa.

Sicut enī homo quidā peregre proficiscēs, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona

sua,

A & huic quidem dedit quinq; talenta, alii autem duo, alii vero vnum, vnicuiq; secundũ propriam facultatem, & profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & confecit altera quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est & ipse duo altera: qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus seruorum illorum, & ponit rationem cum eis.) Quum dixisset supra ꝙ nesciatur dies quando venturus sit dominus, apponit & parabolam hanc, ostendens ꝙ repente venturus sit. Sicut enim homo peregre proficiscens, ita & dominus imperauit seruis, & hæc atque ista cõmisit. Peregre autẽ ꝓficisci dicitur, qui ꝓpter nos factus est homo Christus, vel secundum ꝙ ascendit in cælos, vel secundum ꝙ longanimis est, & non statim exigit opus, sed expectat. Serui autẽ illius, quibus cõcrediti sunt ministerii sermones, vt episcopus, sacerdotes, diaconus, & spiritualia dona accipiẽtes: illi quidem plura, hi vero minora, vnusquisq; secundum propriam facultatem, hoc est secundum mensurã fidei & purificationis. In vas enim quod ego daturus sum deo, in illud mittet donum suũ: si paruum dedero, paruum dabit & ipse donum: si magnum, magnum ipse quoque dabit. Statim autem qui quinq; talenta acceperat, abiit & operatus est. Vide sedulitatẽ illius, quomodo nihil neglexit, sed statim operatus est duplicans quod acceperat. Qui enim non solum sibi soli prodest, siue prudentiam habeat, siue diuitias, siue potẽtiã & authoritatẽ apud reges, siue quancũq; aliam vel artẽ vel facultatem, sed & aliis vult prodesse, is duplicat quod sibi datum est. Qui autem talentum fodit in terram, B is est qui suæ tantum vtilitatis curam habet, & nõ aliorum, qui & condemnatur. Et si bonæ mẽtis & studiosum hominem videris, qui ingenio suo ad negociationes, dolos & terrena opera abutitur: de illo dicas ꝙ defoderit talẽtum suum sub terra, hoc est in terrena opera. Post multũ autẽ temporis venit dominus qui dederat argentũ vel eloquia sua. Argentũ enim igne probatum, eloquia dei. vel simpliciter omne donũ quod clarum & insignem facit hominem, argentum dictum est. Et conuocat illos, vt rationem ab his qui talenta acceperant, audiat.

Ca.xxxiiij. Peregre ꝓfect⁹ cur dicatur Christus. Talẽtũ duplicare qs dicatur. Psalm̃.11

Et accedens is qui quinq; talẽta acceperat, attulit alia quinq;, dicẽs, Domine, quinque talẽta tradidisti mihi, ecce altera quinq; lucratus sum per ea. Ait illi dominus ei⁹, Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. intra in gaudium domini tui. Accedens autem qui duo talenta acceperat, ait, Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. intra in gaudiũ domini tui. Accedens autem & qui vnum talentum acceperat, ait, Domine, noueram te ꝙ homo durus sis, metens vbi non seminasti, & inde congregans vbi non sparsisti, ac territus abii, abscondiq; talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. Respõdens autem dominus eius dixit ei, Serue male & piger, sciebas ꝙ metam vbi non seminaui, & congregem illinc vbi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam mensariis, & veniens ego recepissem vtiq; quod meũ est, cũ vsura. Tollite itaq; ab eo talẽtũ, & date ei qui habet decẽ talenta. Omni enim habẽti dabitur, & abũdabit: C qui vero nõ habet, etiã quod habet, auferetur ab eo. Et inutilẽ seruũ eiicite in tenebras exteriores. illic erit fletus, & stridor dentiũ.) Ambo hi qui in cõcreditis operãtur, laudãtur à dño eodẽ modo. Euge serue bone & fidelis, vterq; audit. Per bonũ aũt hic omnino intelligim⁹ misericordẽ & liberalẽ, qui suã bonitatẽ & proximis impartit. Qui aũt sup pauca fideles apparẽt, super multa cõstituũtur. nã licet hic dona cõsequamur, ea tñ cũ futuris nõ sunt cõferenda. Gaudiũ autẽ dñi, incessabilis lætitia, quã habet de⁹ gaudẽs in operibus suis, sicut Dauid dicit. Tali igitur gaudio gaudẽt sancti in operib⁹ suis lætãtes: sicut & cõtrà peccatores dolẽt in opib⁹ propriis: & sancti gaudẽt ꝙ tã diuitẽ habeãt dñm. Vide autẽ ꝙ & is qui quinq;, & is qui duo talẽta acceperat, eadẽ bona cõsequãtur. Quãdo enĩ quis etiã pauca acceperit, & datũ sibi donũ, licet paruũ sit, bene dispẽsarit, æqualẽ honorẽ adeptur⁹ est cũ eo q̃ magna habuit, & fecit. Vnusq̃sq; enĩ vt acceperit, ita & excelsus videbitur, si bene egerit. Porro serui grati ita se habẽt: at ignauus & piger aliter respõdet, & vt se dignũ est. Durũ enim dñm nominat, sicut & nũc multi doctorũ dicunt, Durum quidem, requirere ab hominibus obedientiam,

Psal.ciiij.

quibus deus non indidit obedientiam,& persuasibilitatem, hoc enim insinuat,Metis vbi non seminasti:hoc est,cui non dedisti vt obediret,exigis ab illo vt obediat. Dicés autem durum dominum seruus,seipsum condemnat.Nam quoniam durus erat,debebat magis diligens esse, vtpote durum & crudelem dominum sortitus. Nam si aliena exigit,multo magis sua exiget.atq; ita oportebat & te multiplicare quæ acceperas, & facere discipulos à quibus debitum repeteres.Nũmularios auté discipulos nominat, tanq̃ eos qui probent & reprobent sermones. Verùm vsuram exigit à discipulis, operum scilicet exhibitionem. Discipulus enim à doctore sermoné accipiens,habet quidé illũ & reddit integrũ, amittit autem & vsuram,boni operationé. Tollitur enim à malo & segni seruo donum. Qui enim acceperit donũ,accepit vt aliis prosit,etiamsi illo non vtatur,sed decoquat.qui vero multiplicare studet,maioré sibi conciliabit gratiã. Diligentiã enim adhibenti dabitur maior gratia, ita vt abundet.Studiũ autem nõ adhibens, & dono quod videtur habere, priuabitur. Negligens enim, & qui non operatur per ea quæ accepit, non habet donum, sed videtur habere. nam perdidit sua negligentia. D

Quũ autem venerit filius hominis in gloria sua,& omnes sancti angeli cũ eo,tũc sedebit super sedé gloriæ suæ,& congregabuntur ante eũ omnes gétes,& separabit eos alteros ab alteris,sicut pastor segregat oues ab hœdis:& statuet quidem oues à dextris suis,hœdos auté à sinistris.)Quoniã primus aduétus dñi in ignominia fuit & opprobriis,dicit,quũ venerit in gloria sua. In secundo enim cũ gloria aderit angelorũ se stipantiũ. Primùm aũt separat sanctos à peccatoribus,liberans eos à labore,& statuit, & tunc loquitur eis.Itaq; oues vocat sanctos,quia mansueti sunt,& fructũ nobis ac vtilitaté dant,vt oues,lanã videlicet suppeditantes ad diuinum & spiritualem amictũ: & lac,hoc est cibum congruum:hœdos autem peccatores.in præceps enim vadũt,& incompositi,& steriles vt hœdi. E

Tunc dicet rex his qui à dextris sibi erunt, Venite benedicti patris mei,possidete regnum in hæreditatem paratum vobis ab exordio mũdi. Esuriui enim, & dedistis mihi edere:sitiui,& dedistis mihi bibere:hospes eram, & collegistis me:nudus, & operuistis me:infirmus, & visitastis me:in carcere eram,& venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes:Domine,quando te vidimus esurientem,& pauimus?aut sitienté,& dedimus tibi potum?quando autem vidimus hospitem,& collegimus te?aut nudum,& cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmũ,aut in carcere,& venimus ad te? Et respondens rex dicet illis,Amé dico vobis, quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis,mihi fecistis.)Nõ antea præmiat vel punit,q̃ diiudicet.Misericors enim est: & nos docet idipsum,quod non antea debeamus punire,q̃ ré discusserimus.Sic enim excusatione magis carebunt,qui præcedente iudicio puniuntur. Porro sanctos vocat benedictos,vt a patre susceptos. Hæredes autem ipsos facit regni, ostendens ꝙ deus eos participes faciet regni sui,vt filios suos.Non enim dixit,accipite:sed,possidete regnum in hæreditatem,vt paternam substantiam.Iam fratres minimos vocat vel suos discipulos,vel omnes simpliciter pauperes.Omnis eni pauper,frater est Christi, quãdoquidem & Christus in egestate vixit. Vide autem dei iustitiam,quomodo laudet ac prædicet sanctos.Vide item & illorum æquitatem, quomodo negent se illum pauisse:sed dominus ea quæ pauperibus sunt facta,in semetipsum suscipit. F

Ephe.i.

Oĩs pauper, frater Christi.

Tunc dicet & his qui à sinistris erunt,Discedite à me maledicti in ignem ęternũ,qui paratus est diabolo,& angelis eius.Esuriui enim,& non dedistis mihi cibũ:sitiui,& nõ dedistis mihi potũ:hospes eram,& non me collegistis: nudus, & nõ operuistis me:infirmus & in carcere eram,& non visitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi dicentes, Dñe,quando vidimus te esurientem,aut sitientem, aut hospitem,aut nudum,aut infirmum,aut in carcere,& nõ ministrauimus tibi?Tunc respõdebit illis dicés,Amen dico vobis,quatenus nõ fecistis vni de minimis his,nec mihi fecistis. Et ibũt hi in suppliciũ æternum,iusti vero in vitam æternã.)Eos qui à sinistris,in igné mittit,qui præparatus est diabolo. Quia enim compassionis expertes sunt diaboli,& hostiliter & inimice erga nos affecti sunt:merito idem supplicium habent,qui eiusdem volũtatis sunt, qui & propriis operibꝰ maledicti facti sunt. Vide auté ꝙ deus igné nõ pręparauit hominibꝰ.

Ignẽ deꝰ nõ homi-

supplicium

A supplicium enim non fecit propter nos, sed propter diabolum: ego autem memetipsum supplicio facio obnoxiũ. Horresce igitur o homo quum cogitaueris hoc, ꝙ illi neq; vt scorta, neq; vt latrones, neque vt qui graue aliud flagitium perpetrarunt, puniuntur, sed vt hi qui bonum non fecerunt. Profecto si bene consideras, raptor est qui multa habet, & non miseretur, etiamsi neminem manifesta contumelia afficiat. Quia enim quædam habet quibus non indiget: rapit omnino ab his qui egent, & non accipiunt ab ipso. Nam si in commune ea posuisset, fuissent vtiq; & illi non indigi. nunc autẽ quia reclusit, & propria fecit, propterea illi esuriunt: atq; ita & raptor est qui immisericors, tanta afficiens iniuria, quantis beneficiis afficere potuisset illum, & non affecit. Sicut autem sancti incessabile habent gaudium, ita iniusti indesinentẽ pœnam: tametsi Origenes nugetur dicens fore suppliciorum finem, & non semper puniendos peccatores, sed fore aliquando tempus, quando in iustorum venturi sint consortiũ purgati à pœnis. Arguitur autem ex hoc loco manifeste. nam dominus dicit, Supplicium æternum, hoc est, nunq̃ desinens. Vnde & ouibus comparat iustos, hœdis autẽ peccatores. sicut enĩ hœdus nunq̃ fit ouis, sic nunq̃ peccator purgabitur & erit iustus. Tenebræ autem exteriores, quæ procul sunt à luce diuina, & propterea grauiorem faciũt pœnã. Potest itẽ & causa quædã afferri ad hæc. Peccator enim in hac vita in tenebris est. nam excidit à sole iustitiæ: sed quia spes est cõuersionis, ꝓpterea non sunt tenebræ illæ exteriores. Porro vbi mortuus fuerit, & institerit examen factorũ, excipiũt eum exteriores. Non enim vltrà conuersionis spes est, sed sustinet omnigenã diuini

Margin: nibus, sed dęmonib⁹ parauit, nos aũt in illum nos cõijcim⁹. Immisericors, raptor est. — *Cõtra Origenem.*

B splendoris priuationem. Quandiu enim hic est, etiamsi bona dei minus vbertim suscipiat (loquor de sensibilibus & creatis) videtur esse quodammodo seruus dei, dum in domo eius, hoc est in creaturis versatur, ab ipsóq; alitur & educatur. Tunc autẽ omnibus modis à deo diuiditur, nihil commune cum illius bonis habens. Hæ sunt per cõparationem tenebræ exteriores, eò ꝙ hic non omnibus modis peccator resecatur. At tu fuge immisericordiã, & fac eleemosynas, & alias quidem sensibiles, alias autẽ spirituales. Pasche Christum, qui esurit salutem nostram. Sed & esuriẽtem doctrinas si paueris & potaueris, pauisti Christum & potasti. In Christiano enim Christus est, & fide pascitur, & crescit doctrinis. Sed & si videris peregrinum à superna patria, induc tecum & collige, hoc est, dum ingrederis in cælos, introduc & illum, ne aliis pręedicãs, ipse sis reprobus. Et si quis incorruptionis vestem abiecerit, quam per baptismum induit, & nudus sit, indue illum. Et infirmum fide (vt Paulus dicit) assume: & vinctum in carcere, hoc est corpore illo tenebroso, inuise, illi quasi splendorem admonitionem donans. Has sex species charitatis omnes imple quidem corporaliter, imple autem & spiritualiter. nam quum duplicis naturæ simus, possunt hæc & bifariam perfici.

Margin: Opa misericordiæ spũalia. — *1. Cor. 3.*

CAPVT XXVI.

ET factum est, quum cõsummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.) Quia regni meminit, & retributionis, tempestiue consequenter & de passione sua differit, quasi dicens, Etiam hi qui
C me crucifixerint, igne punientur.

Margin: Lucę. xxij Iohan. xi

Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ, & seniores populi, in atriũ principis sacerdotum, qui dicebatur Caipha, & consiliũ inierunt vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autẽ, Non in die festo, ne tumultus fiat in populo.) Quũ lex præciperet vt vnum tantum haberent pontificem per omne illius vitæ tempus: illi contra legem multos faciebant, quos quotannis mutabant. idcirco ad pontificẽ illius anni veniunt de homicidio consilium inituri, vbi oportebat magis homicidas puniri. Pontifex aũt nunc dicit ad eos qui iam annuo ministerio fungi debebãt, sed sceleratam cædem perpetraturi erant, nec deũ, sed homines timebãt. Timuerũt enim, ne quo pacto si in die festo illum occidant, excitaretur tumultus: vel etiã quia tũc offerẽda erãt omnia sacrificia in lege decreta, ne populus propter homicidiũ à sacrificiis absisteret, ꝑderẽtq; ipsi lucrũ qđ ex sacrificiis habebãt. Fortassis aũt & hoc timuerũt, ne forte in die festo occiso, illius mors nobilior & clarior fieret. optabãt enĩ memoriã ei⁹ abolere. Illi igitur ante festũ cõsiliũ inierũt, vt vel forte post diem festũ occiderẽt.

Iohan.x. At non quando illi voluerunt, sed quando ipse voluit pati, permisit eis, per tempus scilicet paschæ, vt quando typicum pascha, tunc & verum pascha fieret. Discere autẽ & illos cædis auidos fuisse possumus. Nam qui nolebant illum occidere, quum inuenerunt proditorem, occiderũt contempta etiam turba, modo voluntas eorum fieret. D

Mulieres q̃t vnguẽtes dñm. Quum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis.) Quidam dicunt tres esse mulieres quæ vnxerint dominum vnguento: alii autem duas dicunt: vnam apud Iohãnem, quæ est Maria soror Lazari: aliam, cuius Matthæus meminit, quæ eadẽ cum illa quæ apud Marcum & Lucam. Simonem autem hũc leprosum quidam dicunt fuisse patrem Lazari, quem Christus à lepra purificarit, & apud eũ cœnarit. Dicitur autem ꝙ & Iesus qui dixerat discipulis suis, Abite ad quendã, & ostẽdet vobis cœnaculum stratum: ad illum miserit eos. Denique & suscepit (vt dicunt) dominum: qui & apud illum perfecit pascha. Mulier igitur quum vidisset eum, qui leprosum purificarat, confisa est ꝙ & ipsa peccatorũ cõsequeretur remissionẽ, & purgaretur à lepra animæ. Magnam autem fidem ostendit, ꝙ tam preciosum vnguentum & absq; parsimonia in caput eius effudit, honorem exhibẽs membro præcipuo. Et tu quoque si lepra laboras, & pharisaica lepra inflatus es, quæ à deo separat: suscipe Iesum in domum tuam, & vnge eum vnguento virtutum. Potes enim parare vnguentum Iesu, qui lepram tuam purgauit, & caput eius perungere. Quod autem est caput

Marc.xiiij Lucæ.vij.

Psal.104. Christi? diuinitas eius, cui fragrantia virtutum offertur. Dirigatur, inquit, oratio mea sicut thymiama in conspectu tuo domine. Affer igitur fragrantiam vnguenti ex multis virtutibus confecti diuinitati Christi. Nam si non solum hominem illum esse docueris, sed dixeris & deum: tunc caput suum, hoc est diuinitatem fragranti vnguento perfundes, hoc est, theologum ages. E

Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes, Ad quid perditio hæc? Potuit enĩ istud vnguentum venundari magno, & dari pauperibus. Eo autem cognito, Iesus ait illis, Quid molesti estis mulieri? Opus enim bonum operata est erga me. Nam semper pauperes habetis vobiscũ, me vero non semper habetis.) Dicipuli quoniam multa de eleemosyna habendaque eius magna ratione audierant, reprehenderunt mulierem magis quęrentem misericordiam dei, q̃ honorem in illum. Ille autem increpauit discipulos, eò ꝙ intempestiue mulierem reprehendissent. Non enim summa exigere ab his qui nuper ad fidem adducti sunt, maxime ab infirma muliere, sed mediocrẽ eorum fidem suscipere oportet. Quando igitur quis offert deo donum, ne auerseris illum, neq; cõfringas alacritatem eius, abducẽs illũ vt det pauperibus: sed sine implere oblationem. Quòd si quis consilio tuo indiguerit vtrum oporteat facere, pauperibus dare, vel offerre deo, consule illi vt det pauperibus: at quum offert, indignum est auersari illum. Decet enim vt honorem quem deo debemus, præferamus simpliciter omnibus, etiam misericordiæ. Noli enim quia propter misericordiam Christus suscipit in se misericordiam quasi sibi facta esset, existimare ꝙ oporteat contemnere deũ, & eleemosynam tantum curare: quia sic & sacrilegium liceret, & ex sacrilegiis esset eleemosyna danda. Verum non sic se habet, quia non est idem, misereri pauperum, & colere ac honorare ipsummet Christum. Audi. Pauperes enim, inquit, semper habetis vobiscum, me autem non semper. Vides igitur quomodo aliud sit curam impendere Christo, & aliud misereri pauperibus, tãetsi Christus suscipiat perinde ac si in se collocetur, quod pauperibus impenditur. F

Non quę summa sũt exigẽda sunt ab ijs q nup ad fidẽ ducti sunt.

Quòd enim hæc vnguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, vbicunq; prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, hoc quoq; quod hæc fecit, narrabitur in memoriam ipsius.) Docet nos ꝙ mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit, præsignans mortem illius, & corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus vnguẽto vngi, nisi mysterium quoddam subfuisset. Vnde futurum, sicut deus prædixit, quòd in gloriam eius vbique prædicetur res quam fecit mulier. Vide autem dei misericordiam, quomodo mulierem magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilem vbique, quandiu suum euangelium duraturum. Quomodo autem sepultura eius præsignatur vnguẽto? Mos erat Iudæis cum

Mysteriũ vnctionis Mariæ Magdalenæ.

A cum vnguento mortuorum corpora ſepelire,ſicut & Aegyptii faciebant,vt incorru-
pta manerent,nec fœterent. Oſtendit igitur,inquit,ex hoc ꝙ vnguentum effudit,cor-
pus meum breui ſepeliendum. Hæc autem omnia dicit demulcẽs & dehortans Iudã,
per quẽ ſepulturę tradendus erat. Intellige itẽ per anagogen,leproſum quidẽ eſſe gẽ-
tilem populum:mulierem autem peccatricem,congregationem & eccleſiam ex gen-
tibus,quæ vnguentum, hoc eſt fidem,in Chriſti caput,hoc eſt deitatẽ effudit. Omnis
enim credens deum eſſe Chriſtum,vnguentum effundit in caput Chriſti. Iudas autem
qui increpauit mulierem(ſicut Iohannes dicit)figuram tenet Iudæorum: qui vſque in
hunc diem contra eccleſiam murmurant.

Tũc abiit vn⁹ de duodecim,qui dicebatur Iudas Iſcariotes,ad principes ſacerdotũ,
& ait illis,Quid vultis mihi dare,& ego tradam illum? At illi conſtituerunt ei triginta
argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem vt eum traderet.) Quum alie-
na mulier meretrix tantum exhiberet honorem, tunc diſcipulus abiit proditurus il-
lum. Non enim fruſtra adiicitur, tunc abiit, ſed vt oſtendatur impudentia Iudæ. Ad-
didit autem Iſcariotes, vt notiorem eum redderet. Erat enim & alius Iudas,qui Leb-
bæus dicebatur: hic vero ꝓditor erat à pago qui dicebatur Iſcara. Illi autẽ conſtitue-
runt triginta argenteos,hoc eſt,decreuerunt vt ei darentur,id eſt appenderunt. Quæ-
rebat igitur opportunitatem vt illum traderet eis. Timebant enim turbam,& idcirco
conduxerunt Iudam vt indicaret eis quando ſolus eſſet.

Duo Iudę Iſcariotes & Lebbę⁹

Primo autẽ die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes ei, Vbi vis pare-
B mus tibi ad edendum paſcha? At ille dixit, Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei,
Magiſter dicit tempus meum prope eſt,apud te facio paſcha cum diſcipulis meis. Et
fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus,& parauerunt paſcha.) Primam azymorũ
diem vocat,quæ diem azymorum præcedit:vt ſic dicã, quinta feria manducaturi erãt
paſcha,poſt quam ſequitur paraſceue. Prima azymorum vocabatur in lege,eò ꝙ feſtũ
incipiebat à veſpera,qua veſcebantur azymis. Dominus igitur mittit diſcipulos quin-
ta, quam nominat Euangeliſta primam azymorum: quia prima veſpera erat qua co-
medebant azyma. Accedunt igitur diſcipuli & rogant, Vbi vis paremus tibi ad edẽdũ
paſcha? Nõ enim habebãt vel ipſi vel illi proprias ædes. Mittit autẽ illos ad hominẽ
qui non cognoſcebatur neq; cognoſcebat,ſicut & de aſina fecerat: monſtrans illis ꝙ
poſſit nudis verbis perſuadere etiam eis qui planè ſe non cognoſcant, vt ſe excipiant.
Voluit autem paſcha perficere,ne legi contrarius eſſe videatur. Tempus vero ſuum
nominat immolationẽ:vt diſcamus ꝙ non ignorans neq; inuoluntarius immoletur.
Adiicit præterea, Apud te faciam paſcha,id eſt,in domo tua cũ diſcipulis meis:vt pa-
raretur quantum ſat eſſet multis qui ſimul eſuri erant.

Paſcha q̃re perfecit Chriſtus.

Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim,& edentibus illis,dixit, Amẽ di-
co vobis,ꝙ vnus veſtrum me proditurus eſt. Et mœſti redditi vehementer, cœperunt
ſinguli dicere ei, Num ego ſum domine?) Ex hoc putant quidam quòd hoc anno
non comederit dominus paſcha. Dicunt enim quòd ſtantes comedebant agnum.
Chriſtus autem recumbens tradidit ſuum ſacramẽtum. primùm enim perfecit figura-
C lia,deinde verum perfecit. Pronunciat autem de Iuda,vt reueritus corrigatur,& ſi ob
nihil aliud,ſaltẽ vel ob cõmunem mẽſam,vel ꝙ ſciret ſe proditurũ deũ corda cogno
ſcentẽ. Diſcipuli vero turbabãtur:& licet purũ cor haberẽt, ac ſanã cõſciẽtiã, attamẽ
magis credebant Chriſto, q̃ ſibiipſis, eo ꝙ ille melius ſua corda cognoſceret q̃ ipſi.

At ipſe reſpondẽs ait, Qui intinxit mecũ manum in catino,hic me proditurus eſt.
Filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de illo:væ autẽ homini illi per quem
filius hominis proditur. Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondẽs au-
tem Iudas, qui tradidit eum,dixit, Num ego ſum Rabbi? Ait illi, Tu dixiſti.) Manife-
ſte proditorem reprehendit: quoniam quum clàm reprehenderetur, non emendaba-
tur. Propterea manifeſtat illum, dicens, Qui intinxerit mecum: vt vel ſic corrigatur.
Verum Iudas impudens intingebat in catinum. Deinde dicit, Filius quidẽ hominis
vadit ſicut ſcriptum eſt,hoc eſt,etiam ſi prædefinitum ſit Chriſtum pati ad ſalutẽ, nõ
tamẽ propter hoc colendus Iudas,ſed vę illi. Non enim vt cooperãs diuinæ volũtati
hoc fecit,ſed ſuã malitiam perficiẽs. Nã ſi diligenter conſideraueris,noluit Chriſtus

præcedéter crucifigi. Insinuat autem illud per hoc quòd deprecatur poculum. Quoniam auté sciebat ante omnia secula ꝙ aliter non esset possibile saluari hominé: propter malitiã inimici voluntariũ fit, quod præcedéter nó erat volitũ. Dicens auté, bonũ esse hominé illũ non esse natum: ostendit substãtiam peccati aliã à natura. Obserua aũt verbũ vadit. significat enim peregrinationé magis q̃ morté, suam occisionem. D

Vescentibus autem eis, accepit Iesus pané, & quum egisset gratias, fregit, deditq; discipulis, & dixit, Accipite, comedite, hoc est corpus meũ.) Apposuit auté vescétibus, vt ostenderet crudelitaté Iudæ: quia in mensa & communione ciborum illius, quãdo si & fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset: tunc neq; quum argueretur, intellexit, sed & corpus illius gustans non pœnituit. Quidam autem dicunt ꝙ egresso Iuda tradidit sacramétum aliis discipulis. Proinde & nos sic facere debemus, & malos à sacramentis abarcere. Gratias quoque agit fracturus panem, vt & nos erudiat cum gratiarũ actione panem offerendum, & vt ostendat se cum gratitudine fractionem sui corporis, hoc est occisioné suscipere, neque ægre ferre, ceu in re quæ displiceat sibi: vt & nos cum gratitudine martyrium aggrediamur. Porro dicens, Hoc est corpus meum, ostendit ꝙ ipsum corpus domini est panis qui sanctificatur in altario, & non respondens figura. Non enim dixit, hoc est figura, sed, hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transformatur, etiam si nobis videatur panis: quoniam infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem: & ideo panis quidem apparet, sed caro est.

Panis qui sanctificatur in altario, corp⁹ & caro dñi est, nõ figura.

1. Cor. 11

Et accepto poculo, gratiis actis, dedit illis dicés, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus, qui est noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.) Sicut vetus testamentum immolationem habebat & sanguinem, ita & nouum testamentum sanguinem habet, ac immolationem. Pro multis autem dicit effundi, hoc est pro omnibus. Sunt enim & omnes multi. Quare autem supra quidem nó dixit, Accipite, comedite omnes: hoc autem loco, Bibite ex eo omnes? Sunt qui dicant propter Iudam hoc dictum. Iudas enim panem accepit, & non comedit, sed occultauit, vt monstraret Iudæis ꝙ pané corpus suum vocaret Iesus: poculum autem inuitus bibit, quum non posset occultare. Propterea hoc loco dicebat, Bibite omnes. Iuxta anagogen autem dicũt, ꝙ non sit omnium accedere ad solidum cibum, sed perfectiorum: bibere autem omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat, Bibite omnes. Simpliciora enim dogmata recipere omnium est. E

Heb. v.

Dico autem vobis, ꝙ non bibam post hæc ex hoc fructu vitis, vsq; in diem illũ quũ illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.) Sumpto poculo renunciat corporali potioni. Nouum autem promittit, id est nouum quendam modũ sumptionis, in regno, hoc est in resurrectione. Quum resurrexisset enim, comedit ac bibit nouo quodã modo. non enim quasi indigeret cibo, corporalem sumpsit cibum: sed vt crederetur vera corporis natura. Regnũ autem meritò suam resurrectioné nominat. tunc enim vinxit mortem, & re ipsa regem se comprobauit. Vel etiam sic intelligas. Nouũ poculum, reuelatio est sacramentorum dei: hoc est, in secundo aduentu reuelabuntur quę vere sunt noua, qualia non audiuimus vspiam. Cæterum bibere dicitur Christus nobiscum, eo ꝙ nostram vtilitatem cibum & potum suum existimat. F

Lucæ. 24.
Iohã. xxi.
Act. x.

Regnũ resurrectioné nominat.

Et quum hymnũ dixissent, exierunt in montem oliuarum.) Postquam cœnauit, hymnum dixerunt: vt discamus & nos sic facere. In monté olіueti venit, & non in alium locum, ne putaretur fugere. non enim in ignotum locum secedit, sed in eũ qui Iudæis notus erat. Secedit autem à sanguinaria ciuitate, quam reliquit vt persequantur, & arguat illos postea qui & cedentem insectati fuerint.

Tunc dicit illis Iesus. Omnes vos scandalum patiemini per me in ista nocte. Scriptũ est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postq̃ autem resurrexero, præcedam vos in Galilæa.) Futura tanq̃ deus prædicit. Et vt non offendãtur quasi ab ipso acrius accusati, dixit scriptum esse, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. hoc insinuans, Ego contineo vos, mea auté abitio vos disperget. Percutere autem dicitur pater filium, eo quòd voluntate, hoc est, permissione eius crucifixerunt Iudæi dominũ: quia quum ipse possit eos prohibere, & nó prohibet, dicitur percutere

Zacha. 13
Iohã. xvi.

propter

A propter permissionem. Deinde soluens eorum tristitiam, euangelizat eis, Resurgam, & præibo, hoc est, præueniam vos in Galilæam. indicans hoc loco relicturũ se Hierusalem, & ad gentes concessurum. Galilæam enim gentiles inhabitant.

Respondens autem Petrus dixit illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunq̃ scandalum patiar. Dicit illi Iesus, In hac nocte prius q̃ gallus cãtet, ter me negabis.) Ob multam mentis confidentiam Petrus solus pollicebatur se non scandalizatum iri, & idcirco permisit illum Christus cadere, vt doceat ne quis in seipso confidat, sed in deo: & fide digniora existimanda verba Christi, quàm nostram conscientiam: quoniam & superbia plenum erat dicere, Si omnes scandalizati fuerint. Ostenditur enim esse arrogans, & ignorans suam infirmitatem. Prædicit igitur dominus illi & horam, quòd in illa nocte, & priusquam Gallus cantet: & numerum negationũ, népe quòd ter negaturus sit.

Dicit illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, neutiq̃ te negabo. Similiter autem & omnes discipuli dicebant. Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemane, & dixit discipulis. Sedete hic donec vadam & orem illic.) Petrus genuinam suam affectionem declarare volens, contradicit saluatori: liberatus autẽ à proditionis metu, ex magno amore & ambitione cœpit & cõtra alios insurgere, & Christo reluctari: sed & alii discipuli nondum experti tentationes, ex ignorãtia polliciti sunt quæ præstare non potuerunt. Transiuit autem Christus in locum seorsum oraturus. Ocio enim & sequestratione opus habent preces. Ocio op^9^ habẽt preces & secessu.

B Et assumpto Petro & duob^9^ filiis Zebedæi cœpit affici dolore ac mœstitudine. Tũc dicit illis Iesus, Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ. Manete hic, & vigilate mecum. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans & dicens, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Verũtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.) Non omnes assumit discipulos, sed tres tantum, quibus ostenderat gloriam in monte Thabor: ne quum vidissent eũ orantẽ & laborantẽ, scandalizarentur. Cæterum & illos relinquit, & abit in secretissimum locum, ac orat. Porro ꝙ mœstus est & piget, per dispensationẽ fiebat, vt credatur verus esse homo. Humanæ enim naturæ est timere mortem, eò ꝙ præter naturam ingressa est mors, & propterea illam fugit natura. Item vt ignoret diabolus, & inuadat eum vt purum hominem, quò conficiatur ipse morte, & sic conteratur. Vel aliter, Si dominus mortem non timuisset, dedisset Iudæis excusationẽ ꝙ non peccassent, ꝙ ita citra metũ ad mortẽ prosiliisset. Ex hoc itẽ discimus ne nos ipsi in tentationem iniiciamus, sed precemur vt liberemur ab eis. Et propterea non longa distantia à discipulis progreditur, sed prope tres discipulos manet, vt audientes eũ memores sint vt & ipsi in tentationibus precentur similiter. Calicem vero passionẽ nominat, vel propter somnũ quem facit, vel ꝙ lætitiæ causa sit ac nostræ salutis. Vult autem transferri calicem, vel vt monstret hominem naturaliter deprecari mortem, sicut prædictum est: vel ꝙ noluit Iudæos tam graue peccatum peccare, propter quod destrueretur templum, periretque populus. Veruntamen paternam voluntatem fieri vult: vt & nos discamus ꝙ licet natura nostra reluctetur, deo tamẽ magis obtẽperare quàm nostram voluntatem implere debeamus. Nequaq̃ nosipsos i tẽtationes coniicere debemus.

C Et venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Adeo nõ potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, at caro infirma.) Quoniam audax erat Petrus, & alii discipuli, arguit illorum infirmitatẽ, ꝙ temeraria fuerint loquuti: & Petro præsertim sic loquitur, Vna hora nõ potuistis vigilare, & quomodo animas vestras pro me ponetis? Sed iterum postq̃ reprehensione eos perstrinxit, curat dicendo, Spiritus quidẽ promptus est, at carnis obluctatur imbecillitas. Hoc est, venia vos dignor, ꝙ non propter contemptũ obdormiueritis, sed propter infirmitatẽ. Vnde posthac, quia infirmi estis, nõ sitis tam audaces: sed orate vt in nullam intretis tentationem. Alii autem, Ne intretis in tentationem, intelligunt, ne vincamini à tentatione mea. Non enim iubet nos sine tentatione esse, nam tentationes nos coronãt, sed ne à tẽtatione absorbeamur, & intremus in ventrem eius quasi bestiæ cuiusdam, hoc iubet orare. Nam victus à tẽtatione, ingreditur in eam, hoc est, absorbetur ab ea.

Rursus altera vice abiit & orauit dicens, Pater mi, si non potest hoc poculum trāsire à me nisi bibam illud, fiat voluntas tua. Et venit & reperit eos iterum dormiētes. Erāt enim oculi eorum grauati. Et relictis illis iterum abiit, ac orauit tertio eundē sermonem, dicens.) Disce homo cōtinuo precari in tentationibus, audiens & dominum sępe orasse. Quum autē inuenisset iterū dormientes, non reprehendit, ne tristitia afficeret: sed reliquit & abiit, ac orauit tertio, cōfirmans se hominem esse. Ternarius enim numerus veritatis demonstratiuus & confirmatiuus est. D

Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite iam & requiescite. ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite eamus. Ecce appropinquauit qui me tradit.) Ostendens ꝙ non opus habeat illorum subsidio quādo traditur, dicit illis, Dormite nunc, & requiescite. Vel per ironiam dixit, quasi ita diceret, Ecce appropinquauit proditor, & si placet vobis, & permittit tēpꝰ, dormite. Excitat igitur illos à loco illo vbi orabat, & accedit ad eos qui se comprehēsuri erant, & occurrit eis quasi lætum quippiam sibi oblaturi venirent. Et illa quæ precatus est, precatus est vt credibilior esset dispensatio, & ꝙ voluisset non pati, vt seruarentur Hebræi à perditione quæ eis imminebat propter peccatum suum.

Et illo adhuc loquēte, ecce Iudas vnus ex duodecim venit, & cū eo turba multa cū gladiis & fustibus, missi à principibus sacerdotum & senioribus populi. Is vero qui tradebat eū, dedit illis signum, dicens, Quēcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum, dixit, Aue rabbi. & osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus, Amice, ad quid ades? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & ceperūt eū.) Vides arma pōtificum qualia sint? Ligna, & gladii. Ita erant pacifici, & spiritū mansuetudinis habentes. Vnus autem ex duodecim dicit euangelista, admirans ꝙ ex primis & electis esset, diabolóq; se tradidisset. Vnde homo & tu time, licet ex familiarissimis sis, ne vnq̄ desidiæ vaces, & excidas. Signum autem dedit Iudas, eò ꝙ nox erat, & non poterant internoscere. Et aliter, Qui venerant ad comprehendendū, non erant ex turba tot, quot ex seruis pontificū, qui omnino cognouissent Iesum, sed Iudas notū facit eis magistrum osculo. Nam quum sciret bonitatem domini, audebat illum osculari. Ille autem fert vsque ad nouissimā horam, studēs sua lōganimitate illum lucrari. Quū autem neq; sic emendatus est, tunc fecit illos cadere, vt vel cadendo agnoscant ipsius virtutem. Vnde quū neq; sic destiterunt à sua temeritate, tunc semetipsum eis exposuit. Aliter quoq; & Iudam amicum vocat, incessens eum, & blandiens, quasi diceret, vndé nam amici osculum? Quod vero dicit, Ad quid ades? hoc est, qua intentione hic ades? Nunquid vt amicus? sed non oportebat cum gladiis aduenire. nūquid vt inimicus? & quomodo oscularis? arguit igitur eum vt dolosum.

Iohā.xvij. — E — Iudā Christus oī studio reuocare nisus

Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc dicit illi Iesus. Conuerte gladium tuum in locum suum: Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas ꝙ non possim nunc rogare patrem meum, & exhibebit mihi plures q̄ duodecim legiones angelorū? Quo pacto igitur implebuntur scripturæ? quia sic oportet fieri.) Petrus erat qui gladiū exemerat, vt Iohānes dicit. Habebat autem gladium, quo agnum paschalem mactarat. Non arguimus autem Petrum, quoniā non pro se, sed pro magistri zelo ardens hoc fecit. Dominus vero qui stipatur angelicis exercitibus, docet non vtendum gladio, etiam si cui deum vltionem exquirere videatur. Porro Petrus amputans auriculam, ostendit Iudæos inobedientia laborare. Deinde & dictum legis ponit, quod homicida & ipse occiditur. Lex enim hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriātur gladio. Insinuat autem ꝙ Romanorū gladio perituri essent Iudæi, contra se gladium accipientes. Iam quod non dixit, Possum exhibere duodecim legiones angelorum: sed, orare patrem meū, dispensatiue dicit sicut homo, propter suā infirmitatē. Multa enim tunc erant quibus humana veritas ostēdebatur, vt sudor & timor: & non visus fuisset verisimilia dicere, si dixisset, Possum ipse adducere angelos. Pro duodecim igitur, inquit, apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorū, si quidem voluissem. Legio enim est magnū agmen, nēpe sex millia equitū. Oportet igitur, inquit, hæc omnia fieri, vt impleantur scripturæ quæ hæc prædixe-

Gene.ix. — Esaiæ.liij. — Iohā.xviij — F — Legio qd

A prædixerunt. Non quòd ideo Iudæi mali, quia prædixerunt scripturæ: sed quia Iudæi hæc mala voluntate facturi erant, ideo spiritus sanctus ea scripturis prodidit.

In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronẽ existis cum gladiis & fustibus vt cõprehendatis me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me cepistis. Hoc autem totum factũ est vt complerẽtur scripturæ prophetarũ.) Ostendit stultum illorum conatum, & quod nõ fortitudinis illorum fuerit, se comprehẽdi. Quando enim, inquit, eram in templo, volebatis me comprehendere, & quia non concedebã vobis, tunc non poteratis: nunc autem sponte meipsum offero. nam scio impossibile scripturas, quæ vestram prædixerunt malitiam, mendaces esse.

Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi comprehensum Iesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, vbi scribæ & seniores conuenerant. Petrus autẽ sequebatur eum procul, vsque ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, vt videret finem.) Alii quidem discipuli fugerunt: Petrus vero feruentiori erga magistrum affectu, sequebatur procul. Quanuis autem & Iohannes sequeretur, non tamen vt discipulus, sed vt notus pontifici.

Principes autem sacerdotum & seniores & totũ concilium quærebant falsum testimoniũ contra Iesum, vt morti eum traderent: & non inuenerunt. Et quum multi falsi testes accessissent, non inuenerunt.) Ad Caiphã ducunt eum. nã ille erat pontifex anni illius, vbi & reliqui pernoctabant, non comedentes tunc pascha, sed expectantes, vt occiderent dominum. ita præuaricabantur legem. Dominus enim & ipse legitime comederat, illi vero contemnunt legem, modò occidant Christum.

B Nouissime autem venerũt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum dei, & in triduo ædificare illud. Et surgẽs princeps sacerdotũ dixit illi, Nihil respondes cur isti aduersum te testimonium dicunt? Iesus autẽ tacebat. Et respõdens princeps sacerdotũ ait illi, Adiuro te per Deum viuũ, vt dicas nobis an sis Christus filius Dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti.) Vere illi erant falsi testes. Christus enim nõ dixerat, Possum destruere, sed soluere: & non dixit templum Dei, sed hoc, id est corpus meum. Et iterum non dixit, ædificabo, sed excitabo. erantque illi manifestarii falsi testes, qui dicebant Christum alia dixisse quàm dixerat. Iesus igitur quum sciret iudicium eorum iniustum, tacebat: quibus enim signa nihil persuaserãt, quomodo persuasissent responsa? Porro pontifex cupiens illum blasphemum declarare, rogat, vt si dixerit, Ego sum filius Dei, tanquam blasphemus cõdemnetur. Si autem negauerit, testificatus sit contra semetipsum. At dominus, qui comprehendit sapientes in versutia sua, respondit, Tu dixisti. hoc est, tuum os confessum est quòd ego sum filius Dei. *Iohan. ij.* *i. Cor. iij.* *Iohan. v.*

Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & veniẽtem in nubibus cæli.) Ex Daniele propheta hic loquitur. Ille enim inquit: Videbam sicut filium hominis venientem in nubibus. Nam quia putabant impostorem esse, eo quòd in humili vestitu apparebat, Videbitis, inquit, me tunc cum virtute venientem, & assidentem patri. Virtutem enim hic patris dicit: & nõ in terra, sed à cælo venientem. *Danie. vij.*

C Tunc princeps sacerdotum discidit vestimẽta, dicens, Blasphemauit: quid insuper egemus testibus? Ecce nũc audistis blasphemiam eius: quid vobis videtur? At illi respõdentes dixerunt, Reus est mortis.) Mos erat Iudæis, quando quid intolerabile accidebat, disrumpere vestem. Sic & Caiphas, quasi manifestarius ille blasphemus esset, decepturus populũ hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios dicere hunc reũ esse mortis. Veruntamen discite quod Caiphas rupit vestimenta sua, sacerdotium veteris legis esse disruptum & ablatum significare. *Vestimẽtorũ scissiõis symbolũ.*

Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas in faciẽ eius dederunt dicentes, Vaticinare nobis Christe, quis est qui te percussit?) Quãdo condemnatus est, tunc ignominiosa multa cõtra eum fecerunt: & expuerunt in eũ, obtegentes (vt alius Euãgelista inquit) faciem eius Nam vt prophetam eum habebãt, ideo ita inspuerunt in eum. Colaphizare autem est manibus percutere, & simul incuruatis digitis & pugno cædere. *Mar. xiiij.* *Luc. xxij.* *Colaphizare.*

Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eũ vna ancilla dicens, Et tu cũ Iesu

Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicas. Quum autē exisset in vestibulum, vidit eum altera ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iureiurando, Non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es: nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit detestari & iurare ꝙ non nosset hominem. Et cōtinuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu, qui dixerat ei, priusq̃ gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras fleuit amare.) Immenso timore laborans Petrus, oblitus est promissionū, & humanæ seruit imbecillitati, quasi vita defunctus nescius quid dicat. Intellige autem per anagogen, quòd ab ancilla Petrus reprehenditur, hoc esse humanæ infirmitatis & seruilis affectionis indicium. Donec gallus cātans illum recordari fecit. Gallus autem est sermo, qui non sinit nos torpere & dormire, sed dicit, Vigilate. &, Surge qui dormis. A sermone igitur tanq̃ à gallo quopiā excitatus Petrus egressus est foras atriū principis sacerdotū, hoc est, ambitū excæcatæ mētis, & egressus ab insensibilitate, fleuit amare. Quandiu enim erat in atrio excæcatę mentis, non fleuit, neque enim sentiebat. postq̃ autem exiuit, sentire cœpit. D

Ephe.v.

CAPVT XXVII.

Mar. xv. Ioā. xviij.

MAne autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderēt. Et vinctum eum adduxerunt, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.) Vide diabolū quomodo omnes illos comprehendat in diebus illis, persuadens eis vt occidant, quum sacrificare & offerre debeant pro aliorum peccatis, ignorantia, & purgatione. Illi autem Iesum & ligant, & adducunt ad Pilatum præsidem, qui à Ponto erat, Romanis autem tributarius, & ab eis in Iudæam præses missus. Tradiderunt itaque dominum Pilato, vt seditiosum, & virum qui tyrannidem meditatus esset. E

A Pōto Pilatus dict⁹ Pontius.

Tunc videns Iudas qui eū tradiderat, ꝙ damnatus esset, pœnitudine ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotū & senioribus, dicēs, Peccaui, tradens sanguinem innoxiū. Illi aūt dixerunt, Quid ad nos? tu videbis. Et proiectis argēteis in tēplo, recessit, & abiens laqueo se suspendit.) Tarde sapere incipit, & pœnitet quidem, non autem recte. Nam suum pœnitere bonum erat, suffocari autē diabolicū. Proinde non ferens ignominias subsequuturas, seipsum è vita subduxit. Oportebat lachrymari, & propitiationē quærere proditorem. Quidam autē dicunt ꝙ Iudas quum auarus esset, sperabat proditione Christi multum lucri, & Christum nō occisum iri, sed euasurum, sicut sępius & antea. quum autem tunc vidisset condemnatum vt moreretur, pœnitētia rei ductus est, ꝙ alium q̃ opinabatur exitum res sortiretur. Idcirco & se strangulauit, vt præueniat Iesum in inferno, & ibi orādo salutem assequatur. Verum scias quòd posuit quidem collum suum in laqueum, & quum penderet ab arbore, arbore inclinata superuixit, deo volente ipsum vel in pœnitentiam cōseruare, vel in traductionē & confusionem. Dicunt enim ꝙ morbo hydropico laborarit, ita vt transire nō potuerit orbitam, & deinde cecidisse pronum, & crepuisse mediū, hoc est disruptum esse, vt dicit Lucas in Actis. F

Iudæ mors.

Act.i.

Principes autem sacerdotū acceptis argēteis dixerunt: Nō licet eos mittere in corbonā, quia preciū sanguinis est. Consilio autē inito emerunt ex illis agrū figuli in sepulturā peregrinorū: quapropter vocat⁹ est ager ille, ager sanguinis, vsq; in hodiernū diē. Tunc impletū est quod dictū est per Hieremiā prophetā dicētē, Et acceperūt triginta argenteos preciū æstimati, quē æstimatū emerūt à filiis Israel, & dederūt eos in agrū figuli, sicut constituit mihi dominus. Corbonā dicebant thesaurū in tēplo, in quē mittebant dona quæ deo offerebātur. Vide autē quomodo deus infatuet illos, vt traducatur mens illorū sanguinaria. Vsq; in hūc enim diē dicitur ager sanguinis, vt omnes sint memores ꝙ dn̄m occiderint. Disce autē & hoc, ꝙ & apud Iudæos fuerit in precio hospitalitas: vnde in sepulturā peregrinorū agrū illum emerunt. Cōfundamur igitur nos, q vitæ perfectioris videmur esse, & peregrinos despicimus. Precium autē æstimati, hoc est Christi. Inæstimabilis enim fuit, & æstimatus est à filiis Israel, hoc est, precium eius constituerunt filii Israel, pacti cum Iuda vt darent illi triginta argēteos.

Hier. xi.

Corbona quid.

Apud Iudæos q̃ in p̃cio hospitalitas.

Iesus

A Iesus autem stetit ante præsidẽ: & interrogauit eum præses dicẽs, Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus, Tu dicis. Et quum accusaretur à principibus sacerdotũ, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis q̃ multa aduersus te dicant testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur præses vehementer.) Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, & interrogatur num inuaserit, & coniurauerit, & attentarit regnare Iudæis? Iesus autem dixit illi, Tu dicis: sapientissimo responso dato. Neque enim dixit, Nõ sum: sed medio quodam modo dixit, Tu dicis. Hoc enim potest & sic intelligi, Sum sicut dicis. Et sic, Ego quidem hoc nõ dico, tu autem dicis. Aliud verò responsum non dedit. Sciebat enim iniustum fore iudicium. Proinde admiratus est Pilatus dominum, & quòd contemneret mortem, & ꝙ tam eloquens & multa habens quæ responderet, nihil responderet, sed accusatores contẽneret. Discamus & nos hoc loco quomodo gerere nos debeamus in iudicio iniusto, ne quid dicamus, ne tumultus maior oboriatur, neve maiore condemnatione digni fiamus his qui defensiones nostras audire nolunt.

In festo autem consueuerat præses turbæ dimittere vnum vinctũ quem voluissent. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus, Vtrum vultis dimittam vobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim ꝙ propter inuidiam tradidissent eum.) Pilatus studebat absoluere, tametsi lentius q̃ oportebat. debebat enim se pro veritate obiicere. Primùm quidem interrogabat dominum, Non audis quid illi contra te testificentur? Interrogauit autẽ:
B vt si Christus se excusaret, haberet occasionem absoluendi eum. At quum non defenderet se Christus, sciẽs se non dimissum iri quantumuis se excusaret, aliam viam inuenit Pilatus, & confugit iam ad consuetudinem, quasi sic diceret, Si non vt innocẽtem dimittitis Iesum, etiamsi damnatus sit, detis tamen hoc festo. Quomodo suspicari potuisset Pilatus ꝙ innocentem ad crucifigendum peterent, & reum dimitterent? Sciens igitur non esse reum, sed inuidia traditum, ideo interrogat eos. Vnde ostendit se plus q̃ ęquum erat mollioré. oportebat enim pro veritate periclitari. Itaq; dignus est condemnatione, tanquã veritatis suppressor. Barabbas autem interpretari quis potest filium patris. Bar enim filius, abbas autem pater. Iudæi igitur filiũ patris sui diaboli postularunt, Iesum autem crucifixerunt: & vsq; in hunc diem filio patris sui Antichristo adhærent, Christum autem abnegant. Barabbas

Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens, Nihil tibi cũ iusto illo. multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Principes autem sacerdotũ & seniores persuaserunt turbis vt peterent Barabbam, Iesum verò perderent. Respondens autem præses ait illis, Vtrum vultis vobis è duobus dimittam? At illi dixerunt, Barabbam. Dixit illis Pilatus, Quid igitur faciã de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt ei omnes, Crucifigatur. Præses autem ait, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quòd nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua manus abluit coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videbitis. Et respondens vniuersus populus dixit, Sanguis eius
C super nos, & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit vt crucifigeretur.) O miraculum, qui iudicatur à Pilato, vxorem eius terret. Ipse autem non videt somnium, sed vxor, vel quòd ipse indignus erat, vel quòd non crediturus, habitusque fuisset ad gratiam loqui: fortassis etiam tacuisset talia, quum esset iudex. Prouidentiæ autem opus somnium factũ, non vt absoluatur Christus, sed vt seruetur vxor. Quomodo igitur non absoluit illum? Quia nõ erat integrũ dimittere illum, qui de tyrãnide accusabatur. Verum oportebat causas inquirere illũ, num milites conscriberet, num arma fabricaret: nunc autem quasi mollis & mutus cedit, & idcirco non caret reprehẽsione. Nam quum peterent illi insignem illum malefactorem, dedit: de Christo autem interrogat, Quid igitur faciam de Iesu? Quũ enim iudex esset, poterat ipsum vi eripere, sicut & Paulũ tribun⁹ militũ. Illi aũt dicebãt, Crucifigatur. Non solum occidere volentes illum, sed & malã causam impingebant. Crux enim pessimorum supplicium erat. Porro lauatur, vt purum se ostendat, non ignarus odii. Iustũ enim nominãs Iesum, homicidis illũ tradidit. At illi in se suscipiũt vltionẽ Actu. xxi. xxij. Crucis suppliciũ.

hoc homicidio dignam, qua & grauati sunt, Romanis ipsos & ipsorum pueros perdẽtibus: & vsq; in hunc diem Iudæi & illorum pueri experiuntur à se sanguinẽ illius requiri. nam ob suam incredulitatem persequutionem patiuntur ab omnibus. Flagellauit autem Iesum, hoc est, verberauit, vel illis gratificans, vel ostendens ꝙ & ipse illum condemnet, & non innocentem hominem crucifixuri sint, sed ignominia notatum. Impletum igitur est & illud, Dorsum meum dederunt ad flagella. D

Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prętorio, congregauerũt ad eũ vniuersam cohortẽ, & cũ exuissent eũ, circundederũt ei chlamydẽ coccineã, & coronã de spinis cõtextã imposuerunt super caput eius, & arũdinem in dexterã eius, & genu flexo ante eũ, illudebant ei, dicentes, Aue rex Iudæorum. Et quum expuissent in eum, acceperũt arundinẽ, & percutiebant caput eius.) Hoc loco impletur dictũ Dauid, Opprobriũ insipienti dedisti me. Milites enim quũ insipientes essent, se digna faciebãt. Chlamyde pro purpura vt regẽ induerunt, calamũ pro sceptro dederunt, coronã pro diademate. Adorabant autem illudentes. hoc enim significat genuflectere, hoc est adorare. Vide quomodo nullã nõ cõtumeliæ speciẽ exercuerint, iniuria afficiẽtes, faciẽ sputis, caput corona, manũ calamo, reliquũ corp⁹ chlamyde, aures verbis irrisoriis. Verũtamen omnia quæ illi faciebãt, per irrisionẽ faciebãt. Tu tamen intellige ea, quę maioris sunt mysterii. Chlamys enim coccinea naturam nostram significat, quam quũ sanguinaria esset, & cædis rea, suscepit, & induens sanctificauit. Corona autẽ ex spinis peccata sunt, ex curis huius vitæ prouenientes, quæ consumit sua deitate Christus. præsignatur enim per caput deitas. Calamus, nostræ infirmæ carnis symbolum est, quam suscepit domin⁹, sicut & Dauid dicit, Dextera domini exaltauit me. Auribus autẽ suscipiẽdo ignominias, sanauit serpentis sibilum per aures Heuæ ingressum. E

Psalm. 38 | Psal. cxvij.

Et postq̃ illusissent ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis suis, & abduxerunt eum vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc adegerunt vt tolleret crucem eius) Tres dicũt Simonem portasse crucem Iesu, Iohannes autem dicit ipsum dominum portasse. verisimile est autem vtrunque factum. Primum enim portauit Iesus crucem, quum nullus portare vellet. In via autem inuento Simone, imposuerũt ei crucem. Tu autem & hic disce, quòd Simon interpretari quis potest obedientiam. Qui igitur obedientiam habet, ille crucem Christi fert. Sed & Cyrene, quæ vna Pentapoleos est, significat quinq; sensus cogendos ad ferendam crucem.

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et dederũt ei acetum bibere cum felle mixtum: & quum gustasset, noluit bibere. Postq̃ autem cruci fixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius, sortem mittentes: vt impleretur quod dictũ est per prophetã, Diuiserũt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortẽ. Et sedentes obseruabant eum illic, & imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam, Hic est rex Iudæorũ.) Cranii locus dictus est, eò ꝙ dicũt qui traditiones tenẽt, ꝙ Adã illic sepultus sit. Sicut enim in Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes viuificari oportebat nos. Ne turberis autem ꝙ Euangelistæ quidã dicant acetum cum felle allatum esse domino, & Marcus vinum myrrhatum, Iohannes vero acetum, & fel cum hyssopo. Multi autem mortis modi fuerunt, quãuis in cruce moriatur Christus, vt & lignum sanctificet per quod maledicti fuimus, & omnia benedicat: & cælestia, quæ per supremam partem crucis: & terrena, quæ per suppedaneũ: & fines terræ, oriẽtem & occidentem, qui per transuersas partes crucis signantur. Sed & extendit manus, vt in vlnas suscipiat & congreget filios dei dispersos. Diuidunt autem vestiméta eius milites, vt frugalis, & nihil aliud habentis. Titulũ aũt quem dixit alius Euangelista, Matthæus dixit causam. Asscripserunt enim cuius gratia crucifixus esset, nempe vt rex Iudæorum, & rerum nouator. Illi igitur regnum asscripserunt pro accusatione. Veruntamen testimonium illud fidele etiam ab inimicis adductum. Rex quidem est dominus, qui ad hoc venit, vt saluet Iudæos. Quia autem carnales Iudęi voluerunt illum super se regnare, rex fit spiritualium Iudæorũ, hoc est confitentium. Iudæus enim confitens dicitur. F

Psal. xxi. | Rom. v. | 1. Cor. 15 | Marci. xv. | Iohã. xix. | Iudæus.

Tunc crucifigũtur cũ eo duo latrones, vnus à dextris, & alter à sinistris. Prętereũtes autem

A autem conuicia iaciebant in eum, mouentes capita sua, & dicentes, Tu ille qui destruebas templum, & in triduo ædificabas, serua temetipsum: si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum, illudentes cum scribis & senioribus, dicebant, Alios seruauit, semetipsum non potest seruare. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in deo, liberet eum nunc si vult eum: dixit enim, Filius dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.) In contumeliam Christi crucifixerunt cum eo duos latrones, vt ipse iniquus existimetur cũ illis. Figura autem erant duorum populorum, Iudaici & gentilis, qui vterque præuaricatores erant & flagitiosi, ac exprobrãtes Christo, sicut & primum ambo latrones improperabant. Alter autem & posterior resipiscens, confessus est regem: ideo & dicebat, Memor esto mei in regno tuo. Sic & gẽtilis quoque populus blasphemabat. Diabolus autem submittebat dicentem, Si filius es dei, descende de cruce, vt incitatus descendat de cruce, & intereat salus omnium quæ est per crucem. At Christus, quia filius est dei, non obediuit inimico: vt & tu discas quod non sit diaboli technis cedendum, sed bene operandum, etiam si homines male de nobis sentiant.

Iohan.xx.

Latrones crucifixi cũ dño Iudæos & gẽtiles adumbrabãt

A sexta autem hora tenebræ factę sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam. Et circa horam nonã clamauit Iesus voce magna, dicens, Heli, heli, lama sabachthani, hoc est, Deus meus deus meus, cur dereliquisti me? Quidam autem illic stãtium quum audissent, dicebant, Heliam vocat iste. Et continuo currens vnus ex eis, quũ acceptam spongiam implesset aceto, imposuit arundini, dabatq; ei vt biberet. Cæteri vero dicebant, Sine, videamus an veniat Helias liberaturus eum.) Tenebræ factę non erant iuxta naturæ ordinem, vt ex eclipsi solis. neque enim quando est decimaquarta luna, fit solis deliquium: quum autem crucifigeretur, omnino decimaquarta luna erat. pascha enim Hebræorum tunc fiebat. vnde super naturam erant. Erant autem in toto mundo, non in parte mundi, sicut in Aegypto: vt mõstretur quod lugeat in passione conditoris creatura, & quod à Iudæa lux recesserit, Iudæi quoque petentes signum è cælo, nunc videant solem obtenebrari. Sexta autem die homo est conditus, qui & sexta hora de ligno comedit. Qua igitur hora dominus hominem condidit, eadem & lapsum curauit. Sexta die & sexta hora cruci affixus est. Hebraico autem idiomate dicit propheticum, vt monstret quòd non pugnet cum veteri scriptura. Quod autem dicit, Vt quid me dereliquisti? ostendit se hominem verum, & non iuxta apparentiã tantum naturalem habere appetitũ vitæ. Sicut enim in mœstitudine fuit ante crucẽ, ostendens timorem naturæ nostræ congruentem, sic & nunc inquit, Vt quid me dereliquisti? insinuans naturalem viuendi cupiditatem. Etenim vere homo erat, nobisq; per omnia similis, absque peccato. Quidam autem hoc sic intellexerũt, quod saluator in se personam gerat Iudæorum, & dicat, Vt quid dereliquisti Iudaicum populum ô pater, vt tantum admittat peccatum, & perditioni tradatur? Christus enim tanquam ex Iudæis natus, dereliquisti me dicit, hoc est, meam cognationem, meumque populum: vt quid me dereliquisti, quod per seipsum tale malum faciat? Turbæ autem quum nõ intellexissent vocem illam, nempe agrestes, & imperitę propheticorum dictorum, putabant ꝙ Heliam vocaret. Non enim omnes Iudæi prophetica sciebant, sicut neq; nunc Christiani omnes forte ea quæ in Euangeliis. Cæterum acetum ei in potum dabãt, vt moreretur priusquam veniret Helias adiuturus eum. Vnde alii dicunt: Sine, videamus num veniat Helias, hoc est, sine eum, ne facias mori, vt sciamus an iuuetur ab Helia.

B

Eclipsis in morte Christi innaturalis.

Mar.viij.

Luc.xi.

C

Iesus autem quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum tẽpli scissum est in duas partes à summo vsq; ad imum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierãt, surrexerunt. Et egressi è monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatẽ, & apparuerũt multis.) Clamat magna voce Iesus, vt sciamus verũ esse quod dixit, Ego potestatem habeo vt ponam animam meam. Animam enim suam ponit sua potestate. Quæ autem erat vox? Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Non enim coactus, sed voluntarius emisit spiritum. Hoc enim significat, commẽdo. Insinuat autem se illam iterum repetiturum. depositum enim & commodatum iterum assumitur. Gratia autem domino, quod illo moriente & spiritum suum in manus patris commẽ-

Iohan. x.

dāte, ex eo tēpore & sanctorū animę in manu dei ponūtur, & nō, vt prius, in inferni pe netralib⁹: atq; ita mors Christi facta est sanctificatio nostra. Idcirco & magna voce in- D

Velum tēpli quid. clamat mortē, non audentē accedere nisi vocaret. Velū autē tēpli erat linteū quoddā in medio tēpli pendens, discernensque ab his quę intra, ea quæ extra, vt interstitium. Scinditur hoc, demonstrante deo quòd templum inaccessum & nunquā visum, cuius intima velamē secludebat, soluatur & prophanetur, ita vt omnibus sit spectabile. Nōnulli alias causas afferunt, & ꝙ reuelentur omnia legalia, quæ prius litera vt velamento quodam erant cooperta: & quæ prius obscura erant, ac plena ænigmatibus, manifestentur nunc in Christo impleta. Et sicut erat mos Iudæis in blasphemiis cōtra deum scindere vestes, ita nunc quoque diuinum templum quasi ægrè ferens Christi mortē, disrupit vestem suam, hoc est velum. Posset quis & alia dicere: sed hæc sufficiant. Elementa vero commota declarant eum qui patiebatur, opificem suum, & factam rerum

Scriptura terręmotū in rerū alteratione ponit. transmutationem. Scriptura enim terræmotum in rerum alteratione ponit. Facta igitur est mutatio visitationis dei à Iudæis in gentes. Et petræ, hoc est lapidea gentilium corda, diuisa sunt, & susceperunt semen veritatis. Et mortui peccatis surrexerunt, & venerunt in ciuitatem sanctam, supernam illam Hierusalē, apparueruntq; multis per latam viam incedentibus, & apparentes exemplar illis facti sunt vitæ bonæ & cōuersionis. Nam qui viderit quēpiam prius ab affectionibus suis mortuum, conuersumque & ingressum in sanctam illam quæ in cælis est ciuitatem: imitatur illum per omnia, conuerti turq; & ipse. Verum hæc ita intellexisse curiosius fuerit. Tu aūt cognosce ꝙ mortuorum resurrectio, quæ facta est in cruce domini, significarit & eorum qui in inferno fuerint, liberationem. Apparuerunt autem multis qui tunc resurrexerunt, vt ne phan- E

Resurrexerūt in morte domini multi iterum morituri. tasma esse videretur quod fiebat. Resurrexerunt autem illi tantum signi gratia, manifestumq; est illud, ꝙ iterum mortui. Quidam autem dicunt ꝙ postq̄ Christus resurrexit, resurrexerint & illi: sed nescio an hoc sit recipiendum.

Centurio vero, & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu, & his quæ facta fuerant, timuerunt valde, dicētes, Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multæ è longinquo spectantes, quæ secutæ fuerāt Iesum à Galilæa, ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Iose mater, & mater filiorum Zebedæi.) Centurio homo ethnicus signis credit cum his qui secum erant: Iudæi autem qui legem & prophetas audierant, increduli manent. Tantum malum est malignitas. Et testificatur hic Centurio Christum. Mulieres vero spectantes ea quæ fiebāt, vt sunt compatientissimæ, & genus damnatum: primæ fruuntur bonorum contemplatione.

Ioseph vxorē cū liberis habuisse ostendit Theophylactus. Et discipuli quidem fugiunt, mulieres autem fortes sunt. Mariam autem matrem Iacobi & Iose, Deiparam dicit. Iacobus enim & Ioses filii erant Ioseph è priore eius vxore. Verum quia Deipara vxor Ioseph dicebatur, merito & filiorum eius dicebatur mater, hoc est nouerca. Mater autem filiorum Zebedæi Salome dicebatur, quam & ipsam Ioseph filiam aiunt.

Vespere autem facto venit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, & ipse discipulus fuerat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, ac postulauit corpus Iesu. Tūc Pilatus iussit reddi corpus. Et quum accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud in sindone munda, posuitque illud in monumento suo nouo quod exciderat in petra, & aduoluto saxo ingenti ad ostium monumenti, abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene & altera Maria sedentes cōtra sepulchrū.) Delitescebat quidē olim Ioseph, nunc autē magnam rē audet, ponens animā suam pro corpore magistri, tantasq; inimicitias Iudæorū suscipiēs. Porro pro magno dono donatum est illi corpus Iesu. nam quū vt seditiosus esset occisus, reliquum erat vt insepultus abiiceretur. Verum quū Ioseph diues esset, verisimile est quòd Pilato aurum dederit. Proinde corpus quod acceperat, honorifice tractās in sepulchro nouo recondidit, in quo nullus vnquam positus erat: id quod diuina dispensatione factum, ne quum resurrexisset dominus, posset quis dicere quòd alius ante eum sepultus illic mortuus resurrexisset: & idcirco fuit monumentum nouum. Maria autem Magdalene, & altera Maria, hoc est Deipara, quam supra dixerat Iose & Iacobi matrem, ambæ assederunt ad sepulturam: ita vt quum furor Iudæorum cessaret, abirēt

Esaiæ.27. & abluerent corpus, ac inungerent. De his mulieribus dicebat Esaias, Mulieres veniētes à F

A tes à ſpectaculo,venite.non enim populus eſt habens intellectum.Manifeſte loquitur de Iudaico populo,qui crucifixerat dominum,ꝙ non habeat intellectũ.Aduocat igitur mulieres,vt populum quidem intellectu carentem derelinquerẽt,ad apoſtolos autem accederent,& illis reſurrectionis Euangelium prædicarent.

Poſtera autem die quæ ſequitur Paraſceuen,conuenerunt principes ſacerdotum & phariſæi ad Pilatum dicentes,Domine,recordati ſumus quòd impoſtor ille dixit adhuc viuens,Poſt tres dies reſurgam.iube ergo muniri ſepulchrum vſq; in diem tertiũ, nequando veniant diſcipuli eius,& furentur eum,dicãtq; plebi,ſurrexit à mortuis: & erit nouiſſimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus,Habetis cuſtodiam:ite munite ſicut ſcitis.Illi autem abeuntes munierunt ſepulchrum,obſignato lapide,adhibitis cuſtodibus.) Non nominat ſabbatum,ſabbatum:eo ꝙ non erat ſabbatum quantũ ad Iudæorum inſaniam attinebat. Quum enim lex præcipiat ne quis ſe moueat die ſabbati à loco ſuo:præuaricatores Iudæi vadunt ad alienigenã Pilatũ,& non ad congregationem quam lex permittebat. Et ipſi quidem ſua malitia inſtigantur vt vadant ad ſepulchrum,& muniant ſepulchrum: Dei autem diſpenſatione hoc factũ,vt reſurrectio inimicis teſtibus comprobetur,dum ſepulchrum munitur & cuſtoditur. Interrogatione autem dignum,vnde Iudæi ſciebant Chriſtum tertio die reſurrecturum? Nondũ enim dominus nude & manifeſte eis hoc dixerat. Dici poteſt quòd à figura Ionæ cognouerint,præſertim quum Chriſtus dixerit, Sicut Ionas fuit tribus diebus in ventre ceti,ita & ego in ventre terræ. Vel ex illo quod dixit,Soluite templum hoc,quod prius intelle
B xerunt,ſed putabant quòd de templo Iudaico ſentiret,& ideo teſtimonium hoc contra eum protulerunt:nunc autem vbi cognouerunt quòd ſepulchrum dixerat corpus proprium,timent,& impoſtorem cognominant,neque poſt mortem à malitia ceſſant. Cæterum cuſtodia Romanum nomen eſt. ita enim milites ad cuſtodiendum ordinatos nominant.

Deut.vij.

Marc. viij. Lucæ.xi. Ionæ.ij. Iohan.ij.

Cuſtodia.

CAPVT XXVIII.

Veſpera autem ſabbatorum,quæ luceſcit in vnã ſabbatorum,venit Maria Magdalene & altera Maria vt viderẽt ſepulchrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim domini deſcendit de cælo, & accedens deuoluit lapidem ab oſtio,ſedebatque ſuper eũ. Erat autẽ aſpect⁹ eius ſicut fulgur,& veſtimentum eius candidũ ſicut nix. Præ timore autem eius concuſſi ſunt cuſtodes,& facti ſunt velut mortui. Reſpondẽs autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos. ſcio enim quòd Ieſum qui crucifixus eſt,quæritis. non eſt hic,ſurrexit enim,ſicut dixit. Venite,videte locum vbi poſitus erat dominus. Et cito eũtes dicite diſcipulis eius quòd ſurrexit à mortuis: & ecce præcedit vos in Galilæam:ibi eum videbitis.ecce dixi vobis. Et digreſſæ celeriter à monumẽto cum timore & gaudio magno currebant vt renunciarent diſcipulis eius.) Veſpera ſabbatorum eadem eſt cum profundo crepuſculo diluculi apud Lucam,& valde mane ſole oriente apud Marcum. Solem enim eo loco intelligere debem⁹ matutinos ſolis radios. Ab
C octaua enim hora noctis principium eſt futuri diei, & matutinum videtur appetere. Tunc igitur veſperum erat ſabbati, principium autem dominici diei,quam vnam ſabbatorum nominat. Sabbatum enim dicebant dies hebdomadæ. Vnam autem,hoc eſt primam,ita vt dominicus dies vna ſit ſabbatorum, hoc eſt prima dierum ſabbati. Ad primam enim ſtatim & ſecunda dicitur,deinde tertia, & deinceps reliquæ. Reſurrexit igitur dominus lapide adhuc ſuper ſepulchrum poſito. Poſtquam autẽ reſurrexit dominus,& angelus venit,vt deuoluto lapide acceſſum habeãt mulieres ad ſepulchrum. Fit autem terræmotus,vt excitentur cuſtodes,& diſcant nouum quod fiebat. Surrexit igitur dominus triduanus. Quomodo antẽ tres dies? Sexta hora paraſceues crucifix⁹ eſt. ab illa vſque ad nonam fuerunt tenebræ,per has mihi noctem intelligas. Iterũ à nona lux,hoc eſt dies. ecce diem & noctem. Iterũ nox paraſceues,& dies ſabbati. ecce ſecundò diẽ & noctẽ. Nox quoq; ſabbati,& diluculum dominicæ,iuxta Matthæũ,quod illuceſcebat in vnam ſabbatorũ. A diluculo enim & dies totus numeratur. ecce tertiò diẽ & noctẽ. Potes & aliter tres dies numerare. In paraſceue tradidit ſpm̃,ecce vnũ diẽ.

Marci.xvi Lucæ.xxiiij Iohan.xx.

Idẽ ſunt veſpa ſabbatorũ, ꝓfundũ crepuſculum diluculi, & valde mane.

Qũo chriſtus triduanus.

Sabbato in sepulchro fuit, ecce secũdus dies. Nocte dominicæ resurrexit, & a parte numeratur vt dominica in alium diem, & ita tres dies. Nã & de defunctis dicimus, si vnus moriatur circa decimam horam noctis, & alter circa primam eius diei, quòd vterq; eodem die sit mortuus. Possum tibi & aliam causam dicere quomodo tres dies & tres noctes numerentur. Attende igitur, Quinta vespera fecit dominus cœnam, & discipulis dixit, Accipite, & comedite, hoc est enim corpus meum. & ita quia potestatẽ habebat ponere animam suam, manifestum quòd tunc immolauerit seipsum, ex quo tradidit discipulis corpus suum. Nox illa & dies parasceue vsque ad sextam horam, ecce vnum diem & noctem. Iterum à sexta hora tenebræ vsque ad nonam, & à nona lux vsque ad vesperam. ecce secundum diem & noctem. Iterum nox parasceues & dies sabbati, ecce tertium diem & noctem. Sabbato autem vesperi resurrexit: ecce tres integri dies & noctes. Iam quòd angelos Matthæus dixit sedere super lapide, Marcus autem reuoluto lapide sedere in dextris intra sepulchrũ, nũquid inter se dissident? Minime: sed verisimile est apparere primum angelum sedentem super lapide: deinde ingredientibus mulieribus præire mulieres, & iterum apparere in sepulchro à dextris. Dixit autem ad mulieres, Ne terreamini vos: hoc est, custodes quidẽ digni sunt qui terreantur: vos autẽ discipulæ domini, ne terreamini. Et postq̃ liberauit eas à metu, euãgelizat eis resurrectionem. Primùm enim timorem eiicere oportebat, & deinde euangelizare. Nó erubescit autem nominare dominum crucifixum. Gloriatur enim cruce tanquã tropheo, quo nobis omnia bona conciliata sunt. D

Tradẽdo se Christ⁹ discipulis, immolauit se.

Quum autem issent ad renunciandũ discipulis eius, ecce Iesus occurrit illis dicens, Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus, Nolite timere: ite renunciate fratribus meis, vt eant in Galilæã, & ibi me videbunt.) Dicit mulieribus, Auete. Quoniam enim muliebre genus ad tristitiam condemnatum fuit, dominus per resurrectionẽ suam gaudiũ attulit fœmineo sexui, & benedixit eis. At illæ præ multa reuerentia & honore propter pietatem pedes eius tenent, non audentes aliam corporis partem contingere, quàm extremas illas. Quidam autẽ dicunt dedita opera illas fecisse, vt periculum facerent num vere surrexisset, & num spiritus sit vel phantasma. Existimabant enim spiritum esse. Itaque tunc duæ illæ Mariæ tangebant pedes eius. Verum iuxta Iohannem Maria Magdalene attentat quidem tãgere pedes, non conceditur autem ei, eò quòd volebat semper manere cũ eo sicut pri⁹. vel ideo non conceditur ei tangere Iesum iuxta Iohannem, quòd curiosula erat. Quia enim, sicut dixit Matthæus, tetigerat pedes eius, quid adhuc opus erat iterum tangere? & ita repellitur vti curiosa. E

Ioan. xx.

Quæ cum abiissent, ecce quidam è custodibus venerunt in ciuitatem, ac renunciauerunt principibus sacerdotum omnia quæ acciderant. Et cógregati cum senioribus, consilio habito pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, Dicite quòd discipuli eius nocte venerint, & furati sint eum vobis dormientibus. Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos persuadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti: & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos vsque in hodiernũ diem.) Custodes annunciauerunt omnia, quòd terræmotus factus sit, quòd lapis per se sublatus sit, quòd ipsi territi facti fuerint quasi mortui. At Iudæi tãto miraculo moti non sunt, neque demulsi miraculis quæ in passione contigerant, neque placati illis quæ testificabantur custodes. Suo malo, hoc est auaritia, milites corrumpũt. Persuadere autem conãtur quod omnium maxime impium & stultissimum fuerit. Quo pacto enim, ô stulti, furati essent discipuli, qui præ metu inclusi erant, & omnino exire nó audebant? Quomodo autem si furto abstulissent, postea propter illum mori voluissent, prædicantes illum resurrexisse, & pro mendacio male affecti? F

Vndecim aũt discipuli abierũt in Galilæã in mótẽ vbi cõstituerat illis Iesus. Et quũ vidissent illũ, adorauerũt eũ. hi aũt dubitauerũt. Et accedẽs Iesus locutus est eis dicẽs. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Eũtes ergo docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos ĩ noĩe patris & filii & spũs sancti, docẽtes eos seruare oĩa q̃cũq; p̃cepi vobis. Et ecce ego vobiscũ sum oĩbus dieb⁹ vsq; ad cõsũmationẽ seculi, Amẽ.) Secũdũ Iohãnẽ primũ discipulis vis⁹ est Iesus ipso die resurrectiõis clausis ianuis: deĩde post dies octo,

quando

A quando & Thomas credidit: postremò, quia in Galilæam occursuri erant, nondum autem omnes congregati erant, sed quidam piscabantur apud Tyberiadem, apparuit tunc piscatoribus solis, qui septem erant. Nunc igitur quod dicit Matthæus, posterius factum est quàm illa quæ à Iohanne dicta sunt. Sæpe enim apparuit eis per dies quadraginta, accedens & abscedens, non semper & vbique eis præsens. Vndecim igitur discipuli cum reliquis omnibus qui sequebantur Christum, adorabant eum. Hi autem dubitarunt, hoc est, quidam dubitarunt. Probabile est quòd sic sit intelligendum. Vndecim abierunt in Galilæam, & vndecim adorauerunt illum. Hi autem, id est aliqui, forte ex his qui ex septuaginta erant, de Christo dubitarunt: postea autem & confirmati fuerunt. Nonnulli sic intelligunt quod Matthæus protulit quosdam dubitasse, Iohannes vero vnum, nempe quòd Thomas incredulus erat. Forte autem & omnes dubitarunt, id quod Lucas dicit. Debes igitur sic intelligere, quòd quum venissent in Galilæam, adorauerunt eum. Illi autem qui adorarunt in Galilæa, primùm dubitarunt in Hierusalem, sicut Lucas dicit. Loquutus est illis Iesus, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Hoc quidem hunc sensum habet. Habui quidem sicut deus & opifex potestatem omnium: quia omnia seruiunt tibi, dixit ad eum Dauid: sed voluntariam subiectionem non habui, quam nunc habiturus sum. Subiecta enim erunt mihi omnia: quandoquidem per crucem vici eum qui potestatem habet mortis. Duplex enim est obedientia & subiectio. Inuoluntaria scilicet, secundum quã omnes sumus serui dei, etiam dæmones ipsi: & voluntaria, quomodo Paulus erat seruus Christi.

Iohan.xx. & xxi.

Psal.118.

Duplex obediẽtia

B Quum prius omnia obedientiam inuoluntariam exhiberent, & saluator omnium potestatem quasi dimidiatam haberet: post crucem, quum dei cognitio innotesceret omnibus, habuit etiam voluntarie obedientes omnes qui subiecti fuerunt. Merito igitur dicit Christus, Nunc accepi potestatem omnẽ. prius enim partiaria potestas mihi erat, eo quòd præter voluntatem mihi veluti factori seruiebant: nunc autem quum homines sponte & scientes mihi seruiunt, omnis & integra potestas mihi data est. A quo autem data est illi? Omnino à semetipso habuit, & sua humilitate. Nisi enim humiliatus fuisset, & congressus cum aduersario per crucem, non saluasset nos. Et sic intellige, Data est mihi omnis potestas, propriis meis certaminibus & laboribus seruaui homines, & facti sunt mihi in sortem & peculiarem populum. Dominus enim super terram potestatem habet, eo quòd omnis terra agnouit illum: in cælo autem, eo quòd merces ac municipatus illorum qui credunt, in cælo est. Vel etiam aliter, Quia humana natura prius condẽnata, nũc vnita dei verbo personaliter in cælo sedet, & ab angelis adoratur, merito dicit, Data est mihi omnis potestas in cælo. Etenim humana natura pri9 seruiebat, nũc in Christo imperat omnib9. Breuiter igitur sic intellige, Data est mihi omnis potestas, eo quòd volentes & nolentes me deũ agnoscunt, qui prius mihi seruiebãt inuoluntariæ obedientiæ modo. Quod autem de humana natura dicitur, sic intellige, Ego prius condemnata natura, existens autem deus secundum vnionem ad filium dei absque naturarum confusione, accepi potestatem super omnia, ita vt & ab angelis in cælo adorer, & super terram ab omnibus finibus terræ glorificer.

C Cæterùm Apostolos non iam ad solos Iudæos mittit: sed quia omnem potestatem accepit, omnẽmque humanam naturã sanctificauit in seipso: merito ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizari in nomine patris & filii & spiritus sancti. Confundantur Arrius & Sabellius. Arrius quidem, eò quòd Christus non iussit in nominibus baptizari, sed in nomine. Nomen autem trium, vna deitas. Vnus igitur deus, tres. Sabellius vero eo quòd trium personarum meminit, non vnius, sicut ille nugatur tria nomina habere eundem, & nunc vocari patrem, nũc filium, nunc spiritum sanctum: sed tres personæ vnum habent nomen, dei scilicet. Deinde quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptisma, dicit, Docentes eos tenere nõ vnũ vel duo, sed omnia mandata mea. Horrescamus & timeamus fratres, quia si vnum nobis defecerit, non erimus perfecti serui Christi. Omnia enim exiguntur vt seruentur. Vide autẽ domini sermonem, quomodo vtrũque Christianismi caput complectatur: contemplatiuam & practicam. Dicendo quidem ꝙ oporteat baptizari in nomine trinitatis,

Arrius & Sabellius.

Nõ sat baptizari, sed post bñ opari oportet.

Duo christianismi capita.

contemplatiuam nobis tradidit: dicendo autem quod oporteat docere & mādata tenere, practicam introduxit. Confirmat quoque & animat illos, eò quòd mittat ad gẽtes, & in mortem ac pericula, dicens, Ego enim vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. Vide & hic quomodo memor fuerit consummationis, vt magis illos excitet ad contẽnendum grauia. Ne grauatim feratis: finem enim habitura sunt omnia mundana, siue aspera sint, siue prospera: atque ideo ne succumbatis in aduersis, prętereunt enim: neque prosperis decipiamini: finem enim habitura sunt. Non solum autem hoc apostolis est pollicitus eventurum, sed simpliciter discipulis suis omnibus. Neq; enim Apostoli vsque ad finem mundi victuri erant: vnde & nobis, & his qui post nos erunt, promisit hoc: non quòd post consummationẽ mundi absfuturus sit. absit. Tunc enim magis nobis aderit, & clarius, & mundius. Nam vbi donec vel vsque in scriptura inuenitur, non adimit quod posterius. Quocirca gratias agamus domino, qui & nunc nobiscum est, & omne bonum suppeditat, & iterum nobiscum erit perfectius post cõsummationem. Itaque nos quoque hoc loco enarrationem absoluamus. Ipsum enim omnis gratiarum actio, gloria, & honor decet in secula seculorum. Amen. D

Finẽ habitura oĩa, ꝓspera & acerba.

Donec & vsq; in sacris literis nõ adimere subsequentia.

Enarrrationis Theophylacti Bulgariæ Archiepiscopi in Matthæum, Finis.

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM. E

Euãgeliũ Marci qñ & vbi scriptum.

EVangelium secundum Marcum, post decẽ annos assumpti Christi Romæ conscriptum est. Erat autem hic Marcus Petri discipulus, quem Petrus semper filium suum spiritualẽ nominabat. Vocabatur & Iohannes. Patruelis vero erat Barnabæ. fuit item & in Pauli comitatu. Quoniam igitur plurimum versabatur cum Petro, idq; Romæ: rogatus est à fidelibus qui Romæ erant, ne tantũ prædicaret absq; scripturis, sed & res Christi literis proderet. Itaque vix persuasus, conscripsit. Porro reuelatũ fuit Petro ꝙ Marcus conscripsisset Euangelium. Proinde quum vidisset, & verum esse confirmasset, deinde in Aegyptum misit illum, vt episcopatu fungeretur. Vbi quum prædicasset, & ecclesiam Alexandrinam constituisset, omnes qui meridianam mundi partẽ habitabãt, fide illustrauit. Est autẽ character Euãgelii manifestus, nihilq; habet quo mens hæreat. Et ferme per omnia cum Matthæo eundem habet processum hic Euãgelista, nisi quòd Matthæus diffusior, & ꝙ natiuitatis Christi secũdũ carnẽ, ab initio est memor: hic aũt à propheta Iohanne cœpit. Vnde quidam, tametsi curiosior videatur, talẽ sententiã super Euãgelistis dedit, quod deus sedens super cherubim (quæ scripturã quatuor faciebus delineãt) tradiderit nobis quadriforme Euangeliũ, vno tamẽ spiritu cõprehẽsum. F Igitur sicut ex Cherubim vnũ, faciem habet leoni similẽ, aliud autem homini, & aliud aquilæ, & aliud vitulo: ita est & Euãgelicæ prædicationis negociũ. Euangeliũ enim Iohannis leonina facie est. Vt enim leo regiũ & principale animal est, sic & Iohãnes à regia & principali dignitate verbi diuini exorsus est, dicens, In principio erat verbũ, & verbum erat apud deum. Euangelium autem Matthæi faciem gerit hominis, eo quòd Euangelista ille ab incarnatione & natiuitate carnis cœpit. Porro Marcum aquilæ assimilamus. à propheta enim Iohanne incepit. Et prophetica gratia, quia videt procul sita acute, aquila est. Aiunt enim aquilã perspicacissimis oculis esse, ita vt sola ex aliis auibus solem intuẽs, non caliget. Deniq; Euangelium Lucæ vitulo simile fuerit, quoniam ille à sacerdotio Zachariæ auspicatus est, pro peccatis populi incensum faciẽtis & sacrificantis. Vitulus tunc sacrificabatur. Exorditur itaque Marcus euangelium suũ à præcursoris vita & reuelatione. Audi igitur quid dicat,

character Euãgelij Marci.

Sententia quorundã super euãgelistis.

Ratio cõparatiõis q̃tuor euãgeliorũ, Iohannis, Matthæi, Marci, Lucæ.

CAPVT

A

Caput primum.

INitium Euangelii Iesu Christi filii dei, sicut scriptũ est in prophetis, Ecce ego mitto nuncium meũ ante faciem tuam, qui præparabit viã tuã ante te. Vox clamãtis in deserto, Parate viam domini, recte facite semitas eius.) Iohãnem vltimum prophetarum, initiũ Euangelii filii dei esse dicit. Finis enim veteris, initiũ est noui testamenti. Testimonium autem de præcursore ex duobus prophetis est sumptũ. Malachiæ enĩ est, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuã, qui pręparabit viã ante te. Esaię autem, Vox clamãtis in deser. &c. Sermo est dei patris ad filium, dicentis angelũ esse præcursorẽ, eo ꝙ angelicã & materiæ expertẽ vitã egerit, annũciaueritq; & ostẽderit Christũ venientem. Præparauit viã domini, animas Iudæorum, vt ꝑ baptismũ susciperẽt Christũ. Cæterũ ante faciẽ, significat ꝓpe te fore angelũ tuũ. Vnde ostẽditur familiaritas præcursoris erga Christum. Nam proxime reges incedunt, qui familiarissimi illis sunt. Vox autem clamantis in deserto, forte in deserto Iordanis, vel forte in synagoga Iudęorum, quæ deserta erat omni bono. Via autem nouum est testamentũ: semitæ vero vetus, vt detritæ. Itaque ad viam debebant præparari, hoc est ad nouum testamentũ. Semitas autem veteris rectas, quas olim quidem susceperãt, deinde peruersi & claudicantes â semitis suis inuenti.

Mala. iij. Esaiæ. xl. Mat. iij. xi. Luc. iij. vij

B

Via. Semitæ.

Erat Iohannes baptizans in deserto, & prædicans baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebantur ad eum tota regio Iudæa ac Hierosolymitæ: & baptizabãtur omnes ab illo in Iordane flumine, cõfitentes peccata sua.) Baptisma Iohãnis non habebat remissionem peccatorum, sed pœnitentiam solam afferebat hominibus. Quo pacto igitur inquit hoc loco Marcus, in remissionem peccatorum? Dicimus ꝙ prædicarit baptismum pœnitentiæ, hoc est, prædicauit quò ferret baptismus pœnitentiæ, nempe in remissionem peccatorum: vt quando dicimus, Venit quidam satelles regis prædicans ciborum præparationẽ, vt bene fiat his qui præparant cibos regios: nõ dicim⁹ hoc, ꝙ satelles benefactur⁹ sit his qui præparãt regios cibos, sed ꝙ ipse prædicarit præparationem ciborum, vt hi qui illos præpararint, regemque susceperint, beneficia consequantur. Sic igitur & hoc loco præcursor prædicauit pœnitẽtiam, vt hi qui pœnitentiam egerint, suscepto Christo remissionem peccatorum consequantur.

Baptisma Iohãnis quale. Cõpatio pulchra.

Erat autem Iohannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos suos, vescebaturque locustis ac melle syluestri.) Diximus de his apud Matthæum, & nunc quoq; dicemus quæ illic prætermissa sunt, quia luctus symbolum erat indumentũ, monstrante propheta ꝙ oporteat lugere pœnitẽtem. Saccus enim ad luctum pertinet. Pellicea vero zona mortificationem declarat Iudaici populi. Quod autem luctum indicet stola, inquit dominus, Lamentauimus vos, & non planxistis. per lamentum, præcursoris vitam significans. dicit enim, Venit Iohannes neque comedens neque bibẽs, & dixistis, dæmonium habet. Sed omnino quidem & hic cibus Iohannis continentiam manifestat. fortassis autem & indicium erat spiritualis alimoniæ populi qui tunc erat, qui nõ comedebat puras quasdam cæli volucres, sublime quiddam intelligebat, sed sermone quidẽ pascebatur, q visus est in sublime saltitare, sed rursus statim decidit. Locustarũ enim natura est, subsultare, iterúmque decidere. Quodammodo igitur & mel quidem edebat populus, quod ab apibus prophetis confectum, non autem agricultura partũ, neque domesticum, quod bene intelligeretur, inquireretur, & comprehenderetur. Habebant quidem scripturas quasi mel quoddam, sed non ipsi colebant agros, neque inquirebant.

C

Saccus. Pellicea zona. Matth. ij. Locustarũ natura.

Et prædicabat dicens, Venit is qui fortior me est, post me, cuius calceamenta corri-

giam vt procumbens soluam, non sum idoneus. Ego quidem baptizaui vos in aqua: il D
le vero baptizabit vos spiritu sancto.) Neque nouissimus seruorum eius esse dignus sum, ita vt soluam corrigiam, hoc est vinculum, quod ex loris calceamenti eius. Intelligitur autem & hoc, Omnes qui veniebant & baptizabantur à Iohanne, soluebantur per pœnitentiam à vinculo peccatorum suorum, dum credebāt in Christum. Omniū igitur aliorum soluebat Iohannes corrigias & vincula peccatorum: Iesu autem corrigiā soluere non potuit, eo ꝙ non inuenit corrigiam, hoc est peccatum in ipso.

Cur Christus venerit ad baptisma.

Et factum est in diebus illis, venit Iesus à Nazareth Galilçæ, & baptizatus est à Iohāne in Iordane. Et statim quum ascenderet ex aqua, vidit diffindi cælos, & spiritū quasi columbam descendentem super illum: & vox facta est de cælis, Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est.) Neque vt remitterentur sibi peccata, venit Iesus ad baptisma: (peccatū enim non fecit) neque vt spiritus particeps fieret: baptisma enim Iohannis (sicut dixi) peccata non purgabat, quomodo enim spiritum dedisset? Sed neque propter pœnitentiam venit vt baptizaretur: multo enim præstātior erat baptista. Quare igitur venit? Vel omnino vt manifestaretur à Iohāne populo. Nā quia confluebāt, apparet ꝙ ideo venerit, vt testimonium acciperet coram multis quis esset. Vel vt impleret omnem iustitiam, hoc est omnia mandata legis. Quoniam enim & hoc mandatum videtur, vt credatur prophetæ baptizanti, ꝙ à deo missus sit, implet & ipsum. Spiritus vero descendit, non ꝙ opus illo habeat Christus, aut quomodo hoc possibile, quum in eo substantialiter maneat? sed vt tu discas ꝙ quādo baptizaris, etiā E
in te spiritus sanctus veniat. Interea & hoc operatur spiritus sancti descensus, ne quū pater superne diceret, Hic est ille filius meus, putarent qui audierant, ꝙ de Iohanne dixisset. descendit super Iesum, ostendens ꝙ de hoc dictum sit. Porro cæli diffinduntur, vt discamus ꝙ quando baptizamur, aperiantur & nobis.

Baptizatis spūs dat̃, cælumq́; aperitur.

Et continuo spiritus illum expulit in desertum, & erat illic in deserto dies quadraginta, & tentabatur à satana, eratq; cum feris, & angeli ministrabant illi.) Docens nos dominus non grauatim ferre si post baptismum in tētationes inciderimus, eius gratia ascendit in montem tentandus. Immo non ascendit, sed sursum ducitur à spiritu sancto: demonstrās nobis, non temere nos in tētationes proiicere debere, sed ferre si impetamur. Propterea autem ascendit in mōtem, vt solitudine loci diabolus animosior fiat, & accedat. Solet enim quum nos viderit solitarios, statim insidiari. Iam adeo inaccessus erat locus, vt & multæ feræ illic essent. Cæterum angeli ministrabant quum tētatus vicisset: quæ disces in Matthæo latius

Ne in tentationes nos temere cōiicia mus.

Matth.iiij.

Postquā autem comprehensus esset Iohannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni dei, & dicēs, Impletum est tempus, instatque regnum dei. Resipiscite, & credite Euangelio.) Secedit in Galilæam postquam audiuit Iohannē comprehēsum, & in carcerem coniectum: quò monstraret etiam nobis vt subducamus nos à tētationibus, & non temere nos ingeramus: vbi autem inciderimus, feramus. Apparet autem dominus eadem prædicans, quæ Iohānes, nempe, Resipiscite, & appropinquauit regnum dei. Sed non est ita. Iohānes enim dicebat, Resipiscite, vt abscederēt à peccatis: Christus autem resipiscite dicit, vt à legali litera fugerēt. Ideo apposuit, & credite Euangelio. Credens enim, per Euangelium iam aboleuit legem. Dicit enim dominus impletum esse tempus legis. Enimuero in id vsque temporis lex operabatur, inq̃ tẽ ab hoc autem tempore regnum dei, quod est vita Euangelica, quæ merito illi confertur. Nam si quempiam videris quasi absque carne viuere vitam Euangelicam, an non diceres quòd regnum cęlorum iam habeat, eo quòd non sit in illo cibus & potus, etiā si longe abesse videatur? F

Aliud ītelligendum quū Iohānes dicit, Resipiscite: aliud quū Christus.

Matth.xi. Lucæ.xvi.

Regnum dei, vita euāgelica.

Quum ambularet autem iuxta mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem eius iacientes retia in mare (erant enim piscatores) & dixit eis Iesus, Sequimini me, & faciā vt efficiamini piscatores hominū. At illi ꝓtinus relictis retibus suis sequuti sunt eum. Et progressus illinc pusillum, vidit Iacobum filium Zebedei, & Iohannem fratrē eius, qui & ipsi in naui reconcinnabant retia: statimque vocauit illos: & illi relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, sequuti sunt eum.) Præcursoris discipuli erant Petrus & Andreas. Quum autē vidissent Iesum à Iohanne testimoniū accepisse,

Iohan.I.

adierunt

A adierunt eum. Deinde postq̃ Iohannes comprehensus fuit, mœsti facti iterum ad artẽ suam redierunt: vnde illos Christus secundò vocat. Secunda enim vocatio ista est. Vide autem quomodo illi iustis laboribus sese enutriant, & non ex iniustis. Tales enim digni erant qui primi fierent discipuli Christi. Relictis igitur statim his quæ in manibus erant, sequuti sunt eum. Non enim moræ nectendæ sunt, sed statim sequendũ est. Post illos piscatur Iacobum & Iohannem, qui & ipsi pauperes erant, & patrẽ senio cõfectum alebant. Porro reliquerunt patrem, non ꝙ bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat sequuturis Christum. Sic & tu relinque parentes si ad pietatem tibi obstiterint: & id quod bonum, amplexare. Apparet Zebedæum non credidisse, mater autem apostolorum credidit, & sequebatur fortassis mortuo Zebedæo. Scias item primum vocari practicen, dein contẽplatiuam. Petrus enim practices symbolum est: feruentior enim erat aliis, sicut & practice est. Iohannes vero contemplatiuam significat: plus enim de rebus diuinis differit Iohannes.

Secũda apostolorũ vocatio.

Quomodo & qñ parẽtes relinquendi.

Et ingrediũtur Capernaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam docebat. Et stupescebant super doctrina eius. Docebat enim eos tanq̃ authoritate præditus, & nõ sicut scribæ.) Vnde ingrediuntur Capernaum? A Nazareth. Itaque in die sabbati quũ congregati essent legentes, tunc & Christus ingressus est vt doceret. Etenim lex etiam iussit ociosos esse in sabbato, vt lectioni vacẽt homines, qui in hoc congregãtur. Docebat igitur tunc Christus arguens, non adulans, sicut pharisæi. Nam quum ad bonũ adhortaretur, minabatur & pœnam incredulis.

Christ⁹ arguit, pharisæi adulãt.

B Et erat in synagoga eorum homo obnoxius spiritui immundo, & exclamauit dicens, Ah, quid rei nobis tecum est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendũ nos? Noui te q̃ sis, nimirum ille sanctus dei. Et increpauit illum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab homine. Et cum discerpsisset eum spiritus immundus, exclamassetq; voce magna, exiit ab eo. Et obstupuerunt omnes, ita vt interrogarent inter se mutuum, dicentes, Quid est hoc? Quæ doctrina noua hæc, quia cum authoritate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Emanauit autem fama eius statim in totam vndiq; regionẽ Galilææ finitimam.) Immundi dicuntur mali spiritus, eo ꝙ omnibus fœdis operibus delectantur: perditionemq; suam existimat dæmon egredi ab homine. Dæmones enim quia omnis misericordiæ expertes sunt, malũ quiddam sustinere se putãt nisi permittatur eis affligere homines. Insuper quoniam & carnem amant, & pasci solent materialibus vaporibus, magnam ferunt inediam nisi in corpore habitent. Idcirco & dominus dicit ieiunio egredi dæmoniorum genus. Non dixit autem immundus ille, Sãctus es (multi enim prophetæ sancti fuerũt) sed, ille sanctus, adiectione articuli, ille, vnicus & prædefinitus. Christus vero obmutescere eũ facit, vt discamus dæmones etiam vera dicentes confutandos, & non audiendos. Discerpebat autem & proiiciebat illũ dæmon, vt homines visa mali magnitudine, per miraculum credant.

Immundi spiritus.

Matt. xvij. Infra. ix.

Dæmones etiã vera dicẽtes cohibendi.

Et protinus è synagoga egressi venerunt in domũ Simonis & Andreæ, cũ Iacobo & Iohanne. Socrus autem Simonis decumbebat febricitans, & continuo dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam apprehẽsa manu eius: & reliquit eã febris illico, ac ministrabat eis.) Secessit, vt mos erat, in sabbato ad vesperam in conuiuium in domum discipulorum. Porro illa quæ ministrare debebat, febri laborabat: vnde ille eã sanat, & ipsa illis ministrat. Qui sermo indicat, ꝙ si morbo quopiam laborantes sanet nos deus, dono vtamur ad sanctorũ & Christi ministerium. Febricitat autem, qui irascitur, qui temeraria manu est: sed si verbum apprehenderit manum eius, & nõ temere extenderit illam, ministrabit verbo, qui antea præ ira febri laborabat.

C

Vesperi vero quum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habẽtes, & eos q̃ à dæmoniis agitabantur, & ciuitas tota congregata erat ad ostium, & sanauit multos qui ægrotabant variis morbis, & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat loqui dæmonia ꝙ nossent ipsum Christum esse.) Non absque causa addidit, quum occidisset sol, sed quia putabãt nõ licere cuipiã sanare die sabbati, & eius gratia expectabant vsque ad solis occasum, & tunc afferebant curandos. Multos autem sanauit, hoc est, omnes. vel non omnes sanauit, quia omnes erant increduli, qui non sanati sunt propter incredulitatem suam: sed ꝙ multos ex oblatis sanauit, signũ fuit credidisse illos.

Porro non sinebat dæmonia loqui, sicut dixi, docens nos ne credamus eis etiam si ve- D
ra dicant. Nam quum quosdam dum mentiuntur, inueniunt omnino credentes sibi:
Actu. xvi. quid non fieret si & veris falsa permiscerent? Ita & Paulus prohibuit spiritum pythonicum dicentem homines illos seruos esse dei altissimi. Non enim volebat sanctus ab immundo ore commendari, & testimonium accipere.

Et mane multa adhuc nocte surrexit, & egressus est & abiit Iesus in desertum locũ, ibiq; orabat: & prosequutus est eum Simon, & qui cũ illo erant: & quũ inuenissent eũ, dicunt ei, Omnes te quærunt. Et ait illis, Eamus in proximos vicos, vt & ibi prædicẽ. in hoc enim egressus sum. Et prædicabat in synagogis eorũ in tota Galilæa, & dæmonia eiiciebat.) Postquam sanauit ægros, secessit: docens nos ne quid ad ostentationem faciamus, & si quid boni fecerimus, studeamus illud occultare. Precatur autem, ostendens deo offerendum si quid boni fecerimus, & dicendum ad illum, quod omne gloriosum & bonum superne à te descendat. Neque enim ipse oratione indigebat. Quum autem ipsum quærerent turbæ & desiderarent, non difficilem se reddit, sed approbat eorum desiderium, vaditq; etiam ad alios qui sua indigebant doctrina. Neque enim vno loco circunscribenda erat doctrina, sed vbique diffundendi erant radii sermonis. Vide autem quomodo practicæ doctrinã coniũgat. Prædicat enim, & dæmonia eiicit. sic & tu quoq; quum docueris, etiã opera bona fac, ne vanus sit sermo tuus. Nisi enim Christus etiam miracula adiecisset, vanus fuisset habitus sermo eius.

Matt. viij. Luc. v. Et venit ad eum leprosus deprecans eum, eique ad genua accidens, ac dicens illi, Si E
vis potes me mundare. Iesus autem misertus, protensa manu tetigit illum, & dixit ei, Volo, mundus esto. Et quum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.) Fidelis erat leprosus ille, & bene sentiebat, quia non dixit vt petat deum: sed, si vis: credens in eum tanquam deum. Tangit autem eum Christus, vt doceat nihil immundũ
Leui. xiiij. Nume. li. iiij. Reg. v esse. Lex enim iubebat non tangendum leprosum, vt immundum: sed saluator ostendens nihil esse immundũ natura, & abolendã legis obseruationẽ, & ꝙ illa puris hominibus data fuerit, tãgit leprosum: quãuis Helisæus vsque adeò legẽ obseruauerit, & reueritus fuerit, vt Naaman leprosum, & sanari petẽtem, ne respiciẽdum quidẽ putarit.

Et comminatus ei, statim emisit illum, dicitq; ei, Vide ne cui quicq̃ dicas: sed abi, teipsum ostende principi sacerdotum, & offer pro emũdatione tui quæ præcepit Moses in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare multa, & diuulgare sermonẽ, ita vt non posset Iesus manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat,
Bona nõ faciẽda ad ostẽtationem. & veniebant ad eum vndiq;.) Et per hæc docemur ne ad ostentationem bona faciamus. Ecce ipse prohibebat purificato ne ipsum prædicaret, tametsi non ignoraret illũ non obtemperaturum, sed prædicaturum. Verum per hæc, sicut dixi, docet nos alienos ab arrogantia esse. Et prohibet ne cui quippiam dicamus: quãuis deceat eum qui beneficio affectus est, gratum esse & officiosum, etiam si non indigeat is qui bene meruit. Vnde leprosus etiam prohibente domino beneficium prædicauit. Misit autem illum ad sacerdotem, eò ꝙ lex præceperat non licere leprosum in ciuitatem ingredi,
Leuitic. v. nisi à sacerdote mundus esset declaratus. Proinde & donum quod solebant purificati, F
offerre iussit, quò testaretur se non esse aduersarium legis, sed adeo amicum, vt & leproso ea quæ legis sunt, præciperet.

CAPVT II.

ET iterum intrauit in Capernaum post dies aliquot, & auditum est ꝙ in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeo vt iam non caperent eos nec illa loca quæ erãt circa ianuam, & loquebatur eis sermonem. Et veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur: & quum non possent appropinquare illi præ turba, nudauerũt tectum ædium in quibus erat: perfossoque tecto funibus demittunt grabatũ in quo pa-
Vbiq; ob fidem saluat dñs. ralyticus decumbebat. Quum autem vidisset Iesus fidẽ illorum, ait paralytico, Fili, remittuntur tibi peccata tua.) Magna illorum fides, vt & tectum aperirent, & demitterent, idcirco & dominus sanat eorum fide visa, fide (inquam) tam eorum qui illũ gestauerãt, q̃ paralytici ipsi⁹. Etenim ipse nõ ꝑmisisset se tolli, nisi sanãdũ se credidisset.

Sæpe

A Sæpe enim propter offerentis fidem sanat eos qui afferuntur, incredulos: sæpe etiam ediuerso propter eum qui affertur, tametsi increduli sint qui afferant. Primum autem peccata dimittit infirmo, & morbum sanat. Nam ex peccatis difficiliores morbi oriri solent, sicut quendam apud Iohannem dominus dicit ob peccata in paralysin incidisse. Non est enim apud Iohannem is cuius nunc fit mētio. Nam qui apud Iohannem, non habebat hominem: hic autem de quo nunc loquitur, à quatuor ferebatur: & ille in piscina probatica, hic autem nunc in domo: & aliæ quædam differentiæ sunt. Verum scias vnum esse & illum apud Matthæum, & hunc de quo nunc fit mentio.

Iohan.v.

Matt.ix.

Erant autem illic quidam de scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Et protinus vbi cognouit Iesus spiritu suo ꝙ sic cogitarent intra sese, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Vtrum est facilius dicere paralytico, remittuntur tibi peccata: an dicere, surge, & tolle grabatum tuum, & ambula? Vt autem sciatis ꝙ filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, ac tolle grabatum tuum, & abi in domum tuam. Et statim surrexit: sublatoque grabato egressus est in conspectu omnium, adeo vt stupescerent omnes, & glorificarēt deum, dicentes, Nunq̄ sic vidimus.) Pharisæi quidem arguebant dominum vt blasphemum, ꝙ remitteret peccata. Solius enim dei est remittere peccata. Dominus autem & aliud dedit indicium deum se esse verum, nempe corda illorum cognoscens. Nam & corda omnium cognoscere, solius dei est, sicut & propheta dicit, Tu nosti corda solus. Illi B tamen reuelatis etiam cordium suorum cogitationibus permanent insensati ac stupidi, non concedentes posse remittere peccata illum qui corda ipsorum norat. Fidem igitur facit ac stabilit, corpus sanando, posse se etiā animam sanare: atq; adeo per manifestum, id quod obscurum erat, confirmat, & per facile, difficilius: tametsi non ita videretur illis. Pharisæi enim difficilius putabant corpus sanari, id quod videbant: facilius vero animam, eo ꝙ occulta esset sanatio. Atque fortassis talia cogitabant: Ecce hic impostor vt euadat ne curet corpus quod in manifesto, prætexit ꝙ curet animam quæ in occulto, dicens, Remittuntur tibi peccata. Omnino enim si posset sanare corpus, non confugeret ad id quod ignoramus. Quocirca saluator ostendens se vtrunq; posse, Quid est facilius, inquit, sanare corpus, vel animam? Omnino curare corpus, sed vobis videtur contrariū. Ego igitur curando corpus, id quod reuera facile est, etiā difficilius vobis faciā credibile, nēpe animæ curationē: id quod reuera difficile, sed quia in occulto fit, & deprehendi nequit, videtur facile. Tunc igitur dicit paralytico, Surge, & tolle grabatum, ad maiorem miraculi confirmationem, ꝙ non apparenter sanatus sis: & ad declarandum ꝙ non solum sanarim, sed & virtutē indiderim. Sic quoq; facit & in morbis animę. Non solum liberat nos ab infirmitatibus, sed etiam virtutem infundit, vt operemur mandatū. Possum igitur & ego, quū sim paralytic⁹, sanari. Est enim & nunc Christus in Capernaum domo consolationis, hoc est Ecclesia. Domus enim paracleti dicitur Ecclesia. Sum autē paralyticus, quia non operantur & immobiles sunt vires animæ meæ ad bonū: sed si à quatuor Euangelistis gestatus & adductus C fuero ad dn̄m, tunc audiam, Fili. Filius enim dei sum per mādatorū operationē, & remittuntur mihi peccata. Sed quomodo adducar ad Iesum? Si tectū ꝓfodero. Quod est tectū? Mēs, quæ suprema nostri portio est. Hæc habet multū terræ & luti, negociorū inquam terrenorum: cæterum vbi hæc deposita & perfossa in nobis mentis virtus, & exonerata fuerit, debeo demitti, hoc est humiliari. Tunc igitur sanabor, & tollam grabatum, hoc est corpus, ad mandatorum operationem ipsum mouens. Nō enim à peccato solū nos suscitari oportet, & intelligere ꝙ peccamus, sed & lectū, hoc est corpus, ad operationē boni tollere. Tunc igitur & ad contēplationes venire poterimus, ita vt omnes nostrę cogitationes intra nos dicant, Hactenus nunq̄ tale vidimus, id est nūq̄ sic intelleximus, sicut nunc quando paralytici curati sumus. Qui enim à peccatis purificatus est, ille vere videt.

Soli⁹ dei est remittere peccata
iij.Re.iiij.
Hiere.xiij.
xvij.

Aīę curatio difficilior sanatione corporis.

Sanās dn̄s animā, virtutē quoque infundit.

Ecclesia domus paracleti.

Et egressus est rurs⁹ ad mare: omnisq; turba veniebat ad eū, ac docebat eos. Et quū ꝑteriret Iesus, vidit Leui Alphæi filiū sedētē ad teloniū, & ait illi, Sequere me. Isq; surgens secutus est eum. Et factum est quū accūberet in domo illius, multi etiā publicani

& peccatores simul discumbebât cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui secuti fuerant eum. Et scribæ ac pharisæi quum vidissent eum capientem cibum cũ publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quid est ꝙ cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc audito Iesus ait illis, Non opus habent qui valent, medico, sed qui male habent. Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiã.) Post miraculum paralytici egreditur ad mare, fortassis solitudinẽ quærens, at turba iterum concurrit: vt discas ꝙ quanto magis gloriam fugeris, tanto illa magis te sequetur. at si tu illam sequaris, illa à te fugiet. Igitur dominus vt ad mare secessit, turbæ illũ iterum secutæ sunt: alioqui non illuc fugisset. Et præteriens cepit Matthæum, qui binomius erat. Lucas quidẽ & Marcus duorũ fuisse nominũ testãtur, obticẽtes eius nomen: ipse autem non erubescit suum nomen proferre. Vidit enim, inquit, Iesus Matthæum publicanum. Sic etiam nos quoq; nostra peccata confiteri non erubescamus. Sedit autem in telonio (vt videtur) exigens à quibusdam vel rationem faciens, vel aliquid faciens eorum quæ solent in officinis suis publicani agere. Ille autem ita excitatus est, vt relictis omnibus Christum sequeretur, lætansque conuocaret multos ad cõuiuium. Pharisæi autem taxant, per hoc se mundos facere studẽtes. At dñs inquit, Nõ veni vt vocarem iustos, hoc est vos, qui vosipsos iustificatis (per ironiã enim hoc dicit) sed peccatores, qui vocantur non vt maneant peccatores, sed ad pœnitentiã, hoc est cõuersionẽ. Vnde hoc adiicit, ne existimes absq; sui emẽdatiõe vocari peccatores. D

Matthæus binominis. Luc. v. Matth. ix.

Et discipuli Iohannis ac pharisæorũ ieiunabãt, veniuntq; & dicunt illi, Quare discipuli Iohannis & pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? Et dixit illis Iesus, Nũ possunt filii thalami nuptialis, in quo cũ illis sponsus est, ieiunare? Quãdiu habent secũ sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies quũ auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.) Discipuli Iohannis imperfectiores adhuc Iudaicis moribus studebant: vnde quidam accedebant ad Christum vt denunciarent hoc illos agere, & taxabant quare discipuli eius non ieiunarent, sicut ipsi. At hic nunc quidem dicit, sponsus sum ego, & oportet illos bono esse animo, & nõ ieiunare: vbi autem ego è vita hac ablatus fuero, tunc ingruent tentationes, & ieiunabunt ac affligentur. Proinde sponsum seipsum vocat, non solũ ꝙ desponset virgines animas, sed & ꝙ tempus primi sui aduentus, nõ tempus luctus, neque austeritatis est iis qui in illum credunt, neq; labores habens, sed facile & absque operibus legis per baptismũ refocillans nos. Qualis enim labor baptizari? attamen per facilia hæc salutem consequimur. Filii autem thalami, Apostoli, vtpote & ipsi dominicum gaudiũ assequuti, & omnis cælestis boni ac voluptatis totius participes. Intellige & hic ꝙ omnis homo quando virtutem operatur, filius est thalami nuptialis. Quandiu igitur habuerit secũ sponsum Christũ: non ieiunat, hoc est, non ostendit opera pœnitentię. neq; enim cecidit. quãdo autem ab eo ablatus fuerit Christus, prolabereturq; in peccatũ, tũc ieiunat, & pœnitentiam agit, vt à peccato sanetur. E

Christ⁹ cur sponsus. Iohã. iij. Apoc. xxi. Filij thalami.

Et nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum eius nouum à veteri, & peior scissura fit. Et nemo mittit vinum mustum in vtres veteres: alioqui disrumpit vinum mustum vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed vinum mustum in vtres nouos mitti debet.) Quod dicit, quemadmodũ pãnus rudis, hoc est nouus, si assuatur vestimento veteri, sua infirmitate illud discindit, vinumque nouum sua æstuatione vtres veteres disrumpit: sic etiam discipuli mei nondum facti sunt fortes: itaq; si grauauero ipsos, offendam. Veterem enim legem cõfert vestimentis, ob crassam Iudæorum intelligentiam. Non oportet igitur illos graui ieiuniorum præcepto onerare. Vel etiam sic intellige, Discipuli Christi quum sint noui, non possunt seruire priscis moribus & legibus. F

Et accidit vt trãsiret sabbatis per segetes, & cœperũt discipuli eius inter viã vellere spicas, & pharisęi dicebant ei, Ecce, cur faciunt sabbatis quod nõ licet? Et ipse ait illis, Nunq̃ legistis quid fecerit Dauid quũ opus haberet, & esuriret ipse & qui cũ eo erant? quomodo ingressus sit in domũ dei sub Abiathar principe sacerdotũ, & panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus, & dederit etiã iis qui secũ erãt? Et dicebat illis, Sabbatum propter hominẽ factũ est, nõ homo propter sabbatũ.

i. Reg. xxi.

Itaque

A Itaque filius hominis dominus est etiam sabbati.) Discipuli domini spicas vellunt, iã non vltra soliti iuxta legem viuere. Pharisæi autem indignantes, à Christo confutabãtur, in medium afferẽte exemplum Dauid, qui propter necessitatem soluerat legẽ sub Abiathar pontifice. Fugiens enim Dauid propheta à facie Saulis, venit ad pontificem illum, & fefellit eum quasi à rege missus rei militaris gratia, & tũc panes propositionis comedit, gladiũq; Goliath ablatũ obtulit dño. Duodecim autẽ erant panes, qui quoti die proponebãtur super mẽsam, sex à dextris, & sex à sinistris. Quærũt autem quidã, quomodo Euangelista Abiathar nunc sacerdotẽ nominat: liber autem Regũ Abimelech illum nominauit? Dicendum igitur quòd fortassis duo nomina habuerit, idemque sit Abiathar & Abimelech. Vel etiam aliter: Liber Regum sacerdotem dicit esse Abimelech, Euangelista autem pontificem Abiathar: vnde hæc inter se non sunt diuersa. Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autem Abiathar. Disce itẽ iuxta anagogen, quòd discipuli Christi sunt in sabbato, hoc est in animarum quiete. Sabbatum enim quietem interpretamur. Quando igitur quietem habent ab omnibus affectionibus, & à dæmonibus non infestantur, tunc iter faciũt, hoc est, & aliis ad virtutẽ duces fiunt, vellicantes omnia quæ à terra & humili phantasia germinant. Nisi enim primũ quiescat aliquis ab affectionibus, & seipsum in solitudinem conferat, neutiquam aliis ad bonum dux erit.

Leuit.xxiiij

Abiathar Abimelech.

Sabbatũ quid interpretetur.

CAPVT III.

B ET introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo manũ habens arefactã, & obseruabant eum an sabbatis sanaturus esset illum, vt accusarent eum. Et ait homini manum habenti arefactam, Excitare in medium. Et dicit illis, Vtrum licet sabbatis benefacere, an malefacere? animam seruare, an occidere? At illi tacebant. Et cum circunspexisset eos cum iracundia, indolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illius sana, vt altera.) Quum discipuli accusati essent à Iudæis eò quòd per sabbata spicas euellissent, dominus accusantes confutauit, idque enim exemplo Dauid: magis autem illos confutat miraculum faciendo, ostendens q̃ adeo non peccẽt discipuli eius, vt & ipse operetur in die sabbati miraculum faciens: ita vt si malum sit operari miraculum simpliciter, malum futurum sit operari necessaria in sabbato: sed miraculum facere in salutem hominis, diuinum est: non igitur præuaricatur qui in sabbato non agit mali quippiam. Propterea etiam interrogat illos num liceat benefacere: notans eos vt beneficia prohibentes. Aridam autem dexteram omnis habet, qui opera eorum facit qui ad dexteram partem pertinent. Ad quem Christus dicit, Excitare, hoc est surge à peccato, & sta in medium, hoc est in mediocritate virtutum. Omnis enim virtus mediocritas est, eo quòd sicut mediocritas, neque in defectum neque in excessum declinat. Tũc igitur quandò se statuit in mediocritatem, restituitur dextera eius sana. Vide autem quod dicit, & restituta est. Erant enim olim nobis sanæ manus, hoc est efficax virtus operatiua, quando nondũ fuit transgressio. Vbi autem extẽta est
C dextera nostra ad fructum prohibitum, tunc arescere cœpit ad operationẽ boni. Restituetur igitur iterum in pristinam sanitatem, quum in medio steterimus virtutum.

Matth.xij.
Lucæ.vi.

Egressi vero pharisæi statim vnà cum Herodianis cõsilium inibant aduersus illum, vt eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare, & ingens multitudo secuta est eum à Galilæa, & à Iudæa, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum habitabant, ac Sidonem, hominum multitudo magna: qui quum audissent quæ faciebat, venerunt ad eum. Et Iesus iussit discipulos suos vt nauiculam appellerent sibi propter turbam, ne ipsum premeret. Multos enim sanauerat, ita vt irruerent in eum, quo illum tangerent quotquot habebant flagella. Et spiritus immundi quum illum vidissent, procidebant ei, & clamabant dicentes, Tu es filius Dei. Et vehementer interminabatur eis ne se manifestum facerent.) Quinã erant Herodiani? Vel milites Herodis, vel hæresis quædam nuper admodum orta, quæ docebat Herodem ipsum esse Christum, eo quòd in illo Iudaicorum regum successio finẽ habuisset. ita enim exponebant prophetiã Iacob, quãdo defecturi essent ex

Herodiani qui fuerint.
Ge.xxiiij.

Iuda principes, tunc venturum Christum. Quum igitur Herodis temporibus nullus vsq̃ esset Iudaicus princeps, sed regnaret Herodes alienigena, opinati sunt quidã ipsũ esse Christũ: & constituta quadã factione attentauerunt perdere dominũ. Secedit. Nõdum enim erat patiendi tempus. Interim pluribus benefaciebat, ab ingratis secedẽdo. Etenim secuti sunt eũ multi, & sanauit illos: quãuis Tyriis & Sidoniis, tametsi essent allophyli, proderat. Cognati autem eius eũ persequebantur. Adeo nulla à genere prouenit vtilitas, nisi etiam boni mores assint. Et alienigenæ quidẽ à remotis locis ad eũ veniunt: Iudæi vero quum ad ipsum venissent, insectãtur. Vide autẽ q̃ alienus sit à fastu. enimuero ne turbæ obstrepentes ei negocium facerent, nauiculam quærit. Flagella vero dicit morbos. nam ad sanitatem nobis morbi multum conducunt, flagellante nos Deo quasi filios patre. Intellige autẽ per Herodianos, carnales & pelliceos, & eos qui occidere volunt Iesum. Herodes enim si quis interpretetur, pelliceus sonat. Qui egrediuntur à domibus suis & patria sua, hoc est, consuetudinibus carnis, illum sequũtur: vnde & flagella eorũ sanantur, peccata dico, quę conscientiã flagellant, & immũdi spiritus eiiciũtur. Attẽde hic quod discipulis suis præcepit Iesus, vt appellatur sibi nauis propter turbas, ne ipsum premerẽt. Iesus enim est ratio quæ in nobis imperat vt nauis nostra hoc est corp⁹ appellatur sibi, & ne proiiciatur in procellam seculariũ negociorum, & ne premant turbæ negociorũque turbulẽtiæ Christũ qui in nobis est. D

Flagella. *Herodes.*

Mat. xix. Actuũ. i. Et ascendit in montẽ, ac vocat ad se quos voluit ipse: venerũtq; ad eũ. Et fecit duodecim vt essent secũ, & vt emitteret eos ad p̃dicãdũ, vtque haberent potestatẽ sanãdi morbos, eiiciẽdiq; dæmonia. Et imposuit Simoni nomẽ Petrus, & Iacobũ filiũ Zebedæi, & Iohannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitrui. Et Andreã, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthęum, & Thomã, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæum, & Simonẽ Chananæum, & Iudam Iscariotem, qui & prodidit illum.) Ascendit in montem, ad orandum. Quoniam enim miracula fecerat, factis miraculis adorat, docẽs omnes nos gratias agere Deo, & sicubi boni quippiam perfecerimus, id diuinæ virtuti offerre debere. Vel quia ordinaturus erat apostolos, eius gratia ascendit oraturus: vt discamus ꝙ nos quoq; quando sumus ordinaturi, prius orare debeamus vt reueletur nobis qui dignus sit, & ne communicemus peccatis alienis. Assumitur & Iudas in Apostolum, vt discamus ꝙ nõ propter futurã malitiam alicuius aspernetur deus quempiam mala operaturum, sed propter præsentem virtutem honoret quem dignũ censet, etiamsi postea malus sit futurus. Porro apostolorum nomina propter falsos apostolos recẽsentur, vt sint noti veri. Filios autem tonituri nominat filios Zebedæi, vt præcipuos prædicatores, & maxime theologos. E

Boanerges. *Ordinaturis orãdũ.* *Iudas cur in apostolũ electus*

Et veniunt in domum: & conuenit iterum turba, sic vt nõ liceret illis vel panes edere: & quũ audissent qui ad illum attinebãt, exierunt vt manus iniicerẽt in eũ. Dicebãt enim, in furorẽ versus est. Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebãt, Beelzebul habet, & per principem dæmoniorũ eiicit dæmonia.) Quum audissent, inquit, qui ad illũ attinebant, hoc est necessarii eius, vel etiam fratres eius, exierunt vt comprehenderent eum. Dicebant enim, quia in furorem versus est, hoc est, dæmonem habet. Audientes enim quòd dæmonia eiiceret, & morbos sanaret, præ inuidia opinabantur quòd dæmonium haberet, & furiosus esset: vnde volebant comprehendere illum vt dæmoniacum. Et familiares eius sic quidem agebant, similiter autem & scribæ faciebant, qui à Hierosolymis descenderant, dæmonium ipsum habere dicentes. Quum enim non possent contradicere his quæ fiebant, alio modo arguebant ea, nẽpe quòd à dæmoniis fierent. F

Mat. 9. 12 Luc. 11. Et ad se vocatis illis, in parabolis dicebat illis, Quomodo potest satanas satanam eiicere? Et si regnum aduersus sese diuisum fuerit, non potest stare regnum illud. Et si domus cõtra seipsam diuisa fuerit, nõ potest stare dom⁹ illa. Et si satanas insurrexerit aduersus semetipsum, ac diuisus est, non potest stare, sed habet finẽ. Non potest quisq̃ vasa fortis ingressus in domũ illius diripere, nisi prius fortẽ alligarit, & tunc domum eius diripiet.) Exemplis quibus contradici non poterat, vincit inuidos Iudæos. Quomodo enim possibile est dæmonẽ dæmones eiicere? sicut & in domibus videm⁹, quãdiu pacifici sunt, bene habẽt hi qui in illis sunt: quando autẽ diuisi fuerint, destruũtur.

Quomodo

A Quomodo autem, inquit, potest quis diripere vasa fortis, nisi prius illum vicerit? Cæterum quod dicit, hoc sibi vult. Fortis est dæmon: vasa autem eius, homines sunt qui ab illo tenentur. Itaque nisi quis primùm alliget dæmonem & destruat, quomodo vasa eius ab eo auferet? dæmoniacos inquam. Proinde quia ego vasa ei⁹ diripio, hoc est, libero homines ab affectione dæmoniaca: consectaneum est ꝙ primum ligauerim & destruxerim dæmones, & inimicus illorum sim. Quomodo igitur vos dicitis ꝙ Beelzebul habeam, hoc est, quum amicus sim dæmonum & magus, eiiciam dæmones? *Quis fortis & quæ vasa eius.*

Amen dico vobis, Omnia remittentur filiis hominum peccata & conuitia quibuscunq; conuitiati fuerint: at qui conuitium dixerit in spiritum, non habet remissionē in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio, quia dicebant, spiritum immundum habet.) Tale quiddam hoc loco dicit, Quæcunque alia peccauerint homines, habent forte quod prætexant, indulsisse se humanæ infirmitati: vt exempli gratia dicebant Christum helluonem & bibonem, amicum publicanorum peccatorum. in illo veniam assequentur. quando autem videntes eum operari miracula indubitata, blasphemarint spiritum, hoc est mira opera per spiritum sanctum facta, quomodo tunc veniam assequentur, nisi pœnitentiam egerint? Quando enim offendūtur in carne Christi, etiam si pro illo non egerint pœnitentiam, veniam obtinent tanq̄ offensi homines. Verum quum vident eum opera dei facere, & blasphemare pergūt, quo pacto dimittetur eis, si alieni à pœnitentia manserint? *Matth. xij. Lucæ. xij. Matth. xi.*

B Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eum qui euocarent eū, & sedebat turba circa eum, dicuntque ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærūt te. Et respondit eis dicens, Quæ est mater mea, & fratres mei? Et quum circūspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait, Ecce mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.) Fratres domino inuidentes accesserunt ad eum, vt caperent eum tanq̄ in furorem versum & dæmoniacū. Mater autem fortassis inani gloriola mota venit vt illum à doctrina ad se attraheret, & ostenderet turbis ꝙ ipsa illum qui tantis miraculis conspicuus erat, gubernaret, atque ita vt à doctrina auelleret. Dominus igitur respondit ꝙ nihil profuturum sit matri suæ esse matrem suam, nisi etiam alias virtutes possederit. Similiter neq; fratribus esse consanguineos. Illi enim sunt veri cognati Christi, qui voluntatem dei faciunt. Itaque non negando matrem hæc dixit, sed ostendens ꝙ non propter natiuitatē solā digna fuerit hoc honore, sed propter omnes alias virtutes quibus prædita fuit: ita vt si illis caruisset, alii ei fuissent prælati. *Cognati Christi.*

CAPVT IIII.

ITerū cœpit docere iuxta mare: & cōfluxit ad eum turba multa, ita vt nauim ingressus sederet in mari, & tota turba iuxta mare in terra erat, & docebat eos per parabolas multas.) Quanuis videatur dimisisse matrem, iterum tamen obedit ei. propter illam enim egreditur ad mare. Cæterum in naui sedet, vt in conspectu habeat auditores omnes, magisque audiatur, & nullus sit à tergo.

C Et dicebat illis in doctrina sua, Audite, Ecce exibat seminator ad seminādū, & accidit inter seminādū, aliud quidē cecidit sec⁹ viā, venerūtq; volucres cæli, & comederūt illud. Aliud vero cecidit sup petrosa, vbi nō habuit terrā multā, & statim exortū est, ꝙ nō haberet altitudinē terrę: sole aūt exorto, ęstu affectū est, eóq; ꝙ nō haberet radicē, exaruit. Et aliud cecidit in spinas, & succreuerūt spinæ, ac suffocauerūt illud, & fructū nō dedit. Et aliud cecidit in terrā bonā, & dabat fructū emergentē & crescētē, & afferebat vnū triginta, & vnū sexaginta, & vnū centū. Ac dicebat illis, Qui habet aures ad audiēdū, audiat. Quū aūt cœpisset esse solus, interrogauerūt eū hi q̄ circa ipsū erāt cū duodecim, de parabola, & dicebat eis, Vobis datū est nosse mysteriū regni dei: illis aūt qui foris sunt, p parabolas omnia fiūt: vt vidētes videāt, & nō cernāt: & audientes audiāt, & nō intelligāt, nequādo cōuertantur, & remittātur eis delicta, hoc est peccata.) Primā hāc parabolā ponit, quę est de semine, quo reddantur auditores attētiores. Q̄m enī dictur⁹ erat verbū esse semē, quod vbi ceciderit i parū attētos, corrūpitur: ꝓpterea ante alia hæc dicit, vt auditores studeāt nō illi terrę similes fieri, quæ semē disperdit. *Matth. xiij. Lucæ. viij. Esaiæ. vi. Act. xxviij.*

Quis igitur est qui seminat? Ipse Christus qui exiuit è paternis finibus, ineffabili misericordia se nobis attemperans. Exiuit autem non vt incendat maledictam terram & mala corda, neque vt excecet spinas, sed vt seminet semẽ. Quale autẽ semẽ? nunquid Moysis? nunquid prophetarũ? Non, sed suũ, hoc est, vt Euangelium suum prædicet. Inde igitur seminauit. Iam semen aliud in animam à multis cõculcatam cecidit: & volatilia cæli, dæmones dico, qui aerẽ inhabitant, comederunt semen. ii sunt qui omnibus placere volunt. Anima autẽ conculcata est quãdo quis placere vult huic & illi, & sic à multis conculcatur. Vide autẽ ꝙ non dixerit se proiecisse illud in viam, sed cecidisse. Nam qui seminat, ceu in viam bonam proiicit: illa autem si inuenta fuerit mala, verbum corrumpit. Quidam autem per semen quod secus viam cecidit, pulchrè intellexerũt quod ceciderit in cor infidele. Via enim est Christus. Cæterùm secus viã, sunt infideles qui extra viã sunt, hoc est Christũ. Aliud autẽ cadit in animã petrosam: eos dico, qui facile suscipiunt, & deinde abiiciũt. Qui petrosi sunt, ad paruum tempus similes facti petræ Christo, in hoc ꝙ sermonem susceperũt: dissimiles autem facti, eò ꝙ ad tẽpus breue susceperunt, & deinde abiecerunt. Et aliud in animã cecidit multis curis obnoxiã. spinæ enim curæ sunt. Denique quartum in terram bonã cecidit. Proinde vide quomodo rara sint bona, & pauci qui seruentur. nã quartũ tantũ semẽ inuenitur seruatũ. Porro discipulis seorsim interrogãtibus inquit, Vobis datũ est nosse mysteria. Nunquid igitur per segregationem & naturale fatum aliis quidem datum est, aliis vero non? Absit: sed illis datum est qui inquirũt. Quærite enim, inquit, & dabitur vobis. Cęteros autẽ excęcauit Deus, ne sit illis in maiorẽ condemnationẽ si intelligãt & nõ faciant. Et aliter, Vis scire quia Deus facit omnes videre? audi, Vt vidẽtes, hoc est Dei, nõ videant: istud est malitię illorũ. Deus enim formauit eos vidẽtes, hoc est, bonũ intelligẽtes: ipsi aũt nõ vidẽt sua spõte, ne cõuertãtur & emẽdentur, quasi suę ipsorũ saluti inuideant. Potest etiã & sic intelligi. Quia aliis in parabolis loquor, vt vidẽtes nõ videant, & audientes non intelligant, & nequando ex hoc cõuertãtur, & emẽdẽtur.

Nota. — *Aĩa cõculcata q̃d sit* — *Iohã. xiiij* — *Quib⁹ datũ sit nosse mysteria.* — *Mar. vij.* — *Luc. 8. 11.* — *Esaiæ. vi.*

Et ait illis, Nescitis parabolã hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Seminator ille sermonẽ seminat. Isti vero sũt quorũ alii iuxta viã dicũtur vbi seminatur sermo, & quũ audierint, confestim venit Satanas, & aufert sermonẽ qui seminatus est in cordibus eorum. Et alii sunt similiter qui in petrosa semen accipiunt, qui quũ audierint sermonẽ, statim cum gaudio accipiunt illũ, & non habent radicem in se, sed temporarii sunt, deinde coorta afflictione aut persecutione propter sermonem, confestim offenduntur. Et alii sunt qui in spinas semen accipiunt. ii sunt qui sermonem audiunt, at solicitudines seculi huius, deceptioque diuitiarum, cæterarumque rerum cupiditates introeuntes, suffocant sermonem, ac redditur infructifer. Et alii sunt qui in terrã bonã semen exceperunt, qui audiunt verbũ, & suscipiunt, & fructificant, ita vt aliud granũ afferat triginta, aliud sexaginta, aliud centũ.) Tres ordines sunt hoc loco eorũ in quibus verbum perditur. Nam hi qui sunt secus viã, parũ attenti sunt. hi autẽ qui comparantur petræ, pusillanimes: illi vero qui comparantur spinis, delicati. Eorũ quoque qui suscipiunt & conseruãt verbum, similiter tres sunt ordines. Nam qui fructum afferunt cẽtuplum, sunt qui perfectam & summã vitam agunt: qui autem sexagecuplum, hi mediocrem: hi vero qui trigecuplum, sunt qui parui quidem sunt, afferunt tamẽ & ipsi pro suis viribus: vt exempli gratia, iuuenes, virgines, & solitarii: item alii qui in cœnobiis & congregationibus viuunt: alii quoque laici & coniugati. Verũtamen dominus omnes suscipit. Gratia sit eius misericordiæ.

Tres ordines suscipientiũ & cõseruãtiũ verbũ dei.

Et dicebat illis, Nũ lucerna incẽditur vt subter modiũ ponatur, aut subter lectum? Nonne vt super candelabrũ ponatur? Nõ est enim quicq̃ occultũ quod non manifestetur, neq; fuit secretũ, sed vt ĩ ꝑpatulũ veniat. Si q̃s habet aures ad audiẽdũ, audiat.) Hoc loco admonet Apostolos vt sint clarę & honestæ vitę. dicit enĩ, Sicut lucerna ponitur vt luceat, ita & vita vestra oĩbus cõspicua erit, & oẽs ad ipsam respiciẽt: idcirco date operã vt vita vestra bona sit. Neq; enĩ in angulo sedebitis, sed lucerna estis. Lucerna aũt nõ sub lecto occultatur, sed super candelabrũ ponitur. Erit autẽ & vnusquisq; vestrum lucerna, qui debet poni super candelabrũ, hoc est super summitatẽ diuinæ vitæ, vt & aliis possit lucere: sed nõ sub modio, hoc est sub gastrimargia, & ciborũ cura: neque

Matth. v. — *Luc. 8. 11.* — *Modi⁹ occultãs lucẽ gastimargia.*

A neque ſub lecto, hoc eſt quiete. Nullus enim cui cibi curæ ſunt, & qui requiem deſiderat, poterit lucerna eſſe omnibus lucens etiam per ſuam vitã. Non enim eſt occultũ, quod non manifeſtetur. Vnuſquiſque veſtrum, ſiue bonum quid fecerit, ſiue malum in occulto, manifeſtabitur etiam hic, & multo magis in futuro ſeculo. Quid enim abſcõditius deo? attamen & ipſe manifeſtatus eſt in carne. perfectius intelligitur de futuro seculo quia in hoc seculo multa, ita quae non revelantur

Et dicebat illis, Videte quid audiatis. Qua menſura metiemini, alii metiẽtur vobis: & adiicietur vobis qui auditis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiã quod habet, auferetur ab eo.) Ad vigilantiam hortatur diſcipulos. Videte enim, inquit, quid audiatis. nullum ex dictis meis vos fugiat. In qua menſura menſi fueritis, remetientur alii vobis. hoc eſt, qualem menſuram attentionis attuleritis, talis etiam vtilitas vobis dabitur. Auditor enim ſi attenderit quantum poteſt, magnum illi commodũ deus dabit. ſin remiſſus fuerit, iuxta eius remiſſionem & lucrum imminuetur. Illi enim dabitur qui alacer eſt & diligens: ab eo autem qui ſegnis fuerit ac ignauus, tolletur etiam quod videtur habere. Propter ignauiam enim extinguitur etiã parua ſcintilla quam habet, ſicut per alacritatem redaccenditur. Matth. vij

Et dicebat, Sic eſt regnum dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſemẽtem in terram, ac dormiat, atq; illa exurgat die ac nocte, ſegeſq; germinet, ac ſurgat in altum dũ neſcit ille. Vltro enim terra fructificat, primũm herbam, deinde ſpicam, poſtremò plenũ frumẽtũ in ſpica. Quum autem productus fuerit fructus, ſtatim mittit falcem, quoniã adeſt meſſis.) Regnum dei intellige dei propter nos incarnationem. Homo enim eſt

B ipſe deus, qui propter nos factus eſt homo. Semen autem miſit ſuper terram, Euãgelii prædicationem: illóque proiecto dormit, hoc eſt, aſcendit in cælos: attamen ſurgit nocte & die. Nam quãuis deus dormire videatur, excitat tamen: & nocte quidem, quãdo per tentationes in ſui cognitionem nos ſuſcitat: die vero, quando per ſuauia & iucunda noſtram vitam moderatur. Creſcit autem ſemen ipſo neſcio. liberi enim arbitrii ſumus, & in noſtra electione oportebit ſemen vel creſcere, vel non. Neq; enim coacti & neceſſario fructum afferimus, ſed ſponte, hoc eſt, à nobiſipſis: primum quidẽ herbã florentem ac principiũ boni demonſtrantes, quando paruuli ſumus, & nõdũ ad menſurã Ieſu Chriſti peruenimus. Deinde ſpicã proferimus, quando & contra tentationes conſiſtere valemus. Spica enim & geniculis cingitur, & rectè ſtat, & perfectior eſt ac turgida. Quando autem quis perfectum fructum attulerit, & affuerit meſſis, tũc falx, hoc eſt verbum dei congregat fructum. Per meſſem intellige conſummationem ſeculi. Deus excitat die ac nocte. Arbitrium liberum. Meſſis qd intelligat.

Et dicebat, Cui aſſimilabo regnum cælorum? aut qua collatione cõferemus illud? Eſt ſicut granum ſinapis, quod quum ſeminatum fuerit in terra, minus eſt omnib⁹ ſeminibus quæ ſunt in terra: & quum ſeminatum fuerit, exurgit, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt poſſint ſub vmbra eius aues cæli nidificare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis ſermonem, prout poterant audire. Sine parabolavero non loquebatur eis, ſeorſum autem diſcipulis ſuis exponebat omnia.) Paruus quidem ſermo fidei. Nam ſi credideris in Chriſtum, ſaluaberis. Vide, qualis ſermo, tale eſt & granum ſinapis. Nam prædicatio miſſa ſuper terram, dilatata eſt & creuit, ita vt Matt. xiij. Lucæ. xiij.

C volatilia cæli, hoc eſt omnes ſublimes ſcientia & ſenſu, in ipſo habitent. Quot enim ſapientes relicta ſapientia gentilium in prædicatione requieuerunt? Maxima igitur fuit prædicatio, & magnos ramos fecit. Vnus enim Apoſtolorum ad Indiam, alius ad Romam, & alius in aliam partem terræ diuiſi ſunt vt rami. Dicebat autẽ ad turbas in parabolis multis iuxta habitudinem audientium cõpoſitis parabolis. Quoniam enim turba erat imperita & indocta, ideo mentionem facit grani ſinapis, & herbæ & ſeminis, vt cognatis & conſuetis nominibus doceat eos vtile quiddam, vel excitet vt accedant & interrogent, & interrogando quæ ignorant diſcant. Diſcipulis enĩ exponebat omnia, quoniam ſeorſum accedebant eum, & interrogabãt. Omnia autem ſoluebat quæcũq; ignorantes rogabant. non enim ſimpliciter omnia, & quæ manifeſta. Nam de his quæ dixerat eis, interrogant. cętera enim manifeſta eis erant, & ita omnia exponebat eis.

Et dicit illis in die illo quum facta eſſet veſpera, Tranſeamus in vlteriorẽ ripam. Et dimiſſa turba aſſumunt eum ita vt erat in naui. ſed & aliæ nauiculæ erant cũ eo. Et oritur procella venti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita vt illa iam impleretur. Et

erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, dicũtq; illi: Præceptor nõ D
est tibi curæ quòd perimus? Et excitatus increpauit ventũ, dixitq; mari, Tace, obmutesce.
Et conquieuit ventus, factaq; est trãquillitas magna: & ait illis, Quid timidi estis adeo?
Qui fit vt non habeatis fiduciam? Et timuerunt timore magno, dicebantque inter sese:
Quisnam hic est, quia ventus & mare obediunt ei?) Aliter hæc enarrauit Matthæus, ali-
Matt. viij. ter Marcus. nam quæ ille dixit diffusius, hic in compendium contraxit: & è diuerso
Lucæ. viij. quæ ille cõtractius, hic diffusius dicit. Assumit igitur solos discipulos, qui futuri miraculi spectatores essent. Porro ne extollerentur quòd ipsos dimissis aliis assumpserat, & vt doceat ferendas tentationes, relinquit eos procellis periclitari. Dormit autẽ, vt maius appareat miraculum, quum prius turbati fuissent. Nam si vigilasset Christus, & facta fuisset tempestas, vel non timuissent, vel non orassent: proinde permisit eos in metum periculi incidere, quò virtutem ipsius sentirent manifestius. Quia enim videbant aliis beneficia dari, sese autem nullo tali frui: periculum erat ne fierent negligentiores. Itaq; tempestatem oriri permittit. Porrò super ceruical dormit, quod in naui erat, nimirum ligneum. Excitatus vero, primum increpauit ventum (hic enim est qui ferox rediderat mare) deinde & mare. Discipulos autem increpauit, eo quòd non habuerãt fidẽ. Nam si fidem habuissent, credidissent vtiq; quòd & dormiens posset illos seruare illæsos. Dicebant enim inter se, Quisnam est hic? Adhuc enim de eo dubitabãt. Cæterũ secun-
Exo. 14. dum quòd solo præcepto mare sedauit, & non virga vt Moyses mare, neque inuocatione,
4. Reg. 2. vt Helias Iordanem: neq; arca, vt Iesus Naue, propterea super hominem illis videba- E
Iosue. iij. tur. In eo autem quòd dormiuit, rursum eis homo videbatur.

CAPVT V.

Et venerunt traiecto mari in regionem Gadarenorum. Egressoq; ei de naui, statim occurrit è monumentis homo spiritui obnoxius immundo, qui domicilium habebat in monumẽtis, & neq; catenis quisquam poterat eum ligare, propterea quòd quum sæpe cõpedibus & catenis vinctus fuisset, discerptæ essent ab illo catenæ, & cõpedes essent comminutæ, neq; quisquam valuisset eum domare, & semper die ac nocte in montibus & monumentis erat clamãs, & concidens seipsum lapidibus.) Probatiora exemplaria habent, in regionem Gergesennorum. Igitur Mat-
Matt. viij. thæus duos dicit dæmonio agitatos, Marcus & Lucas vnum, atrociorem in medium
Lucæ. 7. proferentes. Venit igitur qui dæmonio agitabatur, confitens illum esse filiũ dei. Quoniam in naui dubitabant discipuli quantus hic esset, maioris fidei fit testimoniũ à gentibus, quas per dæmones intelligo. Habitabat autem in sepulchris, volens hominibus malam opinionem inferre, quòd morientium animæ dæmones fiant. quod absit vt quis credat. *talia asserere ridiculi est [illegible] nostris temporibus ab aliquibus perperam creditur*

Quum vidisset autem Iesum eminus, cucurrit & adorauit eum, & clamans voce magna dixit, Quid mihi tecũ est Iesu fili dei altissimi? adiuro te per deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine. Et interrogabat eum, Quod tibi nomen est? Et respondit dicens ei, Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et depre-
Tormentum est dæmonibus pelli ab homine. cabatur eum multum, ne se emitteret extra regionem.) Tormentum suum putant dæmones, si cogatur exire ab homine: ideo dicunt, Ne torqueas, hoc est ne educas nos ex habitaculo nostro, hoc est homine. Sed & aliter existimabant, quòd propter grauia quæ attentassent, non vltrà passurus esset ipsos, sed mox suppliciis traditurus: idcirco & orãt ne se torqueat. Interrogat autem illum dominus, non vt ipse discat, sed vt alii discant multitudinem dæmoniorum qui in illo erant. Quandoquidem vnus apparebat esse, ostendit Iesus cum quot inimicis miserabilis homo ille certarit. F

Erat autem ibi iuxta montem grex porcorũ magnus pascens, & deprecabantur eum omnes dæmones dicentes, Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et permisit statim Iesus. Et egressi spiritus immundi ingressi sunt in porcos. Et ferebatur grex per præceps in mare. Erant autem ferme bis mille, & suffocati sunt in mari. Porrò qui pascebant porcos, fugerunt, & renunciauerunt in ciuitatem, & in agros.) Dæmones orant dominum ne mitteret se extra regionem, sed in greges porcorum. Quî hoc per-
Iob. vij. misit? Quia enim certamen est vita nostra, voluit dominus extra hanc vitã dæmones esse, vt certantes nobiscum nos probatiores cõmonstrarent. Permittit autem illis intrare

A trare in porcos: vt discamus ꝙ sicut non pepercerunt porcis, ita neq; illi pepercissent, nisi eum diuina virtus custodisset. Disce autem ꝙ neq; in porcos habent potestatem, & multo minus in homines, nisi permittat deus. Obserua autem ꝙ in homines qui porcorum more viuunt, & in luto voluptatis versantur, ingrediuntur dæmones, & mittũt illos præcipiti perditione in mare huius vitæ, vt suffocentur.

Neque in porcos dęmones habẽt potestatem.

Et egressi sunt ad videndum quid esset quod acciderat: & veniunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem ac vestitum, & sanæ mentis, qui habuerat legionem: & timuerunt. Et narrauerunt illis qui viderant, qualiter accidisset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus ipsorum. Et quum ingressus esset nauim, rogabat illum qui fuerat à dæmonio correptus, vt esset cum illo. Iesus autem non permisit eum, sed ait illi, Abi in domum tuã ad tuos, & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.) Exierunt igitur viri illius ciuitatis ad Iesum stupefacti miraculo, & quum audissent, timuerunt magis. Idcirco & Iesum rogant vt egrediatur à finibus ipsorum. Timuerunt enim nequando & maius quiddam patiantur. Qui enim perdiderãt porcos, in perditione dolentes precantur vt abeat dominus. Cæterùm is qui dæmonio agitatus erat, orabat illum vt cum ipso esset: timebat enim, ne siquando dæmones eum inuenissent solum, iterum se adirent. At dominus dimisit eum in domũ eius: ostendens ei quòd licet ipse non assit, nihilominus tamen virtus sua & visitatio custodiat eum: insuper vt & alios
B lucretur, qui ipsum visuri essent. Et ecce prædicare cœpit: & omnes mirabantur. Vide autẽ q̃ alienus à fastu dominus. Non dixit, annũcia quæ tibi feci: sed, quæ tibi fecit dominus. Sic & tu quando bonũ quid facturus es, ne tibiipsi, sed domino factum tribuas.

Et quum traiecisset Iesus naui rursus in vlteriorem ripam, conuenit multa turba ad eum circa mare. Et ecce venit quidam principum synagogę nomine Iairus: & quum vidisset eum procul, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multũ, dicens, Filiola mea in extremis est: oro vt venias & imponas illi man⁹, vt salua sit & viuat. Et abiit cũ illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quædã quæ fuerat obnoxia profluuio sanguinis annis duodecim, fueratq; multa perpessa à compluribus medicis, & insumpserat omnia sua, neque quicquam adiumẽti senserat, sed magis in deterius venerat: quum audisset de Iesu, venit in turba à tergo, & tetigit vestimentũ eius. dicebat enim, Si vel vestimẽta eius tetigero, salua ero. & cõfestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore ꝙ sanata esset à flagello.) Post miraculũ quod in dæmoniaco actum, aliud operatur dominus suscitando filiam principis synagogæ, tum propter Iudæos qui sciebant quod fiebat. dimidiatam autem fidem habebat vir ille. Fidelis enim erat, eò ꝙ procidebat ad pedes Iesu: sed quia & obsecrabat vt veniat, non quantam oportebat præ se fidem ferebat. Debebat enim dicere, Dic verbo. Obiter autẽ iturus dominus curat mulierem sanguinis profluuio laborantem. Fidelissima erat mulier hæc, eò ꝙ à vestibus vtilitatem se assequi credebat, & iccirco etiam sanatur. Intelligas autem hæc etiã de humana natura, quæ sanguinis profluuio laborat. Scaturit enim
C in ea peccatum, quod mors est animæ, & sanguinem animæ nostræ effundit. A multis enim medicis, hoc est sapientibus huius mundi, sed & à lege & à prophetis non potuit curari. Tetigit autem vestem Christi, hoc est carnem eius, & sanata est. Qui credit enim esse incarnatum deum, is est qui tangit vestimentum eius.

Lucæ.viij

Tangere vestẽ christi q̃d sit.

Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem ex sese prodisse, cõuersus in turba aiebat, Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli ipsius, Vides turbã vndique prementẽ te, & dicis, Quis me tetigit? Et circunspiciebat, vt videret eam quę hoc fecerat. Mulier verò timens ac tremens, sciens quod factum esset in se, venit & accidit ei, dixitq; ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te seruauit. vade cum pace, & esto sana à flagello tuo.) Egreditur virtus à Christo, nõ à loco in locũ trãsiens, sed manens immota in Christo communicatur & aliis, quemadmodum & doctrinæ à docentibus sunt, & discentibus traduntur. Vide autem quomodo turbæ quidem comprimant, & ex eis nullus illum tetigerit: contrà illa quæ non premebat, illum tetigerit. Mysterium hic quoddam discimus, ꝙ nullus ex his qui turbulento sunt animo, tangit

quid est virtus exire a christo

Christū,sed solum premit eum.Qui autem non premit Iesum,neq; turbato est animo, D
ille tangit eum.Sed quamobrem dominus manifestat mulierem? Primum quidem, vt fidem mulieris glorificet,deinde vt & archisynagogum animet q& eius filiam sit sanaturus.Ad hæc,vt mulierem à magno metu liberet. Etenim timebat mulier, vtpote quæ sanitatē furtim abstulerat:idcirco & Euāgelista dicit,tremēs & timēs. Venit igitur dn̄s,nō dixit, Ego te seruaui:sed,fides tua. Proinde vade in pacem,hoc est in requiem: vt sit hæc sententia, Abi,& quieta esto,quæ hactenus fuisti in mœrore & dolore.

Adhuc eo loquente veniunt à principe synagogæ qui dicerent,Filia tua mortua est, quid vltra vexas magistrum?Iesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait principi synagogæ,Ne timeas:tantummodo crede.Et non permisit vt quisquam se sequeretur præter Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem Iacobi. Et venit in domum principis synagogæ,videtq; tumultum,ac flentes & eiulantes multum, & ingressus ait illis,Quid tumultuamini & ploratis?puella nō est mortua, sed dormit. Et irridebant eum.Ipse vero eiectis omnibus assumit patrem & matrem puellæ, & eos qui cum ipso erant:& ingreditur eò vbi puella iacebat,& apprehensa manu puellæ, ait illi, Tabitha cumi,quod est si quis interpretetur,Puella,tibi dico,surge.Et cōfestim surrexit puella, & ambulabat.Erat enim annorū duodecim,& obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer ne quisquam id sciret:& iussit vt daretur illi quod ederet.) Familiares principis synagogæ arbitrabantur Christū esse ex doctoribus quendam, propterea obsecrabant vt veniret & oraret super puellam:& quia iam mortua erat,putauerunt vltra non opus esse, eo quòd mortua esset. Sed ille patrem animat, & inquit, E
Solum crede.Non permittit autem vllum alium esse comitem,quàm tres discipulos. Neque enim Iesus humilis ad ostentationem quippiam vult facere.Dicente autem eo, Non mortua est puella,sed dormit:derident,ne possint postea dicere quòd in excessu mentis correpta fuerit,& non fuerit miraculum eam suscitare : vnde deriserunt eum, quòd diceret illam non mortuam,sed dormire. Manum verò apprehendit,vt virtutem ei imponat. Et iubet vt detur ei quod comedat: quò certius credatur resurrectio vere & non apparenter tantum facta.

CAPVT VI.

Matth.xiij Luc.iiij. Iohan.iiij.

ET egressus est illinc,venitq; in patriam suam, & sequūtur eum discipuli sui.Quumq; adesset sabbatū,cœpit in synagoga docere:multiq; audientes obstupuerunt dicentes,Vnde huic hæc?& quæ est sapientia quæ data est illi?& virtutes tales quę per manus eius efficiuntur?Nónne hic est faber ille,filius Mariæ,frater Iacobi,& Iose,& Iuda,& Simonis? Nónne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et offendebantur per eum.) Ascendit ad patriam, non ignorans se contemptum iri,sed ne in posterum dicere queant,si venisset. Reprehendebat autem & inuidam illorum mentem.Oportebat sanè magis gloriari de domino,qui suam patriam ita ornaret & doctrina,& miraculis:atqui ipsi despexerunt illum ob humilitatem generis.tam atrox malū est inuidia.Semper enim obscurat bona, nec illa ab inuidis videri sinit.Et nunc multi quosdam quasi ignobiles arguunt,qui tamen omni honore digni sunt,qui sanè haud bene sentiunt,& neutiquam generose. F

Inuidia quæq; obscurat bona.

Dicebat autem illis Iesus,Non est contemptus propheta nisi in patria sua, & inter cognatos,& in familia sua.Et non poterat ibi virtutem vllam edere,nisi quòd paucos infirmos impositis manibus sanauit,ac mirabatur propter incredulitatem illorum.)In genere dicit dominus omnes prophetas contemptos in patria sua,& in domo sua, & inter cognatos suos.Nam si nobiles habent amicos,inuident illi eis,& propterea contemnunt.sin autem ignobiles,iterum propter ignobilitatem contēptui habent. Non potuit igitur illic virtutes facere,non quòd ipse infirmus esset,sed quòd illi increduli. Parcit igitur eis non faciēdo signa,ne signa sint eis ad maiorem condēnationem neq; sic credentibus:& idcirco non facit illic virtutes. Vel aliter,In virtutum operationibus opus est eius qui facit virtute,& eius qui suscipit fide.Quia autem illic defuit alterum, nempe sanandorum fides,nō potuit illic signum facere Iesus. Ita enim intelligere debemus,non potuit,id est,non capaces erant.

Contēpti pphetę in pꝛijs suis.

Et obambulabat per vicos vndique circūiacentes docēs. Et accersit duodecim,cœpitque

A pitq; eos emittere binos, ac dabat illis potestatem aduersus spiritus immũdos. Et præcepit illis ne quid tollerent in viam, nisi virgam tantum, non peram, non panem, non in zona æs, sed calcearẽtur sandaliis, & ne induerẽtur binis tunicis. Et dicebat eis, Vbicunq; introieritis in domum, illic manete donec exeatis illinc. Et quicunq; non receperint vos, neque audierint vos, exeuntes illinc excutite puluerem qui est sub pedibus vestris, in testimoniũ illis. Amen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis in die iudicii, quàm ciuitati illi.) Non in solis ciuitatibus docebat dominus, sed & in vicis: vt nos discamus paruas non despicere, neque semper magnas quærere ciuitates, sed & in contemptis oppidulis prædicemus, seminando sermonem. Non solus autem ipse docet, sed & duodecim mittit binos, quò & alacriores sint. Nam si vnum misisset, fuisset vnicus ille minus alacris. iterum si plures q̃ duos, non suffecisset numerus in plures pagos. Duos igitur mittit. meliores enim sunt duo quàm vnus, dicit Ecclesiastes. Prohibet autem eis quippiam tollere, vel peram, vel æs, vel panem, docens per hęc illos à diuitiarum studio esse debere alienos, & quòd his qui illos vident, grati sint futuri, quum agnouerint paupertatem tantam, eò quòd nihil habeant. Quis enim viso apostolo qui neque peram neque panem (qui maxime necessarius est) tollat, non bene afficeretur, & se ad diuitiarum contemptum pararet? Porrò in vna domo eos manere iubet, ne videantur propter gastrimargiam inconstantes esse, ab aliis ad alios transeuntes. Apud illos autem qui eos non accipiunt, iubet vt excutiant puluerem, demonstrãtes quòd longam viam propter illos venerint, & nihil profuerint: vel quòd nihil ab eis B acceperint, & ne puluerem quidem, quem etiam ipsum excusserint, ita vt hoc sit in testimonium illis, hoc est, in reprehensionem. Amen enim dico vobis, quòd tolerabilius erit Sodomis & Gomorrhis in die iudicii, quàm his qui non susceperint vos. Sodomitę enim puniti in hoc seculo, leuius in alio seculo punientur. Insuper illis non sunt missi apostoli, hi vero apostolos non susceperunt. meritò igitur grauius hi q̃ illi punientur.

Act.xiij. Eccle. iiij. Manere ĩ vna domo cur iubẽtur apostoli.

Et egressi prædicabant vt resipiscerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægros, & sanabant.) Quòd vnxerint oleo apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epistola dicit: Infirmatur quis inter vos? aduocet seniores ecclesiæ, & orent super illum, vngentes eum oleo. Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significatq; misericordiam dei, & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium hilaritatemque spiritualem accipimus.

Iacobi. v. Oleum sacrum.

Et audiuit rex Herodes (innotuerat enim nomen eius) dicebatq;, Iohannes ille qui baptizabat, resurrexit à mortuis, & propterea virtutes agunt in illo. Alii dicebant, Helias est. alii vero dicebãt, Propheta est, vel tanquam vnus ex prophetis. Quum audisset autem Herodes, ait, Cui ego præcidi caput, Iohannes iste est, ipse surrexit à mortuis.) Hic Herodes fuit filius eius qui pueros occiderat: & licet tetrarcha esset Herodes, eum tamen regem dixit, simpliciter vsus nomine. Igitur ille quum audiret miracula domini, sciens quòd immerito & absque causa iustum Iohannem occidisset, suspicatus est quòd surrexisset a mortuis, & per resurrectionem in se virtutẽ accepisset operandi mi- C racula. Iohãnes enim prius nullum miraculum fecerat: Herodes autem putabat signorum operationem ei ex resurrectionis virtute aduenisse. At alii dicebant, Helias est. reprehendit enim multos, vt quum diceret, O incredula natio. Herodes autem timebat, adeo miser erat, vt & mortuum timeret.

Herodes Matth. ij.

Nam ipse Herodes missis satellitibus manus iniecerat in Iohãnem, & vinxerat eum in carcere propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam vxorem. Dicebat enim Iohannes Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, volebatque occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Iohannem, sciens eum virum iustum ac sanctum, & obseruabat eum, auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.) Interserit hoc loco Marcus narrationem de morte Iohannis Baptistæ, occasione sumpta. Dicunt autem quidam quòd Herodes rapuerit Herodiadem viuente Philippo, & quòd reprehensus fuerit vt præuaricator, qui abduxerit viuentis fratris vxorem. Alii autem quòd mortuus quidem fuerit Philippus, reliquerit autem filiolam: & quum filiam reliquerit, nõ debebat Herodes vxo-

Matth.xiiij Lucæ.xiij

Deut.xxv rem fratris ducere, etiam post mortem. Lex enim tunc iubebat fratrem fratris vxorem D ducere, quum non superesset puer: nunc autem illi erat filia. illegitimæ igitur erant nuptiæ. Vide autem quid faciat amoris rabies, & quantum valeat. Ecce enim Herodes Iohannem qué in tanto honore & reuerentia obseruabat, vt libidini satisfiat, cótemnit.

Amoris rabies.

Et quum dies opportunus accidisset, quum Herodes in natalitiis cœnā faceret primatibus ac tribunis & primoribus Galilææ, quumq; introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetq; Herodi, ac simul accumbētibus, rex ait puellę, Pete a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quicquid à me petieris, dabo tibi, vsque ad dimidium regni mei. At illa egressa statim dixit matri suæ, Quid petam? Illa verò dixit, Caput Iohannis Baptistæ. Et ingressa statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens, Volo vt protinus des mihi in lance caput Iohannis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter iusiurandum, eosq; qui simul accumbebant, noluit eam reiicere. Et confestim rex misso spiculatore iussit inferri caput eius. At ille abiit, ac decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suę. Quo audito discipuli eius venerunt, & sustulerunt cadauer eius, posueruntq; illud in monumento.) Mira collusio. Saltat per puellam diabolus, fit iusiurandum impium & nepharium, immo stultum. Nequā autem mulier dicit, Da mihi protinus, hoc est statim, hac hora. Insipiens verò & amore captus Herodes iusiurandum implet, & iustum propter illud occidit. Oportebat hic periuriū fieri, & non tam abominabile facinus perpetrare. Non enim vbiq; honestum est seruare quod iuraris. Spiculator miles carnifex est, deputatus E in hoc vt occidat. Cadauer, id est corpus. Postquam enim detruncatum est caput, corpus quod decidit, cadauer dicitur. Accipere hos potes & spiritualiter. Herodes enim dicitur populus pelliceus Iudæorum. Duxit autem vxorem, vanam & ementitam gloriam, cuius filia adhuc saltat & tripudiat apud Iudæos, nempe scripturarum cognitio, qua seducuntur. Videntur enim sibi cognoscere scripturas: veruntamen non sic habet res. Nam Iohannem detruncarunt, hoc est, propheticum sermonem, & absque capite, hoc est Christo, illum habent.

Periurium vbi licitū.

Cadauer quid dicatur.

Matt.xiiii. Lucæ.ix. Et congregantur Apostoli ad Iesum, ac renunciauerunt ei omnia, & quæ egissent, quæque docuissent. Et ait illis, Venite vos soli seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erāt enim qui venirēt & abirent, multi, ac ne cibum quidem capere vacabat. Et abiit in desertum locum nauigio seorsum: & viderunt eos abeuntes turbæ, & agnouerunt eum multi, & itinere pedestri ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos, conueneruntque ad illum.) Apostoli postquam prædicauerunt, congregantur apud Iesum: vt & nos discamus siquando in ministerium mittamur, ne nos totos ab eo qui mittit, abripiamus, sed illum sciamus caput, & ad illum redeamus, annunciemusque ei omnia quę vel docuimus vel fecimus. Neq; enim satis est si doceamus, nisi & fecerimus. Quiescere autem facit Christus discipulos, vt sciant prælati, laborantes in verbo & doctrina, dignos quibus detur sua quies, & non semper intendant laboribus. Porrò in locum desertum secedit, vt inanis gloria vitetur. sed neq; eo loco latere potest quærentes. Adeo autem vigilabant illi ne se effugeret, vt & præuenerint F apostolos, & abiuerint in locum vbi Christus quietem habiturus erat. Sic & tu pręueni Iesum: ne expectes vt ille te vocet: sed præcurre, & tu magis illum præuenito.

Nō semp intēdendū laboribus

Et egressus vidit turbam multam Iesus, & affectu misericordiæ tactus est erga eos: quia erant velut oues non habentes pastorem. Et cœpit illos docere multa: & quum iam multum temporis pręterisset, accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & iam multum temporis est: dimitte illos, vt abeant in circumiacentes villas ac vicos, emantq; sibi panes. nam quod edant non habent. At ille respōdens ait illis, Date illis quod edant. Et dixerunt ei, Euntes emamus ducentis denariis panes, & demus illis quod edant. At ille dicit eis, Quot panes habetis? Ite & videte. Et quum cognouissent, dicunt, Quinq;, & duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, distributis cōuiuiis in viridi gramine. Et discubuerūt diuisim in areolas centeni & quinquageni.) Pharisæi quum essent pestilentes ac rapaces, non pascebant populum, sed deuorabant. propterea relictis illis ad Christum verum pastorem turbæ congregantur, vnde & ipse alimoniam eis suppeditat, & primum vtiliorem & honestioré, nempe

Ioan.9.

A nempe verbum ſuum, deinde & corporalem. Vide autem diſcipulos quomodo in miſericordia proficiant. Miſericordia enim moti erga turbas, accedunt ad Chriſtũ, & pro illis orant. Dominus autem tentans & probans num ſuam agnoſcerẽt virtutem quòd poſſit illas alere, ait, Date illis vos vt edant. Illi autem & arguerunt eum, vt ignorantẽ quanta laborent rerum penuria, & quanta populi eſſet multitudo. Nonnihil enim grauati animo dicebant, Emamus ducentis denariis panes, & demus illis vt edant. Denique recumbere facit omnes in fœno ſeparatos. hoc eſt enim diſtributis cõuiuiis, id eſt diuerſis mẽſis, quod iterum deſignat dum dicit, diuiſi in areolas, hoc eſt multas partes & ſectiones. Areolæ enim dicuntur variæ ſectiones in hortis in quibus plantantur varia olera. Areolæ.

Et quum accepiſſet quinque panes & duos piſces, ſublatis in cælum oculis benedixit ac fregit panes, deditque diſcipulis ſuis, vt apponerent illis: & duos piſces diuiſit omnibus. Et comederunt omnes, ac ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piſcibus. Et erant qui comederant panes, quinque millia virorum.) Suſpicit in cælum, partim nos docens à deo petere cibum, non à diabolo: id quod faciunt qui iniuſtis prædis viuunt: partim monſtrãs turbis ſe non eſſe aduerſarium deo, quem inuocabat. Porro diſcipulis dat, ne miraculi obliuiſcantur, quia ſuis manibus tenuiſſent panes. Reſidui aũt ſunt duodecim cophini, eadem de cauſa, vt ſuis quique humeris vnum geſtantes, memoria rem ſeruarent. Virtutis autem magnitudo indicatur, ꝙ non ſolum illi paſcuntur, ſed & multa relinquũtur reſidua. Moſes enim
Qui cibũ à diabolo petãt.

B q̃uis manna dediſſet, tamen pro ſingulorum vſu dabat. nam quod ſupererat, vermiculis ſcaturiebat. Helias quoque viduam paſcens, ſuppeditabat quantum ſatis erat. Ieſus autem vt dominus etiam reſidua facit. Et hęc quidem iuxta hiſtoriam: verũ iuxta anagogen, quinq; panes ſunt libri Moſis, qui quinq; ſunt, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, & Deuteronomium. Duo autem piſces, piſcatorum libri, Apoſtolus & Euangelium. Illis enim paſcuntur quinque noſtri ſenſus, qui per quinq; millia ſignantur. Verum nõ poſſunt omnia edere, ſed multa reſidua relinquunt, quæ apoſtoli geſtare poſſunt. Nam difficiliores ſenſus legis & euangeliorum nos quidem quinque ſenſibus ſeruientes non portamus, ſed apoſtoli.
Exo. xvi. 3. Re. 17.
Quinque panes. Duo piſces.

Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos conſcendere nauim, vt præcederent trãſmiſſo mari Bethſaidam, dum ipſe dimitteret turbam. Et quum dimiſiſſet eos, abiit in montem ad orandum. Et quum veſpera aduenisſet, erat nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra: viditq; eos laborantes in remigando. Erat enim ventus contrarius eis. Et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans ſuper mare, & volebat præterire eos. At illi vt viderunt eum ambulantem ſuper mare, putauerunt ſpectrum eſſe, & exclamauerunt. Omnes enim videbant eum, & conturbati ſunt: & ſtatim loquutus eſt cum eis, dĩxitque eis, Confidite, ego ſum, ne terreamini. Et aſcendit ad illos in nauim, & conquieuit ventus. Et vehementer ſupra modum intra ſe ſtupebant & admirabantur. Nõ enim intellexerant de panibus. erat enim cor eorum obcæcatum.) Cogit diſcipulos. Nolebant enim auelli ab eo, ſed vi ſeparabantur, partim propter amorem erga illũ, partim

C ꝙ dubitabant quomodònam ad ipſos rediret, quum abeſſet nauis. Dimiſſis itaque turbis aſcendit in montem vt oraret ſeorſum. Quiete & trãquillitate opus habẽt preces. Cæterum diſcipulos tentari permittit, vt diſcant patientiam. Nam propterea non ſtatim illis aſſiſtit, ſed tota nocte ſinit in tẽpeſtate eſſe, vt doceat fortes eſſe, & nõ in principio tentationum ſperandam requiem. Obſerua & aliud, quod daturus finem rerum difficultatibus, in maiorem illos terrorem adducit. Viſo igitur illo clamauerũt turbati tanq̃ in phantaſmate: & ſtatim per vocem ſuccurrit eis, dicens, Ne terreamini. Deinde & per ingreſſum in nauim, maiorem illis ſecuritatem parit. Confeſtim enim cõquieuit ventus. Magnum autem miraculum, ambulare ſuper mare: & quũ eſſet tanta tempeſtas, tamq; contrarius vẽtus, miraculi incrementũ erat. Apoſtoli autem quum non intellexiſſent de panibus, ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videtur ſane Chriſtus propter hoc permiſiſſe illos tẽtari, vt quoniam à panibus eum non cognouiſſent, notitiam à mari perciperent.
Quiete opus habent orationes.

Et quum traieciſſent, venerunt in terram Genezareth, & applicuerunt in portum.

Quumq; egressi essent è naui, continuo agnouerunt eum: ac percurrentes totam vndique regioné illam, cœperunt in lectis eos qui male habebant circúferre, quum audissent eum illic esse: & quocúq; introisset in vicos aut ciuitates, aut in villas, aut in plateis, ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, salui fiebant.) Aliquanto tempore, vt videtur, peregrinatus est dominus in loco illo, eò q Euangelista dicit, Quum agnouissent illum, attulerunt infirmos. Non enim in domos ipsum vocabát, sed ipsi afferebant eos qui male habebant, obsecrantes vt illis vel fimbriam vestimenti tangere liceat. Nam miraculum quod in muliere operatus fuerat, quę sanguinis profluuio laborabat, ad omnium aures peruenerat, fidemq; auxerat. D

CAPVT VII.

Matth. ix. Supra. v. Lucæ. viij Matth. xv

ET conueniunt ad eum pharisæi, & quidam de scribis qui venerát à Hierosolymis: & quum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est illotis, edere panes, incusabant. Nam pharisæi & omnes Iudæi nisi cubitaliter lauarint manus, non capiunt cibum, tenentes instituta maiorum: & à foro veniétes, nisi loti fuerint, non comedũt. Et alia multa sunt quæ susceperunt seruanda, nempe lotiones poculorũ & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Deinde interrogant eum pharisæi & scribæ, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem?) Discipuli domini docti solam virtuté amplexari, & in aliis non esse superstitiosi, illotis manibus comedebant, simpliciter, & absque curiositate. Pharisei autem quærentes conuitii occasionem, illud reprehendunt, neq; reprehendũt illos vt transgredientes legem, sed traditiones seniorum. Non enim in lege scriptum erat, Lauandum cubitaliter, hoc est vsque ad cubitũ: (cubitaliter enim dicitur à cubito vsque ad extremos digitos) sed hoc erat à senioribus traditum. E

modo pharisei se cubi- iter lavabant πυγμῇ.

Esa. xxix.

At ille respondens dixit, Bene vaticinatus est Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor auté eorum longe est à me: inuanum auté me colunt docentes doctrinas, præcepta hominum. Nam omisso præcepto dei tenetis cõstitutiones hominum: ablutiones vrceorum & poculorum, aliaq; similia his facitis multa. Et dicebat illis, Bene reiicitis præceptum dei, vt constitutionem vestram seruetis. Moses enim dixit: Honora patrem tuũ & matrem tuam, &c. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos auté dicitis, Si dixerit homo patri aut matri, corban, quod est, donum quodcũq; ex me, in tuum cedet commodum, & præterea non sinitis eum quicq̃ facere patri suo, aut matri suæ, & irritum facitis verbum dei per cõstitutionem vestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis.) Vt grauius arguat dominus Iudæos, adducit & prophetam à quo taxantur. Illi enim discipulos arguebant q seniorum traditiones præuaricati essent: dominus auté eis impingit crimé longe grauius, q Mosis legem præuaricarentur. Lex enim dicit, Honora patré & matrem: vos autem docetis pueros vt dicant ad parétes, corban, hoc est, donum & oblatum deo, quod quæris ex me. Pharisæi enim voletes deuorare ea quæ erát plebeiorum, docebant pueros, si quid haberent velut peculium, & quærerent parentes, dicerẽt, Iam consecraui hoc deo. ne vltrà quærant iam oblatum domino. Igitur sic decipiebát pueros, & simul persuadebant eis vt consecrarent domino quę haberent: quo parentes faciebant conténi, ipsi autem deuorabant deo sacrata. Propterea arguit eos dominus, q propter lucrum transgrediantur legem dei. F

Exo. xx. Deut. v. Leuit. xx. Corban.

Et quum aduocasset ad se totam turbam, dicebat illis, Audite me omnes, & intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eũ inquinare: sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ inquinant hominem. Si quis habet aures ad audiẽdũ, audiat. Et quum intrasset in domũ semotus à turba, interrogabant eum discipuli eius de similitudine. Et ait illis, Adeo & vos intelligentia caretis? Nódum intelligitis quòd omne foris introiens in hominem, non potest eum inquinare, quia non intrat in cor eius, sed in ventrem, & in secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autem, Quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominũ malæ cogitationes procedunt, adulteria, stupra, homicidia, furta, auaritiæ, fraudes, dolus,

impudi-

A impudicitia,malus oculus,blaſphemia,ſuperbia,ſtultitia:omnia hæc mala ab internis procedunt, & coinquinant hominem.)Dominus docens homines ꝙ ciborum obſeruationes quas lex prohibet,non debeamus corporaliter intelligere, incipit hoc loco legis mentem aperire,dicens, nihil quod ingreditur, poſſe cōmunē facere, hoc eſt inquinare quempiam:ſed ea quæ egrediuntur de corde.illa enim ſunt quæ inquinant.& enumerat ea. Oculum malum inquit vel intemperantiam, vel inuidiam. Etenim inuidus oculum malum & faſcinum immittit in eum cui inuidet. Et intemperans per oculum videns,malum communicat.Blaſphemiam autē dicit cōuitiū in deum, vt ſi quis dicat,Non eſt prouidentia.vnde & ſuperbiam adiicit. Superbia enim eſt quaſi contēptus dei,quādo quis bonū operatur,& hoc nō aſſcribit deo,ſed propriæ virtuti.Stultitia autem cōuitium eſt in homines. Omnes illæ affectiones coinquinant animā, ſcaturiuntque ex illa & egrediūtur. Cæterum turbæ obſcurius loquutus eſt deus: idcirco & dicebat,Qui habet aures audiēdi,audiat,hoc eſt intelligat. Apoſtoli autē ꝓfundius quiddam dicere dominum exiſtimarunt,& accedunt & interrogant de parabola,hoc eſt obtenebrato & obſcuro ſermone. Parabola enim ſermo eſt tenebroſus. Et primum quidē increpauit eos dicēs,Siccine & vos ſine intellectu eſtis?deide ſoluit qđ angebat. Oculus malus. Blaſphemia. Superbia Stultitia. Parabola

Et quū inde ſurrexiſſet,abiit in cōfinia Tyri & Sidonis:& ingreſſus domū, neminē voluit ſcire.nec potuit latere. Mulier enim ſtatim vt audiuit de eo,cuius filiola habebat ſpiritum immundum, venit & accidit pedes eius.erat enim Græca Syrophœniſſa genere,& rogabat eum vt dæmoniū eiiceret de filia ſua.Ieſus autē dixit illi, Sine prius

B ſaturari filios.nō eſt enim honeſtum ſumere panem filiorū,& proiicere catellis. At illa reſpondit & dixit illi, Etiam domine: nam catelli quoque comedunt ſub menſa de micis filiorum. Et ait illi, Propter iſtum ſermonem vade, exiit dæmonium à filia tua. Et quum abiiſſet domum ſuam,reperit dæmonium exiiſſe,& filiam iacentem ſuper lectum.)Poſtq̄ de cibis loquut⁹ eſt dominus,& vidit incredulos Iudæos,trāſiit in Gentilium fines. Nam quum increduli eſſent Iudæi,ſalus futura erat Gentium. Et ipſe primùm quæſiuit latere,vt ne habeant Iudæi poſtea quò poſſint ipſum accuſare ꝙ ad immundas gētes præcurrerit. Nō potuit latere.non enim veniebat vt lateret, & à nemine agnoſceretur. Mulier enim quę audierat de eo,oſtendit alacrem fidē ſuā:& propterea dominus nō ſtatim exaudit,ſed moratur & differt donum, vt oſtendat mulieris ſolidam fidē,quæ q̄uis ablegaretur,perſeuerauit:vt & nos diſcamus non ſtatim reſilire quum precamur,ſi nō ſtatim votorum fuerimus cōpotes,ſed perſeueremus donec accipiamus. Præterea canes nominat Gentiles,tanq̄ exoſos Iudæis habitos. Panē aūt beneficiū,quod pueris,hoc eſt Hebræis,ſegregarat deus. Beneficia autem Hebræis impartitus eſt. Dicit igitur dominus,Non oportet Gentiles participes eſſe beneficiorum quæ Iudęis deſtinata ſunt. Quia vero prudēter reſpondit mulier & fideliter,deſiderii facta eſt compos. Iudæi enim,inquit,panē habēt,hoc eſt te totū, qui è cælis deſcendiſti:& beneficia tua: at ego micas peto,hoc eſt beneficium particulare. Vide aūt dominū quomodo non dixerit, Virtus mea ſaluauit te.ſed quid dicit? Propter ſermonē hūc,hoc eſt propter fidē tuam,vade:mūdata enim eſt filia tua. Diſce igitur & tu hoc Preces cur exaudire interdum differat deus.

C loco vtilem doctrinā. Etenim vnuſquiſq; noſtrum quando peccat, mulier eſt,hoc eſt infirma anima. Phœniſſa autē,tanquam rubrum & ſanguinarium ac cruentum peccatum habens. Filiam autē habet talis mulier,malum opus,quod habet dæmoniū. Mala enim opera,dæmonum ſunt. Peccatores itaq; cum ſimus,canes nominamur,immunditia pleni,ꝓpter qđ & indigni ſum⁹ q̄ accipiam⁹ panē dei,hoc eſt,cōmunicem⁹ immaculatis myſteriis. Qđ ſi ꝑ humilitatē noſmetipſos agnouerim⁹,& cōfeſſi fuerimus nos eſſe canes,enarrauerimuſq; pctā noſtra,tūc ſanabit filia noſtra, hoc eſt op⁹ diabolicū. Peccatores,canes.

Et rurſum egreſſus de finib⁹ Tyri ac Sidonis,venit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis,& adducunt ei ſurdū,impeditūq; linguæ,& deprecātur eum vt imponat illi manū.& quū apprehēdiſſet eū de turba ſeorſum,miſit digitos ſuos in auriculas eius, & ſputo emiſſo tetigit linguā eius, ac ſuſpiciens in cælū ingemuit, & ait illi, Ephata,qđ eſt aperire. Et ſtatim aptæ ſunt aures ei⁹,& ſolutū eſt vinculū linguæ eius, & loq̄batur recte:& præcepit illis ne cui dicerēt. Sed quo magis ille eis ꝑcipiebat,hoc ampli⁹ ꝑdicabāt,& ſupra modū ſtupebāt dicētes,Bene oīa fecit,& ſurdos fecit audire

& mutos loqui.)Non moratur diu in Gentiliũ locis,sed statim transit,ne(sicut dicebam)daret occasionem Iudæis dicendi ꝙ præuaricaretur legem,Gentilibus se miscẽs. Secedens igitur à finibus Tyri & Sidonis, vadit in Galilæam. Porro surdum & impeditæ linguæ illum sanat. Erat autem morbus ille à dæmone. Iam quod de turba seorsum apprehendit illum,ideo factum,ꝙ non erat arrogantię sectator,qui se humiliarat vsque ad nostram inopiam:& vt plurimum noluit coram multis miracula facere, nisi forte propter videntiũ vtilitatem.Quũ vero expuisset,tetigit linguam illius, vt ostẽderet omnes partes carnis suæ sanctas ac diuinas esse, adeo vt & sputum solueret linguæ vinculum : tametsi superfluitas sit omne sputum , sed in domino admirabilia erant ac diuina omnia. Vt autem suspexit in cælum,ingemuit,fortassis & orans patrẽ quò misericordia dignaretur hominem: & nos docens quando facturi sumus miraculum,inde petendam miraculorum virtutem.fortassis etiam misericordia erga humanam naturam tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, qui illi sic illuderet,& à quo tanta pateretur. Vnde & qui sanarat,à sanatis prædicatur: tametsi illis ipse interdiceret ac prohiberet ne quid dicerent.Docemur & item hoc loco ꝙ quando benefacturi sumus,ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus. D

Partes oẽs ĩ Christo sanctę.

CAPVT VIII.

Iohã.xv.

IN diebus illis quum turba admodum multa esset,nec haberent quod manducarẽt, accersitis ad se Iesus discipulis,ait illis,Misericordia tangor erga turbam:quia iam triduo apud me manent,nec habent quod edant:& si dimisero eos ieiunos in domum suam,deficient in via. quidam enim ex eis ẽ longinquo venerunt. Et responderunt ei discipuli sui, Vnde illos quis poterit hic satiare panibus in solitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Illi vero dixerunt,septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram : & acceptis septẽ panibus, quum gratias egisset,fregit,deditq; discipulis suis,vt apponerent,& apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos:& quũ benedixisset,iussit apponi & hos.Comederunt autem & saturati sunt: ac sustulerunt quæ superfuerant fragmentorum septem sportas. Erant autem qui comederant,ferme quater mille:& dimisit illos.)Etiã antea tale quoddam miraculum fecit dominus,& nunc idem denuo operatur sumpta occasione iusta,nempe ꝙ tres dies mãserat turba,& absumpta erant omnium viatica.Non enim semper miraculum facit in alimentis,vt ne putent ꝙ propter cibos populus illum sequatur,& nunc nisi periculũ ex ciborũ penuria fuisset,neutiq̃ fecisset miraculũ. Vide autẽ & discipulos q̃ insipienter se habeant, nõdum credentes virtutes illius ex prioribus signis.Ipse autẽ non reprehẽdit,docẽs & nos ne morosiores & austeriores erga indociles simus,sed sunt quæ illis oportet ignoscere vt insipientibus. Considera aũt & hoc,ꝙ Christus nullũ vult dimittere ieiunũ. omnes enim vult deliciis suorũ donorum alere,& maxime eos qui triduo apud se manent,hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptisma. Quia aũt baptismus in tribus mersionibus fit, ita & triduo manẽt qui per baptismum illuminãtur. Accepit septem panes, spirituales inquã sermones.Numerus enim septenarius,spiritus sancti symbolũ est, qui perficit omnia. Septenario enim numero perficitur vita hęc,& hoc seculum.Comedunt autẽ illuminati,& saturãtur,& reliquiæ supsunt. Neq; oẽs sensus diuinos edere valẽt. Verũ sicut in illo quinq; panũ miraculo,duodecim cophini sunt,& plures reliquię:erãt eñ qnq; millia,hoc est,quinq; sensib⁹ seruiebãt,& propterea nõ potuerũt multa edere,sed pauci cõtẽti fuerũt,& ideo plures sunt reliquię:ita hic septẽ sunt sportæ,& pauciora residua,eò ꝙ quatuor millia fuerũt,hoc est quatuor virtutib⁹exercitati,& ꝓpterea vt sint potẽtiores,plura comederũt,& pauciora reliquerũt.Illa enĩ sola nõ potuerũt comedere,q̃ fuerũt magis spiritualia,& profundiora,vnde & per septẽ sportas designãtur.Disce & hoc iuxta historiã,ꝙ debemus his quibus indigem⁹,cõtẽti esse, & nihil amplius quærere. Ecce enĩ turbę q̃ comederũt,& saturatæ fuerũt, nõ acceperũt secũ reliqas panũ,sed discipuli has gestarũt.sic igitur & nos vsu nobis congruo esse cõtentos decet. E F

Matt.xiiij. Supra.vi. Lucæ.ix. Iohã.vi.

Erga ĩdociles non decet au-steriores nos esse.

Baptismi trina im-mersio.

Septena-ri⁹ nũerus

Matt.xvi. Hebr.xiij.

Et mox ingressus in nauim cũ discipulis suis,venit ĩ partes Dalmanutha: & egressi sunt pharisæi,cœperũtq; disputare cũ illo,quęrẽtes ab eo signũ ẽ cælo,tentãtes eum. Et quũ ingemuisset spiritu suo,dicit,Cur gñatio hæc signũ q̃rit?Amen dico vobis, si

Mat.xvi. Luc.xij.

A dabitur generationi huic signum.) Post signum hoc septem panũ statim secedit in alium locum, timens nequo pacto turba tanto miraculo excitata, quid nouarum rerum moliretur, regemq; se faceret. Pharisæi signum quærunt de cælo, vtpote quod solem sistat & lunam, fulmina deducat, aerem immutet. Arbitrabantur enim eum non posse facere signũ de cælo: in Beelzebul facere solum signa in terra. Ipse autem morẽ eis non gerit. Aliud enim est tẽpus signorũ de cælo, nempe secũdi aduentus tempus, quando virtutes cælorum commouebuntur, & luna non dabit splendorẽ suum. Primi autem aduentus tempus nihil tale habet, sed omnia mansuetudine plena sunt, & ita non dabitur generationi huic signum tale, hoc est de cælo. Matth. 24 Infra.xiij.

Et relictis illis ingressus rursus nauim abiit traiecto lacu. Et obliti fuerãt sumere panes, nec prẹter vnum panem habebant secũ in naui. Ac præcepit illis dicens, Videte, cauete à fermento pharisæorũ, & à fermento Herodis. Et disputabãt inter sese dicẽtes, Panes nõ habemus. Et eo cognito Iesus dicit illis, Quid disputatis ꝙ panes nõ habetis? Nondum animaduertitis nec intelligitis? adhuc obcẹcatũ habetis cor vestrũ? oculos habentes non cernitis: & aures habentes non auditis? & nõ meministis quũ quinq; panes fregissem in hominũ quinq; millia, quot cophinos fragmentis plenos sustulistis? Dicũt ei, duodecim. Quum autẽ septẽ in quatuor millia, quot sportas ex reliquiis fragmentorũ tulistis? Illi vero dixerunt, septem. & dixit illis, Quî fit vt nõ intelligatis?) Reliquit pharisæos dominus, vt incorrigibiles. Vbi enim spes est correctionis, ibi immorandum est: vbi autem illa defuerit, inde transeundum. Singulari autẽ dispẽsatione fit vt discipuli obliuiscantur panum, quò meliores euadant obiurgati, & intelligant domini virtutem. Nã quum dixisset cauendum à fermento pharisæorum, hoc est doctrina, illi eum putabant de panũ fermento loquutum. Vnde meritò perstringũtur tanq̃ stupidi, & non intelligentes virtutem Christi, qui possit ex nihilo facere panes. Fermentum ideo nominat doctrinam pharisæorum & Herodianorũ, quia amara est, malitiæq; veteris plena. Quicunq; enim malitia inueteratus est, & nihil spirituale potest dicere quod auditoris faucibus sit dulce, ille fermentũ habet, ac mordacem veteris malitiæ doctrinã, quæ illi obedientẽ ad pœnitudinẽ tandem ducat. Herodiani autẽ erant doctores quidã nuper orti, dicẽtes Herodẽ esse Christum, & illi esse credẽdũ. Iohan.vi. B Cur doctrina pharisæorum fermentũ. Herodiani.

Et venit Bethsaidan, & adducũt illi cæcũ: & obsecrabant eũ vt illum tãgeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit illum extra vicũ: & quũ expuisset in oculos illius, imposuissetq; illi manus, interrogauit eũ siquid videret: & recepto visu dicebat, Video homines, quoniã velut arbores cerno ambulantes. Deinde rursum imposuit manus super oculos illiꝰ, & fecit vt visum reciperet, & restitutus est: ac denuo videbat dilucide oẽs: & dimisit illum in domum suã, dicens, Neque in vicum ingrediaris, neq; dixeris cuiquã in vico.) Apparet Bethsaidan incredulitate multa laborasse: ideo & miserã eam dicit Christus, sicut Matthæus inquit, Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaidan: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factẹ sunt in vobis, pridẽ resipuissent. Huc igitur quũ venisset Iesus, adducunt ad eũ cæcum ex pago. Non erat autẽ pura adducentium fides, vnde & dominus educit cæcum e pago, & sic sanat illum. Expuit vero C in oculos cẹci, & manus imponit, vt discamus nos ꝙ sermo diuinus efficax sit. Manus enim, operationis symbolum est: sputum autem sermonis, eo ꝙ ex ore sit. Et quia neque cæcus ille pfectã habuit fidẽ, idcirco nõ statim ipsum respicere facit, sed sensim, vtpote integra carẽtem fide. Iuxta fidei enim magnitudinẽ & sanitas datur. Prohibet autem ne ingrediatur in pagũ suum, eò ꝙ, sicut dixi, increduli erant homines, & animẹ eiꝰ nocuissent. Sed neq; Christus hoc de se diu dici vult, vt ne in incredulitate sua perseuerantes illi, in grauius inciderent iudicium. Et nos quandiu in hoc pago, id est mundo agimus, anima sumus cæci: educti autem ẽ mundo & secularibus negociis, à Christo sanamur. Postquam autem sanati fuerimus, dicit nobis ne vltra reuertamur in pagum, sed in domum. Domus autem vniuscuiusq;, cælum, & mansiones q̃ illic sunt. Matth.xi. Manus. Sputum.

Et regressus est Iesꝰ & discipuli illiꝰ in vicos Cæsariæ q̃ cognominatur Philippi: & ĩ via interrogauit discipulos suos dicẽs, Quẽ me dicũt homines esse? Illi vero respõderunt, Iohannẽ Baptistã, & alii Heliã, alii rursus vnũ de numero prophetarũ. Et ipse dicit illis. At vos quẽ me dicitis esse? Respõdens autẽ Petrus dicit illi, Tu es ille Christꝰ,

Et interminatus est eis ne cui dicerent de se.) Quum abduxisset eos procul à Iudæis, D
interrogat de se, vt nullum timentes veritatem faterētur. Respondent igitur, alii quidem Iohannem Baptistam te suspicantur, alii vero Heliam. multi enim Iohannem resurrexisse credebant, sicut etiam Herodes opinatus est ꝙ propter resurrectionem accessisset ei virtus illa qua miracula faciebat. Iohannes enim quum viueret, non faciebat miracula. Vbi igitur interrogauit eos de aliorum opinionibus, rogat ex eis & suā ipsorum sententiam, quasi diceret: Illi errātes sic de me sentiunt, vos autē aliud quiddam dicite. Quid igitur Petrus? Confitetur eum esse illum qui à prophetis prædictus est. Quid aūt ad confessionem Petri dixerit dominus, & quomodo beatificarit illum, Marcus quidem prætermisit, ne videretur ad gratiam Petri præceptoris sui hæc dixisse: Matthæus autem non omisit. (Mat. xvi.) Interminatus est autem illis vt nulli de se dicant. Volebat enim adumbrari gloriam suā, ne postea multi in se scandalizarentur, & propterea ob incredulitatem suam maiori supplicio fierent obnoxii.

Et cœpit docere eos ꝙ oporteret filiū hominis multa pati, & reprobari à senioribꝰ summisq; sacerdotibus ac scribis, & occidi, & post tres dies resurgere: & aperte sermonē loquebatur. Et apprehēdit illū Petrꝰ, cœpitq; increpare eū. At ille conuersus, & intuitus discipulos suos, increpauit Petrū, dicens, Abi post me satana, quoniā nō sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominū.) Quādo deprehēdit eos cōfessos se esse Christū, tunc tandē & crucis sacramentū eis manifestat, tametsi non omnino nude: neq; enim sic quid diceret intellexissent, neq; intelligebant quid esset resurgere. Vnde putabant melius esse omnino non pati. Vnde & Petrus incepit eum increpare, ꝙ temere in mortem se offerret. potuisset enim nō pati. At dominus monstrans ad salutem suam passionem pertinere, & solum satanam eum nolle pati, ne saluentur homines: satanā nominat Petrum, tanquā idem cum satana sentientem, nolentemq; se pati, sed magis se opponentem. (Satanas.) Satanas enim idem est quod aduersarius. Vade autem post me, inquit, hoc est, sequere volūtatē meā, & nō obluctēris, neq; ex aduerso mihi stes, sed post me sequaris. Humana dicebat sapere Petrū, eò ꝙ humilia quędā & carnalia sapiebat, volēs mollius agere, & nō crucifigi nec in tētationes incidere dominū propter mūdi salutē. E

Et quū ad se vocasset turbam vnà cū discipulis suis, dixit illis, Quicunq; vult sequi me, abneget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. (Iohā. xij.) Nam quisquis voluerit animā suam seruare, perdet eā. Quisquis autem perdiderit animam suam causa mea & euangelii, hic seruabit eam. Quid autē profuerit homini si lucratus fuerit mundū vniuersum, & animæ suæ iacturā fecerit? Aut quid daturus est homo quo repenset animā suam?) Quandoquidem Petrus increparat eum volētem crucifigi, aduocat turbam, & audiētibus omnibus Petrum acrius alloquitur, Tu me, inquit, reprehendis Petre, quòd crucem tollo? ego autem tibi dico, ꝙ neque tu neque quisq̄ saluabitur, nisi moriatur pro bono & veritate. (Nota.) Cæterum vide ꝙ non dixit, etiamsi nō velit quis, moriatur, sed, quicunq; vult. Nullum enim cogo. Ad bona voco, non ad mala, vt & cōpellā: & ita si quis non vult, non est his dignus. (Abnegare semetipsū.) Quid sit autem abnegare semetipsum, discemus, si didicerimus quid sit abnegare aliū. Qui enim abnegat aliū, fratrē fortassis, vel familiarē, vel patrē, etiāsi flagellari illum viderit, & occidi, nō aduertit, nō dolet, nō cōpatitur semel ab eo alienatus: sic quoq; & nos vult corpus nostrum despicere, vt siue flagella, siue aliud quid patiatur, ne illi parcamus. F (Crux, ignominiosa.) Tollat autem crucem suam, hoc est ignominiosam mortem. Ignominiosa enim tūc videbatur. Præterea quia multi in crucem agebantur latrones, addit quòd cum crucifixione etiam omnem aliam virtutem habeat. hoc enim est, & sequatur me. At quoniam graue hoc esse videbatur & crudele quod imperat nobis vt nos morti exponeremus, dicit ꝙ hoc modo plus habeat misericordiæ. Nā quisquis perdiderit animā suam propter me, nō tāq̄ latro qui occiditur, vel tanq̄ is qui suspēditur (hoc enim nō est propter me) talis inueniet animā suā: sicut contrà si quis videatur lucrari, perdet eā si in tēpore martyrii non restiterit. Ne mihi dixeris ꝙ lucratus sit vitā. nam quum postea deponēda sit, etiā si totum mundū fuerit lucratꝰ, nulla erit vtilitas. neq; enim diuitiis salus repēsari potest. siquidem enim hoc est, quod is qui lucratur totū mūdū, animā autē perdit. Dedisset enim & is q in flāma cruciabatur, & innocēs fuisset. At nō est tūc talis quædā cōmutatio illic. Proīde & hoc

loco

A loco confutabimus Origenistas dicentes quod futura sit quędam animarum reparatio postquam punitæ fuerint iuxta peccatorum suorum rationem. Audimus enim quod illic non repensetur quippiam pro anima. Proinde non tanta res puniri, quanta pro peccato rependenda est. Origenistę cōfutātur

Quęcunq; enim puduerit mei ac meorum sermonum in generatione hac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis, vbi venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

CAPVT IX.

ET dicebat illis: Amen dico vobis, sunt quidam inter eos qui hic stant, qui non gustabunt mortem donec viderint regnum Dei venisse cum virtute.) Non sufficit mentalis fides, sed etiam oris cōfessio exigitur. Nam quia duplex est homo, duplex fiat & sanctificatio. Sanctificatur quidem anima per fidem, corpus autem per confessionem. Quem igitur puduerit crucifixum confiteri Deum suum, illius & ipsum pudebit. Indignum illum seruum iudicabit quum venerit, non tunc humilis, neque (sicut hic apparebat) contemptus ita, vt quem eius tunc pudere debeat: sed in gloria, & cum comitatu angelorum. Quia autem de gloria sua dicebat, volens eis declarare quod non hoc per arrogantiam loqueretur, dicit quod sunt quidam ex hic stantibus, nempe Petrus, Iacobus, & Iohannes, qui non morientur donec ostendero eis in transfiguratione quanta cum gloria venturus sim. nam ipse tunc fulgebat, ita & sancti eius. Mat.xviij. Lucæ. ix. Sanctificatio corporis & aiæ.

Et post dies sex assumit Iesus Petrum & Iacobum ac Iohannem, & subducit eos in montem excelsum seorsum solos, & transformatus fuit coram illis, & vestimenta illius facta sunt splendida & candida valde velut nix, qualia candida facere non potest fullo super terram.) Lucas autem post octo dies dicit, non dissidens à Marco, sed plane consonans. Ille enim & diem quo locutus erat, & diem quo ascendit, dixit: Marcus autem intermedios duntaxat. Assumptos igitur præcipue secum subducit in montem excelsum. Petrum quidem, tanquam eum qui confessus erat, & diligebat: Iohannem, vt eum qui diligebatur: & Iacobum, vt & ipsum theologum vocalissimum. nam ita molestus erat Iudæis, vt etiam Herodes Iudæis placere volens ipsum occiderit. In montem autem excelsum subduxit, quò gloriosius fiat miraculum. Et seorsum. sacramentum enim seorsum demonstraturus erat. Per transformationem intellige non characteris & lineamentorum immutationem, sed manente charactere qualis prius erat, ineffabilis lucis factum esse augmentum. Matt.xvij. Lucæ. ix. B Actuum.xij

Et cōspectus est illis Helias cum Moyse, colloquebaturq; cum Iesu. Et respōdens Petrus dicit Iesu, Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tabernacula tria, tibi vnum, Moysi vnum, & Heliæ vnum. Non enim nouerat quid loqueretur. erant enim expauefacti. Et facta est nubes quæ obumbrauit illos: & venit vox è nube dicens, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repente quum circunspexissent, non amplius viderunt quenquam, sed solum Iesum esse secum.) Helias & Moyses videntur colloquentes, multis de causis. Quia enim dixerant discipuli populum dicere quòd Christus sit vel Helias, vel alius ex prophetarum numero: ostendit eis prophetarum præcipuos, vt & inde discant quantum inter seruum & dominum intersit. Vna quidem causa hæc est. Alia autem, quia multi eum putabant aduersarium Deo, & quòd solueret sabbatum, ac legem pręuaricaretur, ostendit in mōte prophetas, quorum vnus legislator, alter æmulator fuerat. Neq; enim colloquium habuissent prophetę cum eo, qui visus fuisset soluere legem. At Petrus timebat descendere à monte. timebat enim ne crucifigeretur dominus: & dicit, Bonum est nos hic esse, & non illuc descendere in medium Iudæorum. Nam si huc venirent qui aduersum te sæuiunt, haberemus Mosen, qui de Aegyptiis triumphauit: haberemus item Heliam, qui ignem de cælo deduxit, quinquagenarios consumentem. Quid autem colloquebantur cum eo prophetæ? De cruce & de morte eius. Porro de Petro dicit quod nescierit quid loqueretur. Territi enim facti sunt ob ineffabilem lucem & gloriam. Non enim integrè erat in eius animo, quod nunquam vellet descēdere Iesum vt crucifigeretur pro salute nostra, sed in monte semper manere. Nunc etiam sermonem ad anagogiam subducamus. Post consummationem mundi, qui sex diebus est conditus, & nos ascēdere faciet dominus, si quidem discipuli eius fuerimus, in mōtem excelsum, cælum dico, & ostēdet nobis semetipsum fulgidiorem. Nunc quidem quasi in ignobilitate apparuit, crucifixus, & fabri filius: tunc autem videbimus vnigeniti illius gloriam, videbimus etiam legem & prophetas cum ipso colloquentes, id est ea quæ de ipso dicta sunt tam à Mose, quam à cæteris prophetis, & tunc cōperiemus ac videbimus quòd Causę cur Moses & helias in mōte & quid cum Iesu colloquuti sint. Iohā.ix. C Exo. xiiij. iiij.Re.i. Gene.i.

cum suis operibus consonent: ac tunc audiemus reuera paternam vocem, quæ reuelat D
nobis patris filium, & docet, Hic est filius meus. Quomodo docebit nos? Nube obumbrante, id est spiritu sancto, qui est fons sapientiæ.

Porro quum descenderent de monte, præcepit illis ne cui dicerent ea q̃ viderãt, donec filius hominis à mortuis resurrexisset. Ac verbũ hoc tenuerũt apud sese, inter sese disputãtes quid esset hoc quod dixerat è mortuis resurgere.) Quã ob causam interdicit dñs discipulis ne quid dicant cuipiam de transfiguratione? Vt ne scandalizarentur homines si quum tam honorifica de Christo audissent, postea viderent ipsum crucifigi. Igitur postq̃ à mortuis surrexit, tempestiuũ erat de Christo dicere gloriosa q̃ ante crucẽ erant facta. Tenuerunt itaq; apostoli apud se sermonẽ, disputantes inter sese q̃d esset ex mortuis resurgere. nõdũ enĩ sciebãt, inquit, ꝙ oportebat è mortuis resurgere.

Esaiæ. liij. Malac. iiij Et interrogabant illum, dicentes, Quid est quod scribæ dicũt, Heliã oportere venire prius? Ille vero respondens dixit illis, Helias quidẽ vbi aduenerit, prius restituet omnia, & quemadmodum scriptũ est de filio hominis, vt multa patiatur, & contẽnatur. Verũ dico vobis Heliã venisse: & fecerũt illi quęcũq; voluerũt, sicut scriptũ erat de illo.) De Helia rumor quidã erat apud Hebræos ꝙ venturus esset ante Christũ. Verũtamen pharisæi nõ vt oportebat interpretabantur de Helia, sed spõtanea malitia veritatem occultabant. Duo enim sunt aduentus Christi, is scilicet qui præteriit, & is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Iohãnes, posterioris autẽ erit Helias. Proinde Christus vocat Iohannẽ Heliam, & ꝙ acriter reprehendebat ac æmulabatur, & ꝙ solitudinẽ amabat. Vrget itaq; Christus iuxta pharisæorum opinionẽ, suspicantium ꝙ prioris aduẽtus Christi p̃cursor sit Helias. Et q̃uo vrget? Helias q̃dẽ quũ venerit, restituet omnia: & quẽadmodũ scriptũ est de filio hoĩs vt multa patiatur. Sensus aũt dictorũ is est: Helias Thesbites quãdo veniet, factur⁹ est pacẽ cũ Iudæis q̃ nõ credũt, & adducturus est illos ad fidem: & ita secundi aduẽtus præcursor futurus est. Nã si primi aduẽtus præcursor fuisset Thesbites restituturus omnia, quomodo scripta essent de filio hominis quòd hęc & illa, & quòd debeat pati? Igitur e duobus alterum colligitur: vel nõ esse Heliam prioris aduentus præcursorem, si quidẽ vere dicunt scripturæ ꝙ pati debeat: vel non vere dicere scripturas dicentes quòd patietur Christus, si quidem crediderimus quod iuxta pharisæorum mentem prioris aduentus præcursor erit Helias. Helias enim restituturus est omnia, & non erit vltra incredulus Iudæus, sed omnes credent prædicationi quotquot Heliam audierint. Itaq; dominus opinionem pharisæorum euertens dicit ꝙ Helias iam venerit, hoc est Iohannes, & fecerunt quæcunq; voluerunt in eo, & tandem capite truncatus factus est ludi apud Herodem præmium.

Duorum aduentuũ Christi p̃cursores duo. E

nota hãc interpretationem qui [illegible] consonat cũ Euangelio

Supra. vi.

Et quum venisset ad discipulos suos, vidit turbam multam circa illos, & pharisæos disceptantes cum illis. Et protinus vniuersa turba quum vidisset eum, obstupuit, & accurrentes salutauerunt eũ, & interrogauit scribas, Quid disceptatis cũ illis? Et respõdens vnus è turba dixit, Præceptor, adduxi filium meũ ad te, habentẽ spiritũ mutum: & quandocunque eum corripuerit, lacerat eũ, atq; ille spumat ac stridet dẽtibus suis, & arescit: & dixi discipulis tuis vt eiicerent, & non potuerunt.) Quum venisset ad discipulos, nouem videlicet qui non ascenderant secũ, vidit disceptantes eos cũ pharisæis. Pharisæi autem freti absentia Iesu, molesti erant discipulis. At turbæ repẽte viso illo (desiderabant enim illum videre) quasi à longinqua peregrinatione aduẽtantẽ salutant. Quidã autẽ dicunt ꝙ facies eius facta à luce trãsfigurationis formosior, ad salutationẽ populũ inuitarit. Porro respondẽs vnus è turba dixit. Infirmæ fidei homo ille erat, sicut & dñs testatur dicens, O generatio incredula. & iterum, Credẽti omnia sunt possibilia. Et ille ipse, Succurre incredulitati meæ. Taxat autẽ discipulos tanquã incredulos. Etenim oportebat ipsum non corã omnibus illos accusasse, sed seorsum. F

At ille respondẽs ei dicit, O natio incredula, quousq; apud vos ero? quousq; patiar vos? adducite illũ ad me. Et adduxerũt illũ ad eũ. At viso illo, cõtinuò spũs discerpebat eũ, & p̃lapsus in terra voluebatur spumãs. Et interrogauit patrẽ illius, Quãtũ tẽporis est q̃d hoc accidit ei? At ille dixit, A puero: & freq̃ẽter illũ in ignẽ abiecit, & ĩ aquas, quò p̃deret eũ. age si q̃d potes, subueni nobis misert⁹ nostri. Iesus autẽ dixit illi, Illud si potes credere, oĩa possibilia credenti. Et cõfestim exclamans pater pueri cũ lachrymis

A mis dixit, Credo domine, succurre incredulitati meæ. Quũ vidisset autẽ Iesus ꝙ turba simul accurreret, increpauit spiritũ immundũ, dicens illi, Spiritus mute & surde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne posthac ingrediaris ĩ illũ. Et cũ clamasset spirit⁹, multũq; discerpsisset eũ, exiuit, & factus est tãq̃ mortuus, adeo vt multi dicerẽt, mortu⁹ est. At Iesus correpta manu illius erexit eũ, & ille surrexit.) Ille quidẽ q̃ accesserat ad dñm, arguit discipulos ꝙ nõ possent sanare: Christus autem in ipsum crimẽ regerit, quasi ita dicẽs, Tu quia incredulus es, ĩ causa fuisti ꝙ non sanatus sit filius tu⁹. Verũ hoc nõ illi soli dicit, sed generalẽ ad õnes sermonẽ vertit, & Iudæos oẽs simul ob incredulitatẽ obiurgat. Verisimile enĩ erat multos ex astantibus fuisse scãdalizatos. Ostẽdit aũt desiderabilẽ sibi esse mortẽ, eo ꝙ dicit, Vsquequo ero vobiscũ? hoc est, affligor versãs cũ vobis incredulis. Nõ tamen subsistit in hoc ꝙ eos reprehendit, sed etiã medicinã addit, nõ vt se ostentaret, sed magis vt cũ summa modestia sanaret puerũ. Vide aũt quomodo nõ suæ virtuti, sed illius fidei sanitatẽ tribuat, dicẽs, Oĩa possibilia credẽti. Sed & iterũ quũ vidisset cõgregari turbã, increpauit spiritũ. nolebat enim corã turba sanare, & ostentare se vt arrogantẽ. Quũ increpasset autẽ & dixisset, Egredere, & ne vltra ingrediaris: insinuat ꝙ propter incredulitatẽ hominis ingressurũ iterũ fuisset dæmoniũ, nisi suo prohibitum fuisset præcepto. Permittit autẽ discerpi filiũ, vt omnes sciãt dæmonis insidias, & ꝙ occidisset hominem, nisi diuina manu refrenatus & retractus fuisset. Sæpe enim in ignẽ quis à dæmone proiicitur cõcupiscẽtiæ & iræ, & in aquã secularium negociorũ procellis vndantẽ. Porro dæmon hic mutus erat & surdus. Surdus

Fidei Christus miracula sua adscribit.

B quidẽ, vt audire nolẽs diuina eloquia: mutus vero, vt neq; alios docere valẽs quod oportebat. At vbi Iesus, hoc est sermo Euãgelicus, manũ apprehẽderit, operatiuã dico virtutẽ, tũc liberamur ab hoc dæmone. Vide autem ꝙ Deus quidẽ adiuuat nos, deinde à nobis bona opera exiguntur. Dicit enim, Erexit illum Iesus, hoc erat Dei adiutorium. & surrexit, hoc est illius in bonis studium.

Bona opa exiguntur

Et quũ esset ingressus domũ, discipuli illius interrogabant eũ seorsum: Cur nos nõ potuimus eiicere illũ? Et dixit illis, Hoc genus nulla re potest exire, nisi ꝑ orationẽ & ieiuniũ.) Timebant discipuli ne forte amisissent gratiam quam eis dederat dñs, & propterea non potuissent eiicere dæmoniũ. Vide autẽ & reuerentiã eorũ quomodo seorsum ad illũ accedunt. Hoc enim genus. Quale? Vel lunaticorũ, vel omne dæmoniorũ genus nõ egreditur alio quodã modo, nisi precatione & ieiunio. Oportet enĩ ieiunare eũ qui dæmonẽ patitur, & qui sanaturus est: & vtrisque necessariũ est ieiunium, magis autẽ illius qui dæmonẽ patitur, ieiuniũ exigit sermo. Oportet autẽ non ieiunare solũ, sed & orare: neq; solum orare, sed & ieiunare. Sic enim veræ preces fiũt, si nõ solũ oretur, sed & ieiunetur: vt ne grauetur q̃ orat, ciborũ vaporib⁹, sed expedit⁹ sit & leuis.

Ieiunij vitus in dæmoniacis

Verę ꝑces quõ fiant.

Et illinc digressi iter fecerunt ꝑ Galilæã, nec volebat vt quisq̃ sciret. Docebat enĩ discipulos suos, & dicebat illis, Filius hominis tradetur ĩ man⁹ hominũ, & occidẽt eũ, & occisus tertio die resurget. At illi ignorabãt quod dixerat, & timebãt eũ interrogare.) Vbiq; miraculorũ operationibus interserit sermonẽ de passione, vt ne putent ipsum propter impotẽtiam pati. Dixit igitur quod durum erat, quia occidẽt: & subdit quod

C iucundum, quia tertio die resurrecturus esset: vt discamus quod semper læta sequũtur ad tristia, & in tristibus non frustra mœreamus, sed speremus meliora.

Et venit in Capernaũ: & quum venisset in domũ, interrogauit illos, Quid in itinere inter vos disputabatis? At illi siluerunt. Nã inter se disputauerant inter viã quis esset maior. Et quũ cõsedisset, accersiuit duodecĩ, & dicit illis, Si q̃s vult primus esse, is erit oĩm minister. Atq; arreptũ puerũ statuit in medio illorũ: & quũ cepisset illũ in vlnas suas, dixit illis, Quisquis vnũ ex talibus pueris receperit in nomine meo, me recipit: & q̃cũq; me recipit, nõ me recipit, sed eũ q̃ me misit.) Discipuli adhuc humanũ q̃ddã sapiẽtes, cõtẽdebãt inter se q̃s eorũ maior & dignior esset apud Christũ. Dñs aũt non prohibebat prælatiõis cupiditatẽ: vult enim nos aspirare ad sublimiorẽ gradũ: at nõ rapere nos vult primas dignitates, sed potius ꝑ humilitatẽ respicere sublimitatẽ. Puerum enim statuit in mediũ, & illi similes nos vult fieri. Puer enĩ neq; gloriã desiderat, neq; inuidet, neq; vindictæ cupid⁹ est. Et nõ solũ, inquit, si ipsi tales fueritis, mercedẽ accipietis magnã: sed & si alios tales venerabimini propter me, regnũ cælorũ accipie-

Mat. xviij. Lucæ. ix.

Puer.

tis. me enim accipitis. qui autem me suscipitis, suscipitis eum qui me misit. Vides igi- D
Quãta sit humilitas tur quanta sit humilitas, simplicesque & absque fraude mores. Filium enim & patrem in nobis habitare facit. manifestum autem quòd & spiritum sanctum.

Respondit autem ei Iohannes dicens, Præceptor, vidimus quendã in nomine tuo eiicere dæmonia, nec sequitur nos: & prohibuimus illum propterea quòd nõ sequitur nos. At Iesus ait, Ne prohibeatis illum. Nullus enim est qui si fecerit virtutem per nomen meum, possit cito male loqui de me. Qui enim non est aduersus nos, pro nobis est.) Non zelotypia quadã vel inuidia ductus tonitrui filius prohibet illum qui dæmonia eiicit: sed volens omnes qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, etiam sequi ipsum, & vnum esse corpus omnes discipulos. Vel enim in principio prædicationis quidã vanæ gloriæ studio capti, voluerunt & ipsi signa facere. Videntes autem nomen Iesu multum valere, super infirmos hoc dicebant, signaque faciebant, alioqui gratia diuina indigni. Volebat enim Christus dilatari prædicationẽ etiam per indignos. Quid igitur saluator? Non permittit Iohannem prohibere signa facientem. Omittite, inquit. nullus enim qui fecerit virtutem in nomine meo, statim poterit mihi male loqui. Nam quo pacto male loqueretur de me, qui nomen meum in occasionem gloriæ prætexit, & inuocando illud operatur mira? Videtur autem dominus sibi contradice-
Lucæ. xi. re. Dixerat enim alibi, Qui non est mecum, contra me est: nunc dicit, Qui non est cõtra nos, pro nobis est. Videntur quidem hæc diuersa, non sunt autem. Nam quum dicit, Qui non est mecum, contra me est: de dæmonibus est dictum, qui student à diuinis abstrahere, & quæ Dei sunt, dispergere. Quod autem nunc, dictum de hominibus, E
qui ad deum quosdam adducunt per miraculorum operationem.

Quisquis enim ad bibendum dederit vobis calicẽ aquæ nomine meo, ꝙ sitis Christi: amen dico vobis, nequaq̃ perditurus est mercedem suam. Et quisquis offenderit vnum ex pusillis qui confidunt in me, melius foret illi si circundaretur saxum molare circa ceruicem eius, & abiiceretur in mare) Non solum, inquit, facientes virtutem in nomine meo, non prohibeo, sed siquis minimum quiddam dederit vobis propter nomen meum, & susceperit vos propter humanam gratiam, vel mũdanam, neutiquã
Cur dixerit calicẽ aquæ. perdet mercedem suam. Dixit autem calicẽ aquæ, propter eos qui paupertatem prætexunt. Etiam si calicem, inquit, aquæ dederis contemptibilem, neque illum perdis. Quemadmodũ autẽ si vnũ ex paruis honoraueris, gratus eris deo: sic si vnũ ex paruis scãdalizaueris, expediret tibi si mola asinaria de collo tuo suspẽderetur. grauiorẽ enim pœnã sustinebimus. Sẽsibile autẽ suppliciũ dixit, terrẽs nos ꝑ hoc sensibile exẽplar.

Et si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illam. bonum est tibi mutilum ad vitam ingredi, potius q̃ duas manus habentem abire in gehennam, in ignẽ inextingui-
Esaię. lxvi Matth. v. Luc. xiiij. bilem, vbi vermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illum. bonum est vt ingrediaris ad vitam claudus, potius q̃ duos pedes habens mittaris in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis illorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: bonum est tibi vt luscus introeas in regnum dei, potius q̃ vt duos oculos habẽs mittaris in gehennam ignis, vbi vermis eorũ non moritur, & ignis non extinguitur. F
Nam omnis homo igne salietur, & omnis victima sale salietur. Bona res est sal. cæterum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in vobisipsis salẽ, & pacẽ habete inter vos inuicem) Postq̃ interminatus est his qui scandalizãt, ꝙ expediret eis si proiicerentur in mare: nunc admonet eos qui scandalizantur, vt caueant sibi ab his qui parati sunt offendere & scandalizare alios. Nam siue pes siue manus siue oculus fuerit qui scandalizat te, hoc est, quantumuis sit tibi familiaris, etiãsi tibi sanguine iũctus sit, vel vtilis, amputa illum, hoc est, renũcia eius amicitiæ & familiaritati. Vermis
Vermis nõ moriens. autem & ignis quę puniunt peccatum, vniuscuiusq; sunt conscientia, & memoria eorũ quæ in hac vita fœde sunt acta: quia quasi vermis absumit, & quasi ignis ardet. Oĩs
Ignis inextiguibilis. enim hõ igne salietur, hoc est probabitur: id quod & Paulus dicit, ꝙ in igne probabũ
i. Cor. iij. tur oĩa. Et omnis, ĩquit, victima sale salietur. Hoc autẽ ex Leuitico dixit. Ibi enim in-
Leuit. ij. quit deus, Omne donũ victimæ vestræ salietur. Bonũ igitur est vos sale cõdire sacrificia vestra, sale dei, hoc est, nõ offerre victimas ĩfirmas & pigras, sed vegetas & validas.

Sal

A Sal autem dicit etiam apostolos dominus, & omnes simpliciter qui virtutẽ habent cõ Sal q̃ sũt.
seruandi, & à putredine cohibendi. Nam sicut sal carnem prohibet & non sinit ver-
mes procreare, ita & sermo doctoris si recens & mordax sit, carnales homines cõstrin- Simile.
gens, non sinit in ipsis generari vermẽ irrequietum. Si autem doctor insulsus fuerit, &
nihil habeat quod constringat & cohibeat, in quo salietur, hoc est, condietur? Habete
igitur in vobisipsis salem, hoc est, spiritus gratiam, quæ cohibeat, ita vt pacifici sitis. nã
qui cõstringitur charitate erga proximum, hic salẽ habet, & pacificus est cũ fratre suo.

CAPVT X.

ET quum inde surrexisset, venit in fines Iudææ per regionẽ quæ est vltra
Iordanem, & conueniunt rursum turbæ ad illũ, & sicut cõsueuerat, rur-
sum docebat eas. Et adeũtes pharisæi interrogabant illum, Licétne vi- Matt. xix.
ro vxorem repudiare? tentantes illum. At ille respondens dixit illis,
Quid vobis p̃cepit Moses? At illi dixerunt, Moses permisit libellũ repu Deut. xxiiij
dii scribere, ac dimittere. Et respondens Iesus dixit illis. Ad duritiam cordis vestri scri-
psit vobis præceptum istud: cæterum ab initio creationis masculum & fœminam fe- Gene. i. ij.
cit illos deus: propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxo Ephe. v.
ri suæ, & fient duo caro vna. Itaq; non iã sunt duo, sed vna caro. Quod igitur deus co- i. Co. vi.
pulauit, homo ne separet.) Sæpenumero reliquit dominus Iudæos propter inuidiam
illorum, nunc autem iterum in eorum regionẽ transit. Et non Hierosolyma nũc ascen Hierosolyma λέργνη κακῶν
dit, sed in fines Iudææ, vt populo simplici prodesset. Hierosolymitæ enim om̃is mali-
B tiæ officina erant, propter pharisæorum malitiam. Vide ergo malitiam illorum, quo- pharisæorũ noĩe.
modo tentent dominum, non relinquentes illum, ne credant ei turbæ, sed semper ac-
cedunt, & sperant se quæstionibus illum facturos perplexum animo, & confutaturos. Captiosa
Rogabant enim quæstionem quæ vtrinq; præcipitia habebat. An liceat homini vxorẽ pharisæorũ q̃stio.
dimittere? Nã si diceret ꝙ liceret absoluere, obiecissent ei quòd dixisset extra causam
fornicationis non licere absoluere. Si autem diceret quòd nõ liceret, taxarẽt eũ vt ad-
uersarium doctrinis Mosi. Christus igitur, qui est sapientia ipsa, respondet eis respõso
quo laqueos illorum effugit. Rogat enim illos quid eis præceperit Moses. Quum au-
tem illi dixissent præceptum esse dimittendam, interpretatur eis legem. Non adeo cru
delis erat Moses, inquit, vt talem introduceret legem, sed ad vestri cordis duritiã scri-
psit hoc. Deus enim sciens Iudæorum inhumanitatem, quòd qui semel ex eis odio ha Iudæorũ
bere cœpisset mulierem, occidisset eam: concessit eis legem talem, non sibi placentem. ĩhumanitas erga
Ab initio autem non sic erat, sed dei consiliũ noluit polygamiã, vt hæc relinqueretur, vxores.
& altera duceretur vxor: & iterũ relinqueretur illa, & assumeretur alia. Nã si hoc esset,
fecisset deus vnũ quidẽ virũ, multas aũt mulieres. Nunc autem hoc non fecit, sed ma-
sculũ & fœminã fecit, vnũ vni copulari iubens. Possemus forte & sic hunc locũ intelli Secũd' huius loci ĩtellectus.
gere. Sermo doctoris, qui semen bonũ mittit in animã fidelis hominis, habet rationem
viri erga animã quæ illũ suscipit. Sæpe igitur ratio quæ cupit prodesse animæ quæ ver
bũ suscipit, relinquit patrem suũ, hoc est mentẽ sublimẽ: & matrẽ suam, hoc est verbũ
ornatum: & adhæret vxori suæ, attẽperando se illi, quæ illi expediant docens, & sæpe
C sensum imperfectũ ac verba simplicia & idiotarũ proferẽs: & tunc sunt duo in carnẽ
vnam, hoc est, credit anima carnem factũ esse verbum dei, & nulla humana cogitatio
potest separare animam à tali fide.

Et in domo rursum discipuli illius eadem de re interrogauerunt illum, & dicit illis,
Quicũq; repudiauerit vxorem suã, & duxerit aliã, adulterium committit aduersus illã.
Et si mulier repudiauerit virũ suum, & nupserit alteri, adulterium cõmittit.) Iterũ etiã
discipuli scandalizati sunt, atq; eam ob causam denuo ad eum accedũt & interrogant,
quasi nondum satisfactum esset menti eorum. At ipse respondit eis dicens, Qui dimi-
serit vxorem suam, & duxerit aliam, adulter est eius, scilicet secundæ. Similiter quoq;
& vxor adultera est, quæ reliquit virum proprium, & alteri coniuncta fuerit.

Et attulerũt ad illũ puellos, vt tãgeret illos. Discipuli vero icrepabãt eos q̃ adduce Luc. xviij.
bãt. Quũ vidisset aũt Iesus, indignatus est, & dixit illis, Sinite puellos venire ad me, ne
prohibete illos: talium enim est regnum dei. Amen dico vobis, Quicũq; nõ acceperit
regnũ dei tanq̃ puellus, haudquaq̃ ingredietur in illud. Et quũ cepisset illos in vlnas,

impositis manibus super illos benedixit eis.) Magna fides turbarum, quæ etiã sola ma D
nuũ impositione benedici à Christo existimabãt puellos quos offerebãt. Discipuli ve
ro indignũ hoc esse Christo arbitrabãtur, ꝙ pueri adducerentur ad ipsum: & prohibe-
bant adducẽtes. Quid igitur Christus? Vt doceat humilitatẽ, & mũdani fastus contẽ-
ptum, illos & suscipit, & vlnis amplectitur. Ostendit enim ꝙ simplices & innocentes
suscipiat, ideoq; dicit, Talium est enim regnũ dei. Vide, nõ dixit, horũ est enim regnũ
dei, sed talium, hoc est, eorum qui per præparationem innocentiam acquirunt, quam
Simplicitas puerilis. puelli à natura habent. Puer enim neq; inuidet, neq; vindictã meditatur, neq; si flagel
letur à matre, recedit: sed & vestẽ suã nouã regiæ purpuræ præfert. Sic & q̃ virtutibus
vacat, matri suæ, Ecclesiæ dico, neq; voluptatẽ, quæ multis imperat, neq; q̃ppiã præ-
Matth. xi. xxv. fert. Ideo in vlnas tales suscipit Iesus, dicẽs, Venite ad me omnes q̃ laboratis. & bene-
dicit dicẽs, Venite benedicti patris mei. Regnũ aũt dei, prædicationẽ & promissionẽ
præsentiũ bonorum dicit. Quisquis igitur acceperit prædicationẽ dei sicut puer, non
diiudicans vel discredens, ille ingreditur in regnũ dei, & in bona quæ iã fide suscepit.

Et quũ exiret i viã, accurrit quidã, ac genua flexit illi, & interrogabat eũ, Præceptor
bone, quid faciã vt vitam æternã possideã? Iesus aũt dixit illi, Cur me dicis bonũ? Ne-
Exo. xx. mo bonus, nisi vnus, nẽpe deus. Præcepta nosti? Ne committas adulteriũ, ne occidas,
ne fureris, ne falsum testimoniũ dicas, ne fraudes, honora patrem tuũ & matrẽ. At ille
respondens dixit illi, Præceptor, hæc omnia seruaui ab adolescentia mea. Iesus autem
intuitus illum, dilexit eũ, & dixit illi, Vnum tibi deest: abi, quæcũque habes vẽde, & da E
pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo, & veni sequere me, sublata in humeros cruce.
At ille molestia affectus per sermonem, discedebat mœrẽs. habebat enim possessiones
multas.) Quidã taxant adolescentem illũ vt insidiatorẽ & malũ & tentatorẽ. At non
ita se res habet, sed amabat diuitias, nõ tentabat. Audi enim Euangelistã, ꝙ quũ intui-
tus esset eũ Iesus, dilexerit illum. Quare igitur sic respõdit ei Christus dicens, Nullus
bonus? Quia ad ipsum accesserat tanq̃ ad hominem, & ad vnum ex magistris. Dicere
enim vult Christus: Si quidem vt magistrum bonũ me esse putas, nullus homo bonus,
si cum deo conferatur. sin vt deum, me bonũ esse censes, quid igitur magistrum me vo
cas? Et ita verbis istis Christus mentem hominis illius sublimiorẽ reddere vult, vt ipse
tanq̃ deus agnoscatur. Sed & aliud quiddam corrigit, docendo illum ne aduletur his
cũ quibus conuersaturus est, sed radicem fontẽmq; bonitatis sciat deum, cui honor tri
buendus est. Admiror autem adolescentem, ꝙ cum alii pleriq; sanandorũ morborum
gratia accesserint, ille vitæ æternę hæreditatem quæsierit, tametsi grauissimo auaritiæ
morbo teneretur: propter quod quũ audisset, Vade, vende, & da pauperibus, abiit tri-
stitia affectus. Vide autẽ ꝙ non dixerit, Vade, & quęcunq; habes, particulatim vende,
& da: sed, vende vsq; ad vnũ, & da pauperibus, inquit, sed non adulatoribus & intem-
peratis. Insuper & hoc dicit, Veni sequere me, hoc est, & omnẽ aliam virtutẽ amplexa-
Nõ õnes pauperes humiles. re. Multi enim pauperes sunt, sed nõ humiles: vel etsi humiles, nõ tamen sobrii, sed e-
brii, vel alio quodã malo impliciti. Et propterea dominus dicit, Vende, & da paupe-
ribus, & sequere me, sublata cruce, hoc est præparato teipso pro me ad mortẽ. At hic
mœstus ob sermonem illũ, abiit. Habebat enim possessiones multas. Neq; enim simi- F
liter alligãtur hi qui multũ, & hi qui parũ possident. Difficilius enim expediuntur vin
cula eorũ qui multa possident. Verũ & si quis adolescens fuerit, adolescens inquam &
paruulus sensu, & malè cõposito pectore, vendat facultates suas, vtpote irã & concu-
piscentiam, & quęcunq; ex his mala pullulant, & det ea ac abiiciat pauperibus, hoc est
Pauperes dęmones. dæmonibus (pauperes enim sunt, omniq; priuati bono, & exciderũt diuitiis bonitatis
Psal. 36. dei) & tunc sequatur Christũ. Nam qui diuitias peccatorũ dęmonibus obiecerit, sequi
poterit Christũ. Declina eni à malo, inquit, hoc est, abiice malas diuitias pauperibus
potestatibus, dæmonibus inquã: & fac bonum, hoc est, sequere Christũ, & tolle crucẽ.

Et quum circũspexisset Iesus, dicit discipulis suis, Quã difficulter ii qui pecunias ha-
bent, in regnũ dei intrabunt? Discipuli vero obstupuerunt super verbis illius. At Iesus
rursum respõdens dicit illis, Filii, q̃ difficile est eos qui fiduciã habent in pecuniis, re-
gnum dei ingredi? Facilius est camelũ per foramen acus ingredi, q̃ diuitem in regnum
dei ingredi. Illi verò supra modũ admirati sunt, dicentes intra sese, Et quis potest sal-
uus

A uus esse? Intuitus autem Iesus illos dicit, Apud homines impossibile est, nõ apud deũ: nã omnia possibilia sunt apud deũ.) Diuitiæ non malæ sunt, sed qui illas habent, digni sunt qui taxentur: non enim illas habere oportet, hoc est detinere, sed eis vti ꝑ necessitate. χρήματα enim, hoc est opes, dictę sunt possessiões, q̃a vsui sunt hoibus, & opẽ atq; auxiliũ afferũt: nõ aũt q detinẽdæ sint. Qui igitur illas habẽt & icludũt, difficilè in regnũ dei ingrediunt. Difficile aũt hoc loco ꝓ impossibili intellige. Impossibile eñi diuitẽ hominẽ saluari. Hoc aũt manifestũ ab exemplo quod ponit dominus, dicẽs q facilius sit camelũ intrare ꝑ foramẽ acus, q̃ diuitẽ in regnũ. Per camelũ aũt intellige vel animal, vel crassum funẽ quo nautæ vtũtur. Impossibile eni est hominẽ, quatenus diues est, saluari. Etenim apud deum hoc possibile est. Dixit enim Christus, Facite vobis amicos ex mammona iniustitiæ. Vides q si deũ audiuerimus, quomodo possibile fiat. Apud homines autem impossibile, hoc est, quando humana sapimus, impossibile est. Iam quare discipuli obstupuerunt super verbis illius? Nõ enim ipsi diuites erant. Mihi videtur quòd pro omnibus hominibus anxii fuerint. Iam enim misericordes cœperãt fieri. Quidam hoc loco dubitant quomodo dixerit, Omnia possibilia sunt deo: quum deus peccare nequeat. Dicimus itaq;, quãdo dicit omnia, intelligimus ea quæ sunt. peccatum autẽ non est. Peccatũ enim res est sine essentia, & sine substantia. Vel aliter, Peccatum non est potentiæ, sed infirmitatis: sicut & Apostolus dicit, Christus, quũ nos infirmi essemus, mortuus est. Et iterum Dauid, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. & ita peccatum apud deum non est possibile, quia infirmitas est. Nunquid autem dicunt deum factũ infectũ facere non posse? Dicimus deum esse veracem: factum autem

Cur Græcis χρήματα possessiones dictæ.

κάμηλος Gręcis animal vel rudẽs q̃ nautæ alligandis anchoris vtũtur.

Luc.xvi.

Quo deo õnia sint possibilia.

Pc̃m q̃d.

Roma.v.

Psal.xv.

B infectũ facere, mẽdacium est. Quo pacto, quæso, verax fecerit mendacium? Prius enim perderet naturam suam: & ideo qui sic loquuntur, perinde loquuntur ac si quærant, Num potest deus non esse deus? Vides igitur q̃ ridicula sit quæstio. *et quã aliena a doctrina euangelica*

Et cœpit Petrus dicere illi, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Respõdẽs aũt Iesus dixit: Amẽ dico vobis, nullꝰ est q̃ reliquit domũ, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrẽ, aut vxorem, aut liberos, aut agros, mea causa & euangelii, quin recipiat centupla nunc in tempore hoc, domus, & fratres, & sorores, & matres, & liberos, & agros cũ ꝑsecutionibus, ac in vẽturo seculo vitã æternã. Multi aũt primi erunt postremi, & postremi primi.) Petrus tãetsi pauca reliquisset, quia tamen dixit omnia, indiciũ est quod etiam pauca vinculo quodã illum detinuerint: & ita beatificatus est is qui etiam pauca reliquerat. Quumq; solus Petrus rogasset, omnibus generaliter loquitur Christus, dicens, Omnis qui reliquerit vxorẽ, vel patrem. Hæc dicit non vt parentes velit auxilio destitui, & ab vxoribus separari, sed docet nos præferre pietatem erga deũ omnibus carnalibus. Quia enim vere bellũ à prædicatione accensum erat, & negaturi erant pueri parentes propter pietatẽ, dicit, Quisquis reliquerit cognatos quos sibi natura dedit, & in summa, corporalia omnia propter Euangeliũ, centupla omnia accipiet in præsenti seculo, & in futuro vitã æternam. Nunquid ergo & mulieres centum accipiet? Etiam. Tametsi maledictus Iulianus hoc irriserit. Quid cõfert vxor domui viri? Omnino curat vt vir habeat quod edat, quibus induatur, & horum omnium curam

Quomodo vxor & parẽtes relinquẽdi.

Iulianus.

Quænam viro ab vxore vtilitas.

C adimit viro. Vide itaq; hoc etiã in Apostolis. Quot mulieres fuere quibus cura erat de cibo & esu illorũ, & quę ministrarũt eis, qui nihil horũ curabãt, sed solũ sermonem & doctrinã? Similiter matres & patres multos habuerũt apostoli, qui diligerẽt, & amico affectu erga se essent. Et Petrus q̃ vnã domũ reliquerat, postea omniũ discipulorũ suorum domos habebat. Et nunc quoq; vbiq; terrarũ erecta sunt templa in nomine eius, quę sunt claræ domus. Et quod maius, hæc oĩa in persequutionibꝰ possidẽt sancti, hoc est quod dicit, cũ persequutionibus, id est persequutionẽ passi, & male affecti atq; afflicti. Vnde & qui vltimi in hoc seculo videntur propter afflictiones & ꝑsequutiones, erunt primi propter spem in deũ. Sed & pharisæi qui videntur primi, facti sunt postremi. Qui autem relictis omnibus sequuti sunt Christum, facti sunt primi.

Qui primi, & qui postremi.

Erant autẽ in via ascendentes Hierosolyma, & pręcedebat illos Iesus, erantq; pauefacti, & sequẽtes timebant. Et assumptis Iesus rursum duodecim, cœpit illis dicere quę sibi euẽtura essent. Ecce ascẽdimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur principibꝰ sacerdotũ & scribis, & condemnabunt eũ ad mortem, & tradent illũ gentibus, & illudent illi, & flagellabunt eũ, & inspuent in illum, & occident eũ, & tertia die resurget.)

Matth.xx

Luc.xviij

Quare prædicit eis euentura? Vt mentes discipulorum præparet, quo prius audita facilius ferant, & nõ repente percellantur animo. Insuper vt sciant ꝙ volũtarius patiatur. Nam qui prænouit, & effugere potest, & non fugit: manifestũ ꝙ voluntariũ se passionibus exponat. Seorsim autẽ assumit discipulos, & cũ solis illis loquitur. Secretum enim mysteriũ erat passio, quod familiarioribus dũtaxat reuelandum erat, & propterea in via omnes præcedit, volens à multitudine segregare discipulos. Insuper per hoc ꝙ omnes præcedit & præuenit in via, ostendit ꝙ ad passionem accurrat, & non fugiat mortem propter nostram salutem. Quãuis autem multa enumerat aspera, omnium tamen illorum sufficiens consolatio est vnum hoc, ꝙ tertia die resurget. D

Et accedũt ad eũ Iacobus & Iohãnes filii Zebedæi dicentes, Præceptor, volumus vt qcqd petierimus, facias nobis. Ille vero dicit eis, Quid me vultis facere vobis? Illi vero dixerũt ei, Da nobis vt vnus tibi à dextris, & alter tibi à sinistris sedeamus in gloria tua. Iesus aũt dixit illis, Nescitis qd petatis. Potestis bibere poculũ quod ego bibo? & baptismate quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerũt ei, Possumus.) Alius Euangelista dicit ꝙ mater illorum accesserit ad Christũ. Verisimile autem est vtrũque factum, & apostolos pudore quodam matrem præmisisse, & deinde ipsos seorsum adiisse: idcirco & Euangelista assignat hoc dicens, Accesserunt, hoc est, seorsum adierunt, aliis segregatis. Quid igitur fuerit quod petierunt, discamus. Cogitabant quòd ascenderet in Hierosolyma vt regnaturus temporali quodam regno, & postquã regnasset, passurus esset ea de qbus dicebat. Talia secũ cogitãtes, petiuerunt sedẽ & à dextris & à sinistris: idcirco & dominus increpat eos tanquam stultum quiddam petentes Nescitis enim, inquit, quid petatis. Vos enim creditis sensibile quoddam meum regnum esse, & temporalem sedem petitis: at res non ita se habet, sed omnia hæc supra mentem hominis sunt. Et sedere à dextris meis, magnum est, & quod excellit etiam angelicos ordines: & vos quidem ad gloriam festinatis, ego autem ad mortem vos voco. Pòculum enim & baptisma crucem nominat. Poculum quidem, quod statim somnum conciliet, & quod ab ipso magna cum suauitate sumatur. Baptisma autem, quòd futura esset peccatorũ purificatio. At hi non intelligentes quid diceret, polliciti sunt. Opinabantur enim eum loqui de poculo sensibili, & baptismate quo baptizabantur Iudæi quum ante cibum se lauarent.

Mat.xx. — *Sedere à dextris Christi.* — *Crux poculũ & baptismus.* — E

Iesus autem dixit illis, Poculum quidem quod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini: cæterum sedere mihi à dextris ac sinistris, non est meum dare, sed iis continget quibus paratum est.) Ad martyrium quidem, inquit, peruenietis, & moriemini pro veritate: at sedere à dextris ac sinistris, non est meum dare. Hoc loco duo quæri solẽt: Primo, num cuipiam paratũ sit sedere: deinde an omniũ dominus possit sedem istam dare? Dicimus igitur, ꝙ nullus à dextris sedebit & sinistris. Et quum sæpe in scripturis audieris cathedram, non cathedram intelligas, sed excellentẽ dignitatem. Quòd autem non sit meum dare, hoc talem habet sensum: Nõ est meum, hoc est iusti iudicis, dare vobis ad gratiã dignitatẽ istã (non enim iustus essem) sed his qui laborauerint, præparata est dignitas illa: quẽadmodum si iustus rex præsideret certamini cuipiã, & deinde accedant ad illũ quidã amici eius, & dixerint, Da nobis coronas: dicet vtiq;, nõ est meum dare, sed si quis certauerit & vicerit, illi præparata est corona. Et ita etiã vos ô filii Zebedæi, martyres quidẽ eritis propter me: si aũt quis inuentus fuerit cũ martyrio omnes alias virtutes possidere ampli⁹ q̃ vos, ille vos præcedet. F

Duæ quæstiones. — *Cathedra qd sit in scripturis.*

Et quũ audissent decẽ, cœperũt ĩdignari sup̃ Iacobo & Iohãne. Iesus aũt quũ vocasset eos ad se, dicit illis, Scitis ꝙ qui videntur imperare gẽtib⁹, dominiũ exercẽt aduersus illas: & q magnates sunt inter eas, potestatẽ exercẽt in illas. Verũ nõ sic erit inter vos: sed qcũq; voluerit ex vobis fieri magn⁹ inter vos, erit minister vester: & qcũq; voluerit ex vobis esse prim⁹, erit oĩm seru⁹. Nã & filius hoĩs nõ venit vt sibi ministraret, sed vt ipse ministraret, ac daret animã suã redẽptionẽ ꝓ multis.) Discipuli adhuc humanis affectiõib⁹ & ĩuidia laborabãt: ideo & indignãt aduers⁹ duos. Sed qñ? Quũ vidissent eos nõ susceptos esse à dño, sed q̃si repulsã passos, tũc ĩdignati sũt. Quãdiu enĩ à dño honorabãt, ferebãt nõ ĩdignãtes, q̃uis viderẽt eos ꝑferri: quũ autẽ nũc ipsi honorẽ sibi deposcũt, non ferũt alii. Cæterũ nũc quidẽ ita imperfectè se gerunt, postea autẽ

videbis

A videbis eos mutuum sibi de primatu cedere. At Christus sanat illos, & primũ demulcet illos, propius ad se vocando. Hoc enim significat quod dicit, Quum vocasset eos ad se. Deinde monstrat ꝙ rapere honorem, & ambire dignitates, gẽtium sit. Principes enim gentium magna potestate & authoritate efferuntur: discipuli autem mei nõ sic: sed qui vult esse magnus, ministret omnibus: quoniam & hoc magnæ animæ est, omnia ferre, & omnibus seruire. Et exemplum in promptu erat. Etenim filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret, & daret animã suam redẽptionem pro multis, quod maius est q̃ ministrare. Quando enim quis nõ solum ministrauerit, sed & mortuus fuerit pro eo cui ministrat, quid illo maius & admirabilius? Attamen ministeriũ illud & condescẽsio, exaltatio fuit ac gloria tam sua q̃ omniũ. Etenim priusq̃ factus est homo, tantũ ab angelis agnoscebatur: postq̃ autẽ factus est homo & crucifixus, non solum illam gloriam habet, sed & aliã accepit, & in toto regnat orbe.

Et veniunt Hiericho: quũq; egrederetur ab vrbe Hiericho, ac discipuli illius, & turba copiosa, filius Timæi Bartimæus cęcus sedebat iuxta viam mendicans. Et quum audisset ꝙ Iesus Nazarenus esset, cœpit clamare & dicere, Fili Dauid Iesu miserere mei. Et increpabant illum multi vt taceret. At ille multo magis clamabat, Fili Dauid miserere mei. Et stetit Iesus, ac iussit illum vocari: & vocant cæcum, dicentes illi, Bono animo esto: surge, vocat te. Ille vero abiecto pallio suo surrexit, & venit ad Iesum. Et respondens dicit illi Iesus, Quid vis faciam tibi? Cæcus autẽ dixit ei, Rabboni, vt visum recipiam. Iesus autẽ dixit illi, Abi, fides tua saluum te reddidit. ac protinus recepit visum, & sequebatur Iesum in via.

B) Matthę⁹ duos cæcos narrat: & fieri potest duos quidẽ esse sanatos, hunc autẽ ex illis clariorẽ fuisse, cuius nunc mẽtionem facit Marcus. Vide autem quomodo turbæ Iesum venerantur, & ita venerantur cæco clamãte, quasi rex quispiam præteriret. Porro Iesus illum interrogat, vt ne quis putet ꝙ ille alia voluerit, Christus autem alia dederit. Grati autẽ animi cæcus erat, qui postq̃ sanatus est, Iesum non dimisit, sed sequutus est illum. Iam & per anagogen intelligere possumus: Hiericho locus ille inferior est: cęcus autẽ qui sedet hoc loco, humana est natura, quæ filius erat dei, qui super omnem dignitatem. Ista igitur clamabat ad Iesum, per Hiericho, id est hanc vitam, euntem. Misericordia autem motus erga illam, & propter fidẽ, saluam eam fecit vbi vetus peccati vestimentum exuit. Seruata autem sequuta est illũ, faciendo mandata in via, hoc est in hac vita. Hic enim possumus sequi Christũ: postea autem excluduntur omnes à mandatorum operatione.

Matth. xx.

Quid sibi vult ꝙ Iesus cęcũ interrogat.

CAPVT XI.

ET quum appropinquant Hierosolymis ad Bethphage & Bethaniam iuxta montem oliuarum, emittit duos è discipulis suis, & dicit illis, Abite in vicũ qui contra vos est, & statim ingredientes in illum, inuenietis pullum alligatum, supra quem nullus hominum sedit: soluite eũ, & adducite: & si quis vobis dixerit, Cur facitis hoc? dicite ꝙ dominus eo opus habet: & cõtinuò illum mittet huc. Abierunt autẽ, & inuenerunt pullũ alligatum iuxta ianuam foris in biuio, & soluunt illum. Et nonnulli eorum qui illic stabant, dicebant illis, Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt eis quẽadmodum præceperat Iesus, & sinebant illos.

Matt. xxi. Lucæ. x.

C) Sępe etiam aliàs venit Hierosolymam, sed nunquam cum tanta maiestate, quanta nunc. Prius quidem delitescebat propter inuidiam illorum: nunc autem quia passionis tempus aderat, quod ipse sibi præfiniuerat, clarior venit: vt si velint, gloriã eius intelligãt, & ex prophetiis quæ de ipso erant, agnoscant eum esse deum verum. sin nolint, in maiorem cõdemnationem eorũ sit, quòd etiam tam claris miraculis nõ crediderint. Vide enim quot signa eis hoc loco dixerit. Dixit eis, Inuenietis pullum: dixit prohibendum: & deinde cum dicerẽt, Dominus illo opus habet, dixit dimittendum. Neutiquã enim hoc parum fuisset apostolis permitti vt abducant pullum, nisi diuina quædam virtus dominos pulli adegisset: præsertim pauperes & agricolas fortassis. Attamẽ disce dominum id non sine causa fecisse: neque opus habebat asina, qui toties Iudæã & Galilæam peragrauerat: sed monstrabat quòd super populũ gẽtium sessurus esset, qui tum incredulus erat & ineruditus, & vinctus peccatis suis in biuio, hoc est vita hac, apud ianuam, quæ est extra ecclesiam. Solutus est autem ab apostolis per baptismũ &

Asina q̃d designat.

fidem: & vectus est in eo dominus, quum apostoli vestiméta sua, hoc est omnem q̃ est D
ex virtute decorem imposuissent. Prius enim nudi erant Gentiles & deformes, patrantes nepharia: postquam autem ab apostolis adducti fuerunt, tunc honestè didicerunt ambulare, & propterea etiam in ipsis fertur gestatus Christus. Fuerunt autem quidã, nempe ii qui prius domini pulli, hi prohibere ausi fuerunt apostolos: vel certè dæmones: sane & his apostoli prævaluerunt.

Et adduxerunt pullum ad Iesum, & iniecerũt illi vestimenta sua, seditq; super illũ. Multi vero vestimenta sua sternebant in viam, alii vero frondes incidebant ex arboribus, & sternebant in viam. Et qui præcedebant, quiq; sequebantur, clamabant dicẽtes, Hos anna, benedictus qui venit in nomine domini. Benedictum quod venit regnum, in nomine domini patris nostri Dauid, Hos anna ĩ altissimis.) Multitudo quãdiu incorrupta manet, agnoscit quantum opus erat: ideo & singuli pro viribus suis venerãtur. Laudantes autem quid dixerint, videamus. A Dauid sanè hymnum illũ sumpsere.
Hos anna Porro Hos anna iuxta quosdam significat, salua obsecro: iuxta quosdã vero hymnũ. Rectius tamen est quod primo dictum. Habetur enim in decimoseptimo psalmo, O domine salua obsecro: id quod in Hebraico Hos anna scriptum est. Regnum autem Dauid, regnum Christi dicebant, tum ꝙ à semine Dauid deductus esset Christus, tum ꝙ Dauid interpretari quis potest idoneum vel sufficientem manu. Quis autem alius manu vsqueadeo validus & potẽs vt dominus, cuius manus tanta miracula sunt operatæ? Cæterum sternamus & nos vestimenta nostra, hoc est carnem. Vestis enim animæ, caro, quam subiiciamus domino, & sternamus viam vitæ nostræ: deputãtes & incidentes ab arboribus ramos, hoc est, sanctorum vias imitemur. Arbores autem imitemur. Arbores enim sunt sancti, à quibus ramos secant, qui illorum imitãtur virtutem. Opera item nostra & quæ præcedunt & quæ sequuntur, sint in gloriã dei. Sũt etenim qui vitam honestam principio præ se ferunt, quorum vita subsequens longe dissimilis est: non enim in gloriam dei.

Vestis animæ caro. E

Et ingressus est Hierosolymam dominus, & in templum. Et quũ circũspexisset omnia, iamq; tempus esset vespertinum, egressus est in Bethaniã cum duodecim: & postero die quum exisset Bethania, esuriit: quumq; vidisset arborem fici procul habẽtem folia, veniebat si scilicet inuenturus esset aliquid in illa: & quum venisset ad illam, nihil inuenit nisi folia. Nõ enim erat tempus ficorum. Et respondens Iesus dixit ficui, Ne posthac ex te in æternum quisq̃ edat fructum. Et audiebant discipuli illius.) Ingressus quidem est in Hierosolymam, sed iterum exiit: ostendens ꝙ relicturus esset eã desertam, & in direptionem. Et egreditur in Bethaniam, quam vertunt interpretes domum obedientiæ. Iudæis enim inobedientibus & duris corde relictis, venit cũ discipulis ad eos qui sibi obedierunt. Videamus aũt & quæ de ficu dicuntur. Emergũt enim & apparent quædam absurda. Primum quidem ꝙ esurierit mane: deinde ꝙ quum nõ esset tempus fructuum, fructum quæsierit: ad hæc, qua ratione plantam insensatam punierit. Dicunt igitur omnia hæc singulari dispensatione facta. Nam quoniam sæpe miracula fecit benefaciendo hominibus, non viderant autem discipuli potentiam eius si quem vellet affligere: eius gratia hic vult ostendere discipulis quod & affligere, & se crucifixuros in vno momento perdere potuisset si voluisset: & ideo in arbore insensata ostendit virtutem suam: quę res magna ac mira est, ꝙ arbor succulenta tam subitò exaruerit. humidior enim ferme omnibus est ficus. At quòd mane esurit, id dispensatione quadam permittit carni: ac fructum quærit ex ea quæ non habebat fructum: vt id quod suprà dixi, ostendat discipulis, quod etiam punire possit. Habet item & ficus typum synagogæ Iudæorum, quæ sola folia habet, hoc est legem, vmbram illis prębẽtem, fructum vero nullum afferentem. Esuriebat autem Iesus salutem illorum. Meus enim cibus est, inquit, vt faciam voluntatem patris mei. voluntas autem patris est, vt conuertant se peccatores. Et quia synagoga fructum nõ habebat, maledicta est & exaruit, neque prophetam, neq; doctorem habens.

Bethania.

Fic⁹ quare a domino execrata.

F

pulcra consideratio de ficu et ano[?] ratio[?] ... [handwritten marginal note, partly illegible]

Fici humiditas.

Fic⁹, typ⁹ synagogę Iudaicæ.

Ioan. iiij.

Et veniunt Hierosolymam, & ingressus Iesus in templum cœpit eiicere eos qui vẽdebant & emebant in templo: & mensas collybistarum, & sellas vẽdentium columbas subuertit: & non permisit vt quisquam deportaret vas per templum: & docebat dicẽs illis,

A illis, Nonne scriptum est, Domus mea domus precationis vocabitur omnibus gentibus? vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et audierunt scribæ principésq; sacerdotum, & quærebant quomodo illum essent perdituri. Timebant enim eum, ꝙ tota turba admirabatur doctrinam illius.) Quòd arguerit vendentes, etiam Iohannes narrat: sed Iohãnes in principio Euangelii, hic autem sub finem. Verisimile igitur hoc secundò factum, quo etiam Iudæorum accusatio maior esset: quandoquidẽ neq; quũ sæpe idem fecerit dominus, sunt conuersi. Speluncam autem latronum nominat templum propter auaritiam. Latronum enim genus ad rapinam spectat. Et quoniam etiã illi propter sacrificia, animalia quæ offerrentur, lucri gratia vendebant, latrones ipsos nominauit. Collybistæ autem fuerunt qui nummos permutabant. Collyba enim genus est numismatis minimi æreі. Accusando autem illis etiam Esaiam prophetam affert dicentem, Domus mea domus precationis vocabitur. Absit autem ne & nos extra templum eiiciamur. Multi enim & in nostrum templum ingredimur vendẽtes vtilia, & ementes deteriora. Sunt autem qui & multas mensas nummorum habent, qui administrant & dispensant ecclesiastica, & omnia propter auaritiam faciunt. Quin & sellæ vendentium columbas subuertuntur, hoc est pontifices vendentes spiritualia dona. Columba enim donum est spiritus sancti: quod qui vendunt, à domino à sacerdotio repelluntur. Nam qui propter datum aurum ordinatur, depositus est. Sed & quisquis gratiam quæ ex baptismate est, & munditiam prodit diabolo, hic vendit columbam suam: propterea ex templo eiicitur.

Esaiæ. lvi. Hiere. vij.

Iohan. ij

Quãobrẽ tẽplũ spelũca latronũ, & qui nã latrones.

Multas mẽsas nũmorũ habẽtes, qui sunt.

B Et quum iam vespera esset, egressus est Iesus è ciuitate. Et mane prætereuntes viderunt ficum exaruisse radicitus, & recordatus Petrus dicit illi, Rabbi, ecce ficus illa quã execratus es, exaruit. Et respondens Iesus dicit illis, Confidite deo: amen dico vobis ꝙ quicunq; dixerit monti huic, tollaris, ac mittaris in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit fore quæ dixerit: erit illi quicquid dixerit.) Tametsi Matthæus dixerit ꝙ statim exaruit ficus, & videntes discipuli admirati sint: nihil mouearis audiens nunc Marcum dicentem ꝙ sequenti die viderint exaruisse ficum. Sic enim intelligere debes id quod apud Matthæum, Et statim exaruit ficus: quo lecto, subsiste, & dein dic, Et quum vidissent discipuli, admirati sunt. Quando? Quum vidissent: non statim, sed sequenti die: proinde sic intelligenti nihil difficile occurrit. Vide itẽ & hoc loco quõ Christus monstretur deus, dicit enim per prophetam dominus, Ego aridum facio lignum viride. Porro mireris diuinã misericordiã, quomodo etiã nobis, qui per fidẽ illi assimilamur, virtutem dat faciẽdi miracula, quam ipse natura habet, ita vt mõtes trãsferre possimus. Mons autem est etiam superba mens, quum arrogans est & obstinata. Nam qui videt superbiæ morbum sibi obsistere, & conatur illum eiicere visitatione & cura dei, is debet increpare illum montem, superbiam dico, & dicere ei, Mittaris in mare, hoc est in mũdanos homines, hoc est, eos qui in mari huius vitæ sunt, ac increduli: ipse autem nunꝗ separetur à deo, dicẽs, Nihil à deo habeo neq; indigeo eius auxilio.

Cap. xxi.

Ezech. 17

Mõs superba mens.

Propterea dico vobis, Omnia quæcunq; orantes petitis, credite ꝙ accipietis, & erũt vobis. Et quum steteritis orantes, remittite si quid habetis aduersus aliquẽ, vt & pater

C vester qui in cælis est, remittat vobis delicta vestra.) Qui magna affectione credit, cor suum omnino extendit ad deum. Et quid facit? Vnitur illi, & feruefactum cor eius magnam certitudinem sumit quòd voti compos fiat: id quod experti sciunt omnes. Opinor autem omnes hoc experiri, qui vel mediocriter attendunt. propterea dicit Christus ꝙ omnia accipietis, quæ cum fide petitis. Qui autem credit, totum se dat deo, cum lachrymis illi colloquens, quasi pedes domini precando tenere se putans. Vis autem & alia ratione accipere quæ petis? Dimitte si quid in te peccauerit frater. Vides facilitatem doni dei?

Matth. vij xx. Eccle. 18 Credens.

Et veniunt rursum Hierosolymam, & cum ambularet in templo, veniunt ad illum principes sacerdotum, & scribæ & seniores, & dicunt illi, Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit authoritatem istam, vt ista facias? Iesus autẽ respondens dixit illis, Quæram à vobis & ipse quiddam, & respondete mihi, & dicam vobis qua authoritate hæc faciam. Baptismus Iohannis vtrum è cælo erat, an ex hominibus? respondete mihi. Et cogitabant apud se dicentes, Si dixerimus, è cælo, dicet, Cur igitur non credidistis illi?

At si dixissent, ex hominibus, timebant populum. Omnes enim habebant Iohannem D
ꝙ vere propheta fuisset. Et respondentes dicunt Iesu, Nescimus. Et Iesus respondens
dicit illis, Nec ego dicam vobis qua authoritate hæc faciam) Insanientes ꝙ eiecisset
è templo negociatores, accedunt ad eum, vt animo perplexum redderent, quærentes
quanam potestate hæc faceret, quasi talia ei dicẽtes: Quis es tu qui hæc facis? magister
constitutus es? sacerdos ordinatus es? Hæc autem dicebant vt dubitare eum faciant, &
in verbis capere queant. Nam si dixisset, potestate mea hæc facio: lapidassent illum vt
deo contrarium. Sin autem dixisset, potestate dei facio, abduxissent ab eo plebem, quę
illum arbitrabatur esse deũ. Dominus igitur interrogat illos de Iohanne, non sine cau
sa, neq; sophistarum more vicissim illos capiens: sed quia Iohannes de ipso testificatus
erat, idcirco de illo malignos interrogat, vt quum ostenderint Iohannem à deo esse,
cogantur & testimonium Iohannis quod de Christo dederat, accipere. Et quia male-
uoli dubitabant, neq; ego dico vobis, inquit. nõ dixit, neque ego scio quid dicam: sed,
neq; ego dico, hoc est, quia maleuoli estis, non dignabor vos responso.

CAPVT XII.

Matt. xxi. Luc. xx. Esaiæ. v.

ET cœpit illis per parabolas loqui: Vineam plantauit homo, & circun-
dederat sepem, & foderat lacum, & ædificauerat turrim, & elocauerat eã
agricolis, & peregre profectus est: & misit ad agricolas, quum tempesti-
uum esset, seruum, vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ. At illi arre-
ptum illum ceciderunt, ac remiserunt vacuum. Et rursum misit ad il- E
los alium seruum, & illi coniectis in eum saxis, comminuerunt caput, & remiserunt
contumeliis affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt, multósque alios:
hos quidem cædentes, illos vero occidentes. Itaque quum vnum adhuc haberet fi-
lium suum dilectum, misit etiam illum ad eos postremum, dicens, Reuerebuntur fi-
lium meum. Illi verò agricolæ dicebant inter sese: Hic est hæres, venite occidamus eũ,
& nostra erit hæreditas. Et arreptum illum occiderunt, & eiecerunt è vinea. Quid igi-
tur facturus est dominus vineæ? Veniet & perdet agricolas, & dabit vineam aliis.) Vi-
Psal. 79. nea, populus est, quem plantauit dominus. Perfice enim, inquit, vineam istam, quam
Exod. xv. plantauit dextera tua. Et Moses, Introducens plantauit eos in mõte sancto tuo. Sepes
autem, lex, quæ prohibebat ipsos commisceri gentibus. Turris vero, templum. nã cõ-
spicuum erat. Porro torcular, altare in quo effundebatur sanguis. Elocarat autem po-
pulum agricolis, hoc est doctoribus qui per id temporis erant, & principibus Iudæo-
rum. Misit vero seruum vnum, forte Heliam, & qui tunc erant, & Micheam, quem ce-
cidit Sedechias, pseudopropheta scilicet. Secũdum autem seruum lapidatum cecide-
runt, hoc est occiderunt, & contumeliis affecerunt, Osee & Esaiam prophetas. Tertiũ
autem seruum, id est eos qui in captiuitate fuerunt, vt Danielem & Ezechielem. Vlti-
mo autem misit filium suum deus (qui homo nominatur propter misericordiam) di-
cens, Reuerebuntur filium meum. Non vt ignorans quod futurum erat hoc dixit, sed
vt dicens quod futurum verisimile. Mali autem agricolæ quum didicissent ꝙ hic esset
filius dei, eiecerunt illum extra ciuitatem. extra enim illam crucifixus est. Dominus igi- F
tur vineæ, pater occisi filii, immo & ipse occisus filius, perdit agricolas, quos tradidit
Romanis, & populum collocauit aliis agricolis, apostolis scilicet. Vis videre quomo-
do apostoli coluerint vineam? lege librum Actorum, & inuenies tria millia & quinq;
millia simul credere ac offerri in primitias deo.

Psal. cxvij. An ne hanc quidem scripturam legistis, Lapidem quem reprobauerunt ii qui ædifi-
Act. iiij. cabãt, hic factus est in caput anguli: à domino factũ est hoc, & est admirabile in oculis
nostris? Et quærebant eum comprehendere, & metuebant turbã: sciebant enim ꝙ ad-
uersus ipsos parabolam dixisset. Et relicto illo abierunt.) Per omnia ista ostendit reie-
Lapis qs. ctos Iudæos, gentes autem acceptas. Lapis enim ille, dominus: ædificantes autem, do-
Aedificã- tes qui. ctores populi. Quem igitur reprobauerunt doctores: ille in caput anguli factus est. Ca
Angulus. put enim ecclesiæ factus est. Angulus enim ecclesia, quæ in vnum coniungit Iudæos
Ecclesia & Gentiles: quemadmodum & angulus duos parietes inter se cõmittit. Igitur iste an-
mirabilis. gulus, hoc est ecclesia, à domino factus. Et est mirabilis in nostris fidelium oculis. Ab
infidelibus etiam miracula calumniam patiuntur. Mirabilis est igitur ecclesia, quasi ex
miraculis

A miraculis constituta, domino cooperante apostolis, & sermonem confirmante per sequentia signa.

Et mittunt ad illum quosdam è Pharisæis & Herodianis, vt eũ captarent sermone. Matt.xxij. Illi vero quum venissent, dicunt ei, Præceptor, scimus ꝙ verax es, & non curas queq̃: Luc. xx. non enim respicis personã hominũ, sed cũ veritate viam dei doces. Licet censum dare Cæsari, an non? demus, an non demus? Ille verò sciens illorũ simulationẽ, dixit illis, Quid me tentatis? Afferte mihi denariũ, vt videam. Illi vero attulerunt. Et dicit eis, Cuius est imago hæc & inscriptio? Illi autẽ dixerunt ei, Cęsaris. Et respondẽs Iesus dixit illis, Reddite quę sunt Cęsaris, Cęsari: & quæ sunt dei, deo. Et admirati sũt de eo.) Diximus etiã aliàs de Herodianis, ꝙ fuerit hæresis quædã tunc nuper orta dicentium Sup.ca.iij. Herodẽ esse Christum, eo ꝙ in tẽporibus illius defecisset successio regum Iudaicorũ. Alii autem dicunt Herodianos hoc loco dictos esse milites Herodis, quos pharisęi in testes eorum quæ Christus dicturus erat, assumunt, vt consequenter comprehendant illum & abducant. Vide autem malitiam illorũ, quomodo adulatione tentent decipere dominum. Scimus, dicunt, ꝙ non respicis personam hominũ, & ita neq; Cæsarẽ revereris. Totũ enim hoc artificium erat vtrinque habens præcipitia: vt si quidem diceret ꝙ liceat dare Cæsari tributum, arguerent eum tanq̃ populum in seruitutem redigentem: sin diceret non persoluendum, accusarent eum vt ad seditionẽ populũ mouentẽ cõtra Cæsarem. At fons sapientiæ dolos illorũ euadit. Ostẽdite mihi, inquit, numisma. Quũ enim vidisset ꝙ imaginẽ haberet Cæsaris, dicit, Reddite quod habet imaginẽ, ei cuius gerit imaginẽ: & quæ sunt dei, deo. hoc est, Nihil obstat vobis ad pietatẽ

B persoluere Cæsari. Potestis enim & Cæsari persoluere, & deo sua tribuere. Cæsar item Cęsar qd. vnicuiq; nostrum, ineuitabilis illa corporis nostri necessitas est. Iubet igitur dominus reddere etiam corpori sua necessaria, cibos scilicet ac vestes: & quæ dei deo, nempe vigilias quãtas possumus, orationes &c. Sed & diabolo, qui Cæsar est, obiice quæ tibi ab illo data, iram, concupiscentiam malam: & quæ dei sunt, offer deo.

Et veniunt Sadducæi ad illũ, qui dicunt non esse resurrectionẽ: interrogauerũtque eũ dicẽtes, Præceptor, Moses scripsit nobis, Si cui⁹ frater moriatur, ac reliquat vxorẽ, Deu. xxv. & liberos non relinquat, vt accipiat frater ei⁹ vxorẽ illius, & suscitet semẽ fratri suo. Septẽ fratres fuerũt, ac primus accepit vxorẽ, isq; moriẽs nõ reliquit semẽ: & secũd⁹ accepit illã, ac mortuus est, & nec ipse reliquit semen: & tertius similiter: & acceperũt eam septem, nec reliquerunt semẽ: postremò verò omniũ mortua est & vxor. in resurrectione igitur, quũ resurrexerint, cuius illorũ erit vxor? Nã septẽ habuerũt eã vxorẽ. Et respõdẽs Iesus dixit eis, An nõ propterea erratis, ꝙ nesciatis scripturas, neq; virtutẽ dei? Quũ eni à mortuis resurrexerint, neq; cõtrahunt matrimoniũ, neq; nuptũ dãt: sed sunt velut angeli q in cælis. Cæterũ de mortuis ꝙ resuscitãtur, nõ legistis ĩ libro Mosi, quomodo ĩ rubo loquut⁹ sit illi deus dicẽs, Ego ille deus Abrahã, & de⁹ Isaac, Exo.iij. & deus Iacob? nõ est de⁹ mortuorũ, sed deus viuentiũ. Vos igitur multũ erratis) Hęretici apud Iudæos erant Sadducæi, dicẽtes non esse resurrectionẽ, neq; angelum, neque Sadducæi spiritũ. Obliquè autẽ, vt dolosi, aggressi, fingũt narrationẽ quãdã qua subuertatur re- apud Iu-

C surrectio, cõtexto argumẽto qđ nunq̃ euenit, neq; forte eueniet. Septẽ aũt fingũt qui dęos hęre vnã ducunt vxorẽ, quò magis resurrectionẽ discerpãt. Igitur quia ꝑtexebãt illi legem tici erãt. Mosi, ostẽdit eos ignaros scripturarũ. Nõ enim intelligitis, inquit, de qua resurrectiõe scriptura loq̃tur. Vos enim opinamini ꝙ olim resurrectio talis magis corporalis sit futura: at nõ sic erit. Itaq; ignoratis scripturæ mẽtẽ, sed & scripturæ virtutem ignoratis. Enimuero vos ad difficultatẽ rei fortasse respicitis, & ꝓpterea addubitatis quo poterũt dissoluta corpora redire ad animã. Sed virtuti diuinę hoc q̃si nihil erit. Erit igitur resurrectio, & nõ corporalis, & diuinior q̃dã vitæ stat⁹, angelic⁹ videlicet. Incorruptibiles eni erimus, & iidẽ q sumus manẽtes, proptereaq; tollẽtur etiã nuptiæ. Nũc enim nuptiæ propter corruptionẽ fiũt, vt successiõe generis durãtes homines nõ intereãt: tũc autẽ sicut angeli absq; nuptiali successiõe illi ipsi erũt, & nũq̃ deficiẽt: sic & qui resurgũt, sine nuptiis permanẽt, nunq̃ imminuendi. Et aliter quoq; taxãtur vt nesciẽtes scripturã. Si enim intellexissent illas, intelligerẽt etiã quomodo scriptũ sit, Ego sum Exod. iij. ille deus Abrahã, vtpote manifeste viuentiũ. Nõ enim dixit, Ego erã, sed, sum: vtpo-

te præsentium, atque illorum non perditorum. Iam fortassis dicet quis ꝙ hoc de sola Abrahę anima dixerit dominus, & non item de corpore, & ita corpora non resurgũt. Dico igitur primum quidem ꝙ Abraham vtrunq; dicatur, anima & corpus, & ita etiã deus est corporis, quod & ipsum viuit apud deũ, & non omnino in nihilum redigitur. Insuper quia Sadducæi de corporis resurrectione dubitabant, certum quòd dominus de corporibus dixerit ꝙ viuant apud deum, non de anima. nam istud iam ex confesso erat etiam apud carnales Iudæos. Obserua & hoc. Resurrectio est eius quod ceciderat surrectio. immortalis autem anima non cecidit, sed corpus hoc: itaq; & resurget iterum, coniugali animæ complicitum. D

Resurrectio.

Et quum accessisset quidã è scribis, & audisset eos simul disputãtes, videretq; ꝙ bene respõdisset eis, interrogauit illum, Quod est primum omniũ præceptorũ? Iesus autem respondit illi, Primũ omniũ præceptũ est, Audi Israel, Dñs deus noster, dñs vnus est: & diliges dñm deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Hoc est primũ præceptum: & secundum simile hoc est, Diliges proximũ tuum vt teipsum. Maius his aliud præceptũ non est. Et dixit illi scriba, Bene præceptor cũ veritate dixisti, ꝙ vnus sit deus, & non sit alius præter illum, ꝙq; diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus: ac diligere proximum vt seipsum, plus sit q̃ vniuersa holocaustomata & victimæ. At Iesus quum videret ꝙ cordate respondisset, dixit illi: Haud longe abes à regno dei. Et nemo post illa audebat illum interrogare.) Matthæus quidem inquit ꝙ tẽtans accesserit: Marcus vero dicit ꝙ prudenter responderit. Nunquid ergo dicũt contraria? Minime: sed verisimile est primùm quidẽ ipsum vt tentãtẽ interrogasse, deinde quũ profuisset ei responsum Christi, & cordatè respondisset, ab illo laudatũ. Vide aũt & laudẽ. Non perfectũ illum testatur. Non enim dixit, Intra regnũ cælorũ es: sed, non procul es. Quare autẽ hãc potissimũ quęstionẽ legisperitꝰ ille proposuit Christo? Putabat reprehẽdi posse Christũ, qui emẽdaturus esset legẽ, vnde accusari posset tãq̃ legis aduersarius. Verum dñs ostendens ei ꝙ charitatẽ simpliciter non habeat, sed inuidia corruptus venisset ad hæc interroganda, dicit: Primum & magnũ mandatũ est diligere Deũ: secũdũ simile, diligere proximũ. Quomodo autẽ simile? Eo ꝙ simul inter se connexa sunt. Qui enim diligit Deum, diligit & facturam eius. homo autẽ maximè propria factura Dei: & ita qui diligit Deũ, diliget etiam omnes homines: & dũ proximũ diligit, multo magis Deũ diligit. Nã si homines diligit, q̃ multas sæpe scãdalorũ occasiones & odia fouent, quanto magis Deũ, qui semper benefacit? Audi autẽ dñm, Qui diligit me, mandata mea seruabit. Vides nos diligẽdo deũ seruare mandata eius. Mãdata autẽ eius omnia de amore mutuo tractãt. Et iterũ, In hoc sciẽt omnes ꝙ mei discipuli estis, si diligitis inuicẽ. Vides iterum ꝙ ex mutuo amore discitur amor erga Christũ, ita vt simus eius discipuli & amici. Obserua aũt quomodo omnes animæ virtutes enumerarit. Est enĩ virtus animæ animalis, quã insinuat dũ dicit, ex tota aĩa. Irã enim & cõcupiscentiã totã dilectioni Dei dari vult. Est etiã alia virtꝰ animæ q̃ dicitur nutritiua, ea est & plãtarũ: q̃ & ipsa quoq; Deo tota est dãda. Est insup rationalis vis, quã nominauit lex intelligẽtiã. Omnes igitur animę virtutes charitati offerẽdæ sunt. E F

Deut. vi. Leuit. xix. Cap. xxij. i. Ioh. 4. 5 Ioh. xiiij. Iohã. xiij. Tres virtutes animę.

Et respondẽs Iesus dicebat docẽs in tẽplo: Quomodo dicũt scribæ Christũ esse filiũ Dauid? nã ipse Dauid dixit afflatus spiritu sancto, Dixit dominꝰ domino meo, sede à dextris mihi donec posuero inimicos tuos scabellũ pedum tuorũ. Ipse ergo Dauit vocat eũ dñm, & vnde filius eius est? Et pleraq; turba audiebat illũ libenter. Et dicebat illis in doctrina sua, Cauete à scribis, qui amant infulati obambulare, & amãt salutationes in foris, primasq; sellas in cõgregationibus, & primos accubitus in cœnis, q̃ deuorant domos viduarũ, & sub prætextu lõgas faciũt preces: isti accipient grauiorẽ damnationẽ.) Quia Christus ad passionẽ accessurus erat, corrigit prius opinionẽ scribarũ erroneã, qui suspicabantur Christum esse filiũ Dauid, sed non dominũ. Demonstrat igitur se Deum ex ipsis Dauid verbis: & non simpliciter, sed deterret, eo ꝙ dicit Donec posuero inimicos tuos scabellum pedũ tuorũ. Nã ipsi omnino erant inimici eius, quos posuit Deꝰ pater scabellũ pedũ Christi. Vide autẽ & quomodo interroget. nõ enim dixit, Quid vobis videtur de me, sed, de Christo? Et ita nõ perstringit eos. Et

Psal. cix.

neque

A neque potestis mihi dicere ꝙ absque spiritu hoc dixerit, sed spiritus sancti afflatu dixit dominum, hoc est, motus gratia spiritus. Quomodo ergo Christus, filiꝰ est Dauid, an non dominus eius, & deus? Turba igitur audiebat eum libenter. Et dicebat turbæ; Cauete à scribis, qui splendidiores ferunt stolas, & propter illas præferri volunt, salutationesq; & celebritates fori probant, & gloriæ omnibus modis studēt: qui & domus viduarum comedunt. Clam enim accedunt ad mulieres pręsidio destitutas, quasi illarum futuri tutores & patroni, & prætextu longæ orationis, & vestitu reuerentiæ & simulatione decipiunt simpliciores, deuorantes domos diuitum. Illi igitur grauiorem accipient damnationem, q̄ alii Iudæi peccantes. Potentes enim potentius punientur. Interim & Apostolos docet ne iuxta scribarum morem viuant, sed se imitentur. Doctores enim illos ordinantem verisimile est vt vitæ suæ fecerit imitatores.

Quõ pharisaica dānetur disciplina.

Sapiē. vi.

Et cū sederet Iesus ex aduerso gazophylacii, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylaciū, & multi diuites mittebāt multa: & venit quædam vidua pauper, misitq; minuta duo, quod est quadrans. Vocatisq; ad se discipulis suis, dicit illis: Amē dico vobis, ꝙ vidua hæc pauper plus misit, q̄ omnes q̄ miserūt in gazophylaciū. Nā omnes ex eo quod ipsis supererat, miserūt: at hæc è penuria sua omnia quæcunque habebat misit, totā substantiā suam.) Mirabilis quędā cõsuetudo apud Iudæos erat. Qui enim poterant & volebant, mittebāt in thesaurū tēpli, qui vocabatur gazophylaciū, è quo sacerdotes & pauperes & viduæ alebātur. Quūq; id multi facerēt, & vidua accessit, suam voluntatē declarans opibus abūdantiorē. Gloria tibi Christe, qui & parua

Luc. xxi.

B gratiora sæpe habes q̄ magna. Quæso vt etiā mea anima vidua talis sit, quę abiiciat satanā, cui vt viro adhęsit, & mittat ĩ thesaurū sacrū duo minuta, carnē & mentē, quæq; paruifaciat, continentia quidē carnem, humilitate vero animā, vt & ego audiā quòd totā meā vitā cõsecrarim Deo, non relicta vlla cogitatione vel affectione huic mūdo.

Precatio Theophylacti.

CAPVT XIII.

Et quum exiret de templo, dicit illi quidam è discipulis illius, Præceptor, vide quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respõdens ait illi, Vides has magnas substructiones? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. Et quū sederet in monte oliuarū è regione templi, interrogabant illum secretò Petrus & Iacobus, & Iohannes & Andreas: Dic nobis, quādo hęc erunt? & quod signum est quando hæc omnia sint consummanda?) Quoniam multa de desolatione Hierusalem dicebat Iesus, ꝙ relinqueretur domus illorum deserta, discipuli eius admirantes quòd tantæ magnitudinis, tamq; pulchra ædificia abolenda essent, ostendunt illi decorem templi. At ille nihilominus prædicit perdēda, & in tātum, vt neq; lapis super lapidem maneat. Et dicūt quidā multas veteris ciuitatis Hierusalē reliquias superstites, & ita Christum mēdacē ostendere tentant. sed hoc neutiq̄ verū est. Nam etiam si reliquiæ quædā relictæ essent (quod verum non est) non tamē relinquentur vsq; ad cõsummationē seculi. Historiæ enim habent ꝙ Aelius Hadrianus templum & ciuitatem à fundamentis effoderit, & ita in illo impletum est ꝙ nõ sit relictus lapis super lapidem. Porro sedente illo in monte oliuarū, accesserunt ad eum

Matth. 24. Lucę. xxi.

Mat. xxiiij.

C interrogantes: Quando hæc erunt? hoc est, quando consummabitur Hierusalem? At ipse antequam responderet eis de his de quibus interrogabant: munit cogitationem illorum, vt ne errent. Quia incipientibus illis fieri in Iudæa surrexerunt quidam qui se dicebant magistros, dicit dominus, Videte ne decipiamini.

Aeliꝰ Hadrianus tē plū & ciuitatē Hierosolymorū funditus suffodit.

At Iesus respondens illis cœpit dicere, Videte ne quis vos fallat: multi enim veniēt in nomine meo dicentes, Ego sum Christus. multosq; decipient. Quum aūt audieritis bella, & rumores bellorū, ne turbemini. oportet enim fieri, at nondū finis. Insurget enim gēs aduersus gentē, & regnum aduersus regnū. Et erunt terræmotus in singulis locis, & erunt fames ac turbationes. Initia dolorū hæc. sed cauete vos vobis. Tradent enim vos in cõcilia, & in synagogis cædemini, & sub principibus ac regibus ducemini propter me, in testimoniū illis. Et apud omnes gētes oportet prius prædicari Euāgeliū.) Multi veniēt, qualis erat Iudas, qualis Theudas, q̄ dicebāt se à deo missos esse. Bella autē futura dicit, quæ & Iosephus narrat ante captiuitatē facta. Nā insurgebat quidē gens, & nõ reddebat tributa. Romani autē irati eos infestarūt, & cõtinuis insi-

Actuū. v. Iosephus

diis ac cladibus affecerunt, sed nondum finis Hierusalem. Romani enim misericordes erant. Non solum autem bella erant, sed etiam aliæ clades à deo immissæ, vt fames, & terræmotus: ostendente eis deo manifeste quòd ipse illos impugnaret. Omnia enim hæc principia parturitionum, hoc est malorum quæ euentura sunt. Cauete vobis. tradent enim vos in concilia. Tempestiue interserit narrationem illam, vt ex communibus habeant consolationem quandam in propriis calamitatibus. Sed & dicendo, Propter me ducemini ad duces & reges, consolationem eis non mediocrē attulit, ꝙ pro ipso passuri essent. In testimoniū vero illis, hoc est, vt inexcusabiles illi sint, & ob hoc condemnati, ꝙ etiam torquentes vos, veritatem vincere nō potuerūt. Deinde ne putes ꝙ pericula & afflictiones prędicationem prohibeant, inquit, Et in omnes gentes oportet prædicari Euangeliū, & tunc capietur Hierusalem. Nam ꝙ ante Psal.xviij. captiuitatem prædicatum sit Euāgelium, audi psalmistam, In omnē terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. quod etiam in maiorē condēnationem Iudeæ factū est, ꝙ ante captiuitatē vbiq; Euangelium prędicatum est. Nam quū viderent tam breui tempore in totum orbem prædicationem transire, etiam ipsi agnoscere debuissent Christi virtutē, pœnitentiam agere, & liberari à calamitatibus: sed non intellexerunt, & idcirco maius illorum iudicium.

Quum autē duxerint vos tradentes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, neq; meditemini, sed quicquid datum fuerit vobis in illa hora, hoc loquamini. Nō enim estis vos qui loquimini, sed spiritus sanctus. Traditurus est autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filii aduersus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meū. Sed qui perseuerauerit vsq; in finē, hic saluus erit.) Anteq̄ bellum perfectū excitatū quid non patiebantur Apostoli ab illis dū pro-
Actu.xij. traherentur ad tribunalia, & ducerentur ad reges, Herodem, & Agrippam, & Neronē?
xxv. xxvi. Ne igitur antea soliciti sitis (inquit) quid loquamini, sed in ipsa hora dabit vobis spi
xxviij. ritus sanctus quæ loquamini. Prædicit autem eis, quod omnibus graue: nēpe à maxi-
Lucæ .xij. me familiaribus impugnandos. Et dicit hoc, vt quū prius audierint, præparētur, & periculū facilius ferāt: deinde cōsolatio sequitur, ꝙ propter me odio eritis habiti. Quòd enim propter ipsum fuerūt odio habiti, satis erat ad oēs calamitates leniendas. Quin & ꝙ saluandi erāt pseueraturi vsq; in finē, etiā ipsum maximā afferebat consolationē.

Danie. ix. Porrò quum videritis abominationem desolationis de qua dictū est à Daniele propheta, stantem vbi non oportet, qui legerit intelligat. Tūc qui fuerint in Iudęa, fugiāt ad montes: qui vero fuerit in tecto, ne descendat in domū, nec ingrediatur vt quicq̄ tollat è domo sua: & qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea quæ reliquit à tergo, ad tollendum pallium suum. Væ autem prægnantibus, & lactantibus in die illo) Abominatio desolationis, statua est eius qui ciuitatē destruxit. Abominatio eni omne idolū dicitur: desolatio vero, eò ꝙ capta & desolata Hierusalē, illū statuerūt intra adytū tēpli. Pilatus quoq; Cæsaris imagine noctu in tēplū illata, magni tumultus author fuit ple
Qn̄ cœperit bellum & desolatio Hierosolymorū bi. tunc enim cœpit & bellum, & desolatio Hierusalē. Igitur tūc hi qui in Iudæa erāt, fugerunt in montes. Bene autem dixit, hi qui in Iudæa. nam Apostoli non fuerunt in Iudæa: sed, vt diximus, anteq̄ bellum exortum est, in persecutione exacti sunt è Hierusalem, immo ipsi exierunt, diuino afflati spiritu. Qui igitur inuenti in Iudæa, fugerunt. Et is qui supra tectum, nullius rei gratia quæ in domo, reuertatur. Expedit enim vt quis vel nudo corpore saluus fiat. Insuper væ & prægnantibus, & lactantibus væ. Quare? quia non possunt fugere mulieres quibus sunt pueri, affectione erga illos detentæ. Prægnantes quoque propter vteri sarcinam neque ipsæ facilè fugam inueniunt. Existimo autem ꝙ & pueros hoc loco significet vorandos. Fame enim obsessi nec pueris pepercerunt.

Orate aūt ne fuga vestra fiat hyeme. Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis nō fuit ab initio rerum conditarū quas cōdidit deus, vsq; ad hoc tēpus, nec futura est. Et nisi dn̄s abbreuiasset dies illos, haudquaq̄ salua fuisset vniuersa caro. Sed propter electos quos elegit, abbreuiauit dies.) Si hyeme fuga fieret, tēporis iniuria impedimēta habituri essent fugere volentes, & omnino afflictio futura esset, & earū quę fuerunt vel erunt vnq̄ grauissima. Sed propter electos, hoc est eos qui ex Iudæis crediderūt, vel postea credi-

A credituri ſunt, bellum citius diremptum eſt. Deus enim quia pręcognouit ex Hebræis multos poſt captiuitatem credituros, non permiſit totum genus aboleri. Poſſunt autem hæc morali ſenſu ſic exponi. Abominatio deſolationis, eſt omnis diabolica cogitatio, quæ ſtat in loco ſancto, hoc eſt noſtra mēte. Tunc igitur qui eſt in Iudæa, fugiat in montana, hoc eſt, qui confeſſus fuerit, currat ad virtutum mōtes. Iudæa enim cōfeſſio dicitur. Et qui in ſummo ſtat, non deſcendat. Quando enim affectio quædam in mente noſtra reperitur, oportet per cōfeſſionem ad ſumma recurrere, & à ſummitate non deſcendere. Et qui operatur quod bonum, nō reuertatur vt tollat veterē conſuetudinem, quæ eſt veſtis quam exuit. Vę autem fugiēti in hyeme. Oportet enim nos fugere à pctō cū alacritate, & nō frigide & ſegniter. Hoc enī p fugā ī hyeme inſinuatur. *Sēſus moralis.*

Tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic Chriſtus, ecce illic: ne credatis. Exorientur pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & edent ſigna ac prodigia ad decipiendū, ſi fieri poſſit, etiam electos: vos autem cauete, ecce prædixi vobis omnia. Cæterum in illis diebus poſt afflictionem illam ſol obtenebrabitur, & luna non dabit ſplēdorem ſuum, & ſtellæ cæli decident, & virtutes quæ in cælis ſunt, concutientur: & tunc videbunt filium hominis veniētem in nubibus cum poteſtate multa & gloria) Quia impleuit quæ ad Hieruſalem attinent, incipit igitur nunc de aduentu Antichriſti dicere. Quod autē dicit Tunc, ne intelligas ꝙ quando fient ea quæ ſupradicta ſunt de Hieruſalem, tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hic Chriſtus, ne credatis: ſed ſcito ꝙ ſcripturę proprietas hęc eſt, ſicut etiam Matthæus poſt genealogiam Chriſti dicit, In diebus illis aduenit Iohā-
B nes. Quibus diebus? Num mox ſequentibus poſt Chriſti natiuitatem? Non, ſed indefinite. Sic igitur & hoc loco dicit tunc: non quando Hieruſalem deſolata fuit, ſed p tēpus aduētus Antichriſti, ne ſeducamini. Multi enī prętexēt nomē Chriſti, ita vt & electos ſeducere queāt. At poſt aduentū Antichriſti oīs creatura immutabitur, qñ ſtellæ obtenebrabūtur propter immēſam lucem Chriſti. Cōmouebūtur autē & angelicæ virtutes, hoc eſt obſtupeſcēt, videntes tantā rerum mutationē fieri, & cōſeruos ſuos iudicari. Et tūc videbunt dominū vt filiū hominis, hoc eſt in corpore. Nā quod ſpectatur, neceſſe corp⁹ eſt. Quāuis aūt vt homo veniet, aderit tñ cū poteſtate & gloria magna. *Iohe.ij. Eſa.xiij. Scripturæ ꝓprietas. Mat.iij.*

Et tunc mittet angelos ſuos, & aggregabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ vſq; ad ſummū cæli. A ficu vero diſcite ſimilitudinem: quū ramus eius tener fuerit, produxeritq; folia, ſcitis ꝙ propè ſit æſtas. ſic & vos quum videritis hæc fieri, ſcitote ꝙ propè ſit in foribus. Amen dico vobis, ꝙ non præteribit generatio hęc, donec omnia hæc facta fuerint. Cælum & terra tranſibunt, ſed verba mea non præteribūt.) Vides ꝙ & filius angelos mittit, ſicut & pater. Vbi igitur ſunt qui dicunt, Non eſt æqualis deo & patri? Venient igitur angeli vt cōgregent electos, qui tanq̄ in nubes rapti, occurrāt domino. A ficulnea autē diſce quod dico. Quemadmodum enim folia ficu habente, ſtatim ęſtas adeſt: ſic & poſt afflictionē Antichriſti ſtatim abſq; vllo mediatore aderit Chriſti aduētus, quæ reuera iuſtis æſtas quædā eſt ab hyeme, peccatoribus autem hyems ab æſtate. Amē dico vobis, ꝙ generatio hæc, hoc eſt Chriſtianorū, non tranſibit donec hæc omnia, de Hieruſalē & Antichriſti aduentu, fiāt. Non enim
C generationem dicit Apoſtolorum, quia pleriq; non vſque ad conſummationē Hieruſalem vixerunt, quomodo ergo ad conſummationem mundi pertingere dicerentur? Generationē itaq; Chriſtianorū dicit, ita conſolans Apoſtolos, ne ſuſpicentur ꝙ quū tanta mala fiant, forte deficiat fides. Quaſi diceret, Cōfidite, & bono animo eſtote: nō præteribit generatio fidelium, neq; deficiet. Prius enim tranſibunt immobilia hęc elemēta, cælū & terrā dico, q̄ mei ſermones in vllo intercidāt. Oīa q̄cūq; dixi, ꝑficiētur. *Cōtra dicētes Chriſtū nō eſſe æqualem deo & patri. Secundus Chriſti aduentus qñ affuturus.*

Cæterū de die illo ac tēpore nemo nouit, ne angeli quidē qui in cęlo ſunt, nec ipſe filius, ſed ſolus pater. Cauete, vigilate & orate: neſcitis enim quādo tempus ſit: ſicut homo qui peregre agit relicta domo ſua, deditq; ſeruis ſuis ſubſtantiā ſuā, ac ſuū cuiq; opus, & ianitori mādauit vt vigilaret. Vigilate igitur: neſcitis enim quando dn̄s domus venturus ſit, ſero an medio noctis, an in gallicinio, an diluculo: ne ſi venerit repēte, offendat vos dormientes. Cęterū quę dico vobis, omnibus dico, vigilate.) Volens dn̄s diſcipulos à diei & horæ illius interrogatione cohibere, dicit ꝙ neq; angeli neq; fili⁹ ſciāt. Si enim dixiſſet, ſcio quidē, ſed nolo vobis reuelare, mœrore illos affeciſſet:

nunc autem prudenter rem agit, & eos omnino prohibet à discendo, & persuadet illis D dicens, Neque angeli sciunt, neque ego. Ab exemplo autem intelligas quod dicitur. Sæpe pueruli vident patres suos tenere quiddam in manibus, & hoc petunt, patribúsque dare nolentibus, plorant quòd non accipiunt: deniq; patres occultãt illud quod tenent, & ostendentes manus vacuas pueris, fletum illorum sistunt. Sic & dñs quasi pueros Apostolos alloquens, occultauit diem. Nam si dixisset, scio, non dico autem, indoluissent ꝙ ab illo non discerẽt. Quòd autem dñs sciuerit & diem & horam certã, manifestum, quia seculi conditor est. Et quo pacto nesciret? Verum vtiliter abscondit Deus consummationẽ vitæ, siue omnium in communi, siue vniuscuiusque in singulari, vt dum incertus est finis, semper soliciti simus ac anxii, expectantes illum, & timentes ne impræparatis superueniat. Cõsideremus autem verba. Tarde quidem tunc adest finis, quando quis in bona senecta moritur. Media autem nocte, quum mediam ætatẽ peregerit. In gallicinio autem, quando in nobis ratio completa fuerit. Gallus enim ratio est, quæ nos à somno excitat, & stuporem repellit. Quum igitur puer incipit iuxta rationem viuere & sapere, tunc gallus ei canit. Ante gallicinium autem omnino puerilis ætas est. Omnes igitur finem in memoria habere oportet: etiamsi quis puer sit, prouidendum ne forte non baptizatus moriatur. Omnibus autem hæc præcipit dominus, & his qui in mundo viuunt, & his qui secesserunt. Debemus igitur vigilare & orare. Vtraque hæc necessaria sunt. Multi enim vigilãt, sed noctem male absumũt. Vide autem quomodo non dixerit, Nescio enim quando tempus est, sed, nescitis. Occultauit enim nostram ob vtilitatem. Nam si nunc, quum est finis mũdi incertus, mu- E tuis odiis insanimus, quid non faceremus scientes finem? In extremam sane malitiam insumeremus vitam, deinde vltimo die summa cum iactura pœnitentiam ageremus.

Exẽplum occultationis diei secũdi aduentus.

CAPVT XIIII.

Mat. xij.
Luc. xxij.
Iohan. xi.

Erat autẽ pascha, & azymorũ dies futuri post biduum. Et quærebant summi sacerdotes ac scribæ quomodo eum per dolum comprehẽsum occiderent. Dicebant autẽ, Non in die festo, ne tumultus fiat populi. Et quũ esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, accumbente eo venit mulier habẽs alabastrum vnguẽti nardi pisticę preciosę: & cõminuto alabastro effudit illi in caput. erant autem quidam qui indignarẽtur apud sese, ac dicerẽt, Ad quid perditio hæc vnguenti? nam poterat hoc vendi pluris q̃ trecentis denariis, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduersus illam.) Feria quarta concilium conuenit, & propterea ieiunamus etiã nos quartis feriis. Illi quidẽ consultabant solennitatis tẽpus prætermittere, at nõ permissum est eis, sed ipse sibiipsi tempus passionis statuẽs, in pascha crucifigi voluit. ipse enim erat pascha verum. vnde virtutem eius admirari licet. Nam quum illi vellent ipsum comprehendere, non potuerunt: quando autem illi noluerunt propter festum diem, tunc voluntarius ipse seipsum tradidit. At quũ ipse esset in Bethania in domo Simonis leprosi, venit mulier. Et quatuor mentionẽ faciunt vnguenti: & videtur quibusdã vna esse: non autẽ ita est, sed duæ sunt. Vna quidẽ q̃ apud Iohannẽ, q̃ & Lazari soror est. Altera quæ à reliquis tribus memoratur. Veruntamẽ attende & inuenies ꝙ tres sint. Apud Iohannem quidẽ vna, apud Lucã alia, & apud duos illos adhuc vna F alia. Nã illa q̃ apud Lucã, meretrix erat, & in medio prædicationis Christi ad Christũ venit: quæ apud Matthæũ, tẽpore passiõis, & nõ dicitur meretrix. Probat aũt Christ⁹ ei⁹ volũtatẽ, ꝙ tãta expẽderit in nardũ. De nardo pistica scias ꝙ est species quædã nardi q̃ pistica dicatur, vel ꝙ syncera sit, & non adulterata, vel cũ fide confecta. Erãt autẽ quidã ægreferẽtes. Iohãnes aũt dicit Iudã ægre tulisse. Verisimile igitur & alios quidẽ Apostolos mulierem obiurgasse, vtpote qui audierãt Christum semper multa de eleemosyna docere. Iudas sanè non eodem scopo aduersus mulierem indignabatur, sed propter auaritiam, & turpe lucrum suum. Propterea & Iohannes ipsius duntaxat meminit, tanquam dolosa mordacitate mulierem reprehenderit. Et infremuerunt in eã, hoc est iudignabantur, conuitiabantur, perstringebant eam.

Cur quartis nos feriis ieiunamus.
Christus pascha verum.
Ioan. xij.
De tribus Magdalenis.
Luc. vij.
Matth. 26
Nard⁹ pistica qd.

At Iesus dixit, Sinite illã, cur illi molesti estis? Bonũ opus operata est erga me. Sẽper enim pauperes habetis vobiscũ, & quãdocunq; volueritis potestis illis benefacere: me vero nõ semper habetis. Quod potuit hæc, fecit: præuenit vt vngeret corpus meũ ad sepultu-

A sepulturã. Amẽ dico vobis: vbicunq; prædicatũ fuerit Euangelium hoc in totum mũdũ, etiã hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriã istius.) Reprehẽdit dñs discipulos, ꝙ intempestiuè mulieris alacritati obsistunt. Cur enim (inquit) illi negociũ facitis, & estis molesti? Num quia donum attulit, auersamini eam cum ignominia? Interim autem perstringit & proditorem dicendo, In sepulturam meam hoc fecit. & planè conscientiæ expertem arguit, quasi ita diceret ei, Tu quidem in mortem me tradidisti, & nõ reprehendis temetipsum: ista autem in sepulturam meam vnguentũ afferens, à deo mota, digna ne est quæ à te reprehendatur? Prophetam autem agit hoc loco dominus, duoq; prædicit, & ꝙ Euangelium prædicandum sit in toto mundo, & ꝙ opus mulieris simul prædicandum. Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt. Audiui enim ego aurifabros dicentes, ꝙ si ego dissectũ sacrũ vas dem pauperibus, & ego viuã, nec condemner. Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autẽ corpus proprie est, quod in disco aureo, & sanguis qui in poculo: Qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit vt corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.

Christ° ꝓpheta.

Christi cura ꝓferẽda curæ pauperum.

Corpus Christi vere est in altari.

Et Iudas Iscariotes vnus è duodecim abiit ad summos sacerdotes, vt traderet eũ illis. Quo audito illi gauisi sunt, & polliciti sunt se ei daturos pecuniã. Et q̃rebat quomodo opportune illũ traderet.) Quum mulier suam liberalitatẽ declararet, insaniebat discipulus vnus è duodecim. Nõ enim temere additum est, vnus è duodecim, sed vt ostenderetur ꝙ vnus è duodecim electioribus esset. Quid autẽ est hoc quod ait, vt
B traderet illũ? hoc est, significaret illis quando solus esset. timebant enim eum inuadere quũ doceret, propter turbam. Ipse itaq; pollicebatur illis se dictur ũ q̃n ille solus esset.

Vn° è duodecim, nõ temere additum.

Ac primo die azymorum, quũ pascha immolarent, dicunt illi discipuli sui, Vbi vis vt abeamus & paremus vt edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit illis, Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo hydriam aquæ baiulans. sequimini illum, & quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit, Vbi est diuersoriũ vt pascha cũ discipulis meis edã? Et ille vobis ostendet tricliniũ magnũ stratũ, paratũ: illic parate nobis.) Primũ diẽ azymorũ, diẽ quintũ dicit q̃ erat ante azyma. Azyma enĩ & infermẽtata die parasceues comedebãt. Accedũt itaq; discipuli, & interrogant vbi comedãt pascha. Ex hoc autẽ manifestũ est Christũ non habuisse proprium diuersorium, & nec discipulos habuisse domũ propriã. Nam si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autẽ duos è discipulis suis, Petrum & Iohannem, sicut & Lucas inquit, ad hominẽ ignotũ: ostendens illis ꝙ posset non pati. Qui enim mẽtem hominis ignoti conciliare sibi poterat vt se exciperet, quid nõ fecisset in aliis? Præterea dat illis signũ quomodo inueniant domum: nempe vt sequantur hominẽ figulinũ vas aquæ gestãtem. Hæc etiam sublimius intelligi possunt. Hydriam baiulat baptizans. vadit autem in domũ, quæ rationali suo ordine digna est. Qui enim habet baptisma, ad requiẽ vadit, iuxta rationem viuẽs, & viuit in ordine quasi in domo quadã. Paterfamilias mens est, qui ostendit magnũ tricliniũ, sublimes scilicet sensus. Verùm tricliniũ hoc stratũ
C est, hoc est, tametsi sublime sit, nihil tamen habet vel asperũ, vel superbũ: sed stratum est, & humilitate cõplanatũ. Illic ergo, in tali inquam mente, præparatur pascha Christo à duobus discipulis, Petro & Iohanne, practica dico & cõtemplatiua. Petrus enim propter feruorem practicus, Iohannes vero vt theologus, contemplatiuus.

Neq; Christũ neq; discipulos ꝓprias ædes habuisse.

Et exierũt discipuli eius, & venerunt in ciuitatẽ, & repererũt quẽadmodum dixerat illis: parauerantq; pascha. Et quũ vespera iam esset, venit cum duodecim. Et quũ accũberent, ederẽtq;, dixit Iesus, Amẽ dico vobis, vnus ex vobis proditurus est me, q̃ edit mecũ. At illi cœperũt esse mœsti, ac dicere illi singillatim: Nũ ego? Et alius, nũ ego? Ille vero respõdẽs dixit illis, Vn° è duodecim, q̃ intingit mecũ manũ ĩ catinũ. Fili° q̃dẽ hominis vadit sicut scriptũ est de illo: sed væ homini illi per quẽ filius proditur. bonũ erat illi si natus nõ fuisset homo ille.) Quomodo accũbebant, quũ lex preciperet à stãtibus comedẽdũ pascha? Verisimile igitur primũ perfecta ea quæ sunt legis, deinde recubuisse propriũ pascha traditurũ. Cœperũt autẽ discipuli tristes fieri propter sermonẽ domini quem dixerat, ꝙ vnus ex eis se traditurus esset. Quãuis autem nihil sibi cõscii essent, attamẽ anxii erant, credentes magis ei qui corda cognoscit, quàm sibiipsis.

Morschristi quasi q̄dā erat peregrinatio. Obserua autem & verbum, vadit. Mors Christi quasi peregrinatio quædam fuit, non mors. Quod autem dicitur, bonum esset homini illi si natus nunquam fuisset, dictum est propter pœnam qua cruciandus erat Iudas. Melius enim est omnino non nasci, q̄ ad talem pœnam nasci. Igitur quantum ad fidem attinet, melius videtur omnino si non fuisset Iudas. Deus quidem illum fecerat, & ad bona opera: at quia ipse in talem incidit malitiam, vt apparet, melius erat si nunquam fuisset genitus. D

i. Cor. xij. Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, quum gratias egisset, fregit & dedit illis: ac dixit, Sumite, comedite, hoc est enim corpus meum. & accepto poculo, quum benedixisset, dedit illis. Et biberunt omnes, & dixit illis, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, posthac non bibam de fructu vitis vsque ad diem illum quum illud bibero nouum in regno dei.) Quidam dicunt Iudam non fuisse participem sacramētorum, sed egressum esse priusq̄ dominus sacramenta traderet. Alii autem dicunt ꝙ etiā ingrato illi sacrosancta dederit. Quum benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panē: id quod etiam nos facimus, preces adiungēdo. Hoc est corpus meum, hoc inquam quod sumitis. Non enim figura tantum & exēplar quoddam dominici corporis panis est, sed in illum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis quē ego dabo, caro mea est. nō dixit, figura est carnis meæ, sed, caro mea est. Et iterū, Nisi ederitis carnē filii hominis. Et quomodo, inquis, caro nō videtur? O homo, propter nostram infirmitatem istud fit. Quia enim panis quidem & vinū ex his sunt quibus assueuimus, ea non abhorremus: sanguinem verò propositū & carnē videntes, nō ferremus, sed abhorreremus: idcirco misericors Deus nostræ infirmitati condescendens, speciem quidem panis & vini seruat, in virtutem autem carnis & sanguinis transelemētat. Sanguinē vero noui testamēti dixit, opponēdo veteri. Habebat enim & vetus testamentum sanguinē, quo aspergebātur & populus, & liber legis. Non autem bibam ex hoc vino, dicit, vsq; ad resurrectionem. Regnum enim resurrectionē vocat, tanq̄ rex qui aduersus mortem certarit, & regnat. Sane post resurrectionem bibit & comedit cum discipulis, quoniam ipse ille est qui patiebatur. Nouū autem illud bibit, hoc est nouo quodam modo & insolito. nō enim vltra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale & incorruptibile. Intellige autē etiā sic. Vitis dominus ipse est, fructus autem vitis mysteria sunt & abscondita scientia, quā ipse profert, docens hominem scientiam. In regno itaq; Dei, hoc est, in octauo seculo, bibit cum discipulis suis, mysteria & sapientiam nouam quandam docens nos, & reuelans quæ abscondita est.

Marginalia: Panis nō figura est corporis, sed conuertit in illū corpus Christi. — Iohā. vi. — E — Exod. 24 — Iohā. xxi. — Iohan. xv

Et quum hymnū dixissent, exierunt in montē oliuarū: & dicit illis Iesus, Omnes offendiculum patiemini per me in hac nocte: quia scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues. Sed posteaq̄ resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem dixit illi, Etiamsi omnes offendiculum passi fuerint, at ego nō. Et dicit illi Iesus, Amē dico tibi quòd hodie in nocte hac priusq̄ bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille vehementius dicebat, Immo si me oportuerit commori tibi, nō te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.) Gratias egerunt. Et anteq̄ & postq̄ bibissent, gratias egerunt: vt & nos discamus ꝙ oporteat gratias agere Christo, & ipsum laudare & ante cibum, & post cibum. Præterea etiam hoc indicat ꝙ grata sit ei mors pro nobis, quoniam etiam exiens vt traderetur, laudat dominum. Omnino autem & nos docet, siquādo in aduersa pro multorū salute inciderimus, ne tristes simus, sed & gratias agamus Deo, qui nostram afflictationem in multorum salutem operatur. Egreditur vero in montem oliuarum, vt solitarium adorirentur, & detinerent: ne tantum tumultum faciant. Nam si in ciuitate ipsum inuasissent, fortassis suborta fuisset turba, & inimici occasione quapiā, quæ iusta videri potuisset, apprehensa, visi fuissent ipsum iuste vt seditiosum interficere. Prædicit autē illis ꝙ & offendiculum passuri essent. Postea ne videātur hæc in manifestā omnium accusationem, adducit etiam testimoniū ex ꝓpheta Zacharia ꝙ dispergendi essent. Deniq; & consolationem illis affert dicens, Præcedam vos ī Galilæā, hoc est, ꝓueniā. At Petrus vrget: ideo & audit ꝙ anteq̄ gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modū se habet. Negauerat semel Petrus, deinde gallus cantauit: & quū alias duas abnegationes fecisset, & tūc quoq; cātauit gallus.

Marginalia: Zach. xiij. — F — Abnegatio Petri quō se habeat.

Et

A Et hoc est quod hoc loco dicit, Priusq̃ gallus bis cantet, ter me abnegabis. Similiter autem & omnes frigidam alacritatẽ ostendentes, & ipsam veritatem mendacẽ facientes, pollicentur: ideo dominus permittit vt humana natura suam prodat imbecillitatem. Omnino enim potuisset illos dominus seruare, & Petrum maximè: sed permisit, vt ne in nobisipsis confideremus. Cæterùm, Percutiam pastorem, vox est patris. Oues autem apostolos vt innocentes nominat.

Cadere pmisit dominꝰ Petrũ & cęteros, vt hũana natura imbecillitatem suã pdat.

Et veniunt in locũ cuius nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis, Sedete hic, donec digressus orauero. Et assumit Petrum & Iacobum & Iohannẽ secum: cœpitq; expauescere & angi. Et dicit illis, Dolore afficitur anima mea vsq; ad mortem. Manete hic, & vigilate. Et progressus paulum, prostratus est in terrã, & orauit vt si possibile esset, transiret à se hora. Et dicebat, Abba pater, omnia possibilia sunt tibi: aufer poculum à me hoc: verũtamen non quid ego velim, sed quid tu. Et venit & offendit eos dormientes: dicitq; Petro, Simon, dormis? non potuisti vnam horam vigilare? Vigilate & orate, ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, at caro infirma. Et rursum digressus orabat, & eundem dixit sermonem. Et reuersus offendit illos rursum dormientes. erant enim oculi eorum grauati, neq; sciebant quid illi responderent. Et venit tertiò, dicitq; illis, Dormite posthac, & requiescite, sufficit. Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum. Surgite, eamus: ecce qui prodit me, appropinquat.) Seorsum semper orare consueuit, dans etiam nobis figuram, vt quietem in precibus inquiramus. Assumit autem solum tres illos qui suæ in Tabor gloriæ spectatores fuerant, vt illi ipsi qui gloriosa viderant, videant & tristia: discantq; ꝙ & ipse vere homo sit, & mœrcat & angatur sicut nos. Nam & qui totum hominem cum naturalibus conditionibus suscepit, omnino & tristitiam & angorem naturalem habuit. Omnes autem natura insuauiter erga mortem affecti sumus. Cæterùm dicendo, Transeat calix, monstrauit humanitatem. Dicendo autem, non sicut ego volo, sed sicut tu, docet nos ꝙ si petamus deum super naturam, quæ impugnat, sapimus. Postq̃ autem post preces venit, inuenit tres dormientes, & increpauit Petrum solum, quasi talia ad ipsum dicens, Tú ne ille es, qui pollicitus es te mihi cõmoriturum? Vnam horã non potuisti vigilare, quomodo mortem contemnes? Sed vigilate & orate, vt ne veniatis in tentationem abnegandi me. Spiritus quidem promptus est, vt me non abneget, & propterea etiam vos pollicemini mihi hoc: sed caro infirma est, & ita si nõ per orationem virtutẽ dederit deus carni, periclitabimini. Et iterum quũ abiuisset, orauit eundem sermonem, vt etiam secundò orando credere faciat eos ꝙ sit vere & substantialiter homo, & vt doceat etiam nos sæpe orare, & non statim vt semel petiuerimus, cessare. Et quum inuenisset eos iterum dormientes, nõ valde increpauit eos. erant enim grauati somno. vnde disce humanam leuitatem & infirmitatẽ, quandoquidem qui neq; somno possumus obsistere, promittimus sæpe quę nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertiò precatur, propter illas ipsas causas quas supra diximus. Et venit iterũ, ac dicit illis, nõ iam perstringens durius, quanuis meriti essent, quia post increpationẽ non erant facti meliores, sed somno indulserãt. Et quid dicit? Dormite nunc, & requiescite. Per ironiã hæc illis loquitur. quia sciebat venire ꝓditorẽ, dicit ad illos, Nũc tẽpus est dormiẽdi, dormitę nũc, ecce inimicꝰ venit. Hoc aũt dixit irridẽs eorũ somnolẽtiã. Et quod ꝑ ironiã dixerit, audi qm̃ mox subdat, Surgite, eamꝰ: nõ vt fugiãt hoc dicẽs, sed magis vt obuiã eãt inimicis. Quidã aũt hoc qđ dicit, Tristis ẽ aĩa mea vsq; ad mortẽ, sic ĩtellexerũt: Tristis sũ, nõ ꝗa moriturꝰ, sed ꝗa Israelitę domestici mei me crucifixuri sũt, & ꝓpterea regno eiiciẽt.

Matth. vij

optima interpretatio [handwritten marginal note, partly illegible]

B

C

Et continuò adhuc eo loquente accedit Iudas, qui erat vnus è duodecim, & cum illo turba multa cum gladiis & fustibus à summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat autem is qui prodidit eum, commune signum illis, dicens, Quencunq; osculatus fuero, is est, comprehendite eum, & abducite caute. Et quum venisset, protinus accedit ad illum, dicitq; ei, Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum. Illi verò iniecerunt in illum manus suas, & comprehenderunt eum. Vnus autem quispiam astantium educto gladio percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit auriculam eius. Et respondens Iesus dixit illis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis ac fustibus ad cõprehendendum me: quotidie eram vobiscum in templo docens, & non comprehendistis

me: sed istæ fiunt, vt impleantur scripturæ.) Non frustra adiectum est, Vnus ex duodecim, sed in proditoris detestationē, quòd quū ex primo ordine esset, ita contra magistrum insaniuerit. Vide autem stuporem illius, quomodo putarit posse dominum latere, ꝙ pro amico habendus esset propter osculum. nam si amicus erat, quare cum inimicis veniebat? Reuera malitia semper stulta est. Vnus autem quispiā astātium, Petrus hic erat. obticet autem nomē eius Marcus, vt ne videatur laudare præceptorem suum Petrum maioris pro Christo zeli. Non autem alium quâm pontificis seruū percussit Petrus. Pōtifices enim primi scripturas aspernabātur, facti inuidiæ & sui ipsorū amoris mancipia. Dixit item turbis, Tanq̄ ad latronem ad me exiuistis, quotidie docebam in templo. Hoc aūt diuinitatem eius monstrabat. Quando enim in templo docebat, nō potuerunt illū cōprehendere, q̄uis in illorū manibus esset, quia nondū tēpus erat patiendi. quādo aūt voluit, tunc seipsum obtulit, vt impleātur scripturæ, ꝙ sicut ouis ad occisionem ductus sit, non contendens, neq; clamans, sed sua sponte sequens. D

Petri nomen cur Marcus tacuerit in āputatiōe auriculæ Malchi.

Et relicto illo omnes fugerunt. Et vnusquispiam adolescentulus sequebatur illum circūamictus sindone super nudum, & comprehendunt illum adolescentuli. Ille verò relicta sindone nudus effugit ab illis. Et abduxerūt Iesum ad summum sacerdotem, & conueniunt cum illo omnes summi sacerdotes & seniores & scribæ. Et Petrus eminus sequebatur illum in atrium summi sacerdotis, & erat sedens vnà cum ministris, & calefiebat ad lumen.) Fugerunt discipuli. neq; enim mentiri poterat veritas ipsa, neque propheta. Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Hic adolescentulus erat quidam è domo in qua comederant pascha. Quidam autem dicunt illū fuisse Iacobū fratrem domini, qui cognominabatur iustus. Hic enim vna veste vsus est per omnem vitam suam, qui & sedem Hierosolymitanā ab apostolis accepit post assumptionem domini. Et hic igitur relicta sindone fugit. Nihil autē noui si fugientibus præcipuis etiā hic reliquerit dominum. Petrus vero sequutus est, ampliorem erga dominum declarās amorem. Quum autem lex præciperet vnum esse pontificem per totam vitam, multi tunc erant, ementes quotānis à Romanis principatus. Pontifices itaq; dicit eos, qui tēpus suum iam exegerant, & pontificatum deposuerant. E

quid pontifices ... [handwritten marginal note]

Pōtifices vero & totū consilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt morti traderent eū: nec inueniebant. Nā multi falsum testimonium dixerant aduersus illū, dicentes, Nos audiuimus eum dicentem, Ego diruā templū hoc, quod est manibus factum: & tribus diebus aliud sine manibus factum extruam. Et ne sic quidem satis idonea erant testimonia illorū. Et surgens summus sacerdos in medium, interrogabat Iesum dicens, Non respondes quicq̄ quòd isti aduersum te dicunt testimonia? At ille tacebat, neq; quicq̄ respondebat.) Iudicii formam seruant illi, ipsi condēnatione digni, vt videantur illū cū iudicio occidere. Quomodo enim iudicium iustum, quū tales adsunt testes, nihil sani, sed turbata & inæqualia dicentes omnia? Et ipsi quoque qui visi sunt dicere quiddam, mendaciter dixerunt. Non dixit enim, Ego destruam templum hoc: sed, soluite: & non dixit, manufactum: sed simpliciter, templum. Pontifex autem surgit, & interrogat Iesum, volēs ipsum ad defensionem trahere, vt vel ex defensione & responso ipsum comprehenderet. At Iesus tacet, sciens illos non attēturos his quæ ab ipso dicerentur, id quod & Lucas dicit: quia quum interrogaretur dominus, dixit, Si dixero vobis, non creditis: sin interrogauero vos, non respondebitis. F

Iohā. ij.

Luc. xxij.

Rursum summus sacerdos interrogauit, & dicit illi, Tu es ille Christus filius dei benedicti? Iesus autem dixit, Ego sum, & videbitis filium hominis sedentē à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli. Summus autem sacerdos dilaceratis vestibus suis dixit, Quid præterea opus habemus testibus? Audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? Illi vero omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperūt quidā conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eum cædere, & dicere illi, Diuina. Ac ministri alapas illi impingebant.) Rogat denuo pontifex, non vt discat & credat: sed vt captet cōtra eum occasionem. Adiicit autem dictum, Tu es Christus: etiā hoc, filiꝰ dei benedicti. Multi enī fuerūt Christi, reges inquā & pōtifices, sed nullus horum fuit filius dei, qui benedicendus & laudandus. Iesus dixit, Ego sum. Sciebat enī ꝙ non credituri essent, attamē respōdit coactꝰ, vt ne habeant postea quod dicāt, Si manifeste ipsum

A ipsum audiuissemus hoc dixisse, credidissemus. & propterea condẽnatio eorum maior fuit, quia & nunc quum audiuerunt, non crediderũt. Et videbitis, inquit, me vt filium hominis à dextris sedentẽ patris. Virtutẽ enim, patrem hoc loco dicit. Nõ enĩ sine corpore veniet, sed qualis visus est ab his qui eum crucifixerunt. Itaque pontifex morem Iudæorum obseruat. Quando enim graue & atrox quippiam eueniebat eis, dilacerabant tunicas. Ita & hoc loco quasi blasphemasset domin⁹, & malefactor magn⁹ esset, discindit vestem põtifex. Rectè quis hoc Dauidis hic diceret, Discissi sunt: & nõ sunt cõpuncti. Verũ signũ hoc erat, tametsi illi nõ intelligerent, rumpendũ & abolendũ Judæorum sacerdotiũ. Itaq; quãdo cõmuni pontificũ suffragio condẽnatus est, tũc ministri aboleuerũt illũ & ceciderũt, dixeruntq;, Prophetiza, quis est qui te percussit? Quid igitur pati & nos debemus vt reddamus par domino? Horrore plena sunt hæc.

Christ⁹ nõ sine corpore veniet.

Psal. 34.

Et quum esset Petrus in atrio inferius, venit vna ancillarũ summi sacerdotis: quũq; vidisset Petrum calefacientem se, intuita illum dicit, Et tu cum Iesu Nazareno fuisti? At ille negauit dicens, Nõ noui neq; scio quid dicas. Et exiuit foras in vestibulum, & gallus cecinit. Et ancilla cum vidisset eum, rursum cœpit dicere his qui astabant, Hic ex illis est. Ac ille rursum negabat, ac paulo post iterũ qui astabãt, dicebãt Petro, Vere ex illis es: nã & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari ac deierare, Non noui hominem istum de quo dicitis. Et iterũ gallus cecinit: recordatusq; est Petrus verbi quod dixerat illi Iesus, Priusq̃ gallus cecinerit bis, abnegabis me ter. Et quũ iniecisset, fleuit.) Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, & præ timore turbatus dominum abnegat, idq; ab ancilla interrogatus. Permisit autem deus singulari dispensatione fieri, vt ne extolleretur, & ad hoc, vt compateretur labentibus, à seipso eruditus quanta sit humana imbecillitas & fragilitas. Non refert siue vna, siue duæ ancillæ fuerint quæ arguerint Petrum. Matthæus sanè istam non eandem dicit, Marcus vero eãdem. Nihil autem nobis in hoc obstaculi ad euãgelii veritatem. Nũquid enim in magno aliquo & salutem nostram complectente discordãt? Nunquid ille dixit quod crucifixus sit, & alius non? absit. Igitur Petrus præ metu turbatus, & oblitus sermonis quẽ dixerat dominus, quòd eum qui me abnegauerit, abnegabo & ego corã patre meo, negauit: sed pœnitentia & lachrymæ illum ad Christum reduxerunt. Et quum iniecisset, fleuit: hoc est, quum caput obuelasset, vel pro eo ꝙ cœpit magna vehementia. Iam q̃d Matthæus obscure dixit, quod priusquã gallus cantet, interpretatus est Marcus, quia priusq̃ bis cantet. cõsueuerunt enim galli vno tempore sæpe sonare, & postea dormire, & post tempus quoddam iterũ cantũ incipere. Quod igitur Matthæ⁹ dixit, hoc est, prius q̃ gallus cantet, hoc est, impleat clamorem primi cantus, negabis me ter. Erubescãt Nouatiani, qui eos q̃ post baptismum & sacramentorum communionem peccarunt, non suscipiunt. Ecce & Petrus suscepto immaculato corpore & sanguine quũ negasset, propter pœnitẽtiã receptus est. Sanctorũ enĩ delicta ideo scripta sunt, vt & nos siquãdo lapsi fuerimus non animaduertendo, possimus in exẽpla illorum respicere, & per pœnitentiam corrigi.

B (margin letter beside "minum abnegat")

Euãgelistæ in præcipuis nequaquam discordãt.

Nouatianorũ hæresis.

Sanctorũ delicta q̃re scripta.

CAPVT XV.

C ET confestim diluculo concilio inito summi sacerdotes cum seniorib⁹ & scribis ac toto consensu vinctum Iesum adduxerunt tradiderunt que Pilato. Et interrogauit eum Pilatus, Tu es ille rex Iudæorũ? At ille respondens dixit illi, Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes de multis. Pilatus autem rursus interrogauit illum dicens, Non respõdes quicquam? ecce quàm multa aduersus te testantur. Iesus autem deinde nihil respõdit, adeo vt admiraretur Pilatus. Cæterùm in die festo dimittebat illis vnum vinctũ, quẽcũque postulassent. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis authoribus fuerat vinctus, qui per seditionem cædem patrauerant. Et cum acclamasset turba, cœpit flagitare quemadmodum semper fecerat ipsis. Pilatus autẽ respondit eis dicẽs, Vultis dimittam vobis regẽ illum Iudæorum? Sciebat enim ꝙ propter inuidiã tradidissent illũ summi sacerdotes. Summi vero sacerdotes concitauerunt turbã vt potius Barabbam dimitteret ipsis. Pilatus autem respondens rursum ait illis, Quid igitur vultis faciam ei quem dicitis regẽ Iudæorum? At illi rursum clamauerũt, Crucifige istum.

Matth. 27
Luc. xxiij
Iohã. 18.

Pilatus autem dicebat illis, Quid enim mali fecit? At illi vehementius clamauerunt, D
Crucifige eum. Pilatus verò volens turbæ satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Iesum flagellatum, vt crucifigeretur.) Tradiderunt Iudæi Romanis dominum, traditi sunt & ipsi à domino vicissim Romanorum manibus. Et implētur scripturæ quæ dicunt, Væ, lege, mala erunt ei secundum opera manuum suarum. Et iterum, Secundū opera manuum suarum da illis. Sicut fecisti, ita erit & tibi retributio tua. Quum interrogasset Pilatus, Tu es rex Iudæorum? dominus dubium responsum dedit. Nam, Tu dicis: potest intelligi, ꝙ vere dixisti: vel, dixisti id quod sum. Iterum autem quum interrogatus esset, & nihil respōderet, mirari fecit Pilatum. Admirabatur ꝙ quum legisperitus esset, ac eloquens, & qui posset per defensionem abstergere calumnias, nihil diceret, sed sustineret fortiter calumnias. Vide autem sanguinarias Iudæorum mentes, & Pilati modestiam, quanuis etiam ipse condemnationem mereatur, eò ꝙ non strenuè iustum defenderit. Nam illi quidem clamabant vt crucifigeretur: ille autem, licet mollius, tentabat eripere à condemnatione Iesum. propterea iterum rogat, Quid faciā Iesu? Vndiq; occasiones offerens vt dimitteretur Iesus innocens. Tandē succumbens voluntati illorum flagellauit dominū, hoc est cecīdit eum loris, vt putarentur accepisse pro tribunali condemnatū: & tradidit illis eū vt crucifigeretur. Volebat enim satisfacere plebi, hoc est gratificari quantū possibile, nō autem quod gratū erat iusto & deo.

Esaiæ.iij. Psal.xxvij Abdiæ.i.

Occasionē vndiq; captat Pilat⁹ dimittēdi Christum.

Milites autem abduxerunt eum intrò in atrium, quod est prætorium, & conuocant totam cohortem, & induuńt illum purpura, & circumponunt ei contextam spinis coronam, & cœperunt salutare illum, Aue rex Iudæorum. Et verberabant illius caput arundine, & inspuebant in illum, & positis genibus adorabant illum. Et quum illusissent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt illum vestibus propriis: & educunt eum vt crucifigerent eum. Et coegerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenensem, qui veniebat ex agro, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius.) Militare genus semper conuitiis gaudet ac tumultibus, & sibi simile est. Nam quū Iudæi, qui plurimas audierant doctrinas, & in quos multa collocata erant beneficia, taliter affecti erant, quid de gentilibus possumus dicere? Conuocant itaq; totam cohortē, hoc est totum exercitum, & induunt eum purpura, vt regi illudentes: & coronā pro diademate, & calamum pro sceptro assumunt hoc loco diabolorum socii. Angariant autem quēdam vt tollat crucem eius, quāuis alius euangelista dicat ꝙ baiulās Iesus crucem exierit. Vtraq; igitur facta sunt. Aliquandiu enim portauit ipse lignum, deinde autem quū inuenissent aliquem qui portaret, coegerunt illum, & postea gestata est ab illo crux. Quare autem dixit esse & quorundam puerorum patrem? Ad maiorem fidei cōfirmationem. Verisimile enim erat hominem adhuc viuere, & posse enarrare omnia quæ in cruce facta. Porrò feramus & nos purpuram, regalem vestem. vt exempli gratia quid dicam, Sicut reges ambulare debemus super serpentes & scorpiones, & imperare peccato. Christiani enim dicimur, hoc est vncti & ipsi, sicut tunc reges dicebātur Christi. Sit igitur vita nostra non seruilis & illiberalis, sed regalis ac libera. Feramus autem & coronam spineam, hoc est, studeamus coronari asperitate & continentia vitæ: non voluptuarie neq; delicate. Simus autem & Simon, quod est obedientia: & tollamus crucem Iesu, quæ mortificet membra nostra quæ super terram sunt. E F

Militares insolētiæ.

Iohā. xix.

Simō obedictia dicitur.

Et ducunt eum in Golgotha locū, quod est, si interpreteris, Caluariȩ locus. Et dederunt illi bibere myrrhatū vinum, sed ille nō sumpsit. Quumq; crucifixissent eū, partiti sunt vestimenta eius, mittentes sortē super illa, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat inscriptio causæ illius inscripta, Rex Iudȩorum. Et cum eo crucifigūt duos alios latrones, vnū à dextris, & alterū à sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit, Et cū iniquis deputatus est.) Traditio est q̄ a priscis patribus vsq; ad nos ꝑuenit, ꝙ Adā illic sepultus sit. Dominus itaq; ꝗ lapsum & mortem Adæ sanauit, illic crucifix⁹ est, vt vnde principiū mortis, inde & mortis destructio. Dederūt autē illi bibere vinū myrrhatū. Myrrha autē amarissima est. Illudētes igitur hæc dederunt domino. Alius aūt Euāgelista dicit acetū cū felle, & alius aliud ꝗd oblatū esse domino. & nihil in his cōtrariū. Quū enī nulla apud illos disciplina, alii alia offerebant, & alius quidem acetum & fel, alius autē vinum myrrhatū. Fortasse & vinū acetosum

Esaiæ.liij.

Adā vbi sepult⁹ sit.

erat,

A erat,& amara myrrha:& hinc conueniunt q̃ dicit ille myrrhatum vinum,alius verò acetum cum felle. Nam & vinum acetum dici potest,quia acetosum:& myrrha fel, quia amara. Neq; in hoc dissonant q̃ vnus dicit, Dabat ei bibere, ipse autem non sumebat: & alter, Quumq; gustasset,nolebat bibere. Omnino enim dicendo,non accepit,manifestauit q̃ non biberit. Miserunt quoq; sortes super vestes eius,& hoc ad illusioné eius facientes,quasi regis vestes diuiderent,quanuis nó ingentis precii essent. Scripsit auté & titulũ,hoc est causam propter quã crucifixus est, quasi rebellis ac seditiosus esset,& seipsum regem appellasset:vnde omnes qui prætergrederentur,non misererētur eius, sed magis infremerent in eum quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit hora tertia crucifixum esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicendum q̃ hora tertia crucifixus est:tenebræ autem inceperunt fieri ab hora sexta vsq; ad horam nonam. Et cum latronibus crucifixus est, vt homines de eo male suspicarentur,q̃ & ipse vt malefactor esset crucifixus. Factum est autem hoc singulari dispensatione. impleta enim est prophetia, Et cum iniquis reputatus est. Sunt & latrones figura duorum populorum, Iudæorum scilicet hæc,ac Gentium. Vtriq; enim impii sunt, Gentiles tanquam naturalis legis præuaricatores: Iudæi verò vt contemptores & huius,& eius quã dominus dedit legis. Sed hic quidem gentilis gratus fit,& resipiscit: Iudaicus autem vsque ad finem blasphemat. Porrò dominus inter duos populos crucifigitur. Ipse enim lapis est coniungens nos. — *Esaiæ.liij.* — *Latrones, figura duorum populorum.*

Et qui præteribant,cõuitiabantur illi,mouentes capita sua,ac dicentes, Væ qui demoliris templũ,& in tribus diebus extruis. serua teipsum, & descende de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes inter sese cũ scribis, dicebant, Alios seruauit, seipsum seruare non potest. Christus ille rex Israel descédat nunc de cruce, vt videamus & credamus. Et qui crucifixi fuerant cũ illo,probra iaciebant in eum.) Et qui præteribant,hoc est,qui transibant per viã,& ipsi blasphemabant dominũ,improperantes ei vt impostori. Similiter autem & pontifices dicebant, Alios saluauit,seipsum non saluat. Hoc auté dicebant deridentes eius miracula & vellicantes quasi phantastica fuisse. Nam operando miracula, saluos fecit multos. Diabolus autem incitabat illos vt dicerent, Descendat nunc de cruce. Quia enim cognoscebat author mali quòd salus per crucé fieret, iterũ tentabat dominũ,vt si descenderet de cruce, certũ foret ipsum non esse filiũ dei,& sic periret salus quæ per crucé. sed ille & dei filius erat vere,& propterea minus descendit. Nã si voluisset descédere,neq; principio ascendisset. sciens enim per hoc saluãdos homines,sustinuit vt crucifigeretur,aliaq; multa pateretur,perficereturq; eius opus. Et qui simul crucifixi,exprobrabãt,principio duo,postea vnus agnouit eum innoxium,sicut Lucas dicit,& increpauit alium blasphemantem. — *Luc.xxix.*

(B: margin letter beside "moliris templũ"; handwritten margin note: facta est)

Quum verò facta esset hora sexta,tenebrę ortę sunt super totã terram vsq; ad horã nonam. Et hora nona clamauit Iesus voce magna dicens, Eloi, eloi, lamasabacthani, quod est,si quis interpretetur,Deus meus,deus meus,cur me deseruisti? Et quidã astantium quũ audissent,dicebant, Ecce Heliam vocat. Accurrit autem quidam, & impleta spongia aceto,impositaq; arundini,porrexit illi potũ dicens,Sinite,videamus an venturus sit Helias ad deponendũ eum. Iesus auté emissa voce magna expirauit.) Tenebræ factæ sunt non in vno loco, sed super totã terrã:& si quidem fuisset tempus eclipsis,potuisset quis dicere naturale fuisse deliquiũ: nunc auté decimaquarta fuit luna, quãdo iuxta naturã deliquium fieri impossibile. Clamat verò Iesus Hebraica voce pheticum,ostẽdens se vsq; ad mortem Hebraica in honore habuisse. Cęterum quod dicit, Cur me deseruisti? ex persona humanæ naturæ dicit:quasi diceret, Cur me hominé dereliquisti ô deus,vt precer deũ crucifixũ pro me? Nos enim homines fuimus deserti, ille nunq̃ à patre derelictus fuit. Audi enim eũ quid dicat, Nõ sum solus,inquit,sed pater mecũ est. Vel etiã pro Hebræis hoc dicit,erat enim Hebræus & ipse secundũ carné. Cur me,hoc est:cur Hebraicũ populũ deseruisti,vt crucifigerent filiũ tuũ? Quéadmodum enim cõsueuim⁹ dicere, Deus tulit me,hoc est,humanã naturã:sic & hoc loco dereliquisti me,hoc est,vel meã humanam naturam,vel meum populum. Cucurrit verò vnus vt acetũ ei potandũ porrigeret,quò citius eum aceti cõficeret amaritudo. Quum auté clamasset Iesus voce magna,expirauit,quasi iritãs morté vt dominus,& potesta-

Psal.xxi. — *Hebraica Christ⁹ in honore habuit.* — *Iohã. xvi.* (C: margin letter beside "turus sit Helias")

Sanctorũ aiæ i manus patris nũc ascendunt.

te sua moriens. Quæ autem vox illa fuerit, Lucas manifestauit. Pater, in manus tuas cõ D
mendo spiritum meum. Etenim & hoc beneficium Christi est, quòd nunc sancti spiritus in manus patris ascendunt, qui olim ab inferno tenebãtur, donec veniret qui prædicauit captiuis remissionem.

Luc. xxiij

Et velum templi scissum est in duas partes à summo vsq; ad imũ. Quũ autẽ vidisset Centurio qui astabat ex aduerso illi, quòd sic emisso clamore expirasset, dixit, Vere homo hic filius erat dei. Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui & Iose mater, & Salome: quæ etiã quum esset in Galilæa, sequutæ fuerãt illũ, & ministrauerant ei, aliæq; cõplures quæ simul ascenderant cum eo Hierosolymã.) Scissum est velũ, per hoc manifestante deo ꝙ gratia spiritus è templo euolet, & ꝙ sancta sanctorũ omnibus conspicua & accessa fiant: quod & factũ est Romanis ingressis. Et ꝙ lugeat etiam templũ, idq; quod in calamitatib⁹ facere solent, quum vestes dilacerantur, hoc & templũ quasi animatum esset, faciat, compatiens conditori suo patienti, & vestes suas disrumpens: & aliud quiddã in hoc manifestatur. Caro ipsa velamentũ est nostri templi, hoc est mentis. Itaq; virtus quã habuit caro aduersus spiritum, passionibus Christi dissoluta est, à summo vsq; deorsum, hoc est, ab Adam vsq; ad nouissimos hoies. Etenim Adã sanctificato passionibus Christi, non vltra caro illius maledicta erit, neq; corruptioni obnoxia, sed incorruptibilitate honorati sumus omnes. Porrò Cẽturio (hoc est qui centũ pręerat) vidẽs ꝙ tã potenter & sicut dominus mortis expirasset, admiratus est & confessus. Vide autẽ ordinem conuersum. Iudęi moriũtur, Gẽtilis cõfitetur: discipuli fugiũt, mulieres manent. Erant enim, E
inquit, ibi & mulieres, inter quas Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Iose mater. Et hęc dei genitrix erat, quę quaten⁹ Iosepho despõsata fuit, mater erat & filiorũ Ioseph, cuius filii fuere Iacobus & Ioses. Dicitur horum mater, hoc est nouerca: sicut & Ioseph vxor dicebatur, hoc est sponsa. Salome autem erat mater filiorum Zebedæi. Et aliæ quoq; multæ. nomina enim celebriorum tantum commemorauit.

Centurio

Mater Iesu nouerca dicitur filiorũ Ioseph.

Et quũ iam venisset vespera, quoniã erat parasceue quę p̃cedit sabbatũ, venit Ioseph ortus ex ciuitate Arimathæa, honestus senator, qui & ipse erat expectãs regnum dei, & sumpta audacia ingressus est ad Pilatũ, & petiit corpus Iesu. Pilatus autẽ admiratus est si iam mortuus esset. Et accersito ad se Cẽturione interrogauit illũ an iamdudũ mortuus fuisset. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipsi Ioseph. Et is mercatus sindonem, depositum eũ inuoluit sindoni, reposuitq; in monumẽto quod erat excisum è petra: & aduoluit lapidẽ ad ostiũ monumenti. At Maria Magdalene & Maria Iose spectabant vbi poneretur.) Beatus Ioseph adhuc legi seruiens, Christũ & deũ agnouit, ideo & laudatũ audet facinus. Neq; cogitabat, Diues sum, & diuitias amittere possum: si postulauero corpus eius qui propter tyrannidẽ affectatã condemnatus est, accusabor à Iudęis. Nihil tale secũ dicebat, sed omnia secus cogitãs, petiuit vt sepeliret condemnatũ corpus. Pilatus verò mirabatur quòd iam mortuus esset. Putabat enim ipsum in agone luctaturũ, sicut & latrones. Interrogat autẽ & Centurionem, si dudum mortuus esset, hoc est, ante horã. Ioseph itaq; accepto corpore mercatus est sindonẽ, in qua depositum inuoluit: & quod honore dignũ, cum honore sepeliuit. Erat enim & ipse di F
scipulus Iesu, sciens dignũ honore dominũ. Et honestus, hoc est pius, irreprehensibilis. Senator autẽ, quę dignitas quædã erat qua præditi cogebãtur intendere his quę foris erant, & multa sæpe inde oriebãtur pericula, propter fori malitiã. Audiant diuites, & publicis muneribus fungẽtes, quomodo Iosepho nihil obsistat ad virtutẽ senatoria dignitas. Ioseph interpretari possumus augmentũ: Arimathæus verò, tollens hoc. Concedat autẽ de⁹, vt etiã nos sicut Ioseph ille fiam⁹ semp aucti, & adiiciẽtes in cursu virtutis, ac tollẽtes hoc, id est bonũ: accipiamus verò corpus Iesu per cõmunionẽ, & collocemus in monumento exciso ex petra, hoc est in anima memori, quæ deũ non obliuiscatur. Sit autẽ anima illa ex petra excisa, hoc est à Christo, qui est petra in qua cõsistere poterimus. Inuoluatur verò in sindone, hoc est, in corpore mũdo suscipiatur. Nã sindon animæ est corpus quasi vestis. Oportet igitur nõ solũ in aĩa pura suscipere diuinũ corpus domini, sed & in corpore puro. Cohibendũ est autem & illud, non explanandum. Mysterium enim in contracto est & occultum, & non cuiuis aperiendum.

Senator.

Ioseph Arimathæus.

Anima & corpore puris suscipiẽdũ corpus dñi.

Caput

CAPVT XVI.

A Et quum præterisset sabbatū, Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venirent & vngerent eum. Et summo diluculo diei primi sabbatorum veniunt ad monumentum exorto sole, dicebantque inter sese, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et quum respexissent, vidēt lapidem esse reuolutum. nam erat magnus valde. Et ingressæ in monumentū viderunt adolescentem sedentem à dextris amictū stola candida, & expauerunt. At ille dicit eis, Ne expauescatis. Iesum quæritis Nazarenum, qui fuit crucifixus. surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerant illum. Sed abite, dicite discipulis eius & Petro, ꝙ ille præcedit vos in Galilæam. illic eum videbitis, sicut dixit vobis. Et abeuntes cito fugerunt à monumēto. Habebat enim illas tremor & stupor, neq; cuiquā quicq̄ dicebant. timebant enim.) Nihil magnum, neq; dignum deitate Iesu sapientes mulieres illæ faciunt. assident sepulchro, & vnguenta emunt, vt secundum consuetudinem vngāt corpus, vt fragrans maneat, & ne quid fœtidum ex corruptione oriatur, & vt vnguenta, & alia quæ virtutē siccandi habent, humoremq; corporis absorbent, incorruptum illud seruent. Et talia quidem sentiebant mulieres. Et valde mane, id Matthæus vesperam sabbatorum, & Lucas profundum diluculum dicit. Vnius autem sabbatorum, hoc est primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdomadæ nominabant, vnam autem primam. Surrexerunt & veniunt ad monumentum, & disceptabant, quis reuoluet nobis lapidem? Quūq; illæ cogitarent, angelus reuoluit lapidem, non sentiētibus mulieribus. Id quod & Matthæus dicit, quòd quum irent mulieres, angelus reuoluerit lapidem. Hoc autem Marcus siluit, ꝙ Matthæus dixisset à quo reuolutus esset lapis. Quod autē Matthæus dicit, angelum sedere super lapidem, Marcus vero, postq̄ ingressæ sunt in monumentum, vidisse ipsum mulieres intro sedere, non est mirādum. Potest enim fieri ꝙ quem viderunt foris sedere, sicut Matthæus dicit, super lapidem, illum iterum viderint intus in monumento, qui præuenerit mulieres, & ingressus sit. Quidam autem dicunt ꝙ aliæ quidem fuerint mulieres quæ apud Matthæum, aliæ autem quæ apud Marcum. Magdalena vero omniū comes fuerit, nimirum ꝙ alacris esset, flagransq;, ac officiosa. Dixit igitur mulieribus ille qui apparuerat, Ne expauescatis. Principio à metu liberat, deinde bonum illud de resurrectione nuncium affert. Crucifixum autē ipsum nominat. Non enim pudet crucis, quę salus est hominum, & bonorum caput. Surrexit. Vnde manifestū? Nō est enim hic. Et vultis fide confirmari? Ecce locus vbi posuerāt illum. Ad hoc enim & lapidem reuoluerat, vt ostenderet locum. Sed ite, dicite discipulis & Petro. Petrū ab aliis discipulis vt præcipuum segregat, ac ob excellentiam nominat illum prę aliis. vel quia negauerat Petrus: si venissent mulieres & dixissent quòd præceptum esset eis vt annunciarent discipulis, dixisset Petrus, Ego negaui eum, iam nō sum illius discipulus, abiecit igitur me, abominatꝰ est me. Illius igitur gratia apponit, & Petro, vt ne offendatur Petrus ꝙ ipse non meruerit verbū, vtpote qui negarit, & propterea indignus sit qui aliis discipulis connumeretur. Porro in Galilæam illos mittit, eripiēs à tumultu & metu Iudæorum. Inuaserat autem mulieres tremor ac ecstasis, hoc est stupor, & in spectaculo angeli, & in horrore resurrectionis. Et propterea nulli quicq̄ dixerunt. Timebāt enim, & oblitæ erant omnium quæ audierant.

Luc. xxiiij. Iohan. xx.

Matth. 28 Lu. xxiiij.

B

Et Petro, cur additum.

C

Quū surrexisset autem Iesus, mane prima sabbati apparuit primùm Mariæ Magdalenę, ē qua eiecerat septem dæmonia. Illa profecta renunciauit his qui cum illo fuerāt, lugentibus ac flentibus. Et illi quum audissent ꝙ viueret, ac visus esset ab illa, non crediderunt. Post hæc autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit in alia forma, eūtibus rus. Et illi abierunt, ac renunciarunt reliquis: nec his illi crediderunt.) Quum surrexisset Iesus, hoc loco punctum pone. Mane prima sabbati apparuit Mariæ Magdalenę. Non enim surrexit mane. Quis enim vidit quando surrexit? Sed apparuit mane dominica die, quę est prima sabbati, hoc est hebdomadis, quam supra vocauit vnā sabbatorum, Mariæ Magdalenæ, à qua eiecerat septē dęmonia, hoc est multa. Solet enim scriptura septenarium numerum pro multitudine accipere: vt ꝙ sterilis peperit septē. Vel septem dæmonia, quæ contraria sunt septem spiritibus virtutis, vt spiritus p̄sum-

Septenarius numerus in scriptura.

Esaiæ.xi. ptionis, hoc est, abiecti timoris: spiritus ruditatis, spiritus mẽdacii, & alii quotquot sũt D
contrarii donis spiritus. Post hæc autem duobus ex illis apparuit quũ ambularent, in
Ca.xxiiij. alia forma, de quibus etiam Lucas dicit: & illi annunciauerunt aliis: & neq; illis credi derunt. Et quomodo igitur Lucas dicit ꝙ reuersi inuenerunt cõgregatos vndecim, dicentes ꝙ surrexit dominus: & Marcus hic dicit ꝙ neq; his qui ex rure venerunt, credidere? Dicimus igitur, ꝙ annunciauerunt reliquis, non de vndecim loquitur apostolis, sed de quibusdam aliis. Illos enim hic reliquos vocat, qui vndecim viderant illum in ipso die, quãdo & hi qui ex rure reuersi inuenerunt illos dicẽtes, Resurrexit domin⁹.

Postea discumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatem suam, & cordis duritiam, ꝙ iis qui se vidissent resurrexisse, nõ credidissent. Et dicebat eis, Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Porrò signa eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomen meum dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si quid lethale biberint, non nocebit eis. super ægrotos manus imponent, & bene habebunt. Itaq; dominus quidem postquam loquutus fuisset eis, receptus est in cælum, & consedit à dextris dei. Illi vero egressi prædicauerunt vndique domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequentia.) Vide mandatum domini; Prædicate omni creaturæ. Non dixit, prædicate his qui obtemperant, sed omni creaturæ, siue recipiant, siue non. Qui crediderit. Et nõ sufficit hoc: sed, & baptizatus fuerit. Nam qui crediderit, & baptizatus fuerit, sed ad-
Signa credẽtes subsequẽtia. huc est catechumenus, non iam saluatus est. Signa verò quæ sequuntur credentes, dicit E
dæmonia eiicere, linguis loqui nouis, serpentes tollere, hoc est abolere serpentes, siue
Matt.x. sensibiles, siue spirituales: sicut etiam dixit, Super serpentes & scorpios calcate, mani-
Luc.x. feste de spiritualibus intelligens. Potest item & sic intelligi, Serpentes tollent, sicut Pau
Act. xxij. lus viperam in manu sustulit, nihil ab illa offensus. Etiam si mortale quiddam biberint, non nocebit eis. Sæpe autem hæc facta sunt, vt in historiis inuenimus. Multi enim & venenum bibentes, per signaculum crucis illæsi conseruati sunt. Hæc autem quum dixisset, assumptus est, & sedet à dextris dei. Illi autem prædicauerunt vbiq;, domino,
Et misericordia domini prævenit. inquit, cooperante, & sermonem confirmante per sequentia signa. Vides vbiq; nostra primum, deinde dei adiutorium. Quum enim nos operamur, & principium dederimus, dominus cooperatur. ita si nos non dederimus occasionem, nõ cooperatur. Cõsidera aũt & hoc, quia post sermonem opera, & sermo per opera confirmatur, sicut & in apostolis sermonem confirmabant opera quæ subsequebãtur ac signa. Fiat ô sermo Christi, vt perfecti sistamur apud te, qui cooperaris nobis in sermonibus & operibus, quoniam te decet & per sermones & per opera, gloria. Amen.

Enarrationis Theophylacti Bulgariæ Archiepiscopi in Marcum, Finis.

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM. F

DIVVS Lucas Antiochenus fuit patria, medicę artis perit⁹, & in externa philosophia magnus. Hierosolymis quoq; probe Hebręorum disciplinis eruditus est. Sane domino nostro docente (vti quidam tradunt) vnus septuaginta discipulorum factus est, Christoq; quum surrexisset à
Qũ Lucas Euangeliũ suũ scripserit. mortuis, cum Cleopa occurrit. Domino autẽ in cęlos assumpto, & Paulo ad fidem conuerso, illi peregrinationis comes factus est, Paulo inquam, & Euangelium omni cum diligentia conscripsit, id quod & procemium eius declarat, post assumptum in cælos Christum anno quintodecimo. Scribit autem ad Theophilum, vi-
Strenui nomẽ qb⁹ tributũ sit antiquit⁹. rum senatorii ordinis, & fortassis principem. Nam strenui nomen principibus & præsidibus tribuebatur, sicut & Paulus ad præsidem Festum dicit, Strenue Feste. Omnis autem homo dei amans, & Theophili nomine dignus, roboreq; ac strenuitate in refre-
Act. xxvi. nandis affectionibus præditus, dignus reuera est vt Euangelium audiat.

Prologus

A Prologus beati Lucæ in Euangelium suum.

QVoniam multi attentarunt contexere narrationem earum quæ inter nos multis argumentis comprobatæ sunt rerum, sicuti tradiderunt nobis hi qui ab initio suis oculis viderunt, & ministri fuerũt sermonis, visum est & mihi, vt cuncta ab initio diligenter peruestigans ordine tibi scribã, strenue Theophile, quò agnoscas eorũ quibus instructus es sermonum communitionem.) Qui fuerunt multi illi qui attẽtarunt? Pseudoapostoli. Multi enim tunc cõscripserunt Euangelia, vti est quod vocãt Euangelium secundum Aegyptios, & quod inscribitur Euangeliũ secundum duodecim. Tales itaque attentarunt dũtaxat, sed non perfecerunt. Quia enim absque diuina gratia cœperunt, propterea neque absoluerunt. Bene igitur dixit Lucas, multi conati sunt: at pauci, vt Matthæus & Marcus, non tantum attentauerunt, sed & perfecerunt. Nam spiritum sortiti erant, qui perfecta operatur: res autem multis argumentis comprobatas dixit. Res enim Christi non simpliciter & nudè traditæ sunt, sed vera & solida fide, & multorum argumentorum certitudine. Et quomodo, dic Luca, multis argumẽtis cõprobatæ sunt? Sicut tradiderũt nobis hi q ab initio suis oculis viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Hinc manifestum est Lucam ab initio non fuisse discipulum, sed posterioribus temporibus. Alii enim ab initio didicerant, vt Petrus, & filii Zebedæi, qui & tradiderunt huic quæcũq; ipse non viderat, neque ipse audierat. Quid autem est quod dicit, quò agnoscas eorum de quibus edoctus es sermonum communitionem? Duos in hoc sensus habeo. Vnus quidem est hic, Prius te sine scriptis instituiò Theophile, nunc scriptum tibi trado Euangelium: atq; ita mẽtem tuam munio, vt ne obliuiscatur eorũ quæ sine scriptis tradita sunt. Alter vero, Solemus nos homines sæpe quando quis nobis sine scripturis loquitur, suspicari ne forte quid mendacii admixtum sit: quando autẽ etiam scribit quæ loquitur, tunc credimus quòd nõ scripsisset, nisi vera se dicere confideret. Idcirco & Euangelista dicit, Propterea scripsi tibi Euangelium, vt ea de quibus sine scriptis eruditus es, in maiori securitate cõserues, maiorem mihi fidẽ nunc habens, qui adeo de his quæ non scripto docui, confidã, vt etiã scripturis prodere non formidarim. Attende item quod dicit, agnoscas, nõ scias, hoc est, secundò maiorem accipias scientiã & fiduciam ac securitatem ꝙ non mẽtiar.

Euãgeliũ Aegyptiorũ. Euangeliũ duodecim.

B

CAPVT I.

C ERat in diebus Herodis regis Iudeæ, sacerdos quidã nomine Zacharias, de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth.) Mentionem facit regni Herodis, tum vt narrãdo prophetarum formam seruet. illi enim sic incipiunt, In diebus Ioachaz & Ezeciæ, & cuiuspiam, facta sunt hæc. tum quia de Christo dicturus est, ideo meminit Herodis, vt ostendat ꝙ sub Herode vere venerit Christus. Hic enim Herodes fuit quum defecissent apud Iudeos principes, iuxta prophetiam Iacob. Vnde monstratur ꝙ Christus venerit. Sed & in hoc recte facit, ꝙ ostendendo tẽpus, certius ostendit euangeliũ. Copiã enim quærendi, si qui volent, & discendi euangelii veritatẽ à tẽpore facit. Et incipit à Zacharia patre Iohãnis: idq; merito, quoniã de Christi natiuitate dicturus, præcursorq; Christi fuit Iohannes, neq; illius natiuitatẽ sine miraculo fuisse narrat. Et quia virgo paritura erat, præordinauit deus vt vetula pareret, non secundum legem naturæ, tametsi ex viro. Quid autem est, Ex vice Abia? Intelligunt

Prophetæ narraturi quippiam quõ auspicentur. Gene. xlix

quidam sic, ꝙ duo fuerint sacerdotes, successione ministerium perficientes, quorum D
vnus Abia, alter autem Zacharias. Quia igitur sacerdotio functus erat Abia, post illius
ministerium ministrauit etiam Zacharias. Videtur autem non sic esse. Solomon enim
quum perfecisset templum, constituit & vices, hoc est hebdomadas: & in vna consti-
tuit filios Chore, in alia Asaphat, in alia Abia, in alia alium. Igitur quod dicit fuisse de
vice Abia, sic oportet intelligere, quòd de hebdomada Abia fuerit. Non ꝙ post heb
domadam Abia functus sit ministerio: dixisset enim, post hebdomadã Abia: nunc au-
tem quum dixit, de vice Abia, ostendit ꝙ ex ordine & hebdomada Abiæ fuerit. Osten
dere auté volens ꝙ ex vtroq; parēte legitimè fuerit ex sacerdotali genere Iohãnes, di-
Nume.36 cit, Et vxor eius de filiabus Aaron. Non enim licebat ex alia tribu vxorem ducere,
Elizabeth sed ex eadem. Elizabeth interpretamur dei quietem: Zacharias autem, memoriam
Zacharias domini.

Erant autem ambo iusti coram deo.) Quidam iusti sunt, at non coram deo, sed in
speciem tantum, & coram hominibus: illi autem etiam coram deo iusti erant.

Mandata. Ambulantes in omnibus præceptis & iustificationibus dñi irreprehensibiles.) Man
Exod.xx. data quidem sunt, vt ne occidas, ne adulterium committas: iustificationes autem, vt
Iustifica- qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Iustum enim hoc. Scito ꝙ & māda-
tiones. Exo. xxi. tum iustificatio nominari potest, vtpote iustum faciens hominem, immo & dei iustifi-
Leuit.xx. catio existens. In die enim illa cōdemnat nos, quasi scripta quædam iustificatio in no
Iohã.xv. bis sit. Nisi enim venissem, inquit, & loquutus essem eis, peccatum non habuissent. E
Et iterum. Sermo quem loquutus sum eis, ille eos cōdemnabit. Quare auté quũ dixit,
ambulantes in omnibus mandatis, adiunxit, irreprehensibiles? Multi ambulāt in lege
dei, sed omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Tales igitur non sunt irreprehen-
sibiles. Sed Zacharias & fecit mandata, & citra reprehésionem fecit, non vt hominbus
placeat talia faciens.

Nec erat illis proles, eo ꝙ Elizabeth sterilis esset, & ambo prouectę iã ętatis essent)
Iustorum mulieres & iustæ, sæpe steriles fuerũt, vt discas legem nõ exigere corporaliũ
filiorũ procreationé, sed spiritualium. Prouectæ autem ætatis ambo erāt, tam corpo-
re, q̃ anima. Etenim iuxta animam profecerant & progressi erant, ponentes ascensio-
nes in corde, & diem habentes, sed non noctem: vitam, vt in luce honeste agentes.

Factum est autem quum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suę coram
deo, secũdũ consuetudiné functionis sacerdotalis sors illi obuenit vt odores incéde-
ret ingressus in templũ domini, & omnis multitudo populi precabatur foris tempore
thymiamatis.) Coram deo mundi soli sacerdotio funguntur, ab impuris auté auertit
deus faciem suam. Quando auté tempus incendédi odores? Vel omnino secundũ té
pus deprecationis, quando solus in sancta sanctorũ ingrediebatur summus sacerdos:
vt discamus ꝙ sic summus sacerdos ingressus in sancta sanctorum, hoc est cælum, cũ
carne, acceperit fructum incarnationis suæ, nostri curam & salutem.

Apparuit autem illi angelus domini stans à dextris altaris thymiamatis.) Nõ omni-
bus apparet angelus, sed mũdis corde, qualis erat Zacharias. Altare autem thymiama- F
tis dixit, quia erat & altare holocaustorum.

Et turbatus est Zacharias illo viso, ac timor irruit super eũ. Dixit aũt ad eũ angel⁹.
Ne timeas Zacharia, qm̃ exaudita est deprecatio tua: vxorq; tua Elizabeth pariet tibi
filiũ, & vocabis nomé eius Iohãné: & erit gaudiũ tibi & exultatio, multiq; ĩ natiuitate
eius gaudebunt.) Turbatur quidem Zacharias. Insolitæ enim visiones etiã sanctos tur
bant. Verùm angelus cōfestim turbationé sedat. Vbiq; enim hoc indicio discernũtur
Visiõesq̃ visiones quæ à deo, & quæ à diabolo. Nam si mens primum turbetur, & statim timor
diuinæ, & soluatur, & iterum quiescat, reuera diuina est visio. Si autem timor ac turbatio magis
quando atq; magis crescāt, dæmoniaca est visio. Quare angelus dicit, Exaudita est deprecatio
diabolicæ tua, & vxor tua Elizabeth pariet tibi? Nam Zacharias non pro filio p̃catus est, sed pro
peccatis populi. Dicũt igitur quidã, ꝙ quoniã pro peccatis populi orabat, futurũ auté
Iohan.i. ꝙ generaret filium qui clamaret, Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mũdi: meritò di
cit ad illũ angelus, Quoniã exaudita est deprecatio tua ꝓ remissiõe peccatorũ populi.
Filium enim generabis, propter quem remissio erit peccatorũ. Alii auté sic intelligũt,

Quo-

A Quoniã exaudita est deprecatio tua Zacharia,& remisit Deus peccata populo. Deinde quasi ille dixisset angelo, Vnde hoc manifestum? dicit angelus, Hoc tibi signũ do, quòd pariet filium Elizabeth,& ita per puerperium Elizabeth credibile tibi sit remissa esse peccata populo.

Erit enim magnus coram Deo,ac vinũ & siceram non bibet: & spiritu sancto replebitur iam inde ab vtero matris suæ,multosque ex filiis Israel conuertet ad dominum deum ipsorum:& ipse præcedet ante illum cum spiritu ac virtute Heliæ,vt conuertat corda patrum in filios,& inobedientes ad prudentiam iustorum:vt paret domino plebem præparatã.) Magnum fore Iohãnem prædicit angelus. Multi sanè magni fuerũt coram hominibus, at non item coram Deo, vt hypocritæ. Magnus autem Iohannes iuxta animam,sicut & paruus iuxta animam dicitur omnis qui scandalizatur. Nullus enim magnus scandalizatur, sed parui, sed pusillanimes. Dicit igitur dñs, Qui scandalizauerit vnum ex paruis. Quemadmodum autem hi qui genuerunt Iohannem, iusti fuerunt coram deo,sic & puer ipsorũ magnus coram deo. Sicera autem dicitur omne quod inebriare potest,& nõ est ex vite. Quum autẽ esset adhuc in vtero matris,repletus est spiritu sancto,quãdo mater dñi venit ad Elizabeth,& exultauit prę gaudio infans propter aduentum domini. Porro conuertit corda patrum ad filios,hoc est Hebræorum ad Apostolos. Patres enim fuerunt Iudæi,illorũ autẽ filii Apostoli. cõuertit igitur corda Iudæorũ ad Apostolos,docẽs & testificans de Christo. Qui autẽ de Christo testatur,omnes fideles facit & discipulos suos. Non omnes cõuertit Iohannes,sed

Hypocritę magni coram hominibus.

Matth. 18.

Sicera.

B multos: Christus autẽ omnes illuminauit. At in spiritu Heliæ præcessit. Sicut enim in Helia efficax fuit gratia,ita & in Iohanne. Et sicut Helias secũdi aduentus pcursor,ita & Iohannes primi. In virtute autẽ Heliæ,eo ꝙ idẽ voluerũt aduentus amborum. ambo enim ad Christũ cõgregant. Et aliter, In virtute ac spiritu Heliæ venit Iohannes, eo ꝙ eremita fuit etiam ipse, & frugalis vitæ,& arguens sicut ille. Cõuertit autẽ & incredulos Iudæos ad prudentiam iustorũ,hoc est Apostolorũ doctrinam. Prudentia autem Apostolorũ,gratia est spiritus in illis. Præparauit quoq; dño,id est Christo plebẽ pparatã,hoc est capacẽ ad suscipiẽdum pdicationẽ,vt exẽpli gratia qñ veniebat propheta quispiã prædicãs,nõ oẽs credebãt,sed qui præparati erãt,& q seipsos ad hoc accõmodabãt. Nã sicut siquis noctu veniat in domũ,nõ oẽs illũ excipiunt,sed qui vigiles sunt expectãtque,& ad excipiẽdũ parati sunt: sic & Iohãnes præparauit dño populũ non incredulũ quidẽ,sed elaboratum, & præparatum ad suscipiendum dominum.

Prudentia apostolorum.

ad agendam penitentiam

Et dixit Zacharias ad angelũ, Quo argumẽto cognoscam illud? Ego enim sum senex, & vxor mea prouectæ ætatis est. Ac respondens angelus dixit ei, Ego sum Gabriel,qui astiti in conspectu dei,missusq; sum vt loquar ad te, & hæc tibi læta nunciẽ. Et ecce futurũ est vt sis tacitus,nec fari possis ad eum vsq; diẽ quo hæc fiant, eò ꝙ nõ credidisti verbis meis,quæ implebũtur in tẽpore suo.) Tametsi iustus esset Zacharias & sanctus,respiciens tamẽ ad pdigiosam generationẽ filii,nõ facilè credebat. Idcirco & angelus suam dignitatẽ dicit,Ego sum angelus,qui astiti in conspectu dei. nõ seductor dæmon,sed angelus dei. Igitur quia discredis,ego te faciam surdum,& loqui non

C poteris. Meritò autem duo hæc passus est,& ꝙ non audiret,& non loqueretur. Quia enim non obedierat,cõdẽnatur vt surdus sit: & quia cõtradixerat,vt sileat. Verũtamẽ præfigurabat etiam ea quæ Iudæis euenerunt. Nã sicut hic senex & sterilis & incredulus peperit filiũ,& prophetis maiorẽ: ita & Iudæorũ cõgregatio sacerdotio inueterato quãuis esset sterilis,incredula & inobediẽs,verbũ tñ dei, hoc est dñm prophetarũ, peperit in carne: quo nato,hi qui prius inobedientes,ad fidẽ & confessionẽ peruenerũt.

Et erat populus expectans Zachariam,& mirabantur ꝙ moraretur in tẽplo. Egressus autem non poterat loqui illis. Et cognouerunt ꝙ visionem vidisset in tẽplo. Et ipse innuebat illis,permansitque mutus. Et accidit vt impleti sunt dies officii eius,abiit in domum suam.) Vides quomodo Iudæi expectabant & permanebãt donec exiret summus sacerdos? At nos Christiani, nisi mox vt ingressi fuerimus in templũ, iterum egrediamur,existimamus male nobiscum agi. Innuebat autem populo Zacharias, forte roganti silentii causam. Quia enim loqui non poterat, per nutum significabat. Vide item quòd non abiit in domum suam,donec impleti essent dies ministerii sui,

assedítq; templo. Aberat enim vere à Hierusalem montana regio. Quanuis autem & D
Hierosolymis domum habuisset, non licuisset tamen ei extra habitum templi per tẽpus vicis suæ exire. Nos autem proh pudor, q̃ contemnimus diuina ministeria? Cæterum ꝙ Zacharias non potest loqui, sed innuit populo, significat indignam Iudæorũ vitam: quia vbi occiderunt verbum, non possunt rationem reddere de his quæ vel dicunt vel faciunt. Et si quid propheticum interrogaueris, obmutescunt, & non possunt tibi vel sermonem vel responsum dare.

Zachariæ silentiũ q̃d signet.

Post hos autem dies cõcepit Elizabeth vxor eius, & occultabat se mẽsibus quinq;, dicẽs, Sic fecit mihi dñs in diebus quibus me respexit, vt auferret probrum meũ inter homines.) Elizabeth, qm̃ casta erat, occultabat se, eò ꝙ senex cõcepisset. Mensibus autẽ quinq; occultauit se, donec Maria conciperet. Vbi autẽ illa concepit, & exultauit infans in vtero, non vltrà se occultauit, sed libere iuit, vtpote tanti pueri mater, qui etiam antequam nasceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, ac nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit, Gaude gratiosa, dominus tecũ, benedicta tu in mulieribus. Illa vero quum vidisset, turbata est super sermone eius, & cogitabat qualis esset illa salutatio. Et dixit angel⁹ ei, Ne timeas Maria. inuenisti enim gratiam apud deum.) Mensem sextum dicit à tempore quo cõceptus fuit Iohannes. Dicit autem desponsatam virginem viro qui erat de domo Dauid, vt ostenderet & ipsam ex genere Dauid descendisse. Iuxta legem enim coniuges ex eodẽ E
genere & eadem cognationis catena prognatos esse oportebat. Quia autem Heuæ dictũ erat à domino, vt in tristitiis pariat filios, soluit tristitiã illam in gaudiũ, quod angel⁹ virgini afferẽs dicit, Gaude gratiosa. Et quia maledicta fuit Heua, hæc dicitur benedicta. Considerabat autẽ de salutatione, qualisnã esset, num absurda & procatrix, ac qualis viri ad puellam, an diuina: quia & dei mentio inter salutandum facta, quum diceretur, Dominus tecum. Primũ autem timorẽ cordis sui repellit, & quasi in quiete cõstituta diuinũ responsum accipit. Neque enim fieri potest vt turbata fuerit, quæ tam diligenter audiuit quæ euẽtura. Porrò id quod suprà dixi, gratiosa, quia interpretans dicit, Inuenisti enim gratiam corã domino. Hoc enim est gratiosam esse, vel plenam gratia, quòd inuenerit gratiam apud deum, hoc est placuerit deo. Verum hoc cõmune habet cum multis. Multæ enim & aliæ inuenerunt gratiam coram deo, non autem id quod infertur.

Nume. 36
Gene. iij.

Gratiosa. Gratia plena.

Esa. vij.
Miche. iiij

Ecce concipies in vtero, & paries filiũ, & vocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi dominus deus sedem Dauid patris ipsius, regnabitq; super domum Iacob in æternum: & regni eius non erit finis.) Ecce cõcipies, hoc singulare, quod nulli alteri concessum. In vtero autem dixit, vt ostendat dominum ex ipsius virginis vtero incarnatum substantialiter. Bene autem dictus est Iesus, quia ob salutem nostri generis venit. Nomen enim hoc in græcam linguam conuersum, dicitur salus. Iesus igitur σωτὴρ est, hoc est saluator: quia & Iesua salus dicitur. Erit autem, inquit, magnus, & filius altissimi vocabitur. Magnus quidem fuit & Iohannes, sed nõ ad hoc altissimi filius. Iesus vero magn⁹ quidẽ, eo ꝙ docuit: filius aũt altissimi, & propter istuc ipsum. docebat enim sicut authoritatẽ habẽs. & ꝓpter mirabiliũ miraculorũ operationẽ. Vocatur autem filius altissimi, qui apparebat homo. Nã quia vna fuit hypostasis, reuera filius altissimi fuit filius virginis. Et fuit quidem ante secula filius altissimi verbum, sed non vocabatur neque cognoscebatur. postq̃ autem incarnatum est & apparuit in carne, tũc & vocatum est filius altissimi, qui apparebat, & miracula faciebat. Audiens vero thronum vel sedem Dauid, ne putes sensibile quoddã regnum, sed diuinum, quo regnauit super omnes gẽtes per prædicationẽ. Domus enim Iacob sunt hi qui ex Hebræis crediderunt, atq; etiã qui ex aliis gentibus. Illi enĩ ꝓpriè Iacob & Israel. Et quomodo dicitur sedere super sedẽ Dauid? audi. Dauid paruus erat inter fratres suos, & dominus quoq; contẽptus & taxatus vt edax & vini potor, & fabri filius, & à fratribus suis filiis Ioseph despiciebatur. Neq; enim fratres eius, inquit, credebant in eum. Ille quum benefaceret, persequutionem patiebatur: & dñs quoq;

F

Dom⁹ Iacob q̃ sint.
Quõ Christ⁹ dicat se dere sup sedẽ Dauid
1. Re. 16.

A quoque miracula faciens accusabatur & lapidabatur. Ille per mansuetudinem vicit & regnauit,& dominus per mansuetudinem suscepta cruce regnauit. Vides quomodo dicatur sedere super sedẽ Dauid?Nam sicut Dauid sensibile regnũ suscepit, ita & dñs spirituale. Cuius regni non erit finis. Non enim finis regni Christi, hoc est,agnitionis dei & Christianismi. Nam & quum persequutionem patimur,gratia Christi floremus.

Dixit autem Maria ad angelum,Quomodo erit istud, quãdoquidem virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei,Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissimi obumbrabit tibi : quapropter & quod nascetur sanctum,vocabitur filius dei.) Non quasi discredens virgo dixit,Quomodo erit mihi istud?sed vt prudens & intelligens,vt discat,modum inquirit. Non enim prius tale quiddam factũ est,neque posthac fiet. Ideo & ignoscit ei angelus,& non condemnat vt Zachariam, sed magis modum docet. Nam Zacharias merito condemnatur. habuit enim exempla multa,quãdoquidem & multæ steriles fuerunt: virgini autem nullum exemplum erat. Spiritus, itaq;,dicit,sanctus veniet super te,& virtus altissimi obumbrabit tibi,fœcundum reddens vterum tuum,& condens carnem consubstantiali verbo. Virtus vero altissimi,filius est dei. Christus enim dei virtus est. Obumbrabit tibi,hoc est,conteget te, hoc est vndique te circundabit. Sicut auis obumbrat pullos suos,ita & diuina virtus totã virginem apprehendit. & hoc est obumbrare. Alius autem quispiam fortassis dicet, ꝙ sicut pictor primùm delineat, & vmbras inducit,& deinde perfectũ colorẽ addit:ita & dñs ipse sibi carnẽ condens, & imaginem hominis formãs, primùm delineauit illã in [Obũbrare]

B vtero virginis,compacta ex sanguinibus semper virginis carne, quã deinde paulatim figurauit. sed hoc dubium. Sunt enim qui dicunt ꝙ vbi dominus obumbrauit vterum virginis,statim perfectus fuerit infans. Alii autem hoc non recipiunt. Audi enim quid dicat. Ideo & quod nascetur sanctum,hoc est quod particulatim in vtero crescit,& nõ statim perfectum existit. Confundatur autem & hoc loco Nestorius. Ille enim dixit ꝙ non fuerit filius dei in vtero virginis quiescens, sed nudus homo è virgine fuerit natus,posteaq; habuerit deum factum sibi comitem. Audiat igitur ꝙ illud quod nascebatur in vtero,erat filius dei. Et non alius quidem fœtus est vteri, alius autem filius dei, sed vnus & idem fuit filius virginis,& filius dei. Vide item quomodo sanctam trinitatem declarauit,dicens spiritum sanctum,virtutem filium,altissimum patrem. [Nestorij hæresis.]

Atq; ecce Elizabeth cognata tua & ipsa concepit filiũ in senectute sua,& hic mẽsis est sextus illi quæ dicebatur sterilis: quia nõ erit impossibile apud Deũ omne verbũ. Dixit autem Maria,Ecce ancilla domini,fiat mihi secundũ verbum tuum. Ac discessit ab illa angelus.)Dubitauerit fortasse quispiã quomodo Elizabeth cognata fuerit Mariæ. Virgo enim ipsa ex tribu Iuda fuit, Elizabeth autem de filiabus Aaron . Nam lex præcepit coniuges ex eadem tribu esse:& ita cognationes ex vna tribu erant. Dicendum igitur ꝙ à captiuitate confusa sunt genera. Et melius ita dicitur. Aaron vxorem duxit Elizabeth,quæ filia fuit Aminadab: qui fuit ex tribu Iuda. Vides ꝙ ab initio & ab Aaron cognata fuit Elizabeth Dei genitrix? Quia enim vxor Aaron ex Iuda descẽdit,è qua tribu fuit Dei genitrix,& Elizabeth fuit ex filiabus Aaron,merito Dei geni- [Virgo Maria è q̃ tribu. Elizabeth vna filiarũ Aaron.]

C trix cognata dicitur Elizabeth. nam proaua eius,hoc est,vxor Aaron,fuit ex tribu Iuda . Considera autem & cognationis consequentiam . Sed videamus quid dicat virgo, Ecce ancilla domini,fiat mihi secundum verbum tuum. Tabula sum pictoria,pingat pictor quod voluerit , faciat Deus quod voluerit . Atque ita etiam quod prius dixerat, Quomodo erit hoc,nõ fuit incredulitatis,sed desiderii addiscendi morẽ. Nã si discredidisset,neutiquam dixisset,Ecce ancilla domini,fiat mihi secundum verbũ tuũ. Disce autẽ ꝙ Gabriel si quis interpretatur,idem est quod homo Dei. Maria vero, domina, Nazareth autẽ sanctificatio. Meritò igitur quũ nasci voluit Deus homo, missus est Gabriel angelus, hoc est homo dei. Sed in sancto loco fit salutatio, hoc est in Nazareth. Vbi enim Deus,ibi nihil impurum,nihil non sanctum. [Gabriel, Maria, Nazareth]

Exurgens autem Maria in diebus his,abiit in montana cum festinatione in ciuitatẽ Iuda,& intrauit in domum Zachariæ,ac salutauit Elizabeth. Et factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth,saliit infans in vtero eius, & repleta est spiritu sancto Elizabeth, exclamauitque voce magna,& dixit, Benedicta tu inter mulieres,& bene-

dictus fructus ventris tui.) Quum audisset ab angelo ꝙ concepisset Elizabeth, statim D
abiit ad illam, & gaudens de bono cognatæ, & volens vt prudentissima maiore certitudine certior reddi num vera dixisset qui apparuerat ei, vt ex hoc nec de suo dubitaret. Prudens enim quum esset, timebat ne forte diciperetur, & nō vt incredula, sed vt diligens rem explorare volebat. Zacharias itaque in montanis habitat, & propterea illuc abit. At Iohannes suscepto singulari supra reliquos homines gaudio, exultat in vtero matris: vnde & maior est prophetis. Nam alii quidem prędixerunt futura postq̄ nati sunt: ille autem quum adhuc esset in vtero matris, gratiā talem assecutus fuit. Vide enim: Salutauit virgo Elizabetham, hoc est, prior allocuta est. Vox itaque virginis, vox erat incarnati in illa dei, & idcirco etiam præcursorem in vtero gratia prosecutus est, & prophetam fecit. Quæcunque enim dixit Elizabeth prophetice ad Mariam, nō verba fuerunt Elizabeth, sed infantis: os autem Elizabeth tantum ministrauit, sicut & os Mariæ ministrauit filio Dei qui in vtero eius erat. Quippe quum exultasset puer in vtero, tunc impleta est spiritu Elizabeth. Nisi enim puer exultasset, non prophetasset illa. Itaque sicut dicunt prophetas primum mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum denique prophetizare: ita & Iohannes forte prius saltauit vt diuinum quiddam patiens, postea per os matris prophetizauit. Quid autem prophetizauit? Benedicta tu in mulieribus. Deinde quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, vt Rebecca Esau, dicit: Sed & fructus ventris tui benedictus. Aliter quoq; intelligi potest, Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Benedictus enim solus De⁹, sicut & Dauid dicit, Benedictus qui venit. Cōsueuit enim scriptura coniunctionē, Et, E
pro enim accipere: vt, Da nobis auxiliū, & vana salus hominis: hoc est, vana enim salus hominis. Et iterum, Tu iratus fuisti, & nos peccauimus. Fructum autem vētris Dei genitricis dicit dominum, & ideo sine viro conceptum. Pueri enim alii, fructus sunt patrum: Christus vero ventris Mariæ fructus. ipsa enim sola hunc fructum protulit.

Gen. xxv. — *Et ꝑ em. ps. lvi. cvij. Esa. lxiiij. Psal. cxvij.*

Et vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutatiōis tuæ in aurib⁹ meis, exultauit præ gaudio infans in vtero meo. Et beata q̄ credidit, quoniam perficientur ea quę dicta sunt ei à dn̄o) Sicut postea Iohannes Christū, quum venisset vt baptizaretur, prohibuit propter reuerētiam, dicens, Ego nō sum dignus: sic & nunc per matrem suā loquitur. Vnde mihi hoc, vt veniat mater dn̄i mei ad me? priusquam pariat dominū, matrem vocans eam, quæ in vtero gerebat. Alias enim priusquam pariant, non solemus matres vocare propter metum abortiendi: in virgine autem nihil tale suspicari oportebat: & idcirco priusquam pariat, mater. Et beata es tu o Maria, quæ credidisti, quia implebuntur ea quæ à domino tibi dicta sunt.

Matth. ij. Infra. iij.

Et ait Maria, Magnificat anima mea dominum, Et exultauit spiritus meus in deo seruatore meo. Quia respexit ad humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatā me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magnifica qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius in progeniem & progeniē timentibus eum.) Virgo certior reddita de fœtu concepto, glorificat Deum, illi miraculum attribuēs, nō sibiipsi. Ille enim, dixit, respexit in me humilem, non ego ad illum respexi. Ille me prosecutus est misericordia, ego illū nō quæsiui. Et ex hoc tēpore beatā me dicent omnes generationes: non sola Elizabeth, sed & eorum generatio qui crediderint. Quare autem beatam me dicent? Non propter meam virtutem, sed quia fecit mecum magnalia qui potens est. Potentem aūt nominat Deum, vt ne quis discredat his quæ à se dicuntur, cōsiderans ꝙ Deus illa facere potens sit. Porrò sanctum nomē eius vocat, declarans ꝙ nō inquinetur mūdissimus ille in vtero cōceptus, sed sanct⁹ maneat. Neq; in me sola est misericordia eius, sed in omnes qui timent illum. Verū qui omnino indigni sunt, non assequuntur misericordiam. In generationem autem & generationem dicens esse misericordiā dei, ostendit ꝙ misericordiā assequentur & in præsenti seculo, & in æterno. Nam hic cētuplū accipiunt, & illic longe amplius. Attende autē quod primū magnificat anima mea dominū, & deinde spiritus exultat: vt simile quid dicā, magnificas deum, qui dignè iuxta deū ambulas, vocatus Christianus, nō attenuās nomē & dignitatem Christi faciendo quod non oportet, sed magnificās operādo magna, cælestiaq; opera. Et tunc etiā spiritus tuus exultabit, hoc est spirituale donū quod accepisti per F

egre-

A egregia opera, exultabit & proficiet, & non contrahetur, & (vt ita dicam) mortificabitur. Scies præterea videri scripturā simpliciter istud dicere spiritū & animā, propriè tamē differt. Animalem enim hominem dicit eum qui iuxta naturam viuit, & humanis rationibus regitur siquando esuriens comedat, odio habeat inimicū, & in summa, si nihil supra hominem appareat. spiritualem vero, qui transcendit leges naturæ, & nō humano more sapit. Et hæc est differētia animæ & spiritus in scriptura. Medici forsitan hæc aliter discernunt, sed nobis scriptura cordi est, medici vero valeant.

Discrimē animæ & spiritus. i.cor.ij.xv. Galat.vi. Ephe.i. Coloss.i.

Fecit robur in brachio suo dominus, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorū. Detraxit potentes de sedibus, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, vt memor esset misericordiæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in seculum. Mansit autem Maria cum illa mensibus circiter tribus, & reuersa est in domum suam.) Brachium patris, filius. Fecit igitur robur & virtutem ac potentiam contra naturam deus in filio suo. Incarnato enim filio, victa est natura, virgine pariente, deo homine vero deificato. Et dispersit dominus superbos dæmones, eiectis illis ex humanis animabus, & aliis quidem in abyssum missis, aliis autem in porcos. Poterit autē & de Iudæis intelligi, quos dispersit in omnem regionem: & nunc dispersi sunt. Porro detraxit etiam potentes de sedibus, dæmones dico, qui contra homines præualuerant, & sedes in humanis habebant pectoribus, in illis requiescentes. Sunt & Pharisæi potentes, nimirum ea quæ pauperum diripientes: & cathedras habent vt doctores, à quibus depositi sunt. Et exaltauit humiles esurientes, homines quos humiliarat peccatum, vel gentes. Exaltauit aūt, adoptatis illis in filios. Igitur sicut esurientes dicere licet gentiles, vtpote non habentes vel scripturas, vel legem, vel mandata, quos impleuit bonis scripturarum: ita & Iudæos diuites & in lege, ac in mandatis, quos etiam emisit foras terrenam & cælestem Hierusalem inanes: nihil enim habent Iudæi, etiam si quid habere videantur. Suscepit Israel puerum suum, vel carnales Israelitas dicit. multa enim millia ex illis crediderūt, & impleta est promissio facta Abrahæ, ad quem dixerat deus, In semine tuo benedicētur omnes tribus terræ. vel etiam de spirituali Israel dicit. Omnis enim qui videt deū, Israel dicitur, iuxta nominis interpretationem. Suscepit itaque eos qui vidēt deum, in cælestem hæreditatem adducens. Mansit autem Maria cum Elizabeth circiter mensibus tribus, deinde reuersa est. Quia enim paritura erat Elizabeth, abscedit virgo propter multitudinem qui ad partum conuenturi erant. indecēs autem virgini in talibus versari. Quòd autem quū paritura esset Elizabeth, reuersa sit virgo, manifestum hinc est quòd mense sexto concepti præcursoris venit angelus ad Mariam, & māsit illa cū Elizabeth tribus circiter mensibus. Ecce ferme nouem menses.

Gen.xxij.

B

Pharisæi potentes.

Israel duplex. Gen. xxij.

Maria domū reuersa est parturiente Elizabeth.

Elizabethæ vero impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierūt vicini & cognati eius q magnifice dominus misericordia sua vsus esset erga illam, & gratulabantur ei. Et factum est in die octauo, venerunt ad circuncidendū puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius dixit, Nequaq̄, sed vocabitur Iohannes. Et dixerunt ad illam, Nemo est in cognatione tua qui vocetur

C isto nomine. Innuebant autem patri eius quî vellet vocari eum. Isque postulatis tabellis scripsit dicens, Iohannes est nomē eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertum est autem os eius illico, & lingua eius, & loquebatur laudans deum.) Virgo quidem circiter tribus mensibus mansit apud Elizabeth, fortassis tanto attonita miraculo, & indigēs consolatione quadam quam ex consuetudine Elizabeth habuit. Verum vbi appropinquauit partus, abscessit. Vbi autem impletum tempus Elizabeth vt pareret, obseruandum q in peccatoribus non dicitur, Impletum est tempus pariendi, sed hoc duntaxat inuenies vbi de iustorum partu habetur mentio. Nam (vt apparet) imperfecti & nō impleti peccatorum sunt partus, meliusq; illis si nati nō fuissent. Quare autē post circūcisionē imponitur nomen? Quia prius suscipiendū est signaculū dei, & tūc humanum nomē. Vel aliter, Circūcisio significat carnaliū abiectionē. Nullus igitur nisi pri⁹ abiiciat & amputet carnalia, dign⁹ est vt noietur miles dei, & vt i libro cælorū scribatur nomen eius. Elizabeth vero vt ꝓphetissa indicauit nomē, Iohānes sit nomē eius. Fortassis aūt Iohānes sibiipsi ididit nomē, matriq; suę cōmunicauit donū ꝓpheticū. Por-

Circuncisio quid.

ro Zacharias quum non posset nutu manifestare nomen, petit tabellas. Et quia astipulatus est sentẽtiæ vxoris in nomine pueri, obstupescunt omnes. non enim erat in cognatione eorum quispiam eius nominis, vt quis dicere possit ꝙ ante tempus de hoc ambo tractarint. Iohãnes iuxta interpretationem est dei gratia: proinde & pater illius statim assequutus gratiam, primûm de Christo, deinde de puero prophetizat. D

Iohannes

Et factus est timor super omnes vicinos eorũ, & in tota montana regione Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc, & posuerũt omnes qui audierant verba hæc, in corde suo dicentes: Quisnam puer hic erit? Et manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto, prophetauitq; dicens, Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem populo suo. Et excitauit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui: Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum suorum. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Vt faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Iuxta iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, vt daret nobis. Vt citra timorem, de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus ipsi. In sanctitate & iustitia coram ipso, cunctis diebus vitæ nostræ.) Factus est timor super omnes, propter miraculum loquentis Zachariæ. Sicut enim prius quum obmutuisset, stupuerat populus, ita etiam nunc quum redditus est ei sermo. Propter duo igitur miracula hæc cogitabant de nato ꝙ multos præcelleret. Facta autẽ sunt hæc omnia singulari quadã dispẽsatione, vt qui de Christo prophetizaturus esset, fide dignus haberetur, & omnes ex ipsa natiuitate Iohannis certiores redderentur ꝙ multis maior esset. Benedicit autẽ Zacharias Deum, quia visitauerat Israelitas. Et profecto venerat ad oues quę perditæ erant de domo Israel, sed plerique beneficium eius suscipere noluerunt, vnde veros Israelitas inuisit. Et quinam sunt illi? Hi qui crediderunt. Excitauit autem cornu salutis, hoc est virtutem & regnum salutare. Cornu enim vel potẽtiam significat (cornuta enim animantia in cornu robur habent) vel regnum: ex cornu enim reges inungebãtur. Itaq; Christus & potẽtia est & regnum patris. Excitatum igitur est cornu salutis, Christus. Videbatur enim dormire, contemnens multorum peccata, longanimitatem in simulacrorum insano cultu præ se ferens, sed in nouissimis temporibus incarnatus excitatus est, & contriuit omnes qui oderunt nos dæmones, non iam vltrà lõganimis & dormiens. Porro in domo Dauid excitatus est, hoc est in Bethleem. illic enim natus est. Bethleẽ autẽ patria Dauid erat. Sicut locuti fuerunt prophetæ. omnes enim de incarnatiõe locuti sunt. Micheas etiã domus Dauid, Bethleẽ dico, mẽtionẽ facit dicẽs. Et tu Bethleem neutiquã minima es. ex te enim egredietur dux. Fecit autem misericordiam nõ solũ cũ viuentibus, sed & cum patribus nostris. Christi enim gratia etiam in illos q olim mortui, pertingit. Dedit nobis viuẽtibus spẽ resurrectiõis, & resurreximus: sed nõ soli nos hãc gratiã assecuti fuimus, sed & qui ante nos defuncti fuerãt. Oĩs enĩ natura boni particeps fuit. Vel aliter, Fecit misericordiã cũ patribus, eo ꝙ spem illorũ impleuit. Adimpleta enim viderunt quæcunq; de Christo expectarant. Sed & filios suos quũ vidẽt patres talibus bonis frui, gaudẽt, & participes sunt lætitiæ, perinde ac si ĩ se collata essent. Cuius aũt testamẽti, & cuius iurisiurãdi quod Abrahã factũ meminit? Vel omnino huius, Benedicens benedicã te, & multiplicãs multiplicabo te. Vere nũc multiplicatus Abrahã, quũ ei filii ex omnibus gentibus adoptati sunt per fidem. Nã sicut ille credidit, ita isti per fidem appropiarunt ei. Liberauit autẽ nos de inimicis sine timore. Sæpe liberant quidã, sed non sine nostro timore, agone, & certamine: Christus vero, quũ nos nõ laborassemus, ꝓ nobis crucifixus est, & liberauit nos sine timore, hoc est, absq; periculo. Quare autẽ liberauit nos? Num propter cibum & potũ? nõ, sed vt seruiamus illi: nõ semel, neq; duobus diebus, sed omnibus diebus. Seruiamus aũt nõ sola corporali adoratiõe & ministerio, sed in sanctitate & iustitia. Est aũt sanctitas, iustitia erga Deũ: iustitia vero erga homines: vt exempli gratia si quis abstineat à sacris & ad diuina nõ accedit impie, sed venerabilibus omnẽ honorẽ exhibet, is sanctus est. Similiter & qui honorat parentes, sanctus est. nam & illi dii domestici. At si quis non fuerit auarus, non rapax, non fur, non adulter, is iustus dicetur. Itaq; oportet seruire Deo in sanctitate, hoc est reuerẽtia erga diuina: & iustitia, hoc est laudata ĩ rebus humanis vita.

Matt. xv. E

Cornu.

Bethleem patria Dauid.

Michæ. v.

Ad eos quoq; qui ante mortui sunt, misericordia Christi ꝑfluxit.

Gen. xxij. F

Hebræ. ix.

Cur nos liberauerit Christus.

Sanctitas

Iustitia.

Sanctus.

Iustus.

Seruien-

A Seruiendum denique est coram ipso,non corā hominibus,sicut hi qui hominibus placere volunt,vt hypocritæ faciunt.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis.præibis enim ante faciem domini ad parādum vias eius, Ad dādam scientiam salutis in populo ipsius,per remissionem peccatorum eius.Per viscera misericordiæ dei nostri,quibus visitauit nos oriēs ex alto. Vt illucesceret his q̄ ī tenebris & vmbra mortis sedēt,ad dirigēdos pedes nostros in viā pacis.Puer autē crescebat,& corroborabatur spiritu,& erat in desertis donec veniret dies quo ostendendus erat apud Israelitas.)Rarum videtur quod Zacharias ad puerū loquitur adhuc insensatum:quomodo potuit loqui?Dicendum igitur ꝙ sicut raram & admirabilē habuit natiuitatē puer,qui exultauit & prophetauit in vtero ad aduentum Mariæ,sic non est mirum si etiam ea quæ à patre dicebantur, post natiuitatē intellexerit.Præibis autem,inquit,ante dominum me derelicto, tametsi nō tam statim. Sciebat enim Zacharias ꝙ non multo post priuandus esset eo,quādo fugitur⁹ in desertum.Quare autem præibis?vt parentur viæ domini. Viæ autem sunt animæ in quibus incedit dominus,quas præparauit præcursor vt in eis ambularet Christus. Quomodo aūt illas pręparauit?Dādo sciētiā salutis populo.Salus q̄dē erat domin⁹ Iesus. Data est igitur scientia salutis,hoc est Christi,populo,à Iohanne. Ioannes enim testificabatur de Jesu.Scientia autem erat in remissione peccatorum.Nō enim aliter Christus agnitus fuisset esse deus,nisi remisisset peccata populo.Dei enī est remittere peccata.Nō enim propter opera nostra,nihil enim fecimus boni,sed ille visitauit nos ex

Vię domini quæ.

B alto,qui oriens dicitur.Sol enim iustitiæ est,& illuxit nobis qui in tenebris eram⁹,hoc est in ignorantia,& vmbra mortis, hoc est peccatis,sedentes. Duo enim mala humanum genus inuaserunt:ignoratio dei,quam habebāt Gentiles:& peccatum, quod habebant Hebræi,licet deū cognoscerent.Apparuit itaq; humanæ naturæ, vt & eos qui in tenebris,hoc est dei ignorantia,& vmbra mortis,hoc est peccato(est enim peccatū vmbra mortis)erant sedentes,illustraret.Ideo autem vmbram mortis dici opinor peccatum,ꝙ sicut vmbra sequitur corpus,ita vbi mors,illic & peccatum. vnde quia mortuus est Adam,cōsectaneum ibi etiam esse mortē.Et neq; Christi mortem sine peccato inuenies.Mortuus est enim Christus,sed propter peccata nostra.Et ita merito peccatum dicitur esse vmbra mortis,quia semper comitatur ipsum mors. Possent & alia ad hoc dici,& opinor dictum à nobis in Matthęo.Num igitur sufficit solem illuxisse obtenebratis?Minime,sed etiam opus est vt dirigantur pedes nostri in viā pacis, hoc est iustitiæ.Sicut enim peccatum inimicitiæ sunt cum deo,ita iustitia pax. Via igitur pacis,via est iustitiæ,ad quam direxit animarū nostrarum pedes, qui ex summo ortus est Christus.Cæterum puer crescebat iuxta staturā corporalē,& corroborabatur spiritu.Cum corpore enim simul crescebat & spirituale donum. Et quanto magis crescebat puer,tanto magis & efficacię spiritus in illo se ostendebāt,organo illarum capace existēte.Quare autem erat in desertis?Vt ne multitudinis malitiæ particeps fieret, & vt neminem reueritus libere reprehenderet.Nam si fuisset in mundo, fortassis consuetudine amicorum & societate coinquinatus fuisset:sed vt fide dignus haberetur,

Peccata remittere cuius.

Malac.iiij

Pct̄m vmbra mortis.

Roma.vi.

Cur puer Iohannes in desertū abierit.

C qui prædicaret Christum,vtpote eremita,vitaq; excellens alios.Latuit autē in desertis,donec visum fuit deo Israelitarum populo illum ostendendum esse.

CAPVT II.

Factum est aūt in diebus illis, Exiit decretum à Cæsare Augusto,vt cēseretur totus orbis.Hæc descriptio prima facta est præside Syriæ Cyrenio.Et ibāt omnes vt profiterentur,in suam quisq; ciuitatem.Ascēdit aūt & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid,quæ vocatur Bethlehem,eo ꝙ esset de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore,quæ erat prægnans.Accidit autem, quū essent ibi,cōpleti sunt dies pariendi. Et peperit filiū suū primogenitū, ac fasciis eum inuoluit,reclinauitq; eum in præsepi, ꝙ non esset eis locus in diuersorio.)Propterea fit descriptio,vt quū omnes in suas patrias irent, ascenderet & virgo in Bethlehem,quæ eius patria erat, nasceretur que sic dominus in Bethlehem, ac impleretur

propheta quæ dicebat cessaturo multorum deorum cultu vnum etiam regem, nẽpe Cæsarem, imperaturum. Porrò Christus cum omnibus describitur. Oportebat enim D
cum toto orbe censeri, vt sanctificaret eos qui censentur, aboleretq; seruitutem: quo-
Libertas spiritus. niam sicut circuncisionem aboleuit, ita descriptus sicut seruus, seruitutem naturæ no
strae aboleuit. Non enim vltrà sunt serui, qui domino seruiunt, sicut Apostolus dicit:
Galat.v. Nolite fieri serui hominũ. sed tametsi corpore simus serui, spiritu tamen sumus liberi,
Primogenitus qsdi catur. neq; cum impietate dominorum simul abducimur. Primogenitum vero filium nominauit virginis dominum, quãuis nullum secundũ pepererit. idq; merito. Primogenitus enim dicitur, qui primus natus est, etiamsi non nascatur postea secundus. In præsepiũ aũt reclinatur, forte vt statim ab initio vitæ frugalitatem nos doceret: forte etiã quodã symbolo declarauit ꝙ peregrinatus sit in hoc mundo, qui locus noster est: nos autem brutis animantibus comparati simus. sicut & præsepe proprius brutorum locus est, ita nostrum præsepe est mundus, nos vero bruta: ipse autem redemit nos, qui brutis assimulamur: propterea & ipse tali loco fuit reclinatus.

Et pastores erãt in regione eadẽ rusticantes, & excubãtes excubias nocte super gregem suum: & ecce angelus domini astitit illis, & claritas domini circũfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus, Ne timeatis. ecce enim annũcio vobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est vobis hodie seruator, qui est Christus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signũ, Inuenietis infantem fasciis inuolutum, positum in præsepi. Et subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium deum, ac dicentium: Gloria in altissimis deo, & in terra E
pax, hominibus bona voluntas.) Pastores erant rusticantes, hoc est vel rusticam agentes vitam, vel in agro stabulantes & versantes: quibus apparet angelus, propter simplicitatem & innocentiam morum, & ꝙ iustorum vitam imitari videantur. Etenim
Gen.xlvij. prisci patriarchæ pastores erant, vt Iacob, Moses, Dauid. Neq; in Hierusalem apparuit
Pharisæi omnis malitiæ receptacula sunt. pharisæis vel scribis, qui omnis malitiæ receptacula erant. Illi autem quũ simplices essent, diuinis spectaculis potiti sunt: monstrante deo ꝙ statim ab initio eos agrestiores præ aliis elegerit, præconesq; fecerit. Abierunt enim, & de omnibus illis prędicarunt. Angelus vero magnum illis gaudium euãgelizauit, quod futurum omni populo, qui propriè populus dei. Non enim omnes Iudæi populus dei. Nam & omniũ hominum populo incarnatio facta est gaudium. Quid autẽ hymnus angelorum declarat? Vel omnino gratiarum actionem supernorum exercituum, & gaudium, eo ꝙ terreni beneficia tanta cõsequamur. Gloriam enim deo dicunt. Super terram autem pax nunc facta est: & quum prius humana natura inimica fuerit deo, nunc ita conciliata est, vt & deo adiũcta sit, & incarnato vnita. Vides igitur pacem dei cũ homine? Et aliter quoq;
Iohã.16. 20. intelligitur: Pax est ipse filius dei. Ego enim, inquit, pax. Ista igitur pax, filius dei inquã, super terram facta est. Et hominibus bona voluntas, hoc est deo requies in illis hominibus. Et cui prius non beneplacitum erat in hominibus, nunc pro beneficiis & refocillationibus hominum habet opera in quibus & quietem habet.

Et factum est, vt discesserunt ab eis angeli in cælum, homines pastores loquebantur inter sese: Transeamus iam Bethlehem vsq;, & videamus hoc quod accidit, quod F
dominus aperuit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepi. Cum vidissent autẽ, diuulgauerunt de verbo quod dictum erat ipsis de puero hoc: & omnes qui audierũt, mirati sunt de his quæ dicta erãt
Episcoporũ munus quale. â pastoribus ad ipsos.) Pastores illi figura sunt spiritualium pastorum. Oportet igitur Episcopos custodire gregem suum. ἀγραυλῶν, in agro canere, hoc est canere spiritualia, & docere populum, & sic audire diuinas visiones & auditus. Bethlehem interpretamur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, q̃ ecclesia, in qua panis repositus est? Officium itaq; spiritualium pastorum fuerit, quærere panẽ cælestem, quẽ cũ viderint, debent illum & aliis prædicare: sicut & pastores qui viderunt infantem, loquuti sunt de eo & aliis.

Maria aũt cõseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificãtes ac laudãtes deũ sup omnibus q̃ audierãt & viderãt ita vt dictũ fuerat ipsis.) Quæ verba conseruabat virgo? Quidã dicunt ꝙ ea quæ angelus ei dixerat,
& quæ

A & quæ pastores narrauerant, conseruarit & contulerit secum, inueneritq; in omnibus sententiam vnam, ꝙ deus sit filius suus. Mihi autem videntur verba hoc loco res vel gesta dici, & id esse quod dicitur: Maria auté conseruabat omnia verba hæc, quæ nunc ego dico, & gesta esse facio. Gesta enim quando narrantur, dicũtur verba. Porro pastores reuersi sunt gratias agentes deo in omnibus. neq; enim erant exosi Iudæis. *Verba, id est facta.*

Et postquã consummati sunt dies octo vt circũcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum erat ab angelo priusquam in vtero conciperetur. Et postea quàm completi fuissent dies purgationis eorum secundum legem Moysi, adduxerunt eum Hierosolymam, vt sisterent eum domino, sicut scriptũ est in lege domini, Omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur: & vt darẽt hostiã secũdum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.) *Gene. 17. Leuit. xij. Exod. 34 Exo. xiij. Deut. xv.* Qui mandata legis præuaricabantur, sub maledictione erant. Dominus igitur circũciditur, vt etiã in hoc adimpleta lege, & nullo prætermisso quod illa mandabat, eripiat nos à maledicto. Revereantur hic qui dicunt ꝙ Christus incarnatus sit apparenter tãtum. Inutiliter autem quæritur vbi sit absecta illa particula. Nã quæ scriptura tacuit, ea quærere non oportet, præsertim vbi nulla vtilitas. *Curiosæ q̃stiones vitandæ.* Dici autem posset ꝙ quãdo abſectum terram tetigit, illam quoq; sanctificarit, sicut etiam sanguis & aqua quæ ex latere eius fluxerunt. Et videtur ꝙ seruarit particulam illæsam, & in resurrectione iterum resumpserit, vt & hæc particula non inueniatur deesse. Quippe & nos in resurrectione perfectum corpus resumpturi sumus. Obserua autem ꝙ non statim dixit angeB lus, concipies filium, conceptus est dominus, sed postea, quãdo voluit. Vide enim q̃d dicat hoc loco, quod vocatum est ab angelo priusquã conciperetur in vtero. Et hoc verbo ostenditur id quod diximus. Non enim dixit, Ecce concipis: sed, ecce cõcipies. Atq; ex his animaduertere licet, quòd die quidem illo conceptus fuerit dominus: nõ autem illo momento quo angelus dixit, sed forte posteaquam compleuit sermones. Hæc autem non dixerimus definitiuè. Impleti autem sunt dies purgationis illorũ secundum legem Mosi. Bene dixit secundum legem Mosi: nam secundum veritatẽ nulla necessitate astringebatur expectare dies purificationis, qui sunt quadraginta nato mare. Dictum enim est in lege, Mulier q̃ semine cõceperit, & pepererit masculũ. *Leuit. xij.* Virgo autem non concepit de semine, sed ex spiritu sancto peperit: vnde nulla illam necessitas vrgebat, sed volens implere legem, venit in templum. Quod aũt dicit, Omne adaperiens vuluam: propriè ad Christum solum pertinet. Ipse enim aperuit vuluam virginis, quum aliis vir aperiat vuluam. Cæterum par turturũ offerri iussit lex, ostendens ꝙ ex casto coniugio procreatus sit. Dicunt enim turturem esse castum animal: quumque coniugem amittit, non secundo se copulet. *Turturũ natura.* Quum autem non haberẽt turtures, offerebãt duos pullos columbarum, vt multiplicatio prolis huius signetur. Fœcundum enim animal columba. *Colũba, fœcũda.*

Et ecce homo erat Hierosolymis cui nomen Simeon, & homo iste iustus ac pius, expectans consolationem Israel, & spiritus sanctus erat super eum: & responsum acceperat à spiritu sancto, nõ visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini. C Et venit per spiritum in tẽplum. Et quum inducerẽt puerum Iesum parentes vt facerent secundũ consuetudinem legis pro eo: ipse quoq; accepit eũ in vlnas suas, & benedixit deũ, ac dixit: Nunc absoluis seruum tuũ domine secundũ verbum tuũ in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciẽ omniũ populorũ: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ israel.) Non erat Simeon sacerdos, sed homo deum amans, & expectans quando veniat Christus consolaturus Hebræos, & liberaturus à seruitute peccati, forte & ea qua Romanis & Herodi seruiebãt. *Simeon.* Nã qui Christo credit, liber est reuera, & dignior regibus ac hominibus omnibus. Vide apostolos, nõ fuerunt serui Romanorũ, sed nunc venerãtur eos Romanorũ reges. Itaq; hos, quũ essent Israelitæ, cõsolatus est Christus. Porro hic Simeõ spiritu sancto motus ascẽdit in tẽplum quando adduxit dominum mater, & suscepto illo, dominũ cõfessus est. Dicere enĩ, Nũc absoluis seruũ tuũ domine, cõfitẽtis est ꝙ ipse sit domin9 vitæ ac mortis. Vide autẽ qũo sancti pro vinculo corpus habent. idcirco dicit, Nunc absoluis, quasi à vinculo, secundũ verbũ tuũ, propter oraculum quod acceperat ꝙ nõ *Sãcti pro vinculo corpus habent.*

esset moriturus donec videret Christum. In pace auté, hoc est quiete. nã homo quoad D
Psal.89. viuit, turbatur, sicut & Dauid dicit: mortuus vero pacem habet. Vel aliter intellige, In pace, hoc est spei consequutione. Priusquã, inquit, vidissem dominum, nõ pacata méte eram, expectans illum, & semper solicitus quando veniat: nunc autem ipso viso, & pacem consequutus, & solicitudine liberatus (vt sic dicam) absoluor. Salutare autem, incarnatio vnigeniti est, quam ante secula omnia deus præparauit. Ante faciem vero omnium populorum istam salutem præparauit, vt saluaret mundum, & vt omnibus liquida fiat eius incarnatio, cuius gratia & incarnatus est. Salutare quoque hoc lumé est ad reuelationem gentium, hoc est ad illustrationem gentium obtenebratarum, & gloriam Israelitarum. Christus enim gloria est populi qui vere Israel, secundum quod ex illo ortus est, & in hoc ornantur qui sapiunt ac intelligunt. Hæc Symeon. Videtur autem mihi & quę dicta sunt à Dauid, cõuenire Symeoni, Longitudine dierum imple
Psal.xc. bo eum, & ostendam illi salutare meum.

Et erant pater & mater eius mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Symeon: & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce positus est hic in ruinã, & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui cõtradicitur. Quin & tuam ipsius animam penetrabit gladius, vt retegantur ex multis cordibus cogitationes.) Benedixit quidem ambobus Symeõ: reiecto autem patre putatiuo, ad veram matrem loquutus est, Ecce hic positus est in ruinã, & resurrectioné multorum in Israel. Ruinã quidem dicit eorum qui nõ crediderunt: resurrectionem autem eorum qui crediderunt. E
Vel etiam aliter, In ruinam positus est dominus malorũ quæ in animabus nostris: in resurrectionem vero bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoq; intelligi potest, Positus est enim dominus in ruinam, hoc est ipse passurus est, & casurus est in mortem: & quum ceciderit ipse, resurgent multi. Punctum autem pone quũ
Crux, cõtradictionis signũ. dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionem multorum. Signum autem, crux, cui vsque in hoc tempus contradicitur, hoc est, non recipitur ab incredulis. Dicitur & incarnatio signum, & mirabile signum. Deus enim homo fuit, & virgo mater. huic autem signo, incarnationis inquã, contradicitur. Quidam enim dicũt carnem ex homine, quidam vero apparenter, quidam autem aliud quiddam nugãtur. Et tuam ipsius, virginis dico, animam pertransibit gladius. Fortassis autem & dolorem quem in passione tulit, fortassis autem & scandalum dicit rhomphæam, quo offensa fuit. Videns enim crucifixum, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitauit, crucifixus est, consputus est, mortuus est? Quod autem dicit, Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes, hoc significat, ꝙ reuelabũtur & manifestabuntur multorum cogitationes, qui scandalizantur, & reprehensi repentinũ inuenient remedium: sicut & tu ô virgo reuelaberis, & manifesta eris quid sentias de Christo, deinde cõfirmata eris fide in illum. Similiter & Petrus reuelabitur quũ negauerit, verum permonstrabitur dei potentia, quæ per pœnitentiam ipsum suscepit. Et aliter, Reuelatæ sunt è cordibus cogitationes, quum apparuerit proditor, & apparue-
Matth.26 rint diligentes illum, qualis fuit Ioseph qui accessit ad Pilatum: quales fuerunt mulie
Iohã.xvi. res quæ permanebant apud Christum. F

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser. Hæc processerat in multam ætatem, & vixerat cum viro annis septem à virginitate sua, & hæc vidua annorum ferme octogintaquatuor, quæ non discedebat de tẽplo, ieiuniis ac deprecationibus seruiens nocte ac die. Et hæc eadem hora superueniens, vicissim confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptioné Hierosolymis. Et vt perfecerunt omnia secundum legem Moysi, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Puer auté succrescebat, corroborabaturq; spiritu, & implebatur sapientia: & gratia dei erat super illũ.) Euangelista Annæ profert genealogiã, enumerãs eius patrem ac tribum, vt sciamus illũ vera dicere, tot testibus accersitis, qui patré tribũq; ei[9] nouerũt. Ista igitur vicissim cõfitebatur deo, hoc est, gratias agebat, & docebat omnes de domino ꝙ ipse esset saluator, & consolatio nostri expectantium redemptionem. Postquam autem perfecerunt hæc omnia, reuersi sunt in Galileam in ciuitatem suam Nazareth. Erat quidem & Bethlehem ciuitas ipsorum, sed vt patria: Nazareth vero vt habitationis

A habitationis locus. Ieſus vero quantum ad corpus creuit, quãuis potuiſſet ex vtero matris in ſtatura viri perfecti procedere, viſum tamen fuiſſet phãtaſma, & propterea paulatim creſcit. Quum autem creſceret, emicuit dei verbi ſapientia. non enim ſapiẽs fuit proficiendo, abſit: ſed paulatim declarauit inſitam ſapiẽtiam, & iuxta corporis ſtaturam dicitur proficere & corroborari ſpiritu. Si enim quãdiu breuis fuiſſet ſtatura, oſtẽdiſſet omnem ſapientiam, viſus fuiſſet prodigioſus: nũc autem iuxta rationem ſtaturæ, quantum capiat intra ſe, oſtendit ſeipſum diſpenſationem implere, non aſſumens ſapientiam. Quid enim perfectius eo, qui ab initio fuit perfectus? Verùm paulatim illam denudat.

Et ibant parentes eius quotãnis Hieroſolymam in die feſto paſchæ. Et quũ factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis Hieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti, cõſummatiſq; diebus quum redirẽt illi, remanſit puer Ieſus Hieroſolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterùm rati illum eſſe in comitatu, venerũt itinere diei, & requirebant eum inter cognatos & inter notos. Et quum non inueniſſent eum, reuerſi ſunt Hieroſolymam, quærẽtes eum. Et accidit poſt triduum, inuenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantẽ eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, ſuper intelligentia & reſponſis eius, & viſo eo admirati ſunt. Et dixit mater eius ad illũ, Fili, cur feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego dolẽtes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid eſt quod quærebatis me? an neſciebatis ꝙ in his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe? At illi non intellexerunt
B ſermonem quem loquutus eſt ipſis.) Simul venit cum parẽtibus in Hieruſalem, vt per omnia oſtendat ſe non aduerſarium deo, neq; repugnantem his quæ à lege poſita fuerunt. Quum perfeciſſent autem dies ſeptem, paſchæ ſcilicet, manſit in Hieruſalẽ. Diſputabat autem cum ſcribis, rogans eos de lege: & obſtupuerũt omnes. Vides quomodo profecerit in ſapientia, eo ꝙ noſceretur à multis, & in admiratione eſſet. Emicatio enim ſapientiæ eius, profectus ipſe eſt. Porro patrẽ nominat dei genitrix, ſciens quidẽ non eſſe patrem: verũtamen propter Iudæos, vt ne videatur ex fornicatione prognatus, patrem eius dicit Ioſeph. Vel aliter, Quoniam velut pater curam pueri gerebat, & ſimul conuerſando miniſtrabat: merito nominauit illum patrem, tanquam honorans illum ſpiritus ſanctus patris vocabulo. Quare autem quærebant illum? num ſuſpicabantur perditum illum aberraſſe, vt ita dicam? Abſit. Neque enim hoc ſapientiſſimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neq; Ioſeph, cui & ipſi de illo reuelatum erat ꝙ à ſpiritu ſancto eſſet. Verum quærebãt illum, nequo pacto ab eis abiiſſet, ne forte reliquiſſet illos. Vbi autem inuenerunt eum, vide quomodo ipſis reſpondet. Quum enim illa Ioſeph patrem eius dixiſſet, ille dixit: Non hic verus pater meus eſt, alioqui in domo eius manſiſſem: ſed deus eſt pater meus, & propterea in domo illius ſum, hoc eſt in templo illius. Verum ipſi non intellexerũt quid loquutus eſſet eis: ſacramentum enim erat.

Cur Maria Ioſeph patrẽ Ieſu dicat.

Et deſcendit cũ eis, venitq; Nazareth: eratq; ſubditus illis. Mater autẽ eius cõſeruabat omnia verba hæc in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapiẽtia & ætate & gratia apud
C deũ atq; homines.) Subditus fuit parentibus, dato etiam nobis exẽplo vt patribus ſimus obediẽtes. Cõſeruabat aũt hæc omnia virgo. Diuina enim erant quæ dicebantur & agebantur à puero, nõ quaſi duodecim annorũ, ſed quaſi perfecti viri. Vide aũt quõ hoc loco Euangeliſta interpretatur quid ſit proficere ſapiẽtia. ſubdit enim, & ſtatura. Profectum autem ætatis, ſapientiæ profectum eſſe dicit. Gratiam vero habebat apud deum & apud homines, hoc eſt, agebat ea quæ deo beneplacita erant, & quæ laudata ab hominibus. Primũ autem apud deum, & poſtea apud homines. Primũ enim oportet deo placere, & deinde hominibus.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperii Tyberii Cæſaris, Põtio Pilato præſide Iudææ, tetrarcha vero Galilææ Herode, Philippo aũt fratre eiꝰ Tetrarcha Ituraæ & Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilenes Tetrarcha, ſub pontificibus Anna & Caipha, factum eſt verbum domini ſuper Iohãnem Zachariæ filium in deſerto. Et venit in omnem regionem ſi-

Matth. iij. Marci. i. Iohã. i.

nitimam Iordani, prædicans baptiſmum pœnitẽtiæ in remiſſionem peccatorum.) Re D
ctè memor eſt & tẽporis, & principum illorum: vt ſic demonſtret defeciſſe Iudaicorũ
principũ ſucceſſionẽ, præſidatum Pilato homine alterius gentis, tetrarchatum autem
Geñ.xlix. Herodis Aſcalonitę filiis tenentibus: credaturq; merito adeſſe Chriſtus, iuxta prophetiam Iacob. Factum eſt autem, inquit, verbũ dei ſuper Iohannẽ: vt diſcas illum non temere, neque citra vocationem ad teſtificandum Chriſto proſiliſſe, ſed diuino motum ſpiritu. Per verbum intellige ſpiritum ſanctum, vel mandatum dei. Factum eſt autem in deſerto verbũ dei ad Iohannem. quandoquidem enim filios deſertæ multiplicaturus erat, eccleſiam dico ex gentibus, magis quàm eius quæ habet virum, hoc eſt Iudaicæ ſynagogæ, merito in deſerto fit ad Iohannem verbum & mandatum dei. Prædicauit item baptiſma pœnitentiæ populis, hoc eſt inuulgauit. Porro baptiſma cooperabatur illis in remiſſionem peccatorum, quæ per baptiſmum Chriſti datur. Neq; enim baptiſma Iohannis remiſſionem peccatorum habebat, ſed ad remiſſionem cõferebat: hoc eſt, præparabat homines vt acciperent baptiſma quod habebat remiſſionem peccatorum.

Verbum dei.

Vis baptiſmatis Iohannis.

Eſaiæ.xl. Sicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Eſaiæ prophetæ dicentis, Vox clamantis in deſerto, parate viam domini, rectas facite ſemitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & fiẽt q̃ obliqua ſunt directa, & aſpera in vias planas, & videbit omnis caro ſalutare dei.) Via quidem quam iubet parari, vita eſt Chriſtiana. Prędicaturus enim erat Chriſtus, quantum nunquam. Semitas verò dicit mãda E
ta legis iam trita, quæ præcipit recta facere. Peruertebant enim mandata phariſæi. Poteſt item per viam anima intelligi, ſemitæ vero cogitationes & opera. Oportet igitur vt nos præparemus & animam, rectaſque faciamus cogitationes ac opera. Deinde quaſi interrogante quopiam, & quo pacto hoc faciemus? virtus enim ardua eſt ac difficilis, multóſque anfractus habet & obliquitates, & propter poteſtates aduerſarias, & propter affectiones quæ in nobis habitant: dicit non fore operoſum, ſed omnino facile. Nam valles, inquit, implebuntur: omniſq; mons & collis, aduerſariæ nimirum poteſtates, quę propter ſuperbiã ſe extollunt, humiliabũtur. Vere enim infirmatę ſunt poteſtates illæ aduerſarię, & poteſtates quę natura nobis videtur inſitę. Facta igitur ſunt omnia facilia, & obliqua verſa ſunt in recta. Chriſtus enim aduerſarias poteſtates protriuit, quæ hoc loco mõtes ac colles dicũtur, & naturales noſtras inclinationes ad bonum reuiuificauit, quas dixit Euangeliſta valles quæ implentur. Nã propterea incarnatus eſt, vt naturam noſtram reſtitueret. Et omnis, inquit, caro videbit ſalutare dei, non Iudæi tantum & proſelyti, ſed omnis caro. Etenim in omnẽ terrã peruenit Euangelium. Poſſent quidem & alia multa dici, ſed hæc vt manifeſtiora dicta ſint.

Virtus.

Dicebat ergo ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab ipſo, Progenies viperarũ, quis vobis ſubmonſtrauit vt fugeretis à vẽtura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere intra voſipſos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, potens eſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios ipſi Abrahę. Iam vero & ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonũ, exciditur, & in ignem coniicitur.) Progenies viperarum vocat Iudæos, tanq̃ affligentes pa- F
tres & matres ſuas. Tradunt enim de hoc animali, ꝙ matrem ſuã deuoret, & ſic naſcatur. ſic & Iudæi prophetas & doctores occidebant. Vẽturam iram dicit perpetuũ ſupplicium. Fructus autem pœnitentiæ nõ ſolum eſt fuga mali, ſed elaboratio boni. Hoc enim reuera eſt proferre fructum pœnitentiæ, ſi bonum operati fuerimus. Ne cœperitis autem dicere intra vos: Generoſi ſumus, & confidimus in patribus: negligentes ipſi virtutes. Poterit enĩ deus ex lapidibus iſtis patriarchæ filios dare, ſicut Sarræ & prius fecit. Vulua enim Sarrę lapidibus erat durior, attamen ad procreandos filios gratiam conſequuta eſt. Porro ſecuris diuinum iudicium eſt, indignos è vita reſecans. Niſi igitur pœnitentiam egeritis, inquit, excidemini ab hac vita. Securis enim poſita eſt ad radicem noſtrarum arborum. Proinde (vt diximus) per radicem vita intelligitur. Intelligitur autem & per radicem, Abrahę cognatio. Itaque rami illo indigni exciduntur ab
Roma.vi. eius cognatione, iuxta Apoſtolum. Cæterum duplex eſt ſuppliciũ. Peccator enim & ſterilis non ſolum exciditur à cognatione iuſtorum, ſed & in ignem coniicitur.

Fruct⁹ pœnitẽtiæ qs

Securis.

Et

A Et interrogabant eum turbæ dicentes, Quid ergo faciemus? Respondens aũt dicit illis, Qui habet duas tunicas, impertiat nõ habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & publicani vt baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Ne quid amplius q̃ quod constitutum est vobis, exigatis. Interrogabant autem eũ & milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait illis, Ne quẽ cõcutiatis, ne quem calumniemini, & contenti estote obsoniis vestris. Expectante autem populo, & cogitantibus omnibus in corde suo num ipse esset Christus ille, respõdit Iohannes vniuersis dicens, Ego quidem aqua baptizo vos, sed veniet fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum, ipse vos baptizabit spiritu sancto & igni, cuius ventilabrum in manu ipsius, & purgabit aream suam, & cõgregabit triticum in horreum suum, paleas autẽ cõburet igni inextinguibili.) Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo. Admonet & exhortatur tres illos ordines qui ad Iohannem accesserant, turbas, publicanos, & milites. Et turbas quidem admonet vt iustitiæ vacent, præcipiens habẽti duas vestes, cõmunicare vnã ei qui nõ habet. Publicanis vero nõ plus q̃ constitutũ est ipsis extorquere, hoc est exigere: militib⁹ autem non rapere, sed contentos esse obsoniis, hoc est his quæ à rege iuxta cõsuetam liberalitatem erogãtur. Vide aũt quomodo turbis ceu innocentibus dicit, exhortans vt bonum quiddam faciant, hoc est vt communicent. Publicanis verò, militibusque, vt absistant à malo. Neq; enim capaces illi erant, neque bonum quippiam facere poterant, sed sufficiebat eis non facere malum. Quidam anagogiam hic admittũt, & intel- *Tres ordines ad Iohãnem accedẽtes*

B ligunt ꝙ habentes duas vestes, communicare debeant non habenti, dicentes duas vestes, spiritũ scripturę, & literam: & exhortetur eum qui duas habet, vt cõmunicet ei q̃ omnino nudus est: vt si quis sit qui scripturam bifariam intelligat, & secundũ spiritũ, & secundum literam, cõmunicet ei qui non habet, hoc est doceat ignorantem, & det ei vel literam. Tanta aũt fuit Iohannis virtus, vt omnes cogitarent apud se de illo ꝙ esset Christus. Talem itaq; suspicionem repellens inquit, Tantum inter me & Christũ interest, vt ego quidẽ in aqua baptizem, ille autem in spiritu & igni: & neq; ego dign⁹ sum qui corrigiã calceamentorũ illius soluam. Quid autẽ hæc sibi volunt? Baptizabit vos in spiritu & igni, manifestũ omnino. Etenim Apostolis spiritũ misit, & igneę linguę apparuerunt dispartitæ illis. Non autem dignum esse vt soluat corrigiam calceamentorum, clara sententia est, ꝙ non sit dignus qui inter extremos seruos ordinetur. In sensu autem occultiore, duo calceamenta domini sunt profectiones eius duæ, vna è cælis in terram, altera è terra in infernum. Iam vẽtilabrum in manu eius, hoc signat, ꝙ licet baptizarit vos, ne putetis ꝙ iã insontes sitis, sed nisi posthac vitã egeritis immaculatam, exuret vos igni inextinguibili. Palea enim est qui infœcũdam mẽtem habet, & magnã rerum temporalium curam gerit. *Palea q̃s.*

Multa autẽ & alia exhortans euangelizabat populo.) Consolatio enim & exhortatio, vera doctrina est, & iure dicitur Euangelium.

Herodes autem Tetrarcha quum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, déq; omnibus malis quæ faciebat, Herodes adiecit & hoc super omnia, & inclusit *Matth. 14 Marci. 6.*

C Iohannem in carcerem. Factum est autem quum baptizaretur omnis populus, vt & Iesu baptizato & orante apertum sit cælum, ac descẽdit spiritus sanctus corporali specie quasi columba in ipsum, & vox de cælo facta est quæ diceret, Tu es filius ille meus dilectus, in te complacitum est mihi.) Merito interserit hoc loco Euangelista de Herode, quasi in hunc modum dicens, Turba quidem talia de Iohanne sentiebat: Herodes autem quum reprehẽderetur ab eo, etiam ad omnia alia facinora adiecit vt includeret illum in carcere. Narrat itaque hæc, miserum illum & ærũnosum indicans, quãdoquidem talia ausus fuerat, turba tantam opinionem habente de Iohanne. Aperitur autem cælum, vt mõstretur nobis ꝙ baptisma aperiat omnibus cælũ, quod Adã clauserat. Descendit autẽ spiritus in Iesum, vt ex hoc discamus quòd & nos quum baptizamur, descendat spiritus. neq; enim spiritu dominus opus habebat, sed omnia ꝓpter nos facit, & primitiæ ipse sit omniũ q̃ nos sumpturi sum⁹ posthac, vt fiat primogenitus in multis fratrib⁹. In specie aũt colũbæ descẽdit, vt discam⁹ ꝙ mansuetos nos esse oporteat, ac mundos. Et sicut tempore Noe columba significauit quieuisse iram dei, *Matth. 3. Esaiæ. xlij Rom. 8. Gene. 8.*

ſic & hoc loco ſpiritus ſanctus conciliauit nos deo, facto peccati diluuio. Et filius audit à patre vocem allatam: monſtrans ꝙ & nobis qui baptizamur, adoptionem filiorum dei largitus ſit. In te bene placitum eſt mihi, hoc eſt in te quietem accepi. D

Et ipſe Ieſus incipiebat eſſe ferme annorum triginta, vt putabatur, fili⁹ Ioſeph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, ꝗ fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Mathatthię, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Naggæ, qui fuit Maath, qui fuit Matatthiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſech, qui fuit Iuda, ꝗ fuit Iona, qui fuit Rheſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Ioſe, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorẽ, ꝗ fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Ionã, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleach, qui fuit Menã, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathã, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aran, qui fuit Eſron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahę, qui fuit Tharræ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſala, qui fuit Enoch, qui fuit Iaret, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit dei.) Quum triginta annorum eſſet domin⁹, baptizatus eſt, eò ꝙ ætas illa perfectiſſima eſt, & illa homo vel probus vel improbus cognoſcitur. Recenſet autem Lucas retrogrado ordine à Matthæo, vt oſtendat ꝙ is qui nunc natus eſt in carne, à deo ſit. Vide enĩ quomodo recẽſendo catalogum, recurrat in deum: vt diſcamus ꝙ patres omnes intermedios in deũ reducat, & filios faciat, qua de cauſa & incarnatus eſt. Poſſum autem & aliter dicere, Difficilis creditu eſt natiuitas Chriſti ꝙ ſine ſemine ſit. volens igitur Euangeliſta oſtẽdere ꝙ & aliàs ſine ſemine factus ſit homo, ab inferioribus aſcẽdit ad Adam & deum: quaſi dicens, Si non credis ꝙ ſecũdus Adam ſine ſemine factus ſit, aſcende ꝑcor memoria ad priorem Adam, & inuenies etiam illum ſine ſemine factum à deo, & poſthac ne ſis incredulus. Quærunt autem quidam quomodo Matthæus Ioſephum dicat filiũ Iacob, Lucas autem filium Heli: impoſſibile autem vnũ habuiſſe duos patres. Dicunt itaq; ad hoc, ꝙ Iacob & Heli vterini fratres fuerint ex diuerſis patribus: mortuo autẽ Heli ſine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex illa procreaturus filios. Et ſic dicitur Ioſeph eſſe filius Iacob natura: filius autẽ Heli, lege. Iacob enim ipſum natura genuit, & vere deniq; & naturalis eius filius eſt, Heli vero illius legitimus. Lex enim iuſſit, ſi quis ſine liberis moriatur, vt eius vxor ipſius fratri copuletur, & quod inde naſcitur, mortui eſſe cenſeatur, tametſi natura ſit viuentis. Et ſic bene dicunt Euãgeliſtæ, neq; ſunt inter ſe contrarii. Matthæus enim naturalem patrem Ioſeph deſcripſit, Lucas autem legalem & putatiuum patrem, hoc eſt Heli: vt ambo oſtendãt ꝙ propter hoc natus ſit dominus, vt & naturam & legem ſanctificet. E

Matth.1.

Ioſeph vt fuerit fili⁹ Iacob, & fili⁹ Heli.

Deut.xxv

CAPVT IIII.

Matth.4. Marci.i.

IEſus autem plenus ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane, & actus eſt per ſpiritũ in deſertũ, ac diebus quadraginta tentabatur à diabolo: nihilq; comedit in diebus illis. Et conſummatis illis deinde eſuriit. Dixit autem illi diabolus, Si filius es dei, dic lapidi huic vt panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus dicens, Scriptum eſt, Non ſolo pane viuit homo, ſed omni verbo dei. Et ſubduxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis: & ait illi diabolus, Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam illorum, quia mihi tradita ſunt, & cuicũq; volo do illam: tu ergo ſi adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia. Et reſpódens Ieſus dixit illi, Abi poſt me Satana: ſcriptũ eſt enim, Adorabis dominũ deum tuũ, & illũ ſolum coles. Et duxit illum Hieroſolymã, ſtatuitq; eũ ſuper pinnã tẽpli: & dixit illi, Si filius dei es, mitte teipſum hinc deorſum. ſcriptũ eſt enim, Angelis ſuis mandauit de te, vt ſeruẽt te: & in manibus tollẽt te, ne offendas ad lapidem pedẽ tuũ. Et reſpondens Ieſus ait illi, Dictum eſt, Non tentabis dominũ deum tuum.) Baptizatus eſt dominus propter nos, vt ſanctificaret aquas F

Deut.viij.

Deut.vi.

Pſal. xc.

Deute.vi.

A aquas propter nos, qui gratiam consequuti eramus: verum postquam baptizatus est, fertur à spiritu in montem desertum. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamẽ cum diabolo. Vnde & in desertum abit, vt diabolo det ansas insidiandi sibi. maxime enim quum soli fuerimus, insidiari solet. At ieiunans dies quadraginta, mensuram ieiunii Mosis & Heliæ non transgreditur, vt ne det Satanæ hoc loco suspicionem se illis esse maiorem, sed accessum ad se, putanti quòd & ipse homo sit. Ad hæc, vt ne videatur apparenter tantum incarnatus. Post baptisma autem tentatur, ostendens nobis quòd post baptisma tentationes nos sint excepturę. Ieiunauit autem eò ꝙ in tẽtationibus armorum loco sint ieiunia, & tũc debeamus non vacare deliciis, sed ieiuniis. Accedit igitur ad illũ inimicus: & primũ de gula tẽtat, de qua tẽtauerat & Adã: deinde & per auaritiã, monstratis ei regnis omnibus. Quomodo autẽ mõstrauit? Sanè quidam dicunt ꝙ imaginationi illius proposuerit: sed non opinor ꝙ imaginationi tantum obtulerit, sed sensibiliter illa monstrata fecerit ei clara. Tertio autem aggreditur de vana gloria tentans. dicit enim, Si filius dei es tu, mittito te deorsum. Adulans autem ei ita nugabatur, si fortassis adulatione deceptus se filium dei ostentare velit deiiciendo se deorsum, quò cognosceret quisnam esset. At dominus illum scripturis repellit. Non tentabis (inquit) dominum deum tuum. Neque enim quis se in manifestaria pericula debet obiicere, probãdo nũ iuuet se deus. Animaduerte interim quãta sit vtilitas scire scripturas. Scripturis enim dominus satanam repulit. Hoc autem, Non solo pane viuit homo, Mosaicũ est de manna dictum. nam licet non esset panis mãna, B eo tamen alebatur populus. Similiter & illa à Mose deprompta sunt, Dominum autẽ deum tuum adorabis: &, Nõ tentabis.

Solitarij maxime tentantur.

Geñ. iij.

Vtilitas scientiæ scripturarum

Et consummata omni tentatione diabolus recessit ab illo vsq; ad tempus. Et reuersus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per vniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus.) Omnem tentationem dicit Lucas consummasse dominum, quanuis tribus duntaxat tentationibus tentatum: eo ꝙ tentationum omnium sint capita tria, auaritia, gula, & inanis gloria. Porro gulę tentationem repulit dicẽs, Non solo pane viuit homo. Hac enim primo inuasit eum, sicut & Adamum. Adam enim non potuit per auaritiam supplantare: non enim poterat plura aliis cupere, id quod auaritiæ est: solus existens. Neque per iram: cui enim succensuisset? Neque per inuidiam. Proinde per gulam supplantauit. Cæterum auaritiæ tentationem repulit non procidens ante diabolum, neque eum adorans. Nam quum demonstrasset omnia regna sensibiliter eius imaginationi, non ad ea respexit: tametsi nonnulli hoc non de sensibilibus regnis, sed mentalibus intellexerint, vt quod monstrauerit ei regnum inuidiæ, regnum gulæ, & in summa omniũ peccatorum regna: & quasi talia ei diceret, Si vis regnare affectionibus illis, & in hoc venisti, vt eos qui sub me sunt rapias, procide, & adora me: & accipe omnes qui à me gubernantur. Dominus autem regnare quidem vult, & ad hoc venit: regnare autẽ nõ cum peccato, neque sine certamine, sed certans & vincens. Sic quidam intellexerunt: quem sensum, si cui placet, recipiat. Porro & inanem gloriam repulit verbo scripturæ. C Eripe igitur & nos domine à tribus illis capitibus draconis. Reuersus est autem Iesus in virtute spiritus. Videtur mihi ꝙ diuino quodam afflatu, quem furorẽ vocãt, redierit. Attende quoque scripturam, ꝙ postquam vicit tentantem, & monstrauit virtutẽ suam, scriptum, in virtute spiritus. Recessit autem ab illo vsq; ad tempus, hũc sensum habet: Diabolus affectionibus duabus dominum adortus est, voluptatis scilicet ac tristitiæ: & accessit ad dominum de voluptate tentans in monte, recessit vero vsque ad tempus crucis, tunc illum per aduersa ac dura tentaturus.

Tentationum capita tria.

Et venit Nazareth, vbi erat nutritus: & intrauit secundum consuetudinem suã die sabbatorũ in synagogã, & surrexit vt legeret. Et traditus est illi liber Esaiæ prophetæ: & vt explicuit librũ, inuenit locum vbi scriptũ erat, Spiritus dñi super me, propterea ꝙ vnxit me. ad euangelizandũ pauperibus misit me, vt sanẽ contritos corde, vt prędicem captiuis remissionem, & cæcis visum, vt emittam confractos per remissionem, vt prædicem annum domini acceptum. Et complicato libro reddidit ministro, ac resedit. Et omnium in synagoga oculi erant defixi in eum. Cœpit autem dicere ad illos,

Esaiæ.lxi.

Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.) Volebat quidem Iesus manifestū D se reddere Israelitis,& q̃ à deo ac patre vnctus sit vt saluet eos qui sub cælo sunt. Cū magna admiratione & hoc agit. Præ aliis autem se Nazarenis cum quibus conuersabatur, manifestat: vt & nos doceat, primum & propriis benefacere, atque illos docere, & postea in alios quoque benignitatem transfundere. Porro oblatum sibi librum aperuit, ac inuenit, non quod forte occurrit, sed quod ipse voluit. Ne enim existimes forte aperto libro incidisse eum in illum locum in quo hæc de ipso scripta erant: nam ipso volente hoc accidit. Quid autem scriptum erat? Spiritus domini vnxit me, hoc est consecrauit me, constituit me, vt euangelizarem pauperibus, hoc est gentibus quæ neque legem neque prophetas habebant. & reuera valde pauperes erant. Contriti autem corde fortassis fuerunt Israelitæ, quorū cor prius fuit magna & sublimis domus dei. Postea autem vbi vacare cœperunt idolis, & variis modis peccarunt, contritum & destructum est cor illorum, hoc est, domus dei facta est spelunca latronum. Venit igitur dominus vt & illos sanaret, & captiuis remissionem daret, & cæcis visum, hoc est, gentibus & Iudæis. Ambo enim illi populi & captiui erant, & sub satana, ac cæci. Possunt autem hæc & de mortuis intelligi. Erant enim & illi captiui atq; saucii, liberatiq; sunt à potestate inferni per resurrectionem. Prędicauit item & annum acceptū. Quis autem fuit annus ille acceptus? Fortassis seculum futurum, de quo prædicauit
Matth.22 dominus dicens, In die illa non interrogabitis me quicquam. Et iterum, Venit hora
Ioā.v. quando mortui resurgent. Acceptus autem est ille annus, hoc est desiderabilis, & iustus, & amabilis: quem accipiunt omnes qui hic operati sunt. Est autem & tempus do- E
ij.Cor.vi. minici aduentus in carne: de quo Paulus dicit, Nunc tempus est acceptabile, nūc dies salutis. Porro vbi hæc legit, dixit, Hodie impleta est scriptura hæc in auribus vestris, manifeste se audientibus commendans quia ipse sit de quo hæc scripta fuerint.

Et omnes testimonium illi dabant, ac mirabantur super gratia sermonum qui procedebant ex ore ipsius: dicebantq;, Nonne hic est filius Ioseph? Et ait illis, omnino dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura teipsum. Quæcunque audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua. Ait autem, Amen dico vobis, nemo propheta acceptus est in patria sua. Sed in veritate dico vobis: multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel quādo clausum est cælū annis tribus & mēsibus sex, quū facta esset fames
3.Re.17. magna per omnem terram: & ad nullam illarum missus est Helias nisi in Sarephtha
4.Reg.5. Sidonis ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. Et insurrexerunt, eiecerunt que illum è ciuitate, & duxerunt illum vsque ad supercilium mōtis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) Quum audirent turbæ quę dicebantur à Christo, admirabantur super sermonibus gratiarum. Admirantes autem dicteriis incessebant eum: Nonne hic est fabri filius? Quanuis quid prohiberet ipsum dici admirabilem & adorabilem? Non vides quanta fecit? non audis quæcunque di-
Hiere.v. cit? Deinde conuitiis patrem illius lacessis? Reuera de illis dicere licet, Ecce populus stultus & absque corde: oculi illorum non vident, aures etiam non audiunt. Domi- F nus igitur quid dicit? Omnino dicetis mihi, fac & in patria mirabilia quæ in Capernaum fecisti. Hoc enim est quod dicit, Medice cura teipsum. Prouerbium enim erat apud Iudæos quod ægrotantibus medicis dicebatur. At ego dico vobis quòd fecissem multa signa etiam apud vos patriotas meos: sed scio commune omnium prouerbiū, quòd contemnantur etiam res maximę, nisi quum raræ fuerint, si vulgatę sint & quotidianæ, & eis omnes copiose fruantur. Semper enim solent homines rara & admirabilia curare, despicere autem communia & familiaria. Et idcirco nullus propheta in patria sua preciosus: sed si aliunde veniat, admirabuntur illum. Sic & Heliam Iudæorum viduæ non susceperunt: Sarephthana autem suscepit. Et Helisæus alienigenam leprosum purificauit, fide in illum declarata. Nā familiares eius, qui eiusdē erant patriæ, ei nō crediderūt, & propterea nō sunt purificati. Similiter & ego vobis patriotis non videor admirabilis, sed cōtēptus: & idcirco neq; signa facio. His sanè qui in Capernaum, videor admirabilis, & signa facio, & acceptus eis sum. Audiētes aūt hęc hi q̃ in syn-

Res maximę ni sint rarę, cōtēnūtur.

Cur Christus in Capernaū signa faciat in Nazareth vero non.

A in synagoga erant, implebantur furore. Oportebat admirari, & præcipitare conantur. At ipse per medium illorum iuit, non quidem passionem fugiens, sed tempus expectans. Venit enim vt pro nobis pateretur: sed nunc in prædicationis exordio non debebat se morti exponere: sed tunc mori quum sufficientibus doctrinis nos docuisset. Et ita ex hoc manifestū est ꝙ neq; quum crucifigeretur, inuitus sit crucifixus, sed spōte mortem obierit. Scias autem ꝙ prophetarum patria, synagoga Iudæorū est, in qua prophetæ despicabiles sunt, & non suscipiuntur: nos autem alienigenæ suscipimus illos. Vidua enim Ecclesia est, quæ ex gentibus collecta, suscepit Heliam, hoc est propheticum sermonem, quum esset fames facta in Iudæa, fames inquam audiendi sermonem dei. De hac sanè vidua prophetia dicit ꝙ plures sunt filii desertæ, q̃ eius quæ habet virum: quia sterilis peperit septem: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

Synagoga ꝓphetarum patria.
i. Reg. ij.
Esa. liiij.

Et descendit in Capernaū ciuitatem Galilææ, ibiq; docebat illos sabbatis. Et stupebant super doctrina eius, quia cum potestate coniunctus erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens spiritum dæmonis immundi, & exclamauit voce magna dicens, Eia quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? venisti ad perdendum nos? Scio te qui sis, sanctus ille dei. Et increpauit illum Iesus dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Et cum proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilq; illi nocuit. Et factus est pauor super omnes, & colloquebantur inter sese dicentes, Quis sermo hic est, quia cū authoritate & potestate imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum vndiq; finitimæ regionis.) Postq̃ neque ratio neque doctrina ad fidem rapuit incredulos, dominus ad miraculorum operationem se conuertit, ceu efficacissimum pharmacū. Miracula igitur operatur in Capernaū. Valde enim increduli erant, & multis ad fidem indigebant. idcirco postquam satis docuit, & id tanq̃ potestate præditus (nō enim dicebat, Hæc dicit dominus: sed, Ego dico vobis: quia non vnus ex prophetis erat, sed vere dei filius) subdit etiam miraculum, & sanat dæmonio agitatum. At dæmon inimicitias primùm fatetur, quò testimonium eius fide dignius sit: dein subiicit testimoniū, Scio te qui sis, sanctus ille dei. Prius igitur increpat illum, Cur venisti hic perdere nos? Postea adulatur, existimans dominum adulatione fractum sinere illum. tam stulta res est malitia. sed dominus docēs nos ne vtamur dæmonum testimoniis & sententiis, Obmutesce (inquit) & egredere ex illo. Permittit autem dæmoni vt proiiciat hominem, vt discerent circunstantes illum vere habuisse dæmonium, cuius erant verba, tametsi lingua hominis ministraret. Propterea colloquebantur inter sese omnes admirantes de talibus factis. Quis sermo hic, id est mandatum istud quo imperat, Exi ab illo, & obmutesce? Scias autem ꝙ & nunc multi habent dæmonia, qui dæmonum perficiunt concupiscentias, vt iracundus qui habet dęmonium iræ. At si venerit Iesus in synagogā, hoc est, quum mens fuerit coadunata, & nō diuagatur, tunc dicet dæmonio iræ, quæ coerceri nequibat, Obmutesce: & statim proiicit hominem in medium, & egreditur ex eo. Quid autem sit in medium proiici, disce. Oportet hominem non omnino iracundum esse & amarum (crudelis enim hoc & truculētæ bestiæ fuerit) neque omnino ira carentem (nam hoc insensati C fuerit) sed mediam incedere viam, & furorem seruare contra malitiam. Quum igitur in medium quis à malo spiritu proiicitur, relinquitur ab eo.

Quum surrexisset autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illum pro ea. Et astans supra illam, increpauit febrem, & febris dimisit illam: statimque surgens, ministrabat illis. Quum autem sol occideret, omnes qui habebant infirmos morbis variis, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, sanabat eos. Exibant autem & dæmonia à multis, clamantia ac dicentia, Tu es Christus filius dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facto autem die egressus ibat in desertum locum, & turbæ quærebant eum, & venerunt vsque ad ipsum, & detinebant illum ne discederet ab eis: quibus ille ait: Et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei. nam in hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ.) Dominus omnium à discipulis excipiebatur & pascebatur, quemadmodū nunc quoque & apud Petrum hospitio excipitur, & sanat eius socrū: vt & te instruat ne reiicias

Mat. viij

Christus apud Petrū hospitio excipitur.

pauperum modestiam & studium. Non simpliciter autem curat illam à morbo, sed & D
bonam valetudinem & robur ad ministrandum ei suppeditat. Et nos quoque si illum exceperimus, extinguet nostram febrim iræ & concupiscentiæ, & eriget ac corroborabit nos, ita vt ei ministrare valeamus, hoc est facere quæ ei placent. Vide autem obsecro & turbæ fidem, quomodo etiam iam occidente sole infirmos afferebat, neque tempore impediebatur. Non sinit autem dæmonia loqui, tum ꝙ non indigebat immun-
Eccl.xv. dorum testimoniis (neque enim speciosa laus in ore peccatoris) tum ꝙ volebat accēdi inuidiam Hebræorum, videntium eum ab omnibus celebrari. Turbæ item quærunt eum etiam in locum desertum abeuntem, & detinent. At ille non vno loco circunscribitur, sed etiam aliis, inquit, ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei. Vnde oportet etiam nos non segnes, neque vno loco contentos esse, sed vbique circumire, & prodesse quibusque.

CAPVT V.

FActum est autem quum turba immineret ei vt audiret verbū dei, & ipse stabat iuxta stagnum Genezareth. Et vidit duas naues stātes ad stagnū: piscatores autem descenderant ex illis, & abluebant retia. Ingressus autem in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum vt à terra abduceret pusillum, & sedens docebat de naui turbas. Vt cessauit autē loqui, dixit ad Simonē, Duc in altum, & laxate retia vestra in capturā. Et respondēs Simon dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, tamen tuo iussu laxabo rete. Et quum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinē copiosam. Rū- E
pebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis qui erant in altera naui, vt venirēt & adiuuarent ipsos. Et venerunt, atque impleuerunt ambas naues, ita vt mergerentur. Quod quum videret Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicens, Discede à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo fuerant, super captu piscium quem ceperant: similiter autem Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui erant socii Simoni. Et ait ad Simonē Iesus, Ne metuas, posthac homines capies. Et subductis in terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.) Fugit dominus gloriam, quæ eum ob hoc magis sequebatur. Igitur vrgente turba in nauim ingreditur, vt vel à naue doceat in littore stantes, omnibus è regione comparentibus, & nullo à tergo veniente. Postq̄ autem turbam à naui docuit, dominum nauis
nra non reliquit irremuneratum, sed bifariam ei benefecit, quia & multitudinem piscium ei donauit, & discipulum suum fecit. Admirare igitur domini dispensationem, quomodo per propria & familiaria sua quęque attrahit: sicut magos per stellam, ita & piscatores per pisces. Porro Christi māsuetudinem vide, quomodo obsecret Petrum vt à terra abducat. Rogauit enim, idē est quod obsecrauit. sed & quomodo Petrus morigerus fuerit, ita vt hominem quem non viderat, in nauim suam susceperit, & ei in omnibus obedierit. Nam vt dixit ei quòd abduceret in profundum, non abnuit, neque dixit, Per totam noctem laboraui, & nihil consecutus sum: nunc tibi parērem, & aliis fatigandus laboribus incumberem? Sed ait, In verbo tuo laxabo rete. Adeo fer-
i. ante fidem christi quā nō dum habebat uebat fide etiam ante fidem: vnde & tantos pisces comprehendit, vt illos non potuerit trahere, & annuerit sociis, hoc est participibus in alia naui. Nutu autem illos F
vocat, quia propter stuporem magnum loqui nequibat. Porro multa reuerentia Petrus rogat Iesum vt naui excedat, peccatorem seipsum dicens, & indignum illius cōuersatione. Hæc etiam per anagogiam si vis intelligas. Nauis est Iudæorum synagoga, & Petrus gerit typum doctorū legis. Laborauerunt aūt per totam noctem do-
Trahētes rete q sūt, & q illorū socij. ctores qui ante Christū fuerunt. Tempus enim ante eius aduentum, nox erat, & nihil cōprehenderūt: postq̄ autē venit Christus, diesq; factus est, Apostoli in locū legisdoctorū surrogati, in verbo eius, hoc est in præcepto eius laxāt rete Euangelii, & multitudinē hominū venātur. Soli autē Apostoli nō possunt trahere rete pisciū, annuūtq; sociis suis, & cōmunicāt, & cū eis trahunt. Hi autē sunt pastores & doctores Ecclesiarū in singulis tēporibus: qui interpretātur & docēt Apostolica, trahuntq; cū Aposto-
Laxare rete. lis, vt piscētur homines. Animaduerte itē & dictionē, Laxate rete. Euangeliū enim est rete, orationē habēs humilem & pedestrem, & ad auditorum infirmitatē se attēperātem: &

A tem: & idcirco dicit laxari. Si cui autē & sensuum profunditas significari videatur per laxationē retis, neq; ipsum à vero abludit. Impletur enim & hoc prophetæ qui dicit, Ecce ego mitto piscatores multos, dicit dominus, & postea mittam alios venatores, & venabuntur illos. piscatores quidem sanctos Apostolos vocans: venatores autem eos qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores. Hiere.xvi

Et factum est, quum esset in quadam ciuitate, & ecce vir plenus lepra, quumque vidisset Iesum, prostratus in faciem rogauit eum dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et protensa manu tetigit eum, dicens, Volo: mundus esto. Et cōfestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi ne cuiq̃ diceret: sed vade (inquit) ostende teipsum sacerdoti, & offer pro emūdatione tui quæ præcepit Moses in testimonium illis. Peruagabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ vt audirent, & sanarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem agebat in secessu in desertis, & orabat.) Admiratione dignus est leprosus ille, quia dignam deo de Christo opinionē habuit, & dixit, Si vis, potes me mundare. Hoc enim indicat ipsum sentientem de Christo vt de deo. Non enim vt ad medicum accesserat (neq; enim lepra à medicis curari potest) sed vt ad deum, cuius solius est sanare id genus morborum. At Iesus tāgit illum, nec sine causa, sed quoniam immundus habebatur iuxta legem, qui leprosum tangebat. volens ostendere ꝙ non teneatur ad seruāda tā exigua legis dicta, & ꝙ ipse sit dominus legis, & ꝙ mundus non coinquinetur ex eo quod videtur immundum, sed animorum lepra sit quæ coinquinat, & ideo tangit: interim & hoc indicās, ꝙ sancta eius

Mat. viij. Leui. xiiij. Lepra, morbus immedicabilis.

B caro diuinam habeat virtutem, & purificet ac viuificet, vtpote quæ sit caro verbi dei. Abi autem (inquit) & offer teipsum sacerdoti, & offer munus in testimonium illis. Lex cauebat à sacerdote probandos leprosos, qui iudicaret an purificati essent. Et si quidē intra dies septem purificabatur quis, manebat intra ciuitatem: sin minus, eiiciebatur. Et hoc est quod dicit dominus, Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus. Quod autem erat munus? Duæ aues. Sed quid est, in testimonium illis? Hoc est in reprehensionem & condemnationem illorum, vt quando condemnant me ceu præuaricatorem legis, ex hoc arguantur me non præuaricari hoc, ꝙ mandarim vt illis offeratur donū sicut præcepit Moses. Quomodo autem duæ aues illæ offerebantur domino, non intempestiuum fuerit dixisse. Occidebatur vna auis, & suscipiebāt sanguinem eius in vase testaceo nouo: deinde alterius auis vtręque alæ tingebātur in sanguine, & sic dimittebatur auis viua. Præfigurabant autem hæc, res Christi. Duæ enim aues, duæ naturæ sunt Christi, diuina & humana, quarum vna occisa est, nempe humana, altera vero dimissa. diuina enim impassibilis permansit, iuncta sanguini passibilis naturæ, & in se passionē suscipiens. Sanguinem autem domini vas suscepit figulinum nouū, populus (inquam) nouus ex Gentibus, noui testamenti capax. Vide autem ꝙ vbi aliquis fuerit purificatus, tunc deniq; dignus est offerre domino donum istud, hoc est immolare Christum, & sacrificare. Nam qui leprosus est, & immūdus anima, haud dignus fuerit offerre talia dona, hoc est offerre corpus & sanguinē domini, quod diuinæ naturæ vnitum est. Vide autem & hoc quomodo ineffabili excellentia Moysen præcellat domi-

Vade ostē de te sacerdoti, quō intelligendum Leuit.xiij. xiiij.

C nus. Moyses enim sororem suam, quanuis multum oraret, nō potuit sanare: Dominus vero sermone solo mundauit leprosum. Obserua item & humilitatem dñi, quomodo turba desiderante vt illum tangeret, in solitudinibus magis versabatur placidus, ac orabat: vt nobis in omnibus exēplū præberet & seorsim orādi, & gloriā declinādi. Nume.xv

Et factum est quodam die, & ipse docebat, erantq; pharisæi sedētes, ac legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem, & virtus dñi aderat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante illum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, ac per tegulas demiserunt eum cum lectulo in medium ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit illi, Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ & pharisæi dicentes, Quis est is qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris? Vtrum est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula? Matth. ix. Marci. ij.

Vt autem sciatis q̃ filius hominis habeat potestatem in terra remittendi peccata, ait D paralytico, Tibi dico, surge, tolle lectulum tuum, & vade in domũ tuam. Isque confestim surgens coram illis, tollebat in quo iacuerat, abiitq; in domum suam, glorificans deum. Et stupor corripuit omnes, & glorificabant deum, & repleti sunt timore, dicẽtes, Vidimus incredibilia hodie.) Oportebat dominum rarius quoddam coram inimicis facere miraculum. proinde sanat hominem difficillimi morbi, vt sanando tantum morbum, sanaret & mirabilem pharisæorum insaniam. Primùm igitur animam sanat, dicens, Remittãtur tibi peccata: vt discamus multas infirmitates à peccatis nasci. deinde & corpus sanat, visa afferentium fide. Sæpe enim alios propter aliorum seruat fidẽ. Porro pharisæi dicunt, Cur ille loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Hæc autem dicunt mortis reum condemnantes. Lege enim statutum, vt blasphemans in deum morte puniretur. Dominus igitur monstrans eis se verũ deũ, & non arrogantia illud à se dictum, alio signo illis suadet. Sciebat enim quid illi cogitarent. Vnde omnino liquidum, eum esse deum. Dei enim est videre cor. propterea dixit, Quid vobis videtur? faciliùs ne remittere peccatum, vel sanare corpus? Omnino iuxta vestram sententiam videtur facilius remittere peccata, vt obscurum, & non reprehensibile, quanuis difficilius sit: sanare autem corpus, difficilius (vt apparet) videtur, quanuis natura facilius: attamen ego & hoc & illud faciam: & idcirco sanabo corpus, quæ res vobis difficilior videtur, vt credibilem vobis faciam & animæ sanationẽ, quæ reuera difficilior est, quanuis vobis (quia non videtur) facilis videatur. Vide autem quod super terram remittantur peccata. Quandiu enim super terram sumus, poterimus delere peccata nostra: at postquam è terra migrauerimus, nõ vltra nobisipsis poterimus per confessionem: clausa enim est ianua. Diximus de hac clausula in aliis Euangelistis vberius. E

nota

Leui. xxiiij

2. Paral. 8

Aĩæ sanatio difficilior quàm corporis.

Et post hæc exiit ac vidit publicanum nomine Leui sedentem ad telonium: & ait illi, Sequere me. Atq; is relictis omnibus surgẽs secutus est eũ: & fecit ei cõuiuiũ magnũ Leui in domo sua: & erat turba multa publicanorum & aliorum qui cum illis accumbebant. Et murmurabant scribæ & pharisæi aduersus discipulos eius, dicentes, Quare cum publicanis & peccatoribus & editis & bibitis? Et respondens Iesus dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Nõ veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.) Matthæus nomen suum nõ tegit, sed clarè inuulgat. Vidit Matthæum publicanum Iesus sedentem in telonio. Lucas vero & Marcus honorãtes Euangelistam, aliud eius nomen Leui in medium proponũt. Admirare autem dei misericordiam, quomodo vasa maligni diripiat. Telones enim vas erat maligni, & malũ vas. Sciunt qui experti sunt, q̃ sint importuni exactores. Publicani enim sunt qui publica vectigalia emunt, quatenus inde damnosum suis animabus quid lucrentur. At non solum Matthæum tunc lucratus est, sed etiam alios publicanos cum quibus conuiuabatur, lucratus est dñs. Nam propterea & conuiua illorum fit, vt etiam illos attrahat. Vide autem quid dicat pharisæis ipsum reprehendentibus, Non veni (inquit) vocare iustos, hoc est, vos, qui vosipsos iustificatis, sed peccatores veni vocare. Vel aliter, F Non veni vocare iustos: nullos enim inuenio, quandoquidem omnes peccant. Quod si possibile esset inuenire iustos, non venissem. Est autem publicanus omnis, qui mũdi domino seruit, & tributa carni dat. Gulosus vẽtri tributa dat cibos, scortator fœdum congressum, & alius aliud. Quum igitur illum viderit dominus, hoc est euangelicus sermo, sedentem in telonio, hoc est non proficere, neque procedere, neque moueri ad maiorem malitiam, sed quasi ociosum, tũc resuscitabit à malo, & sequetur ille Iesum, & excipiet in domo animæ dominum. Pharisæi autem arrogantes & dęmones absecti (pharisæus dicitur qui ab aliis sequestratur) murmurant q̃ cũ peccatoribus comedit.

Cap. ix.

Cap. ij.

Publican' quis.

Rom. iij.

Pharisæ'.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorum: tui vero edunt & bibunt? Quibus ipse ait, Nũ potestis facere vt filii thalami, dũ cum illis est sponsus, ieiunẽt? venient autem dies, & quum ablatus fuerit ab illis sponsus, tũc ieiunabũt in illis diebus. Dicebat autẽ similitudinem ad illos. Nemo immissuram noui vestimenti immittit in vestimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit immissura ex nouo. Et nemo

A mittit vinum nouum in vtres veteres, alioquin rũpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt. Sed vinum mustum in vtres nouos mittendum est, & vtraque conseruantur. Et nemo qui biberit vetus, statim vult nouum. dicit enim, Vetus melius est.) Diximus de his in Matthæo, & nunc dicemus succinctius. Apostolos vocat filios thalami. (Cap.ix.) Aduentus enim domini assimilatur nuptiis, eo ꝙ Ecclesiã in spõsam duxerit. Proinde Apostolos ieiunare non oportebat: discipuli autem Iohãnis debebant ieiunare, nimirum quia virtutem magister illorum labore parabat. Venit enim (inquit) Iohãnes neq; comedens, neq; bibens. Discipuli autem mei qui mecum agũt (Matth. xi.) vti cum verbo dei, non indigent ieiunii vtilitate: quoniam ex mea conuersatione gratiam consecuti sunt, & per me custodiuntur. (Inferi⁹. vij) Vbi autem ego assumptus fuero, & ipsi ad prædicandum missi fuerint, tunc & ieiunabunt, & orabunt, vtpote ad magna certamina sese præparantes. Vel etiã aliter. Nũc quũ infirmi sunt, & à spiritu sancto nondũ innouati, veteribus comparantur vtribus: haud oportet illos grauiori viuendi ratione grauari & onerari, sicut neq; veteri vestimento noua addatur immissura. Potes sane (vt dixi) per vtres veteres intelligere apostolos, vtpote infirmos. Potes etiam pharisæos intelligere, qui vtribus assimilantur: quasi diceret dominus, Mea quidem doctrina, vinum est nouum: vos autem quum sitis vtres veteres, illud capere non potestis: sed dicitis, Vetus vinum, hoc est, vetus testamentum, melius est.

CAPVT VI.

B Accidit autem vt in sabbato secundoprimo transiret per sata, ac vellebant discipuli eius spicas, edebantq; confricantes manibus. (Matth. xij. Marci. ij.) Quidã autẽ pharisæorum dicebant illis, Quid facitis quod non liceat facere in sabbatis? Et respõdens Iesus ad eos dixit, Ne hoc quidem legistis quod fecit Dauid quum esurisset ipse, & qui cum illo erant? quomodo intrauit in domum dei, (1. Re. 21.) & panes propositionis sumpsit, editq;, ac dedit etiam his qui secũ erant: quos nõ licet edere nisi tãtum sacerdotibus? Et dicebat illis, Dominus est filius hominis etiam sabbati.) Iudæi omne festum sabbatum nominabant. (Sabbatũ Iudęi õne festũ nominabant.) Sabbatum enim quies dicitur. Sæpe igitur occurrebat festum in parasceue, & vocabant parasceuen sabbatum propter festum: deinde quod proprie est sabbatum, nominabant secundoprimum, eo ꝙ sequatur festum & sabbatũ quod præcesserat. Atq; ꝙ pharisæi discipulos carpebant ꝙ in sabbato vellicarent quæ comedebant euellentes, hoc est aristas abstrahentes & confricantes, hoc est terentes manibus, adducit dominus Dauid esurientẽ & comedentem panes propositionis, quos proponebant quotidie. Fugiens enim à Saul veniebat ad Abiathar põtificem, & decepit eum quasi à rege missus esset in opus quoddam necessarium: & esuriens accepit à põtifice etiam panes propositionis, quorum duodecim quotidie super sacram mensam ponebant, sex à dextris, & sex à sinistris. (Panes propositionis Leuit. 24.) Accepit autem & gladium Goliath. Hãc historiam dixit illis dominus, & admonet eos à facto Dauid. Nam si Dauidem (inquit) honoratis, quomodo meos condẽnatis discipulos? Vel aliter, Filius hominis, hoc est, ego, dominus sum sabbati, vt con-

C ditor & factor & legislator, potestatem habens soluendi sabbatum. Filius enim hominis non alius vocatus est q̃ Christus, (Fili⁹ hoĩs.) qui quum esset filius dei, mirabiliter dignatus est filius hominis & fieri & vocari. At ꝙ ego & tu dicimur filius hominis, nihil noui. Illum autem dignum est vocari filium hominis, qui miro modo factus est homo.

Factum est autẽ in alio sabbato vt intraret in synagogã, ac doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextra erat arida. Obseruabant autem eum scribæ ac pharisæi an in sabbato sanaturus esset, vt inuenirẽt vnde accusarẽt eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manũ aridam, Surge, & sta in medio. Et surgens stetit. Ait igitur ad illos Iesus: Interrogabo vos, vtrũ licet sabbatis benefacere, an malefacere? animam seruare, an perdere? Et circunspectis omnibus dixit homini, Extende manum tuam. Ille autem fecit, & restituta est manus eius sana sicut altera. Ipsi autem repleti sunt amentia, & colloquebantur inter sese quidnam facerent Iesu.) Quæ diximus in Matthæo, manifesta sunt: (Matth. xij.) nunc autem hoc dicimus, quòd aridam manũ habet, qui nulla virtutũ opera facit. Manus enim, operãdi organũ est: cui autẽ

illa arescit, is omnino ociosus est. Si quis igitur manum sanari vult, in sabbato illam sanctificet. Neque enim potest quis opera virtutum facere, nisi prius à malitia cesset. Declina enim (inquit) primò à malo, & tunc fac bonum. Itaque quando sabbatum agis, hoc est, ociosus es ab operibus malis, tūc extendas manum ad opera virtutū, & restituetur ipsa. Et merito dixit, restituta est. Fuit enim quando humana natura habebat vim operandi bonū ac malum, hoc est operandi efficaciam sanam: sed posteaq̃ perdita fuit, gratia Christi illam iterum recepit, & ad priorem sanitatem restituta est. D

Ps. xxxvi.

Matth. x.

Factum est autem in illis diebus, exiit in montem ad orandum, eratque pernoctās in deprecatione dei. Et quum dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit: Simonem, quem & Petrum nominauit, & Andream fratrem eius, & Iacobum, & Iohannem, Philippum, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscarioten, qui idem fuit proditor. Et descēdens cum illis stetit in loco campestri, turbaque discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa & Hierusalem, & à maritima Tyro & Sidone: qui venerant vt audirent eū, & sanarentur à morbis suis: & qui vexabantur à spiritibus immundis, sanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus ab illo exibat, & sanabat omnes.) Dominus docet nos vt opera sua imitemur, & sicut ipse fecit, ita & nos faciamus. Ecce oraturus erat, & ascendit in mōtem. Etenim oportet etiam nos à negociis ociosos orare, & non in medio multorum, sed pernoctātes, ne statim vt cœperimus cessemus. Post orationem autem elegit discipulos, vt doceat etiam nos quando quempiam in spirituale ministerium sumus ordinaturi, cum precibus hoc faciamus, vt doctis à deo & ab illo petentibus reuelet quis idoneus sit. Assumpsit ergo duodecim, descenditq; cum illis de monte, vt eos qui ex vrbibus venerant, sanet, & geminis beneficiis prosequatur, in anima scilicet ac corpore. Audi enim quid dicat, Venerunt vt audirent eū, quod ad animæ curam pertinebat: & sanarentur à morbis suis, hoc de corporibus dicit. Etenim virtus ab illo egrediebatur, & sanabat omnes. Nam prophetæ & alii sancti non habebant virtutem à se egredientem. Non enim fuerunt fontes virtutum. At dominus habuit virtutem à se egredientem, quandoquidem ipse fons virtutum. Et ita prophetæ ac sancti virtutem suam superne acceperunt. E

Iohā. xiij.

Pernoctādū in oratione.

Et ipse attollens oculos suos in discipulos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum dei. Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini. Beati qui fletis nunc, quia ridebitis. Beati eritis quum vos oderint homines, & separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tanq̃ malum, propter filium hominis. Gaudete in illo die & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælis. secūdum hæc enim faciebāt prophetis patres eorum. Veruntamen væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ quum laudauerint vos omnes homines. secundum hæc enim faciebāt pseudoprophetis patres eorum.) Postq̃ ordinauit discipulos, per beatitudines & doctrinas in ordinem magis spiritualem inducit ac componit. Nam ad illos se vertens, sermonem facit. Et primū beatos dicit pauperes, siue humiles intelligere volueris, siue à pecuniæ cupiditate alienos. Et omnes beatitudines simpliciter frugalitatem nos docent ac humilitatem, & contemptum ac opprobria ferēda: quemadmodum & væ dirigit in diuites huius seculi, quos & consolationem habere dicit, hoc est, hic in præsenti seculo lætitiā accipere, & ridere, & in deliciis ac laudibus claros viuere. Horreamus fratres, quia væ habent qui ab hominibus laudantur. Decet quidem vt & ab hominibus laudemur, sed prius à deo. F

Matth. v.

Amos. vi.

Eccl. xxxi

Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderūt. Benedicite maledicētibus vobis, & orate pro calūniantibus vos. Percutiēti te in maxillam, præbe & alterā: & ab eo qui aufert tibi palliū, etiā noli tunicā prohibere. Omni autem exigēti abs te, tribue: & ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne reposcas: & prout vultis vt faciant vobis homines, vos quoq; facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores eos à quibus diliguntur, diligunt. Et si benefeceritis his q̃ vobis benefaciūt, quæ vobis est gratia? Siquidē & peccatores

hoc

A hoc faciũt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, vt recipiãt paria. Quinimo diligite inimicos vestros, & benefacite, & mutuũ date, nihil inde sperãtes: & erit merces vestra multa, & eritis filii altissimi: quia ipse benignus est erga ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est.) Quoniam Apostoli ad prædicandum mittendi erant, & expectabantur multi persequutores & insidiatores: si igitur apostoli in persecutione sua dolentes, ad vindicandũ eos qui se offenderãt, conuersi fuissent, siluissẽtq; & non docuissent, extinctus vtique fuisset sol euangelii: propterea dominus anticipãs admonet discipulos ne vindictam de inimicis sumant, sed omnia quæ eueniunt, fortiter ferant, quãuis quidam iniuria afficiant, quãuis irreligiose insidientur, sicut & ipse in cruce faciebat, dicẽs, Pater, dimitte eis. nesciũt enim quid faciunt. Deinde ne apostoli dicere possint impossibile esse preceptum diligendi inimicos, dicit, Quod tibi vis fieri, hoc & aliis facito: & esto talis aliis, quales alios tibi esse vis. Si quidem duros & incompatientes & iracundos nolueris esse tibi inimicos, esto & tu talis. sin illos volueris esse bonos, & cõpatientes, & iniuriarum immemores, ne impossibile credas esse ꝙ & tu talis fias. Vides legem naturalẽ in cordibus nostris inscriptam? Sic & dominus dixit, In diebus illis dabo leges meas in mentem illorum, & in cor illorum inscribã. Postea & alia necessitate nos vrget, Si diligitis eos qui vobis benefaciũt, similes estis peccatoribus & gentilibus. Sin diligitis eos qui vobis malefaciunt, similes estis deo, qui est bonus ingratis & malis. Vtrum igitur deo vel pecca-

Exo. xxij.

Nõ sumẽda vindicta.

Infra. 23.

Lex naturæ cordibus incripta hoim.

Hiere. 31.

B toribus similes fieri vultis? Vides diuinam doctrinam? Primùm à naturali lege te docuit: Nam quod tu tibi vis fieri, hoc etiam alteri fac. Deinde & à fine ac mercede. mercedem enim pollicetur vobis, ꝙ similes fiatis deo.

Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Nolite condẽnare, & nõ condẽnabimini. Remittite, & remittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Mensuram bonam & cõfertam & concussam atq; exundantem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua metimini, metientur alii vobis. Dicebat autem illis similitudinem, Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foueam cadunt? Non est discipulus supra magistrum suum. perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ipsius.) Omnem morbũ difficilem ab animabus nostris amouet dominus: radicem dico suspicionis. Nam qui seipsum non considerat, & solum attendit res proximi, illasq; taxare vult, certũ quòd suspicione capitur, & obliuiscitur sui. Omnino enim de se ꝙ nõ peccet sentit, & propterea alios peccãtes reprehendit. Igitur si vis incondẽnatus esse, ne condẽnes alios. Dic enim quæso, quare condẽnas alium vt preuaricantem diuinas leges? An nõ & tu præuaricaris diuinam legem? Vt taceam de aliis peccatis, certe in illo ipso ꝙ alios iudicas, peccas. Etenim diuina lex præcipit tibi ne iudices fratrem. Et ita etiam tu præuaricaris legem. Et quum præuaricator es, non debes iudicare alium vt præuaricatorem. Iudicem enim superiorem esse oportet natura peccante. Remitte igitur, & remittetur tibi: da, & dabitur tibi. Mensuram enim bonam, confertam & concussam & exũdantem dabunt in sinum vestrum. Non enim parce remetietur dominus, sed opulen-

Matth. vij

Suspicio, malorũ radix.

nota quo intelligitur ... iudicabimini

Roma. ij.

C te. Sicut igitur mensurus farinam accumulas, concutis, exundaréq; facis, si quidẽ absque parsimonia metiri vis: ita & dominus mensuram magnam & exundantem dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quæsierit, quomodo postq̃ dixit, qua mensura metimini, metientur vobis & alii, iterum dicit ꝙ mensura exundet? quomodo mẽsura hec eadem est? Dicimus itaq; nõ esse dictũ ꝙ tanta mẽsura metientur vobis & alii, sed eadem. si quidem dixisset tanta mensura, tũc nõ defuisset difficultas & contrarietas sermoni. Dicit igitur dominus ꝙ si benefeceris, benefiet etiam tibi: sicut & in condẽnatione dixit. Qui enim condemnat, & postea condemnatur, eandem mensuram recipit: qui autem plus condemnatur quàm condemnauit, iuxta illud, exundantem habet mensuram. Hæc autem dixit dominus à condemnatione nos prohibens. Dicit autem & parabolam nobis, hoc est exemplum. Dic enim quæso, inquit, nonne alterum iudicans, & ipse eadem peccans, comparatus est cæco cæcum ducenti? Nam si alium condemnas, & ipse in eadem incidis peccata, vterq; cæci estis: & videris quidẽ illi dux esse ad bonum, eo ꝙ condemnas: non es autem dux. Quomodo enim ille à te ad bonum

Iohā.xiij. inducetur, quum & tu labaris? Non est enim discipulus super magistrum. Si igitur tu D
qui videris esse dux, laberis: omnibus modis cadet etiam qui docetur ac ducitur. Elaboratus enim discipulus, hoc est perfectus erit, si sit sicut magister eius. Hæc dicit etiã vt ne condemnentur hi qui sunt inferiores nobis, si videantur peccare. Subdit quoq; & aliud eiusdem argumenti.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autẽ quæ in oculo proprio est, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: frater, sine eiiciã festucam quæ in oculo tuo est: ipse in oculo tuo trabem nõ vidẽs? Hypocrita, eiice primũ trabem ex oculo tuo, & tunc perspicies vt eiicias festucam quæ est in oculo fratris tui. Non est enim arbor bona quæ facit fructum malum: neque arbor mala faciens fructũ bonum. Vnaquæq; enim arbor ex fructu suo agnoscitur. Neq; enim è spinis colligũt
Matth.12 ficus, neq; è rubo vindemiant vuam. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Ex abundantia enĩ cordis loquitur os eius.) Quid autem vides, inquit, festucã, hoc est paruũ peccatum fratris tui, trabem autem magnum peccatum tuum non aduertis? Hoc autem omnibus dici potest, & maxime doctoribus & principibus, qui subditorum peccata quãuis parua puniunt: sua autem etiam maxima impunita sinunt. Idcirco illos & hypocritas vocat dominus. Sunt alii quidem apparentes, dum aliorum peccata puniũt: in hoc enim iusti apparent. Alii autem sunt, ex eo quòd & ipsi grauius peccent. Postea etiam & exemplo confirmat sermonem suum. Sicut, inquit, nõ est arbor bona quæ E
facit fructum putrem, neque arbor putris quæ facit fructũ bonum: ita & qui alios castigare & corrigere, & ad bonum transferre attentat, nõ fuerit malus: si autem malus fuerit, alios nõ faciet meliores. Vniuscuiusque enim cor thesaurus est: & si quidem bona habeat, etiam homo bonus est, & bona loquitur: sin vero malis cor plenum fuerit, etiam homo malus est, & mala loquitur. Potes autem hæc & de pharisæis sic intelligere. Ad illos enim sermonem dirigens inquit, Eiice primũ trabem ex oculo tuo, &
Matth.23 tunc festucam quæ est in oculo fratris tui: sicut etiam alibi dicit, Camelum glutiẽtes, & culicem excolantes. Quomodo igitur vos pharisæi qui estis arbores putres, poteritis fructus bonos afferre? Vester enim sermo semper putris est, sicut & vita. Nam dicit ex abundãtia cordis. Quomodo igitur alios corrigetis, & aliorum peccata punietis, ipsi grauius peccantes?

Quid autem vocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico? Quisquis venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit: Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamẽtum super petram. Inundatione autem facta illisum est flumen domui illi, & non potuit eã mouere. fundata enim erat super petram. Qui autem audiuit, & nõ sic fecit, similis est homini qui ædificauit domum suam super petram abq; fundamẽto, in quam illisus est fluuius, & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.) Et hoc necessariò nobis dici
Tit.1. tur, qui ore quidem Christum confitemur, opere autem negamus. Si enim dominus sum, inquit, omnino vestrum est facere ea quæ sunt seruorum. Serui enim opus est rectè facere quod dominus imperat. Deinde dicit nobis quid lucretur se audiens, & nõ F
solum audiens, sed & faciens. Similis est enim homini ædificanti, qui ædificauit su-
i.Co.x. per petram. Petra igitur est Christus, sicut apostolus testatur. Fodit autem in profundum, qui non superficialiter sermones scripturæ accipit, sed scrutatur profunda illarũ in spiritu. Talis igitur & supra petram fundat, & deinde facta tempestate, hoc est persequutione vel tentatione, illidit flumen domui illi, tentator, siue dæmon, siue homo, & non valet mouere illam. Flumini sanè tentans ille homo confertur, & valde merito. Sicut enim flumen inundare facit aqua quæ superne decidit, ita & tentãtem illum hominem satanas, qui è supernis cecidit, crescere facit. Domus autem eorum qui non faciunt sermonem domini, cadit, & fit ruina domus illius magna. Magna enim ruina est eorum qui audiunt & non faciunt. Nam qui non audit, & non facit, non tam grauiter cadit. qui autem audit, & non facit, grauius peccat.

CAPVT

CAPVT VII.

A QVum autem consummasset omnia verba sua audiente populo, intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens agebat animam, qui illi erat charus. Quum audisset autem de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogās eum vt veniret & seruaret seruum suū. At illi quum venissent ad Iesum, rogabant eum studiose, dicentes, Dignus est vt hoc illi præstes: diligit enim gētem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et quum iam nō longe abesset à domo, misit ad eū Centurio amicos, dicens ei, Domine, noli vexari: nō enim sum dignus vt sub tectum meū intres. quapropter nec dignum meipsum arbitratꝰ sum vt venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alteri, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Auditis enim his Iesus miratus est eum, & conuersus sequenti se turbæ dixit, Dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant, in domum, inuenerunt seruum qui languerat, sanum.) Idem est hic cum illo quē Matthæus ponit, etiam si non dicat Matthæus ꝙ miserit Iudæos rogātes & orātes illum. Verisimile enim est ꝙ primùm miserit Iudæos, deinde etiam ipse venerit. Quod igitur prætermisit Matthæus, hoc dicit Lucas. Fortassis & Iudæi inuidia tabescentes non permiserunt Cēturionem ad pedes Iesu venire. fuisset enim hoc in gloriam Iesu. Deniq; ipse vrgente necessitate accessit ad Iesum. Sed forte iterum quis interrogarit,
B Quomodo igitur Matthæus dicit ꝙ ille propria voce obsecrarit vt veniret Iesus, Lucas vero hoc loco dicit ꝙ amici obsecrarint eum ne veniat? Dicendum itaq; ꝙ nihil nouum etiā alios mittere, & per se venire, & dicere ac deprecari ne veniat. Digna enī viri fides est quam admiremur, indignū se vocantis aduentu Iesu. Idcirco & dominus dicit ꝙ neq; in Israelitico populo tantam fidem inuenerit. Gentilis enim erat Centurio, forsitan ex Romanorum cohortibus. Centurio quoque omnis mens est quæ præest multis in malitia, cui per vitam multa sunt negocia, & habet seruum ægrotantem, partem animæ rationis expertem, iram dico & concupiscentiam. ordinata enim sunt hæc vt seruiāt. & accersit mittitq; ad illum intercessores Iudæos, hoc est cogitationes confessionis & orationis. Iudas enim interpretatur confessio. Nonne enim cōfessionis & humilitatis verba sunt, Non sum dignus vt ingrediaris sub tectum meum, &c? Itaque quum hæc crediderit in Iesum, statim recipit seruum suum sanum, iram dico & concupiscentiam. Iudas.

Et factum est, deinceps ibat in ciuitatem quæ vocatur Nain: & ibant cum eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Quum autem appropinquaret portæ ciuitatis, defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ: & hæc vidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quam quum vidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. Et accessit, tetigitq; loculum. Porro qui portabant, substiterūt. Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui: & dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & glorificabant deum, dicentes: Propheta magnus
C surrexit inter nos, & deus visitauit plebem suam.) Postq̄ Centurionis seruum etiam absens sanauit, aliud rarius facit miraculum, vt ne quis dicat, Et quid noui in hoc seruo contigit? Fortassis alioqui non fuisset moriturus, propterea mortuum illum qui efferebatur, suscitat. Non solum autem verbo facit miraculum, sed & loculum tāgit: vt discamus ꝙ corpus eius corpus viuificum sit. Quoniam enim caro eius facta est propria verbi omnia viuificantis, propterea viuifica est & ipsa, tollitq; mortem, & corruptionem. Porro resedit mortuus, & cœpit loqui, vt ne apparenter tantum quibusdā suscitatus videatur. Nam veræ resurrectionis signum fuit, residere & loqui. Inanimatū enī corpus neq; residere neq; loqui potest. Viduam autē intelligas & animam, quæ virū suum, verbum dei, qui bonum seminat semen, misit: filius vero eius, mens, mortua est, & effertur extra supernam ciuitatem Hierusalem. regio enim viuentium illa est. Proinde dominus misericordia motus tangit loculum. loculus mentis est corpus. Sepulcrum enim & loculus corpus est. vnde & Græci corpus σῶμα vocāt, quasi σῆμα, hoc est sepulchrum. Tacto autem corpore dominus suscitat mentem, iuuenem & fortem illā

Caro christi viuifica

Matth. 21.

σῶμα, corpus.

faciens, quæ residet, & vt suscitata fuerit à sepulchro peccati, incipit loqui, hoc est, docere alios. Quãdiu enim in peccato detinetur, non audet docere & loqui. quis enim ei crederet? D

Matth.xi. Et exiit hic rumor in vniuersam Iudęam de eo, & omnem finitimam regionem. Et nunciauerunt Iohanni discipuli ipsius de his omnibus. Et cõuocauit duos de discipulis suis Iohannes, misitq; ad Iesum, dicens, Tu es qui venturus es, an aliũ expectamus? Quum autem venissent ad eum viri, dixerunt, Iohãnes Baptista misit nos ad te, dicẽs, Tu es ille qui venturus est, an alium expectamus? In eadem autem hora multos curauit à morbis ac plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit visum. Et respõdẽs dixit illis, Euntes renũciate Iohanni quæ vidistis & audistis, quòd cæci videant, claudi ambulent, leprosi mundentur, surdi audiant, mortui resurgant, pauperibus annuncietur euangelium: & beatus est quicũq; non fuerit offensus per me. Et quum discessissent nuncii Iohannis, cœpit de Iohanne dicere ad turbas, Quid existis in desertum vt videretis? arundinem quæ vento agitatur? Sed quid existis visuri? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui vestitu splendido vestiuntur, & in deliciis agunt, in aulis regum sunt. Sed quid existis ad videndum? prophetam? Vtiq; dico vobis, & plus q̃

Malac.iij. prophetam. Hic est de quo scriptum est, Ecce mitto angelum meum ante faciẽ tuam, qui præparabit viã tuam ante te. Dico enim vobis, Maior inter natos mulierũ propheta Iohanne Baptista nemo est: attamen qui minor est in regno dei, maior est illo. Et omnis populus audiens, & publicani, iustificauerunt deũ, baptizati baptismo Iohãnis. pharisæi autem & legisperiti consilium dei spreuerunt aduersus semetipsos, non baptizati ab eo.) Increbuit per totam Iudæam miraculum quod in Nain factum, auditũ etiam est à discipulis Iohannis, quos grauabant laudes Christi, vtpote imperfectos. Itaq; Iohannes volens eis demonstrare magnitudinem Christi, & quantum se præcelleret, rem hanc comminiscitur, & nihil quidem dicit discipulis de Christo definiens, E

Iohannes cur miserit interrogatũ, Tu es q vẽturus &c. Supra.i. Iohã.i. sed simulans sese ignorantem, mittit illos, vt visis miraculis confirmentur in fide ex operibus ipsis dominum esse Christum, & seruum Iohannẽ. Ne igitur credas ꝙ Iohannes vere ignorans miserit ad Christũ discipulos interrogantes. Quomodo enim, quũ & ante natiuitatem in vtero matris exultarit agnoscens illum, & in Iordane testificatus sit eum esse filium dei? Mittit igitur discipulos interrogans, dicens eis vt interrogent Iesum, Tu es ille vẽturus? Vides quomodo discipulos inducat vt credãt ꝙ deus sit Iesus. Prophetæ enim missi dicuntur, & ipse Iohannes, sicut testatur euãgelista, fuit homo missus à deo: dominus vero venturus. In potestate enim venit, non inuitus. Tu igitur, dicit, es qui expectabatur vt veniret in mundum? Quidam autem venturum in infernũ intelligunt, vt quod dicitur, hunc sensum habeat, Tu es qui vẽturus es ad infernum? Quid igitur dominus? Sciens scopum & mentem Iohannis quare misisset illos, vt viderent quæ faceret, & ex illis cõfirmarentur, propterea ad se missis dicit, Renũciate quæ videtis. Deinde enumerat miraculorum opera, quæ & per prophetas annunciata fuerant. Nam ꝙ cæci vident, & claudi ambulant, & pauperibus annunciatur

Esaiæ.35. euangelium, in Esaia scriptum est. Deinde dicit, Et beatus qui non offensus fuerit in me. quasi ita dicens eis, Et vos beati, si nõ fueritis offensi in me. Quoniam autem verisimile erat multos fuisse offensos in Iohanne, qui tantum testimonium perhibuisset de Christo, & nunc misisset illos ad rogandum num esset venturus ille, propterea dicit turbis Christus, Ne quid tale suspicemini de Iohanne. Neque enim arũdo est, quæ nunc huc, nunc illuc moueatur, & nunc quidem testificetur de me, nunc autem ignoret me. Nam si fuisset talis, cuius gratia exiuissetis in desertũ vt videretis eũ? Sed neq; animum suum deliciis corrupit. vestis enim eius declarat deliciis eum superiorẽ esse. Etenim si arrisissent ei delicię, in palatiis vixisset. Sed prophetam illum dicitis. Vtiq; dico vobis, maior est prophetis. Nam alii de Christo tantum prædixerunt, hic etiã & vidit, & monstrauit dicens, Ecce agnus ille dei. Et alii quidem prophetæ prophetizarunt postq̃ egressi ex vteris matrum: hic autem anteq̃ exiret de vtero, agnouit dominum, & exultauit. Post hæc affert & prophetam testem. dicit enim, Hic est de quo scri- F

Malac.iij. ptum est, Ecce mittam angelum meum. Angelus enim Iohannes fuit, fortassis ꝙ angelicam vitam & non carnalem sed spiritualem egerit, fortassis etiam ꝙ aduentũ saluatoris

A natoris nunciarit. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Iohanne. Præfert aliis omnibus præcursorem. Deinde quasi quis dixisset, an & te maior ille est? subdit. Ego autem qui minor illo sum, maior sum in regno cælorum. Habeor enim vt qui minor illo sim, propter ætatem, & propter genus, & propter gloriam, sed in regno cælorũ maior illo sum, hoc est, in omnibus diuinis & spiritualibus. Proinde omnis populus qui audierat Iohannem, iustificauit deum, hoc est, honorauerunt deũ, eò quòd prophetam illum ipsi suscepissent: pharisæi autem non honorauerunt deũ, non suscepto Iohanne. Quidam autem, Inter filios mulierum, sic intellexerunt, quod bene dixerit mulierum. ita enim excepit seipsum, quádoquidem de virgine fuerit natus, non de muliere virum experta. Et quod dicit, minor in regno cælorum, aliter intellexerunt. Minor in vita Christiana, maior est iusto iuxta legem, vt Iohannes iuxta iustitiam legis erat irreprehensibilis. Si quis autem inueniatur baptizatus quidẽ, nondum autem malum quoddam vel bonum operatus fuerit, hic minimus est in regno cælorum, hoc est in prædicatione Christi: attamen maior est non baptizato, q̃uis ille in lege iustus fuerit. Vel aliter, Sis licet minime carnalis, & ferme Iohannes alter, attamen in carne (ait) adhuc es: & propterea minimus in resurrectione, quam regnũ cælorum esse dicit, maior te est. Tunc enim ab incorruptione omni liberi, non vltra iuxta carnem ambulabimus. Et qui tunc paruus, maior est eo qui nunc quidem est iustus, sed carnem adhuc gestat.

Inter filios mulierũ, q̃no a qbusdã sit intellectũ

p inter preta magis quadr... ai dictis sanc...

Ait autem dominus, Cui ergo similes dicam homines generationis huius? & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & acclamantibus inter se, ac dicentibus, Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis: cecinimus vobis lugubria, & non plorastis. Venit enim Iohannes Baptista neq; edens panem, neq; bibens vinum, & dicitis, Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis, Ecce homo edax, & vini potor, amicus publicanorum ac peccatorum. Et iustificata est sapientia a filiis suis omnibus.) Erat quoddam ludi genus apud Iudæos. In partes enim duas pueri multi diuidebantur, & quasi vitam deridebant. alii ex vna parte lamentabantur: alii ex altera tibiis canebant, & neq; lugentes curabant: hi qui ex altera parte, neq; tibicines eos qui lugebant, curabant. Taxat igitur dominus pharisæos, qui neq; lugebant cum Iohanne lugubrem vitam agente, & pœnitentiam introducẽte, neq; eum imitabantur: neq; obtemperabant Iesu, vitam præ se ferenti ciuiliorem: sed ambos repellebant, nec lugentes cum Iohanne lugente, neq; concinentes cum Iesu tibiis canente, hoc est remissiore. Et iustificata est sapientia, hoc est honorata, non à pharisæis, sed à filiis suis, id est his qui susceperunt Iesum & Iohannem.

B Matth. 11. Malach. 3

lusus puerorum

Rogabat autem illum quidam è pharisæis vt caperet cibum cum ipso. Et ingressus domum pharisæi accubuit: & ecce mulier quæ fuerat in ciuitate peccatrix, vt cognouit q Iesus accubuisset in domo pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, stansq; ad pedes eius à tergo fiens, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. Videns autẽ pharisæus qui vocauerat, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tangit ipsum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum: Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait, Magister dic. Duo debitores erant cuidam creditori. vnus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta. quum autem illi non essent soluendo, condonauit vtrisq;. horum igitur dic vter eum plus diliget? Respondens Simon dixit, Existimo quòd is cui plus condonauit. At ille dixit ei, Recte iudicasti.) Videtur hic pharisæus non rectam habuisse sententiam, sed dolosus fuisse. Nam & hypocritæ sermo erat quum diceret, Si esset hic propheta. & ita non credidit, quia hæc loquebatur. Dominus tamen q̃uis sciret eum non esse candidum, ingressus est ad eum, & comedit cum eo, docens per hoc nos omnino quòd nos simplices exhibeamus erga eos qui dolose nobiscum agunt. Quærunt autem multi quot fuerint mulieres quæ vnxerint dominum vnguento. Et alii quidem dicũt quòd duæ fuerũt, vna scilicet apud Iohannem, quæ fuit soror Lazari, & alia apud Matthæum & Marcum, & nunc apud Lucam. Ego autem credo his qui dicunt tres esse, vnam quidem apud Iohannem ante sex dies paschæ, quæ & soror fuit Lazari: aliam autem apud

C

Ioh. xi. xij Matt. 26. Marci. 14 Tres sunt Mariæ vngẽtes dominum.

vide quid erga... dictum sit apud... ca. 14. vtrum... na amplius

Matthæum & Marcum, ante duos dies paschæ, & tertiam illam de qua nunc Lucas, D quæ in media euangelii prædicatione dominum vnxit. Neq; mirum est quòd illa ante passionem hoc fecerit, & inde illæ vel ad huius imitationé, siue alia de causa circiter passionem idem fecerint. Quanuis autem & is qui apud Mattheum commemoratur, & cuius nunc fit mentio, eodem Simonis nomine vocentur, haud mirum fuerit. Sæpe enim multi idem nomen sortiuntur. At ille fuit leprosus, sed hic non. Et ille quidé sanatus a lepra in gratiarũ actionem vocauit dominum, hic auté neq; leprosus, neq; gratias referens. Et ille quidem nihil dixit: hic autem obmurmurauit, & condemnauit in hoc tam Iesum q̃ mulierem: hāc vt peccatricem, illum vt misericordem. O arrogantiam. Vere pharisæus homo. Sed dominus rogans illũ in parabolis, in medium producit debitores duos, latenterq; & illum debitorem esse insinuat. Et parũ quidem debere videbatur, sed non parum debebat. Itaq; neq; tu potes dare etiam minus debitum: non enim habes confessionem superbia inflatus: neq; mulier. Vtrisq; igitur remittet. Et vter plus diliget? Omnino cui multa dimissa sunt. Et quum hæc dixisset, obmutescere fecit arrogantem.

Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam: aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit. Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intraui, non cessauit deosculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittantur peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittantur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis est hic, qui etiam peccata remittit? Dixit autem ad mulierem, Fides tua saluam te fecit, vade in pace.) Ostendit dominus Simonem & arrogantem & insipientem fuisse. Arrogantem quidem ac contumeliosum, quandoquidem etiã ipse homo existens, hominem propter peccata condemnabat. Insipientem verò, quandoquidé non cogitabat quanta fidei & charitatis signa illa præ se ferret. Oportebat illam suscipere, non repellere. Idcirco reprehendit eum dominus, vtpote condemnātem eam quæ tanta fecit, quanta nec ipse: immo lōgè inferiora fecit Simon: quasi diceret, Tu quidem neq; aquam ad abluendum puluerem pedum proposuisti, illa autem lachrymis rigauit. Tu faciem meam non es deosculatus, illa & pedes meos deosculata est. Tu ité neq; oleum, illa vero vnguentum effudit. Vnde quia dixisti ꝙ non sim propheta, ex eo quòd non cognouerim hanc esse peccatricem, ecce reprehendo ea quæ in corde tuo, vt cognoscas quòd sicut occulta tua scio, multo magis illa sciam, quæ & multi alii sciunt. Remittantur igitur peccata illi, quia dilexit multum, hoc est magnam præ se tulit fidem. Deniq; & qui simul accubuerant, etiam ipsi obmurmurant, non cogitantes, quod iam ad Simonem dixerat, verisimiliter dictum & ad ipsos. Dominus vero comprimens murmur illorum, & ostendere volens quòd sua quéq; fides saluum faciat, non dixit, Vade mulier, ego te seruo, vt ne maiori inuidia capiantur: sed, fides tua. Hoc dixit, vt dicebam, tum quò inuidiam illorum minueret, tũ vt & illos ad credendum induceret, discentes salutem ex fide esse. Cæterum quod inquit, Vade in pace, hoc est, in iustitiam. pax enim iustitia est, sicut peccatum inimicitiæ cum deo. Vide autem ꝙ postquam remisit ei peccata, non cōtentus est remisisse peccata, nisi adiecisset & operationem boni. Vade in pace, id est, fac ea quæ te deo concilient.

Dilectio pro maxima fide.

j. opera quibus qui prævenjente fide ... [marginal handwriting]

CAPVT VIII.

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per singulas ciuitates & castella prædicans & annuncians regnum dei, & duodecim cum illo, simulq; mulieres aliquæ, quæ erant sanatæ à spiritibus malis, & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septé dæmonia exierant, & Iohanna vxor Chuzę procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabāt ei de facultatibus suis.) Qui cælitus descenderat vt figura & exemplar fieret nobis in omnibus, docet nos ne pigri simus ad docendum, sed circumeamus per omnia loca, & prędicemus. Quæcunq; enim fecit, in admonitionem nostri fecit. Transiit itaq; per singulas ciuitates & castella, duodecimq; discipulos cohibuit ne docerent vel prædicarent, vt discerent

A discerent à se & postea docerent tam ea quæ docuerat, q̃ quæ fecerat. Porrò prædica-
uit dominus non bona terrena, sed regnum cælorum. Et quem alium decuisset prędi-
care superna, q̃ eum qui è supernis descẽdit? Idcirco & nullus prophetarũ regnũ cęlo-
rũ prædicauit. Quæ enim nõ viderãt, quo pacto prædicassent? Propterea & præcursor
dicebat, Qui de terra est, de terra loquitur: qui è supernis venit, quod vidit testatur. Iohã. iij.
Sequutæ autem sunt eum mulieres, vt discas quòd neq; fœminas sua infirmitas à co-
mitatu Christi prohibeat. Vide item quomodo & quæ diuites erant, omnibus negle-
ctis paupertatem cum Christo & pro Christo delegerint. Nã quòd diuites fuerint, au-
di, quia ministrarunt domino de facultatibus suis, nõ de alienis opibus, & iniuste par-
tis, vti multi solent. Iam per septem dæmonia quæ de illa eiecta fuerunt, quidã intel- Septẽ pro multis.
ligunt multa. In scripturis enim pro multis septem accipi solet. Fortassis autem dixe-
rit quis, ꝙ sicut sunt septem spiritus virtutis, ita sunt ediuerso septem spiritus malitię,
vt sicut est spiritus timoris dei, ita & ediuerso spiritus contemptus dei & impietatis.
Est spiritus intellectus, est ediuerso spiritus hebetudinis intellectu carentis, & sic de
aliis. Itaq; nisi eiiciantur septẽ spiritus malitiæ ab anima, non potest quis sequi Chri-
stum. Oportet enim primum eiici dæmonem, & tunc inhabitare Christum.

Quum autem turba plurima conueniret, & è singulis ciuitatibus properarent ad Matth. 4.
eum, dixit per similitudinem, Exiit qui semẽtem faciebat, ad seminandum semen suũ:
& inter seminandum, aliud cecidit circa viam, & conculcatum est, & volucres cæli co-
mederunt illud. Et aliud cecidit super petram, & enatum aruit, quia non habebat hu-
B morem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerunt illud. Et a-
liud cecidit in terram bonam, & enatum fecit fructum centuplum. Hęc dicens clama-
bat, Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabãt autem eum discipuli eius di-
centes quænam esset ista parabola. At ille dixit, Vobis datum est nosse mysteria regni
dei, cæteris autem per parabolas: vt videntes non videant, & audientes non intelli-
gant.) Nunc tandẽ euenit quod olim Dauid in persona Christi dixit, Aperiam enim, Psal. 77.
inquit, in parabolis os meũ. Loquitur itaq; parabolas dominus, propter multa, nem- Cur in parabolis loqtur dñs.
pe vt attentiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirendum de his
quæ dicta. Solent enim homines curiosius inuestigare de his quę dicta sunt obscurius,
manifesta autem negligere. & vt indigni non intelligant quę abstrusius sunt dicta, atq;
propter multa alia in parabolis loquitur. Exiit igitur seminans, hoc est, filius dei exi-
uit de patris sui sinu abscondito, & conspicuus factus est. Quis autem exiuit? Is qui
semper seminat. Filius enim dei non cessat semper seminare in animabus nostris. Non Filius dei semper seminat.
enim solum quando videtur docere, sed & per mundum istum, & per ea quæ quotidie
facit erga nos, seminat in nostris animabus bona semina. Exiuit autem, non vt agrico
las occidat, vel agrum exurat, sed vt seminet. Sæpe enim egreditur agricola & propter
alia, non solũ vt seminet. Sed exiit vt seminet semẽ suũ. Proprius enim eius est sermo
doctrinæ, & non alienus. Prophetæ enim quæcunq; dixerunt, è spiritu dixerunt, & nõ
vt propria: vnde & dixerunt, Hæc dicit dominus. Christus vero proprium habet se-
men. idcirco non dicebat docens, Hæc dicit dominus: sed, Ego dico vobis. Seminan-
C te autem illo, hoc est docente, aliud quidem cecidit circa viam: non dixit quòd proie-
cerit seminans, sed ꝙ illud ceciderit. Nam qui seminat, seminat & docet, sermo autem
cadit in audientes. Hi autem inueniuntur esse vel via, vel petra, vel spinę, vel terra bo-
na. Cæterum discipulis interrogantibus parabolam, dicit dominus: Vobis datum est
scire mysteria regni dei, hoc est, vobis quærentibus vt discatis. Omnis enim qui petit, Matth. 7.
accipit. Reliquis vero qui sacramentis indigni sunt, obscurè dicuntur, & existimant
quidem se videre, sed non vident: & audiunt quidem, sed non intelligunt, atq; hoc in
illorũ bonum. ne enim magis condẽnentur ꝙ cognita mysteria spreuerint, ideo ab il-
lis ea Christ⁹ abscõdit. Qui enim cognoscit & contẽnit, grauiora meretur supplicia.

Est autẽ hæc parabola: Semen est sermo dei. Qui autem iuxta viam, hi sunt qui au-
diunt: deinde venit diabolus, & tollit sermonem de corde eorum, ne credẽtes seruen-
tur. Nam qui super petram, hi sunt qui quum audierint, cum gaudio suscipiũt sermo-
nem, & hi radices non habent, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis rece-
dunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & di-

uitiis ac voluptatibus vitæ euntes suffocantur, nec referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde honesto ac bono audientes sermonem retinẽt, & fructum afferunt per patientiam.) Tres hic ordines eorum sunt qui non seruantur. nã hi qui secus viam, neutiq̃ suscipiunt sermonem. Sicut enim via conculcata & lutulenta semen non suscipit, eo q̃ dura sit: ita & obdurati corde sermonem non suscipiunt etiam audientes. non attendunt enim. At qui per petram intelliguntur, suscipiũt quidem, sed præ infirmitate humana marcescunt. Tertii sunt qui quũ audiuerunt & susceperunt, præ curis vitæ huius suffocantur. Igitur tres quidem partes eorũ sunt qui pereunt, vna autem eorum qui saluantur. Ita pauci quidem sunt qui seruantur, plures autem qui pereunt. Vide item quum de his qui suffocantur loquitur, quomodo non dicit q̃ præ diuitiis suffocentur, sed præ curis diuitiarum & solicitudinibus. Non enim diuitiæ nocent, sed solicitudines earum. Multi enim magna cõmoda ex diuitiis percipiunt, illas in pauperum ventres proiicientes. Considera quoque & diligentiã Euãgelistæ, quomodo dixerit de his qui saluantur, q̃ auditum sermonẽ retineãt. Hoc enĩ dixit propter eos qui per viam intelliguntur, sed diabolus tollit ab eis sermonem. & quod fructũ non afferant, dixit propter eos qui suffocantur, & qui non perdurant vsque ad finem. Illi enim fructum non afferunt, qui non perseuerant vsq; ad finem. Porro quod dicit, in patientia, dixit propter eos qui super petram, qui suscipiunt quidem sermonem, non sustinent autem tentationis insidias, & comprobantur reprobi. Vides quomodo dixerit de his qui saluantur, q̃ retineant, & fructum faciãt, atq; id in patiẽtia: & per tria distinxerit eos: ab his qui non retinent, & hi sunt qui iuxta viam: ab his qui non perdurant, & hi sunt qui inter spinas: ab his qui non sustinent tentationis insidias, & hi sunt qui super petram.

Diuitiæ nõ nocẽt, sed earũ solicitudi

Matth. 5. Nemo vero quum lucernam accenderit, operit eam vase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Nõ est enim occultũ, quod non manifestum sit futurũ: nec absconditũ, quod non sit cognoscẽdum, & in propatulum venturum. videte ergo quomodo audiatis. Quisquis enim habet, dabitur illi: & quicũq; non habet, etiã quod putat se habere, auferetur ab eo.) Hoc loco alterius doctrinæ initium est. Ad discipulos enim sermonem dirigens, hæc dicit inducens eos ad sanctæ vitæ diligentem custodiam, & instruens vt semper in agone sint ac certamine, vtpote ab omnibus despiciẽdi. Qui enim docet ac prædicat, ab omnibus contẽnitur, ab omnibus diiudicatur, num honestus sit: & nihil quod facit, occultatur. Vos igitur ô discipuli bene vobis attendite, & studiosi estote. dabitur enim vobis maior gratia à deo. Qui vero non adhibuerit studium & attentionem, etiam siquam gratiam habet â deo, amittit & extinguit.

Matth. xij Marci. ij. Venerunt aũt ad illum mater & fratres eius, & nõ poterant adire eum præ turba, & nunciatũ est illi, dictũq;, Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad illos, Mater mea & fratres mei hi sunt, qui sermonẽ dei audiunt, ac faciũt illũ.) Hoc loco ostenditur q̃ nõ fuerit cũ carnalib⁹ cognatis Christus. illis enĩ relictis, spũali vacabat doctrinæ. vnde illi ad eũ accedunt. Sic etiã oportet vt omnes quib⁹ cõcreditũ est ministeriũ dei, nihil illo antiquius habeãt vel præferãt. Sũt item & parẽtes repellẽdi, si q̃dẽ absq; vtilitate & frustra ĩ opere dei nos impedituri sunt, quẽadmodũ & nũc domin⁹ facit. Quia enĩ dixerant illi q̃dã de cognatis ei⁹, ipse fraternitatẽ nõ ĩ paruo numero claudit, neq; filiis Ioseph hũc honorẽ dat, vt soli sint fratres: sed q̃a venit totũ mũdũ seruare, & oẽs fratres facere, dicit, Mater mea & fratres mei hi sunt, q̃ sermonẽ dei audiũt. Deinde quia nõ saluat solũ audire verbũ, si nõ & seruetur in animo, sed magis cõdẽnat: dicit, Et faciũt illũ. Oportet igitur audire, & facere. Porro sermonẽ dei, suã doctrinã vocat. Quæcũq; enĩ ipse dicebat, patris sui erãt, cui non fuit aduersari⁹, vt dicat q̃ dei nõ sũt. At pleriq; locũ hũc sic ĩtelligũt, q̃ q̃dã irriserint Christũ docẽtẽ, & ob doctrinã suã factũ admirabilẽ, vt p̃ inuidiã dixerit, Ecce mater tua & fratres tui sunt foris, cupiẽtes te videre. Quia mater sua videbaĩ vilis esse, & fratres ei⁹ obscuri, vtpote fabri filii, & idcirco quasi ignobilis: matrẽ ei⁹ & fratres irridẽdo obiiciebãt. Proide sciẽs cogitationes eorũ, Quũ nihil, inq̃t, mihi noceat ignobilis cognatio, quanto magis si q̃s ignobilis fuerit, & me audierit, ipsũ meũ cognatũ facio?

hic dominus nõ repellit parentes sed docet cognationem spiritualem de hoc nota ut superius in aliis locis

Factum

A Factum est autẽ quodã die, & ipse ascendit in nauim, & discipuli eius, & ait ad illos, Traiiciamus in vlteriorem ripam stagni. ac soluerunt. Cæterùm nauigantibus illis, obdormiuit. Et ingruit procella venti in stagnum, & cõplebantur ac periclitabantur. Accedentes autẽ suscitauerũt eũ dicentes, Præceptor præceptor, perimus. At ille excitat⁹ increpauit ventũ ac tẽpestatem aquæ, & cessauerunt, factaq; est tranquillitas. Dixit autẽ illis, Vbi est fides vestra? Timentes autem mirati sunt inter se, dicentes, Quisputas hic est, quia ventis quoq; & aquæ imperat, & obediũt ei?) Exercẽs discipulos dominus, eorumq; fidẽ examinans num in tentationibus suis imperterriti sint, singulari quadam dispensatione dormit, arguitq; illorum infirmitatẽ. Non enim perfectã fidem, sed infidelitate mixtam præ se ferebant. Credunt enim ꝙ saluare possit, verum vt pusillanimes dicunt, Salua, perimus. Si enim perfectã habuissent fidem, satis certi fuissent impossibile esse perire illos præsente eo qui omnia valet. Excitat⁹ autẽ increpauit vẽtũ. Permisit vero eos turbari, vt clarior fieret sua virtus. Solent enim homines tunc meminisse eius qui saluat, quando à magnis periculis eripiuntur. Propterea non in principio, sed in articulo periculi excitatus, illos seruauit. Vide autem & anagogiam, quia figura est eius quod postea discipulis euenit. Stagnum enim est Iudæa, in qua tempestas orta, propter insaniam Iudæorum qui crucifixerunt dñm. Turbati vero sunt & discipuli: nam illo relicto fugerũt: sed excitatus est dominus à somno, hoc est surrexit: vnde reddita discipulis tranquillitas. Venit enim ad eos, ac dixit, Pax vobis. Et hæc quidem per anagogiam. Quod autem dicunt, Quisnam hic est? non vt dubitantes dicunt, sed admirantes: quasi dicerent, Quis hic est, hoc est quãtus & qualis, & in quanta potestate hæc facit?

Matth. viij. Marci. iiij. Iohan. xx.

B Et nauigauerunt ad regionem Gadarenorũ, q̃ est contra Galilæã. Et quũ de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidã è ciuitate qui habebat dæmoniũ iam tẽporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is vt vidit Iesum, & exclamasset, procidit ante illum, ac voce magna dixit, Quid mihi rei tecum est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immũdo vt exiret ab hoīe. Frequenter enim corripuerat illũ, & vinciebatur catenis, & cõpedib⁹ custodiebatur, & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autẽ illũ Iesus dicens, Quod tibi nomẽ est? At ille dixit, Legio. quia intrauerant dæmonia multa in eũ. Et rogauerunt illũ ne imperaret ipsis vt in abyssum irẽt. Erat aũt ibi grex porcorũ multorũ pascentiũ in mõte, & rogabant eũ vt permitteret ipsis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab hoīe, & intrauerũt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnũ, & suffocatus est.) Vide dæmonẽ duabus malis affectionib⁹ teneri, audacia, & timore. Nã quod dicit, Quid mihi & tibi? audacis & impudẽtis serui. quod vero dicit, Obsecro te, timẽtis est. Habitat aũt in monumẽtis, vt malã suspicionẽ ingeneret hoībus ꝙ animæ morientiũ dæmones fiant. Porro petũt dæmones ne in abyssum ingrediãtur, sed in terra permittãtur vltrà versari: & dñs permittit illos esse in terra, vt certamen habeant cũ hoībus, & ꝓbatiores illos reddãt. Nã si nõ essent aduersarii, neq; coronæ essent. Disce & quiddã

Si nõ essent aduersarij nec coronæ essent.

C sublimioris anagogiæ. Quisq̧s habet intra se dæmones, hoc est opa dæmoniaca, veste nõ induitur. caret enĩ stola quã in baptismate accepit. & in domo nõ manet, hoc est ĩ ecclesia (indign⁹ enĩ est q̧ ingrediatur in ecclesiã) sed ĩ monumẽtis, hoc est ĩ mortuorũ operũ receptaculis, vt ĩ ꝓstibulis & teloniis, & aliis scelerũ officinis & monumẽtis.

Porro vt viderunt quod acciderat, hi q̧ pascebãt, fugerũt, & rumorẽ nunciauerunt in ciuitatẽ ac villas. Exierunt aũt vt viderent quod factũ erat. Et venerũt ad Iesum, & inuenerunt hominẽ sedentem à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mẽte, ad pedes Iesu, & timuerũt. Nunciauerũt aũt illis etiã qui viderãt, quomodo sanus factus esset is q̧ agitabatur à dæmonio. Et rogauerũt illũ omnis multitudo Gadarenorũ, vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebãtur. Ipse autẽ cõscẽsa naui reuers⁹ est. Rogauerat enim illũ vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset, sed ablegauit eũ Iesus dicens, Redi in domũ tuã, & narra quæcunq; tibi fecerit deus. Et abiit per totam ciuitatẽ prædicans quæcunque sibi fecisset Iesus.) Fuga pastorũ Gadarenis occasio salutis erat, sed illi nõ intellexerunt. Oportebat enim mirari virtutẽ saluatoris, & credere ei:

at illi rogauerunt(inquit)Iesum, hoc est obsecrauerunt vt ab ipsis recederet. Timuerunt enim nequo pacto etiam aliud damnum paterentur,quãdoquidem porci periissent. At sanatus ille indicibile quoddã sanitatis indiciũ ostẽdebat. Ita enim corde sanatus est,vt Iesum agnosceret,orans vt sibi cum illo esse liceret. Etenim, vt apparet, timebat ne forte elongatus à Iesu,à dæmonibus iterum inuaderetur. sed dominus indicat ei ꝙ licet non sit secũ,gratia tamẽ eius protectus, dæmoniacis insultibus superior fiat. Redi,inquit, in domum tuam, & narra quæcunque tibi fecerit deus. Non dixit, quæcunque ego tibi fecerim,figuram nobis humilitatis tradens,vt omnia bona opera nostra deo tribuamus. Erat autem ille gratus,ita vt narraret quæcunque fecisset ei Iesus. Nam dominus quidẽ præceperat ei vt narraret quæcunq; fecerat ei deus: at is narrat quæcunque ei fecerat Iesus. Oportet igitur & nos quando cuipiam benefacimus, nolle hoc ꝑdicari: at illũ qui beneficio affectus est,etiã nolẽtibus nobis ꝑdicare decet. D

Matth. ix. Marci.v. Factũ est aũt quũ rediret Iesus,excepit illum turba.nã omnes expectabãt eũ. Et ecce venit vir cui nomẽ Iairus, & ipse princeps synagogæ erat,acciditq; ad pedes Iesu,rogans eum vt intraret in domũ suam,quoniã vnica filia erat ei ferè annorũ duodecim, & hæc moriebatur. Verum inter eundũ turbæ coarctabãt eum. Et mulier quæ erat obnoxia profluuio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem substantiam,nec ab vllo poterat curari, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & confestim sistebatur fluxus sanguinis eius.)Rediit quidem Iesus à regione Gadarenorum: expectabat autem illum turba,tum propter doctrinam,tum propter miracula. Accessit item & princeps quidam synagogæ,non vulgaris neque abiectus,sed ex primis. Apponit autem & nomen illius Euangelista,vt notius fiat miraculum,ꝙ vere factum sit. Accidit autem ad pedes Iesu,vrgente necessitate. quãuis enim sine illa oporteat procidere, & agnoscere deum esse Iesum, attamen & afflictio cogit homines vt meliora sectentur. vnde & Dauid dicebat, In chamo & freno maxillas eorum cõstringe, qui non approximant ad te. Porro mulier in transitu accedit, ampliorem afferens fidem. Accedens enim tangebat fimbriam vestimenti eius,bona spe, & certa fide, quòd si tantum contingeret,saluaretur. Et statim stetit fluxus sanguinis eius. Sicut si quis afferret oculum ad lumen lucens,vel stipulam ad ignem,statim operationem illorũ experiretur: ita & illa afferens fidem ad eum qui sanare poterat, statim sanitatem adepta est. neque enim cogitabat vel diuturnitatem morbi, vel desperationem medicorum, vel aliud quiddam,sed credidit tantum, & saluata est: &,vt videtur, prius tetigit Christum mente, & dein corpore. E

Psalm. 31

Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & q cum illo erant, Pręceptor, turbæ te constringunt & affligant, & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis: nam ego noui virtutem à me exisse. Videns autem mulier quòd non latuisset, tremens venit ac procidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigisset eum, indicauit ei coram toto populo, & quemadmodum confestim sanata fuisset. At ipse dixit ei, Confide filia: fides tua te seruauit. vade cum pace.)Dominus volens etiam mulieris fidem omnibus manifestam fieri,vt imitatores eius fierent, & Iairum maiorem spem de salute filiolæ suæ capere, quod clam factum erat, manifestat. Et quærit quidem quis ipsum tetigerit, at Petrus audacter ob interrogationem hanc eum reprehendens dicit, Tot te comprimunt, & dicis, Quis me tetigit? Non intelligebat autem quare Iesus interrogaret. Iesus enim interrogat, quis me tetigit, cum fide, & non ita simpliciter. Nam sicut quis habet aures audiendi, alius vero aures habet, & non audit: ita alius quidem tangit cum fide, alius autem appropinquat quidem pedibus, corde autem procul est. Rogat igitur dominus, non ignorãs factum mulieris, sed id quod dicebam, vt & fidem eius aliis monstraret, & principi synagogę spem bonam faceret. Rogat, & spectabilem facit mulierẽ. Noui enim, inquit, virtutem exiisse à me. Merito. Prophetæ enim nõ habebant virtutem de se egredientem, sed gratia dei operabantur miracula. Iesus vero quum fons esset omnis boni, & omnis virtutis, habet & virtutem à se egrediẽtem. Nam dupliciter sanat mulierem dominus, primum quidem morbum eius sanando, deinde timorẽ animæ eius tollẽs per hoc quod dixit, Confide filia. F

Adhuc

A Adhuc illo loquēte venit quidam à domo principis synagogæ, dicens ei, Mortua est filia tua: noli vexare magistrum. Iesus autem audito hoc verbo respōdit patri puellæ, Noli timere, crede tantum, & salua erit. Et quum venisset in domum, non permisit intrare secum quēꝗ, nisi Petrum, & Iacobum, & Iohannem, & patrem ac matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flere, non est mortua, sed dormit. Et deridebant eum, scientes ꝙ mortua esset. Ipse autem eiectis foras omnibus, apprehensa manu eius clamauit dicens, Puella surge. Et reuersus est spiritus eius, & surrexit cōtinuo, ac iussit illi dari cibū. Et stupuerūt parētes eius. At ille ꝑcepit eis ne cui dicerēt quod factū erat.) Iesus vt audiuit quod dixit quidā ad archisynagogū, Ne vexes magistrū, hoc est ne facias negociū, ne adduc illū: nō expectauit vt princeps synagogæ sibi loqueretur, sed præuenit eum, ne forte diceret archisynagogus, Non opus habeo te, iam enim malum factum est, mortua est quam sperabamus à te sanandam. Igitur ne quid tale diceret (incredulus enim erat & Iudæus) præueniens illum Christus dicit, Ne timeas, tantum crede: respice ad mulierem hanc, quæ sanguinis profluuio laborauit: illam si imitatus fueris, non aberrabis. Cæterùm ex discipulis tantum intrare secum permisit Iohannem & Iacobum & Petrum, vt discipulorū præcipuos, & taciturnos. nolebat enim hoc miraculum ante tēpus reuelari multis, ne inuidia succensi, iudicii fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoque facere oportet quando quis nobis inuidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus vt ignoret. Quum autem dominus diceret, non est mortua, sed dormit, & vocaret mortem somnum, eo ꝙ mortuam quasi ex somno suscitaturus esset: deriserunt eum audiētes, vt iterum aliquid accederet miraculo. Vt enim postea dicere non possent ꝙ non sit mortua, sed dormierit, propter hoc permisit vt prius derideretur à dicentibus, Nō est mortua, sed dormit: vt obturarētur ora volentium calumniari. Vsque adeo enim certa erat mors, vt deriderent dicentem, Non est mortua. Eiecit autem foras omnes, fortasse docens nos carere inanis gloriæ studio, & nihil ad ostentationem facere: fortasse autem & docens, ꝙ facturus miracula, nō in medio multorum illa facere, sed solus, & non impeditus esse debeat. Rediit igitur spiritus puellæ, non autem aliam animam induxit, sed eam quæ à corpore auolarat, iterum in ipsum redire fecit. Præcepit autē vt ei cibum darēt, quò confirmaretur fides ac veritas ꝙ illa resurrexisset. Posset etiam & sic intelligi: Sanguinem profluens est omnis anima scaturiens cruentū peccatum & sanguinarium. Omne enim peccatū homicida est, & occisor animæ. At si anima contigerit vestem hoc est incarnationem Iesu, & crediderit ꝙ incarnatus sit filius dei, sanctificabitur. Et si quis fuerit princeps synagogæ, hoc est mens quæ præest multis per cupiditatem & habendi studium congregatis, & ægrotauerit filia eius, cogitatio scilicet: tantum inuocet Iesum, & credat, ac saluabitur.

Ab īuidis bona nostra occultanda.

CAPVT IX.

QVum autem conuocasset duodecim, dedit illis potestatem & authoritatem super omnia dæmonia, & vt morbos sanarēt. Et misit illos vt prædicarent regnum dei, & sanarēt infirmos: & ait ad illos: Nequid tuleritis in viam, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniā: C neque binas tunicas habeatis. Et in quancunque domum intraueritis, illic manete, atque illinc exeatis. Et quicūque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem è pedibus vestris excutite, in testimoniū aduersus illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes & curantes vbiq;.) Ex hoc loco ostēditur excellentia deitatis Iesu. non enim ipse tantum miracula facit, sed & discipulis hoc concedit. Vtiq; hoc non hominis, sed dei fuerit tanta ac talia dona præstare suis amicis. Dans autem eis potestatem contra malos spiritus, non illo contentus fuit, sed iussit etiam euangelium prædicare. Docet enim vt is cui cōcredita est doctrina, & prędicare, & miracula agere debeat. Tunc enim prædicatio per miracula confirmatur, miracula autem per prædicationem. multi enim multa miracula per dæmones fecerunt, quorum prædicatio sana non fuit, & miracula eorum ex deo non fuerunt. Ita autem ab omni re superflua nudat, vt neque panē eos ferre velit, neq; aliud quid, ꝙ plerique secum tollunt. Porro præcipit eis & hoc, ne à loco in locū transiliant, sed in quācūq; domū intrauerint, in illa maneāt, vt ne videantur incōstātes & mobiles. Puluerē verò

Matth.x. Mar.iij.vi

Miracula quædā per dęmones.

excutiendum dicit, si non receperint vos, in testimonium illis, hoc est in reprehẽsionem ipsorum ac condemnationem, ostendentes eis ꝙ multum itineris propter eos cõfecerint, nullumque inde lucrum habuerint. Quidã autẽ sic intelligunt apostolos non gestare vel virgam vel peram, & nec tunicas duas habere: Ne thesaurizetis, cuius symbolum pera, quæ multa congreget: neque virgam gestetis: hoc est, ne sitis importuni, & ad verberandum proni: neque duas tunicas habeatis, hoc est, ne sitis duplices, ac varii moribus. D

Marci. vi. Audiuit aũt Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eò ꝙ diceretur à quibusdam ꝙ Iohannes surrexisset à mortuis: à quibusdam vero ꝙ Helias apparuisset: ab aliis autem quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset. Et ait Herodes, Iohãnem ego decollaui: quis autẽ iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.) Hic Herodes paruus fuit filius magni qui pueros occiderat. Nam ille quidẽ rex fuit, hic autem tetrarcha. Dubitabat de Christo quis esset. Iohannem quidem, inquit, ego decollaui: & si quidem Iohannes excitatus est ex mortuis, omnino visum illum agnoscam. Quærebat enim videre eum. Vide autem quòd Hebræi errantes opinabantur resurrectionem mortuorum in carnali vita futuram, atque in cibo & potu. Resurrectio enim non in cibo vel potu vel carnali vita erit: sed qui resurgunt, sicut angeli dei versantur.

Iohan. vi. Et reuersi apostoli narrauerunt illi q̃cũq; fecerãt. Et assumptis illis secessit seorsum in locũ desertũ ciuitatis quę vocatur Bethsaida. Quod quũ cognouissent turbę, sequutæ sunt illũ, & excepit eos, & loquebatur illis de regno dei, & eos q curatione indigebãt, sanabat. Dies autem cœperat declinare, & accedentes duodecim dixerunt illi, Dimitte turbas, vt eũtes in castella villasq; vicinas diuertãt, & inueniãt escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autẽ ad illos, Vos date illis quod edant. At illi dixerunt, Nõ sunt nobis plus q̃ quinque panes, & duo pisces, nisi nos eamus & emamus in omnem hunc populũ escas. Erãt autẽ ferè quinquies mille. Ait aũt ad discipulos suos, Facite illos discũbere in singulo discubitu quinquagenos: atq; ita fecerũt, & fecerũt omnes discũbere. Acceptis itaque quinq; panibus, & duobus piscibus, sublatis in cælum oculis, benedixit illis, & fregit, distribuitque discipulis vt apponerent turbæ. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.) In desertum locum abit Iesus, quoniam miraculum panum ibi facturus erat, vt ne quis dicere possit, quoniam propè fuerit ciuitas vnde panes allati. Docuit autem & sanauit: vt tu discas ꝙ philosophia nostra verbo & opere constet, & neque dicenda sint quæ facere non licet, neque facienda quæ dictu absurda. Inclinãte autem die discipuli incipientes fieri humaniores & officiosiores, miserẽtur turbis, & dicunt, Dimitte eas, hoc est, sana citius infirmitates illorum, imple petitiones illorũ. Dominus autem ad discipulos dicit, Date illis vos quod edant. Non ignorãs discipulorum inopiam hoc dicit, sed incitare volens vt dicant quot panes sibi sint, vt sic cõmõstretur miraculũ maius, indicãtibꝰ illis numerũ panũ. Quod aũt dicit, Facite illos discũbere in singulo discubitu quinquaginta, ostendit ꝙ oporteat etiam nos quando aliquem hospitio excipimus, & facere ipsum recumbere, & in eum officiosos esse. Porro suspiciendo in cælum, monstrat quòd manducaturi deo gratias agere debeant. Dat autem discipulis, & deinde turbis, vt ne obliuiscantur miraculi, sed memores eius sint, cogitantes quot panes in manus sumpserint. Superfuerunt autem cophini duodecim, vt discamus quantum possit hospitalitas, & ꝙ nostra multiplicentur quũ suppeditamus indigẽtibus. Dictũ est autẽ de his latius in his quæ dicta sunt apud Matthęũ. E F

Philosophia nostra verbo & opere constat.

Math. xiiij Matth. xvi Marci. viii

Et factũ est quũ solus esset orans, erãt cũ illo & discipuli, interrogauitq; illos dicẽs, quem me dicunt esse turbæ? At illi respõderunt & dixerunt, Iohannẽ Baptistã, alii aũt Heliã, alii vero ꝙ vnus propheta de antiquis surrexerit. Dixit aũt illis, Vos autẽ quẽ me esse dicitis? Respõdẽs Simõ Petrꝰ dixit, Christũ illũ dei. At ille cõminatꝰ illis ꝑcepit ne cui dicerẽt hoc, dicẽs, Quia oportet filiũ hominis multa pati, & reprobari à senioribꝰ & principibꝰ sacerdotũ & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.) Interrogãs discipulos dñs, non statim interrogat eos quid ipsi dicãt, sed priꝰ vulgi & deinde etiã ab eis illorum sententiam. Hoc autẽ facit vt ostẽdat reprobã multorũ de se opinionẽ, & disci-

A & discipulos in veram transferat: id quód & factũ est. Quũ enim dixissent discipuli, ꝙ alii quidem Iohannem, alii vero Heliam dicerent, ipse interrogat, Vos autem, hoc est qui præcellitis alios, qui electi, quique præcipui. Ante alios autem Petrus prosiliit, & factus omnium os, fatetur illum esse Christũ dei, qui olim prędicatus fuerat. Nó enim dixit tãtũ Christũ dei, sed Christum illum dei, cum articulo, vt declaret ꝙ ipse sit propriè Christus dei. Multi enim vncti fuerunt, sed ille Christus dei vnus & solus est.

Dicebat autem ad omnes, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suã quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animã suam saluã facere, perdet illã: qui vero perdiderit animã suã propter me, is saluã faciet illã. Quid enim proficit homo si lucretur vniuersum mundũ, se autẽ ipsum perdat, aut iacturam suiipsius faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet quum venerit in maiestate sua & patris, & sanctorum angelorum. Dico autem vobis vere, ꝙ sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortẽ, donec videant regnum dei.) Quoniam de seipso dixerat ꝙ oporteat filium hominis multa pati, infert cõmune quoddam ac generale, quód non solus ego mortem sustinebo, sed & omnes qui me volunt sequi, debent seipsos abnegare, nullam communionem cum carne habẽtes, sed despicientes seipsos. Crucem autem dicit hoc loco mortem contemptissimam. nulla enim mors tam contẽpta fuit, sicut crucis. Ostendit itaq; ꝙ si quis voluerit eius discipulus esse, mori debet non gloriosa morte, sed cõtẽptibili, & sicut cõdẽnatus occidi. Quoniam autem multi ignominiosa morte occiduntur, & sicut latrones ac malefactores: propterea adiicit hoc, & sequatur me, hoc est, omnẽ virtutem exerceat. Qui enim voluerit animam suam seruare, perdet illam. hoc est, qui voluerit viuere iuxta mundũ, hic occidit animam. Erubescit Christum qui dicit, Quomodo credam in crucifixũ & illusum Deum? Et sermones illius erubescit, qui Euangelii simplicitatem irridet. talem autem erubescet & dominus in secundo aduentu suo. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Sicut si quis paterfamilias habet seruum malum, erubescit nominari illum seruum proprium: ita & ego (inquit) erubescam nominare seruum meum eum q̃ abnegauerit me. Et quia supra dixit, Qui perdit animã suam, saluabit animam illam: volens mõstrare quænam bona tales merecãtur, dicit, Sunt quidã ex his qui hic sunt, qui non morientur donec viderint regnum dei, hoc est, gloriam in qua futuri sunt iusti. Hoc autẽ dixit de transfiguratione sua. Transfiguratio enim figura fuit futuræ gloriæ: & sicut in hac Iesus mirabiliter fulgurauit, ita pari forma tũc & iusti fulgebũt. Sũt igitur (inquit) quidã, Iohãnes, Iacobus, & Petrus, hi nõ pręoccupabũtur morte, donec viderint in qua gloria futuri sunt q̃ me cõfitẽtur. Viderũt autẽ hoc in trãsfiguratiõe.

Mat. x. xvi Infra. 14. Iohã. xii.

Quos Christi & sermonũ ei⁹ pudeat

B

Factũ est autem post hæc verba ferè diebus octo, & assumpsit Petrum & Iohannẽ & Iacobum, & ascendit in montem vt oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus eius alia, & vestitus eius albus, & refulgens. Et ecce duo viri loquebãtur cum illo, qui erãt Moses & Helias, qui visi in maiestate dicebant excessum eius quem completurus erat Hierosolymis. Petrus vero, & qui cum illo erant, grauati erãt somno. Experrecti autẽ viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum, Præceptor, bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Mosi, & vnum Heliæ. nesciens quid diceret. Hęc autẽ illo loquente facta est nubes, & obumbrauit eos. Timuerunt autem intrantibus illis in nubem: & vox facta est de nube dicens, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dũ fieret vox, inuentus est Iesus solus, & ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicq̃ ex his quæ viderant.) Matthæus dicit sex dies trãsisse post sermones hos, & tunc Iesum ascendisse in montem. Lucas autem dicit octo transisse. Nam ille solas dies intermedias dicit: Lucas autẽ nõ intermedias solas, sed & diẽ qua dicti sunt sermones illi, & diẽ qua facta est trãsfiguratio. Assumpsit autẽ tres solos: Petrũ, vtpote se diligentem: Iohannẽ autem, vt eum quẽ diligebat: Iacobum, qui & ipse feruebat zelo pro Christo: velut magis taciturnos, & silere valẽtes. Porro in mõtẽ ascẽdit vt oraret. oportet enĩ nos solitarios esse & ascẽdere, & nullis terrenis rebus intẽdere orãdo. Facta est aũt species vultus ei⁹ alia, nõ permutata vestimentorũ substãtia, sed illustratiore. Moses autẽ & Helias astiterunt cũ eo orantes, vt mõstretur quód nõ sit ad-

Mat. xvii. Marc. xix.

C

uersarius legi & prophetis. Nã si talis fuisset, non legis dator Moses, & feruentissimus prophetarum se illi associassent, vel cum ipso stetissent. Dicebat autem excessum eius quomodo illum completurus erat Hierosolymis, hoc est mortem. Petrus autem somno grauabatur, oratione vacante Christo. Infirmus enim erat, & humano more somno seruiebat. Quum autem euigilasset, spectabat gloriam, & duos viros. Postq̃ autẽ vitam illam considerauisset, tum propter splendorem, tum propter prophetas, dixit, Bonum est nos hic esse. Putabat enim tunc consummationem fuisse, & regnum Iesu, ignorans quid loqueretur. Nondum finis neq; regni dies instabat, neq; gaudiorũ fruitiones sanctis communicandæ erant. Insuper & crucifigi timens Christum, hæc dicebat. quoniam audierat ꝙ oporteat eũ occidi, & tertia die resurgere: dicit quasi in hũc modum, Ne descendamus de monte, maneamus hic, vt crucem & passionem effugiamus. Habemus Heliam adiutorem: si inuaserint nos Iudæi, ignem deducet, & sicut quinquagenarios comburet. Habemus Mosen, qui tot & tantas gentes perdidit. Ipse enim putabat malum quiddam & difficillimum esse crucem, & propter hoc illam cupiens vitari, hæc dicebat. Christus autem sitiebat crucifigi, quoniam nõ aliter salus hominum constabat. Petro autem dicente, faciamus tabernacula tria: dominus repente tabernaculum non manufactum facit, & in illud ingreditur cum prophetis, vt ostendatur ꝙ in nullo minor sit patre. Sicut enim ĩ veteri lege nubes dicebatur habere dominum, & Moses ingrediebatur in eam, atq; sic legem suscepit: ita & nunc nubes Christum suscipit, nubesq; non caliginosa (transiit enim vmbra veteris legis, & tenebrosa obscuritas) sed nubes lucida. Venit enim veritas, & illuxit gratia dñi, nihilq; nunc tenebrosum est. Facta est & vox de nube, sicut olim vox dei audiebatur de nube. Inuentus est autem Iesus solus: vt ne quis putet ꝙ, Hic est filius meus, de Mose vel Helia dictum sit. Fortassis etiam hoc significat, ꝙ vsque ad tempus quoddam apparebant lex & prophetæ, sicut & hoc loco Moses & Helias: deinde solus præteritis illis apparuit. nũc enim Euangelium seruatur, legalibus abolitis. Siluerunt autẽ apostoli, & nulli annunciauerunt quicq̃ de his quæ viderant. Nam ante crucem non oportebat diuinum quiddam dici de Iesu. Nã qui audierãt hæc, si deinde eũ crucifigi vidissent, qualem putas de eo habuissent opinionem? Nõne impostorem & præstigiatorem existimassent? & idcirco ante crucem nullum opus admirabile vel deo dignum prædicant apostoli. De hoc autem loco multa & iucunda diximus apud Matthæum.

Petrus cur in mõte illo manendum putabat. *4. Reg. 1.* *Euãgeliũ seruatur.*

Factum est autem sequenti die descendentibus illis de mõte, occurrit illi turba multa. Et ecce vir de turba exclamauit dicens, Magister obsecro te, respice ad filiũ meum, quia vnicus est mihi, & ecce spiritus apprehẽdit eũ, & subitò clamat ac discerpit eum cum spuma, & vix discedit ab eo dilaniãs eum: & rogaui discipulos tuos vt eiicerẽt illum, & non potuerunt. Respõdens autem Iesus dixit, O natio infidelis & peruersa, vsquequo ero apud vos, ac patiar vos? adduc huc filium tuum. Quum autem accederet, laniauit illum dæmoniũ, & dissipauit. Increpauit autem Iesus spiritum immundũ, & sanauit puerum, & reddidit illũ patri suo.) Valde incredulus erat vir ille. propterea enim hoc dæmoniũ non egressum est à puero eius, quia vincebat infidelitas eius apostolorum virtutem. Insuper & hinc ostenditur eius incredulitas & peruicacia, ꝙ corã omnibus accedit & accusat discipulos: & propterea dominus ostendens incredulitatem eius in causa fuisse quia nõ fuerit sanatus filius eius, coram omnibus exprobrat ei & aliis omnibus incredulitatem. Dicendo enim, O natio incredula, omnes complectitur Iudæos. Nam quia peruersam dicit, declarat ꝙ non à principio, neque à natura sit malitia. Natura enim recti fuerant. semen enim sanctum erant Abraham & Isaac. peruersi autẽ facti sunt præ malitia. Vsquequo ero apud vos? hoc est, vsquequo patiar vos? quia ĩ votis habebat mortem, & cupiebat statim ab illis liberari. Vsquequo enim, inquit, feram incredulitatem vestram? Ostendens itaque ꝙ virtutem habeat quæ vincat incredulitatem Iudæi, dicit: Adduc filium tuum huc. & quum sanasset illum, reddidit ipsum patri suo. Prius enim qui à dæmonio possidebatur, non erat patris sui, sed mali spiritus qui detinebat eum: tunc autem dominus reddidit eum ei qui illum perdiderat & inuenerat patri.

Mat. xvij. *Infidelitas vni' pluriũ euicit fidẽ.*

Stupebant autem omnes super magnificentia dei. Sed omnibus mirantibus super omni-

A omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in auribus vestris sermones istos. Futurum est vt filius hominis tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, & erat absconditum ab illis, vt non intelligerent illud. Et timebãt eum interrogare de hoc verbo.) Alii quidem omnes admirabantur in omnibus quæ faciebat Iesus, non in vno hoc miraculo. Verum ipse relictis aliis cũ discipulis loquitur, & dicit, Ponite vos hæc omnia, & miracula, & miraculorum sermones, in aures vestras. Quare? quia tradendus sum & crucifigendus: vt quando crucifixum videritis, ne existimetis ꝙ præ infirmitate talia passus sim. Nam qui talia miracula facit, potest & non crucifigi. Illi autem ignorabant verbum hoc, & erat absconditum ab eis. Et quare hoc fuit? vt ne ante tempus tristitia afficerentur, & timore exterrerentur. Itaq; deus condescendens infirmitati illorum, & quasi pueros moderabatur illos, neque cõcedit eis vt intelligant hoc quod de cruce dicebatur. Vide autem & illorum reuerentiam, quomodo præ reuerentia interrogare non audebant, immo præ timore. nã timor augmentum est pietatis & reuerentiæ: sicut & reuerentia vel pietas contractus timor est. Timor auget reuerẽtiam.

Intrauit autem cogitatio inter eos quis eorum maior esset. At Iesus videns cogitationem cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum iuxta se, & ait illis, Quicunque receperit puerum hunc in nomine meo, me recipit: & quicũque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic erit magnus. Respõdens autem Iohannes dixit, Pręceptor, vidimus quendam sub nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia nõ sequitur nobiscum. Et ait ad illum Iesus, Nolite prohibere. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.) Morbus inanis gloriæ Apostolos inuasit. Mihi videtur ortum id inter illos eò ꝙ dæmoniacum nõ sanarint. Verisimile enim ꝙ super hoc contenderint, dicentibus singulis quòd nõ propter suã, sed alterius cuiusdam infirmitatem puer ille sanatus non fuerit: & inde accensa lis est quis eorum maior esset. At dominus visis singulorum cordibus, præuenit: & priusq̃ morbus incrudesceret, curauit radicitus eiici. Morbi enim ab initio facilè vincuntur: quum verò incruduerint, curatu difficiles sunt. Itaque quomodo malũ hoc emendat? Apprehensum puerum ostendit discipulis, manifestans eis per hoc, quòd talem mentem oportet nos in nobis parare, qualis est in pueris. Illi enim malitiæ expertes sunt & simplicissimi, neque inanis gloriæ neque ambitionis cogitationibus diuexantur. Qui igitur (inquit) susceperit talem puerum in nomine meo, me suscipit. Quod enim dicit, hunc sensum habet, Vos quidem opinamini, si põpatici & gloriosi fueritis, multis placeatis, pluresq; vos suscepturi sint. Ego autem dico vobis, quòd tãtopere gaudeo simplicitate, & quòd ea discipulos meos ita discernit, vt quisquis simplicissimũ virum & innocentem susceperit vt meum discipulum (hoc enim est quod dicit, in nomine meo) me suscipit. Qui autem arrogantem suscipit, neque meum discipulũ suscipit, neque me. Respondens autem Iohannes dixit, Dñe, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum. Quęnam sermonis illius consequentia quem dixit Iohannes, ad ea quæ dixit dominus? Vtique magna. Quia enim dixerat dominus ꝙ minor in vobis hic erit magnus, timere cœpit Iohannes ne forte malum quid fecisset homine per arrogantiam & superbiam prohibito. Nam prohibere aliquẽ ab aliquo, non minorem arguit eum qui prohibet, sed maius quiddam de se sentientẽ, q̃ de eo quem prohibet ab illo. Proinde Iohannes timebat ne forte superbius egisset prohibito homine. Cuius igitur gratia prohibuerunt hominem? Non inuidentes, sed indignum illum iudicantes qui miraculũ operaretur. nõ enim aderat quũ illis gratia agendorum miraculorum daretur, neq; ad hoc à dño emissus erat sicut alii, neq; Christum vsq̃ sequebatur. Quid igitur dominus? Sinite (inquit) eum hoc facere. Conterit enim & ipse satanæ caput: & quia non obstat nobis ad prædicationem, non cooperatur diabolo: proinde pro nobis est. Qui enim non est contra deum, pro deo est: quemadmodum qui non congregat cum deo, ille cum diabolo est. Admirare autem obsecro virtutem nominis Christi, quomodo & per indignos, & eos qui non erant discipuli, gratia operetur, & solum nominatus. ita & per sacerdotes, etiã si indigni fuerint, operatur gratia, & sanctificantur omnes, etiamsi indignus fuerit sacerdos.

Mat. xviij. Marci. ix.

Initiũ morbi facilè curatur.

B

C

Virt⁹ noĩs christi etiã p ĩdignos operatur.

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciẽ suã obfir-

uerat, vt iret Hierosolymam, & misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierosolymam. Quum vidissent autem discipuli eius Iacobus & Iohannes, dixerunt, Domine, vis dicamus vt ignis de cælo descendat, & consumat illos, quemadmodum & Helias fecit? Conuersus autem Iesus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis vos. Filius enim hominis non venit ad perdẽdum animas hominum, sed ad seruandum. Et abierunt in aliud castellum.) Quid est quod dicit, dum complerentur dies assumptionis eius? hoc est, instabat tempus quo postquam sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat assumi in cælum, & considere deo & patri. Tũc igitur quum appropinquabat tempus passionis eius, & assumptionis ex hoc mundo, decreuit non vltrà hinc & inde obambulare, sed ascendere in Hierosolymã. Itaque obfirmauit faciem suam, hoc declarat, quòd stabilierit & firmarit sententiam ꝙ velit ascendere Hierosolymã. Porro nuncios ante faciem suam emittit, vt parent ipsi diuersoriũ. & sciens quòd à Samaritanis non essent suscipiendi, nihilominus tamẽ illos emittit, vt omnem Samaritanorum auferat excusationem, ne dicere possent, Suscepissemus illum si quosdam præ se misisset. Interim & discipulis eius vtile hoc erat, vt videntes postea in cruce illi opprobrari, minus scandalizarentur: sed ex hoc facto magis discerent quòd sicut nũc contemptus à Samaritanis patienter tulit, atque discipulos increpauit exasperantes eum contra contumeliosos, ita & tunc cum crucifigeretur, nõ vt impotens, sed vt longanimis ferat. Prodest etiam in hoc discipulis, ꝙ illos suo exemplo docet patientes esse. Illi quidem ad Heliam respicientes, qui bis quinquaginta viros cum quinquagenariis exusserat, exasperabant dominum contra eos qui se iniuria affecerant. erant enim adhuc imperfecti. Cęterũ Christus docens legem suam sublimiorem q̃ vitam Heliæ, increpat eos, atque à tali sentẽtia abducit, quum docuisset mãsuetè ferendos illos qui iniuria afficiebant. Quid autẽ est quod dicit, non susceperunt, quia facies eius erat euntis Hierosolymam? Nunquid dicit ꝙ non susceperint eum, eò ꝙ definierat abire Hierosolymam? & quum hoc sic intellexerimus, ꝙ eum propterea nõ susceperint, eo ꝙ definierat abire Hierosolymã, inueniantur illi excusati non suscipientes? Est igitur dicendum, ꝙ Euangelista hoc dicit ꝙ non susceperunt eum, neque intrauit Samariã: deinde quasi interrogasset quispiam, nunquid impotẽs erat? an non valebat etiam illis nolentibus ingredi? dicit, Nõ. Non ideo impotens fuit, sed quia noluit illũc ire, sed Hierosolymam: quoniam nisi hoc fuisset, etiam inuitis illis in castellum ingressus fuisset.

4. Reg. 1. — *Lex Christi sublimior q̃ Heliæ vita.*

Mat. viij. Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illũm, Sequar te quocunque ieris. Dixit illi Iesus, Vulpes foueas habẽt, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit, Domine, permitte mihi primùm abire, & sepelire patrem meum. Dixit autem ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu verò vade & annũcia regnũ dei. Et ait alius, Sequar te domine, sed permitte mihi prius vt dicã vale iis qui sunt domi meę. Ait ad illũ Iesus, Nemo qui manu sua admota aratro, respexerit à tergo, aptus est regno dei.) Hic qui accessit ad Iesum, & petiit vt sequeretur illum, mala mente accessit. Quia enim vidit magnam turbam sequi dominum, suspicatus est ꝙ pecuniam ab illa colligeret dominus, & sperauit etiam ipse sequendo pecunias se congregaturum: idcirco repellit eum dominus, quasi talia dicens ei: Tu quidem putas ꝙ pecuniã ab his qui me sequantur, corradam, & ꝙ vita mea talis sit quam doceo, sed non est. Enimuero vsqueadeo paupertatem doceo & induco, vt quum alia quidẽ animalia foueas habeant, ego ne domum quidem. & sic illum repulit. Alium autem qui nõ rogauerat, permittit sequi, & quum peteret vt abire ei liceret, & sepelire patrẽ suũ, ei nõ cõcedit, dicẽs, Sine mortuos sepelire mortuos suos. quo insinuat ĩcredulũ fuisse patrẽ illius, & propterea indignũ cuius curã ageret filius qui crediderat. Sine enim mortuos cognatos, hoc est incredulos, increduli patris curã gerere, & illũ pascere vsq; ad sepulturam. Sepelire enim hoc loco significat curã gerere vsq; ad sepulturã: quia & cõmunis sermo ita habet, quũ dicimus, ille filius sepeliit patrẽ suum: nõ intelligimus ꝙ tãtũ sepelierit eum, & nihil boni aliud illi fecerit, sed ꝙ diligentem eius curã habuerit vsq; ad

Mẽte ĩuersa volentẽ seq. Christus nõ recipit. — *Christi pauptas.* — *Sepelire.*

A ad mortem & sepulturam. Igitur illi quidem mortui, hoc est increduli, sepeliant mortuum suum, dico patrem tuũ. Tu autem quia credidisti, annuncia velut meus discipulus euangelium dei. Hoc autem dixit dominus, non prohibens nos ab alendis parentibus, sed docens pietatem præferendã incredulis parentibus, eò ꝙ nullum ad virtutẽ obstaculum esse debeat: & contẽnendam etiam naturam propriã. ideo petenti sequi illum, prius autem renunciare his quæ domi suæ, non concessit, ire scilicet in domum suam, & renunciare domesticis: & vt magis proprie dicam, dicere vale. Insinuabat autem homo ille ꝙ familiaritatem quandã adhuc habeat cũ mundo, & non affectus sit vt apostoli, qui mox vt audierunt, Christũ sequuti sunt, nihil aliud curiosius perquirẽtes, & ne vale quidẽ necessariis dicentes. Sæpe enim contingit ꝙ quando quis vale dicit amicis suis, vt inueniantur aliqui qui illũ à vita sancta abducãt & prohibeant. ideo bonum est vt quũ quis rem bonam facere vult, non moretur, sed statim perficiat. Nullus enim qui mittit manũ suam ad aratrum spirituale, & respicit iterum ad mundum, idoneus est ad regnum cælorũ. Intellige autem per vulpes, etiam malignos dæmones, qui & volatilia cęli dicuntur, hoc est aeris. Iuxta principẽ enim, inquit, potestatis aeris. Dicit igitur dominus ad hominem, Quia dęmones in te foueas habẽt, propterea ego filius hominis non habeo in te vbi caput reclinem, hoc est fidem. Non video locum in corde tuo, quod impletum est dæmonibus. Caput enim Christi, fides in illum. Quãdo enim quis credit deum esse Christum, tunc caput Christi tenet. Mortuus autem peccator est, qui & sepelit suos mortuos, hoc est, malas cogitationes, quas non confitetur.
B Proinde dominus prohibet sequuturũ se, ne sepeliat malas cogitationes & occultet. vult enim eas per confessionem manifestari.

Pietas ꝓferẽda infidis parentibus.

Ephe.ij.

Caput Christi.

Mortu⁹, q malas cogitatiões nõ cõfitetr.

CAPVT X.

POst hæc autem designauit dominus & alios septuaginta, misitq; illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quò erat ipse venturus. dicebat ergo illis, Messis quidẽ multa, sed operarii pauci. Rogate ergo dominũ messis vt extrudat operarios in messem suã. Ite, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.) Scriptũ est in Exodo ꝙ filii Israel venerint in Elim, & duodecim fontes aquarũ fuerint illic, & septuaginta palmæ. Quod igitur tunc per historiam & in figura factum, nunc vere euenit. Elim ascensus interpretatur: quod nihil aliud vult, q̃ ne sitis cum Iudæis in litera legis permanentes, sed ascendentes in Christianismum ad perfectiorem intelligentiam, & incrementum spirituale. Inuenimus duodecim fontes, inuenimus & duodecim præcipuos apostolos, qui omnis doctrinæ dulcissimi fontes sunt. Palmæ vero hi sunt, qui ab apostolis educandi & docendi erant. Nam quanuis Christus illos elegerit, fuerunt tamen inferiores illis duodecim, & discipuli illorum postea ac comites. Palmæ igitur illæ à fontibus, apostolos dico, educatæ fuerunt. Nobis autem fructum dulcem quodammodo & austerum suppeditarunt. Talis enim sanctorum doctrina est non omnino dulcis & adulans, neq; omnino austera & verberãs, sed vtriusq; particeps, & reuera condita sale, gratiamq; habens: vnde & Paulus dicit,
C Sermo vester in gratia sale sit conditus. Ostendit autem dominus per septuaginta discipulos, multitudinem discipulorum quibus est opus. Sicut enim agri frugiferi multos quærunt messores, sic quum multi & innumerabiles essent credituri, multis indigebant magistris. Porro binos mittit, ceu imperfectiores, & vt alius alium adiuuaret. Ibant & ante faciem eius, eò ꝙ docebant, sicut Iohannes, Parate viam domini. Considera autem quomodo dixerit, Rogate dominum messis vt extrudat operarios: deinde ipse propria authoritate illos emittit. Ipse enim est vere dominus messis, hoc est, verus credentium deus. Prædicit autem eis & persequutiones, quòd sicut agni in medio luporum futuri essent, vt ne si repente in aduersa talia inciderent, magis turbarentur.

Exo.xv.

Elim.

Palmæ.

Colos.iiij

Op⁹ operĳs multis

Matth.11.

Iohã.i.

Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta: & neminem per viam salutaueritis. In quãcũq; domũ intraueritis, primùm dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin min⁹, ad vos reuertetur. In eadem aũt domo manete edentes & bibentes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quãcũq; ciuitatem in-

traueritis, & susceperint vos, edite quæ apponuntur vobis: & sanate infirmos qui in illa sunt: & dicite illis, Appropinquauit in vos regnũ dei.) Quia missurus erat prædicatores euangelii, dicit, Ne portetis sacculum, neque hoc vel illud: sufficit enim vobis ꝙ curam habeatis verbi. Nam si sacculum portaueritis, manifestũ ꝙ illius vobis cura est, & verbum contẽnitis. Vel aliter, Quoniam alendi estis ab his quos docetis, quid vobis sacculis opus, vel pera, vel calceamentis? Omnem enim illorum vsum suppeditabunt hi qui à vobis docebuntur. Porro ꝙ nullum per viam salutẽt, hac de causa eis iniũgit, vt ne occuparẽtur in hominum salutationibus & curiositatibus, quibus à prædicatione impedirentur. Verisimile enim est vt quum quis salutauerit quempiam, ab eodem resalutetur, & de maiori familiaritate interpelletur: vt fieri solet in his qui simul vadunt. Simul enim vt amici facti, etiam amplius & curiosius quiddam scrutantur: & sic paulatim in humana negocia apostoli inciderent, verbumque negligerent. In itinere igitur salutare quempiam ea de causa prohibet. In domum autem ingressi, dicit, dicite, Pax huic domui. hoc est, salutate eos qui in domo sunt. Et deinde ostendens ꝙ hoc non solum sit salutare, sed & benedicere, dicit, Si quidem dignus fuerit paterfamilias, benedicetur: si autem contumeliosus, & non capax pacis, pugnans & aduersarius sermoni vestro & doctrinæ: benedictio non veniet super illũ, sed ad vos reuertetur. Præcipit quoq; non transeundum de domo in domum, vt ne videantur gulosi, & scandalo sint multis, & contristent eos à quibus primùm suscepti sunt. Insuper dicit, Comedite ea quæ apud illos sunt: hoc est quæ proponunt vobis, etiam si vilia & parua sint, nihil amplius inquirentes. Pro mercede aũt habete cibũ. Et ne quæratis & pasci, & mercedem insuper accipere, sed cibũ pro mercede habetote. Vide igitur quomodo discipulos ad inopiam instruat, & securos faciat. Sanare autem & infirmos q. in ciuitatibus, præcipit, vt miraculorum operatione attrahãt homines ad verbum quod prædicant. Et vide quid dicat: Et dicite eis, Appropinquauit in vos regnum dei. Nã si primum sanaueritis, ac deinde docueritis, feliciter curret sermo vester, & credent homines ꝙ regnum dei peruenerit in vos. Non enim sanati fuissent, nisi diuina quędam virtus fuisset hæc operans. Sed & quando in anima quis sanatus fuerit, tũc venit in eũ regnum dei. Ab ægrotante enim longe istud est, quandoquidem peccatum in illo regnat ac dominatur.

Quare discipulis à Christo iniunctũ ne quẽ salutarẽt p viã.

Qñ ꝓdicãtiũ sermo feliciter currat.

In quãcũq; autẽ ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite, etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote ꝙ appropinquauit in vos regnum dei. Dico vobis ꝙ Sodomis in die illo remissius erit q̃ illi ciuitati.) Quando, inquit, non susceperint vos, egressi testemini eis ꝙ nihil cõmune nobis vobiscum, neque habemus aliquid de ciuitate vestra: sed etiam puluerem qui adhæsit nobis, extergimus, hoc est excutimus, spongia emundamus, abiicimus in vos. Verũtamen scitote ꝙ appropinquauit in vos regnum dei. Hoc loco quæsiuerit quispiam, Quomodo dicit dominus appropinquasse regnum dei & his qui susceperunt & qui non susceperunt apostolos? Appropinquare dicit regnum cęlorum his qui apostolos suscepere, propter beneficia quæ in eos collocãtur: his aũt qui non susceperunt, propter cõdemnationem. Finge in spectaculo quodam multos condemnatos, & alios non condemnatos, senatorios inquam milites & optimates: deinde dicere præconem ad omnes tam condẽnatos q̃ venerabiles, Appropinquauit rex vester: nonne his quidem ad supplicium, aliis vero ad gloriam & beneficentiã appropinquare dicit regem? Sic igitur & hoc loco intellige: Tolerabilius erit Sodomis inquit, q̃ ciuitati quæ vos non susceperit. Quare? Eò ꝙ in Sodoma apostoli non fuerunt missi. Igitur qui apostolos non susceperunt, deteriores sunt Sodomitis. Obserua ciuitatem non suscipientem apostolos, plateas habere. Lata enim via est quæ ducit ad interitum: quam quisquis ingreditur, ille apostolicum & diuinum verbũ nõ suscipit.

Qũo suscipiẽtib⁹ & nõ suscipiẽtib⁹ apostolos appropinquet regnũ cælorum.

Matt. 7.

Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœnituissent. Verũtamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, q̃ vobis. Et tu Capernaum, quæ vsque ad cęlum elata es, vsq; ad infernũ deprimeris. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit.) Tyrus & Sidon ciuitates

A tates fuerunt Gentilium, Bethsaida autem & Corozain Iudaicæ. Dicit igitur quòd in iudicio tolerabilius erit Gentilibus quàm vobis, qui vidistis miracula,& non credidistis. Illi enim si vidissent,credidissent vtique. Sed & tu Capernaū quę exaltata quidem fuisti vsque ad cælum , & glorificata multis quæ in te facta sunt miraculis, detraheris vsque ad infernum,cōdemnanda propter istuc ipsum,quòd & post tanta miracula incredula manes. Deinde vt ne dicant qui mittuntur ad prædicationē,quò mittis nos, si ciuitates quædam nō sunt te suscepturæ? dicit, Ne sitis animo tristi: qui spernit vos, me spernit,& patrem meum: & ita iniuria non vestra est,sed in deum transit. Consolatio igitur sit vobis,ꝙ hæc dei sit iniuria. Sicut contrà,ne gloriemini,vel sapite sublime,quòd quidam vos audiant. Non enim vestrum est opus,sed meum,& gratiæ.

Reuersi autem sunt septuaginta cum gaudio, dicentes, Domine etiā dæmonia subiiciuntur nobis per nomen tuū. Ait autem illis, Videbam satanam sicut fulgur de cęlo cadentem. Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici,& nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere quòd spiritus vobis subiiciuntur,sed gaudete ꝙ nomina vestra scripta sunt in cælis.) Prius dixit quòd miserit septuaginta,nunc autem dicit quòd reuersi sint gaudentes ꝙ non solum alios morbos fugarint,sed,quod maius malum erat, effugarint etiam dæmones. Vide autem quomodo nō superbiunt. Dicunt enim quòd in nomine tuo subiiciuntur nobis dęmonia,tua gratia,non nostra virtute. Dicit autem illis dominus, Ne miremini si dæmones vobis subiiciantur. Princeps enī ipsorū olim de cælo decidit, &
B nullam fortitudinem habet. Nam licet hoc homines non viderint, ego tamen inuisibilium spectator vidi. Decidit autem sicut fulgur,quia lux erat,& archangelus & lucifer,ac in tenebras decidit. Si igitur de cælo ille decidit,serui eius,dæmonia dico, quid non patientur? Quidam autem sic intelligunt, de cælo, hoc est de gloria. Nam quia dixerant ei septuaginta quòd dæmonia sibi subiiciātur, dicit: hoc & ego sciebam. Videbam enim satanam de cælo id est de gloria sua,& de honore quem habebat,cadentem. Ante Christum enim vt deus colebatur,nunc aūt de cælo decidit,hoc est de gloria sua,ne colatur vt deus,neq; habeatur perinde ac si in cælo habitet. Ecce igitur do vobis potestatē conculcandi virtutem illorum. Serpentes & scorpii,dæmonū sunt cateruæ,quæ de sursum trahuntur. Et qui manifeste percutiunt,serpētes: qui vero occultius,scorpii,vt dæmon libidinis & inuidiæ est serpens. in manifestaria enim mala compellit. at qui propter morbos persuadet hominem lauacris vnguentis & aliis effœminantibus vti,scorpius vocatur,non manifestum habens aculeum, sed clàm carnem offendens, vt in magnum casum iniiciat. Gratia autem domino, qui dedit potestatem calcandi super illos. Cæterùm docens eos ne superbiant,dicit, Verūtamen in hoc non gaudete ꝙ dæmonia vobis subiiciuntur(alii enim sunt qui ex hoc beneficia capiunt, nempe qui sanitatem consequuntur)sed magis ꝙ nomina vestra scripta sunt in cælis: non atramento, sed memoria dei & gratia. Et diabolus decidit è cælo,homines autē qui infra sunt,scribuntur supra. Verum itaq; gaudium,nomina vestra in cęlis scribi,& esse in memoria dei.

Demonū cateruæ, serpentes & scorpij

Scribi in cælis,est esse in dei memoria

C In eadem hora exultauit spiritu Iesus, & dixit, Confitebor tibi pater domine cæli & terræ,ꝙ abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis: etiā pater,quoniam sic cōplacitum est coram te.) Sicut pater bonus quū viderit filios recta quædam opera gessisse,ita saluator exultat,quia talia bona assequuti erant apostoli. Itaq; patri gratias agit quòd occultauerit quidem talia mysteria à sapiētibus,pharisæis scilicet & scribis,qui legem interpretantur,& intelligentibus,hoc est discipulis horum scribarū. Sapiens enim est qui docet,intelligens autem qui docetur & intelligit quæ dicuntur: vt exempli gratia sapiens Gamaliel,intelligēs Paulus. ille enim docebat,hic intelligebat quę ab illo docebantur. Paruulos aūt nominabat dominus suos discipulos,vtpote eos qui in lege docti non erant,sed pleriq; ex turba & piscatoribus congregati. Verūtamen & paruuli dicti sunt ob puerilem simplicitatem. Illi autem sapientes dicti,quia videbantur sapientes,quum sapientes non essent. Abscondit igitur mysteria ab his qui videbantur sapientes & intelligentes,quum vtiq; nō essent. Nam si fuissent,reuelata fuissent eis. Etiam pater,gratias ago tibi, quia sic beneplacitū fuit

Matth. 11.

Sapiēs qd Intelligēs quid.

Qui paruuli dicti & quare.

ante te, hoc est, fuit talis approbatio & volitio ante te, & placuit tibi. D

Et conuersus ad discipulos dixit, Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo scit filium, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius aperire. Et cóuersus ad discipulos seorsum, dixit, Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis ꝙ multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierũt.) Omnia traduntur filio à patre, sicut subiicienda fuerunt filio omnia. Duo enim modi sunt quibus regnat in nobis deus: vnus quo regnat in his qui nolũt: vt exempli gratia quid dicam, Deus dominus meus est etiam si nolim, quia códitor meus est. Est autem iterum dominus meus, quando seruando mandata eius, voluntatem eius impleo, gratus seruus factus. Primùm humana natura seruit & subdita est deo etiamsi nolit, etiamsi satanæ ministret. Postq̃ autem Christus pro nobis suscepit bellum, & nos à diaboli tyrãnide extractos, ministros suos, & mandatorũ suorum operarios fecit, tunc facti sumus serui grati & natura & voluntate. Prior enim seruitus naturæ tantum erat, secunda verò etiam voluntatis. Hoc igitur est quod nũc dicit dominus, quia omnia mihi tradita sunt à patre meo, hoc est omnia mihi subiicienda sunt, & sub potestatem meã redigenda. Simile autem est hoc ei quod alicubi dictum, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Qui enim pacificauit omnia tã quæ in cælo q̃ quæ in terra, talia dicit. Et aliter, Omnia traduntur filio à patre, omnia opera quæ incarnatus pro nobis fecit. Quia enim neq; pater neque spiritus pro nobis vel incarnatus est, vel passus, vel resurrexit, sed fili⁹ hæc omnia tulit, & dux salutis nostræ factus est: idcirco dixit tradita illi esse: veluti si dixisset, Pater meus mihi concredidit omnia, incarnari, pati, resurgere, saluare naturam repulsam. Et nullus scit filium nisi pater: & quis sit pater, nisi filius. Postq̃ autem dixit, Omnia mihi concredita sunt, quasi dubium quoddam nunc soluit. Ne enim quis dubitet, & cuius gratia tibi tradita sunt omnia, & non alteri, fortassis angelo vel archangelo? dicit ꝙ propterea mihi tradidit, eò ꝙ eiusdem naturæ & substantiæ sum cum eo. Et sicut illũ nullus scit, ita neq; me, nisi pater solus: & ita merito mihi tradidit omnia, vt eiusdẽ naturæ secũ, omnéq; cognitionem transcendenti, sicut etiam ipse supra omnem cognitionis vim est. Etenim pater dicit ꝙ à solo filio cognoscatur, & cui filius voluerit reuelare. Vide autem ꝙ filius quidem non per reuelationem cognoscat patrem, creaturæ autem per reuelationem. gratia enim accipiunt scientiam. non igitur creatus est filius. Conuersus vero ad discipulos, beatos illos dicit, & omnes quoque qui cum fide ipsum in carne ambulantem vident, & miracula operãtem. Etenim prophetæ prisci & reges desiderauerũt quidem in carne videre dominum, & audire eum, sed nó cótigit eis. Et aliter, quia supra dixit, Cui filius reuelauerit, ille scit patrẽ: beatos nunc dicit discipulos, ꝙ sua reuelatione ista eis contingant. Reuelauit enim eis patrem per se. Ipsum enim videns, videt patrem: quod bonum nullus ex sanctis qui ante incarnationem eius fuerunt, obtinuit, quia non viderunt dominum in carne, per quem pater cognosceretur. vnde neque patrem sic viderunt vt apostoli.

Duo modi regnantis ĩ nobis dei. — *Matt. 28.* — *Colos. 1.* — *Cur Christo potius q̃ angelo seu archãgelo cuipiã tradita sũt oĩa.*

Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister, quid faciẽdo, vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum, In lege quid scripum est? quomodo legis? Ille respódens dixit, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota mente tua: & proximum tuum sicut teipsum. Dixitq; illi, Recte respondisti. hoc fac, & viues.) Arrogans quidam legisperitus fuit, immo superbus, vt ex his quę sequuntur, manifestum est: insuper & dolosus. Accedit itaque tentans dominum. Opinabatur enim ꝙ ex responsis supplantare dominum posset. Sed dominus illum ad legem ducit, in qua mirè gloriabatur. Vide autẽ quãto studio iubeat lex deum amare. Homo animalium omnium perfectissimum est, & particeps naturæ omnium, & præterea quiddam sublimi⁹ habẽs. vt exempli gratia quid dicam, Particeps est naturæ lapidis. habet enim capillos & vngues, quæ insensata sunt, quéadmodum lapis. Particeps est & naturæ plantarum, secundum quod crescit & nutritur, & simile generat, sicut & plantæ. Particeps est & naturæ brutorum, secundum quod habet sensus, & irascitur, & concupiscit. Particeps est autẽ & dei iuxta rationalem animam, supra omnia alia animantia. Itaq; lex ostendere volens ꝙ homo debeat F

Matth. 22 — *Deute. vi.* — *Rom. 13.* — *Homo oĩs omnium naturæ particeps.*

A debeat sese totum tradere deo, & omnes animales virtutes insumere in dilectionem dei, eo quod dicit, ex toto corde, crassiorẽ & plantis propriã declarauit virtutem. Dicendo autem, ex tota anima, mediam ostendit, & sensatis congruentem. Per hoc autẽ quod dicit, ex tota mente, homini maximè propriam vim significauit, animã rationalem. Porrò quod dicit, ex tota fortitudine, ad omnia hæc trahendum. Oportet enim nos & naturalem ac vegetatiuam virtutẽ subiicere dilectioni Christi. Sed quomodo? Fortiter, & non dissolute. Et sensitiuam, atq; illam fortiter. Deniq; & rationalem, atq; illam ex tota virtute. Atq; ita debemus nos totos dare deo, subiiceréq; & nutritiuam, & sensitiuam, & rationalem nostram virtutem dilectioni dei. Et proximũ tuum sicut teipsum. Lex nondum valens perfecta docere ob auditorũ puerilitatem, proximũ diligere hortatur vt seipsum. Christus autem & plus q̃ seipsum diligere proximum docuit. Maiorem enim hac dilectionem, inquit, nemo exhibere potest, q̃ vt animã suam ponat quis pro amico suo. Dicit igitur ad legisperitum, Recte respondisti. Quia enim (dicere vult) legi adhuc subiectus es, rectè respondisti. iuxta legem enim sapis. Iohan. xv

Ille autẽ volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum, Et quis est meus proximus? Respondẽs autem Iesus dixit, Homo quidam descẽdebat ab Hierosolymis in Hiericho, & incidit in latrones: qui etiam despoliauerũt eũ vestibus, ac vulneribus inflictis abierunt semimortuo relicto. Accidit autem vt sacerdos quidã descenderet eadem via, visóq; illo præteriit. Similiter & leuita quum iret iuxta locum, quum accessisset ac vidisset eum, præteriit. Samaritanus autem quidã iter faciens, venit ad eum: & viso eo, mi-
B sericordia motus est, & accedens obligauit vulnera eius, infundens oleum ac vinum: & imponens illũ in suum iumentum, duxit in diuersoriũ, & curam eius egit. Et postero die egrediens, depromptos duos denarios dedit hospiti, & ait ei, Curã illius habe: & quodcunq; præterea insumpseris, ego cum rediero reddã tibi. Quis ergo horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui exercuit misericordiam in illum. Ait igitur illi Iesus, Vade, & tu fac similiter.) Laudatus à saluatore legisperitus, prodidit insolentiam animi. dixit enim, Et quis est meus proximus? Existimabat enim se iustũ esse, nullumq; habere sibi similem & proximũ virtute: putans solum iustũ iusto proximũ esse. Proinde volens iustificare seipsum, & extolli super omnes homines, insolescens inquit, Et quis est proximus meus? Saluator autem quoniam conditor ipse erat, sciens nos omnes vnam creaturam, non operibus neq; dignitatibus, sed natura definit proximũ. Ne igitur putes, inquit, quia iustus es, ꝙ nullus tibi similis sit. Omnes enim qui eiusdem naturæ sunt, proximi tui sunt. Sis igitur vicissim & tu illis proximus: non loco, sed affectione & studio erga illos. Idcirco & Samaritanum introducit in exemplũ, vt tibi monstret quòd licet hic vita excelluerat, proximus tamen ei erat qui miseratione dignus. Sic & tu compassione proximum te illi exhibe, & sponte ac non vocatus in illius subsidium curre. Docemur igitur & hoc loco per parabolã vt parati simus ad misericordiam, & conemur esse proximi his qui indigent nostro subsidio. Docet autem & quanta dei bonitas erga homines. Descẽdebat enim humana natura à Hierusalem, hoc est à tranquilla & pacifica vi- Proximus noster qui sit. Cur Samaritan᷒ in exẽplũ ꝓximi inductus.
C ta. Hierusalem enim interpretatur visio pacis. Quò autem descẽdit? In Hiericho humilem, & æstu suffocantẽ, hoc est, vitam affectionibus plenã. Vide autem quòd nõ dixerit descendit, sed descendebat. Semper enim humana natura ad inferiora procliuis est, non semel, sed semper vitæ affectionibus deditæ vacans. Incidit autem in latrones, hoc est dæmones. Nisi quis à cogitationibus sublimibus deciderit, non incidit in dæmones, qui exuto homini, & spoliato vestibus virtutum, plagas inferunt peccati. Primum enim denudant nos omni bona cogitatione, & visitatione dei: deinde plagas peccati inferunt. Porrè naturam humanam semimortuam reliquerunt: vel ꝙ anima immortalis, corpus autem mortale, & ita dimidium hominis morti subditum est: vel ꝙ nõ omnino desperata est humana natura. In Christo enim salutem se habere sperauit: & ita neque moriatur omnino: sed propter ruinam Adæ mors in mundum intrauit: propter Christi autem iustificationem mors abolenda est. Per sacerdotem verò & leuitam, legem intellige & prophetas. Illi enim volebant iustificare humanam naturã, sed non potuerunt. Impossibile enim (inquit Paulus) sanguinem taurorum & hirco- Hierusalẽ. Dæmones latrones. Roma. v. Hebræ. x.

rum tollere peccatum. Miserti itaque sunt hominis, & de eius sanitate cogitarūt. Deinde plagarum magnitudine victi, ad posteriora iterum regressi sunt. Hoc enim signi- D
ἀντιπαρελθεῖν. ficat ἀντιπαρελθεῖν. Venit enim, inquit, lex, & astitit iacenti: deinde non valēs sanare, reuersa est. Attende item q̄ verbum accidit, sensum quendam habet. Nam reuera legem non data opera inuenerunt, sed propter humanam infirmitatem, quæ non potuit ab initio sacramentum Christi suscipere, data est. Propterea dicit, accidit q̄ sacerdos, hoc est lex (ita enim dicere solemus de his quæ fortuitò obueniunt, & citra operā nostrā)
Galat. iij venit vt sanaret hominem: sed dominus & deus noster, qui propter nos factus est ma-
Iohā. viij. ledictum, & vocatus Samaritanus, iter faciens, hoc est hanc potissimū sui itineris causam esse volens, & hunc scopum obseruans, vt nos sanaret: non præteriens & obiter nos visitans venit ad nos, sed conuersatus nobiscum, & loquutus non apparēter, sed vere. Proinde statim obligat vulnera, neq; permittit malitiā amplius laxari, sed obligat eam. Infundit oleum ac vinum: oleum, hoc est sermonem doctrinæ, qui per suauia nos adhortatur: vinum vero, sermonem qui per austeriora inducit ad virtutem. Exē-
Matth. xi. pli gratia, quando audis dominū dicentem, Venite ad me, & ego refocillabo vos: hoc
Matt. 25. oleum hilaritatem & quietem ostendit. & iterum, Venite, hæreditate præparatum vobis regnum. Quādo autem dicit, Ite in tenebras: vinum est, hoc est austerior doctrina. Intelligere potes & aliter. Oleum humanam significat conuersationem, vinum diuinam, vt tale quid dicam, Dominus alia humano more operabatur, alia autem diuino. Humanum erat comedere & bibere, & vitam laxiorem sectari, & non austeritatē præ E
se ferre, vt Iohannes: atq; hoc fuerit oleum. Ieiuniū vero mirabile, & ambulatio in mari, & aliæ diuinæ virtutes, vinū sunt. Vino enim assimilata est deitas, quā meracā sustinere ac ferre nullus posset, nisi & oleū adesset, hoc est, humanior conuersatio. Et proinde quia per vtraq; nos seruauit, diuinitatem inquam & humanitatem: propterea dicit vinū & oleum infudisse. Et quotidie qui baptizantur, liberantur à vulneribus animæ, oleo quidem vnguēti vncti: statim autem cōmunicantes, & diuini sanguinis participes fiunt. Porrò dominus imposuit sauciam nostram naturā super propriū iumentum, hoc est super corpus suum. Mēbra enim sua nos fecit, & participes sui corporis: nósq; infimo loco sitos posuit in dignitatem illā, vt & eiusdē corporis videamur esse. Diuersoriū autem ecclesia est, quæ omnes suscipit. lex enim non omnes suscipiebat.
Deute. 23 Moabita enim, dicit, & Ammonita non intrabunt in ecclesiā dei. Nunc autē in omni
Actuū. x. gentē qui timet deum, acceptus est ei, modò velit credere, & pars fieri ecclesiæ, quæ omnes peccatores & publicanos suscipit. Vide item & diligentiā, qūo ducēs, inquit, in diuersoriū, curā eius egerit. Nā prius q̄ in hoc duceret, solum obligauit vulnera. Quid igitur est quod dico? Quia quū constituta est ecclesia, & factum est diuersoriū, hoc est ex omnibus ferme gentibus aucta, tūc fuerūt & spiritus sancti dona, & dilatata est gratia dei: id quod ex actis apostolorū disces. Tenet aūt figurā hospitis, omnis apostol⁹ & doctor, & pastor: quibus dedit dominus duos denarios, duo testamēta, vetus & nouum. Vnius enim regis imaginem vtraq; tenēt, nēpe q̄ eloquia dei sint. Itaq; denarios illos domin⁹ in cælū ascēdens reliquit apostolis, & episcopis aliis, atq; doctorib⁹. Dixit autem, Quicquid ex tuo insumpseris, ego dabo tibi. Reuera enim de suo apostoli F
multa insumpserunt, multū laborantes, & omnem doctrinā seminātes. Sed & doctores qui explanant veterē & nouā, multa è suo insumūt, pro quibus mercedē accipiēt
Matth. 25 domino redituro in secundo aduētu. Tūc enim singuli dicent ei, Domine, duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos p̄terea ip̄edi. Cui dicet & ipse, Euge serue bo. &c.
Infra 19. Factum est autem dū irent, vt ipse intraret in quoddā oppidulū, ac mulier quædā Martha nomine excepit illum in domum suam: & huic erat soror nomine Maria, quę etiam assidens ad pedes audiebat sermonem illius. Martha autem distrahebatur circa frequens ministerium: quæ assistens ait, Domine, nō est tibi curæ quòd soror mea reliquit me vt sola ministrem? Dic ergo illi vt me adiuuet. Et respondens dixit illi Iesus, Martha Martha, solicita es, & tumultuaris circa multa: atqui vnum est necessariū. Maria bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea.) Magna quidem hospitalitatis virtus est, id quod Martha ostendit, & non reiicienda: maior autem attēdere verbis magis spiritualibus. Per illam enim corpus pascitur, per hoc anima viuificatur.

Non

A Non enim propter hoc assumus, inquit, vt mētem impleamus variis cibis, sed vt animabus vtiles simus. Vide item & domini sententiam. Nihil prius dixit Marthæ, quàm ab illa perstringendi sumeret occasionem. Postquam enim illa auellere tentauit sororem ab auditu, tum denique dominus arrepta occasione illam verberat. Eatenus enim hospitalitas veneratione digna est, quatenus non abstrahit & abducit nos à magis necessariis. Et quoniam cœpit prohibere nos à curiosis, tunc illi præferendus diuinorū auditus: im̃o si accuratius dicendum, nō hospitalitatem prohibet dominus, sed varietatem ac turbā, hoc est distractionem & turbationem. Laudat enim frugale hospitium. Quare enim, inquit, Martha solicita es, & turbaris circa multa, hoc est distraheris, turbaris? Vno nobis opus est, nempe vt comedamus qualitercunque, non variis. Quidam autem exponunt, vno est opus, non de esu, sed attentione doctrinæ. Porrò dictis illis docet dominus apostolos, vt quum venerint in domum cuiusdam, non varia inquirant, sed contenti sint frugali hospitalitate, nihil plus quærentes quam vt attendant doctrinæ. Intellige quoque per Martham virtutem practicam, per Mariam contemplationem. Practice enim distractiones & turbationes fert: cōtemplatio verò domina fit affectionum. Maria enim domina interpretatur, ac in sola diuinorum eloquiorum & iudiciorum contemplatione occupata est. Animaduerte autem & hoc, ꝙ assidet iuxta pedes Iesu, & audit sermones eius. Etenim per pedes intelligūt virtutem practicam. motum enim & incessum ostendunt. Porrò sessio, firmitatis symbolum est. Quisquis igitur sederit iuxta pedes Iesu, & confirmatus fuerit in practica, ac imitatur

Hospitalitas q̃tenus venerāda.

Martha virtutem practicā, Maria cōtemplatiuā significat.

B vitam & conuersationem Iesu, ille postea venit ad auditum diuinorum sermonū, videlicet contemplationem: quia & Maria primū sedet, deinde audit sermones. Tu igitur si quidem potes, in ordinem Mariæ ascende, & fias domina affectionum, & ad cōtemplationem venies. At si hoc tibi non fuerit possibile, Martha esto, practicæ parti addictus, & per hoc Christum suscipiens. Vide autem hoc, Quæ non auferetur ab ea. Practicus enim habet quod à se auferatur, hoc est distractionē & occupationem. proficiendo enim venit ad contemplationem, liberatúrq; à turbatione & distractione, & ita aufertur aliquid ab eo. Contemplator verò non priuatur hac bona parte, contemplatione scilicet. In quod enim maius aliud proficeret, vbi in hoc venerit fastigiū, diuinam dico visionē, id quod est deificari? Qui enim dei visionem assequitur, deus fit. Simile enim simili comprehenditur.

CAPVT XI.

ET factum est quum oraret quodam in loco, vt cessauit, dixit quidam ex discipulis eius ad eum, Domine, doce nos orare, sicut Ioānes docuit discipulos suos. Et ait illis, Quum oratis, dicite, Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra. panem nostrum quotidianū da nobis hodie: & remitte nobis peccata nostra, siquidē & nos remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.) Imitatur discipulus Christi discipulos Iohānis: idcirco & quærit vt doceatur modum orationis.

Matth. 6.

C Saluator autem non repulsa discipuli prece, docet: Pater noster (inquit) qui es in cęlis. Vide orationis vim. statim sursum te ducit: tibiq; persuadet, quoniā nominas deū patrem, ne omnino similitudine eius careas, sed enitaris fieri similis patri. Non dixit autem, pater meus: sed, pater noster, ad fraternitatis amorem nos cohortans, & compellens omnes diligere tanquam communes fratres. Porrò quum dixisset, in cælis, nō deum illic circunscribit, sed auditorem in cælos subuehit, & à terrenis abducit. Sanctificetur verò nomen tuum, pro eo quod est glorificetur, hoc est, fac vitam nostram in tuam esse gloriam. Nam sicut nomen dei propter malos blasphematur, ita propter eos qui bonā agunt vitam, glorificatur. Veniat regnum tuum. Malus deprecatur regnum dei, nolens illud venire propter iudicia quę tunc erunt: iustus verò orat vt cito veniat, quò à tentationibus quæ hic sunt, liberetur & quiescat. Fiat autem voluntas tua, quemadmodum in cęlo ab angelis, ita & à nobis hominibus super terram. Angeli enim omnino iuxta voluntatem dei operantur. Docet quoque quotidianum panem solum quærendum, hoc est, eum qui substantiæ nostræ & vitæ conseruandæ cōducit:

Orationis dominicę expositio.

non superfluum, sed necessarium. Porrò non intrare in tentationes, significat nō temere prosiliendū in tētationes. Neq; enim orare debemus deū vt immittat in nos tētationem: sed deprecandæ sunt: & si nobis acciderint, ferendæ fortiter. Dicere autem possumus, ꝙ duo sint genera tentationum. Aliæ enim sunt volūtariæ, vt ebrietas, homicidium, adulterium, aliæq; affectiones. Hisce enim tentationibus sponte nos submittimus. Inuoluntariæ vero sunt, quibus tyranni & validiores nos subiiciunt. Igitur à voluntariis tentationibus, hoc est affectionibus, fugere nos oportet, & eas deprecari, & dicere, ne inducas nos, hoc est ne permittas nos incidere in tentationem, hoc est voluntariam tentationem. Sed libera nos à malo. Hic enim est qui & voluntarias & inuolunarias infert tentationes. Ideo qui tentaris ab homine & vim pateris, ne putes hominem esse tibi authorem tentationis, sed malignū. Ille enim est qui fratri persuadet vt in te sæuiat & insaniat. D

Duo gñа tētationū.

Et ait illis, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, da mihi mutuò tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & nō habeo quod apponam illi. & ille intus respōdens dicat: Noli mihi molestus esse: iam ostiū clausum est, & pueri mei mecū sunt in cubili: nō possum surgere, & dare tibi. Dico vobis, etiā si non daturus sit illi surgens eò ꝙ amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi quotquot habet opus.) Parabolam hanc & exemplū dicit dominus erudiens nos ne segniter oremus. Quid igitur vult parabola? Mediam noctem quidem inquit esse extremum vitæ, ad quod quū homines peruenerint, sensum boni accipiunt, & ad deum festinant: qui amicus est, omnes diligens, & omnes volens saluos fieri. Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est in extrema vita, ad deum, vt ad amicum: & dicunt ei, Da mihi tres panes, hoc est fidē in trinitatē. Amicus enim meus aduenit, hoc est, angelus qui animam assumit. Amicus autē est omnis angelus, sicut & dominus dixit ꝙ gaudium factū est in cælo de salute hominis. Pueri autem qui in lecto quiescunt, sunt hi qui conuersi sunt, & facti sunt pueri, & digni habiti sunt qui quiescerent cum domino. Impudētiam autem & improbitatē dicit orationem attentam cum sustinentia. Intellige & aliter, per mediam noctem, ingētem tentationem. Nox enim omnis tentatio: media autem nox, omnis tentationis feruor. Igitur cum quis in medias tentationes peruenerit, accedit ad deum nos diligentem, & dicit, Commoda mihi tres panes, salutem corporis scilicet, & animæ, & spiritus. Timetur enim ne tria hæc periclitentur. Quis autem amicus est qui venit de via? Vel omnino dominus, qui probat nos, & auidus est edendi de salute nostra. Non habet aūt quod apponat amico, qui in tētationes inciderat, & infirmus per se vt obsistat illis, & curet ea quę sunt dei. Claudi ianuam, signat ꝙ oporteat ante tētationes nos esse pręparatos. Quum autem inciderimus, clausa est præparationis ianua. Et qui inueniūtur impræparati, nisi deus adiuuerit, periclitabuntur. Pueri autem (sicut prius dictum) hi sunt, qui per virtutem facti sunt filii dei, & recumbunt ac quiescunt cum deo.

1. Tim. 2. E

Inferi⁹. xv Pueri ī lecto qescētes.

Amic⁹ de via veniēs

Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, num porriget illi scorpium? Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris: quanto magis pater vester qui in cælis est, dabit spiritum sanctum poscētibus se?) Videte verborum diligentiam. Non dixit, petetis, & dabitur: sed, petite, hoc est, continuò quærite. Omnis enim qui petit, accipit. Nūquid ergo & qui petit quę non expediunt, accipit? Non. Primò igitur rerum noxiarum petitio, non vocatur petitio apud deum. nā qui deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad deū petitionem facit. ipse enim noxia non dat. Insuper audi etiam ipsum dominū quomodo doceat nos petere quæ oportet. Panem, inquit, & piscē & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita & petitiones nostræ vtiles nobis esse debent. Intellige hic ꝙ panem petat omnis qui fidem in trinitatem & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant. At piscē petit, qui in mari vitę huius est, & quærit à deo adiutorium, vt in mediis tentationibus nō submergatur, sed viuat,

Mat. 7. 13 Marci. xi. Iohan. x. xiiij. F

Panis, piscis, & ouū, à deo roganda. Psal. ciij.

A viuat, & sicut piscis cūstodiatur. Ouum autem petit, qui sibi virtuosarum animarum fructus dari petit. Quæ sanè animæ auibus conferuntur, quę alas sumpserunt, & spiritu alleuiatæ super terrena sese extulerunt.

Et erat eiiciens dæmonium, & istud erat mutum: quumq; eiecisset dæmonium, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. Quidam aūt ex eis dixerūt, Per Beelzebul principem dæmoniorū eiicit dæmonia. Et alii tentantes, signum de cælo quærebāt ab eo. Ipse autē quū sciret cogitatiōes eorū, dixit eis, Omne regnū aduers⁹ seipsum diuisum, desolatur, & domus super domū cadit. Quòd si satanas quoq; aduersus seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius, quia dicitis me per Beelzebul eiicere dæmonia? Quod si ego Beelzebul præsidio dæmonia eiicio, filii vestri cuius præsidio eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erūnt. Porrò si digito dei eiicio dęmonia, profectò peruenit ad vos regnum dei.) κωφὸς mutus frequenter dicitur, qui neq; audit, neque loquitur. dicitur autem & qui non audit: propriè verò, qui neque audit, neque loquitur. Et sanè qui à natiuitate non audiunt, iidem etiam necessariò non loquuntur. Illa enim loquimur, quæ per auditum loqui didicimus. Quando autem quis non audit, non mirum si neque loquatur. Verum secus est si casu cuiuspiā auditus offendatur. Nā eū qui talis est, loqui nihil prohibet. Vnde qui ad dn̄m adductus est, & lingua & aurib⁹ impedit⁹ erat. Figura aūt hic est humanę naturæ, quæ à dæmonibus detenta, nō audire potest sermonē dei, multóq; minus eloqui valet. At dn̄s postq̄ venerit, dæmonesq; effugarit, dęmoniacas affectiones & opera inquā, fecit nos audire & eloqui veritatē. Nō solū enim sermones dei audire oportet, sed etiā aliis loqui. Audiam⁹ igitur q̄ habem⁹ in nobis diabolica opa, & putamus nos docere alios, & cupim⁹ ab hominib⁹ salutari rabbi. Egresso enim dæmonio, verus sermo & doctrina fit. Quādiu autē intra nos fuerit dæmonis operatio, etiāsi videamur loqui, non loquimur. Pharisæi sanè miraculum arguunt: & dn̄m vt magū contumelia afficiunt. Dicunt habere eū amicū principē dęmoniorū, atque illius cooperatione eiicere dæmonia. Ad quos dn̄s, Quomodo (inquit) potest dęmon eiicere aliū dæmonē? Hoc enim esset destructio regni eius. Siquidē regnū illi putant & quietē, habitare in hominibus: & si eiicit eos princeps ipsorū, manifestū quòd seipsum destruit. Etenim omne regnū diuisum & seditiosum destruitur, & domus diuisa. Domum aūt siue ædificium intellexeris, bene. Nā ædificiū q̄diu cohibet se, & seruat continuitatem, consistit: postq̄ autem etiā muri dispescunt, cadit. Siue eos qui domū inhabitant intellexeris. nam hi quādiu pacifici sunt, conseruantur: quū autē inter se diffident, cadunt. Esto autem ꝙ ego eiiciā dæmonia in Beelzebul, filii vestri, hoc est Apostoli, in quo eiiciunt? nonne manifestum ꝙ in meo nomine? Quomodo igitur dicitis ꝙ ego eiiciā in Beelzebūl, quasi opus habeam illorū virtute, quū filii vestri, sancti scilicet Apostoli, in meo nomine dæmonia eiiciant? Igitur ipsi condēnabunt vos. Manifestū enim ꝙ si illi in meo nomine eiiciunt dæmonia, mihi non opus sit virtute alterius. In digito ergo dei, hoc est in spiritu sancto eiicio, & nō in malo spiritu. Digitum autem spiritum dicit, vt scias quòd sicut digitus eiusdem substantiæ est cum alio corpore, ita & spiritus eiusdem substātiæ est cum patre & filio. Fortassis autē & ideo, quia filius dicitur manus dei, & requieuerūt super eū septē efficaciæ spiritus, nō quòd per spiritum agatur, sed quia consubstantialis est spiritui. Vnum autē ex donis & efficaciis spirit⁹ sancti est sanare: ꝑpterea dicit in sp̄ū dei, hoc est, in sp̄ūali dono eiicere dęmonia. Nā sicut digitus pars est manus, ita spirit⁹ donationū pars fuit spirituū quos habuit Christ⁹, hoc est operationū sp̄ūs. Propterea si eiicio (inquit) dæmonia efficacia diuinæ virtutis, peruenit vtiq; in vos regnū dei. Quod talem habet sensum, Destructū nunc est regnū diaboli, regnatq; de⁹ q̄ dæmones effugat. Audi enī q̄d deinceps dicat:

Mat. 4. 12

κωφὸς quis dicitur.

B

C

Digit⁹ dei quis.

Esaiæ. xi.

Quū fortis armatus custodit atrium suū, in pace sunt ea q̄ possidet. Vbi verò fortior eo superueniens vicerit eū, vniuersa arma eius aufert, in quibus cōfidebat, & spolia ei⁹ distribuit. Qui non est mecū, contra me est: & qui nō colligit mecū, dispergit. Quū immūdus spirit⁹ exierit ab homine, ambulat ꝑ loca arētia, quęrēs requiē: & nō inueniēs, dicit, Reuertar in domū meā vnde exiui. Et cū venerit, inuenit eā scopis mūdatā atq; ornatā. tūc vadit, & assumit septē alios spiritus nequiores ipso, & ingressi habitāt ibi, & fiunt extrema hominis illius peiora primis.) Fuit quidē, inquit, ante aduētū meum

fortis satanas,& custodiebat atrium suum,hoc est, præualebat & imperabat humanæ D naturæ fortiter & secure. Postquam autem ego veni illo fortior, & vici mundum, omniaque arma eius in quibus fidebat,omnia scilicet peccatorum genera, illa enim arma sunt diaboli in quibus fidebat & præualebat. Arma igitur(inquam)illa eius diripui ego qui sine peccato inuentus, vnde infirmata sunt:& spolia eius, hoc est, homines quos habebat,quasi spolia ab eo rapui,& trado ea,aliud alii angelo fido custodi,vt pro dæmone,cuius tyrannidem tulerat,habeat angelum. Vel aliter, Egóne communionẽ cum Beelzebul habeo?Meum opus est congregare filios dei dispersos,illius verò congregatos dispergere. Quomodo igitur de me cogitatis ꝙ communionem habeam cum satana?Et profectò hęc cogitatio hinc oritur,ꝙ dæmones magis nũc vos q̃ olim premant. Etenim habuistis etiam olim immundum spiritum,qui habitabat in vobis quando idola colebatis,& prophetas occidebatis,& visus est postea exire à vobis: at nunc rediit in domum suam,hoc est,animas vestras,cũ septem spiritibus,hoc est multis(scriptura enim septem pro multis vsurpat) fecitque vobis extrema peiora primis. Quum enim idola coleretis, prophetasque occideretis, nondum iniuria afficiebatis filium dei,qui nunc propter vos in carne apparuit. Nunc autem quæ spes salutis,quãdo & incarnato filio dei,qui & propter vos miracula operatus est,in tantam ingratitudinem & cõtumeliam prorupistis? Porrò loca inaquosa,animæ sunt eorum qui nihil aquosum & dissolutum habent,sed aridæ & solicitæ sunt, in quibus nullam quietẽ inuenit spiritus immunditiæ. Et quoniam in talibus animabus malignus nullum domicilii locum inuenit,ad Iudæos reuertitur,& fiunt ipsis posteriora deteriora primis: E neque adhuc habent prophetas(occiderunt enim verbum)neque vnctionem. Christũ enim crucifixerunt. Hæc enim in illis olim apparebant,quanuis idola colerent:nunc autem quia in filium dei peccarunt,omnibus illis priuati sunt.

Arma diaboli. *Septẽ,pro multis.*

Factum est autem,quum hæc diceret,extollens vocem quædam mulier de turba,dixit illi, Beatus venter qui te portauit: & vbera quæ suxisti. At ille dixit,Quinimmo, beati qui audiunt sermonem dei,& custodiunt illum. Turbis autem condensantibus se cœpit dicere,Natio hæc mala est: signum quærit:& signũ non dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. Nam sicut Ionas signum fuit Niniuitis,ita etiã filius hominis erit nationi isti. Regina austri surget in iudicio cum viris nationis huius,& condemnabit illos:quia venit à finibus terræ vt audiret sapiẽtiam Solomonis,& ecce plus q̃ Solomõ hoc in loco. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ natione hac, & condemnabunt illã, quia ad pœnitentiã adducti sunt prędicatione Ionę:& ecce plus q̃ Iona hoc in loco.) Pharisæis & scribis miracula taxantibus, mulier simplex dolóq; carens illa celebrat. Vbi autem sunt qui dicunt dñm apparenter tantũ apparuisse? Hæc igitur testis sit ꝙ & vbera lactent. Ipse vero beatos dicit illos qui custodiunt sermonẽ dei,non destituens beatitudine matrẽ suam,absit:sed ostẽdit ꝙ etiam illi nulla vtilitas futura sit ex eo ꝙ pepererit & lactauerit ipsum,nisi virtutes alias omnes habeat. Insuper & hęc tẽpestiue dicit. Quia enim inuidi & inobedientes arguebant alios qui sermones eius audiebãt, ideo Christus contrà beatos eos dicit. Fortassis autẽ & propter sanatum surdum hæc dicit: vt & ipse quum audierit,faciat semonem,& non fiat ei in condemnationẽ recepta audiendi virtus. Congregantibus autẽ se turbis, cœpit Iesus reprehendere ingratos. Nam quoniã erant quidam apud eos q quærebant signũ de cælo fieri à Iesu:dicebant enim,Signa quæ fecit,de terra sunt,& facit ea in Beelzebul mundi principe,qui potestatem habet terræ:de cælo autem non poterit, eò ꝙ non sit filius patris cælestis: quia inquam fuerunt quidam hæc dicentes,eius gratia arguit eos dñs,& dicit,Dabitur vobis signum,id quod ostendet vobis me verum filium cælestis patris. Quale hoc?Ionæ signum,hoc est resurrectionis. Sicut enim ille tribus diebus fuit in ventre ceti, ita & ego tres dies faciam in ventre magni ceti,hoc est inferni,& resurgam. At Ionæ quidem,postquam reuixit ex ventre ceti,crediderunt Niniuitæ:mihi autem etiam quum resurrexero,non credet generatio ista:vnde condemnabitur, ꝙ neque Niniuitas sint imitati,q̃uis maior nũc hic assit q̃ Ionas. Nã & ob meã dignitatẽ,& p̃dicatiõis genus, maior monstratur excellentia. Ego dñs,ille seruus:ego regnũ cælorũ prædico,ille salutem,ne perirent:ego cũ miraculis, ille absque miraculis. Similiter & regina austri iudicabit

Math. xij. *Ionæ.ij.* *3.Re. 10.* *2.Para. 9.* *Signũ Ionæ quod fuerit.*

A dicabit nationem hanc, quia ex finibus terræ venit vt audiret sapientiam Solomonis. Intelligas quoque obsecro per reginam austri, omnem animam quæ in bono valida est, & perseuerat. Et vt tale quid dicam, aquilo in scriptura infamatur tãquam aduersarii regio. Gelida enim est & rigida, ac mortua facit. Auster verò laudatur vt ventus calidus, & viuificans, & stupida membra confouens. Ideo & in Canticis sponsus aquilonem fugans dicit, Surge aquilo, & veni auster. Et iterum Propheta dicit, Et eum qui ab aquilone est, exterminabit dominus, Satanam scilicet. Igitur anima quæ regnat in austro, in bona parte spiritualis vitæ, & imperium habet in operibus, venit vt audiat sapiẽtiam, hoc est, ad contemplationem ascendit. Sapiẽtia enim Solomonis, pacifici regis domini & dei nostri sapientia est: ad quam nõ veniet quis aliter, nisi regnauerit in bona vita, & per actiuam imperauerit.

Regina austri quę intelligat. Cant. iiij. Iohel. ij. Sapientia Solomonis q̃ fuerit.

Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neq; subter modiũ, sed super cãdelabrũ, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis est oculus. Quum igitur oculus tuus fuerit simplex: totũ quoque corpus tuũ lucidũ erit. quod si malus fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam: sic erit lucidum totum, vt quum lucerna fulgore illuminat te.) Quoniam inuidi Iudæi miracula videntes, ea calumniabantur ob mentis malitiam, eius gratia dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est noscẽdi deum beneficium, quo videmus veluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudiciũ, & præ inuidia ob-
B tenebrati, miracula & beneficia non vident, quanuis in hoc acceperimus mentem, vt super candelabrum ponamus, vt etiam alii lumen videant. Videtur autem mihi hoc dicere, O pharisæe, habes scientiam, hoc est lucernam: oportet te scientia illa vti, vt per eam agnoscas miracula, & aliis quoque ostendere & monstrare possis ꝙ sint opera filii dei, & non Beelzebul: vt hi qui ingrediũtur, hoc est nouitii, & qui instruuntur, lumen videant. Nam qui sapiẽs est, iam ingressus est: qui autem discit, adhuc ingreditur. At pharisæi vos hoc facere non vultis, sed oculum mentis vestræ, qui simplex erat, fecistis obliquum & obscurum. Etenim sicut oculus corporis si quid habet, hoc & corpus habere facit: si quidem lucẽ habet, ac lucidus fuerit, erit & corpus in luce: sin tenebrosus fuerit, erit & illud in tenebris: simili modo eũdem affectum habet anima, quẽ habet mens. Et si inuenerit oculum quem accepit à deo, & lucem obtenebrari vel ab inuidia, vel ab auaritia, vel vt in summa dicam, carnalitate: obtenebratur & ipsa.

Matth. vi.

Et quũ loqueretur, rogauit illum quidam pharisæus vt prãderet apud se. Iesus autẽ ingressus accubuit. Pharisæus autẽ quum vidisset, admiratus est ꝙ non prius lauasset ante prandiũ: & ait dominus ad illum, Nunc vos pharisæi exteriora poculi catinique mundatis, & quod intus est vestri, plenum est rapina & malitia: stulti: nonne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est, fecit? Veruntamen quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.) Sciebat quidem pharisæorum liuorem dominus, & nihilominus comedit cum eis propter istucipsum, quòd mali erant, & correctione opus habebant. Nam propter hoc comedit cum eis, vt occasionem apprehen-
C dat, & eorum mores emendet. Proinde & nunc stultam eorũ cõsuetudinẽ taxat, nẽpe lotionem antequam comedant: docens ꝙ oporteat animã per bona opera purificare. nam lauari aqua, nõ animã, sed corpus purificat. At stulti illi putabant ꝙ cũ corpore quãdo baptizabat̃ & lauabatur, simul & anima purgaretur. Dñs igitur pulchro calicis exẽplo vsus est. Quia enim tẽpus erat mẽsæ, calicis & catini meminit, ab his q̃ ob oculos sita erant, testimoniũ afferens, & persuadens pharisæis ꝙ sicut nulla quidem vtilitas est extrinsecus mũdũ esse poculũ, intrinsecus autẽ impletũ esse sordib⁹: sic neq; si corpus baptizetur, anima aũt omni plena sit immũditia, vtpote rapina & malitia. Insinuauit aũt duas affectiones quibus laborabãt Iudæi, auaritiã per rapinã, inuidiã aũt, & quæ ex inuidia proueniunt, per malitiã. Nulla igitur vtilitas est quando sic habet aĩa stulti. Nõne qui fecit corpus, quod multa cura dignaris, etiã animã fecit? Debes igitur & illã purgare. Deinde docet eos quomodo purgandũ sit: nẽpe quod interius, ꝑ eleemosynam inquit. Vide autẽ quomodo duas illorũ affectiones sanet, inuidiã dico & rapinam, per hoc quod subiicit eleemosynam. Nã qui verè miseretur, nõ inuidet ei qui

Mat. xxiij. Cur cum pharisæis, & malis manducat dominus.

Eleemosyna filia prima deificantis charitatis. misericordiam assequitur. Et quia duos morbos eis exprobrauit, vno remedio eleemosynæ vtrunque sanat, quæ prima est filia deificātis charitatis. Si enim affuerit dilectio, vbi manebit auaritia & inuidia? Ea igitur quæ insunt, hoc est, facultates vestras. Bene dixit ea quæ insunt, & non dixit, ea quæ sunt, eò ꝙ diuitiæ insunt in corde auari, & sedent in eo. Ideo & Dauid dicit non apponēdum cor diuitiis, hoc est ne agglutinetur nec colligetur eis cor. Psalm. 61 D

Sed væ vobis pharisæis, quia decimatis mētam & rutam, & quoduis olus, & præteritis iudicium, & charitatem dei: immo hæc oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia estis vt monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes super, nesciunt. Respondēs autem quidam ex legisperitis ait illi, Magister, hæc dicens etiam nos afficis contumelia. At ille ait, Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non attingitis sarcinas. Væ vobis, quia ædificatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. profectò testamini quòd comprobatis facta patrū vestrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorū sepulcra. Propterea & sapientia dei dixit, Mittam ad illos prophetas, & apostolos, & ex illis occident & persequentur: vt requiratur sanguis omnium prophetarum qui effunditur à cōstitutione mundi à natione ista, à sanguine Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ, qui Geñ. iiij. periit inter altare & ædem. profecto dico vobis, requiretur ab hac natione.) Pharisæi 2. Para. 24 E ne transgrederentur in vllo legem, decimas etiam de minimis dabant: & si quis illos reprehendebat tam paruarum rerum rationem habentes, legem proferebant, quæ de omnibus decimas offerri sacerdotibus præcipiebat. Itaque dominus dicit, Sicut illa non negligitis, ita oportet vos & iudicium & dilectionem dei facere. Quoniā iniusti erant, viduasq; & orphanos pessundabant, dicit ꝙ oporteat eos habere iudicium, hoc est iustum iudicium. Et quia contemptores dei erant, temere sacerdotalibus operibus se credentes: idcirco præcipit eis vt charitatem dei habeāt. Nam qui diligit deū, non contemptim facit opera eius. Fortassis autem, vt mihi videtur, quoniā duæ sunt Duę dilectiōis species. dilectionis species, vna erga deum, altera erga proximum, duas illas insinuat. Dicēdo enim iudicium, indicat dilectionem erga proximum. Iuste enim iudicare proximum, & non conculcare eum, ex dilectione fit. Dicendo vero dilectionem dei, omnino significat generalem affectionem erga deum. Et quando quis diligit proximum, non propter viduam quandam, vel turpem affectionem, sed iuxta deum: itaque & illa dilectio dei dicta fuerit, ꝙ eam mandauerit deus. Volebant autem pharisæi ab omnibus hominibus honorari & salutari vt doctores in foro. Hoc enim vult salutatio & appellatio. Similes igitur estis (inquit) monumentis, quæ plena quidem sunt omni putredine, extrinsecus autem marmore fulgere vident homines, nescientes quid calcent, alioquin abominarentur abominationem quæ intra est. Legisperitus vero stultè ad reprehendendum procedit. Sanè alii erant legisperiti, & alii pharisæi. Nam pharisæi videbā Pharisæi. Legisperiti. tur vt monachi, & qui ab aliis se segregabāt. Legisperiti verò scribę erant & doctores, F qui soluebant quæstiones legis. Onerabant itaque homines grauibus & intolerabilibus, mandantes ea quæ in lege obseruatu difficilia, & ipsi neque digito attingebant: hoc est, ipsi nihil ex his quæ aliis imperabant, faciebant. Nā quando docens facit quæ docet, alleuiat onera, exemploq; suo consolationem affert discipulis. Quando autem nihil horum facit quæ docet, tunc quæ docet, grauiora onera videntur discipulis, ita Doctor, sit & factor. vt à doctore nullam rectè faciendi vim accipiant. Declarat quoque dominus Iudæos nepotes esse ac hæredes malitiæ Cain, eò ꝙ dicit quòd omnis sanguis effusus ab Abel Cain. vsq; ad Zachariam, à natione illa expetetur. Etenim vos prophetas qui erant fratres Lamech. vestri, occidistis, sicut ille Abel. Vnde quidam non absurde numerauerunt Cain inter Gene. iiij. eos qui prophetas occiderunt, à quo vindictæ exquisitæ sunt septé, supplicio scilicet Zacharias inter templū & altare occis' leuiore: Lamech autem inter eos qui occiderūt Christum. Et ideo septuagies septé vltiones dederunt, dispersi in captiuitatem, à qua non redibūt. Quis autē fuit Zacharias quem occiderūt inter templum & altare? Alii quidē dicunt fuisse Zachariā filiū Ioiadæ, quē lapidarunt, vt discimus ex libro Regū. Alii verò patrē ꝓcursoris, eò ꝙ ille ordina- 2. Par. 24

A dinauerat dei genitricem cum virginibus etiam postquā peperisset Christum, & constituerat eam in loco quo illæ stant. hic enim locus est inter templū & altare, quod est extra ærеum, & propterea occiderunt eum. Nam quia expectabant Christum quendā regem suum futurum, nolebant autem regem ferre, ideo occiderūt sanctum, qui asseruerat virginem peperisse, & Christum natum esse regnaturum super eos, quod auersabantur. absque enim rege volebant esse.

Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ. ipsi non introistis: & eos qui introibant, vetuistis. Quum autem hæc ad illos diceret, cœperunt legisperiti & pharisæi grauiter insistere, & captiose eum interrogare de multis, insidiantes ei, & quærētes aliquid venari ex ore eius, quo accusarent eum.) Clauem scientiæ nominauit dominus doctrinam, & legis manuductionem, quæ valebat adducere ad Christum. Lex enim omnino nos ad Christum manuducit. Legisperiti igitur, qui sibi rectè legem interpretari videbantur, scientiæ clauem malignè tenebant, & non aperiebant ianuas legis, per quas intrarent & ipsi & populus ad Christum, quandoquidem lex ianua est ad Christum. Veruntamen ianua ista clausa est, nisi quis obscuritatem legis manifestet & aperiat, faciatque manifestam. Etenim dominus dixit, Si credidissetis Mosi, credidissetis vtique & mihi. Et iterum, Scrutamini scripturas, quoniam istæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et vos non vultis venire ad me. Et vt exempli gratia vnum ostendam, Agnꝰ immolabatur à Iudęis, & vngebātur superliminaria, & carnes comedebāt, & erat eis victoria cōtra exterminatores. Significabat hoc planè mysteriū Christi, quo

Clauis scientiæ Lex.

Iohan. v.

Ibidem.

Exod. xij.

B vt agno immaculato & puro occiso perfusi sunt nostri postes, ira & concupiscentia, & horum superliminare rationalis vis: carnemq; filii hominis comedimus, & vicimus quidem animales virtutes nostras perdentem. Et pleraque in lege Christum significabant. Clausa enim erat lex obscuritate literæ, quasi ianua quadam. Si autem cuipiā doctrina concredita fuerit, hic habet clauem scientiæ: si voluerit aperire, & ipse intrabit, & aliis dux erit: id quod legisperiti non fecerunt, sed tulerūt clauem scientiæ, hoc est absconderunt, obscurarunt, & iam quasi claui è medio sublata, hoc est legis interpretatione, mansit clausa eius ianua. Intelligas item & fidem clauem esse scientiæ. Per fidē datur vera scientia: vnde propheta Esaias dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. Igitur legisperiti clauem hanc, hoc est fidem, è medio abstulerunt, & absconderunt. Non enim sinebant quosdam credere in Christum omnium saluatorem. Ille miracula faciebat, & populus per miracula credens agniturus erat deum: at hi in Beelzebul dicebant eiicere dæmonia. Vides quomodo abstulerunt clauem scientiæ, non sinentes credere id per quod scientiam illi acquisituri erant. Docebat enim in synagogis voluntatem dei: illi autem dicebant, Dæmonium habet, & insanit: quid illum auditis? Tulerūt igitur verè clauem scientiæ, & ipsi ingressi nō sunt, & alios prohibuerunt maximè ingredientes, hoc est, studiosos cognitionis diuinæ. Illo autem adhuc loquente hæc, illi quasi attestarentur dicta eius, ostentarunt se illo aliquatenus sapientiores, atque occludere illi os (quod gręci dicunt ἀποσοματίζειν) incipiebant, hoc est, frequenter interrogare, & perplexum facere: id quod fieri solet quando plures interrogant vnum de

Esaiæ. vi.

Matth. xij

Supra ec.

ἀποσοματίζειν.

C aliis atq; aliis argumentis. tunc enim qui respondere non valet, omnibus specimen ac indicium stulti exhibet, eò ꝙ perplexus sit redditus. Hoc igitur struebant etiam maledicti illi contra Christum. Multi enim interrogantes vnū, videbantur illi os occludere, & perplexū reddere: ita vt non posset eis respōdere, id quod verisimiliter accidit. Quomodo enim vnus posset multis respondere alia atque alia interrogantibus? Potest autē & os occludere & ἀποσοματίζειν sic intelligi, hoc est illaqueare, & ob testimonium oris quē apprehendere. Quando enim apprehenditur ac capitur ex his quæ ipse dicit, videtur ab ore capi, & ab ore suo rapi, atque condemnari. Porro & sequētia hoc declarant, quærentes (enim inquit) venari quippiā ex ore illius. quod enim paulò antè dixerat os eius occludere, hoc nunc dicit venari quippiam ex ore eius. Interrogabant autem ipsum de lege, vt eum blasphemum arguant, qui Mosen taxasset. hoc enim suspicabantur. Aliquando interrogant de his quæ ad Cæsarem attinebant, vt eū denuncient seditiosum, & tyrānidis studiosum, & omnino talia, qualia animæ pessimæ & malignissimæ ac omni iniquitate plenæ excogitarent.

CAPVT XII. D

Mat.x.xvi Mar.4.8. QVum autem conueniſſet innumera turbæ multitudo, adeo,vt ſe inuicē cōculcarēt,cœpit dicere ad diſcipulos ſuos, Primùm cauete vobiſipſis à fermēto phariſæorum,quod eſt hypocriſis. Nihil enim opertum eſt, quod non reuelabitur:neque abſconditum, quod non ſcietur : quoniā quæ in tenebris dixiſtis, in lumine audientur: & quod in aurem locuti eſtis in conclauibus,prædicabitur in tectis.)Phariſæi quidem ipſum venari tentabant in ſermone,vt turbas ab illo abarcerent. At res in contrarium euenit, magisq; adierūt turbæ,& in turbas innumeras colligebantur,& ita ſinguli cupiebant appropiare ei, vt & ſe inuicem conculcarent. Sic igitur fortis eſt veritas,& dolus infirmus. Ieſus itaque viſa fraude phariſæorum,& quòd figuram quidem interrogantium gererent,re autem vera illaqueare conarentur:dixit diſcipulis ſuis de ſimulatione phariſæorum,arguens

Fermentū phariſæorum. omnino illos,& denudans corda illorum ſimulatione plena. Fermentum autem vocat hypocriſin & ſimulationem,ꝙ acerba ſit, & plena veteris malitiæ, & transformet corrumpatque ſecum hominum mentes quibus admixta fuerit. Nihil enim ſic mores alterat,vti hypocriſis. Qui igitur Chriſtum diſcūt,hypocriſin fugiunt. Chriſtus enim

Hypocriſis. quum ſit veritas, mendacio aduerſatur. Porro omnis hypocriſis mendacio plena eſt, & aliud quidem eſt, & aliud fingit. Phariſæi itaque (inquit) latere ſe putant per hypocriſin,bonos mores ſibi effingentes. Atqui nihil occultum eſt,quod non reuelabitur. Omnia enim & verba & cogitationes nudæ ante iudicium in ſupremo illo die apparebunt:quin & in præſenti vita multa eorū quæ occultantur,manifeſtari ſolent. Quæcunque igitur in tenebris dixiſtis,& in promptuariis & occultè locuti eſtis,prædicabūtur in lumine & in tectis. Et hæc q̄dē videtur ad diſcipulos dicere , ſed ad phariſæos dirigit,inſidias illorū inſinuās: & quaſi hoc eis manifeſtat,q̄uis ad diſcipulos videatur loqui. Quoniā ô phariſæi,quæcūq; in domo,hoc eſt in tenebroſis veſtris cordibus cogitatis,tentātes me illaqueare, in luce audiētur & cognoſcētur. Ego enim ſum lux,& nō poteſtis à me occultari,ſed in meo lumine omnia tenebrarū veſtrarū cōſilia internoſcūtur. Et qđ inter vos in aures cōſultatis, ita celebrabitur,vt ſup tecta ſumma prædicetur. Poteris aūt illa etiā ſic intelligere,ꝙ lux ſit Euāgeliū,& dom⁹ ſublimis,Apoſtolorū ſummæ animæ. Quæcūq; aūt phariſei cōſultarūt,ꝑdicata ſunt poſtea & audita in lumine Euāgelii,ſtante ſuper apoſtolicas animas magno prædicatore ſpiritu. E

Dico autem vobis amicis meis, Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent quod amplius faciant. Oſtendam autem vobis quem timeatis. Timete eum qui poſtquam occiderit,habet poteſtatem coniiciendi in gehennam. Certè dico vobis,hunc timete. Nonne quinque paſſerculi veneunt minutis aſſibus duobus? & vnus ex illis non eſt in obliuione coram deo. Quin & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere:multis paſſeribus pluris eſtis.) Poſtquā dominus hypocriſin phariſæorum accuſauit,& diſcipulos ſuos ab illa deterruit, & interim phariſæos iterū perſtrinxit per hoc quod dixit, Quod dixiſtis in tenebris,audietur in lumine: nunc ad amicos ſuos perfectiora loquitur. Vbi enim ſpinas excuit,iam & bonum ſemen ſeminat. Dico autē vobis amicis meis. Ea enim quæ prius dixerat, nō ad ipſos, ſed ad phariſæos dicta fuerant. Vobis igitur dico amicis meis. Nō enim omnibus ſer- F

Roma.8. mo ille congruit,ſed his qui ex toto corde diligunt,& dicere poſſunt: Quis nos ſeparabit à dilectiōe Chriſti? Talibus enim admonitio illa cōuenit. Ne timeatis,inquit,ab his qui occidunt corpus. nihil enim amplius nocere poterunt : tametſi paruū damnū ab illis eueniat, q̄ corpori nocent,quod alioqui paſſurū eſſet etiā illis nō lædētib⁹. Ille autem dignus qui timeatur,qui nō ſolū corpus punit,ſed & animā immortalē poſſeſſionē immortalibus ſubiicit pœnis,iisq; ardētib⁹. Itaq; in ſpirituale certamē vngit & ꝑparat amicos ſuos Chriſt⁹,teſteſq; ſuos facit,ac humano metu exuit. Hoīes enim (inquit) irā ſuā vltra corruptibile hoc corpus extēdere nequeunt:finisq; inſidiarū illorum contra nos,carnis mors eſt. Deo autē puniēte,nō carnis ſolum damnū eſt,ſed & miſera anima cū ſuppliciis vadit. Scito autē hoc loco,ꝙ peccatorib⁹ mors ad ſuppliciū infertur,& in hac vita puniuntur quum occiduntur,& in alia dū in gehennā cōiiciuntur. Perſcrutās autem verbum,etiā aliud quiddā ſimul intelliges. Vides enī ꝙ nō

dixit,

A dixit, Metuatis eum, qui postq̃ occiderit, mittit in gehẽnã: sed, habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam, sed sunt in potestate dei, vt etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes & distributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in grauibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur postquam occidit, mittit in gehẽnam, sed potestatẽ habet mittendi. Ne igitur cessemus per eleemosynas & intercessiones propitium reddere eum qui potestatem habet mittendi, non semper autem potestate hac vtentem, sed & valentem remittere quiddam: quoniam multi putant moriẽtes pro veritate à deo derelictos. Ne hoc existimetis vos, inquit: non enim moriuntur quasi à me derelicti. Si enim nullus ex passerculis qui venduntur, in obliuione est: multo maioris igitur vestra mors erit, qui amici mei estis. Quasi ego non prouideam vobis? Equidem tantam vestri curam gero, vt & omnia vestra subtiliter perspecta sint, & numerati capilli vestri. Quanuis igitur vos in tentationem cadere permittam, suppeditabo tamen vbertim sufferendi vires. Sępe autem si quem infirmiorẽ videro, non permitto illum in tentationes incidere. Nam qui sum curator, & omnia bene scio, & numerata habeo etiam minutissima: distribuo vnicuiq; quod suæ mensuræ cõgruit. Porro si obseruaueris, in scriptura inuenies numerantem omnia quæ ad mensuram virilis ætatis perueniunt, dignaque diuina enumeratione. Per caput autem vniuscuiusque Christifidelium, intelligenda vita Christo grata: per capillos vero eius, particularia opera, & quibus corpus mortificatur, quæ numerantur apud deũ & supputantur. Talia enim nostra opera diuinam visitationem merentur. Iã quidam intelligunt p̃ quinque passerculos, quinque sensus, qui duobus minutis assibus venundantur, hoc est, nouo & veteri testamẽto, & non sunt in obliuione apud deum. Quorũ enim sensus recte componuntur, & sobrii sunt, & rationi subduntur, ita vt non sint inutiles, sed valde vtiles in spiritualem cibum: hi non sunt in obliuione apud dominum.

Defunctorũ auxilia. Purgatorij assertio

Exod. 38. Nu. xxvi. xxxij.

B

Dico autem vobis, omnis quicunque confessus fuerit in me coram hominibus, & filius hominis confitebitur in illo coram angelis dei. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur corã angelis dei. Et quisquis loquitur dictum in filium hominis, remittetur illi: ei verò qui in spiritum sanctum conuitium dixerit, nõ remittetur. Quum autem adduxerint vos ad synagogas, & ad magistratus ac potestates, nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in eadem hora quid oporteat vos dicere.) Nunc autem præmiũ martyrii adiicit. Postquam enim dixit, ne timeatis ab his qui occidunt corpus: & adiecit quòd capilli vestri numerati sint: vis? etiam mercedem audi: Quisquis confitebitur in me, confitebitur coram deo. In me (dicit) confitebitur, hoc est, meo adiutorio adiutus, & mea virtute. cõfitebor igitur & ego in illo, hoc est, sub ipso cooperans. Opus enim habemus & nos deo duce, sine quo nihil possumus: & deus quoque opus habet nobis. Si enim non inuenerit in nobis opera digna, neque nos assumet: alioqui personarum acceptor esset. Confiteamur igitur & nos in illo, hoc est, in eius cooperatione: & ipse in nobis, hoc est, intra nos cooperans. Si enim non dederimus ei occasionem, non confitebitur pro nobis. Qui autem negauerit, non in virtute dei negat: ideo non apponit, in me. Quid autem si etiam hoc vult, quod omnis sanctus manet in Christo, & Christus manet in eo? Iuxta quod dictum est, Quisquis confitebitur in me, hoc est, in me manens, confitebor vtique & ego in illo manens. Et omnis qui dixerit sermonem in filium hominis, remittetur ei: hoc est, qui blasphemauerit in me, qui videor purus filius hominis, & comedo, & bibo, & cum publicanis versor: veniam cõsequi poterit, siue pœnituerit, siue non. Non enim imputatur ei peccatum si nõ credat. Quid enim vidit vt credat? Quid autem amplius vidit, quod indignum videtur conuitio? Vidit hominem versantem cum scortis, & ideo blasphemat eum: nõ igitur imputatur ei peccatum: Verisimile enim visum est: & quomodo filius dei, qui cũ scortis versatur? Blasphemat igitur, & impostorẽ vocat eũ, qui sic conuersatur, & facientẽ se filiũ dei. Quãdo aũt quis conuitium dixerit in spiritũ sanctũ, non remittetur ei. Quod vero dicit, hunc sensum habet: Quãdo vidẽs diuina miracula, & opera magna & p̃cellẽtia discredit, & calũniatur spiritus sancti operationes, illas Beelzebul attribuẽs, is blasphemat

Mat. x. xij. Mar. 3. 8.

Deus opꝰ habet nobis.

C

Caute.

Qũ qspeccet in spm̃ sanctum.

& conuitium dicit in spiritum sanctum. Et in spiritu maligno & non diuino miracula fieri dicens, veniam non consequetur, & non erit innocens, si non pœnituerit. Ei enim qui filium hominis blasphemat, peccatũ non imputatur: ideo etsi non agat pœnitétiã, veniã cõsequetur. Videnti auté diuini spirit⁹ opera, & blasphemãti, absq; pœnitentia peccatum non remittetur. peccatum enim maximum habetur. Quũm autem adduxerint vos ad sacerdotes, magistrat⁹, & alios. Quia infirmitas nostra duplex est, & vel propter timorem pœnarum fugimus martyrium, vel propter simplicitatem, eo ꝙ nõ possumus reddere rationem nostræ fidei: sanauit quidem metum qui ex pœnis, quia dixit, Ne timeatis eos à quibus occiditur corpus. Sanat quoq; nũc morbum qui ex simplicitate. nam quoniam non multi sapientes secundum carnem crediderunt, sed plures laici: Ne timeas (inquit) qui simplex es, & agrestis ac idiota, neq; solicitus sis quomodo vel quid respondeas tyranno quum interrogatus fueris, vel quid dicas. alius concionandi modus erit. Spiritus enim sanctus docebit vos in illa hora quæ loqui oporteat: atque ita quid fuerit opũs solicitudine, si quidé in illa hora à spiritu sancto docendus eris? Sic igitur vtroque modo nos ad martyrium instruit: sanat metum qui est ex corporali infirmitate, & qui ex simplicitate.

Caute.

Hoĩm infirmitas duplex.

Ait autem ei quidam de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitque ad illos, Videte & cauete ab auaritia, quia non in abundantia cuiusq̃ vita eius est ex iis quæ possidet.) Docens nos dominus quomodo oporteat contẽnere temporalia, & ꝙ non opus sit multum occupari in terrenis, dimittit à se eum qui vocauerat se vt partiretur hæreditatem paternam: ideo & dicit, Quis me constituit iudicem vel diuisorem super vos? Quoniam enim ille omiserat petere vtilia, & animæ saluti conferentia: in terrenis & temporalibus negociis quærebat ipsum facere diuisorem: cuius gratia quasi vulgarem & nihil ex vtilibus discere valentem dimittit, idque mansuetè & non austerè faciens. Docet aũt omnino per hoc omnes & qui tunc & qui nunc audiunt, omnia quidem terrena negligenda, & ob temporalia negocia nõ contendẽdũ cum fratribus, cedendum aũt magis illis, etiamsi velint auari esse. Ab eo enim qui aufert tua, ne repetas. Quærenda igitur quæcunque vtilia & necessaria sunt ad saluté animæ. ideo & subdidit dicens, Videte & cũstodite vos ab auaritia. vt à diabolica quadã fouea admonet nos vt fugiamus. Ad quos auté dixit, Videte & cũstodite vos ab auaritia? Ad duos illos fratres, quoniam de hereditate illi contendebant. Verisimile auté erat vnum ex illis duõb⁹ alterũ iniuria affecisse, & propterea de auaritia cũ illis loquitur. Magnũ enim hoc malũ: idcirco & Paulus idololatriã ipsam vocat: forte ꝙ ad solos pertineat qui deum ignorant: vel, id quod etiã verius, quia idola gentium, argẽtũ & aurum. igitur qui colit argẽtũ & aurũm, similis est idolorũ cultoribus. Eandé enim materiam adorant & amplexantur vterq;. Superuacua itaq; fugiéda. Quare? Quia nõ in abũndanti quodã vita illis est: non continetur vitę mensura abundantia. neq; enim qui multa possidet, diutius viuit: neq; comitatur diuitiarũ multitudiné vitę longæuitas. Hoc autem dicit dominus confutans cogitationes amantium diuitias. Quoniam autem diuitiarũ amatores existimãt ꝙ multo tempore diuitias possessuri sint, & quasi diu victuri vndequaq; opes colligunt, dicit, Miser & ærumnose, nunquid ex multorũ possessione vita tua productior erit? Cur igitur affligeris? manifestè pro incerta quiete. Incertum enim num ad senectutem pertingas, cuius gratia thesaurizas. Manifestum auté quod nunc insumis in opes cõquirendas.

Nõ cõtẽdẽdũ cum fratrib⁹ ꝓ tẽporalib⁹

Coloss. iij

Diuitias nõ comitat vitę lõgæuitas.

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, Hominis cuiusdã diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens, Quid faciam, ꝙ non habeam quò congregé fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, Destruam horrea mea, & maiora extruam, & congregabo illuc omnia bona mea, quæ mihi nata sunt: & dicam animæ meæ, Anima, habes multa bona reposita in annos multos: requiesce, comede, bibe, gaude. Dixit autem illi deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent abs te: quæ verò parasti, cui cedent? Sic qui recondit sibi, nec est erga deum diues.) Postquam dixit vitam hominis non produci cum diuitiarum abundantia, ad confirmationem eius affert etiam parabolam: & vide quomodo describit nobis insatiabiles stulti diuitis cogitationes.

Eccle. xi.

Deus

A Deus enim sua faciebat, & solitam ostendebat misericordiam, vt non vnus tantũ agellus, sed tota regio vberes illi fructus afferret: verum hic tam immisericors erat, vt antequam reciperet ea, clauderet. Vide item & diuitum voluptates. Quid faciã? Neutiq̃ pauper ita loqueretur, quid faciam? sed, non habeo quomodo induar, quomodo alar. Vide autem & diuitis voces, Quid faciã, quia non habeo vbi congregẽ fructus meos? Bona quidem est quies. Siquidẽ & pauper dicit, quid faciam, quia nõ habeo? & diues dicit, quid faciam quia habeo? Quid igitur lucramur ex eo quòd plura congregamus? Quietem enim non lucramur, & manifestum id, quòd à curis: tantum autem peccatorum multitudinem nobis accumulamus. Destruam horrea mea, & maiora extruam: quòd si regio plures in posterùm fructus attulerit, iterum illa destruemus, & alia ædificabimus. Et quæ vtilitas destruendi & extruendi? Habes horrea, pauperũ ventres, quæ multa capere possunt, quæq; incorruptibilia sunt: cælestia enim sunt & diuina: quandoquidem qui pascit pauperem, deum pascit. Vide item & aliam insipientiã. Prouentus meos, hoc est, quæ mihi nata sunt, & bona mea. Non enim putabat hæc se habere ex deo, alioquin vt dispẽsator dei aliter hæc disposuisset: sed suis laboribus parta putabat: idcirco & sibi hæc tribuens, bona sua & sibi nata dicebat. quasi diceret, Nullũ habeo socium, nullũ diuisorem facio: nõ dei sunt, sed mea: solus igitur fruar, & ad fruitionem illorum deum non assumam. Quia autem ista stulta, videamus & reliqua. Anima, habes multa bona reposita in multos annos. Longam sibi præstituit vitam, quasi & illam terram colendo excoluisses. nõ enim & illa tibi inde nata est, neq; hoc tuum

Horrea diuitiarũ nostrarũ sint pauperũ ventres.

B bonum. Comede, bibe, lætare. Euge quales animæ tuæ affectiones. nã comedere & bibere, irrationalis animę bonum est: igitur quum etiam ipse talem animam sortitus sis, meritò illi hæc tribuis. Rationalis verò animæ bonum est, intelligere, ratiocinari, lætari in lege dei, & bonis cogitationibus. Non sufficit autem tibi & comedere & bibere ô stulte, sed & abominabilem voluptatem & turpissimã quę hanc consequitur, animæ imperas? Clare enim dominus per hoc quod dicit, lætare, affectiones declarauit libidinosas, & intemperatas, quæ satietatem ciborum & potuum comitantur. Dixit aũt ei deus, Stulte, hac nocte animam tuam repetent. Non hoc dicitur quasi deus familiare colloquiũ habeat cum diuite, Dixit autem ei deus: sed sensum hunc habet quod dicit, Quum hæc ille in mente haberet, dixit deus (fingitur enim hæc parabola) Stulte. Insipiẽs enĩ est & van⁹ omnis qui talis est, sicut & Dauid dicit, Vane omnis homo. ea causa thesaurizat, & nescit cui congreget eos. Nã quo pacto nõ est insipiens, qui ignorat quæ vitæ mensura apud solum deum? nec sibi quisquam suam vitã definire possit. Obserua item & verbum, & repetent. Angeli enim sicut crudeles tributorum exactores & terribiles, tuam repetent animam, te etiam inuito, vtpote propter vitæ præsentis immodicum amorem obluctante. Nam à iusto non repetitur anima, sed ille gaudens & exultans cõmendat eam deo patri spirituum, neq; mortem ægrefert. Corpore enim circũamictus est vt onere, quod leuiter deponit. Peccator vero qui animã carni subdidit, corpori nimium affectus, etiam illam fecit carnem, indiuulsam eam habere vult: idcirco dicitur ab eo repetita, sicut ab inobediente quodam debitore, qui traditur crudelibus exactoribus. Vide quoq; quòd nõ dixit, Repeto animam tuam: sed,

Rationalis animæ bona.

Psal. 38.

C repetent. Iustorũ enim animæ in manu dei. Et profectò in nocte ab huiusmodi repetitur anima. Nõ enim habet lumen diuinæ scientiæ sibi fulgens, sed quum est in nocte cupiditatis diuitiarum, & ab illa obtenebratur, morte comprehenditur. Sic vtique stultus est qui thesaurizat, & insipiẽs dicitur, & nõ transit cogitationẽ suã, sed in ipso cogitationis momento ex tota vita abscinditur. At si pauperibus & deo cõgregasset, non sic se habuisset. Audiamus igitur, vt diuites fiamus in deũ, hoc est, vt in illo fiduciam habeamus, & vt ille habeat nostras diuitias, & diuitiarum cellã, nec dicamus bona nostra, sed bona dei. si autem dei sunt bona, ne priuemus deum bonis suis. Hoc est ditari in deo, credere quòd si omnia dedero, & euacuauero me totum, non me aliquid defecturum est. Promptuarium enim meum deus est: aperiam & tollam necessaria, & ea quibus mihi opus fuerit.

Sap. iii.

Dixitq; ad discipulos suos, Ideo dico vobis, Nolite soliciti esse animæ vestræ q̃d edatis, neq; corpori quid induamini. Anima plus est q̃ esca, & corp⁹ plus q̃ indumẽ- *Matth. 5.*

tum. Considerate coruos, quia non seminant, neq; metunt, quibus non est penariū, neq; horreum, & deus pascit illos. Quanto magis vos præstatis volucribus? Quis autem vestrū solicitudine sua potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo ne id quidē quod minimū est, potestis, quid de cæteris soliciti estis?) Paulatim in sublimiora subducit doctrinam dominus. Vide enim ordinem. Docuit cauere ab auaritia, & apposuit parabolam illam de diuite, per illam monstrans ꝙ insipiens sit qui plura desiderat. Deinde proficiens sermone, neque de necessariis solicitos nos esse sinit. D

Diabolus apud Iob iiij. cap. myrmicoleō nūcupat secundū septuaginta īterptes. nos aūt habemꝰ Tigris periit. &c.

Quemadmodum igitur diabolus à paruis incipit, vt nos in grauiora mala faciat incidere, quamobrem & myrmicoleon à Iob nominatur: ita ediuerso dominus resoluit eius opera. Primum enim magna peccata fugat, deinde etiam principia eorum ostēdit, indicans nobis vt ab auaritia caueamus: & venit ad ipsam radicem, vt & ipsam amputet, solicitudinē inquam, & dicit: Propter hoc dico vobis, quoniam insipiens, qui plura q̄ vitæ necessitas exigat, inquirit, & plus in hac vita appetit, qualis erat diues. idcirco dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis: non ꝙ mentales animæ comedant, sed quia apparet animam non aliunde corpori colligari, nisi nos alamus, propterea sic dicit. Et aliter, Corpus quidem mortuum induitur, non pascitur autem. Proinde quia animatorum est pasci, merito addidit animæ pasci. An non & nutritiua vis animæ dicitur? Igitur ne soliciti sitis vegetatiuæ parti animæ non rationalis, quid comedatis, neq; corpori quo induamini. Deinde affert rationem: nam qui maius dedit animæ, non daret & cibum? Qui dedit corpus, nonne & indumentum dabit? Postea etiam ab exēplo coruorum probat ꝙ nos obseruet, volatilia in medium afferens. Potuerat enim sanctos prophetas in medium afferre, vtpote Heliam vel Mosen, sed ad maiorem certitudinem volatilia affert. Deinde & aliam rationē adducit. Dic quæso, quid solicitudine proficis? Adiiciēs ne etiam staturæ tuæ vel minimum quid? Nō, immo aufers potius quippiam è carnalibus. Solicitudo enim arrosio est. Si igitur adiicere nō potes id quod mininum, quid de reliquis solicitus es? Perspicuū enim, quod sicut deus incrementum dat, ita & alia dabit. E

Solicitudo.

Considerate lilia quomodo crescunt: nō laborant, neque nent. Dico autem vobis, nec Solomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autē gramē quod hodie est in agro, & cras in clibanū mittitur, deus sic vestit: quanto magis vos vestiet, o parum fidentes? Et vos nolite quærere quid esuri sitis, aut quid bibituri: & nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quòd istis indigeatis. Quin potius quærite regnum dei, & hæc omnia adiicientur vobis.) Et hoc liliorum exemplum posuit, vt nos magis inhortaretur. Si enim hęc sic vestit deus vt neq; Solomon in omnibus deliciis suis possit sic vestiri quomodo vnū ex istis, idq; quum nulla sit necessitas pulchritudinis liliorum: quanto magis vos, qui tam digna creatura estis, vestiet: præsertim quum necessitas corporis indumentū postulet? Quid igitur, dicet quispiam, iubes vt non colamus agros? Nō dixit, ne colatis agros: sed, ne soliciti sitis. Etenim nō prohibeo ne labores, sed ne solicitus sis, interdico: hoc est, ne spem in illis habeas. Sic qui laborat, & spem habet in deo, is citra solicitudinem viuit. Solicitudinem enim vt à deo abducentē resecat deus. Proinde dicit, Ne quæratis quid comedatis, vel quid bibatis, & nolite in sublime tolli. In sublime tolli prorsus nihil aliud dicit q̄ distractionem, & mentis instabilem versionem, nunc hoc nunc illud cogitantis, & ab hoc in illud salientis, & semper sublimius quiddam imaginantis secum. An non hoc fuerit in sublime tolli? Hanc igitur solicitudinem, hoc est ita in sublime tolli, quia à deo abducit, prohibet dominus, dicens hæc omnia gentes inquirere. Solicitudo enim non solis necessariis contenta est: sed, vt dixi, semper amplius & maius quid requirit, & propterea dicitur μετεωρισμός, elatio in sublime. Et vt aliquid exempli gratia dicam, Non habemus panē, soliciti sumus vnde habeamus: & non in hoc subsistimus, sed & vt adipem frumenti, deinde & vinum, idque fragrantissimū, & ad hæc assas carnes, & ad has Attagines & Phasianos. Vides solicitudinē, & in sublime ac amplius extollentiam, quam dicit μετεωρισμόν. Eapropter dominus amputat hæc omnia. Gentiles enim hæc quærunt. Insuper & aliam affert rationē: quia pater vester scit quia his opus habetis. immo non vnam rationem, sed multas. Pater est (inquit) & si pater, F

Solicitudo phibet nō labor.

In sublime tolli quid sit.

Solicitudo cur μετεωρισμὸς dicta.

quomodo

A quomodo nō daret? sed & scit, quomodo enim ignoraret? sed & quib' opus habetis. Non enim superflua sunt, sed nobis necessaria. Igitur quum & ipse sit pater, & vos opus habeatis, & sciat ille, quomodo nō daturus esset? Quærite igitur regnū dei ante omnia, & tēporalium solicitudinem abiicite, quæ ab illo abducunt, adiicientur q; vobis tunc omnia. Vides ꝙ si parua quæsieris à deo, nihil illi gratum facias. munificentam enim eius dehonestas. Sin quæsiueris magna, & illa accipies, & cum illis accipies etiam parua. Nam quum te viderit occupatum in regno dei, necessario & de omnibus prouidebit. An non & nos in rebus propriis sic facimus, & magis curā illorum agimus, qui se totos nobis manciparunt, dêque illis soliciti sumus, tametsi seipsos ipsi negligant? quāto magis id agit dominus? Propterea dominus omnium temporalium curam reiicit, vt quæramus regnum eius, id quod de temporalibus soliciti non faciunt.

Noli timere pusille grex, quia complacitum est patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Parate vobis sacculos qui non veterascūt, thesaurum non deficientem in cælis, quò fur non accedit, neq; tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.) Dominus nominat discipulos, & doctrinam suam suscipientes, pusillū gregem: vel ꝙ pauci sunt in mundo qui sponte paupertatem illam obeant: vel ꝙ si ad angelos conferantur, numero incomparabiliter inferiores sint, quia multo plures sunt angeli. Et manifestum est ex parabola quā dixit dominus, quòd gaudeat pastor plus super vna oue inuenta quæ perierat, q̄ super nonagintanouem quæ non errauerunt. Quo loco mōstratur ꝙ sicut vnum se habet ad nonagintanouem, ita humana natura ad angelicā. Ne timeas igitur, dicit, o pusille grex, hoc est, ne sis incredulus. gerit enim tui curam ac prouidentiam deus, etiam si tu solicitus non sis. Quare? quia bonū visum est, & placet patri vt det nobis regnū. Qui igitur nobis regnum dat, multo magis terrena cōcedet. Ne igitur sis incredulus, quod si diuitiarum solicitudinem abieceris, non sis habiturus aliquem qui tibi prouideat: sed vende ea quę habes, & da eleemosynam, & fac tibi thesaurum indeficientem. At hæc persuadet nobis rationibus quibus contradicere non possumus. In hac enim vita, inquit, tinea corrumpit, in cælis autem non sic. Non ergo insipientis esset colligere thesauros in loco in quo corrumpuntur? Postea quia aurum à tinea non corrumpitur, dixit, & quò fur non accedit. Tinea quidem non corrumpit aurum, sed fur diripit. Deniq; quia non omnia furto pereunt, adiicit rationem maiorem, & contradictione superiorē. Vbi enim est thesaurus vester, inquit, illic & cor vestrum erit. Esto enim, inquit, ꝙ neq; tinea corrumpat, neq; fur accedat: istuc ipsum tamen habere cor addictum thesauro corruptibili, & animam, quæ diuina possessio est, iniicere terræ, per se quanto supplicio fuerit dignū? immo quomodo in summo? si quis animaduertat. Vbi enim thesaurus tuus, illic & cor tuum: si in terra ille, & in terra hoc: sin autem in cælo ille, sursum est & hoc. Quis igitur non sursum esse, & non sub terra, mallet? Quis nō diligeret potius esse angelus, q̄ talpa semper in subterraneis latebris agens?

Pusillus grex qs, & quare. Inferius cap. xv.

B

Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ accensæ, & vos similes hominibus expectātibus dominum suum quando reuertatur à nuptiis: vt cum venerit & pulsauerit, cōfestim aperiant ei. Beati serui illi, quos quū venerit dominus, inuenerit vigilantes. Amē dico vobis ꝙ pręcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & in tertia vigilia venerit, atq; ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autem scitote, ꝙ si scisset paterfamilias qua hora fur venturus fuisset, vigilasset vtique, nec passus fuisset perfod. domū suā. Et vos igitur estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Dominus postq̄ discipulum suum absque superfluis fecit, & nudauit ab omni solicitudine & cupiditate tēporaliū, & ita planè leuem reddidit, nūc & ministrum suum facit. Eum enim qui minister esse voluerit, leuē & expeditum esse oportet. ideo dicit, Sint lumbi vestri præcincti, hoc est omnibus modis parate estote ad opera domini vestri. Et lucernæ ardentes in manibus vestris, hoc est, ne in tenebris & absque iudicio versemini, sed sit vobis lumē verbi, quod mōstrabit vobis quæ facienda, & quæ non faciēda. Est igitur hic mūdus, nox. Porrò succincti lumbi sunt, qui actiuam vitam agunt. eiusmodi enim habitibus vtuntur operarii, quibus & ardentibus candelis opus est. Opus enim habet vita actiua etiam iudicii

C

dono, vt is qui actiuam vitam agit, non solum sciat quid oporteat facere, sed & quomodo. Multi enim bonum quidem fecerunt, sed non bene. & tales quidem succincti fuerunt lumbis, & opera quidem fecerunt, sed non bene: nec habuerunt ardentes lucernas in manibus, hoc est, non habuerunt rectum iudicium, sed vel in fastum inciderunt, vel in aliud arrogantiæ præcipitium. Cōsideres autem & hoc, quòd primùm lūbi vestri succincti sint, deinde lucernæ ardeant. Primum enim operatio, & deinde cōtemplatio, quæ mentis est illustratio. Lucerna enim est mens nostra, quæ quū habet lumen dei in lege fulgens, tum dicitur ardere. Demus igitur operā, vt virtute simus pręditi, duas habentes lucernas ardētes, & sermonem internum in affectibus, & quē pronunciamus: & internum quidem, vt per omnia animam illustret: eum autem quē proferimus, vt in lingua refulgeat lucidus. Et internus nos illuminet: doctorum autē sermo, & qui pronunciatur, alios. Et nos similes simus hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptiis. Quis autē hic dominus alius q̃ Christus Iesus? qui humanam quidē assumpsit naturā, & sicut sponsam copulauit sibi, & nuptiias fecit, in carnem vnā ei se adiungendo: immo non vnas fecit nuptias, sed multas. Quotidie enim nuptiæ fiunt in cælo sanctarum animarum, quas ei commendat Paulus vel si quis similis Paulo virginem castam. Redit autem ex cælestibus nuptiis, fortassis in vniuersali consummatione mundi, quando de cælis veniet in gloriam patris. Fortassis autē & in vniuscuiusq; propria morte inexpectatus aduenit. Beatus igitur ille quē inuenerit succinctis lumbis, hoc est verum christianum philosophum agentem, & ad ministerium dei præparatum, & habentem lucernam rationis & iudicii: & non solum facientem quod bonum, sed bene etiam: accipientemq; & contemplationis lucernā. Bene enim & recte operando acquirimus etiam contemplationis lucernam: immo duas lucernas, & vnam quæ est in corde, & alteram quæ in sermone. Eiusmodi ministri etiam dominus minister erit. Præcingetur enim, inquit, & recumbere illos faciet, & præteriens ministrabit illis. Præcingitur secundūm quod non omnium bonorū effusionem nobis suppeditat, sed sibi reseruat illā. Quis enim potest capere quantus sit deus? & manifestum est ex Seraphim, qui se obtegunt propter excellentiam diuini luminis. Porrò recumbere facit bonos seruos. totos enim per omnia quiescere facit. Nam sicut qui recumbit, toto corpore quiescit: ita in secundo aduentu omnes sancti per omnia quiescent. Etenim in hac vita quietem corporis non inueniunt. Alibi aūtem cum animabus spiritualia & diuina eorum corpora incorruptionē hæreditabūt, & omni quiete fruentur, & erit deus omnia in omnibus illis. Ministrat verò dignis, par eis retribuens: & sicut ipsi ei ministrauerunt, ita etiam ipse eis vicissim ministrat, & dapsilem eis mensam præstat, exhibens spiritualium donorum lauticias. At per secundam & tertiam vigiliam intelligas varia vitæ nostræ tempora: vt exempli gratia aliquid dicam, Quemadmodum qui in secūndam aut tertiam vigiliam vigilat, vigilantissimus esse videtur (istis enim horis homines maximo & primo somno tenentur) sic obsecro etiam intelligas in diuersis vitæ nostræ statibus esse horas quæ beatos nos faciant si vigilantes inuenti fuerimus. Rapuit quis diuitias tuas, mortui sunt tibi filii, calumniam passus es: si in illiusmodi temporibus non fueris lapsus, sed vigilans inuentus à deo & domino, & nihil aliud præter mandata domini feceris: vtique vigilātem te in secunda & tertia vigilia inuenerit, hoc est in periculoso & graui tempore, quod mortiferum somnum & casum dissolutis animabus præbet. Opus itaque fuerit vigilantia. Patrifamilias enim assimilamur, qui si vigilauerit, nihil ex rebus eius auferre poterunt fures. sin autem somniculosus fuerit, ablatis omnibus fur euadit. Per furē quidam hoc loco intelligunt diabolum, sicut & per domum animam: & patremfamilias, hominem. sed non apparet expositio satis accommoda textui. Furi enim hoc loco dominicus aduētus comparatur, eò q̄ repēte & inopinatò veniet: sicut & apostolorum quidam dicit, Dies enim domini quasi fur in nocte. Et hoc loco vide quomodo interpretatur dominus quis sit fur. Nam dicit, Et vos igitur vigilate, quia qua hora nō putatis, filius hominis veniet. Dicunt quidam q̄ per primā vigiliā intelligantur hi qui aliis sunt diligentiores: per secundam vero, qui aliquantum profecerūt: per tertiam autem, qui etiam illis sunt inferiores. At alii diuersas ætates exposuerunt,

& primam

Margin notes: Primum operatio, deinde cōtēplatio. — ij. Co. xi. — Esaiæ. v. — i. Cor. xv. — Secūda & tertia vigilia q̃ intelligantur. — 2. Petri. 3.

Margin letters: D, E, F

A & primam, qua adolescentes sumus: secundam, qua viri: tertiam, qua senes. Beatus igitur quisquis quacūque ætate inuentus fuerit vigilans, nec in operando bonum negligenter se gerens.

Dixit autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis istam parabolam, an etiam ad omnes? Ait autem dominus, Quisnam est fidelis dispensator ac prudens quem constituet dominus super famulitium suum, vt det illis in tempore dimensum cibū? Beatus ille seruus, quem quum venerit dominus, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis, q omnibus quæ possidet, præficiet illum.) Interrogauit Petrus ceu curam omniū habens, & p auditoribus solicitus, tanq̄ fratrum amator, & cui iam concredita ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus verò non manifeste ad interrogationem respōdet, sed occulto quodam modo indicat q dicta parabola cōmunis sit, & ad omnes quidē pertineat fideles, & ad vos apostolos, & in primis eos qui vel doctrina vel dignitate præsunt. Verum audi quisnam sit fidelis ac prudens dispensator. Parabola enim prædicta multis, inquit, congruit. Nunc autē de his qui præfecti sunt aliis, dubito quis inueniatur duo hæc habens, fidem dico, & prudentiam. Rarus enim hic, & inuentu difficilis. Nam sicut in dispensationibus diuitiarum si quis fidelis fuerit domino suo, non autem prudens, & disperdit res domini, nesciens illas dispensare sicut cōuenit, & dat quando non oportet, damnum facit domino maius: iterum si prudens quis fuerit, & expendat, infidelisq; sit, & fur, is tanto magis intolerabilis, quanto prudētior: ita & in diuinis opus est fide ac prudētia. Scio enim multos qui videntur virtute ac pietate ac B fide præditi, dānosos esse ecclesię: & non solum facultates, sed etiam animas perdere: vt exempli gratia, Peccauit quispiam peccato quod animam offendit: nisi prudens sit qui præsidet, & tantum habeat fidem, hoc est virtutem absq; iudicio: vel ex immodica increpatione, vel ex intēpestiua illius mansuetudine corrumpitur is qui lapsus est, & non sanatur, sed conteritur. Quisquis igitur fidelis & prudens inuentus fuerit, constituetur in ministerio domini, hoc est super omnes seruos, vt vnicuiq; det mēsuram frumenti in tēpore suo, siue hoc sit sermo doctrinæ quo aluntur animæ, siue operum exemplum, & mandatum quomodo viuere oporteat. Beatus qui talis fuerit inuentus, & super omnia sua constituet illum dominus. Non solū inter seruos, sed & sublimiori gradu prouehens, super omnia constituet, vt ei & terrena subsint & cælestia. Talis erat Iesus Naue, talis Helias. ille enim cælo, hic autem nubibus cæli imperabat. Et omnes simpliciter sancti, vt amici dei, his quæ dei sunt vtuntur. Communia enim sunt omnia amicorum. Et omnis qui in solitaria vita actiuam vitam agit, & seruiles affectiones iram & concupiscentiam gubernat, & suam cuique mensuram tritici in tempore distribuit, iram quidem ita, vt odio habeat odio habentes dominum, & suas inimicitias aboleat: concupiscentiam vero ita, vt necessariam carnis gerat curam, & omnem in deum dirigat: omnis inquam talis beatus est, & assequitur pietatem, & super omnia quæ domini sui sunt cōstituetur, merebiturq; contēplatiuo oculo perspicere & eas quæ non propriè dicuntur facultates, & eas quæ propriè, æternas dico.

In diuinis quoq; fide ac prudētia op' est.

Iosue.x.
3.Reg.17
Actuū.4.

C Quòd si seruus ille in corde suo dixerit, Differt dominus meus reditum: cœperitq; percutere seruos & ancillas, & edere bibereq;, & inebriari: veniet dominus serui illius in die quo non sperat, & hora qua nescit, & dissecabit eum, partemq; eius cum infidis ponet.) Væ talibus seruis, qui donum spiritualis præsidentiæ acceperunt, & dispensationem sibi commissam infideliter gerunt, & bibunt ac inebriantur: siue ebrietatē sensibiliter intelligere volueris (significat enim & hoc malos ecclesiarū præsides, qui deliciose viuunt de bonis pauperū) siue etiam per ebrietatē intelligere placet peruersionem status mentis per falsas doctrinas, vel amorem diuitiarum. Verberant enim tales præsides seruos & ancillas, hoc est offendiculo sunt infirmiorib' ecclesiæ, quorū percutiunt cōscientiam. Etenim infirmus & pusillanimis quum viderit me episcopū vitam male transigere, percutitur conscientia offensus, & plagam accipit in corde, fitq; infirmior. Hæc autem omnia contingunt infideli seruo ex eo quod dicit, Differt dominus meus reditum. præ ignauia enim hoc facit, non cogitans horam mortis. Nam si cogitaremus venturum dominum, & in foribus finem & consummationem vitæ nostræ: minus vtique peccaremus. Verùm vide & supplicium. Dissecabit, inquit, il-

lum, hoc est priuabit illum docendi gratia: ne quis putet donũ nõ sibi ad maiorẽ pœnam cessurum. Quomodo, inquit, in bonum cedet ei donum, quum illo nudandus sit? Enimuero ille tunc miserabilis inuenitur, quum sit caro, & non spiritus: quia tũc sumus in spiritu, quando spiritus dei habitat in nobis. Qui autem non ambulat spiritu, sed in carne est, & expers inuentus fuerit vitæ spiritualis: cũ incredulis ordinatur, vtpote qui cum incredulo mundo condemnatur: quoniã nihil vtilitatis à fide quã possidet, percipit. Vera enim fides in ipso non fuit. nam si in eo fuisset vera fides, dispẽsator fidelis fuisset. verùm nunc quia bibens & se inebrians fuit, & res domini corrumpens, fidem veram non habuit, quæ exigitur à dispensatoribus. bene ergo cum infidis ponitur portio ei⁹. Priuatus enĩ domino, nudatus & inutilis inuenitur, & nõ integer. D

Quãdo simus in spiritu.

Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, nec se præparauit, neq; secundum voluntatem eius fecit, plagis vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Porrò cuicunque multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.) Hoc loco amplius quiddã ac terribilius nobis demonstrat dominus. Non solum enim, inquit, gratia nudabitur qui talis est, & nihil sibi proderit hoc vt liberetur à pœnis, sed & maioris condemnationis causa erit dignitatis magnitudo. Quo plus enim scit qui peccat, tanto grauiorem pœnam sibi accersit. Et in sequentibus hoc manifestius fit. Cui enim datũ est multum, ab eo requiretur etiam multum: & cui commẽdauerunt multum, plus petent ab eo. Per hoc enim signatur, pœnam quam merentur doctores, futuram maiorẽ. Datur igitur & commendatur doctoribus. datur quidem, vt gratia sanandi morbos, & faciendi miracula. commendatur autem eis verbi & doctrinę donum. Et quum dixit, datur, non subiungit, amplius exigent: sed quum dixit, commẽdatur. Et profectò donum verbi opus habet labore, & amplius exigitur à doctoribus. Oportet enim eum nõ esse desidem ac ignauum, sed multiplicare talentum verbi. Igitur cui commendauerũt intelligere debes, cui multum datum ad vsuram. Vsura enim cõmẽdatum & depositũ hic signat. At sunt qui quærant: Esto, bene, puniatur is qui scit voluntatem domini, & nõ facit: qui autem nescit, quare punitur? Eò ꝙ potuisset etiam ipse discere, & noluit, sed piger fuit, ipse in causa fuit quo minus didicerit: quapropter puniendus est, quòd non sponte didicit. Timeamus fratres. Nam si is qui nihil scit, omnino dignus est plagis: quæ excusatio liberabit eos qui scienter delinquunt, maximè si doctores fuerint? Grauior enim est hæc condemnatio. E

Vsura.

Ignem veni missurus in terram, & quid volo, si iam accensus est? Sed baptismo habeo baptizari, & quomodo constringor donec perficiatur?) Per ignem quidẽ & prædicatio intelligitur. Sermo enim ignis est, qui cõsumit omnem materialem & imperfectam cogitationem, & simulacra abolet cuiuscunq; fuerint materiæ. Intelligitur etiam & zelus pro virtute in vnoquoq; nostrum accensus. fortassis autem & is est qui propter verbum dei fit, non dissimilis autem est à priore. hoc enim igni vult deus accendi corda nostra. Debemus ignitum pro virtute zelum habere. Vnde quid volo, id est, quantũ volo, si iam accensus est? Vrget enim vt accendatur ignis ille: sicut & Paulus dicit, Spiritu feruentes. Aemulor enim vos æmulatione dei. Baptisma autem mortem suam dicit. Quoniam enim ignis ille non aliter accendendus erat, q̃ post mortem eius (nam ex eo tempore prædicatio & zelus creuerunt) propterea subdit etiam de morte, baptismum illam vocans. Hanc autem valde desiderans inquit, Et quomodo constringor, hoc est, q̃ solicitus & anxius sum ac premor, donec perficiatur? Sitio enim mortem pro omnium salute. Ignem venit missurus non solum in omnem terrã in quam prædicatio & fides explanata sunt, sed vniuscuiusq; animam, quæ terra quidẽ spinosa est & sterilis, à verbo autem dei quasi igne succensa, & diuinorum seminũ capax, & spiritualium frugum ferax facta. Vbi enim alicuius animæ inuisibiliter diuina gratia contigerit, videtur desiderio dei supra q̃ dici queat flagrare, quemadmodum & Cleopas flagrabat diuino igne quum diceret, Nonne cor nostrum accensum erat in nobis? Quisquis igitur hanc affectionem expertus est, scit quid dicamus. Experiuntur autem multi etiam quando leguntur diuinæ scripturæ, vel vitæ sanctorum patrũ, vel si admoneantur vel doceantur, quomodo accendantur animę ad faciendum bonum. F

Roma.xij
ij. Cor.xi.
Luc.xxiiij

Et alii

A Et alii quidem vsq; ad finem flagrant, alii vero statim frigescunt.

Putatis quod pacem venerim missurus in terram? Nō, dico vobis, immo separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres aduersus duos, & duo contra tres. diuidetur pater aduersus filium, & filius aduersus patrem: mater aduersus filiam, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurū suam, & nurus aduersus socrum suam.) Christus quidem est pax nostra, sed non venit missurus pacem: vnde ænigmatice hoc dictum est. Dicimus igitur quòd non omnis pax vituperio caret, & bona est, sed est sæpe pax periculosa, & procul a diuina charitate reiiciens, vtpote quando pacem habemus & conspiramus in destructionem veritatis. Hanc enim pacem non venit Christus vt daret, sed contrarium vult: nempe vt dissideamus propter bonum, quod & in persequutione factum est. In vna enim domo pater gentilis a filio fideli differebat, & mater a filia, & contra. Quomodo autem dicēdo, quinque in domo vna diuisi erunt, in enumeratione sex personas posuit? Dicimus igitur quod vna persona bis assumpta est. Filia & nurus eadem est persona. Filia enim dicitur si ad matrem referatur, nurus vero si ad socrum. Tres igitur erunt diuisi, pater & mater & socrus, aduersus duos, filium & filiam. Filia enim quum vna persona sit, duas relationes suscipit, & secūdum hoc videtur duplex persona matri & socrui collata. Intellige autem simpliciter per patrem & matrem & socrum, vetera omnia: per filium autem & filiam, omnia noua. Itaque dominus vult vt sua noua & diuina præcepta & dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus & dogmatis. Intellige autem

B etiam sic, Pater quidem mens, filius verò ratio. diuisio horū fit in vnaquaque domo, hominis inquam. vt manifestius dicam, Illustrata fuit mens Dionysii Areopagitæ, & prædicationem suscepit. repugnauit autem eius menti quæ tam alacriter fidē suscepit, gentilis ratio, tentans ostēdere dialecticis tendiculis, vt illas sequeretur. Vides diuisionem patris & filii inter se repugnantes propter Christum & prædicationem? Matrem quoque & socrum vocabis mentem, filium verò & nurum sensum: & inter has est pugna propter Christum, insurgente mente contra sensum: quandoquidem mens suadet præferenda nō fluxa fluxis, inuisibiliaq; visibilibus, habetq; ad hoc demonstrationes multas adiutrices. Committitur autem & bellum sensus contra mentem. Sensus enim per miracula & signa quæ videntur perducta ad fidem, non credit mentis cogitationibus. neq; enim gentilium demonstrationes vult sequi, que compellunt illis attendentes non credere ꝙ deus factus sit homo, vel quòd virgo pepererit. Huiusmodi sunt gentilium deliramenta, naturæ seruientia. At sensus per miracula quæ videntur, præstantior omni demonstratione est, ad dei cognitionem manuducens. Non omnis igitur pax & concordia bona est, sed est quando & pugna & dissidium diuina quædam possessio videtur. Nullus igitur amet malos, quanuis & pater & mater sint: & si aduersentur legi Christi, repugnandum est eis perinde ac hostibus veritatis.

Dicebat autem ad turbas, Quum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, imber venit, & ita fit: & quum austrum flantem, dicitis quòd æstus erit, & fit. Hy-

C pocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus quî fit vt non probetis? Cur autem ex vobisipsis non iudicatis quod iustum est? Quum enim vadis cūm aduersario tuo ad magistratum, in via da operam, vt libereris ab illo, ne forte pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor coniiciat te in carcerem. Dico tibi, non exibis inde, donec vltimum etiam minutum reddas.) Postquam de prædicatione disseruit, ignemq; & gladium nominauit: quia verisimile erat audientes turbari, non intelligentes id quod dicebatur, inquit, Quemadmodum aeris qualitates a quibusdam signis cognoscitis, sic oportebat & meum aduentum cognoscere ex his quæ dicuntur, & ex his quæ a me fiunt. Etenim sermones mei demonstrāt me contrarium vobis. similiter & opera. nam vos quidē publicani & raptores, ego autē non habeo vbi caput reclinem. Oportebat igitur vos, veluti a nubibus imbrem, & ab austro æstum coniectatis, sic etiam tempus huius mei aduentus probare, & coniectare ꝙ non venerim mittere pacem, sed imbrem & turbationem. Nubes enim & ipse sum, & ab occidente humanæ naturæ venio, quæ prius fuit humilis, & magnam ex peccato

Matt.x.

Non ōnis pax bona.

Dionysi⁹ Areopagita.

Act.xvij.

Mat.xvi.

Mat.v.

Superi⁹.9.

Bethlehē ad Austrū sita.

caliginem habuit. Sed etiam veni ignem mittere, & æstum facere. Auster enim sum, D spiritus feruidus, & frigiditati aquilonis contrarius: quandoquidem & in Bethlehem apparuit, quæ ad austrum sita est. Et vbi hæc dixit, docet eos etiam de laudabili pace. Quia enim ostenderat laudatum dissidium, ostendit & irreprehensibilem pacem, & inquit. Quum aduersarius rapuerit te ad tribunal, in via da operam, festina & labora, hoc est, omnes modos cogita, quomodo ab eo libereris. Vel aliter, Da operam, hoc est etiā si nihil habeas vt lucreris quippiam, da operam, hoc est vsurā, vt libereris ab illo, nequando trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor proiiciat te in carcerem, donec vltimum minutum reddas. Hæc autem dicit dominus exterrens per hæc crassiores, & ad pacē faciēdam cogens, sciens quòd eos qui magis terrestres sunt, metus damni & suppliciorum plus emendet, & propterea dicit hæc. Intelliguntur autem hæc etiam de diabolo, qui noster aduersarius est. Quum igitur in via huius vitæ sumus, demus operam, virtutibus vacando, vt ab eo liberemur, & nihil cōmune cum eo habeamus, nequando in futuro iudicio tradat nos iudici. Opera enim eius quæ in hac vita facimus, illa tradunt nos iudici, & iudex tradit nos exactori, dæmoni cuidam nos torquenti & affligenti, & postea punit nos donec etiam minutorum peccatorum pœnam luamus, & mensuram pœnæ impleamus. Nunq̄ autē impleta est pœnæ mensura, semper ergo puniemur. Si enim in carcere manebimus donec extremum minutum reddamus, & nunq̄ reddituri sumus, manifestum quòd æternum sit futurum supplicium.

CAPVT XIII. E

Actuū.v.

Ezec.xviij Eccli. xvij

ADerant autem quidam eodem in tempore, nunciātes illi de Galilæis quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis ipsorum. Et respondens Iesus dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ cunctis Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis: immo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decē & octo supra quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos, putatis quòd debitores fuerint vltra cunctos homines habitantes Hierosolymis? Non, dico vobis, immo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis) Iudas Galilæus, cuius & in actis ipse Euāgelista noster meminit, quum & ipse aliquantum doctus esset in lege, docuit etiam alios Galilæos suo dogmati adhærere. Docebat autem non ferendum vllum omnino hominem dominum dici neq; honoris vel modestiæ gratia, & ne regem quidē ipsum. Vnde & multi ipsorum grauiter feriebantur, qui & docebant sacrificia à Mose constituta non offerenda, eo ꝙ pro Cæsare & Romanorum gente fierent sacrificia. Verisimile igitur Pilatū ob hæc indignantem, iussisse occidi Galilæos illos super sacrificia quæ ab eis prohibebātur fieri pro Romanorum gente, & ita sanguinem eorum cōmisceri sanguini sacrificiorum. Annunciauerūt igitur quidam hæc saluatori vt aliqua ex parte pie facta, volentes per hoc discere quid in eo sibi placeret. Putabant enim quidam illos iustissime passos, vtpote peccatores & seditiosos, & iritantes Pilatum in odium Iudæorum, eo ꝙ vrgebant Cæsarem non appellandum: id quod in totius Iudæorum gentis incommodum cedebat. Igitur saluator non negans eos esse peccatores, dicit nō ipsos passos esse quasi essent maiores peccatores iis qui nihil passi. Nisi enim & vos resipueritis, & a seditionibus intestina bella succendentes cessaueritis, & deum operibus placare festinaueritis, grauiora patiemini. Non oportet enim prætextu pietatis suam gloriā quærere, & intestinas seditiones excitare. Porro turris que ceciderat in Siloe, præsagium erat eorum quæ postea populo euentura erant. Turris enim, totius ciuitatis figura est: at decem & octo illi, totius populi. Quum enim sub Tito ciuitas rueret, omnis populus in incredulitate permanens simul periit. Sit & hoc nobis in his quæ quotidie eueniunt, admonitio. quidam in tentationes incidunt, nobis extra tentationem positis. ne nos solicitudinem & metum vt iusti abiiciamus, quasi tanq̄ iusti non simus obnoxii: sed ediuerso magis doceamur quòd in hoc puniātur illi, vt nos meliores efficiamur. quod si nos negligentes fuerimus, patiemur grauissima. F

Actuū.v.

Prætextu pietatis nō oportet seditiones excitare.

Dicebāt & hanc similitudinem, Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ,

Ecce

A Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficu hac,& non inuenio:succide illam:ad quid vel terram occupat?At ille respondens dixit illi,Domine, sine illã & hoc anno donec fodero circum illam,& misero stercus,& si quidem fecerit fructũ: sin minus,in posterũ succides illã.)Bona consequentia parabolã hanc iungit. Postq̃ dixit,nisi resipueritis,peribitis,meritò & istam parabolam adiicit. Est igitur ficus, Iudæorum generatio folia tantum amara faciens, & nullum fructum proferẽs. In vinea autẽ dei stetit Iudaica vita. Paterfamilias autem Christus venit & quęsiuit fructũ fidei bonorumq; operũ in ea,ac nõ inuenit. Tribus aũt annis venit,per Mosen,per prophetas,& per seipsum:& quia non pœnituerũt,à dilectione dei eos abscidit. nõ vltrà enĩ gens dñi & populus sanctus vocatur. In locum autem eius introductæ sunt gẽtes, quę fructũ facere valent. Intelligitur & per ficum totum humanũ genus:per patrẽfamilias pater & deus:per cultorem vineæ,filius dei,qui nobiscum peregrinatus est vt coleret & purgaret vineam. Christus autem ficum illam vt sterilem execari non sinit, dicens, Sine illam & hoc anno. Licet enim per legem & prophetas nõ fuerint facti meliores, neque pœnitentiæ fructum fecerint:attamen me irrigante meis doctrinis & passionibus fortassis facient fructũ obediẽtiæ. Sin minus,in posterum execabis illam, exectis illis à iustorum regione. Ex anno autem tertio quæsitum in se fructum natura nostra non dedit. Primum enim in paradiso mandatum præuaricati sumus: deinde quum daretur lex,vitulo facto mutata est gloria dei in similitudinem vituli comedentis fœnũ. tertio dominus & saluator abnegatus est à dicentibus,Non habemus regẽ nisi Cęsarẽ. Et vnusquisq; nostrũ ficus est in vinea domini, in Ecclesia scilicet, vel simpliciter dicendo in mundo hoc plantata. Venit igitur deus quærẽs fructum: & si inuenerit te absq; fructu,iubet vt vel ex hac vita execeris:at cultor vineæ supplicat vt tibi parcat. Quis autem ille cultor vineæ? Vel suus cuiusq; custos angelus,vel etiã homo ipse. suę enim vineæ quisque cultor est. Sæpe igitur quum in lethales morbos vel alia pericula incidimus, Sine o domine,dicim⁹,etiam hoc anno:& pœnitentiã agemus. Hoc enim significat fodere & mittere circa illam stercus. Foditur quippe anima,quando decutitur tẽporaliũ curarũ puluis,& alleuiatur ipsa. Stercus vero circũponi signat feruorẽ & seueritatẽ in via viliori,pœnitẽtiæ scilicet, quæ ab oĩbus cõtẽnitur. Quando enim qs à gloria in vitã ingloriã se demittit propter salutẽ animæ, stercus circa aĩam mittere dicitur ad hoc vt fructũ faciat. Si quidẽ fecerim⁹ fructũ:sin minus, nõ vltrà relinquit nos in vinea illa,sed execat à mũdo,vt ne frustra occupem⁹ locũ. Peccatorẽ enim qs vidẽs diu differentẽ,offenditur,& peior fit: & sic inuenitur peccator neq; ipse fructũ faciẽs,& aliũ quoq; impediẽs ne fructũ faciat. Quod si execetur ex hac vita, fortassis ii qui exectũ viderint, hoc aĩo secũ ꝑpẽdẽtes,mutabũtur,& fructũ faciẽt. Tribus autẽ annis dicitur paterfamilias venire ad ficũ,fortassis propter tres leges quas nobis dedit dñs,q̃ sunt naturalis,legalis,& spiritualis. Oportebat sanè nos naturali lege cõmonitos fructũ facere:nã natura docet qd facere oporteat: at quia ĩ nobis naturalẽ inuenit inutilẽ,dedit & Mosaicã legẽ naturæ adiutricẽ:quæ quũ & ipsa inuenta est infrugifera propter nostram desidiam,addidit & spiritualem Vbi igitur tres illę non meliorem reddiderint cuiuspiam animã, neque longanimitate & misericordia dei fit emẽdatior: tunc postea monere nõ vltrà sinitur. nõ enim deo sępe procrastinationibus illuditur. Quid autẽ si per tres annos, ætatũ status intelligas? Pueritiam, hoc est,adolescentiam octo & decem annorum:virilem:& tertiam eorum qui iam incipiũt fieri vetuli. Quãdo igitur in tertio anno,hoc est senecta,non damus fructus, & adhuc permittimur viuere vt adiiciamus stercus,vilem pœnitentiæ vitã propter Christũ accipiẽtes,& deinde etiam tunc mentimur,non vltrà nobis parcet dominus, vt ne frustra occupemus terram,& alios offendamus. Et hæc expositio proposito textui cõsona mihi videtur.

Gene.iij.
Exodi.32
Psal.cv.
Iohã.19.

B

C

Docebat autẽ in vna synagogarũ sabbatis:& ecce mulier quæ habebat spiritũ infirmitatis annis decẽ & octo,eratq; cõtracta,nec oĩno poterat erigere caput: quam quũ videret Iesus,vocauit eã ad se,& ait illi, Mulier liberata es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus,& confestim erecta est,& glorificabat deum. Respõdens autẽ princeps synagogę ĩdignãs ꝙ sabbato sanasset Iesus,dicebat turbæ:Sex dies sunt in quib⁹ oportet operari: in iis ergo venite vt sanemini, & non in die sabbati. Respondens autem

ad illum dominus dixit, Hypocrita, vnusquisque vestrum sabbato nonne soluit boué suum aut asinum à præsepi, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Et quum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarii eius, & omnis populus gaudebat super vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.) Morbus ille mulieri diabolo affligéte acciderat: sicut & dominus dicit, quam alligauit satanas decem & octo annis. Ná fortassis propter peccata derelictam à deo puniuit satanas. Omnia enim mala humanis corporibus satan infert, quando ei à domino permittitur: quandoquidem nobis & ab initio author fuit vt ab incorruptione in qua conditi fuimus, excideremus, & infirmo passionumque capaci corpori alligati essemus. Hoc enim per pelliceas tunicas intelligimus. At dominus voce deo dignissima potestateque plena, mulieris istius morbum fugat. Imponit autem ei & manus, vt discamus ꝙ dei sermonem virtutemq; & operationem sancta caro habuerit. Sua enim propria erat, & nõ alterius cuiuspiam sibi assistentis, & proprietate personæ separati, sicut impio Nestorio videtur. Igitur tãta quidem domini benignitas, vt proprio figmento misericors esset. Satanas verò qui prius mulierem alligauerat, morbi solutionem dolens, & eam amplius affligere cupiens, alligat principé synagogæ inuidia, & per os eius miraculũ calumniatur. more enim suo bonis vbiq; imponit. Indignatur ergo ꝙ in sabbato sanatur: quem dominus pulcherrimis exemplis brutorum animalium arguit. Vnde non ipse tantum talibus sermonibus, sed & omnes alii qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Magnæ enim stultitiæ erat prohibere hominem sanari in sabbato propter ocium quod aliqua ex parte in sabbato lex præceperat. Igitur qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Turbæ auté gaudebant in operibus, sicut illi operibus non gaudebant, sed insaniebant Christo faciéte miracula. At turbę ex miraculis vtilitatem percipientes gaudebãt, maxime ꝙ sanationibus fruerentur. Intelligas auté (oro) miraculum istud etiam de interno homine. Incuruatur anima quãdo ad terrenas tantum curas vergit, & nihil cœleste vel diuinũ secum concipit. Idcirco decem & octo annis ægrotare dicitur. Quãdo enim quis in obseruatione mandatorũ diuinæ legis, q̃ sunt decem, & in spe octaui seculi infirmus fuerit, decem & octo annis dicitur obstipus esse. Nonne qui terrenis addictus peccat semper, mandata reprobat, & futurum seculum non expectat? Sed dominus in sabbato & synagoga sanat talem animam. Quando enim quis in seipso colligit confessionis cogitationes (Iudas enim confessio dicitur) & sabbatũ tenet, hoc est feriatur à malis: tũc eum sanat Iesus, non sermone tantum dicens ei, Liberatus esto ab infirmitate tua: sed & manus imponens. Opus enim est nobis vt ad operandũ opera virtutis suscipiamus & diuinarum manuum cooperationem, & nõ per solum verbum & instructiones erudiri contenti, putemus nos sanitatem consequutos.

Mala oĩa nobis à dæmone inferũt cũ illi permittitur. *Nestorij impia opinio.* *Iudas.*

Matt. xiij. Dicebat ergo, Cui simile est regnum dei? & cui simile faciam illud? Simile est grano sinapis quod acceptũ homo misit in hortũ suũ, & creuit, & euasit in arborem magnã, & volucres cæli nidulabantur in ramis eius. Et iterũ dixit, Cui simile faciã regnũ dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscõdit in farinæ sata tria, donec ferméteтur totũ. Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens Hierosolymã.) Grano sinapis cóparat regnũ dei. Regnũ auté dei prædicatio est, & verbum dei. Per prædicationem enim regnauit in animabus hominũ. Enimuero sicut sinapi videtur quidé paruũ esse, multam aũt habet virtuté: ita & sermo euãgelii conténitur quidé à multis, & apparet esse stultitia: quũ vero illũ homo susceperit, & miserit in hortũ suæ animæ, arboré magnã facit, ita vt & ramos dilatet, ac volatilia cæli, hoc est homines q̃ in sublime volare nituntur, nidos habeant in ramis. Qui enim supergressi sunt terrestria, in ramis prædicationis, hoc est in dilatatis sententiis quiescunt: vt exempli gratia quid dicam, Granũ sumpsit Paulus, paruam Ananię instructionem, sed plantatũ hoc granũ in horto ei⁹ pingui, ramos fecit, multas inquã & bonas doctrinas ac epistolas, in q̃b⁹ nidulabãtur hi soli q̃ tũc sublimes méte & sapiétia, vti Corĩthii, Dionysi⁹, Hierothe⁹ & alii plurimi. Possunt etiã singulis téporibus quidam per granũ sinapis intelligi, & dñs ipse. vilis enim videbatur, nã fabri filius, & pauperrimus. At vbi cecidit in cor terræ, quũ mortu⁹ esset, & sepultus in horto, ramos pulchros apostolos fecit, in quibus

Regnũ dei *Acto. ix.* *Iohan. xij.*

quiescunt

A quiescunt omnes qui prius agitabantur & vexabantur à spiritu erroris, nēpe gētiles: q cōparabantur volatilibus, propter mentē facilè mobilē, & illusioni obnoxiā, magneq; leuitatis. Tales enim sunt omnes qui errāt, volatilib⁹ cæli, hoc est aeris, assimilati. Iterū assimilatur fermento diuinus sermo, quod sumptum mulier, hoc est humana natura, occultauit in farinæ sata tria, hoc est in corpus, spiritum, & animā, ita vt illa sanctificentur, sicut dicit beatus Paulus: fiatque vna contemperatio communione cū spiritu sancto. Intellige autem per mulierem, animam: sata vero tria, tres partes eius, rationalem, concupiscibilē, & irascibilem. Si quis igitur in tribus illis partibus sermonem dei occultarit, faciet illam totam spiritualem, ita vt rationalis non labatur in doctrinis, neq; irascibilis & cōcupiscibilis absque ratione ferātur, sed fermententur & assimilentur sermoni dei. Perambulabat verò Iesus per pagos & ciuitates docens. Neque ita ī parua venit oppida & pagos, vt magnas ciuitates negligeret: id quod faciūt q volūt simpliciores decipere. neq; ita venit in ciuitates, vt ostētator & gloriosus paruas negligens: sed vt communis dominus, immo vt pater qui omniū curam agit, vbique circuit. Nunquid autē ita transit per externas ciuitates, in quibus non tot erant legisperiti: à Hierusalem autem fugit, vtpote formidans reprehendi à legisperitis, vel suspicās ne ab eis occidatur? Non est hoc dicendum, sed & iter, inquit, faciēs in Hierosolymā. Vbi enim plures ægrotant, eò magis festinat medicus. i. Tim.iiij.

Ait autē illi quidam, Domine, an pauci sunt qui salutem cōsequuntur? Ille vero dixit ad illos, Contendite intrare per angustam portam, quia multi (dico vobis) quęrēt intrare, & non poterunt. Quum autem experrectus fuerit paterfamilias, & clauserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine domine, aperi nobis: & respondens dicet vobis, Nescio vos vnde sitis: tunc incipietis dicere, Edimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet, Dico vobis, nescio vos vnde sitis. Discedite à me omnes qui patratis iniquitatē. ibi erit fletus, & stridor dentiū, quū videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes ꝓphetas in regno dei, vos autē expelli foras. Et venient ab oriēte & occidēte, & aquilone & austro, & accumbent in regno dei. Et ecce sunt postremi, qui erunt primi: & sunt primi, qui erunt postremi.) Pauci sunt qui saluantur, eò ꝙ angusta via multos non recipiat. Est autē dominus paterfamilias, qui conuocat omnes homines ad prandiū & fruitionē æternorū bonorū. Oēs itaq; virtute præditi vsq; ad Christū studuerūt intrare: oēs aūt degeneres & ignaui, qui post tēpus prādii venerūt, excludūtur. Hora autē prādii, præsens vita est. Hoc enim tēpus vtiq; prandiū est, quo præparamur vt spirituali cōuiuio excipiamur. Quū aūt expergefactus fuerit paterfamilias, hoc est, ad iudiciū surrexerit, ac clauserit ianuā, virtutis dico viā, quā ingredi nō possumus postq̄ hinc emigrauerimus (quādiu enī in vita sumus, iri potest via virtutis) incipiūt quidē tūc hi q negligētius in hac vita vixerint, pulsare ianuā, & per inutilem pœnitentiā virtutis viā requirūt, nudis verbis quasi pulsationibus & strepitibus quibusdam reuocantes illā, operibus tamē carētes. Pater verò familias quū eos iustè excluserit, dissimulat scire vnde sint: & merito: sunt enī ex diabolo. Dominus autē cognoscit suos. Hoc autē quod dicit, Comedimus & bibim⁹ corā te, & ī plateis nostris docuisti: simpliciter quidē ad Israelitas dicitur. Etenim dñs ex ipsis natus est secūdū carnē, & cū eis comedit ac bibit. Et potest etiā sublimius intelligi, Corā te comedimus & bibimus. Legalem enim perficientes cultum, & offerētes deo cruenta sacrificia, comederunt & lætati sunt: audierunt autē diuinos libros in synagogis. Omnino enim & per prophetas dominus docuit. Neque enim prophetæ sua ipsorum dicta proferebant, sed diuina p̄dicabāt: quapropter & dicebāt, Hæc dicit dñs. Non igitur sufficiebat Iudæis ad iustificationē cultus ille p sanguinis effusionem non accedēte fide, quæ iustificat impiū. Et meis quoq; Christianis quidē, vitę aūt dissolutæ, hæc cōgruūt. An nō & nos mādu camus corpus diuinū, & bibimus sanguinem dei corā eo, quotidie ad mysticam mensam accedētes, & docet in plateis nostris dñs? Atqui nulla īde vtilitas, si auditores diuinę quidē legis fiam⁹, & nō factores: immo cō trà ad maiorē tormentorū occasionē audiuisse cedet, sicut & diuinarū sanctificationū sumptio ad iudiciū. Obserua ꝙ reiecti sunt illi, quos in plateis docet dominus: verū si ipsum habuerimus docētē, non in plateis, sed in angustis & tritis & cōpūctis cordib⁹,

Matth. vij.

B

Psalm. vi.

C

ij. Tim. ij.

Prophetæ dicebant, Hæc dicit dñs: Christus autē, Ego dico vobis.

Roma. ij, Iacobi. i.

non erimus reiecti. Iam hoc quod inquit, Illic erit ploratus, quando videbitis Abraham & Isaac & Iacob: congruit quidẽ & Israelitis quibus dicitur, & his qui hodie sunt incredulis. Iudæi sanè tanto magis torquebũtur audiẽdo alios ex gẽtibus requiescere, & quietem habituros cum Abraham & patribus: se autẽ expellẽdos. Pertinet itẽ & ad nos, qui non bene operamur cũ fide: & nos quidem in lege Christi gloriamur, quã mox postea trãsgredimur & reprobamus. Primi quidẽ esse videmur, vtpote à cunabulis instructi, & nomen Christi ferentes: postremi autem erimus, prælatis Gẽtilibus quibusdam, qui in fine vitæ suæ credunt, & deo placentes paruum vitæ tempus agunt. D

Eodẽ die accesserunt quidam pharisæorũ dicẽtes illi, Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait illis, Ite, & dicite vulpi huic, Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Verũtamẽ oportet me hodie & cras, & proximo die proficisci: quia fieri non potest vt propheta pereat extra Hierusalem.) Inuidia tabescebant maledicti Iudæi, & dominum terrere nituntur, & minantẽ ei faciunt Herodem. nolebant enim eum videre facientem miracula, ne multitudine miraculorum turbas sibi conciliaret, & virtute verbi ad se alliceret. Prætexunt igitur Herodem, & fingunt sibi saluatoris curam esse. Ipse autem corda illorum sciens, mansuetè & adumbratè pro more suo eis respondet. Dicite vulpi huic. Et videtur quidẽ Herodem appellare vulpem, sed pharisæos notat, si quis diligenter consideret. Non enim dixit, vulpi illi, sed huic, media quadam voce vsus, idq; scitẽ. Singulari numero dicendo vulpem, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem, huic, quod est pronomen demonstratiuũ, insinuauit istosipsos esse dolosos illos. Et profecto pharisæi præ se ferebant malignos versipellesq; vulpiũ mores. Vide autem (oro) quomodo malitię eorum respondeat. Quia enim illi propter sanitates inuidebant, incutiebant ei metũ ex Herode. idcirco ipse id quod credebat illis potissimũ dolere, dicit: Ecce enim ego (inquit) sanitates perficio, & dæmonia eiicio. Nã (sicut prædictum est) propterea insectabantur eũ, vt ne miraculis ostensis multos ad credendum sibi alliceret. Hodie vero & cras, plures dies significat: quemadmodũ & nos familiari sermone consueuimus dicere, Hodie & cras fiet hoc: non omnino intra tam breue temporis interuallum rẽ circunscribentes, sed statim fieri significantes. ita etiã Christus dicẽs, Sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consummor: nõ omnino significare voluit ꝙ tertio die necessariò sit consummandus, sed breui mortem suam futurã declarat. Veruntamen oportet me hodie & cras manere hoc loco, & operari miracula, & sequenti in Hierusalem proficisci. illic enim elegi mortem: quia & illi dicebant ei, Egredere, quia Herodes te occisurꝰ est. In Galilæa autẽ hæc dicebat, cui præerat Herodes: mõstrabatq; eis, etiamsi plurimum vellet, non posse ab illo se interimi. non enim in Galilæa, sed Hierusalem prefinitum esse Christum esse passurum. Et vt tibi Euangelii dictum manifestius exponã, quum legeris, hodie & cras, pũctũ facito, & tunc dic, proximo die proficisci: quomodo numerantes sæpe dicere consueuimus, Ego dominico secundo, & tertio die egredior: nõ ꝙ egressurus sim dominico & secũdo, sed solũ duos illos dies enumeramus, vt manifestemus diem tertiũ. Ita sanè & dominus hoc loco prius numerans inquit, Oportet me hodie & cras, deinde tertio die proficisci in Hierusalem. illic enim finis meus. Sicut autem supra diximus, nõ ꝙ tribus diebus vitã suã circũscribat, sed pluribus quidẽ diebus: verũtamen non valde longo tẽpore se mãsurũ significat: quasi hæc dicat ad eos qui sibi inuidebant: Quid meam meditamini mortẽ? ecce paulò pòst ipsa instabit. Quum verò audis quod fieri non possit extra Hierusalem perire prophetam, ne putes Iudæos vi quadã ac necessitate ad hoc faciendum compelli, sed scias sponte sua homicidium istud patrare: vt siquis videns crudelissimum maximeq; sanguinariũ latronem vias obsidere, diceret, Fieri non potest, viam hanc in qua latro prætereuntibus insidiatur, à sanguine puram esse. Omnino enim hoc loco quod cõsectaneũ est ad opera latronũ, dicit. Sic igitur & ĩ Hierosolyma, quã occuparũt latrones & scribæ, fieri nõ potest in alio loco q̃ in illo in quo sunt latrones, perire prophetarũ dominum. Assueti enim effundere seruorum sanguinem, etiam dñm ipsum occident.

Vulpis nomine Pharisæi subtaxati.

Pharisęorũ vulpini mores. E

Hodie & cras vt intelligatur.

F

Mat. xxiij. Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittũtur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum auis nidum suum sub pennas, & no-

A & noluistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis ꝙ nõ videbitis me, donec venerit tempus quum dicetis, Benedictus qui venit in nomine dñi.) Duplicatione nominis ostendit amorem quem erga illos habet dominus. Quemadmodum enim amator quis ab amica contemptus, ita reuocat adulteram synagogam. Ostendit item suam misericordiam, ꝙ sæpenumero voluerit congregare illos: & illorum significat arrogantiam, dicendo, quia noluistis, relinquo vos postea. In tantum enim odio habui malitiam vestram, vt neque templum domum meam esse dicam, sed domum vestram. Nam quandiu vitam vestram bene gerebatis, & templum meũ erat: quia autem illud contaminastis, & negociationis domum, & speluncam latronum fecistis, variisque negociationibus & auaris vestris studiis vicissim seruitis (negociatio enim latrocinium est, supplantans fratres, & rapiens quæ illorum: id quod & latrones faciunt: inuadunt enim viatores, vt illorum bona rapiant) & quoniam speluncam latronum tẽplum fecistis per negociationum species quas in ipso orationis loco faciebatis: non vltrà mea erit domus, sed vestra. Non solum autem templum intelligas domum, sed & omnem generationem Iudæorum. Solet enim scriptura & genus domũ appellare, vt, Domus Leui benedicet dominum. Et hoc loco potest intelligi, Domus vestra relinquitur, hoc est, genus vestrum relinquitur à me: sicut & per prophetã alibi dicit, Dereliqui domum meam, hæreditatem meã. Domum enim illic dicit Israelitas. Ostendit autẽ ꝙ & ante hoc ipse eos cõseruarit, & ab inimicis liberarit. Deniq; dicẽs, Non me videbitis donec dicatis, Benedictus qui venit: secundũ significat aduentũ. In-

B uoluntarii enim confitebuntur & saluatorẽ, & dominũ: quandoquidẽ ipsis nulla inde vtilitas eueniet. Quid igitur? Non viderũt illum à quo tempore hæc dixit? Vtiq;. Dicens enim, Non me videbitis ex illo tempore: non horam quæ tũc erat significat, sed tempus quod post crucem: sicut si dixisset, A tempore quo me crucifixeritis, non vltrà me videbitis donec redeam.

Mat. xxiii.

Negociatio, latrocinium dicit.

Dom' q̃d significet.

Psalm. 34

CAPVT XIIII.

ET factum est quum introiret in domũ cuiusdã principis pharisæorũ sabbato ad capiendum cibum, & ipsi obseruabant eũ. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illũ. Et respondẽs Iesus dixit ad legisperitos & pharisæos, dicens, Num licet sabbato sanare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit, Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.) Dominus satis sciens pharisæorum morositatem, ingreditur in eorum domos. Curæ enim ei erat animarum vtilitas, & propterea ingressus est. Potuissent enim vel ex doctrina & sermone, vel ex ostensione miraculorum vtilitatem percepisse, si quidem voluissent. Porrò quũ in medium venisset hydropicus: nõ hoc considerauit dominus, quomodo non offenderet multos, sed quomodo sanaret eos qui cura sua indigebant. Oportet enim nos vbi magna prospectat vtilitas, non curare insipientes qui scandalizantur. Arguit autem insipientiam eorum qui reprehẽsuri erant, ideóque interrogat, Licét ne sabbato sanare? Nónne manifeste irridet eos vt

C insipientes? Siquidem quum deus sabbatum benedixerit, ipsi benefacere prohibent in eo, & per hoc faciunt omnino maledictum. Non enim benedictus est dies in quo nihil boni fieri soleat. At quum hi scientes quò tenderet interrogatio, silerent, Iesus quod suum erat facit, & contactu sanat hominem: deinde etiam pharisæos admonet, quasi talia diceret eis, Si prohibuisset lex misereri in sabbato, non curæ tibi fuisset si filius tuus periclitatus fuisset in sabbato? Et quid dico filius? neque bouẽ reliquisses absque adiutorio, si periclitantem vidisses. Quomodo igitur non stultum fuerit ꝙ obseruatis sanationem hydropici in sabbato? Hydropicus est omnis qui per dissolutã vitã & lubricã anima sua grauiter ægrotat, qui & Christo indiget: & sanabitur planè, si ante Christum fuerit. Nam qui ante Christum fuerit, cogitãs semper quomodo ab ipso videatur, minime peccabit.

Scãdalum insipiẽtiũ vtilitati ꝓximi posthabendũ.

Dicebat aũt & ad iuitatos pabolã, itẽdẽs quõ primos accubit' eligerẽt, dicẽs ad illos: Quũ iuitat' fueris ab aliquo ad nuptias, ne accũbas ĩ primo loco, ne forte honoratior te ab illo sit inuitatus, & veniens is qui te & illũ vocauit, dicat tibi, Da huic locum: &

tunc incipias cum rubore extremum locum tenere: quin potius quum vocatus fueris, vade accumbe in nouissimo loco: vt quum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascēde superius: tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: Quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & qui se humiliat, extolletur.) Vides cœnas Christi quales sint, nempe in vtilitatem animæ, & non in satietatem ventris vertuntur. Ecce enim sanauit hydropicū: docuit pharisæos quòd bonum sit in sabbato benefacere. Et postea videns eos de primo accubitu tumultuari, sanat & hanc affectionem, quæ non à parua, sed magna & vix effugabili causa incipit, inani inquam gloria. Et ne quis existimet hoc dicere, minus & indignum esse magnificentia verbi dei, immo maximè: quia medicus qui pollicetur sanare podagram, omnesque morbos memoratu dignos, neque digitorum attritiones, vel dentis dolorem sanare detrectat. Deinde quomodo paruus inanis gloriæ morbus, quo omnino turbantur qui primos accubitus quærunt? Oportebat igitur humilitatis doctorem & principem & consummatorem Christum omnes ramos inanis gloriæ amputare. Et hoc quoque expende, si non fuisset tempus mensæ, & de hoc disseruisset dominus relicto de aliis rebus sermone, esset forte reprehēsioni locus: nunc autem quia hora cœnæ & ambitionis morbus ante oculos saluatoris versabatur, tempus erat admonitionis. Vide enim & aliter quomodo à culpa hominem liberet, & quomodo ipsum ciuilem faciat. Quanta enim confusione plenus, quum requisiueris locum te indignum, & deinde quum superuenerit dignior, is qui te vocauit, dicat, Da huic locum, idque sæpe? descendes enim tu, illi autem primum locum occupabunt. Contrà, quanta laude dignus, quando prima sella dignus, principio sedet in humili loco, & postea præ aliis sedere comperitur. Num igitur parua tibi videtur illa admonitio domini, quæ maximam virtutum humilitatem docet, & in auditorum animabus collocat, & ad honestam vitæ obseruationem ducit? id quod Christi dilectus discipulus Paulus postea dixit, Omnia honeste & secundum ordinem (inquit) fiant. Quo pacto igitur hoc fiet? Nullus quærat quod suum est, sed vnusquisq; quod alterius. Vides discipulum eadem loqui, quæ magister eius. Omnis qui seipsum exaltat, humiliabitur, quo pacto intelligam? Etenim multi in vita hac se exaltātes, honore fruuntur. Igitur hoc quidem humiliari est, quādo quis fruitur magno honore in mundo, miserq; & humilis fit apud deum. Insuper non vsque ad finem, neq; apud omnes in tali honore est, sed quantum à quibusdam obseruatur, tantum ab aliis irridetur, & nonnunq̄ ab his à quibus honoratur. Vera igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi sublimitatem vendicans, humiliabitur, & apud deum quidem, quando vltimum iudiciū, in vita verò hac maximé. Natura enim omnis homo indignus sublimitate. Nullus igitur extollatur, vt ne extreme humilietur.

D

E

i. Cor. xiij.

Humiliari qd sit.

Dicebat autem & ei qui se inuitauerat, Quum facis prādium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neq; vicinos diuites, nequādo & ipsi te vicissim inuitent, ac repēdatur tibi beneficium. Immo quū facis conuiuiū, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris: quia non possunt repēdere tibi: rependetur enim tibi in resurrectione iustorum. Hæc quū audisset quidā de simul accumbentibus, dixit illi, Beatus qui comedit panē in regno dei.) Ex duobus generibus constabat conuiuium, ex vocatis, & his qui vocabant. Vocatorū genus salubri admonitione ad humilitatem induxerat, & conuiuiū minimè sumptuosum illis proposuerat. Nunc & in eū qui vocauerat, vicissim liberalitatē suā exercet: & admonitione redinuitat, abducens eū ne conuiuia instituat humani fauoris vel remunerationis mox recipiendæ gratia. Qui pusillo sunt animo, amicos vel cognatos ob præsentis vitę beneficiū vocant: quod si minus consequantur, grauatim ferunt. Qui autem magni sunt animi, futurū præmiū expectantes, à verè diuite remunerationes accipiūt. Hæc aūt dicēs dn̄s, nō nos ab amicis arcet, sed nō contēnendā humilitatē docet. Itaq; postq̄ hęc quidā audisset, & sentiret ꝙ de⁹ corporalib⁹ mēsis remuneraret & redinuitaret iustos, dixit, Beatus qui comedit panē in regno dei. Nō enī spiritualis erat, vt intelligeret ea q̄ supra sensum: sed aīalis adhuc erat, hoc est, humanas cogitatiōes sectabatur. Animalis enī est, q̄ nihil sup naturā credit, sed oīa secundū naturā intelligit. Tres enim sunt ordines, carnaliū, animaliū, & spiritualiū. Carnalis quidē est, qui vult lętari & gaudere

F

Aialis hō.

Tres hominū ordines.

A quum aliis malefecerit, vt est omne genus auarorũ. Animalis, qui neq; furari neq; nocere vult. hoc est enim iuxta naturam viuere, quandoquidẽ hoc nobis natura indidit. Spiritualis vero, qui & affligi & damnum ferre vult propter virtutem. Est igitur primus circa naturam, secundus iuxta naturam, tertius supra naturam. Oĩs igitur qui humana sapit, & non valet intelligere ea quæ supra naturã, animalis dicitur, vti qui anima & spiritu gubernetur. Quando autem quis spiritu agitur, & nõ iam viuit ipse, viuit autem in eo Christus, hic est spiritualis, naturam supergressus. Animalis igitur erat & hic, qui putabat fore sensibiles sanctorum retributiones, quoniam nihil super naturam poterat intelligere. ij. Cor. v.

At ipse dixit ei, Homo quidam apparauerat cœnam magnam, & vocauit multos, misitque seruũ illum suũ hora cœnæ vt diceret inuitatis, Venite, quia iam parata sunt omnia. Et cœperũt simul omnes excusare. Primus dixit ei, Villam emi, & necesse est mihi exire, & videre illam: rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & eo ad probandum illa: rogo te, habe me excusatum. Et dixit alius, Vxorẽ duxi, & ideo nõ possum venire.) Quum dixisset is qui simul accubuerat, beatũ eũ qui comedit prãdiũ in regno dei, dominus docet eum latius quomodo oporteat nos intelligere conuiuium dei, & parabolam hanc dicit: hominem quidem nominans misericordem suum patrem. Quãdo enim vindicatiuam dei virtutem scriptura significat, pantheram, & vrsum, & pardum eũm vocat: quando autem misericordiam vult insinũare, hominem inducit: sicut & nunc misericordissimam eius dispensationem intel-B ligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filii sui, hominem eum nominat. Cœnam enim magnam vocauit dispensationem hanc. Cœnam quidem, eò ꝙ in nouissimis temporibus, etenim ad vesperam seculi venit dominus. Magna autẽ cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostræ mysteriũm. Et misit seruũ suum hora cœnæ. Quis est seruus ille? Is qui forma serui assumpta, filius dei homo factus, & vt homo missus esse dicitur. Attende quomodo non dixerit seruum, sed cum articulo seruum illũ suũ. Illum proprie dixit, qui iuxta formam humanã ei placuit, & seruiuit. Nõ enim vt filius & deus tantũ beneplacitus est patri, sed & sicut hõ ipse solus sine pctõ, oĩbus paternis cõsiliis & mãdatis ministrauit & paruit: & implẽs omnẽ iustitiã, seruire dicitur deo & patri: ideo & ipse solus ꝓprie seruꝰ dei dicitur. Hora aũt cœnę missus est, hoc est definito & opportuno tẽpore. Nõ enim aliud tẽpus cõmodiꝰ fuit saluti nostræ, q̃ quo regnabat Cæsar Augustus, quũ in summo esset malitia, quam destrui oportebat. Sicut eni medici sinũt ĩ sæui morbi vlceribꝰ humorẽ colligi, & deĩde remedia apponũt: ita & pctm̃ oportebat oẽs suas species indicare, & deinde magnũ medicũ imponere pharmaca. Et ꝓpterea expectauit Christus donec diabolꝰ malitiæ mẽsurã impleret, & tũc demũ incarnatus est, & õne genus malitiæ per sanctã vitã suã sanauit. Missus est igiť in tẽpore, hoc est opportuno & accõmodo tẽpore, sicut & Dauid dicit, Accingere gladio tuo suꝑ femur tuũ potenter tempestiuitate tua. Oĩo enim gladius, verbum dei: per femur autem natiuitas in carne significatur. Tẽpestiuitas autẽ fuit, hoc est opportunũ tẽpus. Missus verò est vt diceret inuitatis. Qui sunt hi q̃ vo-C cati sunt? Fortassis omnes homines. Oẽs enim vocauit deꝰ ad sui agnitionẽ, partim ꝑ ordinatã inuisibiliũ cõstitutionẽ, partim per naturalẽ legẽ. fortassis enim magis proprie Israelitas, qui per legẽ & prophetas vocati fuerũt. Ad illos igitur missus est primũ dominus, vti ad oues domꝰ Israel. Ipse enĩ dicebat, Venite, quia parata iã sunt omnia. Prope enim esse regnũ dei, omnibus euangelizabat dominus, & intra nos. At illi cœperũt simul oẽs excusare. Oẽs enim principes Iudæorũ detrectabãt Iesũ habere regẽ, & cœnã nõ meruerunt: & alius quidẽ propter diuitiarũ cupiditatẽ, alius autẽ propter voluptatem. Nã ille quidẽ villã emerat, & alius iuga boum, qui signãt diuitiarũ cupidos. At alius qui vxorẽ duxerat, voluptarius erat. Insuper & is villã comparat, q̃ propter mundanã sapiẽtiã nõ accipit mysteriũ. Villa enim est & mũdus hic, & natura simpliciter. Qui autẽ naturã obseruat, nõ recipit hoc quod super naturã. Igitur pharisæus qui vllã forte cõparauerat, hoc est, qui respexerat ad naturæ leges, nõ recipit virginẽ parere deum, qđ super naturam est: sed & oẽs q̃ in externa sapiẽtia gloriãtur, propter villã hanc, hoc est naturã, ignorauerũt eum qui cõdiderat & innouarat naturę ordi-

Mat. xxij.

Deĩ vindicãtis & miserentis in scriptura appellationes.

Philip ij.

Cõpatio pulchra.

Psal. xliiij

Matt. xxij

Naturã q̃ obseruat, nõ recipit q̃ sunt suꝑ naturam.

nem, Iesum. Porro qui iuga boum quinque emit vt probaret, signat carnalem hominem, qui quinque sensus animæ corporalibus coniunxit, & animam carnem fecit: & propter hoc, vtpote circa terrena occupatus, non vult spiritualis cœnæ particeps esse. D
Pro. xiiij. Dicit enim Sapiēs, Quid calumniatur qui alteri præualet? At qui propter vxorē excidit, voluptarius vtique fuerit, qui carni vt coniugi animæ alligatus est, & quū est in illa, quasi ei adhærens, deo placere non potest. Intelligas autem hæc omnia & iuxta literam. Etenim excidimus à deo & propter villas, & propter iuga boum, & propter nuptias. Adhærentes enim illis, & totam vitam in ea impendentes, & vsq; ad sanguinem vexati & excoriati, nullum diuinum vel sensum vel verbum cogitamus vel attētamus.

Et veniens seruus ille renunciauit hæc dño suo. Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Exi cito in plateas & vicos, & ciuitates, & pauperes ac debiles claudosq; & cæcos introduc huc. Et ait seruus, Dñe, factū est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dñs seruo, Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Dico autem vobis, ꝙ nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.) Nam abiecti sunt principes Iudæorum, & nullus ex illis credidit Christo: & ipsi gloriabantur in
Iohan. vij. malitia, vt dicit, Num quis principum credidit in eum? Proinde docti in lege, ac scribę
Hiere. viij (vt propheta dicit) infatuati, gratiā amiserunt, idiotæ autem & Iudæi qui cæcis & claudis & debilibus comparantur, & stulti sunt huius mundi, & mirè contēpti, hi vocati sunt. Turbæ enim admirabātur super gratia quæ de ore Iesu procedebat, & gaudebāt in doctrina. Postq̃ autem intrauerunt Israelitæ, electi inquā, quos in gloriā suā præde-
Supr. xiiij. stinarat deus, quales fuerunt Petrus & filii Zebedæi, & multa alia millia eorum qui crediderunt, benignitas dei etiam in gētes diffusa est. Per hos enim qui in via & apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israelitæ enim fuerunt intra ciuitatem, vt hi qui legem susceperant, & ciuiliorem vitam sortiti. Gentiles vero à testamentis & à lege dei alieni E
Eph. ij. iiij erant, & non facti ciues sanctorum, nec in vna, sed in multis iniquitatibus & rusticita
Coloss. i. te magna versabantur, & apud sepes, peccata dico. Peccatum enim magna sepes est, &
Pctm̃ qd. interstitium diuidens nos à deo. Per vias itaq;, pecuinam gentilium vitam, & in multas dissectam opiniones, per sepes vero intelligit vitam illorum in peccatis. Nō sim-
Cur dñs dixerit, cōpelle intrare. pliciter autem iubet illos vocare: sed compelle, inquit: quanuis volūtarium sit omnibus credere. Cæterum vt sciamus magnæ virtutis dei esse, credidisse gentes in tāta versantes ignorantia, ideo dixit, cōpelle. Nisi enim magna prędicaretur virtus, & magna esset verbi veritas, quomodo persuasi essent homines in idolorum cultu insanientes, & fœda operantes, vt repente agnoscerent verum deum, & spiritualem diligerent vitam? Igitur admirabilem translationem significare volens, necessitatem nominauit, quasi diceret quis, Gētiles etiam idola & delicias relinquere nolentes, à prædicatione tamen veritatis ea relinquere coacti sunt. Vel aliter, Virtus signorū magnam afferebat necessitatem vt transferrentur ad fidem Christi. Et quotidie cœna illa præparatur, & vocamur omnes ad regnū quod deus præparauit ante mūdi originē hominibus: sed alii quidem propter sapiētiæ curiositatē, alii vero propter rerū terrenarū cupiditatē, alii autē propter carnalitatē, nō meremur illud. At dei misericordia aliis peccatoribus hoc largitur, qui cæci mentalibus oculis sunt, & nō intelligunt quæ sit voluntas dei, vel intelligūt quidē, sed claudi sunt, & ad operādū tardi ac immobiles, & omnino debiles ac pauperes, eò ꝙ superna gloria exciderīt, neq; immaculata vita cōspicui fuerīt. F
Illis igitur peccatoribus in latis ac spaciosis peccatorū viis errantibus, mittit pater fi-
Matth. ix. liū suum ad cœnam inuitantē, qui secundū carnē seruus fuit, qui nō venit vt vocet iustos, sed peccatores, inuitatq; eos liberaliter præ doctis illis & diuitibus, & carni indulgentibus. Multos aūt morbos & pericula immittendo, facit eos etiā inuoluntarios renunciare huic vitæ: quibus iudiciis solet inducere illos ad cœnā suā, necessitatē eis faciens periclitationē. & huius exempla multa sunt. Docet aūt nos parabola hęc simplicius, pauperibus & debilibus potius dandū q̃ diuitibus, id quod & paulo antea admonuerat. propterea istud videtur parabola dicere, ꝑ hoc credibilius faciens pauperes vocādos. Discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperū susceptionē, atq; etiā ita nolentes cogamus eos vt participes fiant nostrorū bonorum. Hoc & magistri admoneantur, quòd operæprecium sit discipulos etiam nolentes docere.

Ibant

A Ibant autem turbæ multæ cum eo,& conuersus dixit ad illos,Si quis venit ad me, nec odit patrem suum ac matrem,& vxorem ac filios,& fratres & sorores , præterea autem & animam suam,non potest meus esse discipulus.) Quoniã multi ibant cum Iesu,qui non cum omni alacritate & obedientia sequebantur,sed frigidiores erant: docet eos qualem oporteat esse discipulum suum,de quo affirmat qualem illum depingat,asserens oportere eum odio habere non solum eos qui externa familiaritate iuncti sunt,sed & suam ipsius animam. Vide autem ne litera abripiaris. Nõ enim inhumanitatem & crudelitatem docet misericors,neq; sibiipsi docet manum inferre,sed proprium suum discipulum vult tunc odio habere cognatos suos,quando ad pietatem ei obstaculo sunt,& propter necessitudinẽ a bonis operibus prohibetur:quoniã nisi obsisterẽt, magis honorandos doceret vsq; ad extremum spiritum. Et quomodo docet?Per maiorem doctrinam inquam,nempe per ea quæ operatus est.ipse enim & Ioseph,q̃uis non esset proprius parens,sed existimatus,obediens fuit:& matris suæ tantam semper egit curam,vt neq; quum crucifigeretur,eam negligeret,sed commendauit discipulo quẽ diligebat. Quomodo igitur is qui hæc per opera docuit,alia sermonibus asseuerauit? At (sicut dixi) præcipit odio habere parentes,quãdo in cultu dei periculum est. tunc enim non parentes censentur,neq; familiares,si in hoc nobis obsistant. Et hinc manifestum quod dicimus. Nam quum nostram animam odio habere præcipit,omnino non præcipit vt nobisipsis mortem cõsciscamus,sed vt renunciemus concupiscentiis animæ,quæ nos separant a deo. etiam si perferendum martyrium,non curanda anima,quoniam perpetuum lucrum proponitur. Hoc enim est quod nos docet,& non simpliciter vt quis seipsum occidat. Ostenditq; illud iterum ipse per hoc quod diabolus conatus fuit eum de summitate templi deiicere,quando tentationem repulit:& non se Iudæis tradidit,sed secessit,atq; per medium eorum transiens,ab illis se occultauit. Igitur cuicunq; domestici & amici obstant in pietate, & is illorũ familiaritatem deo cui placere debet,præfert:vel etiã propter amorẽ vitæ imminente martyrio deficit & negat,ille non potest esse discipulus Christi.

Christi discipulus qualis esse debeat. — *Luc.ii.* — *Iohã.xix.* — B — *Matth.iiij.* — *Luc.iiij.*

Quis enim ex vobis,qui velit turrim ædificare,quin prius sedens computet sumptus,an habeat quibus opus est ad perficiendum,ne postq̃ posuerit fundamentum, nec potuerit perficere,omnes qui viderint,incipiant illudere ei,dicentes,Hic homo cœpit ædificare,nec potuit consummare?) Per parabolã turris docet nos dominus vt hi qui semel delegerint se sequi,ne solum iaciant fundamentum , hoc est,ne incipiant tantum sequi,& postea finem non imponant,vt hi qui non habent sufficiẽtem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi de quibus Euangelista Iohannes dicit, Multi igitur ex discipulis eius abierũt retrorsum. Et omnis homo qui virtutẽ quidẽ operari vult,& non eò puenit,vt & diuinã cognitionẽ accipiat,eò quòd imperfectè & absq; ratione virtutem orditur,imperfectè ædificat,non volens absoluere turrim summæ cognitionis. Vnde & illuditur illi ab his a quibus videtur & hominibus & diabolis. Vel aliter,Per fundamentum quidem intelligas sermonem doctoris. Nã qui suscipit sermonem doctrinæ,vtpote de continentia, comparatur ei qui iecit fundamentum in anima discipuli. Opus est autem sermoni huic,hoc est fundamento , superædificatione,opere dico:vt turris nostra fortis a facie inimici absoluta sit virtus illa quam præmittamus. Quòd autem fundamẽtum quidẽ sit sermo,extructio autem opus,sufficienter dicit apostolus,Fundamentum posui Iesum Christum,alius autem superextruit. & statim enumerat varia ædificia,hoc est operationes vel bonorum vel malorum operum. Timeamus igitur ne forte illudãt nobis dæmones,de quibus propheta dicit,Illusores dominabuntur eis,his scilicet qui a deo repulsi sunt.

Iohan.vi. — C — *i.Cor.iij.* — *Esaiæ.iij.*

Aut quis rex proficiscens vt committat prælium aduersus alterum regem:nõne sedens prius cogitat an possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit contra se?alioquin adhuc illo lõge agente,legatione missa petit ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet,non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. si vero sal infatuatum fuerit,per quod cõdietur? Neq; in terram,neq; in sterquiliniũ vtile est. foras proiiciunt illud. Qui habet aures ad audiẽdum,audiat.) Et hæc parabola docet nos ne simus duplici anima,neq;

Matth.v. — *Esaiæ.vi.*

carni & deo adhæreamus: sed si volumus bellum contra malignos dæmones suscipe- D
re, vt feramur in eos tanq̃ hostes, & illis vere obluctemur. Rex igitur est & peccatũ re-
gnans in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiã & animus noster códi
tus est. Ne igitur quum resistendũ est peccato, pusillanimiter illud impugnet. Grauis
enim & terribilis est eius exercitus, & maior & numerosior videtur q̃ nos sumus.
Quippe dęmones sunt milites, qui cẽsentur viginti milia cõtra nostra decẽ millia. Nã
incorporei sunt, & pugnãt cõtra nos qui in corpore sumus: vnde & maiorẽ virtutẽ ha
Psal. 59. bere videtur. Quãuis autẽ videãtur fortiores, nos tamen resistere poterimus. In deo
Psal. 26. enim, inquit, faciã virtutẽ &c. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?
Si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum. Dedit autẽ nobis deus,
qui propter nos incarnatus est, virtutẽ omnẽ calcãdi hostẽ. Idcirco & quoniã in car-
ne existẽtes, nõ carnalia arma habemus, etiamsi decẽ millia videamur habere, eò ꝙ in
corpore sumus, & illi viginti milia, eo ꝙ incorporeæ naturæ sunt: attamẽ dicere de-
bemus, Domine deus meus, virtus mea: nullamq; vnq̃ cum peccato habere pacem (id
quod est seruire affectionibus) sed magis resistamus eis, & ostendamus nullas esse in-
ducias odiorũ erga illa: neq; habere velimus concupiscibilia mundi, sed renunciemus
omnibus. Non potest enim discipulus Christi esse, qui nõ renũciat omnibus, & pacẽ
Christi discipulus sal sit habet cũ his quæ in hoc mũdo animas damno afficiũt. Christi sanè discipulus sal esse
debet, nõ solũ ipse bonus existẽs, sed & malitiæ nõ particeps, aliisq; cõmunicans bo-
nitatẽ. Ita enim se habet sal. Ipsum enim quum maneat, nescium erit corruptionis, & E
alia seruare valet ne corrũpantur, quibus suã qualitatẽ cõmunicat. At si naturã suam
sal abiecerit, omnino inutile est, neq; terræ neq; stercori accommodũ. Quod autẽ di-
cit, ita se habet, Ego quidẽ omnem christianum vtilem & condire valentẽ esse volo,
non solum eum cui concreditũ docẽdi donum, quales sunt doctores & pastores, sed
etiam exigo vt laici ipsi bonæ frugis & vtiles sint proximis. Iam si profuturus aliis re-
probus fiat, & à christianorum ordine eiiciatur, neq; prodesse neq; vtilitatem capere
poterit. Neque in terram, inquit, neq; in sterquilinium vtile est. Insinuatur autem per
terram quòd vtilitatem capiat, per sterquilinium autẽ ꝙ prosit. Ideo reiicitur & reii-
ciẽdus est, tanquã qui nec prosit, nec vtilitatem percipiat. Et quoniam obscurus para-
bolicusq; sermo ille fuit, excitans auditores dominus vt non simpliciter suscipiãt di
ctum de sale, dicit, Qui habet aures ad audiendũ, audiat: hoc est, qui habet intellectũ,
Aures. intelligat. Aures enim hoc loco sensitiuam virtutem animæ, & ad intelligendũ apti-
tudinem significãt. Omnes itaq; fideles sal sunt, ex diuinis sermonibus & superna gra
Colos. 4. tia qualitatem suscipientes. Et quod gratia sal sit, audi Paulum dicentẽ, Sermo vester
sit in gratia sale cõdit⁹. Et ita si fuerit sermo ἄχαρις, hoc est sine gratia, insulsus dicitur.
Igitur si diuinorum eloquiorum qualitatem contempserimus, & non susceperimus
eam in nos, stulti & intellectu carentes efficimur. Et profecto infatuatũ est sal vestrũ,
si non habuerit supernæ gratiæ qualitatem.

CAPVT XV.

ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores vt audirent F
illum, & murmurabant pharisæi ac scribæ dicentes, Hic peccatores re-
cipit, ac cibum capit cũ illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc,
dicens, Quis ex vobis est homo qui habet centum oues, & si perdiderit
vnã ex illis, nónne relinquit nonagintanouẽ in deserto, & vadit ad il-
lam quæ perierat, donec inueniat eam? Et quũ inuenerit eã, imponit in humeros suos
gaudens, veniẽsq; domum conuocat amicos & vicinos, dicens illis, Gaudete mecum,
quia inueni ouem meam, quæ perierat. Dico vobis, ꝙ ita gaudium erit in cælo super
vno peccatore resipiscẽte magis q̃ super nonagintanouẽ iustis, q nõ indigẽt pœnitẽ-
tia. Aut quæ mulier habẽs drachmas decẽ, si perdiderit drachmã vnã, nónne accendit
lucernã, & verrit domũ, quæritq; diligenter donec inueniat: & quũ inuenerit, conuo-
cat amicas ac vicinas, dicens, Gaudete mecum, quia inueni drachmam quã perdiderã.
Ita dico vobis, gaudiũ erit corã angelis dei super vno peccatore resipiscente.) Domi
nus q dẽ illud faciebat, cuius gratia incarnat⁹ est, accedẽs publicanos & p̃tóres, tanq̃
medic⁹ infirmos. Qui aũt reuera peccatores erãt, obmurmurationẽ tãtæ humanitati

repen-

A rependebant. Abominabiles enim censebāt publicanos, ipsi autem domos viduarum & orphanorum comedebant. Quid igitur dominus? Sicut misericors erat erga publicanos, ita & erga illos, qui suam calumniabantur misericordiam. Non enim auersatur eos tanq̃ insipientes & obmurmurantes, sed mansuete sanat, parabolam hanc de ouibus dicens, & de manifestis & certis eis persuadet, & cōfutat ita, ne ægre ferāt tantam bonitatis effusionem. Nam si in oue vna irrationali, & quæ ad imaginem dei non est facta, si quum errauerit, fuerit inuenta, gaudium fit tantum: quantū verisimile est fieri in homine rationali ad imaginem dei condito? Manifeste igitur parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouem, & peccatorem vnum. Dicunt autem nonnulli cētū oues omnem creaturam rationalem: vnam autē ouem, rationalis naturæ hominem, quem errantem requisiuit pastor bonus, relictis nonagintanouem in solitudine, hoc est, in superno loco cælesti. Solitudo enim est cælum, & a mundano tumultu sequestratum, plenumq; omni tranquillitate ac pace. Dominus vero vt inuenit illam quæ errauerat, imposuit in humeros. Infirmitates enim nostras & peccata nostra ipse portauit, & omnia onera nostra non grauatim ipse suscepit, persolutis omnibus quæ debebamus: & nos sponte ac libenter portauit vsq; in domum nostram, hoc est in cælū, & conuocat amicos & vicinos, fortassis angelos, quos & oues diximus esse iuxta aliā & aliam relationē. Nam secundum quod omnis creatura condita ad deum cōfertur, pecuina est & bruta, & secūdum hoc dicūtur etiā supernæ virtutes oues. at si ad alias creaturas conferuntur rationales, dicuntur amici & vicini, angelicarum virtutū chori. Et per mulierem intelligas sapientiam & virtutem dei & patris, Iesum ipsum, qui perdidit vnam drachmam, ex rationalibus & ad imaginē dei cōditis creaturam, hominem inquam, & accendit lucernam suam carnem. Sicut enim lucerna q̃uis sit ex terra, illuminat tenebrosa per lucem quam recipit: ita & caro domini licet terrena esset, similisq; nobis, lumine deitatis suæ quam in se recepit, apparuit quū incarnatus esset: & domus, hoc est omnis mundus, repurgata est a peccato. Christus enim abstulit peccatum mundi. Et plane inuenta drachma, gaudium fuit & Christo, & supernis virtutibus, quæ amicæ eius & vicinæ sunt. Amicæ quidem, quia voluntatem eius faciunt: vicinæ vero, quia incorporeæ. Quid autem si amicæ sint omnes supernæ virtutes: vicinæ autem, quæ propiores ei, vt throni & cherubim? Dicēdo enim amicas & vicinas, duo genera manifestauit. quāuis hoc curiosius videatur.

Solitudo cælum dicitur.

B

Ait autem, Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior illorum patri, Pater, da mihi portionem substantiæ quæ ad me redit. Et diuisit illis substantiam. Ac post dies non multos quum omnia contraxisset adolescentior filius, peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam viuēdo luxuriose: & postq̃ omnia consumpsisset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abiit, & adhæsit vni ciuium regionis illius: atq; is misit illum in villam suam vt pasceret porcos: & cupiebat implere ventrem suum de siliquis quibus porci vescebantur, nec quisquam illi dabat.) Et hæc parabola superiori similis est. Inducit enim & illa hominem quidem, deum videlicet vere misericordem: filios autem, duos ordines hominum, iustorum dico & peccatorū. Dixit autem iunior, Da mihi partē substantiæ quæ ad me pertinet. Olim humanæ naturæ possessio erat iustitia: ideo & filius senior non insolescit. Peccatum postea natum est, vnde & iunior insolescit, qui cum peccato quod postea introductum est, creuit. Vel aliter, Iunior dicitur peccator, quia nouator rerum insolens, & deficiens a paterna voluntate. Pater, da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Rationalis, ad quam subsequitur liberum arbitrium, substantia est hominis. Omne autem rationale, liberi arbitrii est. Dat igitur nobis dominus rationem, vt ea libere vtamur tanquam nostra substantia. Dat autem omnibus ex æquo. Omnes enim ex æquo rationales sunt, & æque liberum habent arbitriū. At alii vtimur hac libertate secundum rationem, alii autem dilapidamus donum diuinū. Et simpliciter omnia quæ dedit nobis dominus, substantia nostra cēseri possunt: vt exēpli gratia cælum & terra, & in summa creaturæ omnes, lex, prophetę. Atqui filius natu minor vidit cælum, & cælum fecit deum: vidit terram, & coluit eam. In lege dei noluit ambulare, in prophetis scortatus est. At senior filius omnibus his in gloriam dei

C

Liberū arbitrium.

vſus eſt. Itaq; ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permiſit libere ingredi. Nullum enim L
Cogere nos deus non vult. cogit nõ volentem vt ſibi ſeruiat. Nam ſi voluiſſet nos cogi, nõ feciſſet nos rationales, & liberi arbitrii. Porro filius iunior omnia hæc ſimul decoxit. Et quæ cauſa? Profectus eſt in terram longinquam. Nam quãdo egreditur homo a deo, & ſe a timore dei elongat, omnia diuina dona expendit. Propinqui enim deo exiſtẽtes, nihil tale quod
Pſal.xv. interitu dignum facimus, iuxta id quod dicitur: Prouidebam dominum in conſpectu meo ſemper, quia a dextris meis eſt, ne commouear. Illo autem longe a nobis abſente, efficimur apoſtatæ, facientes & ferentes peſſima quæq;: iuxta illud dictum, Ecce qui
Pſal.lxxij. elongant ſe a te, peribunt. Diſſipauit igitur ſubſtantiam ſuã. Merito, Virtus enim terminum vnum habet, & vnum quoddã eſt: at malitia multifariam diuiſa eſt, eorumq; multorum cauſa. vt exempli gratia fortitudinis vnus eſt limes, vt quando oportet, & quomodo oportet, & erga quos oportet iraſcibili vti. Vitii autem eius duæ ſunt ſpecies, timor & audacia. Vides ſpargi rationem, & vnitatem virtutis diſperire? Cõſumpta autem ſubſtantia illa, homine ſecundum rationem naturalem dico eunte, & non iuxta legem ſcriptam incedente, neq; prophetas audiente, fames magna eſt facta: non
Amos.viij fames panis, ſed fames audiendi verbum domini. Initium fit penuriæ, quandoquidem non timet dominum, ſed longe diſcedit ab eo. nam iis qui timẽt dominum, nulla eſt penuria. Quomodo autem nulla eſt inopia timentium dominum? Quia qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis: & propterea gloria & diuitiæ in domo eius: &
Pſal.cxi. diſperſit, immo ipſe etiam dedit pauperibus: tantum abeſt ne egeat. At qui lõge profectus eſt a domino, & nõ habet ante oculos terribilem eius faciem, nil mirũ ſi inopia laboret, ſermone diuino nihil in illo operante. Et profectus eſt, hoc eſt, proceſſit & E
profecit in malitia. Adhæſit vni ciuium regionis illius. Nã qui adhæret domino, vnus
1.Corin.6 ſpiritus fit cum illo: qui vero adhæret ſcorto, vnum corpus fit cum natura dæmonũ, atq; fit totus caro, neq; ſpiritus eſt capax, ſicut hi qui tempore diluuii fuerunt. Ciues regionis illius qui a deo defecerant, dęmones omnino ſunt. At qui proficit, & in peccatis fit potens, paſcit porcos, hoc eſt & alios docet malitiam, & lutoſam operationem. Porci enim ſunt omnes qui in luto vilium & materialium affectionum volutantur. nam porcorum oculi nunq̃ poſſunt ſurſum ſpectare, aliam ſortiti formationem.
Porci qui ſint.
Porcorũ grũnit⁹ vt cõpeſcat. Vnde & porcorum paſtores quum non poſſunt compeſcere porcum clamantem, reſupinantes illum efficiunt vt minus clamet. Etenim quaſi in ſpectaculum veniant ſpectantes quæ nunq̃ videre, & aſpicientes ſurſum, ſtupeſcunt & ſilent. Tales ſunt oculi eorum qui male educati ſunt: nunq̃ vident ea quæ ſurſum. Tales paſcit is qui multis in malitia præeſt, vt eſt ſcortorum hoſpes, vel publicanorum princeps, vel latronum princeps. de omnibus enim his dicendum quod porcos paſcant. Cupit autem miſerabilis ille ſaturari peccato, & nemo ei dat ſaturari. Aſſueto enim malis nemo dat ſatietatem. Non enim manet voluptas, ſed fameſcit & perit, fitq; iterum vacuus ille miſerabilis. Aſſimilatur enim ſiliquis peccatum dulcedinem habens & aſperitatem. Delectat enim ad tempus, cruciat vero perpetuo. Propterea nullus dat ſatietatem malorũ ei qui illis eſt aſſuetus. Quis enim ſatiat, & quieſcere facit? Deus. ſed non adeſt: nã qui talibus veſcitur, longe abeſt a deo. An dæmones? At hi multo magis ſoliciti ſunt ne F
vnq̃ quieſcamus, & malitia ſaturi ſimus.

In ſe autem reuerſus dixit, Quàm multi mercenarii patris mei abundant panibus? ego vero fame pereo. ſurgam, & ibo ad patrem meum: & dicã ei, Pater, peccaui in cęlũ, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus. fac me ſicut vnum de mercenariis tuis. Et ſurgẽs venit ad patrem ſuum. Quum autem adhuc longè abeſſet, vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt, & accurrẽs ruit in collum eius, & oſculatus eſt eum.) Intemperatus tandem ad ſeipſum rediit. Quandiu male agebat, extra ſeipſum erat. Conſumpſerat enim (vt dicit) ſubſtantiam, & meritò propter hoc extra ſeipſum erat. Nam qui non gubernatur ratione, ſed præter rationẽ viuit, & abſurda alia exorditur, extra ſeipſum eſt, & non manet in ſua ſubſtãtia, hoc eſt ratione. Quando autem quis cogitat in quantam venerit miſeriam, tunc redit ad ſeipſum, conſiderans, & in pœnitentiam veniens a ſua exteriori diuagatione. Porro mercenarios dicit catechumenos, quia nondum eò peruenerunt vt dicerentur filii, quia nondum recte illuſtrati.

A ti. Omnino autem catechumeni abundantiam rationalium panum habent, quotidie lectiones audientes. Et vt discas differentiam mercenarii & filii, audi, tres sunt ordines eorum qui saluantur. Alii enim vt serui faciunt bonum, timentes iudicium: quod & Dauid insinuat dicens, Confige timore tuo carnem meam: à iudiciis enim tuis timui. Psal.cxiij. Mercenarii verò esse videntur, qui desiderio bonorum bene placere deo cupiunt, sicut & ipse Dauid dicit, Inclina cor meum deus ad faciendum iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Ibidem. At filii sunt qui propter amorem in deum, mandata perficiunt: sicut iterum Dauid testatur, Quomodo dilexi legem tuam domine: tota die meditatio mea est. Psal.cviij. & iterum, Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. non quæ timui. Ibidem. Et iterum, Mirabilia testimonia tua: ideo scrutata ea est anima mea. Quum igitur quis fuerit filius, & deinde propter peccatum abdicatur, videtque alios frui diuinis donis, & communicantes diuinis mysteriis, & diuino pane (non enim de solis mercenariis intelligi oportet quod mercenario dicitur, sed & de ecclesiasticis in genere, qui non sunt ex primo ordine) tunc sanè illa miserabilia oportet ei enumerare: Quot mercenarii patris mei abundant pane? ego autem fame pereo. Sed surgens de ruina peccati, ibo ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccaui in cælum. Derelinquēdo enim cælestia, peccaui in ea, præferens ipsis voluptatem contemptibilem, & præeligens cælesti patriæ meæ regionem famis. Ita in cælum peccat, qui illi terrena præponit. Abest autem omnino à via quæ fert in cælum. Scias item quòd quando peccauit, quasi non coram deo operans peccauit. Quando autem cōfitetur corā deo, quod
B peccauit, sentit. Porrò surgens vadit ad patrem suum. Non solum enim consultandum est de his quæ placent deo, sed & opus est facto. Nunc quemadmodum vidisti feruidam pœnitentiam, ita & celerem patris misericordiam vide. Neq; enim expectauit donec filius veniret ad se, sed præuenit & amplexatur. Etenim natura & benignitate deus pater est, & totus totum amplectitur, vt vndequaq; ipsum ad se cōstringat, sicut dictum est, Et gloria dei illum circūfundit. Olim quidem quando elōgabat se filius, tempus erat & patri vt ab amplexu se elongaret: nūc vero quum redit & appropinquat per conuersionem, tempus est amplexandi. Ruit igitur in collum eius, ostendens eum qui olim desciuerat, nunc obedientem esse factum. Et osculatur eum, reconciliationem indicans, & quasi vestibulum quoddam os polluti sanctificans, ac per hoc ad interna sanctificationem immittens.

Dixitq; ei filius, Pater, peccaui in cælum, & coram te: neq; posthac sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos, Proferte stolam primā, & induite illum: & date annulum in manū eius, & calceamēta in pedes: & adducite vitulū illum saginatum, atq; mactate, sumptisq; epulis lætemur: quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Et cœperunt lætari.) Per seruos intellige vel angelos ministratorios spiritus, qui mittūtur in ministerium propter eos qui salute digni sunt. Hebræ. I. Illi enim vestiunt à peccato reuertentem stola prima, quam prius q̃ peccaremus gestabamus: indumento scilicet incorruptionis: vel dignitate qua præstat aliis omnibus, vt baptismi dignitate. Prima enim nos illa vestit, & ab ea sumimus honestatis ve-
C stitū. Vel per seruos intellige angelos, qui ministrant omnibus quæ propter nos fiunt & quibus mediantibus sanctificamur. Vel etiā sacerdotes, qui conuersos per baptismū vel verbum doctrinæ, induunt, & induunt eos Christum stolam primam. Quicūque enim baptizati sumus in Christum, induti sumus Christum. Et annulū dat in manū, signaculum christianismi, quod per opera habemus. Nam manus, symbolū operationis est, annulus vero signaculi. Igitur baptizatus, & omnis qui à peccato conuertitur, debet habere in manu, hoc est, operatiua virtute, signaculum christiani: vt demōstrare queat ꝙ recreatus sit ad imaginem eius qui se condidit. Vel aliter, Per annulum intelliges arrabonē spiritus: vt exempli gratia quid dicam, deus perfectissima bona tūc dat, quando eorum tempus fuerit: & nunc vt credibilia sint, illa nobis charismata, vt arrabonem futurorum: & aliis donum operandi miracula, aliis donum docendi, aliis vero aliud quiddam: & quum illa suscipimus, firmiter & perfectiora expectamus. Et calceos ad pedes, vt custodiantur à scorpiis, peccatis scilicet quæ videntur parua & occulta, sicut dicebat Dauid: attamē mortiferis & ipsis: atq; etiam à serpētibus, id est Psal.xviij.

Baptism' præstat primū honestatis vestitum.

Galat.iij.

peccatis quæ manifestè nocere censentur. Vel aliter, Calceamenta dãtur ei qui primã stolam assecutus est, faciente deo eum aptum ad annunciandum Euangelium pacis. D

Officium hoĩs Christiani.

Christiani enim est prodesse proximo. Vitulus saginatus non ignoratur quis sit, qui immolatur & comeditur. Nam est verus filius dei, & ita homo qui carnem assumpsit, naturam ratione carẽtem, & brutam, illamq; diuino honore impleuit: & secundũ hoc vitulus dicitur. non enim expertus est iugum peccati. saginatus vero, secundum ꝙ ad hoc mysterium ordinatus est ante constitutionem mundi. Et fortassis curiosius videbitur si dicatur, dicetur tamen. Quia panis quem frangimus, secundum id quod apparet, ex tritico confectus est, saginatus, & (vt Græci dicunt) σιτευτός, frumento pastus dicendus est. Secũdum hoc autem ꝙ per illum intelligitur ꝙ caro est, vitulus dictus est. Et ipse est vitulus, & saginat⁹. Omnis igitur qui baptizatur, & fili⁹ dei efficitur, immo restituitur, & in summa omnis qui a peccato purgatur, particeps fit saginati illius vituli, & lætitiæ author fit patri, & seruis eius, angelis & sacerdotibus, tanquam ex morte resurrexisset, & post perditionem fuisset inuentus. Nam quantũ ad malitiæ abundantiam mortuus erat, & desperatus: quãtum verò ad humanam naturam, quæ vertibilis est, & valet a malitia ad virtutem ingredi, perditus dicitur. Perditus enim mitius dicetur, quàm mortuus.

Erat autem filius eius senior in agro, & quũm veniret, & appropinquasset domui, audiuit concentum & choros, & vocauit vnum de seruis suis, & interrogauit quid essent illa. At is dixit illi, Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum illum saginatum, ꝙ incolumem illum receperit. Indignatus est autem, nec volebat introire. Pater ergo illius egressus rogabat illum. At ille respõdens dixit patri, Ecce tot annis seruio tibi, nec vnquam præceptum tuum trãsgressus sum, nec vnquã dedisti mihi hœdum vt cum amicis meis lætarer: sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiã suã cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum illum saginatum. At ille dixit ei, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt: lætari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, ac reuixit: & perierat, & inuẽtũs est.) Hoc loco celebris mouetur quæstio, Quomodo appareat filius inuidus, qui alioqui vixit & seruiuit patri bene placens? Quę soluitur, si quidẽ parabolã quis expenderit quare dicta fuerit. Omnino enim quia obmurmurabant domino pharisæi, mundos & iustos se putantes, eo ꝙ susciperet meretrices & publicanos, ac propterea parabola ista cum his quę ante eam dictæ sunt, eadem est: quandoquidem pharisæi, qui erant iustiores publicanis, vt videbantur, obmurmurabant: Considera ꝙ gerant personã filii qui videbatur obmurmurare: contra omnes qui scandalizantur in repentina felicitate & salute peccatorũ. hoc autẽ non est inuidiæ, sed magnæ benignitatis, quam nos ignoramus, & propterea parit murmurationem. An non & Dauid inducit personã quæ offenditur in pace peccatorum, & similiter Hieremias? Quid ꝙ via impiorum prosperatur? dicens: & Esaias, Plantasti eos, & radices egerunt. Hæc enim omnia sunt infirmarum & pauperum cogitationum hominum, qui accenduntur, & loquuntur in prosperitate malorum indigna. Dicit igitur per præsentem parabolam dominus pharisæis quasi in hũc modum: Esto, vos iusti sitis sicut filius ille beneplacens patri: obsecro vos iustos & mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum: est enim & ille filius. Itaque nõ apparet inuidia, sed dominus pharisæorum mentem instruit per parabolam illam, vt etiamsi iusti ipsi essent, & omnia mandata dei perfecissent, grauatim ferre nõ deberent suscipi peccatores. Nec mirum est si ægre feramus super his quæ indigne videntur fieri. Tanta enim dei est benignitas, & tam liberaliter sua bona nobis communicat, vt & indignatio & obmurmuratio inde nasci posset: id quod & in familiari colloquio dicimus. Sæpe cũ beneficiis quẽpiam affecimus, & deinde gratias egerit, dicimus, reprehendunt me omnes ꝙ tanta in te beneficia contulerim. q̃uis forte nemo nos reprehenderit: attamẽ magnitudinem beneficentiæ ostendere volentes, ita fingimus. Videamus autẽ & particulatim & breuiter parabolã. In agro erat filius senior, hoc est in mũdo hoc, & operabatur suam terram, carnem dico, vt impleretur panibus, & serebat in lachrymis, vt meteret in exultatione. Porrò vbi didicit quæ facta erãt, noluit ad commune gaudiũ ingredi: sed misericors pater egreditur, & obsecrat, & docet eum, lætitiæ causam esse

Psal. lxx. Hiere. xij. Esaiæ. 37.

E F

mortui

A mortui reuiuificationem, eò ꝙ ignorans scandalizatus esset homo, & arguerat eum ꝙ sibi neq; hœdum dedisset, intemperato autem saginatum occidisset vitulũ. Quid autem est quod per hœdũ significatur? Hoc loco disce: Omnis peccator ordinatur ad sinistram partem. Dicit igitur bonæ frugis filius, Transegi vitã in omnibus laboribus, persequutionem passus & afflictus, & a peccatoribus passus, & nunquã mihi occidisti hœdum, hoc est humiliasti peccatorem, vt inuenirẽ vel paruam quietem: qualis hœdus erat Heliæ Achab. Persequebatur enim prophetam, & non dedit dominus hœdũ statim ad occidendum, vt parumper refocillaretur & quiesceret cum amicis prophetis suis. Proinde dicit ad deum: Domine, prophetas tuos occiderũt, & altaria tua subuerterũt. Hœdus Dauidi erat Saul, & omnes qui calumniabantur eũ, quibus permittebat dominus tentare eum, & nõ occidit vt lætaretur Dauid: ideo & dicebat, Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabũtur? Hæc dicit in euangelio & filius, quum in multis esset laboribus, & nullam fuisset assequutus consolationẽ. Neq; aliquem ex persequutoribus meis morti tradidit, nunc autem ita facilè saluat prodigum. Hic igitur totus scopus parabolæ est propter pharisæos obmurmurãtes ꝙ peccatores susciperet: qua docet, etiamsi iusti simus, non repellẽdos peccatores, neq; obmurmurandum, expectante illos deo. Filius igitur iunior, sunt meretrices & publicani: senior verò, pharisæi & scribæ, secundum materiam parabolæ iusti intelliguntur: quasi dicente deo, Esto, vos sitis vere iusti, nullúmq; trangressi mandatum: non oportet igitur assumi eos qui à peccatis conuertuntur? Tales itaque sunt qui obmurmurãt

Matth. 25

3. Re. 17.

3. Re. 19.

1. Re. 22. 23.

Psal. xciij.

B in parabola. Non ignoro autem ꝙ quidam per seniorem filiũ angelos exponunt, per iuniorem autem humanam naturam, quæ tumultuata est, & dato mãdato vacauit deliciis. Alii verò Israelitas & Gentiles. Verum autem hoc tenendum est quod diximus, quia filius senior personam gerit iustorum, iunior autem peccatorum, & se conuertentium. Totus autem parabolæ contextus propter pharisæos est positus, vt doceat eos dominus ne ægrè ferant susceptionem peccatorum, etiamsi ipsi iusti essent. Nullus ergo iudicia dei grauatim ferat, sed gratum sit ei si peccatores feliciter agãt & saluẽtur. Qui enim scis si is quem tu peccatorem censes, pœnitentiam agens gratior fiat? Quid item si occultas habet virtutes, & propterea a deo benigne respicitur?

CAPVT XVI.

DIcebat autem & ad discipulos suos, Homo quidã erat diues, qui habebat dispensatorem, & hic delatus est apud illum vt qui dissiparet bona ipsius: & vocauit illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? Redde rationẽ dispensationis tuæ: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se, Quid faciam, quia dominus meus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mẽdicare erubesco: scio quid faciam, vt quum amotus fuero a dispensatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo, Quantum debes domino meo? At ille dixit, Cẽtum batos olei. dixitq; illi, Accipe cautionem tuam, & sede citò, & scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit, Tu vero quantum debes? qui ait, Cẽtum choros tritici. ait illi,

C Accipe cautionem tuam, & scribe octoginta. Et laudauit dominus dispẽsatorem iniquum, ꝙ prudenter fecisset: quia filii huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in natione sua. Et ego vobis dico, Facite vobis amicos ex mammona iniusto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.) Omnis parabola obliquè & figurato modo rerũ quarũdam naturam manifestat, non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito vtiles. reliquæ enim sinendæ sunt quasi parabolam contexentes, & nihil ad propositum conducentes, quomodo & in proposita parabola faciendum. Nam si per tenues particulas omnes exponere tẽtauero quis dispensator, quis dispensatoris dominus, & a quo delatus sit, & qui debitores, & propter quam causam ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicantur, & si alia omnia perquisiuerimus, obscurum & molestum sermonem faciemus, & fortassis, si valde hęsitauerimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tãtũ vtilitatis ex pręsenti parabola capere oportet, quantũ possibile est. Et vt aliquid dicã, do-

Parabola & ei⁹ partes q̃tenus inq̃rẽdæ.

minus hoc loco vult nos docere vt bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ. Et primum hoc discimus, quòd non sumus domini diuitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ a domino nobis concreditæ sunt vt illas bene dispensemus sicut ipse imperat. At si concreditas diuitias non expēderimus iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Etenim voluntas domini est, datis vti in vsus conseruorum, nō in proprias delicias. Porrò qui accusantur, & destituuntur a dispensatione diuitiarum, hi sunt qui ex hac vita emigrant, quando scilicet & rationem dabimus de dispensatione, quum destituti fuerimus. Si itaq; prudentes essemus, vel tarde sentiremus quid facto opus, & faceremus nobis amicos ex diuitiis iniustitiæ. Dicuntur autem diuitiæ iniustitiæ, quas nobis dominus in vsus fratrum & conseruorum insumendas dedit, nos autem nobis depositas tenemus. Verum vel tarde sentiamus quò feramur, & q̄ quum dies illa venerit, neq; laborare poterimus. Non enim tunc erit operandi tempus, neq; tūc honestum erit mendicare. Stultæ enim virgines dicuntur quæ mendicāt. Quid igitur reliquum, q̄ vt harum diuitiarum fratres participes faciamus, vt quando hinc defecerimus, hoc est ex hac vita excesserimus, accipiāt nos pauperes in æterna tabernacula? Aeterna enim tabernacula constituta sunt, in quæ possint recipere eos qui hic ipsis amice de bonis quæ sunt dominica, largiuntur. Pauperibus enim primū debemus dare: nam illi debitores sunt, secundum hoc quod dictum est, Tota die miseretur & commodat iustus. & iterum, Qui miseretur pauperi, fœneratur deo. Oportet igitur primū dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verùm quia dispensatores iniustitiæ inuenimur, iniuste retinentes quæ aliis seposita sunt: non semper manendum erit in hac infidelitate, sed communicandum pauperibus, vt ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponētibus parabolam, nihil vel superfluum, vel curiosum, vel somniculosum enarrando occurret. Videtur autem & alienum quiddā significare, dicens, Filii huius seculi prudentiores sunt &c. Non autē male cohæret, neque alienum est. Filios enim huius seculi dicit eos qui laudant omnia quæ in terra lucrosa sunt: filios vero lucis, eos qui debent pie spirituales diuitias communicare. Hoc igitur dicit, quia homines humanis dispensationibus præfecti, omnibus modis curam habent & prouident vt quum destituti fuerint à dispensationis munere, consolationē habeant. Filii autem lucis ordinantur, hoc est, quibus concredita est spiritualis rerum dispensatio, non cogitant quomodo post hāc vitam cōmodum percipiant. Filii itaq; seculi huius, q̄bus humanæ dispensationes cōcreditæ sunt, & in generatione sua, hoc est in vita hac prudenter res suas dispensant. Filii vero lucis, qui pecunias receperunt vt illas in pios vsus dispensent. Inuenimur itaq; in humanis dispensationibus res nostras prudenter dispensare, vt etiā si administratione exciderimus, habeamus quoddā refugium vitæ: in his autem rebus quæ debent secundum deum dispensari, nullam videmur gerere curam quomodo rationem dispensationis reddamus ex hac vita educti, ne inueniamur ab omni consolatione destituti. Ideo & insipiētes vocamur, nō sapientes ea quæ nobis posthac sint profutura, & quomodo faciamus nobis pauperes amicos communicatis diuitiis iniustitiæ, hoc est his quæ datæ sunt nobis à deo vt sint arma iustitiæ, sed à nobis detinentur, & propterea ad iniustitiam pertinent. Si aūt diuitiæ quæ iustis modis partæ sunt, quando non bene dispensantur & dantur pauperibus, iniustitia & māmona reputātur: quæ ex iniustitia, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, vt quādo defecerimus, & ex hac vita emigrauerim⁹, vel etiā aliter, qn̄ pusillo animo sumus, & illic condēnamur, accipiāt nos in ęterna tabernacula.

Diuitiæ iniustitiæ quæ dicātur.

Matth. 25

Psal. xvi.

Prouer. 19

Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: & q̄ in minimo iniquus est, is & in multo iniquus est. Si ergo in iniquo māmona fideles nō fuistis, quod verū est, q̄s credet vobis? Et si in alieno fideles nō fuistis, quod vestrū est, quis dabit vobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire. aut enī hūc odio habebit, & alterū illū diliget: aut huic adhærebit, & alterū illū contēnet. Nō potestis deo seruire & māmonæ.) Adhuc docet q̄uo secundū deū dispēsandæ sint diuitiæ. Qui enim fidelis est in minimo, hoc est q̄ bene dispēsauerit cōcreditas sibi diuitias in hoc mundo, etiam in multo fidelis est, hoc est in futuro seculo reuera diuitiis dignus est. Minimum igitur vocat terrenas diuitias,

Matt. vi.

A diuitias, vt reuera paruas, immo quæ nihili sunt, quãdoquidem trãsitoriæ sunt: multũ verò cælestes, vtpote semper duraturas, & quibus semper accedit. Qui verò in his terrenis diuitiis iniustus apparuerit, & sibi vendicat quę in communem vsum fratrũ sunt concessa, neque illo multo dignus inuenietur, sed sicut iniustus repudiabitur. Interpretans autem quod dictum est, addit, Si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod verũ est, quis vobis credet? Iniustum mammona nominat diuitias quæ apud nos sunt. Nam si non essent iniustæ, neque apud nos essent: nunc autem quia apud nos sunt, manifestum ꝙ tenentur, & pauperibus non distribuuntur. hoc autem est vẽdicare sibi res alienas, atque eas quæ pauperum sunt: id quod iniustitiæ est. Itaque ei qui diuitias illas male dispensat & infideliter, non bene dispensat aliena, hoc est bona & pecunias quæ ad pauperes pertinẽt, quomodo veræ creduntur diuitiæ? Vel aliter: quum nihil attulerimus in hunc mundum, nudique in hunc mundum nati simus, nostrum quis aliquid dabit? Nostræ autẽ sunt diuitiæ cælestes & diuinæ, illic noster municipatus est, eò ꝙ homo ad imaginẽ dei est conditus. Pecunię autẽ & possessiones aliena sunt. nihil enim simile illi ex his. Diuinorum autem bonorum fruitio, & participatio dei, nostra sunt. Igitur hucusque docuit nos dominus quomodo fideliter dispensandæ sunt diuitiæ. alienæ enim sunt: & non nostræ. nos enim dispensatores sumus in nomine domini. Quoniam autẽ dispensatio diuitiarũ iuxta deum non aliter fit recte, nisi absint erga illas etiã affectiones, quod hac doctrina dixit, Nõ potestis deo seruire & mãmonæ: hoc est, impossibile est simul addictum esse mãmonæ, & tali affectione detentũ serui-
B re deo. Atq; ita si vis fideliter dispensare diuitias, nõ seruias eis, hoc est, nõ tenearis affectione erga illas, & profectò seruias deo. Vbiq; enim amor pecuniæ taxatur: hoc est affectio erga illas & studium.

Diuitias terrenas Christus minimum vocat.

Audiebant autem hæc omnia & pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis, Vos estis qui iustificatis vosipsos coram hominibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus excelsum est, abominandũ est corã deo.) Pharisęi quidam deridebant dominum, eò ꝙ sermonibus illis notarentur. Grauatim enim ferunt auari siquando de paupertate audiunt: quoniam & dictum est, Abominatio est peccatorum pietas, & reprehensiones impio sunt flagella. Dominus autem retegens occultam eorum malitiam, & ostendens eos simulare iustitiã, & abominabiles esse apud deum propter opinionem quã de se habebant, dicit, Vos estis qui iustificatis vosipsos, opinantes solis vobis datum noscere quæ oportet docere, & ideo deridetis meos sermones, cupientes haberi à multitudine doctores veritatis. Sed non sic. Deus enim nouit corda vestra, & abominabiles vos existimat, propter superbiã, & humanæ gloriæ cupiditatẽ. Quod enĩ sublime in hoĩbus, abominatio apud deũ est. Immũdus enĩ apud dñm oĩs superbus corde. Oportebat igitur vos, o pharisæi, nõ ad humanã viuere opinionẽ: (deus enĩ dispersit ossa eorũ q̃ hominibus placent) sed iustificare vos corã deo.

Auaris paupertas exosa.
Prou. xv. secũdum aliã translationem.
i. Corin. i.
Psal. lij.

Lex & prophetæ vsq; ad Iohannẽ. ab eo tẽpore regnũ dei annũciatur, & quis in illud vim facit. Facilius est autẽ cælũ & terrã præterire, q̃ legis vnũ apicẽ cadere. Quisquis dimittit vxorẽ suã, & alterã ducit, adulteriũ cõmittit: & qui dimissam à viro du-
C cit, adulteriũ cõmittit.) Videntur hæc sæparatim dicta, & cũ superioribus nõ cohærere: sed attendenti videbũtur non male cõsectanea. Nã quia ipse paupertatẽ in superioribus docuerat, vocãdo diuitias iniustũ mãmona, lex vero benedictiones & in diuitiis dabat, & ꝓphetæ bona terræ promittebãt: vt ne q̃s dicat ei irridẽs sicut pharisæi, q̃d tu dicis? cõtrariꝰ es legi? illa & in diuitiis benedicit, & tu paupertatẽ doces? ꝓpterea dicit, Lex & prophetæ vsq; ad Iohãnẽ habuerũt tẽpus. Et bene quidẽ docebat, nẽpe ita auditorũ infirmitate postulante. A quo autẽ tẽpore Iohãnes propter paupertatẽ materia ferè carebat, & sine possessioĩbꝰ versabatur, regnũq; cælorũ prædicabat: nõ vltrà bona terrena huic tẽpori debentur, sed regnũ cælorũ prædicatur. Proinde & paupertatẽ in terra debẽt seruare hi qui cælos desiderant. Qm̃ prophetæ & lex nõ memores fuerunt regni cælorũ, merito bona terræ promittuntur imperfectioribꝰ, & nihil virile vel magnũ intelligere valentibus. Atq; ita o pharisæi merito paupertatẽ doceo, eò ꝙ imperfecta legis ꝑcepta iã non habent tẽpus. Insuper ne dicãt reiecta omnia q̃ in lege sunt dicta, quasi vana sint & inutilia: nõ hoc dicit, sed magis implẽtur & ꝑficiũtur.

Mat. xi.
Matt. x.

Nihil a lege excidit quin fiat. Quæcunque enim illa adumbrauit, ea dixit de Christo figuraliter. Et quantum ad leges attinet, etiam ipsæ nunc implentur, & nihil in his vsque ad extremū apicem intercidit. Et quæ de Christo illic per vmbram subindicata sunt, nunc perficientur clarius. Et mandata legis quæ tunc data, pro imperfectorum sensu congruenter data, nunc sublimiorem & perfectiorem sensum habitura sunt. Lex enim imperfectè imperfectis locuta est: quod hinc manifestum est. Nā de solutione nuptiarum iuxta duritiē cordis Iudæorum respondit, vt quum vir odio habuerit vxorem, potestatem habeat dimittēdi eam, ne deterius quid fiat. Homicidæ enim erāt & sanguinarii, & neq; propriis parcebant, quandoquidem & filios & filias dæmonibus immolabant. sed humilitas & imperfectio legis talis erat. Tempus enim eiusmodi legislationis tunc erat, nunc autem alia perfectiore doctrina opus est. Idcirco etiam dico, Omnis qui dimittit vxorem excepta causa fornicationis, & ducit aliam, adulterium cōmittit. Vnde haud mirū si cum nihil tale de paupertate lex manifeste docuerit, ego de paupertate disserā. Ecce quum de solutione matrimonii lex humiliter præceperit propter cędem Iudæorum, ego ad perfectiora exercens auditores, repudium absque rationabili causa prohibeo, non illi contraria docens, sed magis voluntatem eius perficiēs. Mens enim legis erat ne homicidia fierent inter virum & vxorem. hoc & ego intēdo, eo ꝙ doceā coniuges mutuā inter se curā gerere, & parcere alterū alteri vt membris propriis: id quod & lex volebat. At quoniam imperfecti erant auditores, decreuit illa coniugii solutionē, vt vel sic sibi mutuum parcerent, & non in se inuicem insanirent vir & mulier. Statuit igitur Christus omnia quæ ad legem pertinent, & ita bene dixit ꝙ impossibile sit vnū apicē de lege cadere. Quomodo enim decideret, quū magis à Christo corrigeretur?

Matt. xix. Deu. 24. Psalm. cv. Matth. v.

Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Erat autem quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius vlcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis. Sed & canes veniebant, ac lingebant vlcera eius. Accidit autem vt moreretur mendicus, & deportaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & diues, ac sepultus est.) Bene sequuntur hæc ad superiora. Quia enim prius docuerat vt nos rectè circa diuitias gereremus: meritò coniungit & hāc parabolam in eandē ferentē sentētiam per exēplū diuitis. Parabola enim est hæc, & non (vt quidā opinati sunt) historia. Nōdū enim separata erant iustis bona, & peccatoribus contraria: sed figurauit sermonē dn̄s, vt immisericordes doceat qualia eis euentura sint, & iterum doceat eos qui affliguntur, q̄ bene habituri sint pro his quæ hic sustinent. Diuitem igitur hoc loco absque nomine in parabola assumpsit, vtpote qui neq; dignus sit qui à deo nominetur: sicut & per prophetam dicit, Non memor ero nominum illorum per labia mea. Nomen aūt pauperis memorat. Iustorū enī nomina in libro vitæ scripta sunt. Fert enim Hebræorum traditio, Lazarum quendam per illud tempus extrema inopia & infirmitate laborasse, cuius memor fuerit dominus in parabola hac, vtpote noti & manifesti. Diues igitur omnino dissolutus erat. nam purpura & bysso induebatur, & præterea omnib⁹ aliis deliciis vacabat. Epulabatur enim dicit, & non nunc tantum, & postea non, sed quotidie: & nō mediocriter, sed splēdide, hoc est sumptuose & prodigaliter. Lazarus vero pauper erat, & infirm⁹ grauiter. Vlcerosus enim, inquit, erat. Aegrotant alii, sed vlceribus carent: hic autem grauiore malo affligebatur, & ad vestibulum diuitis iacebat. Ecce alius dolor, videre alios in deliciis, se verò fame premi. Desiderabat enī, inquit, satiari, non sumptuosis ferculis, sed de micis eius, & illis quibus satiabantur canes. Insuper destitutus erat omni cura, & canes lingebant vlcera eius, quum nemo esset qui ab illo istos abigeret. Num igitur Lazarus in tantis malis blasphemabat? nū cō uitiabatur? num incessebat luxum diuitis? num inhumanitatem condēnabat? nū prouidentiā dei reprehēdebat? Nihil horum, sed fortis erat, & magnæ philosophiæ. Vnde manifestum ex his quòd angeli ipsum mortuum susceperint. Nam si obmurmurator fuisset & blasphemus, neutiq̄ tantum honorem fuisset consecutus, & angelorum comitatu stipatus. Mortuus est aūt & diues, ac sepultus est. Nā ꝑfecto etiā quū viueret, sepulta erat eius anima, carnē quasi sepulchrū circūferēs. Et ideo quū moreretur, nō ab angelis assumptus est, sed in infernum deductus. Nam qui nihil sublime, nihilq;

Psal. vi.

cæle-

A cæleste cognouit vnquam, infimo loco dignus. Dicẽdo enim ꝙ sepultus sit: insinuat obiter dominus quòd & anima eius locum infimum & caliginosum sortita fuerit.

Atque in tartaro sublatis oculis, quum esset in tormentis, vidit Abraham eminus, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham, Fili, recordare quòd receperis bona tua in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu vero cruciaris. Et super hæc omnia inter nos & vos hiatus ingens firmatus est: vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde transcendere ad nos.) Quemadmodum dominus eiectum Adam è regione paradisi collocauit, vt continuo aspectans, clarius sentiret à quantis bonis excidisset: sic & illum condemnauit in conspectu Lazari, vt videns illum in qualibus esset, sentiret vnde per inhumanitatem excidisset. Et propterea non apud alium quendam iudicum, sed in sinu Abrahæ vidit Lazarũ, quoniam hospitalis fuerat Abraham. Vt igitur reprehẽderetur illius inhospitalitas, propterea illum apud Abraham videt. Ille etiam eos qui præteribant, in domũ suã trahebat, hic autẽ etiam intra domũ iacẽtes despiciebat. At cur non vertit sermonẽ ad Lazarũ, sed ad Abrahã? Confundebatur fortassis, existimans forsitan Lazarũ vindictæ auidum, & ex suis causis iudicabat illum. Si enim ego tanta felicitate fruens contempsi illum tãtis malis coangustatum, & neque micas ei cõmunicaui: multo magis ipse contẽptus vindicabit, & non annuet vt mihi beneficium concedatur. propterea ad Abraham facit sermonem. Putabat enim ignorare patriarcham quæ contigissent. Quid igitur ille? nõ dixit, Inhumane & crudelis, nõ erubescis? ímisericordiæ nõ recordaris? sed quo modo? Fili. Vide compatientem & sanctum. Dicit enim & sapiens quidam, Animam humiliatam ne turbaueris. Et propterea etiam ipse dicit, fili: insinuans per hoc catenus sibi licere, quatenus tã benignè alloquitur, sed vlterius nihil licere ei. Quod possum, hoc tibi communico, compatientem scilicet vocem. At illinc transire nõ est nostrum. cõclusa enim sunt omnia. Et tu quidem recepisti bona tua, ille autem mala. Et quare non dixit accepisti, sed, recepisti? Recipere enim de his dicere solemus qui suscipiũt quod eis debebatur. Discimus igitur quòd licet quidam facinorosi sint, & in extremam peruenerint malitiam, nonnunquã tamẽ vnum quoddã vel duo bona opera faciunt, vnde & ipsi habentes bona quædã, quę in præsentis vitæ prosperitate capiũt, recipere dicuntur. Similiter autem & Lazarus mala. Fortassis autem & ille vnum vel duo mala cõmiserat, & propterea dolorem illum sustinens, dignã factis mercedem accepit. Vnde consolationem habet ille, tu vero cruciaris. Porro hiatus significat distãtiam & differentiam iustorum & peccatorum. Nam sicut voluntates eorum diuersæ fuerunt, ita & præmia multum inter se distant, vnoquoque recipiente ea q̃ vitæ & voluntati suæ congruunt. Obserua autem hoc loco cõtra Origenistas dicentes ꝙ tẽpus erit quo finientur impiorum supplicia, & peccatores cũ iustis coniungentur, & sic omnia in omnibus erit deus. Ecce enim audimus Abraham dicentem quod hi qui volunt hinc ad vos, vel illinc ad nos transire, nõ possint. Sicut igitur impossibile est ex consortio iustorum quempiam transire in locum peccatorum: ita impossibile est, vt nos docet Abraham, transire à loco pœnæ in locum iustorum. Abraham sanè fide dignior est, q̃ Origenes. Quid autẽ est infernus? Quidam dicũt esse locum subterraneũ tenebrosum. Alii autem transitum animæ à lucido in obscurum: & immundum dicũt infernum. Quandiu enim in corpore est anima, apparet propter operationes suas: postq̃ autem à corpore emigrauerit, inuisibilis fit. Hoc igitur dixerunt esse infernũ. Sinus autem Abrahæ vocant continentiam bonorum quæ reposita sunt iustis, qui à tẽpestate huius maris ingrediuntur in portus cælestes: quoniam & in mari sinus appellamus loca portubus & quieti apta. Attende hic ꝙ in die illo qui alium iniuria affecit, videbit iniuria affectum in quali gloria sit, & hic iterum illum in quanta condẽnatione: sicut in hoc loco diues Lazarum, & Lazarus diuitem.

[Marginal notes: Gene.iij. — Cur diues Abraham in auxiliũ inuocet, ac nõ potius Lazarum. — B — Eccli.iiij. — Recipere. — Hiatus quid. — Cõtra Origenistas. — C — Infernus quid. — Sinus Abrahæ. — Sinus maris.]

Ait autẽ, Rogo ergo te pater, vt mittas eũ in domũ patris mei: habeo enĩ quinq; fratres: vt testetur illis: ne & ipsi veniãt in hũc locũ cruciatus. Ait illi Abrahã, Habẽt Mosen ac prophetas, audiãt illos. At ille dixit, Nõ, pater Abrahã, sed si quis ex mortuis ierit

ad eos, resipiscent. Ait aũt illi, Si Mosen & ꝓphetas nõ audiũt, neq; si qs ex mortuis resurrexerit, credent.) De rebus suis desperãs propheta, pro aliis supplicat. Vide autẽ quomodo in suppliciis sensum alienæ infelicitatis capit. Et prius Lazarũ despiciebat ante pedes iacentem, nunc aliorum absentium curam gerit, & obsecrat vt Lazarus ex mortuis in domũ patris sui mittatur. Et non simpliciter ex mortuis quispiam, sed Lazarus: vt videant eum coronatũ & gloria & incolumitate, qui viderant antè infimũ & contemptum: fiantque testes tanti miraculi, ac tantæ gloriæ spectatores. Nam perspicuum, quòd si dignum fide præconẽ habuerint, & ipsos in gloria olim fulsuros. Quid igitur Abraham? Habent Mosen. Non sicut tu (inquit) curam geris fratrum, ita & deus qui illos fecit. innumeros enim illis præfecit doctores. At diues inquit, Pater. Nam quemadmodum ipse scripturas audiens non crediderat, & fabulas esse putarat ea quæ dicuntur: similiter etiam fratres suos se habere suspicatus est, & ex se iudicans dicebat ꝙ non audituri sint scripturas, sicut neque ipse, sed si quis ex mortuis resurrecturus esset, credituri sint. Tales etiam nunc sunt qui dicũt, Quis vidit ea quæ in inferno? Quis venit illinc, & annũciauit nobis? Sed audiant Abrahã. Quoniã si scripturas nõ audimus, neque his qui ex inferno veniunt, credemus. Et hoc manifestarũt Iudæi, qui quia scripturas nõ audierũt, neque quum resurrexissent mortui, crediderunt: sed & Lazarũ occidere tentauerũt, & quum mortui multi resurrexissent crucifixo Iesu, magis tamẽ sæuientes Iudæi inuaserunt Apostolos: quia si quidem illud profuisset nobis ad fidem, etiam hoc sæpe fecisset dominus. Nunc nihil tam vtile est vt scripturarum diligens scrutatio. Mortuorum suscitationem falsè & apparẽter facere potest etiam diabolus, vt seducat imprudentes, seminans doctrinas de inferno dignas sua malitia: at eis qui scripturas probè scrutantur, nihil potest illudere. Illæ enim sunt lucerna & lumen, quo lucente fur deprehenditur & manifestatur. Illis igitur credendum, & de mortuorum suscitatione non curandum. Posset autem parabola hæc per allegoriam exponi, & ita dici, ꝙ per diuitem populus Iudæorum significetur. Diues enim ille fuit olim, locupletatus omni cognitione & sapientia & sermonibus dei, qui super aurum & lapidem preciosum. Sed & purpura & bysso indutus erat, regnum habens & sacerdotium, & regale erat sacerdotium deo. Significat autem purpura quidem regnum, byssus vero sacerdotium. Nam Leuitæ byssinis sacerdotalibus vestimentis induebantur. Epulabatur autem quotidie & viuebat splendide. Quotidie enim offerebant sacrificiũ matutinum & vespertinum, quæ & ἐνδελεχισμὸν, hoc est iuge sacrificium nominabant. Lazarus vero populus gentiliũ fuit, pauper diuina gratia & sapientia, & ante fores iacẽs. nõ enim licebat gẽtilibus intrare ĩ domũ. pollutio eni videbatur, sicut in Actis Apostolorum clamant in Paulum ꝙ Gentiles introduxerat in templũ, & cõmunẽ fecisset sanctum illum locũ. Insuper & vlceribus peccatorũ fœtentium plenus erat ille populus, & impudẽtes canes diabolos pascebat suis vlceribus. Voluptati enim illis sunt nostra vlcera. Desiderabat item & micas decidentes à mensa diuitis. Omnino enim carebat pane, qui confirmat cor hominis: & minimo tenuiq; cibo egebat, sicut & Chananæa mulier quum ethnica esset, de micis saturari cupiebat. Quid multis? Mortuus est Hebraicus populus deo, & mortua sunt illorum ossa, quę ad bonũ faciendũ nõ mouẽtur. Mortuus est aũt & Lazarus peccato, Gẽtilis inquam populus. Et Iudæi quidẽ qui in peccatis suis mortui sunt, in flamma inuidiæ exuruntur zelãtes, vt dicit Apostolus ꝙ Gentiles assumpti sint ad fidem: qui autem prius pauper & ignobilis populus Gẽtilis, in finib⁹ Abrahæ patris gentiũ versetur. Merito. Etenim & Abrahã quũ gentilis esset, credidit deo, & ex idolorũ cultu ad dei agnitionẽ trãsiit. Proĩde q participes sunt trãslationis eius & fidei, iure & in finibus eius quiescunt, eundẽ finẽ, & habitatiões & susceptionẽ bonorũ sortiti. Et cupit Iudęorũ popul⁹ vnã guttã de aspersiõib⁹ & purgationib⁹ priscis legalib⁹, vt refrigeret ei⁹ lingua, & possit cõfidẽter loq nobis ꝙ lex sit efficax & operetur, sed nõ est. Lex enĩ vsq; ad Iohannẽ. & sacrificiũ (inquit) & oblationẽ noluisti, ac cętera. & Daniel, Exterminabitur vnctio. Et signari ꝓphetas, hoc est cessaturos esse & cõcludẽdos ꝓdixit. Tu aũt & moraliter parabolã expone, & ne quũ sis diues, in malo mentẽ tuã famelicã prætereas, neq; despicias in humum proiectã, & quũ facta sit vt sursum tẽdat, ante fores iacẽtẽ, sed introduc eã intro, & nõ stet foris,

Margin notes: D — Iohã. xij. — Diligens scripturæ scrutatio curãda: nõ defũctorũ spectra — E — ἐνδελεχισμόν. — Actu. xxi. — Psal. ciii. — Matth. xv. — F — Matth. xi. — ps. xxxix. — Danie. ix.

A nec vagetur, nec iaceat, sed operetur. Et sic ea quæ mentis, operari, & non solum in carne deliciari poteris. Facile fuerit etiam alia quæ in hac parabola sunt, ad morum vtilitatem exponere.

CAPVT XVII.

DIxit autem ad discipulos, Fieri non potest quin veniant offendicula: væ tamen illi per quem veniunt. Expedit illi, si mola asinaria ponatur circa collum eius, & proiectus fuerit ĩ mare, potius q̃ vt offendiculo sit vni de pusillis istis. Cauete vobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illũ: & si pœnituerit, remitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die cõuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me: remitte illi.) Quoniam pharisæi auari obmurmurabant contra dñm de paupertate loquentem, quibus & parabolã dixit de diuite & Lazaro, ostendens eis per illã quanta propter amorẽ diuitiarũ supplicia passuri sint: dicit nunc ad discipulos de iisdẽ pharisæis, manifestans eos esse scãdalorũ authores, & impedientes à via dei, & propterea væ eis infligendum. Videamus igitur quid dicat, Fieri non potest vt non eueniant scandala, hoc est, impedimẽta bonæ deoq; placitæ vitæ. Necesse enim propter malitiam hominũ multa impedimenta prædicationis & veritatis inueniri. Væ autẽ illi per quem veniũt, id est, illi qui ea facit, quales sunt pharisæi, qui offendunt & prohibent prædicationem. Quare igitur condẽnas dñe, & miseros dicis eos qui scandala faciunt, si ex necessitate illa eueniant? Omne autẽ quod necessariũ, hoc & venia dignum. Sed audi ꝙ necessitas illa ex voluntate ha

B bet initium: & ita dicere vult dñs vidẽs malitiã hominũ qui tunc erãt (proni enim erãt in omne malum, nihilq; bonũ eligebant) ꝙ quantum ad consequentiam eorũ quæ vi dentur, necesse sit venire scandala. Malitia igitur cui student homines, ex volũtate est. Operatio autem offendiculorum necessariò malitiam comitatur: & ita propter hoc & puniendi sunt scandalorum authores. Et age dicamus exẽpla. Videns quempiã malam diætam seruare, & insatiabilem esse, dicit, Necessarium est illum & ægrotare. Num igitur morbus necessarius? Etiam, quatenus obseurat malã diętam. Propterea væ his qui prædicationem impediunt, eò ꝙ in tantam peruenerunt malitiam, vt etiam necessariò eueniãt scãdala. Et expediret magis homini scandala & offendicula facienti, molam asinariam in collo eius appendi, & proiici eum in mare, quàm vnum ex pusillis fidelibus scandalizari & subuerti. Ideo munit discipulos suos, & dicit, Cauete vobis. Ecce (inquit) prædico vobis ꝙ veniẽt mala. Inexcusabiles estis. Necessarium enim vt eueniant illa, non necesse autem vos perire, si quidem munieritis & armaueritis vos. Necessarium enim est venire lupũ, sed si vigilauerit pastor, nõ necessariũ est perire oues, sed lupus frustra hians abibit. Dixit igitur hæc de his qui offendunt, hoc est, impediunt & nocent. Quoniam autẽ multæ horum differentiæ: nam alii quidẽ sunt incurabiles, quales pharisæi: alii vero sanabiles, quales fratres dñi erga dñm ipsum, nã neque ipsi credebant in eũ: quia igitur multæ impediẽtium differẽtiæ, verisimile etiã quosdam qui idem credãt, tales esse: & propterea dicit, Si peccauerit in te frater tuus, argue eum tu solus, & seorsum: & si quidẽ audierit te, lucratus es illũ: sin minus, accipe

C tecum vnum vel duos &c. quæ latè exponit Matthæus: Lucas autem vt dicta à Matthæo silentio præteriit. Itaque qui audierit increpationem, venia dignus est. Qui autẽ non audierit, sit tibi velut ethnicus & publicanus, hoc est, ab omnibus contemptus, & indignus qui vocetur frater. Postea quasi interroget quispiam, Esto domine hæc quidem bene dixeris: si aũt sæpe veniam consecutus fuerit, & iterum noceat, quid faciendum ei? dicit, Si resipiscit, iterũ remitte ei. Et iterum, Si septies peccauerit, & cõuersus fuerit, remitte ei. Septies autem hoc loco pro sæpius positum est: sicut & quũ dicitur, Sterilis peperit septẽ. Quoties igitur pœnitẽtiam agit, toties remittere oportet. Nõ enim cogites ꝙ dominus ponat numerũ remissionis: sed per septies intellige sæpius, & sine numero: quemadmodum & in familiari colloquio dicimus exercitum decem milliũ, non ꝙ decẽ millia & non plures viros habeat, nã fortassis plures habet: sed idẽ dicere volumꝰ, ac si diceremus, multorum virorum. Et ꝙ hoc dicat, manifestum est ex Matthæo. Illic enim quum dixisset Petrus: Nunquid domine septies remittam ei? Dominus dixit, Nõ, sed septuagies septies, & per hoc innumerabilia designat.

Mat.xviij. Marci. ix.

Scãdalorũ authores pharisæi.

Necessitas scãdali nõ absoluta, sed ex volũtate mala.

Simile.

Iohan.vij.

Capi.viij.

Septies ꝓ sępiꝰ ponĩt

Mat.xviij.

Et dixerunt Apostoli domino, Adauge nobis fidẽ. Dixit aũt dominus, Si haberetis fidem sicut granum sinapis, dixissetis huic arbori sycamino, eradicare, & transplantare in mare: & obedisset vobis. Quis autem vestrum habens seruum arantem aut pascẽtem, qui regresso ab agro dicat, Statim transi & accumbe: ac non potius dicit illi, Para quod cœnem, & præcinge te, ac ministra mihi donec edero & bibero, & post hæc edito & bibito tu? Num gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ imperata fuerant? Non puto. Sic & vos quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.) Apostoli credebant quidẽ dño: verũtamen quum venissent in conscientiã infirmitatis suæ, & audiuissent dñm de magnis quibusdam sibi dicentem, & de periculo ab offendiculis, precantur vt augeatur in eis fidei virtus, per quam poterint hæc quæ dicit, perfici. Nihil enim adeò ad paupertatẽ de qua loquitur, perficiendam conducit, atque credere & confidere dño: quẽadmodũ nihil ita facit thesauros reponere, vt non credere ꝙ magnus sit thesaurarius, & inexhaustum promptuarium bonitas eius. Insuper vt & offendiculis per fidẽ obsistere possint, ideo accedentes dicunt, Auge nobis fidem. Fac nos perfectiores & firmiores in fide. Dominus autem ostendens eis ꝙ bene petant, & ꝙ hãc mentẽ firmiter habere debeant de fide vt multum efficacem, dicit, Si haberetis fidem, istam sycaminum trãsplãtassetis. Duo autẽ in hoc magna sunt, nempe in alium locum moueri radicatã in terram, & plantari in mari. In aqua enim quidnã plãtatur? Manifestum autẽ ꝙ dum hæc dicit, fidei monstrat virtutem. Fortassis autem per allegoriam quis sycaminum dixerit esse diabolum, ꝙ nobis author & alumnus sit vermis seculi, propter cogitationes quas ille generat. Folia enim sycamini vermes pascunt, vnde fiunt serica. Hanc igitur sycaminũ fides eradicare valet ex corde humano, & in mare proiicere, hoc est, in abyssum perditionis. Et quia hæc dixit de fide, subdit doctrinam aliam magis necessariam. Qualis hæc? Non superbiendum esse in bonis operibus. Quoniã enim fides multa corrigit, & facit implere mandata eũ qui illã habet, cũ eo ꝙ adornat miraculorũ operib⁹, quia verisimile est hoĩem ex his in superbiam incidere, munit Apostolos ita vt nõ extollantur in bonis operibus, pulcherrimo exemplo. Quis enim vestrum, inquit, seruũ habens &c. Monstratur enim per hanc parabolã ꝙ non oportet extolli in bono quopiam opere, immo neque in omnium mandatorum impletione. Seruo enim necessitas incumbit vt faciat mandata dñi, neque vt bonũ opus sibi asscribere debet. Quippe si non operabitur, dignior est multis plagis. quum aũt operatus fuerit, contẽtus sit ꝙ plagas effugerit. Proinde non oportet de hoc precium vel honorem quęrere. Liberalitatis enim dñi fuerit dare, immo largiri ei. Igitur & qui seruit deo, etiãsi mãdata perficiat, non debet extolli. Nihil enim magnum fecit, sed væ erit ei nisi fecerit: sicut apo-
i. Cori. ix. stol⁹ dicit, Væ mihi nisi euãgelizauero. Proĩde si dona fuerit assecutus, nõ debet ĩ illis superbire, & de eis se iactare. Beneficia enim sunt ꝑ misericordiã dei illi cõcessa, nõ ꝙ debeat ei aliquid dñs: immo seruus debet dño suo vt faciat omnia ei⁹ mãdata. Si autẽ & quũ omnia mandata fecerimus, neq; tunc debemus magnũ quiddã sentire: quantum peccamus quũ maximã partẽ mandatorũ dei non perficimus, & nihilominus extollimur? Aduerte autẽ ꝙ in dicta parabola primùm posuit arantẽ, & subdidit postea pascentẽ. Primum enim oportet esse aratorẽ, deinde & pastoralem curã assumere. Nã qui carnem suã bene arauerit quasi terrã quandã, dignus erit etiam aliorũ pastor fieri.
i. Tim. iij. Qui enim suę domui nescit pręesse vt oportet, quomodo Ecclesię curã geret? Ara igi-
Hiere. iiij. tur prius teipsum, tũc pasces & alios: sicut & Hieremias dicit, Nouate vobis noualia. deinde subdẽs, Illuminate vos lumine sciẽtiæ: id quod pastorũ præcipuũ mun⁹ fuerit.

Et factum est dũ iret Hierosolymam, & ipse transibat per mediã Samariã & Galilęã. Et quũ ingrederetur quendã vicũ, occurrerunt ei decẽ viri leprosi, qui steterunt procul, intentaq; voce dixerũt, Iesu præceptor, miserere nostri. Quos vt vidit, dixit illis, Ite ostendite vos sacerdotibus. Et factũ est vt inter eundũ mundati sint. Vnus autẽ ex illis vt vidit ꝙ mundatus esset, regressus est cũ voce magna glorificans deum, & procidit in faciẽ ad pedes eius, gratias agens ei: & hic erat Samaritanus. Respondẽs aũt Iesus dixit, Nõne decẽ mundati sunt? nouem autem illi vbi? Non sunt reperti qui redierĩt vt darẽt gloriã deo, nisi hic alienigena. Et ait illi, Surge, vade, fides tua te seruauit.)

Et hinc

A Et hinc discere quis potest ꝙ nihil cuiquã obest ad hoc vt deo placeat, etiamsi maledicti generis sit, modo bonam voluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro: occurrerunt autem extra ciuitatem. Nõ enim licebat eis qui habebantur maledicti, in ciuitatibus versari. Procul igitur stabãt, vtpote propter immunditiam quæ in eis apparebat, erubescentes: & neque audebant appropiare, putantes ꝙ abominabiles ei essent, sicut & aliis. Extollunt igitur vocem suam & orant. Et loco quidem procul stant, oratione autem appropiant. Prope enim est dominus omnibus inuocantibus se in veritate. Et non simpliciter orant vt hominẽ, sed vt eum qui supra hominem. Præceptorẽ enim eum nominãt, hoc est dominũ, curatorem: id quod est putare illum prope deum. At ille præcipit eis vt ostendãt se sacerdotibus. Nam sacerdotes probabant tales, & ab illis sententiam accipiebant an mũdi essent vel non. Habebant enim sacerdotes signa per quæ insanabilẽ lepram inuestigabant. Sed & quando lepra quis infectus, postea sanitatem assequutus erat, eũ sacerdotes probabãt, & donum offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco quum ex confesso essent leprosi, quid opus erat se ostendere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundandi? Nam quod pręcipiebat eis vt ad sacerdotes abirent, nihil aliud indicabat, q̃ ꝙ mundi futuri essent: idcirco & dicit ꝙ inter eundum mundati fuerunt. At vide hoc, vt in principio diximus, ꝙ quũ decẽ essent, nouem quidem, quãuis Israelitæ, ingrati apparuerunt: at Samaritanus quũ esset generis alterius, reuersus est, & vocẽ gratitudinis emisit. Assyrii enim erant Samaritani: vt nullus gentilis desperet, & nullus de

Nume. v
ps. cxliiij
Leuit. xiiij
Cur lepro si se sacerdotib⁹ ostẽdere p̃cipiuntur.
Samaritani Assyrij.

B sanctis parentibus glorietur. Insinuat hoc miraculum etiam communem totius humani generis salutem fieri. Decem enim leprosi, omne genus hominum signant lepra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circunferens, & extra regni cælorum ciuitatem propter immunditiã cõstitutum, proculq; à deo stãs. Et istucipsum procul stare, supplicandi speciem habet. Misericordi enim & volẽti omnibus benefacere, magna occasio est ad miserendum, videre in nullo participẽ suæ bonitatis. propter hoc enim reuelauit se, vt sanaret eos qui tã male habebãt. Quãuis etiã omnẽ naturã sanauerit lepra infectam, pro omnibus & incarnatus & mortuus: attamen Iudæi, quanuis à domino mũdati fuissent ab immũditiis leprosi peccati, ingrati fuerunt: & nõ reuersi sunt à via vanitatis suæ, ita vt darẽt gloriã ei q̃ saluos eos fecerat: hoc est, vt crederẽt ei, ꝙ quũ Deus esset, extremã passionẽ tulerit. Hæc enim est gloria dei, caro & crux. Hi igitur incarnatum & crucifixum dominum gloriæ non sunt confessi. Alienus autẽ, populus gentiliũ, agnouit eũ qui mundauerat, & glorificauit eum credendo ꝙ tã misericors & tam potens sit dominus, vt & propter nos vilissima tulerit, id quod est misericordiæ: & quum pertulerit, nihil inde incommodi acceperit, id quod potentiæ est.

Decem leprosi q̃s designent
Caro & crux gloria dei.

Interrogatus autem à pharisæis quando vẽturũ esset regnũ dei, respõdit eis & dixit, Nõ veniet regnũ dei cũ obseruatione: neq; dicẽt, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnũ dei intra vos est. Et ait ad discipulos, Veniẽt dies quãdo desiderabitis videre vnũ dierũ filii hominis, nec videbitis: & dicẽt vobis, Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neq; sectemini. Nam sicut fulgur coruscans è regione quæ sub cælo est, in alterã quæ sub cæ-

C lo est, fulget: ita erit filius hominis in die suo. Sed prius oportet illũ multa pati, & reprobari à natione hac.) In multis quidem doctrinæ suę locis dominus regnum dei nominat. Pharisæi autem hoc audientes, irridebant eum: & propterea de hoc interrogaturi accedunt ad eum, rogantes quando venturum sit, irridentes eum vt insanum de insolita & admirabili re prædicãtem. Nullus ex doctoribus & prophetis qui superioribus seculis fuerunt, eius mentionem fecit. Vel fortassis in mente habentes ꝙ nondũ occisuri essent eũ, accedũt per irrisionem rogantes, & quasi per ironiã dicẽtes, Tu quidem de regno facis sermones, quando autem erit regnum istud tuum? Tu enim cras à nobis occidendus es, & feres crucem, & ignominiosa quæque. Quid igitur Christus? Non iuxta stultã sententiã & insipientiã respondit insipiẽtibus: sed relictis ipsis vt errent in nomine regni, & non manifestata eis re: neque enim accepissent si eis de regno disseruisset, ꝙ nõ sit mundanũ regnũ illud, sed plus q̃ mundanũ. Illis igitur relictis ceu his q̃ idigni essẽt vt audirẽt, eò ꝙ volebãt eũ de tẽpore regni loqui, quũ ignotũ illud sit, & inobseruabile. Non enim habet præfinitũ tẽpus, sed semper volẽti adest regnũ.

Regnum dei, quod & qñ de⁹ regnare dicatur. Omnino enim regnũ quidem dei est, angelorum more viuere. Tunc enim vere dicitur regnare deus, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur, sed omnino aliter viuitur q̃ mundus solet. Hanc autem vitam intra nos habemus, hoc est, quádo voluerimus. Nõ enim longo tempore, neque longa peregrinatione opus, sed prope nos est & fides, & post fidem diuina vita. Istuc ipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te verbum est in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei. Credere enim, & secundũ fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaq; pharisæi irridebãt dominum sic de regno prædicantem. At ipse illos in risum conuertit, ostendens ꝙ ignorẽt rẽ quæ intra se sit, & quæ valde facilis, si qui capere velint. Nũc enim quum sim medi⁹ inter vos, potestis omnino regnũ dei capere, si creditis in me, & vultis iuxta mandata mea viuere. Discipulis vero suis dixit: Veniẽt dies, &c. hoc est, & vobis regnũ dei adest, quatenus sum vobiscum. Adest autem illud vobis, non solum quòd credidistis & sequuti estis me, sed quia nunc in magna securitate viuitis absque solicitudine, me curam vestri gerente. Venient autem dies quum ego abfuero, & trademini periculis, & ad reges & præsides trahemini: tunc desiderabitis securam illam & solicitudine carẽtem vitam, quam me præsente agitis, sicut regnum dei. Et sæpe desiderabitis vel vnũ ex diebus meis habere, hoc est, ex secura illa quam mecum agitis vita. Quanuis autem & quo tempore cum ipso erant, non omnino sine labore & periculis vitam agebant, sed cum fugiente fugientes affligebantur, cumq; eo cóuitia audiebant: tamẽ si quæ tũc ferebant, compararentur cum his quæ postea laturi erant, viderentur prorsus secura, & absq; periculis. Atq; ita regnũ dei etiam hoc modo intra apostolos erat, hoc est minime laboriosum & periculosum regnũ. Post resurrectionẽ enim sicut captiui, & qui ꝑsequutionẽ patiũtur, obãbulãt. Porrò his verbis apostolorũ corda ad ferẽdos labores & parat & roborat, & ꝓdicit eis ne decipiãtur si q̃ dixerint, Ecce hic, vel illic. Nullus vos decipiat, dicere vult, ꝙ veniat huc vel illuc. Nõ enim loco circũscribitur secũdus ille meus aduẽtus, q̃ gloriosior & clarior. Verùm sicut fulgur nõ latet, sed ab vna summitate terrę vsq; ad aliã cóspicuũ est: ita & meus aduẽtus clarus erit & illustris, nulliq; ignotus. Ne igitur decipiamini à Pseudochristis. Nõ enim sicut prius in ꝑsepio & humilitate ꝑ trigĩta annos apparui, ita & tũc, sed cũ óni gloria stipãtibus me angelis, & in momento. Postea quia dixerat eis euẽtura valde aspera, cósolatur eos & exhortatur, & vt generosè ferant, exemplo suo commendat. Nõ enim admiremini (inquit) si euenerint vobis tã molesta, quæ vobis desideriũ afferẽt dierũ quibus ego vobiscum sum. Nã & ego ipse qui vẽturus sum sicut fulgur, prius passurus multa, reprobãdusq; ero, & ita in gloria ista veniã, atque ita hoc vobis sit extimulatio ad patientiæ virtutẽ, & ad fortiter ferendum alacres vos faciat, dum in me respicitis & speratis: quia & vobis obueniet ex periculis dum patimini & reprobamini, quemadmodum & mihi. D E

Roma. x.

Matt. xix. Gene. vij. Gene. xix. Et sicut accidit in diebus Noe, ita erit & diebus filii hominis. Edebant, bibebãt, vxores ducebant, & dabantur nuptum ad eum vsq; diẽ, quo Noe in arcam intrauit: & venit diluuiũ, & perdidit omnes. Cósimiliter etiã sicut accidit in diebus Lot. Edebãt, bibebãt, emebãt, vẽdebant, plantabãt, ędificabãt: cęterùm quo die exiit Lot è Sodomis, pluit igni & sulphure de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit dies quo filius hominis reuelabitur.) Et per hæc inexpectatũ suum aduentum ostendit. Nam sicut tẽporibus Noe repente venit diluuium, & abstulit omnes: ita erit & aduentus eius. Insinuatur autem per exẽpla hæc diluuii & Sodomitici incẽdii, ꝙ qñ̃ venerit Antichristus, illicitæ voluptates in hominibus increscent, & dissoluti erunt, deliciis vacãtes: id quod & apostolus dixit, quod in extremis temporibus erunt homines voluptatũ magis q̃ dei amatores. Et merito in regno deceptoris florebunt mala. Erit enim ille peccati & malitiæ omnis sentina: vnde quam aliam politiam & vitam inuehet miserandæ tunc hominum generationi, q̃ omnino eam quæ illi propria? Ex improbo enim quid purificabitur? Erunt tunc homines in omnibus deliciis, sicut tẽporibus Noe, & nihil graue formidabunt: sed neque credent si quis illis de quibusdam aduersis euenturis dicet, sicut & hi qui temporibus Noe & Lot fuerunt. F

Quid per exẽpla diluuij & Sodomitici incẽdij insinuetur. ij. Tim. iij. Gene. xix.

In illo die qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo: ne descendat ad tollendũ illa: & qui ĩ agro, similiter nõ redeat ad relicta. Memores estote vxoris Lot. Quicũq; q̃sierit

animam

A animam ſuam ſeruare, perdet illam: & quicunq; perdiderit illam, vitam illi parabit.) In illa die aduentus Antichriſti, is qui fuerit ſuper tectum, hoc eſt, in ſummis virtutibus, ne deſcẽdat, neque ab illis deſiſtat cuiuſpiam temporalis rei gratia. Omnia enim temporalia hæc, vaſa dicuntur, homini conferentia, alii quidem ad virtutem, alii vero ad malitiam. Igitur qui in ſummis eſt virtutibus, ne deſcendat propter tẽporale aliquod, & excidat a ſuo faſtigio: ſed reſiſtat malitiæ, & non demulceatur. Et is qui in agro, ſimiliter non reuertatur ad ea quæ poſt ſe. Nam eũ qui in agro eſt, hoc eſt mundo, & operatur virtutẽ, nõ oportet reuerti ad ea quæ poſt ſe, ſed vrgeri ad anteriora. Nam ſicut alio loco dicit, Nullus qui manum ſuã ad aratrum mittit, & conuerſus eſt retrorſum, idoneus eſt ad regnum cælorum. Affert item exemplũ mulieris Lot, quæ quum conuerſa eſt retro, in ſtatuam ſalis riguit, hoc eſt, non exiit a malitia, ſed mãſit in ſalſugine ſua, tota facta mala, ac celebre faciens, & quaſi colũnæ inſcribens malum quod paſſa eſt: obſtinata enim manſit in malitia ſua. Deinde affert ea quæ ad ſupradicta ſequuntur, Quicunq; quæſierit animam ſuam ſaluare, perdet eam. Nõ quærat aliquis, inquit, in Antichriſti perſequutione animam ſuã ſaluare, perdet enim eã. At qui ſe occiſioni & periculis expoſuerit, ſaluabitur. Ne igitur ſe humiliet tyranno propter vitæ amorem. Quippe ſicut ſupra dixit, qui eſt in faſtigio virtutis, propter res tẽporales ne deſcendat, diuitiis & poſſeſſionibus delenitus, & propterea cedat periculis: ſic & nunc in via progreſſis dicit. Et quid dicit? Non deſcendat propter vaſa, neq; propter ea quæ virtutem impediũt, neq; propter animæ lucrum annuat vt inclinetur Luc.ix.

B impoſtori & perſequutori. Hæc quidem Matthæus propter Hieroſolymorum captiuitatem dicta eſſe a domino narrat, inſinuans hoſtium vim, & quod Romanos qui inuaſuri ſunt, fugere oporteat, ita vt ne reſpiciatur: neq; qui in tecto ſint, deſcendant in domum alicuius rei temporalis gratia, ſed ſtatim fugiant. non erit enim tempus ocii, & ita adumbrat figura: neq; qui in agro eſt, reuertatur in domum ſuam, ſed eum qui in domo eſt, fugere oportet. Nihil enim mirum in Hieroſolymis hoc factũ eſſe, iterũq; futurum in aduentu Antichriſti, immo ad ipſum tempus conſummationis futura eſt tribulatio grauiſſima. Mat.xxiiij

Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Duæ erũt molentes ſimul, vna aſſumetur, & altera relinquetur. Et reſpõdentes dicunt illi, Vbi domine? Qui dixit illis, Vbicunq; fuerit corpus, illuc cõgregabuntur & aquilæ.) Ex hoc loco repẽtinũ & inopinatũ eius aduẽtũ diſcimus. Duos enim eſſe in lecto, ſignificat ſolicitudinis carentiã. Et molere quoq;, inexpectatũ ſignificat aduentum. Diſcimus & aliud quiddã, quod in nocte aduentus erit. Dicit igitur, ꝙ ex diuitibus qui in lecto quieſcẽt, alii quidẽ ſaluabuntur, alii autẽ nõ. Nã quia dixit ꝙ difficilè diuites ſaluãtur, oſtẽdit nũc ꝙ neq; hi pereunt: neq; pauperes omnes ſaluãtur. Sed & ex diuitibus vnus aſſumitur in occurſum domini, raptus quaſi leuis ſpiritu, & cæleſtis: & alius relinquitur infra vt cõdẽnatus. Et ex pauperibus ſimiliter, quos per molentes ſignificauit, (quoniã per piſtrinũ, laborioſam pauperũ vitã inſinuat) vnus quidem ſaluabitur, alius autẽ nõ. Nõ omnes pauperes iuſti. Nã ex illis fures, & marſupiorum inciſores. Quum autem rogaſſent diſcipuli, Quò domine aſſumẽtur illi? dixit, Vbi corpus, illic & aquilæ: hoc eſt, vbi filius hominis, illic & ſancti eius leues, & in ſublime volãtes: ſicut peccatores graues, qui & infra relinquentur. Nã ſicut propoſito cadauere omnes carniuoræ volucres aduolãt: ita & vbi filius hominis ꝓpter nos mortuus, & in caſum poſitus, de cælo apparuerit, omnes ſancti ſubuehentur, futuri & ipſi angeli. Cũ illis enim veniet in gloria patris, & in ſplendore indicibili: licet tẽpus illud noctem vocarit, eo ꝙ repentinum & inopinatum, vel quia tenebris inuoluẽtur peccatores. Iuſtis enim lux orietur, immo ipſi magis fulgebunt q̃ ſol. Matt. xix.

C (section marker)

CAPVT XVIII.

Dicebat autem & parabolam ad illos huc ſpectãtẽ, ꝙ oporteret ſemper orare, nec defatigari, dicens: Iudex quidam erat in quadã ciuitate, qui deum non timebat, nec hominẽ reuerebatur. Vidua autem quædã erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum dicens, Vindica me de aduerſario meo. Et nolebat aliquandiu. Poſt hæc autẽ dixit intra ſe, Quãq̃ deum Eccli.xviij i.Theſſ.v.

non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne tandem veniens sugillet me. Ait autem dominus, Audite quid iudex iniquus dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, etiam quum patiens fuerit super illis? Dico vobis ꝙ faciet vindictã illorum cito. Veruntamen filius hominis quum venerit, an repertu rus est fidem in terra?) Postq̃ mentionem fecit afflictionum & periculorum, nunc subdit quomodo in illis saluemur. Curantur enim oratione perseuerante & solicita. Nam ventura sunt hæc omnia. Magnũ enim auxilium in his fert precatio, modo perseuerans sit & continua. Oportet enim nos considerare quomodo iniusti iudicis pertinaciam sedulitas viduæ fregerit. Si enim illum omni malitia repletum, neq; deos neq; homines reuerẽtẽ, perseuerantis oratio demulsit: quanto magis nos patrem misericordiæ deũ ad miserationem mouemus, etiamsi cunctetur nonnihil? Vide autem maioris malitiæ indiciũ esse, neq; homines reuereri. Deum enim multi non timent, attamen homines reuerẽtur, ideo & minus peccant: quãdo autẽ & apud homines quis impudens fuerit, tũc omnis malitiæ vertex videtur. Idcirco & dominus postea posuit, neq; reuerens, quasi hoc dicens, Iudex erat deum non timens, & quid dico ꝙ deum non timuerit? maius malitię indiciũ habuit, quia neq; hominem reuerebatur. Porro hęc parabola nos docet quòd sæpe dicimus inter exhortandum, ne excidamus e precibus. Sane sicut alibi dicit, Si

D

Supra.ix. quis vestrum amicum habens, & quum venerit & pulsauerit nocte, dimittitur. Nam propter impudentiam eius, si non propter aliud, aperiet. & iterum, Quis ex vobis, a quo si filius eius panem petat, &c. Quibus solicita ac perpetua oratio præscribitur. At

E

Curiosa parabolæ expositio. tentarunt quidam parabolam hanc curiosius exponere. Viduam enim dicunt omnẽ animam esse, virum autem dimisisse quem prius habuit, diabolum: & propter illũ habet aduersarium semper resistentem sibi. Ipsa autem accedit ad deum iudicem iniustitiæ, hoc est condemnantem iniustitiam, qui neq; deum timet. Ipse enim deus solus nõ

Galat.ij. habet quem timeat alium. Sed neq; hominem reueretur. Deus enim personam hominis non recipit. Huic viduæ, quæ dum orat continuis precibus propter aduersarium suum diabolum, miseretur deus, & placatur propter assiduitatem eius. Hęc, qui volet, & cui placent, suscipiat. Proposita enim sunt ne ignorentur. Atqui dominus hæc nos docuit, eo ꝙ oporteat semper orare: & per exemplũ indicaui ꝙ etiamsi esset iniquus & omni malitia plenus, misereretur tamen ob continuas preces nostras: quanto magis deus omnis iustitiæ dux non faciet breui vindictam, q̃uis differat, & videatur non audire orantes die ac nocte? Itaq; qui docuit & monstrauit nobis ꝙ in tempore consummationis seculi opus sit oratione, vt in futuris periculis durare valeamus, subdit,

Mat.xxiij. Nunquid filius hominis quũ venerit, inueniet fidem in terra? Qua interrogationis figura raros dicit inueniri fideles. In tantum enim inualescet filius iniquitatis, vt possibile sit ꝙ seducat etiã electos. In raris enim solet huiusmodi interrogandi figura vti,

Supra.xij. sicut & quum dicit, Quisputas fidelis & prudens seruus? Atq; hoc loco idem significans, quòd pauci numero erunt qui erga deũ & inter se fidem seruabunt, hac interrogatione vsus est. Merito autem sermoni de oratione sermonẽ de fide cõnexuit, quo-

Fides orationis basis niam omnis orationis fundamentum ac basis est fides. Nisi enim crediderit homo, ꝙ hoc quod petit, accepturus sit in suam vtilitatem, vana est oratio quam facit. Et propterea dominus de oratione docens, etiam fidei meminit, declarans interim, paucorum fore tunc orare: quandoquidem fides in paucis inuenietur. Igitur quum venerit dominus in nube, non inueniet fidem super terram, nisi in paucis. faciet autem hanc tunc. Inuiti autem omnes confitebuntur ꝙ dominus Iesus Christus in gloria est dei patris: si quidem hæc fides vocanda est, & nõ potius necessitas. Nullus enim erit infidelium qui nõ credet quòd solus sit saluator is, quẽ antea blasphemarat.

F

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant ꝙ essent iusti, & aspernabantur cæteros, parabolam istam: Duo homines ascendebant in templũ vt precarentur: vnus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quòd non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. ieiuno bis in sabbato, decimas do omniũ quæ possideo. Et publicanus procul stans, nec oculos volebat ad cælum attollere, sed tundebat pectus suum, dicens,

Deus

A Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam, magis q̃ ille: quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & omnis qui se humiliat, extolletur.) Non cessat dominus pluribus argumentis repurgare superbiæ vitiũ. Plus enim aliis vitiis mentem humanã turbat, propterea sæpe & multũ de hac docet. Denique & nunc peiorem eius speciẽ purgat. Multa enim sunt philautiæ germina. Opinio de se magna, arrogantia, & inanis gloriæ cupiditas ab hac pullulãt. Perniciosior autem omnibus aliis est superbia, quæ abominatio apud deum est, quum quis nõ deo, sed sibi sua bona opera tribuit. quid hoc aliud q̃ negare deum est, & ei aduersari? Hoc igitur vitium, cui dominus ita aduersatur, vt inimicus inimico, hac parabola medicari dominus pollicetur. Propter hoc enim ꝙ confidunt in seipsis, & non totũ deo tribuunt, sed alios per hoc exinaniunt, hæc dicit: & ostendit ꝙ iustitia quãuis alioqui sit mirabilis, & hominem deo proximum constituat, quum superbiam admiserit, hominem in locum infimum reiiciat, & dæmonem reddat, qui iam se æqualẽ deo fecerat. Similia itaq; sunt verba pharisęi ab initio, grati hominis sermonibus. Gratias enim habeo tibi, inquit, deus: at cætera quanta referta sunt arrogantia? Non enim dixit, fecisti me abstinere ab iniustitia, & a rapina: sed quomodo? Nõ sum. Sibiipsi attribuit bonũ opus, & suo robori. At alios iudicare, quomodo est hominis scientis ꝙ a deo habeat quæ habet? Omnino enim si credidisset ꝙ per gratiam haberet aliena bona, non contempsisset alios, considerans ꝙ etiam ipse æque nudus esset, quantum ad suam virtutẽ attinebat. Gratis enim indutus est propter misericordiam: propterea superbus pharisæus, tanquam propriæ adscribens potẽtiæ ea quæ dicta sunt, inde eò progressus est, vt & alios iudicet. Ostẽdit autem dominus & per stationem, superbiam eius, & humilitatis inopiam. Humilis enim viri est & aspectu humiliari, hic autem & habitu & gestu superbus agnoscitur. Quãuis autem & de publicano dictum sit ꝙ steterit, tamẽ vide & quæ sequuntur, ꝙ neq; oculos in cælum voluerit extollere, vnde statio eius incuruata erat. Illius autem & oculi in cælum extollebantur, & cor simul extollebatur. Vide autem & in oratione pharisæi ordinem, quid indicet nobis: primum quidem ꝙ dixerit id quod erat, & tunc enumerauit quæ erant. Dixit enim, Non sum sicut multi hominum. Illa autem & illa apposuit, quæ virtutis erant, vt ieiunare bis in sabbato, & decimas dare de omnibus quæ possidebat. Oportet enim non solũ declinare a malo, sed & facere bonum. Et prius oportet absistere a malo, & postea virtutem aggredi: quemadmodũ & fonte turbato, vt aqua pura defluat, prius lutum expurgãdũ, vt haurias puram aquam. Considera autem & hoc, quomodo nõ arripuerit paruum verbũ, vt singulari nomine diceret: sed plurali numero in multos hæc expuerat, dicẽdo: qa non sum vt adulteri: apposuit, & dixit: Ieiuno bis in sabbato, hoc est bis in hebdomada. Sabbatum enim hebdomas est, quæ a consummatione & quieto die nominatur. Sabet enim, quies. Sabbata autem hebdomadam dixit plurali numero. Vnde & vnam sabbatorum, primam diem hebdomadę, quę apud nos est dominica, vocabant. Apud Hebræos enim vnum & primum idem signat. Est & alius profundior sermo. Nã contra adulteriũ gloriabatur de ieiunio: a deliciis enim petulantia. Ipse igitur corpus propter ieiunium compescens, a multis eiusmodi affectionibus liber erat. Ieiunabant autem pharisæi secunda & quinta. Contra rapinam & iniustitiam proferebat dationem decimarum omnium quæ possidebat. Tantum, inquit, contrarius sum rapinæ & iniustitiæ, vt etiã quæ mea sunt, expẽdam. Decimarum enim datio videtur quibusdã simpliciter & semel de lege prædicari: his autem qui profundius scrutãtur, occurrũt tres decimarum dationes, quas introducit id quod ex Deuteronomio disces, si diligenter intuearis. Et hæc quidem pharisæus. At publicanus diuersa. Longe enim stabat a pharisæo, & gestibus, & sermone, & compũctione cordis distabat ab illo, non tantũ loco. Verebatur enim oculos in cęlum attollere, indignos iudicans qui sursum spectarent, qui voluerant videre bona terrena, & illis frui. Et percussit pectus suum, cor videlicet propter malas cogitationes, & vt excitet quod obdormierat: & nihil aliud dicebat, q̃ Deus propitius esto mihi peccatori. Et propter hæc omnia descendit iustificatus in domum suam, magis q̃ ille. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Et dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Verùm admirabitur quis

Supbia q̃ sit pniciosa.

Iustitia cũ supbia hominẽ facit infimum.

B

C

Sabbatũ. Sabet. Vna sabbatorum.

Decimarũ datio. Deut.xij. xiiij.xxvi.

1.Pet.5.

Quare pharisæus ob bonorũ operũ iactãtiam cõdẽnet. Iob vero coronet.

quomodo superbus quum pauca verba humilitatis pronunciauerit, condẽnetur: Iob autem quum multa de se magnifice dicat, coronetur. Quia pharisæus quidẽ nullo cogente stat talia nugans & condẽnans, alio nullo vsu vrgente: Iob vero prementibus se amicis, & grauius incumbentibus q̃ calamitas ipsa, dicentibúsq; ꝙ propter peccata illa sit passus, compulsus est enumerare sua opera, idq; ꝓpter gloriã dei, ne scilicet homines à recto virtutum cursu exciderent. Nã si cõperissent homines peccata fuisse quæ fecerat Iob, & propter illa passum, cauissent ne eadem facerent, factiq; insuper fuissent osores hospitũ, & inhospitales, immisericordes, & iniusti. Hęc enim erãt opera Iob. Igitur ne multi inde incommodarentur, eius gratia bona opera enumerat. Et causæ quidem Iob tales fuere, vt ne dicamus ꝙ & in his quæ grandiloquentiam quãdam sonant, nõ omnis refulget humilitas. Quis enim me dabit, inquit, iuxta menses dierum pristinorum, quãdo deus me custodiebat? Vides ꝙ omne deo obtulerit, & nõ condẽnet alios, sed ipse ab amicis condemnetur. Pharisæo omnia in se, & non in deũ referẽti, & absq; necessitate condẽnanti alios, meritò condẽnatio adscribitur. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, deo illum condẽnante: qui autẽ se condẽnando humiliat, exaltabitur a deo iustificante. Dic igitur tu prior peccata tua, vt iustificeris. D

Iob.29.

Matt. xix. Mar.x.

Afferebant autem ad eum & infantes, vt eos tangeret. Quod cum viderẽt discipuli, increpabant illos. Iesus autem quum illos ad se vocasset, dixit, Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos. talium est enim regnum dei. Amen dico vobis: quicũq; nõ acceperit regnum dei veluti puer, non intrabit in illud.) Et ad humilitatem conducit etiam hoc de pueris exemplũ. Docet enim dominus per illos omnino humiliter agẽdum, & omnes suscipiendos. Discipuli enim indignum arbitrabantur ad talem magistrum offerri pueros. At ille ostendit vsqueadeo sectandam humilitatem, vt etiam mi nimi non sint abiiciendi. Et sic quidem docet humilitatẽ opere suo. Non enim amãdat, sed suauiter amplexatur infantes. Docet autem & per sermonem, ꝙ regnũ cælorum est eorum qui similiter affecti sunt vt pueri. Puer non inflatur, neque aliquem cõtemnit: innocens est, simplex, neque in prosperis molestus fit, neque in tristibus deiicitur. Vnde qui viuit in omni humilitate & simplicitate, innocentiaque, ille deo acceptus est, & qui accipit regnum dei sicut puer, hoc est absque dolo & curiositate, sed fideliter. Curiosus enĩ, & semper interrogans quomodo ab incredulitate liberetur, non intrabit in regnum, quod noluit simpliciter & sine curiositate & humiliter suscipere. Omnes itaque Apostoli, in summa omnes credentes in Christũ, vocantur pueri: quia & ipse dominus Apostolos nominauit pueros, dicẽs, Num quid obsonii habetis? Sapientes autem gentilium, sapientiam in mysterio quærentes, quod est regnum dei, & nolentes accipere absque ratione, merito exclusi sunt ab hoc regno. Nõ dixit autem, Horum est regnum, sed talium, qui voluntariè possederunt innocẽtiam & humilitatem, quam pueri natura habent. Suscipiamus igitur omnia illa ecclesiastica, quæ sunt regnum dei, fideliter, absque curiositate, & humiliter. Curiose enim inquirere, superbiæ fuerit, & sapientiæ gloriosæ. E

Conditio pueri.

Iohan.21.

Et interrogauit eum quidam princeps: Magister bone, quid faciendũ mihi vt cõsequar vitam æternam? Dixit autem ei Iesus, Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus deus. Præcepta nosti? Non cõmittes adulterium, non occides, non facies furtum, non falsum testimoniũ dices: honora patrem tuum, & matrem tuam. At ille ait, Hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Quo audito Iesus ait ei, Adhuc vnum tibi deest: Omnia quæcũque habes, vende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me. His ille auditis mœrore affectus est, quia diues erat valde.) Videtur ille homo quibusdam malignus quispiã esse, & illaqueare quærens Iesum in sermone. Non est autem hoc verisimile, sed auarus erat: quoniam & Christus cũ quia talis erat, arguit. Etenim & Marcus dicit ꝙ accurrerit, & genuflexerit, & obsecrauerit Iesum, & ꝙ Iesus ipsum aspexerit, & dilexerit. Igitur diuitiarũ amator erat homo ille. Accedit autem ad Iesum discere cupiens de vita æterna, fortassis & in hoc diuitiarum sectator. Nihil enim ita vitæ cupidum est, vt homo diuitiis studens. Suspicabatur igitur Iesum indicaturum sibi modum quẽpiam quo diuitiarum possessione perpetuo frui possit. Postquam autem dominus dixit diuitiarum abiectionem conferre ad vitã F

Exod.20.

Marci.x.

æternã,

A æternam, quasi suam reprehendens interrogationem, & Christi responsum, abiit. Ipse enim quia habebat multas diuitias, multùm quærebat vitam perpetuam. Verùm quum renunciandũ esset diuitiis, quid opus illa æterna vita, vt videbatur? pauper enim agenda fuisset vita. Proinde accedit ad Christum vt ad simplicem hominem & doctorem. Idcirco & dominus demonstrans ꝙ nõ oporteat ad ipsum accedere vt purum hominem, dixit, Nullus bonus, nisi vnus deus. Bonũ, inquit, me dixisti, cur igitur adiecisti, præceptor? Videris enim ꝙ me quasi vnum ex multis habeas. Quod si sic, nõ sum bonus. Nullus enim hominum bonus propriè, nisi deus. Quod si bonum me dicere vis; vt deum me bonum dicas: ne accedas vt ad simplicem hominem. Si enim me cõmunem quendam hominem putas, ne voces bonum. Deus enim vere bonus, & fons bonitatis, & principium substantialis bonitatis: nos autẽ homines licet boni simus, non tamen proprie, sed participes bonitatis illius, promiscuam habemus bonitatem, mutabilesq; sumus. Nosti præcepta? Non committes adulterium, non occides &c. Prius lex corrigit ea in quæ facilè cadimus: deinde etiã ea in quibus non multi, neq; sepius: vti est adulterium cõmittere, quia ignis naturalis & internus. Occidere, quia mala bestia est ira. Furari leuius est, & in falsum testimoniũ rarius inducitur. Ideo & illa quidẽ pri⁹ corrigũtur, eò ꝙ facilè in illa ꝓlabamur, q̃uis alioqui grauiora sint. Hæc autẽ, furtũ dico, & falsum testimoniũ, secũdo loco ponit, vt quæ rari⁹ cõtingãt, etiam leuiora sint. Porrò in parẽtes peccare, quãuis sit grande peccatum, verũtamẽ rarius cõtingit. Nõ enim facile inuenitur qui ita bestialib⁹ morib⁹ sit, vt in parẽtes debacchetur. pauci enim sunt, raróq; fit: & ideo posterius ponit. Postquam autem adolescens se omnia

Ira, mala bestia.

B hæc seruasse dixit a iuuentute, præscripsit ei dominus paupertatẽ, caput omniũ virtutum. Vide autem legem Christiana vita dignam. Omnia quæcunque habes, inquit. Nam si quid reliqueris, illius seruus es. Et distribue nõ diuitibus cognatis, sed pauperibus. Habet autem & distribuendi verbum emphasim quandam, vt cũ diiudicatione, & non fortuitò dispergantur bona. Quoniam autem cum paupertate & alias habere virtutes Christianũ oportet, ꝓpterea dicit, Et veni, sequere me: hoc est, & in omnibus aliis esto discipulus meus, & semper sequere, non hodie quidem, cras autem non. Vt autem auaro promisit cælestem thesaurum, non attendit ille. seruus enim erat pecuniarum: ideo & vt audiuit, abiit tristis, eò quòd possessionis priuatio esset ei dicta, propter quam ipse æternam vitam desiderat, quò possit perpetuò diuitiis frui. Cæterùm & tristitia arguit eum beneuolum & non malignũ fuisse. Nullus enim pharisæorum vnquam tristis abiit, sed exasperatus potius. Nõ ignoro autẽ ꝙ magnum luminare mundi Chrysostomus adolescẽtem hunc vere æternam vitam desiderasse putarit, ꝙ de ea rogauerit, laborasse autẽ difficiliore morbo auaritiæ: nihilominus nõ caret gratia quod nunc adiectum est, quòd desiderauerit æternam vitam, quanuis auarus fuerit.

Paupertas virtutũ caput.

Chrysostomi laus

Videns autem Iesus illum mœrore affectũm, dixit: Quâm difficilè qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt? Facilius est enim camelum per foramen acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audierant: Et quis potest saluus fie-

C ri? At ille ait, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deũ. Ait aũt Petrus, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Qui dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parẽtes, aut fratres, aut vxorẽ, aut liberos propter regnum dei, qui non recepturus sit multo plura in hoc tẽpore, & in venturo seculo vitam æternã.) Postquam diues audiit abiiciendas diuitias, mœrore affectus est: vnde dicit dominus admirabili figura quomodo difficile sit habentes pecunias in regnum cælorũ ingredi. Non dicit ꝙ impossibile sit eos ingredi, sed difficile. Nõ enim impossibile est saluari tales. possibile enim expendere pecuniã, & superna assequi. Et difficile quidem hoc. Tenaciores enim visco adhærẽt pecuniæ, & difficile abstrahitur qui à talibus est cõprehensus. Non multò autem pòst subiicit quomodo impossibile sit: dicit enim facilius esse camelum per foramen acus intrare, q̃ diuitẽ saluari. Impossibile enim est ꝙ totum camelum capiat foramen acus: siue per camelum animal intelligas, siue funem nauticum crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire, q̃ saluari diuitem: impossibile & hoc, impossibilius igitur saluari diuitẽ. Quid

Pecuniæ visco tenaciores.

igitur dicendū? Primū quidē, φ vere sic habet, impossibile saluari eū qui diues est. Nec D
enī mihi dicas φ saluatus sit diues quispiā qui sua dederit: nō enim diues saluatus est,
sed quia pauper fact⁹, vel dispensator existēs seruatus est, nō diues. Aliud enī est dispē-
Diues qs. sator, aliud diues. Diues enim est, qui sibi reseruat diuitias: dispensator vero, cui con-
Dispensator quis. creditæ sunt ꝓpter alios. Et ita etiā hic si saluatus est, nō diues saluatus est, sed (vt diximus) quia omnibus renunciauit quæ habuit, vel vt dispēsator bene illas distribuit. Insuper & hoc animaduerte, φ diuitē q̄dē impossibile est saluari, pecunias aūt habentem, difficile: quasi diceret, Qui habetur & tenetur a pecuniis, ac seruit eis, nō saluabitur: qui vero pecunias habet, hoc est dominus illarum est, & ipse habet eas, & non habetur ab eis, difficile saluabitur propter humanā infirmitatē. Impossibile enim est non abuti his quę habemus. Quippe quādiu pecunias habemus, molitur diabolus nos supplantare, ne regula dispensationis rectè vtamur, & difficile est effugere eius laqueos. & propterea bona est paupertas, & quasi tentatione superior. Dixerunt aūt, inquit, hi qui audierant: Quis igitur poterit saluari? At ille dixit, Quæ impossibilia apud homines sunt, possibilia sunt apud deum. Qui enim habent mentem humanam quæ ad inferiora vergit, & terrena desiderat, saluari non possunt: sicut dictum est. Deo autē possibile hoc est, quando quis consiliarium habet deum, & iustificationes dei, & mandata magistri de paupertate suscipit, & illius inuocat auxiliū. Possibile enim est hoc. Nostrum est enim velle hoc, dei autem perficere. Et aliter, Si quidem trāscenderimus humanam illam infirmitatem diuitum, & voluerimus nobis facere amicos ex māmona E
iniustitiæ, saluabimur per eas, & recipiemur in æterna tabernacula. Nam melius quidē fuerit dimittere omnia. Hoc autem si minus, saltem facere partiarios pauperes, & sic impossibile fiet possibile. Impossibile quidem esset nō omnibus dimissis saluari, verūtamen & est propter misericordiam dei, si partes dederimus in vsum congruū. At hic Petrus interrogat, Ecce nos reliquimus omnia. Interrogat autē non pro se solo, sed ad consolationem omnium pauperum. Vt enim nō soli diuites bonam spem habeāt se multa consequuturos, qui multum reliquerint: pauperes autem paruam spem habeant, φ pauca reliquerint, & propterea paruas retributiones habituri sint: omnis igitur, inquit, qui propter deum contempserit facultates, etiamsi paucæ sint. Non enim hoc cōsideres, sed quòd parua hæc homini totus victus fuerint. Et sicut tu multis & magnis, ita ille paucis & paruis depauperari expectat. Vt ne dicas φ qui pauca habet, maiori ad illa teneatur affectione: idque manifestum ex patribus, qui quando vnū habent puerum, maiorem erga illum affectionem gerunt, q̄ erga plurimos. Ita & pauper vnam domum & vnum agrum impensius diligit, q̄ tu multa. φ si non, certe vel eadē vtrisque est affectio, & propterea idem & contemptus. Hic sanè & in hoc seculo præsenti multiplices accipiunt retributiones, sicut Apostoli illi. Tuguriola quidem reliquerant illi omnes, & nunc habent fulgentissima templa, & res familiares, & agros, & vxores multas, quæ illis feruore fidei adhærent, aliaq; omnia in futuro seculo: non agros inquam tales multiplices, & corporales retributiones, sed vitam æternam.

Matt.xx. Marci.x. Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymā, & cōsummabūtur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim F
gentibus, & illudetur, & contumeliis afficietur, & conspuetur, & postquam flagellauerint, occident eum, & tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerūt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebantur.) Prædicit eis pas-
Passionē suam dn̄s ꝓdicit ob causas duas. sionem propter duo illa. Vnum, vt ostendat quòd non inuitus neque vt purus homo mortem ignorans crucifigatur, sed & præuideat, & volūtariè patiatur. Nam si noluisset pati, deuitasset vtique quæ præsciebat. Eorum enim qui non sunt præscii, est capi. Secundum, vt doceat eos leuiter ferre quæ euentura, vtpote qui antea audiuerint, & non repente in illa inciderint. Quum autem perficienda erant in te quæ dicta a ꝓphetis, cur ascendis o domine? Propter istuc ipsum, vt salutem operer. & ita voluntarius vadit. Et ipse quidē hæc, discipuli autem tunc quidē nihil intellexerunt. Erat enī verbū hoc absconditū ab eis, & maxime omniū verbū hoc resurrectionis omnino nō a-
Mat.xxij Act.xxiij. gnoscebāt. Et alia quoq; nō agnoscebāt, vt tradi gētibus. Maxime aūt verbū resurrectionis ignorabant, quod non erat in vsu. Et non omnes Iudæi credebāt resurrectio-

nem,

A nē, in primis Sadducæi. Sed dixeris, & si nihil agnoscebāt, quare ergo eis hęc p̄dicit? Quid opus illis ad consolationem eius tempore crucis, si non intelligebant ea quæ dicuntur? Quòd non parum vtilia postea commemorari cœpta fuerint, quæ tūc prædicente domino non intellexerunt, manifestum ex multis, & maxime ex his quæ Iohannes dicit, Hæc autem non cognouerunt discipuli eius: postea autem memores facti sunt quòd hæc de ipso essent scripta. Et spiritus paracletus suggessit eis omnia, certissimū testimonium de Christo in illis ponendo. De eo, quomodo triduo fuerit in sepulcro, satis dictum est in Euangelistis aliis. Iohā. 12. Iohā. xiiij

Accidit autem quum appropinquaret Hiericho, cæcus quidam sedebat iuxta viam mendicus, & quum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autē ei quòd Iesus nazarenus trāsiret, & clamauit dicēs: Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui præibant, increpabant eū vt taceret. Ipse vero multo magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei. Stans autē Iesus iussit illū adduci ad se. Et quū appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciā? At ille dixit, Domine, vt visum recipiā. Et Iesus dixit ei, Recipito visum. fides tua te saluum reddidit. Et confestim visum recepit, ac sequebatur illum, glorificans deū. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudē deo.) Dominus miraculum hoc cęci obiter in via operatus est, vt & trāsitus eius nobis vtilis esset, ac doctrina: vt semper & vbiq; & apud omnes vtiles simus, & nunq̄ ignaui. Cæcus igitur credens eū esse Christum qui expectabatur (verisimile enim fuit ipsum, vtpote innutritum Iudaicis, nō ignorasse Christū ex semine Dauid) voce magna clamat,

B Fili Dauid, miserere mei. Et dicendo miserere mei, declarat quòd diuiniorē quādam de illo sententiam habeat, & non hominē purum censeat. Admirare autē quæso quomodo confessionem suam multiplicet. Quomodo? Quāuis multi increparēt eū, non tacebat, sed amplius clamabat. Feruor quidā intrinsecus instimulabat eū: idcirco & Iesus iussit illum adduci ad se, quòd profecto dignus esset qui appropiaret ei. Interrogat autem illum, Quid vis vt tibi faciam? non vt ignorans, sed ne ille præsentibus alia petere videatur, ipse alia dare: & dum ille petit pecuniam, ipse, vt ostentator, cæcitatem sanaret. Nā fortassis insipiēter talia fingere posset inuidia. Propterea quum interrogasset & comperisset eum recipiendi visus valde cupidū, dat quod petit. Vide autem q̄ alienus sit ab arrogantia. Fides tua (inquit) saluum te fecit. credidisti enim quòd ego sum ille filius Dauid, qui celebretur Christus, & tātum præ te tulisti feruorem, vt q̄uis increparere, non silueris. Discamus autem ex hoc, quòd quando cū fide petimus, non alia quidem nos petimus, & alia ipse dat, sed illa ipsa. Atq; ita quoties alia petimus, & alia accipimus, manifestum quod non bene neque fideliter petimus. Petitis enim (inquit) & non accipitis, eò quòd male petatis. Vide insuper & potestatem: Recipe visum, inquit. Et quis prophetarum ita sanauit: tali inquam potestate? Vnde & vox a vero lumine progressa lumen cæco facta est. Vide insuper gratitudinē eius qui sanatus est. Sequutus est enim Iesum, glorificans deū, factusq; est & aliis glorificandi deum author. Iacob. 4.

CAPVT XIX.

C ET ingressus pambulabat Hiericho. Et ecce vir nomine Zachęus, atq; is princeps erat publicanorum, & idem erat diues, & quærebat videre Iesum quis esset, nec poterat præ turba, q̄ statura pusillus esset. Et præcurrens ascēdit in arborem caprificum, vt videret eum: nam illac erat transiturus. Et quum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, dixitq; ad eum, Zachæe festinans descende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Quumq; viderēt, omnes murmurabant, dicentes quod ingressus esset apud hominem peccatorem diuersaturus. Stans autem Zachæus dixit ad dominum, Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus: & si quid aliquē defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum, Hodie salus domui huic cōtigit, eò quòd & ipsa filia sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & seruare quod perierat.) Hęc fortissima diaboli vasa rapit dominus, & ciuitates eius destruit. Vide enim quomodo non solum publicanos discipulos fecit, sed & Zachæum principem publicanorum captiuum ad salutem recipit. Quòd publicanus quidē res abominabilis, prin-

ceps autem publicanorum multo magis, vtpote in malitia princeps, nullus dubitat. D
Publicanorum victus, pauperum lachrymæ. Victum enim publicani non aliunde q̃ ex pauperum lachrymis habent. At neq; publicanorum ille princeps despicitur, sed solam dat alacritatem, & recipit mercedem. Desiderabat enim videre Iesum. Et quum ascẽdisset in caprificũ, priusq̃ videret, prius ipse spectatur a Iesu. Sic igitur omnibus in locis præuenit nos dominus, tantũ vt nos alacres & promptos videat.
Præuenit nos vbiq; deus. Vt autem eum vidit Iesus, festinat descendens, eo quòd in domo eius mansurus erat. Et ille non erat segnis. Vnde & nos paratos esse oportet quando Christus quippiã imperat. Sed & descendit, & suscipit gaudẽs, etiamsi multi obmurmurent. Videamus autẽ quãtum etiam vtilitatis accipiat in ingressu Christi. Dimidium bonorum meorum (inquit) do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce seminare cœpit, neq; pauca quædam dedit, sed totam vitam, & illa ipsa quæ iuste possidebat, eo ꝙ habebat quæ dare poterat his quos iniuria affecerat. Docet enim nos nullum esse lucrum, si quidem ex iniustitia pecunias habens, aliis misereatur, relictis illis quos iniuria affecerat. Et vide quomodo in hoc se gerat. Quadruplum reddit si quem defraudauit, vt illius cui iniuria facta, damnũ resarciatur. Hæc enim vera eleemosyna est, vt non reddatur solum damnum simplex, sed & cum augmento, iuxta le-
Exod. 22 gem. Lex enim furem quadruplum reddere iubebat. Quãuis si diligenter consideremus, nullæ prorsus pecuniæ ei relictæ sunt. Dedit enim dimidium bonorum pauperibus. Relictæ autem sunt dimidiatæ, & ex his relictis dedit quadruplum his qui a se iniuria erant affecti: & ita si vita principis publicanorũ ex iniustitia, ipse autẽ omnia quæcunq; iniuste abstulit, quadrifariam reddidit, considera quomodo omnino fuerit E
nudatus. Et hinc comperitur ꝙ sublimius sapuerit q̃ lex præcipiebat, nunc eruditus ex Euangelio: quia dilexit proximum plus q̃ se, talia promittens, immo faciens. Non enim dixit, Dabo dimidium, & reddam quadruplum: sed, ecce do, & reddo. Audierat
Prouer. iij enim Solomonis admonitionem, Ne dicas, rediens redi, & cras dabo. Christus euangelizat ei salutem. Hodie enim (inquit) das, hodie tibi & salus. Dicendo enim, domui huic, omnino Zachæum significat, qui salutem accepit. Zachæus enim per domum significatur. Etenim inanimatam domum non dicebat filiam Abrahæ: sed manifestum quod animatum patrẽfamilias filium Abrahę nominarit: fortassis & quod crediderat, iustificatusq; erat ex fide: fortassis & quòd in dispẽsandis opibus magnanimus, & pauperum amator, qualis erat patriarcha ille. Vide insuper quòd & nũc dicit filiũ Abrahę Zachæum, quum morum similitudinem in se ostendit. Neq; enim dixit quod & ipse Abrahæ filius fuerit, sed quòd nunc sit. Prius enim quum princeps publicanorum & exactor esset, nihilq; ei in iustitia cum Abraham commune esset, non erat filius. Quoniam autem & obmurmurabãt quidam quod apud peccatorem hominẽ diuertisset, ad cõfutandos eos inquit, Venit enim filius hominis quærere & saluare quod perie-
Moralis expositio historiæ. rat. Et hoc quidem iuxta historiam. Facile autem & aliter hæc exponere licet in vtilitatem moralem. Omnis enim princeps multorum in malitia, paruus est spirituali malitia. cõtraria enim sunt caro & spiritus: & propterea nõ potest videre Iesum præ turba. Qui enim a secularibus negociis & affectionibus turbatur, non videt Iesum operantem, & mouentem, & ambulantem. Nam qui talis est, nullam experitur operationem Christiano dignam. Hoc est enim ambulare Iesum, operari Christum aliquid in F
nobis. At talis homo qui nunq̃ vidit Iesum ambulantem, neq; sensit vllam operationem Christo congruam, sæpe per pœnitentiam venit in conscientiam, & ascendit in
Psal. 82. caprificum, omnem voluptatem ac dulcedinem, quæ per ficum insinuatur, infatuans & mortificans. Et sic excelsior se factus, ascensionesq; in corde suo ponens, videtur a Iesu. Et vide. Dicitq; ad illum dominus, Festina, descende, hoc est ascendens per pœnitentiam in sublimiorem vitam, descende per humilitatem. Non te supplantet superbus sensus, festina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me
Esaiæ. 99. manere. Necesse enim (inquit) vt ego maneam in domo humilis. Ad quẽ enim respiciam q̃ super mansuetum & quietum? Etenim qui talis est, dimidium bonorum suo-
Bona nostra duplicia. rum dat pauperibus dæmonibus. Duplicia enim sunt bona nostra, corporis dico, & animæ. Omnia corporalia concedit iustus verè pauperibus, omniq; bono destitutis dæmonibus. Animæ autem bona non dispendit, id quod & de Iob dominum dicen-

tem

A tem audiuimus: Veruntamen animam eius ne tetigeris. Sed & si quem defraudauit, reddit quadruplum. Insinuatur igitur per hoc ꝙ omnis qui per pœnitētię viam vadit contrariam priori malitiæ, per quatuor virtutes omnia quę prius peccata sunt, sanat: & sic accipit salutē, filiusq; nominatur Abrahæ, eò ꝙ & ipse egressus sit de terra sua & cognatione prioris malitiæ, & de domo patris sui, hoc est, extra seipsum factus, & negans seipsum. Domus enim patris sui diaboli illa erat. Igitur extra seipsum factus & alienatus salutem sicut Abraham consequitur. Iob. ij.

Hoc illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eò ꝙ esset prope Hierosolymam, quodq; existimauit fore vt confestim regnum dei manifestaretur. dixit ergo, Homo quidam generosus profectus est in regionē longinquā, vt acciperet sibi regnū, ac reuerteretur. Vocatis autem decem seruis suis, dedit eis decē mnas, & ait ad illos, Negociemini donec veniā. Ciues aūt eius oderant eū, miseruntque legationem, dicentes, Nolumus hūc regnare super nos.) Videtur mihi ꝙ homines illi audientes regnū dei, illud suspicabantur temporale esse à deo datum in libertatem Hebraici generis: idcirco & suspicabantur ꝙ Iesus ascendens in Hierusalem, sumpturus esset hoc regnū. Dominus aūt monstrat eis ꝙ insipientia quædam dicant. nō enim temporale regnū eius. Interea & hoc declarat, ꝙ vt deus cogitationes eorum sciat: vnde & hanc parabolam dicit, & hominem generosum se introducit. Nam licet homo fuerit, mansit tamen in fastigio & nobilitate deitatis. Perfecto autem mysterio dispensationis in carne, in regionem longinquam, cælum dico, profectus est, vt acciperet sibi regnum, hoc est, vt B quasi & secūdū ꝙ homo sederet in dextra throni magnificentiæ cū carne. Etenim sicut deus, semper consubstantialis fuit patri: sicut homo autē tunc sedit, quādo assumptus est, permanens donec ponantur inimici eius sub pedes eius. Hoc autem erit in cōsummatione, quando omnia etiam quæ nolunt, subiicientur ei, credentia ꝙ dn̄s Iesus Christus in gloria patris. Ciues autē eius sunt Iudæi, odio habētes illum. Viderunt enī (inquit) & odio habuerunt & me, & patrem meū. Qui etiam noluerunt eum super se regnare: vnde & dicebant ad Pilatum, negantes regnum eius, Non habemus regem. Et iterū, Ne scribas, rex Iudæorum. q̄uis Zacharias dicat, Gaude valde filia Sion, quia rex tuus veniet tibi iustus & saluans. Atq; Esaias, Ecce rex tuus regnat. Insuper & Dauid, Ego autem constitutus sum rex ab eo. Iudæi sanè odio habuerunt dominū. Porrò dominus dedit seruis decem minas. Serui autem illi sunt hi quibus in ecclesia ministerium concreditum est: decemq; dicuntur esse, propter perfectionem ecclesiasticæ præsidentiæ. Ordo enim in ecclesia perfectam præsidentiū dispositionē habet, & neque plures oportebat esse, neque pauciores: vt exempli gratia tria hæc videmus esse in ecclesia, purgationem, illuminationē, & perfectionē. Tres enim operationes illas sortiti sunt ordines. Diaconi purgant per instructionē & doctrinā, presbyteri illuminant per baptismū, episcopi & sacerdotes ordines constituūnt & perficiūt, hoc est ordināt. Vides ordines cū operationibus, & neque plures, neq; pauciores præsidentium ordines. Illis igitur seruis distribuit decē minas, hoc est dona quæ vnicuiq; data sunt in vtilitatem. Omnis enim cuicunque concredita est præsidentia, etiam si indignus C fuerit, donū habet ex vnctiōe sua, id quod magnū diuinę misericordiæ sacramētū est.

Matt. xxv.

Hebræ. x.
Iohā. xv.
Iohan. xix
Zacha. ix.
Esaiæ. 32.
Psal. ij.

Tres operatiōes vnā cū tribus ecclesię ordinibus à Dionysio primū assignatæ.

Et factum est vt rediret accepto regno, misitq; vocare seruos illos ad se, quibus dederat pecuniam, vt sciret quantum quisque negociatus esset. Venit autem primus dicens, Domine, mina tua decem minas acquisiuit. Et ait illi, Euge bone serue: quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem super decem ciuitates. Et alter venit dicēs, Domine, mina tua confecit quinque minas. Et huic ait, Et tu præfectus esto quinque ciuitatibus. Et alius venit dicens, Domine, ecce mina tua quam habui repositam in sudario: timui enim te, quòd homo austerus sis: tollis quod nō posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo te iudicabo serue male. Sciebas quòd ego homo austerus sim, tollens quod non posui, & metens quod non seminaui: & quare nō dedisti pecuniā meā ad mensam, & ego veniens cū vsuris vtiq; exegissem illam? Et adstātibus dixit, Auferte ab illo minam, & date illi qui decem minas habet. Et dixerūt ei, Domine habet decem minas. Dico enim vobis, ꝙ omni habenti dabitur, ab eo aūt qui nō habet, etiā quod habet auferetur. quoniam inimicos meos illos qui noluerunt me

regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis ibat pergens ascendere Hierosolymam.) Quum rediturus est Christus generosus ille & secundum humanam naturã (ex regio enim genere descendit dñs) & secundũ diuinã, hoc est in secũdo eius aduentu, qñ apparebit rex cum angelis in gloria patris veniés, & omne genu flectetur ei: tũc sanè ad rationé adiget & eos q̧ dona acceperũt: & inuenietur vn⁹ quidem multis profuisse, & decuplicasse donũ, alius auté profuisse quidé & ipse, sed paucioribus profuisse: alius auté nemini profuisse, sed ignauiter transiuisse negociationis tempus. Proinde qui decuplicauit q̃d acceperat, super decé ciuitates constituitur, hoc est multiplices retributiones accipit: & alius deinceps iuxta suã recipit proportioné. Qui auté nihil lucratus fuit, condénatur. Videamus auté & quid dicat, Dñe, ecce mi- D
na tua, accipe eam. habui enim istã in sudario reconditam. Dñs mortuus sudario inuo
Iohã. 12. lutus fuit, & Lazari facies in sepulcro sudario obuoluta fuit. meritò igitur ignauus ille in sudario inquit reconditum fuisse donum. Mortuum enim illud fecerat, & inefficax, nõ euoluens, neq; lucrum faciens. Timebam enim te, quia tollis quod nõ posuisti. Talia multi prætexunt. Nolentes enim vllis prodesse, dicunt quod vbi non seminauerit deus bonam indolem & aptitudiné, illinc ne requirat messem. Me non fecit industriũ, & ad doctrinam idoneũ, & quid à me exigitur vt inde fructum faciam? Idcirco dñs dicit, Tu doce, & depone pecuniam tuam apud mensarios, hoc est, apud omnes homines qui ꝓpositi sunt vt percipiãt vtilitaté. Omnis enim homo mésarius à deo ordinatus est, vt in huius mundi officina magna negocietur. Et ego veniés exegissem illud, hoc est repetiissem, cũ vsura. Oportet igitur & nos quod nostrum est facere: alios aũt domin⁹ iudicat, si noluerint vtilitaté inde ꝑcipere. Tollitur igitur do- E
nũ, & datur bono negociatori. Nam licet is habeat, propter istucipsum tamen magis debet plura accipere. Habéti enim dabitur, hoc est, ei qui ex negociatione boni multa lucratus fuerit, illi dabitur & amplius. nã si parua in decupla fecit crescere, manifestum quòd & plura decuplicabit, maioris lucri author domino futurus. A negligente auté & ignauo, & cui non est studium vt crescat & augeatur quod acceperat, & istuc ipsum tolletur, vt ne res dominica frustra vacet, quæ dari potest alteri, & multiplicari. Hæc non solũ de sermone & doctrina exponimus, sed & de moralibus virtutibus. Nam & in his dona nobis dedit deus, vtpote vni donũ ieiunii, alii vero eleemosynę, alii autem mansuetudinis, alii auté humilitatis. Et si quidem sobrii fuerimus & vigilãtes, multiplicabimus hæc: sin auté negligentes, & voluntate mortui erimus, ac postea arguemus deum, vt cõsueuimus dicere, Et quid faciã? Si quis fuerit sanctus, vult deus vt sit sanctus: me non vult, & non sum. &, Ille Petrus fuit, & ille Paulus fuit. Stulte homa, mino illa Paulum te fecit & Petrum. Operare autem iuxta virtuté, & affer aliquid ei qui dedit, etiamsi non quantum Paulus & Petrus. Tu auté quum eadem acceperis quæ Petrus & Paulus: nam & ille minam, & tu minam: postea non motus omnino ad operationem boni, arguis deum? Propter hoc indigni inuenti donis illis spoliabimur. Inimicos meos, dicit, eos q̧ nolũt me regnare, adducite huc, & occidite. Iudæos dicit, quos interitui tradam, in ignem æternum mittés illos. Atq; adeo illi miseri in hoc mũdo occisi sunt à Romanis exercitibus, seruãturq; & interneci oni quę illic est. F

Adhortatio pulchra Theophylacti

Matth. 21 Marci. 11 Iohã. xij.

Et factum est quum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniã iuxta monté qui vocatur oliuarũ, misit duos discipulos suos, dicens, Ite in castellũ quod è regione est, in quod introeuntes inuenietis pullũ asinæ alligatum, in quo nemo vnquam hominũ sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, quare soluitis? sic dicetis ei: Quia dñs eo opus habet. Abierunt auté qui missi erant, & inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus auté illis pullũ, dixerũt domini eius ad illos, Quare soluitis pullũ? At illi dixerũt, Quia dominus eo opus habet. Et duxerũt illũ ad Iesum, & iniectis vestimentis suis super pullũ, imposuerunt Iesum. Eunte auté illo substernebant vestiméta sua in via. Et quũ appropinquaret iã ad descensum mõtis oliuarũ, cœperũt oĩs multitudo discipulorũ gaudétes laudare deũ voce magna super omnibus quas viderunt virtutibus, dicétes, Benedictus qui venit Rex in nomine dñi. Pax in cœlo, & gloria in altissimis. Et quidã pharisęorũ è turba dixerunt ad illũ, Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait, Dico vobis, ꝙ si hi tacuerint, mox lapides clamabunt)

Dominus

A Dominus super pullum sedens, duo declarat: Vnũ, quòd impleat prophetiam dicẽtẽ, Ecce rex tuus venit sedens super asinam. Secundum figuraliter nobis insinuat ꝙ sessurus sit super nouum & indomitum, & immundum populum gentilem. Nunquam enim aliàs rogauit vt pro itinere iumentum sibi daretur. Qui per omnem Galilæam pedestri itinere venerat, quomodo à Bethania in Hierusalem transiens rogaret vt pullus sibi daretur, quum non sit tanta distantia, vt sciunt omnes? Proinde, vt dicebam, mystica sunt hæc. Vinctus autem erat pullus, & dominos habebat multos: sed solutus est ab his qui missi fuerunt. Sensum autem hunc habet, Bethania quidem domus obedientiæ interpretatur, Bethphage verò domus maxillarum. Erat sanè vicus sacerdotum. Etenim maxillæ sacerdotibus dabantur, sicut in lege scriptum est. Indicatur autem per maxillas sermo doctrinæ, quem animales maxillæ efficiunt, & attenuant. Vbi igitur domus sermonis, doctrinæ, & obedientiæ erga illum, illuc mittuntur discipuli domini, & soluunt populum catenis peccatorum ligatum, multisque curis vitæ: & pro eo ꝙ habent multos dominos & deos, faciũt eum habere vnum dominũ Iesum Christũ, & vnũ deũ patrem. Vbi autem non est domus obedientiæ, vel susceptio verbi doctrinæ, ibi illud non fit, neque asinus soluitur. Duos autem missos esse, hoc vult, quòd in adductione populi gentilis ad Christum vt obediant ei, duo ordines ministrent, prophetæ, & Apostoli. Et ducunt eum ex castello, vt discamus fuisse populum valde crassum & ineruditum. Nondum enim sederat super eum sermo vel Mosaicus, vel propheticus, sed pullus erat indomitus. Quanuis autem Euãgelista alius dixit pueros fuisse qui clamabant, Hos anna filio Dauid: attamen & illi insinuabant nouum populum. Credendo enim Iesum ex semine Dauid secundum carnem apparuisse, gloriam retulerunt deo, secundum quod scriptum est, Populus qui creatur, laudabit dominum. Vestimentorum autem substratio, significare videtur quòd exuti hominem veterem, qui digni sunt laudare Iesum, substernãt & subiiciant illum, vt quum ascenderit, sanctificet eum, & non vltrà repugnet caro spiritui, vt & ipsi possint dicere, Subiectus fui domino, & oraui eum. Porro omnes, multitudinem discipulorum dixit Lucas laudare deum: discipulos vocans simpliciter omnes qui sequuntur Iesum, non solum duodecim, vel septuaginta, sed omnem multitudinem quæ vel propter miracula, vel ad tempus trahebatur à doctrina vt sequeretur Iesum, in qua & pueros fuisse verisimile est: sicut alii Euangelistæ dixerũt. & hi afflati deo, regem illum confitebantur in nomine dei venturum, hoc est vt deum. Et pacem dicũt in cælo, pro eo quod est, Antiquum bellum quod habuimus contra deum, dirẽptum est. Non enim fuit in terra rex deũs, nunc autem inuento deo super terram, merito pax in cælo, & idcirco gloria in altissimis, angelis glorificantibus in vnione & conciliatione tali quam nobis rex & deũs qui asino vehitur, largitus est. Etenim istucipsum, ꝙ deus existens super terram apparuerit, & in regione inimicorum suorũ ambulauerit, indicat fœdus factum inter nos & ipsum. Porrò pharisæi murmurabant ꝙ regem eum nominauerat populus, & ꝙ vt deum laudauerat. Ad seditionem enim pertinere nomen regis, & ad blasphemiã nomẽ dñi existimabãt. At dñs, Si hi tacuerint, lapides

C clamabunt. quasi diceret. Non hæc loquuntur hoĩes vt mihi gratificentur, sed à virtutibus & miraculis quæ viderũt, inducti & cõpulsi, hãc cõfessionẽ & gloriã offerunt.

Zac. ix.

Bethania. Bethphage.

B

Psal. ci.

Psal. 36.

Matt. xxi.

Et vt appropinquauit, videns ciuitatẽ, fleuit super illã, dicẽs, Si cognouisses, & tu: & quidem in isto die tuo, quæ ad pacẽ tuã. Nunc autẽ abscondita sunt ab oculis tuis, quia veniẽt dies in te, & circũdabũt te inimici tui vallo, & cingẽt te & coangustabũt te vndique, & solo æquabunt te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquẽt in te lapidem super lapidem, eò quòd nõ cognoueris tempus visitationis tuæ.) Plorat super ciuitate vt misericors, nolens perdi eos qui in illa, propter facinus contra se. Ostẽdit itaque viscera misericordiæ per fletũ. Quòd enim miserebatur eis, & nõ solũ ante crucẽ, sed & post crucẽ etiã cõuersionem eorum sitiebat, manifestũ est ex eo ꝙ post trigintaquinq; annos Romanis traditi sunt. Nã propter nihil aliud distulit suppliciũ, q̃ ꝙ cupiebat eos conuerti. Hoc est, si cognouisses quæ nunc tibi conferunt, ac pacẽ & quietẽ afferunt, nẽpe fidẽ erga me, & cessationẽ à persequẽdo me. Nũc aũt sũt abscondita ab oculis tuis, ꝙ ꝓpter me, quẽ tu reprobas, innumera mala te apprehẽdẽt,

patierisq; hæc ac illa, eò ꝙ non cognoueris tempus visitationis tuæ, hoc est, mei ad- D
uentus, quando veni vt inuiserem te, & saluarem. Oportebat igitur scire te quæ ad pa
cem tuã, vt in me crederes, & habuisses vtique pacem à Romanis, & omnis malitiæ li
berationem. Etenim omnes qui crediderũt Christo, à captiuitate fuerunt securi: & ita
si omnes credidissent, nullus fuisset captus.

Et ingressus in templũ, cœpit eiicere vẽdentes in illo & ementes, dicens illis, Scri-
Esaiæ.lvi. ptum est, Domus mea domus precationis est, vos autem fecistis illam speluncã latro-
Hiere. vij. num. Et docebat quotidie in tẽplo. Principes aũt sacerdotũ & scribę quęrebãt illum
perdere, & primores plebis: nec inueniebant quid facerent. Totus enim populus pen
debat ab ore eius quum audiret illum.)

CAPVT XX.

Matt.xxi. Mar.xi. ET factum est in vno dierum illorum, docẽte illo populum in templo, & euangelizante, cõuenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & aiunt illi dicentes, Dic nobis, qua authoritate ista facis? aut quis est qui dedit tibi istam authoritatẽ? Respondens autẽ Iesus dixit ad illos, Interrogabo vos & ego vnum quiddã, & respondete mihi, Ba-
Iohã. ij. ptismus Iohannis è cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicentes, Si dixerimus e cælo, dicet, Quare ergo non credidistis illi? Si dixerimus ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos: persuasum enim habet Iohãnem prophetam. Et respondebãt se nescire vnde esset. Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis qua authorita E
te hæc faciam.) Iesus gloriosè Hierusalem ingressus, suæ authoritatis indicium facit, repurgando domum patris sui à negociatoribus: quanuis & in principio prędicationis hoc fecerit, sicut Iohannes dicit: & iterum nunc secundo facit: id quod ad maiorẽ Iudæorum accusationem pertinet, ꝙ primo suo aduentu non fuerint facti emendatiores, & manserint ipsi negociatores, illum dei aduersarium dicentes, quum patrem & deum maximè coleret, ita vt & domum illius à negociatoribus repurgatam volue-
Esaiæ.lvi. rit. idcirco & Esaiam inducit, qui eos arguat, dicentem, Domus mea domus precationis vocabitur. At illi stultè interrogant eum, qua authoritate hæc facis? quanuis satis intelligere poterãt. Quoniã enim propheticum dictum subdidit, quod testatur domum dei domum precationis esse, non emporium & speluncam latronum (negociatio enim & auaritia latronum est) quid postea opus rogare eũ qua authoritate hęc faciat? Facilè enim coniectare poterant ex dictis prophetæ quòd deus hæc iusserit.
Deute.x. At illi interrogant, qua authoritate facis hæc? Lex (inquiunt) his qui à Leui originem deducunt, templi gubernationem permittit: tu vero cum ex tribu Leui nõ descẽdas, quomodo sacerdotum ius tibi vsurpas, & hæc facis? Verũm o Iudæe memor esto
Psal.cix. quid Dauid dicat, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Si igitur secundum ordinem Melchisedech dictus est sacerdos, Melchisedech verò non fuit sacerdos secundum legem, neq; ex tribu Leuitica (aut quomodo posset hoc dici, quũ fuerit multis seculis ante Leui?) quid quęris in Christo ordinẽ legis? Deus legibus non est subditus. Imperabat, quũ tempus esset, sacerdotes esse ex tribu Leui: nũc trans F
fert hanc legem, & præfert sacerdotiũ Melchisedech. propterea eiicit ementes & vẽdentes ad sacrificandum animalia, sicut oues & columbas. Ad hæc decẽtiam & honestatẽ templi vindicat. Insuper & hoc ostendit, ꝙ non vltrà animalium sacrificiis placari deum credi debeat. Igitur quanuis in promptu esset quod eis respõderet dñs, sicut dictum est, & diceret ꝙ propheta hæc, immo deus præcipiat: veruntamen vt ostẽdat eis ꝙ semper inobediẽtes sint spiritui sancto: & non ostẽdit ꝙ noluerint credere Esaiæ veteri prophetæ, & cuius forte memoriam non habebant, sed ostendit ꝙ & Iohanni viro euangelico, minimeq; carnali, qui pridem apparuerat, credere noluerint: & propterea interrogat interrogationem hãc admiratione dignã, qua & confutat illos. Ostendit autem & nobis ꝙ si tali prophetæ Iohanni, qui maior se habebatur, nõ crediderunt de se testanti, quomodo sibi essent credituri responsuro qua authoritate hæc faciat? Quasi dixisset, omnino licere vobis vultis vt sermones meos respuatis & calumniemini, sicut & Iohannis (qui maior apud vos fuit) sermones respuistis.

Cœpit autẽ dicere ad plebẽ parabolã hanc, Homo quidã plantauit vineã, & locauit

A uit eam colonis,& ipse peregre egit multo tempore.Quumque esset opportunũ,misit ad colonos seruum,vt de fructu vineæ darent ipsi:qui cæsum emiserũt cum inanẽ. Et rursus adhuc alterum seruũ misit.Illi vero hunc quoq; cæsum, & contumeliis affectum,emiserunt inanem.Rursus misit & tertium. At illi hunc quoque vulneribus inflictis eiecerunt.Dixit autem dominus vineæ,Quid faciam?Mittam filium meum dilectum,forsitan quum hunc viderint,reuerebuntur.Quem quum vidissent coloni,cogitauerunt intra se,Hic est hæres,venite occidamus illum,vt nostra fiat hæreditas: & eiectum illum extra vineas,occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineę?Veniet & perdet colonos istos,& dabit vineã aliis.)Breuis quidẽ ista parabola,multa & magna nos docet:Curam quam deus tantam erga Hebræos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ. Vnum esse deum veteris & nouæ legis. Vocandas gentes,& abiiciendos Iudæos. Vinea igitur ista,synagoga erat Iudæorũ:cultores aũt,scribæ & pharisæi, qui præerant populo. Est & vnusquisque vinea, & idem agricola. vnusquisque enim nostrum seipsum colit. Hanc igitur vineam quum collocasset agricolis misericors, peregre profectus est, hoc est, permisit eos iuxta liberum arbitrium ingredi. Misit autem diuersos seruos,prophetas dico,vt haberet vel paruum quoddam lucrum. Volebat enim de fructu capere,non fructũ omnem.Quid enim lucri faceret deus ex nobis nisi sui agnitionem?Illud autem etiam nostrum est,lucrumque nostrum suum facit.Contumeliis autẽ affecerũt mali agricolę missos,& cæsos miserũt vacuos,hoc est, in tantã peruenerũt ingratitudinẽ, vt nõ solũ declinauerint à bono, & nullum fructũ
B dederint,sed & mala fecerint:quod maiori supplicio dignũ. Igitur quũ prophetæ tã grauia sustinuissent,filius mittitur.Forte enĩ hũc reuerebũtur.forte dixit,nõ vt ignorãs futurũ ꝙ peius eũ affecturi essent q̃ prophetas: sed illud dicit quod fieri debebat. debebãt enim reuereri illũ.At illi vsqueadeo nõ sunt reueriti,vt etiã occiderint:quod in maiorẽ eorũ accusationẽ est,quia postq̃ affirmauit deus bonũ hoc esse, reuerentiã forte haberi filio:illi planè cõtrariã tulerũt sententiã. Hæc aũt proprietas sæpe in scripturis inuenitur:vt quũ dicitur,Si forte audiãt. Neq; enĩ illic ignorãs futurũ ita dicit, sed ne quidã præsciẽtiã dei necessariã inobediẽtiæ causam esse dicant: & idcirco eiusmodi verborũ figura vtitur.Eiectũ aũt illũ extra vineã,occiderũt. Extra vineã,exponi solet extra Hierusalẽ.extra enim ciuitatem Christus passus est. At quia suprà vineam populũ,nõ Hierusalẽ exposuimus:q̃d si magis proprie dixerimus ꝙ occiderit quidẽ populus ipsum,sed extra vineã,nõ ipse sua manu ei mortis fuerit author, sed tradiderit illum Pilato & gẽtibus?Et ita extra vineã, hoc est, extra populi manus passus est Christus.Etenĩ nõ licebat his occidere queq̃.vnde militũ manib⁹ occis⁹ est.Nõnulli per vineã intellexerũt scripturã.Extra scripturã enim passus est dñs.Illi enim qui non crediderunt Mosi,occiderũt eũ.Nã si credidissent Mosi scripturis,& eas scrutati fuissent,dñm scripturarũ vtiq; nõ occidissent.His dictis protulit & sententiã in eos ferẽdã,ꝙ vinea locãda sit aliis vineæ cultoribus, hoc est,aliis dabit hoc beneficiũ vt dicãtur populus meus. Vide autem ꝙ hi qui dicunt scripturam vineã esse, magis assequi videntur sensum,vt hinc manifestũ.Collocata est enim nobis scriptura, ab Hebræis
C sublata.Fidẽter aũt dixerit quis oĩa spũalia esse vineã quandã, siue in scripturis & legibus,siue in actis & historiis sita sint,quibus oĩbus priuati sunt Iudæi,& nos fruimur.

Quod quũ audissent,dixerunt,Absit.Ille verò intuitus eos ait, Quid est ergo hoc quod scriptum est,Lapidẽ quem reprobauerũt ædificãtes,is factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit super lapidẽ illũ,cõquassabitur:sup quẽ autẽ cadet, disperget illum.Et quærebant principes sacerdotũ & scribę iniicere in illum manus eadẽ hora,& timuerunt populũ.cognouerunt enim ꝙ in ipsos dixisset parabolã hanc.) Lucas quidem(vt audis)inquit dicere dominum ꝙ dominus vineæ perditurus sit ingratos colonos,& vineã daturus alii.Quod quum audissent pharisæi,dixerũt, Absit. Matthæus vero aliter dicit:nempe quòd interrogauerit eos dñs, Quid faciet agricolis illis domi nus vineæ?responderintque Iudęi,ac dixerint,Malos male perdet illos,& vineã daturus est agricolis aliis. Nũquid igitur cõtrarii sunt? Vtrũq; enim factũ fuisse verisimile est,& ꝙ secundũ Matthæũ sentẽtiã ipsi tulerint,& deinde animaduerterint quò tẽdat parabola, & ꝙ de ipsis dicta sit:ac iterum dixerint hoc quod Lucas dicit,nẽpe,Absit.

Esaiæ.v. Hiere.ij. Gene. 37. Vineã q̃. & qnã ei⁹ cultores. Liberũ arbitrium. Hier.xxvi. Ezec.ij.iij. xij. Scripturæ ꝓprietas i si forte, & huiusmodi. Psal.cxvij Actuũ.4.

Quid igitur Christus dicit? adducit & aliud testimonium ex Dauid, lapidem quidem seipsum nominans, ædificantes autem doctores suos: quemadmodum & Ezechiel dicit, Aedificantes parietem & linientes absque temperatura, hoc est qui ad gratiam loquuntur, arguunt peccata populi tantum in superficie, peccata populi liniunt, velut parietem quendam. Quomodo autem reprobauerunt lapidem illum? quia dicebant, Non est ex deo. Duas autem perditiones hic dicit: Vnam animarum illorum in quã incidebãt scandalizati. Omnis enim qui ceciderit super lapidem, confringetur. Alterã captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulerit. Super quẽ enim ceciderit, dissilire illum faciet. Sic igitur dissiluerunt Iudæi, & dispersi sunt sicut stipulæ ab vno horreo in totum mundum. Obserua autem ꝙ illi prius ceciderunt super lapidem, hoc est scandalizati sunt, deinde lapis cecidit super eos, & vltus est illos. præcedit enim peccatum meum, deinde sequitur & iusta dei vindicta. Verùm Iudæi quidem reprobauerunt lapidem istũ. At lapis ille erat pulcher & electus, ita vt & in caput anguli sit positus, & coniunxerit parietes, & vniuerit vetera ac noua. Et quid multis? Oportebat illos audire Esaiam dicentem, Dominum ipsum sanctificate, & ipse erit vester timor. & non impegissent in illum vt in lapidem offensionis, & petrã scandali. At illi scientes quòd propter ipsos parabolam dicat, consilium ineunt contra eum, & nisi fuisset timor populi, etiam manus iniecissent in eum. Et contempserunt quidẽ legem quæ dicit, Innocentem & iustum non occides. Timuerunt autẽ & repressi sunt à metu hominum, ne manifeste inuadant eum, sed clàm ei denuo insidiantur. D

Duæ Iudæorum pditiones

Esaiæ. viij

Exodi. 23

Matth. 22 Marci. 12

Et obseruantes emiserunt insidiatores qui se iustos simularent, vt caperent eũ ex sermone, traderentque illũ principatui & potestati præsidis: & interrogauerũt eum dicẽtes, Magister, scimus ꝙ recte dicis ac doces, nec respicis personam, sed viã dei cũ veritate doces: licet nobis tributũ dare Cæsari, an non? Intellecta autem illorũ versutia, dixit ad eos, Quid me tentatis? Ostendite mihi denariũ. Cuius habet imaginem & inscriptionẽ? Respondẽtes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et non potuerunt verbũ eius reprehẽdere coram populo: & mirati super responsis eius obmutuerunt.) Laqueũ parauerunt pharisæi, quẽ difficilè (vt sibi videbatur) effugere poterat dominus: sed comprehensus est illo pes eorum. vide enim malitiam. Nam si quidẽ dixisset dandũ tributũ Cæsari, accusassent eum apud populum ꝙ in seruitutẽ redigere studeat gentem quæ semen Abrahæ sit, & nullius seruituti obnoxia. sin prohibuisset dare, iterum ad Cæsarem vt seditiosum traxissent. Verùm ipse laqueos eorum effugit vt caprea, quo nomine ipsum in cãticis appellauit spõsa: & docet vt ei qui potestatem habet super corpora nostra, corporaliter subiaceamus, siue rex ille sit, siue tyrãnus. nihil enĩ hoc nobis nocet vt spũaliter bene placeamus deo spirituũ. Reddite enim, inquit, quæ Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et vide quia non dixit, date: sed reddite. Debitum igitur, inquit, est: reddite igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit. debes itaq; ei pro his tributum. Et aliter, Etiã ipsum quẽ habes nummũ, ab illo habes. Igitur quũ numisma regis iterũ illi reddis, interim tibi lucraris, ꝙ per ipsum, quæ vitę debita sunt, præstãtur. Sic deniq; & q̃ dei sunt, deo sunt reddẽda. dedit tibi mentẽ, illam redde ei, iuxta mentem operans. dedit tibi rationem, redde ei illam, ne fias brutis insipientibus similis, sed facias omnia vt rationalis. Et in summa, dedit tibi animã & corpus: omnia redde ei, & imaginem suam restitue ei per fidem, per spem, perq; charitatem incedens. Sanè & aliter reddenda sunt Cæsari, quæ Cæsaris sunt. Vnusquisque enim nostrum imaginem dei gestat, vel principis mundi. Quũ igitur similes nos fecerimus Cæsari, facti filii diaboli, imaginem eius gestantes, illam reddere ei oportet, & abiicere: vt habeat quæ sua, & nihil inueniat in nobis quod propriè suum sit. Ita & imago dei seruetur à nobis incontaminata. Idcirco & Paulus admonet, Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem cęlestis. Et alio loco, Deponẽtes veterẽ hominẽ. Quod hoc loco dicitur reddi, id apud Paulum dicitur deponi: & ꝙ hic imago Cæsaris, hoc illic imago terreni peccatoris, Adam scilicet, ac vetus homo. Nã imago terreni nihil aliud q̃ corruptio & peccatũ, quod habuimus assimilati apostatę, & nõ regi. Porrò nõ potuerũt pharisæi cõprehẽdere Iesum in sermone corã populo. E F

Cantic. 2.

Roma. 13

Cur non simpliciter dictũ, date, sed reddite, &c.

i. Cor. xvi.

Ephe. iiij.

Hoc

A Hoc enim maximè conabantur, vt apud populum ipsum accusare valerent, quòd illum seruituti Romani populi subigeret: sed efficere nihil valuerunt, propter excellẽtem ipsius sapientiam.

Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionẽ, & interrogauerunt eum dicentes, Magister, Moses scripsit nobis: si cuius frater mortuus fuerit habens vxorem, isque sine liberis mortuus fuerit, vt accipiat frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. Septẽ ergo fratres erãt, & primus accepit vxorẽ, ac mortuus est sine liberis: & accepit secundus illã, & ipse mortuus est sine liberis: & tertius accepit illam, similiter & cæteri septem, nec reliquerũt liberos, & mortui sunt. Nouissima omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor? Siquidẽ septẽ habuerunt eã vxorẽ. Et respondens ait illis Iesus, Filii huius seculi ducunt vxores, & nuptum dant: illi verò qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque ducunt vxores, neque nuptum dant, neq; vltrà mori possunt. æquales enim angelis sunt, & filii sunt dei, quum sint filii resurrectionis. Quod vero resurgant mortui, & Moses ostendit iuxta rubũ, quum dicit dominũ deũ Abrahã, & deũ Isaac, & deũ Iacob. Deus autẽ non est mortuorũ, sed viuorũ. omnes enim illi viuunt. Respõdentes aũt quidã scribarum dixerũt, Magister, bene dixisti. Et amplius nõ audebãt eũ quicq̃ interrogare.) Inualidum fundamentum suæ doctrinæ iecerant Sadducæi, non credentes resurrectionem. cogitabant enim futuram corporalem resurrectionẽ. Ideo reiecturi dogma resurrectionis, stultã hanc narrationẽ fingunt: vnde dominus fundamentum eorum statim concussit: & ostendit q̄ non sit corporalis vita tũc: quo factũ, vt dogmatum statim obtusa opinione, & inualido fundamento concideret. Erratis enim (inquit) nesciẽtes scripturas, sed inuertentes sensum earum. Filii enim huius seculi generant & generantur, nubunt & nubuntur, hoc est, vxores ducũt: filii vero seculi illius nihil tale faciunt, neq; enim vltrà mori possibile est. Proinde nõ illic fiunt ea q̃ in nuptiis, sed angelica & diuina vita est. Hic enim quia mors, ideo & nuptiæ: & quia nuptiæ, ideo & mors. Illic autem morte abolita, quis nuptiarũ vsus? Nuptiæ enim auxiliũ vitæ mortalis, & impletio ei⁹ qđ deficit: ibi aũt nihil deficit: q̃d ergo opus implẽte? Pares itaq; sunt angelis, & filii dei. Quare? Quia resurrectionis filii sunt. Quod autẽ dicit, talem sensum habet, Dixit (inquit) illos filios dei, eò q̄ nihil corporeũ in generatione eorũ videatur, sed omnia diuina sint. Neq; enĩ in resurrectiõe p̃cedit vel coitus, vel semen, vel vterus, vel imprægnatio: sed deus est q̃ generat corpora nostra modis quibus ipse scit. Et proinde quia deus est qui operatur in resurrectione, meritò filii dei dicuntur, qui ex resurrectione nascuntur. Subdit autem rationibus etiã scripturæ testimoniũ. Moses enim inquit dixisse sibi deum ex rubo, Ego sum deus Abrahæ &c. Quod si omnino euanuissent patriarchę, & non vixissent apud deũ in spe resurrectionis, non vtiq; dixisset deus, Ego sum: sed, ego eram. De rebus enim perditis & corruptis dicere solemus, Ego eram dñs huius & huius rei. Nũc autẽ quia dixit, Ego sum, ostendit q̄ sit viuentium dominus & deus, & non omnino corruptorum, etiãsi mortui sint, sed spe resurgendi viuunt: sicut & Adam quanuis viuebat, attamen mortuus erat. nã ab ipsa hora qua comedit, mori dicebatur. Confusis autẽ Sadducæis, approbauerũt dictũ Iesu pharisæi & scribæ, vtpote aduersarii illorũ, gaudẽtes illos victos.

Deu. 25.

Exodi. iij.

B

Nuptię auxiliũ vitæ mortalis.

C

Dixit aũt ad illos, Quomodo dicũt Christũ filiũ esse Dauid, & ipse Dauid dicit in libro psalmorũ, Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ? Dauid ergo dñm illũ vocat, & q̃uo filius ei⁹ est? Audiẽte vero cũcto populo dixit discipulis suis, Cauete à scribis, q̃ volũt ambulare ĩ stolis, & amãt salutatiões in foris, ac primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuiis: qui deuorãt domos viduarũ, simulãtes longã orationẽ. hi accipient dãnationẽ maiorẽ.) Ad passionẽ propediẽ accessurus, suã p̃dicat diuinitatẽ: idq; nõ admodũ aperte, nec iactãter, sed modeste. Interrogat eñ illos, & p̃plexos reddit, finitq; ratiocinari q̃d cõsectaneũ. Dauid eñ, inquit, dñm vocat, & quõ fili⁹ eius est purus? Erat enim & filius Dauid secũdũ carnẽ, sed & deus eius. Illi autẽ solũ filiũ Dauid esse opinabãtur, ideo opinionẽ eorũ euertit, quia putabãt filiũ Dauidis solũ. Declarat itẽ q̄ nõ sit aduersarius deo patri, sed multam cũ illo habeat cõcordiã, siquidẽ inimicos eius humiliat pater.

Psal. cix.
Mat. xxiij.
Marci. xij.

Et hæc quidem scribis dixit. Quia autẽ discipulos magistros orbis misit, merito eos admonet ne imitentur pharisæorum arrogantiam, & ambitiosam mentem: & simpliciter ne cogitent quomodo placeant hominibus. Nam salutationibus fori studere, adulantium occurrẽtibus est, & gloriam malis moribus venantium, vel hanc occasionem ad congregandas diuitias admittentium: quin & hi viduarum domos deuorãt, ventri dediti, & vltrà q̃ opus sit insumũt, & prætextus quasi pius est. Preces eni & vtilitatem animarum prætexunt, non ieiunium docent, at ebrietatem & gastrimargiã: & propterea accipient ampliorem condemnationem: quia non solum faciunt malum, sed prætexunt preces: & piam honestatem ac virtutem faciunt prætextum peccati. Oportebat sane misereri viduis. Illi autẽ & domos earũ ingrediuntur quasi per longas preces benedicantur: interim viduæ in præsentia illorum multos coguntur sumptus facere, quo fit vt exhauriantur illarum diuitiæ. D

Pharisæorũ improbitas erga simplices.

CAPVT XXI.

Matt. xij.

RESpiciens autẽ vidit eos qui mittebãt munera sua in gazophylaciũ diuites. Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem illuc æra minuta duo, & dixit, Vere dico vobis ꝙ vidua hæc pauper plus q̃ omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat, miserunt in munera dei, hęc autem ex penuria sua vniuersam substãtiam quã habebat, misit.) Gazam thesaurũ dicũt. Erat itaque sacer thesaurus quem pii contribuerãt, quo vtebantur ad apparationem & necessaria sacrificii, & ad ornatũ templi, pauperumq; alimoniam: quanuis & de hoc postea negociationem fecerunt sacerdotes, distribuentes thesaurum non in ea ad quæ contributus fuerat. Laudat igitur dominus viduam supra omnes, ꝙ ex penuria sua suam substantiam dederat. Nam hi duo oboli etsi parui videbantur: attamen totus victus ex mendicimonio erat. Vidua enim erat pauper. Neq; enim dominus mercedẽ reddet respiciens ad id quod datur, sed ad id quod deficit. Igitur plura diuites in domibus relinquunt, paruaq; ac pauca offerunt: hæc autẽ totam domum euacuauit, nihilque sibi reliquit. Merito igitur dignior est quæ laudetur, q̃ illi. Intellexerunt quidam omnem animam exponi posse per viduam, quæ priore viro, hoc est, veteri lege, relicto, nondum verbo dei copulata, nunc arrabonẽ verbo dignum offerat, fidem tenuem ac paruam, & pro sua mensura, scientiamq; puram habens, vt simpliciter in vita & doctrina appareat inculpata. Opus enim est cũ fide, & bona conscientia: & si sic accesserit quis ad deum, videtur mittere plus omnibus diuitibus in eloquio, & abundantibus in gentilium virtutibus. E

Gaza qd.

Sacerdotes negociatores.

Matt. 24. Mar. 13.

Et quibusdam dicentibus de templo ꝙ pulchris lapidibus ac donis ornatũ esset, dixit: Ex his quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui nõ diruatur. Interrogauerunt autẽ illum dicentes: Præceptor, quando hæc erunt? & quod signum quando ista futura sunt? At ille dixit, Videte ne seducamini. Multi enim venient sub nomine meo dicentes se esse Christum, & tempus instat: ne igitur sequamini illos. Cæterum quum audieritis bella & seditiones, nolite terreri. Oportet enim prius hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat illis. Insurget gens contra gẽtem, & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni erunt in singulis locis, & fames ac pestilentiæ, terriculamentaq; & signa de cælo magna erunt.) Merito dñs prædicit nunc de Hierusalem subuersione, quoniam propè erat vt crucifigeretur, vt sit & hoc magnum argumẽtũ ipsum esse deum. Vnde quibusdã laudantibus structuras tẽpli, & quæ in illud oblata erãt. Opinor autẽ illum de sculptis & ornatis loqui, vt erãt Cherubim, & similia. Hoc enim forte ἀναθήματα, hoc est dona, dicit. Dñs verò nihil horũ miratur, sed & destructionẽ eorum prædicit. Alii autem opinati sunt eũ de cõsummatiõe vniuersali loquutũ, q̃uis de captiuitate Hierosolymarũ à Romano exercitu dicat: ideo & ipse morẽ gerẽs eis relinquit sermonẽ de captiuitate, dictur⁹ de ea postea: nũc aũt de cõsummatione seculi loquiť, & ꝓmunit eos, ne se falsis ꝓphetis ante suũ aduẽtũ vẽturis subdãt. Erũt autẽ bella & seditiones. nã quũ sublata fuerit oĩs charitas, meritò locũ habẽt bella & seditiões. post bella verò fames & pestilẽtię: & pestilitas quidẽ corrupto ab occisis aere, fames aũt ex agris nõ cultis. Quidã pestilẽtiã & famẽ nõ tm̃ in cõsummatione seculi, sed etiã in captiuitatis tẽporib⁹ fore intellexerũt. Etenim F

ἀναθήματα

A enim Iosephus miras tunc calamitates fuisse dicit propter famem, & meminit etiam Lucas in Actis. Facta est fames sub Claudio Cæsare. Porro & terriculamenta multa fuerunt tẽpore captiuitatis Hierusalem, vt Iosephus testatur. Omnino tamen hæc sequentia (de seditionibus, bellis, & fame, ac cæteris loquor) possunt tam de captiuitate Hierusalem, q̃ consummatione seculi intelligi. Iosephus Actuũ. xi.

Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in conciliabula & carceres, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum. continget autem vobis in testimonium. Habete igitur fixum in cordibus vestris, nõ esse præmeditandam defensionem. Nam ipse dabo vobis os & sapientiam cui non poterunt cõtradicere neque resistere omnes qui aduersabuntur vobis. Trademini autem etiã a patribus & fratribus, & cognatis & amicis, & morte afficient quosdam ex vobis. Et eritis inuisi omnibus propter nomen meum. Et pilus de capite vestro non perit. Per patientiam vestrã possidete animas vestras.) Ante hæc omnia, hoc est, ea quæ fient ante consummationem, vel etiam captiuitatem. Nam (vt dixi) coniungit sermonibus de consummatione, sermones de captiuitate. Iniiciẽt enim, inquit, in vos meos discipulos, manus. Et ante captam Hierusalem persequutionem passi sunt apostoli a Hierosolymitanis, deo hoc ita dispensante, vt quum milites mundum concuterent, & grauiter affligerent Iudæos, apostoli interim totum mundũ prædicatione implerent. Ducti sunt igitur apostoli ad reges & præsides, sicut Paulus ad Festum, ad Agrippam, ad Cæsarem. & factum est eis hoc in gloriam testimonii. Quia autem priuati & imperiti Actuũ. 25 26. 28.
B erant, ne turbarentur reddituri rationem apud viros sapientes: nihil, inquit, de hac re vobis curæ sit. Accipietis enim tũc a me eloquentiam & sapientiam, ita vt etiam si omnes aduersarii vestri ad vnum vsque vobis obstiterint, non poterũt vobis resistere, neque per sapientiam, hoc est, sensuum vim, neque per eloquentiam, & linguæ certitudinem. Sæpe enim quis habet sapientiam in rationibus & mensibus. Qui enim facile in aduersis non turbatur, confundit omnia quum dicendum est ad populum. Apostoli autem, dico, in vtroque gratiam consequuti sunt. Vnde obstupuerũt sacerdotes de Petro & Iohanne ob immensam sapiẽtiam dũm comprehenderent eos, qua prius carebant. Paulo vero dicit Festus, Insanis paule, multæ te literæ ad insaniam redigunt. Et quum excussisset timorem illorum quẽ ex imperitia habebant, subdit & aliud necessarium & validum ad concutiendas animas. Trademini ab amicis & cognatis. Prædicit igitur & de hoc, vt ne quum hoc subito cõtingat, turbentur. Grauiter enim hoc animam cruciat, sicut & Dauid dicit, Quod si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiquẽ: tu aũt homo vnanimis &c. Et iterũ, Qui comedit panes meos mecũ, supplantauit super me calcaneum. Quum dixisset ꝙ odio habendi & quòd occidẽdi essent quidam ex eis, subdit maximam consolationem. Capillus de capite vestro non perit. Saluabimini enim, inquit, & neq; minimum quiddã in vobis corrũpetur, etiãsi videatur multis corrumpi. tantum ferre oportet. Per patientiam enim possidebitis animam vestram. Nam inimicus quidem inuadit ceu hostis, in captiuitatem ducturus animas vestras, & tentat per afflictiones rapere: sed vos date pro pecunia patien- Actuũ. 4. Actuũ. 26 Psal. 54. Psal. 40.
C tiam, & possidebitis animam vestram hac compensatione, & nihil vobis damni erit. Attende autem quod dicit, occisuri sunt ex vobis. intelliges enim rarius quiddã, quia non integros vos occident: sed quum ex duobus sitis anima & corpore, nõ vtrũque morte afficient, sed vnum ex vobis occident: animas autẽ vestras possidebitis per patientiam. id quod & alibi dicit, Ne timeatis ab his qui occidunt corpus, animam autẽ vestram occidere non poterunt. Matth. x.

Quum autem videritis circũdari ab exercitibus Hierosolymam, tũc scitote ꝙ immineat desolatio eius. Tunc q in Iudæa sunt, fugiant ad mõtes: & qui in medio eius, descendant: & qui in regionibus, nõ intrent in eam, quia dies vltionis hi sunt, vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & mamma nutriẽtibus in illis diebus. Erit enĩ afflictio magna super terrã & ira in populo hoc, & cadent in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium. Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris anxietas gentium per desperationem, resonanti mari & fluctu, extabescẽtibus homi- Mat. xxiiij Mar. xiij. Esa. iij. xiij

nibus præ timore, & expectatione eorum quæ superuenient orbi terrarum. Nam virtutes cælorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis veniẽtem in nube cũ potestate & gloria magna.) Manifestissime nunc de captiuitate Hierusalẽ tradit. Vnde sic opinor intelligendum: Ante hæc omnia autẽ, hoc est, ante fames & pestilitates, & alia grauia quæ sunt euentura in tempore consummationis, persequutionem quidẽ patiemini vos Apostoli, & cæteri: deinde & Hierosolymis mala imminebũt. Nã quoniam illi putabant ꝙ in tempore consummationis destruenda essent ædificia templi: non, inquit. Tempus enim consummationis falsos prophetas habebit, & fames & pestilentias ex continuis bellis quæ cótingent ob charitatis penuriam. Vos autem ante tempus consummationis persequutionem patiemini, & Hierusalem capietur, & lapides illi diruentur. Quando enim videbitis ciuitatem a Romanis exercitibus cingi, tunc desolationem eius scitote. Tragice igitur profert mala quæ tunc ciuitati imminebunt. Nam qui in Iudæa, inquit, fugiant in montes: & qui in regionibus, ne sperent ꝙ ciuitas murata custodiat eos: sed secedant etiã ipsi qui in media ciuitate. Dies enim

Danie.ix. vltionis sunt, vt impleantur quæ in Daniele scripta. Maxime autem væ prægnãtibus, quandoquidem fugere non poterunt propter sarcinã ventris: & lactantibus, propter amorem erga pueros, quos neque relinquere possunt absq; cura, neq; secum auferre.

Iosephus de puero Hierosolymis cõesto. Quidam in hoc insinuatũ putant esum pueri de quo tradit Iosephus, & prædicit Hieremias. Et Hierusalem, inquit, conculcata erit a gentibus. Hucusq; de captiuitate. Deinde iterum tradit ea quæ de consummatione. Erũt enim signa in sole, & luna, & stellis. Quum enim creatura alteratur, merito elementa nouum morem habent. Et angustia gẽtium, hoc est, afflictio omnium, perplexitate commixta. Mare autem maximis sonis resonabit, & erit commotio ac turbatio, ita vt homines extabescãt a solo timore & expectatione eorum quæ venient super orbem. Vides hic manifeste de consummatione loquentem? Suprà enim dicebat Hierusalẽ ab exercitibus & gentibus cingẽdam & conculcandam, hic autem toti orbi superuentura dicit mala, & ita nunc de cõsummatione seculi loquitur. Nam virtutes cælorũ mouebũtur. Et quid dico, inquit, ꝙ homines turbabuntur, quum creatura omnis alteretur? Nam & ipsi angeli & primæ virtutes turbabuntur, terrebunturq; in terribilibus immutationibus vniuersi. Et tunc videbunt filium hominis. Qui? Omnes, credentes & non credentes. Venientem autem in nubibus, vt deum scilicet cum virtute & gloria magna. Quippe super solem tũc fulgebit & ipse, & crux eius, & ab omnibus agnoscetur.

His autem fieri incipientibus, suspicite & attollite capita vestra, quoniã appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem, Videte ficum & omnes arbores. quum protrudunt iam gemmas, cernẽtes ex vobisipsis scitis ꝙ iam instet æstas. Ita & vos quum videritis hæc fieri, scitote ꝙ instet regnum dei. Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc anteꝗ̃ omnia facta fuerint. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.) Sicut prior aduentus domini in restitutionem & regenerationem animarum nostrarum fuit, ita & secundus erit in regenerationem corporũ. Quoniam enim animæ prius mortuæ fuerant propter inobediẽtiam, corpora autem post nongentos annos inobedientiæ mortis vim experta sunt: ideo posterius regenerantur, & melius habent. idcirco & domimus dicit, Quando hæc fiũt, suspicite q. grauati estis corruptione, quasi libertate donandi. Nam ἀπολύτρωσις, hoc est redẽptio vestra adest, hoc est consummatio vtriusq; libertatis, animæ inquam & corporis. Præpositio enim ἀπὸ insinuare videtur perfectam a corruptione libertatem, quam & corpus tunc accipiet gratia domini extremum inimicum abolentis mortẽ. Aboleuit etenim principatus & potestates, & animas redemit: reliqua autem erat mors, corpora nostra depascens: quæ & ipsa quum abolebitur, erit nobis libertatis & redemptionis author. Et regnum dei statim aderit, quum hæc fient. Etenim quemadmodum ficus quę præmittit folia, propinquam æstatem nunciat: ita & quum hæc fiunt prodigia, & trãsformatio vniuersi, signant ꝙ ventura sit æstas, hoc est regnum dei post hyemẽ & tempestatem quasi æstas aduenturum iustis: tametsi tũc peccatoribus futura sit hyems & tẽpestas. nam illi præsens seculum pro æstate habent, futurum autem pro hyeme. Amẽ dico vobis, quòd non prçteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Generationẽ

(margin: ἀπολύτρωσις.)

vocat

A vocat non eos qui tunc aderant, sed omnium fidelium generationē. Solet enim scriptura generationem hoc nominare modo, vt, Hæc est generatio quærentiū dominū. Quia autem turbationes & bella & alterationes dixit futuras tam elementorum q̃ rerum: vt ne quis suspicetur ꝙ forte aliquando destruendus sit Christianismus, dicit, Non. Nō enim præteribit hæc Christianorum generatio. Cælum quidem & terra immutabuntur: sermones autem mei & euangelium meum nō peribunt, sed manebunt. Tametsi commoueantur omnia, fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco quòd ecclesiam omni creaturæ præferat. Ecclesia enim eius, & verbum ac euangelium nequaq̃ peribunt.

Gn̄atio in sacris l̄ris. Psalm̄. 23

Fides in Christum defectura non est.

Attendite autē vobis nequando grauentur corda vestra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, subitusq; vobis ingruat dies ille. tanquam laqueus enim superueniet in omnes sedentes super faciem totius terræ. Vigilate itaq; omni tempore, deprecātes vt liceat vobis effugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filiū hominis.) Audiuistis, inquit, terriculamenta & turbationes, & grandia sunt hæc omnia, ac symbola malorum quæ peccatores sunt deprehēsura: sed quia grauia hæc, ideo magnum remediū eorum est attentio & oratio. Semper enim paratum esse & expectare finem, maxime omnium conferre poterit. Hoc aūt vobis non cōtinget, si sobrii fueritis, & nō grauata fuerint corda vestra crapula & ebrietate, & solicitudine seculari. Num cum obseruatione aderit dies ille? Non, sed inopinatus & repentinus aderit, clàm sicut laqueus apprehendens eos qui non attēdunt. Fortassis autem quis curiosius scrutabitur dictionem hanc, Sedētes super faciem omnis terræ. Hos enim illaqueabit dies ille, qui in ocio & absque solicitudine versantur. illi enim sunt qui sedent, & qui illaqueantur. At qui operantur & actiui sunt, & sobrii in operatione boni, ferūturq; in omne bonum, non sedent neque quiescunt super terram, sed surgunt hic, & dicunt sibi, Surge & ambula, quia non est tibi hic requies. & patriam meliorem inquirunt. Hisce nō erit dies ille laqueus, sed dies festiuus. idcirco oportet vigilare, & orare deum, vt possimus effugere futura omnia. Qualia? Fortassis tempestates, & fames, & pestilentias, atque alia quæ electos non ita premēt: fortassis item mala quæ peccatoribus perpetuo superuētura: quæ aliter non possumus effugere, q̃ vigilantia & oratione. Quoniam autem nō sufficit fugere malum, sed opus est etiam bono quopiam: postq̃ dixit, vt possitis effugere omnia hæc ventura, addidit, Et stare coram filio hominis, quod est fruitio bonorum. Oportet igitur Christianum non solum fugere aspera, sed & curare vt gloriam accipiat. Angelica enim dignitas est stare coram filio hominis & deo nostro. Angeli sanè semper vident faciem patris mei.

B

Mat. xviij.

Docebat autem interdiu in templo: noctu vero exiens diuersabatur in mōte q̃ vocatur oliuarum. Et omnis populus diluculo ventitabat ad eum, vt in templo audiret eum.) Occultarunt Euangelistæ multa quæ docuit, & maxime tres: Iohānes autem & ipse multa silentio præteriit, veruntamen sublimiores q̃ tres alii doctrinas exposuit. Igitur his qui congregabātur in templo, multa & sublimia differebat, vt coniectare licet. Nam pauca dixerunt euangelistæ, neq; ostendere voluerunt, & manifestum quidē est aliunde multis ex locis, & ex hoc non parum diuinare possumus, quum dominus ferme per triduum prædicarit, scripsisse illos paucas doctrinas, quas intra diem vnū si quis dixerit dici posse, non reprehēdēdus fuerit. Ex multis igitur pauca nobis scripserūt sancti Euangelistæ, gustum quendam dulcedinis præbentes. Differebat autē nō vnius generis, sed vnicuiq; idoneum sermonem referebat, ideo & turba diluculo veniebat ad eum. Gratia enim effluebat ex labiis eius. Nocte vero secedebat ad mōtem, monstrans nobis ꝙ oporteat nocte quidem per quietem colloqui cū deo, die autem morem gerere, & prodesse hominibus, & congregare quidem nocte, die autem distribuere congregata. Ipse autem nō habebat opus oratione, vel cōuersatione cū deo. Nō enim erat ad quem se conferre poterat, quum ipse esset deus. Nobis autē hæc ad figuram prætulit: vt apud fluenta nocte quidem accipiamus orationis fluxum ex spiritualibus venis, die autem effundamus hausta his qui opus habēt. At si quis vidisset populum ita mane ad audiendum confluentem, diceret congruere ei illud Dauidis, Deus deus meus, ad te de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea.

C

Pauca ex multis scripserūt euangelistæ.

Psal. 62.

CAPVT XXII.

D

Matt. 26. Marc. 14.

INstabat autem dies festus azymorum qui dicitur pascha, & quærebāt principes sacerdotum & scribæ quomodo Iesum interficerent. Timebāt enim plebem. Intrauit autem Satanas in Iudam cui cognomen erat Iscariotes, qui erat e numero duodecim: abiitq;, & loquutus est cum principibus sacerdotum, ac ducibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, ac pacti sunt pecuniam illi se daturos. Et ille spopondit: quærebatq; opportunitatem vt traderet illum illis sine turba.) Quærebant quidem illum interimere scribæ: at quia tēpus paschæ instabat, & videbant sibi inde periculum imminere a turba quæ congregabatur maxime propter diem festum, quærebant insidias, quomodo interfecto illo non periclitarētur. Intrauit autem Satanas in Iudam qui erat vnus e numero duodecim, eratq; ex maxime familiaribus discipulis: vt nullus confidat in seipso, sed semper attendat vitæ suæ, vtpote grauem habēs aduersarium. Quidam autem sic intellexerūt, Qui erat e numero duodecim: numerum solum implebat vt apostata, nō vt Apostolus, nec vt verus discipulus. Quomodo enim verus discipulus, qui furatur quæ in marsupiū mittebantur? Hic igitur, quum ingressus esset in eum Satanas, decreuit secum, & conspirauit cum quærentibus Iesum tradere. Hoc enim significat spopondit, hoc est, perfectā promissionē & pactum fecit. Et quærebat opportunitatē quādo inueniret illum sine turba, hoc est seorsim & solitarium, & ipsis traderet. Magistratus autem loco hoc vocat præfectos ædificiis templi, vel etiam censores, vt qui curarent ea quæ ad bonū ordinem seruandum pertinebāt. Præfecerāt enim Romani quosdam populo, vt ne turbaretur, quādoquidē seditiosi erant. Illos igitur vocat στρατηγούς, magistratus. Fortassis autem & militaria munera credebantur eis qui erant ex sacerdotali ordine, vnde magistratus & duces dicti. Ambitione enim laborantes & illa officia inuadebant: vnde eos magistratus & duces templi nominauit, manifestius forte taxans illos. E

Romanorum magistratus στρατηγοὺς vocant.

Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrum ac Iohannem, dicens, Euntes parate nobis pascha, vt edamus. At illi dixerunt ei, Vbi vis paremus? Et dixit ad eos, Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret homo quidam vas aquæ testaceum portans. sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias ædium: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium, vbi pascha cū discipulis meis edam? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum. ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha.) Quòd phase hebraice pascha dicatur, & signet trāsitū ex Aegypto, sæpe dictū est: & in summa omnia quæ in festo fiunt, ita dicta: nunc autem quem nobis dicat diem azymorum, dicendū. Diem igitur azymorum dicit quintum, ad cuius vesperam pascha immolandū erat. Igitur dominus forte quinto mane mittit discipulos, Petrū & Iohannem, & illū quidem vt diligentem, hunc vero vt dilectum. Mittit autem in alienam domum. Neq; enim domum habebat vel ipse vel discipuli eius, alioquin in vna discipulorū domo māducasset pascha. Vides paupertatem? Mittit vero eos ad hominem incognitum, vt ostendat ꝙ sponte susceperit passionem. Si enim voluisset, sicut mentem homini qui se nesciebat, dedit vt se susciperet: ita poterat & cum Iudæis quæ libuisset facere. F
Quidam autem dicunt ꝙ propter hoc non dixit nomen hominis, nec manifestauit eum, sed signo quodam deduxit eos ad domum illius, propter proditorem, vt ignorato nomine non proderet domum pharisæis, qui venissent & comprehendissent eū priusq̃ cœnam perficeret, & spiritualia sua sacramenta traderet: idcirco infra Christus dicit, Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum. hoc est, omnem operam adhibui vt lateat proditorem, ne ante tempus sustineamus passionem, priusq̃ traderemus sacramenta. Expositionem hanc accipiat qui volet. Et cuius gratia pascha facit? Per omnia ostendit quod vsq; ad extremum anhelitum non sit contrarius legi. Atqui comedamus & nos hoc pascha spiritualiter. Et intelligamus dies azymorum omnem quæ in spirituali lumine est conuersationem, quæ nullam vetustatem primæ in Adam inobedientiæ habeat: in qua conuersatione si fuerimus, impinguandi sumus mysteriis Christi. Præparabunt itaq; hæc sacramenta Petrus & Iohannes, actiua & contemplatiua, feruor zeli, & mansuetudo pacifica.

Oportet

A Oportet enim fideles & feruidos esse bonum operādo,& zelotas aduersus malitiam, & mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is qui male agit, cuius habenda est cura. infirmus enim est. Et hoc est male agere, a maligno vexari, & facere malum. Quòd si habuerimus Petrum & Iohannem adornantes cœnam: vitam dico bonam, quæ est Petrus: & vera dogmata, quæ sunt Iohānes theologus: occurret illis præparatoribus homo: tunc inueniemus humanam conditionē vere formatam secundum imaginem conditoris: vas aquæ figulinum gestantem. Aqua quidem spiritus gratia, vt Euangelista Iohannes docet. Figulinum autem vas, cor, quod facilè confringitur. nam qui spiritualem gratiam accipit, humilis est, & contritus corde. Humilibus enim dat dominus gratiam. Qui autem scit seipsum esse terram & cinerē, & dicit cum Iob, De terra me formasti: ille portat gratiam spiritus in vase cordis sui, quod facilè compungitur & conteritur. Et quum assequuti fuerimus hanc conditionem, abeamus in domum mentis, cuius paterfamilias monstrabit nobis cœnaculū stratum magnum. Cœnaculū autē est sublimis eiusmodi mentis capacitas, diuinorum (in quā) & spiritualium, in quibus habitat, & in quibus amice excipitur. Strata autē sunt hæc: nihil enim in eis asperum, sed & aspera in plana conuertuntur tali menti: sicut & Solomon dixit, Omnia plana intelligentibus, & recta inuenientibus sciētiam. Id autem peccatoribus non dixit: quia mens licet opus excellens faciat iuxta suam efficaciam agens, strata tamen eius scientia est, & adhuc humiliora habet. Sublimis autem, & quæ vera scientia, & super omnem sublimitatem, ignoratio est, quæ mentem transcendit, B quando non iam mens operatur, sed operationem sentit, ac patitur. Oportet autem nos prius mente nostra operari, & deinde gratiæ dominicæ in nobis operationē sentiemus, quæ nos suscipiet sicut prophetas, & eos qui excessum patiuntur, & omni naturali operatione destituuntur. Deniq; dicitur assumptio domini in propheta huiusmodi fieri. Sicut igitur & in hoc cœnaculum stratum venit Iesus cum discipulis suis, & mysteria perficit: ita venit ad nos: etiam damnum nostrum & suam ostendit efficaciam: sed non expectat vt nos veniamus ad eum. Discipuli autē verbi dei sunt omnes sermones quos fecimus. Tunc igitur quū intellexerimus ꝙ operetur in nobis verbū, dico impletionem, immo assuefacti fuerimus iungere sermonibus opera: tunc videbimus cælos opera digitorum tuorum.

Male agere qd sit.
Iohan.vij
Iacobi.4.
Iob.33.
Prouer.8.
Psal. viij.

Et quum iam esset tempestiuum, accubuit, ac duodecim Apostoli cū eo. Et ait illis, Desiderio desideraui hoc pascha comedere vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, posthac non edam vltra ex eo, donec cōpleatur in regno dei. Et accepto poculo gratias egit, ac dixit, Accipite hoc, & diuidite inter vos. Dico enim vobis, quòd non bibam de fructu vitis, donec regnum dei veniat. Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. hoc facite in mei recordationem. Similiter & poculum postq̄ cœnauit, dicens, Hoc poculum nouum testamentum per sanguinem meū, qui pro vobis effundetur.) Pascha stantes comedebant, quomodo igitur dominus recumbere dicitur? Dicunt itaq; ꝙ postq̄ comedit legale pascha, recubuerunt more vulgari comedentes alios quosdam C cibos. Dicit autem ad discipulos, Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, priusq̄ patiar: quasi diceret, hanc extremam cœnam meam vobiscum. idcirco & gratum ac desiderabile est. nam vltra vobiscum non sum conuiuaturus. sicut & peregre profecturi postrema colloquia cum maxime familiaribus suauiter miscent. Vel aliter, Desideraui hoc pascha manducare vobiscum, eò ꝙ magna mysteria in hac vobis cœna sim traditurus, nempe ea quæ sunt noui testamenti. Significat autem per hæc, quòd voluntarie patiatur. Poterat enim omnino secedere, sicut & aliis temporibus, quum sciret se passurum. Quod autem dicit, Non bibam illum, donec regnū dei veniat: quidam sanctorum intellexerunt, donec resurgam. Post resurrectionem enim conuersatus est cum discipulis, & comedit & bibit cum eis: sicut & Petrus ad Cornelium dicit, Qui comedimus & bibimus cum eo post resurrectionem. Quòd autem regnum dei sit resurrectio, manifestum est. Resurrectio enim destruxit mortem: regnauit autem mors ab Adam vsq; ad Christum. Tunc autem destructa, concessit domino victoriā & regnum: quemadmodū dictum est, Vbi stimulus tuus o mors? & Dauid,

Quo olī pascha cō ederunt.
Iohā.2.
Actuū.x.
Quandiu durauerit regnum mortis.

Psal.xcij. Dominus regnauit. Deinde interpretans quomodo regnauerit: decorem (inquit) indutus est, incorruptioné accipiéte corpore, & decorato deitate, vt Esaias inquit: Hic D
Esa.lxiij. formosus in stola, violentia cũ fortitudine. Dominus quoq; postq̃ resurrexit, inquit,
Mat.28. Data est mihi omnis potestas. Quum enim venisset resurrectio, quam regnum dei nominauit, eò ꝙ morté destruxit, iterum bibit cum discipulis, persuadens discipulis non iuxta apparentiam tantum resurrexisse. Quidam autem regnum putarunt futurũ statum: bibere autem dominum nobiscum in futuro, pro reuelatione mysteriorum. Lætificans enim nos exhilaratur, & pascés pascitur misericors, & nostrum potum ac alimoniam, hoc est doctrinam, proprium cibum existimat. Bibit igitur hoc loco nouam quandam potionem cum dignis, reuelans eis semper noua quædam & insolita. ideo & Lucas videtur meminisse poculorum. Et semel quidem dicit, Accipite & diuidite inter vos: quod veteris testamenti figuram quis esse dixerit. Et iterum ꝙ illum, postq̃ fregit panem & distribuit, ipse distribuit discipulis, quod & noui testaméti nominat, & suo sanguine dicit hoc innouari. In veteri enim sanguis erat brutorũ animalium, quum lex vigeret: nunc autem quum verbum dei homo factum est, sanguis nouum testamentum nobis obsignauit. Dicendo autem, quod pro vobis datur & effunditur, non pro solis Apostolis signat corpus eius esse datum, & sanguiné eius esse effusum, sed pro humano genere. Quando igitur dicit, quod pro vobis datur, hoc est, pro no-
Exod.xij. stro hominum genere. Vetus enim pascha perficiebatur ob liberationé ex Aegypto, & sanguis agni propter seruata primogenita: nouum autem pascha propter remissionem peccatorum, & cogitationum sanctificatarum, & consecratarum deo. Primũ autem panis, & deinde poculum. Primum enim laboriosior actio & difficilior. Sudores E
enim præcedunt virtutem. Quemadmodum igitur panis, non solum in sudore faciei excolitur, sed & comedendo operosior est. Deinde post labores, lætitia diuinæ gratiæ, quæ signatur per poculum. Postq̃ enim quis in virtutibus diu grauiterque la-
Ebrietas sancta. borauerit, tandem dignus est donis, & inebriatur laudata illa ebrietate qua excedit ex hoc mundo, sicut Paulus & Dauid, & vt audentius quiddam dicam, sicut &
Abacuc.2 deus apud Habacuc.

Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et filius quidem hominis secundum quod definitum est vadit: veruntamen vę homini illi per quem proditur. Et ipsi cœperunt quærere inter sese, quisnam esset ex ipsis qui hoc facturus esset.
Matt.xx. Facta est auté & cótentio inter eos quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis,
Marci.x. Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eas, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui princeps est, sicut qui ministrat. Nam vter maior est, qui accumbit, an qui ministrat? nonne qui ac-
Excæcatis miseri' nihil. cumbit? At ego in medio vestrum sum vt qui ministrat.) Nihil excæcatis miserius est. Vide enim quid dominus dicat: Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa: & stupidus non sensit. Etenim dominus hæc dicit, non solum vt ostédat se ignorare quod eueniт, sed & vt nobis suam bonitatem, & proditoris malitiam ostendat, qui nó erubuerit secum conuiuari. Nam non omisit sua facere, vt nobis exemplũ daret vt vsq; in finem lapsos lucrari studeamus. Et filius quidem hominis (inquit) vadit: non quasi F
nó valeat se vindicare, sed quia olim decreuerat mori in salutem hominum. Veruntamen vę homini illi per quem traditur. Nam prædefinitum quidem est vt patiatur: sed tu quare inuentus es malus, & ita ad proditionem paratus? Propterea tibi vę adiu-
Geñ. iij. dicatum est, quia inuentus es studens proditioni. Quia etiam serpens maledictus est eò ꝙ seruiuit diaboli consiliis. Turbati sunt autem discipuli auditis his: & hoc latius
Iohá. xiij. disces in Euangelio Iohannis. Nunc autem non solum de suspicione proditionis tantum turbantur, sed ex turbatione illa ad contentiones veniunt, contendétes quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt autem in hanc litem quia verisimile est quòd inter se dixerint vnus alteri, tu proditurus es, & alius alteri, tu proditurus es. Et inde eò peruenerunt vt dicerent, Ego sum melior, & ego sum maior, & similia. Quid igitur do-
Christ' cõtentioné discipulorũ de pri- minus? Comprimit tumultum hunc duobus exemplis. Vno gentilium, quos abominabantur: ostendens ꝙ illis assimilandi sint, si sapiant similia. Altero autem suo exemplo. Eos enim ad humilitatem exemplo suo ducit, ostendens ꝙ ipse ministret eis.

Etenim

A Etenim tunc, sicut dictum est, panem suum & potũ distribuit. Quum igitur ego, quẽ omnis rationalis & angelica creatura adorãt, in medio vestri ministro: quomodo vos digni estis qui magna de vobis sentiatis, & primas partes capiatis? Videtur autẽ mihi non obiter huius recubitus & ministerii meminisse, sed reducere eis in memoriam, Quia de vno pane comedistis, & vno calice bibistis, amicos & vnanimes vna mensa fecerit: quare ergo sapitis quæ tales non decẽt? Et neque ego vni quidem seruiui, alteri autem non seruiui, sed omnibus vobis. Omnes igitur vnum & idem sentiatis. Tu autẽ in his omnibus intelligas ꝙ discipuli adhuc imperfecti fuerint, sed vide quomodo & postea refulserint. Confundãtur Manichæi, qui dicunt quosdam natura esse indociles, & impossibilem esse vitæ mutationem.

matu duo bus exem plis comprimit.

Manichęi

Vos aũt estis qui permãsistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ait autem dominus, Simon Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. At ille dixit ei, Domine tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. At ille dixit, Dico tibi Petre, nõ canet hodie gallus priusq̃ ter abneges nosse me.) Postquam dixit traditori væ, & in medio docuit eos humiles esse: sicut traditori væ adiudicauit, ita è diuerso inquit, Vos estis qui mansistis mecũ in tentationibus. ideo & mercedem vobis dispono, hoc est, paciscor vobiscum, vt quum pater meus disposuerit mihi, hoc est, segregauerit mihi regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam.

B Comedere autem & bibere dixit, non quasi edulia illic sint posita, neq; quasi sensibile quoddam regnum sit. Ipse enim per ea que Sadducæis locutus est, docet ꝙ conuersatio quæ illic, angelica sit, & Paulus docet regnum dei non esse cibum & potum. Ne quis igitur erret audiens hic, edatis & bibatis super mensam: sed cogitet quod dictũ sit, ex metaphora eorum qui a regibus honorantur. Nam qui cum regibus cœnant, videntur primos honores sortiri. Hoc igitur & de Apostolis dicit, quod apud se omnibus aliis præferantur. At vbi thronos & sedes audieris: nõ thronos intellige, sed gloriam & honorem. Non enim creaturæ est sedere, sed sanctæ trinitatis, increati & regis omnium dei: creaturæ autem tanquam ancillæ est stare, idq; quum corporaliter dicimus sedere & stare. Iudicantes vero, hoc est condemnantes eos qui ex duodecim tribubus sunt increduli futuri. Non parua autem condemnatio fuerit, ꝙ Apostoli qui etiam ipsi ex Israelitis erant, crediderunt, & alii non crediderunt. Itaque quia proditori væ adiudicatum est, illorum autem qui permanserunt in amore erga illum, tantũ prædixit fore honorem, vt ne extollantur quasi magnum quiddam fecissent, & permansissent in charitate, ac non prodidissent: Satanas vos, inquit, petiuit cribrare, hoc est, turbare, nocere, tentare. Sed ego rogaui. Ne existimetis (inquit) ꝙ vestrũ sit totũ hoc bonũ opus. Diabolus enim valde vrget, si possit vos ab amore mei depellere, & ostẽdere proditores. Ad Petrũ aũt verba hęc dirigit, qui reliquis audacior erat, & probabile est superbisse in iis quæ a Christo promissa erãt: idcirco & reprimit eum, dicẽs:

Supra.xx. Rom.xiiij

Cuius sit sedere, cuius stare.

C Satanæ quidem fuit multum studium contra vos, ego autem oraui pro te. Et hoc humano more dicebat. Nam vt deus, non opus habebat orare aliquem. Rogaui igitur, dicit, vt non deficiat fides tua. q̃uis enim breui tempore concutiẽdus sis, habes tamẽ recondita semina fidei, vt etiã si folia abiecerit spiritus inuadentis, radix tamen viuet, & non deficiet fides tua. Tu vero cõuersus confirma fratres tuos. Planus huius intellectus is est. Quia te habeo vt principẽ discipulorũ, postq̃ negato me fleueris, & ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es fundamentum. Intellexerit autem quis non solum de Apostolis dictum ꝙ confirmati fuerint a Petro, sed de omnibus qui vsq; ad consummationem seculi futuri sunt fideles. Tu enim Petre conuersus, bonum exemplum pœnitẽtiæ eris omnibus, vt nullus credentium in te respiciens desperet: qui quum Apostolus fueris, & negaueris, iterum tamen receperis primatum omnium, & præfecturam orbis per pœnitẽtiam. Rogauit itaq; Satan cribrare & nocere, sicut cribratur triticum purum, vtpote inuidens amori tuo in me, sicut ei mos est. Nam sic etiam Iob inuasit. Verum ego non omnino

Petrus pœnitẽtię exemplum omnibus. Cap.iij.

te derelinquam vt deficiat in vniuersum fides tua. Quãuis autẽ ego rogauerim pro te, attamen tu ne recideris, sed conuersus, hoc est pœnitentiam agens, & lachrymas profundens, & a negatione resiliens, esto etiam aliis pœnitentiæ exemplar, ne desperent. Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eum reddidit, vt polliceatur quæ sibi tunc impossibilia. Dominus autẽ vbi vidit eum temeraria loqui (oportebat enim semel audita veritate, quæ ei dicebat ꝙ tentandus esset, nõ reluctari) manifestat ei tentationis speciem, nempe negationem. Hoc autem loco discimus magnã doctrinam, ꝙ non sufficiat propositum hominis absq; subsidio dei: quẽadmodum & Petrus parum derelictus, tametsi charitatem ac feruorẽ habere videretur, vbi reliquit eũ deus, supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit dei subsidium, si nõ affuerit & humanum propositum: quemadmodum & Iudæ nihil profuit q̃uis omnia faceret dominus vt lucrifaceret eum, quum abesset ei bona voluntas. Horreamus autem considerantes quantum contra remissos valeãt insidiæ diaboli. Ecce enim & hoc loco Petrus q̃uis a deo conseruaretur, quia paruo tempore per dispensationem derelictus est, eò peruenit vt negaret: & nisi a deo parua quædam custodita fuissent quæ in illo recondita erant semina, quid nõ passus fuisset? Eò enim spectabat diabolus, vt & ipsum
Psal. 36. ad proditionem intruderet. Cibus enim diaboli (inquit Propheta) electi. Deo autem sit gratia, qui non derelinquit sanctos & iustos, & bonos corde: qualis erat Petrus, valde amans, & alienus a malis erga magistrum suspicionibus.

Et dixit eis, Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, num quid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculũ, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladiũ. Dico enim vo
Esaię. 53. bis, quoniam adhuc quod scriptum est, oportet perfici in me, Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.) In principio quidem prædicationis mittens di-
Mat. x. Supra. x. scipulos dominus in castella & ciuitates, absque necessariis dimisit, neq; dedit quibus habebant opus, neq; curam gerere volebat, & in his oportebat discere eius virtutem. Illorum enim curam habens tanq̃ infirmorum, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc autem contraria præcipit, non cõtrarius sibiipsi, sed ostendens eis ꝙ vsq; ad hoc tempus tanq̃ paruulos gestarit, & non fecerit eos de quoq̃ solicitos. Nunc autem opus est eis vt curent ea quæ virorum sunt, & prouideãt sibiipsis. Ego enim (inquit) pater vester, vestri curam gerens iam abeo. Ex hoc tempore parati estote, & ipsi rerum propriarum curam gerite, & nolite omnẽ curam in me reiicere. Opera enim vestra non erunt tam facilia, & a labore aliena: sed obnoxii eritis fami & siti, & multis aduersis. Hæc enim insinuantur per sacculum & perã, ac gla-
Quid per sacculum, peram, & gladiũ insinuetur. dium. Proinde ne sitis ignaui: quia & famem experturi estis, & opus habebitis eduliis, quæ per peram significat. Et viriles estote, quia in multa aduersa incidetis: quod per gladium indicat. Hæc autem dicit, non vt omnino gladiis sint accincti, sed (vt dixi) significans bella & pericula, & docens vt ad omnia præparati sint. Nam ne existimẽt posteriores ꝙ Apostoli a se nihil ad virtutem contulerint, sed totum dei fuerit: non hoc erit (inquit) sic. neq; enim Apostolis meis vti volo vt instrumentis inanimatis. Deniq; inuenies Apostolos, & maxime Paulum, multa etiam ex humanis industriis recte facere (lege Acta) quanuis & in his nõ abfuerit diuinũ subsidium. Interea autem & Apostolis accedit vtilitas, ne fastu inflentur ex hoc. Si enim ipsi nihil curassent, & a deo omnia facti fuissent, inflati fuissent, quasi maius quiddã super vires humanas sortiti. Et alioquin naturæ ignauia & corruptione nihil a se excogitabant, sed omnia expectabant a verbo. Propterea dicit eis, ex hoc tẽpore & peras gestate, hoc est, sic affecti estote, & curam habete, vt esuriem habituri. Et gladium emite: quod est, sic prouidete vobisipsis, tanq̃ hi qui in bella & prælia multa incidẽt. Et aliter exposuerũt quidam, Emite gladium. Significat enim breui tãtas futuras insidias, quales nunq̃ fuerũt, & quòd inuasuri sint illos viri sanguinarii. Nã quia illi prius inter se de primatu contenderant, Non est (inquit) tempus ambitionis, sed periculorum & cædium. nã & ego magister vester ad mortẽ abducor, neq; ad gloriosam mortẽ. Verũtamẽ implebitur in me, Cum iniquis deputatus est. Insidias igitur latrocinatorias significaturus, meminit gladii:

A gladii: & neque omnino reuelauit, vt ne metu quodam terreãtur: neq; omnino siluit, vt ne repentinis insidiis confundantur: immò vt post hæc recordantes admirentur eum tanq̃ præscientem, & stupescant quomodo seipsum pro salute hominũ ad mortem tradiderit, & propterea etiam ipsi nihil molestũ subterfugiãt vt saluentur aliqui. Hæc enim opinor ænigmatice propterea dicebat, vt postea recordantes & intelligentes, vtilitatem caperent: quoniã tunc adeo insipientes erant, vt dicerẽt, Dñe, ecce hic gladii duo. at ipse quia vidit eos non intellexisse, inquit, Satis est. Tãetsi nequaq̃ sufficissent: si humano auxilio contra homicidas illos vti oportuisset, neq; centum gladii suffecissent. si autẽ hoc noluisset, & diuiniore subsidio opus erat, superflui fuissent & duo: veruntamen dominus noluit eos arguere, vtpote nihil intelligentes: sed dixit, satis est, ac processit. Sic igitur etiam nos quando cum quodam conuersantes videmus eum non intellexisse quod diximus, dicimus, Bene, dimitte: quanuis non sit bonum. sed ne conturbemus, remittimus. Facit autem hoc dominus, quando videt discipulos non intelligere dictum: transit, & euentum rerum permittit explicare dictorũ intelligẽtiam, sicut & quando dixit: Soluite templum hoc. Nam postea cognouerũt hoc discipuli eius post resurrectionem. Quidam autem per ironiam dixerunt dictum à Christo, Satis est. Nam quum dixissent discipuli, Ecce duo gladii hic, dominus ironice (aiunt) dixit: Quia duo sunt, omnino multi sunt, & sufficiunt nobis contra multitudinem quæ venit super nos.

Mos loquẽtiũ nõ intelligẽtibus.

Iohan. ij.

Et egressus ibat (vt erat solitus) in montem oliuarum: secuti sunt autẽ illum & di-
B scipuli. Et quũ peruenisset ad locũ, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationẽ. Et ipse auulsus est ab eis ferme ad iactũ lapidis, positisq; genibus orabat, dicẽs: Pater, si vis, transfer pocului hoc à me: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit aũt illi angelus de cælo confortãs eũ: & correptus labore prolixius orabat. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Et quum surrexisset à deprecatione, venissetq; ad discipulos suos, reperit eos dormiẽtes præ mœstitudine, & ait illis, Quid dormitis? Surgite, & orate ne intretis in tentationẽ.) Post cœnã nõ desidia & ludi & somnus dominũ excipiebãt, sed docebat & orabat, ꝓpter nos hæc figurans & demonstrãs. Væ igitur iis qui post cœnam fœdis scortationibus vacant. Secedit aũt in montem oliuarum postq̃ talia docuisset discipulos, vt oraret. consueuerat enim seorsum hoc facere. idcirco & à discipulis auellitur. Nõ omnes autem discipulos, sed tres tantum assumit, qui & gloriæ suæ in monte spectatores fuerant. Quia enim & in agone oraturus erat: vt ne videatur formidinis esse indiciũ, propterea assumit eos qui diuinæ gloriæ & superni testimonii spectatores & auditores fuerãt, vt quum viderint laborantem, hoc humanæ naturæ esse dicãt. Vt enim crederetur verus homo esse, naturę quod suũ erat facere permisit, & vitã appetit etiã ipse vt homo, p̃caturq; vt trãseat calix. Nã vitæ amãs est homo. Quo cõfutantur hæreses quæ dicũt phãtasticũ fuisse hominẽ. Etenim quũ hæc facta sint, & habuerũt vnde eiusmodi nugarẽtur: quid nõ facturi erãt si non fuissent hæc facta? Porrò velle ꝙ trãseat calix, humanũ erat. Statim aũt dicendo, Veruntamẽ non mea voluntas fiat, sed tua: ostendit ꝙ etiã nos sic opor-
C teat affectos esse, & philosophari, diuinæq; volũtati cedere, & nõ parere naturæ se opponẽti. Nõ voluntas mea humana fiat, sed tua, eò ꝙ tua volũtas nõ est à mea diuina volũtate separata. Duas enim naturas habẽs vnus Christus, habuit & naturales volũtates vel volitiones, diuinã ac humanã. Voluit itaq; humana natura viuere, naturale enĩ est. Deinde sequẽs diuinã volũtatẽ, q̃ volebat vt oẽs hoĩes saluarẽtur, & erat cõmunis patri & filio ac spiritui sancto, mortẽ suscepit: & sic vnũ factũ est volitũ, hoc est, salutaris mors. Quòd enim ab humana natura fuerit orare, quæ iuxta ꝑmissionẽ patiebatur cõmunem affectionẽ qua amamus vitã, & non à diuinitate, sicut dicunt maledicti Ariani: manifestũ est ex hoc, ꝙ sudauit, idq; cũ tãta anxietate, vt planè hęc fuerit & parœmia, eò ꝙ sanguinei riui ex eo ceciderint. Parœmia enĩ est ĩ his q valde laborãt, ita vt sanguinẽ sudent: sicut & in his qui amare flent, dicimus ꝙ sanguinẽ fleant. Hoc igitur voluit manifestare Euangelista, ꝙ nõ tenuib⁹ quibusdã indiciis, & ostẽtatiõis gratia apparẽtibus, sed fluentẽ fortiter sudorẽ stillauerit, & collegerit secũ riuos sanguinis. Hinc igitur manifestũ, quòd natura illa quæ sudabat, & in agone erat, humana

Mat. xxvi. Marci. 14 Iohan. 18

Væ scortatoribus.

Ariani.

Sudare ac flere sãguinem, παροιμία.

enim ista fuit, non diuina: quia & humana natura permissa est hæc pati, & sic passa est. D
Sed simul interim ostendit, ꝙ non phantasticus fuerit homo. Interim & magis mysticum quiddam docet, ꝙ & communem humanæ naturæ formidinem sanet, quia in seipsum illam sumpsit, diuinæque voluntati fecit obedientem. Quippe ꝙ egrediebãtur è corpore sudores & decidebant, videtur significare ꝙ exurat & abstergat & à nobis cadere faciat fontes formidinis, natura nostra in Christo. Dico igitur ꝙ quia humanã nostram formidinem curare voluit: si valde timidus & ignauus fuisset, non vtiq; sic sudasset. Visus est autem ei angelus confortans eum, idq; ad nostram consolationẽ, vt orationis virtutem discamus, eò ꝙ confortet. Quumq; didicerimus, eam in grauibus periculis præmittamus. Interea etiam implentur ea quæ dicta à Mose in magno cãtico, Et confortent eum omnes filii dei. Nonnulli autẽ sic dictũ explicarũt curiosius, quia apparuit ei angelus glorificãs eum, & dicens, Tua est domine fortitudo. tu enim præualuisti contra mortem, & contra infernũ, & liberasti genus humanũ. Et hæc quidem sic se habent. Ipse autẽ quum inueniret discipulos dormiẽtes, exprobrat simul & adhortatur vt orẽt in tẽtationibus, ne forte ab illis vincãtur. Hoc enim significat nõ intrare in tẽtationẽ, hoc est, nõ absorberi à tẽtatiõe, neq; in illius potestate fieri. Vel etiã simpliciter iubet nos orare vt nostra sint serena, & ne in difficultatẽ quandã incidamus. Dęmoniacũ enim est, & arrogãtiæ plenũ, in pericula semetipsum iniicere. Qũo igitur dicit Iacobus, Omne gaudiũ existimate fratres quũ incideritis ĩ tẽtatiões? Et quid hoc? Non enim nos cõtraria dicimus. Ecce enim & Iacobus nõ dixit, Iniicite vosipsos: sed: quũ incideritis, ne collabamini: & omne gaudiũ existimetis: & quod nõ erat volitũ, facite volitũ. Melius quidẽ fuerat si nõ venissent: verũ quũ venerint, q̃ vtilitas fuerit inutili mœrore cõfici? Ostẽde igitur mihi vbi expresse p̃cipiatur orãdũ vt cadas ĩ tẽtationẽ? Verũ nõ poteris. Cęterũ scio duplex genus esse tẽtationũ, & ꝙ q̃dã intelligũt, ne ingrediamur in tẽtationẽ, hoc est, in eã qua aĩa nostra vincitur, scilicet in tẽtationẽ libidinis vel iræ. Omne aũt gaudiũ existimãdũ, quum in corporalẽ afflictionẽ & tentationẽ incidimus. Quanto enim externus homo corrũpitur, tãto & internus renouatur. Scio quidẽ hæc, sed veriora arbitror q̃ p̃senti scopo viciniora sunt. E

Deu. xxij. scdm aliã trãslationem.

Nõ intrare in tẽtationẽ, q̃d significet.

Iacobi. i.

Duplex genus tentationum.

Adhuc autem eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus è duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, vt oscularetur eũ. Iesus autem dixit illi, Iuda, osculo filium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erãt, quod futurũ erat, dixerunt ei, Dñe, percutiemus ne gladio? Et percussit vnus ex illis seruũ principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens aũt Iesus ait, Sinite huc vsq;. & quum tetigisset auriculam eius, sanauit eũ. Dixit autẽ Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotũ, ac magistratus tẽpli & seniores: Quasi ad latronẽ existis cũ gladiis ac fustibus. quũ quotidie vobiscũ fuerim in templo, non extendistis manus ĩ me: sed hæc est hora illa vestra, & potestas tenebrarũ.) Osculum Iudas dedit, quod his qui inuadebant, signum esset. at non à longe monstrauit, vt non deciperentur nocte: quia & cum facibus & lucernis aduenerant, ne latere possit Iesus. Quid igitur dominus? Accedit ad hostile illud osculum: fulmina autẽ tam dolosum & ingratum subitò extinguere neglexerunt, docente nos saluatore per illa patientiã. Reprehendit autem solum Iudam, Osculo prodis? Non erubescis hoc proditionis signum? Misces amico amplexui inimici opus proditionem? Sed & quem prodis? Filium hominis, hoc est, mãsuetum, lenem, morigerum, propter te factum hominem, quũ deus sit. Hæc dicebat, vsq; sub extremã horam fouens illum: & idcirco non prosecutus est conuitiis, neq; dixit, O inhumane & ingratissime, sed, Iuda, proprio eũ nomine compellans. neq; grauius simul arguisset, nisi & hoc ei cessisset in melius, si quidẽ voluisset. Etenim ne putaret esse occultum, sed notũ dño, & vel tũc ante oĩa scientẽ procũberet & pœniteret, hoc fecit, & visus est eũ cõfundere. Et sciebat quidẽ illũ inemẽdabilem, faciebat tamen interim quod suum, quemadmodum & pater eius in veteri faciebat. sciens enim Iudæos non audituros, mittebat prophetas. Interea & nos idẽ docet, vt ne correcturi lapsos, multum affligamus. Porro discipuli zelo flagrantes, etiã gladios eximunt. Vnde aũt illos habebant? Agnũ immolarãt, & à mẽsa exierãt. At arguitur Petr⁹, q̃ pręter scopũ dñi zelo vtebatur. Alii etenim interrogãt, nũ percutiem⁹? F

Ipse

A Ipse autem non expectat præceptum. ita semper feruebat pro magistro. Percutit autẽ seruum pontificis, & amputat aurem eius dextram. Neque hoc fortuitò contigit, sed signum hoc erat, pontifices qui tunc erant, omnes futuros seruos, & perdituros auriculam dextram. Etenim si Mosen audiuissent, dominum gloriæ nũquã crucifixissent. Verum Iesus auriculã restituit. Decet enim virtutem verbi sanare inobedientes, & apponere eis auriculam vt audiant. Iesus itaque manifestum miraculum facit, & auriculam sanans, miraculo patientiam suam ostendens, & per miraculum inducens eos vt ab insania absistãt. Dicit aũt ad principes sacerdotũ, & ad magistratꝰ tẽpli, qui στρατηγοί & ædiles dicebantur: quia constituti erant ad exquirenda ea quæ ad tẽpli vsum exigebantur, vel qui præfecti erãt ædificio & constructioni tẽpli. Ad hos igitur dicit, Quotidie vobiscum docebam in templo, & noluistis me comprehendere, & nunc quasi latrones ĩuaditis: sed reuera noctis artẽtatis opera, & potestas vestra tenebrarũ est: atq; idcirco hanc horam obseruatis, quæ conuenit vobis & operi, quia me inuaditis.

Quale signũ abscissa auris serui pontificij.

στρατηγοὶ q & quodnã eorum officium.

Comprehensum autẽ eum duxerunt, & induxerunt in domũ principis sacerdotũ. Petrus vero sequebatur eminus. Quũ aũt accẽdissent ignẽ ĩ medio aulæ, atq; vnà cõsedissent, sedit & Petrꝰ inter illos. Quẽ cũ vidisset ancilla quædã sedẽtẽ ad lumẽ, defixis in illum oculis dixit, Et hic cũ illo erat. At ille abnegauit eũ, dicens, Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius videns eum dixit, Et tu de illis es. Petrus vero ait, Homo, non sum. Et interuallo interiecto ferè horæ vnius alius quidã affirmabat dicens, Vere & hic cum illo erat. nã & Galilæus est. Et ait Petrus. Homo, nescio quid dicas.
B Et continuò adhuc illo loquente cecinit gallus. Et conuersus dominus intuitus est Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini, quomodo dixerat ipse, Priusq̃ gallus cecinerit, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare.) Infirmus fuit Petrus iuxta prædictionem, & negauit dominũ non semel, sed ter, & cum iuramẽto fecit negationem. Dicit enim Matthæus, ꝙ cœperit detestari & iurare quòd nesciebat hominem. In tantum malum metu correptus, & parum à domino derelictus propter temeritatem peruenit, vt doceatur ꝙ ad dandam aliis veniam & ipse facilis sit. Pertinacior enim erat: & nisi sic fuisset correctus, aliis veniam nõ dedisset, manens in sua morositate. Porro nunc vsqueadeo metu confusus est, vt ruinam non sensisset, nisi dominus respexisset eum. O bonitatem. Etiam quum negaretur, non neglexit discipuli salutẽ. Meritò enim & negatio ista propter salutẽ hominũ nõnihil eum affligebat. Itaq; negauit quidem primum discipulus: deinde gallus cecinit: & iterum negauit, vsq; dum tertiò negasset, & tunc secundò iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius & euidentius, quasi à Petro edoctus. illius enim discipulus erat. Proinde dictũ à Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone: nec est cõtrarium ei quod dicit Lucas, quod à Marco dictum. Nam gallus solet & bis & ter canere singulis motibus. Quippe vsqueadeo Petrus ab humana infirmitate grauatus est, vt neq; galli cantũ sentiret, sed postq̃ gallus cecinit, iterũ atq; iterũ negauit, donec Iesus benignè suo vultu ipsum recordari faceret sui dicti. Et egressus foras, fleuit amare. Nã & egressus
C est quũ primũ negasset, vt Marcus inquit. Deinde probabile illum iterũ ingressum, ne daret suspicionem ꝙ familiaris esset Iesu. Et iterum quum recordatus esset, exit & flet amarè. vt ne videretur ab his q̃ in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidã aũt nescio q̃ stultam pro Petro defensionem fingunt, dicentes audacter ꝙ non negauerit Petrus, sed dixerit, Nescio hominẽ, hoc est, nescio purum hominem, sed deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum aliis relinquamus. Mendacem enim faciunt dominum, & aduersantur contextui Euangelii, nullóque modo facere poterũt vt cohæreat cõsequẽtia narrationis. sed & Petrus quare fleuit, si nõ negauit?

Cap. 26.

Marc. 14

Insipiẽter quidã Petrum excusant.

Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes. Et quũ circũtexissent eum, percutiebãt faciẽ eius, & interrogauerũt eũ dicẽtes, Vaticinare, quis est ille qui te percussit? Et alia multa cõuitiantes dicebant in eum. Et vt factus est dies, cõuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotũ & scribæ, & duxerũt illũ in conciliũ suũ, dicẽtes, Nũ tu es ille Christus? dic nobis. Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis: ꝙ si etiã interrogauero, nõ respondebitis mihi, neque dimitteris. Ex hoc tẽpore erit filius hoĩs sedẽs à dextris virtutis dei. Dixerũt aũt oẽs, Tu ergo es filiꝰ dei? Qui ait, Vos dicitis me esse.

At illi dixerunt, Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus ex ore D
ipsius.) Conuitiatores quidam intemperantes fuere qui hæc Iesu inferebant. Oportebat enim interim & diabolum nullam malitiæ speciem relinquere, sed omnia effundere, vt in omnibus natura nostra inuēta sancta, vinceret ac turbaret eū. Etenim quia propter hoc naturam nostram suscepit dominus, vt roboraret eā cōtra omnes diaboli artes, & ostendat ꝙ si ab initio sobrius fuisset Adam, neutiquā esset victus: ideo omnes species diabolicæ malitiæ quæ in eum fundebātur, sustinebat, vt nos qui sequimur eū, confidamus ꝙ in Christo natura nostra vicerit, & ne formidemus ad vllum opprobrium vel triste. Idcirco & percutitur, & illuditur: prophetarumq; ipse dominus, quasi pseudopropheta irridetur. Nā, vaticinare nobis, quis est qui te percussit? eò tendit, vt illū subsannarent, & dicerent impostorem, qui seipsum prophetam fecisset. Et vt factus est dies (nocte enim ab ebriis ministris illusus & blasphematᵘˢ est) seniores & dignitate præstātiores interrogant eum, num ipse sit Christus. At ipse cogitationes eorū sciens, & ꝙ operibus non credidissent ad persuadēdū efficacioribus, & quō
Marci.11 Matth.21 ergo verbis suis crederēt? inquit, Si dixero vobis, nō credetis. Si enim crederetis verbis meis, quid opus erat concilio? Sin interrogauero, non me absoluetis. Sæpius enim antea interrogati siluerunt, vt de baptismate Iohannis, & de hoc dicto prophetæ,
Luc.xiij. Dixit dominus domino meo: & de muliere incuruata. Vbi igitur me audito credidistis? Quando autem interrogati non siluistis? Propterea hoc dico, ꝙ ex hoc tempore non est tempus sermonum & doctrinæ de hoc, quis sim. Si enim voluissetis, cognitus essem vobis ex signis & miraculis. Iudicii autē tempus est ex hoc tempore. Videbitis E
igitur filium hominis sedentē à dextris virtutis dei. At illi his auditis maiori rabie cōcitati, perinde ac insani interrogant, Tu igitur es filius dei? Verùm ipse medio quodā modo & ironice respondet, Vos hoc dicitis, ꝙ ego sim. Etenim despiciebat insaniam eorum, & ambiguè eis loquebatur. Hinc autem manifestum ꝙ inobedientes nullam vtilitatem percipiūt quum eis reuelantur mysteria, sed maiorem condemnationē accipiunt. Ideo illis occultanda sunt. nam hoc maioris est misericordiæ.

CAPVT XXIII.

Mat.xxvij Marci.xv. Iohan.18 & 19. ET surgens vniuersa multitudo eorum duxit illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare dicentes, Hunc deprehendimus euertētem gentē, ac vetātem tributa dari Cæsari, dicentē se Christū regē esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tu es ille rex Iudæorum? At ille respondens illi, ait, Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio noxæ in hoc homine. At illi inualescebant dicentes, Cōmouet populū docens per vniuersam Iudæā, exorsus à Galilæa vsque ad hunc locū.) Manifestè veritati aduersantur. Vbi enim prohibuit Iesus tributa dari, qui vt debita
Matt.xxij. Supra.xx. Iohan.vi. potius reddi præcepit, sic dicens, Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt? Quomodo autē commouet turbam? nunquid vt regna inuadens? Sed incredibile hoc omnibus. nam quum agnouisset quòd populus vellet ipsum regē facere, secessit: vnde & Pilatus deprehendens illorum sycophantiam, fatetur, Nullam inuenio noxam in homine hoc. Videtur autem mihi ista interrogatione quam facit erga Christum, ridere calumniā. F
Subsannat enim regē, dicens, Tu es rex Iudæorum? Quasi sic dicat, Tu qui tam pauper, tam vilis, tam destitutus auxilio, tā nudus es, accusaris regnum ambire? Hoc autē deridentium est (vt diximus) ita accusare Iesum, fingendo talem rem attentari ab homine tam nudo atq; vili, ad quam tot diuitiis atque præsidiis opus est. Verùm hi quū nihil aliud haberēt ad sycophantiā confirmandam, clamoris vtuntur auxilio, & clamauerunt contra deum verbum. Commouet enim, inquiunt, hoc est, seditiosum facit populum: & non in vna parte, sed à Galilæa incepit, & peruenit huc vsq;, per mediam Galilæam transiens. Non simpliciter autem mihi videntur meminisse Galilææ, sed in
Actuū. 5. Galilæi sēper seditiosi. terrorem Pilati. Nam Galilæi semper seditiosi, rerumq; nouatores fuere, qualis erat & Iudas Galilæus, cuius recordari faciunt Pilatum, quasi ita dicentes, Cogita præses Iudam Galilæum, qui multum negocii fecit Romanis, facta non parua seditione populi. talis & hic est, quem oportet è medio tollere.

Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit nū homo Galileus esset: & vt cognouit

A cognouit ꝙ ad Herodis ditionem pertineret, remisit eum ad Herodē, qui & ipse Hierosolymis erat per id tēpus. Herodes autē viso Iesu gauisus est valde. Tenebatur enī multo iam tempore cupiditate videndi illum, eo ꝙ audiret multa de eo, & sperabat se signum aliquod visurum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus: at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ acriter accusantes eum. Spreuit autē illum Herodes cum exercitibus suis: quumque illusisset, indutum veste splēdida remisit ad Pilatum: & facti sunt amici inter sese Pilatus & Herodes in eodem die. Nam antea simultas inter eos intercesserat. Pilatus autem cōuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus ac plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominē quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogās, nullū crimen inuenio in homine isto ex iis de quibus accusatis eum, sed ne Herodes quidē: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. emendatum ergo illum dimittā. Necesse autem habebat dimittere eis in festo vnū. Exclamauit autē simul vniuersa turba dicēs, Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbā, qui propter seditionē quandā factā in ciuitate, & homicidiū, in carcerem coniectus erat. Iterū autē Pilatus loquutus est ad eos, volēs dimittere Iesum. At illi clamabāt dicētes, Crucifige, crucifige eū. Ille aūt tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit hic? Nullum crimē capitale cōperio in eo. Castigatū ergo dimittam illum. At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum, ac summorū sacerdotū. Et Pilatus adiudicauit vt fieret quod illi postulabāt. Dimisit autem illis eum qui pro-
B pter seditionē & homicidiū coniectus fuerat in carcerem, quem poposcerunt: Iesum verò tradidit arbitrio eorum. Et cum abducerent, apprehenderunt Simonē quendā Cyrenēsem, venientē è rure: & imposuerunt illi crucē, vt portaret post Iesum. Sequebatur autē illum multa turba populi, & mulierū quæ plangebant & lamentabantur eum.) Romanorum legem sequens Pilatus, mittit dñm ad Herodē. Illa enim cauet vt vnusquisque à principe suæ regionis iudicetur. ideo & tanq̃ Galilæum Iesum mittit principi Galilææ. Herodes autē gaudebat, non vt animæ suæ vtile quid lucraretur ex spectaculo Iesu: sed quia audierat de eo ꝙ sapiens esset, & mira operaretur, habuit stultum desideriū, laborās curiositatis morbo etiam ipse vt videret alienum hominē, & audiret quid ille diceret. An non etiam hodie multi morbo illo laborant? Desiderabat enim & ipse signū quoddam videre à Iesu, non vt crederet, sed vt oculos oblectaret: sicut in spectaculis videmus præstigiatores apparere qui deuorent serpentes & gladios, ac similia. Talem enim ferme Iesum esse putabat. Et interrogabat eum sermonibus multis, & illudentis more tractabat, totumque subsannabat. ideo & Iesus nihil respondit. Sciuit enim quando respondendum, omniaq; ratione fecit, & testimoniū accepit à Dauid ꝙ dispenset sermones suos in iudicio. Quid enim respondendū illi qui non interrogat vt discat? Quid itē margaritæ mittēdæ ante porcos? Immo maioris, quēadmodū supra diximus, misericordiæ est tacere inter tales. Sermo enim dictus cui nihil prodest, adhuc maioris condēnationis causa est ei si non attendat. Pilato sanè respondit, quoniā aliquāto prudētior erat Herode, etiāsi nō admodū sapiēs. Quū
C aūt interrogasset ille, Tu es rex Iudæorū? q̄d dicit dñs? Tu dicis. Hoc aūt mediū quodāmodo sensum habet. Potest enim intelligi: Vere ego sum, tu dixisti id q̄d est. & intelligi potest, ego nō sum, tu autem dicis. Herodi aūt prorsus nihil respōdit, q̄nquidē illusor erat. Et verè semini malo, filiis iniquis, his q̄ tūc erāt (inquā) Iudęis etiā exactores erāt, opprimētes eos, & illusores dominabātur eis. Nā irrisoria mēte & ridicula ītētiōe Iesum videre cōcupiscebat, & signū ab eo spectare. Et hoc aīo interrogauit eū, atq; hoc tādē indicauit, illum contēptum & irrisum dimittēs: & nō ipse solū, sed etiā oīs exercitus eius: qui præter cætera conuitia induit eū veste cādida, remisitq; ad Pilatū. Tu autē vide quomodo ꝑ omnia quæ facit, diabolus est impedimēto. Excitat enī opprobria & cōuitia cōtra Christū, & inde veritas magis declaratur. Nā hisce irrisionibus manifestius testātur ꝙ dominus nō fuerit seditiosus vel rebellis. Si eñ talis fuisset, neutiquā hisce ludibriis illusissent, excitato tāto periculo, & seditione toti⁹ gētis, ꝑsertim tā suspicacis, & tantū nouitate rerū gaudentis. Facti sunt aūt amici Pilatus & Herodes. Herodi enim argumentū amicitiæ fuit & initiū, ꝙ à Pilato ad se miss⁹ esset,

Quare Herodes Iesum videre gauisus sit.

Psal. 111.

Tu dicis, bifariā intelligi pōt

cordatior agnoscens bonitatem Iesu ex voce quam fecit pro crucifigentibus, Pater, dicens, remitte eis. Nõ enim dixit, Domine, oro dimitte eis, sed simpliciter sic & magna potestate, Remitte eis, quæ vox non solũ omni misericordia plena est, sed & magnam authoritatẽ præ se fert. Ex hac igitur voce vt agnouit prior blasphemus Iesum verum regem, confutat & alterũ latronẽ, & ad Iesum dicit: Memẽto mei in regno tuo. Quid igitur dominus? Hodie mecũ eris in paradiso. Sicut homo in cruce, vt deus aũt vbiq;, & illic, & in paradiso implens omnia, & nusq̃ absens. Quærunt aũt quidã, quõ dicente domino latroni, Hodie mecũ eris in paradiso: Paulus dixit ꝙ nullus sanctorum receperit promissionẽ. Et quidã dicunt ꝙ apostolus non de omnibus sanctis asserat ꝙ nõ receperint repromissionẽ, sed de his quos ipse solum enumerauit. Enumerauit autem alios quidem multos, latronis autẽ non meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demonstrãdo eos quos sermo enumerat, quibus latro connumeratus non est. Alii autem dixerunt quòd latro nondum sortitus sit in paradiso cõuersationem: sed quia inuariabilis sit & mentiri nequeat domini promissio, ideo dictum esse, Hodie mecum eris in paradiso. Est enim & hæc species phraseos in verbis dominicis, vt de futuris loquatur tanquam de his quæ iam fiant: vt quum dicit, Qui non credit, iam iudicatus est, &c. Qui sermones meos audit & credit, in iudicium non venit, sed transiuit de morte in vitam. Alii autem non torquent verbum, punctum facientes post hodie, vt sit is sensus dicti, Amen dico tibi hodie: deinde, mecum eris in regno, adiicientes. Quidam verò, qui maximè sensum assequi visi sunt, sic exponunt: Repromissa nobis bona non sunt ingressus in paradisum, vel ascensus, sed regnum cœlorum: vnde & oramus, Veniat regnum tuum, non conuersatio illa in paradiso. neque enim mihi videtur idem paradisus & regnum. Bona enim regni neque auris audiuit, neque oculus vidit, neque in cor hominis ascendit. Paradisum autem & oculus Adæ vidit, & auris audiuit de eis. De omnibus enim lignis, inquit, quæ sunt in paradiso, edens comede. nam licet vnum tãtum lignum interdictũ sit eis, tamen & ipsum viderunt, & de ipso audierunt. Lætabatur enim in spiritu Adam, alioqui tantam operationem cum lætitia in agricultura non obiuisset. Atque ideo non est contrarium quod Paulus dicit. Latro itaque paradisum sortitus est, non autem assequutus est regnum: assequetur autem, quando etiam omnes quos Paulus enumerauit: nunc autem hoc tempore paradisum habet, qui est pars spiritualis quietis. Deque his multa loquuntur. Dicendum autem est idem esse regnum cœlorũ, & paradisum. Nihil prohibet ergo & dominũ vera dicere, & Paulum. Nam latro quidem est in paradiso, hoc est regno, & non solus ipse, sed etiam omnes quos enumerat Paulus. Alioqui non frueretur perfecta bonorum participatione. Nam sicut condemnati in regnis non sunt, sed in custodiis clausi tenentur in deputatis pœnis: qui autem gloriosi, & in regna ingrediuntur, & nunc in eis versantur, deinde quum venerit tempus distributionis regalium donorum, illa assequuntur: ita & sancti tametsi nondum perfectè bonis fruantur, iã tamen versantur in locis lucidis & fragrãtibus, & pulchris tabernaculis, etiamsi nondum distributionem regiorum bonorum assequantur. Ita & latro in paradiso fuit, etiamsi nondum perfecte acceperit, vt ne absque nobis perfectus sit. Et hoc opinor verissimum omnium, vt ne dicam quòd sanctorum gratiæ in quotidianis miraculorum operationibus, paradisus meritò dictus sit: & omnes sancti quotquot participes facti sunt spiritualium donorum, & arrabonem habent spiritus, in paradiso sint, etiamsi nondum perfecti fuerint, & regnum acceperint, sicut dicit Paulus in epistola ad Hebræos, etiamsi nondum promissionem acceperint. Promissionem enim dicendo, integram felicitatem posuit. At illam nondum integram acceperunt, & sunt in regno ac paradiso. Tu autem admireris, quomodo sicut rex quidã trophæa ex victoria referẽs, spolia opima secum abducit: ita & dominus, quoniam fortior, vas diaboli diripuit, secumq; abstulit, & reduxit ad primam hominis patriam, paradisum dico. Etenim Christus non solum sicut deus in paradiso fuit, sed & secundum ꝙ animam rationalem & mentalem habuit. Et in paradiso cũ mente fuit, in infernũ autẽ descendit cum anima. Cæterum per hoc ꝙ saluat latronem, vas malitiæ, ostendit ꝙ prius accepit, quia victo inimico spolia eius diripuit.

Marginalia: D; Heb.xi.; Iohan.iij.; Iohan.v.; E; Mat.vi.; Esaiæ.64.; i.Cor.i.; Gene.2.; Nota de statu post hanc vitã.; F; Nota de sanctis.; Heb.II.

Erat

A Erat autem hora ferè sexta, & tenebræ factæ sunt super totam terram vsq; ad horã nonã: obscurat⁹ est sol, & velũ tẽpli scissum est mediũ. Et quũ clamasset voce magna Iesus, ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc quum dixisset, exspirauit. Quum vidisset autem Cẽturio quod accidit, glorificauit deum, dicens, Vere hic homo iustus erat. Et omnes turbæ eorum qui simul accesserant ad spectaculum istud, & viderant quæ contingebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ sequutæ eum erant à Galilæa, spectãtes hæc.) Signum quærebant aliquando Iudæi videre de cælo. Ecce igitur signum rarum, tenebræ. Scinditur autem velum templi, ostendente domino quòd nõ vltra inaccessa erunt sancta sanctorum, sed Romanis tradita prophanabuntur. Vel aliter, Ostendit quòd velum quod diuisit nos à sanctis in cælo, scindatur, hoc est, inimicitiæ & peccatum. Hoc enim fuit magnum interstitium, quod nos ab illis qui ibi erãt, distinguebat. Ostendit autem quòd nõ propter impotẽtiam crucifixus sit. Nam qui talia fecit, etiam illos potuisset perdere. Quum vero voce magna clamasset, emisit spiritum. potestatem enim habebat animam suam ponere, & iterum accipere eam. Vox item illa Centurionis, & alia miracula, fidei fuerunt argumenta. Non enim sicut cõmunis homo, sed cũ magna potestate mortu⁹ est. Et depositum, mortem nominauit, tanquam iterum recepturus animam. Hac autem voce primum libertatem assequutæ sunt animæ nostræ, diabolo posthac nullam in eas habente potestatem, vtpote patri commendatas. Ante mortẽ enim Christi magnum ius fuit diabolo in animas. A quo
B autem tempore filius non inferno, sed paternis manibus commendauit spiritum, libertatem assequuti sumus ab inferno. Et hoc quod dicit dominus, Quando exaltatus fuero, traham ad me omnes: nunc videtur consummatum. Exaltatus est in cruce, traxit latronem, traxit Centurionem. Percusserunt autem & pectora Iudęorum quidam, & crucifixores arguebant, manifestè Iesum iustificantes. Et discipuli quidem fugerunt: mulieres autem, condẽnatum & maledictum genus, permanent ac spectãt hęc omnia, & iustificatione ac benedictione illa fruuntur primæ, sicut & resurrectione. Tu autem admirare cæcitatem Iudæorum, ꝙ dicunt, Descendat de cruce, & credemus in eum: quum visis maioribus non credant. Non enim idem est, descendisse de cruce, & obtenebrari solem, petras rumpi, terræ motũ horribilem fieri, mortuos resurgere, velum scindi, & in summa creaturam alterari? Vnde non est quòd quis dubitet quare nõ descenderit. satis enim habebat certum, ꝙ licet etiam hoc fecisset, neque tũc credidissent, & nihil aliud sequutum fuisset, q̃ abbreuiatam salutem per crucem. Crux enim inter omnia, maxima gloria Christi est. Igitur qui fecit maiora, quum non crederent illi, duo pręcipua operatus est: & magnum crucis trophæum vsq; ad finem sustinuit, & illos declarauit ingratos esse per omnia, & nihil boni habere, sed incredulitate fermẽtatos & perditos.

Psal. 30.
Matth. 12
Supra.xi.
Iohan.x.
Iohan.xij.
Crux, maxima gloria Christi.

Et ecce vir nomine Ioseph decurio, qui erat vir bonus ac iustus, hic non consenserat consilio ac facto eorum, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum, & postulauit corpus Iesu, & depositũ
C inuoluit sindone, & posuit illud in monumento, quod erat in lapide excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat parasceue, & sabbatũ illucescebat. Subsequutæ autem mulieres quæ cum ęo venerant de Galilæa, viderunt monumentũ, & quemadmodum positũ erat corpus eius. Reuersę vero parauerunt aromata & vnguẽta, ac sabbato quidem quieuerunt secundum præceptũ.) Ioseph tametsi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit, quãuis consiliarius esset ac diues, & audet petere corpus hominis crucifixi quasi perduellis & seditiosi, nullúmque periculũ suspicatur, licet periculum esset diuitiarũ: sed & petit, & honorificè sepelit, & in monumẽto exciso vbi nullus alius iacuerat, vt ne dicant sycophãtæ ꝙ aliud corpus surrexerit. Mulieres autem & fidem habebant erga dominum, non tamẽ qualem oportebat, sed infirmam ac paruam. Habebant enim eum pro puro homine, vnde & aromata & vnguenta portarunt, iuxta veterem Iudæorum consuetudinem semper obseruatam de mortuis vngendis. Et sabbato quidem quieuerunt iuxta mandatum legis.

CAPVT XXIIII.

D

Matth. 28 Marci. 26 Iohan.xx.

VNa autem sabbatorum, profundo crepusculo, venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & nonnullæ cũ illis. Repererunt autem lapidem reuolutum à monumento: & ingressæ, nõ inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de hoc, ecce duo viri steterunt iuxta illas in vestibus fulgurãtibus. Quũ expauissent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis viuentem cum mortuis? non est hic, sed surrexit. Recordamini vt dixerit vobis quum adhuc in Galilæa esset, dicens ꝙ oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio resurgere. Et recordatæ sunt verborum eius, & regressæ à monumento nunciauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quę cũ eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et visa sunt apud illos ceu deliramẽtum verba illarum, neque crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumẽtum, & prospiciens vidit linteamina sola posita, & abiit apud semetipsum admirans quod acciderat.) Vnam sabbatorum, primã dierum sabbati, hoc est hebdomadæ dierum nominat, quæ apud nos propter resurrectionem dominicam, dominica dicitur. Secundum illam igitur venerunt ad monumentum mulieres ferẽtes aromata. Venerunt aũt crepusculo profundo, quod mane sabbatorum nominat Matthęus. Profundũ enim crepusculum idẽ est quod valde mane. Inuenerũt aũt lapidem deuolutũ. Angelus enim deuoluerat eum. Porro ingressis illis duo viri apparent. Vnus quidem apud Matthæũ sedebat super lapidem, hic autem duo viri intra monumentum steterunt. Variæ enim visiones sunt. Fulgurantibus autem vestibus apparent, ob festiuitatẽ resurrectionis. Et recordari illas faciunt eorum quæ à Christo dicta fuerunt, ꝙ eum oportuerit, hoc est necessarium fuerit, tradi in manus hominum peccatorum, Romanorum scilicet, qui Gẽtiles erãt, & abominabiles: & tertia die resurgere. De resurrectione, quomodo triũ fuerit dierum, satis diximus in euangelio Matthæi. Reuersæ vero à sepulchro, quum apostolis hæc dicerẽt, visæ sunt delirare. Adeo incredibile videbatur hominibꝰ resurrectionis miraculum. At Petrus non est deses. neq; enim signis materiã totã apprehẽderat: sed venit ad sepulturã, vt videat sola lintea: & tũc hanc vtilitatẽ primũ accipit a transitu ad sepulchrũ. Admirãs, hoc est subsannans. Abiit enim, inquit, ad seipsum, hoc est secum admirans factum: qũo aũt sudaria sola fuerint relicta, maxime vnguento corporis inũcta: quomodo tantũ ocii habuisset fur, vt relictis illis in quæ inuolutũ erat, furatus fuisset corpus, idq; militibus sedentibus. Mariam vero Iacobi, deiparã intellige. Sic enim illã nominabant, quia putabatur mater Iacobi filii Ioseph, quẽ & par ũũ dicebãt, fratrẽ domini inquã. Erat eni & magnus vnꝰ ex duodecim ille Zebedæi.

Matt. 17. Marci. ix. — Domini ca dies. — Mat. 28. — E — Maria Iacobi, deipara dicit

Et ecce duo ex illis ibãt eodem die in castellum quod aberat spatio stadiorũ sexaginta à Hierosolymis, nomine Emaus, & ipsi confabulabantur inter se de his omnibꝰ quæ acciderant. Et factũ est dũ confabularentur ac disputarẽt, & ipse Iesus appropinquans ibat vnà cũ illis. Cæterum oculi illorũ tenebantur ne eũ agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos cõfertis iter vos ambulãtes, & estis tristes? Ac respõdẽs vnus cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognouisti quæ facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt ei, De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potẽs opere & sermone corã deo & toto populo: & qũo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in condẽnationem mortis, & crucifixerũt eũ. Nos aũt sperabamus eũ esse illũ qui redẽpturus esset Israel. Atqui super hęc omnia tertius dies est hodie ꝙ hæc facta sunt. Sed & mulieres quędã ex nobis attonitos reddidere nos, quæ diluculo peruenerunt ad monumentũ: & non inuento corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicerẽt eum viuere. Et abierũt quidam eorum qui erãt nobiscũ, ad monumẽtum, & ita repererunt sicut mulieres dixerant: ipsum vero non viderunt.) Nõnulli vnũ ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt: idcirco & abscõdit nomẽ suũ Euãgelista. Loquebãtur aũt inter se isti de omnibus quæ acciderãt, nõ vt credentes, sed vt dubitãtes, & de rebus mirabilibus stupescẽtes, nec statim rei tam admirãdæ sentẽtia sua accedẽtes.

F

Iesus

A Iesus autem quum appropinquasset, simul iuit cum eis. spirituale & diuinum corpus nunc habens, non impediebatur locorũ interuallis, quo minus adesset his quibus volebat. Idcirco ex lineamentis corporis, in quibus tunc apparebat, non permittebãtur agnoscere illũ. Nam sicut Marcus inquit, in alia forma apparuit, & in aliis lineamẽtis. Cap. 16. non vltra enim naturalibus legibus regebat corpus, sed spiritualiter, & super naturã: vnde oculi illorũ tenebãtur ne agnoscerẽt eũ. Quare aũt in altera forma apparuit, & tenebantur oculi eorũ? Nempe vt ambiguam suam sententiam reuelarent, vt hulcus detegerent, ac pharmacum susciperent, vt dulcior eis post multam conuersationem esset: vt doceret ex Mose & prophetis, ac tunc agnosceretur, & magis credant quòd corpus suum vltrà non sit tale quale solet ab omnibus videri. q̃uis illud ipsum quod passum est, surrexerit: attamen quibus vult, apparet. Magnum autem quiddam ex hoc lucrifaciunt, quòd non vltrà dubitant quare non iterum in mediis populis versetur, considerantes quòd conuersatio post resurrectionem suam longè alia sit, & nõ communis: nõ qualis hominum, sed diuinior, in typum futuræ resurrectionis, in qua sicut angeli & filii dei versabimur. propter hoc igitur tenebantur oculi eorum ne agnoscerẽt eũ. a quibus enim volebat, videbatur. Cleophas vero comiti itineris, vt apparebat, obiicit: Tu solus, inquiens, peregrinus es in Hierusalem, hoc est, tu solus ex his qui habitant in Hierusalem, ignoras quæ facta sunt? Alii autem, peregrinus es, sic intelligũt: Tu, inquit, solus peregrinus, & extra fines Hierusalem domicilium habens, non es particeps eorum quæ in media Hierusalem contigerunt, vt hæc ignores? Vide autem

B quomodo paruam omnino de domino opinionem habebant. Verum enim prophetam eum existimabãt, qualis Helias fuerat, vel Iesus Naue, vel Moses. Potẽtẽ in opere, & sermone. Primum opus, & deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est nisi prius docens se factorem declaret. Potens igitur esto primũm in opere, deinde & verbi solicitudinem habeto. sic & deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, & deinde contemplatio ac illustratio. Nisi speculum purificaueris in labore & sudore, neutiquã concupitam pulchritudinem in speculo suspicies. Beati enim mundo corde (hoc fit Matth. 5. per opera) quia ipsi deum videbunt. hic contemplationis est finis. Oportet autem esse potentem in opere & sermone coram deo, & tunc coram omni populo. Prius enim placere debemus deo, deinde danda opera vt etiam inter nos sine macula viuamus quantũ fieri potest: & neque quomodo hominib⁹ placeas, sed quomodo seruias deo studendum: neque viuendum vt multis sis scandalo, sed & hoc post illud prouidendum, quod & Sapiẽs dicit, Prouide bona coram deo, deinde & coram hominibus. Et Prou. 20. Paulus istucipsum dicit. Nos autem sperabamus, inquit, ꝙ ipse esset redẽpturus Israel. 2. Cori. 8. Quasi frustrati spe dicunt, nos sperabamus ꝙ ipse & alios saluaturus esset: & ecce neque seipsum seruauit. ita parum nostræ expectationi respõdit, ita imbellis fuit. Et ppè eadẽ dicebant quæ latro in cruce: Alios seruauit, seipsum non potest seruare. Ideo & insipientes eos vocat, & tardos ad credendum. Quid autem est redimi Israel? Diximus quòd Christum expectabant vulgares & min⁹ exercitati saluatorem & redẽptorem à malis quæ eis imminebant, & à iugo seruitutis Romanorum, sperabantq; eum Redimi Israel, q̃d sit.

C regnaturum vt regem terrenum: ideo & dicũt, Nos sperabamus ꝙ ipse redempturus esset Israel, videlicet a gentilibus Romanis, & ipse neq; iniustam sentẽtiam cõtra se latam effugit. Et hodie tertius dies est, & mulieres terruerunt nos, &c. Hæc quasi dubitantes dicũt: & vidẽtur mihi viri in valde ambigua esse sentẽtia, & neq; valde discredere, neq; recte credere. Etenim dicendo, sperauimus ꝙ redẽpturus sit Israel, incredulitatem indicãt: ꝙ autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui propè recordẽtur ꝙ dixerit eis, die tertia resurgã. Et quod dicit, exterruerũt nos, hoc signat, ꝙ incredulitas eorum concutiatur. Et omnino si cõsiderentur sermones, humani sunt, & magnam dubitationem habent, & hominum perplexorum & ignorãtiũ quid agant propter resurrectionis miraculum. Abierunt aũt, inquit, quidam ex his qui sunt nobiscũ, vel Petrum solum dicit, vel Petrum & Iohannem. Et hinc manifestum ꝙ quæ alii latè dicunt, alii compendio tradunt, & transcursu transeunt. Abitionem enim Petri & Iohannis ad sepulchrum, Iohannes pluribus complexus est, hic autem paucis mẽtionem faciens, etiam nomina præteriit. Iohan. 20

Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti D
sunt prophetæ. Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et exorsus à Mose & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibꝰ scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò ibant. Et ipse præ se ferebat se longius ire. Et coegerunt illum, dicentes, Mane nobiscum domine, quoniã vergit ad vesperam, & inclinatus est dies. Et intrauit vt maneret cum illis. Et factum est dum accumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & agnouerunt eum, & ipse euanuit a conspectu eorum. Et dixerunt inter se: Nónne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierosolymam: & inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, Surrexit dominus vere; & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo fuisset agnitus sibi ex fractione panis.) Quoniam mente humano more affecti erant, multaq; dubitatione laborabant, stultos vocat & tardos ad credendũ in omnibus quæ loquuti fuerant prophetæ. Credere enim possumus & ex parte, & in totum: vt si quis speret in salutem populi venturum, non in salutem animarũ, sed restitutionem & liberationem populi Iudaici: is non quantũ oportet credere, credit. & rursus si quis credat Dauidi dicenti, Foderunt manus meas & pedes meos, & cætera quæ de cruce, & aliis quæ in cruce facta sunt, tãquam ex persona domini prædicta, & recipit ea quę de passione dicuntur, ea autem quæ de resurrectione, non curat, vti est hoc, Quia nõ dabis sanctũ tuum videre corruptionem. & illud, Nõ derelinques animam meam in inferno. & iterum, Inter mortuos liber. & illud, Educens vinctos, & habitantes in sepulchris, & similia: non habet perfectam fidem, sed ex parte. Oportet auté in omnibus, tam his quæ gloriæ sunt, quàm quæ ignominiæ, credere prophetis. Oportebat enim & Christũ pati, quod est ignominiæ: & intrare in gloriam suam, quod est gloriæ. Vos autem sic stulti estis, vt quum Esaiam vtraque dicenté audiatis, & quòd ad occisionem ductus sit, & quòd dominus velit ei ostendere lumen: illud quidem recipitis, hoc autem respuitis. Et quod vulneratus quidem sit, creditis: ꝙ autem dominus velit eum purificare a plaga, animo non perpenditis. Sed quòd dicit, Vos stulti estis, signat tardi estis. nã si stulti fuissent, neq; ipse eis fuisset locutus: at quia tardi estis vos, ego mentem vestrã acutius videre faciã. Vnde & a Mose & ab omnibus prophetis interpretatur eis, nempe mysterium sacrificii Abrahæ, quando dimisso Isaac aries immolatus est. Hæc enim res dominicas pręfigurabant. Sicut etiam ipse dominus dicit vidisse Abraham diem suũ, & exultasse: & visam esse vitam nostram pendentem: in quo & crucifixionem significat, suspendium dicendo, & resurrectionem vitam nostrã nominando. In reliquis autem prophetis sparsim sita sunt quæ de cruce & resurrectione dicuntur, præsertim in clarioribus. Et possent ex illis ea recenseri. At tu quæso attendas quomodo per afflictionem eatur in gloriam dei. Simulat autem se lõgius iturum, iuxta humanam naturam. Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscunt eum. Insinuatur autem & aliud quiddam, nempe ꝙ oculi eorum qui benedictum panem assumũt, aperiuntur vt agnoscãt illum. Magnam enim & indicibilem vim habet caro domini. Euanuit autem ab eis. neque enim adhuc habebat corpus quod multũ corporali modo cum eis conuersaretur, vt ex hoc illorum cresceret desiderium. Nam ita exhilarati fuerunt, vt illa ipsa hora surgerent, & reuerterentur in Hierusalem: non eadem quidé hora, sed surrexerunt quidem hora illa: reuersi auté sunt post multos dies, secundum quod verisimile est iter fecisse eũtes spatium sexaginta stadiorum, in quibus omnino & dominus visus est Simoni, dum illi interim reuertuntur Hierusalem. Ardens autem erat cor eorum, vel dum igni eloquiorum domini illo interpretãte intrinsecus succéderentur, & illis quæ dicebantur, assentirentur vt veris: vel dum illo interpretãte scripturas, tangeretur cor eorum intrinsecus. Talis enim interpres nobis est Christus.

Psal. xxi. Psal. 15. Ibidem. Psal. 67. Psal. 87. Esaiæ. 53. Gene. 22. Iohan. 8

E F

Iohan. 20 Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus ipse in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Expauefacti vero & conterriti, existimabant se spiritũ videre: & dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in cordibus vestris? Videte manus meas & pedes meos: quia ego ipse sum. Contrectate me & videte, quia spiritus carné & ossa nõ habet,

A bet,sicut me videtis habere. Et quum hæc dixisset,ostendit eis man⁹ ac pedes. Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio,& mirantibus,dixit eis : Habetis hic aliquid edulii? At illi obtulerunt ei partem piscis assati,& aliquid de fauo apiario : & accepit, & in conspectu illorum comedit,& dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos quum adhuc essem vobiscum, ꝙ necesse foret impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi & prophetis & psalmis de me.) Domin⁹ propter salutem nostram omnia faciens,stat in medio discipulorum,volens illis resurrectionem credibiliorem fieri,& primum solita imprecatione perturbationem illorum sedat. Et iterum ostēdit quòd ipse sit ille ipsorum magister,qui ita alloqui gaudeat,& eos ad prędicationē mittens animet. Verum quia animarum illorū perturbatio verbis non sedabatur,monstrat eis etiam aliunde filium dei se esse,corda agnoscētem. Quare enim,inquit, cogitationes ascendunt in corda vestra? Etenim in confesso est, solius dei esse cognoscere corda. Subiicit aūt & aliud argumētum , palpationē manuum & pedum eius. Vos enim,inquit,spiritum putatis me esse,vel phātasma, qualia multa circa mortuorum sepulcra apparere solent: sed scitis ꝙ spiritus quidem neq; carnem neq; ossa habet: ego autem carnem & ossa habeo,tametsi spiritualem & diuiniorē. Domini enim corpus,spiritus quidem nō erat,sed spirituale,hoc est absq; omni crassitudine,à spiritu gubernatum. Etenim corpus quod nūc habemus,animale est,hoc est,ab anima regitur, & à naturalibus & animalibus qualitatibus ac viribus viuificatur. Quod autē post resurrectionē habebimus,spirituale nominauit Paulus,hoc est,quod à diuino spiritu viuificetur & 1.Cor.15
B gubernetur,modoq; indicibili & spirituali ad incorruptionem alteratū sit per resurrectionem,spirituale,& subtile,& alienū ab omni ineptitudine,neq; cibi neq; alterius cuiusq̄ indigens,quāuis ad confirmationem illorum comederit comedēs. Quod enī comedit,non secundum naturam comedit,sed secundum dispensationem,ad docendum quòd illud ipsum corpus quod passum est,surrexerit. Naturale autem huic corpori erat clausis ianuis ingredi,& absq; labore è loco in locum transire. Itaque quum discipuli adhuc non crederent,neque per palpationem persuaderentur,addit & aliud indicium,comedens,diuina quadam virtute consumendo quod edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus,ad secessum vadit. verùm hæc non naturaliter,sed (vt diximus) secundum dispensationem comedit. Habet autem ænigma quoddam, quòd partem piscis comederit. significat enim quòd naturam nostram, quæ in salsuginoso hoc mari natat,igni suæ deitatis assarit, & exiccarit omnem humorem quem ex profundis fluctibus habebat,vt fieret diuinus cibus,& quæ prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis deo. Vel (vt opinor) significat per piscem assatum, actiuam vitam,quæ tollit nostram humiditatem & ineptitudinem auxilio carbonum solitariorum, & quietem amplexantium. per fauum autem apiarium, scientiam vel contemplationē. siquidem dulcia eloquia dei. Est & alius fauus agrestior, nempe gentilium sapientia. Psal. 18.
hic autem est apiarius fauus, diuina inquam sapientia. siquidem Christus parua apis est magnitudine. Abbreuiatum enim est verbum,& infirmū robore. Non enim in vir- 1.Corin.1
tute sermonis Paulus prædicat,vt ne crucem euacuet: veruntamē regibus & idiotis est
C amabilis,afferens labores suos in sanitatem animarum.

Tunc aperuit mentem illorum,vt intelligerent scripturas: & dixit eis, Sic scriptum est,& sic oportebat Christū pati,& resurgere à mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes,initio facto ab Hierosolymis. Vos autem estis testes horū. Et ecce ego mitto promissum patris mei super vos. Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem vsquequo induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos foras vsque in Bethaniam,& sublatis in altū manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in cælum. Et ipsi adorato eo regressi sunt Hierusalem cum gaudio magno,& erāt semper in tēplo laudantes & benedicentes deum, Amen.) Postquam corda illorum pacificauit, & dubitationem,loquendo,palpabilémque se exhibendo,ac comedendo sedauit,cōfirmata veritate resurrectionis corporis sui,tunc aperuit illorum mentem ad intelligendum scripturas. Nisi enim quieta fuisset illorum anima, quomodo in tanta turbatione & inquietudine cognouissent? Vacate, enim,inquit, & cognoscite. idcirco & do- Psal.45.

cet eos q necessarium fuerit Christum sic pati. Quomodo sic? per lignum crucis. quia D enim per lignum interitus, ideo necessarium fuit per lignum corruptionem tolli: & aboleri voluptates quæ in ligno, per dolores quos in ligno pertulit inuictus dominus. Et deinde resurgere, inquit, tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. De baptismo autem hoc loco dicit. Nam & in eo pœnitentia fit per confessionem & depositionem pristinorum malorum & impietatum, & simul comitatur remissio peccatorum. Quomodo autem baptisma in nomine solius Christi fieri intelligemus, præsertim cum aliàs doceamur baptizari in nomine patris & filii & spiritus sancti? Igitur primum quidem dicimus q quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus q oporteat in solius Christi nomine fieri, sed q Christi baptisma quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Iudaicum: neq; quale Iohannis, quod pœnitẽtiam solũ, sed & cõmunionem spiritus sancti, & remissionem peccatorum conferat: vt ipse nobis ostendit quũ baptizaretur in Iordane, monstrato in colũbæ specie spiritu sancto. Insuper baptisma in nomine Christi, intellige in morte Christi. Nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita & nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptibilitatem animæ induimus, & arrabonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso continet & patrem inungentẽ, & vnctionem spiritum, & vnctum filium. In nomine domini, remissio peccatorum. Vbi igitur fœtulentæ linguæ baptizantium in Montanum, & Priscillam, & Maximillam? Verè nulla his qui sic baptizãtur, remissio, sed peccatorum augmentatio est: & hi quidẽ male peribũt. In omnes autẽ gentes sermo exiuit, à Hierusalẽ sumpto initio.) Oportebat enim humanam naturã, quæ tota in Christo vnita est & assumpta, non vltrà in duas dirimi sectiones, Iudæorum & Gentilium, sed incipere sermonem a Hierusalem, & in gentibus requiescere, vnitis generibus. Vos autem estis testes horũ, passionis scilicet ac resurrectionis. Postea ne turbarentur intra se, & cogitarent, quomodo testificabimur, qui priuati homines ac idiotæ sumus, contraq; gentes mittimur, & cõtra Hierosolymitanos armamur, qui & te occiderunt? dixit eis, Cõfidite: huius rei gratia mitto (quantam nondum) promissionem patris, de qua dictum per Iohelem, Effundã de spiritu meo super omnem carnem, &c. Sedete igitur, qui nũc timidi & parum fideles, donec induamini virtute, non humana, sed cælesti. Non dixit autem, accipite: sed, induamini: declarans omnino custodia spiritualis armaturę muniendos. Eduxit autem eos vsq; in Bethaniam, hoc intelligamus in die quadragesimo factum esse. Quæ enim illi breuiter dicunt, tu in multis diebus facta esse intellige: sicut & ipse Lucas in Actis dicit quòd per quadraginta dies visus sit eis. Sępe enim ad eos accessit, & ab eis iterum abscessit. Benedicit autem discipulos, fortassis infundens eis vim quæ custodiret vsq; in aduentum spiritus: fortassis etiam nos docens, quum peregre proficiscimur, vt cõmendemus nos supernis benedictionibus. Ferebatur autem sursum in cælum. Helias enim quasi in cęlum (videbatur enim quasi in cælum ferri) at saluator in cælum ipsum præcursor omnium ascendit, vt ostendat conspectui patris sanctam carnem, & consideat in cælis patri. Et nunc adoratur natura nostra in cælo ab omni angelica virtute. Illi autem reuersi sunt cum gaudio magno, & erant semper in templo. Vides virtutẽ? Nondum spiritus, & spiritualiter viuunt. Qui enim prius inclusi erant, nũc inter medios pontifices viuunt, & nihil in eis temporale, sed contemptis omnibus in templo semper deum laudant & benedicunt. Quorum imitatores etiam nos facti, in vita sancta semper simus, laudantes per hac vitam & benedicentes deum. Gloria enim dei & benedictio est sancta & virtuosa vita: quoniam eum decet omnis gloria in secula seculorum, Amen.

E

F

Margin notes: An in solo Christi noĩe debeat fieri baptism⁹. — Matth. 3. Iohan. 1. — Ioelis. 2. — Actuũ. 1 — Gloria dei quę sit

Enarrationis Theophylacti Bulgariæ
Archiepiscopi in Lucam Finis.

A

Theophylacti Archiepiſcopi BVLGARIAE, IN EVANGELIVM IOHANNIS Enarratio.

PROLOGVS.

SPiritus potentia in infirmitate perficitur,ſicut & ſcriptum eſt,& 1.Cor.12
credimus:in infirmitate autem non corporis tantum, ſed & ſer-
monis,& ſapientiæ quæ in lingua ſita. Manifeſtúmque eſt id cū
ex multorū aliorum,tum ex Iohānis magni theologi,qui frater
Chriſti,gratia.Hic enim patre quidem piſcatore natus,eandem
quam pater exercebat artem. Non ſolum autem imperitus erat
gentilium diſciplinarum,& Iudaicæ eruditionis, ſed planè to-
tus illiteratus erat,quemadmodum diuiniſſimus Lucas in Actis Actuū.4.
Apoſtolorum de eo tradit. Nam & patria eius vilis & obſcura,non inſignibus arti-
bus clara,ſed piſcaturæ apta,Bethſaida erat.Nihilominus illiteratus ille,ignobilis il- Bethſaida
le,quique in nullo ſpectabilis erat, vide quantum ſortitus ſit ſpiritum . Etenim quæ patria Io-
nullus aliorum Euangeliſtarum nos docuit,ea ipſe intonare auſus eſt.Nam quum illi hannis.
occupati fuiſſent in carnali ſubſtantia Chriſti explicanda,nihilque clarè & manifeſtè
ſatis de ſubſtantia eius dixiſſent,quam ante ſecula habuit:metuebatur nequando qui-
B dam humi repentes,nihilque ſublime intelligere valentes,putarent Chriſtū tunc pri-
mùm ſubſiſtere cœpiſſe,quando ex Maria natus eſt,& nō ante ſecula ex patre natum
eſſe, id quod vtique Paulo Samoſateno accidit. propterea magnus Iohannes de ſu- Paul⁹ Sa-
perna eius generatione tractat,quāuis interim & incarnationem verbi non relinquit moſaten⁹.
intactam.dicit enim,Et verbū caro factum eſt. Dicunt autem nonnulli quòd etiam
ipſum rogauerint quidam orthodoxi vt conſcriberet de ſuperna natiuitate,eò quòd
tunc in diebus illis pullularent hæretici aliqui Chriſtum hominem eſſe purū docere
non reueriti.Dicitur quoque quòd ſanctus ille quum legiſſet alia quę ab Euangeliſtis
erant ſcripta,admiratus ſit illos de omnibus quidē vera narraſſe,& iudicarit illos re-
ctè nihil ad gratiam Apoſtolorum ſcripſiſſe.Cæterū quę illi non manifeſtè dixerunt, Qn̄ & vbi
vel omnino prætermiſerunt,ea ipſe explanare,& liquida facere , adiiceréque propri Iohannes
Euangelio cœpit,quod & exul in Patmo inſula conſcripſit poſt trigintaduos anno euangeliū
poſt aſſumptum in cælos Chriſtum. Dilectus eſt autē Iohannes præ diſcipulis omni- ſcripſerit.
bus maximè à domino,eò ꝙ abſolutè mitis erat,ſuauiſſimiſq; morib⁹,ac mūdo cor- Iohannes
de,nempe virgo. Vnde & amplius notitiæ dei donū ei concreditum eſt , myſteriiſque virgo.
plerisq; incognitis ipſe delicatus eſt.Beati enim,inquit,mūdo corde, quoniā ipſi deū Mat.5.
videbunt.Erat inſuper & cognatus domini. Quomodo autem? Audi.Ioſeph ille dei- Qūo Io-
parę ſpóſus,habuit ex priore vxore liberos ſeptem,quatuor mares,& tres fœmellas, hānes co-
Martham, Eſther,& Salomen.Et illius ſanè,Salomes inquam,filius erat Iohānes ille. gnat⁹ dn̄i fuerit.
C Comperitur itaque dominus eſſe auunculus eius , quoniam Ioſeph habitus eſt pa-
ter domini , illius autem Ioſeph filia Salome,& proinde habita ſoror domini, atq;
ſic Iohannes eius filius,nepos domini.Fortaſſis autem non abſurdum fuerit nomina
& matris eius & Euangeliſtæ aperire.Etenim mater eius quæ Salome dicebatur,inter- Salome.
pretatur pacifica:Iohānes autem,gratia eius.Sciat igitur omnis anima,ꝙ pax quæ er- Iohannes
ga homines,& quæ in anima ab affectionibus libera,mater ſit diuinæ gratiæ,& gene-
rat iſtam in nobis.Animā enim quæ adhuc turbatur,& pugnat contra homines alios,
& contra ſeipſam,non veriſimile diuinam conſequi gratiam. Cōſideremus autem &
mirabilius quiddam quod circa ſanctum illum Euangeliſtam accidit. Vnus enim ille
tres habere matres comparet, deiparam,Salomen,& tonitruum.Nam filius tonitrui Marci.iij.
eſt,propterea quòd in Euangelio vocaliſſimus fuerit. deiparę:dicit enim, Ecce mater Iohā.xix.
tua . Verùm hæc ante enarrationem dicta ſufficiant , nunc incipienda dictorum eius
reſeratio.

CAPVT I.

IN principio erat verbũ.) Sicut & in prooemio dicebam, ita denuo dico, quòd quũ Euãgelistæ alii inferiorẽ natiuitatẽ domini, cõuersationem, & incremẽtũ latè narrarũt, ea Iohãnes trãscurrat quidẽ, vti satis a condiscipulis suis dicta: de deitate autẽ eius qui propter nos homo factus est, disserat: tametsi si diligenter consideraueris: neq; illi de deitate vnigeniti dicere neglexerunt, sed eius mentionem fecerunt, q̃uis non diffuse: neque iste ita sublimitati verbi intentus fuit, vt omnino posthaberet dispẽsationem eius in carne. Vnus enim erat spiritus qui mouebat omnium animas. Itaq; nobis de filio disserit. Etenim pater nobis ex veteri lege not⁹ erat: tametsi nec de patre obticeat, sed & eius meminit de filio loquẽs, & ostẽdens sempiternitatẽ vnigeniti, dicẽdo, In principio erat, hoc est, a principio erat. Quod enim a principio est, eius omnino nullum tempus inuentum quando non erat. Et vnde, dixerit quis, manifestum quòd in principio idem sit quod à principio? Vnde? Ex ipsa quidem communi conceptione, maxime autem ab Euangelista illo. Inquit enim in vna suarum epistolarum: Quod erat ab initio, quod vidimus. Vides igitur quomodo ille dilectus domini seipsum interpretetur? Etiam, inquit: Sed ego quod erat in principio, sic intelligo, quemadmodum & a Mose dictum est, In principio fecit deus. Sicut enim illic, quod erat in principio, nõ intelligitur quasi cælum fuerit sempiternũ, sic neq; hoc loco quòd sempiternus sit vnigenitus. Hæc quidem hæreticus. Nos autẽ ad hanc stultam instãtiam nihil aliud dicimus, q̃ hoc, O Sophista malitiæ, quomodo quod sequitur, obseruasti? At nos etiam hæc te nolente dicemus. Nam illic quidem Moses dicit, In principio fecit deus cælum & terram: hoc autẽ loco, In principio erat verbum. Quæ igitur communio verbi fecit, ad verbum erat? Equidem siluissem, si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit deus filium. nunc autem inquit, In principio erat. Ex quo intelligo sempiternum fuisse verbum, & non posterius conditum, sicut vos nugamini. Quare autem non dixit, Ab initio erat filius, sed, verbũ? Audi, propter auditorũ infirmitatem. Ne audito statim ab initio filii nomine, cogitaremus natiuitatem corporalem, & ab affectionibus proficiscentem. Et eius gratia ipsum vocauit verbum, quò discas, ꝙ sicut verbum gignitur ex mente sine passione, ita & hic a patre natus est absq; vlla affectione. Vel aliter, ideo verbũ appellauit, quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annũciat. Insuper vt ostendat coæternum esse patri filium. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse absq; verbo, ita neq; patrem & deum absq; filio. Dictum est autem cum articulo, illud verbum. Sunt enim multa etiam alia verba dei, vt prophetiæ & mãdata: secundum quod dictum est de angelis, Potentes virtute, faciẽtes verbum eius. sed proprie verbum subsistentia est personam constituens.

D

Euãgelistas õnes vn⁹ spirit⁹ mouit.

i. Iohan. i.

E

Gene. i.

Quare Iohãnes dixerit, In principio erat verbum, & nõ poti⁹, In principio erat filius.

Psal. 102.

Verbum.

F

Et illud verbũ erat apud deũ.) Et hoc loco manifesti⁹ indicat coæternũ patri filiũ. Ne enim existimes quòd pater aliquãdo fuerit absq; filio, dicit: Et illud verbum erat apud deũ, hoc est cũ deo, in finib⁹ paternis. Apud, enim intelligere debes pro cũ: sicut & alio loco dictũ est, Nõne fratres eius & sorores eius apud nos sunt? hoc est nobiscũ sunt, & nobiscũ cõuersantur? Sic & hoc loco apud deũ intellige, hoc est, cũ deo erat, cũ deo in finib⁹ ei⁹. Impossibile enim est deũ absq; sermone & sapientia esse. Idcirco quia verbũ & sapiẽtia & virtus patris existit fili⁹, credim⁹ ipsum semper esse apud patrem, & cũ patre. Et quomodo, inquit, possibile est, quòd quũ filius, nõ sit posterior patre? Quomodo? Disce a corporali exemplo. Splendor solis nõne ab ipso sole est? Etiam omnino. Nunquid ergo & posterior sole, ita vt sine eo sol non intelligatur? Aut quomodo sol esset, splendorem non habens? Igitur multo magis hoc de patre & filio intelligetur. Filius enim, patris quum sit splẽdor, sicut & Paulus dicit: semper cũ patre credendus est fulgere, nec esse illo posterior. Attẽde hic & Sabelliũ Liben

πρὸς.

Marci. 6.

Heb. i.

hoc dicto

A hoc dicto confutari. Ille enim docuit quod pater, filius & ſpiritus, vna perſona ſint, & ꝙ vnica illa perſona apparuerit aliquādo vt pater, interdum vt filius, nonnunq̃ vt ſpiritus ſanctus. Hæc nugatur mendacis patris filius, malignoq; ſpiritu plenus. arguitur autem manifeſte ex hoc quod dicitur, Et illud verbum erat apud deū. Manifeſtè enim Euangeliſta hoc loco alium dicit eſſe verbum, & alium deum, hoc eſt patrem. Nam quia verbum erat apud deum, manifeſtum ꝙ duæ perſonæ introducantur, etiā ſi vna natura ſit in his duobus. Quòd autem vna natura ſit, audi.

Sabellius Libes tres perſonas vnam eſſe docēs, cō futatur.

Et deus erat illud verbum.) Vides ꝙ & verbum erat deus, & ita vna erat natura patris & filii, quia & vna diuinitas. Confundātur igitur & Arius & Sabellius. Arius quidem, qui creaturam dicit filium dei & facturam. Confutetur autem per hoc quod dicit, In principio erat illud verbum, & deus erat illud verbum. Sabellius verò negans perſonarum trinitatem, ſed aſſerens vnitatē, reiiciatur per hoc quod dicitur, Et illud verbum erat apud deum. Manifeſtè enim hoc loco alium eſſe verbum, & alium eſſe patrem declarat magnus Iohannes, etiamſi non ſit aliud & aliud. Alius enim & alius de perſona dicitur, aliud & aliud de naturis. Et vt exemplo manifeſtius faciamus, Petrus & Paulus ſunt alius & alius, ſunt enim perſonæ duæ: ſed non aliud & aliud. Vna enim eorum natura eſt humanitas. Sic igitur de patre ac filio dicendum. Alius enim ſunt & alius, duæ perſonæ: non autem aliud & aliud: vna enim natura eorum deitas.

Quare Arius & Sabellius cō fundendi.

Alius & alius de perſona, aliud & aliud de natura dicitur.

Illud erat in principio apud deum.) Ille deus verbum, nunq̃ ſeparatus eſt à deo patre. Quia enim dixerat, deus erat verbum: ne quis diabolica illuſione turbet quoſdā,

B dicens, Ergo quia & verbum deus eſt, aliquando inſurget contra patrem, vt gentiles fabulantur, & ſegregans ſe ab eo, aduerſarius erit: propterea dicit ꝙ licet deus ſit verbum, nihilominus cum deo patre eſt, & ab eo nunquā ſeparatus. Nō minus facile fuerit & Arianis reſpondere. Surdi audite, qui dicitis opus & facturam eſſe dei filium. Intelligite quale nomen impoſuerit euangeliſta filio dei. Verbum enim ipſum vocauit: vos autem opus & facturam vocatis eum, qui neque opus eſt, neque factura. Nā quū duplex ſit verbum, aliud quidem mentale, quod habemus etiam nihil loquentes, intellige autem virtutem loquendi. Ita enim & dormiens & nihil loquens habet vim loquendi in ſeipſo ſitam, & virtutem non abiecit. Eſt igitur aliud mentale, aliud vero enunciatiuum, quod per labia proferimus, hoc eſt vis eloquēdi, quum id quod intus ſitum eſt in mente, in opus producimus. Quūm igitur duplex ſit verbum, neutrum horum congruit in filium dei. Neque enim vel enunciatiuum vel mentale verbum eſt filius dei. Verba enim illa naturalia ſunt, & qualia apud nos. Verbum autem patris ſuper naturam eſt, nec ſubiectum artificiis illis loquendi inferioribus. Atq; ita cadit Porphyrii gentilis ſophiſma. Ille enim tentans ſubuertere euangelium, talibus vtebatur diuiſionibus. Si enim (inquit) filius dei verbū eſt, vel eſt pronunciatiuum, vel mētale: verū neque hoc eſt, neq; illud: ergo neq; verbum eſt. Solutū itaq; prius eſt ſophiſma hoc, qui dicimus ꝙ mentale & pronunciatiuum verbū eſt de his quæ apud nos de naturalibus dicuntur: de eo autem quod ſupra naturam eſt, nihil tale. Veruntamē & hoc dicendum: Si quidem nomen verbi dignū eſſet deo, & propriè de illo ac ſubſtantialiter

Duplex verbū: q̄rū neutrū q̄drat in filium dei.

Porphyrii ſophiſma.

C diceretur, haberet vtique locum gentilis dubitatio: at neque vllum aliud propriū nomē quis inuenerit dignū deo: neque verbum ipſum ſubſtātialiter & proprie eſt nomen vnigeniti, ſed tantum manifeſtat abſq; affectione natū de patre filium, quemadmodum verbū de mēte, & ꝙ filius ſit paternæ voluntatis nūcius. Et proinde o miſer quid vellicas nomē? Nā quū dicitur pater, & filius, & ſpiritus, ad materialia laberis, & carnales fingis patres, & filios, & ſpm̄ aeriū, meridionalē forte, vel ſeptētrionalē, vel aliū excitantē tēpeſtatē. Cæterū ſi ſcire vis quale ſit verbū dei, audi reliqua q̄ ſequūtur.

Omnia per ipſum facta ſunt.) Ne exiſtimes, inquit, verbū quod in aera diffunditur & diſſoluitur, ſed factorē omniū tam mentaliū q̄ ſenſibilium. Hic iterū Ariani inſurgunt, & dicunt quòd ſicut dicimus ſecuri fabricari ianuā quaſi inſtrumento, & alium eſſe fabrū qui mouet hoc organū: ita & per filium fieri omnia: nō quòd ipſe ſit factor, ſed inſtrumentum, ſicut ſecuris dei & patris factoris, & vtentis filio tanq̄ organo. Et ita factura (aiunt) eſt filius, ab eo condita, eò ꝙ per ipſum fiant omnia, ſicut & ſecuris ad hoc fit vt per eā oīa artificialia elaborentur. Et hæc ſunt maligna Arii nugamēta.

Ariani.

Nos aũt quid illis dicemus? Simpliciter ac recte, quòd si in hoc creauit (vt dicit) pater filium, vt instrumẽtum haberet ad completionem creaturæ: indignior fuerit filius creaturis. Nam sicut securi, quæ est instrumentũ, alia quæ per eam fiunt, digniora sunt (propter illa enim fit securis, non illa propter securim) ita & creatura dignior est vnigenito. propter illam enim (vt dicunt) ipse pater creauit eum, & ita, vt si non fuisset omnia creaturus, neq; vnigenitum produxisset. Quid his verbis insipientius? Etiã (inquit) & quomodo? Non dixit ꝙ ipsum verbũ fecerit omnia, sed vsus est prępositione per. Quomodo? Vt ne suspiceris illum vnigenitum & absque principio esse filium, & deo aduersarium, eius gratia dixit ꝙ pater per verbum fecerit omnia. Finge enim regẽ quendam qui habet filium regem, & conditurus est ciuitatẽ, & ei concredere illius exstructionem. Sicut igitur dicens ꝙ per filium regis condita sit ciuitas, non seruũ dicit filium regis, sed monstrat ꝙ hic filius habeat patrem, & non sit solus: sic etiam hoc loco Euãgelista dicens per filiũ facta omnia, manifestauit ꝙ pater mediatore illo ad cõditionem rerum (vt sic dicam) vsus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis, & vt valente talia ꝑficere. Insuper hoc tibi dixerim, ꝙ si te offendit præpositio per, & quæris inuenire in scriptura sermonẽ quendã qui dicat ꝙ verbũ ipsum fecerit omnia, audi Dauid, Principio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Vides quomodo non dixerit, quia per te facti sunt cæli, & fundata est terra, sed tu fundasti, & opera manuũ tuarũ sunt cæli: quia & hęc de vnigenito, & non de patre dicit. Disces etiam hoc & ab ipso quidem Apostolo, qui vtitur hoc dicto in epistola ad Hebræos. Disces quoque ex eodem Psalmo quum dicit, Dominus in terram aspexit, vt audiret gemitum, & vt solueret mortificatos, & vt annunciet in Sion nomen domini. Nunquid alium significat q̃ filium dei? Hic enim in terram aspexit, siue hanc dicas quam inhabitamus, siue hanc nostram naturã quæ terræ inuoluta est, siue carnem, iuxta illud, Terra es. quã & assumpsit, soluitq; nos compeditos peccatorũ vinculis, & filios occisorum ab Adam & Heua, vt annunciet in Sion nomen domini. Stans enim in templo docuit de patre suo, quemadmodũ & ipse dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus. Hæc igitur cui congruũt? Patrine, an filio? Omnino filio. Nam ipse annũciauit nomẽ patris in Hierusalem docens. Itaq; postq̃ hæc dixit Dauid, subdit, Et tu ab initio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. An non manifestè filium inducit factorem, & non instrumẽtum? Quod si præpositio per, vnionem tibi inducere videtur, quid dices quum Paulus apponat hanc patri? Dicit enim, Fidelis deus, per quem vocati sumus in societatem filii sui. Nam instrumẽtum hoc loco facit patrem. Et iterum, Paulus Apostolus per volũtatem dei. Et de his quidem satis. redeamus ad ea vnde digressi sumus.

(Marginal notes: Per pręposition. — Psal. ci. — Hebræ. 1. — Psal. ci. — Gene. 3. — Iohã. 17. — i. Cor. i. — Ibidem.)

Omnia per ipsum facta sunt.) Moses quidem de visibili creatura loquens, nihil nobis de mentalibus manifestauit: Euangelista autem vno verbo complexus omnia, inquit, Omnia per ipsum facta sunt, tam visibilia, q̃ inuisibilia.

Et sine ipso factum est nihil quod factum est.) Quia dixit ꝙ omnia ipse fecerit: vt ne quis existimet ꝙ & spiritum sanctum creauerit, apponit ꝙ omnia per ipsum facta sint. Et quę omnia? Quę facta sunt: perinde ac si diceret, Quòd si quid est ex natura cõdita, illud factum est à verbo: spiritus aũt quia non est illius factæ naturæ, non factus est ab eo. Itaq; sine virtute verbi nihil factum est quod factum est, id est, quod est naturæ illius creatæ ac factæ.

In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.) Pneumatomachi, qui spiritum negant deum, hanc particulam sic legunt, Et sine ipso factum est nihil. deinde hoc loco facto puncto, legunt quasi ab altero principio, Quod factũ est in ipso, vita erat. & interpretantur locum iuxta suam mentem, dicentes ꝙ hoc loco de spiritu sancto Euãgelista disserat, dicens, Quod factum est in ipso, hoc est, spiritus sanctus, vita erat. Hęc autem dicunt Macedoniani, conantes ostendere spiritũ sanctum esse creaturã, & annumerare eum his quæ facta sunt. Nos autem non sic, sed puncto facto postq̃ dixit quod factum est, nouum principiũ legimus, In ipso vita erat. Postq̃ enim dixit de opificio ꝙ omnia per ipsum facta sint, dicit postea de eius prouidentia, ꝙ nõ solum cõdiderit, sed etiã ipse sit is qui vitã omniũ creaturarũ cõseruet. Eteni i ipso vita erat.

(Marginal notes: πνευματόμαχοι. — Macedoniani.)

Non

A Non enim,inquit,suspiceris ꝙ expers vitæ sit verbum hoc, sed in ipso vita erat. Scio autem à sanctorum quodam particulam hanc sic lectam: Et sine ipso factũ est nihil quod factum est in ipso. deinde posito signo, cœpta quæ sequuntur. Vita erat. Opinorq; etiam hanc lectionem non malam, sed rectã habere sentẽtiã. Sanctus enim iste orthodoxe intellexit, quia sine verbo nihil factum est quod factũ est in ipso. Omnia enim quæcunque facta sunt, & condita sunt in ipso verbo inquã, sine ipso nõ sunt facta. Deinde aliud initiũ erat, Vita erat, & vita erat lux hominũ. Vitã Euangelista nominat dñm, eò ꝙ contineat vitã omniũ in se, & ꝙ spiritualis vitæ cõciliator fuerit omnibus ratione præditis. Lux autẽ, nõ aliqua sensibilis, sed spiritualis, quæ ipsam animã illustret. Non dixit autem ꝙ Iudæorum lumen duntaxat sit, sed omnium hominum. Omnes enim homines secundum quod mentem accepimus, & rationem ab eo quod nos creauit verbo, dicimur illustrari ab eo. Nam ratio data nobis, secundũ quã rationales vocamur, lux est, q̃ ducit nos ad ea quæ sunt faciẽda, & q̃ nõ sunt faciẽda. Ratio lux nostra.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eũ non comprehenderunt.) Lux, hoc est verbũ dei: in tenebris, hoc est morte & errore apparet. Nam & in morte factus est quasi fuisset victus, ita vt cogeret hinc illum emigrare, sicut eos quos prius absorpserat. Et in errore gentili fulget prædicatio. Et tenebræ eũ non comprehenderũt. Mors enim eũ non comprehẽdit, neq; error. Inuictum enim est lumẽ hoc, deus verbũ inquã. Quidã autem tenebras existimarunt & carnem & vitam. Verbũ enim factum, in vita & carne hac fulsit. Et tenebræ, aduersaria inquã potestas, tentarunt quidẽ & persequutæ sunt B lumen, sed inuictum & infatigabile offenderunt. Tenebræ autem dicitur caro, non ꝙ secũdum naturam sit talis, absit, sed propter peccatum. Caro enim nihil omnino habet malum si naturaliter moueatur: sed si præter naturam moueatur, & peccato seruiat, tenebræ fit & dicitur.

Fuit homo missus à deo, nomen ei Iohannes.) Postq̃ dictũ est nobis de subsistentia verbi dei ante secula: quia & de incarnatiõe verbi dicturus est, sermonẽ de præcursore interserit. Et quis alius q̃ Iohãnes p̃cursor haberet sermonẽ de sua natiuitate, q præcurrit & ante natiuitatem domini? Dicit igitur de præcursore Euangelista, ꝙ fuit homo missus à deo, missus inquã à deo. pseudoprophetæ enim non à deo missi erant. Cæterum quum audieris ꝙ missus fuerit à deo, nihil priuatum vel humanum dicere putes, sed diuina omnia. Et idcirco etiam angelus dicitur. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. Item quum angelum audieris, ne putes ꝙ natura sit angelus, vel ex cælo descẽderit, sed propter opus & ministerium vocatur angelus. Quia enim ministrauit prædicationi, & prænuncius fuit domini, eius gratia dictus est angelus. Propterea Euangelista subuertens quorundam opinionem qui suspicantur Iohannẽ natura fuisse angelum, dicit, Fuit homo missus à deo. Matth. 11. Malach. 3 Angeli virtus. Ioh. bap.

Hic venit in testimonium, vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt omnes crederẽt per illum.) Hic, inquit, qui missus erat à deo, venit vt testimoniũ perhiberet de lumine. Deinde ne quis existimet ꝙ huius testimonio opus habuerit ad gloriã vnigenitus, quasi aliqua ex parte inops, idcirco addidit ꝙ venit testificaturus de filio dei: nõ ꝙ illius testimonio habeat opus, sed vt oẽs credant in illũ. Nũ & omnes crediderũt? Minime. Qũo igitur inquit Euãgelista, vt oẽs credãt? Quomodo? Quãtũ in illo erat, propterea testificabatur, vt oẽs trahat. Quãuis autẽ quidã discredãt, nõ tamẽ ideo ille reprehẽdendus: quoniã & sol in hoc lucet, vt oẽs illuminet: at si quis in caliginosa quadã domo se icluserit, & iubare nõ fruatur, q d hoc ad solẽ? Sic igitur & hoc loco missus quidẽ fuit Iohãnes, vt oẽs credãt: q̃uis autẽ euenerit cõtrariũ, ille in causa nõ est.

Non erat ille lux illa, sed vt testaretur de luce.) Quandoquidẽ, vt sæpe fieri solet, q testatur, maior est eo cui testimoniũ perhibet: ne existimes ꝙ & Iohãnes testificãs Christo, maior illo fuerit, malam suspicionẽ illam interimẽs inquit, Non erat ille lux illa. Sed dixerit quispiã: Igitur non erit vel Iohannes, vel quispiam sanctorum vocandus lux? Lucem vtique recte dixerimus vnumquenq; sanctorum, sed lucem illam cũ articulo neutiquam dicemus. Vnde si quis tibi dixerit, Iohannes lux est? annue. Si autem interrogarit, nunquid Iohannes lux illa est? dic, non. Non enim ipse proprie lux est, sed lux per participationem, habens fulgorem à vera luce. Sãct⁹ quilibet lux nũcupari põt, non autem lux illa.

Erat lux illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.) D
Dicturus est de incarnatione vnigeniti, ꝙ venerit in propria, ꝙ caro factus sit: ne igitur quis suspicetur ꝙ non fuerit anteꝙ̃ incarnaretur, eius gratia subuehit mentem nostram in substantiam quæ vltra omne principium est, & inquit, Erat etiam anteꝙ̃ incarnaretur, lux vera. Et per hoc Photini & Pauli Samosateni subuertit hęresim, qui docent in suis dogmatibus vnigenitum tunc cœpisse, quando de Maria natus est, & ante hoc non fuisse. Audi & tu Ariane, qui negas verum deũ filiũ dei, quid dicat Euangelista: Erat lux illa vera. Et tu quoq; Manichæe, qui dicis ꝙ simus creaturæ opificis diaboli, audi, quia lux illa vera illuminat omnẽ hominẽ. Si igitur malignus ille opifex tenebræ est, nullum vtiq; illuminat: atq; ita veræ lucis creaturæ sumus. Et quomodo, inquit, illuminat omnẽ hominem, quũ videamus tam multos obtenebratos? Quãtũ ad ipsum attinet, illuminat omnes. Dic enim, obsecro, nõne oẽs rationales sunt? nõne omnes natura scientes bonũ? nũ secus habet res? nonne oẽs habẽt virtutẽ ex creaturis cognoscendi creatorẽ? Et ita ratio data nobis, & natura nos instruẽs, quæ & naturalis lex vocatur, hæc vocata est lux nobis à deo data. Quòd autẽ quidam ratione vsi nõ sunt, hi seipsos obtenebrarũt. Nõnulli hanc dubitationẽ ita soluũt: Illuminat (inquiunt) dñs omnẽ hominẽ venientẽ in mũdum: hoc est eos qui sunt in statu meliori, & dãtes operã vt illuminetur anima sua, neq; illã inornatã & turpẽ esse sinẽtes.

Photini & Pauli Samosateni hæresis subuertitur.

Ratio & natura, lex dicitur naturalis.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.) In mundo erat, sicut deus vbiq; pręsens. Quin & propter prouidentiam, & conseruatiuã vim qua omnia cõseruat, dicendus est in mundo esse: quanuis cum hoc, inquit, dico ꝙ E
in mundo fuerit, quoniam neque mundus ipse fuisset, nisi ille ipsum cõdidisset. Vbiq; ipsum ostendit opificem: partim vt Manichæi insaniã reprimeret, qui dicit malignũ opificẽ produxisse omnia: & Arium confutaret, qui dixit filium dei esse creaturã: partim vt omnem hominem induceret vt confiteatur factorem, & non seruiat creaturis, sed adoret conditorem. At mundus, inquit, eum non cognouit: hoc est, promiscuus ille populus, qui mundanis addictus est negociis. Mundus enim significat quidem & vniuersum hoc, sicut hoc loco dictum est ꝙ mundus per ipsum factus est. significat autem & eos qui mundana sapiunt: sicut hic dicit ꝙ mundus eum nõ cognouit, hoc est terreni homines, quoniam sancti omnes & prophetæ agnouerunt.

Manichæi & Arij hęreses.

Mundus.

In propria venit, & proprii eum non receperunt.) Hoc loco manifestissime ingreditur sermonem de incarnatione: & est totus sententiæ cõtextus is, Erat quidẽ absq; carne lux vera in mundo, & non agnoscebatur: deinde in propria venit cũ carne. Propria autem eius, vel totum mundum intellige, vel Iudæos, quos elegit vt funiculum hæreditatis, & vt portionem peculiumq; suum. Et proprii eum non receperũt, vel Iudæi, vel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quemadmodum deplorat dementiã hominum, ita & admiratur misericordiam domini. Qui proprii eius, inquit, erant, nõ omnes receperunt eum. Nullum dominus necessitate cogit & attrahit, sed voluntatem reliquit & electionem.

Necessitatẽ nulli infert deus.

Quotquot autem receperunt eũ, dedit eis potestatẽ fieri filios dei, his qui credunt in noĩe eius.) Siue serui, siue liberi, siue pueri, siue senes, siue Barbari, siue Græci, quot- F
quot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Qui autem sunt illi? Hi qui credunt in nomine eius, hi scilicet qui suscepto verbo lucem veram per fidem receperunt, & declararunt: cuius gratia non dixit ꝙ fecerit eos filios dei, sed ꝙ potestatẽ dederit eis filios dei fieri. Cuius gratia? audi: Quia non sufficit ad custodiã puritatis, baptizari, sed & multo studio est opus vt imago adoptionis in filium dei, figurata in baptismate, incontaminata seruetur: idcirco multi quidem in baptismo gratiam receperunt adoptionis, per ignauiam autem non fuerunt filii dei vsq; ad finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit, quòd multi recipiunt eum per hoc quòd solum credunt, quales sunt qui dicuntur catechumeni, nondum autem facti sunt filii dei. potestatem autem tunc habent, quũ voluerint baptizari, & hanc gratiam cõsequi, adoptionẽ inquã in filios. Dicet aũt quis & hoc: Quanuis in baptismo adoptionis beneficiũ accipiamus, tamẽ perfectã in resurrectione accepturi sumus, & pfectissimã adoptionẽ tũc recepturos nos speram⁹: sicut & Paul⁹ ĩquit, Quia adoptionẽ filiorũ accipim⁹. Quapropter

Galat. 4.

A propter & hic Euangelista non dixit, Quotquot receperũt eũ,fecit eos filios dei:sed, dedit eis potestatẽ filios dei fieri,hoc est,dedit vt in futuro seculo gratiã illã suscipiãt.

Qui non ex sanguinibus,neque ex voluntate carnis,neque ex voluntate viri,sed ex deo nati sunt.) Comparationem quodãmodo facit diuinæ & carnalis generationis, non absurdè reducẽs nobis in memoriam carnales partus, vt agnita vilitate & humilitate carnalis generationis per comparationem,ad diuinã gratiã curramus. Dicit igitur,Qui non ex sanguinibus nati sunt,menstruis scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet & incrementum. Dicũt autem ꝙ & semen primũm sanguinis naturã abiiciat,& deinde in carnem & aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabile est quosdam dicturos ꝙ & natiuitas Isaac ferè talis fuerit,quali generantur credentes in Christum(etenim Isaac non ex sanguinibus natus est: defecerant enim Saræ menstrua)itaque quia possibile est quosdam talia suspicari,subdit, Neque ex volũtate carnis,neq; ex volũtate viri. Etenim q̃uis natiuitas Isaac non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex voluntate viri. Voluit enim vtique vir generare sibi puerum de Sara. Ex voluntate autem carnis,sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex voluntate viri,Samuelem verò ex voluntate carnis,hoc est Annæ. Sitiuit enim (inquit)vt possideret filium sterilis ista. Fortassis autẽ ambo ex vtrisq;. Quod si & aliud quid volueris discere,audi: Carnalis coitus vel fit à naturali ardore (sæpe enim quis calidioris complexionis est,& inde ad coitum est propẽsior) & hoc appellat voluntatẽ carnis: vel propter malam consuetudinẽ,& intemperantiã diætæ, impetus coeũdi violẽtior B fit,& illum nominat voluntatem viri, ꝙ non sit ex naturali constitutione, sed opus sit virilis intemperantiæ. Fortassis autem quia mulier interdum inuenitur ad coitum propensior,interdum verò vir: per volũtatem quidem carnis,intellexit mulieris: per voluntatem autem viri, viri lasciuiã significauit. Intelliges autẽ rectè per voluntatẽ carnis,concupiscentiam incendentem ad coitum carnem: per volũtatem aũt viri, cõgressum ac copulam concupiscentis, qui operis est principiũ. Posuit autẽ ambo,quia multi concupiscunt quidem, at non statim à concupiscentia abstrahũtur, sed imperãt illi,& in opus non labũtur. Cæterũ qui vincuntur, illi primũ à carne & titillante concupiscentia succensi concitantur vt coitum velint. Igitur rectè adiunxit Euangelista voluntatẽ carnis voluntati viri,quia coitum natura præcedit concupiscentia, & in copula necessario præcedunt vtraq;. Hæc omnia dicta sunt propter eos qui multa sæpe interrogant stultè, quoniam proprie dicendo vna ex omnibus illis sentẽtia declaratur,ipsa(inquam)carnalis generationis quæ consummatur,clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos,q in Christũ credimus, q̃ Israelitæ in lege? Etenim & illi dicebantur filii dei. Magnum sanè inter nos & illos discrimen: quoniam lex in omnibus habebat vmbram futurorum, neq; adoptionem filiorum dei dabat Israelitis, sed quasi in figura & typo: nos autem secundum veritatem,accepto spiritu dei per baptisma,clamam⁹, Abba pater. Sicut aũt illorũ baptisma in vmbra & in figura erat, ita & adoptionẽ quoq; nostrã ꝑfigurabat. ꝓpterea q̃uis vocati fuerint filii,hoc tñ cõtigit eis ĩ vmbra,neq; ĩ veritate eãdẽ filiorũ adoptionẽ habuerũt,quã nos nũc ꝑ baptisma.

Gene. 18.

Gene.xxi. 1.Reg.1.

Quid discriminis ĩter nos & Israelitas, dum filij dei vtriq; dicimur.

Hebræ. x. Galat.4.

C Et verbum caro factum est.)Postq̃ dixit ꝙ nos credentes in Christũ,si voluerimus, efficiamur filii dei: subinfert nunc & causam tãti boni. Dicit enim. Vis discere quid cõciliarit nobis hanc adoptionẽ in filios? Quia verbum caro factum est. Quando aũt audieris ꝙ verbũ caro factũ est: ne opineris ꝙ à sua natura destiterit, & in carnẽ versum sit. neq; enĩ deus fuisset, si versum & alteratũ fuisset: sed manens quod erat,factũ est quod nõ erat. Apollinarius aũt Laodicenus hinc hæresim excitauit. Dogma enim eius erat, dominum & deum nostrum non suscepisse perfectam hominis naturam, videlicet corpus cum anima rationali: sed carnem solam mẽtalis & rationalis animæ expertem. Quid enim opus habebat anima, inquit,qui habebat deitatem, quæ gubernabat corpus,sicut nos habemus animam corpus nostrum dirigentem? Habebat autem ansam,vt existimabatur,ex præsenti dicto, Et verbũ caro factũ est. Non enim,inquit, dixit,Et factũ est homo: sed,caro. & ita nõ suscepit animã quæ habet mentẽ ac rationẽ,sed carnẽ absq; mẽte & ratione. Ignorabat aũt miserabilis ille ꝙ scriptura plerũq; à parte totũ nominet,vtpote cõmemoratura totũ hominẽ,à parte, aĩa scilicet,ipsum

Apollinari⁹ Laodicẽsis hæreticus.

Gene. 18. nominat: vt, Omnis anima quæ nō circunciditur, occidatur. Ecce enim pro eo quod est omnis homo, dicit partem, animam scilicet. Et iterum à carne nominat totum, vt quando dicit, Et videbit omnis caro salutare dei. Dicere enim volens omnem hominē, carnis nomine vsus est. Sic & Euangelista pro eo quod est, verbū homo factū est: dixit, verbum caro factum est: à parte totum hominem nominans, ex anima & corpore constitutum. Fortassis autem quia caro à diuina natura alienior est, volens Euāgelista significare immensam dei misericordiam, carnis meminit, vt ineffabilem eius benignitatem obstupescamus, ꝙ propter nostrā salutem, alienum à natura sua, & omnibus modis peregrinum, carnem dico, assumpserit. Anima enim cognationem quādā habet cum deo, caro autem nullo modo communicat: & idcirco opinor Euangelistā hoc nomine vsum: non ꝙ per omnia expers sit assumptionis, sed ad maiorē ostēsionem mirandi & stupendi sacramenti. Nam si non assumpsisset animam humanā verbum incarnatum, incurabiles forent animæ nostræ. Nam quod non assumpsit, nō sanauit. Et q̄ ridiculum, quū anima prior ægrotarit (illam enim, quum crederet sermonibus serpētis, deciperetur q; in paradiso, vt dominam & reginam sequuta est manus, & fructum attigit) si relinqueretur domina, & non assumeretur, nec curaretur: assumeretur autem & sanctificaretur & curaretur caro. Verum Appollinarius valeat: nos aūt quando audimus ꝙ verbū caro factum sit, credimus ꝙ totus homo factus: quandoquidem scripturæ mos est & carnem, & animā, vt à parte, totum hominem nominare. Conuincitur autem & Nestorius ex hoc dicto. Dicebat enim ille ꝙ nō deus verbū fuerit homo ille cōcept⁹ ex sanctissimis sanguinibus sanctæ virginis, sed peperit quidem virgo hominem: iste aūt homo gratiam assequutus in omni virtutum genere, habuerit verbum dei sibi coadunatum, quod potestatē ei dederat cōtra immūdos spiritus: atq; ita dicebat duos filios, vnum virginis Iesum hominē, & aliū filiū Dei, qui adunatus quidē fuerit homini inseparabiliter, sed per habitū & gratiā & charitatē, quēad modū & in alio virtutibus prædito homine. Hæc ille, sua spōte ad veritatem surdus. Nam si voluisset, audiuisset vtiq; & beatū Iohannē Euangelistam dicentē, Verbū caro factū est. Nonne manifestè hic cōuincitur? Ipsum enim verbū factū est homo. Non dixit ꝙ inuēto homine virtutibus prædito, illi se adiunxerit, sed factū est ille ipse homo. Confutantur insuper & Eutyches & Valentinus & Manichæus hoc loco. Illi enī dixerunt ꝙ apparuerit homo iuxta apparētiā. audiant igitur, Verbū caro factum est. non dicit ꝙ apparenter fuerit caro, sed ꝙ fuerit veritas & substantia, & nō phātasia. Absurdum enim & stultum esset credere ꝙ quum sit & dicatur filius dei, mētiatur incarnationem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat.

Psal. 64. Lucæ. iij. Gene. 3. Scripturæ mos. Nestorius Eutyches. Valētinus. Manichæus.

Et habitauit in nobis.) Quoniam supra dixerat, Verbum caro factū est: vt ne quis suspicetur ꝙ vna natura facta sit Christus, ideo subdit, Et habitauit in nobis: vt ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac verbi. Nā sicut alterius naturæ est tabernaculū, & alterius is qui inhabitat in eo: ita & verbū in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ q̄ sit nostra. Confundantur Armenii, qui vnā colūt naturā. Discimus igitur per, Verbū caro factū est, ꝙ ipsum verbū homo factum est: & quū sit filius dei, factū est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo ꝙ genuerit deum in carne. Per hoc autem quod dicit, habitauit in nobis, discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi vnus sit secundum hypostasin, hoc est secundum personā: secundum naturas tamen duo, deus videlicet, & homo. Diuina autem natura & humana non fuerūt vna, etiamsi apud vnum videātur, Christū dico.

Armenij. Deipara.

Et spectauimus gloriā eius velut vnigeniti à patre, pleni gratia & veritate.) Postq̄ dixit ꝙ caro factū sit, subdit nūc, Et spectauimus gloriā eius, quū videlicet esset in carne. Etenim quū faciem Mosi ex colloquio dei factam clariorē Israelitæ videre nequiuerint, multo magis apostoli nudæ deitatis vnigeniti capaces non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim & Seraphim prophetæ apparuerunt: sed talem gloriam, qualem decuit esse vnigeniti à patre, quæ illi naturaliter inest. Nam velut, hic non similitudinis, sed cōformationis & determinationis indubitatæ verbum est: sicut cum regem videmus cū gloria magna veniētē, dicimus ꝙ velut rex prodeat, hoc est, ꝙ vere

Exo. 34. Ezechi. x.

A quòd vere sit rex: ita etiã hoc loco intelligere debes, velut vnigeniti, quòd gloria quam spectauimus, reuera fuerit gloria filii. Pleni gratia & veritate. Gratia quidem plenus, secundum quod sermo eius gratiosus erat, vt sic dicam iuxta Dauid, Diffusa est gratia in labiis tuis. Et Euangelista, Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ qui procedebant ex ore eius. Et omnibus sanctis conferebat, prout congruebat eis. Veritate auté plenus erat, secundum ꝙ ea quæ prophetæ & Moses ipse vel dicebant vel faciebant, figuræ erant per omnia: at quæ Christus faciebat, dicebatq;, plena erant veritate, quum esset ipsamet gratia, & ipsamet veritas, aliisq; suppeditaret eam. Vbi autem spectarunt? Quidam suspicantur ꝙ fortassis in monte Thabor. Fortassis auté & hoc verum est, ꝙ non solum in monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat & faciebat, spectabant gloriam eius.

Psal. 44. Matth. 7. Matt. xvij.

Iohannes testatur de ipso, & clamauit dicẽs: Hic erat de quo dicebam, qui post me venturus, ante me factus est, quia ante me fuit.) Frequenter Iohannis testimonium assumit Euangelista, non vt dominum fide dignum faciat ex verbis serui, sed quia turbæ magnam de Iohanne opinionem habebant, eius gratia in testimonium Christi assumit Iohannem, qui apud illos magnus nominabatur, & super omnes alios esse credebatur. Verbum autem, clamauit, magnam fiduciam & libertatem Iohãnis ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum libertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat? Hic erat de quo dicebam. Iohannes etiam anteq̃ videret Christum, testificabatur de illo: idq; singulari dei voluntate, vt ne videatur gratificãs personæ Christi, de

Mat. iij. Marci. iij.

B eo honestiora testari. ideo dicit, de quo dicebam, hoc est, etiam priusq̃ viderẽ eũ. Qui post me venturus, manifeste quantum ad natiuitatis tẽpora. Sex enim mensibus prior fuit præcursor Christi secundum natiuitatem in carne. Hic ante me fuit, hoc est, venerabilior & gloriosior me fuit. Quare? Quia & prior me erat, secundũ deitatem. Ariani auté stultè interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim demonstrare ꝙ filius dei non sit genitus à patre, sed fuerit sicut vna aliarum creaturarum, dicunt, Ecce Iohannes testatur de eo, Ante me fuit, hoc est, ante me fuit & conditus est à deo sicut vna creaturarum. Redarguuntur auté male intelligentes dictũ, ex eo quod sequitur. Quæ enim sentẽtia apparet si dicatur, Hic, Christus scilicet, ante me, hoc est, priusq̃ ego, cõditus est, eo ꝙ prior me fuerit? Omnibus enim modis stultũ est dicere ꝙ illũ creauerit deus prius, eo ꝙ prior me erat: sed contrariũ magis dicere oportebat: quia hic prior me est, ideo ante me fuit, hoc est, conditus est. Et hæc quidé Arianorũ sunt dicta. Nos aũt orthodoxe intelligimus ꝙ qui post me venturus erat, iuxta natiuitatem in carne ex virgine: ante me fuit, hoc est gloriosior & dignior me fuit, propter miracula q̃ circa ipsum acciderũt in partu, in educatione, in sapiẽtia. & merito hoc. Etenĩ prior me erat secũdũ natiuitaté diuinã ex patre, q̃uis post me venerit secũdũ aduentũ in carne.

Lucæ. i. Arianorũ hæresis.

Et de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia.) Et hæc præcursoris verba sunt, dicentis de Christo quòd nos & prophetæ omnes de plenitudine eius acceperimus. Maioré enĩ gratiã habet, q̃ qui spiritu afflabãtur homines. Nã fons oĩs boni & oĩs sapiẽtiæ ac prophetiæ existẽs, supereffluit, & dat se omnibus dignis, & ef-

C fluẽs plenus manet, ac nunq̃ exhauritur. Gratiã aũt accepim⁹, noui scilicet testamẽti, pro gratia veteris legis. Et quoniã testamẽtum illud antiquatum est, pro eo nouũ accepimus. Et quomodo, inquit, nominauit gratiam vetus testamentum? Eo quòd Iudæi, gratia in filios adoptati & recepti fuerunt. Dicit enim, Non quia vos multi estis, sed propter patres vestros vos elegi. Patres quoque gratia suscepti fuerunt, & nos ex confesso gratia sumus saluati.

Quia lex ꝑ Mosen data est, gratia & veritas ꝑ Iesum Christũ facta est.) Interp̃tatur nobis q̃ũ acceperim⁹ gratiã magnã pro parua gratia, & dicit ꝙ lex q̇dé ꝑ Mosen data sit, quũ vteretur deus mediatore homine Mose. Nouũ aũt testamentũ gratia quidẽ noĩatur, eo ꝙ largit⁹ sit nobis deus nõ solũ p̃ctõrũ remissioné, sed & filiorũ adoptioné. Veritas aũt vocatur, eo ꝙ q̃cũq; patres olim ĩ figura vel viderũt vel loquuti sunt, ea clare hic p̃dicarit. Nouũ igitur inq̃ testamẽtũ, q̃d & gratia noĩatur & veritas, datũ est nõ per mediatoré aliqué hominé vilé, sed ꝑ filiũ dei. Et vide q̃ũo de veteri dicit, Datũ est ꝑ Mosen. Minister enĩ & subdit⁹ ille erat. De nouo aũt testamẽto nõ dixit,

Nouũ testamẽtũ & gr̃a & veritas appellatur.

datum est, sed factum est: vt ostendat à domino nostro Iesu Christo, velut domino, D
non seruo, factam & ad finem perductam gratiam ac veritatem. Nam lex quidem da-
1. Iohã. 4. ta est à deo, mediatore Mose: gratia autem facta est, non data, per Iesum Christum. Fa
ctum esse, authoritatem quandam sonat: datum vero, ministerium indicat.

Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit.) Quoniam dixerat ꝙ gratia & pax per Iesum Christum facta, istucipsum volens adstruere, dicit, Nihil incredẽdum dixi. Nam Moses quidem neq; deum vidit, sicut neque alius quispiam: nec potuit nobis manifestam & liquidam de illo narrationem dicere: sed quum esset seruus, minister fuit solum legalis literæ. Christus autem qui est filius, & vnigenitus, & in sinu paterno est, non solum illum videt, sed etiam omnibus hominibus de illo annunciat: atq; ita, quia filius est, & patrem videt, & in sinu eius est, merito gratiam & veritatem nobis dedit. Cæterum dixerit hic fortasse quispiam: qũo hoc loco discimus ꝙ nullus viderit deũ, quum propheta dicat, Vidi dominũ?
Esaiæ. vi. Vidit quidem propheta deum, at non ipsam substantiam, sed similitudinẽ & apparẽ
Gene. 23. tiam quandam, sicut capere poterat. Et alius iterũ in alia figura vidit, & alius in alia. Vnde scilicet non ipsam veritatẽ viderunt: non enim diuersis figuris illam vidissent, quæ simplex est & infigurabilis. Quin neque angeli vident dei substantiã, q̃uis dicantur videre faciem eius. Hoc enim totum indicat, semper deum eis apparere. Filius igi
Sin⁹ pater tur ex omnibus hominibus solus videt patrem, & enarrat illum. Sinũ autem audiens
n⁹ quis in- paternũ, nõ suspiceris aliquid corporale de deo. Euangelista enim volens nobis indi-
telligatur. care filiũ patri esse coæternũ, ac verũ & inseparabilem, huius nominis mẽtionẽ fecit. E

Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi ex Hierosolymis sacerdotes & leuitas vt interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, & non negauit. Et confessus est, non sum ego Christus.) Dixit superius ꝙ Iohannes testetur de illo: & quum interseruit quid testatus sit Iohannes de Christo, Nempe ꝙ hic ante me fuit, & ꝙ nos omnes & prophetæ de plenitudine eius acceperimus, subdit, Et hoc est testimonium. Quale? Quod superius dixit, Ante me fuit, &c. Sed & quæ deinceps dicit, non sunt Christi, & hęc testimonia sunt Iohannis. Porro Iudæi ad Iohannẽ miserant præstantiores quos habebant, sacerdotes videlicet & leuitas, eosque Hierosolymitanos, quòd illi, vtpote sapientiores, persuaderent Iohanni per adulationem vt confiteretur se esse Christũ. Vide autem quàm sinistra sit illorum mens. Non interrogant eum statim, Tú ne es Christus, sed, tu quis es? Verum ille cognita eorum malignitate, nõ dicit quis sit, sed confitetur, non sum Christus: ad scopum vtique illorum respiciens, & vndequaq; illos ad credendũ alliciens ꝙ alius sit Christus, quem ipsi putant vilem, & ex vili patre, fabro videlicet, & contempta patria, nempe Nazareth, ex qua nihil boni esse credebant. Atqui de præcursore ipso magnam habebant opinionem, eo ꝙ natus erat ex patre sacerdotum principe, & vitam angelicam & quasi materiæ expertem ageret. Vnde iuste admiramur Deum, quomodo per illa ipsa per quæ illi gloriæ Christi nocituros se putabant, impediuntur. Nam interrogabant quidem Iohannem, vt fide dignum, quò testimonium illius, suæ in Christum incredulitati prætexant, si quidem non confessus fuisset illum Christum. Verum secus euenit, & contra eos testimonium versum est. Etenim eum, quem pro fideli habebát, inueniunt præclara testari de Christo, & non sibiipsi honorem arrogare. F

Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Helias es tu? Et dicit, Nõ sum. Es tu propheta ille? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es, vt respõsum demus his qui nos miserunt? Quid dicis de teipso? Ait, Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam do-
Esaiæ. 40. mini, sicut dixit Esaias propheta.) Heliam existimabant venturum veteri traditione persuasi: vnde quærunt num sit Helias, eò quòd & vita eius similis erat vitæ Heliæ. Negat igitur & hoc. Propheta es tu? Negat hoc etiam, tametsi propheta esset. Et quomodo igitur negat? Quomodo? Quia non interrogauerũt eum, Propheta es? sed, propheta ille es? facta interrogatione cum articulo, hoc est, propheta ille qui expecta
Deute. 18 batur, de quo dixit Moses, Prophetam suscitabit vobis dominus deus. Non negauit itaq; Iohãnes se prophetam esse, sed prophetam illũ qui expectabatur. Quia enim audierant Mosen dicẽtẽ prophetã suscitandũ, sperabãt propter occasiones quasdã hũc

futu-

A futurum illum prophetam. Deinde iterum instant, Dic nobis, quis es? Tunc respondit eis, Ego vox clamantis in deserto. Ego, inquit, sum, de quo scriptum est, Vox clamantis in deserto. Nisi enim adieceris, de quo scriptum est, absurda quædã videretur sermonis constructio. Quid autem clamãtis? Dirigite viam domini. Seruus, inquit, sum, & vias præparo domino corda vestra. Proinde illa facite recta dolosi vos & obliqui, & facite æqua, ita vt dominus Christ⁹ per vos iter faciat. Post hæc inducit Esaiam testem. Nam quũ magnifica dixisset de Christo ꝙ dominus esset, ipse vero serui & præconis suscepisset opus, confugit ad prophetam. Fortassis autem quis sic exposuerit, Ego vox clamantis, hoc est, ego sum vox Christi clamãtis, id est, veritatem manifeste annunciantis. Omnes enim qui in lege erant, submisse & humiliter sonabant, vtpote qui nondum peruenerant ad tempus euangelicæ veritatis. Et hæc sane erat vocis ruditas in Mose, quia lex obscura erat, & nõ manifesta. Christus autem quum sit veritas ipsa, & annunciet nobis omnia quæ patris, clamans est. ideo Iohannes dicit, Ego sum vox verbi clamantis, versans in deserto. Deinde sequitur aliud principium, Dirigite viam domini. Merito autem dicitur Iohãnes vox, eo quod præcursor erat Christi, sicut & vox verbum præcurrit. & vt manifestius dicam, Vox quidem est spiritus inarticulatus, qui a pectore egreditur: quando autem lingua articulatur, tunc fit verbũ. Primum igitur vox, & deinde verbum. Prior Iohannes, & deinde Christus secundũ aduentum in carne. Et baptisma quidem Iohannis non erat articulatũ, non enim fiebat in spiritu: Christi vero articulatum erat. Nihil enim vmbrarum vel figurarum continebat, sed fiebat in spiritu. B

Vox, spũs inarticulatus.

Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis, ac dixerunt ei, Cur ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Helias, neq; propheta?) Postq̃ per adulationem non potuerũt eum ad suas partes trahere, atrocioribus & minacibus verbis terrent, vt diceret quod volebant, & confiteretur se esse Christum. Quid igitur baptizas? dicentes: Quis tibi hanc dedit authoritatem? Ostẽditur autem ex hoc sermone, illos alium putasse esse Christum, & alium qui expectabatur prophetam. Dicunt enim, Si tu non es Christus, neq; propheta ille: alium intelligẽtes Christum, & alium prophetam illum, male sentientes. Nam propheta ille, ipse est Christus & deus noster. Hæc aũt omnia dicebant, sicut dixi, vt vrgerẽt eũ ꝙ cõfiteretur se esse Christũ. Immo si veriora dicere licet, quasi inuidentes eius gloriæ, eum interrogant. Ideo non quærũt num ipse sit Christus: sed, tu quis es? quasi dicentes, quis es tu, qui tale opus attentas, baptizans & purificans contentes? Etenim neq; Iohannem apud multos pro Christo haberi Iudæi mihi velle videntur, sed ex liuore & inuidia interrogare eum, tu quis es? Maxime igitur maledicti Iudæi, & vere progenies viperarum, qui Iohannem quidem baptizantem acceperunt: postq̃ autem baptizati sunt, ingrati fuerunt.

Respondit eis Iohannes, dicens, Ego baptizo in aqua: sed medius vestrum stat, quẽ vos nescitis: ipse est qui post me venturus est, qui ante me fuit, cuius ego non sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti.) Vide & mansuetudinem & veritatem sancti. Mansuetudinem quidem, eò ꝙ nihil asperum ad eos loquitur, q̃uis insolentes C essent. Veritatem autem, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neq; domini gloriam occultabat, vt sibi nobilitatem pareret: sed confitebatur, Ego quidem baptizo imperfecto baptismo: nam in sola aqua, non habente peccatorum remissionem, sed præparante ad suscipiendum spirituale baptisma, quod donat remissionem peccatorum. Medius autem vestrum stat, quẽ vos nescitis. Nã dominus multitudini se miscuerat, & ignorabatur quis esset, & vnde. Fortassis autem quispiã dixerit ꝙ & alio modo medius steterit inter pharisæos dominus, sed ignorarint eum. quia enim videbantur scripturas edidicisse, quibus annunciatus fuit dominus, medius fuit inter eos, hoc est, in cordibus eorum: sed ignorabãt eum, tanq̃ non intelligẽtes scripturas, q̃uis cordibus illas tenerent. Fortassis autem & secundum ꝙ mediator dei & hominum fuit dominus, medius stetit inter pharisæos, conciliare illos volens deo, sed ignorabant eum. Continue autem ponit hoc, qui post me venturus est: ostendens ꝙ neq; perfectum suum sit baptisma, sed tãtum præuium ad spirituale baptisma. Ante me fuit, hoc est, dignior & gloriosior, in tantũ vt ego me non ausim numerare vel in vltimis eius

i. Tim. ij.

seruis. Soluere enim calceum, extremi ministerii est. Scio autem me apud sanctorum D
quendam etiam hanc legisse expositionem: Calceus semper sumitur ad peccatricem carnem, & corruptioni subditam: corrigia autem vt vinculum peccatorum. Igitur Iohannes in aliis quidem qui ad se egrediebantur, & confitebantur, poterat soluere corrigiam peccatorum. Vinculis enim suorum peccatorum constricti ad ipsum egrediebantur. Et per hoc quod vocabat eos ad pœnitentiam, viam præparauit eis ad hoc vt perfectè corrigiam illam, & calceamētum peccati abiiciant: in Christo autem nō inueniens corrigiam, hoc est vinculum peccati, merito neq; soluit, neq; soluere potuit. Esaiæ. 53. Quomodo enim soluisset, in quo non inueniebat? Peccatum enim non fecit, neq; inuentus est dolus in ore eius. Calceamentum autem, est aduentus domini ad nos: corrigia autem eius, modus incarnationis, quo verbum dei vnitum & quodāmodo colligatum. vtiq; hunc nodum soluere impossibile est. Quis enim posset soluere, quomodo deus corpori colligatus sit?

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Iohannes baptizans.) Quare dixit ꝙ hæc in Bethania facta sint? Vt ostendat magni præconis libertatem, ꝙ non in domo, neq; in angulo, sed circa Iordanē in media multitudine hæc de Christo prædicauerit. Sciendum autem ꝙ exemplaria emendatiora habent, in Bethabara. Bethania enim non trans Iordanem est, sed prope Hierosolymas. Bethabara.

Postero die videt Iohannes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce agnus ille dei, qui tollit peccata mundi.) Sæpe dominus venit ad præcursorem. quare? Vel omnino ꝙ sicut vnus ex multis & ipse a Iohanne baptizaretur: & ne putēt quidam ꝙ quasi peccatis obnoxius, æqualiter cum aliis baptizatus sit, idcirco iterum venit, dans Iohanni occasionem corrigendi hanc opinionem. ideo & Baptista dicit, Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Nam qui tam purus est, vt & aliorum peccata tollere & abolere valeat, manifestum ꝙ non acceperit æqualiter cum aliis cōfessionis baptisma. Exquire autem diligenter hoc dictum, Ecce agnus dei: quia sermo est ad cupientes & quærentes videre illū agnū qui ab Esaia prædictus est. Ecce, inquit, qui quæris, ille agnus ecce adest. Probabile enim multos in prophetico libro Esaiæ edoctos quæsiuisse quisnam ille agnus esset. Igitur Iohannes demonstrat eum. Non dixit autem, agnus: sed dixit, ille agnus. Nam multi quidam agni, sicut & multi Christi: sed ille est verus agnus qui a Mose figuratur, & ab Esaia prædicitur. Porro agnus dei dicitur Christus, siue quòd deus acceperit mortem Christi pro nostra salute, siue ꝙ deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est: hoc est, ille sacrificiū hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur agnus dei, eo ꝙ deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Non dixit autem, qui abstulit peccatum: sed, qui tollit in præsenti peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata nostra, & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitentiam. Et agni quidem qui in veteri lege immolabantur, nullius peccatum omnino abolebant: hic autem totius mundi peccatum tollit e medio, & abolet. Quare autem non dixit, peccata, sed peccatum? Fortasse quidem per hoc ꝙ dicit peccatū, in genere dixit, & de omnibus. Sicut enim dicere solemus, defecit homo, hoc est, omnis humanitas, a deo: ita & hoc loco dicens peccatum, omnia peccata significauit. Fortassis autem, quia inobediens fuit homo deo, & in varias affectiones incidit: peccatum mūdi, inobedientia fuit, quam e medio abstulit dominus, factus obediens vsq; ad mortē, & contrarium contrario sanans.

Esaiæ. 16. — Quare Christus agnus dei dicatur. — Philip. 2. F

Hic est de quo ego dicebā, Post me venit vir, qui ante me fuit: quia prior me erat.) Superius quidem iis qui a pharisæis venerant, Iohannes dicebat, Medius vestrum stat, quem nescitis, quia ante me fuit. nunc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus, Hic est ille de quo testificabar, inquit, pharisæis, ꝙ ante me fuerit, hoc est dignior me & insignior. Quare? Quia prior me erat. Audi Ari, non dixit, prior me cōditus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, ꝙ non a Maria esse cœperit dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiam suam, quam ante secula habuit, quoniam si, quemadmodum vos nugamini, dominus a Maria initiū suę substantię assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursore? Etenim præcursor manifeste sex mensibus antecessit

Arij & Pauli Samosateni secta confutatur. — Lucæ. i.

A anteceſſit dominum iuxta natiuitatem in carne. Vir autem dicitur dominus, fortaſſis propter ætatem perfectam, quoniam triginta annorum erat quum baptizaretur. Fortaſſis autem ꝙ & omnis animæ vir ſit, & eccleſiæ ſpõſus. Adoptaui enim, inquit Paulus, vos vni viro vt virginem caſtam exhiberetis, Chriſto ſcilicet. Dicit igitur præcurſor, Ego quidem pronubus & internũcius, veniet autem poſt me vir. Nam ego quidẽ traho animas ad fidem in Chriſtum: ipſe autem vir eſt qui illas ſibi adiunget. 1. Cor. 11

Et ego neſciebã illum: ſed vt manifeſtetur Iſraeli, propterea veni ego in aqua baptizans. Et teſtatus eſt Iohannes dicens, Vidi ſpiritum deſcendentem ſpecie columbę de cælo, & manſit ſuper eum, & ego neſciueram eum: ſed hic qui miſit me vt baptizarem aqua, ille mihi dixit, Super quem videris ſpiritum deſcẽdere, & manere ſuper eũ, hic eſt qui baptizat ſpiritu ſancto. Et ego vidi, & teſtatus ſum Chriſtum eſſe filiũ dei.) Quoniam cognatus domini erat præcurſor (dicit enim angelus virgini, Ecce cognata tua Elizabeth concepit) vt ne quis ſuſpicetur ꝙ propter cognationẽ præcurſor gratificaturus fuerit domino, & teſtimoniũ perhibuerit, eius gratia ſubinde dicit, Et ego neſciueram illum. ita ſuſpicionem tollens: ſed dicit, vt manifeſtetur Iſraeli, ideo veni baptizare: vt omnes, inquit, adducantur ad fidem in illum, & monſtretur populis. nã propterea ego baptizo. me enim baptizante concurrunt populi, & quum congregantur, manifeſtatur eis Chriſtus, qui a me prædicatur, & præſens præſentibus mõſtratur. Niſi enim propter baptiſmum confluerent, quomodo a Iohanne monſtraretur dominus? Non enim oſtiatim obambulabat, vt manu Chriſtum oſtẽderet, & vnicuiq; monB ſtraret. igitur ea de cauſa, dicit, veni baptizare aqua, vt populis propter baptiſma conuenientibus a me manifeſtetur. Hoc autem loco diſcimus ꝙ miracula pueritiæ Chriſti conficta ſint, & mendacia, compoſita ab his qui deridere voluerunt myſteriũ. Nam ſi fuiſſent vera, quomodo ignotus fuiſſet dominus qui hæc faciebat? Neutiq̃ enim veriſimile fuerit non fuiſſe celebrem eum qui talia faciebat miracula. Verum nõ ita eſt. Non enim antequam baptizaretur, ſigna fecit, neq; cognitus erat. Sed is qui miſit me vt baptizarem, ille mihi dixit, Super quem videris ſpiritum deſcendere, ille eſt qui baptizat ſpiritu ſancto. Iohannes (vt dixi) quò teſtimonium non ſuſpectum faceret de Chriſto, teſtimonium refert ad deum & ad patrem. Nam ego quidem, inquit, neſciebam illum: pater aũt reuelauit mihi hunc in baptiſmate. Porro interrogauerit quiſpiam: ſi ignorauit illum Iohannes, quomodo Matthæus dicit ꝙ prohibuerit eum, dicens, Ego debeo a te baptizari? Dicendũ igitur ꝙ ſic intelligi debeat neſciuerã ipſum, ante multum temporis, & ante baptiſmum neſciueram illum. Nam in baptiſmi tẽpore noui illum. Vel etiam aliter dicendum, ꝙ nouerit quidem illum ꝙ eſſet Chriſtus: ꝙ autem ille eſſet qui baptizaret ſpiritu ſancto, tunc didicerit, quãdo vidit ſpiritum deſcendentem. Dico igitur, ꝙ neſciuerit illum, hoc ſibi velit, ꝙ neſciuerit illum eſſe qui baptizet ſpiritu ſancto: ſciebat tamen eum eſſe ſuper multos, & ideo ſecundum Matthæum, eum omnino maiorem cognoſcebat. Poſtq̃ autem ſpiritus ſanctus deſcendit, manifeſtius agnouit, & aliis eum prædicauit. Spiritus autem omnibus apparuit qui aderant, & non ſoli Iohanni. Cur ergo, dicet quiſpiam, non crediderunt? Eo ꝙ obteC nebratum erat inſipiens cor illorum: quia & quum viderunt eum faciẽtem miracula, non crediderunt. Quidam autẽ dicunt ꝙ non omnes viderint, ſed hi qui magis pii erant. Nam quanuis corporaliter deſcenderit ſpiritus, veriſimile tamen eſt nõ omnibus apparuiſſe, ſed dignis: quandoquidem & prophetæ multa in ſenſibili ſpecie viderunt, ſicut Daniel & Ezechiel, quæ tamen nullus alius vidit. Et vidi, & teſtatus ſum quòd hic eſt filius dei. Et vbi teſtatus eſt Iohannes quod hic eſt filius dei? nuſquã enim ſcriptum eſt. Nam agnum quidem dicit, filium autem dei nuſquam. Vnde veriſimile eſt coniectare quòd & plura alia prætermiſſa ſint. Non enim omnia conſcripta ſunt.

Luc. 1.

Miracula pueritię Chriſti cõficta.

Obiectio
Matth. 3.

Danie. 10
Eze. i. ix. x
Iohã. xxi.

Poſtero die iterum ſtabat Iohãnes, & ex diſcipulis eius duo, & intuitus Ieſum ambulantem, dicit, Ecce agnus ille dei. Et audierunt eum duo diſcipuli loquẽtem, & ſequuti ſunt Ieſum.) Propter audientium ignauiam cogitur Iohannes eadem dicere, vt vel crebro teſtimonio efficiat aliquid: neq; falſus eſt. Chriſto enim ſtatim duos diſcipulos obtulit. Nam quum reuera pronubus eſſet, omnia faciebat, & ita humanam naturam ſponſo adducebat. Ideo & Chriſtus quidem tacet, vt ſpõſus: pronubus autem

Nuptiarū ritus. omnia loquitur. Et dominus sicut sponsus venit ad multitudinem. In nuptiis enim non sponsa ad sponsum, sed sponsus ad illam abit, etiam si regis filius sit. Ideo & dominus naturam nostram desponsaturus, descendit ad eam in terram, & factis nuptiis assumptus ipse tulit eam in domum patris. Itaq; quum intuitus esset Iesum Iohānes, hoc est, etiam corporalibus oculis præ se tulisset gaudium quod habebat in Christo & miraculo: Vide, inquit, agnus ille. At discipuli crebris testimoniis demulsi, sequuti sunt Iesum: non quidem contemnentes Iohānem, sed magis obediētes ei, testanti de Christo meliora. D

Conuersus autem Iesus, & conspicatus eos sequentes se, dicit eis, Quid quæritis? Illi autem dicebāt ei, Rabbi (quod dicitur, si quis interpretetur, magister) vbi manes? Dicit eis, Venite & videte. Venerunt igitur, & viderunt vbi maneret: & māserūt apud illum die illo. Hora autem erat quasi decima.) Matthæus quidem quū de baptismate narrasset, statim subducit illum in montem tentandum: at præsens Euangelista relictis iis quæ ab illo dicta sunt, refert ea quæ post descensum de monte facta sunt. Igitur postq̄ de monte vbi tentatus fuit, descendit, sequitur discipulorum comitatio & accessus ad Christū. Opinor ꝙ sermo demonstret ꝙ non debeat aliquis constitui doctor, nisi prius ad fastigium cōscenderit virtutū (hoc enim mons significat) & omnē deuicerit tentationem, triumphum de tentatore referens. Sequuntur igitur primùm discipuli, & tunc interrogant eū vbi maneat. Non enim publice multis præsentibus, sed seorsim oportebat colloqui, quasi de rebus quibusdam necessariis. Immo illi nō priores interrogant, sed Christus ipsos inducit ad interrogandū. Dicit enim eis, quid quæritis? nō tanq̄ ignorās (quomodo enim ignoraret, qui sciebat corda hominum?) sed vt per interrogationem prouocaret eos ad dicēdū quid vellent. Verisimile enim est eos erubuisse, & reueritos illum, cui Iohannes testimonium plus q̄ de homine dederat. Te autem velim admirari bonam illorum affectionem erga Christum. Non enim solum sequuti sunt, sed & Rabbi salutāt, hoc est, magister, idq; cum nihil adhuc de illo audissent. Volentes itaq; seorsim aliquid ab eo discere, interrogant vbi maneat. In quiete enim commodius & discitur & auditur. Dominus vero non dicit eis signum domus: sed, venite, inquit, & videte. Hoc autē facit tum vt magis alliciat eos ad sequēdum se, tum vt probet eorum desiderium, num grauentur ex itinere. Nam si frigida mente accessissent, neutiq̄ ad domum fuissent sequuti. Quomodo autē Christus alibi dicit ꝙ filius hominis non habeat vbi caput reclinet: hoc autem loco videtur habere domum? Non hæc inter se dissident. Etenim quando dicit ꝙ non habeat vbi caput reclinet: non dicit ꝙ nullum omnino habeat diuersorium, sed ꝙ non habeat proprium. Si igitur habitasset in domo, non propriam inhabitasset, sed alienā. Non frustra aūt Euangelista assignat tēpus, ꝙ fuerit hora quasi decima, sed vt doceat & doctores & discipulos, ꝙ propter nullum tēpus studia sua differre debeāt, neq; doctor prætexat aliquid, & dicat ꝙ vespere sit: & discipulus sciat omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum. Hinc autem discimus ꝙ discipuli habebant ventrem minime oneratum, sed ieiuniis assuetum, eo ꝙ tempus quod alii impendunt in quietem corporis cibis grauati, & non valentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant discipuli Iohannis ieiuniis clari. Vide autem obsecro ꝙ Christus conuertit se ad sequentes, & ostendit eis faciem suam. Nisi enim per bonam operationem sequutus fueris Iesum, non peruenies ad cōtemplationem faciei domini, neq; ibis ad habitationem eius, hoc est, nō peruenies ad illuminationē diuinæ scientiæ. Lucem enim, inquit, habitat inaccessam. Propterea nisi quis seipsum purificauerit, & purificationem sequutus fuerit, quomodo scientia illustrabitur?

Matt. 4. — Doctor cōstitui qs debeat. — Obiectio. Lucæ. 9. — Omne tēp' doctrinæ aptū. — 1. Tim. 7. — E — F

Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierāt a Iohanne, & sequuti fuerūt illum. Inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus. Et duxit illum ad Iesum. Intuit' illū Iesus, dixit, Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod interpretari licet, Petrus.) Andreæ quidem nomen profert nobis, sed non alterius. Quidam autem dicūt illum esse Iohannem, qui hæc scribit. Nonnulli autem aiunt ꝙ non fuerit ex nobilioribus aliquis. Præterea nulla vtilitas fuerat etiam scire nomen. Cæterū Andreæ mentionem

A tionem facit, quia & insignior erat, & adducebat suum fratrem. Vide autem, obsecro, quantum amauerit fratrem, & quomodo nõ occultauerit ab eo bonum, sed communicarit ei thesaurum, emiseritq; iucunditatis vocem, Inuenimus, dicens. Et verisimile est, ꝙ multo tempore desiderarint & meditati fuerint quærere illum. Neq; simpliciter dicit, Messiam: sed, Messiam illum: cũ articulo, illũ ipsum qui proprie est Christus. Vnus enim erat qui ab eis expectabatur, quanuis multi essent Christi, qui & filii dei appellabantur. Adduxit autem illũ ad Iesum, non ꝙ tam leuibus esset moribus, vt ad omnem sermonẽ circunferretur: sed ꝙ feruenti & bono animo susceperat sermones quos ei dixerat frater de Christo. Verisimile enim est quòd Andreas plura dixerit ei, & manifeste annũciauerit de Christo, vtpote edoctus secretiora quædã, eò quòd manserat apud Christum. Quòd si perseuerat quis arguendo facilitatem Petri, discat & hoc non esse scriptum, quòd crediderit statim Andreæ, sed quòd Andreas duxerit illum ad Iesum, id quod magis solidæ mentis fuerit, & non quouis vento circumactæ. Non enim simpliciter recepit sermonem Andreæ, sed voluit videre & Christum: vt si quidem inueniret quod dignum fide, sequeretur: sin minus, resiliret: & ita duci ad Iesum, non leuis, sed studiosæ mentis indicium erat. Quid igitur dominus? Prophetãdo de illo, illis se manifestare incipit. Nam quia prophetiæ non sunt minimũ signorum, immo plurimum hominibus persuadent, prædicit de Petro, Tu enim, inquit, es Simon filius Iona. deinde & quod futurum, Tu vocaberis Cephas. Nam quum quod præsens est dicitur, etiam futurum credibile fit. Non dixit autem, ego te vocabo Pe- *Prophetiæ vis.*

B tre, sed vocaberis. Nolebat enim ab initio authoritatem suam indicare, eo ꝙ nõdum firmam in illum fidem haberent. Quamobrem autem agnominat hũc quidem Petrũ, illos autem, filios inquã Zebedæi, filios tonitrui? Vt ostendat quòd ipse sit qui & olim nomina indiderit, & sicut nunc, ita etiam tunc mutauerit nomen Abram in Abrahã, & Saram in Sarram. Scias autem quòd Simon interpretatur obediẽtia, Ionas vero columba. Igitur mansuetudinis quæ per columbam significatur, filia est obediẽtia: & qui habet obedientiam, etiam ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiẽs vt firmetur in bono. *Marci. iij. Gene. 17.*

Postero die voluit Iesus exire in Galilæam & reperit Philippum: & dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida ciuitate Andreę & Petri. Reperit Philippus Nathanael, & dicit ei, De quo scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenim⁹ Iesum filium Ioseph, Nazarenum.) Andreas quidem præcursore audito, & Petrus Andrea secuti sunt Iesum: at Philippus videtur nullum audiuisse, & statim secutus esse dominum, dicentem sibi, Sequere me. Vnde hoc igitur, ꝙ ille tam statim credidit? Videtur igitur primùm vox domini animam illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter saluatoris vox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum: sicut & Cleopas dicit, Nonne cor nostrũ ardens erat quũ loqueretur nobis in via? Quia autem Philippus, eo ꝙ solicitum cor habebat, & multũ meditabatur scripta Mosis, expectabatq; semper Christũ, & statim simul atq; vidit, credidit: propterea etiam dicit, inuenimus Iesum: quo ostẽdit ꝙ semper quæsiuerit. For- *Christum cur mox vocati discipuli sequebãtur. Lucæ. 24.*

C tassis autẽ & a Petro & Andrea de Christo didicit. Etenim verisimile est colloquutos illos ei, qui ex eadem patria erat, & narrasse de Christo: id quod & Euãgelista videtur insinuare per hoc quod dicit, Erat autem Philippus à ciuitate Andreæ & Petri. Parua autẽ fuit ista ciuitas, quæ pagus rectius diceretur: vnde & digna miraculo Christi virtus, ꝙ ab his qui nullum afferebant fructum, præcipuos discipulos elegerit. Igitur neque Philippus apud se bonum hoc retinet, sed cõmunicat & Nathanaeli: & quia legis peritus erat Nathanael, ad legem & prophetas ipsum mittit Philippus, quia diligenter legem meditabatur. Porro filium dicit Ioseph dominum, quia eius filius nominabatur: & Nazarenum illum appellat, quãuis proprie a Bethleem fuit, in qua natus, sed in Nazareth educatus fuit. At quoniam natiuitas eius multis incognita erat, manifesta autem educatio, à Nazareth eum nominat, vtpote illic enutritum.

Et dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael veniẽtem ad se, & dicit de eo, Ecce verus Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei,

Priusq̃ te Philippus vocaret, quum esses sub ficu, videbam te.) Philippus quidem Iesum Nazarenum dicebat, Nathanael autem, vtpote in lege diligentior, cognoscebat ex scripturis ꝙ a Bethleem oportebat venire Christum: & propterea dicit, A Nazareth potest esse aliquid boni? Philippus vero inquit, vade, & vide: sciens ꝙ si gustaret verba Christi, nõ esset discessurus. Porro laudatur a Christo Nathanael: vtpote verus Israelita. non enim ad gratiam neq; ad odium loquebatur. Non enim verba illa sunt incredulæ, sed diligentis & in lege versatæ mentis, quæ sciebat ꝙ Christus non a Nazareth, sed Bethleem veniret. Quid igitur Nathanael? num laudibus remissior fit? Minime, sed vrget, manifestius & euidentius quiddam discere volens. Ideo & interrogat, Vnde me nosti? At Christus dicẽdo ei quæ nullus alius sciebat præterq̃ ipse & Philippus, quod solus & locutus esset & fecisset, detegit & suã deitatem. Nam Philippus solus & nullo præsente sub ficu locutus erat Nathanaeli, quæ sane omnia Christus etiã absens cognoscebat. Proinde & dicit, Quũ esses sub ficu, vidi te. Priusq̃ aũt appropiaret Philippus, dixit dominus de Nathanaele; Vide Israelites: vt ne quis suspicetur quòd Philippus Christo dixerit de ficu, & aliis quæ locutus sit cum Nathanaele. Vnde Nathanael agnito domino, fatetur eum filium dei. audi enim quid dicat. D

Respondit Nathanael, & ait ei, Rabbi, tu es ille filius dei, tu es ille rex Israel. Respõdit Iesus, & dixit ei, Quia dixi tibi, videbam te sub ficu, credis: maiora his videbis. Et dicit ei, Amen amen dico vobis, posthac videbitis cælum apertũ, & angelos dei ascẽdentes & descendentes super filium hominis.) Maxime potẽs est prophetia, & efficacior miraculis ad alliciendum quosdam ad fidem. Dæmones enim etiam possunt miracula simulare, & apparenter facere: præscientiam autem futurorum, & prædictionẽ euidentẽ nullus habet neq; angelus, & quanto minus dæmones? Ideo & Nathanaelẽ dominus attraxit dicens ei locum, & quod locutus esset ei Philippus, & ꝙ vere esset Israelita. Nathanael igitur auditis illis sentire cœpit magnitudinem domini, quãtum tunc possibile erat, & fatetur illum filium dei. Verũtamen quãuis filiũ dei fateatur, nõ tamen sicut Petrus. Nam Petrus quidem confessus est filium dei, ideo & beatus prædicatur, & Ecclesia ei concreditur. Nathanael vero vt hominem nudum quidem cũ fatetur, gratia autem propter virtutem adoptatum in filium dei: & hoc manifestum ex eo quod subditur, Tu es ille rex Israel. Vides quòd nondum venerat ad perfectam cognitionem veræ deitatis vnigeniti. Etenim quasi amicum dei, & quasi regẽ Israel eũ credit esse. ꝙ si vere eum deũ esset confessus, nõ dixisset eũ regẽ Israel, sed regẽ vniuersi. Vnde non prædicatur beatus, sicut Petrus: & dominus corrigens eũ, & inducens ad cognoscendum quiddam dignum sua deitate, Videbitis, inquit, angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. Ne enim, inquit, suspiceris nudum hominẽ, sed dominum angelorũ. cui enim angeli ministrant, is vtiq; non fuerit purus homo, sed verus deus. Porro hæc in cruce & ascensione euenerunt. Nam & ante tempus passionis angelus de cælo confortauit eum, & in sepulchro visi sunt angeli, & in assumptione, sicut Lucas prodit. Sunt qui per ficum legem intellexerunt, quasi fructum habentem ad tempus dulcem, asperitate autem legaliũ obseruationũ, & difficultate mãdatorum quasi foliis obtectam. Dicunt igitur ꝙ Nathanaelem dominus viderit, & intellectum eius illustrarit, quãuis adhuc sub lege esset. Tu & hoc scias, si quid & hæc arrident, ꝙ Nathanaelem dominus vidit adhuc sub lege existentẽ, hoc est, intra legẽ, & profunda legis scrutantem. Nam si nõ esset scrutatus profunda legis, neutiq̃ vidisset eum dominus. Scias autem & hoc, ꝙ Galilæa interpretatur deuolubilis. Exiuit igitur dominus in deuolubilem huius mundi regionem, vel etiam humanã naturam: & nos sub ficu sumus, hoc est, peccato dulci, cui etiam non parũ amaritudinis adest propter pœnitudinẽ & iudicia secutura. Sicut misericors videt ac eligit eos qui fatẽtur ipsum filium dei, & regem eius Israel qui videt deum. Et si quidem studiũ adhibuerimus, & maioribus nos dignabitur spectaculis, & videbimus angelos ascendentes quidem ad summitatem cognitionis dei: descendentes vero iterum, incognibilem eius substantiam deprehendere non valentes. Vel aliter, Ascendit quis, quãdo versatur in sermonibus de deitate vnigeniti: descendit autem, quãdo tractare gaudet sermones de incarnatione & descensu in infernum.

Prophetia maxĩe potẽs allicere quosdã ad fidẽ. E

Matth. 18

Lucæ. 25.

F

Galilæa.

CA-

CAPVT II.

A ET die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus ac discipuli eius ad nuptias. Et quum defecisset vinum, dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea.) Vocant ad nuptias dominũ, nõ ꝙ viderint miracula, vel aliud quiddã magnũ: sed simpliciter vocant vt notum. vnde hoc significans Euangelista, dicit, Erat autem mater Iesu & fratres eius ibi. Igitur sicut illam & fratres, ita & Iesum vocauerunt. Affuit autem ipse, & vocationem non repulit, quia non respexit ad domũ dignam, sed ad vtilitatem & beneficia nostra. Nam qui non dedignatus est fieri seruus, multo magis nõ dedignatus est venire ad nuptias. Exhortatur autem illum mater vt magnum faciat miraculum, habens opinionem suæ erga illum potestatis, tam ob conceptionẽ, q̃ ob partum. Omnia enim conseruabat in corde suo, & ex illis cogitabat filiũ aliquid posse supra hominem. Neque enim mater eius vt oraret deum ad faciendum aliquod miraculum, ex alio quod prius viderat facere, inducta est. Nam quum puer esset, nullum fecit miraculum: quia si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiuerat autem mater de testimoniis Iohãnis, quæ de ipso erat testatus, videbatque iam & discipulos ipsum sequentes: & ex his omnibus coniectabat virtutem filii. At ille increpat eam, non absurde. dicit enim, si non adest vinum, oportet illos ipsos quibus deest, accedere & rogare, & non te matrem. Nam quando hortantur à domesticis, scandalum fit videnti- Lucæ.2.
B bus. quando autem hi rogant qui opus habent, suspicione res caret. Cæterum dicens, Nondum venit hora mea, non vult quòd obnoxius sit necessitatibus temporum, vel horas obseruet (quomodo enim hoc dicere possemus de factore temporum & seculorum?) sed quòd omnia tempore cõgruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat, & occultus multis, & nondum omnes habebat discipulos, & neque hi qui in nuptiis erant, eũ agnoscebant (nam alioquin ipsi accessissent, & rogassent pro vino) quia hæc omnia ita se habebant, Nondum (inquit) venit hora mea, hoc est, opportunum tempus nondum adest. At hic adhuc vrget Arii furor, qui monstrare nititur dominum horis & temporibus subditũ. Disce igitur o maledicte, ꝙ si fuisset horis & temporibus subiectus, quomodo postea fecisset miraculum? Oportebat enim id secũdũ tuum sermonem, quoniam seruit horis & temporibus. Nondum autem venit hora eius ne possit miracula facere: sed miraculum fecit, non igitur seruit horis. Vide autẽ, oro, quomodo non vsque ad finem, neque per omnia resistit matri, sed quum eam parum perstrinxisset, iterum preces eius implet, honorans illam: & nobis dat formam reuerentiæ erga parentes.

Dicit mater eius ministris, Quodcunque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi hydriæ lapideæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas ac ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis, Haurite nunc, & ferte architriclino: & tulerunt.) Ministris dicit mater, Quicquid dixerit vobis, facite. atque ita cum maior fieret petitio, quumque
C accessissent & illi, ac petissent: vt monstretur ꝙ non infirmitatis fuerit repulsa, sed ne videretur accurrere & festinare ad miraculorum operationem propter ostẽtationem & vanam gloriam. Lapideæ autem hydriæ ad purificationem Iudæorum aderant. Iudæi enim ferme singulis horis abluebantur, & sic comedebant: vt si tetigissent leprosum, vel mortuum, vel rem habuissent cum muliere, se lauabant, quasi immundi forẽt. Et quum Palæstina inaquosa sit, nec vbique inueniantur fontes, implebant semper hydrias aqua, & ita non currebant ad flumina, ne forte immundi fierent. Non temere igitur dixit, secũdum purificationem Iudæorum. Sed ne infidelium quidam suspicarentur quòd mansissent in ea vindemiæ quædam reliquiæ, & dein aqua infusa, & vinum deinde tenuissimum, ostendit quòd nunq̃ illa fuerint vini receptacula. Iam, num potuit etiam absq; eo quòd impleretur hydria aqua, creare vinum ex nihilo? Potuit quidem, sed sæpe obest magnitudo ne miracula creditu sint facilia. Interim hoc accedit, vt testes miraculi fiant ministri, qui aquam infuderant hydriis. Insuper vt discamus ꝙ ipse sit ille qui & in vite liquorem aquæ in vinum conuertat. Iubet autem ministros Palæstina inaquosa.

vt architriclino gustandum exhibeant. Non immeritò, sed vt ne suspicentur quidam quòd ebriorum conuentus fuerit, quorum gustus corruptus esset, & qui ebrietatis vitio existimarunt aquam vinum. Ne igitur locum haberet talis suspicio, iubet gustandum dari architriclino, qui sobrius erat. Etenim hi quibus tale concreditum est ministerium, magis sobrii sunt, vt eorum iussu omnia quæ illic geruntur, ordinate fiant & compositc. Cærum oremus vt hæc in nobis quoque impleantur etiam nunc: nempe vt fiant nuptiæ, hoc est, coniunctio dei cum anima nostra, quandiu sumus in Cana Galilææ, loco inquam inferioris huius & deuolubilis mundi, eius qui rotatur, & rotat alia. Nuptiæ illæ non fiunt sine præsentia Christi, & suæ matris, & discipulorum eius. Nisi enim quis crediderit in Christum, qui natus est ex Maria virgine, & locutus est per Apostolos, quomodo coniungetur deo? Sciamus igitur quid miraculis operetur dominus in talibus nuptiis, & in tali coniunctione dei ad animam. Aquam in vinum conuertit, & sex nostras lapideas hydrias implet. Per aquam tu quidem intellexeris dissolutionem nostram & mollitiem in via ac doctrina: per hydrias vero sex, quinque sensus per quos in operibus labimur: & sextam hydriam, rationalem vim, per quam in doctrinis periclitamur. Itaque dominus noster Iesus Christus, verbum inquã euangelicum, nostros sensus, siue in virtute practica, siue contẽplatiua, si quid in eis aqueũ est & resolutum, in vinum conuertit sapidum, & lætificans vitam & sermonem: atque ita implentur hydriæ nostræ bono hoc poculo: sensus scilicet, ne in operatiua vi labamur: & ratio, ne in praua incidamus dogmata. Obserua autem quòd & lapideæ hydriæ propter purificationem Iudæorum stabant illic. Nam Iudas quidem dicitur confessio: purificatur autem qui pœnitet, per quinque sensus quibus prius peccarat. Oculus male viderat, sed oculus iterum lachrymas in cõfessione profundit, atque ita seruit purgationi. Audiuit auris verba meretricia, sed iterum se inclinat ad verba oris dei. ita & in aliis sensibus. Sic & rationalis virtus in dogmatibus peccat, sed iterũ mundat priorem malitiam quando ad pia dogmata redit. Cæterum lapideæ hydriæ ideo sunt, vel ꝙ ex terra formati sumus, vel ꝙ solida receptacula talis vini esse oporteat, & nusquam futilia. Lapidea hydria erat Pauli rationalis vis, etiam quando persequebatur. Zelator enim erat paternarum traditionum super omnes coętaneos & quando prædicabat. tãtam enim vim verbi habebat, vt a Lycaonibus Mercurius crederetur., vtpote dux verbi.

Adhortatio Theophylacti, & moralis expositio. — *Galat. v.* — *Act. 14.*

¶ Postquã autem gustasset architriclinus aquam in vinum versam, neque sciret vnde esset, sed ministri sciebant qui hauserant aquam, vocat spõsum, & dicit ei, Omnis homo primo loco bonum vinum ponit, & quum inebriati fuerint, tũc id quod deterius est. Tu seruasti bonũ vinum vsq; ad hoc tẽpus?) Architriclinus nõ ministros, sed spõsum interrogat: quare? Omnino iuxta diuinam prouidẽtiam. Nam si ministros interrogasset, vtique miraculum reuelassent, & nullus eis credidisset. Initium enim erat signorum, & nullus adhuc opinionem talem habebat de Christo: atque ita ministris narrantibus miraculum hoc, nullus credidisset. Igitur postquam & alia signa ostensa sunt, credibile & hoc futurum erat, & paulatim ministri omnibus hoc enarrãtes, fideles habiti fuerunt. Idcirco ordinauit dominus ne ministri interrogarentur, sed spõsus. Porro non simpliciter fecit vinum, sed & optimũ. Hæc enim quę per miracula Christi facta, multo meliora his sunt quæ per naturam fiunt. Et ꝙ aqua factum sit vinum, testes sunt ministri qui hauserant aquam. ꝙ vero optimum fuerit, architriclinus testatus est: quæ sanè omnia procedente tempore prædicata, credibilioraq; facta sunt audientibus. Potes autem intelligere & vinum quidem sermonem euãgelicum, aquam aũt omnia quæ ante Euãgelium, quę liquidiora & insipidiora erant, & ad illius perfectionem non peruenientia: & vt aliquid exempli gratia dicam, Dominus homini varias leges dedit, vnam in paradiso, secũdam tempore Noe, tertiam sub Abraham, nẽpe circũcisionem, quartam per Mosen, quintã per Prophetas. Omnes igitur illę si cõferantur cum Euangelii euidentia & virtute, aqueæ sunt, si quis eas simpliciter & ad literam intelligat. Quod si quis spiritu incedit, & intelligit abscõdita, inueniet aquam mutatam in vinum. Nam quæ simpliciter dicuntur, & ad literam intelliguntur, multis omnino aqua sunt: qui autem spiritualiter diiudicat, inueniet vinũ optimũ, postea habendũ

Varias dedit de⁹ homini leges. — *Gene. i. ix. xvij.* — *Exo. 19. & 20.*

A habendum & seruandum à sponso Christo: quandoquidem & in extremis temporibus monstratum est Euangelium.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.) Quòd dominus signa operari cœperit post baptismum, & prius quidem diximus: videtur autem & hoc signum primo fecisse. dicit enim, Hoc fecit initium signorum. At dicet quis ꝙ licet fuerit initium signorum, non tamen omnium, sed eorum quæ in Cana Galilææ. Nam quum plura ibi fecerit signa, hoc tamẽ primũ fuit. Et hæc quidem illi dixerint: nos autem q̃uis multa habeamus ad monstrandum ꝙ initium fuerit omnium signorum (etenim quum dicit, manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius: indicat ꝙ ante hoc nõ fecerit miraculum aliud, ab illo enim manifestauit gloriã suam) attamen nõ refert siue hoc siue aliud fuerit prius. Quomodo autem manifestauit gloriam suam? Nõ multi interfuerunt, neque coram populo fuit factum. Verùm quidẽ non tunc, sed postea miraculum hoc audituri erant omnes, vnde vsq; in hunc diem celebratur, & in occulto non est. Quòd autem & discipuli eius crediderint in eum, ita intellige, ꝙ fidem ampliorẽ & firmiorem acceperint: quia & prius quidem crediderant, sed non tam firmiter.

Signũ in Cana, an absolute primũ fuerit.

Post hæc descendit Capernaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt nõ multis diebus. Et in propinquo erat pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, & reperit in templo eos qui vendebant boues & oues & colũbas, & nummularios sedentes. Et quum fecisset flagellum è funiculis, omnes eiecit de B templo, oues simul ac boues, & nummulariorum effudit æs, mensasq; subuertit: & iis qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc, nec facite domum patris mei domũ mercatus. Recordati vero sunt discipuli eius quod scriptum est, Zelus domus tuæ exedit me.) Descendit in Capernaum dominus, non alterius vsus gratia, q̃ vt matrem suam illic residere faceret, vt ne illam vbique post se traheret. Quoniam enim ad nuptias venerant in Cana, nuptiis habitis abducit matrem in domum suam in Capernaum. Manifestum autem ꝙ propter hanc causam descenderit in Capernaum, ex eo ꝙ neq; multis illic manebat diebus, neq; miraculũ illic faciebat. Increduli enim erant eius ciuitatis viri. ideo & alio loco dominus eam miseram esse dicit. Quod autẽ dicit Euangelista fuisse prope pascha, ostendit ꝙ non ante multos dies paschæ fuerit baptizatus. Porro vbi ascẽdit in Hierusalẽ, rem fecit magnæ authoritatis. Vendentes enim oues & boues eiecit. Iam ꝙ factum hoc & Matthęus commemorat, scias ꝙ non semel hoc Christus fecerit, sed hoc quod Matthæus commemorat, fecit prope tempus passiõis: quod aũt apud Iohãnẽ, in exordio signorũ. idcirco hoc loco adnectit dicẽs, Ne feceritis domũ patris mei, domũ mercat⁹. initiũ enim signorũ adhuc erat, & nõdũ tãta signorum ostensorum erat authoritas. Illic autem apud Matthæum dicit, Non facite, inquit, speluncam latronum. Manifeste enim illos latrones nominauit, ꝙ ex iniustis modis lucrum facerẽt. Quando enim quis ex eo quod parui precii est, multum precii petiit, & à pauperibus fortassis & viduis lucrum corradit, sicut ferme solent hi C qui necessaria venditant, quid aliud q̃ opus latronis facit, ex calamitatibus aliorum lucra comportans? Et quare illos è templo eiicit? Non immerito. Quia enim in sabbato sanaturus erat, & soluturus legem: vt ne videatur cõtrarius deo, corrigit hoc loco opinionẽ illam. Neque enim tãtum zelũ propter domũ ostendens, spreuisset deũ, dominũ domus. Non enim simpliciter eiicit, sed & flagello plexo percutit, & subuertit mensas, & lucrũ, hoc est pecuniã nummulariorum, effundit. Et opus periculosum attentans, non se in periculum coniecisset pro domo dei soluens legẽ dei vt aduersarius: sed omnino vt filius dei, & æqualem habens potestatẽ patri, qui legem de sabbato statuerat. Ideo autem non dixit domum dei, sed domum patris mei, ostendens ꝙ potestatẽ habeat sicut filius patris omniũ. Nũmularii autẽ, q. & collybistæ, sunt hi q parua numismata vendunt. Collybos enim apud Græcos minutũ numisma est, qđ Romani nummũ vocãt. Multi aũt ex põtificibus in hũc modũ peccãt. Nã & ipsi negociatores vẽdũt boues in Ecclesia: hoc est, q. p̃stãtes sunt in verbo doctrinæ, nõ iuuãt, sed tradũt his q affligere volunt. Insuper & oues, hoc est, simpliciorẽ & cõmunẽ populũ: & colũbas, hoc est spiritualia dona vẽdũt, & maiores dignitates cõferũt his q

Psal. 68.

Lucæ. 10.

Matth. 21 Christ⁹ nõ semel emẽtes & vendẽtes e tẽplo eiecit.

κόλλυβος. Põtificum peccatũ.

In doctores q̃stuarios. plura dant: quos dominus eiicit è templo, indignos iudicans sacerdotio. Ad hæc si D quis talentum & nummum, hoc est, & sermonem & dogma vendat, & fortassis quum sit doctor, non annunciet verbũ, nisi lucrũ habeat, etiam eius mensam subuertit dominus. sedem dico doctrinæ, sermonem quem ille cohibet propter malitiam, non dans illum omnibus, dominus Iesus per misericordiam effundit, populisq; dat, illum quidem à principatu deiiciens, & alium in doctrinæ sedem collocans. Recordati sunt autem discipuli eius ꝙ scriptũ sit, Zelus domus tuæ comedit me. Paulatim enim incrementa boni sumentes, & scripturarum recordantur, inde testimonia recipiendo, & firmiorem de Christo sciẽtiam apud se constituendo. Psal.68.

Respõderũt ergo Iudæi, & dixerũt ei, Quod signũ ostendis nobis ꝙ ista facias? Respondit Iesus, & dixit eis, Destruite tẽplũ hoc, & in tribus diebus erigã illud. Dixerũt ergo Iudæi, Quadragintasex annis extructum est templum hoc, & tu in tribus dieb⁹ eriges illud? At ille dicebat de templo corporis sui. Quũ ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius ꝙ hoc dixisset, & crediderunt scripturæ, & sermoni quẽ dixerat Iesus.) Postq̃ viderũt Iudæi dominum magna potestate hæc facere, & dicere, Ne feceritis domum patris mei mercatũ, dicũt, Persuade nobis signo aliquo ꝙ filius dei sis tu, & ꝙ illinc missus sis. Vnde enim manifestum quod pater tuus sit qui domus illius est dominus? At ille per ænigma eis respõdit, Soluite, dicẽs, templum hoc, corpus omnino suum dicens, ꝙ in ipso habitabat omnis diuinitas vnigeniti. Vbi autem dixit, Soluite, non exhortatus est ad cædem, absit: sed quoniã sciebat facturos, certò euenturum affirmat. Audiant vero Ariani quomodo sicut dominus & mortis destructor dicat, Excitabo. non enim dicit, Excitabit pater, sed, ego excitabo, propria virtute vsus, nullaq; externa indigens. Cæterũ Iudæi de inanimato tẽplo ipsum dicere autumantes hoc, derident eum. Quũ quadraginta & sex annis sit ædificatum, quo pacto (dicunt) tu dicis in tribus diebus te excitaturum? Sciẽdũ autem ꝙ quando à Solomone tẽplũ primo extructũ est, viginti annis omnia perfecte absoluta fuerunt, postea autem post captiuitatem, Hebræi accepta potestate illud reædificandi, cœperunt quidẽ sub Cyro rege ædificare: impediti autem ab his qui inuidebant eis, prorogarunt structuram vsq; ad Artaxerxen regem, sub quo nacti omnium rerum copiam, omni studio vix potuerunt perficere opus. Vnde & dicitur Iudæos ædificãtes altera manu gladium, altera tenuisse ædificatoriũ instrumentũ. vsqueadeo timebãt vicinos Idumæos, non aũt Persas, à quibus (vt dixi) omnes accipiebant sumptus. Istam itaq; structuram, post captiuitatẽ aiunt quadragintasex annis factã, eo ꝙ prohiberẽtur & impedirẽtur Iudæi à Cyro vsque ad Artaxerxen. Et non est mirandum ꝙ Iudæi miraculum non agnouerint, quandoquidem neq; discipuli agnoscebãt. Obstabant enim duo magna: vnum, ꝙ resurrectio per se tam difficilis captu, immo omnibus ignota esset: alterũ, ꝙ deus corpus eius inhabitaret. Etenim post resurrectionẽ cognouerũt discipuli, & crediderũt scripturæ: cui scripturæ? Omni q̃ de resurrectione tradit: manifestissime autẽ ei quę dicit, Non derelinques animã meam in inferno. Et illi, Dominus voluit purificare à plaga, ostendere lumen. Manifeste enim illa de resurrectione dicuntur. Apollinarius autem tentat hoc loco patrocinium suæ hæreseos inuenire. Volens enim persuadere inanimatam esse carnem domini, dicit ꝙ templum dicatur caro, templũ autem inanimatum sit, inanimata ergo & caro est. Attonite & versute: tu & ligna & lapides, domini carnem facies, quandoquidẽ ex his est templum? Quando aũt audieris dominum, Nunc turbata est anima mea: &, Potestatem habeo ponendi animã meam: quomodo ea intelligis? Quòd si tu non de mentali & rationali anima hæc dicta asseris, quò referes hoc, Pater in manus tuas commendo spiritum meum? Vtique hoc de inanimata anima non intellexeris. De hoc autem, Non derelinques animam meã in inferno, quid tibi videtur? At tu propter tua corrumpis. E F

Quot annis tẽplũ Solomonis extructum sit.

Psal.xv. Esaiæ.liij. secũdum transl.lxx. Iohan.xij. Iohan.x. Lucæ.23. Psal.xv.

Quum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomen eius, videntes signa eius quæ edebat. Ipse autẽ Iesus non credebat semetipsum eis, eò ꝙ ipse nosset omnes, nec opus haberet vt quisq̃ testaretur de homine. Ipse enĩ sciebat quid esset in homine.

CA-

CAPVT III.

A ERat aũt homo ex pharisęis Nicodemus nomine, princeps Iudęorũ: hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scim⁹ ꝙ à deo venisti magister. Nullus enim hæc signa potest facere quę tu facis, nisi deus sit cum eo.) Videbantur quidem nonnulli credere in nomine Iesu, quum esset in festo, sed non firma illorum fides erat. ad tempus enim attendebant Christo, non vt deo, sed vt homini qui deo afflabatur: ac iterũ à fide illa cõtẽptibili excidebant. Nã ꝙ tales fuerint, manifestum ex sequentibus. Iesus enim ipse, inquit, nõ credebat se eis, neque omnia dogmata, vt his qui vere credunt, concredebat. Scrutator enim est cordium, & scit quid sit in homine. Non enim ignorat quales sint cogitationes in singulis hominibus. Ferme & Nicodem⁹ talis erat, qui & ipse credebat Iesu, vt videtur pro domino contra Iudæos loqui, ꝙ oporteat cũ scrutatione & ex animo cõdemnari illum: sed post crucem multum officii & liberalitatis in sepultura exhibuit. Cæterum quia nõ vt oportebat, credulus erat, & adhuc infirmitate Iudaica tenebatur, nocte quidem venit ad Iesum, propter timorem Iudæorum. Magistrum autẽ ipsum vocat, quasi purum hominem. talem enim opinionem de eo conceperat. idcirco & subdit. Nullus potest talia facere, nisi deus sit cũ eo. Vides ꝙ sicut ad prophetã & hominem dilectum à deo, accedit ad Iesum. Quid igitur dominus? Nõ arguit, neq; dicit, Quare igitur ad magistrum qui à deo missus est, venisti nocte? quare non fidenter & publice accedis? Nihil horum dicit, sed læte ei de diuinis & sublimibus disserit.

Hier. xvij. Psal. xciij.

Nicodem⁹ nõ perfecte credidit.

B Nota autem ꝙ quanuis Christus multa fecerit miracula, nullum tamen illorum narrat Euangelista, vel ꝙ ab aliis traduntur Euangelistis, vel ꝙ maiora sint q̃ quæ particulatim recenseantur.

Respondit Iesus, & dixit ei, Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit superne, non potest videre regnum dei.) Videntur verba quæ à saluatore dicta, nihil alludere ad ea quæ à Nicodemo dicta: at si quis recte peruiderit, valde cõgruere inuenier. Quãdoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nempe quòd magister esset, ac deus esset cum illo, dicit ei dominus, Merito ita de me sentis. nõdũ enim natus es superne, hoc est, à deo spirituali natiuitate, sed carnalis es: & cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis, & humana. Ego autem dico tibi, ꝙ nisi tu, & quisquis alius fuerit, superne & ex deo nati fueritis, & piã & dignam de me opinionem habueritis, extra regnum cælorum estis. Natiuitas enim per baptismũ, illuminationem præbens animæ, regnũ dei, hoc est, vnigenitũ illius filium, videre, hoc est, intelligere dat. Nã sicut dei sapiẽtia filius est, ita & regnum quoq; dei dicitur. Hoc sanè regnum nemo videt, hoc est, intelligit, o Nicodeme, nisi natus fuerit à deo: atque ita etiam tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides me regnũ dei, sicut oportet, sed humilem opinionem de me habes.

Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci, quum sit senex? Nũ potest in ventrem matris suæ iterum introire, ac renasci? Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum dei.)

C Audiẽs Nicodemus doctrinam plus q̃ humanam, stupescit, & passus humanũ quiddam interrogat, quomodo potest? id quod incredulitatis est signum. Vbi enim fides non est, illic quæritur, quomodo hoc, & quare hoc? propterea ridicula Nicodemi verba apparent. Neque enim intellexit spiritualem natiuitatem, sed mentionem corporalis ventris facit. Postq̃ enim audiuit, nisi quis ἄνωθεν, è supernis fuerit natus, existimauit ἄνωθεν ab initio, & denuo, atque tale quippiam dici, nisi quis ab initio & denuo nascatur: & propterea dicit, Quomodo potest is qui senex est, denuo intrare in vterum matris suæ? Nam duo illum faciebant perplexum, natiuitas scilicet spiritualis, & regnum. Neque enim nomen regni cælorũ auditũ erat aliquando apud Iudæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat. propterea & Christ⁹ ei manifestius spiritualis natiuitatis modũ reuelat, Nisi quis nascatur, dicẽs, ex aqua & spiritu. Homo quum ex duobus cõstet, ex corpore & anima, habet natiuitatis quoq; duplicem modũ. Aqua enim si visibiliter accipiatur, ad corporis ptinet purificationẽ: spirit⁹ vero inuisibiliter cõcurrẽs, ad inuisibilis animæ regenerationẽ ptinet. Quod si rogas, q̃uo aqua potest generare?

Nota incredulorũ verba.

ἄνωθεν.

Interrogabo & ego, quomodo semen & ipsum aquosum existens, potest in hominē D transformari? Igitur sicut in corporali semine totum est gratiæ diuinæ, ita & in baptismate aqua subdita est, & spiritus omnia operatur, & inuocatio per preces, immo dei præsentia. Symbola enim sepulturæ & resurrectionis in aqua illa perficiuntur. Tres mersiones, triduanæ sepulturæ symbola sunt: deinde regreditur homo, sicut dominus, fulgidior & clarior, incorruptionis ferens indumenta, qui in aqua corruptionem summersit.

Trinę mersionis symbolum.

Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ne admireris ꝙ dixi, Oportet vos nasci ē supernis. Spiritus vbi vult spirat, & vocē eius audis, sed nescis vnde veniat, & quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.) Abducens dominus Nicodemum à carnali natiuitate, dicit, Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. hoc est, spiritualis est homo, qui natus est per baptismum. Per spiritum enim, spiritualem intelligere debes. Neque spiritus diuinus fit baptizatus, sed quum adoptionē filiorū in spiritu, & gratiam & honorē susceperit, spiritualis esse meretur. Videns aūt Nicodemū adhuc perturbari, dicit: Ne mireris. deinde sensibili exemplo docere eum tentat. Spiritus enim (inquit) vbi vult, spirat. A vento, inquit, disce maiora. Ventus enim, quem hoc loco spiritum vocat, vbi vult, flat: & sonum eius audis, & ignoras tamen vnde feratur. Nequit enim cōprehēdi vel prohiberi. Naturali enim potestate fertur in aliquem locū incertū. Cæterū vbi vult, inquit, non ꝙ vētus voluntatem habeat, sed (vt dixi) à natura indita illi potestas E ostēditur. Si igitur ventū, qui spiritus est sensibus subiectus, ignoras quomodo & quò spiret, quomodo regenerationē à diuino spiritu curiosius inquiris? Si hic spiritus cōprehēdi nequit, multo minus sancti spiritus gratia legibus naturæ subdetur. Confundatur Macedonius, spiritus oppugnator, & qui antecessit illū Eunomi⁹. Ille enī seruū facit spiritū, q̄uis audierit hoc loco ꝙ vētus quò vult, spirat. multo igitur magis spiritus sanctus liberiorē habet motionē, & quo vult, & sicut vult, operabitur. Eunomi⁹ vero in illo ipso peccans, & creaturam dixit spiritū, & in tantā peruenit peruicaciam, quasi cognosceret deum sicut ipse seipsum. Audiat igitur ꝙ neque impetum neq; finem sciat. Quomodo igitur dei substantiam cognoscet impostor?

Macedonius. Eunomi⁹

Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respōdit Iesus, & dixit ei, Tu es ille magister Israelis, & hæc ignoras? Amen amē dico tibi, quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur: & testimoniū nostrū nō accipitis. Si terrena dixi vobis, & nō creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credituri estis?) Nicodem⁹ adhuc in Iudaica imperfectione subsistit: propterea iterū rogat, qūo possunt hęc fieri? Ideo & dn̄s mōstrās ei quod imperfectionē ita loquitur, dicit, Tu quū sis doctor in Israel, si recordatus fueris miraculorū q̄ in veteri testamēto tradūtur de formatione hominis, & alia, quomodo formatus sit, quomodo ex latere vxor, quomodo prodigia ī Aegypto, qūo in mari rubro, quomodo sterilis pepererit, & similia: si hæc considerares sicut doctor in Israel, nō discrederes his quæ nūc dico. Verūtamē ego quidē quod scio, dico: & quod vidi, hoc est clare cognoui. Neq; enim corporalē visionē significat F quū dicit, vidimus: sed cognitionē certissimā. At vos testimoniū nostrū, hoc est, meū, nō accipitis. Hæc aūt dicit dn̄s nō ad Nicodemū, sed ad genus Iudæorū, qui vsq; ad finē īcreduli fuerūt. Igitur si terrena dixi vobis, & nō creditis, hoc est, si de generatione q̄ est ī baptismo, dixi vobis, & nō recepistis, sed interrogastis dicētes, Quomodo? Terrenā autem hanc natiuitatē nominat, ꝙ super terrā facta sit in beneficiū hominū. quamuis enim cælestis sit secundū gratiam & honorem, at baptizamur quū super terram sumus. Si igitur de hac terrena natiuitate dicēs, inueni vos incredulos: de supercælesti natiuitate, quę ineffabilis, qua vnigenitus filius à patre natus est, quum audieritis, quomodo credetis? Quidam autem per terrenum intellexerunt similitudinem de vento: ita vt quod dicitur, sic se habeat, Si exemplum à terrenis dedi vobis, & neq; sic persuasi estis, quomodo poteritis superiora discere?

Gene. i. ij. Exo. 7. 8. 9. 14. j. Reg. i. ij.

Baptismū cur dn̄s terrenā dixerit natiuitatem.

Et nullus ascendit in cælum, nisi qui de cęlo descendit, filius hominis, qui est in cælis.) Neque hoc videtur cū his quæ pręcesserūt, rectè cōtexi. At si quis diligenter inspexerit, apparebunt etiam illa bene cohęrere cum superioribus. Quia enim magistrū

dominum

A dominum & prophetam nominabat Nicodemus: Ne putes me, inquit, quasi prophetam qui de terra est, à deo missum doctoré, sed è supernis me scias descēdisse vt filiū, non & à terra esse. Nullus igitur prophetarū ascendit in cælum, nisi ego solus ascensurus, qui & descendi. Filiū aūt hominis quum audiueris descēdisse de cælo, ne existimes ꝙ caro è cælo descenderit. Hoc enim Apollinarius docuit, ꝙ Christus habuerit corpus de cælo, quod per virginem transierit quasi per canalem. Verùm quia vna hypostasis, hoc est, vna persona Christus, ex duabus naturis constituta est, ideo omnia quæ sunt hominis, dicuntur de verbo: & iterū ea quæ sunt verbi, attribuuntur homini. Sic & hoc loco quoq; filius hominis dicitur descendere de cælo, eo ꝙ vna sit persona, & vna hypostasis. Deinde vt ne quum audieris, qui descendit, putes ꝙ nō sit in cælo, dicit, Is qui est in cælo. Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed & hic adsum corporaliter, & illic sedeo cum patre vt deus. Appollinarius. Vna hypostasis in Christo.

Et sicut Moses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.) Postq̄ dixit de regeneratione per baptismum, nunc dicit de beneficio quod per crucem nobis factum est. Crux enim & mors author nobis fit gratiæ quæ per baptismum data est. siquidem quum baptizamur, mortem domini repræsentamus. Non dicit autem manifeste, crucifigendus sum: sed meminit serpentis, & veteris historię. Interim discimus vetera cognata nouis, & vnum esse legislatorem veteris & noui testamenti: tametsi Marcion & Manichæus, & reliqua id genus hæreticorū cohors, reprobēt, dicentes veterē à malo opifice esse conditam. Docet item, quum Iudæi videntes ærei serpentis imaginem, mortem effugerint: multo magis nos ad crucifixum respiciētes & credentes, animæ mortem effugituros. Vide autem, oro, figuram, & confer cum veritate. Illic serpentis similitudo, formam quidem habet bestiæ, venenū autem non habet. Ita ex hoc loco homo dominus, sed à peccati veneno liber, in similitudine carnis peccati venit, hoc est, in similitudine carnis peccato obnoxię, quæ minimè caro peccati esset. Et tunc quidem videntes euadebant mortem corporis: nunc aūt qui vident, mortē animæ. Tunc quidem suspensus, serpentiū ictus sanabat: nūc aūt spiritualis draconis plagas curat Christus. Exaltatū aūt audiēs, intellige quidē & suspēsum esse. In summo enim suspensus est, vt & aerem sanctificaret, qui terram sanctificarat in illa ambulando. Intellige autem quid sit glorificari. Nam reuera gloria Christi, crux fuit. Per hoc enim quo visus est condemnari, condemnauit huius mundi principem. vt clarius dicā: Adā iustè mortuus est, peccarat enim: dominus iniuste mortuus est, nō enim peccarat. Igitur vsque ad crucifixionem domini iustè præualuit hominibus mors. Quia autem absq; peccato inuentus est Christus, quid igitur in illo iuris habebat diabolus, vt occideret ipsum? atq; ita quia iniuste mortuus est, vicit eū à quo occisus est: & sic liberauit Adamū à morte, q̄ illi iuste īferebatur, vtpote ei q̄ peccarat. Et aliter, Duo fuerūt q̄ dominiū habebāt ī humanū genus: voluptas, & tristitia. A duob⁹ aūt illis inuictus repertus est dn̄s. Nā assumpserat quidē illū in mōtem, tentans per voluptatem: & quum experiretur hac via vinci non posse, maiorem postea machinam, tristitiā scilicet, adhibuit, vt saltem per illam deuinceret: & propterea commouit omnes contra illum: discipulos, vt negarent: milites, vt illuderent: prætereuntes, vt blasphemarent: & in summa Iudæos, vt crucifigerent: & sic quoque inuictum comperit. Non enim potuit crucis dolor efficere vt crucifigentes haberet odio, sed diligebat eos, & pro eis orabat, dicens, Ne statuas illis pater peccatum hoc. Vides quomodo vicerit per hoc ipsum, qui videbatur victus esse. Sic igitur exaltatio & gloria eius, crux fuit. Nume. 21. Marcion. Manichæ. B Crux, gloria Christi Matth. 4. C Matt. 26. 27. Luc. xxiij.

Sic enim deus dilexit mūdū, vt filiū suū vnigenitū daret, vt omnis qui credit in eū, nō pereat, sed habeat vitam ęternam. Non enim misit deus filium suum in mundū vt condemnet mundū: sed vt seruetur mundus per eum.) Mira dei erga mundum dilectio, & tanta, vt non dederit vel prophetam, vel angelū, sed filium suum, atque illum vnigenitū. Angelū si quidē dedisset, nō erat res parua, eò ꝙ angelus quidem minister eius fidelis & seruus, nos autem inimici & apostatæ: nunc autem dato filio, quāto excellentiorem dedit charitatem? Item si multos habens filios, vnum dedisset, & hoc maximum fuisset, nunc vero vnigenitum dedit. Igitur bonitas digne laudanda est. 1. Iohā. 4.

Ariani. Ariani auté dicũt ꝙ vnigenitus dicatur eo, ꝙ solus ipse factus sit & conditus à deo, omnia autem alia ab illo. Quibus simpliciter respondemus, Si quidẽ vnigenitus dictus fuisset, quum non esset filius, haberet rationẽ impudens vestrũ cõmentũ: at nunc quũ non solum vnigenitus, sed & filius dicatur, non permittit sic intelligere, sed vult illum solum ex patre natum. Vide autem, oro, ꝙ sicut supra dixit filiũ hominis descẽdisse de cælo, quãuis nõ descẽderit caro de cælo, sed propter vnã personam & vnã hypostasin, ea quæ dei sunt, attribuit homini: ita & hoc loco, ea quæ hominis sunt, attribuit verbo deo. Dedit enim (inquit) deus filium suum in mortem: quãuis impassibilis permanserit deus: attamen quia vnus & idem fuit per hypostasin, & qui verbũ dei, & homo qui pro nobis patiens, filius dicitur esse: datus esse, in quantum & vere passus, non in sua natura, sed in sua carne. Quod autẽ lucrũ, dari filiũ? O magnũ, & supra humanam mentem, vt omnis qui credit in illum, duo illa lucretur: vnum quidem, ꝙ nõ perit: alterum, quòd vitam habet, atque vitam æternam. Vetus enim lex promittebat eos qui in illa deo placebant, implendos longitudine dierum: Euangelium autem nõ temporariam vitam largitur, sed æternã & indissolubilem. Quia enim duo sunt aduẽtus Christi, & ille qui fuit, & ille qui venturus est: de priore aduentu dicit, ꝙ non missus sit filius vt condemnet mundum (quia si propter hoc venisset, cõdemnati fuissent vtique omnes. omnes enim peccauerunt, sicut & Paulus dicit) sed primum ad hoc venit, vt mundum seruaret, atq; hæc intentio eius fuit: per accidens autem iudicat eos qui non crediderunt. Lex enim Mosaica præcessit, vt reprehenderet peccatum, & cõdemnaret præuaricantes. Nulli enim ignoscit, sed simul atq; inuenerit peccantem in aliquo, pœnam infert. Itaq; primus aduentus non propter iudicium factus, nisi per accidens, iudicans eos qui non crediderunt, qui iam iudicati sunt. Secundus vero erit vt omnes iudicet, & vnicuique secundum opera sua faciat. D

[Margin: Vicissim quæ sunt naturæ humanæ, diuinæ tribuũtur in Christo: & quę diuinæ, humanæ. — Vetus lex. Euãgeliũ. — Roma. 3. — Exo. 20. Deu. 5. 17 32. — E]

Qui credit in filium, non iudicatur: qui verò non credit, iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomen vnigeniti filii dei. Hæc est autem condemnatio, ꝙ lux venit in mũdum, & dilexerunt homines magis tenebras q̃ lucem. Erant enim eorum opera mala. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguãtur opera ipsius. Qui autem operatur veritatem, venit ad lucem, vt conspicua fiant facta ipsius, quòd per deum sint facta.) Quid est, qui credit in filium, non iudicatur? Nunquid si immundam egerit vitam, non iudicatur? maxime quidem. nõ enim vere fideles sunt eiusmodi, vt Paulus dicit. Deum enim, inquit, fatentur se scire, operibus autem negant. Veruntamen hoc loco dicit, quòd propter ipsum credere non iudicatur: dabit autẽ pœnas graues malorum operum: propter incredulitatem autem quam non habet, nõ punietur. semel enim credidit. at qui non credidit, iam iudicatus est. Quomodo? Primũ quidem quoniam & ipsa incredulitas condemnatio est. Esse enim extra lucem, per se maximum supplicium est. Deinde quãuis non hic gehennæ traditus sit, sed cõgregauit hic futuri supplicii occasiones, sicut & homicida, tametsi non sententia iudicis cõdẽnetur, natura tamen rei condẽnatus est. Et Adam die quo comedit de ligno, mortuus est: & q̃uis viueret, sententia tamen & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur incredulus condemnatus est, ꝙ hinc migrans mox supplicio tradẽdus est, & nõ in iudiciũ producendus: iuxta illud, Non resurgent impii in iudicio. Indigni enim habẽtur vt rationem dent impii, sicut & diabolus. In iudicium igitur non resurgẽt, sed in cõdemnationem. Ita & in Euãgelio dicit dñs ꝙ princeps huius mũdi iã iudicatus sit, nõ solũ ꝙ ipse nõ crediderit, sed ꝙ & Iudã proditorẽ fecerit, & aliis perditionis fuerit author. Quãuis aũt dñs in parabolis adducat puniẽdos quasi eos à quib⁹ sumatur ratio, ne mireris. Primũ quidẽ eo ipso, quia parabolæ sunt ea quæ dicũtur, nõ oportet oĩa q̃ in parabolis dicũtur, quasi canones ac leges assumere. In die enim illo vnusquisq; cõsciẽtiã habẽs pro iudicio quod falli nequeat, nõ opus habebit alio q̃ reprehẽdat, sed semetipsum quisque confutabit, ac abibit. Deinde dñs non inducit incredulos ꝙ mereãtur vt rationẽ reddãt: sed credẽtes quidẽ, at immisericordes. Nos aũt de impiis & ĩcredulis loquimur. Aliud aũt est impius ac infidelis: & aliud ĩmisericors & peccator. Hoc est iudiciũ, q̃a lux venit ĩ mũdũ. Ostẽdit hoc loco infideles õni excusatione destitutos. Ista eni cõdẽnatio est, ĩquit, q̃a venit ad eos lux, & neq; sic ad illã accesserũt. F

[Margin: Immũdus vita, nõ vere fidelis est. — Ad[...] — Increduli tas est condẽnatio. — Gene. 3. — Psal. i. — Iohan. xij. — Quaten⁹ parabolæ assumẽdę.]

Non

A Non enim in hoc solo peccarunt, quod ipsi nō quæsiuerūt lucem, sed hoc pessimum est, quòd lux ad illos venit, & illā non susceperunt: propterea & condemnati sunt. Nam siquidē non venisset lux, potuissent hoīes prætexere ignorasse se quid esset bonū: verum quia venit quidē deus verbū, deditq; verbum suum vt illuminaret, non susceperunt aūt illi, omni excusatione posthac carent. Vt autem nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci, ponit causam propter quam tenebris adhæserint homines. Erant enim, inquit, opera illorum mala. Quia enim Christianismus non solum recta dogmata, sed & honestam vitam exigit: ipsi autem voluerunt luto peccati inuolui, ideo nolunt improbi ad lucē Christianismi venire, & se meis subiicere legibus. Porrò qui facit veritatem, & contēdit & aspirat ad vitam quæ deo placeat, is ad Christianismum veluti ad lucem accedit, quò magis in bono proficiat, & appareant eius opera secundū deū facta. Qui talis est cū fide recta, & vitā quoq; honestam instituit, luceтq; omnibus hominibus: in illo glorificatur deus. Et ita Gentilibus incredulitatis causa facta est immunditia vitæ. Sed forte dixerit quis, Quid igitur? non sunt & Christiani improbi, & Gentiles honestæ vitæ? Fateor & ipse quidem improbos Christianos: at bonos Gentiles inueniri non asseuerauerim. Et natura quidem mansueti & boni reperiuntur quidā, sed nō virtute. Nam exercitatione & meditatione boni nullus inuenietur: & quāuis boni quidam habiti sint, omnia tamen ad vanā gloriam fecerūt. Qui aūt bonus propter gloriam, & non propter bonū ipsum, siquādo tēpus inuenerit, malis indulgebit concupiscentiis. Nam si apud nos & interminatio gehennæ, & omne aliud studiū, &
B vitæ innumerabiliū sanctorū vix conseruant homines in virtute: quo pacto nugæ Gētiliū illos in bono cōtinebūt? Magna quoq; res fuerit si non & pessimos reddiderint.

Quid exigat Christianism⁹.

Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terrā Iudæā, & illic morabatur cū eis, ac baptizabat. Baptizabat autē & Iohannes in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant ac baptizabantur. Nondū enim coniectus fuerat Iohannes in carcerē.) Erat Iesus Hierosolymis vsque ad festū paschæ: & postq̄ illud præteriit, exiuit in terram Iudæam, & prope Iordanem versabatur, vbi multi conueniebant. Non quærebat autem populosa loca propter inanem gloriam, vel ostentationem: sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, & vsui esse: quoniam & eam ob causam ad festum ascenderat, vtpote plurimis profuturus doctrina & miraculis. Audiens autem quod baptizarit, ne putes quod per se baptizarit, sed per discipulos. hoc enim discipulorum opus, in magistrum refert Euangelista, quandoquidē superius idē ille Euangelista dixit quod Iesus non baptizarit, sed discipuli eius. Sed quæris, Quare nō ipse baptizauit? disce. Superius dixit Iohānes, Ille vos baptizabit spiritu sancto. Spiritus autem sanctus nōdū erat datus, eò quod nōdū tēpus erat. Igitur si baptizasset, vel absq; spiritu baptizasset: & quid igitur præstabat Iohanne? Vel dedisset spiritum, atq; ante tempus, sed id indignū deo, qui in tempore facit omnia. Quod aūt tēpus dādi spiritū? Tēpus post assumptionem. Proinde discipuli Iesu baptizabant, vt plures ad saluatoris doctrinā adducerent. Vnde & his baptizantibus, etiam Iohannes baptizabat, & non cessabat, duo bona faciens. Vnum quidem, quia ad se venientes de Christo loquens ad illum adduce-
C bat. Alterū verò, quia curabat ne discipuli sui in maiorem zelum & contentionē prouocarentur. si enim cessasset baptizare, quid non fecissent discipuli eius, alioqui maiore inuidia Christum persequentes? Nam quum sæpe clamarit, & primas semper Christo tribuerit, non persuasit eis vt accederent ad illum: in quantam ergo inuidiam impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco & Christus tunc maximè cœpit prædicare, quādo Iohānes inclusus est, propter inuidiā discipulorū Baptistæ. Opinor aūt permissam Iohannis mortē maturari, vt omnis populus paratus ad Christum transiret, & non diuiderētur sentētiæ de Christo & Iohāne. Baptizant igitur discipuli Christi baptismo qui nihil habebat amplius q̄ baptismus Iohannis. ambo enim imperfecti, & nōdum habentes spiritum, eademq; vtriq; causa, vt adducantur ad Christū baptizandi.

Cur Christ⁹ ipse nō baptizarit

Opinio Theophylacti sup morte Iohannis.

Orta autem est quæstio ex discipulis Iohannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Iohannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanē, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes veniūt ad eū. Respōdit Iohānes, & dixit, Non potest homo accipere quicq̄, nisi fuerit ei datū è cælo.) Facta est quæstio per

Iudæũ quendam de baptiſmate,contendentibus diſcipulis Iohannis. Nã Iudæus quidem præferebat baptiſma diſcipulorũ Chriſti: diſcipuli autẽ Iohãnis baptiſma ſui magiſtri. Quũ ergo de purificatione,hoc eſt baptiſmo,quæſitum eſſet,accedunt ad magiſtrum ſuum,& incipiunt adulari ei,dicentes:Rabbi,qui erat tecum, qui in ordine erat diſcipulorum,vt à te diſceſſit,baptizat:cui tu teſtimonium dediſti. hoc eſt,quẽ baptizaſti,quem tu clarum feciſti:eadem nunc audet quæ tu. Sed & aliud: ad te nulli nunc veniunt,ad illum verò omnes. Omnes,inquit,veniunt ad eum,contempto te. Iohannes autem volens eos terrere,& oſtendere ꝙ pugnent contra deum,prohibẽtes Chriſtum,& abſtrahentes à glorificatione eius,dicit, Non poteſt homo à ſe quicq̃ accipere,&c. Nam niſi ſuperne(inquit)datum eſſet,neutiq̃ creuiſſet is,cui inuidetis:& ita in duobus peccatis. nam & contrarii eſtis diuino conſilio, & attentatis impoſſibile. Interim autem & conſolatur eos placidè, eò ꝙ non ſit homo qui vincat ipſos,ſed deus. Quin & nos(inquit)ſuperne habuimus quod habuimus,non à nobis. Quòd ſi præclariora ſunt quæ agit Chriſtus,non oportet admirari. deus enim vult. D

Ipſi vos teſtes eſtis ꝙ dixerim,non ſum ego Chriſtus, ſed miſſus ſum ante illũ. Qui habet ſpõſam,ſponſus eſt:amicus aũt ſponſi,qui ſtat & audit eũ, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Hoc autem gaudiũ meũ impletum eſt. Illũ oportet creſcere, me verò minui.)Ipſi(inquit)vos ſcitis ꝙ ego teſtimoniũ dedi ei ꝙ maior me ſit. Igitur ſi omnino meum attenditis teſtimonium,diſcite illum mihi præferẽdũ. Et hoc eſt gaudium meum, ꝙ illum omnes accedant. Si quidem non acceſſiſſet ad ſpõſum ſponſa, hoc eſt,populus,doluiſſem vtiq; ego pronubus:nũc autem quum hoc fiat, valde gaudeo. Video enim ſponſum Chriſtum loquentem ſponſæ, populo ſcilicet, & docentem ipſum. Non ſimpliciter autem dixit,Qui ſtat. Oſtendit enim finem eſſe operum ſuorum , & ſtare iam non vltrà operantem : & ſe nunc oportet ſtare , & ſolum audire Chriſtum docentem, & diſſerentem ſponſæ . Meum enim (inquit) opus perfectum eſt, & tradidi ipſum populo . Oportet igitur meam quidem gloriam imminui, illius autem augeri. Igitur quomodo imminuitur gloria præcurſoris? Vel omnino ſicut lucifer à ſole occultatur,& videtur quidẽ multis ꝙ extinctum ſit lumen,at reuera non eſt extinctum, ſed à maiori occultatur: ita & præcurſor velut lucifer à ſpirituali ſole occultatus,imminui dicitur. Creſcit autem Chriſtus,ſecundum ꝙ paulatim manifeſtat ſe per ſigna & miracula,non ſecundũ profectũ in virtutibus, abſit: hoc enim Neſtorii deliramentum eſſet:ſed ſecundum oſtenſionem & manifeſtationẽ deitatis. Paulatim enim declarauit ſe deum eſſe,& non repente. Impletum igitur(inquit)meũ gaudiũ in ſponſo. Nã meum opus,quod mihi vt pronubo concreditum,video profeciſſe. Omnis igitur animæ ſponſus,dominus:thalamus vbi autem copula fit, locus baptiſmatis,hoc eſt eccleſia. Dat autẽ arrabonem ſponſæ,peccatorum remiſſionem ſpiritus ſancti communione:perfectiora vero in futuro,quãdo dignos in meliora & ſublimiora introducet. Nota aũt ꝙ nullus alius eſt ſponſus, q̃ ſolus Chriſtus: omnes autẽ docentes pronubi ſunt,ſicut & præcurſor quoq;. Nullus alius dator eſt bonorũ, q̃ ſolus dominus,alii autẽ omnes mediatores, & miniſtri bonorũ quæ à domino dãtur. E

Neſtori⁹.

Chriſtus ſpõſus ſolus,docẽtes pronubi.

Qui è ſupernis venit,ſuper omnes eſt:q̃ à terra profectus eſt, terrenus eſt,& de terra loquitur. Qui è cælo venit,ſupra oẽs eſt:& quod vidit & audiuit,hoc teſtatur:& teſtimoniũ eius nemo accipit. Qui accipit eius teſtimoniũ , is obſignauit ꝙ deus verax ſit . Nam is quẽ miſit deus , verba dei loquitur . Nõ enim ad mẽſuram dat deus ſpiritũ.)Cõparat ſe præcurſor Chriſto,& dicit ꝙ ille quidẽ è ſupernis venerit à patre, & ſuper oẽs ſit,egregius ſuper omnes,& paternã ſeruans excellentiam. Ego autẽ qui de terra ſum,terrena loquor,vilia & humilia,ſi cum doctrina Chriſti conferantur. Quãuis autẽ quæ à præcurſore fiebant,diuina erant,collata tamen cum his quę à Chriſto, valde humilia apparebant. Ille(inquit) quod vidit & audiuit,loquitur, hoc eſt, quæ à patre audiuit, & quæ vidit,hoc eſt clare nouit,illa loquitur & teſtatur. Et teſtimoniũ eius nullus ex his qui veritatẽ non attẽdunt,recipit. Qui autẽ recipit teſtimoniũ,hoc eſt doctrinã ei⁹,obſignauit,hoc eſt mõſtrauit & ſtabiliuit,ꝙ deus verus ſit. Qui enim credit ei qui a deo miſſus eſt,deo credit,& cõſequẽter obſignat & demõſtrat ꝙ verũ quiddã crediderit:ſicut ediuerſo qui nõ credit ei qui a deo miſſus eſt,oſtendit ꝙ mẽdax ſit, F

Roma.1. 1.Iohã.5.

dax ſit,

A dax sit,& propter hoc non credit ei,vtpote mendaci. Et ita qui Christo credit,ostendit ꝙ deus est verax,ex eo ꝙ credidit ei a quo missus. Manifestum enim ꝙ illi vt veraci crediderit. Et merito. Nos enim alii omnes ad mensuram accepimus operationem spiritus,ipsi aũt Christo non ad mensuram dedit vnam vel duas virtutes, sed ipsum spiritum integrum habet substantialiter. Igitur & prophetis dedit deus spiritum,hoc est operationem spiritus,& ad mensuram dedit: Christo autem non ad mensuram,& neque omnino dedit. habet enim illum Christus substantialiter. Quando autẽ audis ꝙ Christus loquitur illa quæ audiuit a patre,ne putes illum indigere vt scientiam ab illo discat: sed quia quæcũq; scit filius,a patre naturaliter scit, quasi illi cõsubstantialis,eius gratia dicitur a patre audire quæ scit: quemadmodũ si videris filium patri per omnia similem,dicis ꝙ omnia a patre habet,hoc est,nulli similis est q̃ patri. Audiẽs igitur missum esse,quasi radiũ intellige eum à solo patre missum esse. Nonne & ita dicere solemus,quòd sol radios emiserit,hoc est,miserit in terram,& nusquã radium alterius substãtiæ dicimus esse,vel posteriorem q̃ sol? Sic quoque & filium missum esse a spirituali sole,scilicet patre huic mundo,veluti deradiationem, & radium, & lumẽ, & qualitercũq; (quantum congruit) vocare illum volueris. Non intẽpestiuum autem fuerit hoc loco dicere quomodo habeat filius spiritum,& quomodo dicatur spiritus filii. Dicit enim & Apostolus, Spiritum filii sui in corda vestra misit, clamãtem, Abba pater. Et iterũ, Si autem quis spiritum Christi non habuerit,hic non est eius. Sanè Latini male hæc exponentes,& minus rectè intelligentes,dicunt ꝙ spiritus etiam ex filio

B procedat. Nos autem hoc quidẽ primum dicimus ad eos,ꝙ aliud sit esse ex quopiam, & aliud esse cuiusdam: vt spiritus est quidẽ spiritus filii absq; dubio, & ab omni scriptura approbatum: cęterũ esse ex filio, nulla scriptura testatur,vt ne duo principia spiritus introducamus patrem & filium. Profectò, inquit: nam & inspirauit discipulis,& dixit, Accipite spiritũ sanctum. O desipientiã. Si tunc dedit discipulis spiritum quando insufflauit, quomodo postea dixit eis, Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti super vos,non post multos dies? vel quomodo in pentecoste credimus factum descensum spiritus, siquidẽ in vespera diei resurrectionis dedit illum? tunc enim inspirauit. At hæc quidem valde ridicula. Manifestum enim ꝙ tunc illis spiritũ sanctum non dederit,sed donum vnum spiritus sancti,remissionẽ scilicet peccati. statim enim subdit, Quorum remiseritis peccata. Habet autem spiritum filius substantialiter,vt cõsubstantialem sibi,non à quo operationẽ recipiat,sicut prophetę. Dicitur autem spiritus esse filii secundũ ꝙ veritas,& virtus & sapientia. Spiritus autẽ sanctus,& veritatis & fortitudinis & sapientiæ spiritus ab Esaia describitur. Et aliter,quia per filium hominibus datur,propterea filii dicitur. Crede igitur tu spiritum à patre quidem proficisci,per filium autem dari creaturæ,atq; hic sit tibi canon orthodoxæ doctrinæ.

Veritas, fidei basis.

Galat. 4.

Roma 8.

Spm̃ sanctũ a filio procedere negat Theophylactus cũ Græcis antiqs. Nũc aũt oẽs cõfitemur, Qui a p̃re filioq; procedit.

Iohã. xx.

Actuũ. 1.

Esaiæ. 11.

Pater diligit filium,& omnia dedit illi in manu. Qui credit in filium,habet vitam ęternam: qui autem incredulus est filio,non videbit vitam, sed ira dei manet super eũ.) Postquam dixit de Christo sublimia,nunc iterum humilia loquitur,sermonẽ auditoribus attemperans,vt capi possit. Ideo dicit, Pater diligit filium,quasi de homine quo-

C dam admirabili loquens. Et omnia dedit in manu filii iuxta humanitatẽ. Si autem & secundum diuinitatẽ, quid hoc? Dedit pater omnia filio ratione naturæ, sed nõ gratiæ. quoniam enim & esse à patre habet,merito & omnia dicitur à patre habere. Habet igitur omnia filius,tam quę in cęlo,q̃ quę in terra. Dominatur enim omnibus,etiamsi quidam nolint. Postea verò in secundo aduentu,quando omne genu flectetur ei,perfectum omnium accipiet dominiũ: quando malitia non vltrà habebit virtutẽ, sed inefficax manens ostendet naturam boni à principio omnibus inditã, & omnia continentem. Qui credit in filium,habet vitam æternam in ipso. illam dico Christũ, qui verè vita est. In ipso enim viuimus & mouemur. Qui autem incredulus est, non videbit vitam. Nam qui sponte recessit à vita,quo pacto habebit eam quæ est Christus? sicut & Paulus inquit, Quando Christus manifestabitur vita nostra, tunc & nos qui ad malitiã mortui & immobiles facti,manifestabimur in gloria. Sed ira dei manet super illũ,non dixit ꝙ maneat illum,sed super illum,ostendens ꝙ nunq̃ ab eo recedat. vt ne mortẽ credas temporalem,dicit quòd maneat super eum qui incredulus fuerit,& perpetuum

Actuũ. 17

Colos. 3.

erit supplicium. Per omnia autem verba hæc inducit Baptista & compellit auditores omnes ad fidem Christi. Non enim invanum hæc dixit, sed suos discipulos & alios omnes instruit ne inuideant Christo, sed vt deo auscultent. D

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit dominus audisse pharisæos ꝙ Iesus plures discipulos faceret ac baptizaret q̃ Iohannes: q̃q̃ Iesus ipse non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudęam terram, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam.) Misericors dominus semel propter nos incarnatus, omnia ad nostram salutem facit. Deniq; & nunc quum audisset ꝙ pharisæi de gloria ipsius audiuerint, & sciret contra ipsum ad inuidiã concitandos, secedit in Galilæam: duo nos docens: Vnum quidem, vt parcamus inimicis, & omni modo tentemus non dare eis occasionem scandali vel inuidiæ. Alterum, ne iniiciamus nos in tentationem insipienter & inutiliter, sed secedamus ad tempus, donec insania resideat. Quanuis autem potens sit cohibere inuidentes sibi, etiam si impetu quodam nunc vrgerent: non tamen hoc egit, ne videretur phantasticũ habere corpus. si enim sępe per medium illorum exiisset, quid non dixissent Phantasiodocitæ, Manichæi inquã & Valentiniani & Eutychiani? Insinuãs autem Euangelista calumniatorem illorum omniũ, dicit, quanuis Iesus non baptizarit, inuidi tamen volentes concitare pharisęos contra Christum, calumniabãtur eum quasi baptizasset. Oportebat autem ipsum transire per mediam Samariam. Volebat enim occasionem omnem calumniæ Iudæis excindere, vt dicere non possint ꝙ relictis eis concesserit ad gentes, quas abominabantur. Quando autem abegerũt eũ, tunc accessit ad gentiles, & neq; tunc ex proposito, sed obiter. E

Gene. 48. Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sychar, iuxta prædiũ quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob.) Operæpreciũ fuerit dicere vnde Samaritani originem duxerint, & vnde appellationẽ illam sortiti fuerint. Somor enim Esaiæ. 7. mons vocabatur ab eo à quo possidebatur: sicut & Esaias dicit, Et caput Somor Ephraim. Qui autem ad montem illum habitabant, primùm non vocabantur Samaritani, sed Israelitæ dicebãtur. Quum autem offendissent deum, traditi sunt variis temporibus Assyriis. Tandem Assyrius quũ defectionẽ meditarentur, superuenit, tenuitq; captiuos, & non vltrà in suam regionem abire permisit, suspicans iterum defecturos: sed illos quidem transtulit in Babylonios & Mœdos. Samariam autem gentibus ex diuersis locis congregatis coloniam dedit. Porro quum hęc facta essent, deus monstrare volens barbaris ꝙ non propter impotentiam, sed propter peccata illis Iudæos seruire fecerit, immisit leones in eos qui in Samaria habitabant barbaros, qui illos perdebant omnes. Rex vero quum hoc audisset, misit ad quosdam ex senioribus Iudæis, & rogauit quid faciendum vt nõ vltrà leones perdant eos qui in Samaria barbaros. Illi autem enarrabant deum Israel suspicere locũ illum, & non sinere habitare illic eos qui sua legitima ignorent. Igitur si curæ sibi sint barbari qui illic, mittat Iudęos sacerdotes qui dei legitima barbaris tradant, & sic placent deum. Obtemperat illis rex, & mittit sacerdotem quendã traditurũ his qui in Samaria barbaris legem dei. At illi nõ omnes libros receperunt, sed tantum quinq; libros Mosi, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomium: neque perfecte ab impietate discesserunt, & posteriorib⁹ quidem temporibus abstiterunt ab idolorum cultu, deumq; coluerunt. Itaq; Iudęi à captiuitate regressi, æmulabantur illos, vtpote Assyrios genere, & à monte Samaritanos vocabant. Illi vero Abraham & Iacob progenitores suos nominabant: quoniam F

Abraham Chaldæ⁹. Abraham Chaldæus fuerat: & fons Iacob quem illic habuerat, proprius illorum putabatur. At Iudæi cum Gentibus aliis etiam istos abominabantur: vnde & domino op-
Iohan. 8. probrantes dicebant, Samaritanus es. Et ipse discipulis suis dicebat, In ciuitatem Sa-
Matth. x. maritanam ne intraueritis. Quare autem Euangelista de loco Iacob & fonte tam diligenter disserit? Primùm quidem, vt quando audieris dicentem mulierem, Pater noster Iacob dedit nobis fontem illũ, ne mireris. locus enim ille erat Sycima, vbi filii Iacob
Gene. 34. Symeon & Leui grauem illam cædem commiserunt eo ꝙ sororem illorum Dinã oppresserat Sycimorum princeps. Insuper & hoc discimus, eò ꝙ Euangelista nobis narrat

A rat ea quæ de fonte & loco, quod etiam olim reiecti fuerint propter peccata sua, & quum offendissent deum, gentes illorum loca possederint: & quæ patriarchæ propter suam in deum fidem possederant, ea illi propter impietatem amiserunt: & ita nihil nouum si & nunc Gentiles pro Iudæis in regnum cælorum sint introducti. Predium autem quod dedit Iacob Ioseph, Sycima dicebatur. quoniam enim filii Iacob Sycimitas perdiderant, & ciuitatem desolauerant: eam vtpote desolatam pater in hęreditatem filio Ioseph dedit. Prædium Iacob Sycima.

Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat ferme sexta. venit mulier Samaritana, vt hauriret aquam. dicit ei Iesus, Da mihi quod bibam. nam discipuli eius abierant in ciuitatem vt cibos emerent.) Fatigatum dominum ex itinere narrans Euangelista, ostendit nobis dominum à fastu & rerum abundantia alienum fuisse. Non enim iumentis vtebatur ad iter, sed pedes ibat, instruens etiam nos non multis opus habere. Insuper dicit & ipsum incedere strenuè, & non ignauiter. Ex quo discimus & nos, vt cum constantia & diligentia faciamus opus dei. Quòd autem sedebat sic, significat simpliciter, & vt forte obueniebat, & non super sede, sed simpliciter videlicet super pauimento, refocillans corpus, & apud fontem se recreans. Deinde & aliam causam inducit quare sederit apud fontem. Erat enim tempus meridianum. Hora enim (inquit) erat quasi sexta: atq; etiam propter horæ calorem opus habebat refrigerio, & recreatione. Vel aliter dicit, vt ne quis reprehenderit dominum, quomodo quum præcepisset discipulis vt ne viam gentium ingrederentur, ipse ad Samaritanos venerit: idcirco dicit quòd sedens in loco propter fatigationem fuerit, & quòd colloquium cum muliere rationabilem habuerit causam, sitim scilicet. Quoniam enim sitiebat, consequenter humano more indigebat & potu. Quærenti autem occurrit mulier, anima discendi auida. Quid igitur opus erat facto? Repelleretne mulierem adeo studiosam, colloquētem & sitientem ea de quibus dubitabat, vt audiret? Non fuisset hoc diuinæ misericordiæ. Vide autem oro & ex hoc q̃ procul à fastu fuerit dominus. Solus enim relinquitur in via, quum discipuli abiuissent in ciuitatem vt emerent alimenta. Vsqueadeo enim nullam curam ventris agebant, vt quo tempore ferme omnes dormiunt, illi cibos emerent, & panes duntaxat: vt & nos discamus varietatem ciborum paruifacere. Vide obsecro & diligētiam Euangelistæ. neq; enim dixit affirmatiue, hora erat sexta, sed vt minus à veritate ęxcidat, ferme sexta, inquit, securum faciens sermonem. Quàm dominus a fastu alienus.

B

Dicit illi mulier Samaritana, Quomodo tu Iudæus quum sis, potum à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim commerciũ habent Iudæi cum Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei, Si scires donum dei, & quis sit qui dicit tibi, da mihi quod bibam, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier, Domine, neque quo haurias habes, & puteus profundus est: vnde ergo habes aquam illam viuam?) Ab habitu & veste forsitan, & alia corporis forma, & colloquio ipso existimauit Samaritana Iudæum esse dominum, ideo & ad ipsum dicit, Quomodo tu Iudæus quum sis, &c. Vide autem quomodo circunspecta fuerit mulier. Nam si cauere oportebat, dominum oportebat, non illam. non enim dixit quod Samaritani consuetudinem non habent cum Iudæis, sed Iudæi non habent consuetudinem cum Samaritanis. Attamen neq; sic tacet, sed existimans dominum rem illicitam facere, corrigit quod pręter legē fiebat. Christus autem non prius manifestat se, q̃ virtus mulieris monstretur. Postquam autem indicata est mulieris virtus, & quòd tam circunspecta & diligens esset, tunc tandem incipit loqui cum ea de sublimibus. Si scires enim (inquit) donum dei, hoc est, si cognosceres quid donet deus, nempe æterna & incorruptibilia: scires autem & me, quod quum deus sim, vt possim hæc tibi dare: tu quæsiuisses vtiq;, & accepisses aquam viuã. Gratiam autem spiritus sancti aquam dicit esse, propterea quòd purificat, & multum refrigerii præbet suscipientibus. Porro aquam dicit non stantem, qualis est in puteis & lacubus, putris & corrupta: sed viuam, hoc est, scaturientē, & quæ moueatur. Nam gratia spiritus semper agilem ad bonum facit animam, ascensiones semper disponētem. Talem aquam bibit Paulus viuentem, & semper mobilem, quum obliuisceretur eorũ quæ post se, & ad anteriora se extenderet. Dicit ei mulier, Domine. Vides quomodo

C

Gratia spiritus sãcti, aqua viua
Psal. 83.
Philip. 3.

ſtatim ab humili cogitatu deſiſtens, magnum ei honorem tribuat, dominum vocando? Neque enim in profundum verborum Chriſti venerat. Nam aliter quidem ille dicit, aliter autem illa intelligit verba de aqua. D

Num tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipſe ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius? Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum. quiſquis auem biberit ex aqua quam ego dabo ei, nō ſitiet in ęternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Dicit illi mulier, Domine, da mihi iſtam aquam, vt nō ſitiam, neque veniam huc ad hauriēdū.) Patrem ſuum facit Iacob, ſe intrudens in nobilitatem Iudaicam. Vide autem obſecro prudentiam mulieris, quomodo ſtatim a varietate aquarum ratiocinatur & dantium varietatem. Dicit enim, Si talem aquam daturus es, omnino maior es patre Iacob, qui nobis dedit hanc aquam. Quòd autem ipſe ex eo bibit, laus eſt bonitatis aquæ. tantū enim placuit fons ille patriarchæ. Quòd aūt & ipſe biberit, & filii eius, & pecora eius, indiciū eſt copiæ aquarū. Nō enim ſolū dulcis eſt aqua, & ita dulcis, vt & Iacob ex ea biberit: ſed & larga, & ſic larga, vt ſuffecerit multitudini pecorum patriarchæ Iacob. Quū aūt diceret mulier, num tu maior es patre noſtro? Dominus quidē manifeſte nō dicit, profecto maior ſum, vt non videatur arrogans eſſe, quum nondū aliquod ſpecimen ſuæ virtutis exhibuiſſet: hoc tamen parat per ea quę dicit. dicit enim, Qui bibit ex hac aqua, iterum ſitiet: qui autem ex mea bibit, non ſitiet in æternū. Atq; ita ſi miraris Iacob qui dedit aquam talem, multo magis admirari oportet eū qui præbet longe meliorem aquam. quā enim ego do, fons fit aquæ, in dieſque magis ac magis multiplicatur. Non enim q̄ parum accipiunt ſancti a deo, ita vſq; ad finem ſeruāt, ſed ſemina quidem & initia accipiunt boni per gratiam: inſumunt autem & ipſi, ac creſcere faciunt: id quod per parabolam talentorum ſignificat dominus, & per hoſpitem. Etenim qui acceperat duo talenta, lucratus eſt alia duo, ſed ſua præparatione: & hoſpiti qui ſuſceperat vulneratum a latronibus, pollicetur dominus, quicquid pręterea impenderis de tuo, dabo tibi. Igitur & hoc loco cōiectatur: equidem aquam do ſitienti: illa autem quam ego do, non manet tātum, ſed etiam multiplicatur, ac fons efficitur. Dedit Paulo aquam breuem dominus, Ananiæ inſtructiones: at breuem illum fontē doctrinarum Ananiæ Paulus fontem eſſe demonſtrauit, ita vt a Hieruſalem vſq; ad Illyricum peruenirent illius fontis proſilientes fluxus. Et mulier quomodo in his affecta eſt? Humiliter quidem adhuc ſe gerit, opinatur enim de ſenſibili aqua ſermones haberi. profectum tamen quendam indicat. Nam primùm quidem dubitabat, dicens, Vnde habes aquā viuentē? Nunc aūt & ſermonem non retrocedens ſuſcipit, dicens, Da mihi hāc aquā. Videtur igitur hæc eſſe prudentior Nicodemo. Nā ille quidē quū multa audiuiſſet talia, dicebat: quomodo poſſunt hæc fieri? Iſta autem incipit contēnere etiam fontem Iacob. Nam dicit, ſi talem aquam habes, da mihi, vt non vltrà veniam huc ad hauriendum. Vides ꝙ prætulerit ipſi Iacob dominum.

E

Matt. 25

Actuū. 9.

Mulier Samaritana Nicodemo prudētior.

Dicit ei Ieſus, Vade, voca virum tuum, & veni huc. Reſpondit mulier, & dixit ei, Non habeo virum. Dicit ei Ieſus, Bene dixiſti: quinq; enim viros habuiſti, & nūc quē habes, nō eſt tuus vir. hoc vere dixiſti. Dicit ei mulier, Domine, video ꝙ ꝓpheta es tu. Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis ꝙ Hieroſolymis eſt locus vbi oporteat adorare. Dicit ei Ieſus, Mulier, crede mihi, venit hora quando neq; in mōte hoc, neq; ī Hieroſolymis adorabitis patrē. Vos adoratis quod neſcitis: nos adoram⁹ quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt.) Vade voca virū tuū. Quia videbat illā vrgentē ad recipiendū, & cogentē ſe ad dādū, dicit, Vade voca virū tuū: quaſi oſtēdat ꝙ etiā illum oporteat eſſe participem huius doni mei. Illa aūt feſtinās, & vt recipiat, & vt ſe defendat, dicit, Nō habeo virū. At dominus per prophetiā nūc reuelat ſuā virtutē, & priores eius viros numerat, & eū q̄ nūc ignorabatur, arguit. Nunq̄d igitur illa ægre ferebat quū talia audiret? vel relicto illo fugiebat? Nō; ſed magis admirata eſt & cōfortata, dicēs, Dn̄e, video ꝙ propheta es tu. Et de dogmatibus ſtatim illū interrogat, non de corporalibus, vt de ſanitate corporis, vel diuitiis, (ita ſapiētiæ auidā, & virtuti deditā habebat animā) ſed dicēs, Patres noſtri in mōte illo adorauerūt, quod dicit propter Abrahā & Iacob. etenim illuc tradūt Iſaac in ſacrificiū adductū. Et quomodo (inquit) vos dicitis ꝙ in Hieroſolymis oportet adorare? Vidiſti qūo ſublimior fuerit. F

Gene. 22.

Nam

A Nam quæ paulò antè ſolicita erat ne ſiti vltrà vexaretur, nunc de dogmatibus rogat. Idcirco & Chriſtus viſa eius ſapientia hoc quidem eius dogma non ſoluit. Non enim erat ſatis ſolicita, ſed aliud quoddam maius dogma manifeſtat, id quod neq; Nicodemo neq; Nathanaeli reuelauerat. Venit enim, inquit, hora quando neque in Hieroſolymis neq; in hoc loco adorabitur deus. Nam tu quidem, inquit, conaris oſtendere res Samaritanorum digniores iis quæ apud Iudæos aguntur: ego autem dico tibi ꝙ neq; hæc neq; illa habent dignitatẽ, ſed alius quiſpiam ſtatus erit illis dignior. Verũtamen & ſic Iudæos vobis Samaritanis digniores affirmo. Vos enim, inquit, adoratis quod neſcitis: nos autem Iudæi, quod ſcimus. Porro ſeipſum Iudæis annumerat, eò ꝙ iuxta opinionem mulieris loquitur. Illa enim ſuſpicabatur Iudaicum prophetã eſſe, & propterea dicit, nos adoramus. Quomodo autem neſciuerunt Samaritani quod adorarunt? Loco putabant conclũdi deum: ideo & quum miſiſſent quando à leonibus deuorabantur (vt ſupra dictum eſt) & annunciaſſent regi Aſſyriorum ſe à deo loci non ſuſcipi: ibi manſerunt multo tempore, & coluerunt idola, & ipſum quoq; verum deũ. Iudæi autem ab hoc errore liberi fuerunt, & ſciuerunt eſſe vnum deum omnium, tametſi nõ omnes. Quia ſalus ex Iudæis eſt. Duplicem ſenſum hoc nobis dat. Vel enim ꝙ orbi ex Iudæis bona prouenerint. ſcire enim deum, & contemnere idola, inde exordiũ habuere, aliaq; omnia ſana dogmata: etiam ipſa adoratio, quæ apud vos Samaritanos, tametſi non recta fuerit, à Iudæis originem duxit. Vel ſalutem nominat ſuũ aduentum, qui ex Iudæis fuit. Poteſt autem & dominus ipſe dici ſalus, quia ex Iudæis B fuit ſecundum carnem.

Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt patrem ſpiritu ac veritate. Nam & pater tales quærit q adorent ipſum. Spiritus eſt deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu ac veritate oportet adorare.) Quãuis nos Iudæi, quantum ad modũ adorationis attinet, plus habeamus q̃ vos Samaritani: attamen & res Iudæorum nũc finem habituræ ſunt. Non enim in ſolis locis mutatio erit, ſed & modus colendi alterabitur: & hæc in foribus ſunt, & nunc eſt hora. non enim ſicut ea quæ à prophetis dicta, in longum tempus differentur. Veros autem adoratores dicit eos qui ſecundum ipſius legem viuunt, qui non loco aliquo includunt deum, ſicut Samaritani: vel cultu colunt corporali, ſicut Iudæi: ſed ſpiritu & veritate: hoc eſt per animam, per puritatẽ mentis. Quia enim deus ſpiritus eſt, hoc eſt incorporeus, oportet ipſum adorare incorporaliter, videlicet in anima. hoc enim ſignificat, in ſpiritu. Etenim anima ſpiritus eſt incorporeus. Quoniam autem multi videntur adorare in anima, non tamen rectã habent ſcientiam, ſicut hæretici: ideo addidit, & in veritate. Oportet enim & mente adorare deum, & ſanam opinionem de ipſo habere. Fortaſſis autem quiſpiam dicet, ꝙ duæ partes noſtræ philoſophiæ hic inſinuẽtur, praxis dico & contẽplatio per duo iſta. Nam quum dicit, in ſpiritu, practice docetur. Quicũq; enim ſpiritu dei aguntur, opera corporis mortificant ſecundum diuinum apoſtolum: & iterum, Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem contra carnem. Et ita practice inſinuatur ꝑ hoc quod dicit, in ſpiritu. Per hoc autẽ quod dicitur, in veritate, contẽplatiua. Porro hæc C & Paul⁹ dicit, Epulemur, inquit, in azymis ſynceritatis, hoc eſt puritatis vitæ, id quod eſt practices: & veritatis, id quod eſt contemplatiuæ. Contemplatio enim occupatur circa veritatem doctrinæ verbi. Vel aliter, Quoniam peculiare erat Samaritanis deum loco includere, & dicere ꝙ in hoc loco oporteat adorare: apud Iudæos autem omnia in figura & vmbra fiebant: in ſpiritu adorare, opponitur adorationi Samaritanorũ: vt dictum hunc ſenſum habeat, Vos quidem Samaritani localem quendam cultũ offertis deo, veri autem adoratores non localẽ offerent. In ſpiritu enim colent, hoc eſt mẽte & anima. Sed neq; ſicut Iudæi in typo & vmbra adorabunt, ſed in veritate: quia Iudaicorum morum & obſeruationum futurus eſt finis. Fortaſſis autem Iudaica lex ſecundum literam intellecta, figura erat & vmbra. Quod dicitur, in ſpiritu, opponitur literæ. Non enim lex literæ a nobis obſeruatur, ſed lex ſpiritus. Nam litera quidem occidit, ſpiritus autem viuificat. Et quod dicitur, in veritate, opponitur vmbræ & figurę. Venit igitur, inquit, hora, immo nunc eſt, corporalis mei ſcilicet aduentus tempus, quando veri adoratores, neq; ſicut Samaritani, vno loco adorabunt, ſed omni loco

Aĩa quid.
Roma.8
Galat.v.
1.Cor.5
1.Cor.10
2.Cor.3.

secundum spiritum,& incorporaliter adorationem offerentes : sicut & Paulus dicit, D
Roma.1. Seruio in spiritu meo. Neque(sicut Iudæi)figuralem & vmbratilem futurorum ostensiuum cultum adducent,sed verum,& nihil vmbratile habentem. Tales enim quærit adoratores deus. Quoniam spiritus est,spirituales:& quia veritas est,veros.

Dicit ei mulier,Scio quod Messias venturus est,qui dicitur Christus: quum ergo venerit,ille nobis nunciabit omnia. Dicit ei Iesus, Ego sum, qui loquor tibi. Et continuò venerunt discipuli eius,& mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo tamē dixit, quid quæris,aut cur loqueris cum ea?)Vnde mulier sciebat venturum Messiam,qui dicitur Christus?ex Mosaicis scripturis. Nā superius diximus quod quinq; libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mosaica receperant,ex illis cognouerūt prophetias
Gene.1. de Christo,& quòd filius sit dei. Nam quū dicitur,Faciamus hominem, tāquam ad filium
Gene.17. & 18. dicta esse a patre,manifestum est. Et Abrahę quoque in tabernaculo filius loquebatur,
Gene.48 & Iacob de ipso prædicés dicebat: Nō deficiet princeps de Iuda,donec veniat cui re-
Deute.18 positum est. Et ipse Moses quoq; dicit,Prophetam suscitabit vobis domin⁹ de fratribus vestris:sicut me,illum audietis. Et multa alia Christi aduentum prædicunt. Propterea dicit mulier,Scio quòd venturus sit Messias. At nūc se illi manifestat domin⁹, ita consequentia sermonis exigente. Sanè si statim ab initio dixisset, Ego sum Christus:neque mulieri persuasisset,& visus fuisset onerosus quispiā & arrogans:nūc paulatim illam ad hoc inducit,vt mentio fiat expectationis Christi. ita iam se illi detegit.
Matth. 26 Cuius gratia Iudæis quidem continuo interrogantibus,Dic nobis,nū tu es Christus?
Iohan.13 non reuelauit seipsum:mulieri autem dicit. Illis quidem nihil dicit,eo quod non interrogabant discendi gratia,sed calumniandi animo:huic autem,quia studiosa erat,manifeste se reuelat. Nam quod simplici mente & cogitatione, discédiq; desiderio rogauerit, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam vt audiuit,nō solum ipsa credidit, sed etiam alios ad fidem adduxit,semperq; apparet & fidelis,& diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina,tempestiuè occurrerunt discipuli, & admirati sunt humilitatem eius,quod quum tam gloriosus esset,& apud omnes celebris, non dedignatus sit cum tam paupere & Samaritana muliere tanta cum modestia sermonē habere. Admirantes autem,non audent rogare de quo loquatur ei. adeò erāt bene cōpositi,seruantes suam erga præceptorem reuerentiam. Quod si alicubi apparuerint fi- E
Iohan.13 denter loquentes,sicut Iohannes quum recumberet super pectus, & quum accederēt
Matt.18. & dicerent,Quis maior? & quum filii Zebedæi obsecrarent vt vnus a dextris,& alter a
Ma[illegible] sinistris sederent: illa inquirunt quasi ad se attinentia,& tunc eis necessaria visa. Hoc autē loco,quia non vsqueadeo ipsorum interrat quærere, neque necessarium omnino,propterea non vtuntur fiducia,eo quòd non habeant tempus opportunū.

Reliquit ergo hydriam suam mulier,& abiit in ciuitatem, & dixit illis hominibus: Venite,videte illum hominem qui dixit mihi omnia quæ feci:nū hic est ille Christ⁹? Exierunt ergo è ciuitate,& veniebant ad eum.)In tantum accensum est cor mulieris dictis dominicis,vt & aquam relinqueret. Sic igitur statim prætulit aquā Christi fonti Iacob,& fit Apostola ordinata a fide,quæ cor eius occupauerat,docetq; & attrahit totam ciuitatem. Venite,inquit,videte eum qui mihi dixit omnia quæcūq; feci. Profecto quoniam accensa fuit anima diuino igni,ad nihil eorum quæ in terra,respicit:nō ad confusionem,non ad ignominiam,nec ad aliud quippiam. Ecce igitur & ista quis posset & aliter dicere: Venite,videte prophetam prophetantem: at nō sic. Contēnit autem suam gloriam,& ad hoc solum spectat,vt prædicet veritatem. Non dicit autē, Hic est Christus,affirmatiue: sed,nūquid hic est Christus? volens etiā illos calculum addere, & facere sermonem creditu faciliorem. Etenim si affirmasset hunc esse Christum,fortassis refugissent quidam sententiam eius,neque tam diffamatę credidissent. Intellexerunt autem quidam per quinq; viros Samaritanæ, quinq; libros Mosi, quos solos Samaritani recipiunt. Quem autem nunc habes, dicit, hoc est verbum meum, quod nunc a me accipis,nō est vir tuus. Nondum enim coniuncta fuisti,inquit Iesus, meæ doctrinæ. Dixerit autem quis Samaritanam gerere typū humanæ naturæ. Natura enim nostra olim quidem in monte habitabat, mente scilicet plena gratiæ diuinæ. Nam priusquam peccaret Adam, omnibus diuinis ornatus erat donis, Erat enim & F

propheta.

A propheta. Vnde & a somno expergefactus prædixit de formatione mulieris & habitudine viri erga illã: dicebatq;, Hoc nunc os ex ossibus meis, & propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem. Proinde tunc erat natura nostra in excelso monte mẽtis. Sed vbi offendit eum, abducta est captiua, & sanctum quidem semen eius, omnem diuiniorem dico cogitationem, diabolus captiuam in Babylonem inde abduxit, hoc est, in confusionem huius mundi, & pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes, hoc est leones, qui bonas cogitationes quæ habitabant in nobis, deuorabant, donec persuasum est eis vt reciperent diuina eloquia, nec tamen illa integre. Malitia enim quum semel in monte mentis nostræ habitare cœperit, suscipit quidem Mosi libros, non autem integre bonum amplexatur, sed adhuc sub maledicto manet. Igitur iter faciens, hoc est, multas vias transiẽs, & modos pro salute nostra tractans, & interim minis malorũ, interim afflictionibus, interim beneficiis, interim bonorum promissionibus, nostram vitam lucrari quęrit: & fatigatus q̃dẽ est talibus modis attẽtans nos corrigere: inuenit autem alium modum regendi, qui ei & placuit, vnde super illum sedit & requeuit. Et quis ille? Fons baptismatis, in quo naturæ nostræ quasi Samaritanæ cuipiam benefecit. Fons autẽ iste baptismatis, fons Iacob merito dicitur, hoc est, supplãtatoris. In fonte enim isto supplantamus diabolum, quia & dominus in illo contriuit caput draconis, quem dedit escam populis Aethiopum. Dracone autem isto non alii quidem pascuntur & oblectantur, q̃ obtenebrati & nigri anima, & diuinæ lucis non participes. Huic autem nostræ naturæ quinq; viri coniuncti fuerunt, variæ scilicet leges a deo datæ ei, nempe lex in paradiso, lex quæ tẽpore Noe, lex quæ data Abrahæ,

B lex quæ data Mosi, lex quæ data per prophetas. Nam & Noe post diluuiũ præceptũ quoddam suscepit, & Abraham circũcisionem. Iis itaque quinq; legibus cõiuncta natura, & sextam accepit, quam tamen non habebat vt virum. nondum enim coniungebat sibi legem noui testamẽti. Intellexerit autem quis per sextam legem, quam vt virum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legem nõ habebat a deo datam sibi coniugem, sed velut adulterum iungebat sibi. Ideo & propheta dicit, Et adulterabantur in ligno. Et iterum, Fornicati post omne lignũ. propter sculptilia scilicet & ligna quæ colebant. Eò enim dementiæ peruenerat natura, vt & lignis pulchris ꝓpter pulchritudinem sacrificaret, Cyparissis videlicet, & Platanis, & similibus. Quãdo igitur sextum illum adulterum homines dilexerunt, & in idololatriã exciderunt, tũc dominus veniens liberauit nos ab ea. Ideo & dicit, quem nunc habes. Nam profecto tempore aduentus Iesu Christi, etiam Iudæorum sapientiores in Gentilium errorem inciderant. Et manifestauit hoc pharisæorũ hæresis, quæ fato & astrologiæ credebat. Est & Samaritana omnis anima, quæ sensibus quinq; imprudenter subiecta est, deinde periculosam doctrinam veluti sextum quendam adulterum suscipit, cui Iesus benefacit, vel per baptismum, vel per fontem lachrymarum. Nam & lachrymæ fons Iacob dicuntur, mente nostra supplantante malitiam: ex quo aquam & ipsa mens bibit, & cogitationes eius, quæ filii dicuntur, & pecora, ceu irrationales partes animæ, ira & concupiscentia. Lachrymæ enim menti & cogitationibus & reliquis in refrigerium

C fiunt.

Interea rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi, comede. Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo comedendum, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se: Num quis attulit ei quod ederet? Dicit eis Iesus, Meus cibus est, vt faciam quod vult is qui misit me, & perficiam opus eius.) Rogabant discipuli dominum, hoc est, obsecrabãt vt comederet: non temeraria quadam mente, sed magna dilectione erga magistrum. Etenim videbant ipsum defatigatum ex itinere, & calore flagrante. Dominus autem sciens Samaritanam ferè totam ciuitatem ad se euocaturam, & Samaritanos in se credituros, Ego, inquit, cibum habeo comedendum, hoc est, salutem hominum: quam tanto desiderio auebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. Hunc autem cibum quem habeo comedere, vos discipuli mei nescitis. Crassi enim quum vos adhuc sitis, & intelligere nequeatis quæ obscurius â me dicuntur, nescitis quòd cibum salutem hominum nominem. Et aliter, Hunc cibum nescitis. ignoratis enim quòd Samaritani credituri sunt mihi, & saluabuntur. Quid igitur discipuli? Adhuc dubitabãt num quis

Gene. 2.
Baptisma fons Iacob dicit.
Psal. 73.
Gene. 9.
Gene. 17.
Hiere. 2.
Eze. 6.

attulisset ei quod comedat. Non autem propter solidam ipsorum reuerentiam erga illum, interrogare audent. Porrò ille quãuis ipsi non interrogassent, reuelat obscurius dictum, & dicit, Meus cibus est, quòd faciam voluntatem eius qui me misit. Voluntas enim dei est salus hominum, & perficiam opus eius. Prophetæ quidem & lex minime potuerunt perficere opus dei. Imperfecti enim erant, vtpote figuras & vmbras futurorum cõtinentes. at dominus perfecit opus dei, nostram dico salutem & renouationem. Forsitan & per opus dei intelligere potes hominem, quẽ solus filius dei, ostẽsa natura nostra nullis peccatis obnoxia, pfecit, hoc est declarauit perfectũ & absolutũ in omni bono opere per diuinam in carne vitam: & vsq; ad finem vicit mundum. Et lex quoque dei opus est, secundum quod digito dei scripta: quam legem perfecit dominus. Finis enim legis, Christus: quoniam cessare fecit omnia quæ in lege fiebant, & a corporali cultu ad spiritualem eam trãstulit. Cæterũ dominus sæpe loquitur obscurius, vt attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogãdum & discendũ quod obscure dicebatur. Cibum autem nominãs hominum salutem, docet discipulos vt & ipsi quum ordinati sint in magistros orbis, minoris faciãt corporalem cibum, omneque desiderium suum eò transferant, vt saluent homines. Obserua autem ꝙ & dominus ipse accipiebat cibos a quibusdam propositos. Dicunt enim discipuli, Num quis attulit ei vt comedat? non quasi opus habens aliorum ministerio (quomodo enim aliorum indigeret ministerio, qui dat escam omni carni?) sed vt afferentes mercedẽ habeant, & assuescant simul & ipsi alios pascere. Et interim dat exemplum omnibus hominibus, vt non erubescamus paupertatem, neque graue putemus si ab aliis pascamur, præsertim ii qui docemus: & maxime necessarium est alios habere ciborũ curatores, vt ipsi non diuulsi curis, ministerio verbi vacemus. propterea & discipulis imperauit vt a discentibus pascantur.

Deute.9 · Rom.10. · Psal.135. · Docentes pascãtur a discẽtibus

D · E

Nonne vos dicitis: adhuc quatuor menses sunt, & messis veniet? Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & videte regiones: quoniã albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est sermo ver⁹, ꝙ alius est qui seminat, & ali⁹ est qui metit. Ego misi vos ad metendum quod vos non laborastis. Alii laborauerũt, & vos in labores eorum introistis.) Incipit nũc manifestius reuelare discipulis ea quæ prius obscurius dixerat. Nam vos quidem, inquit, dicitis, hoc est putatis, ꝙ messis sensibilis illa quatuor mensibus futura sit: ego autem dico vobis ꝙ aderit spiritualis messis. Hæc autẽ dicebat propter Samaritanos, qui iam veniebant ad ipsum. Attollite igitur oculos vestros, vel spirituales, vel sensibiles: & spectate multitudinẽ Samaritanorum, & animas ipsorum ad fidem alacres & promptas, quæ quasi regiones albæ opus habent messoribus. Nam sicut aristæ quum fuerint albæ, paratæ sunt ad messem, ita & hæ ad salutem sunt præparatæ. Et metens mercedem accipit, & colligit fructum in vitam æternam, vt & seminans simul gaudeat, & metens. quod hũc sensum habet, Prophetæ seminauerunt, sed nõ messuerunt, neque ꝓpterea priuati sunt voluptate, quãuis nobiscum non metant. id quod in sensibilibus messibus non est. Illic enim si euenerit ꝙ alius seminat, & alius metit, tristitia est non metenti. In spiritualibus autem non sic est. Sed & prophetæ antea prædicauerunt, & præmolliuerunt hominum mentes: vnde vobiscum gaudent, qui homines ad salutem capitis. Ego autem misi vos vt metatis quod vos non elaborastis. propterea dicit dominus, vt mittẽdi discipuli ad prædicationem, non turbentur quasi ad rem difficilem: nã quod onerosum erat, prophetæ susceperant: vos autem in præparatã mittimini. At sermonem verum dicit, prouerbium vulgo iactatum: Alius est qui seminat, & alius qui metit. Obserua autẽ quomodo omnia authoritatem & dominium indicent. Ego misi vos ad metendũ. Audiant maledicti Marcionitæ & Manichæi, & similes, qui vetus testamentũ à nouo abalienãt. nam & hoc loco redarguũtur. Etenim si alienũ fuisset vet⁹, quomodo Apostoli messuissent ea q̃ à prophetis seminata? Vnde quia Apostoli messuerũt ea quę in veteri, nõ alienum est ipsum à nouo testamento: sed vtraque vnum sunt. Audiant & Ariani, quomodo tanquam dominus & potestatem habens mittat discipulos. Mittit autem vt de terrenis metant & execent eos qui terrenis affixi erant, tam Gẽtiles, q̃ Iudæos: inue-

Cõparatio pulchra. · Prouerbium. · Marcionitæ. · Manichæi · Ariani.

F

A inuehantque illos in aream, Ecclesiam dico, in qua conculcentur à bobus, hoc est doctoribus: & iaceant sub illis, ac triturentur, quum omnes paleas, & ignis fomitem, & quicquid carneum est, abiecerint, & facti pura grana in cælesti penu reponantur, ac deinde cibus fiant dei, qui gaudet in salute eorum. Ita Paulus messuit, à terra resecãs, & docens nos ꝙ municipatus noster in cælis sit. Cauillantur autem quidã hoc dicto lepidè senes, videri regiones ꝙ albæ sint ad messem, propter canos scilicet, & messem mortis.

Lepidũ cauillũ in senes.

Ex ciuitate aũt illa multi Samaritanorũ crediderũt in eũ ꝓpter sermonẽ mulieris testificãtis ꝙ dixisset sibi omnia quæcunq; fecisset. Quũ venissent ergo ad illũ Samaritani, rogauerũt eũ vt apud se maneret: & mansit ibi duos dies, ac multo plures crediderunt propter sermonẽ ipsius: & mulieri dicebant. Iam non propter tuam orationẽ credimus, ipsi enim audiuimus, & scimus ꝙ hic est vere saluator mundi Christus.) Propter sermonem mulieris multi Samaritani credunt, vtpote prudenter apud se iudicantes ꝙ vitã suã mulier nõ vulgasset ad hoc vt gratificaretur alteri, nisi vere magnus quis esset, & super multos, qui ab illa prædicabatur. Ideo & fidem operibus cõmonstrantes, obsecrabant illum valde vt apud se maneat. Manere enim hoc significat perpetuum domicilium apud illos habere. Verum ille in hoc non obtẽperat, sed ad duos tantum dies manet: vnde & multo plures crediderunt propter doctrinã eius. Tametsi Euangelista non enarret particulatim mirabilia doctrinæ eius verba: euentu tamen docet, vt intelligamus virtutem diuinæ illius doctrinę. Nã & multa alia transB eunt Euangelistæ, eò ꝙ non ad ostentationem, sed ad veritatem declarandã scribũt. Itaque quum dominus esset apud Samaritanos, verisimile est eum diuiniora quędam docuisse: vnde nullo viso signo credunt, & obsecrant vt maneat. Iudæi autem quãuis plurimis sermonibus & signis fruerentur, adhuc persequebãtur. Profecto inimici hominis, domestici eius. Vide item quomodo breui multitudo præcellat eam a qua docta fuerat. nõ enim prophetam vocant, neq; saluatorem Israel, sed mundi: & cum articulo, hic est saluator ille, qui proprie & vere saluauit omnes. Venerunt enim multi vt saluarent, & lex, & prophetæ, & angelus: sed hic est ille verus saluator.

Michęæ.7
Matt. 10.

Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Iesus testatus est ꝙ propheta in sua patria honorem non haberet. Quum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, quum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo. nam & ipsi venerant ad diem festum.) Quum exisset à Samaria dominus, in Galilæã digreditur. Deinde ne quis ĩquirat, & dubitet quare nõ semper maneat in Galilęa, sed peregrinetur apud eos, maxime quum videatur esse ex Galilęa: dicit ꝙ propterea nõ manserit in Galilæa, quia nullum honorem illi exhibuerant. Ipse enim Iesus testatus fuit ꝙ propheta in sua patria in honore non sit. Consueuimus enim nos homines cõtemnere ea quę valde familiaria, semper magis attendentes alienis & insolitis. Quid igitur? Non videmus etiam multos apud suos in honore haberi? sanè hoc valde rarũ. Si autem nonnulli inueniuntur qui in patria sua in honore habentur, multo magis in terra aliena: ita vt honor qui eis in patria impenditur, si conferatur cum eo qui in ter C ra aliena, ignominia esse inueniatur. Nam inuidia compatriotis non sinit congruum honorem reddi, sed parum illis tribuunt ciues, suam cõfusionem existimantes gloriã contribulium. Quum venisset igitur dominus in Galilæam, crediderunt Galilæi: quia viderant signa facta in Hierosolymis. Atqui Samaritani probatiores erant, & absq; signis verbo mulieris crediderunt. Vide autem vbiq; eos qui abiecti habebantur, celebrari vt potiores fide, Samaritanos dico & Galilæos. Nam hos contẽnebant vt agrestiores: ideo & dicebant, Propheta ex Galilæa nõ surrexit. Vide autem ꝙ & hi qui electi putabantur, abiiciuntur, quales fuerunt Hierosolymitani Iudæi. Merito igitur & Gentiles suscepti sunt. Nam in sua patria, hoc est, in synagoga Iudæorum, honorem non habebat propheta Christus, sicut Moses dicit: Prophetam suscitabit vobis dñs.

Pauci apud suos in honore habẽt.
Iohan.7.
Deute.18

Venit ergo Iesus iterũ in Cana Galilææ, vbi fecerat ex aqua vinum. Et erat quidã regius cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic quum audisset ꝙ Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abiit ad eũ, & rogabat eum vt descenderet, ac sanaret ipsius filium: siquidem is agebat animam. Dixit ergo Iesus ad eũ, Nisi signa & prodigia videritis,

Lucæ.4.

non creditis. Dixit ad eum regius, Domine, descende prius q̃ moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni quem dixerat ei Iesus, & ibat.) Recordari nos facit Euangelista miraculi in Cana, vbi aqua facta est vinũ, & interim vt crescat laus Samaritanorum. Nam & Galilæi quidem, inquit, susceperunt eũ propter signa quæ facta sunt in Hierosolymis, & apud se: Samaritani auté ob solius mulieris testimoniũ, & ipsius domini doctrinã. Ostẽdit insuper ꝙ & regius ille ex miraculo quod in Cana erat factum, bonam quandã de Christo opinionem cóceperat, tametsi minus dignam. Regium autem illum vocat, vel ꝙ ex regio erat genere, vel ꝙ gerebat dignitatem quandam ob quam sic vocabatur. Num igitur, dicet quis, idẽ est ille cum Centurione apud Matthæum? Nam & ille ex Capernaũ erat. Nõ opinor igitur illum esse, sed alium. Nam ille quidem & volentem venire Christũ prohibet, dicens, Nõ sum dignus vt sub tectum meum ingrediaris. & illius quidem puer paralysi detinebatur, seruus videlicet: istius aũt filius febri. Et ille quidem quũ à monte descẽdisset, in Capernaũ ingressus est: nũc aũt à Samaria, & non in Capernaũ, sed in Cana. In summa, ille Centurio, hic autem regius fuit dignitate. Orat igitur regius ille dñm vt descendat ad sanandũ filiũ. At dñs perstringit eũ, vtpote non perfectam, sed paruam habentem fidem. Dicendo enim, descende prius q̃ moriatur filius meus, infirmitatem fidei suæ ostendit: quia non credebat ꝙ si contingeret mori filium, potens esset eũ suscitare. propterea perstringens eum dicit, Nisi signa & prodigia videritis, nõ credetis. Interim autem & alios ciues Capernaũ accusat. Videntur enim vbiq; ob multã incredulitaté cõdẽnari. Igitur qm̃ infirmę mentis erat regius, & vrgebat dñm vt descẽderet ad sanandum filium: ostẽdens ei saluator ꝙ etiam absens posset sanari, dicit, Vade, filius tuus viuit. Deniq; pueri quidẽ sanauit febrem, patris autem incredulitatem.

Ioh. 9.10 Prodigiũ & signum differunt.

Scias autem aliud esse signum, aliud prodigium. Nam prodigium fit pręter naturam, vt est aperire oculos cæci nati, & excitare mortuum: Signum autem non præter naturam, vt est sanare infirmũ. Perficiat aũt & nunc hoc miraculũ dñs. Omnis homo est regius quidam, non solũ ꝙ cognatus propter animã regi omniũ, sed etiã ꝙ ipse regiã dignitaté supra omnes accepit. Inuenitur aũt sæpe habens quidẽ mentem quasi filiũ igne illicitarũ voluptatũ & concupiscentiis male laborantẽ. Si igitur accesserit ad Iesum, & petiuerit ab eo vt descẽdat, hoc est misereatur & remittat illi peccata prius q̃ tota à morbo voluptatũ moriatur (si enim nostri non misereretur deus, sed obseruaret iniquitates, & secundum illas vlcisceretur, quisnam sustineret?) Si igitur accesserit vt dictum est, assequetur quod quærit, & recipiet mentem suã sanam. Verũtamẽ vide & q̃d dicat ad illũ dominus, Vade, filius tuus viuit. hoc est, ne sis immobilis ad bonũ: sed vade, & incessabilem motionem ostende ad bonum. Tunc enim filius tuus viuet. Si aũt quieueris nõ ambulãs, morietur planè mẽs tua, eò ꝙ ad bonũ te nõ ꝓmoueris.

Iam auté eo descẽdẽte, serui occurrerũt ei, & nunciauerũt ei dicẽtes, Filius tuus viuit. Sciscitatus est ergo horam ab eis in qua vegetius se habuisset. Et dixerũt ei, Heri hora septima reliquit eũ febris. Cognouit ergo pater ꝙ illa hora erat in qua dixisset sibi Iesus, Filius tuus viuit. & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterũ secũdũ signũ edidit Iesus quũ venisset à Iudæa in Galilæã.) Obstupefacti serui repentina morbi mutatione, occurrunt dño, bonũ nunciũ afferentes de sanitate filii. Nõ enim simpliciter, & sicut fieri solet, sed subitò liberatus est à febre, vt ita ostendatur miraculũ hoc nõ fuisse naturæ, sed virtutis Christi. Vt ergo didicit à seruis horã in qua puer vegetius se habuisset, hoc est melius habuisset, & ĩ meliorẽ transisset valetudinẽ, plenè credidit dño. Prior enim eius fides imperfecta erat. Ne enim mihi dixeris ꝙ nõ accessisset nisi credidisset. Nã & patres consueuerũt præ amore erga filios, nõ solũ accedere ad medicos quibus bene fidunt, sed & ad imperitos, nihil ex his quæ facere oporteat, intermittentes. Accessit quidem ex fide, siquidem & hoc dabimus: sed frigida & imperfecta, quam neque fidem quis recte vocauerit. Tunc aũt perfecte credidit, quãdo & de hora didicit. Et quare Euãgelista dicit ꝙ secũdũ hoc signũ fecerit in Cana? Vt ostendat Samaritanos multis dignos laudibus. Etenim dicit, & cum secũdo hoc fieret signũ, nõdum peruenerunt Galilæi ad sublimitatem illorum qui nullum viderant signum.

CA-

CAPVT V.

A Post hæc erat dies festus Iudæorum,& ascendit Iesus Hierosolymā. Est aūt Hierosolymis ad probaticā,piscina,quæ Hebraice dicitur Bethesda, quinque porticus habens.In his iacebat multitudo languentium,cæcorū, claudorum,aridorum,expectantium aquæ motum.Angelus enim descēdebat certo tempore in piscinam,& turbabat aquam.Itaque qui primus descendisset post turbationē aquæ,sanus fiebat a quocūque detinebatur morbo.)Dies festus erat Iudæorum,Pentecoste opinor.Ascendit in eò dominus: partim ne videretur esse aduersarius legi,sed compareret cum reliquis diem festum agēs:partim vt plures per signa & doctrinas alliceret,& maxime turbam simplicem. Solebant enim conuenire & rustici & opifices qui in ciuitatibus,& aliis diebus erant occupati. Probatica autem dicebatur piscina,eò ꝙ oues illic ad sacrificiū congregabātur, & intestina earum abluebantur.Multi autē opinabantur ꝙ sola ablutione intestinorum sacrificalium, virtutem quandam diuiniorem acciperet aqua,& propterea angelus ad aquam vt electā accederet,& miraculum operaretur. Videbatur vtiq; diuina sapientia à longe viā facere Iudæis ad fidem in Christū,præordinādo miraculū piscinæ.Nā quoniā baptisma daturum erat magnam virtutē,& maximum donum, vtpote purificans peccatum, & viuificans animas,præfigurat deus baptisma in rebus Iudaicis, & ipsis quoq; aquā dat quæ purificet sordes,quę non sordes proprie erant,sed videbantur esse, vt siquando tetigissent mortuum,vel leprosum,vel aliquid tale.Dat autem & piscinæ huic miraculū,quod duceret eos ad susceptionē baptismatis. Angelus enim tempore opportuno descendebat,& turbabat aquam,& sanatiuam illi virtutem indebat.nusq̄ enim ista natura aquæ est,vt per se sanet,alioqui hoc perpetuo fieret:sed totum in angelo situm erat,quicq̄d erat efficacię.Ita & apud nos aqua baptismatis, aqua est simpliciter: quū autem accesserit spiritus sancti gratia,propter inuocationem dei morbos soluit animarum:& si quis cæcus fuisset,obcæcatis oculis animæ ne possit diiudicare bonum à malo:& si claudus quis fuisset,qui non mouebatur ad faciendū bonū, & proficiendū in melius:& si aridus,& desperati omnino fuisset morbi,nulliusq; boni particeps, ab aqua illa curabatur.Et tunc infirmitas impediebat quosdam ne sanarentur: nunc aūt in baptismo nullum est obstaculum. Non enim vno sanato alii relinquerentur non curati:sed si totus orbis conflueret,non imminueretur gratia.

Quare piscina ꝓbatica dicta.

Piscina illa baptisma desi-gnat.

B

Aqua baptismatis.

Erat aūt quidā homo illic qui triginta & octo annos morbo tenebatur.Hūc quum vidisset Iesus decumbentem,& cognouisset ꝙ iam multum temporis morbo teneretur,dicit ei,Vis sanus fieri?Respondit ei languidus, Domine, hominē non habeo, vt quū turbata fuerit aqua,mittat me in piscinā:sed interim dum ego venio,iā alius ante me descendit.)Stupenda paralytici cōstantia.annos habebat trigintaocto, & quotānis liberari à morbo expectans assidebat,& impediebatur à potentioribus præuētus, nec tamen destitit,neq; desperauit:ideo & dominus interrogat eum,volens mōstrare nobis fortitudinem hominis. non enim interrogat quasi discere quippiam vellet. Hoc enim non solum superfluum esset,sed insipiens,quærere an æger velit sanari.Factum ergo vt monstretur nobis hominis patientia.Quid igitur ille?Multa cum mansuetudine respondet.Etiam,inquit,domine,volo quidem, sed non habeo hominem qui possit me in aquam inferre. Nihil blasphemum respondit, non arguit Christum vt stultam interrogationem interrogantem:nō maledixit diei natiuitatis,sicut pusillanimes facimus,idque quum in leuiores morbos inciderimus: sed mansuetè & placidè responsum dat,tametsi nesciret quisnam esset qui interrogabat.Nanque hoc solū existimauit vtilitatis sibi accedere fortassis, vt inferret ipsum in aquam, & propterea blandè Christo loquitur. Non dixit autem Christus, Vis? sanabo te: vt ne videretur gloriam quærere.

C

Dicit ei Iesus,Surge,tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille,& sustulit grabatū suū,& ambulabat.Erat autem sabbatum in die illo.Dicebāt ergo Iudæi ei qui sanatus fuerat,Sabbatum est,non licet tibi tollere grabatum.)Iubet tolli lectulum,volēs credibilius fieri miraculum quod faciebat,ne putaretur esse phātasma quoddā. Nisi enim membra firme fuissent solidata, lectum ferre nō potuisset.

Non autem exegit ab eo fidem anteq̃ sanasset, sicut in aliis quibusdam: quia æger ille nondum viderat eum signa facientem. Etenim dominus fidem exigere nõ solebat ab illis anteq̃ in conspectu eorum faceret miracula: sed postq̃ vidissent miracula, exigebat fidem. Attende autem ꝙ simul atq; audiuit, credidit. Non enim secum murmurauit, & dixit, Me iubes surgere, qui nunc trigintaocto annos habeam, & salutem nunq̃ sim assecutus, & sic repente surgerem? Nihil tale cogitauit, sed credidit, ac surrexit. In sabbato sanat, docẽs hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, & non putare coli sabbatum ocio corporali, sed malorũ abstinentia. Nam benefacere alicui lex non prohibet, quæ lex est dei semper benefacientis. D

Sabbatũ q̃modo colendũ.

Respondit eis, Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatũ tuũ, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim subduxit se, quòd turba esset in eo loco.) Admirari conuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatẽ, quando vrgentibus illis, & dicentibus, Non tibi licet tollere grabatum tuum per sabbatum, ipse cum fiducia libere prædicat benefactorem: Qui fecit me sanum, ille mihi, quasi talia dicens, dixit: Deliratis & desipitis iubentes ne obediam ei qui me à tam diuturno & difficili morbo liberauit. At Iudæi non interrogant eum, quis est qui te sanum fecit? sed, quis est qui dixit tibi, Tolle grabatũ? ita ad bonũ sponte excæcabantur, sursumq; ac deorsum rapiebãt sabbati violationẽ, vt sibi videbatur. At Iesus se subduxerat: primũ quidẽ, vt absente ipso testimoniũ sanitatis illius suspicione magis careret, & ne videretur gratificari ei, sed veritatẽ testari. Insuper vt ne Iudæorũ inuidiã magis accenderet. Solet enim & aspectus eius cui inuidetur, non paruam inuidię flammam immittere inuidentibus. propterea ꝑmittit eos de miraculo inquirere per seipsos. Porro Iudæi reprehẽdentes quum factum inquirerent, multis sermonibus celebrius illud reddunt. E

Aspectus inuidiosi.

Postea eum reperit Iesus in templo, & dixit ei, Ecce sanus factus es: ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis ꝙ Iesus esset qui ipsum fecisset sanum. & propter hoc persequebãtur Iudæi Iesum, & quærebant eũ occidere, ꝙ ista fecisset in sabbato.) Ex eo ꝙ dñs paralytico dixit, Vide, sanus factus es, ne posthac pecces: discimus ex peccatis quidẽ primũ natos hominũ morbos, deinde vera enarrari de gehenna, æternumq; esse suppliciũ. Igitur vbi nũc sunt qui dicũt, ad vnam horã indulsi rei venereę, quomodo in perpetuũ puniar? Ecce enim etiã hic non tot annis peccauerat quot puniebatur, sed ferme integrã hominis vitã in supplicii mensuram amplam impendit. Sanè peccata non iudicantur tempore, sed ipsa delictorum natura. Quin hic & illud discimus, ꝙ licet grauem luamus pro primis peccatis pœnam, si deinde iterum in eadem incidamus peccata, iterũ grauiora patiemur: idq; merito. Qui enim nõ emẽdatus est, ad maiora tormẽta ducetur, tanq̃ insensatus & contemptor. Et quare (inquit) non omnes sic puniũtur? Etenim multos improborum videmus bene valentes corpore, & in deliciis ac prosperitate viuentes. Verũ ꝙ illi nihil hic patiũtur, viaticũ eis erit ad suppliciũ grauius, quod alibi ferẽt. & hoc Paulus manifeste dicebat, Quum enim iudicamur à dño, hic scilicet erudimur, vt ne cum hoc mundo condẽnemur, alibi videlicet. Nã quæ hic fiunt, admonitionis sunt: q̃ autẽ alibi, suppliciorũ. Quid igitur? nũquid omnes morbi sunt ex peccatis? Non oẽs quidẽ, sed plures. Morbi enim aliqui propter peccata accidũt, sicut & illius paralytici, & in libris Regũ videmus quendã laborantẽ dolore pedũ propter peccatũ. Aliqui autẽ sunt propter probationẽ, sicut morbus Iob, vt mõstretur eius virtus. Quidã aũt etiã ab ignauia oriũtur, vtpote gula & ebrietas. Sũt aũt nõnulli qui coniecturã sumũt ex hoc quod dñs dicit, ne posthac pecces: & asserũt ꝙ dñs sciuerit ꝙ paralyticus ille indicaturus esset & significaturus Iudæis: postea reperit eũ in tẽplo: & ꝓpterea dicit, Ne vltra pecces. Sed nõ est ita. Videtur enĩ pius hõ esse. Nã reperit eũ, inquit, Iesꝰ ĩ tẽplo. nisi enim pius fuisset, exposuisset se voluptati & deliciis, in domũ currẽs, & effugisset Iudęorũ ĩsaniã, ne illis rationẽ redderet: sed nihil horũ terruit eũ vt desisteret à tẽplo. Sed & postq̃ agnouit, vide quãta gratitudine eũ Iudæis ꝑdicet. Non enim dicit, Iesus est q̃ dixit mihi, tolle grabatũ: id quod illi audire volebãt: sed, is q̃ ipsum sanũ fecit: F

Ex peccatis nascũtur morbi

i. Cor. xi.

3. Reg. 15

Iob. i. ij.

A id quod audire nō ferebant, pro crimine habentes sabbati violationē. Quod autē Iudæi persequebantur dn̄m, quid propterea peccauit homo qui illum eis ostendit? Ipse enim grata mente, vt & alios ad fidem attraheret, prædicat seruatorem. At quum illi persequerentur benefactorem, ipsorum erat crimen. Porro per probaticam piscinam intellige baptisma, in quo Iesus dominus noster ouis illa pro nobis immolata, lotus est & baptizatus pro nobis. Quinque autē porticus habet ista piscina. Quatuor enim virtutes, vna contemplatiua, in baptismate apparent. Igitur humana natura, veluti paralyticus quidam, cuius omnes animales virtutes morbo correptæ sunt, iacet triginta octo annis ægrotans. Neque enim recte se habebat in fide trinitatis, neque octauum seculum, resurrectionem dico, & iudicium operum huius vitæ firmiter credebat fieri: ideo & non inuenit curam. Nō enim habebat hominem qui inferret in piscinam, hoc est, nondum erat factus homo filius dei, qui per baptismū illum sanaturus esset. quādo autem factus est homo, tūc sanauit quidem naturam nostram: præcepit autē & lectulum ferre, hoc est, & corpus leue facere & expeditum, & sustollere à terra, ne grauetur carnibus & terrenis curis, sed surgat à desidia ad bonum, & ambulet, quod est moueri ad operationem boni. Turbari autem aquam piscinæ significat ꝙ in ipsa turbentur spiritus malitiæ, contriti & suffocati gratia spiritus. Vtinam & nos assequamur sanitatē, qui dissoluti sumus, & ad omne opus bonū immobiles, neq; habemus hominē, hoc est, humanam rationem, vtpote comparati cum iumentis: vt portet nos in piscinam pœnitentiæ lachrymarū, in quam qui primus ingreditur, sanatur. Nam qui pœnitentiam differt in tempora posteriora, non festinat hic pœnitere, qui procrastinat, nō assequitur sanitatē. Primus igitur festina ingredi, ne te mors præoccupet. Hanc autē piscinam pœnitentiæ angelus turbat, qualis? Ille magni consilii patris, Christus & saluator. Nam nisi tetigerit cor nostrum diuinum verbum, & turbationem fecerit in illo propter memoriam futurorum suppliciorum, nunq̄ efficax erit piscina ista, neq; sanitas erit animæ dissolutæ. Probatica autem quædam dicitur ista. Nam intestina & cogitationes, quæ in sacrificium viuum, sanctum, beneplacitū deo præparantur, & innocentia fiunt, sicut πρόβατα, hoc est oues, in ista abluuntur. Itaque faxit deus vt sanitatē consequamur, & in templo post sanitatem inueniamur, hoc est, ne vltra prophanis cogitationibus inquinemur, vt ne in grauiorem incidamus pœnam futuram.

Quid per ꝓbaticam piscinā intelligēdū.

B

Precatio Theophylacti.

πρόβατα.

Iesus autē respōdit eis, Pater meus vsq; ad hoc tēpus operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluisset sabbatū, sed & patrem suum dixisset deū, æqualem se deo faciens.) Iudæi quidē crimen imponunt Christo, nempe ꝙ operatus sit in sabbato sanationē: ipse autē tanq̄ æqualis patri, & eiusdem authoritatis, dicit, Sicut deus & pater meus operatur etiam in sabbato, & reprehensione caret, ita neq; ego crimini obnoxius sum. Quomodo aūt pater operatur vsq; ad hoc tempus, quum Moses dicat ꝙ quieuerit deus ab omnibus operibus suis? Vis discere quomodo operetur adhuc deus? Vide dispēsationem rerum, & disce opera prouidentiæ, solē orientē, mare, fontes, flumina, animalia, & simpliciter omnes facturas, & videbis creaturam opera sua operari, immo operationem recipere, & moueri ineffabili prouidētiæ verbo. Omnino aūt prouidētia & in sabbato sua operatur. Atque ita quia pater etiam operatur in sabbato, merito & ego, inquit filius, eius opera operor. At illi inuidia correpti quærebāt eum occidere, non solum ꝙ solueret sabbatum, sed & patrem suum diceret deum, æqualem se faciens deo. Nā quia se filiū dicebat, necessario honore se faciebat parē deo. Omnis enim filius eiusdē naturæ est cum patre. Vbi hoc loco est Arius? Profecto cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans Christū patris, non dat ei ꝙ eādē naturam habeat cū patre, sed creaturam increati patris filiū fatetur: tāetsi vel Iudeos oportebat in magistros assumere, qui propter hoc persequebantur dominum, ꝙ se filium diceret dei: vnde necessario colligebant ꝙ æqualis esset deo: quoniam nisi magna fuisset filii dignitas, & fecisset se æqualem deo, quare persequuti fuissent illum Iudæi?

Quō deꝰ etiā nunc operetur. Gene. 2.

C

Arij cæcitas circa lumen.

Respondit itaq; Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius facere à se quicq̄ nisi quod viderit patrē facientē. quæcunq; eni ille fecerit, hæc itidem & filiꝰ facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his

demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.) Nō potest filius à seipso facere aliquid, secundum ꝙ nihil alienum vel nouum habet à patre, sed per omnia similis est patri: neq; aliā habet substantiam, vt & aliam virtutem habeat, & cōsequenter aliam operationem: sed quia eandem habet substantiam, eandem habet & virtutem: & propter hoc etiam eadem operatur, & non potest aliud quid facere præter id quod pater facit. Non enim aliam virtutem habet, vel inferiorem, vel superiorem paterna: sed vna est substantia, vna virtus, vna operatio patris & filii. Profecto, inquit, sed pater quasi doctor quidam est filii, quodammodo ei demōstrans quomodo oporteat operari. Nā nisi filius viderit patrē faciētem, nihil facit. Igitur interrogo talia nugātes, Ariū & Eunomiū, quomodo docet pater filium? in sapientia, vel non? Omnino in sapientia. Quæ aūt sapiētia dei? Nonne ipse filius? Etiam profecto. Itaq; filius docet seipsum. Papæ quanta vestra insipientia. Siquidem quasi puerū quendam traditis patri filiū erudiendum. Ego autem cum dei sapientiā assero, si quid nouit pater, non sine filio nouit. ipse enim est sapientia eius. si quid potest pater, non sine filio potest. Ipse enim est eius potentia. Quòd autem hæc vera sint, audi: quia quæcūque facit pater, ea & filius similiter facit. Si pater cū potestate & virtute, & filius similiter. Nō igitur inferior filius patre. Quòd aūt humiliter dicta sint, Ostendit ei oīa: &, Maiora his ostendet, non oportet admirari. Nam ad homines loquitur, qui contra ipsum clamabant, & præ inuidia dissecabātur. Et nisi vbique humilia summis interseruisset, quid non tandem fecissent? quādoquidem insaniūt quum tam multa humiliter loquitur. Quid autem est, Et maiora illis ostendet? Quoniam paralyticum solidauerat, etiā mortuum suscitaturus est, idcirco dicit, si admiramini ꝙ paralyticum sanum feci, maiora his videbitis. Quòd autē & hoc verbum monstrabit, humile sit, & per dispensationem dictum, vt insaniam illorū demulceret, audi sequentia. Nam sicut pater suscitat mortuos, ita & filius quos vult viuificat. Igitur suscitat quidem filius sicut pater, & ideo monstrat potestatem suam, quæ auferri nequeat. Sed & per verbum, quos vult, indicat suæ cum patre potestatis æqualitatem. Hæc autem omnia Ariani quidem exponunt contra gloriam filii, nos autem orthodoxi pro illa intelligimus. D E

Arius. Eunomi⁹.

Vna eadē ꝙ patris & filij operatio, eandē eorū notat potentiam.

Mōstrabit

Neque enim pater iudicat quenq̄, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrē qui misit illum. Amen amen dico vobis, qui sermonem meū audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet, sed trāsiuit à morte in vitam.) Monstrarat seipsum posse benefacere per multa signa quæ fecerat. Quia autē benefaciendo non placauit eos, nec attraxerat vt se honorarent sicut dignū erat, dicit ꝙ pater omne iudiciū dederit filio, vt vel timor iudicii illis persuadeat quò ipsum honore prosequantur. Consueuimus enim nos homines, præsertim hi qui crassiore mente præditi sumus, metu potius q̄ beneficiis quod oportet addiscere. Iam quod dicit, dedit iudiciū pater filio, sic intellige, ꝙ iudicē eum genuerit. sic etiam quū audis ꝙ vitam dederit illi, intelligas ꝙ viuentē illum genuerit. Quia enim pater author est filio vt sit, omnia quæcunq; habet filius, dicitur accipere à patre, eò ꝙ ex illo naturaliter hæc habeat. Igitur & iudiciū habet à patre, sicut habet illud pater: vt ne audiētes authorem esse patrem filii, intelligamus ꝙ sic sit author eius, sicut & creaturarum. Et propterea honoris imminutionem introducimus, inquit, ꝙ in nullo minor filius est patre. Nā qui habet potestatē puniendi & honorādi sicut vult, eadē potest quæ pater, ideo & oportet illum honorare eodem modo quo patrem. Dicit enim, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem. & ita Ariani quia veluti creaturam putant honorandum filium, & patrem quoque sicut creaturam honorari debere, redarguuntur. Vel omnino non honorant filium, & cum Iudæis ordinantur. Vel si quidem honorāt eum, honorant verò vt creaturam, decet autem honorari ipsum sicut & patrem: redarguentur omnino & patrem sicut creaturam honorare. Et aliter secundum hoc quod subditur, Quomodo honorant patrem, qui non honorant filiū? Subdit enim, Qui nō honorat filium, non honorat patrē. Qui non sic honorat, sicut dixi, dicit, sicut & patrē. Quia si quis dicat ꝙ creatura quidē filius sit, excellētissima aūt omniū creaturarū, F

Nota.

Ariani.

& opi-

A & opinetur tribui filio falsum illum & vanum honorem, inhonorat omnino & patrẽ qui misit illum. Dixit autem eum qui misit, ne exasperarentur, sicut prædiximus. Nam doctrinam (vt dictum est) mirabiliter plectit. Interdum quidem sublimia de se testimonia vt dignum erat, fert: interdum autem humilia, propter insaniam inimicorum Iudæorum. Nam si quum & surrexisset à mortuis, & ascendisset in cælos, & per apostolos suam monstrasset virtutem, insurrexerunt Arius & Eunomius contra gloriã eius, & in creaturam ipsum deduxerunt: Iudęi qui tunc erant, qui videbant ipsum in carne ambulare cum publicanis & meretricibus, & comedere & bibere sicut vnum ex multis, quid non fecissent si omnia sublimia de se dixisset, & non admiscuisset etiã humilia? Idcirco & subdit, Qui audit meos sermones, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam. Et mentes eorum etiam per hoc exhilarat, quum audiunt ꝙ audientes sermones eius, deo sint credituri. Non enim dixit, qui credit mihi: sed, ei qui me misit. Igitur qui credit illi, in iudicium, hoc est, in suppliciũ non venit, sed viuit vitã æternã, non sustinens mortem animæ: vel ęternã, etiãsi naturalem & tẽporalem non effugiat. Arius. Eunomius.

Amen amen dico vobis, ꝙ venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii dei: & qui audierint, viuent. Sicut enim pater habet vitã in semetipso, sic dedit & filio in semetipso habere vitam: & potestatem dedit ei iudicãdi quoq;. Quia filius hominis est, nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero male egerunt, in resurrectionem condemnationis.) Dixerat superius ꝙ qui non honorat filium, non honorat patrem, sublimia quędã de se loquutus: quæ vt ne videantur per arrogantiam & inanem gloriam dicta, adiũgit & demonstrationẽ per opera, dicens ꝙ venit hora. deinde vt ne longũ suspicentur tempus, inquit, Et nũc est, quãdo mortui audient vocem filii dei, hoc est meam, qui vobiscum conuersor. Dicit aũt hęc de iis quos suscitaturus erat: vt de filio viduæ, filia archisynagogi. Deinde & rationem affert dictorum demonstratiuã. dicit enim, Sicut pater vitam habet in semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso, vt viuificet audiẽtes vocem eius. Nõ solum autem potestatem dedit ei viuificandi, sed & faciendi iudicium, & puniẽdi. Sępe autem in mediũ affert sermones de iudicio, vt auditores excitet. Cui enim persuasum est ꝙ suscitandus sit recepturus delictorum pœnas, omnino currit ad ipsum, placatque vt suum futurum iudicem. Ne admiremini aũt ꝙ filius hominis est: nam quãuis filius hominis sit, est tamẽ & deus. Et ita iudiciũ merito habet sicut filius dei. Si autem & homo appareat, ne admiremini. Sciendũ aũt ꝙ Samosatenus docẽs dominum purum esse hominem, sic legit hunc locum, Et potestatem dedit ei iudicium faciẽdi, quia filius hominis est. Hoc autem loco punctum faciens, ab alio principio legit, Ne admiremini hoc. Valde autem stultum est sic legere. Non enim dedit pater filio iudicium ꝙ filius hominis sit, sed quia deus. Vnde ille non recipiens vt Christus dicatur deus, sed filius hominis, sic cogitabat iudicem illum esse, non vt deum, sed vt filium hominis. Nos aũt sic intelligimus, vt dictum est. Postq̃ autẽ dixit de particulari resurrectione, Lazari videlicet, & aliorum qui iterum mortui sunt: nũc dicit de vniuersali, Quia venit hora in qua hi qui in monumẽtis sunt, audient vocem dei. Nam de vniuersali resurrectiõe hic loquitur. Quoniã dixerat superius, Qui credit, in iudiciũ nõ venit: ne putemus ꝙ fides sola ad salutem sufficiat, dicit ꝙ resurgent hi qui mala fecerunt, in resurrectionem condemnationis: qui autem bona, in resurrectionem vitæ. Non igitur sola fides absque operibus iustificat, sed oportet etiam opera adesse. tunc enim proprie fides est. Vide autem geminam doctrinam fieri per metum & lætitiã. Nam quum dicit condemnari impia faciẽtes, deterret. Quum autem dicit resurgere ad vitam eos qui bona fecerunt, per lætitiam exhortatur. B Samosatenus [illegible] C Non sola fides iustificat.

Non possum ego ex meipso facere quicquã: sicut audio, iudico: & iudiciũ meũ iustũ est: quia nõ quæro voluntatẽ meã, sed voluntatẽ eius q misit me patris.) Sicut & in superioribus dictũ est, eadẽ patris & filii potestas ostenditur hisce verbis, Nõ possum ego facere ex meipso quicquã: & quæcunq; huius generis sunt. Nihil enĩ alienũ & peregrinũ à patre ego possum facere. neque enim voluntatẽ aliã habeo præter paternã, neq; aliã potestatẽ. Verũ sicut audio à patre, ita iudico: hoc est, sicut ipse pater Patris & filij volũtas vna, potestas vna, vnũ iudicium.

iudicat,ita & ego. Hæc autẽ dicit vt ostendat(sicut sæpe diximus)in nullo sibi deesse aliquid à patre,siue in sermonibus, siue in operibus,siue in iudiciis. Nam vt ne quidã homines videntes eũ offenderentur,quomodo quum appareat homo, iustum faciat Psal.115. iudicium,quum Dauid dicat,Omnis homo mendax:præuenit quidem,dicẽs,Ne admiremini de eo ꝙ filius hominis sum:nam & deus sum. Dicit autem, Et nunc iustum iudicium meum est, eo ꝙ iudico sicut audio patrem meũ iudicantem. Nõ enim meã volũtatem quæro,sed patris.Nã qui suam voluerit stabilire, fortassis suspectus erit ꝙ corrumpat quod iustum. qui autem non sua spectat,quo prætextu posset iniuste iudicare?Ego igitur non quæro voluntatem meam,neque enim ego habeo voluntatem, Iohan.i. sed quod vult pater,illud & ego.

Si ego testimonium perhiberem de meipso, testimonium meum non esset verum. Alius est qui testimonium perhibet de me. Et scio verum esse testimonium quod testatur de me. Vos misistis ad Iohãnem, & is testimonium reddidit veritati. Ego nõ ab homine testimoniũ accipio,sed hoc dico,vt vos salui fiatis. Ille erat lucerna ardens & lucens,vos autem voluistis ad tempus exultare in luce eius.)Apparet hic cõtraria di- Iohã.4. cere dñs. Etenim alicubi videtur testari de se,sicut Samaritanę dicebat, Ego sum Christus. & cæco, & aliàs sæpe. Si igitur hæc falsa sunt, q̃ nobis salutis spes? Non autẽ hæc sola videtur esse contrarietas,sed & alia non minor. Nã & superius dixit, Si ego testimonium perhibeo de meipso,testimonium meum verum est. quomodo igitur conuenient quæ pugnare videntur?Id quidem quod dicit ,Si ego testificor de meipso,testimonium meum non est verum,dicit ad opinionem Iudæorum. quoniam enim illi dicturi erant ei, Tu testimonium perhibes de teipso,nullus autẽ qui de seipso testificatur,fide dignus est: dicit vrgendo illos, Non testimonium perhibeo ego de meipso, alioqui iuxta vestram sententiam non dignus essem cui crederetur. Alius enim est q testimoniũ de me ꝑhibet,Iohãnes scilicet. Quod aũt dicit, Et si ego testimoniũ perhibeo,testimonium meũ verum est,secũdũ cõcessionẽ dicit. Accedẽs enim sermoni Iudæorũ,dicit, Esto ꝙ ego testimoniũ de meipso perhibeã. etsi ego igitur testimonium de meipso perhibeã, testimoniũ meum verũ est. Nã quum deus sim,fide dignus sum. Atq; ita primũ dixit illos vrgẽdo, Nõ ego testimoniũ perhibeo,sed pręcursor. Secũdũ autẽ se illis opponẽdo, vel etiam concedendo, dicens,Si etiam ego testimonium Tria Christo testimonia. perhibeã,testimonium meum verum est. Porro tria,inquit,habeo testimonia,Iohannem, opera mea, patrẽ meũ. Et primũ ponit Iohãnẽ: deinde vt ne quis dicat ei, quid igitur si ille ad gratiam testificatus est tibi?dicit, Vos ipsi misistis ad Iohãnẽ. Omnino aũt nõ misissetis interrogãtes,nisi fide dignũ habuissetis. Atque ita etiã vos ipsi testes estis ꝙ verax fuerit Iohannes: q̃uis ego quidẽ quum deus sim, humano testimonio opꝰ nõ habeã, & dñs serui testimonio. Quia aũt vos digniorẽ illũ fide putastis, & ipsi magis q̃ mihi attendistis, & ad illũ quidẽ accessistis, mihi aũt neq; miracula faciẽti credi tis: ꝓpterea vobis in memoriã reduco Iohãnis testimoniũ, & recipio etiã indigna mea deitate,vt vos salui fiatis. Lucernã autẽ ardentẽ Iohannẽ dicit,eò ꝙ de terra ha- Quare Iohãnes lucerna ardens. bet formationẽ,& nõ per seipsum esset lumẽ,sed à gratia spiritus,ac tẽporarium. At vbi apparuit dies domini,hoc est doctrina,occultata est lucerna . Cæterũ vos ad horã quidẽ recepistis ea quæ ab illo dicta sunt,& exultastis in ipso,& deinde obliti eorũ quæ de me dixit,mãsistis in priori incredulitate. Nam si illi semel firmiter credidissetis,quamprimum vos ad meam adduxisset fidem.

At ego testimoniũ habeo maius testimonio Iohannis. Opera enim quæ dedit mihi pater vt perficiã ea , ipsa opera quæ ego facio, testimoniũ perhibent de me ꝙ pater me miserit. Et q misit me pater,ipse testatꝰ est de me: neq; vocẽ eiꝰ vnq̃ audistis,neq; speciem eius vidistis,& sermonẽ eius nõ habetis in vobis manẽtẽ,quia quẽ misit ille, ei vos nõ creditis.)Testatus quidẽ est Iohannes de me: verũtamen quia verisimile est fore quosdã qui fortassis dicẽt,Et quid ad nos si Iohannes gratificari tibi voluerat,& ꝓpterea blãdiora quædã attestatꝰ sit?Vos,inquit,misistis ad Iohãnẽ, & interrogastis, veracẽ ꝑ omnia illũ existimãtes. Verũtamẽ & ego aliud testimoniũ habeo maius Iohãne. Opera enĩ quæ dedit mihi pater,hoc est, quæ statuit mihi pater vt ꝑficiã: ea te- Iohan. ix. stãtur de me. Dicit aũt opera,mirabilia illa scilicet,quale fuit paralytici restitutio,&c.

Verun-

A Verũtamen quia arguebant eũ ꝙ in sabbato hæc faceret, dicentes, Hic nõ est ex deo, quia sabbatum nõ seruat, ostẽdit eis ꝙ faciat ea quæ à patre decreta, & ꝙ magis à deo sit, eo ꝙ iniuncta sibi a deo opera faciat. Opera enim, inquit, quæ dedit mihi pater vt perficiam ea. Quia igitur pater dedit mihi illa, vos estis deo aduersarii, qui illis operibus aduersamini: & qui misit me pater, ipse testatur de me. Vbi autẽ testatus est de eo pater? Quidam dicunt ꝙ in baptismate, quãdo dixit, Hic est filius meus dilectus. Opinor autem ꝙ magis intelligat quòd per omnem scripturam testatus sit de eo deus, tam per legem, q̃ per prophetas. Sed vos, inquit, neque vocem eius audistis, patris inquam, neque speciem eius vidistis. Ideo omnibus modis incognitus vobis est. ideo & sermonem eius non habetis manentem in vobis, hoc est, scripturas quæ de me testantur, nescitis: tametsi videamini scire, & gloriari in eloquiis dei, quæ vobis concredita sunt. Hinc autem manifestum ꝙ nesciatis scripturas, quia ei quem ille misit, non creditis. Igitur sicut neque vocem dei audiuistis (non enim habet deus vocem sensibilẽ) neque speciem eius vidistis (specie enim & figura caret) ita neque sermonem eius, scripturas dico quæ de me testantur, habetis in vobis.

Matt.17.

Specie & figura caret deus.

Scrutamini scripturas, quia vos videmini in ipsis vitam æternã habere. Et illę sunt quæ testãtur de me: nec vultis venire ad me vt vitam habeatis. Gloriã ab hominibus non accipio, sed cognoui vos ꝙ dilectionem dei non habeatis in vobis.) Dixerat eis, Sermo dei, hoc est scripturæ quę de me testãtur, nõ sunt in vobis. Igitur qũo poterũt habere sermonẽ dei? ĩquit, Scrutamini scripturas: in illis enĩ vos putatis habere vitã.

B Vide aũt qũo nõ dixerit, habetis vitã: sed, videmini, mõstrans ꝙ nullũ verum fructũ percipiant, si a lectione expectent saluari, non accedente fide. Nam illæ testimonium quidem perhibent de me, sed vos nõ vultis venire ad me vt vitã habeatis. Vnde hinc discimus ꝙ ex proposito fuerunt mali. Non enim dixit, non potestis venire: sed, non vultis venire. Audiant Manichæi, ꝙ non natura malum, sed voluntate constet. Postquã autem eos memores fecit testimonii Iohannis, & patris, & operum suorum quæ propter salutem illorũ tantum faciebat, suspicari poterant multi ꝙ hæc amore gloriæ diceret. idcirco inquit, Gloriam ab hominibus non accipio, hoc est, non indigeo, neque talem habeo naturam quæ opus habeat humana gloria. At vos me persequimini, quasi propter amorem dei hoc faciatis, sed non est ita. Noui enim vos ꝙ dilectionem dei nõ habeatis in vobis, etiãsi valde hoc iactetis, ꝙ me persequamini propter deum. Merito igitur Iudæi dicuntur dilectionem dei non habere, quia persequebantur ipsam dilectionem, filium dei. Vnde merito etiam dicuntur nõ habere sermonem dei manentem in semetipsis. Sermonem enim & deum reiiciebant.

Manichęi liberũ arbitriũ negãtes confutantur.

Ego veni in nomine patris mei, nec recipitis me: si alius venerit nomine suo, illum recipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam à vobis inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo deo proficiscitur, non quæritis? Nolite putare ꝙ ego accusaturus sim vos apud patrem, est qui accusat vos Moses, in quo speratis. Si enim credidissetis Mosi, credidissetis vtiq; mihi, de me enim ille scripsit. Si autem illius scriptis non creditis, quomodo verbis meis credetis?) Ego quidem (inquit) veni in nomine patris

C mei. Nam & vbiq; patrem celebrat, & ab ipso se dicit missum esse, & nihil posse facere à seipso: & prorsus humilia multa loquitur, volens è medio tollere omnem ingratitudinis rationem. Alius autem veniet, Antichristus scilicet, qui se monstraturus est ꝙ ipse solus sit deus. Igitur me quidem, qui in nomine patris veni, hoc est dico me missum à patre, non recipitis, illum autem recipietis. Porro hoc ideo eueniet vobis, quia ille vobis gloriam vitæ pollicebitur, quam vos quæritis, cupientes gloriam mutuum accipere, & respuentes veram gloriam, quæ à solo deo est. Ego autem nihil præclarũ vobis polliceor, sed videtis multam difficultatem in his quæ à me dicuntur, & propterea (inquit) mihi nõ creditis. Nihil enim quod iucundum est in hac vita, expectatis vos habituros à me. Et aliter, Non creditis mihi, qui gloriam à vobis inuicem accipitis. Nam principes quidem & magistri ipsi soli volentes haberi apud vulgus, non accipient me, ne imminuatur eorum gloria. Populi autem quærentes diligi à principibus, non me accedere volunt, vt ne excidant propter me ab honore quem à principibus habẽt. Quoniam autem & Mosen multum iactabant, inquit, ipse accusabit vos,

Infidelitatis origo, sed nõ sola.

Deut. 18. nam de me ille scripsit. Vbi autem scripsit de eo? Etenim dictum hoc, Prophetã suscitabit vobis dominus, de Christo erat, & alia multa tam in verbis q̃ in signis & symbolis, vt miraculum rubi. (Exo. 3.) Nam & ignis quidem, deitas: rubus autem spinosus, peccatrix natura: quam suscepit ignis deitas, & incombustam seruauit luce fulgidã: & suos quidem radios illi communicauit, imperfectiones autem illius in se non suscepit. Etiã hoc Moses dixit, (Deu. 13.) quod conducebat valde ad fidem Christi: nam inquit, Si propheta surrexerit signa faciens, & recedere faciens à deo, ne credatis illi, qualis erit Antichristus: Si autem surrexerit propheta faciens signa, & ad deum & patrem ducens, & non recedere faciens, illi credite. Igitur Christus in nomine patris venit, & signa quidem faciens, & non recedere iubens eos à dei cultu, ipse erat qui à Mose prædictus. Itaque si Mosi scriptis non creditis, quomodo meis verbis credetis? Ille, inquit, & scripsit, & sunt libri semper ante oculos vestros, & ita vt etiam si obliuiscamini, possitis iterum facile in memoriã reducere. Attamen non creditis scriptis, & quomodo credetis verbis meis non scriptis? Cur igitur hæc dicis ô domine, quum scires ꝙ non crediturí essent? Quanuis sciam, inquit, ꝙ non credant, dico tamen, vt ne habeant postea quod prætexant, Si dixisses, credidissemus. Et aliter, Illi quidem qui tunc erant, vtpote ingrati, non credebant: ab his autem qui postea credituri, non erat verisimile neque iustum auferri verborum Christi vtilitatem.

CAPVT VI.

Matt. 14. Mar. 6. Luc. 9. POst hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, & sequebatur eum turba multa, quia videbant eius signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit autem in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem prope pascha, dies festus Iudæorum.) Postquam dominus loquutus est Iudæis durioribus verbis quibus in inuidiam accendebãtur & stomachabantur, demulcet nunc eos secedendo, & abiit trans mare Tyberiadis. Mare autem dicit stagnum. Cõgregationes enim aquarum, maria vocauit diuina scriptura. Et aliter, Descendit de loco in locũ, probans multitudinis studium. Ignauiores enim manebant in suis locis, studiosiores autem sequebantur eum. Verũtamen vide ꝙ etiã sequentes nõ propter doctrinam, sed propter corporalium miraculorum vtilitatem sequuti sunt. Nam propterea, dicit, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Meliores autẽ fiunt, & sapientię auidiores. Obstupescebant enim, inquit, in doctrina eius, quia docebat illos tanquam potestatem habẽs. Ascendit autẽ in mõtem propter miraculum futurum. Nõ enim arrogans erat, & vanæ gloriæ cupidus, vt in mediis ciuitatibus miracula operaretur: sed fugiens vanam hominum gloriam, solitudinem quærebat, etiam nos erudiens. Insuper volens mystica quædam discipulis communicare, ascẽdit in montem, id quod semper solebat facere, quia & opus est vt ab omni tumultu liberetur, & locum quærat ab omni strepitu purũ si quis talia loqui velit. Erat enim prope, inquit, dies festus Iudæorum, nec tamen ascẽdit, sed in Galilæam ascendit. nõ enim vltra præceptis legalibus erat obnoxius, vt & festos dies legis perficeret. Et aliter, Persequente ipsum malitia Iudaica, occasionem apprehendit vt paulatim legem abroget, ostendens animaduertẽtibus cessasse figuram vt aduenit veritas. Obserua aũt ꝙ festũ fuerit Iudæorum, nõ autem fuerit dies festus Christi.

Quũ sustulisset ergo oculos Iesus, & vidisset ꝙ multa turba veniret ad se, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes vt edant isti? Hoc autẽ dicebat tẽtans eũ. ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque pusillum quippiam accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis ipsius, Andreas frater Simonis Petri, Est puer vnus hic, qui habet quinq; panes ordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tam multos?) Quare dixit, quũ sustulisset oculos suos? (Christ' nõ solitus diuagari oculis.) Vt discamus ꝙ non solitus sit hinc & inde vagari oculis, sed cõpositus & attẽtus sedere, vtpote docens discipulos diuiniora quædam. Deniq; vidit discipulos, & rogat de turba quomodo alenda sit. Non alium autẽ interrogat, q̃ Philippum. (Iohan. 14) Ipse enim maiori indigebat eruditione, qui postea dicebat, Ostẽde nobis patrem, ac sufficit nobis. & propterea antea illum instruit, & per interrogationẽ inducit eum, vt miraculi semper sit memor. Nã si quidẽ miraculũ simpliciter fuisset factũ, nõ

vsque

A vsqueadeo visum fuisset illi miraculum: nunc autem prius q̃ fieret, illum compellit fateri paucitatem panum, vt euidentius addiscat futuri miraculi magnitudinem, & nó è memoria reiiciat ea quæ cófessus est. Idcirco dicit, Vnde ememus panes vt comedāt hi? Dicit autem hæc tentans Philippū, volés notum facere quam haberet ille fidem. Neq; enim vt ignorans de sententia Philippi interrogabat, sed aliis monstrare volebat. Nam ipse dominus sciebat quid facturus esset. Igitur vt tentauit Philippum nūquid haberet ille fidē, & inuenit ipsum adhuc affectū vt hominē: insuper & Andream quoq; talē inuenit, tametsi sublimius quiddā Philippo sentientē. illo enī dicēte ꝙ ducentorū denariorū panes nō sufficiūt, ille quinq; panes ordeaceos & duos pisces cōmonstrauit, cogitans forte ꝓphetarū miracula, & Helisæi in panibus signū, quum Samaria in extremam venisset inopiam. Redarguitur tamen & Andreas nihil dignum domino cogitans. dicit enim, Sed hæc quid sunt inter tam multos? Existimabat enim ꝙ multiplicaturus quidem panes esset dominus, sed si essent plures, maior & multiplicatio futura esset, periculose omnia intelligens. Nam dominus etiam ex nihilo potuisset panes facere, qui turbæ sufficerent: attamen ne videretur creatura non esse ex ipsius sapientia, ipsa creatura vsus est in materiam miraculorum, & acceptis quinque panibus vti materia quadam, præclarum istud miraculum fecit. Cófundantur Manichæi, dicentes ꝙ panis & omnes creaturæ factæ sint a malo deo: & propterea si quis dederit eis panem, non accipiunt illum de manibus illius, sed procul quidem illū abiici iubent, stantes autem, & maledicentes ei qui dedit, dicūt, Qui seminauit te, dispergatur: & qui pinsuit te, pinsatur carne, & similia. Confundantur itaq; dicentes ꝙ boni dei filius Christus panes multiplicarit. Nam si mala fuisset creatura, beatus deus illam vtique non multiplicasset: vt taceam interim ꝙ & ipse panes comedit. Cæterum si quis interrogauerit, num idem sit hoc miraculum panum cum eo quod apud Matthæum describitur: dicimus, certe idem est. Quāuis autem illic quidam discipuli accedunt admonentes de turba vt dimittatur, hoc autem loco ipse Iesus interrogat vnde pascatur: non opus est admirari. Verisimile enim est vtrūque factum esse, & discipulos prius admonuisse dominum de turbis dimittendis, & tunc Philippum interrogatum esse à domino vnde alantur.

4.Reg.6.

Mira Manichæorū īprobitas, seu poti⁹ impietas.

B

Matt.14.

Dixit autem Iesus, Facite vt homines discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discubuerunt viri numero ferme quinquies mille. Accepit autē panes Iesus, quūque gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli vero discumbentibus. Similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autē impleti sunt, dicit discipulis suis, Colligite quæ superfuerunt fragmenta. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinq; panibus ordeaceis, quæ superfuerant his qui comederant.) Iussit eos facere discumbere, quasi parata mensa. Discipuli aūt quāuis prius increduli, attamen alacriter recumbere faciunt homines. Erat autem gramen, quoniā ver erat. Erat enim, inquit, pascha, quod in primo mense veris perficiebatur. Porro soli viri numerantur ab Euangelista, qui legis sequitur cōsuetudinem. Etenim & Moses à vicesimo anno & supra numerauit populum, nulla mentione facta mulierū: quo docetur omne quod virile & iuuenile est, dignū cēseri vt numeretur apud deum. Et acceptis panibus gratias agit, ostendens ꝙ ante cibum gratiæ agēdæ sint deo. Insuper quia turba erat, ideo coram turba gratias agit, vt omnibus persuadeat ꝙ secundum voluntatē dei aduenerit, ꝙ non sit aduersarius deo, sed omnia referat in patrem. Nam quando seorsum facit miraculum, nihil tale facit, etiamsi maius quoddam faciat: quando aūt coram multis miraculum operatur, tunc ad deū respicit. Ostendit autem ꝙ nō ex infirmitate sanat, sed propter dispensationem quam diximus, ex eo ꝙ maiora faciat authoritate quadam, & tanquam dominus. Dicunt insuper quidam ꝙ etiā propter hoc gratias egerit, vt ignoraretur a principe mundi vsq; ad tēpus passionis, & ex hoc dæmon non cognosceret ipsum esse deum, sed deciperetur, & inescaretur, atq; sic ꝑ crucem conficeretur. Cæterum permittit dominus vt supersint tot fragmenta, non propter ostentationem, sed ne credatur per phantasmata satiatos esse homines, appareat autem omnibus ꝙ vere satiati fuerint, quandoquidē tot residua fuerunt: atq; propter hanc causam iussit etiam fragmēta colligi, vt videntes ea, miraculi facti magis essent

Nume.26
32.

Viri cur tātū in scriptura numerantur.

C

memores. Oportet autem non solum mirari ꝙ superfuerint, sed etiam ꝙ non plures D
neq; pauciores, q̃ qui numero pares essent discipulis cophini reliquiarum, vt omnes
gestent, & neque Iudas ipse expers relinquatur, sed habens etiam hoc miraculũ quod
monstret sibi deum esse magistrum, inde vtilitatem capiat: q̃uis etiam hoc ꝓpter malitiam eius in condemnationem ipsius cesserit. eum enim qui tantas reliquias fecerat, de quibus & ipse cophinum portauit, prodidit. Non enim sine causa imperauit apostolis vt cophinos gestarẽt, sed vt memores essent miraculi, vtpote magistri orbis futuri. Nam multitudo quidem non magnam vtilitatem perceptura erat. statim enim obliuiscebatur miraculi. At discipuli non vulgare lucrum inde habituri erant. Discamus item ex hoc miraculo ne pusillanimes simus in angustiis & paupertate, neque timidi simus in hospitalitate & communione: sed credamus ꝙ etiam si vnum tantum panem habeamus, illum multiplicaturus sit, qui ex quinq; panibus tantum superesse fecit. Per allegoriam autem dominus quando exiuit Hierosolyma, secũdum quod in
Hiere.xij. prophetis dictum est, Dereliqui domum meam, reliqui hæreditatem meam: tũc sanè in Galilæã gentium vadit, Gentiles suscipiens: & turba illum magna sequitur. Ascendit autem in montem, hoc est crucem, vt ad se rapiat omnes vel in cælum, & honorẽ & gloriam deo dignũ. Vt enim ascendit in cælos, & glorificari cœpit a nobis vt deus, & non vt nudus homo: in montem ascendisse dicitur. Sublimis enim de illo opinio, mons est. Dat autẽ nobis, qui quinq; sensib⁹ subiecti sumus, rationales panes quinq;, quia & ipsi quinq; sunt. vnicuiq; enim sensui conuenientem panem dat, hoc est ser- E
1. Cor. 14 monẽ: sicut & Paulus dicit, Volo quinq; sermones in ecclesia loqui, qui quinq; sensuum ædificationi conueniant. Non possumus autem quinque sermones integros capere, sed ex eis abundant reliquiæ. Nullus enim potest integros mysteriorum sermones capere: sed quæ nos capere & comedere vtpote carnales nõ possumus, Apostoli gestant quasi in quinq; cophinis suis iustis animabus. Cophini ex foliis palmarũ
Psal. 91. sunt. Iustus autem vt palma florebit.

Illi ergo homines quum vidissent ꝙ Iesus fecerat signum, dicebãt: quia hic est vere propheta ille qui venturus est in mundum. Iesus ergo quum cognouisset ꝙ venturi essent, ac rapturi ipsum vt facerent ipsum regem, secessit iterum ipse in montem solus.) Vide gulam vulgi. quum fecisset innumera miracula, & mirabiliora, non admirabantur, & ecce propter cibum dicunt, Hic est ille propheta. Nõ amplius eum de sabbati violatione arguunt, non vltrà legem vindicant, sed adeo illum propter panes colunt, vt & eum non solum prophetam prædicent, sed & dignum regno censeant. At ille fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Secedit autem in montem ipse solus nullo discipulorum assumpto, quò illorum probaret desiderium, num ferrent sui absentiam.

At vbi iam vespera esset, descenderunt discipuli eius ad mare, & cõscensa naui venerunt traiecto mari ad oppidum Capernaum. Iamque tenebræ erant, nec venerat ad eos Iesus. Mare autem vento magno flante intumescebat. Quũ remigassent ergo ferme stadia vigintiquinq; ac triginta, vident Iesum ambulantem super mare, & appropinquantem naui, ac timuerunt. Ille autẽ dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt F
ergo recipere eum in nauim, & illico nauis appulerat terræ ad quam ibãt.) Dominus quidem ascendit in montem solus, vt (sicut diximus) probet desiderium discipulorũ. At illi expectabant vsque ad vesperam venturum ipsum, & quum nõ veniret, non tolerabant, sed desiderio quærendi illum accensi conscendunt in nauim. Nõ enim temere & forte Euangelista tempus manifestauit, sed per hoc vehementem illorũ charitatem declarauit, ꝙ neque vespera eos retinuerit. Permisit aũt eos tempestate periclitari, vt facta post tempestatem tranquillitate, miraculo magis lętarentur, & indelebilis memoria sui, illorum pectoribus insideret. Assistit autẽ illis quum tempestas esset: & sermone timorem eiiciens, & tranquillitatem in mari faciens, duplicem serenitatem operatur, sedando tam animarum q̃ maris turbationem. Porro in nauem nõ ascẽdit, miraculum maius facere volens. Vide enim tria miracula: vnum, ꝙ ambularit super mare: secũdum, ꝙ compescuerit fluctus: tertium, ꝙ statim nauem fecerit esse in terra in quã ibant, q̃uis multũ abesset a terra quũ assisteret ei domin⁹. Igitur trãsierũt quidem

A quidem Iudæi mare rubrum duce Mose. Verum ille vt seruus omnia faciebat, & prædicabat: at hic omni cum potestate. Et illic flante vento cedebat aqua, vt quasi in arida daret transitum: hoc autem loco maius miraculum fit. Manens enim in sua natura mare, in superficie sua ferebat dominum, vt impleretur propheticũ, Qui ambulat super mare vt super pauimentum. Multi autem & nunc sumus in spiritualibus tenebris, & periclitamur in spirituali mari submergentes: sed excipiamus Christum, & omnino a periculis saluabimur. Et q̃uis sæpe tumultus excitent nobis quidam vel diaboli vel homines tentantes nos, & per terrores molientes nos concutere, audiamus tamen Christum clamantem, Ne timeatis, ego sum. Quod autem dicit, hunc habet sensum. Terribilia quidem prætereunt, ideo ne timeatis ea quæ prætereunt: ego autẽ sum, hoc est, semper manens, & sum sicut deus ille, qui est. Itaque quia terribilia quidẽ temporaria sunt, & non vere sunt, ego autem sum, hoc est, maneo, & nunquam prætereo, & vere sum: ne perdatis vestram in me fidem propter temporalia. Vide autem, obsecro, quomodo non statim ab initio periculi, sed in feruore apparet Christus, & soluit metum. Sinit enim nos in mediis esse periculis, vt quum certauerimus in tribulatione, & pressi fuerimus, probatiores fiamus, & vt quũ mouerimus omnẽ nostrã virtutẽ & sapientiã, inuenerimusq; eã infirmã, ad illũ cõfugiamus solũ, qui ex inexpectatis saluare poterit. Nã quũ humana mẽs fatigata fuerit, tunc diuina salus repẽte subuenit, ac parat nos vt ad illũ solũ fugiamus, qui saluare potest, & nõ nobisipsis asscribamus salutẽ. Si voluerimus autẽ & nos in nauim nostrã suscipere Christũ, hoc est, habitationẽ B dare Christo in corde nostro, statim inueniemur in terra in quam abimus. Quæ autẽ terra ista? omnino terra promissionis cælum, quæ est terra mitiũ, & eorũ qui liberati a malitia, in pace viuunt.

Psal. 65. secundum aliã translationem.

In nauem suscipere Christum quid sit.

Postero die turba quæ stabat trans mare, vidit ꝙ nauicula alia non esset ibi, nisi vna illa in quã ingressi fuerant discipuli eius, & ꝙ non introisset Iesus cum discipulis suis in nauiculam, sed soli discipuli eius abissent. Aliæ vero superuenerunt nauiculæ a Tyberiade iuxta locum vbi comederãt panem, postq̃ gratias egisset dominus. Quum ergo vidisset turba ꝙ Iesus non esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderũt & ipsæ in nauiculas, & venerũt Capernaum, quærẽtes Iesum. Et quũ inuenissent eũ trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Respõdit eis Iesus, & dixit, Amen amẽ dico vobis, q̃ritis me, nõ quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis.) Iesus quidem pedestri itinere super mare abiit in regionem quæ trãs mare. Turbæ autẽ die postero quum quæsiuissent illũ, & vidissent ꝙ vna tantũ nauis affuisset, in quã ingressi fuerant discipuli, & non Iesus ipse, cogitauerunt apud se hoc miraculum, & suspicati sunt ꝙ mare pedes transierit. Nam si quidem & alia nauis affuisset, verisimile potuisse eos cogitare ꝙ cum discipulis non nauigarit, sed in aliam ingressus transfretarit. Nunc autem quum vna tantum fuerit, quæ discipulos solos, & nõ dominum exceperit, manifestum est miraculum. Igitur turbæ hæc intellexerunt: & post inuenerunt alias naues quæ traiecerant, & ascenderunt in illas, & in Capernaum transfretarunt. Illic autem inuento domino, non supplicant & rogant vt discant quomodo C transierit, neque quærunt de hoc signo, sed remisse dicũt, Quomodo huc venisti? Nã qui quærebant illum rapere & facere regem, inuento eo nihil tale deliberant: sed abiecto miraculo inquirunt magis frui mensa qua & prius: propterea exprobrat eis dominus, Quæritis enim me, inq̃t, eo ꝙ de panibus comedistis: & ideo mei tenemini desiderio, vt iterum vobis mensam parem. Obserua autem ꝙ quãuis redarguat eos, non tamen dura vtitur reprehensione. Non enim dixit, o mancipia ventris, & gulosi: sed cum mansuetudine corripere volẽs, arguit illos iterum per hoc quòd detegit occulta cordis illorum, ad maiorem illos adducere volens fidem. Quòd autem emendatio illorum fuerit reprehensio, manifestum ex sequentibus. Vtilissimam enim eis doctrinam facit, & dicit,

Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. hunc enim pater consignauit deus.) Vos quidem, inquit, quæritis me propter panes, quia cibum illum desideratis. Oportet autem vos nõ omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritualem agere curam, & nõ omnem solicitudinẽ

Quis cib⁹ q pereat. Masseliani hæretici ocio dediti. Eccli.33

in corporalem cibum insumere. Nam illum vocauit cibum qui perit. Nam quia multi D
sunt cupientes ignaui viuere, & maxime Massaliani, qui vsi sunt hoc dicto ad patrocinium suæ ignauiæ, operæprecium fuerit declarare hoc dictum. Non enim hoc dixit dominus noster Iesus Christus vt corporalem quidem operationem ab eis velit amouere, & ipsos ad ocium cogere. Omnem enim malitiam docuit ociositas: & si oportet euidenter dicere, ipsum ociose velle viuere, cibus est qui perit: & ita eum qui Christum sequitur, oportet operari vt habeat quod & aliis communicet. hoc enim habet mercedé, & promissioné futuri regni. Et quomodo igitur (inquiũt) dicit dominus ꝙ non oporteat operari cibum qui perit, continuum circa cibos studium reiiciés, & ad spiritualia non parũ inducens? Profecto dicunt, ꝙ per hoc dominus corporalem operationem excludit: id quoq; manifestum ex hoc quod ad Martham dicit, Martha solicita es & turbaris, vno autem opus est: Maria bonã partem elegit. Et iterum, Ne soliciti sitis in crastinum. Et hæc quidem afferunt hi qui per ignauiam pasci vellent. Nos autem quid dicimus? Dictum ad Martham nõ de opere est & operatione vel ocio, sed de temporis obseruatione, & ne tempus audiendi insumatur in occupationes parandorum ciborum. Persuadet igitur ei ne perdat tempus doctrinæ frustra propter occupationé in his quæ ventris sunt. Quod auté dicit, ne soliciti sitis: neq; hoc dicto operationem reiecit. Aliud enim solicitudo est, & aliud operatio. Fieri enim potest vt solicitus nõ sit qui operetur. Docet igitur nos dominus ne addicti simus curis vitæ, neq; habeamus curam quomodo cras refocillemur: & vult vt vnoquoq; die operemur, dicens, Ne soliciti sitis de crastino: quasi in hunc modum diceret, Ne soliciti sitis quomodo hodie operando, cras quiescatis: sed quotidie cibum quotidiana operatione parantes, ne soliciti sitis de crastino. Cibum autem manentem, mysticam dicit sumptionem carnis domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus. Quem pater obsignauit, hoc est, ostendit & confirmauit ꝙ sit filius suus. & ipse quidem Christus ostendit se per miracula: sed quia cum Iudæis loquitur, vt ne turbentur, ad patrem recurrit, & dicit ab illo se signatum esse, hoc est, monstratum & testimoniis confirmatũ esse. quia & imago est patris filius, & signaculum & character, intellige ab illo hunc signatum, sicut imago sigillum est: & ita se habet quod dicit, Hũc enim qui videbatur filius hominis, signauit pater, hoc est, signaculum suum & imaginem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse habebat, & naturalem cum ipso identitatem. E

Luc.x. Matt.6.

Aliud solicitudo, aliud operatio.

Curis vitæ ne simus addicti.

Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus dei, vt credatis in eum quem misit ille. Dixerũt ergo ei, Quod ergo tu facis signum vt videamus & credamus tibi? quid operaris?) Quærunt Iudæi discere opus dei, non vt hoc faciant, sed vt occasionem apprehédant. Dominus auté quanuis sciret eos nullam vtilitaté percepturos, respondit tamen per doctrinã cómunem omnibus, & ostendit eis, immo omnibus hominibus, ꝙ hoc sit opus dei, credere in eũ quem ille misit. Nã fides erga illũ, opus profecto est sanctũ & perfectũ, & sanctificans eos qui illam habét. Dux enim fit diligens fides ad omné bonam operationé, & bona operatio conseruat fidé. Nã & opera sine fide mortua sunt, & fides sine operib⁹. Vide auté ingratitudiné insensatorũ. Signum iterũ quærunt, q̃uis tanta & talia viderint, & maxime panum quibus saturati fuerãt. Vere gastrimargi, qui iterũ signum tale quærunt, quod ventri prodesset: & ꝙ hoc sit verũ, manifestum est ex sequétibus. F

Opus dei est credere, qũo. Iacobi.2. Fides dux est.

Psal.77.

Patres nostri manducauerunt manna in deserto: sicut scriptũ est, Pané de cælo dedit eis ad edendum. Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, Non Moses dedit vobis illum panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verũ. Panis enim dei est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eũ, Domine, semper da nobis pané istum.) Nõ frustra diximus ꝙ ventri seruientes quærebant signũ, quale erat signũ panum. Ecce & mannę mentioné faciunt, & non alterius miraculi vel in Aegypto, vel in mari rubro. Volentes enim incitare eum vt & ipse tale signũ faceret, quo carnaliter pascerétur, recordãtur mannę propter immodicam gulã. Quid igitur imméſa dei sapiétia dominus noster Iesus Christus respóđet eis? Nõ Moses dedit vobis panem, hoc est, verum panem non dedit vobis Moses. typi enim fuerunt eorum quæ nunc fiunt. Moses enim figuram habebat dei veri, spiritualium Israelitarum

ducis

A ducis. Panis auté ille figura eſt mei, qui de cælo deſcendi, & vere paſco,& vere ſum. Cæterum dicit ſeipſum verum panem,non ꝙ manna falſum fuerit,ſed quia illud figura fuit & vmbra,non ipſamet veritas.proprie enim manna vnigenitus filius dei factus homo,verbum & auditio obſtupeſcere faciens.Nam manna interpretatur quid hoc?Iudæi enim viſo illo,quod cumulatim depluturn eſſet ante cuiuſq; tabernaculũ, obſtupefacti inſolito & peregrino ſpectaculo,interrogabant ſe inuicé,quid hoc?Dominus igitur factus homo filius dei,ipſe eſt manna,quod ſtupefacit omnes, ita vt dicant:Quid hoc?Quomodo filius dei, & filius hominis?Quomodo ex duobus diuerſis vna perſona?quod hoc myſterium?Hic igitur panis vita ſecundum naturã exiſtés, vtpote viuentis patris filius,facit quod ſibi propriũ eſt. Viuificat enim omnia. Igitur ſicut qui ex terra panis,infirmam naturam carnis continet,non ſinens illam corrumpi:ita & Chriſtus per ſpirit⁹ operationem animam viuificat, atque etiam ipſum corpus ab incorruptione conſeruat.Per Chriſtum enim humanæ naturæ reſurrectio ex mortuis,& incorruptio corporum eſt conceſſa.Sed Iudæi adhuc dediti ventri,& toti terreni,de ſenſibili pane intelligunt dicta,& dicunt, Da nobis ſemper panem hunc. Sic igitur ſtulte loquentes redarguebantur, & dicunt,Semper da nobis panem hunc, non ad vnum vel ad duos dies.Hoc autem præ auaritia dicebant.Vt enim non opus ſit multa impendere in cibos,dicunt,Da ſemper hunc facilè parabilem panem.

Exo.16.

Reſurrectio ex mortuis hũanę naturæ per Chriſtum conceſſa.

Dixit autem Ieſus,Ego ſum panis vitæ. qui venit ad me, nõ eſuriet: & qui credit in me,nõ ſitiet vnq̃:ſed dixi vobis ꝙ etiã vidiſtis me, nec credidiſtis. Omne quod dat B mihi pater,ad me venit:& qui venerit ad me,nõ eiicio foras, quia deſcẽdi de cælo vt faciã non quod ego volo,ſed quod vult qui me miſit.) Quum Iudęi,vtpote terreni, de ſenſibili pane Chriſtum loqui putarent,& propter hoc vrgerent & quærerent:redarguens eos dominus,monſtrat quòd q̃diu ſenſibilem panem expectent, accurrãt: quando autem diſcunt ꝙ ſpiritualis ſit,non vltra accurrant. Vnde dicit, Ego ſum panis vitæ.Non dixit autem,panis alimonię,ſed vitę.Nã quũ omnia mortificata eſſent, viuificauit nos per ſemetipſum Chriſtus,qui eſt panis,eò ꝙ fermentum humanæ cõſperſionis credimus coctum eſſe igne deitatis.Panis auté vitę nõ huius ſolitę,ſed immutatæ,& morte non deficientis.At qui credit in illum panem,non eſuriet,neque famem feret audiendo ſermonem dei,neque ſitiet ſpiritualem ſitim, eo ꝙ habeat aquã baptiſmi,& ſanctificationem ſpiritus.Nã qui non baptizatus eſt,ſitim patitur,& magnam ariditatem,expers aquæ ſanctę refrigerantis.Baptizatus autem ſpiritum habet, per quem ſemper refrigeratur.Oſtendens autem ꝙ fides quæ in Chriſtũ, non vulgaris quæpiam res ſit,ſed donum dei dignis & rectis corde a patre datum,dicit ꝙ omne quod dat mihi pater,ad me veniet,hoc eſt,illi credẽt in me,quos dat mihi pater. Vos autem Iudæi,quum indigni ſitis,non damini mihi a patre:propterea neque venitis ad me,neq; habetis rectum cor,vt vos diligens deus & pater ducat ad meam fidem.Ego autem eum qui venit ad me,non eiiciam foras,hoc eſt,non perdã,ſed ſaluabo, & magna cura illum refocillabo.Deſcendi enim de cælo,non vt aliud quiddam faciã præter voluntaté patris.Cæterum hæc dicit,vt diſcant non eſſe aduerſarium voluntati C patris.Quia enim illum aduerſarium dei dicebant,ipſe crimen in illos vertit, tametſi non manifeſtè,& dicit,Vos eſtis aduerſarii dei,qui me non recipitis,qui facio voluntatem patris.Vbi eſt Neſtorius hoc loco,qui dicit ꝙ poſt reſurrectioné deificatus ſit Chriſtus?Non audis miſer ꝙ deſcendit de cælo?Iam qui de cælo deſcendit,non vtiq; nudus erat homo. Nudus enim homo non deſcendit, ſed ſi quidem aſcendit in cælum,hoc illi concedit propter virtuté deus.Solius domini deſcenſus præuenit aſcenſum.Ipſe igitur & deſcendit de cælo ſicut deus,quãdoquidem incarnari dignatus eſt: & aſcendit in cælum cum carne,vt homo ſcilicet, vbi erat prius vt deus. Non igitur nudus homo erat Chriſtus poſtea deificatus, ſicut delirabat Neſtorius, ſed deus ante ſecula,incarnatus nouiſſimis temporibus.

Fides dei donũ præclarum.

Neſtorius

Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me patris, ne quid perdam ex omnibus quę dedit mihi,ſed vt reſuſcitem illa in nouiſſimo die. Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me,vt omnis qui videt filium,& credit in eum, habeat vitam æternã: & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die.) Subinde ponit, Dedit mihi pater, vt perſtringat cor-

da illorũ vt agnoſcant ſe dei munere indignos. Nam ſi pater dat vt magnum quiddam, dignam in Chriſtum fidem, ipſi autem illam non habent, manifeſtum eſt quòd dono dei exciderint. Igitur ego (inquit) non perdam quos dat mihi pater, hoc eſt, eos q credũt mihi, ſed reſuſcitabo illos, hoc eſt, in reſurrectione claritate illos dignabor. D

Duplex reſurrectio. ἐξανάστασις iuſtorũ tãtũ eſt Paulo, ἀνάστασις verò etiam peccatorum. 1. Theſ. 4

Duplex enim eſt reſurrectio: vna quidem communis & generalis, qua omnes etiam peccatores reſurgunt: altera, qua ſoli iuſti aſſumuntur in occurſum domini in aera, & prius cum magna fiducia domino occurrunt. Hanc autem reſurrectionem Paulus ἐξανάστασιν, hoc eſt exurrectioné nominat, propter eleuationem à terra. Peccatores enim reſurgent quidem ex ſepulcris in terram, de terra autem non exurgent in aerem. Infrà enim manebunt ſicut condemnati. At ita iuſti reſurgunt & exurgunt, qui rapiũtur in nubibus in occurſum domini in aera. Peccatores autem reſurgunt tantũ. Porro dominus interpretans quid ſit, Omne quod dedit mihi pater, dicit eãdem ſentẽtiam aliis verbis, Vt omnis qui videt filium, & credit, habeat vitam æternam. Nihil enim aliud dicit, q̃ id quod dixit ſuperius. Nam hoc quidem, omne quod dedit mihi pater, idem eſt cum illo, qui videt filium & credit. Hoc autem quod dicit, nõ perdam, idem

Reſurrectiõis cur dñs ſępe meminerit.

eſt cum eo quod dicit, habet vitam æternam. Sæpe autem memor eſt reſurrectionis, vt perſuadeat hominibus, ne iis ſolum quæ videntur, dei prouidentiam circũſcribant, ſed ſciãt eſſe & alium ſtatum in quo abſque dubio fruituri ſint remunerationibus virtutis: quanuis nunc non ſit perſpicua in hac vita retributio, & propterea non connectitur cum virtutis curſu. E

Murmurabant ergo Iudæi de illo quod dixiſſet, Ego ſum panis ille qui de cælo deſcendi. & dicebant, Nonne hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrẽ & matrem? quomodo ergo dicit hic, de cælo deſcendi? Reſpondit ergo Ieſus, & dixit eis, Nolite murmurare inter vos: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die.) Murmurabant igitur Iudęi dicente domino, ego ſum panis. Nam hucuſque quidem exiſtimabãt de pane ſenſibili eum loqui, & manſuete ipſum ferebant, ſperãtes ꝙ daturus eſſet panem hunc, ventri ipſorum gratificaturus: nunc autem quia reuelauit eis ꝙ non de ſenſibili pane, ſed ſpirituali ſermonem haberet, contẽpto illo murmurant. Vbi enim illi intelligerent ſpiritualem cibum, & vitam, & reſurrectionem? Scandalizabãtur itaq; in eo, videntes eius matrem, audientes autem dicentem, de cælo deſcendi. Igitur nõ intelligentes ꝙ ipſe eſſet deus, ſed in hoc reſpicientes quod apparebat, murmurabãt vt contumelioſi contra dominum, & dicebant, Nonne hic eſt filius Ioſeph? Ipſe autẽ ſaluator non reſpõdit eis, Non ſum filius Ioſeph. Non enim poterant intelligere panem ineffabilem qui erat ex virgine. Et quia non capax fuit mens illorum natiuitatis ſecundum carnem,

Cautè. Liberũ arbitrium.

multo minus eius quæ ante ſecula ex patre. Quid autem reſpondet eis? Nullus poteſt venire ad me, niſi pater traxerit eum. Hoc autem dicit non vt libertatem tollat arbitrii, abſit, ſed vt oſtẽdat quòd multa habeat opus cooperatione à deo is qui crediturus eſt. Et aliter, Illos trahit pater, qui habent voluntatis aptitudinem. Eos autem qui

Comparatio magnetis.

ſeipſos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam ſicut magnes non omnia, ſed ſolum ferrum attrahit: ita & deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei, & familiaritatem erga ipſum præ ſe ferunt, trahit. Igitur pater quidem trahit & adducit ad filium, filius autem reſuſcitat & viuificat, in bonis vitã & ſpirationem, hoc eſt, ſpiritum ſanctum tribuens. Itaque ſancta trinitas benefacit iis qui credunt, & non pater ſolus, vel filius ſolus: ſed ſicut vna natura, ita vna operatio beneficentiæ patris adducentis, filii viuificantis, ſpiritus ſancti qui fit iis qui viuificantur, pro ſpiratione. Omnis enim qui viuit, etiam ſpirationem habet. Vide autem authoritatẽ filii. Ego (inquit) ſuſcitabo. Non dixit enim, pater meus ſuſcitabit: ſed, ego. Non enim per omnia humilia loquitur, ſed nonnunquam ſublimia ſuæ deitatis detegit. F

Hiere. 31.

Eſt ſcriptum in prophetis, Et erunt omnes docti à deo. Omnis ergo qui audit à patre, & didicit, venit ad me: non quòd patrẽ viderit quiſquã, niſi qui eſt à deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis: qui confidit mihi, habet vitam æternam.) Dixit ſuperius ꝙ is quem pater traxerit, ad me veniet. Volens autem hoc docere & confirmare, in prophetas refert ſermonẽ. Eſt enim (inquit) ſcriptum in prophetis, Erũt omnes

A docti à deo. Omnes autem, qui voluerint videlicet. Cōmunis enim doctor pater per reuelationem notum facit dignis filium suum. Tangit enim corda simplicium, & dolo carentium, sicut & Petro reuelauit se. Igitur qui audit à patre, hoc est, qui patris reuelationem accipit, & discipulus illius vere efficitur, & reuelationem suscipit, hic venit ad me. Vide autē quomodo cū diligētia loquitur omnia. Nō enim dixit, q̄ audit à patre, ille venit ad me: sed addit, & didicerit. Non enim sufficit audire, sed oportet audisse & discere. Quid igitur? nūquid in veteri non fuerunt docti à deo? Fuerūt quidē, sed non sic. Hic enim excellentia est, in nouo dico testamento. Nam quidam discebant per homines de deo. Nunc autem vnigenito incarnato, ab ipso patre in sancto spū sciētia fit, vt ita impleatur propheticū dictū, In lumine tuo, patris scilicet, hoc est spiritu, videbimus lumen, quod est filius. Merito nunc omnes docti sumus à deo, qui fidē in Christū suscepimus. Quia autem dixit, qui audit à patre, ille venit ad me: vt ne quis suspicetur ꝙ de carnali patre dicat, inquit, Non hoc dico, ꝙ videat quis patrem, nisi filius, qui vere ex illo est, & natus ex substantia illius. Non omnes quidē ex deo sumus, sed proprie filius vnus est, qui & patrem nouit. Matt. 16. Psal. 35.

Ego sum panis ille vitæ. Patres vestri comederunt manna in eremo, & mortui sunt. Hic est panis qui de cælo descendit, vt quis ex ipso edat, & non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.) Comparat cū mānna alimoniam quam ipse dat. Nam ego quidem, inquit, sum panis vitæ. Verùm qui co
B mederunt manna, mortui sunt. Non absque causa autem addit, in solitudine, sed volens monstrare ꝙ non valde diu datum fuit patribus manna, sed tantum in solitudine, & non contigerit eis in terra promissionis. Verum hic panis non est talis, sed perpetuo durans, & ita Iudęi multo plura bona accepturi erant, si quidem voluissent, q̄ patres sui. Quomodo autē nō maiora, quæ dātur à Christo? Nā etsi quis gustauerit mortem, viuit tamen propter spē resurrectionis. Manifeste autē nobis hoc loco de mystica communione corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quē ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Porro potestatem suam indicans, quod non vt seruus & minor patre crucifigendus sit, sed voluntarie, inquit, ego dabo carnem meā pro mundi vita. Nam q̄uis & à patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur: & illud quidem est vt discamus eius cum patre cōcordiam: hoc autē, vt liberam voluntatē filii non ignoremus. Attende aūt ꝙ panis qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit, panis quem ego dabo, figura est carnis: sed, caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus, in carnem domini. Et ne quem conturbet quòd credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui māducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat iuxta humanum morem. Igitur & nūc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo (inquit) non apparet nobis caro, sed panis?
C Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescēdente domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus. Pro mūdi aūt vita carnem suam ad mortem dedit. moriens enim mortem soluit. Intellige autem per vitam mundi etiam resurrectionem. Mors enim domini generalem resurrectionem toti hominum generi operata est. Fortassis aūt & in sanctificatione & in beatitudine vitam, mundi vitam nominauit. Nam quanuis non omnes acceperint sanctificationē & vitam in spiritu, dn̄s tamen seipsum pro mūdo dedit, & quantū in ipso erat, mūdus seruatus, naturaq; sanctificata est, eò ꝙ accepit virtutem vincendi peccatū per vnum hominem dominū nostrū Iesum Christū, sicut & per vnū peccatum Adā ceciderat. Roma. v.

Panis q̄ sacris editur mysteriis, nō tātū figura est, sed caro dn̄i.

Decertabant ergo Iudæi inter se, dicentes, Quomodo hic potest nobis dare carnem suam ad edendum? Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, nisi ederitis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego suscitabo eū in nouissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.)

Iudæi quum audissent de esu carnis illius, discredunt. Ideo & verbum incredulitatis dicunt, quomodo? Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animã, D ingreditur simul, quomodo? Propterea ipse volens hoc ostendere ꝙ non sit impossibile, sed etiam valde necessarium, ait, Nõ potest aliter haberi vita, nisi meam carnẽ comedatis &c. Ita & Nicodemus ex incredulitate dicebat, Quomodo potest homo intrare in vẽtrem matris? Oportet igitur nos quum audiuerimus, Nisi ederitis carnẽ filii, non habebitis vitam, in sumptionibus diuinorum mysteriorum indubitatam retinere fidem, & non quærere quo pacto. Nam animalis homo, hoc est, qui sequitur cogitationes humanas & animales, non est capax eorum quæ sunt super naturam, & spiritualium. Atq; ita & spiritualem esum carnis dominicæ non intelligit: cuius qui non sunt participes, non erunt participes æternæ vitæ, eo ꝙ non susceperunt Iesum, qui est vita æterna. Non enim nudi hominis caro est quæ manducatur, sed dei, & quæ deificare valet, vtpote contemperata deitati. Ista etiam vere est cibus, eo ꝙ non ad paruũ tempus duret, neque corrumpatur sicut corruptibilis cibus, sed æternæ vitæ sit subsidium. Similiter & potus sanguinis domini vere est potus: quia non ad tempus sufficit siti, sed semper absq; siti conseruat, nec indigere permittit bibẽtem: sicut & ad Samaritanam dicebat, Qui bibit ex aqua quam ego dabo, non sitiet. Nam quisquis gratiam sancti spiritus per sumptionẽ diuinorum mysteriorũ susceperit, neque famẽ spiritualem neq; sitim patietur, qualem increduli.

Aĩalis hõ. 1. Cor. 2. Iohan. 4.

Qui edit meã carnẽ, & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuẽs pater, ita & ego viuo ꝓpter patrẽ. Et qui ederit me, & ipse viuet propter me. E Hic est panis q̃ de cęlo descẽdit: nõ sicut comederũt patres vestri mãna, & mortui sunt. q̃ edit hũc panẽ, viuet in æternũ.) Hoc loco discimus sacramentũ cõmunionis. Nã qui edit & bibit carnẽ & sanguinẽ domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso. Cõtẽperatio enim fit noua, & super rationẽ, ita vt sit deus in nobis, & nos ĩ deo. Non audis terribilem auditũ, non deũ nudũ mãducamus. tangi enim nequit, & incorporeus est, & neq; oculis neq; manib⁹ apprehẽdi potest. Iterũ nudi hoĩs caro nihil ꝓdesse potest: sed quia deus vniuit sibi carnẽ secũdũ ineffabilẽ contẽperationẽ, viuifica est & caro, nõ ꝙ in dei naturã trãsierit, absit, sed ad similitudinẽ cãdẽtis ferri, quod & ferrum manet, & ignis ostẽdit operationẽ. Sic igitur & domini caro manẽs caro, viuifica est, sicut dei caro. Igitur queẽadmodũ ego, inquit, viuo propter patrem, hoc est, sicut natus sum ex patre, q̃ est vita: ita & qui mãducat me, viuit propter me, dũ quodãmodo miscetur mihi, & trãselemẽtatur in me, q̃ viuificare possum. Quãdo aũt audis, Ego viuo, ne existimes eũ iuxta participationẽ vitæ viuere, alioqui animal diceretur deus: sed nõ est. neq; enim deus animal nominatur, neq; creatura q̃dã vita vocabitur. Sæpe aũt & multũ in ore versat, Patres vestri comederũt mãna in solitudine, vt ꝑsuadeat hoibus. Nã si possibile quadraginta annis sine messe & semẽte pasci hoĩes, & cõseruari illorũ vitã: multo magis nũc cõseruabit nostrã spiritualem meliori pane dñs carne sua, quę absq; semine viri ex virgine est cõstituta. Vbiq; aũt vitę meminit, & crebrò hoc nomẽ addidit, quia nihil ita suaue hoĩbus, vt res illa. Igitur & tu potes nõ solum secundum mysticam communionem comedere & bibere carnem & sanguinem F domini, sed & alio quodam modo. Etenim & carnem quidem manducat aliquis quãdo per practicen incedit. Caro enim operatiua est, sicut & practice laboriosa. Sanguinẽ vero bibit vt vinũ, quo cor contẽplatiui lætificatur. Labore enim caret contẽplatio, imo & laborũ requies est, & potui similatur, q̃a & potus minori labore eget q̃ cib⁹.

Hęc dixit in synagoga docẽs in Capernaũ. Multi ergo his auditis ex discipulis ei⁹, dixerũt, Durus est hic sermo, quis potest eũ audire? Sciens aũt Iesus apud semetipsum ꝙ murmurabant de hoc discipuli ipsius, dixit eis, Hoc vos offendit? Quid igitur si videretis filium hominis ascẽdentẽ eò vbi prius erat?) Quare in synagoga docuit? Partim ꝙ volebat venari multitudinẽ, partim ꝙ ostendebat se nõ esse cõtrariũ legi quæ legebatur in synagogis. Quare autem tales sermones in medium proferebat quanuis sciebat nullum inde vtilitatem percepturum, sed multos etiam inde magis offendi? Nam & discipuli eius his auditis dixerunt, Durus est sermo hic, quis potest illum audire? igitur quod lucrum ex his verbis? Immò plurimum & maximum. Nam quo-

niam

A niam memores erãt subinde cibi corporalis, ostendens eis ꝙ omnia illa figura fuerint & vmbra, quæ autem ab ipso nunc introducuntur, veritas sint: eius gratia hæc dicit, & spiritualis cibi recordatur, vt faciat eos à sensibilibus aliquantum emergere, contẽnereque figuras & vmbras, & accurrere ad veritatem. Sed illi quum nihil possent intelligere quod supra sensum, meliores non fiunt, sed magis resiliunt, & dicunt, Durus est sermo hic, hoc est, asper, & qui suscipi nequeat. Quis enim quum carnalis sit, posset suscipere spiritualem cibum, & panem qui de cælo descendit, & carnem quæ comeditur? Quando autem audis ꝙ discipuli eius recedunt, ne intellexeris eos qui vere sunt discipuli, sed eos qui sequebantur in ordine discipulorum, & videbantur figuram quidem gerere discipulorum, quum docerentur ab eo. Etenim & inter discipulos erant quidam, qui ad reliquam turbam collati dicebantur eius discipuli (manebant enim apud eum longiore tempore q̃ turbæ) ad alios autem veros discipulos collati, nullius erant momenti, eò ꝙ ad tempus credebant ei, & frigido quodam (vt sic dicam) calore. Vide autem insipientiam illorum. Nam debebant interrogare & discere ea quæ ignorabant: at illi resiliebant, & nihil spiritualiter exponebant, sed omnia vt videbantur. Nam quia carnem audierant, putabant ꝙ eos cogeret carnis & sanguinis fieri deuoratores. Quia aũt nos spiritualiter intelligimus, neq; carniũ voratores nos sumus, immo sanctificamur per talem cibum. Volens autẽ ostendere eis ꝙ sicut deus nihil ignoret quod sit in cordibus ipsorum, dicit, Hoc vos offendit? Quid igitur si videritis ascendẽtẽ in cælum me, qui vobis filius hominis esse videor, vbi eram prius sicut deus? Nam ipse ascendit vt homo, vbi erat prius vt deus. Hoc autem dixit vt abducat eos ab opinione qua putabant eũ filium esse Ioseph. Nam qui credit ꝙ in cælo erat prius, omnino credet eum neque Ioseph esse filium, sed dei, & fidem habebit iis quæ ab eo dicuntur. Quum autem audieris ꝙ filius hominis erat in cælo prius, ne putes ꝙ ex cælo descenderit corpus, vt Marcellus & Apollinarius hęresiarchæ delirarũt: sed quia vnus & idem erat filius hominis, & deus verbum: dicitur, sicut diximus, ascẽdere vt homo, vbi erat prius vt deus. *Marcell⁹ & Apollinari⁹ hęresiarchæ.*

B

Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicq̃. Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Nouerat enim ab initio Iesus qui essent non credentes, & quis proditurus esset ipsum.) Quoniam (vt sępe diximus) carnaliter exponentes ea quæ dicebantur à Christo, offendebantur: dicit quòd spiritualiter intelligenda sunt ea quæ dicuntur à me. hoc est prodesse. Caro autem, hoc est, carnaliter illa exponere, nihil prodest, sed offendiculi occasio fit. Sic igitur illi qui carnaliter audiebant quæ à Christo dicebantur, offendebantur. Subdit igitur, Verba quæ ego loquor, spiritus sunt, hoc est, spiritualia sunt, & vita, nihil carnale habentia, & vitam afferentia æternam. Ostendens autem deitatis esse dignitatem, reuelare quæ occulta sunt, dicit ad eos, Sunt quidam ex vobis qui non credunt. Dicens autem, quidam, discipulos excepit. Et Euangelista volens ostendere quòd ab initio mundi omnia cognouerit, dicit, Ab initio nouerat Iesus qui essent non credentes. Insuper & proditoris malitiam indicat, quo certè monstrabatur deitas. Nam propheta inquit de deo, Qui sciebat omnia priusquam ipsa fierent. *Daniel. 3.*

C

Et dicebat, Propterea dixi vobis quòd nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Ex eo tẽpore multi discipulorũ eius desciuerũt eo relicto, nec amplius cũ illo ambulabãt. Dixit ergo Iesus ad discipulos, Nũ & vos vultis abire?) Sæpe diximus, quando audieris ꝙ pater dat fidẽ in filiũ, ne existimes ꝙ aliis benefaciat pater quos segreget, aliis autem non: hoc enim iniuste agentis esset: sed illis benefacere puta patrẽ, & illis dare donum fidei, quibus cooperatur electio & voluntas. Nam qui à voluntate non adiuuatur, etiamsi à deo assumitur, non percipit vtilitatem: vt exẽpli gratia quid dicã: Omnibus dat deus, sed hoc quidam & sumũt bene, & vtũtur eo quod datur, & custodiẽtes illud, ostẽdũt dei donũ. Quidã aũt recipiũt: sed ea q̃ dãtur, disperdunt, ita vt nihil accepisse videãtur. Quando igitur Euãgelista dicit, nisi fuerit alicui datũ à patre, nõ poterit venire ad filiũ: hoc dicit, ille venit ad filiũ, cui datur⁹ est

pater, hoc est, à quo custoditum fuerit donum à deo quod illi datū est. Abierūt igitur multi discipuli retrorsum, hoc est, diuiserunt se à magistro, & progressi sunt nō proficientes, sed retrorsum, hoc est, in incredulitatē. Nam reuera qui seipsum à Christo diuidit, retrorsum vadit: qui autē secundū Paulū adhæret domino, semper se extendit ad anteriora. Ipse autē ostendēs ꝙ nullius vel ministerii vel curę quod sibi impendebāt, indigeat, dicit eis, Num etiam vos vultis abire? Quare autē non magis laudauit duodecim, ꝙ non cū aliis amissi fuerunt? Partim quia seruabat dignitatē doctori cōuenientem: partim quia hoc modo magis attrahi poterāt. Nam si quidem laudasset, forte humanum quiddam passi fuissent, factiq; arrogātiores existimassent se illi gratificari propter comitationem. Per hoc autem ꝙ demonstrauit eis se nullius indigere comitatu, magis potuit eos continere, eo ꝙ beneficium potius accipiant, q̃ præstent: & accipiant magis, q̃ dent. Et considera q̃. prudenter dixerit. Non enim dixit, abite, hoc enim repellentis fuisset: sed interrogauit, num vultis abire? quo verbo eis liberū faciebat, sequerentur, nec ne: & demonstrabat ꝙ nollet eos reuerentia erga se, comitari se: sed vt scirent beneficium esse ꝙ se sequantur. D

i. Cor. vi. — *Liberū arbitrium.*

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quē ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus ꝙ tu es Christus filius dei viui. Respondit eis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi? & ex vobis vnus diabolus est. Dicebat aūt de Iuda Simonis Iscariota. Hic enim proditurus erat eum, quum esset vnus ex duodecim.) Petrus quum esset amator fratrum, pro toto choro respondet. Non enim dixit, Domine, ad quem ibo? &, cognoui & credidi, sed ad quem ibimus? &c. Vitæ autem æternæ verba dominū habere dicit, quia audiuerat eum dicētem, Eum qui credit in me, resuscitabo, & habebit vitam æternam. Iam enim illi resurrectionem receperāt, & omnē doctrinam: & audientes alios, non verba offenderant, sed attendendi negligentia & ignauia, imprudentiaq;. Nā hi duodecim eadē audierūt, nec tamē sunt offensi, sed mā serūt. Quid igitur Christus? Nūquid laudat Petrum, sicut alio loco facit? Minime, vt ne videretur blādiri illi ꝙ apud se maneret. Sed quid dixit ad Petrum? Ego quidē vos elegi duodecim, veruntamen neq; vos omnes estis electione digni, sed vnus ex vobis diabolus est. Hoc autē bifariam est intelligendum. vel enim, qui nunc mea omnia calumniatur, & nihil illorū recipit: vel, quia calumniaturus est me. Etenim re ipsa talis apparuit Iudas, calumnians apud Iudæos dominum, & mysteria eius illis efferēs, sicut & Dauid de ipso dicit, Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Dicit autē hæc ad Petrum dominus, emendans eum. quia enim dixerat Petrus, & cognouimus & credidimus: ne hoc putes, inquit. nō enim omnes estis fideles, neque omnes me cognouistis. Vide autē quomodo antea dominus proditoris malitiā repellens & refrenans hæc dicit. sciens quidem ꝙ nihil profuturus esset, nihilo minus tamen quod suū erat faciens, neque illum manifestauit, neque omnino occultum esse permisit. Illud quidem, vt ne impudentior & contentiosior fieret: hoc autem, vt ne licenter facinus patraret, occultum illud putans. Ex illo autem etiam hoc discimus, ꝙ non coactione & vi quadam meliores facere consueuerit deus, neque eius electio cogat voluntatē nostram quum sit mala, vt fiat bona: sed electio quidem fit à deo, qui adhortatur nos ad bonum, & suam nobis impertit bonitatem. In mente autem nostra & voluntate situm est saluari, & digne ad electionem ambulare, vel ediuerso. Admirare autē ꝙ diabolus in tantum infestus est, vt potuerit etiam vnum ex duodecim abripere, qui suscitabant mortuos, & faciebant miracula, & fruebātur spirituali & viuifica doctrina domini. Et vbi posthac salutis spes nobis, qui sponte à iuuentute nosipsos malitiæ mancipamus? Ideo & Euangelista quasi admirans dixit, Quum esset vnus ex duodecim. Quanuis enim, inquit, esset è sancto illo choro, attamen mala sua voluntate indignus inuētus est. Ita homo animal est suapte natura vertibile. Valeant igitur posthac Manichęi. Nō enim à natura sumus mali, alioqui omnia operaretur in nobis malitia. Nunc autē nō semper erat Iudas malus, sed fuit etiam aliquando sanctæ voluntatis. Igitur mala & nascuntur & crescunt.

E — *Psalm. xl.* — *Electio dei.* — *Liberū arbitrium.* — *F* — *Manichęi*

CA-

CAPVT VII.

A Ersabatur Iesus post hæc in Galilæa. Non volebat enim in Iudæa versari, quia Iudæi quærebāt eum interficere. Erat aūt in propinquo dies festus Iudæorum Scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius, Transi hinc, vade in Iudæam, vt discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid, & quærit ipse palàm esse. Si hęc facis, declara teipsum mūdo. Nam ne fratres quidem eius credebāt in eum.) Noluit Iesus in Iudæa ambulare, propter homicidas Iudæos, non vt timens mortem, poterat enim in medio illorum ambulare: sed si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habitus fuisset phātasma. Vnde nūc quidem secedit, confirmans ꝙ vere homo: & confutans omnes qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Manichæi, Marciō, & Basilides, & similes dicunt. Aliàs etiam quum esset in medio ipsorum insanientiū cōtra ipsum, manebat illæsus, & ostendebat suam deitatem: confundens Paulum Samosatenū, & docēs omnes ꝙ nō purus homo, sed & deus fuerit. Secedit in Galilæā nūc. Nam quia nondum aduenerat tempus passionis, vanum & superuacuum erat in medio inimicorū suorum versari, & maioris semper rabiei illis authorem fieri. Erant autem, inquit, Scenopegia. Operæprecium fuerit dicere de festis quæ faciunt Iudęi. Tria enim erant: vnum pascha, quod fecerunt egressi ex Aegypto, quod & primum apud ipsos erat: secundum pentecoste, quod celebrabant quidem vt liberati a malis quibus in solitudine affligebantur: ingressi autem in terram promissionis, manipulos in festo illo tanq̄ primitias offerebant: tertium Scenopegia, quod celebrabant in gratiarum actionem propter conuectas fruges mense Septembri. Tunc enim gratias agebant domino, conuectis omnibus fructibus. Ideo & tabernacula fiebant, & quasi sub dio agentes lætabantur. vnde psalmos quosdam Dauid qui inscripti sunt pro torcularibus, quidam compositos esse dicunt in hoc festum. Nam tunc torcularia sua implebant, & vuas premebant, propterea; agebant gratias, & psalmis vtebantur atque aliis in gratiarum actionem. Talis est psalmus. viii. ideo & propheta in ipso meminit bonorum homini à deo datorum. Significant autem hæc, Pascha trāsitum nostrum ex infidelitate ad fidem: Pentecoste, ingressum in ecclesiam, vt terram aliam promissionis, quādo scilicet & panem manducamus sumentes diuina mysteria. Non enim simul atque crediderimus, transiuerimusq; ab incredulitate, mox & panem comedimus, sed oportet primum baptizari, vt digni fiamus qui stemus cum baptizatis in ecclesia, & tunc de pane participemus. Scenopegia autem resurrectionem, quando omnes quidem fructus nostrorum operum consummantur, tabernaculaque nostra per mortem destructa, iterum construuntur. Sunt & alii diuiniores sermones de his festis, at de his nunc non est dicendi tempus. Exponimus enim hoc quod multis vtilius. Itaque quū esset festum Iudæorum quod vocatur Scenopegia, quia viderunt eum fratres eius non apparatū ad iter, inuidentes ei dicunt, Transi hinc, & vade illuc, vt discipuli tui, hoc est turbæ quæ te sequuntur, videant quæ facis. Non enim de duodecim dicit, sed de iis qui illum aliàs sequebantur. Arguebant autem eū fratres eius, filii scilicet Ioseph, propter duas affectiones, timorem, & vanam gloriam. ideo & dicunt, Nullus enim in occulto facit aliquid, id quod est formidinis: & quærit ipse palā esse, id quod vanæ gloriæ. si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Hoc autem loco insinuant, Haud bonam opinionē habemus de his quæ à te fiunt. Nam si hęc facis vt bona, manifesta teipsum. si autem te occultaris, manifestum ꝙ mala faciens occulteris. Cuius aūt gratia in his quinque mensibus, quū nihil aliud narrasset Euangelista, q̄ signum hoc de panibus, & sermonem domini ad comedentes, quem postea ingrati irridebant, alia trāsiliit, dicens, Erat aūt prope festum Iudæorum Scenopegia? Nam quod opera quinq; mensiū in intermedio siluerit, manifestum hinc. Quum enim miraculum panum faceret, pascha erat, quod habebatur apud illos primo mense, quē Romani Martiū vocant: nūc autē Scenopegia mēse fiūt Septēbri. Quare igitur hoc fecit Euāgelista? Eò ꝙ nō erat opus omnia enumerare. Et aliter, Euangelistæ illa studuerūt dicere, ꝑpter quæ reprehēsio aliqua vel cōtrouersia apud Iudęos subsequebatur. Dignū aūt est feritatē illorū admirari, quomodo nō erubescāt dicere illa quæ videbātur afferre ignominiā quādā

Manichęi Marcion. Basilides. Paulꝰ Samosatenꝰ

Exo. 23. Deut. 18. De tribus Iudæorū festis.

B

Psalmi Dauid ꝓ torcularibꝰ īscripti ps 80. 83.

Significatio festorū Iudaicorum.

Christi fratres, filij Ioseph.

C

Nō ōnia scripserūt Euāgelistæ.

magistro. Vnde Euangelista multa miracula & verba domini trāſcurrens, infidelitatē D
fratrū, & ea quæ illi opprobrant, narrat. Vnde autem illa incredulitas? Ex volūtate & inuidia. Solent enim cognati ſemper inuidere. Veruntamen attende ꝙ qui tāta infidelitate affecti erant in illum anteꝗ̃ crucifigeretur, illi ipſi erant qui vbi glorioſum eū viderunt, & miracula facientem, poſt crucem & ignobilitatem quæ videbatur, teſtati ſunt, apoſtoli & prædicatores & epiſcopi facti. Vnde ſine contradictione illum reſurrexiſſe viderunt. Non enim expoſuiſſent ſe pro illo, niſi certa quædam & ſolida habuiſſent argumenta de eius reſurrectione.

Dicit ergo eis Ieſus, Tempus meum nondum adeſt, tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia ego teſtimoniū fero de illo ꝙ opera eius mala ſint. Vos aſcendite ad diem feſtum hunc, ego nondum aſcendo ad feſtum hoc, quia meum tempus nondum impletum eſt.) Fratres quidem dñoꝝ inuidentes, arguunt eū metus & arrogantię. Ille autem quid dicit ad eos? nū durè loquitur? minimè, ſed manſuete. Nō enim dixit, Vos qui eſtis qui talia mihi cōſulitis, & ita docetis? Sed quid inquit? Tempus meum nondum adeſt, hoc eſt crucis & mortis. Tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Vos, inquit, etiamſi ſemper cum Iudæis conueneritis, non occident illi vos, qui eadem ſectamini quæ illi: me autem ſtatim occiſuri ſunt, ſi quidem viderint ad feſtum venientem. Vel & aliter hoc intelligendum, Nam qui beatos facit lugentes in hoc ſeculo, ſimilia & nūc loquitur, & quæ
Nota. ad omnes ſanctos pertinere poſſunt. Non eſt enim, inquit, tempus feſtiuitatis, quum E
videam in plenitudine Iudæorum omnem vigere malitiam. Luctus enim & lamenti tempus eſt, quum veritati quidem obſiſtitur, diuina autē voluntas non ſeruatur. Igitur propter hæc mihi non eſt tempus feſtiuitatis: at vobis quidem, vtpote his qui cū Iudæis conſpirant, & mundo addicti ſunt. Non mirum ſi feſtum agatis cum his qui vobis ſimiles ſunt. & vos quidem mundus non poteſt odio habere, hoc eſt, hi qui mundana ſapiunt, veluti (ſicut dictum eſt) ſui ſimiles: me autem odio habet, quia redarguo opera eius. Liberior enim reprehenſio odium parit. Mittit igitur fratres ad feſtiuitatem, oſtendens quòd non cogat cum eo manere, ſi quidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina quæ intentabant illi, metum dico, & vanam gloriam, duo etiam reſponſa dat. Ad metum quidem dicendo, arguo opera mundi, hoc eſt eorum qui mundum ſapiunt. Nō autem arguiſſem, ſi quidem meticuloſus eſſem, vt putatis. Ad vanam autem gloriam, non compellendo eos vt ſecum maneant. Nam ſi inanis
Quib⁹ pō pæ cordi ſunt. gloriæ crimini fuiſſet obnoxius, neutiquam illos à ſe dimiſiſſet: quia arrogātibus magnæ pompæ cordi ſunt. Itaque quia duo hæc opprobrauerant, meritò contra duo illa reſtitit, oſtendens grauem illorum ſuſpicionem. Tempus enim meum nondum impletum eſt, ſignificat quòd nondum eſt tempus mortis & crucis. oportet enim me adhuc in carne viuere, vt plura ſigna faciam, & plures doctrinas exponam, atque ita vt plures turbas in fide inſtruam, & diſcipulos meos confortem tam per plura ſigna, ꝗ̃ per doctrinas. Nōdum igitur, inquit, vrget tempus mortis, vt obiiciam me his qui contra me inſaniunt: propterea neque ad feſtum aſcendo. F

Hæc autem quum dixiſſet illis, manſit in Galilæa. Vt autē aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad feſtum, non manifeſte, ſed velut in occulto.) Quare dicēs fratribus, Non aſcendo ad diem feſtum, aſcendit? Non dixit ſimpliciter, nō aſcēdo: ſed, nunc, hoc eſt vobiſcum. Nam principio quidem aſcendere detrectabat, vtpote feruētibus furore Iudæis. Poſt hæc autem quū feſtū ſoluendū eſſet, aſcendit, quando & inſaniam illorum veriſimile erat mitigatam eſſe. Et aliter quoq;, Non fecit contraria his quæ dixit. Non enim aſcendit diem feſtum acturus, ſed docturus: & non cum hilaritate qua ſolent celebraturi ferias, ſed clam. Deliteſcit aūt, vt confirmet ſe hominem. Nam ſi comparuiſſet, inſaniuiſſent vtique contra eum, occidere illū cupiētes: & ſi nō permiſiſſet eis hoc facere, eo ꝙ nondum inſtaret tēpus paſſionis, ſed è medio eorū effugiſſet paſſionem, haberi potuiſſet quòd non vere ſed apparenter tantum fuiſſet incarnatus: & propterea fugit & ſecedit vt homo, quod hominis erat faciens.

Iudæi ergo quærebant eum in die feſto, & dicebant, Vbi eſt ille? Et murmur multū erat in turbis de eo. Quidam enim dicebant, Bonus eſt. Alii autem dicebāt, Non, ſed ſedu-

A seducit turbam. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.) Præ multo odio Iudæi etiã nomen eius nõ proferũt. Non enim dicunt, Vbi est Iesus? sed, vbi est ille? Ita & paruo eius nomini aduersabantur. Considera autem q̃ auidi fuerint cædis, quum neque per tempus festiuitatis illi parcerent, sed venari illum per illud volebant: ideo & quærebant. Tam paruam reuerentiam diei festo exhibebant, taliaq; illorũ erant opera. Murmur autẽ multũ de eo erat in turbis, quoniam variæ de illo erant sententiæ: dicentibus quidem principibus, Seducit turbas: multis autẽ dicentibus, bonus est. Qui autem eum bonum dicebant, de turba erant. Et ꝙ hoc sit verum, manifestum est ex eo quod Euangelista dicit nullum fuisse ausum libere loqui propter metum Iudæorum. Manifestum enim ꝙ iam multo tẽpore de illo palã loqui ausi non fuerint, & timentes principes Iudæorum siluerint. Sed & eos qui dicebant, Seducit turbã, coniectura est ex principibus fuisse, qui illum calũniabantur. Nã si fuissent ex turba, dixissent, Seducit nos. nunc aũt quum dicunt, seducit turbam, ostẽditur ꝙ non fuerint de turba, sed ex principibus, qui talia dicebant. Vide autẽ vbique principes corruptos, subditos vero incorruptos. Veruntamen quia viriliore animo carebant, adhuc imperfecti manebant, & liberè nihil audebant.

Quum autem iam dimidium festi peractum esset, ascẽdit Iesus in templum, ac docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quomodo hic literas scit, quum nõ didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.) Quare ascendit quum esset dimidium festi? Vt leniret illorum animum, & insuper vt maiori
B attentione audirent ea quæ ab ipso dicebantur, ne festi strepitus illorũ aures occluderet. nam in principio festi verisimile est eos in his quæ festi erãt, occupatos fuisse. Quũ igitur repente apparuisset eis, simpliciter audierũt omnes: partim illum bonũ, partim impostorem dicẽtes: & alii quidẽ vt lucri quiddam inde perciperent, & admirarẽtur: alii autem vt illum inuaderẽt & cõprehenderent veluti seductorem. Porro quid docuerit, non dixit Euangelista. ꝙ autem mirabilia quædam dixerit, per quæ illos cohibuerit, & mentem illorum in miraculũ mutauerit, manifestauit per hoc quod dicit, Admirabãtur quomodo literas sciret, qui nunq̃ didicisset. Veruntamen quanuis admirarentur, attamen neque sic liberata est mens illorum à malitia. Nõ enim doctrinã admirabãtur, neq; q̃ dicebantur suscipiebant, sed admirabãtur qũo sciret literas, hoc est obstupescebant: id quod solet inuidis accidere: veluti si pauper quispiam vicinus repẽte in splendidiore vestitu prodeat, & videat eũ vicinus inuidus, dicit, Qũo hic tã sumptuosis vestib⁹ indutus est, qui dudũ pauperrimus erat? Vnde huic vestis illa? Hęc aũt dicit non ꝙ re ipsa admiretur, sed ꝙ aduratur inuidia, vsus talibus sermonibus. Omnino enim dicit, furatus est vestem. Sic igitur & Iudęi: Qũo hic scit literas? profecto ex Beelzebul habet. Tametsi inde illos coniectare potius oportebat non esse hoc humanum: sed quia hoc ipsi fateri noluerunt, ipse respondet eis, docens quòd à deo & patre sit doctrina illa. Nihil meum est, inquit, neq; à meipso tãquã aduersarius deo loquor: sed quæcunque illa fuerint, patris hæc & mea verba sunt.

Cõparatio inuidiæ Iudæorũ

Si quis voluerit voluntatem ipsius facere, sciet de doctrina vtrũ ex deo sit, an ego
C à meipso loquor. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autẽ quęrit gloriã eius qui misit ipsum, hic verax est, & iniustitia in eo non est.) Dixerat, Mea doctrina non est mea, hoc est aduersaria deo: sed patris mei est, inquit. Si quis voluntatẽ dei fecerit, hoc est, si virtutẽ amplexatus fuerit, & inuidiæ nõ seruierit, neq; vano cõtra me odio obtenebratus fuerit, sciet meorũ sermonũ virtutẽ, num ea quæ patris sunt loquar, vel aliena & indigna quædã. Voluntatẽ aũt dei facit & qui scripturas & prophetas scrutatur. Igitur qui talis est, poterit scire de doctrina domini ꝙ ex deo sit. Nam prophetæ non inducunt dominum deo aduersarium, & à seipso loquẽtem, sed omnia quæ deo congruunt, dicentem & facientem. Insuper & aliã rationẽ subdit, dicens, Qui à seipso loquitur, hoc est, qui vult propriam statuere doctrinã, propter nihil aliud hoc facit, quàm vt gloriam quandã inanẽ inde percipiat. Si aũt ego, inquit, gloriæ propriæ fructũ nolo, sed gloriã eius qui me misit quæro, cuius gratia velim alia docere: verax igitur sum, & non est iniustitia in me: hoc est, non rapio gloriã alteri debitã. hoc enim iniustitiæ foret. atque ita doctrina mea & veritatem cõplectitur,

Quis voluntatem dei faciat.

& iustitiam in se. Non enim ex arrogantia fit, vt mendacium habeat ac iniustitiam. D
Arrogans quis. Arrogans verò & mentitur, eo ꝙ de se plus q̃ meretur dicit: & iniuste agit, quia alienam & sibi non conuenientem gloriam rapit. At dominus quia quę patris sunt quęrebat, & nihil de se arrogãter dicebat, omnino & verax est & iustus. Sæpe aũt dixim⁹, & nunc quoq; dicimus, ꝙ quando dominus humilia quædam dicere videtur, nõ existimãdũ hæc illum dicere ꝙ natura minor sit patre, sed ne habeatur aduersarius deo, & propter auditorum imbecillitatem, & propterea carne amictum sese, docereq; nos modestos esse, & nihil magnum de nobisipsis dicere. Quando autem sublimia & de sua diuina gloria loquitur, oportet credere nos quòd grandia hæc vt æqualis patri loquatur, propter magnitudinem suæ naturæ.

Nonne Moses dedit vobis legem? & tamen nemo ex vobis factis præstat legem. Quid me quæritis interficere? Respõdit turba, & dixit, Dæmoniũ habes, quis te quærit interficere?) Videntur quidem hæc cum superioribus non cohærere, bene autẽ cõsideranti & valde consequentia apparent. Nam quum criminarentur eum ꝙ sabbatũ solueret, & legem præuaricaretur, ad hoc vrget, ostendens eis ꝙ ipsi magis præua-
Exod. 20 Deu. 5. ricatores sint legis. Nam lex quidem inquit, Non occidas: vos autem quęritis me occidere: & ita vos soluitis legem, nõ ego. Igitur quum à vestra condẽnatione desistitis, me calumniamini quasi præuaricantem legẽ, eo ꝙ hominem in sabbato curauerim. Nullus autẽ ex vobis facit legem, dixit, eò ꝙ omnes cum quibus loquebatur, quærebant eum occidere. Vide autẽ quomodo ipse quidem mansueta voce eis loquatur, illi autem contumeliose & audacter dicunt, Dæmonium habes: eò ꝙ putabant se terrere illum, & animam eius cõtumeliis cruciari. Cæterum Mosen dicit dedisse legẽ, quãuis ipse qui erat domin⁹ Mosi, & legis dator, dedisset propter infirmitatẽ Iudæorũ, & ꝙ insensati erant. Nam quomodo sustinuissent dicentẽ, Nõ Moses dedit vobis legẽ, sed ego, qui dominus Mosis & legis? E

Respondit Iesus, & dixit eis: Vnũ opus feci, & omnes miramini: propterea Moses
Supra. 5. Leuit. 12. dedit vobis circũcisionẽ, nõ ꝙ ex Mose sit, sed ex patribus: & tamẽ in sabbato circũciditis hominẽ. Si circuncisionẽ accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Mosi: mihi indignamini ꝙ totũ hominẽ sanũ fecerim in sabbato? Nolite iudicare secundũ aspectũ, sed iusto iudicio iudicate.) Syllogismo quodam ostẽdit eos sine causa odio sui laborare, & dicit, Vnum opus feci in sabbato, paralytici videlicet sanationem, & omnes admiramini propterea, hoc est turbamini & tumultuamini: quanuis Moses ille legislator sabbatum soluerit, eo ꝙ iusserit omnem animam die octauo circuncidi. Sæpe enim accidit, octauum diẽ, in quo necesse circũciditur puer, diẽ sabbati esse: atque ita sabbatum solutũ est ab ipso Mose propter circuncisionẽ, & nihil prohibebat sabbati die circuncidi hominẽ: sed & si sabbatum fuerit, vel octauus dies, soluitur lex de ocio sabbati, vt ne soluatur lex circuncisionis. Si hæc igitur ita se habent, quid mihi succensetis & irascimini ꝙ in sabbato hominem integrum sanũ feci? q̃uis circuncisio non Mosis fuerit, sed patrum: attamen illa etiam eam quæ nõ est Mosis, legem de sabbato à Mose datam soluit. Et circuncisio quidem quæ dolorem affert, non prohibetur in sabbato: ego autẽ qui liberum feci hominem à dolore, & sanum feci, arguor. F
Ne iudicate secundum faciem, sed iuste & absque personarũ acceptione iudicate. Neque Mosen qui soluit sabbatum propter circuncisionem, extra reprehẽsionem ponitis, si me iudicaueritis maxime bene faciendo homini, sabbatũ non obseruantem. Manifestum enim est ꝙ personã recipiatis, si me propter humilitatem condemnatis, & Mosen propter eius dignitatem non condemnatis.

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymitanis, Nonne hic est quẽ quęrunt interficere? Atqui ecce palam loquitur, & nihil ei dicũt. Num vere cognouerũt principes hũc esse vere Christũ? Sed hũc nouimus vnde sit: Christus aũt quũ venerit, nemo scit vnde sit.) Non simpliciter & absq; causa adiecit, Quidã Hierosolymitanorum, sed vt ostẽdat ꝙ quum maxima illis miracula euenissent, omnium fuerint miserrimi. Quomodo enim non miseri, qui viso magno deitatis illius signo, adhuc corruptũ habent iudiciũ? Etenim magnũ quidẽ habuissent signũ, si voluissent, ꝙ inuitis & insanientibus ipsis cõtra eũ, libere ĩ medio ipsorũ ambularet, neq; pateretur ab eis. Sed nolebãt hoc

A signo virtutem eius cognoscere. Dubitant autem dicentes, Nũ forte & principes cognouerunt quod hic est vere Christus? & neq; in hac sententia permanent, sed colligunt quod nullus quidem sciat vnde venturus sit Christus. illum autem scimus vnde sit. non igitur hic est Christus. Cæterum vide malitiam, quomodo & illi sibi aduersarii sint. Principes enim ipsorum quum interrogarentur ab Herode, dicunt in Bethleẽ Iuda nasci Christum. Illi autem dicunt quod nullus sciat vnde sit Christus. Vides dictorum contrarietatem? Et iterum alibi quidem dicunt, Nos scimus quòd Mosi locutus est deus, hunc autem nescimus vnde sit. Porro hoc loco dicũt, hunc scimus vnde sit. Vidisti insanientium sermones, scimus & nescimus? Quid huic pugnantiæ verborum par? Ad vnum enim spectabant, ne credant. Itaque quando in illorum rem erat, dicebant, Scimus: quando vero minus, negabant. Vnde malitiæ fuerit hæc sententiarũ varietas. At si quis quæsiuerit, vnde mouentur illi? dicunt quòd Christus quando venerit, nullus sciet vnde sit. Neq;, nisi testimonium quoddam & ex scripturis habuissent, vel solidam traditionẽ, ita manifeste contraria dixissent scribæ Herodi, qui clare dixerant quòd in Bethleẽ Iuda nascatur, & iterum dicunt quod ex Bethleem ciuitate Christus veniet. Quid igitur dicendum? Ex scripturis vtraq; dicebant, & quòd nasceretur in Bethleem, & de ciuitate Dauid esset. Habebant enim testem prophetam Micheam, sicut & Matthæus dicit, Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. ex te enim egredietur dux. Et iterum ex eadem sentẽtia eundem Micheam citant, Quia egressus eius ab initio, à diebus seculi. id quod ignotum eius egressum, hoc est natiuitatem declarat. Nullus enim hominum scit quomodo ab initio & à diebus seculi exitum, hoc est natiuitatem habeat. Homines enim in tempore, ille autem in diebus seculi, & ab initio. Quod autem æternum, quomodo hi qui sub tempore, cognoscent? Sed & Esaias dicit, Generationẽ eius quis enarrabit? Ex his igitur persuasi dicebant, Nemo scit vnde sit Christus. Non enim intelligebant quod duplex esset dominus Iesus: & secundum natiuitatem è carne erat è virgine, & sciebatur vnde erat, nempe quod in Bethleem natus: secundum incorpoream vero eius natiuitatem, qua ineffabiliter à patre ante secula natus est, supra omnem sermonem natiuitas eius est. Hierosolymitani igitur illi natiuitatẽ in carnem fatẽtur se scire vnde sit: illam autem quæ ante secula est, secundum quam nemo scit Christum vnde sit, non fatentur. Idcirco quum non intelligerent esse cũ duplicis naturæ, & vna quidem sciebatur, altera vero non: dicunt ꝙ non sit Christus.

Marginalia: Matth. 2 — Iohan. 9 — Matth. 2 — Miche. 5. — B — Esaię. 53

Clamauit igitur in templo docens Iesus, & dicens, Et me scitis, & scitis vnde sim: & à meipso non veni, sed est verax qui misit me, quem vos non nouistis. Ego vero noui eum, quia ab ipso sum, & ille me misit.) Quoniam non alia de causa dicebant, Hũc vnde sit scimus, q̃ vt ostendere vellent ꝙ de terra sit, & ꝙ fabri filius, propterea reducit eos ad cælum, dicens, Et me scitis, & scitis vnde sim, nempe ꝙ ex cælo. hoc est, quanuis propter malitiam reticeatis, scitis tamẽ vnde sim, & ꝙ ab illo missus sim, qui est verus. Quia autem ille verus, ideo & ego vtique verax, & non mendax. Non enim verax impostorem & mendacem mittere vellet. Hunc autem qui misit me, vos quidẽ C nescitis, & ignoratis, quandoquidem id operibus non declaratis. Nam (sicut Paulus inquit) in scientia ignorantia est. Deum, inquit, fatẽtur scire, opere autẽ inficias eunt. Et vos quidem Iudæi nescitis patrem meum, propter opera vestra mala, & pessimum animum. Ego autem illum scio. neque enim obstant mihi vel mens mala, vel opera quæ illi displicent, quo minus illum cognoscam. ab ipso enim sum, hoc est, ex ipso, non ab alia substantia, vel alienus ab eo: & ille me misit. Vide autem & hoc loco duas naturas in Christo manifestari.

Marginalia: Tit. 2. — Duę naturæ i Christo.

Quærebant igitur illum apprehendere, & nemo misit manus in illum, quia nondum venerat hora eius. Multi autem ex turba crediderunt in eum, & dicebãt ꝙ Christus quum venerit, num signa plura edet iis quæ hic edidit?) Ostendens Euangelista ꝙ inuisibiliter cohiberentur, & ꝙ sponte pateretur, & nõ ex imbecillitate, dicit, Quęrebant illum apprehendere, nullus autem misit in illum manus. Quod autem nondũ venerit hora eius, dixit nõ ꝙ temporibus esset obnoxius, sed ꝙ omnia tempore opportuno & hora conuenienti fecerit. Quando enim tempestiuum existimauit ꝙ pa-

teretur, tũc & crucifixoribus se permisit. Omnia enim temporibus opportunis & accommodis facit ac moderatur: & sicut & legem dari conueniebat tempore cõgruo, ita similiter & prophetas, & euangelium. Vnde nomen horæ ostendit euidẽtem prudentiam & sapientiam saluatoris. Multi autẽ crediderunt ei, dicentes, Nunquid Christus plura signa faciet, q̃ hic fecit? Dictum autem de vino in Cana Galilęæ, de filio regis, de paralytico, de panibus, & in summa de aliis omnibus de quibus neque Euãgelistæ propter multitudinem ipsorum mentionem fecerunt. Verũtamen quum audieris ꝗ multi crediderint, scias illorum fidem exactam non fuisse, sed qualem verisimile est esse in vulgari multitudine subinde mutante sententiam. D

Qualis fuerit fides illorũ qui visis signis subito crediderunt.

Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserũt pharisęi ac principes sacerdotum ministros vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc pusillum temporis vobiscum sum, & abeo ad eũ qui me misit. Quęretis me, nec inuenietis. Et vbi ego sum, eò vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi inter sese, Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Num in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis? &, vbi ego sum, eo vos non potestis venire?) Quia murmurabat turba, manifestum ꝗ affectionem habuerit blandiorem, & fidem quandam erga dominum diminutam. nam a principibus separari volebat: id quod illi sentientes miserunt ad comprehẽdendũ Iesum, ob eam dũtaxat causam, ꝗ Christus esse credebatur. Miserunt autem, sed non ipsi venerunt, metuentes turbam, ne tumultuaretur: & propterea ministros mittunt, seipsos subducentes, ne quid periculi suboriretur, illos autem furori populi exponẽtes. Ita vndequaq; quod suum erat, sectabãtur. At dominus verba humilitate plena loquitur. Adhuc paruo tempore vobiscum sum, quid anhelatis ad occidẽdum me? quid persequimini? ad paruum expectate tempus, & neque impediam vos si me tenere volueritis. Cæterum quum dicitur, Vobiscum sum, sensum habet hũc: Etiãsi persequuti fueritis, etiam si abegeritis, ego adhuc vobiscum sum: hoc est, pro vobis curam gero, & loquor ea quæ ad salutem vestram spectant, & vado ad eum qui me misit. Nã qui eum qui missus est, ignominia afficiunt, manifestũ ꝗ impingunt in eũ q̃ misit. Dicẽdo autem, Vado, significauit mortem suam voluntariam. Porro monstrans ꝗ mors sua non sit talis qualis cõmunis, dicit, Quò ego vado, vos nõ potestis venire. Nã si communis & similis omnibus fuisset mors eius, & mansurus fuisset in morte: non dixisset, vos non potestis venire. Omnes enim ad cõmunẽ mortẽ abimus. Igitur mõstrare volens, id quod dicebã, ꝗ mors sua non sit talis qualis est mors communis, dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire. Et dicendo, Quæretis me, & non inuenietis: indicat se eis fore desiderabilem. Quando autem quæsiuerũt eum? Lucas dixit ꝗ multæ mulieres lugebant super eo. Verisimile autem & aliis multis hoc euenisse: & dũ caperetur ciuitas, eius atque miraculorum fuere memores, quæsiueruntq; præsentiã eius. Porro hæc omnia dicebat volens illos sibi conciliare, & demulcere. Nam vbi ministri eorum venerunt volentes comprehẽdere eum, ostẽdit quòd sciat causam profectionis illorum, & quòd vellent ipsum occidere. Ideo prædicit eis mortem suam, quòd paruũ tempus sit, & vadat ad patrẽ. Prædicere autẽ mortem, magnũ est, & non humanum. Idcirco & Dauid dicit, Notum fac mihi domine finẽ meum. Dicebant autem Iudæi, Num in dispersionem gentiũ abiturus est? Vide quomodo euenerit eis, & confracti sint ad ea quę ab illo dicebantur: id quod manifestum ex eo quod interrogabant, Nunquid in dispersionem gentium abiturus est? Nã si hoc erat, dixissent vtique, Vult abire, nos hoc precabamur, hoc nobis gratũ erit. Nunc autẽ nihil tale dicũt, sed quasi dolentes ne illo priuarentur, quærunt quò sit abiturus. Manifestum etiã hoc quia dicunt, abiturus est ad gentes, & docturus eas. non enim dixerunt, seducturus illas, sed docturus. Dispersionem vero vocabant Gentiles, vtpote in omnem locũ dispersos. Iudæi enim olim nullis cõmiscebãtur, sed vno loco Palæstinæ coacti opprobrabant gẽtilibus, id quod postea in illos versum est. Ipsi enim Hebræi facti sunt dispersio. E F

Quid per vado significetur

Luc. 24.

Psal. 38.

In nouissimo autem die magno festi stabat Iesus, & clamabat dicẽs, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de vẽtre eius fluẽt aquæ viuæ.) Primum diem festi, & nouissimum hunc septimum, magnum dicebant: quia

A quia & lex ſeptimum diem feſti vocatum, ſanctum nominauit. Illam igitur ſequens Euangeliſta, nouiſſimum diem magnum nominat. Merito autem in nouiſſimo die loquitur cum turbis, quaſi viatica illis dans domum redituris. Cum his enim qui in diebus intermediis deliciis erant intenti, intempeſtiuum erat colloqui. neque enim attendiſſent. Clamauit autẽ Ieſus, partim vt magis audiretur, partim vt libertatem ſuã in dicendo manifeſtaret, & quod nullum aſpernaretur. Quid autem dicit? Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura. Hoc enim loco punctum oportet facere: deinde aliud faciendum eſt principium: flumina fluent ex vẽtre eius. Quia enim multi propter ſigna credebant, oſtendit non propter ſigna credendum eſſe, ſed propter ſcripturam. Fides enim recta ex ſcripturis eſt. Eius gratia inquit, Qui credit in me ſicut ſcriptura dicit, hoc eſt, quemadmodum teſtatur de me ſcriptura, quòd filius ſum dei, quòd creator, ꝙ dominus vniuerſi. Multi enim putant ſe credere, ſed non vt dicit ſcriptura, atque ita ſuas ſequuti ſunt ſectas, quales ſunt omnes hæretici. At flumina dixit ex ventre eius qui vere fidelis eſt, fluere. Ventrem quidem cor nominans tropo Hebraico, ſicut & Dauid inquit, Et legem tuam in medio ventris mei, hoc eſt cordis mei. Flumina autem fluere dicebat, & non flumen aquæ viuæ, ſpiritus liberalem gratiam & largitatem inſinuans. Talis enim eſt ſpiritus, vt in quãcunque animã introierit, & in qua reſederit, faciat illam ſcaturire quouis fonte largiorem. Et diſcet quis quomodo fluãt flumina ex ventre credentis ſecundum ſcripturam, ſi quidem Petri linguam, & Pauli impetum, & Stephani ſapientiam conſiderauerit, quos dicentes nihil effugit, ſed omnes ſequuntur tanꝗ à fluminibus quibuſdam impetu ruentibus rapti.

Exo.35. *Fides recta vnde.* *Vẽter tropo Hebraico cor.* *Pſal.39.*

B Hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant credentes in ipſum. Nondum enim datus erat ſpiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.) Interpretans Euangeliſta quæ ſint flumina aquæ viuę, dicit, Hoc autem dixit de ſpiritu. Nondũ enim datus erat, inquit, ſpiritus ſanctus. Sed hoc loco quæſiuerit quiſpiam, Quomodo inquit Euangeliſta ꝙ ſpiritus ſanctus nondum fuerit datus? An nõ & prophetæ ſpiritu loquuti ſunt, & apoſtoli quoq;? Quomodo ſanitates perfecerunt? Dicimus igitur quòd prophetę abſq; controuerſia ſpiritu loquuti ſunt, ſed donum hoc cõtractum erat, & à terra receſſerat: atque ideo quãuis in temporibus prophetarum operabatur, tunc tamen propter populi indignitatem, quando inquam Chriſtus in carne ambulabat, non familiaris erat prophetia, neque illorum ſancta & templum reſpiciebat gratia. Quia igitur tunc quidem non erat operatio ſpiritus, ſed erat danda: propter hoc inquit, quia nondum datus erat ſpiritus ſanctus, hoc eſt, non verſabatur in Iudæis, nec apparebat per operationes. apoſtoli autem non in ſpiritu, ſed in poteſtate domini miracula faciebant. Audi enim euangelium quid dicat, Quia miſſurus illos dedit eis poteſtatem, ſed non ſpiritum ſanctum: atque ita quæcunque faciebant miracula, non ſpiritu, ſed poteſtate & nomine domini faciebant. Nam quum reſurrexiſſet è ſepulcro, tunc dixit eis, Accipite ſpiritum ſanctum. Et in pentecoſte venit ſuper eos ſpiritus ſanctus. Et aliter, Erat & in prophetis ſpiritus virtus, & in apo-

Matt.10. *Luc.10.* *Iohan.20.* *Act.1.*

C ſtolis ante crucem: ſed non ſic vt poſt aſſumptionem, largus ſcilicet ac copioſus, ita vt fluminibus comparari debuerit. Atque ita merito Euangeliſta dixit quod nondum fuerit datus ſpiritus ſanctus, hoc eſt, nondum ita largiter effuſus ſicut poſtea: quia & ante crucẽ erat datus quidẽ, ſed non tã largus. nondum enim Ieſus glorificatus erat, gloriam hoc loco crucem nominante Euangeliſta. Per crucem enim deiecit tyrannũ, & regnauit. Nondum igitur cruce firmata, neque peccato abolito, neq; natura noſtra in Chriſto victrice mundi, & conciliata deo, merito non datum fuiſſe largum ſpiritus donum dicitur. Oportebat enim nos prius fieri amicos dei, id quod per crucem conſummatum eſt. Inſuper ſic accipiendum donum dei, ſicut & mundanum. Primum quis ſpectat quis ſit amicus regis, deinde accipit dona. Gratia deo, qui tantum nobis largitus eſt beneficium, quantum neq; prophetis. Nam prophetæ gratiam quidem habebant ſpiritus, ſed aliis non abundabant, vt apoſtoli, qui innumeris pleni erant.

Multi ergo de turba quum audiſſent hunc ſermonem, dicebant, Hic eſt vere propheta. Alii dicebãt, Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebant, Num à Galilæa veniet Chriſtus? Nonne ſcriptura dicit quod ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello, vbi

Matth.5. *Matth.2.*

erat Dauid, veniet Christus? Dissensio itaq; orta est in turba propter eum.) Verborũ libertate placati quidam de turba, non ex principibus (nã principes semper propter inuidiam reluctabãtur) confitentur quòd hic sit propheta ille qui expectabatur. Alii autem qui erant ex imperita & incircũspecta turba, dicebant, Christus est, non intelligentes quòd idem esset & nõ alius & alius Christus & propheta ille. Ingratiores autem, Non, inquiunt, ex Galilæa Christus venit, sed ex Bethleem, & ex semine Dauid. Hoc autem dicebant maligna mente, & nõ sicut Nathanael, qui vt legisperitus & studiosus dicebat, Ex Nazareth potest quid boni esse? Ideo & domin⁹ laudat eum sicut non dolosum, sed magis ob legis studium hoc dicentem. Hi autẽ dolose hoc dicunt, quia non ex Galilæa Christus venit. Videntur enim scire quidem ꝙ ex Bethlehem sit Iesus. Nã licet in Galilæa dũtaxat enutritus fuerit, præ inuidia tamen nolebant fateri natiuitatem ex Bethlehem, sed Galilęum nominabant. Esto autem ꝙ ignorarint eum ex Bethleem esse, at ex semine Dauid esse quomodo dubitarũt? An non manifeste ex Dauid Maria traxit genus? Ex hoc igitur manifestum ꝙ dolose hæc dicebant. Dissensio autem facta est in turba, non in principibus. Nam principes vnius sententiæ fuerunt, ne susciperetur ipse vt Christus. D

Iohan.i.

Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo coniecit in eũ manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & pharisæos: & dixerunt eis illi, Quare nõ adduxistis illum? Respõderunt ministri, Nũquam sic loquutus est homo, sicut hic homo.) Qui non tantæ malitiæ erant, solis sermonibus gloriæ Christi erant aduersarii: at qui impudentiores, etiam manus in eum iniicere volebant: ligabantur tamen inuisibiliter, cohibente illos diuina virtute: & neque hoc miraculo cohibebãtur. Profecto Dauid de his dixit, Discissi sunt, & non sunt compuncti. Ministri autẽ missi vt ipsum adducerent, videamus quid responderint pharisæis: quoniam valde sapiẽter. Nã pharisæi quidem & sapientiores videbantur esse, & scripturas legentes, & miracula videntes sæuiebant contra Iesum, & interrogabant quasi de latrone, Quare non adduxistis illum? At illi etiam absq; signis a sola doctrina persuasi fuerunt. Ita ad bonum erant idonei. Quod autem non a signis, sed a sermonibus capti fuerint, quod maius est, manifestum est inde. Non enim dixerunt, Nunquam tale miraculum fecit homo: sed, sic loquutus est. Ita compositi & alacres erant ad suscipiendum verbum salutare. Oportet autem non solum sapientiam illorum admirari, sed & libertatem. Neque enim curauerunt iram pharisæorum, neq; quia vt serui missi fuerant, quæ placita erant principibus, dixerunt, sed testabãtur veritati. Hos omnes principũ ministros imitari oportebat, & non obedire in his quæ deo sunt aduersa, sicut & Sauli non obtẽperatum est quum adstantes iussisset contra legem sacerdotes interimi. E

Psal.34.

1.Reg.22

Responderunt ergo eis pharisæi, Num & vos seducti estis? Num quis ex principibus credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hęc quę non nouit legem, execrabiles sunt. Dicit Nicodemus ad eos, is qui nocte venerat ad eum, qui vnus erat de numero eorum, Num lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?) Quam ob causam ministris non iracunde, sed mansuete loquuntur pharisæi, placide sic dicẽtes, Num & vos seducti estis? Quia timebant ne illi prorsum auellerentur, & sequerentur Christum: ideo mitius & adulantius eos alloquũtur, Nũ & vos qui ex nostris sapientiores, & nobis legisperitis semper adhæretis, seducti istis? Tentant autem & illis persuadere stulto valde argumento. Dicunt enim, Num quis principum credidit in illum? Tametsi cuius hoc crimẽ? Christi, an eorum qui nõ crediderunt? Omnes enim illi maledicti, qui non crediderunt. Maledictam autem turbã aiunt eò ꝙ credidit, ipsi innumeris maledictis digni, vtpote increduli, & aliis incredulitatis authores. Cuius autem gratia Euangelista assignauit de Nicodemo, eò ꝙ nocte venerat ad Iesum, & ꝙ ex ipsis erat? Vt ostendat eos mendaces. Quia enim dixerãt ꝙ nullus principum credidit in illum, ostendit ꝙ in hoc mentiantur. Ecce enim Nicodemus quum princeps esset, & vnus ex eis, credidit in Christum. Quomodo Nicodemus loquitur cum eis? Num lex nostra, inquit, iudicat hominem, nisi prius audiat? Ostendit igitur hinc ꝙ neq; legẽ cognoscebant, neque faciebant quæ legis erãt, tametsi de lege multum gloriarentur. Nam lex quidem nullum iubet incondemnatũ occidi, F

Iohã.3.

cidi,

A cidi,hi autem ad cædem eius qui non auditur,ruunt:vnde manifestè legis sunt præuaricatores.Dicendo igitur,& cognouerit quid faciat: ostendit quòd nõ perfunctorie, sed perfectè ac diligenter audire oporteat,vt cognoscatur quid faciendum, & nõ incognitus ita condemnetur.

Responderunt & dixerunt ei,Num & tu Galilæus es?Scrutare & vide quod à Galilæa propheta non surrexerit.

CAPVT VIII.

ITerum igitur eis loquutus est Iesus dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me,non ambulat in tenebris,sed habet lumen vitæ.) Nicodemo prudentissime phariseos redarguente,vtpote iniqua perpetrãtes,illi perplexi facti,agrestius,immo ferocius responderunt,dicẽtes: Num & tu ex Galilæa es?Qualem enim consequẽtiam habet hoc ad ea quæ à Nicodemo dicta?Ille dixit quòd nõ oporteat absq; examine & iudicio condẽnare Iesum,sed legitime:& ministros miserunt ad comprehendẽdum illum,& omnia vt dicebat fecerunt.Et hic dicunt,Num & tu ex Galilæa es?Vides insipientiam?Vides q̃ nulla verborum consequentia?Deinde ignominia eum afficientes quasi imperitũ,dicunt,Scrutare,& vide ꝙ propheta ex Galilæa non surrexit. hoc est,vade,disce,quia vsque ad hoc tempus non didicisti,ꝙ ꝓpheta ex Galilea non surrexit.Hæc autem dicunt imperitiam illi adscribentes.Quid autem dixit Nicodemus ô pharisæi?Num dixit ꝙ propheta esset Iesus?Dixit quòd iniudicatum occidere

Omissum est hic fragmẽtũ nõ paruulũ de muliere illa in adulterio dephensa.

B nõ liceat.quomodo igitur vos ei qui talia dixit,sic respondetis?At Christus,quia crebrò Galileam ei obiectabãt, & quasi de vno prophetarum dubitant,ostendens eis ꝙ non sit vnus ex illis prophetis,dicit,Ego sum lux mundi.proprie lux,non ꝓphetica, quæ particularem & paruum splendorem habet:sed vera lux, quæ non Galilææ vel Palestinæ terminis circunscribitur,sed mundi lux sum,& omnium hominũ dominus, & de me Propheta dixit,Ecce posui te in lucem gentium.Vtaris autem & cõtra Nestorium etiam præsenti dicto.non enim dixit,In me est lux mundi,sed, ego sum lux mundi.Ipse enim qui apparebat,homo erat,& filius dei,ac lux mundi:non sicut Nestorius delirat,ꝙ in puro homine habitet filius dei, absit. Vnus enim (sicut dictũ est) erat Mariæ & dei filius.Qui autem sequitur,inquit,me,non ambulat in tenebris, hoc est,non manebit in errore,sed liberabitur ab errore & tenebris. Interea & Nicodemũ laudat,& ministros ꝙ tam libere dixissent,nempe quòd in luce essent. Taxantur autẽ & pharisæi,ꝙ in errore & tenebris essent,& clàm dolos struerent.

Esaiæ. 42
Nestorius

Dixerunt ergo ei pharisæi,Tu de teipso testaris, testimonium tuum nõ est verum. Respondit Iesus,& dixit eis,Et si ego testimonium perhibeam de meipso, verum est testimonium meum,quia scio vnde veni,& quo vado:vos aũt nescitis vnde venio, & quo vado.) Quia dixerat,ego sum lux mundi,criminantur eum quasi de seipso testaretur.O insipientiam.Ipse sursum deorsumq; scripturas trahit quæ testentur, & ipsi arguunt eum quasi de se testaretur. ideo ad malignitatem ipsorum etiam respondet illis,Esto ipse de me tester,quãuis hoc non faciam,sed tres habeam testes,patrẽ meũ,

C & opera,ac scripturas,sicut & supra dictum est:attamẽ ponamus quòd ipse de me tester:igitur licet etiam ego mihiipsi testarer,testimonium meum esset verum,quia scio me esse filium dei,& non hominem purum,sed superne veniẽtem vt deum.Quomodo igitur mendax erit testimonium meum,quũ deus sim,& propterea dignus cui creditur?Nam omninò deus sibiipsi testis maxime idoneus est:sed & volens ire ad deum verum,quomodo mentirer ad non mendacem abiturus?

Vos secundum carnem iudicatis,ego non iudico quẽq̃.Porro & si iudicem ego,iudicium meum verum est,quia solus nõ sum,sed ego,& qui misit me pater.) Ego quidem,inquit,quũ deus sim,& è supernis venerim : vos solum spectatis ad hoc quod apparet:& quia in carne sum,carnem contẽptam me esse suspicamini,& non deũ, ac à deo venisse secundum carnem iudicatis,hoc est,periculose. Nam sicut qui in carne viuit,improbe viuere dicitur:ita & qui secundum carnem iudicat,iniuste iudicare dictus est.Deinde quemadmodũ dixisset quispiã,si nos Iudæi iudicamus iniuste , quare non punis?quare non condẽnas?dicit,Non ad hoc veni,vt iudicem:ego enim nullũ

nunc iudico. Et si iudicem, iudicium meum verum est. Etenim condemnati essetis, si D
quidem voluissem iudicare: sed quia nunc non est tempus, in aduentum secundũ dif
Iohã.12 feram condemnationem vestram: quemadmodũ & alio loco dicit, Quia non veni vt
iudicem mundum, sed saluem. Quod autem ipse sit omnium iudex, audi os quod mẽ
Iohan.5 tiri nescit, Pater iudiciũ omne dedit filio. Atq; ita qñ audis ꝙ ego nullũ iudico: non
de futuro aduẽtu, sed de pręsenti dictum intellige. Dicendo aũt, Nõ sum solus, sed &
pater meus mecũ est, ostendit ꝙ non ego solus condẽno vos: sed & pater. Nõ enim
aliter q̃dẽ ego iudico, aliter vero pater: sed sicut ego, ita & ille: & sicut ille, ita & ego.
Deut.17. & 19 Quin & in lege scriptum est, quòd duorum hominum testimoniũ verum est. Ego
sum qui testimonium fero de meipso, & testimonium fert de me qui me misit pater.)
1.Cor.13 Heb.10. Dicant hoc loco Ariani & Eunomiani, dicentes nõ esse consubstantialem patri filiũ:
si non fuisset eiusdem substantiæ, quomodo ausus fuisset dicere, eiusdem authoritatis
sum cum patre, & similiter dignus cui fides habeatur? Nam quemadmodũ quum duo
homines de eadem re testantur, & verum est illorum testimonium, manifestũ est quòd
vtriusque eadem est idoneitas in testando: ita & hoc loco nihil minus habere decla-
rat suum testimonium patris testimonio. Audi enim ꝙ consequenter magna authori
tate dicitur, Ego sum qui testimonium fero de meipso, & testimonium fert de me pa
ter. Vides æqualem authoritatem, & quomodo se æque ad testimonium facit idoneũ
atque patrem? Id quod non ausus fuisset dicere, si quidem dignitate patre fuisset infe-
rior, & non æqualis illi ac consubstantialis. Nam si voluisset subiectionem & imminu E
tionem quandam ostendere, nõ sese patri cõnumerasset, nec suũ cũ patris testimonio
locasset, sed seruus quum esset (vt blasphemant hæretici) in vnum conseruorũ respe-
xisset, & illũ contestari fecisset, vt Iohannẽ dico vel prophetas: & in summa, si quidẽ
tale voluisset testimoniũ, testimonium inuenisset: nunc aũt volens se ostendere con
Iohan.5 substãtialẽ patri, se patri cõnumerat. Ne mireris aũt si alio loco & Iohannẽ & Mosen
& ꝓphetas adducit de se testãtes. Hoc enĩ facit ad auditorũ sentẽtiã. Et qm̃ illi Iohã
nẽ & Mosen suũ p̃ponebãt, eius gratia eos qui apud illos magni & nobiles existima-
bantur, in testimonium trahit: & ita quia de deo & patre magnam habebãt opinionẽ
(quid enim aliud glorificabant vt deũ?) adducit nunc & illum ipsum in omnibus te-
stem. Et quia seipsum ad talem testem qui nec falli nec mentiri potest, adordinat, ma-
nifestissimum ꝙ authoritatem & potestatem eandem cum patre habeat. Confundan
tur qui seruum illum, & per omnia minorem patre dicunt.

Dicebãt ergo ei, Vbi est pater tu⁹? Respõdit Iesus, Neq; me nostis, neq; patrẽ meũ.
Si me nouissetis, & patrẽ meũ nouissetis. Hęc verba loquut⁹ est Iesus ĩ gazophylacio,
docẽs in tẽplo. Et nemo apprehẽdit eũ, quia nõdũ venerat hora eius.) Quia vt tẽtan
tes interrogabant eũ de patre, & nõ discẽdi gratia, ꝓpterea neq; responso dignatur il-
los, sed dicit, Neq; me nostis, neq; patrẽ meũ, hoc est, nõ potestis scire patrẽ absq; me:
atq; ita si putatis colere deũ, nõ creditis aũt ipsum patrem esse meũ, q̃ verus sum fili⁹:
nihil ꝓderit vobis: neq; nouistis vt oportet agnoscere: quia si cognosceretis, & hono
raretis, etiã me: nũc aũt q̃a me nescitis, nec honoratis, illũ quoq; nescitis, nec honora- F
tis, etiãsi putetis. Quod aũt me nescitis, nõ alia vobis causa est, sed vos vobisipsis. Au
dis q̃ filiũ impie patri subiicis? nisi cõsubstãtialis esset patri, qũo dixisset, Si me sciretis
& patrẽ meũ sciretis vtiq;? Si enĩ (vt vos dicitis) creatura est fili⁹, qũo q̃ nouit creatu-
rã, nouit & deũ? Nõ enĩ q̃ nouit substantiã angeli, nouit & substãtiã dei. Quia igitur q̃
scit filiũ, & patrẽ scit: sequitur eiusdẽ substantiæ esse patrẽ cũ filio. Etiã, inquit, & is q̃
creaturã nouit, nouit deũ. Minime. Multi enĩ, immo omnes creaturã quidẽ & vident,
& sciũt, deũ aũt neq; vidit quis, neq; nouit. Hęc autẽ loq̃batur Iesus in gazophylacio
in medio tẽplo, & ita libere loq̃batur. Attamen qui occidere illũ quærebant, & in ma-
nibus illum habebant, nõ audebant apprehendere eũ. Et neq; sic intellexerunt, quod
reuera diuinæ virtutis erat opus, stipatũ hostibus in medio illorũ illæsum manere ac
intactũ, maxime quũ illi ante pascha eũ q̃siuerint, & insidiati ei fuerint. Quẽ igit̃ quũ
nõ adesset, quærebãt, cõtra quẽ ferociebãt vel absentẽ, hunc in mediis retib⁹ habẽtes,
habere nequeũt, & virtutẽ eius neq; sic agnouerũt: quia nondũ venerat hora ei⁹: hoc
est, idoneũ mortis tẽpus quo se traditurus erat, nondũ vrgebat. Etenim neq; tũc po-

tuissent

A tuissent aliquid aduersus eũ,nisi fuisset tempus opportunũ, quod ipse sibi delegerat. Non enim impotentiæ erat crucifigi,sed permissionis. Permisit enim quãdo voluit: quia illi iampridem desiderabant occidere illum,sed tenebantur inuisibilibus vinculis virtutis suæ. Oportebat enim eum diutius versari in vita secundum carnem, vt hominibus maioris vtilitatis fieret author,monstrando signa,& sermones,& doctrinas. Quidam autem illud, Vbi est pater tuus? sic intelligũt dictum à Iudæis ad dominum, quasi ad iniuriam & probrũ. Opprobrabant enim ei quasi ex fornicatione natus esset: & quasi non cognosceret patrem suum,hæc dicebant. Et aliter, Patrem eius vt vilem habebant Ioseph: & dicunt, Vbi est ille pater tuus? quasi dicerent, obscurus est & ignobilis pater tuus,quid illum tantopere iactas?

Dixit ergo iterũ eis Iesus, Ego vado,& quæretis me,& in peccato vestro moriemini. Quò ego vado,vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi, Num interficiet semetipsum,quia dicit, Quò ego vado,vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos ab infernis estis,ego de supernis sum. Vos de mũdo hoc estis,ego de mũdo hoc nõ sum. Dixi ergo vobis,quòd moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis ꝙ ego sum,moriemini in peccatis vestris.) Qua de causa crebro illis dicit, Ego vado,& quæretis me? Vt ita concutiat & terreat animos eorum. Et vide q̃ statim inciderint in curas,& perplexi animo dicebant, Nunquid interficiet seipsum? Quãuis cupiebant se ab illo liberari,& illum è medio tolli optabant,atque etiam occidere moliebãtur: attamen ita magnum quiddam de hac re imaginabantur,vt perplexo redderẽtur animo.

B Insuper sæpe dicebat, Ego vado: vt monstret ꝙ præsciat suam mortem,& quòd nõ illorum virtutis opus crux sit, sed eiusdem voluntatis suæ. Vado enim,inquit: nõ vos me ducitis,ego sponte vado. Dicendo autem, Vos nõ potestis venire quò ego vado: ostendit ꝙ resurrecturus sit ipse quidem in gloria,& consessurus ad dexteram patris: ipsi autem in suis peccatis morituri sint. Illi igitur quid ad hæc dicunt? Nunquid occidet seipsum? Dominus autem tollens hanc illorum suspicionem, ostendit ꝙ non careat condẽnatione se occidere. Vos ab infernis estis,nihilq; diuinũ cogitare valẽtes, ita cogitatis. Ego aũt quũ nõ sim ex hoc mũdo,hoc est,nihil mũdanũ & terrenũ sapiã nũq̃ in tantã pueniã insaniã,vt meipsum occidã. Hoc eni diabolicũ est,& nõ diuinũ. Hoc loco Apollinari9 occasione sumpta Manicheos omnes sequẽs dicit, Vides ꝙ nõ erat ex mundo hoc corpus domini,sed de supernis,ac de cælo: sicut & diuus Paulus dicit ꝙ secundus homo dominus de cælo? Quid igitur est dicendũ? Interrogare oportet illum quomodo intelligat quod ad apostolos à domino dicitur, Vos non estis ex hoc mundo: num & illi corpus habuerunt cæleste,& non huius creationis? vel ꝙ non sapiant quæ huius mundi sunt,dixit dominus hoc? Manifestum quòd ideo, quia non sapiebant quæ huius mundi. Ita & nunc intelligendum, Ego non sum de hoc mũdo, hoc est,non sum vnus ex vobis,qui mundana sapitis: sicut & Paulus ad quosdam dicens, Non estis in carne: non incorporeos eos esse dicit, sed testatur quomodo virtutum studiosi sint,& a carnalibus affectionibus liberi. Quid igitur vltra dicit eis dominus? Si non credideritis,inquit,mihi,in peccatis vestris moriemini. Quum enim propter hoc venerit,vt tollat peccata mundi,haud aliter remissionem peccatorum accipere possumus,quàm per baptismum. Impossibile autem est baptizari eũ qui non credidit. Omnino igitur necessarium postea in suo peccato mori infidelem. Non enim exuit veterẽ hominem,quia non baptizatus fuit. Idcirco & alio loco dicit dominus, Qui non credit,iam iudicatus est: non propter hoc tantum,quòd non credidit,sed & quia priora peccata habens moritur.

[Margin: Apollinarius. 1.Cor.15 Iohan.15 Roma. 8.]

C [Margin: Infidũ baptizari ĩpossibile. Iohã.3.]

Dicebant ergo ei, Tu quis es? Et dicit eis Iesus, In primis, quod & loquor vobis. Multa habeo quæ de vobis loquar ac iudicem,sed qui me misit,verax est: & ego quæ audiui ab eo,hæc loquor in mũdo. Et nõ cognouerũt ꝙ de patre eis loquutus esset.) Post tantum tempus,post tantorum miraculorum ostensionem interrogãt eum, Tu quis es? Ita fuerunt insipientes & irrisores. At dominus inquit, In primis, quod & loquor vobis. Vos,inquit, indigni estis vt audiatis à me sermones,& discatis qui sim. Omnia enim tentantes dicitis,& nihil ex his quę loquor,auditis. Ego autem possem vos etiam arguere,& nõ solum arguere,sed & punire. Hæc enim duo insinuat dicẽs,

Quia multa possem vobis loqui, & iudicare: per loqui, reprehensionem: per iudicare, condemnationẽ intelligens. At qui me misit, inquit, non ad hoc misit me, vt iudicem ac arguam. Non enim misit deus filium suum vt iudicet mundũ, sed vt saluet mũdum. Igitur quia pater meus ad saluandum me misit, verax autem est, merito nullũ iudico nunc, sed solum loquor quæ audiui de patre meo, ea quę ad salutem scilicet spectant, non ad reprehensionem. Hæc autem dicebat vt ne putent ꝙ vt impotens non puniat eos: ostendens ꝙ non puniat eos tanq̃ impotens, sed non volens: quia nõ ad puniendum, sed saluandum venerit. Hæc autem illo dicẽte, tam insipientes erant, vt non cognoscerent, inquit, ꝙ patrem suum eis diceret, quanuis tanta de patre eis dicta essent: atqui vere obtenebratum erat insipiens cor eorum. Quidam autem sic intelligunt, Qui misit me, verax est. Possem, inquit, & nũc iudicare vos, sed reseruo in futurum seculum. Non creditis autem, & retributionis tempus non suspicamini. Sed q̃uis vos non credatis, saltem vel pater meus est fidelis, qui statuit diẽ quo retribuatur vobis, qui & misit me vt prædicem illa, & manifestem mundo eius & iustitiã & virtutẽ. D

Dixit ergo Iesus, Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis ꝙ ego sim, & à me ipso faciam nihil, sed ita vt docuit me pater, hæc loquar. Et qui me misit, mecum est. Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper.) Postq̃ multa signa eis fecit, & non attraxit illos, nunc de cruce cum eis loquitur. Vos enim, inquit, tunc putabitis vos extra omnẽ solicitudinẽ & metum fore, & à me liberatos, quum me crucifixeritis: ego aũt dico ꝙ tunc scietis ꝙ ego sum, hoc est, Christus filius dei, qui omnia porto & duco, & non sum contrarius patri, neque a memetipso facio vel loquor. non enim habeo voluntatem propriam separatam a voluntate patris. Quomodo autem cogituri sunt ipsum in cruce? A signis quæ tunc fient, & à resurrectione, & captiuitate. omnia enim hæc poterant declarare eius fortitudinem. Vtrunq; igitur scietis, & fortitudinem meam quando crucifigetis me, & concordiam meam cum patre. Neque enim pater vltus esset me data ciuitate vestra Romanis, vel signis in cælo factis, nisi filius eius essem, & eiusdem scientiæ, & non contrarius. Tunc igitur scietis quod quæ doceo & dico, ab illo sint, diuina omnino, & verba dei: ac nõ mea, sed eius qui misit me. Deinde vt ne putent ꝙ missum esse, subiectionẽ significet, dicit, Pater meus mecum est. Nam quanuis miserit me vt hominem, non tamen separatus sum ab eo, sed mecum ille est, vt deus cum deo. Et iterum ad humiliora sermonem deducens, inquit, Et non misit me solum, quia ego placita illi facio. Propter Iudæos autem tam humilia verba loquitur. Quia enim illi dicebant ꝙ non sit ex deo, quia sabbatum non seruat: dicit, quia quæ beneplacita sunt illi, facio: & ita q̃uis sabbatum soluam, placitum hoc illi est. Ex his autem humilibus verbis ipse quidẽ nihil nocebat suæ gloriæ, auditoribus autem vtilitatem afferebat: immo & gloriam suam per hæc constituebat. nam audientes eum ꝙ omnia in patrem referret, adiiciebãtur & credebant in illum. & ita humilia magis exaltabant illum. Vides opera beatę humiliationis. Et ꝙ hæc sic se habeant, audi sequentia. E

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderant ipsi Iudæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberos reddet vos.) Vt dicebam per humilia verba plures aduenisse auditores, ita & Euangelista significat. Hæc enim (inquit) illo loquente, multi crediderũt. Hęc humilia scilicet verba, & indigna glorię suę: & ita semper quãdo audis eum parũ quiddã & humile de se loqui, ne turberis. Propter auditores enim talia loquitur, non valentes sublimius quiddam capere, sed statim ferocientes. Quid autem non euenisset si ad profunditatem theologici sacramenti pertingere nequiuissent, quum & Christianis virtutem eius agnoscentibus, & per ipsum saluatis, sublimitas gloriæ eius impertingibilis sit? Audiens autem ꝙ multi crediderint, sic intellige, ꝙ vulgariter crediderint, & non vt oportebat, sed sicut placati & demulsi verborũ humilitate: quia non fuerunt tot vere fideles: id quod manifestum est. Dicebat enim (inquit) ad eos qui crediderant Iudæos, Si vos manseritis in sermone meo. Significat enim eos superficialiter credidisse, & propterea non permansuros in fide. Hac quoque reprehensione indicat se nosse illorum pectora, & ꝙ sit deus. Quia autem & recesserant qui F

Auditorũ gr̃a, humilia sæpicule de se Christ⁹ loquitur.

rant qui

A rant qui prius putabantur discipuli eius esse, ideo ad eos qui nunc crediderunt, dicit quod illi quidem recesserunt. Si autem vos manetis in sermone & fide, agnoscetis veritatem, hoc est, me. Ego enim sum veritas. quasi dicēs, Nūc quidē nō agnoscitis veritatē. Nō enim veritas, sed vmbra & typus sunt omnia quæ vos in lege tenere creditis. At si me agnoscitis, qui sum veritas, veritas liberos vos reddet, hoc est, ego, à peccatis scilicet. Qui enim credit in eum qui tollit peccatū mundi, omnino liberatus est à peccatis. Sicut igitur his qui non credunt, dixit, In peccatis vestris moriemini: ita his qui manent in fide, promittit libertatem à peccatis. Nam legales quidem aspersiones & sacrificia non liberant à peccatis. figura enim fuerunt. Spirituale autem & verum sacrificium per fidem & agnitionem liberat nos, qui vltrà serui non sumus, sed filii Dei efficimur.

Responderunt ei, Semen Abrahę sumus, neq; cuiq̄ seruiuimus vnq̄. Quomodo tu dicis, Liberi reddemini? Respondit eis Iesus, Amen amen dico vobis, quòd omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autē nō manet in domo in æternū, filius manet in æternū. Si ergo filius vos liberos reddiderit, vere liberi estis) Iterum arrogātes ad ignobilem suam nobilitatem respicientes insolescunt, Semen Abrahæ sumus: quanuis de alio eos indignari oportebat. Dixerat enim eis, Veritatem scietis: quapropter oportebat dicere, Quid autem? veritatem igitur nescimus? mendaciúm ne sunt omnia nostra? sed nihil horum eis curæ erat, sed suspicabantur opprobrari sibi seruitutem & ignobilitatem in mundanis negociis, Semen, dicentes, Abrahæ sumus. Nusq̄ B memores sunt suorū operū, sed ad patres recurrunt. Ideo & Iohannes ad eos dixit, Ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham. Quanuis manifeste mentiti sint dicētes, Nulli seruiuimus. Seruierunt enim, quoties in captiuitatem ducti sunt, & Aegyptiis, & Babyloniis, & aliis multis. Non autem arguit eos dominus mendaces, quia non studebat ostēdere seruos hominū, sed peccati, quę grauior seruitus est, à qua solus de⁹ liberare potest. Remittere enim peccata, solius dei est. Ideo dicit, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. & vos igitur serui estis: quia peccatores. Insuper quia verisimile erat illos dicere, quāuis tali seruituti obnoxii sumus, sed sacrificia habemus, sed sacerdotes, qui purgabūt nos à peccatis: dicit quod & illi serui sint. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Et sacerdotes vestri quum & ipsi serui sint, non habent potestatē aliis dimittēdi peccata: quod & ipse Paulus manifestius dicit, Opus habet sacerdos pro seipso offerre, sicut etiam pro populo, quia & ipse infirmitati obnoxius est. Seruus (inquit) non manet in domo, hoc est, non habet potestatem expendēdi, eo quod non sit paterfamilias, hoc est dominus domus. Filius autem dominus domus est, & manet in domo. Domum autem dicit potestatē, sicut alio loco principatum ita nominat, In domo (dicens) patris mei mansiones multæ sunt. Igitur vestri quidem sacerdotes quum serui sint, potestatem non habent remittendi peccata: at filius ego maneo in domo, hoc est, potestate & principali authoritate: & quum sim dominus domus, libertatē vobis concedo. Omnia enim mea sunt, & æqualis potentiæ & potestatis cum patre sum: & si ego liberos vos reddidero, tunc vera libertate redimemini. C Sic nūc quidem falsam libertatē celebratis: vere autē & re ipsa liberi a me eritis.

Matth. 3. Lucæ. 3.

Cuius sit remittere peccata.

Roma. 3.

Hebræ. 7.

Iohā. 14. Sacerdotes Iudęorum remittē di peccata potestatē nō habēt.

Scio quòd semen Abrahæ sitis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus nō habet locum in vobis. Ego quod vidi apud patrem meū, loquor: & vos quod vidistis apud patrē vestrum, facitis.) Vos quidem, inquit, vosipsos facitis semen Abrahæ: & ego vobis assentior quod carnalem nobilitatem quæ est ex illo sancto, seruetis: verūtamē spiritualis cognatio a vobis abest. Ille iustus, & misericors, & hospitalis: vos autem (vt aliam vestram vitam prætereā, hoc ipsum aūt quod manifestum est, & quod nunc operamini, examinem) homicidæ estis, & immisericordes. quæritis enim me occidere, & mortis reum me esse dicitis. Igitur quomodo illius filii vere estis, qui ita paternos characteres reliquistis? Si igitur de eius genere gloriamini, debetis & virtutē illius imitari. Deinde vt non possint dicere, iuste te quærimus ad occidendum, ponit causam. Non enim propter aliud insanitis contra me, q̄ propter sermonē meū, qui sublimior est vestra cogitatione, & a vobis capi nequit: quāuis non propter hoc oportebat occidere, sed magis orare vt doceam dogmatū sublimitatē & colere, & obseruare.

Insuper vt ne dicant, quia & merito te odio habemus propter sermonem tuum: non D enim dicis à deo, sed à teipso, & propterea non possumus capere doctrinam tuam: dicit: Non à meipso loquor, sed quæ apud patrem meum vidi, hæc loquor: vos autem quod vidistis apud patrem vestrum, facitis. Nam ego quidem (inquit) diuina & cælestia loquor, & patrem meum per hæc exprimo: & vos patris vestri imaginem perfectam refertis, diabolum scilicet. Quando autem audis, Quod vidi loquor, non intellige corporalem visionem, sed naturalem cognitionem & veram. Nam sicut oculi bene videntes vident quod verũ est, & non mentiuntur: ita & ego vere illa loquor, quæ cognoui apud patrem.

Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me interficere, hominẽ qui veritatẽ vobis loquutus sum, quam audiui à deo. hoc Abrahã non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaq; ei: Nos e stupro non sumus nati, vnũ patrẽ habemus deũ.) Ipse quidem patrem eis adscribit diabolum, cui similes eos operibus videt. Contrà illi multũ se de Abraham iactant. At dominus sanguinariæ eorum volũtatis meminit, & à genere iusti eos abducit, vt nimiam gloriationem eorum tollat: & persuadeat ne in hac vana carnalis nobilitatis spuma spem habeãt, sed in voluntatis similitudine. Et profecto sicut medicus animarum, comprimit feruorem & hulcus quod ex opinione generis Abrahæ natum, prohibebat accedere ad Christum, putantes sufficere ad salutem hanc nobilitatem. Vbi igitur estis filii Abrahæ, quum sitis homicidæ, & quæratis me occidere? Propterea ne quis dicat, iuste quærunt te occidere: E inquit, hominẽ non aduersarium deo, neq; suam quærentem gloriam, sed quæ audiui â patre meo, illa, nempe veritatem, dicentem. Qualis autem erat veritas ista? Vel ꝙ æqualis sit patri, & non seruus sicut vnus prophetarum, sed filius: nihil proprium vel faciens vel docens, sed omnia quæ patris. Nam propter hæc quærebant illum occidere. At illi rursum dicebant: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vide stultã inflationem. Dominus & à cognatione Abrahæ eiicit eos, at illi sic arrogãtes sunt, vt præ arrogantia seipsos etiam dei filios faciant. Nam quia audiuerant, Filius primogenitus meus Israel: gloriabantur de diuina adoptione. Tametsi eos etiam audire oportebat quod deus alio loco dicit, Filios genui & exaltaui, illi autem spreuerũt me. Quanuis autem dominus potuisset eos arguere ꝙ ex stupro multi eorum fuissent nati (nã contra legem admiscebantur Gentilibus Hebrę mulieres, & Iudæi Gentilibus) non tamẽ facit. Non enim studebat reprehendere eorum carnalem ignobilitatem, sed in hoc toto studio incumbebat, vt degeneres eos secundum spiritum ostenderet.

Exod. 4. *Esaiæ. i.*

Dixit eis Iesus, Si de⁹ pater vester esset, diligeretis vtiq; me. ego enim ex deo ꝓcessi, & veni. neq; enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meã non agnoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.) Postq̃ eiecit eos à familia Abrahę, ipsi in arrogantia proficientes, faciunt deum patrẽ suum. Vbi enim opprobrauit eis ꝙ homicidæ essent, ipsi pro defensione afferunt ꝙ deum vindicent, & propterea consultant contra eum, & talia dicunt. Ideo & dominus monstrans ꝙ plane non deum vindicent, neq; filii sint dei, meditantes cædem contra se, sicut illi arbitrabantur, sed F magis aduersarii essent deo, dicit, Si deus pater vester esset, diligeretis me. Ego enim ex deo exiui, in mundum videlicet, iuxta aduentũ in carne. Nõ enim sum aduersarius deo, à quo veni, & ita illius vos estis inimici, me impugnantes. Quare sermonem meũ non cognoscitis, neque intelligitis, neque cogitatis quæ dicam? Omnino plane propter nihil aliud, q̃ ꝙ non potestis audire sermonem meum, hoc est, non vultis. Non posse enim, pro non velle ponitur. Quandiu enim in vobis odium fuerit, & mẽs sanguinaria, quomodo poteritis audire quæ dico?

Nõ posse ꝓ nõ velle

Vos ex patre diabolo estis, & desideriis patris vestri vultis obsequi. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia nõ est veritas in eo. Quum loquitur mendaciũ, ex propriis loquitur, quia mẽdax est, & pater eius: Ego autẽ quia veritatẽ dico, non creditis mihi.) Dixerat, non potestis audire sermonẽ meum, hoc est, non vultis. Deinde subdit etiam causam propter quam non volebãt, eo quòd (inquit) ex patre illo vestro estis, quod dico diabolo. Nam vos quidem asscribitis vobis patrem deum

per

A per arrogantiam, & opera vestra testantur diabolum patrem vestrum magis germanum. Nam eius desideria vultis facere. Et non dixit opera, sed desideria: ostendens mire affectos homicidii mendaciique libidine, quæ maxime propria mala sunt diaboli. Ille enim homicida fuit ab initio, atque ita vos quoque quærentes me occidere, similes facti estis illi qui Adam occidit, quia & ille in veritate non stetit, sed mendacii pater est. Igitur & vos mentientes & dicentes ꝙ non sim ex deo, & non stantes in veritate, neque manentes in vero sermone, illius filii estis, qui mẽdaciũ peperit. Nam ille & deum apud homines criminatus est, Heuæ dicens, Inuidens vobis prohibuit vos à ligno. Et iterum apud deum homines accusauit falsò, vt Iob, dicens, Non gratis Iob colit deum. Quum igitur loquitur mendacium, ex propriis loquitur: hoc est, homines quidem mendacio vsi, quasi re aliena vtuntur eo. diabolus autem quum mẽdacio vtitur, re propria vtitur. Nam ipsius est proles, & ipse proprie est mendax, & pater eius, hoc est, mendacii ipse est pater. Dixit enim ad Heuam, Quacunque die comederitis, eritis sicut dii. At hi mortem magis vindemiarunt. Ego autem (inquit) quia veritatẽ dico, non creditis mihi. Nihil enim aliud potestis in me arguere, q̃ solam veritatẽ: & hinc est illa vestra contra me rabies, quia filii patris mendacii estis.

Homicidiũ & mẽdaciũ maxime propria mala diaboli.

Iob. i.

Gene. iij.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi? Qui ex deo est, verba dei audit: propterea vos non auditis, quia ex deo non estis. Responderunt igitur Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos ꝙ Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus, Dæmoniũ nõ habeo, sed cohonesto B patrem meum: & vos ignominia affecistis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet.) Quia dei filios seipsos nominabant, inquit, Si dei estis filii, vtiq; peccantem debetis odio habere. Si igitur & me quem odio habetis, potestis arguere peccantem, manifestum ꝙ iuste odio me prosequimini. ꝙ si nemo me potest arguere, manifestum ꝙ propter veritatem exosum habetis. Quam autem veritatem? Omnino quia dixerat se dei filiũ, id quod verissimum est. Sicut autẽ is qui ex deo est, verba dei audit: ita etiam vos si dei filii essetis, non à me audiẽdo declinaretis, neque ad mortem quæreretis eum qui e supernis venit filium dei, & ea quę dei erãt loquẽtẽ. Igitur dominus quidẽ ita mansuete cũ eis locutus est: at illi ad cõuicia pergũt. Nõne bene (inquiunt) dicebamus quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Samaritanũ ipsum dicebant, ꝙ morem Iudaicum destrueret, nempe sabbatum. Samaritani enim non egregie iudaizabant. Dæmoniacum autẽ illum vocãt, fortassis quidẽ & hoc modo, quo eum eiicere dæmonia dicebant in principe dæmoniorũ. Semper enim calũniabãtur eum eiicere dæmones in Beelzebul quum faceret miracula. Fortassis autem secundum quòd reuelauit ipsorum cogitationes, dæmonium eum habere cogitabãt, putantes à dæmonibus ei reuelata cordis arcana. Quando autem dixerunt eum Samaritanum? Nusquam enim Euangelista hoc dixit. Manifestum igitur quòd multa prætermiserint Euangelistæ, & non omnia scripserint, sicut alio loco assignauimus. Igitur illi quidem talia per ignominiam proferunt: ipse autem patienter in se iniurias suscipit. Nam quum seipsos filios dei dicerent, vehementer eos arguit, veri- C tatem vindicans: quando autem ipsum iniuria afficiunt, non vlciscitur: docens etiam nos, quæ contra deum sunt, vindicare: quæ autem contra nos, mansuete ferre, sicut & ipse mansuete dixit, Ego (inquit) dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Quomodo autem honorabat patrem? Vlciscens illum, & non sinens eos qui homicidæ erant ac mendaces, saluatoris & veritatis filios nominari. Vos igitur (inquit) eo quòd honoro patrem meum, quem vos iniuria afficitis, dum falso affirmatis ipsum esse patrem vestrum, propterea me ignominia afficitis: sed quanuis ego meipsum non vindico, sed quum iniuria afficior, sustineo: ne existimetis inultam fore iniuriam hanc. Est enim pater qui me vlciscitur, quia propterea iniuria afficior, quòd ipsum vlciscor, & non patior vos, qui vos illius filios asseritis. Est igitur qui quærit gloriam meam, qui & potest iudicare, & condemnare eos qui me iniuria afficiunt. Sæpe enim quis quærit vlcisci, & nequit ipse iudicare. Igitur pater & quærit filii gloriam, & potest iudicare: propterea dixit, Est qui quærit, & iudicat.

Lucæ. 11

Non õnia scripserũt Euãgelistæ.

Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo illi Iudæi, Nunc cognouimus ꝙ dęmoniũ habeas. Abraham mortuus est, & prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, nõ gustabit mortem in æternum.) O misericordiam. Illi quidem iniuria afficiunt, ipse autem quæstionem de gloria sua, & defensionem patris omittens, ad admonitionem & doctrinam vertitur, benefaciens his qui iniuria prosequũtur. ita oportet etiam nos vlcisci inimicos. Si quis sermonem meum seruabit, hoc est, credendo simul & vitam habet puram. Tunc enim quis vere tenet doctrinã domini, quando & puram habet vitam. Talis igitur non videbit mortem, qua peccatores in futuro seculo immortali supplicio traduntur, & vera vita excidunt. Insuper etiã significat eis ꝙ si quis sermonem meum seruauerit, non moritur, quanto minus ego? Quid igitur sæuitis contra me? à quo tã ꝓcul abest vt detinear à morte, vt & aliis magis verã conferam vitã. Nã qui credunt, q̃uis moriantur naturaliter, attamen in deo viuunt. Sed Iudæi quid ad hæc dicunt? Dæmonio ipsum agi putant, ꝙ aliena quædam quasi mente captus diceret. Nam qui sermones dei auribus perceperunt, mortui sunt, Abraham & prophetę, & qui tuos auscultant, non morientur? Profecto nunc, aiunt, cognouimus multis & copiosis argumentis ꝙ dæmoniis actus hæc dicas. D

Quõ vlciscendũ de inimicis.

Qñ qs doctrinã dñi teneat.

Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophetę mortui sunt? Quem tu teipsum facis? Respondit Iesus. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis deum vestrum esse, & tamen non cognouistis eum: ego autem noui eum. Et si dixero ꝙ non nouerim eũ, ero similis vobis mendax: sed noui eum, & sermones eius seruo.) Insipientes illi quũ non intelligerent de qua morte dominus diceret quæ credentes in se læsura non esset, loquuntur ad eum stultissima quædam & insipiétissima verba. Vide enim quomodo respondét: Num tu maior es patre nostro Abraham? Et vtique sic oportebat dicere, nũ tu maior es deo? Hi sermone dei audito mortui sunt: & qui tuum audiunt, non moriuntur? sed non sic: & quid dicunt? Volentes eum ostendere & Abrahamo minoré. Ipse autem dominus non reuelat eis de qua morte dixerit: ꝙ autem Abrahamo melior sit, persuadet eis paulò pòst. At quod dicunt, Quem teipsum facis? cõtumeliose dicunt. Tu qui nullius momenti es, qui fabri filius, qui ex Galilæa, quem teipsum facis? Neq; opera, neque veritas, neque scriptura, sed tu, quem teipsum facis? rapis enim gloriã. At dominus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, sicut vos putatis: nunc autem est alius qui glorificat me, pater meus. Glorificat enim ipsum semper, atque id per prophetias de illo, & per testimonia de cælis, & per innumera & immensa miracula. Hunc auté vos patrem, inquit, dicitis ꝙ sit deus vester. Sed neq; vt meũ patrem ipsum agnoscitis, neque vt deum vestrũ. Nam si vt patré meũ illum agnosceretis, honore vtique filium eius prosequeremini: nunc autem dum filium non colitis, manifestum ꝙ non cognoscitis illum vt patrem meum. Sed neque vt deũ cognoscitis illum, alioqui timeretis sermones eius vt dei: nũc autem vsqueadeo contemnitis eum, vt quum ille præceperit, Ne occidas: vos meditemini mortem meam, idq; cum nõ possitis me arguere de peccato. Ex his igitur manifestum ꝙ eum modis omnibus ignoretis. Ego vero scio eum naturaliter, omnem eius notitiam habens. Qualis enim sum ego, talis & pater. Igitur quia scio meipsum, & ille scit. Si autem dixero quòd nesciam eum, ero similis vobis mendax. Nam vos quidem per arrogantiam dicendo quòd eum sciatis, mentimini: atqui ego quum sciam eum, si dixero me nescire, negabo veritatem. Quam igitur coniecturam affers quòd scias eum? Quia, inquit, sermonem eius seruo. sermonem vocando mandata. neque enim aduersarius sum illi, neque aduersarius deo arroganter loquor, neque mandata eius soluo. Vos autem quia sermonũ eius transgressores estis, captique malis concupiscentiis constringimini, & cædes sititis, & alia multa lege interdicta concupiscendo facitis: manifeste declaratis vos ignorare illum. Nam si cognouissetis, seruaretis vtique sermonem eius, hoc est, mandata. Quidam autem sic intelligunt, seruo sermonem eius, hoc est, propterea scio eũ, quia habeo in meipso sermoné essentiæ eius in nullo diminutum, hoc est, definitionem: & eadem natura sermonem quem pater habet, hunc ego sermoné in nullo minorem

E

Exo. 20. Deu. 5.

F

norem

A norẽ & ipse habeo. Nam eadem est natura & idem sermo substãtiæ patri & filio, & ita scio patrem. Nam & sermonem eius substantiæ conseruo in nullo minorem. Est aũt hæc figura consueta in scriptura, vt quum dicitur, Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. Hoc loco enim coniunctio &, pro enim ponitur: vt quod dicitur, hunc habeat sensum: Da nobis auxilium, vana enim salus hominis. Sic etiam hoc loco, Scio illum, & sermonẽ eius seruo: coniunctio &, pro enim ponitur. Inquit, Sermonem enim eius seruo.

Psal. 59. Et p em.

Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit, atq; gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, anteq̃ Abraham esset, ego sum. Tollebant ergo lapides, vt iacerent in eum. Iesus aũt abscondit se, & exiuit e templo, transiens per medium ipsorum, & præteriit sic.) Hoc loco docet ꝙ maior sit Abrahamo. quia enim illi dicebant ei, Num tu es maior patre nostro Abrahã? dicit hoc loco, Etiam maior sum. Etenim ille exultauit vt videret diem meũ, hoc est, desideratũ & optatũ habuit illũ, & gaudii authorem scilicet, eo ꝙ in beneficium cederet, & non parui alicuius cõmodi neq; vulgaris esset dies, sed magni. Diem aũt dicit crucẽ. Nam præfigurabat illum Abrahã in oblatione Isaac, & arietis sacrificio. Sicut enim illic Isaac ligna, ita dominus crucem portauit: & sicut relictus quidem est Isaac, immolatus autem aries, ita & deus quidem alienus est à passione, in humana autẽ natura & carne passus est. Hũc diem crucis quum præuidisset Abraham, gauisus est, eo ꝙ futurus esset in salutem B mundi. Insuper hoc loco ostẽdit eos alienos esse ab Abraham. Siquidẽ de quibus ille gaudebat, hi insaniebant. Significat autem ꝙ non inuitus passionẽ aggrediatur: siquidem laudat eum qui exultauit propter crucem. Nam inde (vt dictum est) salus orbis. Alii autem intelligunt per diem omne tẽpus aduentus Christi, quod quũ Abrahã ꝓuidisset, gauisus est, ꝙ ex ipso & semine eius surrecturus esset saluator. & fortassis nõ solus Abrahã gauisus est, sed & omnes, sicut Dauid dicit, Hæc est dies quã fecit dñs, exultemus & lætemur in ea. Et ipse quidem hæc dixit: at illi non poterant pertingere ad sublimitatem dictorũ, neque dignabantur interrogare vel discere quis esset dies ille quem vidisset Abraham: immo irrident eum vt insana quædã loquentem. Quinquaginta enim, inquiunt, annos nondum habes, & Abrahã vidisti? Hoc autẽ dicebãt existimantes dominũ ferme quinquaginta annorum esse: tametsi tũc triginta & tres tãtum annos haberet. Quare autem non dixerunt, quadraginta annos nondum habes, sed, quinquaginta? Curiosior sane hęc interrogatio. Nam simpliciter sic incidit eis, vt memores essent quinquaginta annorum. Verũtamen dicũt quidã, quinquagesimum eius annũ ad honorẽ anni iubilei dictũ, quo & seruos liberos dimittebãt, & possessiones emptæ reddebantur, & omnia alia perficiebãtur quæ ad honorẽ dei cõstituta. At dñs dicit, Anteq̃ Abrahã esset, ego sum. Vide, non dicit, anteq̃ Abrahã esset, ego erã: sed, sum. Istud enim verbũ sum, deo proprie conuenit, eo ꝙ perpetuus sit & sempiternus, id quod hoc verbũ significat. Itaq; sicut pater ei⁹ in veteri lege hoc verbo vtitur, Ego sum q̃ sum: ita de Abrahã dixit esse, meritò, tanq̃ de corruptibili. Nã qui factus C est, & corrũpitur. Verbũ autẽ sum, diuinã & ab omni corruptione alienã sempiternitatẽ significat. quapropter & Iudæi existimantes hoc blasphemũ verbũ, tulerunt lapides contra eũ. At ipse iterũ delitescit, se humiliãs, ne ante tẽpus moriatur. Quomodo autẽ se occultat? Non in angulũ templi se cõiecit, neq; in domunculã quãdam fugit, neq; post parietẽ vel colũnã se incuruauit, sed sua magna potestate inuisibilẽ se fecit insidiatoribus, q̃uis per medium illorũ exiret. Et præteriuit sic, hoc est, transiuit simpliciter sic & absq; labore. Vide aũt quomodo ipse quidẽ omnia quæ debebat, impleuit. Nam ipse quidem satis eos docuit & de se, & de patre, & monstrauit eis nobilitatem & libertatẽ veram, quæ à peccatis libera est, & ꝙ sola seruitus peccati fœda: & in summa, nihil eorum quæ oportebat, reliquit: illi autẽ lapidant eum. Ideo relinquit illos, quia non vltrà correctionem recipiebant. Annota autem ꝙ lapidantes illum, hi erant de quibus dixit Euangelista ꝙ crediderint in eum. Nam sic fides illorũ nõ erat fides, sed temporaria quædam & frigida affectio in his quæ à Christo dicebantur.

Gene. 22. Quem Abrahã, Isaac offerẽs, ꝑfigurarit.

ps. cxvij.

Annus Iubileus. Leuit. 25. Nume. 36

Sũ, verbũ cui cõueniat, & q̃d significet. Exod. 3.

CAPVT IX.

ET præteriens Iesus vidit hominem cæcũ à natiuitate, & interrogauerunt eũ discipuli ei⁹ dicẽtes, Rabbi, quis peccauit, hic, an parẽtes eius, vt cæcus nasceretur?) Exiuit quidem de templo dominus, vt furor Iudæorum mitigaretur: ad sanandum autem cæcum conuertitur, etiam per hoc signum duritiam & impersuasibilitatem eorũ frãgere conãs, tametsi nihil illis prodesset. Insuper & ostendit eis ꝙ non sine causa neque arroganter dixerit, Priusquam Abrahã esset, ego sum. Ecce enim miraculum facit, quale nullus vnq̃ prius. Nam etsi quis aperuerit oculos cæci, non tamen cæci nati. Manifestum igitur ꝙ deus sit, & ante Abraham, qui fecit hoc quod à seculo nõ factum est. Dedita autem opera ad cæcum venit, non ille ad ipsum. Proinde & discipuli quũ vidissent eum tam intente spectantem cæcum, interrogãt, quis peccauit, hic, vel parentes eius, vt cæcus nasceretur?) Nam apparet quidem interrogatio frigidior. Quomodo enim peccasset priusq̃ nasceretur? Neq; enim apostoli gentiles nugas receperũt, quod anima ante corpus in alio mundo versans peccet, ac deinde pœnam quandam recipiat in corpus descendens. Piscatores enim quum essent, neq; audiuerãt tale quiddã, quia hæc philosophorũ dogmata erant. Videtur igitur insipiens quæstio, sed ei qui non at-

Iohan. 5. tendit. Disce enim quod apostoli dicente Christo ad paralyticum, Ecce sanus factus es, non vltrà pecces, vt ne deterius quiddam tibi fiat: vbi cæcum viderunt, dubitabãt, & quasi talia dicunt, Esto ille propter peccata paralyticus fuerit: de hoc verò quid dixeris? nunquid ipse peccauit? Sed hoc dicere non potes, nam à natiuitate cęcus est. Nũ parentes eius? Neque enim filius pro patre punitur. Igitur nõ tam interrogant, q̃ dubitando hæc dicunt. At dominus soluens dubium illorum, dicit, Neque hic peccauit (nam quomodo peccasset priusq̃ nasceretur?) neque parentes eius. Nõ dicit aũt hoc quòd liberauerit eos à peccatis. Non enim simpliciter dixit ꝙ non peccauerint parẽtes, sed addidit, vt cæcus nasceretur. nã peccauerant quidẽ parentes eius, sed non inde huic cæcitas. Neque enim iustum est propter parentum peccata affligi filios qui non

Eze. xviij. iniuste agunt: & hoc deus docet per Ezechielem, dicẽs, Patres comederunt vuã acerbã, & dẽtes filiorũ obstupescũt. Legẽ itẽ ponit & per Mosen, Nõ morietur pater pro

Exod. 20 filio. Sed dixerit quis, Quõ scriptũ ꝙ reddat peccata patrũ in filios in tertiã & quartã generationẽ? Dicẽdũ igitur ꝙ primũ quidẽ nõ sit generalis hæc sententia, neq; cõtra oẽs dicta, sed solũ cõtra eos qui egressi sunt de Aegypto. Insuper attende mẽtẽ sententiæ. Nõ enim hoc dixit, ꝙ pro peccatis patrũ puniãtur filii, sed ꝙ peccata patrũ, hoc est pœnæ pro peccatis, irrogandæ sint etiã filiis ipsorũ, vtpote his q̃ similia deliquerint. Nã vt ne putent hi qui ex Aegypto egressi sunt, ꝙ quãuis grauius peccauerint q̃ parẽtes, non iisdẽ suppliciis puniãtur, inquit, Non sic erit, sed peccata patrũ, hoc est pœnæ, etiã ad vos peruenient, quia non facti estis meliores, sed eadẽ ac deteriora peccastis. Quod autẽ sæpe vides pueros mori, idq; propter parẽtũ pœnã, scias ꝙ de⁹ propter misericordiam præripiat illorũ vitam, vt ne quũ superuixerint, deteriores parẽtibus fiant, & in malum suarum animarum & multorũ viuant. Veruntamen hęc, abyssus diuinorum iudiciorum apud se continet. Nos ad sequentia pergamus.

Dũ parentũ fuerint filij peccatorũ sectatores, ipsorũ ferunt plerũque pœnas.

Respondit Iesus, Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, sed vt manifestẽtur opera dei i illo. Oportet me operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quãdo nemo potest operari. Quandiu fuero in mundo, lux sum mundi.) Ecce iterũ alia dubitatio. Quæret enim quispiã quomodo hoc dictũ sit. Iniuria enim affectus est homo priuatus lumine, vt manifestẽtur opera dei? Non poterũt illa aliter manifestari? Quali iniustitia affectus est? luce, inquit, priuat⁹ est. Et quale dãnũ ex eo ꝙ sensibili luce priuatus, oculis animæ illuminatus est? & ita cæcitas in bonum ei cessit per sanationẽ cognoscenti verum iustitię solem. nõ igitur iniustitia affectus est, sed beneficiũ accepit cęcus natus. Insuper & hoc scias quisquis diuina scrutaris, ꝙ verbũ ἵνα & ὅπως, hoc est apud nos, vt, sępe in scriptura ponuntur nõ vt causam, sed vt euẽtũ designẽt: sicut & apud Dauid, Vt iustificeris in sermonibus tuis. Non enim peccauit Dauid vt iustificetur deus: sed quia ex opere peccantis Dauid cõtigit iustificari deum. Nã quum deus quidẽ tanta illi dedisset, quanta accipere dignus non erat, ipse autem mandatũ

ἵνα & ὅπως, hoc est apud nos vt, qd in scriptura positæ designẽt.

dei

A dei transgressus esset, & cædem cum adulterio commisisset, & regno in contemptũ dei abusus esset, quid aliud ex facinore accidebat, q̃ omnino vt deus qui iudicabatur & disceptabat cum Dauid, iustificaretur, & victor appareret condemnato rege? Quia à quo regnum acceperat, illius leges reiecit propter istud ipsum, ꝙ rex erat. Nam si pri 2.Reg.11
uatus fuisset, nõ duo illa mala facile simul cõmittere potuisset. Vides quomodo hic, vt iustificeris, non causam, sed euentum dicat: & innumera alia etiam apud apostolũ. Manifesta enim dei notitia est in gentibus ad hoc, vt sint inexcusabiles: quanuis non Roma. i.
ideo deus gentibus dederit scientiam, vt inexcusabiles peccent. Nam ipse quidem dedit vt non peccent: deinde quia peccauerũt, ex facinore cognitio cessit eis in hoc, vt sint inexcusabiles. Et iterum, Lex subintrauit vt abundaret condemnatio: quanuis Roma. v.
propter hoc data sit, vt magis comprimeretur peccatum. Quia autem non voluerunt illud reprimere hi qui legem susceperant, facta est eis lex in abundantiam peccati. amplius enim & magis imputatum est eis, ꝙ & legem habentes peccauerint. Sic igitur & hoc loco, Vt appareant opera dei in illo: non causa, sed euentus designatur. Ex hoc enim ꝙ sanatus est cæcus, intelligit glorificari deum. Nam sicut sæpe architectus do- Cõpatio.
mum partim quidem elaborat, partim imperfectam relinquit: vt si quis forte ei non credat ꝙ ipse sit ille qui partem extruxerit, possit per hoc quod conditũ est, & imperfectum, ostendi ꝙ ipse extructi opifex sit: ita & deus noster Iesus excæcata mẽbra sanans, & in suam naturam constituens, ostendit ꝙ ipse sit qui & alia mẽbra cõdidit. Dicẽs autem, vt manifestetur gloria dei, de seipso dicit, nõ de patre. Nã illius gloria ma-
B nifesta erat, suã autem oportebat manifestare, ꝙ ipse erat ille qui ab initio fecerat hominem. & plane non parua erat gloria vt manifestaretur ꝙ ipse qui nunc apparuit homo, sicut deus condiderit hominem. Quod autem de seipso hoc dicat, audi sequentia. subdit enim, Oportet me operari opera eius qui misit me. Oportet me, inquit, manifestare meipsum, & facere opera quæ possunt me ostendere facere eadem quæ pater. Vide aũt qũo non dixerit ꝙ talia opera quæ faciat pater, oportet & me operari, sed illa ipsa quæ facit pater. Nam oportet me, inquit, operari opera illa. Opera illa ipsa, quę is qui misit me, facit. Hęc autem oportet me operari quãdiu dies est, hoc est, quandiu præsens vita agitur, vt homines possint in me credere: quia ventura est nox, in qua nullus poterit operari, hoc est credere. Opus enim fidem nominat. Itaque in futuro seculo nullus potest credere. Nam dies quidem præsens vita est, eo ꝙ possumus nunc sicut in die operari: q̃uis & Paulus hanc noctẽ nominet, eo ꝙ in ea ignoretur Ephes. vi.
quis virtutẽ vel peccatũ operetur, & ꝙ ad cõparationẽ futuræ lucis minus circũfulgeat iustos. Nox aũt est futurũ seculũ, eò ꝙ nullus illic poterit operari: q̃uis & Paulus hoc diẽ vocet, eo ꝙ tũc vt in luce refulgebunt iusti, & apparebunt vniuscuiusq; facta. Itaq; in futuro seculo fides non erit, sed & voluntarii & inuoluntarii obediẽt. Quãdiu Fides ĩ fu
igitur in mũdo ero, lux sum mũdi, propterq; doctrinã & miraculorũ ostẽtationẽ illu- turo secu-
stro aĩas, atq; ita oportet me multorũ aĩas illuminare, ꝑ hoc ꝙ sano cæcũ, & pupillas lo nõ erit.
oculorũ ci⁹ illustro. Nã q̃a lux sum, oportet me & sensibiliter & spũaliter illuminare.

Hoc quum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & illeuit lutum super
C oculos cæci, & dixit ei, Vade, laua in piscina Siloæ. quod si interpreteris, sonat missus. Abiit ergo, & lauit, & venit videns.) Dicens, inquit, hæc Iesus, non his verbis cõtẽtus est, sed & opus addidit. Expuit enim in terram, & lutum fecit, inunxitq; oculos cæci: ostendẽs per lutum ꝙ ipse sit qui & Adam de luto formauerit. Dicendo enim, Gene. ij.
Ego sum qui Adam formaui, arrogantius visum fuisset audientibus: quod per opus monstratũ nõ ita offendit: propterea & de luto oculos illi format more opificii quo & Adam formatus est. Non formauit autẽ tantũ oculos, neque aperuit tãtum, sed & videre concessit: vnde signum est ꝙ & Adę animam inspirauerit. Nam quum illa non operatur: etiamsi oculus sit, non videt. Porro sputo inũgit oculos, quia missurus erat eum ad Siloam, vt ne aquę fontis asscribatur miraculum: sed discamus ꝙ virtus egressa ex ore eius, ipsa formauerit & aperuerit oculos ei⁹: propterea expuit in terrã, & ex ore fecit lutũ. Deinde vt ne putes ꝙ terræ fuerit miraculũ, iubet vt omne deponatur Cur ad Si
lutum. Quidã aũt dicũt ꝙ & lutum non sit depositum, sed formatũ in oculum. Cæte- loã cæcus
rũ iubet eum ad Siloam ire, partim vt discamus cæci fidem, & quàm obediens fuerit. missus.

Non cogitauit, quũ lutum & sputum adhibitum oculis, quid opus mihi Siloa? q̃d vt lauer? sed obtemperauit præcipienti. Insuper vt & confundat Iudæorum ingratitudinẽ. Verisimile enim erat multos illũ luto super oculos vnctum vidisse, & eũ diligẽter obseruasse, & ita non potuisse postea dicere, Hic est, hic non est. Et tertio ostẽdens se non esse iniquum legi veteri, mittit ad Siloam. Propterea & Euangelista interpretationẽ Siloæ ponit, vt discas ꝙ & illic Christus eũ sanarit, & ꝙ Siloa figura sit Christi. Sicut enim spiritualis petra est Christus, ita & spiritualis est Siloa. Et sicut torrens ille Siloæ repentinus, & vehementior apparebat terribili quodam fluxu, ita & aduentus domini occultus, & angelis incognitus, omne peccatum virtute diluit. D

Itaq; vicini, & qui viderant eũ prius ꝙ mendicus esset, dicebant, Nonne hic est qui sedebat, & qui mendicabat? Alii dicebant, Hic est. Alii rursus, Similis est ei. Ille dicebat, Ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit ille, & dixit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad piscinam Siloæ: & laua. Vt autem abii & laui, visum recepi.) Perculsi admirabili miraculo vicini, increduli erant: & quanuis abitio ad Siloam oculis eius luto inunctis ad hoc erat, vt multi eum viderent, & non postea negarẽt, quasi nescientes vnde, attamen adhuc increduli sunt. Non temere autem hoc adnotauit Euangelista, ꝙ mẽdicus fuerit, sed vt ostendat ineffabilem domini misericordiã, quæ se ad infimos vsq; demittat, ita vt & mendicum summa diligentia curaret, & vt inde etiam ipsi disceremus ne contemnamus minimos. Cæcus autem neq; priorem erubescens cęcitatẽ, neque populũ timẽs, confitetur, Ego sum, prædicãs benefactorem: & dicit, Homo quidã qui dicitur Iesus. Hominẽ dominum vocat, eo ꝙ de illo nihil vnq̃ magni cognouerat. fatetur autem quantũ tunc cognouit. Vnde autẽ cognouit illum ꝙ Iesus esset? ex colloquio ad discipulos. Nã quia discipuli quidã eum interrogauerant de illo, & ipse multa loqueretur eis, nẽpe, Oportet me operari opera eius qui misit me, &, Lux sum mundi: talia autẽ nullus alius docebat, nisi solus Iesus, & illis verbis crebro vsus est: inde agnouit eum cæcus ꝙ Iesus esset. Nam facientem lutum, & inungentẽ oculos, ex contactu agnouit, spuentem non item. Non enim sciebat, eo ꝙ nondum admouisset, neque apposuisset. Ita erat vere homo. E

Dixerunt ergo ei, Vbi est ille? Ait, Nescio. Et ducunt ad pharisęos eum qui dudum cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quum lutũ faceret Iesus, & aperiret oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum & pharisæi quomodo visum recepisset. Ille autẽ dixit eis, Lutum mihi imposuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex pharisæis quidam, Non est hic homo à deo, quia sabbatum non obseruat. Alii autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa edere? Et dissensio erat inter eos.) Quoniam dominus sanans & miraculum faciens, cõsueuerat, eo ꝙ alienus esset ab ostentatione, secedere: interrogatus cæcus dicit, Nescio: verum omnino loquens & in hoc. Ducunt autem illum ad pharisæos, vt diligentius & exactius interrogaretur. Porro Euangelista assignauit sabbatum esse, vt ostendatur malitia illorum, ꝙ cõtra Christum apprehenderint occasionem & arguerint illum propter violationem sabbati, & ita tentarint adumbrare miraculum. propterea neque interrogant illum quomodo viderit, sed quomodo oculos eius aperuerit, per omnia calumniantes dominum, ꝙ in sabbato operatus fuerit, cogentes illum cæcum commemorare quòd lutum fecerit, in sabbato scilicet. Ipse autẽ, sicut ad eos qui audierant iam loquens, neque nominis Iesu memor est, neque quid ad ipsum dominus dixerit, sed solum, lutũ imposuit super oculos meos, & laui, & video. Verisimile enim fuit ꝙ audierit pharisæos ab iis qui adducebant ipsum ad illos, ꝙ forte accusauerint Iesum, & dixerint, Ecce qualia facit in sabbato Iesus. Operæprecium autem est videre cæci in dicendo libertatem, vt & pharisæos impauide alloquitur. Nam illi quidẽ cogebant eum, vt metu perculsus negaret sanationẽ. At ille clarius exclamat, Video. Dicebãt igitur quidã ex pharisæis, non omnes, sed impudentiores, Hic homo non est ex deo. Alii autẽ dicebãt, Q̃uo potest homo peccator talia facere? Vides multos à signis mulceri? Ecce & hi pharisęi & principes erant, attamen à signo placantur, & defensionẽ suscipiunt. Et dissensio erat in eis. Hæc dissensio prius orta fuit in turba. nam alii quidem dicebant, alii autẽ non. F

Nunc

A Nunc autē & in principibus oritur, & multi ex pharisæis diuisi ab eis sunt, & patrocinantur miraculo. Veruntamen quāuis diuisi fuerint, negligentius tamen instant pro Christo, & dubitando, & duplici animo magis q̄ firmiter. Audi enim quid dicant, Quomodo potest homo peccator talia facere? Vides q̄ leuiter vrgeāt? Vide autem & malitiam eorum qui criminantur. Non enim dicunt, Hic nō est ex deo, quia in sabbato sanat: sed, quia sabbatum non seruat: sursum deorsumq; nō beneficiū, sed diei violationem pronunciantes. Annota autem & hoc, quomodo principes segniores quàm turba sint in bono. Nam turba quidem prius diuisa erat sententiis, & nō omnes dura loquebantur propter Christum: Principes autem posterius in hāc laudabilem dissensionem venerunt. Est autem & bonum dissentire, sicut & dominus dicit, Gladium veni mittere super terram, quo sententiæ in omni bono & pietate diuiduntur. Matth. 10

Dicunt cæco iterum, Tu quid dicis de illo qui aperuit tibi oculos tuos? Ille autem dixit, Propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo ꝙ cæcus fuisset, & visum recepisset, donec vocauerunt parentes eius qui visum receperat, & interrogauerunt eos, dicentes, Hic est filius vester, quem vos dicitis cæcum natum esse? & quomodo ergo nunc videt?) Qui fuerunt interrogantes cæcum, Tu quid dicis de illo? Erant planè ex beneuolorum sorte. Nam postq̄ dixerunt, quomodo potest peccator talia signa facere? vt ne videantur ipsi frustra patrocinari, eum qui beneficium acceperat, in testē adducunt: vt per eum qui virtutē senserat, confutarent calumniatores. Vide enim quomodo beneuole interrogant. Non enim dixerunt, Tu quid dicis de illo, quia lutū fecit, quia sabbatum non seruauit? sed miraculi recordantur, quia aperuit oculos tuos: B quasi exacuentes curatum vt pro Christo quæ digna erant, diceret. In memoriā enim ei reducunt: Quia aperuit oculos tuos, beneficio te prosequutus est, dicūt: & ita debes illum prædicare. Ideo & cæcus confitetur tunc id quod potuit, ꝙ nō sit peccator, sed ex deo. Propheta enim est, dicit. quāuis alii dicerent ꝙ non esset ex deo, eò ꝙ sabbatum non seruaret: tametsi Christus vno digito, quia lutum inunxerat, sabbatum soluere videbatur: ipsi aūt tota manu soluētes, in sabbato mactantes animalia in vsum, videbātur pii esse. Vocant igitur duri & impersuasibiles parentes eius, volentes illos perplexos reddere, & ita negare cæcitatem filii. Nam quia illius gratum os obstruere non poterant, parentes eius ambiguos reddūt: quos statuunt in medio, & cum multo furore interrogant, immo cum multa malitia. Non enim dixerunt, Hic est fili⁹ vester, qui dudum cæcus, sed, quem vos dicitis: quasi dicentes, quem vos cæcum fecistis, vbique sermonem illum seminantes, fingentes & mentientes. Verum o scelesti pharisæi, quis pater talia contra filiū suū mentiretur? Duobus autē illos angustis locis vrgēt, & cogunt negare filium, dicendo, quem vos dicebatis, &, quomodo igitur nunc videt? Vides enim ꝙ signum hoc, quòd postea ille viderit, ita narrant, quasi prius eum cæcū fuisse mentiti illi essent. Nam mendacium est vel illud quod ipse nunc dicit, vel illud quod cæcus sit. sed illud veritas, videt enim. mendacium igitur ꝙ vos prædicastis cęcum illum fuisse prius.

Sabbatū tota manu soluentes Iudæi, reprēhēdūt Christū.

C Responderunt autem eis parentes eius, & dixerunt, Scimus ꝙ hic est filius noster, & cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis eius oculos aperuerit, nos nescimus: ipse ætatē habet, ipsum interrogate, ipse de se loquetur. Hæc dixerunt parentes eius, ꝙ timerent Iudæos. Iam enim conspirauerāt Iudæi, vt si quis eū confiteretur esse Christū, è synagoga eiiceretur. Propterea parētes eius dixerūt, Aetatem habet, ipsum interrogate.) Tres interrogationes obtulerant pharisæi parentibus cæci, num filius eorum esset, num cæcus natus esset, & quomodo visum recepisset. Et illi quidem duo fatentur, ꝙ filius eorum, & ꝙ cæcus fuerit, modum autem sanationis ignorent: & hoc omnino vt confessio veritatis firmior fieret, & ita ipse qui beneficium sensit, & fide dignior erat, testaretur illa, sicut & parentes eius dicunt, ipse ætatē habet. Nunquid stultus est, vel stupidus, vt nō intellexerit quomodo sanatus sit? Hęc autem dixerunt parentes eius, timentes pharisæos, inquit. ita adhuc erant inexercitati, & ignobiliores filio. Nā ille veritatis mansit imperculsus testis, ita & illustrati erāt mentales oculi.

Vocauerunt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, & dixerūt ei, Da gloriā deo.

Nos scimus ꝙ hic homo peccator est. Respondit ergo ille, & dixit, An peccator sit, nescio: vnum scio, ꝙ cæcus quum essem, nunc videam. Dixerunt ergo illi iterũ, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis, Dixi vobis iã, nec audistis, cur iterum vultis audire? Num etiam vos vultis discipuli eius fieri? Conuitiati sunt ergo ei, & dixerunt, Tu discipulus illius esto, nos aũt Mosi discipuli sumus. Nos scimus ꝙ Mosi loquutus est deus, hunc autem nescimus vnde sit.) Postq̃ parẽtes incitarant vt filius suus interrogaretur, hoc faciunt importuni, & adducunt illũ non vt interrogẽt, sed vt calũniandi medicum materia suppeditetur. Da enim gloriã deo, hoc significat, confitere ꝙ Iesus nihil operatus sit in te. Gloriã enim esse dei putant, de Iesu nihil bonum attestari. Nos enim scimus, inquiunt, ꝙ sit peccator. Quomodo igitur non arguistis eum quando vocauit vos dicens, Quis ex vobis arguet me de peccato? At cæcus inquit, Si quidem peccator est, nescio, hoc est, non nunc examino hoc, neq; affirmo: illud quidem manifeste scio, ꝙ miraculũ in me perfecit: res ipsa nũc per seipsam consideretur, & sententiam de se ferat. Deinde quia sæpe interrogantes illũ, quid fecit tibi, propter vnctionẽ luti quæ facta erat in sabbato, insidiabãtur saluatori: sensit homo non ad discẽdum, sed ad interrogationẽ captandam cõpositos, & austerius eis respondit, Neq; enim sermone vltra vos dignor. Nam quoties vobis dixi, & nõ attẽdistis? Deinde quod maxime illos cruciabat, subdit, Num & vos vultis discipuli eius fieri? Declarat autem ꝙ ipse quidem discipulus eius esse velit. Cæterum incessens eos placide hæc dicit, quod sane fuit animæ liberæ & intrepidæ, & non curantis insaniam illorum. Ad cuius conuitiũ illi, Tu discipulus illius sis, nos aũt Mosi discipuli sumus. Videntur autem & in hoc mendaces. nã si fuissent discipuli Mosis, & Christi fuissent discipuli, sicut & ipse dicebat eis, Si crederetis Mosi, crederetis vtique mihi. Non dixerunt autem, nos audiuimus: sed, nos scimus ꝙ Mosi loquutus sit deus. q̃uis à parẽtibus suis audissent, exactam se habere scientiam dicebant de iis quæ per auditum receperant. Eum autem quem oculis viderant miracula facientem, & quem audierãt superna loquentem, impostorem vocabant. Vides insipiẽtiam à malitia profectam.

Margin: Iohã. 8. — Iohan. 5 — D — E

Respondit ille homo, & dixit eis, In hoc enim mirabile quoddã est, ꝙ vos nesciatis vnde sit, & tamen aperuit oculos meos. Scimus autem ꝙ peccatorem deus nõ audit, sed si quis dei cultor est, & voluntati eius obtẽperat, hunc audit. A seculo non est auditum ꝙ quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo, non potuisset facere quicquam.) Vos, inquit, ô Iudæi reiecistis eum qui me sanauit, quasi nescientes eum vnde sit: ego autem dico ꝙ propter hoc magis est mirabilis, quia homo nõ est ex nobilibus apud nos, neq; ex honore præditis, qui talia potest. Et ita vndiq; manifestũ est ꝙ sit maioris cuiusdam potentiæ, neq; humano indigeat auxilio. Insuper quia pri⁹ dixerant quidam ex eis, quomodo potest homo peccator signa facere talia? iam & illorum assumit iudicium, in memoriam eis ipsorũ verba reducens. Scimus enim (dicũt omnes) quòd deus peccatores non audit, sed si quis dei cultor fuerit, & volũtatẽ eius fecerit, hunc audit. Considera hoc loco quomodo non solum dominum alienum faciat a peccatis, sed & ostendat eum valde placere deo, & facientem omnia quæ ad illũ pertineant, dicendo: sed si quis dei cultor fuerit, & voluntatẽ eius fecerit. Insuper q̃a cognoscebat eos adumbrare velle miraculum, beneficentiam prædicat. Nisi enim hic à deo fuisset, non fecisset tale miraculum, quale nullus à seculo. Nã aperti fuerũt fortassis cæcorum oculi, sed illi non fuerunt à natiuitate cæci, sed alio quodam euentu: hoc autem rarum, quod nũc factum est. Manifestum igitur ꝙ maior q̃ homines sunt, talis est, qui miraculum fecit. Sed quærunt quidam frigidam & sophisticam quæstionem, quomodo dixerit ꝙ peccatores deus nõ audiat, quum audiat eos precantes vt remittantur peccata? Nam misericors est. Quid igitur est (dicunt) quod hoc loco dicit, peccatores non audit? Oportebat autem ad talia ne respondere quidẽ, respondendum tamen. Quod deus peccatores non audit, hoc significat, ꝙ deus non concedit peccatoribus signorum operationem. Non enim habitat spiritus in corpore subdito peccatis. Audit igitur petentes remissionem peccatorum vere & ex corde, non vt peccatores, sed vt pœnitentes. Nam simul atque petiuerint remissionem, transferũtur ab ordine peccatorum in ordinem pœnitentium. Verisimiliter igitur dictum est ꝙ deus pecca-

Margin: Quos de⁹ exaudiat, quos non — F — Quid significet ꝙ de⁹ peccatores non audit. — Sapien. 1.

A peccatores non audiat. Neq; enim peccatoribus dat gratiam signorum. Quomodo enĩ audiret quos odio habet, etiãsi petiuerint aliquando de re quapiã, attribuẽtes ei ea quæ sibi non conueniunt? Et quãuis audiat petentes remissionẽ, non tamen vt peccatores, sed vt pœnitentes audit. Cõsidera autem quomodo dixerit, quòd si quis dei cultor fuerit, mox apposuerit, & volũtatem eius fecerit. multi enim cultores quidem sunt, voluntatem autem dei nõ faciunt. Oportet autem vtraq; adesse, dei cultum, & voluntatis diuinæ adimpletionem, hoc est, fidem & opera: vel (vt Paulus nominat) fidem, & bonam conscientiam: vel breuius dicendo, theoriam & praxin. Tunc enim reuera viuit fides, quando opera habet deo placentia, è quibus bona conscientia nascitur, sicut à malis operibus mala conscientia. & rursus opera tunc viuunt, quando fidẽ habuerint, separata autem abinuicem mortua sunt, sicut quando est fides sine operibus, mortua est, & opera sine fide mortua sunt. Vide autem quomodò veritas mendico nullius momenti conferat libertatem dicendi, & redarguẽdi eos qui apud Iudæos magni & honorati. Ita magna eius virtus, sicut & mendaciũ libertatis carentiã & humiliatus sermo sequitur.

Fides & opa ĩ dei cultu exq runtur. 1. Timo. 1 Opera & fides mutuatim sese viuificant. Iacobi. 2.

Responderũt & dixerunt ei, In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerũt eum foras. Audiuit Iesus quòd eiecissent eum foras: quũq; inuenisset eum, dixit ei, Tu credis in filium dei? Respondit ille, & dixit, Quis est domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo domine. & adorauit eum.) Quãdiu sperabãt ab homine quòd ad eos loqueretur, aduocabãt eũ, B & interrogabant, idque sæpe. Vbi autem agnouerunt eũ ex responsis non sapere quæ illorum, sed fauere veritati: contẽnunt quidem illũ, vtpote in peccatis natũ, insipienter omnino cæcitatem ei obiicientes, & existimantes quòd quasi maledictus, & ante natiuitatem condẽnatus esset vt cæcus nasceretur: id quod ratione carebat. Eiiciunt autem illum extra templum, vt confessorem veritatis, filii mendacii. Sed vide lucrũ. Eiectus est ex templo, & statim inuenit eum dominus tẽpli. Contẽptus fuit opinione illorum propter Christũ, & honoratus est agnitione filii dei. Inuenit enim illum, inquit, Iesus, quodãmodo dedita opera ad hoc veniens, vt illũ consolaretur quasi agonothetes athletam qui multum laborauerat, & coronatum suscipiens. Et quid dicit? Credis in filium dei? Quid post tantam contradictionem cum Iudęis, post tanta verba rogat, num credis? Non ignorans hoc facit, sed volens cæco seipsum nõtũ facere. Quia enim non bene viderat eum etiam ipsum sanantem (& quomodo potuisset, q̃ a pessimis canib⁹ Iudæis huc & illuc trahebatur?) eius gratia nũc illum interrogat: vt si ille interroget quisnam sit filius dei, consequenter se ostendat. Insuper & indicat ei quòd fidem illius valde colat, quasi in hunc modum dicens, Cõtumelia te afficit populus talis, sed nulla mihi illorum cura. Vnius fidei rationẽ habeo. At ille, Quis est domine filius dei? Desiderante anima verbum loquutus est. Cæterũ ille, & vidisti, inquit, eum, & qui loquitur tecum, ille est. Non dixit, ego sum qui te sanaui, qui dixi tibi, vade lauare: sed submisse quidem primum & obscure, Et vidisti, inquit, eũ: deinde & manifestius, Et qui loquitur tecum, ille est. Videtur autem dominus dedita opera dicere, C vidisti eum, vt omnino in memoriam suæ sanationis illum reducat, & quòd à se virtutem receperit vidẽdi. Et ille statim credit, opusq; feruentis & veræ fidei ostendit adorans, confirmans sermonem opere, quòd vt deum glorificet Christum. Nam soli quidem deo adorationem impendendam lege cautũ. Intellige autem hoc miraculum etiam spiritualiter impletum. Nam cæcus quidem erat omnis homo à natiuitate, hoc est, ex eo tẽpore quo erat sub generatione cui omnino coniuncta est corruptio, à qua mortalitati condẽnati sumus & adiudicati, dum crescimus à natiuitate illa passionibus obnoxia. Nam ex tunc crassa quædam nebula, & pellicea fortassis tunica (vt dicunt sacra eloquia) effusa est super mentis nostræ oculos. Vel etiam cęcus est gentiliũ populus. Nam & hic a natiuitate erat cęcus, eo q̄ excæcati, ea quę genita & corruptibilia, deificabant, secundum quod obtenebratum est insipiens cor eorum. Tales erant Persarum magi, vitam suam natiuitatibus & futurorum prædictioni insumẽtes. Hũc igitur cęcum, siue simpliciter omnem hominem, siue etiam gentilem populum, vidit Iesus. Quia enim non potuit conditorem videre, ipse per viscera misericordię visita-

Deut. 6.

Luc.1. uit nos oriens ex alto. Quomodo aũt vidit? pręteriens, hoc est, nõ in cælo existẽs, sed D
Psal.13. progrediens sermonibus euacuationis, & prospiciens è cælis iuxta prophetiã, videſ-
& 52. que omnes filios hominum. Et aliter, Præteriens vidit populum gentilem, hoc est,
Matth.15 non primùm ad illum veniens. Venit enim ad oues quæ perierant de domo Israel. Deinde quasi obiter in via fecit visitationem eius populi, qui omnino sedebat in tenebris omnis ignorantiæ. Quomodo autem sanat cæcitatem? Quum expuisset in terram, & lutum fecisset. Nam sicut stilla quæ descendit in terram, in sanctam virginẽ, sermone huius spiritales oculi vnguntur ex sputo & luto terræ, hoc est, vnico Christo, qui ex deitate, cuius symbolum stilla & sputum: & humanitate, cuius symbolum est terra, ex qua domini corpus. Num igitur finis sanationis in credendo est? Neutiquam, sed oportet & ad Siloam abire, fontem baptismatis, & baptizari in Christo.
Galat.3. Quotquot enim baptizati sumus spiritualiter, in Christo baptizati sum⁹. Verum vbi
Matth.24 baptizatus quis fuerit, tunc & tentationibus subiacebit. Ducetur enim ad reges propter Christum, qui sanauit illum. Oportet igitur firmiter se gerere, & stare in confessione constanter, nec propter metum negare, sed & si opus fuerit, excommunicatum
Iohan.16 fieri: iuxta illud, Exosi eritis omnibus propter nomen meum, & extra synagogas facient vos, etiam eiicient confitentem, homines veritatem odio habentes, & persequentur propter illas quæ eis sacræ & venerabiles, diuitias dico & gloriã. Tales enim inueniet Iesus. Et tunc magis quando ab inimicis ignominia notatus fuerit, a Christo honorabitur agnitione, & certiore fide. Nam tunc magis adorabit Christum, qui E
apparet vt homo, est autem & filius dei. Non enim alius est dei, & alius Mariæ (nam
Nestorij impietas. hæc Nestorii impietas) sed vnus quidem est dei filius & hominis. Vide enim quomodo dominus dicente cæco, Quis est filius dei, vt credam in eum? Et vidisti (inquit) eũ, & qui loquitur tecum, ille est. Quis igitur erat loquẽs? Omnino ille qui ex Maria na-
Maria q̃re θεοτόκος dicta. tus quidem & filius dei, non alius ergo & alius, vnde proprie θεοτόκος sancta Maria, vtpote quæ filium dei carnem factum genuerit, indiuisibilem existentem, & vnum duplicem, qui est Iesus Christus.

Et dixit Iesus, In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videãt: & qui vident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis hęc qui cum ipso erant, & dixerunt ei, Num & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc vero dicitis, videmus, idcirco peccatum vestrum manet.) Postquam vidit dominus pharisæos ex miraculo magis offendi, quàm vtilitatẽ percipere, & propterea maiori condemnatione dignos, dicit, sicut videtur & euenit, In iudicium ego veni, hoc est, in maiorem condemnationem & in pœnam: vt qui non vident, videãt: & qui vident, pharisæi scilicet, cæci oculis animæ fiant. Ecce enim ille quidem à natiuitate non videbat, & nunc videt anima & corpore. Qui autem videntur videre, mente excæcati sunt. Duos enim visus, & duas cæcitates hoc loco dicit. Pharisæi autem, qui semper ad sensibilia sunt intenti, existimantes eum de sensibili cęcitate loqui, hãc solam corporalem erubescunt cæcitatem. At dominus ostendere eis volẽs quòd melius esset eis esse cæcos corpore, & non incredulos, inquit, Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nam si per necessitatem naturæ excæcati essetis, venia daretur vobis F
incredulitate laborantibus: nunc autem quia dicitis vos videre, & plane etiam ipsi facti spectatores huius miraculi in cæco, incredulitate laboratis adhuc, non digni estis venia. Nam peccatum vestrum indelebile manet. Et magis puniemini, eo quòd ex miraculis quæ videtis, ad fidem non trahimini. Forte autem quis etiam sic intellexerit, si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nam vos quidem, inquit, de corporali cæcitate interrogatis, ego autem de animi cæcitate dico, quòd si essetis cæci, hoc est imperiti scripturarum, non haberetis tale peccatum, quia per ignorantiam peccaretis: nunc autem dicitis quòd videatis, & prudentes vosipsos & legisperitos facitis, & ita per vosipsos condẽnati estis, & maius habetis peccatum, quia scienter peccatis.

CAPVT X.

A AMen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in stabulum ouiū, sed aliūde ascēdit, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vocē eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et quum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequūtur, quia nouerunt vocem eius. Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia nō nouerunt vocem alienorum.) Postq̄ illis incredulitatem obiecit, dicens, Vere cæci estis secundum animam propter incredulitatis morbum: vt ne possint dicere, nō auersamur quasi cæci, sed vt seductorem te fugimus, de hoc nunc facit prolixum sermonem: & quid facit? Indicia ponit veri pastoris, & lupi & perniciosi, & sic seipsum ostendit a parte bonorum esse, testimonium ab operibus sumens. Et prius indicia ponit perniciosi. Ille enim (inquit) nō ingreditur per ostium, hoc est, per scripturas. Non enim vtitur scripturis testibus, neque prophetis. Nam profecto scripturæ ostium sunt per quas adducimur ad deum, illæ lupos non permittunt intrare. Prohibent autem hæreticos, vt nos securi simus: & de omnibus rationem dant, de quibus voluerimus. Fur igitur est qui non per scripturas ingreditur in stabulum ouium, & ita per illas deprehenditur: sed ascendit aliunde, hoc est, aliam sibi viam & insolitam parat, sicut & corrupti sunt. Talis erit Antichristus. Non enim ex scripturis illius testimonia. Insuper & scribas notat. Nam hi quidē mandata legis paruifaciebant, mandata autem hominum & traditiones docebant diligenter. Dicit, qui ascendit, id quod furis est, sepem transilientis, & omnia cum periculo facientis. Vidisti indicia latronis? vide & quæ sint pastoris. Pastor enim per scripturas ingreditur, & ei ostiarius aperit. Ostiarium autem vel Mosen intelligit, cui diuina eloquia concredita fuerunt. Aperit autem Moses domino, de ipso omnino dicens, sicut & ipse dicit, Si crederetis Mosi, crederetis vtiq; mihi. Vel spiritus sanctus est ostiarius. Nam quia in spiritu sancto intelligūtur & aperiuntur scripturæ quę ostēdunt nobis Christum, merito ostiarius dicitur spiritus sanctus, in quo vt spiritu sapiētię & scientię scripturę aperiuntur, per quas ingreditur dominus ad nostri curam, & per quas ostenditur pastor. Vocem autem eius pastoris audiūt oues. Nam quia illi sępe eum dicebant deceptorem, & hoc ex incredulitate confirmabant, dicentes, Num quis principum credidit in illum? ostendit Christus ꝙ non oporteat haberi se pro dānoso eò ꝙ illi non credant, sed ipsos abiiciendos esse ex ouium genere. Nam si ego quidem (inquit) per ianuam ingredior, manifestum ꝙ vere sum pastor. Vos autem qui non secuti estis, videmini nō esse oues. Vnde autem educit oues proprias? Vel ex medio infidelium, sicut & cæcum de medio Iudęorum, qui & audiuit eum, & agnouit eū. Et ante oues quoque vadit, q̄uis secus sit cū corporalibus ouibus. post illas enim vadunt pastores. Sed illo loco ostendit ꝙ omnes ducat ad veritatem: quia & discipulos quasi oues in medium luporū mittit. sic igitur rarior est pastoralis cura Christi. Alienum autem non sequentur. cognoscunt enim alienorū vocem. Iterū hoc loco Theudan & Iudam notat, quos nō secutæ sunt oues. Nam paucos quosdam suffurati sunt: & hi post mortem illorum discesserunt. Post Christum autem viuentem & mortuum maxime totus mundus est secutus. Notat autem & Antichristum. Hic enim quum seduxerit ad paruum tempus, non habebit eos qui sequantur suam perditionem. Nam ꝙ non sequantur, hoc manifestat: quia post mortem seducentium non erit qui attēdat vel sequatur. Ianua quidem scriptura est. Educit autem ad pascua dominus oues per ianuam hāc. Quod autem pabulum? Vel futuræ deliciæ, vel sedes in quam nos introducit dominus. Quanuis autem & alio loco seipsum ostium nominat, non est mirandum. Quum enim curam suam vult demonstrare erga nos, pastorem se nominat: quando autem ostendere vult quòd ipse sit ille qui ducat ad patrem, tunc ianuam se dicit: quia ipse iuxta alium & alium sensum ouis est & pastor. Insuper si quidem sermones diuinarum scripturarum sunt ostium, & dominus ipse esse dicitur sermo, merito vocatur & ostium.

Scripturæ ostiū sunt intraturis ad deum.

B Indicia latronis.

Indicia pastoris.

Iohā.v.

C

Infr. eodē.

Hanc parœmiam dixit eis Iesus, illi autem non cognouerunt quæ essent quæ loqueretur eis. Dixit igitur iterum eis Iesus, Amen amen dico vobis, ego sum ostium o-

uium. Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt D
eos oues.) Hác (inquit) parœmiam, hoc est parabolam, dixit eis Iesus, obscure illis loquens, vt attentiores illos faceret. Postq̃ igitur hoc docuit, soluit nunc obscuritatem, sic dicens, Ego sum ostium. Quod autem dicit, Omnes qui venerunt, non de prophe-
Manichæi tis dicit, sicut Manichæi delirant. Nam illi volentes ostendere vetus testamẽtum nõ esse a deo, & prophetas non esse missos a deo, vtuntur hoc dicto, Omnes qui venerũt ante me, fures sunt & latrones. Non igitur de prophetis hoc dicit, sed de aliis seditiosis. Quod autem de his dicat, manifestum. Non audiuerunt enim (inquit) illos oues. Seditiosos enim illos non audiuerunt oues, prophetas autem audiuerunt, & per illos crediderunt. Et aliter, Non audiuerunt illos oues, laudans dixit. Nusquam autem videtur laudare inobedientes prophetis, sed è diuerso vehementer accusat & persequitur. Insuper diligenter attende verbũ ipsum, Quicũque venerunt, inquit, non quicũq; missi sunt. Nam prophetæ quidem missi aduenerunt: pseudoprophetæ autem, quales
Hiere. 23. & 27. & seditiosi illi dicti, à nullo missi venerunt, sicut & dominus dixit, Currebant, & ego non mittebam eos.

Ego sum ostium. per me si quis intrauerit, seruabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.) Qui ingressus, inquit, per meũ ostium, & oblatus patri, & ouis illius factus fuerit, saluabitur: & non solum saluabitur, sed & sicut dominus, magnam habebit securitatẽ. Hoc enim significat per hoc q̃d dicit, & ingredietur & egredietur, sicut & Apostoli ingrediebantur & egrediebantur, coram tyrãnis libere loquentes. nam & eiecti, læti erant, & inuicti. Et pascua, inquit, inueniet, hoc est, copiosum cibũ. Et ali- E
Roma. 7. ter, Quia duplex est noster homo, internus & externus, vt dicitur à Paulo: ingreditur quidem ille, dixerit quis, qui curam gerit interni hominis: & egreditur iterum, qui mortificarit membra super terrã, & opera corporis in Christo. Talis igitur pascua in-
Psalm̃. 22 ueniet & in futuro seculo, secundum quod dicit propheta, Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c.

Fur non venit nisi vt furetur, & mactet ac perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abũdantius habeant. Ego sum pastor ille bonus. Bonus pastor animam suã ponit pro ouibus. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, ac deserit oues, fugitq;, & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & oues nõ sunt illi curæ.)Quoniam Theudas
Actuũ. 5. & Iudas etiam cũ cęteris apostolis abducti, occisi fuerunt & perierunt: propterea subdit dicens, Fur non venit nisi vt furetur & mactet, ac perdat. Illos & similes eis fures vocans, ego autem, inquit, veni vt vitam habeant. Illi occiderunt & perdiderunt eos qui secuti sunt, ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, sancti spiritus cõmunionem, per quam & regnum cælorum intelligere oportet. Habent igitur omnes fidem in Christo. Omnes enim resurgent & viuent, sed iusti quid amplius habent? regnum scilicet cælorum. Insuper & de passione differit, ac inquit, Animam meã pono pro ouibus: declarans q̃ non inuoluntarius, sed voluntarius ad passionẽ accedat. Pono enim significat, nemo rapit ex me eam, sed ego eam depono. Notat autem & sępe commemoratos seditiosos. Illi (inquit) non posuerunt animam pro ouibus, sed reliquerunt eos qui ipsos secuti sunt, mercenarii enim fuerunt. Ipse autem dominus è di- F
Iohã. 18 uerso quum cõprehensus est, inquit, Si igitur me quæritis, sinite illos abire, vt impleatur sermo, quòd nullus ex ipsis perierit, idq; sic vrgentibus Iudæis, vt nulli lupi in oues magis sæuiant. Nam cum gladiis, inquit, & lignis venerunt comprehendere illũ.
1. Petri. 5. Potes & hic intelligere per lupum, spiritualem inimicum, quem & leonẽ scriptura no-
Psal. 90. minat, & scorpium, & serpentem: qui rapere quidem oues dicitur, quando per mala
Gene. 5. opera quasdam deuorat. Dispergere autem, quando per malas cogitationes cõfundit animam. qui & fur merito dicitur, furans per malas cogitationes, mactans per cõsensum, perdens per opus. Confertur enim malitiæ cogitatio furto, consensus autem in malã cõcupiscentiã diabolicæ mactationi, opus aũt malũ perditioni. Et hoc est forte quod fur nõ venit nisi vt furetur, & mactet, ac perdat. Dominus enim contraria q̃ fur ille facit. Dat diuinam vitam, sanctificans nos & cogitationes per aduentum bonorũ desideriorum, & corpora per bona opera. & quiddam etiam abundantius dat, vt etiã

A aliis prodesse possimus docēdi gratia. profectò & regno cęlorū vt abundantiori quadam remuneratione nos præmiat. Sic igitur est pastor bonus, sed nō mercenarius, vt Iudæorum principes, negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem recipiendam spectantes. non enim quærebant vtilitatem ex Aegypto, sed turpe lucrum.

Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor ab eis. Sicut nouit me pater, ita & ego noui patrem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: illas oportet me quoque adducere, & vocem meā audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.) Etiam hoc loco agnosces differentiā pastoris & mercenarii. Nam mercenarius quidem nescit oues, quod contingit quia non sæpe illas inuisit. nam si sæpe inuiseret, cognosceret illas. At pastor qualis dominus, cognoscit suas oues, quia curam illarum agit: & rursus cognoscitur ab illis quos visitatione dignatur, propter consuetudinem agnoscentium suum curatorem. Vide aūt quòd primus ille nos cognoscit, deinde nos illum. Neq; aliter potest cognosci deus, nisi cogniti fuerimus ab illo. Etenim primum ipse familiaris factus est nobis, carne factus homo: deinde nos illi familiares facti sumus per deificationē, recepta gratia. Volens autem ostendere quòd increduli indigni sint qui cognoscantur à deo, quia reuera oues non sunt, dixit, & cognosco meas oues, & cognoscor ab eis: iuxta id, Cognouit dominus eos qui sunt ei⁹. Porro ne quis putet ꝙ sicut homo cognoscat, subdit dicens, Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem, quasi diceret, ita euidenter illum scio, sicut ipse me. Sæpe autem ponit, Animam meam pono pro ouibus, declarans ꝙ non sit impostor. Dicere enī, Lux sum & vita, apud insipientes inflationis esse videbatur. Dicere autem, Mori volo, nullam inuidiam habet, sed magnam potius curam indicat, quam exhibere volebat lapidantibus. Cæterùm quum dicit, Et alias oues habeo, de gentibus dicit. Non sunt ex hoc ouili, quod sub lege: neque enim gentes lege concluduntur. Et illas quoq; oportet me congregare. Dispersæ sunt enim & hę & illæ non habentes pastorem. Nam & qui inter Iudæos melius sapiebant, & ad credendum propensiores erant, pastore carebant: & multo magis Gentiles. Oportet igitur & illas quæ ex Gentibus, congregare. Verbum autem oportet, hoc loco non est necessitatis, sed plane euentus significatiuum. Et erit vnum ouile, & vnus pastor. In Christo enim Iesu non est Græcus, neq; Iudæus, neque vlla differentia. Vnus enim character omnibus, vnum sigillum baptismatis, vnus pastor, verbum dei & deus. Confundātur Manichęi, qui vetus testamentum abiiciunt. Audiant, ꝙ vnum ouile, & vnus pastor.

1. Timo. 2

B

Oportet.

Colos. 3.

Manichæi

Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego ponam eam à meipso. Potestatē habeo ponendi eā, & potestatem habeo rursus sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio igitur iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? alii dicebant, Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Num dęmonium potest cæcorū oculos aperire?) Quoniam alienum eum à patre dicebant, & seductorem, & perniciosum, nō saluatorem animarum, ostendit per ea quæ dicit, Non sum vobis perniciosus, sed ad sustinēda omnia pro vobis paratus, quāuis propter nihil aliud, q̄ quòd vos intātum diligit deus, vt & ego ꝓpter hoc ab ipso diligar, quia pro vobis moriar. quomodo igitur seduco vos, quos scio dilectos dei? An non magis pro vobis mori quæro, vt si propter nihil aliud, saltem propter hoc, ꝙ magis diligar à patre meo? Hæc autem nūc tam humilia dicit, se illis attemperans, eo ꝙ si diceret de se sublimia, auditores illum non caperent: quia si aliter dictum consideretur, absurdum videbitur. Cur enim priori tēpore nō diligebatur, sed nunc dilectionē cœperit pater, & mors pro nobis, illi dilectionis author fuerit? Non ita est, sed, vt dixi, sese illis attemperans hęc dicit. Dixerit autē quis & hoc, quoniam dilectio dei & patris erga nos ex cōfesso erat. Vidit autem deus & pater etiam filium suum eandem erga nos declarantem bonitatē, atque ita voluisse pro nobis mori, & diligēter obseruare characteres bonitatis paternæ. Dilexit merito, non quasi mercedem quandam mortis pro nobis dilectionem dans filio, sed spectans inadulteratam substantiam in filio, & quodammodo quibusdam naturæ vinculis necessariis & ineuitabilibus ad hoc vocatus. An nō magnę dilectionis opus filius susce-

C

pit ignominiose moriens pro nobis?& non solum moriens, sed & iterum accipiens D
animam, vt occidat mortem, & nobis immortalitatem per resurrectioné pariat? Hoc igitur significat quando dicit, Pater diligit me, eo ꝙ morior pro vobis: quasi exultet & gaudeat pater quòd filius sibi similis sit, & seruet characteres suæ erga homines charitatis. Porro quod dicit, Nullus tollit animam meam à me, propter eos qui mortem eius meditabantur, dicit. Vos enim, inquit, sititis meum sanguinem, sed bene scitis ꝙ me inuoluntario nullus pręualebit. Insuper vt ne qs putet ꝙ minister & subditus moriatur ab alio missus, & illi cedens, Potestatem, inquit, mortis meæ ipse habeo, vt dominus mortis. Itaq; propterea dicit, Potestatem habeo ponendi animam meam. quãuis & vnusquisq; vestrum potestatem habeat ponendi animam suam. nam vnicuique volenti possibile est se interficere. sed non de hoc modo dicit dominus, sed quòd me inuito nullus poterit hoc facere. id in hominibus non fit. Nam etiam præter voluntatem nostram ab aliis interficimur. At dominus nunquam inuolũtarie passus est, eo ꝙ non aliter morti obnoxius erat, nisi quantum libebat. Habet & maius, quòd animam iterum accipiat. Hoc autem mandatum inquit acceptũ esse a patre, vt moreretur pro mũdo. Vsqueadeo, inquit, non sum aduersarius deo, vt & istucipsum mori, à patre mihi demandatum sit. Porro primum quod sublime est, dicit, Potestatem habeo accipere animam meam. Dominum enim mortis se per hoc ostendit, & ducem vitæ. iterum humile verbum ponens, ita mirabiliter vtraq; connectit, & ꝙ nõ habeatur minor, ac seruus patris, & non sit aduersarius illi, sed eiusdẽ potentiæ & volũtatis. Et ita quoq; E
multis ex auditoribus etiam sic profuit, eo ꝙ & dicebat, atq; ita, vt & dissensio fieret. Nam dum nonnulli quibus hæc verba obscuriora videbantur, putabant illum dæmonio actũ loqui quæ non intelligeret: alii qui vel mediocriter intellexerant, Hæc, aiũt, verba non sunt eius qui dæmonio agitur. Insuper quia verbis non poterant confutare illos: quum enim beneuoli non satis tenerent ea quæ à domino dicebantur, neque illis persuasissent verbis, sed Christo operibus patrocinari tentãt, & dicũt ꝙ hæc verba non sint dęmoniaci. Vnde autem hoc manifestum? Ex operibus. Dęmonium enim non potest oculos cęcorum aperire. Quia igitur opus diuinum, ergo & verba eiusmodi sunt. Quare autem Christus nihil respõdet his qui dicebant ipsum dæmonio agi? Quia iam satis illos cõfutarat, & fide digniores aduersabantur illis, & pro ipso rationem reddebãt. Igitur quia dissentiebant inter se, quid vltra opus erat cõtradicere his qui criminabantur, pręsertim quum neq; sic fidem quidem habituri essent?

Iohã. 8.

Facta sunt autem encænia Hierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei, Quousq; animam nostram suspendis? Si tu es Christus, dic nobis ingenue. Respondit eis Iesus, Dixi vobis, nec creditis. Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimonium reddunt de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, quemadmodum dicebam vobis.) Quæ encænia facta sunt in Hierosolymis? Quidam dicunt quòd quo die ædificatum fuerit templum à Solomone, eodem celebrauerint encænia. Alii autem non hoc dicunt, sed Euangelistam aiunt dicere encænia constructi templi post F
captiuitatem. Præclarum autem & celebre agebant festum. Nam ciuitas quasi suum ornatum abiecerat, postque longam illam captiuitatem iucũdum diem encæniorum faciebat. In hoc igitur festo aderat & Iesus. Nunc autem frequentius versatur in Iudæa, quia passio in foribus erat. Hyems enim erat, qua hyeme in primo mense veris passus est dominus, ostendens ꝙ prope sit tẽpus passionis. propterea versatur in Hierosolymis. Et apparenter quidem ex desiderio quodam discendi interrogant, dicentes, num ipse sit Christus? Reuera autem ex corrupta & curiosa mente profecta est interrogatio. Nam quum opera prædicarent illum esse Christum, isti ex verbis quærebant discere: quod ludentium magis est & deridentium. Omnino autem quęstio magna ingratitudine plena est, & fallacium illorum malitiam ostendens. Dic enim, inquiunt, nobis libere. Sane vbique dicebat libere, & comparebat in festis, & nihil in occulto loquebatur, filiumq; dei se nominabat, & lucem, & viã, & ostium, adhibito etiã teste Mose. Præterea arguens eos dominus, vtpote malo animo loquẽtes, Dixi vobis inquit, sæpius, & non creditis. Et aliter, Quid ita simulatis quod nudo verbo persuadeamini?

Quo tpe anni pass⁹ sit Christ⁹

A deamini? Opera quæ facio, non vt aduersarius dei, sed in nomine patris mei, non recipitis, & quomodo nudis verbis crederetis? Omnino enim maior est virtus operum q̃ verborum ad persuadendum: quod & fatebantur hi qui melius inter ipsos sapiebãt, dicentes. Non potest homo peccator signa talia facere. Propterea dicit, Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis. Nam ego quidem vt pastor bonus quæ oportebat facere, feci: vos autem non sequimini. Non ego pastoris, sed vos ouium vocatione indigni estis. Da & tu operam, dum hyems est, præsens dico vita, quæ semper à malis spiritibus turbatur, vt celebres encænia spiritualis tẽpli, semper nouus factus, & ascẽsiones in corde ponens. Aderit enim tunc tibi Iesus, qui simul celebret encæniorum festiuitatem in porticu Solomonis, custodia sua te muniens, & pacificum te faciens ab affectionibus. Ipse enim pacificus Solomon est. Quisquis igitur in protectione Christi pacifici moratur, habet & dominum simul diẽ festum agentem encæniorum animæ, quandiu hyems vitæ huius durat. Ver enim futurum seculum est, quo omnia reuiuiscũt, quo nullus animam innouare potest. Nam præsenti seculo omnia talia cõcluduntur. Iohã. 9.

Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternũ, neque rapiet eas quisq̃ de manu mea. Pater me⁹ q̃ dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus.) Postq̃ dixit eis, Non estis ex ouibus meis: nunc hortatur eos vt fiant oues eius: ideo & subdit, dicens, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Dinde demulcens eos, dicit quæ consecuturi sint ipsum sequentes. Vitã enim, inquit, æternam do eis, & ne pereant in æternum, &c. Et omnino per verba hęc excitat illos, zelumque ac desiderium iniicit, qui concedit ꝙ & alii se sequantur sicut illæ. Propterea autem dicit, Nõ peribunt, quia nullus potest rapere eas de manu mea, eo ꝙ pater meus qui dedit mihi eas, maximus omnium est, & de manu eius nullus potest eas rapere, & ita neq; de manu mea. manus enĩ mea etiã manus patris mei est. Nã ego & pater vnũ sumus, secundũ potestatẽ scilicet & virtutem. Manũ enim potestatẽ & virtutem dicit. Igitur ego & pater vnũ sumus secundum substantiam & naturam, & potestatẽ ac robur. Id quod & Iudæi quoq; quũ intellexissent, ꝙ seipsum consubstãtialem deo faceret, lapidare volebant eum, vtpote qui se filium dei faceret. Sed interrogauerit quispiam, Quomodo dixit dominus, nullus ex manu patris rapit eas, quũ tamen multos videamus perire? Dicendum ꝙ rapere quidem nullus potest de manu patris, decipere autem multi. Nam vi quadam & tyrannide nullus potest auellere à deo, deceptione autem quotidie supplantamur. Quomodo autem dixit, Oues meæ me sequũtur, & nõ pereunt? Videmus enim ꝙ Iudas perierit: sed propter hoc periit, quia non secutus est, neque ouis mansit vsq; ad finem: dñs de iis qui secuti sunt eũ, & oues sunt, inquit quia non pereant. Quod si quis ex ordine ouiũ exciderit, & nõ secutus fuerit pastorẽ, statim perit. Vtaris autẽ & hoc de Iuda exẽplo cõtra Manichæos. Etenim quum ille sanctus esset, & ouis dei, & vertibilis voluntate, sua sponte excidit. Non igitur natura sunt mala, sed voluntate & constituuntur, & soluuntur.

B (margin) Obiectio. Manichæi

C Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi, vt lapidarẽt eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo: propter quod eorum operum me lapidatis? Responderunt ei Iudæi dicẽtes, Ob bonũ opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, & quia tu homo quũ sis, facis teipsum deũ. Respondit eis Iesus, Nonne scriptũ est in lege vestra, Ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura de eo quem pater sanctificauit, & misit in mundum: vos dicitis me blasphemare, quia dixerim, filius dei sum?) Quum diceret, Ego & pater vnum sumus per omnia secundum potestatem & virtutẽ, & indicaret vnam esse patris manum, & suam: putabant Iudæi blasphemum, & apprehendebant lapides, ꝙ faceret se æqualem deo. Igitur dñs admonens & ostendẽs ꝙ nullam iustã furoris erga se causam habeãt, sed absq; causa insaniant, reducit eis in memoriã miracula à se facta, &, Multa bona opera, ĩquit, ostẽdi vobis: ꝑpter quod eorũ lapidatis me? Illi aũt dicũt, Propter blasphemias lapidam⁹ te, quia filiũ dei teipsum facis. Cæterũ ipse nõ negat hoc, neq; dicit, non facio meipsum deum, vel non sum æqualis patri: sed magis confirmat illo- Psal. 81.

rum sententiam,& asserit se deum esse,ex his quę scripta sunt in lege. Legem autẽ dicit & librum Dauid, sicut simpliciter & omnem scripturam. Quod autem dicit, hũc sensum habet. Si hi qui gratia deificationem acceperunt, dii sunt, & nemo illos criminatur: quomodo ego iuste à vobis increpor, qui natura sum deus, quem pater sanctificauit, hoc est segregauit, vt occideretur pro mundo?) Sãctum enim dicitur, quod deo segregatum est. Manifestum enim quia me sanctificat, & segregauit pater in salutem mundi, & ideo non sum æqualis aliis diis, sed deus verus. Vere enim opus dei est saluare, & non hominis gratia deificati. Si igitur illi ad quos dei sermo factus est, hoc est ego: (nam ego sum sermo dei, & habitaui in illis, concessiq; eis vt adoptarẽtur in filios) si igitur illi filii dei, multo magis ego extra omnẽ noxam sum deum vocans meipsum, qui & natura sum deus, & aliis hoc concedo. Confundantur Ariani & Nestoriani. Nam & filius dei, & deus substantia naturaq; est Christus, & non creatura, & aliis dat deitatem ad quos fit. nam sermo est dei, sed non ipse gratia deificatur. Nam manifeste separat se ab his qui gratia deificantur, propter ea quæ illic dicuntur, & ostẽdit ꝙ etiam illis ipse sit author deificationis. nam sermo dei est, & inhabitat in eis: quod significat per hoc quod dicit, ad quos sermo dei factus est, hoc est, in quibus habitauit. Quomodo igitur blasphemo dicens filium dei meipsum? Quãuis enim & carnem feram, & ex semine sim Dauid: sed ignoratis sacramentum, & quòd nõ aliter potuerit carnalis hominum natura dei recipere familiaritatem, quàm per carnem, quasi in velamento ei familiaris fuisset. D

Lex, õnis scriptura.

Sãctũ qđ-nã dicatur

Ariani & Nestoriani cõfutãt

Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: sin vero facio, & si mihi nõ creditis, operibus credite, vt cognoscatis & credatis ꝙ pater in me est, & ego in eo.) Vultis, inquit, scire æqualitatem cum patre? A substantia non potestis scire (impossibile enim est scire substantiam dei) sed accipite ex operum æqualitate & identitate indicium identitatis secundum virtutem. Ex his habebitis deitatis meę testimoniũ, & sciatis & credetis ꝙ nihil ego aliud sum q̃ id quod pater. Eandem enim substantiam habeo manens filius, & differens. Similiter & pater manens pater, & differens hypostasi, nihil aliud est q̃ pater secundum substantiam scilicet ac naturam. quanuis aũt per hypostases differimus, at nõ separãtur hypostases, sed in seipsis alter in altero sunt absq; confusione pater & filius. Etenim sicut apud nos pater separatus est à filio, quanuis natura vnum sint, ita & in diuinis personis: sed in seipsis alter in altero sunt absq; cõfusione. Propterea nos tres quidem homines dicimur, vtpote subsistẽtes separati, & non vnum propriè existentes. In diuina autem triade vnus deus, sed nõ tres dii, propter personarum inconfusam circumincessionem, adde, & eandem volitionem. E

Quærebant iterum eum apprehendere, & exiuit de manu eorũ, & abiit iterum trãs Iordanẽ in eum locum vbi fuerat Iohãnes baptizans primùm, mansitq; illic. Et multi venerunt ad eum, ac dicebant: Iohannes quidem signum edidit nullum: omnia autẽ quæcunq; dixit Iohannes de hoc, vera erant. & crediderũt multi illic in eum.) Quęrunt quidem apprehendere dominum, non ferentes eum quòd tam sublime de se testimonium perhiberet. neque enim ferebant sublimiorem eius theologiam. Ipse autẽ inde transit, illorum furori cedens, & absentia sua illorum morbum mitigari faciens. Secedit autem inuitis illis: monstrans (vt sæpe diximus) ꝙ neque in cruce detentus fuisset, nisi sponte se tradidisset. Quò autẽ concedit? Trans Iordanẽ, vbi Iohannes baptizauit. Non absque causa se illuc contulit, sed in memoriã reduxit multa quæ illic facta & dicta à Iohãne de se. Quòd autem illius quæ illic cõuersatio, multos lucrifecerit, subdit Euangelista, dicens, Et multi venerunt ad eum, & recordati loci, dicebãt, inquit, Iohannes quidẽ signum fecit nullum. Cæterum quod dicit, ita se habet: Si illi credidimus qui nullum vnq̃ fecit signũ, multo magis ei qui tot tantaq; operatus est signa. Quòd autem Iohannes testatus quidem sit de Christo, signum vero nullum fecerit, & propter hoc fortassis non tantam fidem meruerit, subdidit, dicẽs, Omnia autem quæcunque Iohannes dixit de hoc, vera erant. Non vltrà hunc ab illo, sed illum ex his quæ Christ⁹ fecit, fidelẽ affirmãt. Idcirco multi, inq̄t, illic crediderũt. Dicẽdo illic, signat ꝙ locus ille mire profuerit: quãdoquidẽ & de hac causa dominus populũ in solitaria loca à consuetudine malorũ hominum libera eduxit, quò magis illis prodesset F

deffet

A desset: sicut & in veteri lege fecisse apparet. Eductis enim illis ex Aegypto, in solitudine aptauit & formauit sibi populum, dando illi legem. Attende autem & secessionẽ Christi, quæ spiritualiter fit. Nam secedit quidem à Hierosolymis, hoc est Iudaico populo, in locum aũt habentem fontes, Ecclesiam videlicet ex gentibus, in qua fontes baptismatis. Vnde multi accesserunt ad eum, Iordanem transeũtes, hoc est, baptisma. nam transmissio Iordanis, significat baptismatis transitum. Non aliter enim quis accedit ad Iesum, & vere fit fidelis, nisi baptisma transeat, quod per Iordanem significatur. Bāptism⁹ p trāsitum Iordanis significat.

CAPVT XI.

AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus, Bethaniẽsis, à castello Mariæ, & Marthę huius sororis. Maria autem erat ea quę vnxit dominum vnguẽto, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes, Domine, ecce quẽ amas, ægrotat.) Solus quidem Iohannes huius de Lazaro meminit historiæ. Meminit autem, vt nos erudiat ne quis grauatim ferat si boni & deo amici viri morbo teneantur, quia & Lazarus quum esset amicus Christi, ægrotauit. Neq; hoc ignorandum est, ꝙ non erat ista Maria quæ vnxerat dominũ vnguento, meretrix quæ apud Lucam, vel Matthæum, sed alia nõ meretrix, honesta autem, & religiosa, & officiosa. Etenim diligenter ministrabat suscepto Christo, sicut Iohannes testatur, quin & bonam partem elegisse testimonium habet. Ita autem claræ & admirabiles fuerũt B sorores, vt & Lazarus ipse notior factus sit per eas. Erat enim (inquit) Lazarus Bethaniensis a castello Mariæ & Marthæ. Quare autem mittentes accersunt Iesum, & non ipsæ veniunt, sicut Centurio & Regius? Quia plurimum fidebãt Christo: & quia mulieres erant, non oportebat eas ita facilè e domo progredi, & quia in luctu erant, occupatæque circa fratrem. Nam ꝙ hoc nõ fecerint ex contẽptu, manifestum est ex his quæ sequuntur. Magnum enim honorem, & pietatem & precum constantiam præ se ferunt. Dicentes autem, Ecce quem diligis, ægrotat, ad miserationem dominum mouere volebant, eò ꝙ memores erant nominis amicitiæ. Declarat autem & fidem quãdam verbum hoc mulierum. Ita enim multam domino inesse virtutẽ cognouerunt, vt admirarẽtur quomodo infirmitate laboret vir ab illo dilectus. Admirationẽ enim quodammodo habere videtur, Ecce quem diligis, ægrotat.

Lucæ.7.

Matth. 8. Luc.7. Iohã.4.

Audiens autem Iesus, dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, vt glorificetur filius dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit ꝙ ægrotaret, tum quidem temporis mãsit in eodem loco duobus diebus.) Quoniã illic mansurus erat duobus diebus, eius gratia inquit, Infirmitas hęc nõ est ad mortẽ, q̃uis esset ad mortẽ. Sed, qđ dicebã, nũcios volẽs cõsolari, ne nimiũ mœrerẽt, dicit, Infirmitas hæc nõ est ad mortẽ. Et aliter, Si bene cõsideraueris, neq; ad mortẽ fuit infirmitas, qua moriuntur q diu vixerũt, sed tẽporalis & quatriduana. Nam quia surrexit quatriduanus, ad finem spectantes rei, dicimus non esse ad C mortẽ infirmitatẽ, sed pro gloria dei: vnde subdit, vt glorificetur fili⁹ dei. Itaq; gloria dei, patris dico, in nullo maior est, q̃ filii. Deus enim est & filius, sicut & pater, proprie ac vere. Nam cum vna gloria etiã vna est substãtia. Quocirca confundãtur & ex hoc loco Ariani. Verbum autem, vt glorificetur, ne putes causę significatiuum, sed euẽtus, vt sæpe diximus. Nõ enim vt glorificetur deus, propterea ægrotauit Lazarus, sed alia quadã de causa infirmitas accessit, q: a tamen dominus in gloriã dei vsus est. Mãsit autẽ diebus duobus, donec expiraret & sepeliretur: ne quis dicere possit ꝙ grauatio quædam fuerit vel extasis, & non fuerit mortuus. Et propterea tanto tempore manet, vt & corrumperetur, diceretque soror illum fœtere.

Ariani. Vt particulæ significatio.

Deinde post hoc dicit discipulis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respõdit Iesus, Nõne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lux est in eo.) Nusq̃ alio loco prædicit quò sit profecturus: hic autẽ solum prædicere videtur, quia valde timebant discipuli in Iudæam ire. Et idcirco prædicit, vt ne repentina abitione turbentur, si abducerẽtur in regionem quam timebant. Igitur quia timebant

& illi, & sibiipsis magis(nondum enim perfectam de Christo scientiam habebant)dicunt, Modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? At ipse animat illos, & dicit, Sicut qui videt lucem, nō offendit: qui autem in nocte ambulat, ille offendit: ita & qui bonum facit, & in lucidis operibus ambulat, nihil graue experietur: qui autē mala facit, patietur. Et ita nō oportet nos meticulosos esse. Nihil enī morte dignū fecimus. Vel etiam aliter, Si is qui videt lumen, non offendit: multo magis is qui mecū est, nisi à me defecerit, non offendit. Atque ita etiam vos cum sitis mecum, qui lumē sum, frustra timetis. Alii autem diem quidem intelligunt tempus ante passionē, noctē vero tempus passionis. Vos igitur, inquit, quamdiu dies est, hoc est, quamdiu nōdum instat tempus passionis, non offendetis. Non enim persequutionē patiemini à Iudæis, neq; aliud quid graue eueniet vobis. Quum autem nox venerit, passio inquā mea, tūc certe humiliabimini quidem, in vnam domunculam vos recipientes propter metum Iudæorum. Ex eo autem tempore afflictiones & tribulationes, & multa offendicula & aduersitates habebitis. quum ego qui lux sum, non vltrà vobiscum corporaliter cōuersabor, noctem afflictionum habebitis. D

Hæc ait, & post hæc dicit eis, Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem illum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: at illi putauerunt quòd de dormitione somni diceret. Tūc ergo Iesus dixit eis manifeste, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis ꝙ non fuerim ibi, sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus, ad discipulos, Eamus & nos, vt moriamur cum eo.) Quoniam illi formidauerant ire in Iudæā, dicit eis dominus, Quāuis quærebāt me Iudæi lapidare, & hoc faciebāt quia loquēs illis arguebā eos: nunc aūt nō vado vt illis loquar, sed vt amicū inuisam, atq; ita non oportet trepidare. Nō enim ad ea abeo ad quæ prius, vt periculum ex Iudæis expauescam, sed amicum ex somno excitabo. At illi volentes eum ab itinere impedire, Satis(inquiūt)est: si dormit, saluus erit. Igitur nō opus est vt nos abeamus. non enim necessariū est. Vnde ipse adiecit, Amicus noster: vt ostendat necessarium iter illuc. verùm illi dicunt non esse necessarium, quandoquidem saluus factus sit, eo quòd dormiat. Immo non solum non necessarius est aduentus tuus, sed & amico damnosus. Nā si somnus est ei ad salutem(vt nos opinamur) tu autem profecturus es vt excites, saluti eius obfuturus es. non igitur opus est vt eas & excites illū. damnosum enim hoc ei. Itaq; vbi vidit eos adhuc tardos, tunc manifeste inquit, Mortuus est. Cuius autem gratia etiam prius non manifeste dixit, sed occulte, mortem somnū nominans? Propter multa. Vnum quidem, quia à fastu erat alienus. nolebat enim ad ostentationem facere, sed occulte resurrectionē excitationem à somno nominauit. Quomodo autē hac dictione vsus fuisset, nisi mortem somnum appellasset? Quòd autē hoc verum, propter modestiā inquā occulte loquutū, manifestū est ex eo quod sequitur. Nā dicens, mortuus est, non addidit, vado vt resuscitem illum. Vides quomodo abhorruerit à fastu, quomodo noluerit celebrari ea quæ facturus erat? Interim etiam docet nos ne tam faciles simus ad promittēdū. Nā ꝗuis Centurioni hoc fecerit, dixit enim, Ego veniens sanabo eum: illi tamē hoc dixit, vt illius fidē ostenderet. Igitur hæc vna quidē causa est propter quā mortem appellauit somnū. Alia autē est, vt ostendat nobis ꝙ omnis mors somnus sit & requies. Tertia vero, ꝗuis aliis mors fuerit, Lazari tamen defunctio somnᵘˢ videtur, eò ꝙ eum dn̄s resuscitaturus erat. Et sicut nobis facile est excitare dormientē, ita illi, immo innumeris modis facilius est resuscitare mortuū. Gaudeo aūt, inquit, propter vos, vt credatis mihi magis nūc vt deo, quia nō erā illic: & quū longe absim, prædico vobis mortē in Bethania, de qua non audiui, sed sicut deus video quæ lōge eueniūt. Intellexerūt aūt quidā hoc etiā sic. Gaudeo, inquit, vestri causa. Nā ꝙ ego illic nō sum, conducit fidei vestræ: quoniā si adfuissem, ægrotātē sanassem: parū aūt hoc fuisset ad ostensionē potētiæ meæ. Cæterū quū absente me mortuus est, abiēs autē ipsum suscitaturus sum, id magis vestram firmabit fidem, quū videritis me & hoc posse, quod antea nondum ostendi, ꝙ mortuus iterum liberatur, & qui fœtens fuit, apta sua membra recipit, & resuscitatur. Hæc quum dixisset dominus, & ostendisset suum illuc accessum necessarium, Thomas aliis meticulosior,

Mortē cur appellarit Christus somnum.

Math. viij

E F

Eamus

A Eamus, inquit, vt moriamur cum eo. Non fiduciæ, sed formidinis & tristis animi verbum est. Nam vt alios condiscipulos moraretur, memores eos facit mortis, & dedita opera hoc apponit, vt moriamur, quasi talia dicens: Eamus & nos stulti & insipiētes, & non curantes propriā vitā, vt moriamur cū eo. Esto, inquit, ipse vitā suā nō magni faciat: nos autē cur ita stulti essemus? Hæc timidi verba sunt, sed vide eū postea quomodo pro veritate vt Apostolus occisus sit. ita illum diuina gratia roborauit, vt hoc Pauli de eo sit dictum, Sufficientia nostra ex deo. &, Non ego, sed gratia. Origenes aūt dicit de Thoma somnium quoddam. Thomas enim quū audisset prophetias de Christo, & didicisset ꝙ & cum anima in infernum descensurus esset ad liberandas animas, postq̄ audiuit Christum dicentem, Vado vt exuscitem Lazarū, putauit non aliter suscitari eum, hoc est liberari animam eius, nisi & ipse corpore deposito in infernum descendisset. Ideo vt verus Christi discipulus, neq; in hoc volēs à magistro auelli, vult & se & alios condiscipulos deponere sua corpora vt descendant cū Iesu, qui positurus erat animam suam, sicut suspicabatur, vt ex inferno reduceret amici animā. Hanc ridiculam enarrationem apposui, vt pudore suffunderem eos qui Origenica cōmendant. Tu autē vide quomodo dominus quanuis Lazaro mortuo, dixerit, Eamus ad eum, quasi ad viuentem. Etenim Lazarus viuebat Christo, vt deo.

ij. Cor. iij. Origenis de Thoma somniū.

Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento iacentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymā ferè stadiis quindecim: multiq; ex Iudæis venerant ad Martham ac Mariā, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit ꝙ Iesus venisset, occurrit illi: Maria vero domi residebat.) Dedita opera expectauit dominus vt Lazarus fieret quatriduanus: deinde venit vt miraculū faceret, quod nulla ex parte calumniari posset quispiam. Quare autem apponit Euāgelista ꝙ quindecim stadiis abfuerit Bethania à Hierosolymis? Vt ostenderet ꝙ multi Hierosolymitanorum merito affuerint. Non enim longe aberat Bethania. Consolabantur autem mulieres, non ꝙ diligebantur à Christo (etenim conspirauerant vt si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret) sed propter calamitatis necessitatem, vel quòd reuerebantur eas vt nobiliores, vel quòd non erant pessimi qui aduenerunt: vnde & multi crediderunt ex eis. Cæterum Martha sola occurrit primum, & non simul assumit secum sororem: quia seorsim illi occurrere, & factum annunciare volebat. Vnde vbi illam in spem bonam adduxit, tunc abit & vocat sororem. Prius autem non dixit sorori Mariæ. Nam si Maria audiuisset quòd Iesus veniret, surrexisset in occursum, & comites fuissent ei præsentes Iudæi, quos nolebat Martha scire aduentum Christi.

B (margin letter at "uit ꝙ Iesus venisset")

Iohan. ix.

Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine si fuisses hic, frater meꝰ nō fuisset mortuus: sed & nunc scio ꝙ quæcunque poposceris à deo, daturus sit tibi deus. Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio ꝙ resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiā si mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, Etiam domine. Ego credo ꝙ tu sis Christus ille filius dei, qui in mundū venturus erat. Et quum hæc dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororē suam clanculū, dicens, Magister adest, & vocat te.) Fidem quidem habebat Martha in Christum, sed non quantam oportebat: ideo & dicit, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Quod sanè dixit vt non credens absentem potuisse, si quidem voluisset, depellere mortem fratris sui. nam & in sequentibus maiorem infirmitatē declarat fidei. Quęcunque enim petieris, inquit, deum, dabit tibi. Vides ꝙ illum sicut virum quendā virtute præditum & deo probatum habuerit. Non enim dixit, Quæcunque volueris, facies, sed quæcunq; petiueris, dabit tibi. Ipse autem hāc eius suspicionem subuertit. Resurget enim, inquit, frater tuus. Non enim dixit ei, Etiam, petam deum, & dabit mihi. Non consensit sermoni eius, sed medio quodā verbo vsus est: veruntamē per sequētia authoritatē & potestatem suam clariorem facit, Ego sum, dicens, resurrectio & vita. Quoniā enim mulier adhuc incredula erat, & dictū, Resurget frater tuus, non agnoscebat, sed in nouissima resurrectione intelligebat illum resurrecturum: sciebat autē & vltimam resurrectionem futuram, & hoc quidem ex diuinis scripturis, & in primis

C (margin letter at "erat. Et quum hæc dixisset")

Marthę hęsitantia.

ex continuis Christi sermonibus de resurrectione: igitur quia adhuc mulier erat mulier, mentem eius excitat dominus, & quodammodo mortuam fidem eius suscitat, dicens manifestius: Tu quidẽ dicis ꝙ quæcunque petiero deum, dabit mihi: ego autem manifeste hoc tibi dico, ꝙ ego sum resurrectio & vita: & ita virtus mea loco nõ circũscribitur, sed tam absens q̃ præsens sanare possum. Ego enim bonorum suppeditator sum, & non quasi alius det, sed ipse sum resurrectio & vita, valeoque resuscitare & viuificare. Et qui credit in me, etiã si mortuus fuerit naturali hac morte, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur morte naturali: & ita ne turberis. Nam quanuis mortuus sit frater tuus, viuet. Et quid dicã de fratre tuo? Neq; vos, si quidẽ creditis in me, moriemini, sed præualebitis grauiori animarũ morti. Et qui à grauiore liberat, multo magis liberabit fratrem tuũ qui mortuus est, à minori & corporali. Interrogauit autem & mulierem num credat. At illa quanuis hæc audiuisset, attamen non intellexit quid ei dixerat dominus, præ dolore, opinor, extra mentem constituta. Nam quum ille interrogasset aliud, aliud ista respondit. Nam ille quidem volebat, nũ credat quòd ipse sit resurrectio & vita, & ꝙ qui credit in ipsum, non moriatur in æternum, siue de corporis siue de animæ morte intelligas. Nam fideles propter spem resurrectionis neq; mori dicuntur. At illa quid respõdet? Ego credidi ꝙ tu es Christus filius dei, qui in mundum venisti. Bene quidem testata fuit, & vere: sed non interrogationi congruum reddidit responsum: & tunc lucrata est vt vehementiam doloris mitigaret, ac luctus nimietatem prohiberet. Clàm autẽ vocat sororem, valde prudenter hoc faciens, propter eos qui illic aderant Iudæos. Si enim cognouissent illi ꝙ occursura esset Christo, abiissent, & caruisset testibus insigne miraculũ. Quia aũt existimabant Mariã ad sepulchrum lachrymatum proficisci, propterea simul abierũt cũ ea, miraculique spectatores fuerunt ac testes. Quomodo autem Martha inquit ad Mariam, Magister vocat te: tametsi Euãgelista nõ assignarit quod vocarit eã dominus? hoc scilicet latenter insinuat mandatum Marthæ à domino vt vocet sororẽ. vel aduentum Christi, vocis loco habebat. Dicit igitur, Vocat te magister. Quomodo enim Christo pręsente non debebat ad illum etiã illa venire? Itaq; aduentũ domini, qui necessario illam petebat vt occurreret ei, vocẽ dicit Euangelista. Magister enim, inquit, adest. Istuc ipsum adesse, pro voce factum est ad te. Detrectare enim non potes quin illum præsentem & tu accedas. D E

Illa vt audiuit, surgit cito, & venit ad eum. Nondum autem venerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabãtur eam, quum vidissent Mariam quòd cito surrexisset, & exisset, sequuti sunt eam, dicentes, Vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo quum venisset eò vbi erat Iesus, videns eum, accidit ad pedes eius, & dicit ei, Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.) Quumprimum audiuit adesse Iesum, non segnis fuit Maria, sed surgit, & ad eum venit. Vnde manifestum ꝙ non præuenisset illã Martha, neque prius, si quidem cognouisset ista Iesum vẽturum. Nondũ autẽ Iesus venit in castellum. Tardius enim ibat, ne videretur ad miraculũ properare, sed precibus illarum exoratus hoc facere. Et quandoquidẽ magnũ erat futurum miraculum, & quale rarius fecit, erantq; multi acquirendi per illud, propter hoc dispensat vt multi fiãt miraculi testes. Dicit enim Euangelista ꝙ Iudæi qui erant cum illa in domo, sequuti sint illam. Maria autem maiori feruore q̃ soror sua Martha accessit ad Christum. Viso enim illo, inquit, procidit ad pedes eius, non reuerita turbam, neq; suspicata adesse nonnullos qui inimico erga Christum essent animo. Ad nullum autẽ hominũ respiciebat præsente magistro, id q; vnum curabat, vt illi summum impenderet honorẽ. dicit enim, Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Martha autem nihil tale fecit. neq; enim procidit, sed magis Christo promittente ei de fratre meliora, apparuit incredula. Tametsi & ipsa Maria adhuc imperfecta videatur, dũ dicit, Si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus: attamen Christus ad hanc non dicit quod ad sororem eius, eo ꝙ multa turba aderat, & non erat tẽpus eiusmodi verborum, sed se illi attemperat, & denudat humanam suam naturam, & humanæ naturæ proprietatem indicat. Audi enim quid dicat Euangelista: F

Iesus

A Iesus ergo vt vidit eā plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, infre-
muit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit, Vbi posuistis eū? Dicūt ei, Domine, veni, &
vide. Lachrymatus est Iesus. Dixerūt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum. Qui-
dam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere vt
hic non moreretur?) Ad lachrymas quidem natura mota est, & cohibebatur propter
Martham flentem, & illam, & eos qui aderant. Dominus infremit in affectionem spi-
ritu, hoc est increpat per spiritum confusionem, & cohibet illam, & sic rogat, vt non
cum vlulatu esset interrogatio. Quia enim contristatus fuit (homo enim erat vere) vt
credibilis esset humana natura, permisit illi proprium operari, & aspere tractat carnē,
increpatq; eam spiritus sancti virtute. Itaque caro non ferens increpationem, turba-
tur & fremit, & cum mœrore pugnat. Hæc autem omnia dominus naturam pati per-
mittit, vt confirmet ꝙ vere & non apparenter tātum sit homo, & vt doceat nos & ter
minos & modum tristitiæ ac mœroris ponere. Nam absq; compassione & lachrymis
esse, bestiarum est: multum autem lachrymari, plorare & contristari, mulierum. Igitur
quum nostræ carnis & sanguinis particeps esset, particeps quoq; fuit humanarū & na
turalium affectionū. Interrogat autem, Vbi posuistis, nō vt ignorans: quomodo enim
ignoraret, qui sciebat & mortuum quum procul esset? verùm vult omnia ab eis disce-
re, ne seipsum miraculo temere ingerere videatur, sed exorat⁹ facere, quò & omnis su
spicionis signa tolleret. Quia autem nulla adhuc coniectura resurrectionis Lazari o-
stensa erat, neq; illuc putabatur venisse vt resuscitaturus illum, sed vt deploraturus,
B dicunt ei, Domine veni & vide. Maligni autem Iudæi iterum malignitatē contexunt,
tametsi tanta calamitas ante oculos ipsorum sita erat. sed quid dicūt? Non potuit hic
qui aperuit oculos cæci, facere vt hic non moreretur? Vellicabāt autem miraculū cæ-
ci illuminati, quum deberent signum illud admirari. Et hi à morte illius etiam illud
quasi non esset factum, calumniantur, eleuandoq; ac taxando præoccupant, non ex-
pectarunt finem rei. Ita ipsorum mentes corruperat inuidia.

Absq; cō- passiōe es- se, bestiarū est.

Iesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumētū. Erat aūt spelunca, &
lapis impositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mor
tuus fuerat, Domine, iam olet, quatriduanus enim est. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi ꝙ
si credideris, visura esses gloriam dei? Sustulerūt ergo lapidem à loco vbi is mortuus
fuerat positus. Iesus autē attollens sursum oculos, dixit, Pater, gratias ago tibi, quo-
niā audisti me. Ego autem sciebā quòd semper audis me, sed propter turbā quę circū-
stat, dixi, vt credant ꝙ tu me miseris.) Quare Euangelista sursum deorsumq; vertit ꝙ
lachrymatus sit Iesus, & infremuerit passioni? Vt nos discamus ꝙ vere natura nostra
amictus fuerit. Nam quum super omnes Euangelistas sublimiora de domino loqua-
tur, & magna diuitiarum eius mysteria tradat, eapropter & in corporalibus humiliora
loquitur: vnde & in luctu dicit ꝙ valde se hominem ostenderit, ex hoc monstrans car
nis veritatem: vt tu discas ꝙ quanuis deus fuerit, fuerit & homo. Nam sicut Lucas ab
agonia & guttis sanguineis & sudore, ita & hic à luctu credibile facit ꝙ carnem vere
C gestauerit. At cuius gratia non superposito lapide resuscitauit Lazarum, sed dicit, tol-
lite lapidem? Etenim quum mouerit mortuum corpus voce, & confirmatum anima-
uerit, multo magis lapidem mouere potuisset voce. Tollite (dicit) lapidem, vt illi
testes fiant miraculi, & ne iterum dicant sicuti de cæco: Hic est, non est hic. Nam &
adesse in loco, & tollere lapidem suis manibus, sufficientia erant ad obturanda
ingratorum ora, qui testes signi facti erant. Porro Martha male credula dixit, Iam fœ-
tet, quatriduanus enim est. quasi impossibile existimans propter dierum multitudi-
nē fratrem suscitari. ita adhuc humi reptabat. At Christus eam recordari faciens eorū
quæ ante dixerat, & ferme vt male memorem increpans, dicit, Nōne dixi tibi ꝙ si cre-
dideris, visura sis gloriā dei? Discipulis igitur dicebat, Propter hoc mortuus est Laza-
rus, vt glorificetur filius dei. Marthę vero inquit, gloriam videbis dei, de patre dicēs.
Infirmitas enim audientium in causa est vt hæc variè dicantur. Nā quū Iudęi adstarēt
ibi, non dignum erat dicere dominū, Videbis gloriā filii dei. Alioqui visus fuisset de
seipso arroganter loqui. Nunc autem de patre cœlesti dicens, sermonem facit mode-
stiorē, minusq; repudiandū. Quare aūt precatus est, immo precātis figuram suscepit,

Humanitas Christi aliàs ab alijs Euā- ge[illegible]s idi [illegible]a. [illegible]cæ.22.

Iohā.19.

ipſum dominum dicentem audiuimus. Inquit enim, Propter circunſtantem turbã dixi, vt credant ꝙ tu me miſeris. Quod autem dicit, ita ſe habet, Vt ne aduerſarium dei me putent, vt ne dicãt, nõ eſt ex deo, vt oſtendam opus hoc fieri ſecundum tuam voluntatem. Quod autem hoc ſit, & non propter alium vſum, ſed propter circunſtantes videatur orare, vide orationẽ, Gratias ago tibi, qui audiſti me. Quis aũt orauit ſic vnq̃? Prius enim q̃ dixiſſet aliquid, inquit, Audiſti me. Et ita nõ oratio, ſed figura orationis eſt, & indicium ſolum. Quod autem non opus habeat oratione, manifeſtum eſt ex multis aliis, quæ abſque oratione faciebat. Tibi dico dæmonium, egredere ab illo. &, Volo, mundus eſto. &, Remittãtur tibi peccata tua, quod maximum omnium. Et, Mare ſile, & quieſce. Igitur vt circunſtantes credant quòd e ſupernis ſit, & non contrarius deo. Nam hæc faciens, omnibus modis oſtendebat ſuam erga patrem gratitudinem. Et quum nihilominus dicerent, Non eſt ex deo, quid non dixiſſent ſi nihil tale feciſſet? D

Oratione Chriſtũ opus nõ habuiſſe. Lucæ. iiij. Matt. 8. 9 Lucæ. 12. Matth. 8. Lucæ. 8.

Atque quum hęc dixiſſet, voce magna clamauit, Lazare, veni foras. Et prodiit qui fuerat mortuus, manus & pedes habẽs reuinctos faſciis ſepulchralibus. Et facies illius ſudario erat obuincta. Dicit eis Ieſus, Soluite eum, & ſinite abire. Multi ergo ex Iudęis qui venerant ad Mariam, & viderant quę feciſſet Ieſus, crediderunt in eũ. Quidã autẽ ex ipſis abierunt ad phariſæos, & dixerunt eis quæ feciſſet Ieſus.) Quum gratias egiſſet patri dominus potius q̃ oraſſet, vt dictum eſt (non enim egebat oratione, & orationis ſubſidio, vtpote æqualis patri potentia) clamat voce magna, vt authoritatem & poteſtatem habens. Nõ enim dixit, In nomine patris mei Lazare veni foras: neq;, E Reſuſcita eũ pater, ſed cum authoritate, vt dictum eſt, omnino ora eorum obturans qui illum patre minorem dicunt. Quid enim par poteſtati huic fuit vnquã, dũ loquitur mortuo tanq̃ viuenti, & dicit, Lazare veni foras? Ecce nũc opere impletũ eſt hoc quod dixit, Venit hora quum mortui audient vocem dei: & qui audierint, viuẽt. Nam ne quis exiſtimet ꝙ Ieſus ab alio acceperit operationẽ, prædicit ꝙ hoc per opera mõſtraturus ſit. Cæterum magna vox ſaluatoris quæ Lazarum ſuſcitat, ſymbolũ eſt magnæ tubæ quæ ſonatura eſt in cõmuni reſurrectione. Magna aũt voce clamauit dñs, & id propter hoc, vt obſtrueret ora gentiliũ dicentium in ſepulchris eſſe animas. Vocat enim illam vt procul abſentem. Quemadmodum autem reſurrectio iſta particularis, ita etiam vniuerſalis in momento & nictu oculi erit. Egreſſus autem eſt, inquit, qui mortuus erat, obuinctus manus & pedes. Non minus enim videbatur eſſe mirabile vinctum egredi, q̃ ſuſcitari. Et miraculum erat vere vinctum moueri, coniunctum miraculo reſurrectionis. Iubet vero illum ſolui, vt prope facti & accedentes videant ꝙ ille ipſe ſit. Ire autem illum dicit, ad fugiendam oſtẽtationem. Non enim ducit illum ſecum, neq; iubet vt ſecum ambulet, vt ſic ſeſe oſtentet. Facto autem miraculo, ſpectantium alii quidem crediderunt, alii autem annunciauerunt phariſæis, nimirum vt prophanam rem, quia auſus fuerit imperare vt effodiatur ſepultus.

Iohan. vi.

Vox Chriſti ſuſcitãtis Lazarũ

Congregauerũt ergo pontifices & phariſęi conciliũ, ac dicebant, Quid facimus, q͞a homo hic multa ſigna facit? Si dimiſerimus eũ ſic, omnes credent in eũ, & veniẽt Romani, & tollent noſtrũ tum locũ, tum gentẽ.) Obſtupeſcendus & admirabilis erat qui tãta facit miracula. Phariſæi aũt eum magis quærebãt occidere, id quod extremę inſipiẽtiæ fuerit, ꝙ morti ſe tradituros exiſtimabant eũ qui mortẽ in aliorũ vincebat corporibus: conabanturq; ita gloriã eius obſcurare, atq; poſt tanta miracula purũ hoĩem eſſe arbitrabãtur. Quid faciemus, dicẽtes, quia hic homo multa ſigna facit? Et quale hoc crimẽ, ꝙ ſigna facit? Oportebat ergo credere & admirari, & non adhuc habere ꝑ hoĩe puro. Vide aũt malignitatẽ Iudæorũ, populũ cõmouere ſtudentiũ, quia rationẽ afferunt quaſi populi multitudo periclitatura eſſet, & à Romanis perdẽda ob tyrãnidis ſuſpicionẽ. Nã ſi ꝑmiſerimus eũ ſic, turbã multã habebit poſt ſe, quæ ſignorũ exhibitione ſequetur, & nos oẽs de tyrãnide ſuſpectos habebũt Romani, & tollẽt noſtras ciuitates, & euertẽt. Hęc aũt (vt dixi) præ malitia dicebãt. Vt eni nõ videãtur inſidiari Chriſto propter inuidiã, cõmune periculũ in mediũ afferũt, cõcitãtes populũ cõtra Chriſtũ, quaſi perditionis author ille eſſet futurus. Accipe autẽ & aliter miraculũ hoc. Eſt enim mẽs noſtra amica Chriſto: ſæpe aũt ab humana vincitur natura, & F

Spiritualis textus diſcuſſio.

incidit

A incidit in peccatū,& moritur morte animæ miserabili, digna cui misereatur Christ⁹. Amicus enim est ei quæ est mortua. Sorores igitur & cognatæ mētis mortuę, caro vt Martha (crassior enim & corpulētior est Martha) anima autem vt Maria (quæ magis pia & honesta) accedant ad Christū,& procidant, habentes & confessionis cogitationes, quæ vt Iudæi illam sequantur. Iudas enim cōfessio dicitur. Et omnino dominus vbi adstiterit ad sepulchrum,& cæcitatem quasi lapidem quendam iacētem super sepulchrum, tolli iusserit, in memoriam reducendo futura & bona & supplicia, clamaueritque magna voce tubæ euangelicæ, Lazare veni foras ex sepulcro: ne sis sepultus in temporalibus distractionibus & affectionibus: sicut & discipulis dicebat, Non estis ex mundo, sed ego vos elegi de mundo. Et iterum Paulus, Et nos exeamus ad eū extra castra, hoc est, mūdum. Atque ita excitat à peccato mortuum. corruptæ enim fuerunt malitia cicatrices, sed quæ propter hoc fœtebant. Idcirco quatriduanus mortu⁹ erat quatuor diurnis & lucidis virtutibus priuat⁹,& ad illas immobilis & ociosus existens. Verūtamen quāuis & immobilis fuerit, manusq; ac pedes vinctus, ac propriorū peccatorum catenis constrictus, & ad omne opus bonum inutilis declaratus, quāuis etiam faciem sudario obtectus, ita vt nihil diuinum videre queat a carnali velamento impeditus,& in summa pessimè affectus,& secundum virtutem practicā, quæ per manus & pedes,& secundum contemplatiuam, quæ per contectam faciem significatur: quāuis inquam sic misere habeat, audiat tamē, Soluite illum, boni & cooperarii salutis angeli vel sacerdotes,& remissionem ei date peccatorum, ita vt ire ac moueri possit ad operandum bonum. Quidam autem per Martham quidem intellexerunt synagogam Iudęorum: Mariam vero, ecclesiam ex Gentibus. Et synagoga quidem Iudæorum turbatur circa plurima (multa enim sunt mandata legis,& operatu difficillima) at ecclesia ex Gētibus nō multis opus habet mandatis, sed paucis, in quibus tota lex & prophetæ pēdent, quæ de charitate posita sunt. Per fratrem autem illarū, qui ex mortuis surrexit, animas quæ propter peccatum in infernum descēdunt, iuxta illud, Cōuertantur peccatores in infernum. Illas enim animas resuscitat dominus.

Iudas. | Iohan.15 | Heb.13. | Angeli & sacerdotes cooperarij Christi. | B | Psal.9.

Vnus autem ex ipsis Caiphas, quum esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam, nec perpenditis ꝙ expedit nobis vt vnus homo moriatur pro populo, ac nō tota gens pereat. Hoc aūt a semetipso nō dixit, sed quū esset pōtifex anni illi⁹, vaticinatus est ꝙ Iesus moriturus esset pro gente,& nō tantū ꝓ gēte, sed vt filios dei q̄ erāt dispersi, cōgregaret in vnū. Ab illo ergo die cōsultabant inuicē vt interficerent eum.) Cum aliis apud Iudæos & pontificatus dignitas erat corrupta, simulac venalitii facti fuerunt principes, ne vltrà per omne tempus vitę vnus, sed dūtaxat in annū vnum sacerdotio fungeretur. Et quāuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat spiritus sanctus operans in his qui vncti erant. Postquam autem manus iniecerūt in Iesum, tunc omnino gratia dereliquit illos,& trāsiit ad apostolos. Igitur alii quidē in cœtu concilii mortem Christi meditabantur, pōtifex autem ita erat sanguinarius, vt & nudo (quod aiunt) capite, contra Christum impudentissime sententiam ferret. Immo & alios quidem reprehendit, ꝙ non intelligerent quod oportebat, & ignaui
C essent in dispiciendo quid ad rem conducat. Nam vos, inquit, nescitis quicquam. Desides, inquit, estis ad intelligendum,& non cogitatis ꝙ expediat vnum mori,& saluari omnem populum. Hoc autem ipse quidem sinistro animo dixit. Veruntamen gratia spiritus ore illius vsa est ad prædicendum futura, tametsi pollutum cor eius nō attigerit. Vide igitur quanta potentia spiritus. Fecit enim vt a mala mente procederēt verba mirabilem habentia prophetiam. Nam mortuo Christo, omnes qui crediderūt ex Gente, a magno & æterno supplicio liberati fuerunt. Et non pro gente solum Iudaica mortuus est, sed & vt alii filii dei, hoc est gentes, in vnum congregarētur. Filios autem dei nominat gentes, quemadmodum & alio loco inquit, Et alias oues habeo: quas postea vocat, vel secundum ꝙ omnium pater est, creando nos generans, vel secundum ꝙ decorauit nos ad imaginem & similitudinem propriam condens. Igitur sicut & in Actis Paulus ad Athenienses concionans inquit, Genus igitur quum simus dei. Itaque quia homo animal est principale,& secundum hoc assimilatum deo, filius dei dicitur omnis. Proinde quū dispersos nos variis modis satanas a deo & ab inuicē

Caiphas sanguinarius. | Iohā.10 | Act.17

diuulsit, vt vnusquisq; sæuiret contra proximum propter diuitiarum amorem, & va D
Oēs sum⁹ nam gloriam: Christus ita in vnam nos collegit ecclesiam, & sub vnum coegit iugum
ecclesia, tam eos qui prope, q̄ eos qui longe erant, vnum corpus faciens, vt is qui Romæ ha-
singuli mē bitet, eum qui in India est, suum membrum esse credat, & omnium vnum caput fatea
bra, Chri- tur esse Christū. Et ab illo die consultarunt vt interficerent Iesum. Manifestum ꝙ ab
stus vero illo die sententiam confirmarunt: & antea quidem cædem eius meditabantur, sed re-
caput. missius, & quæstio magis erat q̄ sententia, nunc autem postremum iudicium, & firma
sententia. Prius enim, inquit, quærebant occidere illum. Et ipse quoque eos arguēs in-
Honoran quit, Quid me quæritis occidere? Considera igitur pōtificalis dignitatis virtutē, quō
di sacer- plena sit gratia spiritus, tametsi indigni sint qui illā gerant. Et honora sacerdotes di-
dotes ob gnè propter gratiam in eis, non propter eorum voluntatē. Igitur non solus Caiphas
gratiā, etsi prophetat, sed & alii multi indigni futura dixerunt, Pharao de fertilitate ac sterilita-
mali.
Gene. 41. te, Nabuchodonosor de regnis & Christo, & Balaam de Christo. Nō autem cōtinuo
Danie. 2 si quis prophetat, propheta dicitur, sed si quis propheta, ille & prophetat: sicut neq;
Num. 24. omnis qui medicinam parat, medicus: neq; iustus, iustum quiddam faciens, sed qui iu-
Deut. 10. ste facit, iuxta dictum illud, Iuste quod iustū est persequere. Prophetat & Caiphas, sed
non prophetica mente, & propterea non propheta.

Iesus ergo iam non propalam ambulabat inter Iudæos, sed abiit in regionē iuxta
desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephræm, & ibi versabatur cum discipulis suis. In-
stabat autem pascha Iudæorum, & ascenderūt multi Hierusalem è regione ante pa- E
scha, vt purificarent se. Quærebāt ergo Iesum, & colloquebātur inter sese in templo
stantes, Quid videtur vobis ꝙ non venit ad diem festum? Dederant autem pōtifices
& pharisæi præceptum, vt si quis cognouisset vbi esset, indicaret, vt comprehenderēt
Periculis eum.) In condemnationem Iudæorū secedit dominus: interim & nos docens, ne nos
nemo se temere periculis ingeramus etiam pro pietate: sed stemus quidem fortiter deprehēsi.
temere ī- non deprehensi autem ne in voluntarium periculum propter incertum euentum ir-
gerat. ruamus. Vide autem stultam Iudæorum sententiam. neque tempore festiuitatis à cæ-
de abstinent, sed cædem committere consultant. Et ascenderunt vt purificarentur.
Qui peccarant vel sponte, vel inuiti, non agebant pascha, nisi prius purificati essent,
iuxta consuetudinem loci & ieiunantes, & rasi, & deputata quædam sacrificia offeren
tes. Illi igitur optimi insidiabantur domino, & dicebant, Quid videtur vobis ꝙ non
veniat ad festū? Hoc est, Necessario aderit: & si nihil aliud, tēpus coget illū illaquea-
ri. Quum magis oportebat condēnatos propter festiuitatē absoluere, tunc absq; cau-
sa insidiantur domino. Et si quidem priuati hæc soli fecissent, visum fuisset imperitię
dandum: nunc autem pharisæi præcipiunt vt prodatur & comprehendatur. Recte igi
tur abscedit ab illis. Nam verbum dei prius quidem libere ambulabat in Iudæis, quū
per prophetas annunciaretur: nunc autem non vltra, sed secedit in solitudinem, Gen
Esaiæ. 54 tium ecclesiam, de qua dictum est, Filii desertæ plures, q̄ eius quæ habet virum. Porro
prope Ephræm erat solitudo illa. Ephræm autē dicitur fertilitas. Frater hic posterior
Exod. 4. erat Manasse, qui natu maior erat. Manasse vero interpretatur obliuio. Itaque Iudæo- F
Hiere. 31. rum populus, quum maior natu, filius dei. Filius enim meus, inquit, primogenitus Is-
rael. sed venit in obliuionem coram deo. Ephræm autem, hoc est fertilitatem ex gen-
tibus, secundum filium facit dominus per euangelicum verbum, derelicta Iudęa.

CAPVT XII.

Matth. 26 IEsus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat
Marci. 14. mortuus, quē suscitauit a mortuis. Fecerūt aūt ei cœnā ibi, & Martha
ministrabat, Lazarus vero vnus erat de numero discūbētiū cū eo. Ma
ria ergo accepit libram vnguēti nardi pisticæ preciosę, & vnxit pedes
Iesu, & extersit pedes ei⁹ capillis suis. Dom⁹ aūt impleta est ex odore
vnguēti.) Decima q. dē mēsis accipiūt ouē immolādā in pascha, & ex
Exo. 12. eo tēpore requirere incipiūt quæ necessaria ad festū. Deniq; & cœna q̄ ante sex dies,
q̄ est nona mēsis, lauti⁹ epulātur, & initia festiuitatis illo die faciūt. Ideo & Ies⁹ simul
cœnauit ī Bethaniā veniēs. Ostēdere aūt volēs Euāgelista veræ resurrectionis Lazari
signum,

A signum, dicit, Lazarus autem vnus erat recumbentium. Non enim vt apparuit, statim mortuus est, sed mansit multo tempore, solita faciens, comedens ac bibens, atq; alia agens. Dicendo autẽ quòd Martha ministrarit, significauit ꝙ in domo eius cœna fuerit. Obserua autem fidem mulieris, quomodo nõ permiserit ancillis ministerium, sed per seipsam ministret. Et Paulus de muliere vidua dicit, quæ sanctorũ pedes lauerit. 1. Timo. 5
Igitur ipsa omnibus ministrat: Maria autem soli Christo honorem impendit, quoniã eum non accedebat vt hominem, sed vt deum. Nam vnguentum propterea effudit, & capillis capitis tersit, quòd non haberet opinionem de illo, qualem multi, tãquam de puro homine, sed vt domino & deo. Assumitur autem Maria in anagogica expositione ad deitatem patris & domini omnium. Maria enim domina interpretatur. Igitur domina omnium deitas patris vnxit pedes Iesu, carnem dico verbi quæ in nouissimis, vnguento spiritus, sicut & Dauid dicit, Propterea vnxit te deus tuus oleo exultationis. Et magnus ille Petrus, Cognoscat omnis domus Israel, quia dominũ & Christum illum deus fecit, hũc Iesum quem vos crucifixistis. Nam caro a verbo assumpta, diuino spiritu, qui accessit ad vterum virginis, vncta est, & facta id quod verbum, hoc est deus: impleuitque mundum sua fragrantia, sicut & vnguentum Mariæ domum omnem bono odore repleuit. Qui autẽ capilli quibus extersit pedes? Vel certe qui ornant caput dei, & principalem eius substantiã, sancti. Hi enim quia sunt in gloria dei, mũdus & ornatus eius vtique dicuntur: quia & participes facti sunt vnctionis carnis domini, quos & Dauid participes vocat, & Paulus quoque ad Corinthios dicit, Qui 2. Cor. 1.

Expositio anagogica. — *Psalm. 44* — *Actuũ. 2.*

B confirmat nos vobiscum in Christo, & vnxit nos deus. Et alio loco, Christos scimus dici eos, qui secundum Christum vixerunt. Igitur per capillos Christiani intelliguntur, qui pedes extersẽrũt Iesu, & participes facti sunt diuinæ vnctionis. Mortuũ quiddam capilli sunt, mortui sunt & hi qui Christi. Carnẽ enim suam crucifixerũt, & mortificarunt membra quæ super terram: mundoq; mortui sunt. Ornant caput capilli, & gloria sunt illius. Gloria dei sunt & sancti, quorum lux corã hominibus fulget, & glorificatur propter eos pater. Illi & edunt ac bibunt in gloriam dei, & in membris glorificant eum. Et tu quoq; quia mentem tuam tanq̃ alterum Lazarum resuscitauit Iesus, & suscipis illum in domum animæ, & conuiuium habet cum eo mens quæ resurrexit: vnge pedes domini ante sex dies paschæ, priusquam veniat pascha futuri seculi, quãdiu in mũdo hoc versaris, qui in sex diebus est conditus. Pedes Christi, apostolus & Euangelium. Affer igitur vnguẽtum variarum virtutum, quarum optima est tanq̃ nardus, feruida fides, in vnum collectis affectionibus. Nisi enim feruidã & studiosam virtutibusq; præditam habitudinem erga mandata ostenderis, mortuisque tuis membris quasi capillis extersẽris, & nisi illum receperis, non poteris domum tuam benedictione replere. Nam pedes domini, minimi fratres, per quos vadit Christus ad vniuscuiusque ianuã quærens quæ vtilia sint: quos vnge eleemosynæ vnguento. Atq; multi quidem miserentur ad ostentationem: ideo nullam in se vtilitatem recipiunt. Receperunt enim mercedem in hac vita. At tu exterge capillis capitis, vtilitatem in anima tua accipe, in principali parte lucrum eleemosynæ congrega: & si quid mortuum habes, & inanimatum, sicut sunt capilli, in hoc bonum vnguentum intingito. Peccata enim tua, inquit, eleemosynis dele.

Qui Christi dicãtur — *Galat. 5.* — *Matth. 5.* — *Matth. 6.*

C — *Daniel. 4.*

Dicit ergo vnus ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes, qui erat eum proditurus: Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autẽ hoc nõ quia pauperes illi curæ essent, sed quia fur erat, ac marsupiũ habebat, eaque quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus, Sine illam, in diem sepulturæ meæ seruauit istud. Pauperes enim semper habetis vobiscum: me vero non semp habetis.) Iudas quum esset auarus, reprehendit honoris modum. Quare enim non obtulisti pecuniam, inquit, vt possem scilicet furari, sed vnguentum? Quomodo igitur alius Euãgelista dicit ꝙ omnes discipuli hoc dixerint? Dicendum igitur ꝙ omnes quidẽ dixerint, sed non tali mente alii, quali ille. Non reprehendit autem eum dominus, quãuis sciret furaci animo hoc illum dixisse (nolebat enim illum confundere, docens & nos longanimes debere esse erga tales) sed occulte opprobrat ei proditionem, tametsi ꝓpter auaritiam traditurus esset eum in mortem. Ideo & sepulturæ meminit, perstrin- Matth. 26

gens insipientiam eius, si quo pacto corrigatur. Et quod subditur, talem quendã sensum habet, Pauperes enim, inquit, semper habetis vobiscum, me autẽ non semper habetis, eo ꝙ breui abiturus sum, te mihi mortẽ machinãte. Igitur si onerosus tibi sum, & molestus ille in me honor, expecta paulisper, & eris liber a me: & tũc scies nũ propter pauperes opus habeas vnguẽti venditione. Quare autem, si quidem auarus erat & fur, pecuniarum dispensationem ei permisit dominus? Propter istucipsum ꝙ fur erat, vt omnem ei occasionem auferret. Nõ enim poterat dicere ꝙ propter pecuniarum amorem cum prodiderit. Nam satis consolationis ex marsupio habebat, & neq; marsupium gerens fidelis erat. Portabat enim, hoc est furabatur, quæ mittebantur. sacrilegus erat, in suum vsum rapiens ea quæ in diuinum dabantur. Audiant sacrilegi quarum partium sint. Et caput malitiæ est, ꝙ postea vendidit dominum. Vides quò ferat auaritia? Ad proditionem. Bene igitur Paulus radicem omnium malorum hanc vocauit, vtpote quæ prodiderit dominũ, & quotidie hoc faciat. Nonnulli aiunt ideò creditam Iudæ pecuniarum dispensationem, ceu minorem aliis. Nam pecuniis ministrare minus est q̃ doctrinæ: sicut & in Actis dicũt Apostoli, Non licet nobis relicto sermone ministrare mensis.

i. Tim. vi. Radix omniũ malorũ auaritia. Actuũ. 6.

D

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quod esset illic: & venerunt nõ propter Iesum tantum, sed vt Lazarum quoque viderent, quem suscitauerat a mortuis. Consultabant autem principes sacerdotum vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.) Beneuoli fuerunt hi qui ad Iesum venerunt, & non sicut alii, maleuoli & insani. Venerunt enĩ, inquit, non propter Iesum, sed vt & Lazarum viderent. Nam quum reuera maximum miraculum esset, multi cupiebãt eius qui surrexerat spectatores fieri: fortassis expectãtes audire a Lazaro de iis quæ in inferno. Pharisæi autem tam inhumani erant, vt nõ solum Iesum, sed & Lazarum occidere cuperent, eò ꝙ multis author salutis fieret, & miraculo suo ad fidẽ simpliciores adduceret. Ita apud illos crimen erat si cui benefieret: immo hoc male habebat eos, quòd instante die festo omnes ad Bethaniam currerent, fierentque auditores miraculi, & spectatores eius qui resurrexerat.

E

Matth. 23 Marc. 14. Luc. 19.

Postero die turba multa quæ venerat ad diem festum, quũ audissent quòd veniret Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & præcesserunt obuiam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Israel.) Quum secessisset paululum in solitudinem dominus, vt restringueret furorem homicidarum, iterũ liberè accedit, & iterum comparet. Instabat enim nunc tempus passionis, & nõ vltrà oportebat eum latere, sed dare se pro salute mundi. Vide autem consequentiam passionis. Suscitauit Lazarum, miraculo hoc maximo omnium ad finem reseruato: eapropter multi confluebant & credebant: credẽtibus multis maior nascebatur inuidia: inuidiã autem secutæ sunt insidiæ & mors. dicit enim, Quum audissent turbæ ꝙ veniret Iesus, occurrerũt ei cum gloria, propter miraculum Lazari maiorem illi impendẽtes honorem, quàm homini puro debeatur. Non enim vltrà vt prophetam habebãt illum. Quem enim prophetarum sic venerati sunt olim vnquam? Vnde & dicebãt, Hosanna, benedictus qui venit in nomine domini. Ex his autem verbis colligimus primũ quidem ꝙ deus sit. Nam hosanna interpretatur, salua obsecro: sicut & in cẽtesimoseptimo Psalmo a LXX in Græcum versum est, vbi Hebraice habet, hosanna. Græcè dicitur, O domine, salua obsecro, Saluare obsecro. Saluare autẽ solius dei est: & ad ipsum dictum est, Salua nos domine deus noster. Et ex omnibus locis collegerit quis ꝙ salutem soli deo scriptura tribuat. Igitur primum quidem hoc ostẽdunt, quòd dicta Dauid de Christo, doceãt ꝙ deus sit, deinde quòd & proprie deus. Nam qui venit inquit, non qui ducitur. nam hoc seruitutis est, illud autem potestatis. Dicẽdo vero, in nomine domini, istucipsum docet, ꝙ ipse verus sit deus. non enim dicit eũ venisse nomine serui, sed domini. Et insuper asserunt ꝙ non sit aduersarius deo, sed in nomine patris venerit, sicut & ipse dominus inquit, Ego veni in nomine patris mei: alius aũt veniet in nomine suo. Porro regem Israel appellauerũt eum, fortassis sensibile quoddam regnum imaginantes. expectabant enim vt surgeret rex maior suprà quàm fert humana natura, qui liberaret eos a Romanorum imperio.

F

Hieronym' ẽ 117. sumptũ iudicat.

Iohã. 5.

Nactus

A Nactus autem Iesus asellam, sedit super eam: sicut scriptū est, Noli timere filia Sió, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc autem non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quòd hæc essent scripta de eo, & ꝙ hæc fecissent ei.) Quomodo alii quidem Euangelistæ dominū dicunt ad discipulos dixisse, Soluite, & adducite mihi: Iohannes autem hic nihil tale dixit, sed tantum inquit, Nactus Iesus asellā. & cur hoc? Nunquid inter se dissident? Cęterum quod illi dixerunt fusius, hic quodam compendio dixit. asellam enim a discipulis & adductam inuenit, & sedit super eam, & propterea etiam prophetiam impleuit Zachariæ, qui dixit, Ne timeas filia Sion, ecce rex tuus venit tibi sedēs super pullū asinę. Quia enim vt in plurimū reges Hierusalē iniusti & auari fuerūt, dicit propheta, Ne timeas Syon. nā rex de quo prædico tibi, nō talis est, sed mitis & modest⁹, & nullā præ se ferens arrogantiā: idq; ostēditur ex eo ꝙ insidens asino veniat. Nō enim exercitum post se trahens ingressus est, sed asino vectus. Erat & futuri symbolum ꝙ ipse sederit super asina. Immundum enim animal hoc in lege, symbolū erat immundi Gētilium populi, super quo insedit dei verbum Iesus, subiiciens indomitum & ineruditū illum quasi pullum, nouum dico populum: & adduxit in Hierusalem veram, quum factus esset subditus ei. An non & eos qui ex Gentibus, congregauit in cęlum dominus, factos sibi in populum, & obedientes eius prædicationi? Declarabāt autem & palmæ, quod fortis quidam, & quòd victor fuerit mortis, resuscitato Lazaro. Palma enim in certaminibus datur victoribus. Fortassis autem significabant eum qui laudabatur, cœlestem esse, & è summis venisse. Sola enim aliarum arborum erigit se in ipsum cœlū, vt sic dicam. In summitate autem folia habet, alba germina in folio ferens. Porro in trunco & mediis vsque ad fastigiū aspera est, & vix ascensilis: in ramis autem virgas erectas promittens. Ita & qui ad cognitionem verbi & filii dei properat, asperam quidem illam inueniet, ambulans per labores virtutis. Veniens autem ad summitatē sciētiæ, assequetur fulgidissimum lumen Theologiæ, & reuelationem inuisibilium & ineffabilium, quasi candidissima palmarum germina. Cæterum admirare hic Euangelistam quomodo non erubescat, sed inuulget primum Apostolorum ignorantiā. Hæc enim, inquit, non cognouerunt discipuli eius primùm, sed quando Iesus glorificatus est. Gloriam autem dicit ascensionem post crucem & passionem. Tunc enim cognouerunt in aduentu spiritus, quòd de illo essent scripta. Nam fortassis sciuerunt quòd fuerint scripta: quòd autem de Iesu, ignorauerunt: idque vtiliter, alioqui scandalizati fuissent quum crucifigeretur, si quidem rex a scriptura annunciatus fuisset talia patiens.

Asini symbolū in lege.

Palma victorib⁹ tributa.

B

Testabatur igitur turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba, ꝙ audierant eum edidisse hoc signū. Pharisæi ergo dixerunt inter se, Videtis quod nihil proficitis, ecce mundus post eum abiit.) Turba, inquit, quæ viderat miraculū de Lazaro, ideo & occurrerunt ei cum gloria hi qui audierant hoc factum signum, scilicet credentes. Neque enim nisi credidissent, ita repēte inde abiissent. Pharisæi autem dicētes, Videtis quòd C non proficitis quicq̃, non ex malitia hæc loquuntur, non enim fuerūt ex his qui mortem meditati erant Iesu, sed beneuoli quidem esse videntur, sed nondum libere loqui audentes, eò ꝙ non audebant manifeste resistere his qui contra dominum sæuiebant: & per occasionem tentant reprimere illos. Quæ vestra vtilitas ex multis cōtra hominem hunc insidiis? Quantum enim insidiamini, tantum hic crescit, & augetur gloria eius. Nam mundus, hoc est, omnis multitudo, post eum vadit: atque ita quia nihil efficitis, cessate ab insidiis, vt ne frustra iniustitiam patretis.

Erant autem quidam Græci ex his qui ascenderant vt adorarent in festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicētes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philipp⁹, & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dicūt Iesu. Iesus autem respondit eis dicēs, Venit hora vt glorificetur filius hominis. Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti deiectum in terram mortuū fuerit, ipsum solum manet: si vero mortuum fuerit, multum fructū affert.) Propter pulchritudinem templi, & ea quæ de Iudęis dicebantur, multi etiam Gręcorum ascende-

Proselyti qui. runt adoraturi. Hi autem prope fuerunt, eo ꝙ & proselyti fiebant, hoc est, accesserũt ad Iudaismum. Igitur fama communicata de Iesu, accedunt ad Philippum, & rogauerunt eum vt viderent Iesum, hoc est, petiuerunt. At ille (sed vide modestiam, & bonũ ordinem) Andreæ dicit, tanq̃ ei qui ante se erat: & ille nõ arrogat sibi suggestionem, non enim in authoritate erat, sed simul accipit & Philippum, & ita fidenter domino referunt. Tantus ordo, amorq; mutuus inter eos erat. Quid igitur dominus? quũ discipulis interdixisset ne in viam gentium abirent, videretque gẽtes se iam accedere (Græci enim qui volebant eum videre, omnino Gentiles erant: Iudæos autẽ sciebat sibi insidiari) Tempus, inquit, nunc est accedendi ad passionẽ. Venit enim, inquit, hora crucis, vt glorificetur filius hominis. Nã quid opus est Gẽtes quę nos accedũt, nõ suscipere, & accurrere ad Iudæos, qui odiunt & persequuntur? Igitur quia ex Gẽtibus veniũt ad nos, nunc est tempus vt crucifigar. Igitur permittam Iudæis vt insidiandi finem faciant, & permittam eis vt crucifigant me, vt certe nullam habeãt excusationem posthac, quum iuste reliquero eos vt crucifixores & interfectores meos, & cõtulero me ad gentes, quæ nunc venire inceperunt ad doctrinam meam. Nam valde iniustum est nihil dari Gentibus, quæ verbum ac salutem sitiunt: Iudæis autem qui respuunt sibi data, & insidiantibus benefactori, luxum suppeditare. Insuper ne scandalizẽtur discipuli ꝙ quando & gentes accedere inceperunt, tunc moriatur, dicit ꝙ suum mori, fidem gentium magis aucturum sit. Nam sicut granum frumenti quũ seminaueris, moritur, & tũc multum fructum affert: ita vtique & mea mors magnum fructum in fide gentiũ apportat: & ita nullus scãdalizetur quòd adductio gentium per mortem meam prohibeatur, sed ab exemplo grani credat casum in morte mea, incrementum eorum qui crediderint, allaturum. Nam si hoc in grano fit, multo magis in me. Quũ enim mortuus fuero, & resurrexero, multo magis ostendam virtutem meam. quum enim resurrexero, omnes credent mihi vt deo.

Matth. 10 Luc. 10

Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eã. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, cohonestabit eũ pater.) Quoniã ꝓpè erat passioni dominus, & sciebat discipulos mœrore plenos fore: ideo dicit ꝙ vsqueadeo non oportet vos in mea morte mœrere, vt etiam vos quoque nisi moriamini, nullum lucrum habebitis. Et in summa, omnis homo qui præsentem vitam diligit, & animam suam amat, hoc est, sua desideria absurda facit, & permittit ei quod nõ oportet, nec contẽnit mortem, perdit eam: qui autem odit illam, hoc est qui non concedit ei, neque ab illa flectitur, custodit illam in vitam æternam. Volens autẽ ostendere magnam auersationem quę habenda est erga concupiscentias animæ, dixit, qui odit. Etenim non sustinemus vt videamus faciem vel audiamus vocem eorũ qui odio habentur. Igitur sic oportet esse affectos in absurdos animæ appetitꝰ, vt extremo odio illos habeamus. Quod autem dicit, qui odio habet animam suam in hoc mundo, declarat temporalem rem esse. Nam quia videtur crudele præceptũ & graue, mitigat illud per hoc quod adiicit, in mundo hoc. Non enim, inquit, in immensum tempus iubeo haberi odio animam, sed in hoc transitorio mundo auersari eã quę tibi tam absurda imperat. Subdit autem & lucrum, dicens, In æternam vitam custodiet eam. Odio quidẽ habes ad tempus, in secula autem seruas viuentem diuinam vitam. Quum autem adhortatur eos magis ad contemptũ præsentis vitæ, & contra mortẽ animat, dicit, Qui mihi ministrat, me sequatur: ita promptus sit ad mortem, vt ego. Imitationem autem hic per opera dicit. Deinde & consolatio sequitur, Vbi ego sum, & minister meꝰ erit. Vbi autem Christus? In cælis: & ita qui per mortem eum sequitur, & non adhæserit huic mundo, illic erit in cælis. Opponuntur enim inter se sursum & deorsum. Qui diligit infra esse, sursum non erit: qui autem fugit quæ infra sunt & mundum, sursum & in cælis erit. Nam si quis mihi ministrauerit, inquit, honorabit eum pater. Non dixit, ego honorabo eum, sed pater: commendans per hoc quòd verus filius sit. Pater enim honore prosequetur talem, vt ministrum veri filii. Præterea per hoc docet ꝙ non sit cõtrarius deo. Deus enim & pater non cohonestaret eũ qui sibi aduersatur. Igitur ne amemus animam nostram, vt seruemus eam a periculis pro veritate, vt nolimus affligi

Exhortatio.

A gi pro bono: sed si quidẽ ministri Christi sumus, exponamus eam periculis pro veritate. Et erimus omnino vbi nunc est Christus. Non de diuinis loquor dignitatibus, nam ille natura est deus, sed in quibus humana natura ornari potest, vt ille deus natura sit, nos dii gratia & adoptione.

Nũc anima mea turbata est. Et quid dicã? Pater, serua me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc. Pater, illustra nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et illustraui, & rursus illustrabo.) Quid est quod dicit? Videtur enim sibiipsi cõtraria loqui. Nam qui superius videtur admonere vt exerceamur & parati simus ad mortem, & odio habeamus animam, hic nunc turbatur, inquit, moriturus: quod non est exhortantis ad mortem, sed auertentis. At si recte cõsideraueris, inuenies ꝙ turbari ipsum, adhortatio sit ad contemptũ mortis. Vt enim nequis possit dicere ꝙ ipse extra humanas passiones constitutus, facilè de morte philosophetur, & ipse extra pericula alios admoneat: ostendit ꝙ & ipse ab humanis proprietatibus tẽtatus sit, & nostræ naturę fuerit particeps, q̃uis absq; peccato. Idcirco q̃uis mœreat & turbetur vt homo, q natura vitæ amãs est, nõ tamẽ mortẽ deuitat. Docet autem per hæc nos, vt nos etiamsi turbemur & mœreamus, nõ fugiamus mortem: quia & ego, inquit, quũ turber (homo enim vere sum, & permitto naturæ vt sua ostendat) attamen non dico ad patrẽ vt saluet me ex hora hac. Sed quid dico? Illustra tuum nomẽ, hoc est, probetur tibi vt ego suscipiam crucem & periculum pro salute omnium. Vide autem ꝙ gloriã dei nominauit mori pro veritate. ideo & pater, Et illustraui, inquit, & iterum illustrabo. Nam Mori pro veritate, gloria dei
B & miraculis quæ ante crucem, quæ & in meo nomine perficiebas, illustraui: & iterũ factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam quũ resuscitauero te, & spiritũ misero, magis gloriosum & meum nomen & te constituam. Sunt aũt qui intelligunt hoc dictum, Nunc cor meum turbatum est: nõ ꝙ dominus timeat mortem secũdum humanam naturam, sed præuideat eiectionem generationis Iudæorum exasperatricis, & dolens ac parcens eis turbatur propter eos, & misericors dolorem in se accipit. Neq; enim dicam ꝙ mortẽ timeat. Non enim ignorabat quam ob causam ad nos profectus esset, sicut & ipse dicit, Propter hoc veni in horam hanc. Alioqui quomodo adhortatus fuisset alios, Ne timeatis eos qui occidunt corpus? Matth. 10

Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum: alii dicebãt, Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nũc iudicium est mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significãs qua morte esset moriturus.) Plures quum crassiores essent & imperitiores, putauerunt tonitruum esse vocem, quanuis articulata vox esset, & cognoscibilis. Statim enim obliti erant verborum vocis, & solum eius sonum tenebant. Alii autem & verba vocis tenebant, quæ dicebat, Illustraui, & iterum illustrabo. Non intelligẽtes autem quis verborũ sensus, ab angelo dicta esse putabãt, & ideo intellectu difficilia, vt, pote ab angelo dicta. Iesus aũt, Non ꝓpter me (inquit) facta est hæc vox, sed propter vos. Equidẽ nõ opus habeo vt discam ꝙ illustrauerit pater, iterũq; illustraturus sit no
C men suum: vos autem opus habetis, vt discatis ꝙ non sim aduersarius deo, sed in gloriam nominis dei. Nam si per me nomẽ dei illustrandũ, q̃uo sum aduersarius dei? Propter vos igitur facta est vox, vt sciatis ꝙ in gloriam sim dei. Quanuis autem scire non possitis, saltem interrogate, & discite quod ignoratis. Dicendo autem, Nunc est iudiciũ mundi huius, videtur quidem superioribus male cohærere. Qualem enim consequentiam habet hoc ad illud quod dictum est, Et illustraui, & iterũ illustrabo? Omnino autẽ recte sequitur. Nam quia superius dixerat pater, Illustrabo, ostendit nobis dominus modum illustrationis. Et quis ille? Vt eiiciatur quidẽ foras mundi dñs, & vincatur: iudicetur autem mundus, hoc est, de eo vltio sumatur. Quod autem dicit, hũc sensum habet. Nunc iudicium & vltio mundi fit. Quia enim diabolus mundum morti subiecit, peccato omnibus hominibus obnoxiis factis: ad me, inquit, quũ venerit, & peccatũ in me non inuenerit, morti aũt ex æquo submiserit, condemnabitur a me, & sic ego vltionẽ de mũdo sumã. Esto enim ꝙ aliis mortẽ propter peccatũ attulerit: in me quid tale videt quod in reliquis, vt occidat? Igitur mundi iudiciũ, hoc est vltio,

nunc a me fit. quia enim ego occidam eum qui omnes occidit, & me quoque inson- D
tem inuasit, vltor ero omnium qui ab ipso occisi sunt, & eiicietur foras tyrannus, per mortem meam condemnatus. Nam eiicietur foras, metaphora est sumpta ab his qui in iudiciis condemnantur, & a tribunali exigũtur. Vel & sic intelligas, eiicietur foras, hoc est, in externas tenebras: sed & iterum erit extra potentiam hominum, & non vltra regnabit sicut prius in illis, & illorũ animab⁹, ac mortali corpore. Sed omnes ego traham ad me, quum exaltatus fuero in cruce. Nam omnes, etiam qui ex gentibus, ad fidem in me trahẽtur. Etenim quia ipsi non possunt ad me venire, eo ꝙ a tyrãno detenti sunt, ego victo illo, & foras eiecto, & resectis neruis potẽtię eius cõtra homines,
Luc. 15. traham etiam nolẽte illo. Id alio loco etiam rapinam nominauit. Nullus enim potest vasa mali diripere, nisi alliget fortem. Dicebat autem, Et si exaltatus fuero, significãs qua morte esset moriturus, hoc est, crucifigendus. Nam hoc significat altitudo crucis.

Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege ꝙ Christus manet in æternũ, & quõ tu dicis, oportet exaltari filiũ hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus, Adhuc breue tẽpus lumẽ vobiscũ est. Ambulate donec lucẽ habetis, ne vos tenebræ occupẽt. Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dũ lucẽ habetis, credite in lucẽ, vt filii lucis sitis.) Existimãtes reprehẽsuros se dominũ, & cõfutaturos eũ quasi nõ esset verus Christus, dicunt, Si Christus quidẽ immortalis est, tu aũt de te dicis quod sit exaltãdus, quõ igitur credemus te esse Christũ? Hoc aũt immerito dicebãt. Nam scriptura, quam legẽ appellant, non solum resurrectionis, sed & passionis meminit. Ete- E
Esaię. 53 nim Esaias vtrunq; ponit, passionem quidem & mortẽ, sic dicens, Vt ouis ad occisionem ductus est. Resurrectionem autem, dicendo, Et dominus voluit eum purificare a plaga, & ostendere ei lumen. Dauid quoq; & mortis & resurrectionis mentionẽ facit.
Psalm. 15 Non derelinques, inquit, animam meam in inferno. Et patriarcha quoque benedicẽs
Gene. 49. Iudam, de Christo prophetizat, Recubuit & dormiuit vt leo, & sicut catulus leonis: quis excitabit eum? Atq; ita qui hic negabant passionem, & immortalitatem Christo tribuebant, maligna id mente faciebãt. Nos didicimus ex lege, hoc est, scriptura (dici
Scriptura lex dicit. tur enim omnis scriptura, vt sæpe diximus, lex) quod Christus maneat in æternum. Verisimile hoc didicistis. manet enim in æternum, & vt deus manet etiam post resurrectionem, passionem autem eius non didicistis? Et quomodo vtraque? Vt ostẽdimus iisdem scripturis. Quomodo igitur, dicũt, tu dicis quòd oporteat exaltari filium hominis? Vides ꝙ multa & eorum quæ à domino obscure dicebantur, intelligebãt, quẽadmodum & exaltari intelligebant de cruce dei. Igitur multa quidẽ sic intelligebãt, sed voluntaria malitia ignorantiam prætexebant. Considera insuper & quid dicant, Quomodo tu dicis quòd oporteat exaltari filium hominis? Quis est hic filius hominis? Malitia enim plenus est sermo illorum, quasi ita dicentium, Neq; putes quod de te dicamus, & dicas quòd propter inimicitiam aduersarii tibi simus. Ecce enim neque scimus de quo dicas, & quis sit filius hominis: attamen affirmamus veritatem, quod quisquis ille est exaltandus, is non sit Christus: aut quomodo, quum scripturæ dicant Christum immortalem esse? Quid igitur dominus? Obturat illorum ora, & ostendit F
quòd passio non prohibet quin ipse maneat in æternum. Adhuc ad breue tempus (inquit) lux vobiscum est. Lucẽ enim nominauit seipsum. Igitur sicut lux solaris non omnino aufertur, sed quum occiderit, iterum exoritur, ita & mea mors non est corruptio, sed occasus & translatio, & iterum exorior per resurrectionem, atque ita nihil prohibet passio quin æternus sim. Scripturæ autẽ testantur de Christo quòd æternus sit. Ego igitur sum Christus, etiamsi passionẽ sustinuero. Lux enim sum, & si occidero, iterum exoriar. Vos igitur ambulate quãdiu lucem habetis, hoc est credite in me. Quale autem tempus hoc loco dicit? num hoc quod ante, vel post crucem? Vtrunq;. Ambulate enim, inquit, & credite, & priusquam crucifigar, & post crucem. Hoc enim significat dicendo, quãdiu lucem habetis, hoc est, quandiu potestis in me credere. Potestis autem & ante crucem & postea credere in me, qui sum lux. Qui autem ambulat in incredulitate, nescit quò vadat. Omnia igitur quæ Iudæi nunc faciunt, nesciũt quid faciant, sed in tenebris quidem ambulantes videntur rectam viam incedere. Omnino autem secus euenit, dum sabbata seruant, & circuncisionem. Sed nõ ita his euenit qui

crediderunt.

A crediderunt. Omnia enim quæ salutem continent, faciunt. Vmbram enim legis & tenebrosa ænigmata effugerunt, & accesserunt ad lucem quæ occultabatur, & nũc refulsit, & facti sunt filii lucis, hoc est Christi. Nã, vt dicit, filii lucis fiatis, hoc est mei filii. Tametsi in exordio Euangelista quosdam ex deo natos dicat, hoc autem loco lucis filios nominat, hoc est Christi. Itaque confundantur Arius & Eunomius. Vna enim operatio patris & filii etiam hoc loco indicatur. Iohã. 1. Arius. Eunomi⁹

Hæc loquutus est Iesus, ac digressus abscondit se ab eis. Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur quem dixit, Domine quis credidit sermoni nostro? & brachium domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne videant oculis, & ne intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.) Quare occultatus est ab eis? Non enim nunc lapides tulerunt contra eum, neque blasphemauerunt sicut prius. igitur quare occultatus est? Ingrediẽs corda eorum, videbat indignationem cordium ferocium, q̃uis nihil loquerentur. Itaque abscondit se, mitigans illorum inuidiam. Nam ꝙ inuiderint, & volũtaria malitia non crediderint, insinuat Euangelista. Quum autem ipse tanta fecisset signa, nõ crediderũt in eum. Omnino non paruę malitiæ opus, tantis signis nõ credere. Tanta enim signa, inquit, quæ prætermittit Euangelista. Abscondit igitur se Iesus, inuidiã illorum mitigans, interimque eis tempus dat & ocium, vt per quietem de sermonibus & operibus eius cõsiderare queãt. Ita enim, si quidem voluissent, peruenire ad cognitionem Esaię. 53. Esaiæ. vi.

B deitatis illius potuissent. Quanuis enim incredulitatem illorũ prænosset: attamen omnia quæ ad se attinebãt, faciebat, & secedit, vt dictũ est, dato eis tẽpore dignoscẽdi. Quòd autem non crediderunt in eum vt sermo Esaiæ impleatur, nõ est sermo causæ sed euenti significatiuus, vt sæpe diximus. Nõ enim Christo discredituri erant eo ꝙ prædixit hoc Esaias: sed quia illi discredituri erant, ideo prædixit Esaias. Et non potuerunt credere: & quod dixit iterũ Esaias de eis, eandẽ habet sententiam. Per omnia enim hæc vult asserere ꝙ scriptura non sit mendax, & ꝙ ea quę prædixit Esaias, non aliter euenerunt q̃ dixit. Vt ne quis possit dicere & dubitare, Quare venit Christus, si sciebat ꝙ Iudęi non erant sibi credituri? introducit & prophetas qui hoc prædixerãt, & ꝙ non ignorarit Christus incredulitatem illorũ, & nihilominus venerit: neq; possint dicere ꝙ si venisset, credidissemus. Hoc autem quod dicit, Non potuerũt credere, significat, intelligere noluerũt. Nam malus & improbus homo nõ potest credere, quãdiu talis fuerit, mala scilicet eligẽs ac volens. Porro quũ audieris ꝙ excæcarit oculos eorũ deus, & excæcauerit cor eorũ: ne putes ꝙ simpliciter hos quidẽ deus bonos fecerit, illos autem malos, absit: sed dei relictionẽ cęcationẽ totã intellige: vt exempli gratia q̃d dicã: Est quispiam non valde malus, cum quo videtur adhuc esse deus. spes enim est ꝙ cõuertatur: quãdo aũt malitia repletur homo, tũc derelinquit eũ de⁹ propter malã ei⁹ volũtatẽ. Dicitur aũt homo vt cęcus priuatus diuino lumine in tenebris malitiæ ambulare, & tũc cæcitas videtur ei diuini luminis absentia: & cordis cæcitas, priuatio diuini verbi, quod corda suspiẽtiũ se mulcet. Excęcatur cõsequenter, qui nul Vt, euentũ non causã semper significat. Nõ posse ꝓ nõ velle. Dei relictio, excæcatio dicitur.

C los suscipit radios diuini verbi: & cæcus fit, qui mulcens cor, verbũ auribus suscipere nõ vult: & omnino absentia dei excęcat & obtenebrat. Quum igitur audieris ꝙ excęcet deus, sic intellige, ꝙ excæcet quũ præsens non sit. Si enim affuisset deus, non excæcatus fuisset homo. Si erat sol, nõ vtiq; erãt tenebræ. Nũc aũt sol facit noctẽ, sed quo pacto? õccidẽs. ita & deus cæcos facit homines, quũ nõ adest eis. Nõ adest aũt ꝓpter illorũ malitiã, & tũc vt cæci peccãt, nõ se cõuertẽtes, & absq; correctiõe prolabũtur. Videamus aũt & Esaię dicta, Dñe quis credidit auditui nostro? hoc est, nullus credidit. Quis eni sæpe i scriptura vsurpari solet pro nullus: quasi ex ꝑsona Christi hoc dicat propheta, dicẽte Christo scilicet ad patrẽ, Dñe nullus credidit sermoni nostro, & p̃dicationi meæ. Prædicationẽ auditũ nominauit. Etenim quę audiui à patre meo, inquit, illa dico. Et, brachiũ autẽ cui reuelatũ est? hoc est, potẽs signorũ virtus, quã brachiũ nominat, nulli ingratorũ Iudæorũ reuelatũ est: sed & hęc signa q̃ facio, vellicãt. Quis pro nullus. Iohã. 8

Hęc dixit Esaias qñ vidit gloriã eius, & loquutus est de eo. Veruntamẽ etiã ex principibus multi crediderunt in eũ: sed propter pharisæos nõ cõfitebantur, ne è synago-

ga eiicerentur. dilexerunt enim gloriam hominum magis q̃ gloriam dei.) Hæc dixit D
Esaias quãdo vidit gloriam eius. Cuius? filii, quanuis patris gloriam videatur specta-
re, iuxta consequẽtiam prophetiæ. Hoc autem loco gloriam filii dicit vidisse Esaiam:
Roma. x. Paulus autem spiritus. Vna igitur gloria sanctæ trinitatis: & quæ patris, etiam filii est:
& quæ filii, etiam spiritus est. Gloriam autem dicit vidisse Esaiam, fumum illum qui
apparuit, Seraphim, carbones, altare, thronum. Vidit igitur Esaias hanc gloriam, & lo
quutus est de illo, filio videlicet. Quid autẽ loquutus est de illo? Ea quæ supra dicta,
ꝙ excæcarit illorum oculos, & indurarit corda illorũ. Assignauit autẽ Euangelista ꝙ
ex principibus multi crediderint in illum, ostendens ꝙ & in hoc mentiti sint pharisæi
Iohan. vij dicentes, Nunquis principum credidit in illum? Ecce multi crediderunt etiam prin-
cipum, sed propter pharisęos non confitebantur. Dilexerunt enim gloriam hominũ.
Iohan. v. Hoc autem Christus eis prædixit, Quomodo potestis credere, gloriam ab hominibus
accipientes, gloriam á deo solo non quærentes? Itaq; Euangelista ostendit hoc eis ac-
cidere quod ante prædixit eis Christus. Sic ergo non fuerunt principes, sed serui, ex-
tremá vilissimamque seruitutem seruientes. Ex hoc disce ꝙ vanę gloriæ sectator, ser-
uus est, & ignominiosus.

Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui
misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me.) Occultauit quidem se ad tempus
Iesus, cedens paulisper ob iram Iudæorum. Iterum autem comparet, ac clamat li-
berè & publicè. Ostendens autem semetipsum Iesus patri & deo non contrarium, E
dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Quasi hoc dicens,
Quid timuistis credere in me? fides illa quæ est in me, ad patrem transit. Vide au-
tem & sermonis euidentiam. Non dixit, Qui credit mihi: sed, qui credit in me, quod
Credere cuipiam. fidem in deum significat. Aliud enim est credere cuipiam, & aliud credere i quépiam.
Nam is qui credit alicui, potest intelligi ꝙ credat ei vt vera dicenti: qui autem credit
Credere i quempiã. in quempiam, omnino vt in deum credit. Ideo recte quis crediderit Apostolis, at nó
item in Apostolos. Eapropter dominus non dixit, Qui credit mihi. hoc enim Paulus
Iohan 5 fortassis & Petrus poterat dicere: Qui credit mihi. Sed & Hebræis ꝙ nó crediderint
Mosi, opprobratur. Maius autem est quod dicit, Qui credit in me, per quod ostendit
Iohan. 14 se esse deum: sicut & discipulis dicit, Creditis in deum, & in me credite. Atq; ita, quo-
niam qui credit in illum, fidem ad patrem transmittit: & qui discredit ei, patri discre-
dit. Qui autem videt me, videt eum qui misit me. Num qui videt lineamenta corpo-
ris eius? Non. neque enim pater habet corpus, vt qui corporaliter videt Christũ, vide-
re dicatur & patrem: sed intellige hic visionem mẽtalem: sicut si ita diceret, Qui meá
substantiam, vt possibile est homini, comprehenderit per contemplationem mentis,
& patris quoque substantiam apprehendit. Qui cognouit me vt deum, etiam patrẽ o-
mnino: quandoquidem imago sum patris. Per omnia autem hæc manifestatur eandẽ
esse substantiã patris ac filii. Audiãt qui Arianorũ morbo laborãt: Qui credit in filiũ,
Ariani. nó credit i eũ, sed in patrẽ: atque ita neq; creatura pater, neque & filius, quẽadmodú
dixerit quis: Qui haurit aquam ex flumine, non quod fluuii, sed quod fontis sumit: ita F
& qui credit in filium, non in filium credit fluuium (neque enim alterius sũbstãtiæ est
filius, neque habet aliquid præter patrem) sed in fontem boni credit, patrem inquã.

Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et
si quis audierit verba mea, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim veni in
mundum vt iudicem mundum, sed vt seruem mundum.) Iterum & per hoc se con-
substantialẽ patri declarat. Nã quia pater vbiq; lux dicitur, eapropter & de se ipso di
Heb. I. cit, Ego lux i mundum veni. Vnde & Paulus deradiationem eũ nominat, ostendens
hoc loco ꝙ nihil mediet inter patrem ac filium: sed vbi pater, ibi filius: sicut vbi lux,
ibi deradiatio. Lux igitur est filius, & quia ab errore liberat, & quia discutit mẽtales te
nebras. Et sicut lux quæ apparuerit, & se manifestã facit, ac cætera visibilia: ita & filius
qui venit & apparuit nobis, seipsum notum reddidit ac patrem, & omni scientia cor-
da suscipientium se illustrauit. Si quis audierit me (inquit) & nó crediderit, ego nó iu
dico eũ. Nó eni veni vt iudicẽ mũdũ, sed vt saluẽ mundũ. Huius dicti talis sensus est,
ei qui discredit homini, illi ego nó sum cõdẽnationis author. neq; eni ad hoc primũ

veni,

A veni, tametsi hoc ex consequenti eueniat. Ego enim, inquit, veni vt saluẽ, & propter hoc docui. Quod si quis discredit, non ego ei cõdemnationis sum author, sed ipse sibi eius author est: id quod per ea quæ sequuntur, magis euidens erit, quæ audi.

Qui reiicit me, nec accipit verba mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quẽ locutus sum, ille iudicabit eum in extremo die: quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar: & scio ꝙ mandatum eius est vita æterna. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.) Ego, inquit, nullum iudico: sed qui nõ credit, habet iudicantẽ se: sicut & nos sæpe dicere consueuimus quando puerum incompositum verberaturi sumus, ꝙ non nos verberemus eum, sed eius negligentia & dissolutio: & non nos cõdemnamus eum, sed admonitiones nostræ, quibus non paruit, illæ arguant eum vt inobedientem. Sic igitur & dominus, Non ego iudico, sed sermo quẽ locutus sum, ille condẽnat. Quare enim non crediderũt? Num vt aduersario dei, & propriam gloriam quærẽti? Et plane ego ã meipso locutus non sum, sed omnia à patre dixi. Nusq̃ meipsum prædicaui, aliud quiddã ab illo sentiens: sed is qui misit me pater, mandatum mihi dedit quid dicerẽ, & quid loquerer. Papæ, quanta verborum humilitas? Nunquid o domine, priusq̃ mitteret te pater, & daret mãdatum, nõ cognoscebas quid loqui oportebat, sed ignarus eras mãdati huius, quod est vita æterna, & non cognoscebas vitã hãc, vitã æternã? & quomodo dixisti, Ego sum vita? Vides quæ absurditas prospectet, si non bona consideratione auscultemus. Cognosce igitur quare ita humiliter loquatur, nempe propter auditores, qui tam infirmi erant. Et quid vult per hæc signare? Nihil aliud, q̃ nihil se vel dicere vel sentire præter ea quæ à patre. Nam sicut, inquit, qui mandatum referunt, nihil dicũt pręterq̃ eis demãdatum: ita sane & ego ipse nihil aliud sentio vel docui præter ea quæ patri visa sunt. Hoc igitur volens ostendere, concordiã inquam sententiæ cum patre, recordatus est huius exẽpli, mandati inquã. Quæ igitur loquor: sicut dixit mihi pater, sic loquor. Atque ita quia nihil à memetipso dixi, qualem occasionẽ prætexẽt qui nõ crediderint? Citra controuersiã enĩ condẽnabũtur, ꝙ patri non crediderunt. Nihil igitur humile intelligit orthodoxus ex humilibus illis verbis, mandatum accepi, & similia: sed candide hæc exponit: sicut & hoc, Mandatum accepi quid dicerem, & quid loquerer. siquidem & noster sermo, siquando vera dicturi sumus, illa dicit quæ mens ei suggerit, & nusq̃ alterius substantiæ est sermo q̃ mẽs, sed omnino eiusdem substantiæ.

Humilitas Christi

Iohã. 14.

B

CAPVT XIII.

ANte festum autem paschæ sciens Iesus ꝙ venisset hora ipsius vt trãsiret ex hoc mundo ad patrem: quum dilexisset suos qui erãt in mũdo, vsq; ad finem dilexit eos.) Sciebat quidem dominus & ante omnia secula horã mortis suę: quũ autẽ illa instaret, rem facit magnę misericordiæ, & condescensione plenã, miramq; erga discipulos præ se fert dilectionem. Relicturus enim illos, vehementiorem charitatem ostendit. Nam quũ dilexisset eos, vsq; ad finem dilexit eos: hoc vult, ꝙ nihil omiserit eorum quæ facere decet eum qui multum diligit. Ideo & postremò pedes discipulorũ omnium lauat, vt ingerat magnum desiderium, & magnam eis consolationem afferat in malis quæ passuri erant, si cogitarent ꝙ sic dilexerit eos, vt & pedes eorum lauerit: quare neque despecturus sit eos in multo grauioribus. Transitum autem nominat mortẽ Christi, propter assumptionẽ ex resurrectione. Quia igitur trãsiturus erat ex hoc mũdo, ostẽdit charitatẽ erga suos. Suos autem discipulos nominat secundũ familiaritatis rationẽ. Quantũ enim ad rationẽ creationis, eius proprii sunt omnes homines. In propria venit, & sui eũ nõ receperũt. Sui aũt etiã sancti, eo ꝙ familiares ei sint, quemadmodũ & hoc loco suos vocauit discipulos. Adiecit aũt his, qui in mundo: quia & alii erant sui, vt Abrahã & patriarchæ, sed non in mũdo. demigrauerãt enim ab eo loco. Hos igitur suos q in hoc mũdo, vsq; in finẽ dilexit, hoc est, pfectã erga illos charitatẽ declarauit.

C

Iohan. i.

Et cœna facta, quũ diabolus iã immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotę vt proderet eum, sciens Iesus ꝙ omnia sibi dedisset pater in manus, & quòd à deo exisset, & ad

deum iret: surgit à cœna, & ponit vestimenta: & quum accepisset linteum, præcinxit D
se: deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorū, & extergere linteo quo erat præcinctus.) Admirans Euangelista ꝙ Christus lauerit eum qui meditabatur proditionem, dicit, Quum diabolus immisisset in cor Simonis. Ita ergo vsq; ad finem proditoris curam gerebat. Neque frustra apponit, Cœna autem facta, sed vt ostendatur inhumanitas Iudæ, quem neque mensæ communio placauerat. Proinde Iesus sciens ꝙ pater omnia tradidisset ei in manus, hoc est ꝙ concredidisset ei saluté fidelium, & debeat nunc omnia quæ ad salutem eorum pertineant, mōstrare eis, cœpit & lauare pedes discipulorum. Humilitatis enim lex hoc loco præcipitur. Et aliter, Quum sciret ꝙ omnia tradidisset ei pater, & ꝙ à deo exisset, & ad deū iret, nō timebat minui gloriam suā lauans pedes discipulorum. Nō enim rapuerat gloriam, vt timeret ab illa excidere. Et propterea non dignantur humile quiddam facere qui generosi non sunt, quoniam gloriam rapiunt, nolentes vllo modo humiliari, vt ne perdant qđ rapuerāt. At omniū rex erat & dei filius. hoc enim vult dum dicit, A deo exiui, hoc est, ex patris substantia. & iterum ad deum vado. Et ita non minuebatur gloria eius qui talis est, ex eo ꝙ discipulos lauaret. Considera igitur ꝙ humiliari opus est
Humiliari eius qui à deo egressus est, & ad deū vadit. Superbire & fastuosum esse, opus est eius q̃
Superbire à dæmonibus exiuit, & ad dęmones vadit. Quū aūt audieris, dedisset ei pater: ne existimes quandam filii impotentiam hic declarari, sed disce potius reuerentiā erga patrem, & volūtatis concordiā: quia si impotens tibi videtur filius, eo ꝙ pater ei ea dedisse dicatur, impotentem intellige & patrem, eo ꝙ filius ei regnum tradit, vt Aposto E
1.Co.15. lus dicit. sed non ita est. Verum traditio cōcordiam & cooperationem dicit, vt sic dicam, & beneplacitum patris. Vide autem & eminentiam humilitatis. Non enim ante cœnam lauat, sed postq̃ omnes recubuissent, surgit solus ipse, illis recumbentibus, & deponit quidé vestiméta: docés nos vt expediti & leues simus ad ministeriū. Linteo autem præcingitur, ipse omnia faciens, lauans, & extergés. Mittit ité aquā, & hoc ipse faciens, non alii committés. Hæc autem omnia nobis indicia sunt & præcepta quomodo nos cum omni alacritate ministrare oporteat, & nosipsos omnia operari, non aliis vtentes ministris.

Venit ergo ad Simonem Petrum: & dicit ei ille, Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea.) Non

Priditorē videt primū abluisse Christ⁹.

primum lauat Petrum, quanuis primatum discipulorum gerebat: sed forte proditor, quum esset impudens & inuerecundus, ante Petrū lotus est. Vnde hoc manifestum? Cœpit, inquit, pedes discipulorum lauare & extergere, deinde venit ad Simonem Petrum. atque ita declarat quòd non primo lauerit Petrum. Non enim dixisset quòd venisset ad Simonem Petrum, sed alium quendam ante Petrum lauit. Ex aliis itaque discipulis nullus sustinuisset ante Petrum lauari. Proditorem autem hoc ausum fuisse possibile est. Nam si ab aliis discipulis cœpisset lauare quempiam, prohibuisset dominum ille quisquis fuisset, & dixisset, quæ & Petrus, Domine, tu meos lauas pedes? & non permisisset. Non igitur vllum alium lauit prius quàm proditorem, & deinde Petrum. A Petro autem eruditos cæteros verisimile est non contrauenisse, F
sed honorem hunc à domino suscepisse. Vide autem & Petri verba quantam habeant emphasim, Tu lauas meos pedes manibus illis quibus oculos cæcorum aperuisti, quibus leprosos mundasti, q̃bus mortuos suscitasti? tu qui hæc & maiora fecisti: meos, serui imperiti: & non manus, neque aliam partem honestiorem, sed pedes, qui extremæ omnium maxime sordidæ partes ac ignominiosæ habentur? Quid igitur ait dominus? Quod ego facio nunc, tu nescis, quòd summā humilitatem in se contineat, & eādem vos quoque doceat. Posthac quando eiicies in meo nomine dæmonia, quando videbis me in cœlum sumi, quando a spiritu disces ꝙ ad dexteram sedeam patris: tūc scies ꝙ ille qui ita sic se humiliat vt & pedes tuos lauet, tibi det tantā virtutem contra dæmones, & assumptus sit, & glorificatus cum patre, in nullo imminutus propter suam humiliationem. Et ita nunc in pectore tuo conserues etiam ipse humilitatem, quæ te magis exaltabit, q̃ humiliabit.

Dicit ei Petrus, Nō lauabis pedes meos in æternum. Respōdit ei Iesus, Si nō lauero te,

A te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus, Domine non tantum pedes meos, sed & manus, & caput.) Magna reuerẽtia Petri erga magistrũ: vnde & religiose hanc eius curam à se amandat. Quanuis autem & alio loco increpatus fuerit à Christo, & oportebat certè ob increpationem superiorẽ nunc permittere vt lauaret ipsum dñs: tamen quia nõ cõsiderat q̃ magnum erat quod à Christo gerebatur, & non cogitat ꝙ iterum increpaturus sit se vehementius tanq̃ inobedientem dominus, respõdet, Nõ lauabis &c. Quid igitur Christus? Si dixisset, Humilitatẽ te doceo o Petre, & propterea lauo tuos pedes: dixisset vtiq; ei Petr⁹, & iurasset ꝙ etiã absq; pedũ lotione humilitatẽ docuerit. Sed quid dicit ad illũ? Quod maxime sciebat cor eius vellicaturũ, incutit ei tanq̃ terriculamentũ quoddam, Nisi lauero te (dicens) non habes partẽ mecum. Nam quum ipse præ omnibus aliis discipulis magis desideraret esse cũ Christo, ideo rogabat, Quo vadis? &, Animam meam pro te ponam, promittebat ex charitate: huiusmodi minis animum concutit. Nam si non lauero te, inquit, non habes partẽ mecum. Vbi audiuit Petrus terribiles hasce minas, q̃ vehemens erat detrectando, tam vehemens, immo vehementior erat admittendo, ita vt & caput ad lauandum daret. Vtrunq; autem ex charitate fiebat: & detrectatio, quia plurimũ obseruabat dominũ: & admissio, quia à domino separari nolebat. Tu aũt quum videris aliquẽ valde vrgẽtem præ temeritate, ac dicentem, & cum iuramento, Nũquam faciam hoc: & deinde reuerentia iuramẽti in hoc quod decreuerat pertinacem, & ex eo periclitantem vel in anima, vel in corpore, recte vtaris hoc Petri exẽplo, qui quũ pertinax esset, vbi vidit B pertinaciam vergere in separationem à Christo, abstitit ab illa.

Math. 18. Marc. 8.

Infra eo.

Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non opus habet nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: & vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui proderet se: propterea dixit, Non estis mundi omnes.) Sumpta occasione dominus arguit proditorem, vt eum ab immunda sententia abduceret, & indigentem lauari à malitia, & in aliam sententiam transferret. Vos igitur, inquit, quum sitis loti, non indigetis alio lauacro. Vnus autem est immundus, qui lotione opus habet. Quærũt autem multi quomodo dixerit dominus apostolis, Vos mundi estis. Nondum enim erant liberati a peccatis, nondum spiritum assequuti erant. Adhuc enim peccatum præualebat, adhuc maledictio operabatur. Nondum enim agnus qui tollit peccata mũdi, immolatus erat. Nondum suspẽsus in ligno, a maledicto nos redemerat. Quomodo igitur mundi fuerunt apostoli? Est igitur dicendum ꝙ quãuis non fuerint liberati à peccatis: attamen propter sermonẽ, inquit, quẽ loquutus sum vobis, mundi estis, hoc est secundum hoc nunc estis mundi, nunc liberati estis ab errore Iudaico: quia & Esaiam audiuistis quomodo doceat nos lauari, Lauamini, mũdi estote, deponite malitias ab animabus vestris. Et ita etiã illi quia cũ magna innocentia & simplicitate versabãtur cum Christo, merito loti & mundi à domino dicũtur. Intellexerunt autem quidã per cœnam, agnitionem mysterii secundum Christum in fine seculorum, quam Christus docuit suos discipulos, non vt maculam habentes, sed vt paratos eos faciens, iuxta hoc quod dictum est ab Esaia, Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem. Nã vos C quidem, inquit, mundi estis; sed quãtum ad vos attinet. Oportet autem & ad aliorum purificationes vos mitti: quod per lotionem pedũ docetur. Lauacrum igitur nõ facit vt intelligamus purificationẽ peccatorũ apostolorũ, (mundi enim esse perhibentur) sed symbolum est ꝙ mittendi sint in prædicationem, & transuehant etiã ad alios homines puritatem, quæ fit per verbũ dominicũ. Idcirco & Petrus inquit, Nõ solũ pedes meos laues, sed & caput, hoc est, nõ ad ꝑdicationẽ tantũ mittas me, sed & caput meũ per martyrium purifica. Expone aũt ꝙ & nunc hæc purificantur. Etenim & nũc cœna fit ĩ diuina sacra operatione diuini corporis & sanguinis q̃ proponũtur. Quid igitur ab vnoquoq; vt faciat exigatur, audi. Habemus in nobis õnes qui in Christũ credim⁹, verbum dei, & euangelii prædicationẽ. Omnes enim suscepimus Christũ in cordibus nostris. Sed debemus in cœna illa excitare verbum vt surgat, & deponere eius vestes, quæ obtegũt illud. Vestis est auaritia: vestis, vana gloria: vestis, inuidia, & quæuis aliarũ affectionũ quę aggrauãt verbũ diuinũ in nobis. illa oportet deponere, vt excitetur verbũ, & surgat, expeditumq; sit, vt possit per pœnitẽtiã nostrã operari purgationẽ.

Qũo mundi fuerint apostoli.

Esaiæ. i.

Esaię. 52.

Verbi diuini aggrauationes.

Verbum enim quum surrexerit, & omnium sarcinam solicitudinemque temporalem D depofuerit, lauabit cogitationes discipulorum eius qui ipsum sequuntur. Lauabit autem pedes, hoc est operatiuas nostras motiones, & gressus nostros. Si autē quis opus habuerit & alia purgatione, & desiderat etiam doctrina & contemplatione probari, dicat ad dominum, Domine non solum pedes meos, sed & manus & caput, hoc est, non solum gressus meos purifices, sed & manus, vt ego & alios manuducere, & ad bonum simul assumere valeam: & caput, vt in contemplatiua parte diuinæ cogitationis purgatam & immaculatam de diuinis cognitionem habeam. Ita igitur per confessio-
i. Cor. xi. nem lauari poterimus, vt non indigne communicemus cœnæ, & iudicium nobis mā- ducemus & bibamus.

Postq̄ ergo lauisset pedes eorum, receptisq; vestibus suis accubuisset, iterū dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me magistrum ac dominū, & bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros dn̄s & magister: vos quoque debetis inuicē al- aliorū lauare pedes. Exemplū enim præbui vobis, vt quēadmodū ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amē amē dico vobis, nō est seruus maior dn̄o suo, neq; legatus maior est eo q legauit ipsum.) Non vltrà ad Petrum solum, sed ad omnes loquitur, causamque tantæ erga illos humilitatis ponit, quæ est, vt illius fiamus imitatores. Et quid si hoc quod antea dixerat Petro, scies, ad hoc tēpus dicatur pertinere? Scies enī post hæc, dixit. Quando? Quādo receptis vestibus accubuero, & cœpero docere vos ac dicere, Scitis quid fecerim vobis? Nam si ego quem vos testamini dominum & magistrum, & bene testamini, pedes vestros laui (& non dixit, seruorum, indoctorum, illiteratorum: E sed hoc illorum reliquit considerationi) vobis maxime necessarium est, vt alter alterius lauet pedes, hoc est, omni ministerio vobis inuicem seruiatis. Id enim vult per lotionē, q̄ est ministeriorū infima, vt & alia longe honestiora nō detrectemus. Exemplū enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis: hoc est, cū alacritate. quāuis quod ego feci, maius sit. Dn̄s ego sum, vos autē cōseruorū, pedes lauabitis. Attamē & doctores videm⁹ pueris literas elegātiores pscribere, vt ad imitationē quāuis à lōge veniāt. Necessario aūt apostolos admonet de his, qm̄ in honore erant futuri, alii maiore, alii minore, vt ne inter se diffiderēt & superbirēt, sed vt omniū ipsorū mētes purgarētur. Nō est enī seru⁹ maior dn̄o suo, q̄diu seru⁹ est: neq; apostol⁹ vel legatus eo q legauit, q̄diu est legatus: quādo aūt maior fit, neq; seruus est, neq; legat⁹.

Si hæc nouistis, beati estis si feceritis ea. Non de omnibus vobis loquor, ego scio
Psal. 40. quos elegerim, sed vt adimpleatur scriptura: Qui edit mecū panē, sustulit aduersum me calcaneum suum. Nunc dico vobis, priusquam fiat: vt quum factum fuerit, credatis ꝙ ego sim.) Vt ne dicant, cur hæc dicis nobis quasi ignoremus? scimus etiam ipsi humilitatis bonum: propterea dicit, Si nouistis, non sufficit hoc vobis solum, sed tūc perfecte estis beati, si & feceritis: quia & Iudæi mandata sciuerunt, sed nō beati: miserrimi autem, vtpote qui non fecerint ea. Nō de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Arguit & non arguit proditorem, adumbratum sermonem referens. Volebat enim eum ad pœnitentiam reducere: & ideo relictis omnibus aliis beneficiis quæ in illum collocauerat, posuit hoc quod maxime omnium faciebat ad confundendum F eum. Qui edit panem mecum, hoc est, qui pascitur à me, qui mea mensa fruitur, quod & inimicos placaret. Et nō dixit, Hic tradit me: sed, leuauit super me calcaneum, hoc est dolum & deceptionem contra me composuit: à certantibus sumpta metaphora, qui supplantantes aduersarios suos, dum illorum calcaneum calcant, deiiciunt. Hoc autem dicens, non omnibus vobis dico: ne multis terrorē incutiat, separat illum manifeste, & ostendit vnum esse hoc contra se meditantem. ideo dicit, Qui edit panem mecum. Dicente autem domino, Ego scio quos elegerim: quid dicemus de Iuda? nū
1. Reg. 9 & illū elegit? Elegit quidē eū quū bonus esset, sicut & Saul: sed mutatus est, ipse liberi
Liberū arbitrium. existēs arbitrii. Permittit autē vnicuique secundū quod vult operari. nō enim aufert liberum arbitrium. Mutatum autem Iudam repulit, quāuis prius elegisset. Cæterū dū dicit, vt scriptura impleatur: ita intellige sicut similia alia de quibus sæpe diximus. Neque enim propter hoc coactus fuit Iudas prodere, vt appareant veri sermones scripturæ, id qd̄ omni blasphemia plenū: sed vt sciam⁹ ꝙ de hoc dixerit scriptura quē vi

demus

A demus nūc opus admisisse. Hæc autem omnia (inquit) prædico de proditore, vt quū factum fuerit, credatis ꝙ ego sim, hoc est ꝙ vera dicam.

Amē amē dico vobis, Qui recipit quēcūq; ego misero, me recipit: q aūt me recipit, recipit eū qui misit me.) Quæ consequentia priorum ad ea quæ nūc dicūtur, quæ subdit sermoni de ꝓditore, Qui recipit quēcunque ego misero, me recipit? Certè maxima consequentia. Quia enim dictum erat ꝙ prodendus, & derelicturus esset eos, & iā egressuri essent dispergendi, & variis malis affligendi, duobus modis solatur eos: & à se, ostendens eis quòd ipse passurus sit: & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus, ad communem mensam admisso. nam si hæc cogitassent, semper omnia tulissent facilè. Igitur hic vnus quidem consolandi modus, per ea quæ fecerat inimico suo vsq; ad finem, & quæ passurus erat. Insuper promittit omnium domos illis futuras apertas, & suscipiendos ab omnibus qui sermonem eius audiuerint. Vides nunc quomodo hæc superiori cohęreant? Relicturus erat illos, innumera mala passuri erāt: consolatus est eos suo exemplo, ꝙ prodendus à discipulo, cuius lauerat pedes. Solatur etiam pręidicendo eis ꝙ & ipsi multa mala passuri: sed omnes illos excepturi essent: & dicit, Qui recipit vos, me recipit, & propter me deum & patrem. Attende consolationis genus. Sicut deum ipsum, inquit, in honore habebunt vos homines, atq; ita propter persequutorum malitias ne mœreatis.

Quum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & testatus est, dixitq;, Amen amen dico vobis, ꝙ vnus ex vobis proditurus est me. Aspiciebāt ergo se inuicē discipuli, hæsitantes de quo diceret.) Cogitans dominus proditorem vtroq; priuandum, & patientia in laboribus, & excipiētiū ministerio, turbatur spiritu, hoc est, tristitia afficitur eius anima. Et testatus est, inquit, hoc est prędixit, protestatus est, affirmauit. Igitur discipuli hęsitantes, aspiciebant se inuicē. nam q̃uis singuli bene conscii essent, de nullo malo arguente illos conscientia, sermonē tamen domini veriorē suis cogitationibus existimabant, vnde & tristantur ac hęsitant. Sentētia enim erat eius qui mētiri nesciebat, quam eucnturam credebāt. Intellexerunt autē quidam, vnus ex vobis, sic: qui a vestro choro excidit, & a vobis exiit, tradet: sicut & hoc, Ecce Adā factus est sicut vnus ex nobis. nā & in eo loco curiosius dictū exposuerūt: factus est, dicūt, sicut vnus q ex nobis cecidit. ita certe & hic propter inobediētiā factus est ex vobis, hoc est, excidit a vobis. *Apostolorum fides in verba Christi.* *Gene. iij.*

Erat autem vnus ex discipulis Iesu recumbens in sinu ipsius. Nimirum is quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, vt sciscitaretur quis esset de quo loqueretur. Itaq; quum recubuisset ille super pectus Iesu, dicit ei, Domine quis est? Respōdit Iesus, ille cui ego intinctum panem porrexero.) Quare omnibus aliis & Petro ipso tremēte, Iohannes quasi delicatior recumbit in sinu domini? Et iterū, quare de seipso dicit ꝙ eum diligebat Iesus? Recūbebat quidem propter duas illas causas. Vna est, quia præ omnibus aliis diligebatur maxime. Dilectionis autē signū, recūbere cū domino. Altera, quia volebat se ostendere alienum a crimine per hoc ꝙ tam libera illi cū Christo familiaritas. De se autem testatur ꝙ dilexerit ipsum Iesus, vt ne quū tu audieris ꝙ innuat ei Petrus, putes eū interrogari quasi maior sit: vnde dicit Euangelista de se ꝙ Petrus sibi innuit nō vt maiori, sed vt ei qui magis dilectus fuerat a domino. & ita magis humilitatis q̃ ostētationis verbū est. Nō enī dicit, Ego diligebā Iesum, quod de Petro protestatur. Sed quid? Ille enim, inquit, diligebat me, qui propter misericordiā & miseratione suam susceperat me. quod & apostolus dicit, Persequor, si cōprehēdā in eo quo & comprehensus sum à deo. Et iterū, Qui cognouerunt deū, immò cogniti sunt à deo. Sic igitur quum dicit, Quem diligebat Iesus, non gloriatio est, sed humilitatis indicium. Quare autē Petrus non interrogat dominum, sed Iohānes? Qua pręnimio feruore sæpe interrogauerat dominū, & increpatus erat, eius gratia nunc interrogare formidat, vt non etiam nūc temerarius arguatur à domino. Quare & Iohānes accidit ad pectus Iesu absq; reuerentia & submissione? Quia nihil adhuc magnū de dn̄o sentiebat, neq; erant edocti dignū reuerentiæ honorem exhibere. piscatores enī erāt, & officii imperiti. Permittit autē ei dominus vt recumbat super pectus, mœrorē eius soluens, & mitigās turbationē mentis illorū, & in summa tristitiā sopiens. Verisimile enim etiā in faciebus eorū multū mœroris apparuisse. Et neq; sic interrogatus domi- *Propter q̄s causas Iohānes ī sinu dn̄i recubuerit.* *Philip. iij.* *Galat. iiij.*

B C

nus nomine proditorem manifestat, sed per buccellam tunc manifestum facit, illi admonens proditorem, & in memoriam ei reducens mensam & panem, quorum particeps erat, vt ne prodat, & contra pascentem insaniat. Accipe, inquit, panē, cuius mecum particeps es, memor esto communis mensæ. At non intellexit anima illius præ affectione grauata. Si vis & ipse prope Iesum recumbere, & in pectus eius cadere, & mystica ab eo discere, da operam vt propter simplicem bonamq; mentem ab eo diligaris. Etenim Iohannes innocentissimus, simplicissimus, & mansuetissimus omniū erat, ideo & diligebatur. Et tu quoq; talis esto, & dignabitur te pectoris sui recubitu, id quod theologicæ dignitatis symbolum est. In corde enim intelligit scriptura eloquia domini latentia. & ita reuelabitur tibi mysterium totū, & verbi proditor. Etenim cui theologiæ beneficium concreditum est, & proditor verbi, qui non rectā tenet fidem, manifestus fit. Hæreticus enim adulterans verbum veritatis, qui est panis, illum nobis non purum, sed intinctum ostendit.

Adhortatio.

Et quum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post offulam ingressus est in eū Satanas. Dicit igitur ei Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo discumbentium intelligebat ad quid dixisset ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, ꝙ dixisset ei Iesus, Eme ea quæ nobis opus sunt ad diē festum: aut egenis vt aliquid daret. Quum ergo accepisset ille offulam, continuò exiuit. Erat autem nox quum exisset.) Vbi dominus quidem dedit buccellā Iudæ, si forte recogitaret amicitiam mēsæ & panis, & à proditione desisteret: Iudas quū neque sic emendaretur, tunc plane factus est Satanę, & traditus ei vt inemendabilis. Igitur quādiu vnus discipulorum videbatur & ex sancto illo choro, non habebat tantum accessum ad illum Satanas. vbi autem illum diuisit dominus, & separauit ab aliis discipulis traducto eo per panem, tūc inuasit eum vt à domino derelictum, & à diuino choro separatū. Vide enim & hoc: Ingressus est in eum Satanas, hoc est, ingressus est interiora cordis eius, & occupauit animam eius. Nam prius eum foris per auaritiæ vitium turbabat, nunc aūt perfecte eum comprehendit, proditionem suggerens. Dicit igitur ei Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem non est adhortantis ad proditionem, sed exprobrantis, & permittentis ei ad proditionem venire. dicit enim, Fac, quasi diceret: Ecce reliqui te facere quod vis: non impedio tuam mentem, non retineo te vltra. Antea enim ipse cohibebat malitiam eius, apud se tempus mortis reseruās: sicut & dicebat: Nullus tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me. Hoc autem nullus cognouit accumbentium. Digna quæstio, quo pacto nullus agnouerit, quum rogatus dominus quis esset proditor, dixerit, Cui ego buccellam tradidero? Videtur igitur clam hoc dixisse Iohanni, vt nullus alius audiret: quia & Iohannes quum supra pectus recumberet, rogabat quasi in aurem, & ita proditor nō manifestatus est, alioquin eū discerpsisset Petrus forte, & occidisset eū. Nū ergo & Iohannes ignorabat eū? neq; hic expectasset vt discipulus in tantam prorumperet impietatem. Sancta enim illa anima procul à tali impietate, neq; de alio facile tale quippiā suspicata fuit. Nullus ergo cognouit, sed existimauerūt ꝙ dicēs, Fac citi⁹, diceret de aliquo ad festū emēdo, vel vt quid daret pauperibus. Nam multam curam gerebant pauperū. Et quomodo qui alios admonet ne portent peram, neque æs, ipse marsupium ferebat? Ostēdit ꝙ & possessione carentem, & crucifixum mundo, magnam oportet eius partis curam habere. Cæterum nox erat quum exisset. neque hoc superflue assignauit Euangelista, sed vt doceat nos ꝙ neque tempus prohibuerit illum, sed nocte dolum struxerit. Exiuit igitur quinta (vt mihi videtur) vespera, quando & intrauit in ipsum Satanas. Nam quarta quidem accessit ad illum, quando scilicet mulier quæ apud Matthæum, vnguentum effudit. Ipse autē vt abiuit, loquutus est cum Iudæis de traditione. At quinta vespera intrauit in illū, hoc est, occupauit cor ei⁹: sicut aliud est percutere quēpiā manu foris, & aliud est confodere gladio viscera. Exiuit igitur Iudas & sensibiliter & mentaliter à saluatore. Erat autem & nox: fortassis & spiritualis nox auaritiæ obtenebratio inuaserat eum.

D E F

Iohā. 10. Cap. 26.

Dicit Iesus, Nūc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est per illum. Si deus glorificatus est per eū, & deus glorificabit eū per se. Et continuo glorificabit eū.)

Quo-

A Quoniã cõciderant discipulorũ mentes, iterum eas erigit, dicens, Nũc glorificatus est filius hominis. Docet enim eos nõ mœrere, sed magis gaudere. Gloria enim, ipsa passio scilicet, & per ignominiosa hominibus honor conciliatur. Et aliter, Per miracula in cruce glorificatus est, sole extincto, petris ruptis, velo scisso, aliisque mirabilibus factis. Quomodo autem glorificabit deus filium? In seipso, hoc est per seipsum, nõ per alium, non per angelos & archangelos, nõ per alias vritutes, sed per seipsum. Omnia enim operatus est ad gloriam filii. Cõtinuo igitur, inquit, glorificabit eũ: hoc est, non tardabit, sed in ipsa cruce: & iterum post tres dies, quum resuscitauerit eum: & post quadraginta dies suppeditata gratia spiritus discipulis. Videamus autẽ & ex superioribus mentem verborum. Nunc glorificatus est filius hominis: hoc est, ego doceo, miraculaque facio, & non in me subsistit gloria, sed in deum & patrem transit. Quia igitur mea gloria, gloria fit patris, ne contristemini. Nam pater iterum glorificabit me, vt & ipse glorificetur. Nunquid enim ego gloriam mihi vindico, & ad illum nõ transit? Nõ, sed communis est gloria, quemadmodum & iterum glorificabit me, & non tardabit, sed mox vt ignominiosam passionem patiar, quando videbor per mortem è medio tolli: tunc magis honorabit, tunc per resurrectionem me clarum faciet.

Filioli, adhuc paulisper vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis, quò ego vado, vos non potestis venire: ita & vobis dico nunc. Præceptum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc enim cognoscent omnes ꝙ discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos.) Quoniã paulo post passurus erat grauia, ea nunc prædicit eis, vt ea habeant in memoria, & præparent se ad ea. Confert autem hoc ad gloriam eius. Nõ parua enim gloria eius fuit, ꝙ discipulis prædixit quæ euentura essent eis, cõmemorantibus postea discipulis ꝙ illa eis essent prædicta. Monstrans autem, non tunc primum, sed multo antea, ꝙ quæsituri essent ipsum in tribulationibus constituti, dicit, quod & Iudęis istuc ipsum dixi, qđ multo antea sciuerim. Hoc autem, Quo ego vado, indicat eius mortem, quæ trãsitus erat ac translatio in statum meliorem, in locum corruptibilia corpora non suscipiẽtem. Igitur Iudæis dicebat, Quæretis me, & quo ego vado, vos non potestis venire: timorem illis incutiens, discipulis autem desiderium accendens. Etenim consueuimus quando videmus quosdam ab amicis secedentes, magis accendi, & maxime si eant in locum quo non est possibile illos ire. Igitur desiderium illis accẽdens, hæc dicit. Ideo & filii, adiecit: vt ne putẽt ꝙ eadem affectione qua Iudæis, hæc eis sit loquutus, sed ex charitate. Quæsiuerunt quidem eum Iudęi, quãdo ciuitas ipsorum capta est, & ira diuinitus immissa vndiq; in eos venit, sicut & Iosephus testatur propter mortem Iesu eis hæc euenisse. Discipuli autem, quando fugerunt, & alias afflicti sunt. propterea & alio loco, Tolletur, inquit, sponsus, & ieiunabunt amici thalami. Itaque futura prędicit & his & illis: illis quidem propter incredulitatem: his autẽ propter amorem, ne in inexpectata inciderẽt mala. Et quoniã verisimile erat, audientes talia, turbari animo: vt solitarios futuros consolatur, ne doleatis, dicens. Do enim vobis custodem fortẽ, quẽ si habueritis, inter vos corroborati, inuicti eritis. Deinde si dubitauerit quis, quomodo mãdatum nouum das o domine charitatem, quam & in veteri lege datam scimus? subdit, Sicut ego dilexi vos, ita & vos mutuum diligatis. Quemadmodum enim ego, inquit, gratis dilexi vos, nullis bonis operibus vestris præcedẽtibus, sed & quum inimica esset humana natura, eã suscepi, sanctificauique: ita & vos gratis diligite inter vos: etiam si offenderit te frater, ne recorderis eius. Vides ꝙ hoc sit nouum mandatũ, diligẽdum proximum cui nihil debeas: lex autem dicebat, Diliges proximum tuum: vt debitum proximo qui prius inceperat, dilectionem, retribuendum iubens. Declarans autem quod non extinguendi post suam migrationem, sed clariores futuri sint, dicit, In hoc scient omnes. Vides quomodo asserat eos ab omnibus cognoscendos, ꝑ hoc illos non parum consolans. Nam reliquit indicium & characterem a miraculis, a charitate autem nunc cognoscibiles facit. Multi enim sunt qui miracula fecerunt, audituri, Nescio vos. Quod autem totus orbis miraculis ad fidem adductus sit, quid mirum? Quia enim charitas aderat, ideo & virtus ad operandum miracula non deerat. Quod si diuisi & distincti fuissent, omnia periissent, & nullꝰ credidisset illis ita contra

Marginalia: B (at "lo post passurus"); C (at "modo mãdatum"); Supr. vij. (at "Filioli, adhuc"); Iosephus; Matth. ix. Marc. ij. Lucæ. 5. (at "alio loco, Tolletur"); Matth. 7. (at "dituri, Nescio vos").

se furentibus. Itaque eos maiori miraculo dignos faciebat, vt vna esset anima, & vnũ cor credentium. D

Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò vadis? Respondit ei Iesus, Quò ego vado, nõ potes me nunc sequi: sequeris autem postea. Dicit ei Petrus, Domine, quare non possum te sequi nunc? animam meam pro te ponam. Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non canet gallus, donec ter me negaueris.) Petrus prę multo feruore magis præceps factus, quia audiuerat dominum dicentẽ, Quò ego vado, vos non potestis venire: interrogat, quo vadis? quasi dicens Christo, Quæ ista est via, quam ego transire non possum? Non enim discendi animo interrogat, sed occulte hoc subsignificat, ꝙ & si difficillimam omnium viam trãsiturus sit, te sequar. Ita semper cum Christo esse amabat. Ideo & ipse ad mentem eius respondit, Non potes me nunc sequi, postea aũt sequeris. At ille ita temerarius fit, vt contradiceret Christo, & non cõtentus oblatam esse spem bonam ꝙ postea sequuturus esset, vrget pertinaciter: Quare nõ possum te modo sequi? animã meam pro te ponam. Vides vehementiam desiderii? Quia dominum audiuerat dicentem, Maiorẽ hac charitatẽ nul-
Iohan. 15 lus habet, quàm vt animam suam ponat pro amicis suis: desiderat nunc hũc gradum & fastigium charitatis: ideo & pollicetur animam suam ponere pro domino. Igitur saluator ostendit ei, ꝙ hoc sui solius, & non cuiusq̃ hominis sit, tali cum authoritate polliceri: & dicit, priusq̃ gallus canat, ter negabis me: hoc est, nunc: neq; enim erit magnum interuallum. Intempestam enim noctem dicebat, vt quum prima ac secũda custodia noctis transierit. Quia igitur magna charitas cõtradicentem fecit, charitatem E quidem approbat, contradictionem autem resecat: ideo & denudat eum superno auxilio, & docet vt suam agnoscat imbecillitatem. Nam si diligis, debes obedire ei quem diligis. Dixi ꝙ non possis, contradicis: per negationem disces manifeste, impossibile non fieri quod dico. Et ita curam eius gerens permisit eum cadere, vt & postea orbis administratione suscepta, nihil tale experiatur, sed agnoscat se. Et vide quomodo ceciderit nõ semel, sed ter. Ita derelictio dei nostram arguit infirmitatẽ: & qui attendit, hoc inuenit beneficium.

CAPVT XIIII.

Non turbetur cor vestrum. creditis in deũ, & in me credite.) Quoniã verisimile erat illos turbatos esse quum audiuerunt de Petro præcipuè quod negaturus esset, ideo consolatur eos, & sedat cordium turbelas. Nam quum princeps, & qui tam illustris, priusq̃ gall⁹ caneret, ter negaturus erat: verisimile fuit magnum eos expectasse conflictũ. Deinde quasi dicerent discipuli: & quomodo non turbabimur, quũ in tantas inciderimus difficultates? inquit, Credite in deum & in me, & omnes vestri labores soluentur, & turbatio sedabitur propter fidem in deum & in me. Eaq; propter dixit eis, Ne turbetur cor vestrum, vt deũ ipsum esse credant, quandoquidem introspiciebat corda ipsorum, & occultam perturbationem.

In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quod si secus esset, dixissem vobis. Vado paraturus vobis locum. Et si abiero ad parandum vobis locum, iterum veniam & F assumam vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis.) Dixerat quidem ad Petrũ dominus, Sequeris me postea: vt autem ne putent multi ꝙ soli Petro hoc datum sit, & nõ etiam aliis, inquit, Et vos suscipiet regio illa quæ Petrum exceptura est, atque ita non oportet turbari pro loco. Multæ enim mansiones sunt in domo patris mei: hoc est, sub potestate patris mei. Per domum autem, potestatem & principatum intellige. Si autem defuissent domus, ego iuissem & parassem vobis. Et ita vtrinque non oportet vos turbari, siue sint paratæ, siue non sint. nam & si paratæ essent, ego omni studio præparassem vobis. Si autem non, & propter hoc vt præparem vobis locum, iuissem, & neq; sic reliquissem vos, sed suscepissem: vt vbi sum ego, & vos sitis. Vides cõsolationis & animationis verba? Vbi sum ego, vos illic eritis. Non habet igitur rationem ꝙ vos turbamini, siquidem mecum eritis.

Et quo ego vado, scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita.

A Nemo venit ad patrem,nisi per me.)Quia sciebat cogitationem eorum quęrentẽ discere quò vadat,dat eis occasionem rogandi,& dicit, Quò vado,scitis,& viam scitis. incitans eos ad interrogationem.ideo & Thomas,Domine,nescimus,inquit,quò vadis:& quomodo possumus viam scire? Hoc autem dicit Thomas præ nimia formidine,non sicut Petrus desiderans sequi.Igitur Christus ostendens quòd facile & nõ molestum sit se sequi,declarat & quo vadat,& quę sit via.Nam vadit quidem ad patrem. Via autẽ ipse est Christus.Quia igitur monet,ego sum via:per me omnino ad patrem & vos ascendetis.Non solum autem via,sed & veritas, atque ita merito vos confidite,quòd non decipiamini a me.Sed & vita sum:vnde & si moriamini,non prohibebit vos mors quo minus ad patrẽ veniatis.bene igitur fidite. Per me enim veniũt omnes ad patrem. Et quia ego dominus sum , adducendi ad patrem omnino venietis illuc. Neque enim per aliam viam quàm per me illuc eundum est. Tu autem & hoc loco ęqualem discito filium ei qui generauit.Nam alio quidem loco patrem dicit adducere ad se.Nullus enim(inquit)potest venire ad me,nisi pater traxerit eum.Hoc autẽ loco Iohan.6
dicit per se adduci ad patrẽ.Igitur æqualis est patris ac filii potestas. nam & vna operatio.Nam quum practicen arripis,fit tibi Christus via. quum verò contẽplationi vacas,fit tibi veritas.Quia autem nonnulli practicen ita colunt, & in contemplatiua ita occupati sunt,vt vitam non assequantur,vel quòd propter vanam gloriam virtutem amplexentur,& hic recipiunt mercedem:vel quòd in dogmatibus non recte sentiũt, & ita a recta via exciderunt: additum est viæ & veritati, hoc est practicæ contemplatiuæque,& vita. Nam & in virtutibus omnino, & de diuinis recta differẽdo,ad viuentem in seculum,& non ad mortuam hominum laudem spectare debemus.

B Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis. Et nunc cognoscitis eum,& vidistis eum.) Quomodo superius dixit,Quò vado scitis, & viã scitis,hoc est, me:hoc autem loco dicit, Si cognouissetis me,& patrem meum cognouissetis vtique? Non sunt hęc contraria. Nam sciuerunt quidem patrem,sed non vt oportebat.Nam vt deum quidem sciuerunt;vt patrem autem nondum:at vbi postea venit spiritus, omnis eis data est scientia.Quod igitur dicit,hunc sensum habet: Si cognouissetis meã substantiam & dignitatem,& patris quoque cognouissetis.Ex hoc autem tẽpore cœpistis cognoscere eum per me vt medium,& vidistis eum, hoc est,mente vestra quantum possibile est,spectastis.Quia enim me dominum habetis & magistrũ, per me planè & patris scientiam,vt apprehẽdi potuit à vobis,modice accepistis.nam perfectiorem nõdum accepistis.Et aliter: Si cognouissetis me,& patrem meum vtique cognouissetis. Nam arguit quòd ipsum ignorent.Sed quod dicitur,hunc sensum habet.Dixi vobis,quòd quo ego vado,scitis,hoc est,ad patrem:& viam scitis, hoc est, me. Dixit ei Thomas,Nescimus quò vadis,& neque viã scimus.Dicebat Thomæ,Ego sum via: & nullus venit ad patrem,nisi per me.Si igitur me cognouissetis,& patrem meũ vtiq; cognouissetis.Cæterum me scitis,ergo & patrem scitis.Ex hoc enim ipsi cognoscitis eum,& vidistis eum me viso.

Dicit ei Philippus,Domine,ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, C Tanto tẽpore vobiscum sum,& non cognouisti me Philippe?Qui videt me, videt patrem:& quomodo tu dicis,ostende nobis patrem?) Videbatur Philippo quòd Christum quidem bene cognosceret,patrem autem ignoraret.idcirco & dixit,Ostende nobis patrem,ac sufficit nobis.Nam licet millies dicas nobis,Si me cognouissetis,& patrem meum vtique cognouissetis,non possumus ita discere patrẽ.Ostende igitur nobis illum corporalibus oculis.Audiens enim Philippus quòd & prophetæ corporalibus oculis vidissent deum,desiderabat & ipse illum videre corporaliter,ignorãs quòd illa contigerint prophetis per condescensionem . Igitur Christus docens Philippum quòd non sit possibile deum videri corporalibus oculis,dicit,Tanto tempore vobiscum sum,& non cognouisti me Philippe?Vide quia non dixit,nõ vidisti me,sed non cognouisti me,abducens Philippum ab humili sensu, quo desiderabat patrem videre corporaliter.Scientia enim de deo,dicere vult,dicitur non corporalis aspectus. Deinde subdit,Qui vidit me,vidit patrem. Quod autem dicit,ita se habet. Tu quidem o Philippe quæris videre patrem visu corporali,& putas quòd me iam videris. Ego au-

tem dico tibi, quòd me vidisti non vt videre oportet. corporaliter quidem vidisti me, quia & corpus fero: diuinam autem substantiam non vidisti, atque ita neque patrẽ vidisti corporaliter, & ita neque ego possum patrem corporalibus oculis videre. Etenim qui vidit me, & patrem vidit: hoc est, qui me cognouit, cognoscit patrẽ. Nam quum vna sit substantia, scientia quoque vna est. Confundatur Arius audiens, quòd qui vidit filium, hoc est deitatem filii, cognouit patrem, hoc est, deitatem patris cognouit. Confundatur & Sabellius, qui dicit quòd vna sit hypostasis & vna persona patris ac filii. Ecce enim diremit hypostases dominus, & aliam personã ostẽdit patris, & aliam filii. dicens enim, Qui vidit me, ostendit suam personam: & postea dicens, vidit patrẽ, ecce & aliam personam. Quod si vna persona esset, nihil tale dixisset: sed Philippo dicente, Ostende nobis patrem, respondisset, Non habeo patrem, sed ego sum pater & filius. Omnino autem extremæ insipientiæ fuerit audire quidem filium dicentem, Ad patrem meum vado: &, Ego in patre, & quæcunque similia sunt: nõ intelligere autem quòd alia persona sit filii, & alia patris, sed confundere illas. Propterea discipulum dominus increpat quòd tanto tẽpore sequatur se, viderit q; signa ac deitatis opera, nondum autem agnouerit eum vt deum, quo per ipsum & patrem cognosceret. Nunc autem dicit, Quia corporaliter quæris videre patrem, manifestum quod non credis neq; me neque illum esse deum. D

Arius. *Sabellius.*

Non cognoscis quòd ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: pater autem qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi, ꝙ ego in patre sum, & pater in me: alioqui propter ipsa facta credite mihi.) In patre est filius, secundum quod in substantia illius apparet: & rursus pater in filio, sicut rex in imagine sua apparet, & imago in rege. Vn⁹ enim character imaginis & regis. Quòd autem vna substantia mea est & patris, manifestum. Verba enim quæ ego loquor, à meipso non loquor. Non enim habeo quiddam proprium quod meum & separatum à patre, sed omnia communia. Vna substantia est, subsistentiis separata. Non sola autem verba quæ loquor, patris sunt, sed & opera. Quia enim diuina sunt opera, deus autem pater, & ego, vnius ergo substantiæ sunt opera, atque ita etiamsi ego faciam, pater facit: & si pater, ego facio. Credite ꝙ ego in patre, & pater in me, hoc est, oportet quidẽ quum auditis patrem & filium, nihil aliud inquirere pro constituenda substantiali cognatione. Sin vero non sufficit hoc vobis ad ostendendam parem substantiam & honorem, quod pater in mea substantia apparet, & ego in patris: vel propter opera credite mihi. Opera enim dei sunt. E

Qũo fili⁹ sit in p̃re, & rursum qũo pater sit ĩ filio.

Amen amen dico vobis, Qui credit in me, opera quę ego facio, & ipse faciet, & maiora iis faciet: quia ego ad patrem vado. Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciã.) Ostendens Christus quòd non hæc sola possit opera, sed & alia, & his multo plura, excellẽter ea ponit. Non enim dixit quòd & maiora his facere possum: sed qui credit, & cætera. Vides quanta sit virtus vnigeniti, vt etiam aliis dare possit quòd faciant maiora quàm ipse fecerit. Dicendo enim, Ego ad patrem meum vado, hoc significat: posthac vos operabimini miracula, ego autem nunc transeo. Interpretans autẽ nobis quomodo qui credit in illum, poterit facere magna & mirabilia, inquit, Quæcunque petiueritis in nomine meo. Nam hoc loco nobis operationis miraculorum compendium ostẽdit. Per petitionem enim & orationem & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit. ita & Apostoli, In nomine Iesu Christi surge & ambula. Idcirco non dixit, Quæcunque petieritis, obsecrabo patrem, & faciet: sed, ego faciam: suam potestatem declarans. Vt glorificetur pater in filio. Quum enim apparet filiũ magna posse: glorificatur & qui tantum filium genuit. Vide enim consequentem gloriam patris. In nomine Iesu Christi facta sunt signa, à signis credebant Apostolis, ad dei notitiam peruenientes agnoscebant patrem, & ita glorificabatur in filio. Dicãt Ariani, num ea quæ per Apostolos ipse, & ea quæ per se non ipse, sed à patre operationem recipiens faciebat, aliis dederit faciendi potestatem, & ipse eandem non habuerit? Quare autem secundo hoc dixit? Quum enim dixisset, quodcunque in nomine meo petiueritis, hoc faciam: iterum secundo dicit, Quæcunque petiueritis in nomine meo, ego faciam. F

Actuũ. 3. *Ariani.* *Eadẽ filio cũ patre potestas.*

Confirmãs

A Confirmans sermonem suum hoc dicit, & ostendit ꝙ ipse faciat, & non indigeat subintroducta virtute. Hęc autē omnia dicit discipulis, consolans eos, & ostendens quòd non pereat nec obscuretur moriendo. Ad patrem enim (inquit) vado. Nō enim obscurus fio, nec esse cesso: sed illuc eo, vbi beatior vita: & intantum non apparebo infirmus, etiāsi moriar, vt aliis ad maiora opera facienda vires daturus sim. Et quæcunque petieritis, dabo vobis. ne ergo tristitia afficiamini propter meam mortem, quæ talis est qualem demonstraui.

Si diligitis me, præcepta mea seruate: & ego rogabo patrem, & aliū paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec nouit eum. Vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.) Dixerat superius, Quæcūque petieritis, faciam: ostēdit nunc ꝙ non simpliciter oporteat petere, sed cum dilectione erga eum, & obseruatione mandatorū. tunc enim faciam, quum sic petieritis. Et aliter, Non hoc, inquit, est diligere me, tristari, & mœsto esse vultu, sed credere his quæ a me dicūtur. Mandatum enim dedi vobis, ne terreamini ab his qui occidūt corpus: atq; ita si diligitis me, hoc obseruate, & posthac ne sitis tristes in morte mea. Nam tristitia affici, nō est eius qui obseruat mandatum meum. Quomodo igitur non obseruantes mandatum meū, sed timentes mortem, dicitis ꝙ diligatis me? Insuper quia verisimile est dixisse illos ad hæc: & quomodo non afficeremur tristitia, priuandi tanto solatio, & refocillatione quam ex te habemus? inquit, Non erit hoc, non priuabimini consolatione. Rogabo enim, hoc est, obsecrabo patrem: & alium paracletum mittet vobis, aliū sicut me. **Quid sit diligere deum.**

B Cōfundatur hoc loco Sabellius, dicens vnam personam patris & filii & spiritus sancti. Ecce enim audit, Alium paracletum dabo, & ita aliam personam spiritus. Cōfundatur & Macedonius, qui dicit alterius substantiæ esse spiritum, & minorem filio. Audit enim ꝙ & ipse persona sit sicut filius. Eiusdem enim substantiæ est cum filio, vtique autem & cum patre. nam pater & filius eiusdem substantiæ. Ne mireris autē quod dicit, Rogabo patrē. nō enim vt seruus orat, sed vult ꝙ sufficientibus argumētis testetur discipulis quòd omnino veniat super eos spiritus paracletus: eiusq; gratia cōdescendens illis dicit, rogabo patrē. Nam si dixisset, Mittam, non sic credidissent: nūc autem credibiliorem faciens sermonem, inquit, rogabo patrem. Et si opus fuerit patrocinio & oratione, omnibus modis operam dabo vt veniat super vos spirit⁹. Id qđ & nos sæpenumero dicere solemus, Animam meam ponam vt hoc fiat, quāuis paruo labore plerūq; res egeat: attamen volentes ostendere quòd non detrectemus studiū, ita dicimus. Et aliter: Quia pro nobis dominus semetipsum obtulit hostiā patri, placans illum per suam mortem vt pontifex, deinde spiritus venit in nos, vtpote peccato soluto, & inimicitiis sublatis: propterea dicit, Rogabo patrē, & paracletum dabit vobis, hoc est, placabo vobis patrem, & reconciliabo illū vobis, solutis propter peccatum inimicitiis: & ita mittet vobis spiritum per me, pro vestra morte placat⁹ & reconciliatus vobis. Quod autem dicit, vt maneat vobiscum in æternū, dixit consolans eos. Non enim ita, inquit, temporaria erit eius consuetudo vobiscū, vt mea, sed vsque **Sabellius. Macedonius.**

C in æternum durabit: neq; deficiet quum vos mortui fueritis, sed simul permanebit, & gloriosiores reddet: cūq; omnibus sanctis semper est: & quum mortui fueritis, magis, quanto scilicet sublimiores tunc corporalibus affectionibus. Spiritum autem veritatis inquit, hoc est spiritum non veteris testamenti (nam illa figura est & vmbra) sed noui, quod est veritas. Habebāt igitur & illi qui in lege, spiritum, sed in figura & vmbrosum, nunc veritas ipsa substantialiter venit cum discipulis, vt ita quis dicat. Ne autem quis opinetur quòd etiam spiritus sicut ipse incarnandus sit, inquit, Quē mundus non potest capere. Non (inquit) versabitur vobiscum sicut ego. Non enim mundus eum corporaliter capere potest, hoc est habitabit in ipsis animabus vestris. Et aliter: Non potest accipere mundus, hoc est populus ille promiscuus, & sapiens quę huius mundi, quia non videt eum, eò quòd incomprehensibilis sit eius substantia. Contemplationem enim & visionem hoc loco mentis dicit. vnde subdit, neq; cognoscit eum. Vides quòd & non videt, dicens, Non cognoscit. Propterea solatur discipulos, dicens, Mundus non potest capere illum: vobis autem hoc donum egregium datum **Vet⁹ testamētū figura, Nouū veritas. Mundus.**

est,& manet apud vos:& deinde quod maius est, & in vobis erit. Apud vos enim, externum subsidium & vicinitatem: in vobis autem, internā habitudinem & corroborationem significat. Posterius autē illud, quod & deus sit spiritus, significat, qui dicit, Habitabo & ambulabo in eis. Igitur mundus quidem non potest accipere spiritū, quia non cognoscit eum, vos autem cognoscitis eum. Quare? Quia non estis ex hoc mundo, propterea capaces eius estis, & manet nunc apud vos, sed & erit semper in vobis. D

Leuiti.16 2.Cor.6.

Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc pusillum, & mundus iam me non videt: vos autem videtis me, quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis quòd ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.) Ne metuatis (inquit) credentes, quia dixi vobis me alium paracletum vobis missurum, quòd me vltra non sitis visuri: non enim abero à vobis vsque in finem. Veniam enim & non relinquā vos orphanos. Quia prius filios eos dixerat, nunc consequenter inquit, Non relinquā vos orphanos. Vt autem ne existiment quòd prius sit manifestādus & ipsis & omnibus in corpore, inquit, Mundus iam me non videt: vos enim (inquit) soli videbitis me, etiam post resurrectionem. Viuo enim, & quanuis mortem feram, resurgam: & vos quoque viuetis, hoc est, quum videbitis me, lætabimini, & quasi occisi reuiuiscetis in mea manifestatione. Vel etiam sic. Quemadmodum (inquit) mors mea facta est ad vitam, ita etiam si vos moriamini, viuetis. Ne igitur estote tristes, vel propter me qui morior, vel propter vos. nam licet moriamini, viuetis in æternā vitam. Illa enim die scietis quòd ego in patre, hoc est, quum resurgam, scietis quòd non sim à patre separatus, sed candē habeo potestatem. Et vos in me estis, quos ego custodio. Et ego in vobis, hoc est, vobiscum sum, vos eripiens ex periculis, miracula per vos operans, glorificansq; vos per omnia. Et aliter, In vobis sum, vt caput in membris. Membra enim Christi, apostoli: & vos in me, sicut membra in capite. Quando ergo resurrexit, manifestam de his omnibus sciētiam tradidit. Gratia enim spiritus post resurrectionem omnia illa docuit eos. Quum autem audis quòd ego in patre, & vos in me, & ego in vobis, ne similiter intelligas. nam filius quidem in patre vt illi consubstantialis: in Apostolis autem vt adiutor & cooperarius: & Apostoli in eo, vt qui adiuuantur, & cooperatorem habentes, & ab ipso fouentur: quia & multa alia nomina de deo & hominibus dicuntur, sed nō similiter dicūtur. Dii enim dicimur & nos, sed nō ex æquo. Dicitur filius imago & gloria patris, & homo quoque, sed non similiter. Ita hæc quoque hic intelligēda sunt, sicut & hoc, Quēadmodū misit me pater, & ego mitto vos. Nū igitur sic debem⁹ intelligere simpliciter, Igitur misit quidē filiū suū pater, quū esset incorpore⁹, & deinde incarnatus est, & ex virgine natus est, vt & apostoli ex cęlo sint, & incorporei, & deinde incarnati, è virginibusq; nati sint? Sed ita exponere scripturas, manifeste delirare est. E

Dij hoīes dicuntur. Psalm̄.81

Iohan.10

Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui me diligit. Qui autem diligit me, diligetur a patre, & ego diligam eum, & aperiam ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est ꝙ manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?) Sicut & superius diximus, verbis huiuscemodi tristitiam illorum sedat, docens eos quòd ille diligat ipsum, non qui dolet in morte eius, quod & illi patiebantur, sed qui mandata eius & præcepta seruat de contēnenda vita præsente, & ponēda anima pro Christo & virtute: quasi ita dicens eis: Vos quidem putatis quòd præ dilectione doleatis in morte mea: ego autem pro charitatis argumento habeo nō dolere. Quod autem hoc dicat, manifestum est ex his quæ postea dicit, Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quòd ad patrem eam. Qui ergo diligit me, habet mandata mea, & custodit ea, vt ne fur diabolus veniens rapiat thesaurum. Opus enim est diligēti custodia, vt ne perdamus ea. Qui autem diligit me, quale præmium inueniet? Diligetur (inquit) a patre meo, & ego diligam eū, & manifestabo illi memetipsum. Quare hoc dixit, manifestabo illi memetipsum? Quia post resurrectionem se eis manifestaturus erat cū diuiniore corpore, vt ne putēt ipsum spiritū & phantasma esse, ꝑpterea ꝑdicit eis hoc, vt vidētes eū, nō discredāt, sed recordētur ꝙ ea ꝑdixerit ipsis, & ꝙ ꝑpter mādatorū suorū obseruationē manifestetur eis, studeantq; semꝑ seruare illa, vt & illis semper manifestetur. Magnū etenim resurrectionis sacramentū, difficilè ab eis susceptū: idcirco ꝑparat eos dicēs ꝙ manifestaturus sit se eis: quia & quū resurrexisset, ꝑpterea comedit cū F

Iohan.21

eis

A eis,vt ne videretur eis phātasma.Id quod & Iudæ nūc accidit.Opinabatur enim Iudas cuius nunc mentionem facit,quòd sicut in somnio videmus mortuos,ita & dominus eis manifestandus esset:ideo & dicit,Domine,quid factū est quòd nobis teipsum manifestatur⁹ es,& nō mūdo?Præ multa enim admiratione & stupore hoc dicebat, sicut si dixisset,Væ nobis ꝙ moreris,& ꝙ sicut mortuus manifestādus es nobis vt spectrū. Nam quod dicit,Quid factum est, obstupescente & attonita mente dicebat.Quid igitur dominus?quomodo a mente suspicionem eius vt fallacem refellit?

Respondit Iesus,& dixit ei, Si quis diligit me,sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus,& mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me,sermones meos non seruat. Et sermo quem auditis, non est meus, sed eius qui misit me patris.) Iudas quidem præ multa formidine existimabat quòd mortuus dominus spectrum se exhibiturus esset eis,vnde & interrogabat sicut dictum est. Dominus autem refellens eius suspicionem,inquit,Sicut pater manifestat seipsum, ita & ego manifestabo memetipsum. Ego enim(inquit) & pater veniemus ad eos qui custodiunt sermones meos: atque ita non in somniis manifestabimur vobis, sed quia cum patre venturus sum, vt par est patrem manifestari, ita fiet & mea manifestatio qua vobis manifestabor. At dicendo, Mansionem apud eum faciemus, subuertit Iudæ suspicionem. Non enim somnia manēt,inquit. Ego autem quum manifestor, maneo cum patre:non igitur quasi in somnio erit visitatio mea. Prædicit autē eis(vt dixi) se manifestandum,vt ne phantasma ipsum putent: & interim exhortatur eos ad seruādum

B mandata sua,scientes quòd seruantibus illa manifestandus sit & pater. Sic quoque ab eo qui non seruat mandata,discedit & ipse pater,tanquam à non diligente. Nam qui non diligit me(inquit)sermones meos non seruat. Atque ita neq; patrem diligit, qui non diligit filium. Nam sermo filii,& patris est. Qui igitur non custodit sermonem filii, vel patris: sicut odit filium,ita & patrem. Vos igitur discipuli custodite sermones meos.ita enim declarabitis dilectionem tam erga me,quàm erga patrem. Quidam autem dicunt Iudam discipulum non ex formidine,sed misericordi mēte dixisse, Quare manifestaturus es te nobis,& non mundo?Volebat enim non solos discipulos,sed & totum mundum vtilitatem ex manifestatione eius percipere. At saluator ostendit non omnes talia consequi,sed nos dūtaxat qui mandata sua seruamus, digni videbimur sua manifestatione,patrísq; dilectione. In eo autē qui custodit mandata,est deus & pater, & nō sicut in filio,ita & in hoc. In filio quidem natura est, in homine autem secundum habitudinem quandam.

Hæc locutus sum vobis apud vos manens:Paracletus autem ille,qui est spiritus sanctus,quem mittet pater in nomine meo,ille vos docebit omnia,& suggeret vobis omnia quæcūque dixi vobis.)Quoniam obscura erant discipulis quæ dicebātur,& alia quidem non intelligebant, & de aliis multum dubitabant: vt ne iterum interrogent eum,& dicant,Quæ mandata seruare debemus?liberat eos à turbatione,dicens,Paracletus obscura & intellectu difficilia,cognita vobis faciet. Nam hæc quę vobis videntur obscura,dixi quum manerem & essem apud vos. Si autem abiero, de omnibus do-

C cebimini. Igitur de discessu non oportet vos esse tristes,qui tanta vobis bona,tantamque sapientiam afferet. Quandiu enim ego apud vos maneo,& spiritus non venit,nihil magnum neq; sublime intelligere potestis. Subinde autem paracletum nominat, propter continuas ipsorum afflictiones,bono illos animo esse faciēs,quòd ab illo refocillādi essent. Quod autem dicit,In nomine meo veniet paracletus,hoc vult,quòd nihil alienum à me docturus sit vos,neq; propriam opinionem sibi vindicabit: sed in nomine meo veniet,hoc est,in gloriam mei nominis, non sui:id quod faciunt cōtraria docentes, auditoribus suis proprium nomen commendantes. Quidam autem intelligunt,in nomine meo,nomen Christi,paracletus. Habemus enim(inquit)paracletum Iesum Christum. Quia igitur & spiritus qui venit ad discipulos,paracletus factus est,mœstitias illorum consolaturus, in nomine Christi venit. paracletus enim & ipse sicut Christus. Sed & Christum Paulus nominauit spiritum, dum dicit, Vos autem nō estis in carne, sed in spiritu,si quidem spiritus dei habitat in vobis. si autem quis spiritum Christi non habet, hic nō est eius. Deinde subdit, Si autem Christus in vobis. Vi-

Iohan. 2.
Roma. 8.
Christus Paulo spiritus nominatur.

des quomodo supra dicens spiritum dei habitare in eis, deinde subdat, Christus in vobis, Christum scilicet spiritum nominãs? Quia igitur spiritus Christus nominatur, ita debes intelligere, In nomine meo mittet eum pater, hoc est, & ipse nominabitur Christus. Igitur & spiritus sanctus & docuit, & suggessit. Docuit quidem, quæcunque non dixerat eis Christus, vtpote portare non valentes. Suggessit vero, quæcunque dixerat quidem dominus, sed obscurius, vel quæ propter imbecillitatẽ rationis memoria comprehendere non valuerunt Apostoli. D

Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: Non sicut mundus dat, ego do vobis. Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.) Iterum in mœrore erant discipuli, audientes dominum dicentem, Ego quidem discedo, spiritus autem veniet. Ideo vidẽs turbari cor eorum, & maxime propter afflictiones imminentes & certamina, dixit, Pacem relinquo vobis, quasi ita dicens, Quid nocent vobis mundi turbationes, quum mecum pacem habeatis? Non enim talis est pax mea, qualis mundi, quæ sæpe in malo fit, & planè stulta est: sed talem ego do, vt & inter vos pacem habeatis, & vnum corpus sitis. Hoc autem fortissimos omnium vos faciet. etiamsi multi contra vos insurrexerint, nihil tamen patiemini, concordia paceq; mutua muniti. Deinde quia iterum dixit, relinquo, id quod recedentis erat, & satis eos turbare poterat, subdit, Ne turbetur cor vestrum, neque formidet. Igitur turbationem patiebantur ex affectu amoris & dilectione erga illum, quòd illo priuandi essent. timebant autem, eo quòd euentura erant illis mala post mortem eius. Ipse igitur neque turbationem ex amore, neq; timorem ab afflictionibus absque medicamine relinquit: sed vtraque sedat, dicens, Ne turbetur cor vestrum, neque formidet. E

Audistis quod ego dixi vobis, Vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique ꝙ dixerim, vado ad patrem, quia pater maior me est. Et nũc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis.) Quia vidit dominus Apostolos non plene resurrectionem suam sperare, neque scire quid esset, & propterea valde mœrere & turbari vt se priuandos, attẽperans se illorũ infirmitati, dicit, Quia ego dixi vobis, vado, & iterum veniã, adhuc tamen & tristes estis, & mihi non fiditis. quanuis enim moriar etiam, in afflictionibus non relinquam vos. Nũc ergo quum audieritis quòd ad patrem meum vado, qui magnus, & me maior videtur: deberetis gaudere quòd ad illum eam, qui me maior, & omnia dura poterit auferre. Vides consequentiam sententiæ? Quomodo quum dicit, Pater meus maior me est, vt cõsoletur discipulos dixerit? Nã quia illi tristes erant quasi non posset eos iuuare Christus, dicit, Quanuis ego non possem, saltem pater meus, quem vos me maiorem putatis, non tantus habitus est qui vos iuuet? sicut & alio loco dicit, Ne existimetis quòd nõ possim orare patrẽ meum, & exhibebit mihi duodecim legiones angelorum. Non enim hoc loco quasi non possit, hoc dicit. Quomodo enim, qui sola interrogatione Iudæos collectos prostrauit, retroque cedere fecit? Verũ quia de eo vt homine habebant opinionẽ, eapropter hæc inquit, Ita igitur pater maior me est. Dixit enim hoc iuxta illorum sententiam, credẽtium ipsum quidem infirmum, patrem autem posse in tempore afflictionis sufficere. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis, hoc est, ita bene fido, mortemque non timeo, neque tristis sum, vt & prædicam, & gaudere vos iubeam, vt quando factum fuerit, credatis mihi, quòd sicut sciui afflictiones vobis obuenturas, & prædixerim eas non mentiens, ita neque de aduentu paracleti & cõsolationis prædicens mentiar, sed omnia vobis iucunda occurrent. Quidam autem patrem, secundum ꝙ principium & causa est filii, intelligũt maiorem esse. Maior enim me est, inq̃t, pater, secundũ ꝙ principiũ & causa mea est. Ex ipso enim natus sum. At maiorẽ ipso esse patrem, non facit ipsum alterius substantiæ. Nam quãuis in his (vt ita dicam) maior sit pater filio, sed non iam alterius naturæ est. Dein dicant hæretici, secundũ quid venit ad patrem Christus? secundum ꝙ deus, vel secundum ꝙ homo? Quia secũdum ꝙ deus semper in cælis erat, & inseparatus a patre: secundum humanam igitur naturam maior eo dicitur esse pater. F

Sermonẽ Christ⁹ ad auditorũ attẽperat imbecillitatem.

Matth. 26

Iohan. 18

Posthac non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mũdi huius, & in me non habet quicquam: sed vt cognoscat mundus ꝙ diligo patrem, & sicut præceptum

A dedit mihi pater, sic facio.) Quum consolatus esset discipulos per ea quæ suprà dicta sunt, iterum dicit de morte sua. Venit enim, inquit, princeps huius mundi, hoc est diabolus. Principem autem hunc intellige mundi, non creaturæ, sed mundi confusi, & mundana sapientis. Non enim cælum gubernat ac terram, quia omnia euertisset & conturbasset, sed ea quæ sponte se illi tradunt: ideo & princeps tenebrarũ dicitur. Per tenebras intellige praua opera. Et quia verisimile erat quosdã suspicari num & Christus propter peccata esset morti traditus, propterea subdit, In me non habet quicq̃, quum non obnoxius sim morti, neq; quicq̃ debeam diabolo: sed propter dilectionẽ erga patrem, voluntarius sustineo passionem. Continuo autem repetit sermones de morte, illis adiungens & quæ ad consequentiam pertinebant, vt credibiliorẽ illis faceret. Audientes enim ꝙ moriatur, discũt & ꝙ voluntarius, & ꝙ contẽnat diabolũ, & ꝙ propter charitatẽ erga patrem moritur. Si igitur perniciosa fuisset passio, & non salutaris, quomodo approbasset pater, qui diligebat? quomodo item filius qui diligebatur, obisset eã? Quõ aũt intelligemus ꝙ propter amorẽ erga patrẽ moriatur? Pater, inquit, qui diligit mundũ, exposuit me pro illorũ mortẽ. Ego quoq; patrem diligens, voluntatẽ eius approbo, & ostẽdo ꝙ diligã patrẽ, per hoc ꝙ mãdatũ ab eo, hoc est, ꝙ cõplacitũ illi, & decretũ ab eo, suscipio & perficio. Dicite Arianistæ, Si seruus fuit filiꝰ, nõ dixisset, Propter dilectionẽ erga patrẽ morior. Seruus enim non quia diligit dñm suũ, facit volũtatẽ eius, sed quia seruus est, & timet supplicia. Dominus autẽ Iesus quia vt diligens facit voluntatem dei, non seruus est, neq; creatura, sed reuera filius, patris

De quo mũdo intelligatur cũ dicitur Princeps huiꝰ mũdi

B implens voluntatẽ. Quũ igitur audieritis ꝙ mandauit mihi pater, nõ propter hoc ꝙ mandatũ dedit, mancipiũ facias dominũ, vt subditũ: sed quia pater, cognosce ꝙ ipse filiꝰ sit eiusdẽ substãtię patri: mãdatũ dedit, hoc est, voluit, dixit, approbauit, decreuit.

Surgite, eamus hinc.)

CAPVT XV.

Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Omnẽ palmitẽ in me nõ ferentẽ fructũ, tollit: & omnẽ qui fert fructũ, purgat, vt fructũ copiosiorẽ afferat. Iã vos mũdi estis propter sermonẽ quẽ locutus sum vobis.) Quoniam sæpius de passione locutus, illorum animos concussit, & intellexit eos formidare tanq̃ breui capiẽdos, & præ multo timore neq; dictis attendentes, fingit se illos in locũ occultum abducturos, in quo nõ sint capiẽdi. Et exurgit sane à loco in quo erat, vt perturbationibus animarũ eorũ sedatis, traderet eis dogmata magis mystica. Abducit aũt eos, vt posthac docebimus, in hortum quem Iudas sciebat. Atq; vt apparet, secessus erat negociũ, res aũt ipsa expositio volũtaria in talem locũ secedentis quẽ Iudas sciebat. Quid igitur mysticũ illis tradit? Ego sum, inquit, vitis, hoc est radix, vos autem palmites: at pater meus agricola est. Circa quod autem occupatus est pater? nunquid circa radices? non, inquit, sed circa palmites. Omnem enim palmitem, inquit, non afferentẽ fructũ, tollit eum, hoc est omnẽ

C hominem qui per fidem factus est pars radicis, & vnitus domino, & incorporatus ei, oportet & fructũ afferre, hoc est, vitam habere virtutibus prẹditam. Quòd si quidẽ solam ac nudam confessionẽ fidei quis habeat, & non per obseruationẽ mandatorũ fructũ ferat, mortuus palmes fit. Fides enim absq; operibus mortua est. Omnis igitur fidelis in Christo quidẽ esse videtur, quatenus credit. Omnis enim palmes, inquit, qui est in me, si non attulerit fructũ tollit eũ pater, hoc est, ponit extra communionẽ cũ filio. eum autem qui fructificat, purgat. Hic aũt discimus, ꝙ etsi valde virtute quis prẹditus sit, indiget tamen vt à deo curetur. Nam quod infructuosum, neq; in vite poterit esse: quod autem fructũ fert, fertilius facit pater. Considera autem ꝙ propter afflictiones discipulorum hæc dicãtur esse quasi putationes, vt vocant, rusticæ. nã ostẽdit eis dominus ꝙ per afflictiones fertiliores erunt, sicut & per putationẽ palmites. Tẽtationes enim eos fortiores declarabant. Dein ne dicant, de quibus hęc dicis? Vos, inquit, estis mundi propter sermonẽ quẽ locutus sum vobis. Vnde superius dicebat purgare patrẽ, nũc iterũ se inducit curã agentẽ. Vna enim operatio patris & filii. Ego, inquit, vos purgabo ꝑ meã doctrinã. debetis itaq; qđ vestrũ est indicare. ideo & subdit:

Nõ sola fides saluat. Iacobi. 2.

Manete in me,& ego in vobis. Sicut palmes de se fructũ ferre nequit, nisi maneat D
in vite:ita neq; vos,nisi in me manseritis.Ego sum vitis,vos autem palmites.Qui manet in me,& ego in eo,hic fert fructum multũ,quia sine me nõ potestis facere quicq̃. Nisi quis manserit ĩ me,eiicietur foras sicut palmes,& aruit:& cõgregant eos,& ĩ ignẽ coniiciunt,& ardent.)Ego quidem,inquit,vos purgaui per sermonẽ meum & doctrinã,& nihil quod ego facere debui,prætermissum est.Oportet autem nunc vt incipiãtur & ea quæ à vobis sunt.Manete enim,inquit,in me. Nam ne præ timore separentur ab eo,remissas ipsorum animas constringit,& sibi iũgit, & meliorem nunc eis spẽ dat.Quæcunque petiueritis,si manseritis in me,accipietis:ab exemplo vitis clarè nobis qualitatẽ & vitã eorum commendans, quæ dantur à se his qui sibi placent.Nã sicut ille manens in vite,fructum facit, eò ꝙ ab illa viuendi operationem accipit: ita & vos si manseritis in me per obseruationem mandatorum,maiorem fructum afferetis. Qui autem non manet,aridus fit,hoc est,abiicit quod à fide habuit.Si quod spirituale beneficiũ accipiebat,priuatur eo,& nudatur auxilio & vita quæ ab eo datur.Et quid tandem? In ignem mittitur, & ardet. Hoc autem loco & consolationem nõ paruam eis dat,ostendens ꝙ hi qui insidiantur sibi,vt Iudas,comburantur:ipsi autem qui mãserint in eo,fructum afferent.Nam absq; succo & viuificatione,quæ inde procedit,nõ poterunt quicquam facere.

Si manseritis in me,& verba mea in vobis manserint,quicquid volueritis, petetis, & fiet vobis.In hoc glorificatus est pater meus,vt fructum copiosum afferatis, & efficiamini mei discipuli .)Hoc loco interpretatur nobis dominus quid sit quod dixit, E
Si manseritis in me,hoc est, si mandata mea custodieritis. hoc enim significat, verba mea manere in vobis.Vult enim vt sibi per opera adhæreatur.Nam quicunq; deo placere cupiens viuit,volũtate sua manet in me,quum vnitur illi per dilectionem,& seruationem mandatorum,adhæretque spiritu:sicut contra qui a mandatorum obseruatiõe absistit,spõte a domino alienatur.In hoc autem glorificatur pater meus,inquit,si vos fructum multum attuleritis. Gloria enim dei & patris,approbatio discipulorum filii eius.Nam fulgente luce Apostolorum coram hominibus,glorificabatur pater cęlestis . Fructus enim apostolorum sunt gentes , quæ per doctrinam illorum ad fidem sunt adductæ, factæque ad gloriam dei. Si igitur glorificatur pater dum vos fructum affertis, vtique suã gloriã nõ negliget:sed operabitur vobiscũ,vt plus fructũ afferatis, quo magis glorificetur . In hoc enim, inquit, glorificatus est pater meus , vt fructum multum afferatis,& efficiamini mei discipuli.Vides quomodo ille est fructum afferẽs, qui vere est discipulus: & pater in isto glorificatur, hoc est, gaudet, & gloriam suam hoc existimat.

Verba mea ĩ vobis manere, qd significat.

Gloria dei quæ.

Sicut dilexit me pater,ita & dilexi vos. Manete in dilectione mea.Si præcepta mea seruaueritis,manebitis in dilectione, sicut & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione.)Exhortatur eos vt bene confidant. dicit enim, dilexi vos.Sic autem dilexi vos,sicut me pater diligit.Hoc autem humanius dixit,Manete igitur in dilectione mea.Illius enim vos estis domini. Non enim quia audiuistis ꝙ dilexerim vos,contemnetis: sed dabitis operam, vt maneatis in dilectione mea. Deinde docet F
eos quomodo poterint manere:si mandata sua seruarint.Nam(vt sæpe dictum est)ille est qui diligit deum,qui mãdata eius seruat.Per omnia autem hæc ostendit ꝙ tunc securi erunt,quum vitam puram egerint.Sicut ego mandata patris mei seruaui,& maneo in dilectione eius:& hoc temperans se audientium infirmitati dicit.Nõ enim qui omnium est legislator,mandatis obnoxius,& sine paternis mandatis viuere non potest suam vitam.hoc enim cogitare fuerit absurdissimũ. Dicit autem hoc, multũ eos consolari volens.Quia enim dicebat eis,Diligo vos,& habituri erant postea cũ afflictionibus certamẽ,vt ne offendãtur quasi dilectio nihil illis prodesset:Ne turbemini, inquit:quia etsi me diligat quidem pater,permittit tamen vt patiar pro mundo.Sicut igitur non minuitur dilectio patris propterea ꝙ ego patiar:ita neq; vos minus diligemini ab eo etiamsi in varias incideritis afflictiones.

Quis diligat deum

Hæc locut⁹ sum vobis,vt gaudiũ meũ in vobis maneat,& gaudium vestrũ impleatur. Hoc est ꝓceptũ meũ,vt diligatis vos inuicẽ,sicut dilexi vos.Maiorẽ hac dilectionem

A nem nemo habet, vt quis animam suam ponat pro amicis suis.) Hæc (inquit) locutus sum vobis, vt non imminuam gaudium vestrum. Nam gaudebant quidem quum essent simul cum eo quum miracula faceret, & glorificaretur: & ipsi quoque dæmonia eiicientes gaudebant, sicut & ipse inquit, Non gaudete quòd dæmonia eiicitis. Quoniam autem & affectio incidebat, & mœror gaudium ipsorum mutilabat, inquit, Hæc solatoria verba locutus sum vobis, vt semper & vsque ad finem gaudiũ vestrũ integrũ maneat, plenumque sit ac perfectũ. Nõ enim mœrore digna sunt pręsentia, sed gaudio, licet crux, licet confusio, licet ignominia accedat. Quia autem supra dicens, Si mandata mea seruaueritis, tunc manebitis in me, non ostendit quæ mãdata debeãt seruare: nunc ostendit & suam charitatem. dicit enim, Vt diligatis vos inuicem, sicut dilexi vos. Non fortuito, neque simpliciter vult nos diligere inuicẽ, sed sicut ipse dilexit. Obserua autem quomodo supra quidem in plurali dixerit mãdata, hic vero dicat, Hoc autem mandatum meum est, in singulari numero. Hoc ideo factũ opinor, quia dilectio omnia mandata complectitur, & caput est. Dicitur autem mandata & mandatũ. Porro interim ostendit nobis viã qua seruemus mandatũ, nẽpe per seruationem vnius mandati, charitatis. Quando aũt dixit, sicut ego dilexi vos, diligatis & vos inuicem: ostendit modũ & summitatẽ charitatis. Maiorem enim hac charitatem nemo habet, vt ponat animam suam pro amicis. Atq; ita & vos pro vobis inuicem animam ponatis, quia & ego pro vobis morior. Igitur ne putetis ex odio erga vos fieri discessum hunc. fit enim ex summa charitate.

Lucæ. x.

Dilectio caput omniũ mãdatorum.

B Vos mei amici estis, si feceritis quæcunque ego præcipio vobis. Nõ posthac vos dico seruos, quia seruus nescit quid faciat dñs eius. vos aũt dixi amicos, quia oĩa quę audiui à patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & constitui vos, vt eatis, & fructũ afferatis, & fructus vester maneat, & quicquid petieritis patrem sub nomine meo, dem vobis.) Sursum deorsumq; versat charitatis doctrinã, ostẽditq; nobis multis verbis ꝙ istud mandatum maioris sit momenti, & plus curandum q̃ alia. Cõmendat autem & charitatis suæ signũ maximũ. Nã in tantũ, inquit, diligo vos, vt & occulta vobis reuelauerim. Seruus enim nescit mysteria domini, vos autem quũ nunc sitis amici mei, mysteriis digni facti estis. Omnia enim quæcũque audiui à patre meo, nota feci vobis. Quomodo igitur inquit alio loco, multũ habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo? Omnia nota fecit eis quæ illi poterãt audire, & quorum erant capaces. Quando autem dicit, Quæcunque audiui à patre meo, ne suspiceris ꝙ doctrina filius opus habeat, sed ostendit ꝙ nihil alienũ à patre loquatur, sed ea quæ patris sunt, & quæcunque dixerit, illius sunt. Dicens aũt, indiciũ charitatis meæ erga vos est, vt nota sint vobis mea mysteria: subdit & aliud charitatis idiciũ. Ego, inquit, elegi vos, hoc est, non vos meã accessistis amicitiã, sed ego vestrã, hoc est, ita plãtaui vos, vt me diligeretis. Quomodo igitur relinquerẽ vos in posterũ? Sed & posui vos, hoc est, plantaui vos, vt eatis, hoc est, vt crescatis, & expandamini & extẽdamini, fructũq; afferatis. Hoc aũt loco manifeste agricolam se esse introducit. Et superius quidẽ quando dicebat, Mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis, ostendit seipsum purgantẽ: nunc autẽ manifestius per hoc quod dicit, Ego elegi vos, & posui vos. Nã agricola hoc facere dicitur, & ponit sub terram palmites. Vides æqualitatem patris & filii. Et pater agricola, & filius nunc ostẽditur agricola. Confusionem induere Ariane cũ his qui tecũ ad impietatem prosiliunt. Vide autẽ & aliud, Vt quicquid petieritis patrẽ in nomine meo, dem vobis, hoc est, ego dabo vobis. Tãetsi oportebat iuxta consequentiã ita dicere, Quæcunq; petiueritis patrem, dabit vobis: sed dixit, Ego dem vobis, eo ꝙ omnino sit eiusdẽ potentię, quia & pater qui dat, per dextrã suam dat: dextra autem eius est filius. Considera autem hoc loco ꝙ quando plantati fructum afferimus, tunc quæcunque petiuerimus, dabit nobis. Si autem non afferimus fructum, nõ recipimus, quia fructũ nõ afferẽs, neq; animæ petit vtilia, sed omnino mũdana & iutilia: ideoq; nõ accipit. Quęritis enĩ, inq̃t, & nõ accipitis, eo ꝙ male petatis.

Obiectio

Quõ fili' audiat à patre.

Christ' agricola.

C

Ariani.

Dextera dei Christus.

Iacobi. 4.

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mũdus vos odit, scitis ꝙ me priusquam vos odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum est diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.)

Vt ne opinentur apostoli ꝙ dominus opprobrans proferat eis ꝙ animam suam pro illis ponat, & ꝙ electi sint, ideo dixit, hæc mando vobis, non vt exprobrem, neque vt de bono quodam opere arroganter loquar, sed vt animas vestras firmiores faciam in charitate mutua, idcirco enumero meæ erga vos charitatis opera. Hæc enim mãdo vobis, vt diligatis inuicẽ. Quia autem res ardua & valde molesta est persequutionem pati, & odio haberi, consolatur eos dicens, Si vos odio habent, nihil nouum est: nam & me primum odio habuerunt, atq; ita quia commune hoc mecum habetis, vt odio habeamini, sit vobis magnæ consolationis loco. Subdit autem & alium consolandi modum consolantem maxime. Propterea, dicit, oportebat vos mœrore affici, si mundus vos non haberet odio. Mundus, hoc est mali hoĩes. Ex eo enim ꝙ non haberemini odio: ostenderetur ꝙ & ipsi illorum malitiæ & iniquitati communicaretis: nunc aũt quia odio vos habẽt mali, gaudete. Nã ꝑpter virtutẽ vestrã vos oderũt. Alioqui si nõ essetis virtute præditi, mũdus quod suũ est amaret. Quia autẽ ego vos elegi de mũdo iniquitatis, propterea odio vos habet mũdus, vti eos q̃ operib⁹ suis nõ cõicãt. D

Mementote sermonis mei quẽ ego dixi vobis, Nõ est seruus maior domino suo. Si me persequuti fuerint, & vos persequẽtur. Si sermonẽ meũ seruauerũt, & vestrũ seruabũt. Sed hęc omnia faciẽt vobis ꝑpter nomẽ meũ, quia nõ nouerũt q̃ misit me.) Hoc

Supr. 13. Matth. x. quod superius dixit, id nũc dilatãs, maiorẽ illis cõsolationẽ affert. Dicit enim, Memores sitis sermonis mei, ꝙ nõ sit seru⁹ maior domino suo: igitur neq; vos me maiores. Videte igitur quo pacto me vsi sunt. Si persequuti fuerunt dominum, & vos seruos multo magis. si me nõ persequuti fuissent, sed meũ sermonẽ seruassent, & vestrũ seruaturi essent: id quod non fiet. Neque enim meũ neq; vestrũ seruabũt, sed oĩa hæc faciẽt vobis propter me: atq; ita si diligeretis me, sustineretis vtiq; propter me quẽ diligitis, vt dicitis. Sed & aliter consolatur, quia iniuria afficiunt & eum qui me misit. Itaque si nihil aliud, certe hoc sit vobis in consolationem, quòd ipsi & vestri, & mei, & dei sint inimici. E

Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatũ non haberent: nunc autem nõ habent quod prætexãt peccato suo. Qui me odit, is & patrẽ meũ odit. Si opera nõ fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderũt, & oderunt nõ solum me, verùm etiam & patrem meũ: sed vt compleatur sermo qui

Psal. 68. in lege eorum scriptus est, Odio habuerunt me gratis.) Num autem iuste, inquit, hæc faciunt, & odio habent & me & patrem meum, & vos? num propterea quæ dixi vel feci, hanc mentem insumpserunt? Non, inquit: Peccatum enim hoc incondonabile est. Nunquid enim non veni & docui? Si nõ venissem, si non fuissem loquutus, potuissent dicere, non audiuimus. nunc autem prætextu caret eorũ malitia. Dein quia

Iohan. ix. nihil aliud prætexebant in omnibus, q̃ quod propter patrem vlciscãtur: (sic enim di-

I[illegible].2. cunt, Homo hic non est à deo, & similia) idcirco subdit, Qui me odit, & patrem meũ

Deut. 18. odio habet: atque ita nihil tale relictum est eis in excusationẽ. Nõ solum autẽ doctrinam exhibui, sed & opera adieci, qualia nullus alius, vt est miraculum de cæco, miraculum de Lazaro, & alia similiter. Quam igitur habebunt excusationẽ? Doctrinã sermonum præbui, adieci & opera, sicut & Moses præcepit illi obediendum mandans, F qui & signa faceret, & pietatem doceret. nunc autem viderunt talia opera, & nihilominus me atque patrem odio habuerunt. Deinde subdit & prophetam testem, Oderunt me gratis. Nã propter solã malitiã & nullam aliã causam natum est hoc odiũ. Legem

Lex q̃ intelligatur autem non solos libros Mosi, sed & prophetarum (vt supra dixi) nominauit. Igitur Dauid spiritu prædicit qualis futura esset illorum malitia, & ipsi, vt mali, dictũ à propheta impleuerunt, & prophetiam veram esse comprobauerunt.

Quum autem venerit paracletus (quem ego mittam vobis à patre) spiritus veritatis, qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testes estis, quia ab initio mecum estis.) Dixerat discipulis, Persequuturi sunt vos, sermonẽ vestrũ nõ seruabunt. Vt igitur dicere non possint, Et nũc o domine quò mittis nos? quomodo digni fide erimus? quis ad nos attendet? quis persuadebitur? Ideo subdit, Quum aũt venerit paracletus, ille testabitur de me. Fidelis, inquit, testis ille est, & ita redarguti a spiritu ꝙ absq; excusatione peccarint, p̃dicationẽ suscipiẽt. Et vos quoq; testabimini,

qui

A qui ab initio mecum estis,quia & operibus & sermonibus feci deesse vobis excusationem.Bono igitur animo sitis, prædicatio non caritura est testibus,sed & spiritus cum signis & prodigiis meis testabitur,fidelisq; testis erit.Est enim spiritus veritatis.Igitur spiritus veritatis vera testificabitur.nā à patre ꝓcedit, & omnia clare nouit. Est enim ex eo,à quo omniū scientia.Iā quod dicit, Quem ego mittam, æqualitatem erga patrem significat.Nā alio loco de patre dixit ꝙ mittat spiritū: hoc aūt loco ꝙ ipse mittat,vtiq; sane æqualitatem significās. Vt aūt ne videatur obluctari patri, quasi ab alia substantia mittat spiritū,addidit,à patre.Nam & ipse quidem mittā, sed à patre, hoc est approbante patre,& simul mittente. Non enim ex proprio sinu ipse prius mitto, sed à patre per me suppeditatur.Quū autē audieris ꝙ procedit:ne intelligas per processionē egressionē quali emittuntur ministratorii spiritus, sed naturalis subsistentia spiritus est processio.Nā nisi processionē sic intellexerimus,sed externā quandā missionē,incertū erit de quo spiritu dicat. innumeri enim sunt qui ī ministeriū mittūtur propter eos qui hereditabunt salutem.Cæterum hoc loco singularis quædam & separata proprietas est procedere,vni proprio spiritui attributa.Non igitur intelligemus per processionem simplicem emissionem, sed naturalem spiritus subsistentiam. Hic igitur spiritus testis est prædicationis, & vos quoque testabimini, ꝙ non ex aliis audiueritis,sed ipsi ab initio mecū estis.Non paruum autem est hoc testimonium,ab initio simul esse:quod & ipsi apostoli postea concionati sunt dicentes,Qui simul comedimus,simulq; bibimus cum eo. Duplex igitur testimonium, à vobis, & a spiritu.Nā

B licet vos ad gratiā testari videamini:at non item ad gratiam testabitur & spiritus.

Et filius mittit spiritū factū

Heb.I.

Actuū. x.

CAPVT XVI.

HAec loquutus sum vobis,vt ne quid offendamini. Alienos a synagogis facient vos:sed veniet tempus,vt quisquis interficiat vos,videatur cultum præstare deo. Et hęc facient vobis, quia non nouerunt patrem,neque me.Sed hæc locutus sum vobis, vt quum venerit tempus illud,reminiscamini eorū,ꝙ ego dixerim vobis.)Dixi,inquit,vobis hęc priusq̃ fierent,vt ne postea offendamini quū videritis multos nō credere, & vos multa aspera pati, sed cogitate ꝙ etiam antequā factum, dixerim vobis. Suscipite posthac a me consolationem,ꝙ neq; in hoc decipiam vos, sicut neq; in prædictione passionū. Nā & absque synagogis facient vos,& excludent a conciliis honestisq; conditionibus,& in summa a sua communione separabunt. Etenim iam conspirauerant ꝙ si quis confiteretur Christum,eiiceretur a synagoga. Non solum autem a synagoga vos alienos faciēt,sed & morte punient, morteq; ignominiosissima,vtpote ceu perniciosos,& vt inimicos dei occidēt vos.Et omnis qui occiderit vos,tanto studio occidet,vt videatur deo cultum pręstare,hoc est, putabit se rem piā deoq; gratam facturum.Subdit autem consolationem,quæ sufficere queat.Hæc enim, inquit,facient quia non nouerūt patrem,neq; me.Propter me enim,inquit,& patrē hæc patiemini,igitur sustinete.Beati enim estis quū exprobrauerint, & persequuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum contra vos propter me.Hæc beatitudo,vestra consolatio,quū eius fueritis re

C cordati.Hæc autē loquutus sum vobis,vt quando videritis molesta illa euenisse, credatis & de reliquis.Non enim poteritis dicere ꝙ iucunda prædixerim vobis, decipere vos cupiens. Verùm sicut annuncians tristia non decepi, ita neq; lęta dicens,indignus fide fuerim. Insuper vt ne sitis minus pręparati,sed instructi,recordemini ꝙ ego vobis ea dixerim, & idcirco steris fortiter contra aduersa.

Iohan. ix

Matth.v.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum qui misit me.Et nemo ex vobis interrogat me quò vadā:sed quia hæc loquutus sum vobis,mœstitudo impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis. Expedit vobis vt ego vadam.Si enim non abiero,paracletus nō veniet ad vos. si autē abiero, mittā eum ad vos.) Valde grauati sunt tristitia discipuli cum audirent talia sibi aduē tura. Idcirco & dn̄s,hæc,inquit,tam dura principio non dixi vobis, non vt ignorās, sed quia vobiscū eram,& sufficiēs confugium ad me habebatis, & omne certamen in me reiiciebatur, ipsi vero in omni securitate eratis.Igitur non opus erat talibus tunc sermonibus vos præparari & præmuniri:sed nunc vadens ad patrem meum,& vos re

licturus, pdico ea, vt vos muniatis. Et nullus ex vobis rogat me, quo vadis? sed præ tristitia confusi estis, & excessum mentis patimini: propter expectationem grauium concussa sunt corda vestra. At ego veritatem dico vobis. Vide quomodo solatur eos. etiamsi innumeris modis, inquit, magis tristitia afficiamini, ego quod vobis vtile est, dico. Nam vos quidem velletis semper esse mecum, atqui hoc non est expediens. Nã si ego quidem non abiero, paracletus non veniet ad vos: atque ita etiamsi vos presentiam meã velletis, non obedirẽ vobis, sed eligerẽ potius quod vobis vtile, q̃ perniciosam vobis vestram voluntatem. Ita & nos debemus facere, prospiciẽtes semper quod & nobis & fratribus est vtile, & non quod suaue. Nam si ego non morior pro mundo, & eo ad patrem, dato sacrificio & propitiatione pro peccatis, paracletus mundi non veniet. Quomodo enim adueniet si inimicitiæ non soluãtur, & occisa morte pater humanæ naturæ non cõcilietur? Porro hoc loco Macedoniani quid poterunt dicere, qui gloriam spiritus extenuant, & seruum eum filii dicũt? quomodo conducet abire dominum, & aduenire seruũ? Atq; ita etsi tristes sitis propter meã absentiã o discipuli, tamen propter aduentum spiritus gaudeatis, qui pluribus & maioribus vos beneficiis prosequetur. Quomodo aũt dominus dixit, Quoniã hæc ab initio non dixi vobis? quandoquidem scriptum est ꝙ conuocatis illis duodecim, dixerit eis, Ad præsides & reges ducemini. Dixit quidẽ, Ad præsides ducemini, nõ aũt, Occident vos vt impios & perniciosos, & inimicos dei. Et aliter, Illic quidem dicit quæ à gentibus eis infligenda, nunc autem quæ à Iudæis. Absq; synagogis vos facient, Iudæi scilicet. Vide autem in hoc & spiritum liberum esse, & filium approbare. Etenim quod dicit, Paracletus veniet, ad potestatẽ spiritus pertinet. quod autẽ addit, Ego mittã eũ, ad probationem & voluntatem filii spectat, cui placet vt veniat paracletus, & annuit, si sic dicere licet.

Macedoniani confutantur.

Matth. 20

Et quum venerit ille, arguet mundũ de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidẽ, quia non credunt in me. de iustitia verò, quia ad patrem vado, & posthac non videbitis me. de iudicio, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.) Veniet paracletus, & quæ inde vtilitas? Arguet, inquit, mundũ de peccato, & ostẽdet eos peccatores, quia non credunt. Quando enim viderint per manus discipulorum in spiritu egregia signa & miracula fieri, & neq; sic credent, quomodo non condẽnatione digni, & peccato maximo obnoxii? Nam nunc quidẽ possunt dicere ꝙ fabri filius sim, & humilis matris, q̃uis ego miracula faciam: tunc aũt incredulitas omni carebit excusatione, spiritu in nomine meo talia perficiente. Itaque de peccato illos arguet, hoc est, ostẽdet eos absque venia peccare. Et de iustitia quoque arguet, quia ego ad patrem meum vado, hoc est, ostẽdet eis ꝙ ego quũ iustus fuerim, & irreprehensibilem egerim vitam, iniuste occisus sim, & in eius indicium ad patrem vadam. neq; enim si iniustus fuissem, ad patrem ascendissem. Quia enim vt aduersarium deo & iniquum occiderunt, ostendet eis, inquit, spiritus, ꝙ non sim talis. neq; enim si aduersarius dei fuissem, apud deum & legislatorem hunc honorem assequutus essem, honoremq; non temporarium, sed æternum. Iam quod dicit, posthac non videtis me, æternam eius apud patrem cõuersationẽ manifestat. De iudicio autẽ arguet eos, quia princeps huius mundi iudicatus est, hoc est, etiam per hoc me iustum, & à peccato immunem iterum ostendet me dominus, eò quòd rector mundi à me iudicatus est & victus. Quia enim dicebant, Dæmonium habet, & in Beelzebul miracula facit, & impostor est: hæc omnia, inquit, ostendentur vana, quum apparuerit diabolus cõdemnatus, & ostẽsum fuerit omnibus ꝙ à me sit victus, id quod nequiuissem, si non illo fuissem fortior, & ab omni peccato alienus. Quomodo hoc demonstratum est per aduentũ spiritus? Omnes enim qui credũt in Christum, conculcant & contemnunt rectorẽ mundi. vnde satis monstratum ꝙ à Christo cõdemnatus sit multo antea. Arguit ergo spiritus eos qui non credũt, vt peccatores. Fides enim baptismi, peccata soluit per remissionẽ. Operationes autẽ spiritus quæ apparent in his qui crediderũt, non visæ sunt in his qui non crediderunt. Vnde redarguti sunt vt vasa mala & coinquinata, indigna spiritus susceptione. Et aliter, Arguit mũdum qui nõ credidit, spiritus de iustitia, hoc est quia priuatus est iustitia, qui nõ credidit in iustũ Iesum, eũ qui propter iustitiã assumpt⁹ est in

Mat. ix. xij
Luc. 7. 11
Ioh. 8. 10

Operationes spũs ĩ quib⁹ apparent.

A in cœlos. Arguit autem & condemnat vt ignauum, quia vulnerato Satana neque sic illum voluit vincere.

Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed non potestis portare nunc: quum autem venerit ille qui est spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso: sed quæcunque audierit, loquetur: & quæ futura sunt, annunciabit vobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi ꝙ de meo accipiet, & annunciabit vobis. Quum dixisset supra, Expedit vobis vt abeam, nunc hoc latius prosequitur, & dicit ꝙ nunc quidem non potestis: si autem venerit ille, tunc fruētes illius donis, in omnē veritatem ducemini. Quam autem veritatem inquit? num scientiam de omnibus? nā nihil de se magnum ipse dominus loquutus est. Partim dat nobis figuram humilitatis, partim & propter infirmitatem audientium, & ingratitudinem Iudęorum. Et neq; legalium obseruationum solutionem manifeste introduxerat, vt contrarius videretur omnibus. Vbi autē venit paracletus, & manifestata fuit dignitas filii, & vera de omnibus scientia in lucem producta, abolitis & sublatis è medio figuris legalibus, in verū & spiritualem cultum inducti sumus, per signa quæ in spiritu fiunt, confirmata fide. Deinde quia magna quædam dixerat de spiritu: vt ne putent aliqui ꝙ maior ipso sit spiritus, siquidem ipse in veritatem sit introducturus, & facturus capaces maiorū & plurium quę Christo præsente portare non poterāt: ne igitur hoc quis existimet, subdit, Non loquetur à semetipso, hoc est, nihil proprium loquetur præter mea. Quum B enim dicit, quæcūque audierit, hoc signat, ꝙ nihil docturus sit extra ea quæ Christus docuit. Sicut igitur & dominus ipse dicens de se, Quæcunque audiui à patre meo, loquor: nō vt discentem & puerū se introducit, sed ꝙ nihil vel sciat vel doceat, q̄ quæ pater: ita & de spiritu dicendum. Quod autem non opus habeat doctore spiritus, audi Paulum dicentem. Quemadmodum nullus nouit quæ hominis sunt, nisi spiritus qui est in eo: ita & quæ dei, nullus nouit, nisi spiritus dei. Vides ꝙ sanctus spiritus sui ipsius doctor sit, sicut & noster? & ex his quæ sequuntur, discet cordatus deitatem spiritus. Quę enim ventura sunt, inquit, annunciabit vobis. Maxime enim propria est dei futurorum cognitio. Nam quia nihil aliud desiderabile ita est humanæ naturæ vt futurorum cognitio, consolatur Apostolos & ex hoc. Intantū enim, inquit, benefaciet vobis, vt & futurorum præsciētiam vobis, quæ maxima omnium videtur, daturus sit. Præterea quia ad tentationes erudiendi erāt, ille vos præparabit, inquit, ad futura quę vobis contingent, ne per ignorantiam absque custode incidatis in illa. Glorificabit autē & me. In nomine enim meo omnia & loquetur & faciet, & nihil diuersum dicet: atq; ita & per miracula quæ per illū fient, deus credar, quum in vos discipulos meos opulentè effundetur gratia etiam post meam mortem, quum meum nomen magis fulgebit: quod citra cōtrouersiā magna gloria est, si quis ignominiose occisus, magis clarescere incipiat. Deinde quia audiuerāt dominū dicētem, Vnus vester est magister Christus: vt ne existiment, quia vnus magister tu es, quomodo dicis nobis & alium fore magistrum spiritum? subdit, Quia de meo accipiet, hoc est, ex his quæ noui, & ex C mea sciētia. Vel & aliter, de meo, hoc est de meo thesauro, qui scilicet patris est. nam quæcunque habet pater, mea sunt, & meæ diuitiæ: paracletus autē ex patre loquitur: verisimiliter dico ꝙ de meo accepturus sit, hoc est thesauro & diuitiis scientiæ. Quare autem spiritus tanta dedit nobis bona, & non filius? Igitur primū quidē dicimus ꝙ viam donis spiritus filius parauerit, & ipse sit taliū bonorū author. Nisi enim ipse peccatū soluisset, quomodo nos spiritū obtinuissemus? Non enim habitabit spiritus in corpore subdito peccatis. Hinc est ꝙ si magnū quid dedit spiritus, occasiones à Christo habuit. Deinde quia hæretici spiritui erant detracturi, quasi minor esset dignitate, eo ꝙ posterius veniret: propterea cōcedit ei operari per Apostolos, vt per donorum magnitudinem compulsi, vel inuiti dignitatem spiritus agnoscant, & non quia posterior habeatur, propterea minor iudicetur filio.

Spūs nihil aliud docet, q̄ quæ Christus. Cap. xv. i. Cor. ij.

Futurorū cognitio maxime dei ꝓpria

Math. 23.

Sapient. i. Spirit⁹ nō est minor filio.

Pusillum & non videtis me, & iterum pusillū & videbitis me, quia vado ad patrem. Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit nobis, pusillum & non videtis me, & rursum pusillum & videbitis me, & quia vado ad patrem? Dicebant ergo, quid est hoc quod

dicit pusillum?nescimus quid loquatur.)Quare Christus recessum & mortẽ suam in D
memoriã eis reducit,q̃uis magis occultãda videantur?Mentẽ eorũ exercebat,& probatiorem efficiebat: propterea semper commemorans tristia, assuefacit illos, & ad expectationem illorum prouehit. Igitur sic hoc loco, Pusillũ,& nõ videtis me,dicẽs, ad triste statim addidit lætum quiddam: & iterum pusillum, & videbitis me, & ad deum vado,qui vos iuuare potest:& non pereo,sed transeo:& ad paruum quidem tẽpus secessus erit, postea autem perpetuo conuersabor vobiscum. Illi quidem non intellexerunt: vnde admiratur quispiam quomodo non agnouerint quæ dicebat. Videtur ergo vel tristitia mentem eorum adeo inuasisse, vt abiicerent dictorum memoriam, vel propter obscuritatem verborum euenit ne intelligerent. Ideo Iesus videtur eis cõtraria quædam dicere. Nam si quidem videbimus te,quo vadis? si autem vadis, quomodo videbimus te? Videntur enim hæc ænigmata esse.

Cognouit autem Iesus ꝙ vellent interrogare se, & dixit eis, De hoc quæritis inter vos,qđ dixi:pusillum,& non videtis me,& iterum pusillũ,& videbitis me. Amen amẽ dico vobis,plorabitis & lamentabimini vos, mundus contrà gaudebit: vos autẽ mœrore afficiemini,sed mœror vester vertetur in gaudium. Mulier quum parit,dolorem habet,quia venit hora eius:quum autem peperit puerum, iam non meminit anxietatis,propterea ꝙ gaudeat hominem natum esse in mundo. Et vos igitur nunc quidem mœrorem habetis,sed iterum videbo vos,& gaudebit cor vestrum,& gaudium vestrũ nemo tollet à vobis.)Postq̃ vidit discipulos non intelligere dicta, eo ꝙ grauati erãt mœrore,inculcat eis manifestius de morte sua,vt assueti verbis,etiam re ipsa eam fortiter ferrent. Etenim, inquit, plorabitis & lamentabimini vos, propter mortẽ ac crucem:mundus autem gaudebit,hoc est,Iudæi mundana sapientes gaudebunt, eo ꝙ interemerint ne inimicum ipsorum. Sed tristitia vestra in gaudium vertetur: quemadmodum Iudæis quoque suum gaudium in mœrorem cedet, quando post meam resurrectionem nomen meum glorificabitur. Potes autem & mundi gaudium, nõ Iudęorũ gaudium intelligere,quòd gauisi sunt mortuo domino,sed salutem mundi: vt sit sensus dictorum: Vos quidem mœrore afficiemini, sed hæc mea passio propter quã vos estis tristes,mundi totius gaudium & salus erit. Insuper & exemplum commune addit mulieris & partuum. Hac autem parabola & prophetæ vsi fuerunt,dolore partus ingenti excellentiam mœroris significantes. Tale autem quiddam dicit, Apprehendent quidem vos dolores mœstitudinis,sed dolor ille causa efficitur partus. Interea cõfirmat & sermonem de resurrectione,& ostẽdit mori simile esse ei qui à vulua in lucem prodit. Ne enim admiremini ꝙ per tantam tristitiam ingressuri sitis in gaudium,quia & mater per mœrorem in partu ad hoc venit,vt sit mater. Insinuatur autem hoc loco & mysticum quiddam,ꝙ ipse soluerit dolores mortis,& nouum hominem nasci fecerit, posthac non corrumpẽdum:neq; mortalẽ,qui est ipse dominus. Vide enim quomodo nõ dixerit ꝙ posthac non recordetur anxietatis quia natus est ei puellus: sed, quia natus est homo in mundum. Hoc enim non frustra ita dixit,sed volens cum emphasi & tacite insinuare ꝙ ipse sit ille natus homo, & incorruptibilis Iesus dominus noster. Igitur exemplum mulieris parientis non per omnia quæras adaptare his quæ F
circa Iesum acciderint:sed tantum vt ostendatur ꝙ temporalis sit dolor,& magnũ lucrum doloris & resurrectionis,partus ad vitã & regenerationem: alia autẽ omnia ad exemplum non alludunt,& meritò. Parabola enim si per omnia seruetur,non est parabola,sed illud ipsum qđ per parabolã signatur. Et hoc loco intelligim⁹ per dolorẽ parientis,tristitiam apostolorum:& per gaudium,consolationẽ resurrectionis: & iterum per solutionem dolorum parientis,descensum ad inferos:& per natiuitatem,resurrectionem primogeniti ex mortuis. Porrò non vltra signatur infernus per matrẽ. non enim gauisus est infernus, sed apostoli gauisi sunt gaudio quod nullus abstulit ab eis. tunc enim gaudebant, quando pro nomine domini aspergebantur conuitiis. Insuper dicendo, Gaudium vestrum nemo tollit à vobis, ostendit ꝙ vltra non moriatur, sed perpetuo viuens,illis incorruptibilis gaudii sit author futurus.

Et in illo die me nõ rogabitis quicq̃. Amen amen dico vobis, quæcunque petieritis patrẽ sub nomine meo,dabit vobis. Hactenus nõ petistis quicq̃ sub nomine meo.

Petite

Marginal notes: Hiere.31. — Partus dolores. — Parabola nõ ꝑ oĩa seruatur. — Actuũ. 5.

A Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit perfectum.) Quando resurgã, tunc veniet super vos paracletus, & inducet vos in omnem veritatem: neq; non rogabitis quicq̃ tale, quale prius, Quo vadis? &, Ostende nobis patrem. Omnia enim scietis in spiritu. Vel rogabitis, hoc est, obsecrabitis, orabitis. Quum igitur ex mortuis resurrexero, mittam vobis paracletum. tunc nõ me rogabitis, hoc est, petetis, ita vt sim vester mediator, sed sufficiet vobis nomen meum vt a patre accipiatis petitiones. Ostendit igitur hoc loco nominis sui virtuté. siquidem quum neq; videatur, neq; obsecratur, sed cũ nominatur solum, talia facit. Hucusq;, inquit, nõ petiistis quicq̃ sub nomine meo. Ex hoc autem tempore petite, & omnino recipietis: & ita expedit vobis vt ego moriar: siquidem apud patrem maiorem q̃ nunc fiduciam inuenturi estis. Non enim ꝙ separor a vobis, existimate vos a me relictos, sed nomen meum maiorem vobis fiduciã dabit, & gaudium vestrum tunc erit plenissimum, quum accipietis omnes petitiones. Cõsidera autem ꝙ ille sumit, qui sub nomine Christi petit. Nullus igitur ex his qui mundana petunt, ac animabus damnosa, in nomine Christi petit: ideo neque accipit. Nomen enim Christi diuinum est ac salutare. quando autem quis petit quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illũ in salutaris nomine petere? In nomine Christi petendũ.

Hæc per parœmias loquutus sum vobis. veniet tempus quum iam nõ per prouerbia loquar vobis, sed palàm de patre meo annunciabo vobis. in illo die sub nomine meo petetis. Et non dico vobis ꝙ ego rogaturus sim patrem pro vobis. ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis ꝙ a deo exiuerim. Exiui a patre, & veni in mundum. iterum relinquo mũdum, & vado ad patré.)

B Parœmia est sermo oblique & occulte ac per parabolas totum argumentum ostendés. Quia igitur dominus multa eis occulte dixerat, & parabolam narrarat de muliere ac partu, dicit, Hæc per parœmias nunc loquutus sum vobis, sed venit hora quando nõ vltrà in parabolis loquar, sed libere de patre annunciabo vobis. Post resurrectionem enim, quum se exhibuisset viuum per quadraginta dies, loquebatur eis de patre magis mystica, & manifestiora. Prius enim sic putabant eius esse patrem deum, sicut & noster est, gratia. Iterum autem dat eis fiduciam, ꝙ habituri sint in tentationibus supernum adiutoriũ. Sub nomine meo, inquit, petetis: & in tantum vobis cõseruabo amicũ patré, vt posthac neq; me opus habeatis intercessore. nam ipsemet pater vos amat. Insuper vt non resiliant a Christo, quasi ipso non habeant opus, sed a patre absque mediatore diligãtur, dicit: Propterea amat vos pater, eo ꝙ me dilexistis. Quando igitur excideritis a mea amicitia, tunc & à patris amicitia excidetis. Et quia multũ eos consolatus fuit quia audiebant eum a patre exiuisse, & iterum ad patrem ire, propterea continuo hoc versat: vnde & illi audiendo hæc, vtilitate percepta respirantes aliquantulum, dicunt. παροιμία.

Ecce nunc aperte loqueris, nec prouerbium vllũ dicis. nunc scimus ꝙ scis omnia, nec opus est tibi vt quis te interroget. Per hoc credimus ꝙ a deo existi. Respondit eis Iesus, Nunc creditis. Ecce instat tempus, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in sua, meq; solum relinquatis: & tamen non sum solus, quia pater mecum est.) Quũ audissent discipuli amicum illis futurum deum & patrem, neque indigere se illius intercessione, vti maxime familiares patri, exiisseq; illum a deo, dicunt, Nũc scimus ꝙ scis

C omnia, hoc est, cognoscis quæ vniuscuiusque cor offendunt, & non opus habes vt ab aliquo discas ea. Et in hoc credimus ꝙ a deo exieris. dei enim est scire occulta cordis. Vide autem quomodo imperfecti fuerint dicentes, Nunc scimus. qui enim tantas audierant doctrinas, dicunt, nũc scimus. Christus autem ostédens eis ꝙ imperfecti sint, & ꝙ nondum quicquam magni de se intellexerint, sed deorsum & in terrenis versentur, inquit, Nunc creditis. Quodammodo improperat eis tarditatem fidei illorum. Vt autem ne videantur gratificari & adulari talia de ipso sentientes, inquit, Venit hora vt dispergamini vnusquisq;. Vos enim, inquit, videmini de me magnum quiddam sentire: ego auté dico vobis, ꝙ vsq; adeò imperfecti estis, vt me derelicturi sitis, & inuasura est vos formido, & ita neque iunctim secedetis, sed separatim dispergemini, & vnusquisque sibiipsi de salute & profugio prospiciet. Verum ego propterea non habebo peius. non enim solus sum, sed habeo & patrem mecum: atque ita neq; per impotentiam patior, sed voluntarium me permitto crucifixoribus. Quum igitur audie- 1. Reg. 16 Psal. 43. Cordis occulta scire solius dei est.

Matth.27 Marc.15. ris clamantē, Vt quid me dereliquisti? ne sic simpliciter intellige, ꝙ derelictus sit saluator à patre: alioqui quomodo hoc loco testaretur, Pater mecum est? sed intellige vt ab humana natura dictum, derelicta propter peccatum & abiecta, in Christo autē cōciliata, & assumpta per patrem. D

Hæc autem locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo afflictionē habebitis, sed confidite, Ego vici mūdum.) Hæc, inquit, locutus sum vobis, vt ne eiiciatis me ex mēte vestra, neq; cōmoueamini & turbemini a stabili erga me charitate, sed pacem habete in me, hoc est, manete indefracti, recipientes fideliter quæcūq; dixi vobis. Audiat autem & Arius, quia hæc omnia quæ humilia & indigna videntur gloria filii, propter auditores dicta sunt, non vt nos vtamur his pro dogmatibus. Dicta enim sunt apostolis in consolationem, & demonstrāt amorem quem erga illos gerebat. In mundo afflictionem habebitis. Non in verbis erunt tentationes, inquit, sed quandiu fueritis in mundo, afflictionem habebitis: non nunc tantum, quando tradōr, sed & postea: sed resistite turbationi, & confidite, quia ego vici mundum. Ego autē quum vicerim, non oportebit vos discipulos dolere, sed contemnere eum vt victum. Quomodo autem vicit mundum? quia deuicit principem, affectionem mundi. sed hoc & ex posterioribus manifestum. Omnia enim ei subiecta sunt & cesserunt. Sicut igitur Adam victo, omnis natura condēnata est: ita vbi Christus vicit, in omnem naturā victoria transiit, & virtus nostra in Christo Iesu gratiam assequuta est calcandi super serpentes & scorpios, & super omnem potestatem inimici. Per hominem enim intrauit mors, & per hominem vita, & imperium contra diabolum. Nam si nudus homo vicisset, nihil spectasset ad nos. E

Arius. (margin)

1.Cor.15 (margin)

CAPVT XVII.

HAec loquutus est Iesus: & sublatis oculis in cælum dixit, Pater, venit hora, glorifica filium tuum, vt & filius tuus glorificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt quotquot dedisti ei, det eis vitam æternā. Hęc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum deum verū, & quem misisti Iesum Christum.) Quum dixisset discipulis, Afflictionem habebitis: & ad fiduciam exhortatus esset iterum eos erigit per preces, erudiens nos, in tentationibus, relictis omnibus ad deum confugere debere. Et aliter, Nō hic oratio est, sed colloquium cum patre. Quod autem alio loco orat, & genua flectit, ne mireris. Venit enim Christus non solum seipsum manifestaturus, sed omnem virtutē docturus. Docentem autem, non tantum verbis, sed & operibus docere oportet. Ostēdere autē volēs ꝙ non inuitus, sed sua sponte ad passionem accedat, dicit, Pater, venit hora. Ecce enim vt optabile hoc desiderat, & gloriam vocat, non suam tantū, sed & patris: quod & factum est. Non enim filius solus, sed & pater glorificatus est. Nam ante crucem quidem neq; Iudæi ipsum sciuerunt. Israel enim me non cognouit, inquit. post crucē autem totus orbis ad eum confluxit. Ostendit autē quę sit gloria eius & patris, Credere inquit, omnem carnem, & beneficia experiri, gloria dei est. Nō enim ad Iudæos solos cōtrahitur, sed in totum orbem extenditur. Dixit autem hoc, quoniam missurus erat illos in gentes. Vt igitur ne putent nouitatem esse, & præter voluntatem patris, indicat a patre sibi datam potestatem omnis carnis. Nam antè dicebat eis, In viam gentium ne abieritis. Quid autem est, omnis carnis? Nam non omnes crediderunt. Et sanè Christus, quantum ad se attinebat, omnes ad fidem adducere curabat. ꝙ autem illi non attenderunt, non docentis, sed non suscipientium crimen est. Quando autem audieris, dedisti, & acceperunt, & similia, intellige ea dicta esse ad auditorum captum, sicut sæpe diximus. Semper enim cauet ne de seipso magna dicat, & se attemperat infirmitati auditorum. Et quia offendebantur magna de eo audiētes, loquitur de his quorum capaces sunt: sicut & nos sępe cum pueris loquimur, & panem ita nominamus vt illi, & aquam, & in summa omnia. Dein quando Euāgelista de domino dicit, audi quę dicat, Omnia per ipsum facta sunt: &, Quotquot receperūt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Qui aliis dat, quomodo ipse potestatem non habet, sed accipit a patre? Insuper & hic in his verbis quæ vidētur humilia, asseritur sublime quiddam. Nam vt dicit, Omne quod dedisti eis, hoc per condescensionem est dictum: det eis vitam æternam,

Matth.26 (margin)

Matth.x. (margin) F

Iohan.1. (margin)

A nam, hoc potestatem indicat vnigeniti & deitatis. Dei enim est dare vitam, eãq; æternam. Solum autem verum dixit patrem, opponendo eum mendacibus qui apud gẽtiles erant diis. Non enim illum a patre separat. Absit. Nam quum & verus filius, non erit mẽdax deus, sed verus: sicut hic Euangelista de domino in epistola sua catholica inquit, Iesus Christus, hic est verus deus, & vita æterna. Si autem vrgeant hæretici falsum esse dei filium, quia pater solus dictus sit verus deus, discant ꝙ hic de filio Euangelista dicat, Erat lux vera. Igitur secundũ eos pater est lux falsa: sed absit: & ita quando verum deum dicit patrem, falsis diis gentilium opponitur: sicut & hoc, Gloriam à solo deo non quæritis. sic enim hæretici intelligunt. Verum quia solus deus pater, filius non autem deus? Vere stulta dicta sunt hæc. 1. Iohã. 5.

Ego te glorificaui super terram: opus consummaui quod dedisti mihi vt facerem: & nunc glorifica me pater apud temetipsum gloria quam habui priusquam hic mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus.) Disce hoc loco quomodo glorificet & pater filium: vtique sicut & filius patrem. Ego te, inquit, glorificaui super terram. Merito addidit, super terram. in cælis enim glorificatꝰ erat, & ab angelis adorabatur: terra autem ignorabat eum. Igitur quia filius annũciauit eum omnibus, ideo dicit, Glorificaui te super terrã, omni notitia dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti mihi. Hoc enim opus est incarnationis vnigeniti, sanctificare naturam nostrã, & prosternere rectorem mundi, qui se prius deum faciebat, & inserere creaturæ notitiam dei. Quomodo autem consummauit hoc, quum nondum inceperit? Quotquot

B dicere vult, qui venerunt ad me, perfeci. Vel quia fecit quod maximũ omnium, & radicem bonorum omnium nobis substrauit, dæmone victo, & se obiecto voracissimæ bestiæ morti: radicem hãc necessariò sequuturi erãt & fructus diuinæ notitiæ. propter hoc dixit, Perfeci opus. Seminaui, inquit, radicem plantaui, fructus autem sequentur. Glorifica igitur me pater & tu apud teipsum gloria quam habebam apud te priusquã mundus subsisteret. Nondum autem glorificata erat carnis natura, neque incorruptibilitate fruebatur, neque regium thronũ acceperat. propterea dicit, Glorifica me: hoc est, humanam meam naturã, quæ nunc in ignominia, quæque crucifigenda: & subuehe eam in gloriam, quam habebam apud te ego verbum & filius tuus priusquam mũdus esset. Collocauit enim humanam naturam in throno regio, & adoratur nũc ab omni creatura. Manifestaui nomen tuum hominibus. Nunc interpretatur quid sit, Ego glorificaui nomen tuum super terram, hoc est, manifestaui nomen tuum. Quomodo igitur manifestauit filius? Etenim Esaias quoque dicit iurandũ per deum verũ. Sed, quod sæpe diximus, quanuis manifestum fuerit, tamen Iudæis solis, & neq; illis omnibꝰ: nũc autem de omnibus gẽtibus inquit ꝙ manifestum eis futurum sit nomen dei, quũ iam Christus dederit semina diuinæ naturæ, vt destrueretur idolorum cultus, quẽ suggessit diabolus. Et aliter, Quãuis cognouerunt deum, non tamen vt patrẽ cognouerunt, sed vt opificem solum. filius autem patrẽ manifestauit, & sermonibus & operibus notum illum faciens. Nam quum se filium dei demonstrauit, manifestũ ꝙ simul demonstrarit & illum fuisse patrem. Esaiæ. 19

C Quos dedisti mihi de mundo, tui erant: mihi dedisti eos, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt ꝙ omnia quæcũq; dedisti mihi, a te sunt: quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerunt vere ꝙ à te exiui, & crediderunt ꝙ tu me misisti.) Duo hæc docere voluit, & ꝙ non sit aduersarius deo patri, & ꝙ voluntas eius sit credere illos. propterea dicit, Quos dedisti mihi, tui erant. Vtraque enim ostenduntur per hoc quod dicit, dedisti mihi. Non enim rapui eos, sed tu comprobasti vt illos mihi lucrarer: & ita non aduersarius es mihi, sed concordiam habes & charitatem erga me o pater. Sermonem autem tuum seruauerunt, per hoc quòd credunt mihi, & non attendunt Iudæis. Qui enim credunt Christo, sermonem dei seruant, hoc est, scripturam & legem. Nam Christus à scriptura annunciatur. Et aliter, Omnia quæcunque dicebat discipulis dominus, patris erant. Ego enim, inquit, à meipso non loquor. Dicit igitur cum aliis & hoc eis, Manete in me: & ecce seruauerunt & hoc mandatum. Manserunt enim, & ita sermonem patris seruauerunt. Nunc cognouerunt quòd omnia quæcunque dedisti mihi, à te sunt. Quidam absque v legũt Iohan. 14 & 15.

ἔγνωκα cognoui,& inquiunt quòd dominus dicat,Nunc cognoui ego. Sed absurdum est,& legendũ est ἔγνωκαν. Nunc cognouerũt discipuli mei,inquit, ꝙ nihil habeo proprium,neque a te alienus sum:sed quæcũque dedisti mihi, non vt creaturæ gratificãs mihi dedisti. Non enim hæc mihi acquisita sunt,hoc est, naturaliter ad me pertinent vt ad filium,qui in paternis rebus potens est. Vnde autem cognouerunt hæc discipuli mei? Verbum quod dedisti mihi,dedi eis. hoc est,a verbis meis & doctrinis. Semper enim eos docebam quòd omnia quæcũque habeo,patris sunt:& non hoc solum, sed & ꝙ a te exierim,& ꝙ tu me miseris. Nam per Euangelium totum hoc efficere vult,ꝙ non sit aduersarius dei,sed impleat patris voluntatem. D

Ego pro eis rogo. non ꝓ mundo rogo,sed pro his quos dedisti mihi,quia tui sunt: & mea omnia tua sunt,& tua mea sunt,& glorificatus sum in eis.) Quum ostendisset ꝙ propter nihil aliud q̃ ꝓpter ipsos hęc ad patrem dixisset:vt discant ꝙ diligat eos, & curam eorum gerat,inquit,Ego pro ipsis rogo & supplico,non pro mundo. Ostendi enim omnino ex hoc ꝙ diligam eos. Nõ enim solum do quæ mea sunt, sed & oro vt custodias eos. Non oro te pro promiscuo populo,qui mundana sapit, sed pro his quos dedisti mihi. tui enim sunt. Et audiens continuo eum dicentẽ, Dedisti mihi: ne existimes nuper datum principatum & potestatem talem, quòd quãdo habuit eos pater,ipse non habuerit:& iterum nũc quum eos habet, patri ablatam potestatem: propterea dicit, Omnia mea tua sunt,& tua mea. Non enim nunc accepi potestatem,sed quando tui fuerunt,& mei fuerunt. Tua enim omnia,mea:& quando ipse habeo eos, & tu habes,& non es priuatus. mea enim omnia tua. & glorificatus sum in eis:hoc est, potestatem illorum habeo vt dominus,qui in eis glorificor,sicut & regis filius æqualẽ cum patre potestatem habens ac regnum,glorificatur in eo quòd tanta habet,quanta pater. Si ergo iterũ filius minor esset patre,quomodo ausus fuisset dicere, omnia tua mea sunt? Nam dominus quidem omnia habet quæ sunt serui,seruus aũt non omnia quæ sunt domini. Hoc autem loco conuersim loqui licet,vt quę sunt patris,ea sint & filii,& contra. Glorificatur igitur filius in his quæ sunt patris. Tantam enim omnium potestatem habet,quantam & pater. E

Et iam non sum in mundo:& hi in mũdo sunt,& ego ad te venio. Pater sancte serua eos per nomen tuum,quos dedisti mihi,vt sint vnum sicut & nos. Quum essem in mundo,ego seruabã eos in nomine tuo.) Quare continuo dicit, iam non sum in mũdo,quando erat cum eis in mundo? Videntur enim esse absurda, si quis hæc exponat non examinata. Alio item loco promisit eis, Ero vobiscum,& videbitis me: nunc aũt alia videtur dicere. Potest igitur vere dici. Nam quia verisimile erat tristari eos,vtpote qui relinquebantur adiutore destituti,ostendit ꝙ patri eos cõmendet,& illũ custodẽ eis præficiat. Quia a te vocor ego,seruaui ipse illos in nomine tuo, hoc est per tuũ adiutorium,& virtutem quam dedisti mihi. Quid est custodias,vt sint vnũ? Nã si charitatem inter se habuerint,& non fuerint discordes,inuicti erunt,& nihil eis præualebit. Non simpliciter autem vt sint vnum,sed sicut ego & tu,vnum sapientes,& vnum volentes,illa eos concordia custodiet. Itaq; vt consoletur eos,patrem orat pro custodia eorum. Nam si dixisset,Ego custodiam vos,non sic credidissent:nunc autem dum patrem pro eis rogat, bona spe animantur. Ego seruabam eos in nomine tuo, dicit: nõ ꝙ ipse non valeat aliter nisi per nomen patris,sed,vt sæpe dixi,infirmitati cõsulit auditorum,& nondum magnum quiddam de se sentiẽtium. propter hoc dicit,In tuo adiutorio seruabam eos. Insuper & bene sperare facit. Quemadmodum quum essem vobiscum pręsens,seruabamini in nomine & adiutorio patris,ita nunc quoq; credite vos a deo seruandos. Solet enim vestri curam habere. F

Psal. 108. Quos dedisti mihi,ego custodiui,& nemo ex eis periit,nisi filiꝰ ille perditꝰ, vt scriptura cõpleretur. Nunc autem ad te venio,& hæc loquor in mundo,vt habeant gaudium meũ impletũ in semetipsis.) Multa verborum humilitas,nisi quis ea digne exceperit. Vides enim hoc loco quid apparet. Quos dedisti mihi,custodiui. Videtur enim annunciare patri vt custodiat & pater eos. Nam sicut si quis cuipiam tradidisset pecunias custodiẽdas,dicat:vide,ego nihil ꝑdidi,neq; tu perdas. At hæc omnia dicit propter discipulorum quietem & consolationem,ac gaudium,vt respirẽt,curas deponãt

tanquã

A tanq̃ recipiente te illos saluos, & custodituro eos, sicut ego custodiui eos, & nullum amisi. Quomodo o domine, nullum perdidisti, quũ & Iudas perierit, multique alii retrocesserint? Quantum ad me attinet, inquit, nullum perdidi: quantum in me fuit, nullum amisi: sed seruaui eos, hoc est, omnibus modis eos custodiui. Quòd autẽ a seipsis resilierint, nihil hoc ad me. Quod autem dicit, Vt scriptura impleatur, hoc est, omnis quæ de filio perditionis prædicit. Etenim & in psalmis variis de illo dictum est, & in aliis prophetarum libris. De verbulo autẽ vt, sæpe diximus ꝙ eo vtatur scriptura tãq̃ euentus non causæ significatiuo.

Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mũdo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mũdo, sed serues eos a malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo.) Orans patrem vt iuuaret Apostolos, dicit & causam propter quam digni sint vt multam a patre consequãtur curam. Nam propter sermonem tuum, inquit, quem dedi eis, odio fuerunt, & ita digni erunt vt tuum sentiant auxilium, propter te exosi his qui mundana sapiunt. Vulgo enim promiscuo exosi sunt, inquit, non autem sunt ex mũdo, non habent mẽtem mundo adglutinatam, & omne studium in illum insumentem. Quomodo igitur dicit alio loco, Quos dedisti mihi ex hoc mundo, tui fuerunt? Illic quidem de natura dicens, ꝙ ex hominibus sint, & pars mundi: hoc autem loco mẽtem & voluntatem significat, dicens ꝙ de mundo sint. Neque turbet te quod dicit, Sicut ego ex mundo non sum. Non enim sic fuerunt sancti Apostoli, & non participes affectionum mun-B di, sicut dominus. Ipse enim peccatum non fecit, neque inuentus est in ore eius dolus: Esaiæ. 53. illi autem humanæ naturæ infirmitatem non fuerunt transgressi. Ne igitur quum dicitur, Sicut ego nõ sum ex mũdo, intelligas ꝙ in nullo minores fuerint Apostoli domino: sed quando de patre & filio dicitur Sicut, tunc solum æqualitatem intellige. Quod autem dicit, Non rogo vt tollas eos ex mũdo, dicit volens declarare suam erga eos charitatem, & ꝙ magni illorum curam faciat, intercedẽs tanto studio pro eis. Non enim patrem docet pro quibus oret, nam hoc absurdum, sed (vt dixi) ostẽdit ꝙ valde diligat discipulos, & illorum agat curam. Dicit ergo patri, Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt eos in mũdo serues a malo. Repetit igitur, Ex mundo nõ sunt, multo subsidio habent opus. Nihil enim commune habent cum terra, cælorum facti ciues: & ita quia mundus omnis vt alienis vsurus est eis, tu cælestis posthac vt cæli ciues serues. Dicit aũt talia audiẽtibus discipulis, vt magis odiant mundũ, & non erubescant de tantis suis laudibus. Serua eos a malo, non de liberatione a periculis, sed de permanentia & firmitate in fide. Vnde & subdit,

Sanctifica eos in veritate tua. Sermo tuus veritas est. Sicut me misisti in mũdum, & pro eis ego sanctifico meipsum, vt & ipsi sint sanctificati in veritate.) Sanctos fac, inquit, per dationem spiritus, & custodi eos in rectitudine sermonis & dogmatũ, & erudi eos, & doce veritatem. Sanctificatio enim est rectorum dogmatum seruatio. Quod autem de dogmatis dicat, manifestum. interpretatur enim, Sermo tuus veritas est, nullum in eo mendacium: atque ita si & illos feceris seruare sermonem tuũ, & custodire C a malo, in veritate sanctificabuntur. Manifestum autem & aliud quiddã. Sanctifica eos in veritate tua, hoc est, separa eos in verbum & prædicationem, & fac eos sacrificium, quod veritati tuæ ministret, huic suam vitam consecrẽt. Subdit enim, Sicut me misisti in mundũ, & pro eis ego sanctifico meipsum, hoc est, offero sacrificiũ: ita & illos sanctifica, hoc est, separa in sacrificium, in prædicationem, & cõstitue eos veritatis testes, sicut & me misisti veritatis testem, & hostiam. Sancta enim dicuntur omnia quæ deo reposita. Ita & ipsi sicut & ego, sint sanctificati & oblati tibi deo, non sicut quæ secundum legem sacrificantur in figura, sed in veritate. Sacrifica enim vetera figuralia erãt, Sacrificia & omnia sancta in figura fuerunt separata a deo, aliud spiritale quiddam adumbrãtia, vetera, fi- vt agnus, columbæ, turtures, &c. Animæ autem quæ deo offerũtur, in veritate sunt san guralia. ctificatę & consecratæ deo: sicut & Paulus dicit, Exhibete membra vestra sacrificiũ viuum sanctum. Sanctifica igitur & conserua discipulorũ animos, & fac eos veras oblationes, & corrobora vt pro veritate se sacrificent.

Non pro eis rogo tãtum, sed pro iis qui credituri sunt per sermonẽ eorum in me,

vt omnes vnum sint, vt credat mundus ꝙ tu me miseris: & ego gloriam quam dedisti D
mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnũ sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint cõ-
summati in vnum, & vt cognoscat mundus ꝙ tu me misisti.) Dixerat, Pro ipsis ego
sanctifico meipsum. vt igitur ne putet quis ꝙ pro solis Apostolis mortuus sit, subdit,
Non pro his rogo solum, sed & pro omnibus qui credent per sermonem illorũ. Hoc
autem loco iterũ erigit Apostolorũ animos ꝙ habituri sint multos discipulos. Quia
enim dixit, Non pro his solis rogo, vt ne offendantur Apostoli quasi nihil singulare
præ aliis habeant, consolatur eos, significando fore illos plurimorũ fidei & salutis au
thores. Et quia satis commendarat eos patri, quasi fide sanctificans eos, & sacrificium
eos veritati sacrum consummans, dicit postea iterũ de cõcordia, & a quo cœpit (prin-
cipium dico charitatis) in eo nunc ferme concludit, ac inquit, Vt omnes vnum sint,
hoc est, vt pacẽ & concordiã habeant, & in nobis, hoc est, vt indiuisiuam erga nos ser
Discordia doctorum offendit discipulos. uent fidem. Nihil enim ita offendit discipulos, vt diuelli & nõ idem sentire doctores.
Quomodo enim persuadebunt, qui non idem sapiunt? Propterea dicit, Vt & ipsi vnũ
sint in fide erga nos. Sicut tu pater in me, & ego in te. Iterum æqualitas per omnia est.
Non enim possibile vt ita vniamur inter nos, sicut pater filio: atq; ita quũ dicit, vt de-
beamus fieri misericordes, sicut pater, intellige. Vt mũdus credat ꝙ tu me miseris. Et-
enim a concordia discipulorum ego doctor comprobor ꝙ a deo exiuerim. Si autem
pugnauerint inter se, non dicentur pacifici esse discipuli: neque me, si pacificus nõ fue-
ro, fatebuntur a te missum. Vides quomodo vsque ad finem concordiam erga patrem
instruit? Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis. Qualem gloriam datam esse di- E
cit? Eam quæ per signa & per dogmata & doctrinas, & aliam quoque gloriam, concor
diæ scilicet, vt sint vnũ. Ista enim gloria maior est, q̃ ea quę signorũ. Nam sicut & deũ
admiramur, quia non est seditio, neque pugna in natura eius, & maxima ista gloria est:
ita & illi, inquit, hoc loco, a concordia dico, fiant clari. Ego in eis, & tu in me. Hoc lo
co ostendit quod apostoli & patrem in se receperunt. Ego enim, inquit, in ipsis sum,
& te quoq; habeo in me, & ita etiam tu in eis es. Alio autem loco & patrẽ etiã ipsum
Sabellius. Arius. aduenturum dicit, & mansionem facturum: Sabellii os concludens, & duas substãtias
manifestans. Hoc autem loco & Arii insaniã reprimens. patrẽ enim inquit per ipsum
fieri in discipulis. Vt sciat mundus quod tu me miseris. continuo autẽ hoc dicit, osten
dens pacem, quæ valeat etiam conciliare omnia. Nã vt lites omnia dissoluunt, ita cõ
cordia omnia copulat.

Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego,
& illi sint mecum: vt videant gloriam meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me an-
te conditum mundum.) Iterum hoc loco per sicut, intellige significari quasi hominẽ
dilectum esse. Itaq; quum dixisset futuros tutos, sanctos, multos per eos credituros,
multam habituros gloriam: dicit nunc & de præmiis & coronis quæ post hanc vitam
reposita sunt. Volo enim, inquit, vt vbi sum ego, & illi sint. Et ne quum hoc audieris,
existimes ꝙ eandem dignitatem assequuturi sint, subdit: Vt videant gloriam meã. Nõ
enim dixit, vt fruantur gloria mea, sed vt videant. Homini enim requies maxima, vi-
2.Cor.2 dere filium dei. Hæc enim est omnis gloria dignorum: quod & Paulus dicit, Nos autẽ F
Iohan.17 reuelata facie gloriam dei contemplabimur. Ostendit igitur hoc loco quòd non sit,
quemadmodum nunc videtur eis, in vili habitu inueniendus tunc, sed in gloria quam
habuit ante conditum mundum. Habebam autem hanc gloriam, inquit, eò ꝙ dilexe-
ris me. Insertũ enim est, Quia dilexisti me. Igitur sicut superius dixit, Glorifica me glo
ria quam habui antequam mundus esset: ita & nunc ante conditum mundum sibi da-
tam gloriam inquit, deitatem. Dedit enim ei reuera pater deitatem, vt pater filio natu
raliter. Nam quia genuit eum, necessario etiam glorię author fuit & suppeditator, qui
substantiæ author dicitur.

Pater iuste, & mundus te non cognouit, ego autem te cognoui: & ii cognouerunt
ꝙ tu me miseris. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio qua di-
lexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.) Postq̃ credẽtibus hæc precatus est, & tãta eis bo
na pollicitus, dicit quiddam multæ misericordiæ & benignitatis plenum. Pater enim
inquit, iuste, ego quidem & omnes homines hæc bona assequi vellem, qualia precatus
sum

A ſum fidelibus: ſed non cognouerunt te, ideo priuabuntur præmiis & gloria. Ego autẽ te cognoui. Carpuntur autem hoc loco & Iudæi, qui ſe dicebãt cognoſcere deum, & oſtendit eos non cognoſcere patrem. Mundum enim Iudæos dicit ſæpius. Et Iudæi quidem dicunt, ꝙ tu non me miſeris, ego autem his diſcipulis & nomen tuum cognitum feci, & notum faciam. Quomodo autem notum faciam? Miſſo eis ſpiritu ſancto, qui inducet eos in omnem veritatem: & ſi didicerint quis tu ſis, tunc dilectio qua dilexiſti me, in ipſis erit, & ego in eis. Scient enim ꝙ non ſeparatus ego, ſed valde dilectus & germanus filius, ac coadunatus. Quũ agnouerint autẽ hoc, & fidem erga me & dilectionem ſeruabũt. Inſuper in illis manebo ego qui tales fuerint, quiq; te agnouerint, & me vt deum coluerint, immobilemq; erga me fidem cuſtodierint. Mũd⁹ Iudæi dicũt.

CAPVT XVIII.

HAec quum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis trans torrentẽ Cedron: vbi erat hortus, in quem intrauit, & diſcipuli eius. Sciebat autẽ & Iudas, qui tradebat eum, locum, ꝙ ſæpe conueniſſet Ieſus illuc cũ diſcipulis ſuis.) Non, inquit, quum precatus eſſet Ieſus: ſed, hæc quũ dixiſſet. non enim oratio erat, ſed colloquium ad ſolatium diſcipulorũ factum. Media autem nocte iter facit, & flumen tranſit, feſtinatque vt veniat in locũ ꝓditori notum, ſeipſum permittens homicidis: vt oſtendat ꝙ ſponte ad paſſionem veniat, & laborẽ minueret Iudæis ſe quærentibus. Nam ne fatigarentur huc & illuc obambulantes, quærentes eum: abiit ipſe ad eos, & ſe manibus inimicorum infert. Inue- Matth. 26 Marc. 14. Lucæ. 22.
B nitur enim in horto, quaſi in carcere quodam. Et ne exiſtimes ꝙ deliteſcendi gratia illuc ſe contulerit, ſubdit Euangeliſta ꝙ & Iudas nouerit locum, atque ita magis manifeſtari q̃ occultari voluit in locum illum veniens. Sciebat autem & Iudas, quia ſæpe illuc conuenerat Ieſus cũ diſcipulis ſuis. Solitaria enim loca, & ſilentii officinas quærere ſolebat dominus, & maxime ſiquando myſticum aliquid tradebat. Vnde autẽ Iudas cognoſcebat quòd in horto hac hora eſſet Ieſus, & nõ in domo dormiens? Sciebat dominum frequenter extra ciuitatem pernoctare, & eapropter etiã tunc exiſſe foras. Et aliter, Ipſo feſto maxime hunc morem ſeruaſſe creditus eſt, docens diſcipulos ſuos ſublimius quiddam. Docebat autem (vt diximus) in talibus locis myſtica. Igitur quia tunc dies feſtus erat, cõiectabat illic eum eſſe, differentem diſcipulis iuxta morẽ ſuum in feſto. Myſtica traditurus dñs, ſolitaria petebat loca.

Iudas ergo quum accepiſſet cohortẽ, & a põtificibus & phariſæis miniſtros, venit illuc cum laternis ac facibus & armis. Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper ſe, proceſſit, ac dixit eis, Quem quæritis? Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ſum. Stabat autem & Iudas, qui prodebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis, Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram.) Pecuniis impetrarunt vt cohors ſe iuuaret. Militaris enim ordo, auri mancipium eſt. Multi autem veniunt, timentes eos qui Ieſum ſequebãtur, & ab eo pendebant propter doctrinam & miracula. Laternas & faces geſtant, vt ne occultans ſe in tenebris aufugeret. At ille intantum fugam non quærebat, vt obuiam exiret ſeipſum tradens. Et rogat quidem, nõ ꝙ igno- Militaris ordo, auri mãcipiũ.
C ret, & diſcere opus habeat. Sciebat enim omnia, inquit, quę ventura ſuper eum erant. Et ita quia ſciebat ꝙ ad ſe venirent, rogat non indigens vt doceatur, ſed oſtẽdere volens ꝙ & præſens nõ viſus vel cognitus eſſet, ſi voluiſſet. Sed & rogat vt alien⁹, & neque a voce agnoſcunt eum Iudas vel alii. Quod autem non propter tenebras ignorauerint eum, prædixit Euangeliſta eos cum facibus aduenisse. Pone autẽ ꝙ propter tenebras non agnouerint eum, oportebat certe a voce ipſum agnouiſſe. Interrogat igitur, vt oſtendat (vt diximus) ſe neque a ſpecie, neque a voce cognitum fuiſſe. Ita ineffabilis erat eius virtus. Et ita neq; crucifigere potuiſſent, niſi voluntarius ſe obtuliſſet. Quòd aũt nõ ſolum excæcarit oculos eorum, ſed & ſupini ceciderint vna interrogationis voce proſtrati, ſignũ fuit caſuros eos qui contra Ieſum venerant, vniuerſali gẽtis iſtius ruina, quæ poſt Chriſti mortem ſuper eos venit, ſicut & Hieremias prędixit, Domus Iſrael cecidit: non eſt qui reſuſcitet. Cadũt igitur omnes qui ſermoni diuino ſunt aduerſarii. Hortus autem a quo ſalus noſtra ſumpſit originem, paradiſum referebat. Nam qui cecidimus in horto paradiſi, vidimus in horto ſalutarem paſſionẽ ſum-

psisse initium, & omnia quæ prius corrupta, reparata esse. D

Iterũ ergo eos interrogauit, Quẽ quæritis? At illi dixerũt, Iesum Nazarenũ. Respõdit Iesus & dixit, Dixi vobis ꝙ ego sim. Si igitur me quæritis, sinite hos abire. vt ímpleretur sermo quẽ dixit, Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quẽq̃.) Prostrauit quidẽ eos vt retrorsum caderent, declarans potẽtiam suam, & quòd ad passionem veniret. Ad hæc etiam hoc prouidens, vt ne quis dicat Iudæos non peccasse, eo ꝙ illis se credi derat & manifestarat, propter hoc ostendit eis hoc miraculum, quod sufficiebat ad repellendos eos. Vbi autem in malitia sua permanserunt etiam post miraculum, tũc se manibus eorum permisit. Et vide quomodo vsque ad vltimam horam dilectionẽ erga proximos non reliquit. Nam si me quęritis, inquit, sinite illos abire, vt impleretur sermo quem dixerat, Quos dedisti mihi, ex eis non perdidi quenq̃. Perditionem autẽ dominus animæ dicebat, quia nullus periit qui ab eo doctus fuit. Euangelista autẽ & ad corporalem trahit. Miraculum autem quomodo non comprehẽderint illos Apostoli, & dissecuerint eos, in primis autem Petrus incitarit eos. Vnde manifestum ꝙ cõprehensi virtus hoc fecerit, & sentẽtia quam prædixerat, nullum esse ex illis perdẽdũ: id quod & Euangelista docens nos ꝙ hoc fuerit proter sententiam domini, ne interficerentur discipuli, inquit, vt impleretur sermo quem dixit, ne vllum ex his quos dedit ei pater, amitteret. nam propter infirmitatem securos eos fecit a tentationibus. Ita & nos nunc regit, etiam si ignoremus. Vnde quando incidis in tentationes, crede quod nisi cognouisset te posse illas euadere, non permisisset te in eas incidere, sicut neque tunc discipulos. E

Supra. 17

Prostrationis Iudæorum causa

Simon ergo Petrus quum haberet gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram. erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro, Mitte gladium tuum in vaginam. An non bibam poculum quod dedit mihi pater?) Quum Petrus vidisset dominum prostrauisse illos, & impletus esset fiducia propter vocem domini dicentis, Sinite illos abire: existimauit quòd tunc esset tempus vindictæ, extractoq; gladio percussit seruum. Quod si quæras, quomodo is q iussus est non portare peram, neque duas tunicas, gladiũ haberet? Disce quòd portauerit illum in vsum agni paschalis etiam post cœnam: vel quòd timens insidias, olim in hoc præparauerit. Quod si dubitas, quomodo, quum iussus fuerit non percutere, illis vt homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrũ maxime vltus fuerit. Deinde ꝙ nondum perfecti tunc erant. Nam vide quomodo postea extrema ferre gaudet, nunc autem pro magistro indignatur, & caput illud inuadit, & cum aberraret, auriculam solam abscindit. Iesus vero restituit, & per hoc miraculum iterum insipientes Iudæos refrenat ab impetu ad homicidium. Nam quia magnum erat miraculum in auricula, propterea & nomen serui apponit Euangelista, vt si legentes discredant, ab illo quærant num ita factum sit. Porro dominus Petrum quidem reprimit, & interminatur dicens, Mitte gladium tuum in vaginam. Consolatur autẽ dicendo, Poculum quod dedit mihi pater, an non vis vt bibam illud? Ostendit enim ꝙ patiatur non propter illorum virtutem, sed suam permissionem, & ꝙ nõ sit aduersarius deo, sed vsque ad mortem faciat voluntatem patris. Dicẽdo autem, poculũ, insinuat mortem dulcem, & desiderabilem in salutem hominum. Cæterum tu hic attẽdas desecari auriculam serui pontificis, signum fuisse inobedientię illorum. Cęcitas enim in Israel facta est, vt audientes non audiant, propter impietatem erga saluatorẽ, quæ maxime fuit pontificum. ideo & auriculæ abscissio in seruo pontificis facta est. Quod autem restituta est auricula, significat Israelitis olim restituendam auriculam, quæ nunc est ablata. Etenim Helias quum venerit, reuocabit eos ad Christum, & coniunget patres nobis filiis, sicut & Malachias dixit. F

Petr᾿ quare pcusserit gladio

Poculum mors. Auricula obediẽtiã signat.

Malac. 4.

Cohors igitur & tribunus, & ministri Iudæorum comprehẽderunt Iesum, & ligauerũt eum, & adduxerunt eum ad Annam primũ. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas is qui consiliũ dederat Iudæis, ꝙ expediret vnũ hominem mori pro populo.) Postquã omnia fecit quæ ad reprimendum illorum furorem pertinere videbantur, illi autem non intellexerunt, tunc tãdem permisit se abduci. Porro illi alligant & abducunt ad Annam, gloriantes facto, & quasi celebrari cu

pientes,

A pientes perinde ac magnum trophæum excitassent. Cæterũ prophetiæ Caiphæ meminit, ostendere volens ꝙ pro salute mundi hæc facta sint, & ꝙ tam excellens sit veritas, vt & inimici eam prædixerint. Vt enim non turbemur audientes vincula, meminit prophetiæ, ꝙ salutaria fuerint & mors & vincula, qua de causa & hæc pertulerit. Ioahn. xi

Sequebatur autem Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit autem discipulus ille alter qui erat notus pontifici, & dixit ostiarię, & introduxit Petrum.) Quis erat alius discipulus? Ille ipse qui hæc scripsit. Occultat autẽ se propter humilitatem, quia honestum opus narraturus erat, sequutum se esse fugiẽtibus aliis. propter hoc occultat seipsum, & præponit sibi Petrum. Sequebatur enim inquit, Iesum Simon Petrus: deinde subdit, Et alius discipulus. Propter humilitatem igitur se occultat, & propter istucipsum eius rei meminit, vt discamus quòd certius narret ea quæ in atrio sint facta, eò quòd intus fuerit. Vide autem quomodo & propriam laudem resecuerit. Nam vt ne quum audieris ꝙ ingressus sit, existimes eum fortiorem aliis, dicit, notus autem erat pontifici. Petrum vero prædicat, eo ꝙ propter amorem secutus fuerit: & quia non erat notus, foras steterit. Nam quòd & Petrus ingressus fuisset nisi timuisset, manifestum. Quia enim Iohannes exiuit, & ostiariã iussit vt illum introduceret, statim ingressus est Petrus. Quare autem Iohannes non introduxit eum, sed mulieri hoc commisit? Quia valde adhærebat Christo, & sequebatur, nolens ab eo separari.

B Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Num & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Stabant autem serui & ministri, qui prunas congesserant, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem & Petrus stans, & calefaciens.) Interrogat ancilla Petrũ, nõ cõtumeliose, nõ præfracte, sed valde mãsuete. Nõ enim dixit, Num & tu ex discipulis es impostoris? sed, hominis illius: id quod magis est miserantis. Dixit autem, nunquid & tu? quia Iohannes intus erat. Et mulier quidem ita mansuete alloquebatur. Ille autem nihil horum sentiebat, neq; in animum recipiebat Christi prędictionem. Ita infirma res humana natura est quando à deo derelinquitur. Quidã autẽ stulte Petro gratificari volentes, dicunt ꝙ non timuerit, nec negauerit Petrus, sed voluerit quidem semper cum Christo esse, & eum sequi: desciuit autem: quia si confessus fuisset se discipulum Iesu, separandus fuisset ab eo, & non vltra habiturus erat locum quo sequeretur, & videret desiderabilem, & propterea negauit dicens, Non sum. Nã & ex eadẽ sententia feruor fuit. Putauit enim se facere ea quę ministri, & vt vnus illorum, vt ne ex tristitia faciei deprehensus excludatur à videndo Christo, reiectus e medio vt discipulus eius. Natura humana infirma.

Erat autem cum eis Petrus stans, & calefaciens se. Põtifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina ipsius. Respondit Iesus, Ego palam loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid loquutus sim ipsis. Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem quum dixisset,

C vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens, Siccine respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si male loquutus sum, testare de malo. sin bene, cur me cædis?) Interrogat pontifex Iesum de discipulis, fortasse in hũc modum, Vbi sunt? aut qua mẽte eos collegerit, & quid volens. Quasi enim nouatorem & seditiosum voluit eum arguere. Et de doctrina quoq; interrogat qualis sit, num à lege recedens, & pugnans cũ Mose: vt inde inuenta occasione tanq̃ aduersariũ dei occidat. Quid igitur dominus? Respondet illi iuxta suspicionem eius, Ego quidem, inquit, in occulto nihil locutus sum. Nam tu quidem suspicaris me seditiosum quendam, & in oculto consilia struentem. Ego autẽ tibi, inquit, dico, ꝙ nihil in occulto loquutus sum, hoc est nihil seditiosum. Et sicut tu opinaris, nihil innouo, neque dolosa & occulta mente propriũ quiddam loquutus sum. Quia nisi sic intellexerimus quòd ad suspicionem pontificis hæc dixerit, videbitur mentiri. Nam multa dixit in occulto, vtpote ea quæ supra captum multitudinis erant. Quod autem dicit, Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt: nõ pertinacis est, sed fidẽtis in dictorũ veritate. Interroga enim, inquit, inimicos

insidiatores ministros illos qui ligauerunt me. Ista enim est veritatis indubitata demõ D
stratio, quando quis habet inimicos testes eorum quæ dicit. Nam ministri quidẽ, in-
Ioan.7. quit, qui antea dixerunt, Nunq̃ locutus est homo sicut ille. Et quum ita respondisset,
non est eis admirationi, sed alapa cæditur: quo quid fieret impudentius? Et quum pos
set omnia cõcutere & abolere, nihil quidem horum facit, sed verba loquitur quæ o-
mnium bestiarum sæuitiem demulcere possent. dicit enim, Si quidem habes vt repre-
hendas ea quæ nunc a me dicta sunt, ostende ꝙ male dixerim. si autẽ non habes, quid
ferocis? Vel & sic, Si male locutus sum, hoc est, si male docui quando docui in synago
gis, ecce nunc testimonium perhibe de mala doctrina, & plene instrue pontificem, qui
nunc interrogat de doctrina mea. Si autem bene docui, & me admirati estis etiam vos
ministri, quid me nunc cædis, quem prius admirabaris? Percussit igitur minister domi-
num, magno crimine se liberans. Nam vbi Iesus in testes vocaret assistẽtes, dicẽs, Ec-
ce hi sciunt quæ dixerim ego: volens minister se liberare a suspicione quod non esset
ex admiratoribus Iesu, percussit eum. Iesus autẽ dicendo, Ego in occulto locutus sum
Esa.41 nihil, reducit in memoriam prophetiam dicentem, Non in occulto locutus sum, ne-
que in loco terræ tenebroso.

Et misit eum Annas vinctum ad Caipham pontificem. Stabat autem Simõ Petrus, & calefaciebat se. Dixerũt ergo ei, Nũ & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non sum. Dicit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius absciderat Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus cecinit.) Abducunt eum ad Caipham, eo ꝙ ipsi nullum crimen inueniebant in E
eo, fortassis suspicati illum sapientiorem inuenturum aliquid dignum morte contra Iesum, supplantantem vel in responso, vel deprehensurum in aliquo facinore. At Petrus feruidus amator tanta grauitate detinebatur, vt etiam quum magister abduceretur, non commotus sit, sed adhuc ferueat, & iterum interrogatus neget, & non solum primo, sed & tertio. Quare autem Euangelistæ omnes simul de Petro scripserunt? Non accusantes discipulum, sed nos erudientes quantum malum sit non totum tribuere deo, & in seipso cõfidere. Admirari autem decet domini misericordiam, q̃ quũ ligatus esset, & abduceretur, non neglexit discipulum, sed conuersus vidit Petrum, sicut alius Euangelista dicit, & aspectu opprobrat ei infirmitatem, & ad pœnitentiam ac lachrymas excitat. Quod autem tunc accidit Petro, etiam nunc videre licet euenire multis. Nam ligatur quidẽ sermo dei qui in nobis est, & quasi captiuus ducitur, siue a voluptate siue a tristitia in seruitutem reductus. Vtroque enim modo vincimur & abducimur, vel præ prosperis, vel præ aduersis mundi deum obliuiscentes. Et condemnatur quidem sermo, vincit autem absurditas. Et seruus alapa cædit dominum. Ita enim habet affectionum tumultus, quando mens nostra quasi Petrus aliquis sæpe pertinax fit, quasi non negatura verbum, & ideo & stat & calescit. Stat quidem, eo ꝙ nõ inclinetur, neque humilietur, sed in sua pertinacia constanter maneat. Calefacere autem se dicitur, eo ꝙ præ feruore & fastu pertinacia laboret. Arguit autem eum ancilla, parua quædam voluptas, & effœminans, statimq; negat sermonem. Sed & quadã aduersa tẽtatione arguitur, sicut tunc Petrus à seruo, & ita infirmitas eius deprehẽditur. Sed precemur vt aspiciat nos Iesus verbum dei, & ad pœnitentiã & lachrymas prouocet: quod fiet quando exiuerimus ex atrio pontificis qui dominũ crucifigit, & rector est mundi. Quando enim extra mundũ quis est, atrium rectoris mundi egreditur. Tunc enim ad pœnitẽtiã synceram exurgemus: sicut & Paulus dicit, Egrediamur ad eum extra portam, hoc est mundum, opprobrium eius ferentes. F

Petri negatio cur scripta. Deo totũ tribuendũ

Heb.13.

Matth.27 Marc.15. Lucæ.23.

Ducunt ergo Iesum a Caipha in prætorium. Erat aũt mane, & ipsi nõ introierũt in prætorium, ne contaminarentur, sed vt ederent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic nocens, haudquaq̃ tibi tradidissemus eum. Dicit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenq̃, vt sermo Iesu impleretur quem dixit significans qua morte esset moriturus.) Ad multos iudices ducunt dominum, opinantes se illũ contumelia affecturos. Sed reuera per multa tribunalia clarum reddũt.

A Dñs enim per omnia illa exiuit non conuictus de crimine, robur habens cui cõtradici non potuit. Ducunt ergo eũ ad prætoriũ. Non enim habebant ipsi potestatẽ occidendi, vtpote rerum potientibus Romanis. Vel quia timebant ne postea pœnas luerent, accusati ꝙ indemnatum interfecissent. Erat autem mane, inquit: vt discas ꝙ per dimidiũ noctis à Caipha interrogatus sit. Prius enim q̃ gallus cãtaret, abductus est ad Caipham. Quid autem ab eo interrogarit, silentio præteriit Euangelista. Alii autem dixerunt: Quum noctem in illis perfecissent, mane ad Pilatum duxerunt. Ipsi autem non sunt ingressi in prætoriũ, vt ne pollucrentur. O dementiã. Iniuste quidẽ occidebant, & non putabant se pollui: & pollui se credebant si ingrederentur in prętorium. Quid autem est, Vt comederent pascha? Sane dominus illud fecit prima azymorum. Vel igitur intelligamus per pascha, festum septem dierum, vel quod ipsi quidẽ manducaturi erant in parasceuę vespere. Ipse autẽ dominus vno die pręuenit, reseruans sui occisionem parasceuę, quando & olim fuit pascha. Porro Pilatus aliquanto humanior ipse egreditur, & quia dominum vidit vinctum, nõ existimauit hoc loco causam habere cõtra Christum, sed interrogat de causa vinculorum. At hi quũ nihil possent dicere, Nisi hic esset malefactor (aiunt) non tradidissemus eum. Vides eos omni loco declinare accusationes. Annas interrogauit, & nihil inuenit. Ad Caipham misit, qui iterum quũ examinasset eum, ad Pilatum misit. Deinde Pilatus interrogat, Quam accusationem habetis contra hunc? Et neque hoc loco dicere aliquid possunt. Vnde quia nihil dicunt, Accipite, inquit, vos illum. quia enim vobisipsis iudicium iudicastis,
B & arrogãter loquimini, quasi nihil vnq̃ mali feceritis, Nisi enim (dicẽtes) fuisset malefactor, non tibi tradidissemus eum: ipsi accipite & iudicate. Si autẽ ad me detulissetis causam, & formam iuris seruassetis, necessarium fuisset proferre causas hominis. Iudicate igitur eum vos. Ego enim neutiquam talis iudex fuerim. Igitur si lex vestra absque causa sæuit, iudicate ipsi. At illi dixerunt, Nobis non licet occidere quenq̃. Hoc autem dixerunt scientes ꝙ Romani ad crucem condemnarent rebelles. Vt igitur crucifigeretur dominus, & mors eius inuulgaretur, eius gratia prætexunt ꝙ non liceat sibi occidere: alioq̃ quomodo Stephanũ lapidarunt? sed, vt dixi, crucifigi dominum volentes hoc dicũt, quasi sic dixissent, Nobis nõ licet occidere in cruce quenq̃. desideratissimũ autẽ esset nobis ꝙ crucifigeretur. Vt sermo Iesu impleatur quem dixerat de morte sua, nẽpe ꝙ crucifigendus esset, vel ꝙ non à Iudæis, sed a Gẽtibus occidendus. Quum ergo dixissent Iudæi, Nobis non licet occidere: tunc accipiunt eũ Gẽtiles, & pro sua consuetudine crucifigunt. Et ita impletur sermo Iesu, & quòd traditus, & ꝙ crucifixus.

Actuũ. 7.

Ioh. 3. 12

Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei, Tu es ille rex Iudæorum? Respondit Iesus, A temetipso tu hoc dicis, an alii dixerũt tibi de me? Respondit Pilatus, Num ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mũdo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent ne traderer Iudęis. Nunc autem regnum meũ non est hinc.) Vocauit Iesum Pilatus seorsim. Et quia magna quę-
C dam de eo erat opinio, volebat omnia euidenter cognoscere, liberaturus eum a tumultu Iudęorum. Interrogat igitur num rex sit, quod apud omnes de eo ferebatur, in medium afferens. Christus autem quærit num a semetipso hoc dicat, vel ab aliis: non ignorans, sed detegere malam Iudæorum mentẽ volens, vt ita à Pilato condẽnentur ipsi. Ideo & Pilatus mox a Iudęis sibi traditum dicit, sese a crimine liberans. Et aliter, Interrogat Pilatum dominus num a seipso dicat, vel ab aliis persuasus. Arguit autem per hoc eum insipientem esse, & absque iudicio condemnantem, & quasi in hunc modum dicit Pilato, Si quidem a teipso hoc dicis, mõstra signa meę rebellionis. si autem ab aliis edoctus es, igitur diligentem inquisitionem facito. At ille quid audiuerit ab aliis, non dicit: simpliciter autẽ sequitur sententiã populi, &, tradiderũt te, inquit, mihi. Quũ autem dicit, Quid fecisti? vèrbum quasi ad amaritudinem adducti & exasperati videtur. Dicit enim, Quid fecisti? At dominus respondendo, Regnum meum nõ est de hoc mundo, duo hæc corrigit. Docet enim Pilatũ vt sciat se non esse purũ hominẽ, neq; ex his terrenis, sed deũ, & dei filiũ, & soluit suspicionẽ tyrãnidis. Nõ est enim

regnũ meum de hoc mundo, & ita ne timeas me vt tyrannũ & seditiosum. Nã si esset D
ex hoc mundo regnũ meũ, ministri mei certassent vtique vt nõ traderer Iudæis. Hoc
autẽ loco pſentis regni infirmitatẽ significat, eo ꝙ a ministris habeat robur. Supernũ
Manichęi cõfutãtur autem sufficiens est, nullo indigens. Manichæi hinc sumpta ansa dicunt, Mundus hic
non est à bono deo. nã filius dei (aiunt) dicit, Non est regnũ meũ hinc. Non enim dixit ꝙ non sit in mũdo, neq; ꝙ nõ sit hic. Nam regnũ quidẽ in hoc mundo & ab eo regitur, & sicut ipse vult, transit. Non est autẽ de mundo regnum eius, sed supernum & ante secula, & non hinc, hoc est, ex terrenis constitutum, sed hic quidem imperat & regit. non autem est hinc, neque cõstitutum ex illis inferioribus: alioqui quomodo in-
Ioh .n.1. telligeretur hoc, In propria venit, si mundus hic non esset eius proprius?

Dixit itaq; ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respõdit Iesus, Tu dicis, ꝙ rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mũdum, vt testimonium ferã veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et quum hoc dixisset, iterum prodiit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullã inuenio in eo causam. Est autẽ consuetudo vobis, vt vnũ dimittam vobis in pascha. Vultis ne ergo dimittam vobis illum regem Iudæorum?) Quũ Pilatus interrogasset dñm num rex esset, Ego (inquit) in hoc natus sum, hoc est, vt rex sim. Natura enim hoc habeo, & ex eo ꝙ natus sum de patre. nam istucipsum de rege natum esse, regem me esse testatur. Et ita quum audis ꝙ
Iohan. v. vitã dederit filio, & iudiciũ, & alia omnia, ita intellige, ꝙ hæc omnia filius à patre habeat. Et propterea veni in mundũ, vt istucipsum dicam & doceam, persuadeamq; ho E
minibus omnibus ꝙ rex sim ac dominus. Conciliare autẽ per hoc volens Pilatum, & persuadere vt dicta suscipiat, inquit, Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Et ita & tu o Pilate, si quidem veritatis es filius, eamq; desideras, audies vocem meam, credesq; me regem esse, non talem quales sunt mundani, nec acquisitum habentẽ regnũ, sed naturale, & à natiuitate ipsa à deo & rege illud suscipientem. Perstringuntur autem hoc loco ꝙ non sint ex veritate, quia vocẽ eius audire nolunt. Et quum non sint ex veritate, mẽdacia vtiq; contra ipsum finxerunt, & nõ vere mortis reus est. Sic igitur paucis illis verbis Pilatum rapuit, atq; ita, vt de veritate interrogarit quid sit. Ferme enim inter homines abolita erat, & ignorabatur ab omnib⁹ in infidelitate adhuc permanentibus. Quia autẽ tempore quidẽ indigebat proprio quæstio hæc, & vrgebat vt eriperet Iesum a Iudęorũ furore, idcirco egreditur ad eos, & dicit, Ego nullã causam inuenio in eo. Et id quoq; sapienter. Nõ enim dixit, Quãuis peccauerit, & dignus sit morte, attamẽ festi priuilegio eũ gaudere facite. Primũ aũt eũ liberauit ab omni crimine, & tũc orat eos vt absoluãt, vt si quidẽ absolut⁹ fuerit Iesus, nulla eis gratia debeatur. dimisissent enim innoxium. si autem condemnarint, ostẽdatur eorũ malitia, ꝙ innoxium condemnarint. Vide autẽ quẽ sensum habeat quod dicit, illum regem Iudæorũ. Manifeste enim per hoc excusat Pilatus Iesum a peccato alienũ: sed frustra arguitur ab eis vt regnum desiderans. Nõ enim si regem se faceret, & contra Romanorum potentiam extolleret, dimitteret eũ Romanorũ præses: & ita dicendo, Nũ regẽ illũ Iudęorũ dimittã? per omnia Iesum innoxiũ declarat, & deridet Iudęos, quasi F
talia dicens, Quẽ vos accusatis falso vt regnũ inuadentẽ, & rebellantẽ ac seditiosum dicitis, illum oro vt absoluatis. & manifestum quòd non ita sit. Quidam autẽ, in hoc natum esse non intellexerũt de æterna illa a patre natiuitate, sed posteriore e virgine. Propterea enim factus sum homo, & natus ex Maria, vt mẽdacium & diabolũ expellã: diuinã naturã ostendens regnare super omnia. Veritas igitur, hoc est mea scientia, & salus q̃ per hãc: propter hoc scilicet veni, vt veritatẽ, sciẽtiã dei, & salutẽ largiar. Di-
Quare Iudæi vnum vinctũ dimittebãt. gnũ aũt est vt quæratur, vnde moti Iudæi cõsuetudinẽ habeãt dimittẽdi vnũ vinctũ. Primo enim dicere possumus ꝙ docẽtes doctrinas, mandata hominũ, plurima iuxta sua capita protulerunt, nec diuinis vsi fuerunt legibus: vnde & hoc ita se habet, inq; cõsuetudinẽ abiit etiã absq; ratione, qualia multa absq; legis præcepto. Deinde talis inuẽta est lex ĩ scriptura, a qua verisimile est profectas esse absolutiones illas cõdẽna-
Num. 35 torum. Scriptũ est enim de eo qui præter voluntatem suã occiderit, si nõ propter inimicitias, vel dedita opera affligere voluit vicinum, iaciens vas vel lapidẽ, & casu percutiens prætereuntem, moriaturq; homo, inuoluntarius sit homicida talis: iudicabit
autem

A autem omnis synagoga,& absoluent quidem illum a morte:nō enim maligna mente occidit.Cōstituēt aūt eū in ciuitate refugii,hoc est fuga mulctabūt. Ex hoc forte erāt impulsi,vt cōiectare possum⁹.ita enim moré firmarūt, vt absoluātur q de homicidio fuerint cōdēnati.Nā lex quidē iubebat hoc esse officiū synagogæ Iudæorum. Et quia Romanis cesserat regnū,Romanos fecerūt dños absoluēdi,sicut & nūc Pilatū. Clamauerūt rursum omnes,dicentes,Non hunc,sed Barabbā. Erat autē Barabbas latro.)

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circundederunt eum,ac dicebant, Aue rex Iudæorum. Et dabāt ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis. Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis ꝙ nullā in eo causam inuenio. Exiuit ergo Iesus foras gestans spineam coronam,& purpureum pallium,& dicit eis,Ecce homo. Quum ergo vidissent eū pontifices & ministri,clamabant dicentes, Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus,Accipite eū vos,& crucifigite.ego enim non inuenio in eo causam.Respōderunt ei Iudæi, Nos legem habemus,& secundum legem nostram debet mori, quia filium dei se fecit.) Vide per quàm multa monstratur Iudæorum malitia. Barabbam enim manifestarium latronem petunt, dominum vero tradunt.Flagellat igitur eum Pilatus,vt consoletur & mitiget eorum furorem. Nā quia verbis nō potuit eū eripe- Ma. xxvi. Mar. 15. Lucæ. 23.

B re,flagellat,studens & ipse vel per hoc insaniam eorum placare. Et permittit vt chlamys & corona ei circumponātur, quò eorum ira exhauriatur. Milites vero omnia ad gratiam Iudæorum faciunt.Nam quia audiuerunt Pilatū dicentē,Regē illum Iudæorū dimittam :irrident nunc eū vt regē.Neq; enim a Pilato instigati hoc faciebant,qui etiā & nocte inuaserant Iesum præter sententiā præsidis,pecuniarū gratia Iudæis gratificantes.Placidus enī erat Pilatus,& nō efferis moribus,sicut Iudæi.Porro educit Iesum,irā illorū extinguere volēs:sed illi neque sic mansuefacti sunt.Clamāt autē,Crucifige eum. Quum vidisset aūt Pilat⁹ omnia hæc frustra fieri,dicit,Accipite eū vos,& crucifigite.ego enim nō inuenio in eo causam. Facit autē hoc,impellens eos in rē eis nō concessam,si forte sic absoluatur Iesus.Nā ego quidē,inquit, habeo potestatē crucifigendi,nullamq; inuenio causam:vos autē nō habentes potestatē crucifigēdi,dicitis eū reū: accipite igitur eū,& crucifigite,sed nō habetis potestatem. Itaq; talis quidē erat mens Pilati,mitior videlicet q̄ par erat,neq; seueriter pro veritate instans. At illi etiam in hoc cōfusi, dicunt ꝙ secundū nostrā legem debeat mori, quia filiū dei se fecit. Vide quomodo malitia sibi nō cōstet. Supra dicebat eis Pilat⁹, Accipite eū, & secūdū vestrā legē iudicate. & illud nō approbarūt. nunc iterū dicunt, Secūdū legē debet mori. Supra accusabant ꝙ fecisset se regē,nunc de mendacio redarguti, accusant ꝙ filiū dei se fecerit. Tametsi quid hoc criminis fuerit? Si opera dei facit, filiū dei esse quid prohibet? Vide aūt diuinam dispensationem, quomodo illi quidem ad multos iudices duxerint dominū, vt infamarent & cōtaminarent eius gloriā,sed contumelia Malitia sibi nō cō stat.

C in caput ipsorū reciderit. Hinc enim magis insons demonstratur, rem tam diligenter disquirentibus. Quoties vel Pilatus confessus est se nihil inuenire morte dignum?

Quū ergo audisset Pilatus hunc sermonē,magis timuit. Et ingressus est prętorium iterū,& dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis ꝙ potestatem habeā crucifigendi te,& habeam potestatem absoluendi te? Respondit Iesus, Non haberes potestatem aduersum me vllā, nisi tibi datum esset e supernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatū habet.) Pilatus quidem audito breui sermone quòd sit filius dei, pauescit. Illi etiam operibus diuinis visis eū occidunt, propter quæ adorare oportebat. Interrogat aūt eum nō vt prius, Quid fecisti? sed, Quis es tu? Nam quia tunc quidem vt regni inuasorem arguebant, merito rogabat, Quid fecisti? Nunc autem quia accusant ꝙ filium dei se fecerit, rogat, Vnde es tu? Iesus autem tacet. Didicerat enim ab eo Pilatus ꝙ in hoc natus sit: &, Regnum meum non est hinc: attamen nihil ex his percepit vtilitatis, neque restitit aliis pro veritate, sed cessit turbæ tumultuāti. Idcirco dominus interrogationes eius,

vtpote factas temere, respuens, nihil respondet. Omnino antem videtur Pilatus non esse feruidus & constans, sed is quem vel pauca quædam terriculamenta concutiunt. Nam & Iudæos timebat, & Iesum vt filium dei horrebat. Videamus autem quomodo seipsum condemnet per ea quæ dicit, Potestatem habeo crucifigendi te, & potestatem habeo dimittendi te. Si enim hoc totum habes, & in te situm erat, quare non dimisisti quem innoxium inuenisti? At dominus fastum eius deprimens inquit, Non habuisses potestatem vllam, nisi fuisset tibi superne datum. Non enim ita simpliciter morior, sed mysticum aliquid perficio, & prędefinitum est hoc superne in salutem hominum. Ne autem cum audieris quod superne sit datum, existimes Pilatum apud deum à culpa liberatum, statim subinfert, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Ostendit enim hinc & Pilatum peccato, quanuis minori, obnoxium. Non enim quia superne datum est, hoc est, concessum est vt moriatur Christus, statim extra noxam sunt Pilatus & Iudæi: sed vestra quidem voluntas malum voluit, deus autem permisit & cõcessit vt in opus hoc progrediatur. Igitur mali non sunt citra culpam, quia deus permittit ipsorum malitiam prodire in opus: sed eo ꝙ & volunt & faciunt, omni condẽnatione sunt digni.

Et ex eo quærebat Pilatus absoluere eũ. Iudæi autẽ clamabãt dicentes, Si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris. Quisquis se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem quum audisset hunc sermonem, produxit foras Iesum, seditq; pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotus, hebraice autẽ Gabbata. Erat autem parasceue paschæ, hora ferme sexta.) Postq̃ dominus perstrinxit Pilatũ per verba, & accusationem manifeste adhibuit, ꝙ nisi voluntarius ego meipsum darem, & pater concederet, non habuisses potestatem contra me, & ꝙ peccatum habeas & tu, & Iudas, tamen maius qui me tradidit: vel etiam populus, eò ꝙ super dolorẽ vulnerũ meorũ addidit, & non est recordatus vt faciat misericordiam, sed quum inuenisset me cõsilio & adiutorio destitutũ, cruci tradidit, & neque talia iudicia in quibus innoxius declaratus sum, eũ placarunt, sed clamarunt, crucifige crucifige: quũ iis inquam dictis dñs perstrinxisset Pilatum, quærebat ex hoc ille magis dimittere eum: Iudæi autem accusauerunt ꝙ se fecerat deum, & sua lege arguerunt. vnde Pilatus ex hoc magis timuit, & voluit dimittere eum, ne forte deum offenderet. Iterum igitur confugiunt ad eos qui extra legem ambitiosum terrent Pilatum. Nam quia viderant eũ pietate moueri, ne filium dei occidendo Iesum peccet, metum Cæsaris incutiunt, & accusantes dominum de tyrãnide, Pilatum magis terrent quasi offensurũ Cæsarem si rebellem illum dimittat. Et vbi ille in tyrannide deprehensus? Vnde autem hoc ostendetis? nũ a purpura? nũ à diademate? nũ à militaribus signis? nonne omnia quæ habebat, vilia? & stola, & cibus, & domus? Immo ei nec dom⁹ erat. Sed o Pilatũ parũ virilẽ. Periclitari sibi visus est, si quidẽ hanc causam indiscussam negligeret. Nã vadit quidem quasi examinaturus negociũ. hoc enim sessio significat. Nulla autẽ examinatione facta tradit illũ, existimans se sic illos placaturum. Quomodo autem Marco dicente tertiã horam quãdo Christus crucifigebatur, Iohãnes sextã dicit? Igitur hoc soluunt quidã, ꝙ scripturæ schema sit. Nam litera quidem tertiã horã significat, & est character eius talis, γ. litera autem quæ sextam signat, habet characterem talem, ς. Verisimile igitur literam gãma à scriptoribus non attentis transisse quibusdam mutilatis in characterẽ episemi quo sextus numerus signatur, & sic errorẽ hunc ortũ. Quod autẽ hoc verisimile sit factũ esse, & tertiã horã scriptã esse etiam apud Iohannẽ, & non sextã, sicut nunc, manifestũ hinc est. Nã quũ tres Euangelistæ, Matthæus, Marcus & Lucas cõsonanter dicãt ꝙ à sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terrã vsq; ad horã nonã, manifestũ ꝙ dñs noster ante sextã horã, priusq̃ fierẽt tenebræ, crucifixus sit, scilicet circiter horã tertiã, sicut Marcus prodit, & Iohãnes similiter, q̃uis scribentiũ error mutauerit gãma in episemi characterẽ. Et nõnulli quidẽ sic dicũt. Alii aũt aiunt ꝙ Marcus quidẽ horã qua lata est sententia de crucifigẽdo domino, manifeste & absq; dubitatione ponat: vtiq; quia crucifigere & punire ab eo tẽpore iudices dicuntur, quo sententiã proferũt, eo ꝙ vis pœnæ & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia Marcus tertia hora crucifigi eũ dicit, à qua Pilatus sentẽtiã exposuit. Iohãnes aũt, quũ Marcus dixisset tẽp⁹ sentẽtię, horam

Marc. 15. Cõcordia euãgelistarũ de hora q̃ Christus crucifigebatur.

A horam in qua dominum crucifixerunt, dicit. Cæterum considera quanta acta sint inter sententiam a Pilato de cruce, & horam ipsam in qua in crucem dominus ascēdit. Quum dimisisset Barabbam, flagellauit Iesum, & tradidit eis vt crucifigeretur. Nā Barabbæ dimissio, condemnatio erat domini. Illudunt milites, & vide quanto tempore verberetur ad maiorem illusionem. Eduxit eum Pilatus, & loquutus est cum eo. Iterū ingressus diiudicat Iesum, iterum egressus loquitur cum Iudæis. Hæc omnia sufficiebant ad insumendum tempus ab hora tertia vsq; ad sextam: quæ Iohānes exponēs diligenter, vtpote is qui alios fuit sequutus, horæ sextæ meminit, quādo & tradidit eū perfecte vt crucifigatur, non vltra loquens cū Iudæis, vel diiudicans Iesum, sed extremam proferens sententiam. Si autem quis dicat, Quare circiter horam tertiam quum dicatur crucifigi, vult iterum absolui illum? Discat primum quidem, ꝙ a multitudine coactus dedit sententiam: deinde a somnio mulieris impulsus fuerit. Nunciabat autē illa ei, Nihil tibi & iusto. Insuper considera & Iohannem dixisse ꝙ fuerit hora ferme sexta, quasi non definiens, & in ambiguo relinquens dixit, ferme sexta. Et ita nihil diuersum, ꝙ de hora non videntur conuenire Euangelistæ, si quidem cōcederemus esse differentiam. Vide enim hoc, num omnes dixerint quòd crucifixus sit. At hoc quidē ab omnibus est confessum: de hora autem alius dicit esse tertiam, alius quasi sextam, & quid hoc obest veritati? Verūtamen hæc dæmonstrata sint ex abūdantia, quòd nulla sit diuersitas.

Et dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eū. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus
B regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eum illis, vt crucifigeretur. Acceperunt autē Iesum: atque is baiulans crucem suam, exiuit in eum qui dicitur Caluaria, locum, hebraice autem Golgotha: vbi crucifixerūt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autē Iesum.) Sæpe diximus ꝙ Pilatus magis fuerit mollis & ambitiosus, quàm asperis moribus. Vide enim & nunc ꝙ forma quidem examinis & iudicii vtitur, sed omnino molliter rem agit. Ecce enim, inquit, rex vester. Neque enim Iesum cōdēnat, neq; Iudæos manifeste confutat, sed quasi occulte exprobrat eis vt sycophantis: quasi dicat, Ecce qualem hominem dicitis attentasse inuadere regnum, vilem scilicet, & nihil tale attētare audentem: & ita accusatio vestra falsa est. Quid enim habet ille qđ tyranni? num milites, diuitias, nobilitatem? Ecce rex vester: quæ vtilitas si hūc occideritis, qui hominem ne in minimo quidem nocere poterit? Et hæc quidem Pilatus non instanter & firme & pro veritate certans. At illi, Tolle, tolle, crucifige, inquiūt. Vrgēt & quærunt crucem propter malam opinionem, vt velit adiudicari Christo. Ignominiosissima enim erat mors crucis, & maledicta: sicut dictum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nesciuerunt autem ꝙ sicut per lignum ruina, ita per lignum correctio. Insuper vide quomodo alium regem præter Cæsarem non agnoscunt, voluntarie se Romanorum imperio subiicientes, & dei regnum repellentes. Ideo & deus eos Romanis tradidit, quos sibi reges salutarant, destitutos diuino præsidio & cura. Tūc igitur tradidit illum eis, insipiens. Oportebat autem inquirere num vere habuisset potentiam ad inuadendam tyrannidem. At ille cedit improuidus, effœminateque sententiam dat. Portans autem crucem suam egreditur. Abominabile enim putabant omnino vel lignum attingere, & propterea cōdemnato & maledicto, maledictum lignum imponunt. Vide autem & in veteri typo quodam hoc factum. Isaac enim & illic ligna portans, vadit vt immoletur. Ita & hoc loco dominus crucem habens vadit, quasi miles arma gerit, quibus aduersariū prosternat. Quòd autē Isaac figura sit domini, manifestum. Isaac enim interpretatur risus vel gaudiū. Quis autē alius gaudiū nostrum factus est, q̄ is qui in conceptione humanæ naturæ per angelū χαῖρε, hoc est gaude, communicauit? Quæ enim virgo audiuit euangelia, omnis natura suscepit. Huius Isaac pater est Abraham, pater multarum gētium, qui est deus super omnia, & qui Iudęorū est pater & Gentium, cuius voluntate & cōsilio crucem filius eius portat. Verūtamen in veteri, in sola voluntate patris res stabat, figura enim erat: hoc aūt loco opere completur. veritas enim erat. Fortassis sicut illic Isaac dimissus est, & agnus immolatus est: ita & hoc loco diuina natura impassibilis mansit: humana autem natura, quę

[Margin notes: Deute. 21 — Iudæi quo Romanis traditi. — C — Gene. 22. — Isaac typ⁹ Christi.]

& agnus dicitur, quia Adæ erraticæ ouis filius, immolatur. Quomodo autem alius D
Euangelista dicit ꝙ Simonem compulerint vt ferret crucem? Vtraque contigerunt, & in principio quidem dominus ipse crucem gerens exiuit, quia lignũ maxime abominabile erat: & nemo alius attingere volebat. Postq̃ autem exiuerunt, obuiam venerũt Simoni, & ita imposuerũt ei lignum. Porro Caluariæ locum dicebant, sicut narratio prodit, ꝙ illic sepultus sit Adam: vt vbi principiũ mortis, illic & casus eius fieret. Traditio enim ecclesiastica est, quia prior Iudaica, postq̃ eiect⁹ fuit homo ex paradiso, domicilium ibi habuit in solatiũ bonorum quę in paradiso, data ei terra illa quę omniũ aliarum optima esset & pinguissima. Homines igitur qui tunc habuerunt pro miraculo mortui caluariam depilatam, in loco illo habitantes, inde eum nominauerunt, & post diluuiũ fama hæc a Noe in omnes diuulgata est. Vnde & dominus vbi fons mortis, illic moritur, vt illum siccet. Crucifigũt & duos alios cum eo. Ipsi quidem per hoc infamare magis eum volentes, quasi & ipse latro esset. Verũtamen & ipsi prophetiam in hoc inuoluntarii repleuerunt: nempe ꝙ cum impiis reputatus est. Vide autem & domini sapiẽtiam, quomodo & hoc quod faciebant in iniuriam ipsius domini, in gloriã eius euenit. Nam & in ipsa cruce latronem saluauit, quod nullo miraculo minus est, & ex hoc magis apparet deus, & ipse solus glorificatur, q̃uis & alii glorificati sint. id quod non fuisset factum, nisi innoxius fuisset, & nõ (vt sic dicam) legis præuaricator, sed & supra omnem legem, & præuaricatorum iudex.

Adam in mõte Caluariæ sepultus.

Esaiæ.15.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum, Iesus Nazarenus, rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, & Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, Noli scribere rex Iudæorũ, sed ꝙ ille dixerit, Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.) Scribit & titulũ Pilatus super crucẽ, hoc est, causam & manifestationẽ & inscriptionem. Ita enim interpretamur titulum. Significabatur autem per titulum, cuius esset crux. Cæterũ scribit titulum, partim vlciscens se de Iudæis vt sibi inobedientibus, & ostẽdens malitiã eorum, quòd insurrexerint contra proprium regem: partim & gloriam Christi defendens. quia enim illum cum latronibus crucifixerunt coinquinare nomen volentes, Pilatus ostendit quòd non fuerit latro, sed rex eorum: & hoc nõ vna, sed tribus linguis manifestat. Verisimile enim erat multos gentiles proter festũ commiscuisse se Iudęis, sicut & euangelista superius docuit de quibusdam gentilibus qui videre volebant Iesum. Vt igitur omnes agnoscerent, omnium vocibus Iudęorum insaniam infamauit. At illi etiam crucifixo inuidebant. Et quid dicunt? Scribe quòd ille dixerit. Nam nunc quidem communis sententia Iudęorum apparet. Si autem oppositũ fuisset quòd ipse dixerit se regem, visum fuisset crimen temeritatis & arrogantiæ illius. Sed Pilatus nõ obtemperauit, & in priori stetit sententia. ideo dicit, Quod scripsi, scripsi. Cæterum & aliud magnum quiddam dispensatur: quia defossis tribus crucibus, in ista mansit, vt ne ignoraretur quę esset crux domini. propter hoc dispẽsatum est, vt sola titulũ haberet & inscriptionem, vt per signum tale cognosceretur. Latronum enim cruces titulũ non habebant. Insinuat autẽ & sublimius quiddam inscriptio triplicibus literis inscripta. F
Manifestat enim dominum regem esse philosophiæ practicæ, & naturalis, & theologicæ. Practica enim per Romanas scripturas figuratur. Nam Romanorũ principatus maxime virilis erat, & strenuus in reb⁹ bellicis. per Gręcas vero, naturalis, cui vacabãt Gręci: ꝑ Hebraicas deniq; theologica. Nã Hebręis diuinorũ cognitio cõcredita fuit. Gloria igitur ei qui per crucẽ apparuit tale habere regnũ, & qui mundũ vicit, practicã nostram virtutẽ roborauit, scientiamq; naturæ largitus est, & ab illa nos duxit in interiora velamenti, in suam dico scientiã & contẽplationẽ, theologiam videlicet.

Titul⁹ q̃re scriptus.

Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius, & fecerũt quatuor partes, vnicuiq; militi partẽ, & tunicam. Erat autem tunica incõsutilis, a summo contexta per totum. Dixerunt ergo inter se, ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta sibi, & in vestem meã miserunt sortem.) Per illa potissimũ implentur prophetiæ, per quæ diabolus insidiatur. Et vide veritatem. Tres fuerunt crucifixi, attamen in hoc solo implentur prophe-

Psal.21.

tica

A tica dicta. Et considera prophetæ diligentiam. Non enim solum ꝙ diuiserint, sed & ꝙ partiti fuerint, dixit propheta. Igitur alia quidem distribuerunt, tunicam autem nō, sed sortiti sunt. Quod autem a summo fuerit contexta, nō frustra fuit appositum. Et alii quidem dicunt allegoriam per hoc signari, ꝙ non simpliciter homo fuerit crucifixus, sed & deitatem superne habuerit. Quidam vero genus dicūt tuniculæ Euangelistam narrare. Quia enim Palæstini duos pannos committendo contexunt vestes, pro sutura vtentes contextu: manifestans Iohannes ꝙ talis fuerit tunicula, dixit ꝙ a summo per totum fuerit contexta, hoc est, ab initio & superne vsque ad infima. Manifestat autem hinc vilitatem vestimentorum Christi. Alii autem dicunt ꝙ in Palæstina contexantur licia non sicut apud nos. Nam supra quidem est filum, infra autem contexitur panno, & ita regressio fit, sed contrario modo. infra enim sunt fila, in summo autem contexitur contextus. & talis quoque fuit tunica domini. Sacramentum quoq; & per hoc nobis insinuatur. Nam corpus domini superne quidem contextū est. Spiritus enim sanctus venit super virginem, & virt⁹ altissimi obumbrauit eam. licet enim hominis naturam susceperit, quæ infra est, & ceciderit: tamen superne spiritus sancti gratia constitit & compacta est diuina caro. Igitur sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur & communicatur in quatuor partes orbis, vsum præbēs singulis, & vniuscuiusque animam sanctificans, cum corpore per suam carnem vnigenitus & integer in omnibus est existens vbique. Nunquā enim diuisus est, sicut & Paulus clamat. Quia autem ex quatuor elementis vniuersum constitutum est, intelligere licet per vestimenta Iesu, visibilem & propositā hanc creaturā, quam dæmones partiuntur quando in nobis sermonem dei occidunt. Dant enim operam vt suam faciant & nostram partem per affectiones ad mundana: sed tunicā non possunt diuidere in his quę sunt sermonis per quem omnia constituta sunt. Nā licet infinities decipiar a fluxis & trāsitoriis, iterum tamen agnosco ea esse trāsitoria, & rationem ac substantiam prętereuntium & fallacium non ignoro.

Tunica ī-cōsutilis. — *Lucæ.1.* — *Corpus Christi ī-diuisibile.* — *1.Cor.1* — B

Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria vxor Cleopæ, & Maria Magdalene. Quum vidisset ergo Iesus matrem, ac discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.) Milites quidem faciebant pro sua insipiētia. Ipse autem matris curam habet: docens nos vsque ad extremum spiritum omnem habere debere curam eorum qui nos genuerūt. Et vide quomodo quum essent & aliæ mulieres, solius matris curam agat. Nam oportet quidem parentibus ad pietatem obsistentibus non parere, non obsistētibus autem omni cura seruire: sicut & ipse quū migraret è vita, ꝙ verisimile erat matrem dolere, & præsidium requirere, concredidit discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Euangelista, modestiæ gratia. Nam si voluisset arrogans esse, causam etiam apposuisset propter quam fuisset dilectus. Etenim verisimile erat magnam quādam istam esse & mirabilem. Iam papę quomodo obseruat discipulum, fratrē suū illū faciens? Vsqueadeo bonum est manere apud patientem Christum. nam in fraternitatem illius ducit. Admirare autem quomodo in cruce omnia absq; turbatione facit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens, ante crucem autem laborās, sudans, anxius: atque hæc quidem humanæ naturæ, illa autem diuinæ virtutis. Confundatur Marcion, & omnes alii qui Christum nugantur in mundo apparuisse iuxta apparentiam tantum. Nā natus non fuisset, neq; matrem habuisset. Quomodo autem soror matris eius diceretur Maria Cleopæ, quum nō habuerit alium puerum? Cleopas frater fuit Ioseph, & quum absque liberis esset mortuus Cleopas (vt quidam dicunt) Ioseph eius vxorem duxit, & filios fratri peperit, quorum vna & nūc commemoratur Maria, quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata. Solet enim scriptura cognatos dicere fratres, sicut & Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est, q̃uis vxor esset. Ita & hoc loco soror Deiparæ dicitur, quę Cleopæ vxor habita est, propter cognationem. Itaq; quatuor Mariæ celebrantur in Euangeliis. Prima deipara, quā & Iacob & Iose matrem nominat. Illi enim pueri fuerūt Ioseph, ex priori vxore ei nati, fortasse vxore Cleopæ. Dicitur autem Deipara mater eorum, quia nouerca, vxor

Parentib⁹ obediēdū modo nō obsistāt piet. — C — *Marcion.* — *Scriptura cognatos dicit fratres.* — *Gene. 26.* — *Quatuor Mariæ.*

Lucæ.8. Iohan.11 Muliebris cõstantia, ac fides. D

eni habebatur Ioseph. Secũda Maria Magdalene, è qua eiecit septẽ dęmonia Ies⁹. Tertia Cleopæ, & quarta Lazari soror. Assumpsit igitur discipulus Mariã in sua. Vide autem quomodo muliebris sexus permanet in aduersitatibus, & viri omnes dereliquerunt dominum. Ita ergo venit corroborãs quod infirmum erat, & assumens quod nihili habitum.

Postea sciens Iesus ꝙ omnia cõsummata iam essent, vt cõsummaretur scriptura, dicit, Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum. Illi vero impleuerunt spongiam aceto & hyssopo, & impositam admouerũt ori eius. Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Cõsummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.) Quũ vidisset, inquit, Iesus ꝙ omnia consummata essent, hoc est, nihil intermisisset quod suæ dispensationis erat. ita enim mors eius libera erat. Nõ enim prius mors corpus eius inuasit, q̃ ipse voluit. Voluit autem, quum complesset omnia. propterea & dicebat, Potestatem habeo ponendi animã meã. Dicit itaque, sitio: prophetiã hoc loco implẽs. At illi impietatem ac malitiam suorum morum declarantes, aceto eum potant, id quod condẽnatis faciebant: quia hyssopum propter hoc aderat, vt lethale. Quidam autem hyssopũ dicunt calamũ. talis est enim summitas calami. Circũponunt igitur calamo spongiã, eo ꝙ in sublimi erat os Iesu, & ita prophetiam impleuit, Et in siti mea potauerũt me aceto, dicentem. Potatus itaque dixit, Consummatum est. Hæc scilicet prophetia cũ aliis, omnia consummata sunt. Absque turbatione autem operatur, & cum potestate omnia, quod declarant sequentia, & sic cõsummata sunt omnia. Inclinato capite (neque enim ipsum affixum erat) emisit spiritum, hoc est, expirauit, quãuis in nobis contrarium fiat. Primum enim expiramus, & deinde inclinamus caput. Ille autẽ prius inclinauit, deinde expirauit. Ex quib⁹ omnibus manifestatur ꝙ ipse fuerit domin⁹ mortis, & omnia secundum potestatem fecerit.

Iohã.10. Psalm̃.68 E

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum vt frangerentur eorum crura, ac tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem quum venissent, vt viderunt eũ iam mortuum, nõ fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius fodit, & continuo exiuit sanguis & aqua.) Tradidit quidem spiritum dominus deo & patri, ostẽdens ꝙ posthac animæ iustorum in monumentis non versantur, current autem in manus patris omnium: sed peccatorum animæ in locum supplicii detractæ, hoc est, in infernũ depellentur. At illi camelum deglutientes, & culicem liquantes, tali patrato facinore de die obseruando diligenter cogitant. Dicit enim, Vt ne maneant in cruce corpora, rogauerunt Pilatum, hoc est, obsecrauerunt, vt tollantur. Quare autem confringi crura eorum petunt? vt si etiam superuiuerent, inutiles essent. Latrones enim fuerãt. Nolebant igitur in die festo videri punitores & homicidæ. Et aliter, Etiam lex ita præcipiebat, ne sol occũberet in supplicio hominis. Vide aũt quomodo per ea quę struunt Iudæi, ꝓphetiæ impleantur. Sic ergo & in hoc loco duæ prophetiæ implẽtur, vt postea Euangelista dicit. Etenim ossa Iesu non confringunt quidem, pungunt tamẽ eum, gratificantes Iudęis, & sanguis & aqua egreditur. Nam illi quidem etiam mortuũ corpus contumelia afficere conantur. At contumelia illis in miraculum vertitur, & sanguinem quidem ex mortuo corpore prodisse admirabile est. Verũtamen posset quis sycophantarum dicere ꝙ verisimile sit vitalem quandam virtutẽ adhuc fuisse in corpore. Aqua autem egressa, omnem controuersiam miraculo tollit. Nõ simpliciter autem hæc fiunt, sed quia ecclesia per duo ista & fit & consistit. Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem & corpus pascimur. Quum igitur accedis ad calicẽ communionis sanguinis Christi, ita affectus sis quasi ex ipso latere bibas. Cõsidera autem, quomodo per saucium latus, vulnus lateris, hoc est Heuę, sanatur: & sicut in paradiso vbi Adam obdormiuit, ablata est ab eo costa, ita hoc loco quum dominus obdormiuisset, costam militi dedit. Rhomphæa autem militis, figura est rhomphææ versatilis quæ prohibet nos a paradiso. & quia omne quod versatur, nisi quid obsistat, nõ absistit a suo cursu, dominus ostendens ꝙ rhomphæam illam sistat, supponit in figura latus frameæ militis, ostendens nobis quod sicut framea militis appulsa lateri stetit,

Apparitiones animarũ falsæ. F

Aqua & sanguis de latere christi manantia quid significent. Gene.3.

A tit,ita & flammea stabit,& non vltra interminetur,& versione sua exterreat,prohibēdo ingressum in paradisum. Confundantur Armenii,qui non adminiscent in mysteriis aquam vino. Non enim credunt(vt videtur)quòd aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius,sed sanguis tantum. Et hoc loco destruunt magis miraculum. Itaq; sanguis symbolum hominis crucifixi:aqua vero,quòd is sit super hominem,hoc est deus. Armenij negantes aquā è latere Christi fluxisse confutāt.

Et qui vidit,testimonium perhibuit,& verum est testimonium eius,& ille scit quòd vera dicit,vt & vos credatis. Facta sunt enim hęc vt scriptura impleretur,Os non cōminuetis ex eo. Et rursus alia scriptura dicit, Videbunt in quem pupugerunt.) Non ab aliis(inquit)audiui,sed ipse pręsens vidi,& verū est testimonium. Merito. Iniuriam enim enarrat factam,& nō magnum vel honorificum aliquid, vt suspectus sit sermo: sed propter hoc(inquit)hæc diligenter enarro,& ea quæ ignominiosa videtur,in medium affero,vt & vos credatis,tanquam omnino veris,& non fictis. Nam qui ad gratiam loquitur, gloriosa magis ponit. Quia autem & Moses dignior fide se videbatur, adducit & hunc testem. Quod enim ille dixit de agno qui immolabatur in pascha,ꝙ os non confringetur, hoc inquit euangelista in Christo impletū esse. Et multa est cognatio figuræ ad veritatem. Impletur autem & alia prophetia quæ dicit, Videbunt in quem pupugerunt. Quando enim venturus est iudicare,tunc videbunt eum in corpore meliore & diuiniore,& cognoscent hi qui pupugerunt,ac lugebunt. Insuper & his qui non crediturí erant,fidei ianua & indicium fuit quod ab inimicis est attentatū, vt Thomæ. Nam per latus fidem resurrectionis accepit. Os quidem Iesu non conteritur, Exodi.12 Nume.9. Zacha.12 Iohā.20.

B latus autem eius scaturit nobis fontes,essentiam & vitam nobis dantes. Aqua quidem essentiā dedit,quia per eam peruenimus ad hoc vt Christiani simus: sanguis autem vitam.per ipsum enim pascimur. Nam agnus quidem verbum est dei, qui a capite vsque ad pedes comedendus est. Caput quidem symbolū est deitatis(ipsa enim est caput)pedes autem carnis. ipsa enim extrema est. Insuper & intestina eius mysteria & occulta reuerenter in cibum habentes,ossa non confringimus, hoc est, difficiliores & grauiores sensus. Quæ enim non possumus intelligere,ea non conteremus:hoc est, non dabimus operā vt male & periculose intelligamus. Etenim quādo sane sentimus,tūc nō conterimus. sana enim seruamus diuina. Quado autem torserimus,& hæreticum sensum acceperimus,conterimus & confringimus solidū & difficilem sensum. Igitur hęc difficilia intellectu,igni tradenda sunt,hoc est,spiritui sancto,per quem efficiuntur & terminantur,eo quòd omnia scrutatur etiam profunda deus.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph Arimathiensis,qui erat discipulus Iesu,sed occultus propter metum Iudæorum,vt tolleret corpus Iesu:idq; permisit Pilatus. Venit autē & Nicodemus,qui venerat ad Iesum nocte primum,ferēs mixturam myrrhę & aloes ad libras ferme centū. Acceperunt ergo corpus Iesu,& obuinxerunt illud linteis cum aromatibus,sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est,hortus,& in horto monumentum nouum,in quo nondum quisquā positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum,quòd in propinquo esset monumētum,posuerunt Iesum.) Quare non vnus ex duodecim accessit ad Pilatum,& ex septuagin Iohan.3

C ta erat Ioseph,& audet hoc? Nam si propter metum Iudæorum dixerit quis deliquisse discipulos,& hic eodem correptus fuerat timore. Dicendum igitur ꝙ hic valde nobilis fuerit,& Pilato notus,quia nobilis erat. Vnde quum existimasset extinctam esse Iudæorū iram,eò ꝙ aduersarius illis crucifixus nunc esset,absq; pauore accedit,& sumptuosam facit sepulturam cū Nicodemo. Nihil diuinū de illo vterq; sentiebant,sed affecti erant vt erga purum hominem:quia talia afferebant aromata,quæ potissimum possent corpora diuturna cōseruare,& cohibere ne statim corrūperentur:quod ostēdit eos adhuc nihil magnum de eo cogitasse,verūtamen amorem suum declarāt. Nō enim sepeliunt vt condēnatum,sed sumptuose,vt mos est Iudæis: quoniam tempore impediebantur. Nam nona quidem hora facta erat mors: deinde quum in medio tēpore accessissent ad Pilatum,verisimile erat vesperam ingruisse,quū non licebat operari. Ponūt ergo eū in monumentū. Erat enim in loco vbi crucifixus est,hortus,& in horto monumentum nouum. Singulari autem dispensatione factum est vt in propinquo esset monumentum,vt & discipuli possent adesse,& spectatores ac testes factorū Monumētū in propiquo, & nouum.

fieri, & milites mitti possent ad custodiam, & vt cessaret etiam propter locum, furti D
suspicio: quę omnia non cõtigissent si procul fuisset sepultus. Nouum autem erat sepulcrũ, in quo nullus adhuc erat positus: vt nõ calumnietur quis resurrectionẽ, quòd alius resurrexerit, & non Iesus. Et aliter quoque nouum monumẽtum symbolo quodam manifestat futuram nouitatem per sepulturam domini contra mortem & corruptionem, & quòd innouandi simus omnes in illo. Vide autem & diuitias paupertatis domini propter nos. Qui enim non habuit domum in vita, neq; post mortem sepulchrum habet, sed in alieno deponitur: & quum nudus esset, a Ioseph vestitur. Est & nunc Iesus mortuus, quum occiditur ab auaris & violentis, vel a fame hoc patitur. sed & nudus est. quæcunque enim pauper patitur, Christus patitur. Imitare & tu Ioseph, adde aliquid bono. Ioseph enim interpretatur additio. & nuditatem tege Christi, hoc est pauperis. Hoc autem fac non semel, & in monumento pone animam, & semper memor esto talium operum, cogitaque & cura. Admisce autem & myrrham & aloen. Amara & mordacia seculi illius iudicia animo reponere oportet, & vocem illam quæ maledictos auocat, & in ignem mittit immisericordes, quo nihil amarius puto.

Christus morti & nud⁹ĩ pauperibus.

CAPVT XX.

Matth. 28
Marci. 15
Lucæ. 24.

VNa vero sabbatorum Maria Magdalene venit mane quum adhuc tenebræ essent, ad monumentũ, videtq; lapidem sublatum a monumento. Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum discipulum quem amabat Iesus, & dicit, Sustulerunt dominum a monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus præcurrit citius Petro, venitque prior ad monumentum.) Vnam sabbatorum E
nominat quam nos dominicam vocamus. Nam sabbata, dies hebdomadæ nominant: vnam autem dierum sabbati, primam. Etenim reuera dies omnes vna sunt: sæpe autẽ quum accipitur vna, & componitur, multas facit. Vna itaque est prima: bis autẽ si accipiatur, fit secunda: & si tertio, tertia: & deinceps. Futuri autem seculi typus est dies iste, quòd seculum vnus dies est, nunquam morte dissectus & dimidiatus. Deus enim sol est eius, qui nunquam óccidit. Igitur quemadmodum in hoc resurrexit dominus corruptibile suum corpus incorruptibile recipiens: ita & nos in futuro seculo incorruptionem recipiemus. Venit igitur in hac vna hoc est prima sabbatorum, hoc est dierum sabbati & hebdomadæ, Maria Magdalene. nam sabbatum quidem præterierat, & non vltrà a lege prohibebatur: & abit a loco, volens consolationem quandam inuenire: & quum vidisset lapidem sublatum, magna festinatione venit ad Petrum & Iohãnẽ. Nam dominus quidem surrexerat lapide supraposito, & obsignato sepulcro. Quia autem & testes quosdã resurrectionis esse oportebat, & in sepulchrũ ingredi, tollitur lapis ab angelo. Maria autem nihil adhuc de resurrectione sciens, furtum & ablationem vocat quod cõtigerat de eo. Et discipuli assistunt monumento, & vident lintea sola posita, id quod verę signum erat resurrectionis. Neque enim si transtulissent quidam corpus, nudassent illud: neque si furati essent, curam habuissent deponendi sudarii, euoluendi, & ponẽdi seorsim in vnum locum, sed simpliciter sicut potuissent accepissent corpus. Propter hoc etiam Euangelista prius dixit ꝙ cum multo vnguento F
sepultum fuerit, quod non minus bitumine lintea corpori adhærere facit: vt quum audierimus ꝙ sudaria sua illic fuerint posita, ne credam⁹ dicẽtibus quòd furtim sit ablatus. neq; enim ita insipiens fuisset fur, ꝙ in rem superuacuam tantam insumpsisset curam & tempus, & non fuisset visus in hoc esse occupatus, & furti reus futurus. Igitur qua hora quidem fuerit resurrectio, nullus scit, sicut & tempus secundi aduẽtus incertum. Quãuis autem Matthæus dicat profundo vespere factum esse terræmotũ, Iohãnes autem mane quum essent adhuc tenebræ, Mariam venisse, & vidisse remotũ lapidem: non est diuersitas. Nam primum quidem hoc dicimus, quod apud Matthæum quidem mulieres venerunt vespere sabbatorum: apud Iohannem autem nõ mulieres nunc memorãtur. Superfluũ enim fuisset, quũ Matthæus hoc prius dixisset, vt Iohãnes eadem diceret. Sed Maria Magdalene venit mane. Multi enim fuerunt aduentus ad sepulcrum. venit enim interdum cum aliis mulieribus, interdum autem sola. Vnde Euangelistæ varias visitationes posuerũt, aliusq; aliam dicentes videntur dissonare.

Sabbata Iudæi dies hebdomadæ appellitant.

Hora resurrectionis icerta. Matth. 28

Nam

A Nam primum quidem dicimus quod aliam visitationem dicat Matthæus mulierum, & aliam Iohãnes Mariæ Magdalenes. Deinde, profundo vespere, & mane quum adhuc essent tenebræ, id quod alius dicit profundo diluculo, in idem tendunt: quia omnia illa tempora fuerunt medium noctis. Si autem rogas, quomodo assidentibus custodibus Iohannes & Petrus accesserint ad sepulchrum, & mulieres? Vt simpliciter dicam, mox vt resurrexisset dominus, & adstitisset angelus sepulcro cum terræmotu, custodes iuerunt vt nunciarent Pharisæis, & ita sepulcro à custodum præsidio relicto, libertatem accedendi habuerunt discipuli.

Et quum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen intrauit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumẽtum. Et videt linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit & ille alius discipulus qui venerat prior ad monumentum: viditq; & credidit. Nondum enim nouerant scripturã, quòd oportuisset eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo rursus discipuli ad semetipsos: Maria autem stabat ad monumentum foris, plorãs. Dum ergo fleret, inclinauit se in monumentum, & videt duos angelos amictos albis, sedentes vnum ad caput, & alterum ad pedes illic vbi posuerant corpus Iesu. Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Dicit eis, Sustulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.) Vide hic quàm alienus à fastu sit Euangelista, quomodo testetur diligentiam Petri in scrutando. Nã quum ipse præuenisset, & vidisset iacentia lintea, non vltra curiose quærit, sed expe-
B ctat illum: Petrus autem feruentissimus, introgressus omnia diligẽter explorauit: tũc hic post illum ingressus vidit sepulcralia separatim posita, ac credidit: nõ quòd surrexisset dominus, sed quod furto ablatus esset. Credidit enim Mariæ dicenti, Sustulerunt dominũ. Quare aũt credidit Mariæ, & nõ cogitauit ꝙ surrexisset? Nõdum enim sciuerunt scripturã, ꝙ oportebat eum à mortuis resurgere, & propterea crediderunt Mariæ, suspicantúrq; furtũ & ablationẽ. Igitur hi quidem abierũt ad seipsos, hoc est ꝑ seipsos, & nihil vltra curiosius inq̄rentes. At Maria (muliebre enim gen⁹ affectionibus magis obnoxium, & ad lachrymas propensum) ante sepulcrũ stat, & plorat. Quia enim non habebat Iesum, vel locum videns in quo fuerat positum desiderabile corpus, ex hoc solo consolationem inuenit: vnde & maiorem meretur visionẽ quàm discipuli. Quæ enim illi non viderunt, ea hæc conspicata est, duos angelos inquam. Maximæ consolationi ei erant angelorum conspectus, & fulgidus illorum habitus. Sedere autem vnum ad caput, & alterum ad pedes, manifestant quòd sciant quid amplius, & si rogentur, posse docere. Porro dicendo, Cur ploras? magna cõpassione plenum est. Nam vt ne turbetur mulier interrogatione hac, perturbationem mulieris reprimunt, mansuete ac placide dicendo, Quid ploras? Illa autem magna affectione & amore dicit, Sustulerunt dominum, proptereáque ploro: nescio enim quo transtulerint eum, vt eo vadens inungam corpus, & vel mediocrem ex eo cõsolationem inueniam. Tu vero disce hic Petrum practicum & feruidum, Iohannem autem contemplatiuum, & ad diuinorum cognitionem idoneum. Sæpius igitur cotemplatiuus cogni-
C tione & ingenio præuenit, practicus autem detrimentum habet, attamen feruore ac studio illius vincit alacritatem. Et videt prior diuinum quoddam mysterium practicus. An non tale quiddam contingit in disciplinis? Etenim quum duo pueri sunt, vnus ingenio acutior, alter tardior, præoccupat hic suo studio velocitatem naturæ alterius. Etenim in spiritualibus sæpe practicus, & sermone idiota, sensu quiddã sublimius percipit contemplatiuo. Sed & omnis anima quæ dominatur affectionibus, Maria dicitur. Purgata igitur per affectionum depositionem, videt Iesum simul deũ & hominem. Nam angelorum vnus qui ad caput sedet, deitatis symbolum est: alter autem ad pedes, incarnationis verbi, quę est extrema.

Mulierũ conditio.

Petr⁹ practicus, Iohannes cõtemplatiuus.

Hæc quum dixisset, conuersa est retrorsum, & videt Iesum stantem, & nesciebat ꝙ Iesus esset. Dicit ei Iesus, Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimãs ꝙ hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi vbi posueris eum, & ego tollam eũ. Dicit ei Iesus, Maria. Cõuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister.

D

Dicit ei Iesus, Noli me tãgere. Nondum enim ascendi ad patrem meum. Sed vade ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: & deum meum, & deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuncians discipulis ꝙ vidisset dominum, & ea dixisset sibi.) Qua re conuersa est retrorsum Maria, quum loqueretur cũ angelis? quid accidit ei ꝙ cõuersa est retrorsum? Videtur igitur, dum illa colloqueretur cum angelis, Iesus stetisse post eam, & illos territos quia spectauerant dominum, & habitu, & forma, & aspectu, statim dixisse ꝙ viderint dominum: quúmque hoc audiuisset, mulierem conuersam esse retrorsum. Nam angelis quidẽ in habitu quo terrebat, apparuit: Mariæ autem nõ item, sed in simplici & communi. Ideo & illum putauit esse hortulanum, horti videlicet illius in quo sepulchrum erat: vnde & dicit, Domine, si asportasti eum: hoc est, si tu furatus es: & non dicit Iesum, sed eum, quasi ad eum qui sciret, faciẽs sermonem. Si igitur tu portasti & abstulisti ac furatus es eũ ex hoc loco, dic mihi quò posuisti eum: & ego illum tollam, & transferam in locum suum, vbi magnifice sepelietur. Fortassis enim metuebat ne forte Iudæi & in mortuum corpus deſæuirent: & propterea volebat in alium incognitum locum eum trãsferre. Plena enim affectionum erat mens mulieris, non valens sublime quiddam cogitare. ideo & dominus, quia à seipsa sublime quiddam intelligere nequibat, sua voce se illi notũ reddit. Quum enim solo nomine vocasset eam, dicẽs, Maria: sui notitiam illi cõcessit. Nam sicut Iudæis aliquando innotescebat, aliquando etiã præsens incognitus erat: ita etiã loquens quãdo voluit seipsum illis notum faciebat, sicut & nunc quando voluit, cognoscibilem se fecit Mariæ per vocem: qui etiam si loquutus dixisset, Mulier cur ploras? non agnouisset eum mulier. non enim volebat Iesus. At quando voluit, tunc per vocem agnitus fuit. Conuersa mulier, dicit ei. Cur hoc illi loquuta est, ac dixit, Dic mihi quò posuisti eum? & nunc Euangelista dicit ꝙ conuersa. Videtur itaque quod postq̃ ipsa dixit, quo posuisti eum? conuersam esse ad angelos, interrogaturã forsitan quare expauefacti fuissent, deinde vocatam à Christo, perculsam per vocem, & conuersam ad illum ab istis, & ita agnouisse, ac dixisse, Rabboni: & voluisse quidem accedere ad eum, & esse cum eo sicut prius, & fortassis vt desiderabilem vnguento perfundere. At ille euexit eius mentem, vt melius quiddam de se sentiret, maiorique reuerẽtia se obseruaret, dicens, Ne tetigeris me: hoc est, non vltra res se habent vt olim, neque similiter vobiscum conuersari volo. Nam quanuis nec verbis hoc dixerit, sic tamen intelligitur. Ascendo enim ad patrem meum, & illuc festino. Illuc enim festinãti, & nõ iam tale habenti corpus, quale dũ conuersaretur cum hominibus, maiori iã reuerentia operæprecium fuerit attẽdere, & vt præstantiori q̃ communis tactus & colloquium & conuersatio ferat. Vide autem quantam sententiam breuiter loquutus fuerit Euangelista. Dixit enim, ne tangas. Deinde quasi interrogasset quispiam, Quare? inquit, eo ꝙ non iam tale mihi corpus est, quale quum in terra versarer, sed quale in cœlo & sursum. Et deinde quasi iterum subinferret: Quare igitur nunc in terra ambulas, si tale habes corpus? Nondum enim, inquit, ascendi ad patrem meum, ascensurus autem sum. Hoc enim per sequentia manifestat, dicens, Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: quanuis non statim ascẽderit, sed post quadraginta dies. Quomodo igitur hoc dicit? Mentem eius erigere volebat, & persuadere ꝙ in cælos iret, & per hoc solatium caperet. Quia autem dixerat, fratres: subdit, Et patrem vestrum. Pater enim & noster deus, sed gratia, domini autẽ pater natura. Sic deus quoque modo diuerso, noster enim natura, Christi autem iuxta humanitatem. deus enim eius fuit secundum ꝙ humanam assumpsit naturam. Abit igitur Maria, quum ei dominus ita loqui dignatus esset, & annunciat ea discipulis. Tantum bonum est perseuerantia & assiduitas. Assiduus igitur & tu sis, & disces forsan quiddam, & discipulorum verbi futurus es doctor.

Maria q̃re cõuersa retrorsum.

Deus pater noster, & Christi

Quum ergo esset vespera die illo, qui erat vnus sabbatorum, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorũ, venit Iesus, stetitq; in medio, & dicit eis, Pax vobis. Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus ac latus suũ. Gauisi sunt ergo discipuli viso domino. Dixit ergo eis iterũ, Pax vobis. Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos. Hæc quũ dixisset, flauit i eos, & dicit, Accipite spm̃ sãctũ: quorum-

A quorũcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis: quorũcũq; retinueritis, retẽta sunt.) Postq̃ Maria annunciauit hæc discipulis, verisimile erat vel illos non credidisse ei: vel si crediderunt, doluisse ꝙ ipsi non fuerint habiti digni: idcirco illo die eis assistit sitiẽtibus, propterea ꝙ a muliere audiuerant eũ resurrexisse. Quia autem timebãt Iudæos, ideo magis videre desiderabant, vt inde esset eis aliquanta consolatio. Assistit igitur vesperi. Expectauit enim donec omnes cõgregarentur. Clausæ autem erant fores, vt ostendat ꝙ ita surrexit suprapoſito lapide super sepulcrum. Quomodo autẽ nõ putauerint illum phãtasma, admirabitur quispiam. Mulier prius magna eos fide firmarat, & aliter, mansuetam eis faciem exhibuit, & voce fluctuabundas eorum mentes placauit. Quum autem dixisset, Pax vobis, hoc est, ne turbemini: memores eos fecit verbi quod ante crucem dixerat eis, Pacem meam do vobis. Gauisi autem sunt viso domino. Et hoc quoque prædixerat eis ante crucem, dicens, Videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Quia autem cum Iudæis absque induciis gerebant bellum, iterum dicit, Pax. Sicut enim mulieribus dixit, Gaudete, eo ꝙ in luctu erant: ita illis pacem dat propter bellũ quod cũ Iudæis habebant, & habituri erant. Cõgrue igitur illis gaudiũ, vt mœrẽtibus, & maledictis olim vt in tristitia pariant: viris autem pacem dicit propter pericula prędicationis. Interim & crucis bona declarat, quę pacis sunt. Ideo quia per crucem pax facta, mitto vos ad prædicationem. Consolans autem eos & animans inquit, Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos. Meum opus, inquit, suscipite, & confidite ꝙ vobiscum sim futurus. Vide autem & authoritatem. non dixit, obsecrabo patrẽ meũ, Ioh. 14. 16.

B & mittet vos: sed, mitto vos. Insufflat autem, & dat eis spiritum sanctum, non perfectum donum patris nunc eis tribuens (hoc enim in Pẽtecoste daturus erat) sed ad susceptionem spiritus idoneos eos reddens. Accipite, inquit, spiritum sanctum: hoc est, estote idonei ad suscipiendum spiritum. Dicendum autem ꝙ & potestatem quandam & donum spirituale dedit eis, non vt mortuos suscitent, & virtutes faciant, sed vt remittant peccata. ideo & subdit, Quorum remiseritis peccata: ostendens ꝙ genus spiritualium donorum eis dederit, remissionẽ videlicet peccatorum. Post assumptionẽ autem misso spiritu: & signorum & aliorũ charismatum virtutem eis largitus est. Digna autem quæstio, Quare non in Galilæa discipulis apparet, sed in Hierusalem, quũ Marcus & Matthæus dicant promisisse eum illis se videndum in Galilæa? Quomodo ergo in Hierusalem apparet? Dicunt igitur quidam, Quid hoc? Nõ enim dixit, in Galilæa duntaxat videbo vos, in Hierusalem autem non videbo: & ita amplius apparet, & non mendacium. Deinde enim videndum se in Galilæa ab omnibus discipulis, & non a duodecim tantum, sed & a septuaginta promittit. In Hierusalem autem solis duodecim visus fuit. Neq; est vlla hic diuersitas. Visus enĩ est ab omnibus in Galilæa, à duodecim autẽ in Hierusalem. nam plures visiones fuerunt: vnde alii has, alii illas scripserunt. Fortassis autem de eadẽ materia tradentibus duobus Euangelistis, implet quæ a priore dicta sunt, posterior. Vide insuper sacerdotum dignitatem, ꝙ diuina sit. Dei enim est remittere peccata. Sic igitur illi honorandi sunt vt deus. nam quanuis Mat. 26. Mar. 14. Sacerdotũ dignitas.

C indigni sint, quid hoc? Diuinorum donorum ministri sunt, & gratia operatur per eos, sicut & per asinam Balaam loquutus est. non enim indignitas nostra gratiam prohibet: atque ita quia per sacerdotes gratia suppeditatur, honorandi sunt. Num. 22.

Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quãdo venit Iesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus dominum. Ille autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius vestigium clauorum, & misero digitum meum in vestigium clauorum, & misero manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. venit ergo Iesus ianuis clausis, & stetit in medio illorum, & dixit, Pax vobis. Deinde dicit Thomę, Infer digitum tuũ huc, & vide manus meas, & admoue manũ tuã, & immitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed credens. Respondit Thomas, & dixit, Dominus meus, & deus meus. Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.) Non erat Thomas cũ discipulis, verisimile enim illum ex congregatione nõdũ fuisse cõgregatũ. Quid aũt est quod dicitur Didymus? Interpretatio est nominis Thomas. Merito aũt meminit interpretatiõis ei⁹ nominis, vt ostẽdat nobis ꝙ dubita Dydimus

tor quidam sit,& id vitii a principio habuerit,vt & nomen indicat. Dicentibus autem aliis discipulis de domino,non credit:non illos mendaces existimans, sed resurrectionem impossibilem putans. ideo & arguitur,vt supra modum curiosus. Nam quemadmodum facile credere,leuitatis est:ita valde obluctari,rusticitatis est crassitudo. Vide enim quomodo neq; oculis dicebat se credere,sed &,nisi misero manũ meã, addidit. Vnde autem sciebat latus habuisse loca? Audierat a discipulis. Quare non statim apparet ei,sed post dies octo? vt quum edoceretur a condiscipulis,& his qui ea audierant,in maius desiderium accenderetur,& fidelior in futurum fieret. Ostendere autẽ volens dominus ꝙ & tunc aderat quando incredulitatis verba cũ discipulis tractarit Thomas,non expectauit vt ab eo tale quiddam audiret,sed ipse prior,quæ desiderabat,implet. Etenim verbis iisdem vsus est dicens. Et vide quomodo loquatur primũ increpans, Affer manum tuam: & dein admonens, Ne sis,inquit,incredulus,sed credulus. Vides manifestam ex infidelitate fuisse dubitationem,& frustra quosdã gratificari Thomæ,dicentes ꝙ data opera & prudenter non facile crediderit? Nam dominus incredulum vocat. Vide autẽ quomodo is qui prius incredulus,tactu lateris verbũ optimum indicauit. Duas enim naturas & vnã hypostasin vnius Christi docuit. Dicendo enim dominũ,humanã indicat naturã:nam de hominibus dicitur dominus,sicut, Domine, si tu sustulisti eum. Dicendo autem, deus meus,diuinam substantiam ostendit: & ita vnũ & eundẽ esse dominũ & deũ. At dominus ostẽdẽs nobis ꝙ fidei sit recipere ea quæ non videntur,dicit, Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hoc loco discipulos intelligens,qui neque fixuram clauorum,neque latus tetigerant,& crediderunt. Non illos autem solum,sed & eos qui postea crediderũt. Non priuans aũt Thomam beatitudine,hoc dixit,sed consolans eos qui non viderant. Quia enim multi dicunt, Beati oculi qui viderunt dominum,solatur eos ꝙ multo beatius sit non vidisse. Quomodo autẽ corpus incorruptibile monstratum est habere & clauorum typos, & humana manu tangibile factum est? Per attemperationem ad illorum infirmitatẽ facta sunt hæc omnia,ꝙ ingressum clausis ianuis,& ita tenue ac leue, omnique liberum fuit crassitudine. Et vt credatur firmius resurrectio, hæc monstrantur. Et propterea surgit habens signa crucis & vulnera:quia & ꝙ comedit, non necessitatis erat, sed ad confirmationẽ resurrectionis comedit:& sicut ante crucem in fluctibus ambulans,nõ alterius naturæ corpus habuit, ita & nũc palpabile ipsum,& typos habens ostẽdit. Et quãuis palpabile & visibile,simul tamen & incorruptibile ipsum circumfert, vt fides confirmetur: & non necessitate & lege corporis. Omne enim quod comeditur,in secessum vadit,& alteratur:id qđ de Christo nõ erat dicendũ,sed vi quadã inuisibili & diuina cõsumebãtur edulia,ad cõfirmationẽ resurrectionis tantũ assumpta. Vide autẽ qũo propter vnũ hominẽ Thomã non dedignatus est ita condescendere dñs,& latus ostendere,vt saluet animã vnã incredulã. ita & nos neq; minimũ cõtẽnere debemus.

Vt credere facile leuitatis, ita vehementi⁹ reluctari rusticitatis.

Thomas vere incredulus.

Iohã. 20.

Fidei ẽ recipere iuisa.

Quare Christus post resurrectionẽ tãgi se permisit.

Matth. 14

Marc. 6.

att h. 15

Multa quidẽ & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorũ suorũ, quæ nõ sunt scripta in hoc libro. Hęc autem scripta sunt,vt credatis ꝙ Iesus est Christus filius dei, & vt credentes vitam habeatis per nomẽ eius.) De quibus signis hic dicit Euangelista? nũ de his quæ ante crucẽ? Non,sed de his quæ post resurrectionem fecit corã discipulis suis. Quæ autem ante crucem,non coram discipulis,sed omnibus faciebat. Atq; ita hæc de quibus nunc dicit Euangelista,post resurrectionẽ sunt facta. Cũ solis enim discipulis versabatur quadraginta diebus, signa ostendens resurrectionis. Sicut enim ante crucem faciebat signa,ostendens se esse filium dei: ita post resurrectionem perficiebat signa corã discipulis, ostendens se filiũ hominis, & habere corpus,idq; incorruptibile & diuinius, & nõ iam carnalibus legibus subditũ. Quum igitur multa facta sint signa resurrectionis, hæc solum scripta sunt,& neque hæc ostẽtationis gratia,vel vt ostendatur gloria vnigeniti,sed vt vos,inquit,credatis. Et quod lucrum,& cui cedẽs? non Christo,quæ enim eius vtilitas dũ nos credimus? sed in nosipsos redũdans. Dicit enim,vt credẽtes vitam habeatis in nomine eius. Credentes enim ꝙ resurrexit & viuit, nobisipsis vitam paramus. Propter nos enim surrexit & viuit. Qui autẽ mortuum ipsum esse putat,& neque resurgere neque viuere, ille sibi mortẽ & corruptionem adiudicat & affirmat.

CA-

CAPVT XXI.

A POstea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, & filii Zebedæi, aliiq; ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscatum. Dicũt ei, Venimus & nos tecũ. Et exiuerunt & ascenderunt in nauim statim, & illa nocte nihil ceperunt. Mane aũt iam facto stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli quòd Iesus esset. Dicit eis Iesus, Pueri, nũ quid obsonii habetis? Responderunt ei, Non. At ille dicit eis, Mittite in dextram nauigii partẽ rete, & inuenietis. Miserũt ergo, & iam nõ valebant illud trahere prę multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon ergo Petrus quum audisset ꝙ dominus esset, tunica succinxit se (erat enim nudus Petrus) & misit se in mare. Alii autẽ discipuli nauigiolo venerunt: non enim longe aberant a terra, sed circiter cubitis ducentis, trahentes rete pisciũ.) Quũ dicit, manifestauit semetipsum dominus, significat Euangelista ꝙ nisi voluisset ipse per seipsum illis condescendens manifeste, non fuisset visus in corpore incorruptibili. Quare & loci meminit maris Tyberiadis? Ostẽdit ꝙ non iam vltra timebant Iudæos vt antea, sed magnam partem timoris abiecissent. Ideo & non inclusi erãt, sed & prospectabant e domo, quod prius non audebãt, & vbiq; ambulabant, ibantque vsq; ad Tyberiadem, quæ distat à Hierosolymis, & est mare Galilææ. Piscabãtur aũt discipuli, quia nihil aliud habebãt quod facerẽt. neq; enĩ B ipse semper cũ eis cõuersabatur, neq; spiritus datus erat, neq; doctrina perfecte concessa, ideo suam artem sectabantur. Petrus enim quũ actuosissimus esset, non ferebat ocium, sed in opere feruebat, & sequebantur cæteri, eo ꝙ cõiuncti erant. Et quũ adesset eis laborantibus & miseris, non statim se ostendit, vult enim prius loqui cum eis: vnde & dicit, Pueri num quid obsonii habetis? quasi empturus ab eis quiddam. Vt aũt negarunt, & quum iussisset eos mittere in dextram, consequuti sunt quiddam: dicit discipulus quẽ diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Iterum hoc loco inuenimus discipulorum proprietates ostẽdi. Nam perspicacissimus quidem Iohannes, Petrus aũt feruentior. ea propter Iohannes quidẽ agnoscit dominũ: Petrus vero prior venit ad eum. Succingendo enim se, reuerentiam ostendit. Mittendo autem se in mare, declarauit desiderii magnitudinem. non enim expectat vt alii, sed natans aduenit, q̃uis ducẽtis cubitis abessent a terra. Est igitur ἐπενδύτης linteum quoddam quo Phœnices & Syri piscatores se amiciebant, siue nudi essent, siue vestiti, hoc superimponentes, simpliciter autẽ dicendum, ꝙ sicut pictores pingunt Apostolos super vestibus tectos. igitur quia nudus erat Petrus, & piscãdo laborabat, in reuerentiã se induit ependyten (hoc est enim succingi) & prior vadit ad dominũ. Nõ enĩ parua quædã erant quæ fiebant, sed magna. Nam primum ꝙ multi pisces capti sunt, deinde ꝙ rete non est scissum.

Discipuli post christi resurrectionẽ ãte spm̃ missũ suã artem sectabãt.

Epẽdytes

Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem suprapositum & panẽ. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibꝰ quos prẽdidistis nũc. Ascẽdit Simõ Petrus, C & traxit rete in terram, plenũ magnis piscibus centũ quinquaginta tribus. Et quũ tot essent, nõ est scissum rete. Dicit ei Iesus, Venite, prandete. Et nemo discipulorũ audebat interrogare eũ, dicentes, Tu quis es? quũ scirent ꝙ dominus esset. Venit itaq; Iesus, & accepit panẽ, & dat eis, & piscẽ similiter. Haciã tertia vice manifestatus est Iesus discipulis suis quũ resurrexisset à mortuis.) Et hoc est miraculũ quod nũc vident, prunã dico & piscẽ atq; panẽ. Nõ enim faciebat ex materia proposita, sicut quũ satiaret de duobus piscibus ac panibus quinq;, tot millia, sed simpliciter ex nihilo. Quũ dixisset aũt dominus, Venite prãdete, nullus exquirit, neq; audet interrogare. Nõ enim vltra tãtã habebãt fiduciã, sed cũ silentio ac timore admirabãtur. sciebãt enim quod dominus esset. Ideo neq; interrogabant vti figurã alienã videntes, sed multo pleni stupore valde stupescebãt. Et voluissent quidẽ de eo interrogare aliquid, sed metꝰ & manifesta aspectio, ꝙ nõ esset alius, sed ille ipse, nõ permittebant interrogare, sed solum comedebãt ea quæ eis creauerat. Quomodo aũt creauit? sua potestate. Nõ enim iã in cœlũ suspicit, & patrẽ inuocat. illa enim fiebant vt se nobis attẽperaret. Iubet autẽ de piscibus afferre, vt ostenderet nõ esse phãtasma quod videbatur. Sed hoc loco quidẽ

Iohan.6.

non dicit quòd comederit cum eis. Lucas autem dicit quod comederit. Quomodo D autem comederit, non est nostrum dicere. More enim admirabili facta sunt hęc, non quod natura eius cibo habeat opus, sed nostri causa ad confirmationē resurrectionis fiebant. Ostendens quoq; non illum continuo apud eos fuisse, neque similiter vt prius, dicit. Hoc iam tertio manifestatus est. Intellige insuper hæc & per allegoriam. Nox enim erat quādo tenebræ idololatriæ inualuerūt, ante solis Christi aduentū, quando prophetæ laborauerunt, & nihil ceperunt. Nam quāuis vnam gentem Israeliticam conclusisse in sagena videbantur, tamen quia & hæc subinde ad idololatriā redibat, nihil forte apprehenderunt. Vbi autem diluculum solis iustitiæ infulsit, & apostolicū rete eiectum est,

Quia hic deficiente charta in exemplari, operæprecium visum est nonnulla infarcire, tu mi lector boni consulas, & si vel in exemplar non mutilum incideris, vel probatius quiddā habueris, tu quoque in medium afferre non dedigneris.

Actuū. 2. tūc prosperata est apostolorū piscatio, Petro cæteros inhortāte. An non in die Pētecostes sagenæ videntur multitudinē comprehēdisse, quum primi sermonis retiaculo tria millia, & secundo sermone quinq; millia comprehenderent, vere implentes dictū domini, Posthac faciam vos piscatores hominum? Vide autem nū & episcopi cuiusMatth. 4. uis typum gerat Petrus? qui q̄diu nox est, & Christum non agnoscit vere, frustra laborat, operamq; ac oleū (vt dicitur) insumit incassum. Nō enim nostri laboris, sed Christi gratiæ est, si felicior cui captura contingat. Porro & ad dexteram mittendum erit E rete, vt iusta intentione & animo pio pisceris, nempe vt omnia ad salutem atq; ædificationem & gloriam Christi agantur, quò demus Christo opsonium quoddā, qui cibum suum nostram salutem putat. Neque fieri potest vt tunc frustra laboremus. mox enim gratia dei, quæ per Iohannem signatur, dominum ostendet, fide illustrans, quæ neutiquam ociosa, facit nos erubescere de nostra nuditate, & contemptis omnibus periculis festinare ad Christū. Non enim tunc Petrus submergi timet, vt antea, vt veniat ad terram viuentiū, in qua nunc Christus mortis victor stat. Mari enim vita illa confertur: futura autem littori, in quo Christus. Et certe qui tales sunt, non procul absunt a littore. municipatus enim eorum in cælo est. At ne quem pigeat laboris, ecce dum nos pascere dominū studemus, ille parat & ministrat nobis cibos igni spiritus coctos: panem scilicet illum, quem qui comedit in regno cælorum, beatus est: piscemq; assum, humanitatem inquam, spiritus sancti ardore pro nobis in cruce coctam: & diuinitatem panis qui de cælo descendit. Tunc erit vnicuique gloria, si fidelis dispensator ac piscator fuisse comprobabitur, vbi summa concordia futura, ita vt rete non scindatur.

(Margin: Matth. 4. — Petrus typum gerit episcopi. — Mari vita p̄sens, littori futura cōfert.)

Quū ergo prādissent, dicit Simoni Petro Iesus, Simō Iohānis diligis me pl⁹ his? Dicit ei, Etiā dn̄e tu scis quod amē te. Dicit ei Iesus, Pasce agnos meos. Dicit ei rursus secūdo, Simō Iohannis diligis me? Ait illi, Etiam dn̄e tu scis quod amē te. Dicit ei, Pasce oues meas. Dicit ei tertio, Simon Iohannis amas me? Indoluit Petrus quod dixisset sibi tertio, amas me? dixitq; ei, Dn̄e tu oīa nosti, tu scis quod amē te. Dicit ei Iesus, Pasce oues meas. F Amen amē dico tibi: quū esses iunior, cingebas te, ambulabasq; quo volebas: quū aūt senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo non vis. Hoc aūt dixit significans qua morte glorificaturus esset deū.) Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilq; ignorat, īterrogat? Nō hoc facit vt discat sicut nos, sed vt doceat & manifestet aliorū fidē: sicut & quū īterrogaret, Quē dicūt hoīes filiū hoīs? quā fidē cōfessionēq; a nobis reqrat, indicabat. Ita hic daturus orbi magistros ac doctores, quales illos esse velit, terna interrogatiōe bene inculcat. Et videtur mihi, amare Christū, & ea quę Christi sunt sectari, antea insinuari p missionē retis in dextrā partē: pascere aūt, p inuētionē & capturam. Interim Petrū, quia præ aliis ceciderat, maiorisq; esset feruoris, & dignus cui amplius cōcredatur ministerium, cōprobaturus, ter proprio nomine vocat, vt ne dubitet remissa sibi pctā. Dicit aūt primū, Diligis me pl⁹ his? postea ī duab⁹ aliis interrogationibus tātū dicit, Diligis me? Quare hoc? Prætulerat se prius aliis arrogāti⁹, dicēs, Et si oēs alii scādalizati fuerīt ī te, ego te nō negabo. Proīde tūc deside-

(Margin: Mat. xviij. — Matt. 26.)

raba-

A rabatur in eo humilitas, quam nunc lapsu & pœnitētia lucratus esse apparet. Amare enim se Christum fatetur: sed quòd prę aliis amet, nondum dicere audet, quāuis dicere potuisset, Quod præ aliis diligam, vel ex hoc vno discere potes, ꝙ aliis nauigio ad te venientibus, ego impatiētia desiderii in mare me misi, vt ad te venirem. Sed de hoc tacens dicit, Etiam domine, tu scis ꝙ amem te. Scire autem Christum amorem nostrū deitatis indiciū est, qui scit an vere amemus, & melius scit q̃ nosipsi. Omnia modestæ & ardētis charitatis sunt verba. Docetur itaq;, pastorē ouiū dei, & amore Christi pręditum esse, & virtutum prærogatiua se nulli præferre debere. Ita Christus & gregi consulit, & se diligentes remunerat, & super multa cōstituit, nempe super eos pro quibus sanguinem suum effudit. Audiant episcopi, & prædicatores verbi, quid eis commendetur. Pasce, inquit, oues meas. Ministerium affert, quo tuam erga summum pastorem charitatem probes. eo si fideliter functus fueris, summum honorē assequutus es. Non facit dominum, non principem: nō regem Petrum, sed pastorem esse iubet. Reges gētium dominantur eis, & qui potestatem habent super eas, benefici vocantur. Nō facit mentionem lactis vel lanæ, quæ tamen gratæ oues debent pastoribus, vt ne sua sectetur, sed quæ aliorum. Pasce, inquit, non occide: ad ędificationem, non ad destructionē officio fungere: pastor esto, nō lupus. Ne cōtēpseris oues amplexādo hoc seculū. meę enī sunt oues. De hœdis & porcis, qb⁹ margaritæ nō sunt obiiciendæ, nihil præcipit, sed de ouibus, & de his qui verbum dei audire cupiunt. Indoluit autem Petrus, nō ægre ferēs tertio repetitā rogationē, sed timēs ob suam imbecillitatē. Et propterea iam

Pastor ouiū Christū amet.

Episcoporū & prædicatorū officium.

Lucæ. 22.

2. Cor. 13

B non prædicitur negatio, sed constans amor, ꝙ nec si moriendū, relicturus sit dominū vt antea. Et tunc quidem iunior eras, & relictus es tuæ voluntati: & quanuis accingeres te quasi me sequuturus, voluntatis tamen tuæ impetum sequutus es, quo scilicet te ducebat carnis amor. Posthac non ita erit. nam quanuis senueris, & per ætatem minus feruido sanguine, mea tamen gratia roboratus, voluntati tuæ renunciabis, nō quærendo ea quæ caro docet, sed illam perdēs, tua sponte protendes manus ad vincula in cruce, quum alius te cinget. Quum teipsum cingeres, ibas in perditionem: ego autem te accingam, vt cohibita voluntatis tuæ carne perstes. Cæterum extensionem manuum, crucifixionem vocat: quæ quum habeatur ignominiosissima, gloriosa tamē & beata est post Christum passum, & neutiquam timenda: quandoquidem propter Christum si fuerit, gloriosa erit, dum pro eo morimur, qui antea pro nobis in cruce fuit mortuus.

Et quum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me. Conuersus Petrus, videt illum discipulum quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est ille qui te tradet? Hunc ergo quum vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus, Si eum velim manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres, ꝙ discipulus ille non moreretur. & non dixerat ei Iesus, non moritur: sed si eum velim manere donec veniam, quid ad te?) Obscurius dictum, manifestius ponit. Ita te alius cinget, vt me sequaris, nō fugias.

C Nunc iubeo vt sequaris. crucifixus sum, sequaris & per eadem vestigia. Qualis ego pastor fui, talis & tu sis: & non solum mortem non formides, sed & lætus obeas, si quidem vtilitas exposcit ouium. Vnde & in cœna dixerat, Quo ego vado, non potes me nunc sequi, sequeris autem postea. Cæterum Petrus animatus verbis Christi, non contendebat, sed quia & Iohānem dilectione feruere sciebat, idq; multis coniecturis, nēpe ꝙ vicissim dilectionis signa dominus illi ostenderet, permittens illum dormire super pectus suum: cupiebat scire num ille quoq; eadem indicia charitatis exhibiturus esset: & præterea ægre à Iohanne auellebatur. Quia enim diligebat Iesum, Iohannem quoq; à Christo dilectum, multum amabat. Et ita quodammodo conuersus est, & magis ad amoris sui teneritudinem, q̃ strenuitatem qua impleretur mandatum domini, respiciens, dicit, Domine, hic autem quid? Num & ille te, quia plurimū te amat, morte quoq; glorificaturus est? Itaq; cunctabundum eius & curiosum animum corripit respondens, Si hunc velim manere, quid ad te? Vides quomodo instituatur episcopus ardens charitate, insignis modestia, strenuus, minimeq; cunctabundus. Tu me sequere, inquit. Absit a te curiositas, vlla ve cunctatio. volo tu me sequaris.

Iohan. 13

Hæc interseruimus lector, & in hoc tibi opinor gratificati. nunc sequuntur quæ in exemplari continebantur. D

quod hoc ferme significat, Veni, inquit, assume oues, egredere in mundum. Igitur quia vidit dominus Petrum curam agentem Iohannis, & ab eo auelli nolenté, dirimit eos propter intempestiuam affectionem & consuetudinem. Opus, inquit, quod tibi cócreditum est, perfice, & sequere me, qui educo te, & prædicationem, & totũ orbem in manus tuas trado. Illum autem si velim manere in hoc loco, Galilæa scilicet, & non mittere tecum, quid ad te? Donec veniam, quidam sic exponunt, Donec, inquit, contra Iudæos, qui me crucifixerunt, veniam, percussurus eos in virga Romanorum, & subuersurus eorum ciuitatem. Dicunt enim Apostolum illum vsq; ad Vespasiani imperium, locaq; superiora peragrasse, prædicantem, & manentem illic: quando autem capiendæ erant Hierosolymæ, transiisse. Igitur quia magnum prædicationis opus, non erant coniungendi, sed separandi, vt vnus ad hos, alius ad alios iret. Quare autem meminit Euangelista recubitus supra pectus, & ꝙ interrogauerit, Quis est qui te tradet? Non hoc simpliciter, neque fortuito euenit, sed vt ostendat libertatem Petri post negationem. Nam qui antea non audebat interrogare de traditore, sed alteri committebat interrogationem, illi omnium præfectura concreditur, & non solum committitur, sed & pro illo ipso qui maxime diligebatur, interrogat, & fit mediator apud dominum. Admirare autem q̃ sit alienus a fastu Euangelista, quomodo quorundam suspicionem corrigit, ꝙ non recte cognouerint quid de eo dominus dixerit, sed putauerint quod non moriatur, id quod non erat, sed manere iubet eum dominus, non ꝙ non moriatur, sed ꝙ non sit iungendus comes Petro prædicationis tempore, manere autem debeat suo loco. Iam manere donec veniã; hoc est, donec mihi placuerit vt & illũ educam ad prædicationé. Te enim nũc educo, vt præsis orbi, & sequaris me: ipse autem maneat hoc loco, donec redeam, & educam etiã ipsum sicut te. Quidam autem sic intelligunt, Quum audisset (inquit) Petrus, ꝙ moriatur pro Christo, dixit: & Iohãnes quid? Num morietur & ipse? Omnis enim qui natus est, & moritur. Dixit autem: Si voluero manere, hoc est, viuere eum vsque ad consummationem seculi, vt & tunc de me testetur. Vnde & dicunt viuere eum, & ab Antichristo occidendum cum Helia prædicantem Christum. Quanuis autem & monumentum eius ostédatur, quid hoc? Nam viuens quidem ingressus est in illud, & deinde translatus, sicut & Enoch & Helias. Igitur Euangelista euertit falsam opinionem existimantium ꝙ non moriatur discipulus hic, sed immortalis sit. Vere enim mendacium est, immortalem esse hominem. Quanuis enim Enoch & Helias non sint mortui, attamen mortales sunt. Ita & hic quoq; quanuis non fuerit mortuus, tamen morietur. Igitur, ꝙ nó moritur, hoc est immortalis sit, falsum est. Alii autem affirmant ꝙ mortuus fuerit: & quod dicit, Si eũ voluero manere, intelligunt sicut interpretati sumus. Omnes opiniones diximus: ne quã ignorent studiosi. Nobis aũt placet, vt, donec veniã, intelligatur sicut Chrysostomo diuino & aureo illi ori videtur, & non de vita, sed ꝙ nó sit iungédus Petro.

Donec veniam, quo expo. sit. — *Iohan. 13* — *Præfectura omniũ Petro tributa.* — *Præest Petrus orbi.* — *Hõ. mortalis.* — *Chrysostomus os aureum.*

Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit, & scimus ꝙ verũ est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipse opinor mundus caperet eos qui scriberentur libros.) Quare quum nullus Euangelistarum alius de seipso perhiberet testimonium, hic de seipso testatur? Dicitur postremus ad scribédũ accessisse, quũ motus & excitatus esset ad id per Christum. Eapropter sæpe dilectionis meminit, ostendens causam propter quam ad scribendum accesserit, ꝙ Christus commiserit hoc opus ei qui præ aliis magis diligebatur. Et scio, inquit, ꝙ vera dicit, hoc est, certis indiciis compertum habens, scripsi quæ scripsi, vtpote qui interfui omnibus sermonibus, & operibus, & passionibus, & his quę post resurrectionem acciderunt. Dilectus enim eram, & non excludebar, atq; ita fidéter & de meipso dico ꝙ vera dico, prouocatus vt exquirerem quę facta sunt, & singula examinarem, vt solemus homines omnes quando bene fidimus veritati, ne forte testimonia nostra negentur, id quod & Apostoli dicebant. Nos sumus testes corũ quæ dicimus. Et spiritũ dedit obedientibus sibi. Vnde aũt manifestũ, inquit, ꝙ vera dicam, & non aduler præceptori? Ex eo ꝙ multa prætermitto, vnde perspicuũ ꝙ nó aduler.

Iohannes à Christo ad scribẽdũ motus — *Actuũ. 2.*

Qui

A Qui enim ignominiosa omnia in medium protuli,& non abscondi quòd eũ & praeuaricatorem legis,& seductorem nominauerunt,& daemoniacũ,neutiq̃ adulatus fuerim. Qui enim adulatur,& ad gratiam loquitur,contrarium facit: positisq; contẽptibilibus,gloriosa in medium adducit. Ne admireris autem ꝙ libros si qui de operibus Iesu scribantur, mundum dixit non capere, sed intellecta ineffabili vi dei verbi,dictũ fideliter accipe. Nam sicut nobis loqui,ita illi multo facilius est facere ea quae voluit. Quidam autem per hyperbolen more scripturae putant dictum. Mos enim scripturae est hyperbole vti: sicut, Vidimus ciuitates pertingentes in caelum,& vidimus viros,& eramus sicut locustae coram eis. & quaecũq; sunt similia. Ita igitur ꝙ non possit mundus capere libros qui scribantur,intelligere licet. Quidam autem per mundum intelligunt eos qui mundana sapiunt: opera autem quae facta sunt a Iesu, diuina, & mysteriis plena,tam in visibili q̃ in inuisibili creatura: & quae futura sunt,& mysteriis sunt referta, mundanum hominem nõ posse intelligere: sicut & quum dicitur, Multa habeo quae non potestis portare modo. Caeterum precemur nequando dictorũ factorũq; Christi obliuiscamur,sed reuoluamus librum hunc dilecti, & scrutemur in eo positũ thesaurum in miraculis ac verbis Iesu,vt sic valeamus purificari & vita & sermone, cõsequamurq; in die reuelationis ineffabilia opera & mysteria,quae nũc quãdiu in mundo sumus,capere non possumus: & perficiamur in Christo,qui dilexit nos, & per dilectum suum discipulum illustrauit nos in Theologia & agnitione sui,& patris,& filii, & spiritus sancti: cui sit gloria in seculorum secula, Amen.

Ioh. 8. 19

Mos est scripturae hyperbole vti.

Iohã. 16.

FINIS.

AD LECTOREM.

LOCA aliquot inuenies pie Lector in Theophylacto cauenda,haec scilicet tria quae sequuntur,citra tamen catholici ipsius authoris notam.

Charta enim. cli. B. Spiritum sanctum a filio procedere negat.

Charta. xxxv. F. dicit, Dei est vocare,electos autem fieri vel non,nostrum est. Inq; eam sententiam frequens loquitur.

Charta. xx. B. de diua virgine, Humanum quid volebat ostendere mater,ꝙ vt in filium potestatem habeat. Nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat,&c.

Attende itaq; lector,primam illam enunciationem non esse catholicam,quũ spiritum sanctum ab vtroque procedere nulli sit dubium. Loquutus est enim Theophylactus noster Graecorum more,illis temporibus ita sentientiũ: & propterea minime reprehendendus,quia minime tunc ab ecclesia vniuersali sic definitum: quemadmodũ nec sanctissimum martyrem Cyprianum haereticũ fuisse dicemus,quãquam nõ agnoscẽtem baptisma ab haereticis aut schismaticis administratum: ꝙ tum Ecclesię sanctio de sacramentorum per ministros etiam extra Ecclesiam errantes exhibitorum nõ minore efficacia,nondum euulgata fuerit.

Deinde quoniam electum fieri,intelligi potest pro ipsa diuinae electionis praedestinationisve impletione,quę nequaq̃ fit citra hominis cooperationem, iuxta illud diui Petri, Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis: ea propter illud ab authore adsertum,electos fieri vel non,nostrũ est,cum potest subire sensum. De hoc tamen loco certius ipse idem author apud Iohannem cap. vi. folio clxiiii. E. F. differit,& fusius.

At relictis de diua virgine verbis,haud secus atque de altero quopiã Graeci doctoris dicto sentiendum, ꝙ in eis excesserit verbis.

Paucula hęc cursim nobis pro pietate adnotare visum est. Vale amice lector,& hęc omnia boni cõsule, ac nostram in cunctis diligentiam non ingratus amplexare. Vix enim quẽpiam inuenies qui hoc authore in sancta dei euangelia vel exactius vel etiã locupletius scripserit. Iterum Vale.

INDEX.

IOHAN-

Offendere

Sadducæi

FINIS.

.Secundus casus est, cum nomen datum est in solu-
tus est. hic. Sed quæritur, qua actione possim agere aduer-
sus debitorem mei debitoris? Et certum est me posse agere
us iam procuratorem in rem meam constitutum vtili a-
hic. Sed nihil refert, an quis directa, an vtili experiatur. l.
ö.de neg.gest.

AD TIT. XVI. EOD.

DE HÆREDITARIIS ACTIONIBVS.

OMnes actiones aut transferuntur ad hæredes, aut non transferuntur. tit. Instit. de perp. & temp.act.§. non autem. Actio hæreditaria est, quæ transit in hæredes. Sed notandum est, etiam actionem hæreditariam dici, quæ non est cœpta à defuncto, sed ab hærede incipit, l. hæreditarium. ff. de bon.aut.iud.possid. De hoc diximus sup. vt actio. ab hæred. Actio igitur ex contractu defuncti transit in heredem, idque ex lege 12. tabularum. l. vlt. hic. Qui succedit in rem vt legatarius, non succedit in ius sicut hæres. singularis successor est, qui succedit in rem aliquam. l. flumi-m. ff. de dam. infec. Ergo non datur actio aduersus debi-es hæreditarios creditori, sed aduersus hæredem tantum. l. hic. Personalem actionem dicit: quia hypothecaria potest competere, si quid possideant legatarii, vt mulier quæ taci-ta hypothecã habet in bonis mariti, potest aduersus quem-cunque possessorem bonorum mariti sui in hypothecaria ex-periri. Quæritur, quid si pupillus sit hæres defuncti. l. 4. hic. & itur non differri exactionem debiti quod pupillus sit hæ-, nisi ex causa Carboniani edicti. Præterea quæritur, quid plures sint hæredes? hæc quæstio tractatur in l. 2. Singuli he-res non tenentur in solidum, sed pro portionibus hæredi-tis. l. 1. si certum petatur, & l. ea quæ. famil. ercisc. l. pacto cessorum. C. de pact. Quod hic dicimus, de actionibus in sonam intelligendum est. Nam actio in rem sequitur rem, ur aduersus possessorem rei: quare si hæres possideat, te-bitur: si non possideat, non tenebitur. Exemplum est hu-rei in l. 1. & 2. hic. Fit tamen interdum, vt actio quæ sui na-a transit in hæredem, extinguatur confusione. l. vt debi-. hic, quod tamen intelligendum est pro parte hæredita-l. 1. hic. l. si adiecta. hic. Aliæ actiones sunt, quæ sui natura transeunt ad hæredes, velut actiones pœnales. §. non au-. de perpet. & tempor. act. Idem dicitur in l. vnica. ex de-defunct. in quantum hæred. teneantur.

AD TIT. XVII. EOD.

DELICTIS DEFVNCTORVM IN QVANTVM HÆREDES CONVENIANTVR.

EX eo quod dicitur hæredes non teneri ex delicto defuncti, duo casus excipiuntur. Primus est, cum lis cõtestata est cum defuncto. Alter cum aliquid peruenit ex illo maleficio ad hæredem. l. quod di-tis. §. vlt. de eo quod met. cau. & l. in hæredẽ. ff. de calum. quæritur quid si actio pœnalis nascatur ex contractu, ve-depositi? Et certum est, hæredem teneri. l. si hominem. §. ır. depositi. & l. ex contractibus. de obl. & act. hoc. intelli-dũ est, si ea actio sit rei persecutoria, d. §. datur. & sic acci-ndum est, quod dicitur in §. aliquãdo. de perp. & temp. act.

AD TIT. IIII. LIB. XIII. PAND.

DE EO QVOD CERTO LOCO DARI OPORTET.

CAP. I.

SÆpe accidit, vt locus certus exprimatur in contractu vel testamento, idque necessarium est aliquando, vt valeat obligatio huius rei. Exemplum est in l. 2. §. si quis insulam. Quidam stipulatus est stipulationi vel alii obligationi, quæritur de natura obligationis. Et variæ sunt quæstiones. Exempli gratia, quæritur an statim agi possit, si quis Ephesi sibi dari stipulatus fuerit? Quæstionem facit, quod ea stipulatio diem non habet. Et videtur statim agi posse, cum pure promiserit. l. cedere diem. de verb. signifi. Sed tamen dicitur, non statim agi posse, quia inest dies quo Ephesum perueniri possit. l. 2. §. si quis ita. Hunc locum nos explicauimus in l. continuus. de verb. oblig. Et quod etiam tractatur in l. 3. §. item Iulianus.

Sed præcipua quæstio est de natura huius obligationis, quo loco agendum sit. Quidam mihi promisit dare centum Ephesi testamento suo: allego, me posse petere Romæ illa centum, id est, in alio loco quam in quo dari oporteat, vel ex testamento, vel ex stipulatione, & videndum est, quemadmodum locus adiectus sit. Nam aliquando locus simpliciter adiicitur, vt Ephesi dari promittis: aliquãdo cum alternatione, veluti promittis dare Capuæ, vel Ephesi: aliquando cum coniunctione, vt promittis dare Capuæ & Ephesi: hæc omnia distinguenda sunt. Videamus primum cum locus adiectus est simpliciter, sine vlla alternatione aut coniunctione.

CAP. II.

Quid iuris cum locus adiectus est simpliciter.

SI quis promiserit dare Ephesi, vel si testator iusserit dari Lutetiæ, certum est ex iure ciuili summo & directo iure non posse alio in loco debitorem cogi ad soluendum. Natura enim strictorum iudiciorum non permittit, vt alio in loco debitor soluere cogatur: quia in strictis iudiciis maxime spectamus verba, nisi appareat aliud actum esse extra id quod cautum est, vel saltem si apparet quid actum esse, habetur ratio eorum, quæ æqua esse apparet. l. quicquid astringendæ. de verborum obligat. Si quid omissum sit à contrahentibus in contrahenda stipulatione, id interpretatione supplendum non est. In bonæ fidei iudiciis multa supplemus interpretatione. §. in bonæ fidei. de act. Ergo si quis promiserit dare Ephesi centum, non potest cogi ad soluendum Romæ. Actio enim ex stipulatu est stricti iudicii, nec refertur in numerum bonæ fidei actionum, d. §. in bonæ fidei. Idem dicendum est de actione ex testamento. l. 6. 7. de in litem iuran. Ergo non potest quis ita agere ex huiusmodi stipulatione, vel testamento, *Si paret Romæ mihi dare oportere*, quia dandum est Ephesi. Iam enim receditur à verbis stipulationis aut testamenti. Necesse ergo est, vt ita concipiatur actio, *Si paret mihi Ephesi dare oportere*, hoc tamen ius emendatum est iurisdictione prætoria propter æquitatem & vtilitatem. Cum enim prætores animaduerterent, ex eo iure plurimum nasci incommodi, si non liceret alio in loco agere, & debitorem alio in loco ad soluendum cogere, actionem proposuerunt, qua liceat alio quocunque loco experiri, quam eo qui adiectus est, & expressus in obligatione contrahenda. Nam proposita est ab eis actio vtilis eo nomine, vt dicitur in l. 1. hic. Docet I. C. cur proposita sit à prætore actio, de qua hic disserere incepimus, per quam id quod certo loco promissum est, alio loco petitur propter vtilitatem & æquitatem. Iniquum enim erat, inquit, si is, qui mihi dare Ephesi promisit, ad eum locum nunquam accederet, vel quia data opera id facit, vel quia aliis locis necessario adstringitur, alio in loco non posse conueniri: ideo visum vtile est actionem vtilem eo nomine proponere. Vtilem vocat, quoniam ex directo summoq; iure actio competere non potest, propter naturam contractus, qui stricti iudicii est, in qua supplere non potest id, quod à contrahentibus expressum non est. At expressum est, vt soluat debitor Ephesi. Sed hæc subtilitas iuris ciuilis neglecta est, propter æquitatem, & comparata est actio vtilis. Hæc actio dicitur arbitraria in plerisque capiti-

EXEMPLVM est in l. 1. & 3. hic Filius emancipatus accepit mutuam pecuniam, certum est eo nomine patrem conueniri non posse, & in inscriptione fit mentio filii emancipati: si autem filius sit in patris potestate, multæ actiones comparatæ sunt iure prætorio aduersus patrem, quamuis nulla actio aduersus eum iure ciuili detur. Datur enim actio quod iussu, si filius iussu patris contraxerit. Datur actio de peculio, quatenus est in peculio. Datur actio institoria, si filius patris institor fuerit. Datur actio de in rem verso, si quid ex contractu filii in rem patris versum sit. De quibus omnibus dicemus sub tit. de eo qui in aliena potest. Adeo verum est, patrem non teneri ex contractu filii, vt si soluerit per errorem, illud repetere possit auctoritate præsidis prouinciæ. Simile est quod dicitur in l. 3. filius nominatus est decurio, patre eum non nominante, pater pro eo non conuenietur, si quid male gesserit filius in eo decurionatu. Huc pertinet l. quoties. ff. ad municip. & tit. lib. 10. Cod. de filiisfam. & quemadmodum pater pro eis ten. Sed de hac obligatione nos plura dicturi sumus sub tit. de eo qui in alien. potest. Quinto filius non tenetur pro patre, sicut nec pater pro filio. l. 2. & 3. Ergo notandum est, nec viuo patre, nec mortuo filium posse pro patre conueniri, nisi ei hæres extiterit filius, vt dicemus sub tit. de hæred. act. Sed ponamus filium non extitisse hæredem patri, non poterit tanquam filius conueniri, quia filius pro patre non tenetur. Excipitur tamen vnus casus, in l. cum ex sola. Cod. de primipilo. lib. 12. ex primipilari administratione patris filius tenetur, etsi patri hæres non extiterit. quod mirabile est, & durum esse videtur, sed hic habe ut ratio publicæ vtilitatis magis quam priuatorum. d. l. cum ex sola. ostendit aperte filium ex alia causa non teneri pro patre, quam ex primipilari administratione, sicut & bona dotalia vxoris tenentur. Hæc omnia diligenter obseruanda sunt, quoniam moribus nostris obseruantur in his quæstoribus belli. Sexto nec libertus pro patrono tenetur, vt seruus pro domino. l. vlt. melius legendum esset *liberti vel serui*. Ex his autem omnibus colligendum est, ex contractu vnius alterum non teneri. Huc pertinet noua constitutio Iustiniani, quæ adscribitur sub tit. ne vxor pro marito, & est Nouel. 52. vbi Iustinianus vetat pignorationem fieri, quam Represaliam dicunt barbari doctores, & marquam, de qua etiam extat responsum in iure pontificio in cap. de iniuriis & dam. dato. Hæc tamen pignoratio hodie apud nos vsitata est aduersus extraneos, obseruata certa forma & diplomate impetrato à principe. Oportet in primis eum, qui vult impetrare huiusmodi diploma à principe, probare se conquestum esse de iniuria sibi illata apud principem aut magistratum extranei, qui iniuriam intulit, vt pote Angli, nec potuisse ab eis impetrasse, vt ius sibi diceretur: quod postquam constiterit principi eum frustra conquestum esse apud magistratum extranei, tunc permittitur ei pignoratione vti, id est, vt pignoret & apprehendat res extranei. Notandum tamẽ est rerum pignorationem tantum hic concedi, non personarum, quæ apud Græcos olim vsitata fuit, quæ vocatur ἀνδροληψία. Deinde aliud quoque obseruatur huius acerbitatis vitandæ causa. Is qui prehendit res alienas, actionem cedere cogitur sibi competentem ei, cui res sublatæ sunt aduersus debitorem. Hæc autem pignoratio maxime prohibita est aduersus studiosos & scholasticos, idque Friderici Ænobarbi constitutione, quæ adscribi etiam solet in Codicibus quibusdam sub hoc tit. vulgo dicitur auth. Habita. quæ in gratiam studiosorum facta est, cum primum ipsum ius Romanum doceri cœpit. *Nemo tam audax*. Alterum est, quod à Friderico statutum est in gratiam studiosorum adolescentum. Si quis litem super aliquo negotio mouere velit scholastico, hoc capite continetur priuilegium fori. Nam contingebat aliquando studiosos propter controuersias, quæ ab aliis mouebantur, alio auocari. Prospexit vtcunque huic incommodo Fridericus, data scholasticis optione iudicum,

De pignoratione, seu represalia & marqua.

Inspignoratione quomodo ... tur, & quatenus sit ... ndum.

... (quod nos Peagium vocamus) non ten... gunt ex his verbis, *Vt ad loca, in quibus literarum studia, tam ipsi quam eorum nuncii veniant, & in ... bitent*. Aiunt hæc verba non posse aliter intelligi. Se... mittitur cuiuis, vt possit secure habitare. *Speciali d...* Quænam hic specialis dilectio est? Præfatio est vsque a... verba, *Hac igitur*, & ab his incipit dispositio, & duo contin... quorum vnum præcipuum est, de illa exactione illicita. ... stendit autem hac præfatione cur hic constituerit de pign... ratione & exactione: id ait se constituere, vt possent secu... habitare. nihil adhuc statuit. *Hoc beneficium*, id est, bene... cium quod sequitur. Nam non possent secure habitare, n... prohiberetur ea iniuriosa exactio. sed tamen vulgo receptu... (vti & regiis constitutionibus continetur) vt scholastici i... munes sint ab his vectigalibus.

AD TIT. XIIII. EOD.

AN SERVVS EX SVO FACTO POST MANVMISSIONEM *teneatur*.

EX iam dictis circa effectum obligationis & actionis, constat ex obligatione vnius aliu... non conueniri: quod adeo verum est, vt seruus quidem manumissus possit conuen... ex eo quod gessit in seruitute. Alius enim h... mo est, non idem. l. qui res. §. aream. ff. de solut. Huc per... net l. quod quis. de regul. iuris. *quod quis dum seruus est, eg... proficere libero facto non potest*. hoc locum habet tam in co... tractu, quam in quasi contractu. l. eum qui. ff. de neg. ge... Exempla sunt in l. 2. l. si vt allegas. Idem dicendum est de st... tulibero. l. 1. hic. Statuliber est, qui statutam habet man... missionem. leg. 1. de statulib. Statuliber adhuc seruus e... donec venerit dies libertatis. Hæc superior regula inte... genda est cum quibusdam exceptionibus. Vna est in l. 3. Sp... cies similis est in l. eleganter. §. seruus. ff. de dolo. Secun... exceptio est, nisi quod gestum est in seruitute, connexu... sit cum eo quod gessit in libertate, adeo vt ratio separari n... possit. l. eum actum. & l. seq. de neg. gest. Quæ hactenus ... ximus, intelligenda sunt de contractu & quasi contract... Quæritur, an post manumissionem teneatur de delicto ... dicitur in leg. 4. conueniri posse, quia noxa caput sequit... l. tutela. de cap. minu. hoc est intelligendum, nisi deliqu... rit seruus aduersus dominum. Nam hoc casu nec liber... ctus quidem tenetur. Nam dominus eum domi potuit co... cere. l. serui & filii. de furt. huc pertinet tit. Cod. de em... dat. seru. Huic sententiæ videtur aduersari l. quod ab alio condict. furtiua. Sed dicendum est condictionem furtiu... extraordinarium esse actionis genus, & ex quasi contra... oriri, quamuis causa condictionis furtiuæ sit furtum, ta... hæc condictio furtiua extraordinaria & singularia qu... habet præcepta.

AD TIT. XV. EOD.

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS DEBITORIS SVI DEBITORES *conuenire possit vel debeat*.

HIc titulus pertinet ad eum locum, de obli... tionibus, & actionibus, in quo quæritur, ... ex obligatione vnius alter teneatur. Vn... quæritur, an possim debitorem debitoris ... conuenire. In hac quæstione distinguitur ... scus à priuatis hominibus. Fiscus conuenire potest debi... res debitoris sui, & si appareat reos principales idoneos n... esse. l. 4. sed exprimere debet debitorem suum inopem e... nec soluendo esse. Huc pertinet l. 3. §. multa. de iure fisci. ...

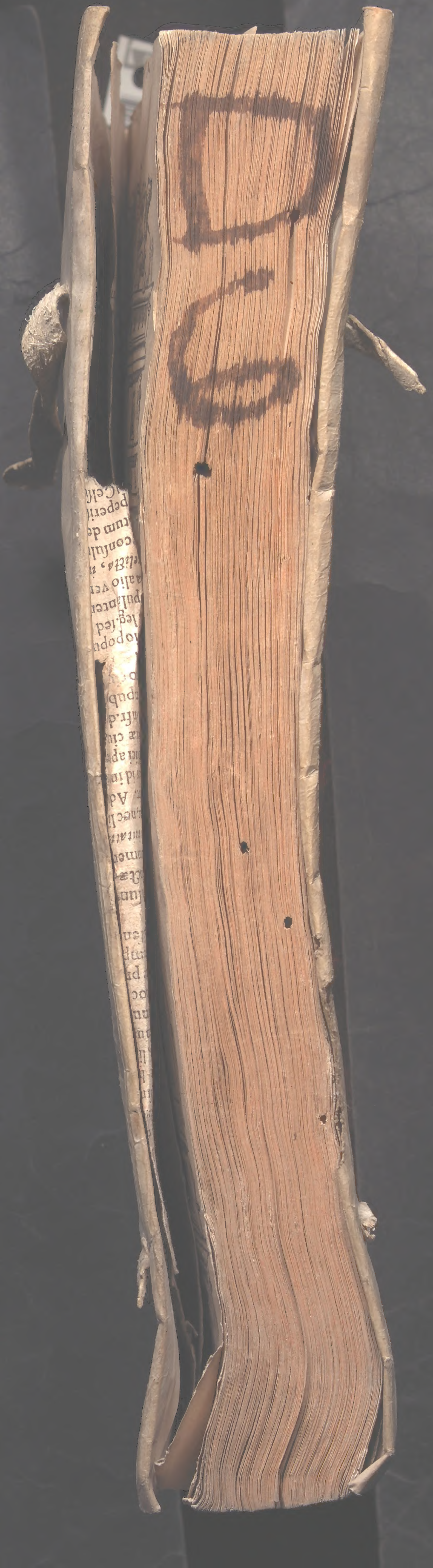
us est in l. tutores. 61. Pupillo delata est hæreditas: eam [illegible] auctore tutore, soluitque tutor quibusdam credito[illegible]us: deinde cum videret soluendo non esse hæreditatem, hæreditate pupillum abstinuit: sed cum plus soluerit [illegible]am debebatur creditoribus hæreditariis, quod nocet cæ[illegible]is, quæritur an repetitio competat? Scæuola solutionem [illegible]tam à tutoribus ante abstentionem ratam esse debere ait, [illegible]ona fide facta sit, & debitum solutum sit: sed si indebi[illegible]n, competere repetitionem, non quidem tutoribus, sed ei [illegible]quem illud negocium pertinet, id est, cæteris creditoribus [illegible]orum interest. Quæritur, si procurator alterius nomine [illegible]uerit indebitum, cui competat repetitio, eine cuius nomi[illegible] solutum est, an alterius? Hæc quæstio tractatur in l. si pro[illegible]ator. 6. & aliis quibusdam locis vbi distinguitur an man[illegible]u domini soluerit, & eo ratum habente, an non: vt si in[illegible]bitum soluerit mandatu domini, vel eo ratum habente, do[illegible]no competat repetitio. Si vero nec mandauerit, aut ra[illegible]n habuerit, procuratori potius quam domino dabitur re[illegible]tio. Nihil interest an quis aliquid soluat ne mandante aut [illegible]um habente, ac ipse soluam. [illegible]liud est si sine mandatu meo [illegible]ocurator meus soluat. Na[illegible] hoc videtur ei mandatum non [illegible]: idemque in eo dicendum qui liberam habet omnium [illegible]norum administrationem. Non enim videtur mandatum [illegible]e vt indebitum soluat, quamus videatur mandatum vt sol[illegible] creditoribus quod debetur: & ideo opus est ratihabitione [illegible]olutum sit. Huic similis locus est in l. qui hæredis. 46. nam [illegible]od ibi dicit Iabolenus, intelligendum est secundum distin[illegible]onem quæ traditur in dicta l. si procurator. Simile est & in [illegible]cum indebitum. 57. in princip. itemque in l. si per igno[illegible]tiam. C. eo. Hinc quæsitum est de duobus reis pariter co[illegible]nque tempore soluentibus, vtri eorum competat repeti[illegible]? Quæstio tractatur in l. si pœnæ. 19. §. vlt. & l. seq. Duo rei [illegible]iter soluerunt indebitum, quomodo repetent quod solu[illegible]n est, & vtri eorum competet repetitio? Pomponius ait, [illegible]gulis repetitionem competere pro rata. Exempli gratia, [illegible]ebant decem, & soluerunt viginti, singuli repetent qui[illegible] Notandum autem est quod dicit, si pariter soluerint. [illegible]m si ponamus duos non pariter soluisse sed diuersis tem[illegible]ibus, condictio indebiti ei qui posterius soluit compe[illegible] l. cum duo. 25. Quidam promisit decem: duo fideiusse[illegible]t pro eo, Titius & Sempronius: deinde tria soluit reus: [illegible]us solutis remanent tantum in obligatione septem. Con[illegible] tamen vt hi duo fideiussores diuersis temporibus sol[illegible]int quina, cum ignorarent tria soluta esse à reo: & sic decem consecutus sit tredecim creditor: ideoque con[illegible] indebitum solutum esse per errorem, & competere con[illegible]ionem indebiti. Sed cui competet condictio? posterius [illegible]enti: quia is solus indebitum soluit. Reus enim qui sol[illegible] tria, debitum soluit: prior fideiussor qui soluit quinque [illegible]it etiam debitum: quia illa quinque debebantur, & ad[illegible] aliquid restabat. Posterior autem fideiussor dum soluit [illegible]nque, indebitum soluit, cum in obligatione duo tantum [illegible]restent: ergo tria ab eo repetentur, & huic soli compe[illegible] condictio. Similis locus est in l. Stichus. 67. §. Titius. [illegible]us hæc est species: Titius habebat multos creditores, & [illegible]is Seium, Mæuium autem vendidit omnia bona sua, vt satis[illegible]ceret omnibus creditoribus. Non ideo tamen exolutus [illegible] ære alieno: sed incipiebat ei obligari emptor ad æs alie[illegible]n soluendum, l. epistola. suprà, de pactis. Emptor igitur [illegible]it Seio, cui venditor ante soluerat: quæritur cui compe[illegible] repetitio, an emptori bonorum, an [illegible]ditori? Scæuola hic [illegible]t emptori bonorum competere condictionem, non ven[illegible]ori, quia venditor debitum soluit, emptor autem inde[illegible]m: nam quo tempore soluit, iam erat liberatus debitor: [illegible]ic emptor procurator est in rem suam. Quæstio est si quis [illegible]iusserit pro eo qui indebitum promisit, & soluerit, cui [illegible]petat condictio, vel ei, vel reo: hæc tractatur in leg. inde[illegible]

solis. 49. Sed si forte pecunia [illegible] [illegible]ta est conuersa sit in eius vtilitatem qui dedit, hæc [illegible] aduersus eum non dabitur. Nam (vt iam admonui) [illegible] actio est personalis & ex quodam quasi contractu, tit. [illegible] de obligat. quæ ex quasi contractu nascun. atque ideo sequ[illegible] personam non rem, vt omnes obligationes personales, [illegible] §. fin. infra, de contrahen. empt. Si igitur solutum sit p[illegible] procuratori, cui competet condictio? Hæc quæstio tractatu[illegible] duobus in locis, leg. cum indebitum. §. 1. & leg. si procurator[illegible] an aduersus eum cuius nomine solutum est, an vero aduer[illegible] ipsum procuratorem? Et distinguendum est. Si enim m[illegible] datum sit procuratori vt reciperet, vel ratum habuerit do[illegible]s quod solutum est, condictio aduersus dominum com[illegible]: sed si neque dominus mandauerit vt reciperet indebita[illegible] pecuniam, neque habuerit ratum quod solutum est, aduc[illegible]s ipsum procuratorem competet condictio. Postrem[illegible] [illegible] lo[illegible] [illegible]us circa condictionem indebiti est

De his quæ in condemnationem veni[illegible]nt, & de officio iudicis in hac actione.

Cap. IX.

Hic locus præcipue respicit ad finem propte[illegible] [illegible]uam hæc actio datur. Causæ quidem ex quibus nasci[illegible] [illegible]t hæc actio iam explicatæ sunt superioribus capitibus. ac [illegible] ex his omnibus locis ediscitur ratio concipiendæ intention[illegible] [illegible]s, cum quis vult in iudicio experiri. Nam (vt ego iam admo[illegible] [illegible]nui suprà) formula intentionis duo complectitur, causam [illegible] [illegible]etendi scilicet, deinde quid petatur. Exempli gratia: Ego [illegible] dico me tibi soluisse centum, nec fuisse causam soluendi, i[illegible] [illegible]d est debitam non fuisse eam pecuniam, & per errorem m[illegible] [illegible]e soluisse: hæc est causa agendi, quam deinde sequitur p[illegible] [illegible]titio quam nos conclusionem vocamus. Ex hoc postremo [illegible] [illegible]locc cognoscitur, quomodo petendum & concludendum [illegible] sit. Hac igitur actione petitur vt reddatur vel quod solutum [illegible] vel tantundem. vt dicitur in l. 7. hic. nam si soluta fuerit sp[illegible]cies aliqua, puta Stichus, id ipsum quod solutum est, hac actione repetitur. Aliquando repetitur quantitas, vt si quis soluerit nummos, vel aliud quidpiam quod recipit functionem in suo genere magis quam in specie, nihil refert an idem an tantundem reddatur, propter harum rerum similitudinem naturalem. Videtur enim plene satisfactum esse ei qui tantundem recipit. Cum autem dicitur, quod datum est repeti, potest variis exemplis demonstrari. Nam si fuerit translata proprietas speciei alicuius, repetitur ipsa species, condicitur proprietas quæ translata est in alium. Si vero possessio tantum translata fuerit, ipsa possessio tantum repetetur, l. indebiti. 15. §. sed etsi nũmi. hic. Si quis soluerit nummos alienos, non videtur ei competere condictio: nihil enim videtur transtulisse in accipientem, quod dominium eorum nummorum non haberet, sed tantum possessionem. Itaque ei tantum concedetur, vt possessionem solam co[illegible] dicere possit. Condictio est igitur possessionis sicut prop[illegible]tatis. Exemplum est etiam de cautione: vt si quis no[illegible]uerit, sed cauerit tantum & promiserit se soluturum. [illegible] nim diximus repetitioni locum esse qu[illegible]ia illa caut[illegible] habetur pro datione rei. Sed quid condice[illegible]? vt re[illegible]tur id scilicet quod præstitum est[illegible] promissio vt liberetur is qui [illegible]isit: & si scriptura aliqu[illegible] fuerit de ea re conscripta, il[illegible] la[illegible]tur, l. is qui. 31. idemque dicitur l. 3. C. eo. Condicitur etiam hac actione plerunque æstimatio rei. exemplum vnum est in l. si non sortem. §. libertus hic. Si libertus patrono operas fabriles seu artificiales præstiterit indebitas, & quas non promiserat ei cum manumitteretur, repetitioni locus est, vt iam diximus. Sed quæstio est quid repetetur? Operas suas videtur repetere non posse: quoniam in[illegible] [illegible] fieri non potest quod factum est. A[illegible] dentur, dixerit aliquis. Sed in hac redditione maxima repe[illegible] ritur

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm